

L U C Æ
T O M O Z Z I
NEAPOLITANI

IN RELIQUOS

HIPPOCRATIS APHORISMOS
COMMENTARIA.

P A R S T E R T I A.

UBI UNIVERSÆ MEDICINÆ;

tum Theoreticæ, tum Practicæ celebriores Quæstiones
perpenduntur, atque nedùm Recentiorum inventis, sed
& genuinæ ejusdem Hippocratis menti congruentes
quàm dilucidè explicantur.

T O M U S Q U A R T U S.

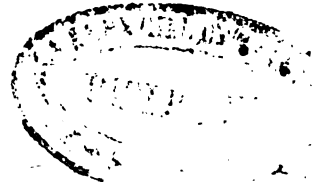
*Cui accessit Appendix ad Commentarium
Aphorismi III. Libri I.*



Scuta



Veternaria



VENETIIS, MDCCXXVIII.

Apud Nicolaum Pezzana.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

1-1-1

1-1-1

1-1-1

T Y P O G R A P H U S L E C T O R I S A L U T E M.



IN lucem tandem omnium votis expetitum, & jam diu desideratum incomparabilis ingenii Viri D. Lucae Tozzi Operis Complementum proferimus, quo fidem suam liberans Author, reliquos tres Aphorismorum Hippocratis libros publici juris facit, eaque majori, qua potuit solertia, ac perspicuitate inter tot temporis angustias, & corporis aegritonias, quibus afflictaur, doctissimis, luculentissimisque commentariis illustratos. Protractum bucuque opus, qui Authoris laboriosissimas occupationes agnoverit, facillimè excusabit, quibus distentus presentem excussione[m] adornare, summamque illi manum imponere non valuit: Post quatuor enim priorum librorum editionem, à Summo Pontifice INNOCENTIO XII. initio anni MDCXCV. Neapoli Romam accersitus, ut sibi esset à Cubiculo Medicus, tantæque vitæ curam adhiberet, hujus negotii absolvendi facultas ipsi nulla fuit: dum enim illum senectute confectum, vehementer, crebroque ægotantem, diligentia exactissima sustentat (sinistro namque latere debilis factus fuerat ob gravem casum, femorisque luxationem usque è primis sui Pontificatus temporibus) atque assiduis cibiragricis, podagricisque fluxionibus obnoxium, & labentem vitam, ut diu produceret insudat, hæc animo versandi, nedum perficiendi, non fuit ipsi datum. Sed cum sine Septembris anni MDCC. post diuturnum alvi profluviu[m], & purulentas sedes, stomacho prorsus resolutus ciborum, & cujusvis liquoris fastidio affectus, tandem exacto octuaginta septem annorum curriculo ille supremum diem obiverit, vix ab hoc negotio expeditus, extemplo Madritum proficisci, vocatus à recolendæ memoriæ Catholico Rege CAROLO II. Hispaniarum Monarcha suo Domino (recusato, quod à Sacro Cardinalium Collegio ipsi fuerat oblatum, Primarii Medici Conclavis munere) obstrictus est; cujus nutibus obtemperans, nulla interposita mora, omniaque postponens, illicò, commutatis ad celeritatem equis usus, alacriter se in viam dedit. At verò cum Mediolanum pervenisset, accepto infausto mortis ejusdem Regis nuncio, Romam, unde profectus erat, regredi coactus est; Ibi que aliquo temporis spatio immoratus, præsertim ut Sanctissimi Patris nostri CLEMENTIS XI. tunc noviter ad Summi Pontif-

eatus apicem evecti, qui semper illum singulari humanitate, cum adhuc Cardinalis esset, summaque beneficentia fuerat persecutus, pedes exoscularetur, ejusdem humanissimis invitationibus, ut Romae permaneret, quam molestissime recusatis, minimum, aut nihil curans primariae Medicinae Cathedrae, quam in Inclita Urbis Universitate (Sapientiam vocant) obtinuerat, jacturam facere, & vela vertere, Neapolimque repetere voluit, ut tandem post tot exantlatos labores requiesceret, & procul negotiis, omnibusque curis solutus, sibi paterno sub lare posset vivere, & in amatissimae patriae, suorumque gremio consensescere. Sed nec otio, quod illi Deus fecerat, omnino uti, aut studiis, & Minervae vacare licuit: turbata perditissimorum quorundam hominum facinore jam patria, & sceleratissimis commotionibus concussa, cum jam toto fureret Mars impius orbe, & tremebundam diffidiis, ac furoribus vexaret Italiam. Hoc tamen interea temporis Protomedici Generalis Regni munus obiens, quam ei dignitatem memorati Catholici Regis CAROLI II. munificentia adjunxerat, nihil pro Rei Medicæ incremento, & quo salutis, utilitatique publicae prospiceretur, intentatum reliquit, omnia, quae ad Medicam praxim faciendam pertinent, suo ordine componens, & in numerum digerens, nova, atque efficaciora medicamenta loco antiquiorum substituens, atque ideò Petitorium, quod vocant, ac Antidotarium medicamentorum, juxta Recentiorum usum, confectioi apprimè necessarium, promulgans, rededit ad regulam, normamque Pharmacopolarum. Itaque ejus diligentia, atque vigilantia factum est, ut horum Officinae hae in Urbe tam perbellè, ac magnificè ornatè, omnibus, quibus humana vitae succurritur, affluentes conspiciantur, & nullo medicaminum genere tam simplicium, quàm compositorum, careant: ut facile animadverti possit, quo studio, atque industria semper Author animum attenderit, ut magis, magisque hinc Ars Medica excelleret, & nostra Neapolis tam ob illius peritiam, quàm ob remediorum compositionem, inter alias Urbes caput exereret, atque extolleret. Haec te monitum volebam, ut causam scires protractae hucusque Commentariorum impressionis, ad quos componendos, inter tot maximas curas, vix furtim otia captans Author animum advertere potuit: in quorum, aut ipsius Authoris commendationem, ut multa, aut pauca dicam, ne expectes; etenim nec meum est illum laudibus ornare, cum satis Sol luce se prodat sua, nec hi alienis indigent encomiis, quibus emptores alliciantur. Nostris interea Tu laboribus fruere, fave, & vale.

Neapoli VII. Kalendas Decembris MDGCIII.

APPEN-



A P P E N D I X

A D

COMMENTARIUM APHORISMI TERTII.

LIBRI PRIMÆ



Uamvis hætenus recen-
sita, atque è medicis
fundamentis eruta satis
esse potuissent, ut quem-
libet præjudiciis exutum
facile persuadere valen-
rent, ut in hac, &
quidem magni momenti, re, cautiùs
se gererent, quia tamen nos his adhuc
plerique Recentiores acquiescunt, qui-
nimò vetustam fortasse cupientes in
re medica mittendi sanguinis consue-
tudinem sustinere illam è Mechanicis,
secundùm regulas motuum, suffulcire
nuperrimè corati sunt: atque statuta
in primis, juxta moderniorum Anato-
micorum observationes, Cordis primi
Impellentis, putati, muscolari structu-
ra, deindè verò Arteriarum, mox e-
tiam musculorum adjacentium, atque
motum sanguinis per suos ductus coadju-
vantium pressione, acutè quidem, &
ingeniosè nimis, persuadere fatagunt,
plurimum in sanguinis, aliorumque li-
quorum cum sanguine commiscendorum
vitiis, & partium solidarum ægitudini-
bus, venarum, atque arteriarum sectio-
nes, sed earumdem curationes conferre,
& tum (ut Veteres consueverunt) è dire-
cto, tum ex opposito partis laborantis la-
tere, atque ex locis tam remotioribus,
quàm vicinis, & tum gratia motus san-
guinis promovendi, tum etiam refrige-

T. & J. Op. Med. Tom. IV.

randi, ipsumque vel quantitate exceden-
tem, vel qualitate vitiosum diminuendi
depurandi, invertendi, aut alterandi, il-
las commendant: quamobrem in omni-
bus ferè ægitudinibus illas prodesse posse
se summiter ostendere arbitrantur. Sed &
(quod majus) ex istdem legibus Mecha-
nices, etiam sinopismos, ac phanigmos,
cauteria, & fonticulos, setones, cucur-
bitulas, ac quodcumque aliud ex Chirur-
gico fonte petivum auxilium, in idem ad-
jumentum revocant, ac ritè, rectèque re-
vocandum demonstrare conantur; pro-
inde si hæc alia adjiceremus, operæ pre-
tium nos facturos esse existimavimus.

Et sanè, si liberè licet in hac re fa-
teri, quod præjudiciis exuto probabi-
le magis videtur, etsi quæ à Mecha-
nicis desumuntur, verissima in se ipsis
sint, & firmis, solidisque demonstra-
tionibus, ac experimentis stabilita, cum
nimirum Mechanica, ut Ars ipsa suggerit
purè considerantur: si tamen illa ead-
em ad viventia corpora, eorumque
physicas operationes reducantur, mi-
rum quàm longè varient, ac defici-
ant, cum ab ipsis plurimum alterari,
ac permutari possint, immò veluti la-
be quadam erroris inficiantur, ut
propterea à præconcepto fine decli-
nent, & multoties penitus aberrant.
Ea siquidem est Physices, & physica-
rum rerum cõditio, saltem respectu nostri

A 3 ut

ut cujuscumque alia sculcati si jungantur, illam coinquent, ac deturpent. Quare licet multum conferant, quæ à Mathematicis, Opticis, Dioptricis, Hydraulicis, Mechanicis, cæterisque sumuntur, ad explicanda phænomena Naturæ, quibus scilicet melius nos valeamus illa percipere, & nostris sensibus adaptare; nihilominus, quod inde positum sine ullo penitus errore de iisdem iudicium, & evidenter concludere, non est quod sperare liceat. Ita quidem licet Astronomi, ut mentibus nostris quaquaratione Cælestia phænomena, ac siderum motus aptarent, ad regulas quasdam à Mathesi peritas, quo fieri posset congruentius, redegerunt, fixeruntque motus circulares in Epicyclis, Excentricis Concentricis, aliisque deferentibus circularibus, & orbibus; & Ingeniosissimus Cartesius per vortices, partesque varias, primi, secundi, & tertii, ut ipse vocat, elementi: unde commodè nostris observationibus congruerent, & intelligenda insinuarent; ex hypothesi tamen hæc omnia proposuere, quia revera nulla sunt, & mente solummodo conficta. Sic etiam multa in physicis per Sal, Sulphur, Mercurium, Phlegma, Terram damnatam, & similia, itemque per Acidum, & Alkali conantur Physiologi per experimenta nostris sensibus exhibere; sed an revera viventium corporibus hæc insint à prima sui constitutione penitus ignoramus, nec certò statuere valeamus, *Quemadmodum enim* (scitè advertit, licet ad rem aliam, acutissimus Bernardus Connor) *quali bet pars Terræ, Aquæ, aut Aeris, vel alterius, sive simplicis sive mixti, & compositi Corporis, mutatis figuris, quæ salinæ erant, sulphureæ fieri possunt: hoc est, quæ acuminatis cuspidibus sales referebant, rotundata, aut pyramidales reddita, evadunt sulphureæ, & vicissim, ut propterea juxta variam earumdem proportionem, ac texturam, transeant, & commutentur in Arbores, Plantas, fructus, semina, flores, adeoque in vinum, panem, aliaque alibilia: ita vicissim ista, eversa figura, & mole, in alias res transmutari possunt; Sic Carnes, Panis, Fructus, aliaque edulia nobis usitata, brevi spatio intra Ventriculum assumpta dissolvuntur, & influxi*

lem succum, nempe chylum, commutantur, quippe alimenta ista salibus acidis, & alkalicis redundant, qui deinde in stomacho, ac postmodum in sanguine, toti convertuntur in Alkali: quod patet, quia, si pluries, & pluries sicut Homini sanguinem distillaveris, ne guttulam quidem salis acidi, sed copiosum salem alkalinum inde colliges. Et mox Spiritus vini, cornu Cervi, salis ammoniaci, aqua fortis, spiritus vitrioli, sulphuris, salis communis, aluminis, & reliqui liquores, salini, ac sulphurei, repetitis distillationibus acrimoniam exuunt, & in aquam insulsam convertuntur, mutata scilicet eorumdem salium figura: Aqua ipsa, teste Boyle, lenissima distillatione, per triennium super ignem in vasis vitreis strictissime clausis, in terram elementarem transmutatur, servatofere eodem pondere. Sic pariter commisti liquores extra nos aliud quid omnino peragunt, ac cum intrâ ventriculum fuerint assumpti, utpotè in eodem iufracti, inversi, permutati ab aliis humoribus ibidem stagnantibus, aut aliquid transfusus; undè ab illis ad istos non licet congruenter inferre. En igitur quàm facilis, & prompta mutatio in rebus physicis, quæ in Mathematicis ne utquam contingit. Hinc Cartesius ipse, qui primus Animantia, veluti Automata, contemplatus est, & per regulas Mechanicas multa in operationibus eorundem scitè admodum dilucidare est aditus, non nisi hypotheticè solum illa consideranda proposuit; quod & alii plures post ipsum confirmare non sunt veriti. Itaque commendabilia planè sunt, quæ ex Mechanicis ad nostrum caput de prompta, pro explicandis rerum naturalium proprietatibus, proponuntur, sed non inderamen licet certò concludere, illas ita se prorsus habere, parique ratione in cunctis aliis re ipsa prosequi posse. In hunc eundem modum se habet Boyle, cæterique omnes post ipsum, quoniam bene norunt Mechanicæ documenta, ac præcepta in Artificialibus, si rectè aptentur, infallibilia evadere; in Naturalibus verò non æquè, nec ad amissim congruere, licet similitudine quadam nos doceant idiplum à Natura, vel non multum dissimiliter peragi

ragi posse, sicut in Artificialibus usu-venire comperimus: & quidem ratione clarissima, siquidem in Artificialibus, quæ aptantur ad opus, & operis executionem omni ex parte noscuntur, & ut expedit, ac opus est, ita prorsus disponuntur, & adaptantur ut nihil lateat, quod eidem conferre queat; at verò in Naturalibus, pleraque omnia recondita sunt, & penitus occulta, quæque potissimum ad opus ipsum adimplendum præcipua sunt, & necessaria. Sic ad exequendum motum arbitrarium musculorum, licet sciamus inservire musculos, & nervos, ac motrices eorumdem fibras diversimode insecti oportere, itemque extendi, contrahi, tendi, laxari, atque in diversas figuras; Mathematicas adaptari, latet tamen, qua ratione, quibus mediis, qua vi, aut imperio superioris virtutis opus illud peragatur, ut ad simplicem Arbitrii nutum multifariam expeditissimè disponatur, perficiaturque. Hinc jure optimo dixerim Mechanicæ Leges; & Instrumenta assimilari quidem posse sed non æquè, ac adamussim comparari operibus Naturæ, quæ cum nobis ignota sint, nusquam poterunt ad certas leges redigi.

Ut autem, quæ generatim dicta sunt ad nostrum propositum, tam in statu sano, quam in morbo Corpore humani, contrahamus, placeat Lectori hæc mecum sigillatim perpendere, & examinare, ut omni exutus præjudicio de proposita quæstione decernere possit, num scilicet, quæ ex Mechanicis petuntur, exactè consonent physicis Animalium operationibus, & pariformiter quadrent motui cordis, & sanguinis, cæterisque musculorum, & membranarum motionibus.

Dubio procul est, Pulsus, seu motum Cordis, & sanguinis, localem esse, atque ad ipsum perficiendum requiri in universum movens, mobile, spatium, terminos motus motum ipsum dirigentia, ac denique eundem coadjuvantia, ut ritè, rectèque peragatur, ac certa, stabilique regula, statutoque ordine rhythmico, ac usu convenienti moderatus, perennis fiat. Hæc sanè in manufactis, secundum regulas Mechanicæ, ritè, rectèque disposita cum fuerint, fieri nequit quin motus inde exigitus, omni ex par-

te absolutus, ac directus, minimèque interruptus consequatur: quamobrem, ubi quis hæc omnia benè, exactèque disposita noverit secundum Mechanicæ regulas, ita ut nihil quidpiam deficiat, aut excedat, nilque intermissum, interjectumque sit quod possit pervertere, impedire, celerare, aut retardare mobilis locomotionem, profectò concludenter, & scitè poterit de motu ipso, & motus operationibus determinare. At verò, si fortè fortuna aliquid accedat, quod unum ex iis, quæ ad motum ipsum perficiendum concurrunt perturbet, aut dimoveat, plane motus ipse devius fiet, aut desinet. Quoniam ergo in Naturalibus, & præsertim in Viventibus sensitivis, hæc omnia tam alterabilia, ac mutabilia sunt, ut planè dixerim, nunquam in se ipsis æquabiliter constare, propterea quid fieri poterit, ut exinde certæ leges, aut inconcussæ regulæ colligi queant. Sed & quod gravius, non dum plenè de illis hucusque constat, quo pacto in Animalibus peragantur, cum universæ operationes Naturæ hactenus nobis incompertæ sint, nec quispiam possit per mille sæcula gloriari, ad certam notitiam illas redegitse. Est enim plurimum in his sit allaboratum, multa que per accuratissimas observationes Anatomicorum, & alia per Physicorum ingeniosissima excogitata, ac experimenta, inventa, sint; illa tamen nonnihil probabiles conjecturas ad summum attingunt, captui nostro magis aptabiles, haudquaquam verò certas, de quibus jurare possimus.

Et quidem, post tot, tantaque in Rem Medicam promovendam solertissimè introducta, nescimus adhuc qua vi, quibus modis, aut instrumentis, motus iste Cordis, & sanguinis absolvatur, & num revera Cor primum, ac præcipuum sit hujus motus Movens, & Impellens, an potius ex adverso sanguis sit causa proxima, & immediata ejusdem motus, & impulsus? Etiam in primo illo puncto saliente Embryonis, cum vix tenuis bullula sensibus nostris conspicua sit, ejusmodi motus percipitur, eodem prorsus ordine, ac rhythmico, quo in adultis observatur, sibi que tunc sanguis viam facere videtur per exiguos

arteriarum, & venarum tubulos, quo-
usque vas Ovale, sinistrumque Cordis
ventriculū subest: neque id abs re
dictum, quoniam à sanguine partes
cunctas corporis vigere, ac nutrirī, &
vitales operationes sustinere, plerisque
non irrationabiliter putatur. Sed etsi
Cor sit primum movens, primumque
impellens, in controversiam adhuc est
positum, num ab interna facultate,
ea que sive naturali, sive vitali, sive
etiam animali, motum hunc tam
regularem peragat, & num etiam elc-
ctiva, ac cognoscitiva, immò cum ad-
vertentia, ad instar cæterorum muscu-
lorum: an verò ab usū, & consuetu-
dine contracta per iteratos actus ab i-
nitio vitæ. Sic pariter dubitare licet,
num tam accurata, & exacta Cordis
structura, constructa sit propter ipsum
motum, an potius ad robur solum,
& fortitudinem ejusdem, ut huic pe-
renni motui resistat, cum in plerisque
animalibus talis, ac tanta illa non sit,
immò etiam dissimiliter disposita. In-
gressus præterea, & egressus sanguinis
à Corde, nec in cunctis animantibus
unjusmodi est; quin & in ipso homi-
ne tam adulto, quam nuper nato, in-
tra, & extrà uterum varius. Dubio
etiam vertitur, num motus ejusdem
compositus ex diastole, & systole, sit
uterque ab interno principio an alteru-
ter solum, & alter quidem mera gra-
vitate, sive introrsum, sive extrorsum
concidente. Quæ insuper, qualis,
& quanta sit universim, tam in statu
sano, quam in morbofo vis, & fa-
cultas solidi impellentis in fluidum im-
pulsū, & num semper, ac perpetuo
æquabilis in utrisque sit illa in impel-
lendo, hæc in obsequendo, debita con-
venientique proportione, quis unquam
poterit certa methodo determinare?
Planè ista captum nostrum penitus ef-
fugiunt. A musculis etiam per univer-
sum corpus dispersis vis quoque pluri-
ma potest sanguini circumveñi imper-
tiri, quippe qui, ex doctrina Helmon-
tii; peculiari quadam vi motrice sunt
præditi, ut aliàs innuimus. At verò,
posito quòd partes Corporis universæ
simul unà in generatione præjectæ sint,
ut aliàs à nobis est ostensum, nec una
ante aliam sit formata, etiam ex do-

cumento Hippocratis, proculdubio una
alteram in suis operationibus juvabit,
nec una dici poterit re ipsa ab alia pen-
dere, sed potius simul omnes confen-
tite ad corporis molem, vitaliter susti-
nendam, & conservandam; Reciproca
enim, & æquè potens esse debet
vis, & influxus unius in alteram, at-
que adeò potestas, & imperis solidi in
solidum, & solidi in fluidum vicissim
proportionaliter æqualis; cum solidum
à fluido vigeat, sustineatur, & con-
servetur, ac fluidum ex adverso à so-
lido reparatur, repurgetur, ac resflo-
rescat; ut propterea alterutra ex parte
vis ista si deficiat, aut vacillet, Mo-
tus, Movens, Mobile, à consueto,
& naturali statu sano plurimum defi-
cient. Etsi de inde quidpiam mali ab il-
lis emergat, haudquaquam sciri poterit
cujus vitio, aut defectu, id accidat,
cum conjecturæ utrinque desumi, &
utrimque desumptæ, fallaces esse pos-
sint.

Neque præterea solidum semper in
fluidum actionem exerit in motu promo-
vendo: cum ex adverso sæpe sæpius ex-
periamur fluidum in solidum potius
eamdem excitare: etenim in febribus
quibuscumque, prima actio videtur esse
à liquidis in motum fermentationis inde-
bitum adactis, unde postmodum partes
solidæ in suis operationibus depravan-
tur. Sic pariter fibræ nervæ, membræ
næ, musculi, nullatenus in Epilepsia,
cæterisque affectibus spasmodicis con-
torquerentur, nisi à proritante aliquo li-
quore in motum illum forent læssicæ,
Idemque dicendum in Tussi, Empyema-
te, Stranguria, Dysuria, Dysente-
ria, & similibus.

Vitia insuper, quæ solidis primò tribui
videntur, non nisi à fluidis multo antea
vitiatis, promanant: nam cum à se ipsis
lædi nequeant, profectò ab aliis, & qui-
dem liquidis, afficientur, sive causæ ex-
ternæ, sive internæ ad id ipsum accusen-
tur; siquidem solida quæcumque, sive la-
xa, sive contracta, sive tensa, & dura,
sive mollia, aut aliter affecta dicantur,
non nisi per actionem liquidorum talia
fiunt, cum membræ, musculi, nervi
fibræ, glandulæ, aut si mavis alia solida
in corporibus viventium considerata,
sua natura non arida, exucca, rigida, in-
fle.

flexilia omnino sunt, sed convenienter mollia, illita, irrorata, humefacta; quamobrem cum præternaturam contrahuntur, tenduntur, obrigescunt, vel plus iusto mollescunt, & laxantur, ab aliquo humore procul dubio corrugante irritante, vel contra distendente, & emolliente, aut aliter præter naturam afficiente, læduntur; & cum in statu sano in Athleticis firmantur, roborantur, consolidantur, non nisi per alimentum ejusdem generis, & conditionis, ob exercitia affluentius suggestum & melius elaboratum, ita afficiuntur; ut propterea quæ partes magis exercentur, majus quoque, abundantius, solidiusque nutrimentum suscipiunt: quæ ratione experimur in cunctis, etiam natura languidioribus, dextrum brachium majoris molis, & robustioris virtutis evadere, quàm sinistrum; quia per assiduas exercitationes, pori illius magis dilatati, majus quoque alimentum recipiunt, magisque, compactum, ac solidum in posterum fortiuntur. Itaque innumerabilia propemodum sunt, quæ dubiam, atque incertam hanc de primo Movenste positionem reddunt.

At verò Cor ipsum (dato quòd sit primum movens) multifariam præ cæteris turbari, adeoque impulsum varium excitare potest; tum causa sui diversimodè affecti, tum causa aliorum ad ejusdem impulsum concurrerentium, ut sunt nervi, ac spiritus animales dicti, in Cor ipsum influentes, nec non Phantasia ex diversis objectis, & phantasmatibus commota, per innumerabiles animi passiones. Quare, cum unquam Cor in eodem statu permaneat, sed diversas assiduò subeat, etiam in statu salubri, perturbationes, profectò non semper eodem modo æquabiliter moveretur, & impellit, eoque magis quia in sanguinis, & chyli per venam cavam ascendentem receptione, modo in diastole, modò in systole, modò in utrisque, diversimodè se habet; unde postmodum pulsationes variæ; sicut etiam variæ quoque in motu, ac in quiete corporis, in somno, ac in vigilia, vacuo, aut repleto ventriculo, cæterisque mutationibus, præterea, quæ casu, aut inopina eventu, Corporibus accidunt..

Secundò Mobile, idest sanguis à Corde impulsus, perpetim quoque variatur cum ratione sui, interius in suis particulis commoti, & à rementis repurgandi: tum ratione aliorum humorum cum ipso permiscitorum, aut permiscendorum, qui varii, ac multigeni esse solent, sive in statu naturali, sive præter naturam, ex innumeris ferè ægritudinibus contingentes: unde multoties qui exinde secerant, ac repurgari debebant, non secerantur, nec repurgantur: aut mali, ac vitiosi cum ipso commiscentur. Spiritus item, seu potius pars ejusdem sanguinis vivida, semper in eodem variatur, aut immodica exsolutione, aut non convenienti refectione: idque potissimum in ægris. Pars etiam glutinosa nec semper uniformis est, neque chylus, qui eidem suggeritur, ut & lymphæ unde quaque variabilis, tam in quantitate, quam in qualitate, cæterisque. Aer pariter inspiratus per pulmones, aut circumambiens per poros corporis, mirum quantum etiam varietatem in corporibus faciat; itemque vapores, aut halitus per spirationem dissolvendi, tam in sanis, quàm in moribosis; motus item pulmonis, ac diaphragmatis, & musculorum intercostalium, simulque cum his alia plura, quæ nos lateat, à quibus mobile istud diversas subire potest mutationes, ut propterea non eque semper moveatur, nec ejusdem virtutis, energiz, aut elateris, neque certa lege, aut periodo comprehensibilis.

Idem et quoque sanguis, sive in statu secundum naturam, sive in statu præter naturam, aliquandò plus iusto rarefcit, aliquandò densatur: interdum parte florida abundat, aut deficit, interdum fibrosa; alius est jejuno stomacho, & alius à pastu; alius in quiete, alius in motu unde & aliquandò latius spatium, aliquandò angustius, nonnunquam concitior in suo circuitu fit, quandoque tardior, crebrior, aut rarior: idque passim singulo quoque die, & in individuis, adeò inter se differentibus. Sive insuper sanguis à se ipso moveatur, ac veluti undatim suum gyrum absolvat per arterias, & venas: sive à corde impellente, ut in motu projectorum, vel à comprimentibus arteriis, per eandem fortasse vim utrisque insitam, vel ob texturam fibrarum oscillantium, aliudve simile, semper in suo

in suo motu inæqualem subibit veritatem: in motu siquidem projectorum quo magis à propellente projectum distat, eo debilius, ac debilius evadit, ut tandem in quietem desinat. Si verò à sanguine ipso motus hic habeatur, quia in ipso itinere semper consumitur, & tenuiore sui parte faciscit, aut etiam in robar, & nutrimentum partium transit, tractu temporis remotiores partes pertingens, in arteriis hebescit: mox etiam in venas transfusus, magis, magisque lentescit, adhuc ex valvulis earundem impediens: unde non raro fit, ut in eisdem pariter concresecat veluti in varicibus, desinente simul una impulsu, & pressione arteriarum, & crassescente pariter sanguine, vi eisdem non leviter imminuta, quamobrem certa lege hæc omnia ad normam invariabilem redigere, impossibile videtur.

Per venæ sectionem præterea, sanguis exiliens non nisi ab arteria, quæ in venam sectam influit, egreditur, adeoque, lege circulationis, sanguis arteriosus aliquantulum dumtaxat mutatus inanitur: eo autem diminuto, minuitur deinceps quoque impulsus in venas adjacentes, & successive in reliquis superiores, atque in ramum venæ cavæ ascendentis, quæ sanguinem in Cor reducit: Hinc impetus in idem Cor, & vigor à sanguine promanans: pariformiter imminuitur. Celeratur autem per aliquod tempus motus in pulsu, & in arteriis, quia ob earundem depletionem coguntur in supplementum inaniti sanguinis, à superioribus arteriis, & à Corde, novum, & novum alium excipere, atque in detracti sanguinis arteriarumque inanitarum auxilium, frequentiori nisu, reliquum sanguinem propellere, qui tandem iteratis circuitionibus sensim deficit, postquam scilicet ab adstricta vena lecta paulatim substituerit.

Tertiò Spatia, seu Cavitates, per quas mobile, idest sanguis assiduò movetur, & circuit, quales sunt Ventriculi cordis, Arteriæ, & Venæ, varias subire possunt mutationes: & quidem hæc cum suis fibris sint intertextæ, quæ nunc molliores, nunc duriores, modò laxæ, modò rigidæ; pòtè fit, ut aliquando latiores, aliquan-

dò angustiores illæ evadant, præsertim in morbis, atque in diversis eorundem temporibus, tum universalibus, tum particularibus: unde aliter se habent inter initia accessionum, aliter in augmento, & aliter in statu, ac declinatione; idque potissimum ex varietate humorum illas afficientium, acrium, acidorum, aliorumque, nec non ex diversa eorundem motione, ut & à causis externis, ambiente aere, cibo, potu, medicamentis assumptis, cæterisque: itemque cum per viscera malè affecta recurrunt, quæ in ægris quoque multum variant, & magis, magisque in glandulis, & apicibus arteriarum, quæ ex observatione plurium Anatomicorum, non pulsant: quæ etiam de causa diversimodè pariter per poros partium percolantur, & ab oscillis venarum excipiuntur, indeque in vasa, majora, ac in jecur cæteraque viscera. Simul cum his variant etiam spiritus è sanguine eliecti, qui vel dissipantur plus iusto, & evanescent, vel concresecunt, acescunt, & in alios omninò degeneres permutantur: quemadmodum, & halitus, sive evaporationes, quæ diutius retentæ sanguinem inficiunt, & in suo motu plurimum perturbant. Quòd si tubercula, abscessus, atque tumores in glandulis, cæterisque partibus, ingenerentur, ut non raro fieri solet, quam graviora, & pejora contingant, nemo planè addubitabit. Quamobrem neque ex hoc certè lèges hauriri poterunt.

Quartò Interstitia, seu intermedia arteriarum, & venarum, quàm etiam ignota sint, quisque novit. Si enim per intermedios poros partium, proculdubio in his moram aliquam contrahens sanguis, sive ut partes ipsas nutriat, sive ut easdem vivificet, & roboret, multum à priori, per arterias impulso deficit, tam ratione sui, parte aliqua depauperati, quàm ratione impellentis, nequeuntis pari impetu, sicut in arteriis, eundem promoveret: cum sanguis in arteriis inelusus, è latiori semper loco in angustiora deferatur: & contra in venis ex angustiori traducatur in ampliore. Si verò per Anastomosis, quàm plerique habere ajunt arterias cum venis: plane constat, exiles arteriolas in apicibus non pulsare, adeoque nec æquabili ratione pro-

propellere susceptum sanguinem . Neque præterea plene liquet , num indiscriminatim plures venulæ ab una arteriola ; an plures arteriolæ in unam venulam im pulsam sanguinem transfundant , & quo pacto per venas perpetuò majores , ac majores , suis etiam valvulis interseptas , motum eundem continuent , cum in latiori spatio motus , ac impulsus lentescat . In Arteriis insuper contentus sanguis lymphæ & sero scatet , quibus resumptis à vasis lymphaticis , per inter jacentes glandulas , magna ex parte destituitur , cum in venas traicitur ; unde non eandem omninò tenuitatem , fluxilitatemque in iisdem retinet : quomobrem diversus à cunctis ponitur sanguis , qui in venis est , ab illo , qui per arterias excurrit . Quod si in glandulis , intermediisque ejuscemodi spaciis , seu interstitiis , aut etiam in apicibus arteriarum , vel venarum impedimentum aliquod , fortassis præter naturam , acciderit , quàm varia adhuc , interrupta , & vitiosa fiet sanguinis trajectio ? ut non rarò contingit in febribus acutis . Quid si insuper vitium sit in lymphæ , & vasis lymphicis , itemque in nervis per eas partes perreptantibus , aut etiam in adjunctis , & circumjacentibus partibus ; quæ pressæ , constipatæ , obstructæ , tumefactæ , aliterve affectæ , plurimum possunt circumgyrantem sanguinem , & lympham incommodare ? præter innumera alia accidentia , quæ vix mente concipere valeamus , sed tamen anatomicis cadaverum dissectionibus non semel inventa , & observata sunt .

Quintò Adjuvantia , aut dirigentia motum , ut præsertim sunt Musculi , eorundem fibræ motrices ac Viscera , diversimodè quoque circumpellunt , cum proritata , gravata , constipata , impedita non uniformiter moveant ; & moveantur , tum multoties vitio sui ; tum non rarò vitio nervorum , & spirituum animalium in eos influentium : unde sæpenumerò laxitates , contractiones tensiones , durities , compunctiones , dolores , imbecillitates , torpores , aliaque innumera accidentia illis contingunt : qua de re , nec æquabilis semper in eisdem compulsio , aut in motibus sanguinis adjuvamentum fit , cum omnia se è in ægro

tis permutari soleant : (præter ea , quæ sanis quoque frequenter accidunt) nam bonum , & sanum ex integra causa , malum , & morbosum ex singulis defectibus evenit .

Quantum præterea ista varient in cunctis individuis , non est quòd multis persuadeam ; etenim constat ex corporum constitutionibus , ætatibus , habitibus , regionibus , victus ratione , exercitiis , temporibus & tempestatibus Anni , cæterisque hæc omnia itè diversificari , ut quo pacto uni accidunt , alii aliter contingant . Hinc pulsus quibusdam sunt perpetuò magni , quibusdam parvi , nonnullis celeres , & frequentes , aliis rari , & tardi , immò etiam pusilli , & debiles . Sed & aliquibus non rarò intermittentes , exiles , obscuri , vix perceptibiles . Quapropter quis unquam certis legibus , aut invariabili , constantique rationi illos restringere valebit : En igitur , quomòdò fieri poterit , ut possint Mechanicis regulis , certisque demonstrationibus physicæ in hominibus habitæ operationes congruenter aptari , aut ex illis istæ certò sanciri ?

Sed & ulterius quis unquam pro certo definit , num impulsus Cordis in sanguinem æquè fiat in Ramum Aortæ descendens , ac in Ramum Aortæ ascendens , cum in Ramo ascendente consideranda sit major resistantia ex parte sanguinis impulsi , quòd sursum sit ascensus : quàm in descendente , qua propria gravitate , fluxilitateque , facilius movetur ; & profluit . Et quamvis à proportione majoris capacitatis in Ascendente , per quam major sanguinis impulsi quantitas traducitur , comparatione habita ad ramum descendente angustio rem , minoris quantitatis susceptivum , quaqua ratione evinci possit , æqualem in utriusque fieri propulsionem , quemadmodum in Hydraulicis per varios ductus , latiores , angustioresque , aquam fundentibus , experimur ; non tamen idipsum omninò contingit in Aorta ascendente , ac descendente ; nam una sursum , altera deorsum vergit , nec deinde per æquales tubulos , aut conformes semitas , sed omninò varias , diversasque , adeò licet impulsus in descendente Aortam , ob angustio rem , ac perimetro

metro minore locum, major evadat : sanguis tamen, veluti in angustiori loco receptus, paucior est, qui deinde per plures, & plures ramulos tortuose ad modum diffusus, & quantitate minutus, ac impetu deinceps relentescente, non leviter retardatus, comparari haudquam proportionaliter poterit sanguini abundantiori, per ampliolem Aortam ascendentem sursum excurrere. Quin, & Sanguis per Aortam ascendentem majori quantitate assurgens, quam per descendentem, remoram sibi faceret ob sui ipsius pondus, quod pondere sanguinis descendentis majus esset.

Id ipsum considerare est in ramis, & canalibus Arteriosis, per quos in aliquibus partibus recta, in aliis vero tortuose admodum, & in quibusdam aliis partibus spatio ampliori, in aliis arctiori, & vix conspicuo, sanguis diffunditur, unde qui, qualisve impulsus in his accidat, quis unquam divinabit? In iis præterea, qui Aneurismate laborant, ubi veluti in altero Corde, impulsus sanguinis vehementissimus percipitur, qua methodo ista peragantur saltem in partibus infra partem affectam sitis, vereri quoque subit. In Arteria similiter Celiaca hypochondria affectorum, pulsus observantur elatiores, & crebriores, licet in aliis arteriis exiliores sint: contra vero in varicosis, hæmorrhoidibus affectis, aliisque, quibus sanguis inter valvulas venarum hæret. Quæ igitur uniformitas motus in cunctis concipi poterit; ut exinde certæ regulæ deduci possint, quales in Mechanicis? Si enim corpus humanum sua natura perpetuo mutabile est, & mille propemodum alterationibus obnoxium quomodo fiet, ut in ipso unquam stabiles, & immutabiles leges stabiliri queant, cum ex quacumque, etiam levi causa moveatur, & licet nostris sensibus id conspicuum aliquando non sit, re ipsa tamen tale est, atque de momento in momentum variabile, potissimum vero in statu morbofo, cum scilicet causæ morborum occultæ sunt, & partes affectæ nullatenus determinabiles, sed solum dubiis conjecturis nobis suspectæ.

Sed quid quæso, unquam ponderis addit, vel detrahit ictus Scorpii, vel Viperæ, aliisque venenosi animalis?

cujus causa sanguis momento temporis veneno infectus statim à sua crasi naturali declinat, & à suo motu desiccatur, adeo post demorsus vita defungatur. Quid etiam ponderis exquirendum in peste, cæterisque contagiosis affectibus ex infecto aere; atque in animi defectibus, ex pravo halitu, ut & in præfocatione uterina, aliisque similibus? Quid in his, quæ extrinsecus admota corpori, ut emplastra, olea; caustica, præsertim carpis pedum: & tarsis manuum, momento fere temporis sanguinem inficiunt, ejusque motum perturbant, & in magnam virium jacturam patientem coniciunt? Similiter fumus mercurii, sulphuris, & salis ammoniaci, nec non pleraque alia sive benè, sive malè olentia, à quibus non leviter sanguis, & corpus universum alteratur, & vel benè, vel malè afficitur, quid ponderis adiciunt, vel adimunt? Animi quoque pathemata inducta ex solo aspectu, vel nuncio objecti tristis, aut voluptuosi, adhuc in sanis, quantum sanguinem perturbent, & immutent, nemo est, qui non sciat, cum tamen nihilum illi adiciatur, vel detrahatur.

Sed etsi certò sciretur, sanguinis detractionem alicui ægrotanti profuturam adhuc tamen de quantitate evacuanda dubium maneret, quousque scilicet demenda foret, & quo tempore; quidque in detracti sanguinis supplementum esset adiciendum, ut meliorem, in relicto sanguine crasim, introduceret. Cum naturæ, ætates, & cujusque ægrotantis corporis constitutiones (præter regiones, & anni tempestates) variaz, diversæque semper sint, atque in posterum futuræ: cum tamen ex regulis Mechanicis ista essent indiscriminatim peragenda. Quamobrem prudenti Medico non tam facile licebit, in remedio tanoperè accipere, certam jacturam facere per balsami vitalis detractionem, ac vitalium spirituum dispendium, in humanæ salutis, & vitæ manifestissimum periculum. Accedit, quod plerique ad simplicem sanguinis aspectum repente animo linquuntur, alii evomunt, aut alvo turbantur, & alii alias subeunt, sive animi, sive corporis afflictiones.

Præterea, à misso sanguine, & mul-

to-

toties, meliori, puriorique, tuendæ vitæ magis necessario, spiritus, seu partes tenuiores, & volatiles aliquatenus diminuuntur; unde sicut in ipso defectus aliquis emergit, ita & in corde motus; ac impulsus aliquantulum pariter, ut elanguat, necesse est: languente autem motu cordis, sanguis quoque minus impellitur; diminuto impulsu, facile sanguis lentescit, crassescit, hæret, adeoque momenta virtutis impulsus, & gravitatis, penitus mutantur, præter a'ia mala, & non raro etiam graviora. Nec satis est dicere, resciri illic utrumque posse ex novo cibo assumpto, aut pretiosis medicamentis; Nam hæc, eadem ratione, qua sanguis deficit etiam si convenienter assumantur, numquam restaurare poterunt; siquidem non æquè bene in ventriculo, cæterisque visceribus, in chylum, & sanguinem commutabuntur ad eam exactè refectionem, quæ necessaria est; nam à languente sanguine deficiunt quoque succi digestivi, & reliqua fermenta viscerum, immò quidquid ad ciborum, & sanguinis elaborationem purgationemque requiritur.

Neque insuper perpetuò verum est, à sanguinis missione motum ejusdem citatiorem fieri, atque adeò successivè lentescentem, & crassum sanguinem attenuari, & exolvi. Quoniam non raro contrarium potius evenit, siquidemeducta per venæ sectionem parte sanguinis tenuiori, floridiorique, qui remanet magis, magisque crassescit, atque spiritibus magna ex parte depauperatus, fibras, & cavum Cordis minus expandit, ac sollicitat, minusque pars ejusdem sanguinis vivifica in glutinosam, fibrosamque impetitur, aut attritione rarefacit; undè pulsus tardior, rarior, & imbecillior fit. Atqui præterea cavitates Arteriarum, & Venarum inanitæ, minus etiam per compressionem residuum sanguinem propellant; itemque fibræ motrices tum cordis, tum earundem, laxiores redditæ, minus aptæ evadunt coarctationi, pressionique major solum accidit à sanguine uberiori, & vividiori illuc appellente, ac opplente, & veluti per iteratos cuneos amplificante. Constat autem hæc omnia potius deficere, quam augeri à sanguine misso, quamobrem non est, quòd citatior pul-

sus exinde perpetuò haberi possit.

Majus certè periculum ulterius accidit à sanguine misso in febrientibus, quæ sæpenumero à particulari fermento alièubi hærente contingunt, quemadmodum in panaritiis, in spina digito infixa, vulnere, ulcere, abscessibus, tumoribus, carbunculis anthracibus cæterisque; unde sanguis subinde in motum præter naturalem adactus, etiam si totus educeretur, febrem non solveret, nequam sciliceteducta materia illa febrem excitante. Et quidem pleræque febres omnes hujus generis esse solent, ut ex dissectis cadaveribus innotuit. Quæ igitur, aut qualis unquam futura erit utilitas à sanguinis missione, quocumque tempore, aut modo peragatur in febrientibus? Hinc propterea satius, tutiusque visum accuratioribus, prudentioribusque Medicis, in morbis, & præsertim cum febribus conjunctis, ab hoc ancipiti præsidio, immò tot, tantisque periculis implexo, abstinere, quòd vitæ, & vitali fomiti directè nimis insidietur, per virium, & vitalis roboris detractionem, cui semel infracto, aut languenti, non tam facile deinde succurritur, etiam si pretiosa adhibeantur.

Quòd si dicatur per missionem adaugeri in sanguine motum fermentativum ob indebitam fermentationem febrilem inductum, qua scilicet partes tenues coguntur seipsa à crassioribus, & heterogeneis extricare, adeoque ex fermentatione ipsa fieri expansionem majorem in sanguine, qui in angustis cavitatibus arteriarum, & venarum veluti incapacibus, coactionem quandam patitur, ideoque exigere sui diminutionem, ut possit meliùs deinceps amplificari, subigi, & extricari, immò etiam in suo motu celerari, obicibus permissionem ablatis, vel saltem imminutis. Contrà est, quia si fermentatio illa in sanguine major proficua est, eo quòd per eam nititur Natura partes impuras à sanguine segregare, haudquaquam est impedienda. Per sanguinis missionem præterea vel fermentatio diminuitur, vel augetur: si minuitur, impeditur proculdubio beneficium sequelstrationis, quæ subindè speratur: si augetur, inutilis planè fiet missio, quæ ad

sedandam febrilem fermentationem ab ipsis creditur conducibilis. Sed & in canalibus angustioribus, vel nifus liquidorum est major, quam sit in canalibus amplioribus, vel est minor: si major, bene poterit vi sua in spatium latius adigi, atque adeo sine missione ampliore locum exquirere: si minor, longè debilior, & minor fiet, facta ex venis detractio, quia per ipsam multum diminuetur nifus in sanguine inibi contento. Sed nec quis sibi fingat per missionem augeri fermentationem, ac subinde mox mox esse sedandam facta nimirum sequestratione. Nam cum sequestratio motus Naturæ sit, usque tempus plurimum dierum exigit, planè fieri non potest, ut tam brevi tempore illa per missionem futura sit, quæ potius confundit, & turbat sanguinem, excreta scilicet parte tenuiori, fluidiorique tanquam facilius excurrente, & reliqua commota remanente cum crassa. Quin & contrarium sepe sæpius experimur factis præsertim inter initia febrium, sectionibus, in quibus impossibile est coctionem, secretionemque in humoribus haberi, quæ non nisi ad statum earumdem comparere solet. Quæ præterea vis ex missione ista sanguini inferri potest, quæ valeat bonum à malo sanguine fecerere? cum contra in motu liquidorum confusio potius inducatur, & inæqualis per missio, à commotione, & pressione varia, quam subeunt partes illorum tenuiores, & crassiores, & si unquam cœnosæ subsident in ductibus, liquentes solum, & fluidæ egredientur, quod nocuum.

Iisdem omnino ambiguitatibus subiiciuntur reliqua omnia, quæ pro sanguinis missione à suis Fautoribus proponuntur, & quidem quod primò dicitur de majori velocitate sanguinis aucta in venis à quibus sanguis mittitur, non est universaliter verum, quin plerumque infractis momentis contractionem & pressionem, in fibris cordis, arteriarum, & musculorum adjacentium, contrarium evenit. Quippe universus sanguis, & totus quantus est, in suis ductibus suscipiat impulsim à corde, & partibus circumambientibus, & coadiuvantibus ejusdem motum, sive modicus ille sit, sive multus. Finge per syncopen Cor stetitisse; stat quoque, & sanguis: cum verò Cor in suo motu redit, totus etiam sanguis parifor-

miter successivè commovetur. Sed & contra, sic sanguis sua quantitate minutus, quia præcedentem nifum Cor amittit, ut nequeat tam valdè continuum in venas commeatum impellere: ex resistentia majori contracta in iisdem, proculdubio velocitas illa prior sensim hebetatur, & languet. Unde sanguis in Animalibus tantum impellitur, quantum impellit, promovetque cor ad motum, & pulsus sui; ut observare est in pulsu myuro, & deficiente. Pulsus quoque formicantes dicti, velocissimi, & creberrimi sunt, cum tamen pusilla, & multum infracta vis, seu vigor, & calor in corde, & sanguine est. Quamobrem non est considerandus sanguis in arteriis, & venis, velut purus, & simplex liquor fluens per vasa; sed velut humor heterogenus compositus ex multis partibus, & spiritibus quoque plurimis abundans, qui cum per emissionem resolvuntur, ac dissipantur, reliquum in venis ineptum, effictumque relinquunt, ut nequeat deinceps Cor, & reliquas partes corporis vivificare, atque ad motum sollicitare; undè postmodum universalis languor, atque in pulsu, & motu ejusdem ingens varietas. At verò, si verum simpliciter esset, quòd ex missione sanguinis; motus ejusdem velocior fieret, proculdubio data proportione, ex majori detractio, longè major velocitas oriretur, quod contrarium evenit, languescence potius pulsu. Accedit, quòd ex missione sanguinis, venæ inanitate admittunt majus spatium sanguini circumfluente, ut propterea non multum turgeant, indeque etiam arteriarum nec multum etiam amplificentur, unde pulsus, qui primò fortè erat elatus, & magnus, fiat humilis, & parvus, & velocitas, quæ exurgit ex missione, fiet solum causa majoris, & citioris spirituum dissolutionis, ex illo motu magis concitato. Hanc tandem fit, ut licet per modicum illud tempus, quo sanguis educitur, velocior motu in eodem habeatur, paulo tamen post idem subsistat, & æqualiter per arterias, & venas moveat, & virtute diminutus, hebescit, & languet; quoniam universus sanguis intra horam suum circuitum per totum corpus absolvit, & licet nifus sanguinis in arteriis. sane

quæ fiat, quæ in ipsis, vegetior, tenuior, & spirituosior est, attamen, quia per accessum illius ad varias partes corporis multum de sua vi amittit; fit, ut qui superest, per venas remeandus, lentescat nimium in motu, utpotè crassior, & parte sui puriore diminutus; ubi verò vitium aliquod contraxit magis, magisque in arteriis, profectò longè minor vis, acnifus habebitur in venis.

Quod insuper subditur, sanguinem in vasis, post missionem relictum, minus coactum remanere, & vasa ipsa minus etiam infarcta; verum esse poterit in sanis, in quibus sanguis nullo vicio infectus esse solet; secus verò in corporibus morbofis, in quibus plerumque sanguis coagulationi subiicitur, & per detractionem magis, magisque concrefcere, & coardari solet. Arteriæ pariter magis contrahuntur ex defectu sanguinis missi; quia quanto minus attolluntur, tanto magis contrahuntur. Neque momentum contractionis in Corde potest esse idem ante, & post missionem: quoniam sanguis appellens in Cor non idem est neque mole, neque virtute, ob præcedentem evacuationem. Solet præterea sanguis in statu morbofo ejus esse conditionis, ut licet ratione quantitatis resistere magis, vel minus possit impulsui, non tamen idipsum valeat proportionaliter efficere præ sui pravitate; et etiam in statu morbofo omnia planè permutantur, etiam in partibus solidis, secundum texturam, porositatem, fermentorum energiam, &c. Sed & contra fieri potest, ut resistentia hæc minor fiat mole, sed major evadat impetu, atque virtute; inducta nimirum in sanguine majori commotione, ac fermentatione. Hinc etiam nec momentum Cordis impellens fingi potest idem ante, & post detractionem, nec minus canales eandem servabunt rationem ut prius.

Nec Insuper ex sectione venæ ampliori, aut angustiori, motus, ac impulsus sanguinis habitus à pressione circumambientiam partium quidquam conferre potest, ut minor, vel major resistentia habeatur in sanguine mittendo, adeoque majus, vel minus incommodum corpori patienti inferatur; siquidem non in omnibus, credibile est ut sanguis sit uniformis, cum in ali-

quibus tenuior; in aliis crassior invenitur; sed & textura, compositio, magnitudo, robur partium, & ipsarum præsertim venarum, variat in individuis; undè difficile admodum est divinare ubinam sectio amplior, aut angustior sit profutura: Non enim quæ mente à Nobis utiliter suceffura concipiuntur, in actum practicum deducta juxta propositum finem solent evenire, quinimodò speculationes metaphysicæ plerumque non congruunt physicis experimentis. Sic in libra prægrandi e.g. exactè ad æquilibrium posita, quisque proculdubio crederet quodcumque corpus adhuc minimum ad alterutram lancem adjectum, ad eandem partem pondus addere, atque deorsum ducere, quod sanè mens, ac ratio concludenter, infallibiterque futurum suadere videtur, cum tamen ex adverso duas, tres, quatuorque muscas, & fortè etiam plures, ad alterutram partem superincumbentes, haudquaquam physicè pondus majus adicere experiamur, licet proportio unius lancis ad alteram ex illarum adjectione, major fiat. Ita profusus, quod ex præmissis quibusdam futurum quid putatur tutum, utileque; ex adverso nocuum, vel infructuosum eveniet, ut millies expertum in praxi.

Quoniam insuper nisus sanguinis per venas continuus est nisui sanguinis per arterias, fit, ut per sanguinis emissionem ex venis, dimotio ejusdem sanguinis per arterias succedat minor, quia minor nisus sequitur post missionem: id quod in statu morbofo gravius contingit, quoniam sanguis cum mittitur, non solum quantitate diminuitur, sed etiam viribus infirmatur ob dispendium partium tenujum, & mobilium, seu spirituosarum; hinc fieri nequit, quin officiat, licet sensibus externis minimè percipiatur. Quod si dicatur nullam sensibilem mutationem exindè succedere, adeoque eandem majorem sanguinis velocitatem haberi in arteriis, quàm in venis; proculdubio nec juvenamentum ex ipsa missione sequuturum dicendum erit; cum in tantum juvenamentum ex missione speretur, in quantum mutatio aliqua in sanguine exindè suceffura speranda sit. Nequit autem intelligi, quo pacto per missionem sangui-

guinis, velocitate motus ejusdem per arterias majori affecta, calor diminuat pro ratione emissi sanguinis, cum calor in sanguine à motu ejusdem haberi dicatur, ob attritionem partium calorem comprehendentium, & per ejusdem emissionem, motus ejusdem velocior subsequatur. Si enim calor per missionem minuitur, proculdubio motus in sanguine tardior erit: vel è contrà, si motus post missionem velocior succedit, calor exindè refluxans adaugeri simul una dicendus erit. Quæ verò de coactione, & contractu partium inter sese proponuntur, quis unquam adamussim ariolabitur? Sed nec omninò verum, quod per attritionem partium in motu calor habeatur, cum pleraque stagnantia calorem ingentem contrahant, quem in motu posita non proferrent, immò mota potius refrigerant, ut infimo, scœnu, aqua stagnante, & similibus: Sanguis ipse alicubi hærens in inflammationem parit, & ardorem vehementissimum. Hinc concludendum missionem sanguinis non semper calorem imminuere, sed aliquando etiam augere; nisi cum vires infirmat, & in exitium ducit: Tutum igitur non est quibus in corporibus, qua in ætate, loco, victu, aut ægritudinibus, id uniformiter possit accidere.

In obstructionibus præterea habitis in orificiis arteriolarum, ubi plerumque contingunt, nifus iste sanguinis ex arteriis in venas longè admodum variabit, quippè ex ejusmodi impedimento ab ob structione habito, nifus hic debilior, & tardior fiet, adeoque motus sanguinis per venas lentè admodum peragetur; qui deindè per sanguinis de tractionem ab iisdem, multò adhuc tardior, & debilior subsequetur, ac successivè etiam in arteriis, in quas nifus ex venis in Cor, assiduò fit: quamobrem ubi ante missionem nifus, indeque velocitatis, obstructionem in apicibus arteriarum inductam minimè poterat dimovere, longè minus poterit post emissionem: idque magis cum obstructiones accidunt in intimioribus partibus corporis, in glandulis, & in capillaribus arteriis, in quibus nullus pulsus, nullusque nifus, vel saltem de bilissimus, & tardissimus, omninò im-

proportionatus hærenti humori; plerumque etiam tenaci, acido, rebellis, maligno, qui non solum obfistit sanguini circumfluenti, sed quod gravius, eundem inficit, & circumjacentes partes hebetat, & inquinat. Accedit, quòd etiam si per missionem, sanguis, qui in arteriis hæsit, per dimotionem loco moveatur, ille in venas ipsas continuas intruderetur, & vitium in se ipso contractum reliquo sanguini communicabit; undè noxa major; quoniam semper facilius vitiabitur exindè bonus, qui superest sanguis, à malo, qui hæsit, licet modico, quàm malus à bono, in seipsum intrusus, in meliorem statum reducetur; à privatione enim ad habitum non datur regressus. Si præterea id quòd hæsit, præsertim in magnis vasculis, indebitam fermentationem in universo sanguine, adeoque febrem excitet, proculdubio nequibit missionem auferri, nisi totus sanguis infectus educatur, exemplo vini ascensantis. Sed poterit, inquires: ergo non certè, igitur dubitas: Ergo sicuti in bonum, ita & multò magis, in malum cedere poterit; in dubiis autem non licet tam facile de vita periclitari, præsertim per sanguinis, idest vitalis thesauri detractionem, ne præsertim illud Plinii nobis obiiciatur; *Negotiantur animas nostras & experimenta per mortuos agunt.* Ambiguitatem auxilii quoque probat, quod à nonnullis subditur, si morbus exigat missionem sanguinis, sed non ejusdem mutationem, prævideri oportere num illa officiat morbo, an secus, & si morbus distributus sit per omnia vasa, an alicui solum parti hæreat, idque genus alia. Etenim ad hæc prævidenda exquiruntur Vates, qui ariolentur de statu sanguinis, de morbo de causis, cæterisque morbum comitantibus, ex quibus sanè in re Medica difficultates oriuntur innumerabiles.

Quare licet, quæ de motu ex Mechanicis deducuntur, verisimilitudinem pariant; in praxim nihominus medicam translata, non nisi magna cum difficultate, & gravi periculo duci poterunt. At qui si sanguis in omni morbo salubriter mitti potest, ob innumera, quæ assertor beneficia, cur est, quòd prævidentiis istius-

istiusmodi indigeamus? proculdubio si minus uno, saltem altero modo, certo proficiet. At id non ita evenit, nec semper ex voto respondet: ergo dubium. Si dicatur non in omnibus eandem circumstantias debitas inveniri. En denuò ambiguitas, & periculum. Sed & in dijudicandi circumstantiis, & opportunitatibus mittendi, quis ignorat, quàm anxie occurrant difficultates, quoniam conjecturæ, quibus nitimur, fallaces sunt, & innumeris dubietatibus implicatæ. Et licet medicamentum ad correctionem perturbati sanguinis exhibeatur, quæ fortasse necessaria fuerint præcognita; quis subindè tutus fiet, num illa pro opportunitate in ventriculo mutentur, an potius in malos succos degenerent, & num alios ductus pervadant, quàm quò necesse est? Neque verò liquida statim, & tutò in alias partes corporis perpetuò fluitant, cum non raro accidat, ob pravitatem humorum, & ventriculi indispositionem ibidem inverti, & depravari, quandoque etiam crescere, & inhærere, aut paulò post per vias urinæ deduci, aut cum fecibus intestinalibus commisceri.

Quod ulterius asseritur de selectu venarum consentientium cum parte affecta, aut inflammata, vel eidem oppositarum, neutiquam deduci poterit in præxim quando inflammatio est interna: tunc enim trunci venarum consentientes, ut pote interni, seligi non possunt, multoties etiam ignorantur, quales sint, neque tam patens, ac perspicuum esse poterit, ubi nam propriè inflammatio contracta sit, ut inde coniiicere liceat, quænam possit esse vena consentiens cum parte affecta. Sed & non raro fit, ut nihil prorsus ex inflammata parte deduci possit, quin potius contra in eandem magis confluat ex venæ sectione commotus cum ibi sanguis in suo motu præpediatur ob impedimentum inflammationis, & venarum, atque arteriarum angustiam; nisi etiam propter languorem partis inflammatae facilius ibidem deponatur, & hæreat; & si fortasse aliqua portio ejusdem ulterius promoveatur, & effluat sanè tenuior, serosior, acrior, ac plurimum infecta in alias partes promanabit, non sine totius corporis incommodo. Et dato, quòd san-

guis exindè influat in partem laborantem minori quantitate, quàm per oppositam, quo tempore sanguis immititur, quia tamen subindè velocior rediditur motus ejusdem ob usum circulationis, cujus causa, quò sanguis minor quantitate fit, eò celerius commoveretur, ad supplendam motus cordis, & vitæ indigentiam, sequitur proindè, ut paulò post impetuosius ille irruat in partem inflammatam ut potè debiliorem, unde compressio major in eadem. Sed neque tollitur exindè vitium in sanguine introductum, cujus causa hæsit, putà inducti acoris, aut lentoris; quin missio sanguine tenuiori, reliquus crassior, & hærentior remanebit, unde tam inflammatio, quàm febris illam committans adaugebitur. Difficile insuper admodum est tempus internoscere, quando ex venis oppositi lateris, & quando lateris ejusdem, missio facienda sit, cum conjecturæ dubiæ semper utrinque sint, unde ignorabitur, num pressio, & contractio potius, quàm expressio, & propulsio sit successura. Accedit, quòd per sanguinis detractionem maturatio apostematis, quæ tamdiu delideratur plurimum impeditur proindeque recrudescente illo, majus, & periculosius damnum insequetur. Atqui licet rami aliqui venarum consentiant magis cum parte affecta, quia tamen sanguis brevissimo temporis spatio totus circuit, per missionem æqualiter etiam ex toto corpore diminuitur, & quòd vitium in ipso est, aut ex parte inflammata contractum, toti pariter corpori communicat, atque ex reditu per eandem partem inflammatam, veluti debiliorem redditam, & fermentanti humori magis subditam gravius inficiet, hebetatis intereà per missionem viribus. Inflammationes præterea fiunt à sanguine hærente in poris partium, vel etiam in glandulis, aut in intertextura earundem non sine vi coagulante illum in apicibus arteriolarum, quæ non pulsant; quamobrem sanguis, qui mittitur à venis live consentientibus, sive non, nullimodè poterit hærentem dimovere, nam nifus, qui fortè fit, vel concipi potest à sanguine per missionem velociori reddito, fiet primum in ramis venarum cum vena secta consentientium, qui quousque

pertingat ad Cor. & arterias, indeque ad illas, quæ inflammatae parti subiiciuntur, vix sensibilis erit, propter vitium deperditionem, unde major semper erit resistentia hærentis sanguinis in parte inflammata, quam nifus ejusdem ex velocitate habita per missionem, & licet inaniatur aliquantulum vena inflammatae parti attigua, arteriole tamen illæ, & pori partium oppleti, nulla ratione deplebuntur: idque etiam si venæ per circuitum inflammationis sitæ aperiantur, ut promptius, ac proximius inflammata pars inaniatur, quoniam non semper ac minuitur quantitas, par ratione minuitur pressio, & crescit velocitas motus sanguinis, cum possit id totum impediri à conditione partis inflammatae, & à vitio sanguinis magis, magisque concretiscentis, ut in malignis tumoribus, anhracibus, furunculis, carbunculis, aliisque similibus, in quibus ubi semel nifui sanguinis, & cordis impellentis, nec non pressioni partium circumambientium, quod alicubi hæsit, obstitit, nullam spem tractu temporis poterit loco dimoveri, & alio propelli, sed sola maturatione subigi, & evinci, quæ tamen per missionem potius retardatur, & impeditur. Sed & per circuitum partis inflammatae quis unquam ausit sanguinem educere ob periculum mali gravioris, & gangræne? Verum tamen si unquam sanguinis missio speranda foret pro futura in inflammationibus; planè magis per arterias in partem inflammatam influentes, quam per refluentes venas esset facienda, ut minus sanguinis in eandem conflueret, ne scilicet inflammatio mole augetur: at per eam desinente impulsu in venas necessario, facile qui in venis adjacentibus est intromissus, subsisteret, nec in superiores venas adigeretur, adeoque facile posset per moram ibidem conerescere, & corrumpi, non sine graviore partis inflammatae periculo, quæ per concretionem ejusdem sanguinis gangræne subiiceretur, id quod non ita pridem in nobili quodam Viro visum. Verum Arteriotomia jamdiu è Praxi Medica exulavit ob innumera alia, ac subitanea vitæ pericula.

Quod tandem dicitur sanguinis missionem in omni morbo esse conferentem, sive ad diminuendam sanguinis quanti-

tatem, sive ad velocitatem sanguinis adaugendam, sive ad refrigerandum, & humectandum, sive ad dimovendum, id quod sanguini circumeunti remoram præbet, sive ad quæcumque sanguinis vitia præter naturam induta removenda, vel corrigenda; planè, si verum, hinc fiet in omni morbo, & quocumque tempore indifferenter administratam, esse perpetuò profuturam, adeoque remedium universale, & indubitatum, quo scilicet juxta corporis laborantis indigentiam si non uno saltem alio atque alio modo certo proficiat. At verò id experimentis non cohæret, cum sæpe sæpius officiat, etiam si omnis diligentia in ipsa adhibeatur. Si dicas id evenire, quia non semper inveniuntur illæ circumstantiæ ad missionem rectè peragendam requisitæ, vel ex parte tenifus sanguinis, & cordis, vel ex parte adjacentium membrorum coadjuvantium, & comprimentium, vel ex parte resistentiarum, aliorumque; Id planè decernit dubiam illam esse, atque variis difficultatibus implicatam, & non nisi ambiguis conjecturis innixam adeoque sub dubio nimis eventu ducendam in usum, quod hic probandum intendebatur.

Sed & consideratione quoque dignum, arbitror non esse prætereundum, quàm facile nunc sit factum, ut Mechanicam corporis constructionem unusquisque sibi talem fingat, qualem ex arbitrio præconceperat, ut proinde super una, eademque re tot, tantaque, inter se plurimum differentes, audiantur mediationes, immò in ipsismet partium, & viscerum sectionibus, discordes nimium opinionationes, & sententiarum varietates, adeoque quæ unus affirmat, alter neget, & quos meatus, poros si bras, glandulas hic statuit, immò pluries observasse testatur, alter ex adverso implexus alios, penitusque diversos, & contrarios refert; quin & pro certo nonnulli stabilire conantur. itaque structuras partium omnino differentes, & non raro etiam è diametro oppositas constituunt, unde postmodum origines, nexus, communionones, tendentiæ, influxus refluxus, & usus earundem omnino varii, & vicissim contradicentes decernuntur. Hinc suspicari fas est non procul abesse, ut quæ hæstentis tam improbo labore, ac solerti industria, etiam in rebus minutissimis, per

per vestigandis, à Recentioribus Anatomis in publicum sunt pro certis prodita sunt brevissimè penitus ruitura, vel in contrarios usus extorquenda. Atqui si unquam debeant in minutissimis hisce rebus firmiora corporis humani fundamenta stabiliri, pro Mechanicis ejusdem operationibus enucleandis quis planè ex adverso inficiari verebitur, quòd alia quam plurima, & innumerabilia ferè minutiora corpuscula, inconspicuique ductus, exilissimæque glandulæ corporibus insint, quæ ad usque latuere, attamen Mechanicam hanc corporis Oeconomiam regunt, & conservant, sicutque fortè fortuna in posterum patefacienda? cum jam satis superque fuerimus edocti, non omnia simul Naturæ Authorem Deum voluisse humanis ingeniis patefacere, ac præmonstrare, & qui *mundum iradidit disputationi hominum, ut in suis operibus occuparentur, sed nunquam inveniunt, successoribus nostris ad aliud tempus esse ostensurum.*

Ecclesi. c.
1. & 8f

Quare quæ, & qualis revera sit completa humani corporis fabrica, & oconomica compages, semper semperque in posterum ambigere erit, ut nec post mille sæcula sciatur exactè. Quæ præterea detectæ de his observationes, ac ope microscopiorum, peractæ, referuntur, quæque videntur plurimum ponderis excogitatis istiusmodi superaddere, suspectæ nimium sunt, etenim ab his non leves fallaciæ exoriuntur, pro lentium eorundem varia figura (si quæ fieri possint) majori, vel minori convexitate, aut concavitate; siquidem ad harum diversitatem variant admodum inter sese representationes, apparitionesque rerum, tum in magnitudine, tum in figuratum in situ, tum in coloribus, cæterisque ut propterea ipsis non omninò fidendum sit, cum facillimè decipiant, & sensibus nostris imponant: nam vel moles, & magnitudo illa taliter figurata, & circumscripta reverà talis, ac tanta est, qualis ac quanta microscopiis spectatur, & ita nos in cunctis rebus diiudicandis per naturales sensus hallucinari dicemur, cum tales, ac tantæ nostris sensibus non appareant; adeoque fatendum esset, Naturam ipsam nimium defecisse in animalium, & præsertim hominis creatione, qui artis beneficio, per conspicienda, & microscopio

egreat, ut adamussim de reliquis corporibus dijudicet, tum in magnitudine, tum in figura; Vel contra moles, & amplitudo illa rerum per microscopia apparet, & ficticia est, & jam exinde affirmabimus ejusmodi apparentis non esse fidendum, & quidem ita putandum, siquidem apparet illa quantitas ope microscopiorum adaucta, si re ipsa talis fieret, ampliolem spatium pariter exigeret, quòd sanè nullum per ejusmodi apparentias progigni potest, cum & ex altero capite omne spatium sit jam occupatum. Sed & magnitudo ipsa apparet fallax etiam est; siquidem uno microscopio minor videtur, altero major pro varietate, & multiplicatione lentium, & eo magis si in ipsis figuræ haberentur ellipticæ, parabolicæ aut hyperbolicæ, perimetri latioris aut angustioris, quibus etiam colores multi, & varii, instar Iridis apparent. Quòd si dicatur nil per ipsa vera adaugeri, aut in figura mutari, sed tantummodo apparenter talia fieri, ac videri, planè concludendum sensus nostros in his decipi, & plurimum hallucinari, ut propterea sic ut major illa quantitas re ipsa nulla est, ita vacuitates, meatus, pori, & reliqua per microscopium visa, apparentia solum esse, sed revera nulla ibidem inexistere.

Non dissimiliter de sinapismis, phoenigmis, cauteriis, cæterisque stimulis, motum in liquidis corporum, & succorum expressionem, evacuationemque promoventibus, putandum, quòd scilicet illa iisdem ambiguitatibus sint implexa, cum nec dum bene pateat, num illa re ipsa detrahant, an aliquid potius in corpus immittant adeoque alterent, perturbent depravent, ac scindant quidquid glandulis, & cute subest, aut quòd vasa lymphica, nervea, & sanguifera permeant: num etiam stimulas partes contrahant, & corrugent, vel potius delaxent, inficiant, & corrumpant; siquidem ab aliis densatio, & eschara ab aliis pororum obstructio; ex aliis distractio, & laxitas; à nonnullis cutis elatio, tumefactio rubificatio; ab aliis stupefactio, frigiditas, mortificatio, idque genus alia exoriuntur. Sed & non raro tantum abest, ut à stimulis istiusmodi citatior motus fiat in humoribus, ut potius illi in parte stimulata concrecant, & hæreant, veluti in

tumoribus, gangranis, & membrorum inuisionibus. Per id ipsum quoque, quod varia, & multiplicia beneficia hæc corporibus malè affectis afferre dicuntur, dubia, & suspecta fiunt; cum fortasè id applicita peragant, quod minimè desideratur, & utile non est: Illud namque remedium tutum, & salutare solummodò putandum, quod id dumtaxat agit, quod prodest; & agere natura aptum est: cum autem varium est, & in operando multiplex creditum, ex illa eadem varietate periculosum, & nocuum plerumque fit; quamobrem à pericioribus tutiora semper sunt habita, quæ specifica nuncupantur, atque ad unum solummodò opus addicta. Cæterum de vesicantibus, cauteriis, uestionibus alibi à nobis fusiùs actum est.

Innumera propemodùm aliæ in hanc rem afferri possent difficultates, sed satis sic has breviter præmonstrasse, ut incertitudinem, nimiamque dubietatem istius magni, & ingentis auxilii in Medicina facienda, putati, cognitam faciant; cautosque reddant Medicos, ne tam fidenter à concredito Mechanicis sustentaculo, illi in curandis ægrotantibus incumbant: Etenim ab his tam dubiis, & opinabilibus solum, quid unquam certi poterit universaliter concludi, quemadmodum ex Mechanicis proponitur sperandum, immò evictum, stabilitum, ac determinatum? Hæc planè omnia dubia sunt, ut & quæcumque alia in Re Physico-Medica. Sed quid in his diutiùs immoror? Res Medica, ut & Philosophica, atque Anatomica quæcumque, eo nunc devenit, ut post tot, tantaque magnorum

Virorum excogitata, adventa, & communi omnium plausu probata, ac recepta magis adhuc jam claudicet, tam sunt ista à nuperrimis Professoribus excussa, quassa, inversa, & præsertim, quæ hæc tènus summa industria, ingentique labore à Bartholino, Vvillifio, Malpighio, Bellini, cæterisque, in opem Medicam investita erant.

Pro corona ediicere juvat, quod in Philosophia Burgundica tom. 3. *Physica Generalis tract. 2. disp. 1. qu. 1. concl. 1.* dicitur: *Corporis Mathematici notione, tanquam physici, plerique abutuntur. Id enim fefellit Cartesium Geometriæ assuetum, quod res physicas, more mathematicorum, consideravit; cum corpus physicum sit actuosum, & principium motus, non item Mathematicum.* Et in Thefisibus, ex Univerfa Philosophia, in Regia Burgundia propugnatis, Quarta hæc ex Physicis fuit apposita: *Principia rerum Mechanica, ut minimè sunt contemnenda, sic nec prima dici possunt, nec viventium conformationi, & functionibus explicandis sola sufficiunt.* Quamobrem jure optimo Simplicius vetustissimus Aristotelis Interpres, in 3. de Anima, Geometriam, ut & cæteras Mathematicas, abdicandas à Philosophia censuit. Postremò concludamus cum Ecclesiaste Cap. 8. *Intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum, quæ sunt sub sole, quanto plus laboraverit ad querendum, tanto minus inveniet, etiamsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.*

21 LUCAE TOZZI

In Quintum librum Aphorismorum.

HIPPOCRATIS COMMENTARIA.

APHORISMUS PRIMUS.

Convulsio ex elleboro lethalis est.



Libi, *Aphorismo* xvi. *Quarti*, dixerat Hippocrates, elleborum facere convulsionem: Nunc convulsionem ex ipso inductam lethalem esse pronunciat.

An autem de albo, vel de nigro intelligat, dubitari primum hoc loco potest. At si in memoriam revocentur ea, quae ab eodem pluribus Aphorismis scripta sunt *eodem lib. 4. sanè asserere non dubitabimus de albo elleboro esse intelligendum, quemadmodum fatetur etiam Gal. in comm.* tum quia ejus usus praeter ceteris apud Veteres erat frequentissimus: tum quia de eo expressè meminit cit. *lib. 4. Aphor. sex. 13. 14. 15. & 16.* ubi, cum de elleboro ad vomitum inferendum verba fecerit, non nisi album intellexit; quippe albus sursum mover, deorsum niger: tum etiam quia convulsio, quae hic ab usu ellebori notatur, facilius ex albo difficilius ex nigro contingere solet.

Afferit autem convulsionem elleborus albus, non tam evacuatione per vomitum excitatam, quam irritatione, punctationeque nervis per stomachum dispersis, inducta, ob illius acritatem nervorum fibris insensissimam. At si praeterea hypercatharsim promoveat, quia tunc praeter evacuationem humorum in ventriculi cavum derivantur, etiam exsolutionem roridæ substantiæ, & liquoris nervorum, non sine eorumdem molestia inferet. convulsionem longè facilius succedentem excitabit.

Tozzij Op. Med. Tom. IV.

Sed an reverà convulsio, quae retractio est nervorum, & musculorum ad propria capita, an potius motus convulsivus, ex elleboro immoderatam evacuationem promovente, subsequatur, adhuc subdubitare est. Et licet ferè communiter ab expositoribus de convulsione propriè dicta aphorismus exponatur, cum in Græco Codice *σπασμός* scriptus sit; videtur tamen dicendum, incipere primum motum convulsivum, seu convulsionis prodromum, subsequi verò convulsionem. Etenim inverisimile videtur posse tam subito convulsionem exoriri ex vomitionibus ab usu ellebori, cum non statim nervi, & musculi contrahantur, & contracti remaneant, nisi postquam iteratis motibus convulsivis fuerint irritati, concussi, ac tandem obrigefacti. Crediderim ea propter ab usu ellebori motus convulsivos, seu inaequales, irregularesque contractiones primum inferri, mox verò, nisi opportunitatis remediis occurratur, aut punctio nervorum sedetur, exoriri convulsionem; quemadmodum aliquando meminime observasse ab hypercatharsi virulenti cujusdam medicamenti purgantis; & aliàs ab importuno usu pulveris Algorethici, sex mercurii vitæ dicti, ex quibus primum motus convulsivi, postmodum ipsa convulsionem subortæ sunt. Idipsum etiam expertum non semel est in his, qui venenum assumpserunt, praesertim Mercurium sublimatum, aut Arsenicum; nam cum praeter irritamento vomitus foret excitatus, motus convulsivi, non vera convulsio inducta est. Hoc idem observare est in singultu, qui ad motus quoque convulsivos refertur: quia & singultus saepe saepius fit à re stomachum

B 3 vel-

vellicante, unde non convulsio, sed motus convulsivus insequitur. Verumtamen cum diutius isti perduraverint, in veram denique convulsionem desinere solent, quemadmodum in epilepsia, quæ non raro transit in apoplexiam, vel commutatur in convulsionem; unde tandem exitium.

Sed quod Hippocrates de elleboro scribit, an dici quoque possit de cæteris catharticiis tum per superiora, tum per inferiora plus justo moventibus, in controversiam revocari potest: & dicendum Hippocratem elcbori, loco exempli, meminisse, adeoque id ipsum referri quoque posse ad cætera pharmaca, si modum exceßerint, & hypercatharsim promoverint. Nam quæcumque possunt roridam nervorum substantiam extenuare, & eorumdem fibras lacerare, irritare, & extorquere, poterunt quoque motus convulsivos, & convulsiones ipsas parere. Quin & humores ipsi præter naturam affecti, ac maligni, deleteriique redditi id ipsum possunt excitare, quemadmodum Galenus in comm. refert de eo qui humorem æruginosum evomens toto corpore convulsus est; illo autem excreto, & penitus educto, à convulsione liber evasit. Itaque etsi Hippocrates convulsionem ex elleboro lethalem dixerit, non tamen ex cæteris catharticiis inductam exemptam ab hoc eodem periculo putavit, ut idem habet 7. aphor. text. 25. cætera cum paria esse possint; potissimum autem cum ob sui acritatem, ac vehementiam, præter dejectionem, vomitum etiam excitaverint, quippe per vomitum plurimum stomachus facessit, ubi nervi plurimi in consensum quoque spinam, & cerebrum contrahunt.

Cur autem omnino lethalis dicatur ex elleboro convulsio, non æquè apud omnes convenit. Galenus, & cæteri Expositores ad siccitatem in nervis inductam eximmodicam inanitione causam retulerunt. Nam cum convulsio ab eodem Hippocrate dicatur vel inanitione, vel repletionem fieri, curabilem fore illam existimant, quæ ex repletionem est, incurabilem verò, & penitus mortalem, quæ ab inanitione. Attamen cum non adeo facile sit tantam siccitatem in nervis extari, quanta satis sit ad vitam destruen-

dam, cum alioqui toto corpore tabescit, & marasmo affecti, licet summo potè extenuati, non tamen in convulsionem incidunt. Hinc probabilius creditur, eam, quæ ex repletionem fit, convulsionem, facilius sanari, quia nervorum fibræ ab humore quodammodo crassescunt; & tumescunt; quæ verò ex inanitione fieri dicitur, cum ab acritate, & virulentia succorum, nervorum fibræ contorqueantur, & obrigescant, nec tam facile in pristinum statum restitui possunt, sed læsione cerebri medullis communicata, talis noxa inducitur, quæ à compage, & naturali constitutione cerebri ipsam deturbet, proinde fieri, ut illa insanabilis evadat; cum & difficillimum sit dissolutum nerveum liquorem restitueret, & fibras convulsione distortas, ac retractas denuò mollescere, atq; in naturalem statum restituere. Verum, quoniam usus ellebori alibi apud nos jam exolevit, & cathartica quæcumque tam bene ope chymica corriguntur, ut omne virulentum exuant, immò, & isto rarererit ducantur in usum, ejusmodi incommoda nulla sunt, nec ullatenus formidanda. Cæterum si unquam id accideret, remediis oppugnandum foret sistentibus hypercatharsim, humefacientibus, & retundentibus acritatem, atque postremò vomicum sedantibus, de quare actum à nobis est in expositione Aphorismi 16. libri iv.

APHORISMUS II.

Convulsio ex vulnere lethalis est.

QUOD de convulsione ab assumpto elleboro præcedenti aphorismo dixerat, tunc de eadem ex vulnere subjungit. Et quidem pari ratione, ac antea est animadversum, dicendum hic etiam, ex vulnere eam non raro subsequi post iteratos motus convulsivos. Contingit autem sæpenumerò convulsio ex vulnere, vel ob vulneratam partem nervis plurimis contextam, quemadmodum in spina, in membranis, in musculis, & tendinibus eorundem; vel ob ingentem inflammationem vulneratæ parti supervenientem; vel ob indebitam acrium, & irritantium medicamentorum applica-

tio-

tionem, quemadmodum aliquando meminimus me observasse ex importuna trochiscorum de minio in partem vulneratam immiffione.

Sed & fœpiffimè quoque accidit sine ulla evidenti causa vulneratam partem subire convulfionem, immò & alias quoque partes in confenfum trahere, ob folam nervi punctiõnem: ea enim est nervorum conditio, ut cæsi, atque omninò resecti minùs periculi afferant, puncti verò fœpiffimè exitum inferant irreparabile: quod & notatum à Galeno *lib. Artis Medicæ*; siquidem cæsi, & resecti nervi æqualiter in suis fibris coafficiuntur, & commodè per convenientia medicamenta conglutinantur; at, verò punctis non æquè fibras affici contingit, undè fit, ut illarum aliquæ retrahantur, aliæ resolvantur, ideòque inæqualiter in se ipsis contorqueantur. Hinc consueverunt peritiores Chirurghi ad inhibendam ejusmodi inæqualem nervearum fibrarum commotionem, punctum nervum penitus rescindere, ac refecere.

Quoniam verò convulsio ex vulnere orta arguit ingentem nervorum læsionem, ob quam etiam cerebri medullium coafficiatur, idcirco fit, ut lethalis evadat: Cerebri enim læsiones potissimum in medullium, atque in nervorum originem inflictæ periculose perpetuò sunt, & fœpiffimè in mortem desinunt, dissipatis subindè Spiritibus, & rorida nervorum substantia, vel corrupta, vel esoluta: atqui etiam constat Anatome, cor pariter ejusmodi spiritibus egere, ut suum motum, & vitam teneat: deficiente autem cordis motu, vita ipsa desinit.

At quæri hic potest, num etiam ex ulcere convulsio lethalis fit. Et dicendum fœpiffimè quoque fuisse observatam è, itialem, an quia inflammatio ibidem suborta est, & non rarò cum gangræna, & sphacelo; an etiam quia sanies ex ulcere prodiens tantam aliquando acquirit pravitatem, ut sive halitibus, sive continuata per partes virulentia, cerebrum cerebriq; functiones deturpet, undè postmodum animales, & vitales operationes læsæ consequantur. Verumtamen est, quod non semper convulsiones ex ulcere inductæ lethum afferunt, potissimum cum ejusmodi sunt, à sorditæ ul-

ceris proficiantur; etenim absterfis sordibus, & ulcere mundificato, facile solet convulsio desinere Expertum quoque est, convulsionem ex punctura nervorum deliisse, admotis medicamentis motum illum fibrarum inæqualem sedantibus; quemadmodum ab usu olei terebinthinæ. Idipsum dicendum in convulsione ex ictu, contusione hæmorrhagia, aliisque, quoniam admotis remediis, quæ contusioni, aut hæmorrhagiæ opitulantur, solet statim convulsio desinere, nisi tamen talem illa fecerit in nervis, & cerebro impressionem, ut non tam facile sit emendabilis. Sic quoque pro partium vulneratarum varietate, varius quoque esse solet eventus, cum aliquæ facilius, aliæ difficilius restituantur. Quandoque etiam loco convulsions accidit resolutio, quæ comparata ad convulsionem, minoris solet esse periculi. Cæterum quæ his conferunt, petenda erunt à Chirurghis qui fusè nimis de his agunt.

APHORISMUS III.

Ubi sanguis plurimus fluxerit, singultus, aut convulsio superveniens, malum.

UBi antea lethale dixit, hic malum dumtaxat pronunciat Hippocrates. Neque verò malum cum lethale confundit, quemadmodum existimat Galenus *in comm.* nam non adeò funestus est exitus ex convulsione, aut singultu ab hæmorrhagia, uti ex convulsione ab elleboro, & vulnere. Visum enim pluries est ab his ægrotantes convalescisse, ab illis verò rarerentur admodum, vel nunquam. Attamen levis momenti negotium putandum est, cum non solum ob convulsionem, & singultum, vitæ periculum involvat, sed, quod gravius, ab immoderato sanguinis fluxu, cum hic vitæ thesaurus sit, quo exhausto vita ipsa deficit.

Quoniam verò Hippocrates indefinitè dixit, ubi sanguis immodicè fluxerit, neque locum exitus sanguinci determinaverit, proculdubio intelligendus ille erit de sanguinis evacuatione undecumque contingat. Quare sive ex ore, naribus, & partibus supernis, sive ex alio, viis urinæ, aliisque partibus infer-

nis prodeat, semper ac singultus, aut convulsio succedat, vitæ periculum minabitur: quamquam cohærenter Aphorismo præcedenti, manans solum ex vulnere à quibusdam exponi solet.

At qua de causa periclitentur ægrotantes ex singultu, aut convulsione post immodicam sanguinis perfusionem; & undè contingat singultum, aut convulsione oriri ex immoderato sanguinis fluxu, gravis est hujus loci difficultas. Omnes interpretes cum Galeno utriusque causam referunt ad immodicam ipsam sanguinis evacuationem, per quam nervi, & muscoli inaniti, & exticcati contrahantur. Verùm qui convulsione non nisi à causa irritante progenitam admittunt, non bene his conveniunt, neque ad solam causam inanitionis illam referunt, & eo magis quia præter convulsione, singultum quoque hic memoraverit Hippocrates: modò cum singultus ventriculi læsionem arguat, & hic non tam facile ab ejusmodi inanitione efficiatur, propterea sit, ut ad aliam causam confugere sit necessè, ut ratio scilicet utriusque probabilior eluceat. Crediderim ea propter convulsione, & singultum, non propriè oriri ex ipsa sanguinis evacuatione, sed consequi antecedentem illam causam, quæ talem, ac tantam evacuationem promoverit. Cum enim sanguis suis vasis non profiliat, nisi post contractam acritatem, venenatamque conditionem valentem erodere, & referare vasa, sanè quæ in causa est, ut sanguis prodeat, erit quoque, ut nervorum fibræ profitentur, & convellantur, atque in ventriculo singultus concitetur: postquam enim sanguinem infecerit, etiam nervos, & nervorum liquorem depravat, undè postmodum convulsio, aut singultus. Vitium autem sanguini illatum acorem plerumque refert, qualis in aqua stygia: at verò ab acidis facile nervi proritantur, & convellantur, atque eo magis, magisque, quo per hæmorrhagiam citator sit sanguinis motus, & acidum oberrans, imperuosius furit, & quoquo versum irruit. Non est autem necessè, ut junctim convulsio, & singultus immoderatam sanguinis evacuationem consequantur; sed satis est, si alteruter contingat; etenim pro majori, vel minori hujus, vel alterius partis

affectione, modò una, modò altera convellitur; atqui convulsio ventriculo contingens, singultum parit: Quin apud plerosque controversi solet num singultus ad ventriculum, an verò ad septum transversum potius referri debeat, ob fibrarum communem utriusque texturam; quamobrem si ventriculi revera affectio sit, difficultatem omnem elidet, ut propterea convulsio, quæ musculorum ægritudo est, ad ventriculum referri non possit per singultum, cum ventriculus muscularosa pars non sit. Verùm etsi ventriculus propriè ad musculos non referatur, fibræ tamen carneis est intertextus quem admodum plerisque Anatomicis est animadvertendum.

Sed quamvis ad sanguinis acritatem, convulsione, ac singultum ex immodica sanguinis evacuatione provenientem retulerimus, subest nihilominus alia causa, ob quam nervorum principium ab istiusmodi evacuatione coofficiatur: quippè ubi sanguis plurimus profusus est, nervorum liquor fatiscit, & torida illa substantia, qua eorumdem fibræ irrigantur in statu sano, ex non suggesta materia à sanguinis glutine dependente, facillimè contorquentur; & eo magis quo partes sanguinis acriores redditæ sint, ut dictum.

APHORISMUS IV.

Ex nimia purgatione, convulsio, aut singultus superveniens, malum.

HOc alio Aphorismo Hippocrates generaliori sententia, quod de evacuationibus ab uno, vel alio medicamento genere promotis retulerat ex quacumque evacuatione immoderata edocet, ut propterea videatur præcedentium aphorismorum ratio, & causarum inferentium convulsione epilogus, & corollarium. Quoties enim ex nimia purgatione convulsio, aut singultus accidit, semper arguitur interna aliqua causa nervos, & nervorum principium afficiens, ita ut quæ nimiam evacuationem promoverit, eadem convulsione, & singultum afferat, & sive evacuatio sponte naturæ suborta sit, sive à cathartico vehementi sit excitata. Quoniam verò dixit ex nimia purgatione, indicare videtur

non

non quancumque evacuationem, ex quibusvis ductibus corporis habitam, sed tantummodò per alvum, & intestina; etenim usus [est] voce græca, *καταπόσι* quæ propriè alvi dejectionem significat. Attamen visum aliquandò est ex mixtu sanguineo à cantharidibus excitato, motus convulsivos produisse. Verùm facilis, frequentiusque contingunt convulsiones ex superpurgatione, quam ex alia quacumque evacuatione; immò singultus, qui ad ventriculum pertinet, nonnisi ab immodica evacuatione per alvum oriri potest, ob communem nervorum, & membranarum texturam. Sed & non rarò sanguis ipse ex hypercathar si funditur, & eliquatur; undè postmodùm, præter virium jacturam, fit quædam acritas in omnibus humoribus à sanguine procedentibus, quæ convulsio- nis causa est, ut antea dictum. At verò ex cunctis partibus corporis magis afficitur ventriculus, & cerebrum; Ven- triculus quidem ab acri cathartico, ejus- que immoderata evacuatione: Cerebrum verò ob peculiarem sui imbecillitatem, & succi nervicei exhaustionem, undè postmodùm singultus ex uno, convulsio ex altero oriatur.

APHORISMUS V.

Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus morietur, nisi febre corripia- tur: aut ubi ad horam pervenerit, qua solvantur crapula, vocem recu- peret.

Inter cæteras causas convulsionem inferre valentes, recenset speciatim hoc loco Hippocrates ebrietatem, per quam cerebrum, & nervi proximè affe- cti soporantur, cum omnibus notum sit exindè cerebrum vacillare, & corpus univèrsim in sensu, motuque animali vehementer offendi.

Quamvis autem ebrios hinc memoret non tamen explicat, undè ebrietas ipsa contingat, nam licet plerumque ex im- modico usu vini illa oriatur, passim ta- men eandem fieri experimur ab aliis li- quoribus in fermentationem adactis, quemadmodùm de cerevisia satis notum est, itemque de succis fructuum, præfer-

tim Dactylorum, Fragorum, Pomorum facile fermentescentium. Aliquando et- iam observatum, ab immodico usu lac- tæis, potissimum acescentis, inductum fuisse soporem; quin & non aliundè fit, cur pueri lactentes facilè in somnum de- labantur. Quamobrem crediderim, Hip- pocratem consultò tacuisse liquoris po- tionem, sed indefinitè ebrietatem unde- cumque proveniente, referre voluisse, modò talis sit, ut aphoniam, ac de- indè convulsionem pariat. Sed ne dum ex assumptis liquoribus, verum etiam ex plerisque vaporibus, halitibus, benè, vel malè olentibus, ebriorum ad instar, somnum induci posse compertum est; sic plerique memorantur ex moscho, am- bra, croco; alii ex peto, carbonibus; alii aqua ardente, similique spiritu so- porati. Idipsum ex cellis vinariis, ex mephitibus, sodinis, crypta Angujana propè Puteolos, aliisque, ut cunctis notum, observatur. Quare quæcum- que possunt nimia, ac subita evapo- ratione cerebrum gravare, aut excur- siones spirituum, & roridæ cerebri sub- stantiæ irrigationem interciperè, pote- runt quoque soporem, & aphoniam inferre. Ar quamvis hæc ita sint, spe- cialius videtur hinc intelligendus Hippo- crates de ebrietate ab epotis liquoribus inducta, potissimum autem à vino, eo- que meraco, cujus usu bibaces Græci sæpè sæpius nedum ebrii, sed etiam con- vulsi supremum diem obire consueve- rant; undè deductum videtur verbum illud *gracari*, & *pergracari*, hoc est Græcorum more bibere. Cum igitur ex ejusmodi ebrietate repentina contingit aponia, edocet Hippocrates futuram paulò post convulsionem, ut proindè ebrius aphonus, non apoplecticus, sed convulsus morietur.

At quæ de causa convulsio ebrietatem subsequatur, si illa aphoniam attule- rit, non est levis momenti difficultas, & quamvis veteres omnes Interpretes cum Galeno ad vim vini, conditionem- que retulerint, quippe illud cerebro in- tensum dicitur, non tamen benè evinci potest, quamobrem soporem, & aphoniam inferat attenda præsertim vini naturam, quæ calida à Galeno, ceterisque ponitur. Quò fortasè respiciens idem Galenus 2. *de causis morborum*, ut hanc difficultatem sol-

solveret, scripsit, vinum moderatè sumptam naturalem calorem augere posse, immoderatiùs verò potatum, frigidus morbo excitare. Et 3. de *Temperam capit.* 3. subdit, non semper illud calefacere, sed ubi plus fuerit epotum, quàm evinci possit à calore naturali, frigidus morbos gignere, puta apoplexiam, carum, convulsionem, & tetanum. Veruntamen neque his satisfacit difficultati proposita; nam si moderatè sumptum calefacit, certè à fortiori magis calefaciet immodicè potatum. Sunt etiam, qui solo ejusdem odore inebriantur: sunt & alii, qui ex ejusdem usu immoderato vigilent, frificent, ac delirent, ut propterea non perpetuo verum sit vinum refrigerare, atque adeò soporem inferre. Sed etsi vinum immoderatiùs epotum sopores asserat, maleficio vaporum cerebrum occupantium, & gravantium, cur est, quod convulsionem etiam asserat, & motus convulsivos, qui non sine acritate, & vellicazione contingunt; quin & plerique per ebrietatem sunt phreneticis similes, ac delirantes, quousque vinum edormierint, quemadmodum testatur de suis popularibus Hollerius hic.

Probabilius eapropter dicendum vinum, ceterosque liquores ad caput facile effumantes, fermentatione indebita in ventricula promota, acorem talem, ac tantum contrahere sulphureo narcoticum, ut halitus, ac vapores illuc pertingentes, non solum cerebrum, ejusque roridam substantiam infarciant, & obtundant, verum etiam figant, habeant, ac stupefaciant, unde primum aphoniam; siquidem rectè Seneca *Epist.* 83. vinum opio, elleboro, & veneno comparat, quòd nimirum mortiferum, somniferumque sit. Et Lucretius *lib.* 3. de

Vide
quam Pl.
L. 4. c. 5.

Natura rerum.

..... Cum vini vis penetravit
Acri, & in venas discessit diditit ardor:

Consequitur gravitas membrarum,
præpadiuntur.

Crura vacillanti, tardescit lingua, ma-
det mens,

Nam oculi, clamor, singultus, jurgia
gliscunt.

Et quoniam per eiusmodi acorem fi-
bræ nervorum vellicantur, & compun-

guntur, propterea fit, ut post aphoniam convulsio subsequatur, qua nervi ad suum principium retrahuntur, idque speciatim facta transpositione in nervos, & musculos subiectos, potissimum cervicis, & spinæ, vel etiam labiorum, mandibularum, ut in spasmo Cynico, Testatur autem Ciceros eos, qui reliquis potionibus inebriandi vim habentibus replentur, in omnem partem, & in dextram, & in sinistram, & pronos, & supinos cadere, qui verò sunt vino inebriati, retrorsum solum, atque supinos decumbere: nervis scilicet per cerebellum præcipue ad cervicem, & spinam pertinentibus affectis. Accidit itaque aphoniam, seu vocis privatio, quoniam nervi potissimum vocales afficiuntur, qui per guttur, & fauces, aliasque partes circumjacentes diffunduntur, unde etiam lingua in suis musculis, & nervis offenditur. Et quamvis aphoniam proximè accedat ad apoplexiam, non tamen omnino cum illa confundi debet; etenim per apoplexiam respiratio graviter læditur; at verò per aphoniam illa remanet, offensis dumtaxat musculis, & nervis vocalibus. Sed & apoplexia desinere solet in paralyisim; aphoniam verò potius in convulsionem. Adnotat autem Hippocrates in tex. repentinam obmutescerem, siquidem ista omnino morbosa est, & convulsionis prodroma; nam si fortasse sensim ebrius obmutesceret per soporem, qui ex ebrietate plerumque contingit, certè in convulsionem non desineret. [At verò cum repente obmutescit, convulsus moritur: significatur etenim vitium tale ex ebrietate cerebro, cerebrique medullis, fuisse illatum, ut spiritus animales, & roridam nervorum substantiam violentè admodum figat, atque coarctet, ut propterea fibræ nervorum postmodum contrahantur, & convulsione fatiscant ab acore eorundem vaporum; quippe partes vini acriores in nervorum substantiam repunt, & contorquendo, fibras convellunt. Acescere autem in his vinum ostendunt ructus, & vomitus plerumque ab ebrietate evenientes; ex acore verò nervorum, membranarumque fibris inducto, caput vacillat, trepidant artus, oculi rubent,

4. casu.

&

& coarctantur, pupilla constringitur, lingua contrahitur, & titubat. Sed & spiritus ipse è vino elicitus opedestillationis, accidas in se continet particulas, quibus corrugandi, atque roborandi vi pollet; unde vulneratis partibus admotus nedum languinem sistit, sed & fibras discissas conglutinat, suppurationem prohibet, ac tandem vulnera ad certam tutamque cicatricem perducit.

Hanc autem lethalem ex ebrietate convulsionem sola febris prævertere potest quippè per eam facillimè, atque citissimè dissolvitur quidquid in nervis, ac musculis coagulatione concretum est. Hinc idem Hippocrates pluries etiam advertit, tum in Aphorismis, tum in Coacis prænotionibus, convulsionem superveniente febre desinere, ut & nos aliàs adnotavimus. Debet autem febris superveniens non omnino levis esse, sed aliquam præferre magnitudinem, qua possit compactam in nervismateriam acre vitiosam dissolvere, immò etiam per sudorem, aut urinam expellere. Verùm non dixit Hippocrates omnino per febre convulsam ex ebrietate convalescere, sed dumtaxat non ex convulsione perire: fieri enim potest, ut adhuc per febre intreat nulla adhuc convulsione detentus: siquidem si febris talis sit, quæ causam convellendi deprimat, neque vitium aliud in cæteris humoribus præsupponat, proculdubio, & convulsionem tollet, & ebrium in pristinum salutis statum revocabit. Si verò febris superveniens ex malo fortassè corporis apparatu alios humores inficiat, & alia insuper pariat symptomata, etsi convulsionem auferat, poterit ex alio capite mortem inferre, cum acidi, vitiosique succi convulsionem afferentes, in alias partes delati, bene possint febre mali moris excitare. Itaque conferet febris superveniens convulsioni, sed nihilominus poterit ex alio capite nocere. Et quidem plurimum verendum, si febris, quæ supervenerit, intrà triduum, vel quadriduum ad summum non contulerit, nec intrà idem tempus desierit, quemadmodum idem Hippocrates admonuit in Coacis prænotionibus.

Adjecit Hippocrates in aphorismo,

posse convulsionem ex ebrietate indutam amoveri ex spontanea ebrietatis solutione; undè inquit: *aut ubi ad horam perveneris, qua crapula solvuntur, vocem recuperet.* Quamobrem etsi febris nulla superveniat, si tamen per id temporis, quo crapulæ solvi solent, loquela restituitur, convulsus ex ebrietate convalescet. Hinc notare est, convulsionem non statim supervenire aphoniz ex ebrietate, sed post aliquot horas, aut etiam dies integros: nam tunc affectio in nervis, & cerebro firmiter hærens designatur, quam nullatenus poterit Natura vincere, & debellare. Quantum autem temporis videatur posse exigi ad ebrietatis solutionem, dubium esse potest hoc loco. Ex quamvis Galenus in comm. pro vini conditione, & corporum affectorum habitudine, aliquos dicat posttridii, alios sequenti die, alios etiam tertio ex ebrietate resipuisse; id tamen fortassè verum in vino potentiori, crassiorique, quod fortassè sua tempestate erat in usu; at verò ex usu adhuc immoderato nostratium vinorum nunquam non ante unum diem crapula soluta visa est, fortè quia nostratia vina non tam crassiora sunt, neque tam difficilis dissolutionis: quamquam non his assueta corpora gravius subindè afficiantur, quemadmodum experimur in Teutonicis, cæterisque Septentrionalibus. Conducit in hoc idem varia corporis textura: nam pueri, feminae, debile caput habentes, & quicumque sunt texturae mollioris, rariorisque, facillimè ebrietatem incurrunt, etiam ex usu vini levioris, cum contra, texturam nacti duriorum, exercitati, assueti, merum etsi biberint, difficilius inebriantur.

Qua autem ratione his succurrendum sit, ne in convulsionem incidant, & ex ebrietate liberati vocem recuperent, scitè quidem edocet Hippocrates 2. de morb. ub. hanc eandem sententiam repetens, sic inquit: *Si quis ex ebrietate voce privetur, & statim sanè ipsum febris corripiat, sanus fit, si verò non corripuerit die tertia moritur. Si itaque in se affectum incidetis, multa calida levato, & spongia calida aqua madefacta capiti apponito, & caput decorticatas in mare indito. Siquidem si apertis oculis loquatur*

& ad se redeat, nec desinet, hac die sopore pressus jacet, postmodum sanus exurgit; si vero surgens bilem vomuerit, insanit, & moritur, maxime in quinque diebus, si non dormierit. Huic igitur hac facere oportet, multa calida lavato, donec ad se redeat: deinde copioso oleo illitum mollibus in fragulis repone, ac contege cum silentio. & in tenebris, ut plurimum enim ex balnea dormit, & si dormierit sanus evadet. Postquam autem redierit, primis tribus aut quatuor diebus milium tenuis aut pisanae succum sorbeat, & vinum mellis speciem referens bibat. Deinde cibi utatur mollissimis, ac paucis primum. Et iterum lib. 3. subdit: His validas sternutationes excitare convenit, & clysterem bilem ducentem, & ipsum validum injicere. Quod si sensum aeger receperit, thapsiae succum in multa aqua calida dato, quo quidem citissime revomat. Postea attenuato, & a cibo abstineto: que ad septem dies. Detrahendus est, & a lingua sanguis si venam comprehendere possit. Verum non pluries vidimus sedatas ejusmodi ebrietates iteratis lotionibus pudendorum ex aqua gelida: mirum enim, quam istae partes cum cerebro consentiant, & madorem, frigefactionemque eidem communicent. Sunt & alii, qui a fumo tabaci id ipsum affequentur, & alii sternutationem movere statim, ac immodicè vinum fuerit epotum, & antequam temulentia sit confirmata: Quod & ab Athenæo memoratum inveni lib. 11. cap. x. in fin. Cæterum ebrietatem præcavere referuntur alium, & amygdalæ amaræ, si antea fumantur. Et quidem de alio extat auctoritas Hippocratis 4. de ratione victus in acutis, dum inquit: optimum est ipso (id est alio) vesci ei, qui crapula s. daturus est, & futurus ebrius. De amygdalis verò amaris præter graves alios Auctores, testatur Plutarchus lib. 1. symposiacorum qu. 6. ubi Medicum memorat in comitatu Drusi Tiberi. Cæsaris filii, qui cum quinque, vel sex amygdalas amaras ante computationem edisset, omnes bibendo superabat: sed deprehensa fraude, prohibitus ne id faceret, facillimè a vino devictus fuit. Unde autem id fiat, curiose à plerisque quaritur. Novi & ego alium, qui seipsum ab ebrietate frigida

aque haustum paulò ante comestationem præsumebat, & quidem felicissimo successu. Apud Athenæum lib. 1. cap. 30. Brassica, ejusque semina commendantur, quòd præcomesta potatores ebrios fieri non patiantur, quin & in qua vinea nascuntur brassicæ, vinum progigni debilius dicitur. Multa alia ad ebrietatem arcendam recenset Zacutus Lusitanus lib. 3. Prax. admir. observat. 123. Mercurialis variar. lect. lib. 4. cap. 6. & Joannes Langius Epistol. lib. 1. Epist. 30. præter alios.

Pro coronide tandem advertere non pigebit, cautos, attentosque oportere esse Medicos in ebriis internosis endis, & judicandis, ne illos cum apoplecticis confundant, & uti apoplecticos tractent, magno cum salutis agrorum detrimento, & non sine sui ipsorum honoris infamia. Memini ebrium quendam ab ignaro quodam Medico, qui illum apoplecticum existimaverat, adeò perperam tractatum frictionibus, cucurbitulis, vesificantibus, immò ad verticem capitis ignito ferro cauteriatum, ut postquam experrectus se tam afflictum, tortumque vidisset, Medicum ipsum, nisi fugam arripuisset, veluti sui tortorem, ac hostem peremisset. Id ipsum non ita pridem mihi retulit dignissimus quidam Prælatus evenisse Romæ cuidam suo famulo, & nonnisi magno cum Medici derisu. Equidem apoplectici præter soporem, respirationem habent graviter læsam. pulsam inæqualem, pallentem vultum, vel plus justo rubentem, & tumidum: Ebrii verò somnum suavem dormiunt, in cunctis benè se habent, & si convelluntur, ab ipsis motibus nonnumquam excitati, fatim exsolvuntur, & valent.

APHORISMUS VI.

Quicumque Tetano corripiantur, in quatuor diebus pereunt, si verò hoc effugerint, sani sunt.

DAt in hoc Aphorismo Hippocrates exemplum Tetani, ut inde terminum convulsionis in interitum desinentis conjiciamus, Refertur quippè Tetanus

Vide
VeeKet
lib. 1.
Seco

nus ad convulsionem, velut species ad genus, siquidem Tetanus est nervorum tensio aequaliter in toto corpore facta, per quam illud rigidum, & immobile remanet, cum partes anteriores quæ, ac posteriores contrahantur; undè Galenus *in comm.* inquit, illum esse affectum compositum ex Emprosthotono, idest tensione ad anteriora, & Opisthotono, idest tensione ad posteriora.

Cum ergo contingit aliquem Tetano corripi, idest æqualem pati ad anteriora, & posteriora contractionem, facile est, ut intra terminum acutissimorum morborum, qui est quartus dies, intereat. Arguitur enim ex æquali, & vehementi nervorum per partes anteriores, & posteriores excurrentium affectione, plurimum gravati naturam, & mukam, potentumque esse causam, quæ potuerit cunctos utriusque partis nervos afficere, undè postmodum omnes ferè operationes, & potissimum vitales offendantur. Si verò terminus quatuor dierum transigatur, quia sensus morbosam causam credere indicio est, ac pedentim concoctione dissolutam sensibiliter, aut insensibiliter expurgari, proindè si hunc terminum ægrotantes evaserint, nullo negotio revalescent.

Verum animadversione dignum est, non dixisse Hippocratem quarto die Tetano affectos interire, sed infra hoc tempus posse periclitari; unde & prima, & secunda, & tertia die etiam obire poterunt: quamquam & plerisque novi etiam ad septimum periisse, qui nimirum viribus, & ætate præpotentes, violentiam morbi diutius sustinere potuerunt.

Verisimile autem est ex majori, vel minori vitiosi humoris aciditate, ejusmodi varietatem Tetano affectus evenire: ubi enim aciditas pontica nervos affecerit, & præter contorsionem, ac rigiditatem, stuporem attulerit, certè mors citius accidet, atque inevitabiliter, ubi verò potius corpusculum, quàm acore summo nervi fuerint divexati, non solum in longius tempus Tetanus protrahetur, verum etiam paulatim remittetur, & in salutem desinet.

Esti insuper Hippocrates dicat post quartum diem Tetano correptos sanos fieri, non tamen credendum est statim & absque ullo auxilio medico illos sa-

nari, cum nervi, & musculi affecti non subito in pristinum salutis statum remitti possint, absque eo, quòd humores per illos diffusi sensim dissolvantur, & evanescant. Quare exponendus aphorismus est, ut licet post quartum diem Tetano correpti mortem evadant, post longius tempus tamen in pristinam salutem restituantur. Sed & neque perpetuò verum est, quòd post quartum diem mortis periculum effugiant, cum aliquando observatum sit, etiam in septimo, atque etiam post septimum illos esse periclitatos. Fortè autem, tempore Hippocratis citius sanabantur, sive ob salubriorem incolatus constitutionem, sive ob fortiores corporum temperaturas, sive etiam ob temperationem victus rationem.

Quo denique pacto isti juvari possint, ut saltem post quartum diem mortem effugiant, & in salutem revocentur, inquisitione dignum. Et quoniam musculorum, & nervorum affectus dependentes ab humoribus, vel sudore copioso, vel abundantiori urina solvi consueverunt; proinde opportunum erit utroque hoc præsidiorum genere in illis uti. Verumtamen vitanda erunt ea, quæ acriorem conditionem nacta sunt, & volanti alkali prædita, ne scilicet ex his nervi, & musculi proritentur, & convulsione impensius afficiantur. Conferunt ea propter, quæ molliter laxando, blandè admodum humores alliciant, & educant, unde decocta, seu potiones quidem humefacientes, ex medicamentis tamen dissolventibus, & roborantibus paratæ, proficua erunt; itemque sudores proliciantur ex balneis vaporosis, quibus & pori cutis leniter laxentur, & humores in musculis, & nervis impacti molliantur, ut sine nova fluitent. In eundem usum sæpius contuleruntunctiones ex oleis, & linimentis emollientibus simul, & roborantibus: quod sanè perpetuò observandum in omnibus affectionibus nervorum.

APHORISMUS VII.

Quibuscumque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt, quibuscumque autem vigesimoquinto, ferè commoriantur.

Dixerat Aphor. 45. Secundi Hippocrates, juvenes morbo comitiali correptos, mutatione maximè ætatum liberari; ubi pro juvenibus, juniores exposuimus; nunc eandem sententiam clariùs explicans, inquit, ante pubertatem mutationem illos accipere, post vigesimoquintum annum verò, ferè semper commori solere.

Comitialis morbus idem est ac Epilepsia, quasi supra captio, quoniam Epileptici veluti à superis, seu divinitus capti, ac fulmine isti videntur, vel quòd supernis partibus, idest cerebro, afficiantur; cumque publicè, & in comitiis plerumque corripentur, perterritis adstantibus, iisque mox etiam abscedentibus, comitia finiebantur: Comitialis morbus appellatus est. Hinc Quintus Serenus cecinit.

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo est.

Quod fieri nobis suffragia justa recusat.

Sapè etenim membris atro languore caducis.

Concilium populi labes horrenda di, remis.

Is ergo si ante pubertatem accidat, mutationem, & quandoque etiam sanationem facillè fortietur; ineunte nimirum ætate juvenili. Est autem pubertas ætas illa, quæ à decimoquarto ad vigesimo primum, vel vigesimo quintum annum extenditur, & quamquam plerisque visum sit à decimo octavo anno ad vigesimoquintum, non puberes, sed adolescentes esse appellandos, attamen pubertas hic, & adolescentia simul una confunduntur. Itaque si contingat puberes intra hoc tempus, & ante vigesimoquintum annum corripimur morbo Comitiali, in ætatem vegetiorem, puta juvenilem progressi, mutationem in melius subibunt.

Sed qua de causa id accidat, non bene convenit inter Interpretes. Major autem

illorum pars cum Galeno existimat id illis bene succedere, quia pueritia, & pubertas propter humiditatem, & cruditates, in ea ætate faciles, obnoxia est Epilepsie, ut propterea Puerilis morbus sit etiam appellatus; facta autem mutatione in juventutem, humida illa temperies in siccam, magisque calidam transmutatur, indeque fieri, ut mutationem in melius subeat. Verum crediderim id potius evenire ex solidiori, consistentiorique fibrarum nervearum textura, quippè quæ, per ætatum mutationem; magis, magisque confirmantur, & exoluta illa acri sanguinis ferocitate, non tam facillè deinceps nervi proritantur, nec aliunde vitium in reliquis humoribus inductum, adeò contumax, & pertinax erit, ut per ejusmodi ætatis mutationem nullatenus infringi ac tandem subigi possit: verumtamen neque dixit Hippocrates. revera post pubertatem Epilepsiam sanari, sed in melius solum abire: fieri enim potest, ut epileptici insultus adhuc post pubertatem repetant, non sint tamen adeò insensu, ut violenter adhuc extorqueant, & convellant, quinimò & rariùs, & per longiora intervalla molestant, quemadmodum pluries à nobis est observatum. Jure ergo scriptum est, tum hic, tum Aphor. 45. Secundi, mutationem solum accipere. Sed & aliquando contingit mutationem hanc epilepticos subisse in aliam ægritudinem, aliquantò degenerem. Novi quemdam, qui cum epilepticus in pubertate fuisset, post vigesimoquintum annum non amplius epilepsia, sed palpitatione, & cordis oppressione laboravit, citrà sensibilem mentis læsionem: sed & plerique status mutatione, uti puella ab erumpentibus menstruis, aut inuito con nubio, promptè admodum convalescere.

Adverteretamen est, quòd ejusmodi mutationes in melius, faciliùs contingunt servata simul exacta victus ratione; unde si fortassè puber epilepticus errata in victus genere perpetim committeret, proculdubio etiam post vigesimoquintum annum eundem comitiales morbum esset perpeffurus. Hinc qui mutationem in melius etiam sub spe recuperandæ salutis sunt opperituri, exactam

Etiam victus rationem servent oportet, & cum illa salubrioris quoque aeris incolarum, quemadmodum ex cit. *aphor.* 45. *secundi* colligere est.

Quoniam verò post vigesimumquintum annum epilepticos interire scribit Hippocrates, dubitari proinde potest, num de illis intelligat, qui in pubertate epilepsiam contraxerunt, an verò, qui post vigesimumquintum annum epilepticos fieri contigerit, ac propterea his recuperandæ salutis spes omnis absit. Et ad primum, putaverim eos intelligi interituros, vel saltem cum epilepsia commorituros, qui licet ad senium perducti, post vigesimumquintum annum in epilepsiam inciderint; secus verò, qui ex pubertate affecti beneficium mutationis post vigesimumquintum annum non sunt sortiti: etenim hi plerumque consenescent, & sensim, ac pedetentim mutatione aliarum ætatum in melius temperabunt; Qui verò post vigesimumquintum annum morbum comitiales incurrunt, duplici ex capite videntur difficulter convalituri, uno quidem, quia in juventute corripuntur, unde is causam proculdubio præpotentem arguit: cui ætas juvenilis obistere non potuit: altero, quòd nullam in melius mutationem sint in cæteris succedentibus ætatibus speraturi, quippè per has semper in pejus ruunt, fatiscente natura per sanguinem, cæterosque liquores, qui semper, semperque hebetiores, acidioreque evadunt: Quamquam, si fortasse ex male ante acta vita morbus comitialis acciderit, possit usu medicamentorum, & salubriori regimine instituto, in meliorem etiam statum ille revocari. Verùm Hippocrates de ea epilepsia videtur hic locutus, quæ ab his, quæ sponte per ætates homini accidunt, provenire solet, nulla prope modum externa causa perspecta.

Sed an revera simul una illa affecti commoriantur; ulterius ex textu addubitare licet. Verùm cum Hippocrates scripserit, *ferè commori*, id est simul una consenescere, & ad interitum perducì, propterea probabilius est dicere, non omnino, & infallibiliter ad mortem usque patientes comitari, sed ut plurimum solum. Quo pacto non semel vidimus etiam in ætate consistenti, &

in prima senectute, epilepsiam desisse, superstitè adhuc patientis vita. At verò non inde deducendum est, eos qui ultra vigesimumquintum annum sunt hoc morbo correpti, esse in senio commorituros, nam ineunte virilitate, plerumque viti sunt perisse, commutata præsertim Epilepsia in Apoplexiam. Quare verbum illud *commori*, non debet referri ad ætatem senilem patientis quasi verò ad ultimam ætatem morbus ipse protrahatur, & tandem desinente vita, desinat; sed debet referri ad ipsum morbum comitalem, qui cum non amplius patientem deserat, eò illam deducit, ut tandem interficiat, adeoque simul cum ejusdem interitu desinat, ut propterea videatur quodammodo dici posse commori morbum cum interitu agrotantis.

Quibus denique præstidius ejuscemodi ægritudini, tam ante, quam post pubertatem, occurrendum sit, læcè à nobis enarratum in *parte Medicinæ præsticæ*.

APHORISMUS VIII.

Quicumque morbo laterali laborantet, in quatuordecim diebus non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.

DE pleuritis progressu, & eventu agit hoc aphorismo Hippocrates, illamque intra quatuordecim dies non repurgatam, in suppurationem tendere docet. Verùm ad exactam aphorismi intelligentiam, oportebit plura primum examinare.

Et primò, cum de pleuriticis agat, qui intra quatuordecim dies non repurgantur, in dubium verti potest, an computus istorum dierum fieri debeat ab initiante, & cruda pleuritide, an verò à pleuritide ad maturationem, declinationemque perducta. Pro cuius difficultatis solutione meminisse decet, pleuritidem esse speciem inflammationis factam à sanguine alicubi in vasis sanguiferis pleuræ, vel etiam pulmonis (qua parte præsertim pulmo superiori pectori alligatur) hærente. Non enim videtur hic Hippocrates de pleuritide, quam spuriam vocant, sermonem fecisse, quip-

pè cum is subdat, ad suppurationem verti, & nonnisi quæ exquisita dicitur, utpotè à sanguine facta, in suppurationem verti possit, proculdubio quæ exquisita est, videtur hic specialiter adnotata. Cum ergo inflammatio à sanguine facta egeri nequeat, priusquam maturitati subiecta fuerit, id quod circa statum accidit, proinde probabilius videtur dicendum de pleuriticis sermonem habuisse, qui jam ad declinationem morbi pervenire; quamobrem computus dierum quatuordecim repurgationis, à fine status, vel ab initio declinationis desumendus est: atque adeò illi pleuriticis in suppurationem deducuntur, qui post statum & maturitatem pleuriticis per dies quatuordecim in posterum non repurgabuntur. Et quidem inflammatione jam edomita, & concocta ejusdem materia, illam dirumpi necesse est, & paulatim per sputum expurgari; cum verò contingit ejusmodi expurgationem intercipi, aut impediri, fortè ex imbecillitate naturæ, expellere nequeuntis per tussim, ob multitudinem peccantis humoris, vel ob crassitatem ejusdem, vel ob viarum angustiam, vel ob loci distantiam, vel ob thoracis, aut pulmonis impotentiam, vel ob aliam similem causam, profectò detenta materia suppurabitur, indeque commutabitur pleuritis in empyema, unde etiam prior morbus definit, novus, & quidem peior superveniet; id quod ab Hippocrate tum hic, tum clarius infra manifestissimè declaratur. Itaque cum pleuritidis ad declinationem perducta, & sanguis illam faciens jam fuerit maturatione subactus, si per succedentes quatuordecim dies non fuerit integrè repurgatus, ac per anacatharsim excretus, certè commutabitur in pus, & morbus in empyema degenerabit.

Dubitari præterea potest, cur Hippocrates terminum ejusmodi repurgationis dies quatuordecim constituerit cum ceteroqui Anaxion pleuriticus relatus ab eodem 3. epid. nonnisi à die, qua cœpit expuere, nempè à decima septima usque ad trigessimam quartam, qua judicatus est, fuerit repurgatus. Et dicendum quatuordecim dierum terminum fuisse hic ab Hippocrate constitutum, quia ex eodem lib. 2. aphor. sex. 23. omnes acuti morbi in quatuordecim

diebus judicantur, facto tamen initio à die, qua revera acuti evaserunt, hinc non absre in hoc aphorismo dixit, in quatuordecim diebus non repurgantur. Anaxion verò pleuriticus memoratus in Epidemius, cœpit decima septima die pauca dumtaxat expuere, & deinceps abundantius. Quinimmodò nisi sudore fuisset judicatus, proculdubio in longius tempus ægorasset. Quare suppuratione facta à sputo abundantiori, verè intra quatuordecim dies fuit repurgatus, ac postremò etiam sudore judicatus; Atqui si hunc terminum transegisset, in aliam planè ægritudinem lapsus esset.

Uterius dubitari potest, num revera de pleuritide mens Hippocratis fit exponenda. Nam in vulgata latina versione scribitur: *quicumque morbo laterali* morbus autem lateralis latiori significatione aliam pectoris ægritudinem referre potest. Verum dicendum in græco Codice scribi pleuriticos, qui propriè pleuritide, seu membranz succingentis costas inflammatione correpti sunt, in quam sanè expositionem reliqui omnes Interpretes conveniunt. Neque enim, si de morbo laterali, qui costis, & musculis intercostalibus externis accidit, sermo foret, posset indè anacatharsis, & repurgatio per sputum expectari, quæ hic ab Hippocrate memoratur; modò sputum, & anacatharsis sperari potest dumtaxat in morbis pectoris, partes internas, non externas afficientibus.

Adnotat etiam, & rectè Heurnius materiam debere esse expectorabilem, nam si fortasse præ sui crassitie, & viscositate, non facilè concoqueretur, & longius tempus exquireret ad subeundam maturationem, profectò tempus hoc loco assignatum ab Hippocrate dierum quatuordecim sufficiens non esset peragenda repurgationi. Verumtamen cum de pleuritide loquatur Hippocrates, & hæc plerumque, cum præsertim exquisita est, à sanguine concreto fiat, facilè suppurabili, idcirco non absque ratione terminus dierum quatuordecim est adjectus, quo planè spatio verisimile est, posse materiam jam concoctam expurgari; humor autem crassus, & viscosus nonnisi in pleuritide spuria observari solet,

is, qui longus tempus expostulat.

Denique ut ejusmodi incommodo futuræ suppurationis, & imminenti empyematis occurramus, juvabit toto hoc spatio dierum quatuordecim, ea adhibere medicamenta, quæ anacathartica promoveant, & faciliunt, cujusmodi sunt, quæ ex hyssopò, hyperico, hederâ terrestri, tusilagine, & similibus parantur, aquæ, syrups, extracta, tincturæ. Confert etiam in idem balsamum Peruvianum, sperma ceti, elixir proprietatis Helmonetii, balsamum sulphuris, præsertim terebinthinatum, & his similia.

Si hæc repurgatio fortasse deficiat, consueverunt practici in opem diuretica sufficere, quoniam non raro expertum, materiam in pectore collectam, aut in pulmonibus hærentem, fuisse per vias urinarias eductam; quamvis hoc non tam facile sit, nec dum bene constet apud Anatomicos per quos ductus eò terri possit. De qua re alibi.

APHORISMUS IX.

Tabes sunt præcipue ætatibus à decimo octavo usque ad trigésimum quintum.

Quoniam à pleuritide suppurata, nec deinceps sufficienter repurgata empyema fit, cui postmodum Tabes adjungitur, idcirco referens Hippocrates damna ex non repurgata in pleuriticis materia, subdit in hoc aphorismo, Tabem, seu græcè Pthēsim, exoriri, eamque potissimum à decimo octavo anno ad trigésimum quintum.

Et quidem quotiescumque materia, quæ pleuritidem faciebat, ad suppurationem perducta est, nec deinde intrâ spatium quatuordecim dierum repurgetur, in thoracis cavo colligitur, & mox tum pravo halitu, tum corpulentia pulmonem, indeque circumgyrantem sanguinem inficit. Quoniam verò ab infecto pulmone, immò etiam à præsentia puris ulcerato, simulque unâ vitiatò sanguine, accidit febris, quæ hæcicæ naturæ est proinde sit, ut tabes oriatur, seu universalis corporis consumptio. Cum enim sanguis pure infectus salinam acritatem nanciscatur, indeque plus ju-
sto dissolvatur, & glutine privetur, quo

scilicet partes cunctæ corporis nutriuntur, fit propterea, ut sensim illa macrescant: quippe pus sanguini communicatum, tam potenter illum vitiat, ut partibus accedens, loco nutrimenti, acre venenum evadat.

Sed cur scriptum sit in hoc aphorismo id potissimum evenire à decimo octavo ad trigésimum quintum annum? Neque solum in casu pleuriticidis non repurgatæ, sed etiam si ex quacumque alia causa tabes oriatur, ut propterea videatur indiscriminatim locutus Hippocrates de facili hujus ætatis contabescencia ad trigésimum quintum annum usque, reliquis ætatibus exceptis. Immo, ut ex græca voce Pthēsim deducitur speciatim videtur voluisse designare illam speciem tabis, quæ ex ulcerato, vel aliter affecto pulmone contingit. *Fuchsus in comm. istius aphor. rationem deducit ex Galeno, qui in comm. 29 lib. 3. exponens ægritudines juvenilis ætatis ibidem ab Hippocrate enarratas (ubi præ cæteris sputa sanguinis, & tabes referuntur) non ad ætatis rationem, sed ex accidenti, adolescentiæ, & juventuti tabem evenire interpretatur, quia adolescentes, & juvenes plerumque saliant, currunt clamant, digladiantur, belligerant, vonationem, aliudve genus laboris, vel exercitii immodici exercent. At causæ istæ, ut alibi quoque à nobis est dictum, communes esse possunt reliquis ætatibus. Sed & neque Hippocrates eorum, quæ ex accidenti eveniunt, hic habuit in animo meminisse, sed dumtaxat, quæ ratione ætatis contingunt, etenim limitavit tempus à decimo octavo ad trigésimum quintum: quod sanè non fecisset, si id ex accidenti tantum evenire putasset. Crediderim ea propter ego id potissimum ea ætate contingere, quia sanguis tunc etiam in sua constitutione permutatur: cum enim in præcedenti ætate puerili pars ejusdem glutinosa, & austilica pravaluerit, sensim postmodum incipit pars vivifica virtute præcellere & acrior, tenuiorque fieri, quæ propterea organum in arteriis, & venis efficit, ut facile oscilla vasorum aperire queat; hinc sanguinis sputa, & partium spiritualium erosiones accidunt, potissimum verò pulmonis sua natura laxioris. Sed &*

propter ipsius acritatem, nutritiones non tam bene sunt, quemadmodum in ætate præcedenti; unde etiam fit, quamobrem per ætatem juvenilem contingant facilius febres ardentes, vulgò ex bile fieri putatæ, sive potius ex sanguine acriori, summopere ad fermentescendum idoneo.

At verò neque dixit Hippocrates tantummodò in hac ætate tabem accidere, præcipue solùm; nam possunt quoque tabes in aliis ætatibus evenire, & non solidim ex præarrata causa, verùm etiam ex aliis innumeris, potissimum ex distillatione ferina, ex tussi vehementi, ex pleuritide suppurata, ex angina, aliisque, quæ sanè sunt præsentis aphorismo comprehensa ex ejusmodi ætatis adolescentis, & juvenilis constitutione. Non tamen hinc negaverim specialius tabem notare voluisse, quæ ex pleuritide suppurata, nec deinde repurgata procedit, de qua præcedenti aphorismo mentio facta est, ut antea pariter animadvertimus.

APHORISMUS X.

Quicumque ab Angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt; Si verò hos effugerint, suppurantur.

NON facile quis huic aphoristicæ sententiæ assentietur, si superficialitèr solùm, & ut verba textus sonant, illam accipiat; etenim qui fieri potest, ut ab angina liberatus incidat in pulmoniam, & deinde in empyema; si ab angina liberati, penitus sanati dicendi sunt: si ergo omninò sanati, proculdubio nequibunt ex præcedenti morbo in alium delabi, qui causam, & originem à priori mutuetur. Verùm huic difficultati facile fiet satis attenda Hippocratis elocutione, is siquidem dixit: *qui ab angina liberantur*, id est vim, violentiamque illius effugiunt, ob quam periculum suffocationis incurrisse, eo quòd musculi laryngis inflammati intercipiunt aeris ingressum, egressumque, remanente interea causa materiali inflammationis. Hinc genuinus Hippocratis sensus erit, quòd illi, qui ex angina videntur liberati, sed citrà inflammationis matura-

tionem, aut resolutionem, & sine ulla manifesta materiæ expurgatione, cum humor ille inflammationem faciens aliò transferatur, & in pulmonem promptissimè decumbat, sequitur, ut ex una ægritudine, nempe ex angina, incidant in peripneumoniam, seu pulmonis inflammationem: sunt enim partes istæ, perquam inter se contingunt, & tum per musculos, asperam arteriam circumtegentes, tum etiam per arterias, aliosque inconspicuos ductus mutuò consentientes, unde promptè admodum humor inflammationem in gutture faciens, sponte sua potest in pulmonem decumbere; quamobrem ex illius translatione desinit inflammatio in musculis gutturis, & consequenter desinit angina, sed supervenit pulmonis inflammatio, ac peripneumonia. Appositè igitur Heurnius aphorismum hunc ita legit: *Qui ex angina sunt peripneumonici*: quandoquidem non semper ex angina contingit peripneumonia; sed si fortassè, qui anginosi erant, videantur ab angina evadere citrà suppurationem, & purulenti humoris evacuationem, cum non possint tam repentè, & salubriter ab illa sanari, nisi humor, qui inflammationem faciebat, aliò transferatur, bene proinde scriptum est, in peripneumoniam illos delabi. Ex transitu autem isto, etsi patientes ab angina, seu ab inflammatione gutturis, & faucium liberentur, non tamen vitæ periculum effugiunt, quippè peripneumonici facti intra septem dies, adhuc periclitabuntur: etenim non minoris acutici, & malitiæ est peripneumonia, quàm sic angina, cum ob maximam respirandi difficultatem, febrem acutam, ac continuam, contracta in laxa pulmonis substantia inflammatione, facillime ægrotantes mortem incurrant. Id quod clarius expressit Cellus *lib. 2. capit. 7. Si angina subito finita est, in pulmonem id malum transit, idque sæpe intra septimum diem occidit.*

Statuitur autem ab Hippocrate istius exitii terminus septima dies, non quòd propriè ad septimum diem peripneumonia protrahi debeat, ut interitum afferat, sed quòd intrà hoc temporis spatium mors contingere possit; unde non dixit septimo die pereunt, sed in septima die.

diebus, sive ut clarè explicat Fuchsius, Celsum in hac parte secutus, intra septem dies, cum & ante septimum, quarto scilicet, quinto, aut sexto die, peripneumonia interimere possit.

Sed quamvis facillimè interire possint agrotantes ex humore in pulmonem translato, tum ratione ipsius partis affectæ respirationi destinatæ, tum etiam ratione febris adjunctæ acutissimæ, non tamen omninò necesse est, ut subindè pereant, quasi quòd inevitabiliter sine ex peripneumonia interituri; unde merito subjunxit Hippocrates: *Si verò hoc effugerint, suppurantur*; id est, si spatium septem dierum transierint, quia humor in pulmonem delapsus mitioris naturæ significatur, facillèque subigibilis, & ex altero capite natura præpotens denotatur, quæ potuit tanti morbi impetum, & violentiam sustinere, profectò delapsus humor in suppurationem in posteriorem vertetur, atque ad eò prior morbus commutabitur in alium, atque ex peripneumonia fiet empyema: sanguis enim ibidem hærens, & qui inflammationem excitavit (ut superius etiam notatum est) maturitati subjectus vertetur in pus. Quare semper ac inflammatio in sui augmento necem non attulerit, sed ad statum perducta, naturæ concoquenti subiicitur, desinet proculdubio in suppurationem; quemadmodum in externis inflammationibus passim experimur. Est tamen verum, quod aliquando non vera inflammatio, sed potius erysipelate affecto pulmone, fortassè quia sanguis tenuior est, insensibiliter, vel sensibiliter per sudorem peripneumonia terminari potest: quamquam rarò fiat, ut ab erysipelate pulmonis agrotantes evadant, cum plerumque phrenetici moriantur, ut pluries expertum in praxi, quod etiam ab eodem Hippocrate memoratur 2. de morbis.

Quoniam verò scriptum est ab eodem 6. aphorismorum 37. *Angina corrupta, si tumor fiat in collo domum, foras enim morbus deducitur*; fieri potest, ut eundè evitetur peripneumonia, adeoque mors, vel suppuratio, quia scilicet humor anginam faciens non ad pulmonem, sed ad partes exteriores colli deducitur: At nec semper id conferet, nisi solum

cum per transpositionem humoris ad partes colli exteriores, interiores affectæ liberantur; Nam si fortassè contingat, quòd tumor in collo appareat, ne subindè muscoli gutturis affecti exonerentur, certè majus vitæ periculum imminet, quoniam extramissio humoris ad partes colli externas non sequitur criticam naturæ depositionem, sed potius arguit multitudinem peccantis humoris, qui cum non totus possit in partibus internis gutturis absumi, occupat ulterius partes externas, & vitæ periculum non minuit, sed adauget.

APHORISMUS XI.

Qui tabe molestantur, si sputum, quod extulsiunt, grave olet infectum carbonibus, & capilli à capite desluunt; lethale.

Cum superioribus aphorismis de quibusdam inflammationibus tum gutturis, tum pectoris, & pulmonis in suppurationem veris egerit, nunc eventus indicia ad prognosim pertinentia tradit, atque generaliter inquit: tabidos in interitum desinere, quoties sputum, quod extulsiunt injectum carbonibus malè olet, & capilli à capite desluunt.

Debenz autem ista duò simul in empyicis copulari ut interitum portendant; quandoquidem aliquando observatum est, ex sputo purulento, & malè olente, adhuc plerosque convalesse. Quare junctim illa retulit Hippocrates, ut certius prognosticum inde deducatur.

Atque hinc clarè etiam colligitur, tabidos hic illum adnotare, qui ex pulmone affecto, & ex empyemate in tabem sunt delapsi, aliter purulentam sputum hic non memorasset, neque pertussim excretum, ut ex verbis textus manifestissime patet. Et quamvis sæpenumero purulentum sputum per se malè olet, potissimum cum prævæ conditionis est, & aliquandiu fuerit in pectore detentum; nihilominus non semper in empyemate ejusmodi foetorem referre solet, nisi solum cum pulmonis substantiam ulceratam, & putrefactam redolet, quippe tunc ulcus pulmonis, & sæpissimè etiam

sordidum subsequitur. Addidit quoque Hippocrates injectum carbonibus, ut scilicet phlegmatis, & sputi ordinarii portio, si fortasse cum pure conjungatur, vi ignis possit absumi, & quod purulentum est, in halitus melius diffundatur.

Sed & capilli defluere quoque debent, id est sponte sua è cutis poris decidere: crenim isti nunquam decidunt, nisi poruli cutis fuerint relaxati, & alimentum, quod illis suggeritur, acre, & erodens evaserit. Unde autem hæc in tabidis contingant, dubitari solet. Et dicendum id his evenire ex pure, quod sive præsentia, sive halitu sanguinem circummeantem inficit, immò dissolvit, eliquat, erodit, suoque glutine privat; quamobrem expertum est, sanguinem in tabidis fluidum plus justo fieri, & omni glutine orbatum apparere, unde partibus accedens, non solum nutrire, & reficere non potest, sed potius acritate insensa, & venenata, illas extenuat, & arefacit, quo deinde fit, ut capilli in suis radicibus erosi, sponte sua decedant. At verò promptius è capite defluunt, quam ex mento, superciliis, aliisque partibus, quoniam istæ succulentiores sunt, & cutim crassiores obtinent, ac illud exsuccum nimis est, & cutim ossi hærentem habet.

Hinc ergo fieri non potest, quibus tabidi ad tantam perniciem deducti, non sint paulò post interituri, cum ex pure fetido infectus, ulceratusque pulmo, sanguinem universum, & cor vitæ fontem, virulenta contagione depraverit, indeque totum corpus, & alimento, & vita privet. Accedit tussis molestissima, qua coguntur graves molestias, & maximam virium jacturam tabidi subire, immò somno, & quiete privari, & mille alia incommoda pati, cum quibus vita diù sustineri nequit. His infra additur alvi profluvium, quo naturalis regio omninò labefacta designatur, ut sequenti aphorismo dicitur.

APHORISMUS XII.

Quibuscumque tabe laborantibus capilli à capite defluunt; iis alvi profluvio superveniente, moriuntur.

Postquam præcedenti aphorismo lethale signum esse dixit in tabidis, si sputum injectum carbonibus malè oleat, & capilli à capite defluant, nunc quibus capilli defluunt, si alvi profluvium superaccidat, mortem præstò esse subdit: sed licet utraque mortem portendant, non tamen tempore indistinctam præfagiunt, nam lethale quidem signum est sputum malè olere, & capillos à capite defluere, sed non nisi post aliquod temporis intervallum; at verò cum post defluvium capillorum alvus solvitur, mors brevi imminet, nec ad longum tempus protrahitur, sed intra triduum, vel quadriduum irreparabiliter accidet.

Qua autem de causa post sputum purulentum, & mali odoris, itemque post defluvium capillorum alvus laxetur; facile quis dijudicabit ex corruptione à pure inducta, quæ cum sanguinem, cæterosque liquores corporis pertigerit, unà simul ductus corporis delaxari necesse est, & potissimum, qui feruntur in album, puta ex ventriculo, ejusque fermento, liene, jecore, mesenterio, aliisque visceribus imi ventris; Quare ex alvi fluxu certò conicere poterimus universam corporis œconomiam esse resolutam, ac proinde extinctis viribus, vitam ipsam esse omninò desitutam. Id totum perbellè expressit Hippocrates. lib. I. de morb. his verbis: *Cum pus ipsius in ventre moram traxerit, totum corpus ab ipso calefcit, tum maximè vicinissima partes: calescente autem corpore, humidum maximè eliquatur, & quod quidem à supernis partibus eliquatur, in supernum ventriculum præcipue consistit; sique pus, ad hoc, quod jam in ipso est. Pars verò ejus etiam in infernum ventriculum deferretur, & quandoque alvus ab ipsa turbatur, & hominem perimit, nam cibi ingesti secedunt inconcocti, & alimentum ab ipsis corpori non accedit. Et sputi sursum purgatio non æqualis contingit, alvi enim nimium calefacta; & omnia*

Verisimile trahente in se ipsam; Et a sputo quidem suffocatur, & steris, dum non purgatur: à ventre vero fluente debilitatur, & plerumque perimitur. Cæterum hæc nonnisi contingunt tabidis ex diuturno pulmonis ulcere, & febre, ut vocant habituali emaciatis, quibus nil ultrà videtur toto corpore remansisse, quàm *σκαρτό* sola pelle contactus.

APHORISMUS XIII.

Quicumque sanguinem spumofum extussum, is à pulmone educto fit.

Etsi tabidi multifariam fieri possint adhuc ab affecto pulmone, ut antea ostensum est, peculiariter tamen Phthisici fiunt ex præcedente sanguinis sputo, ut dicitur *aphorismorum 15. & 16.* Quoniam verò sanguineum sputum non semper ex pectore, & pulmone emanat, quamvis per tussim inde prodeat, idcirco accuratissimus Hippocrates indicia tradens, quibus ejusmodi eruptionis sanguinis affectas partes internoscere possimus, adicit in hoc aphorismo signum, illudque pathognomicum prodeuntis è pulmone sanguinis, desumptum à modo ipsius rejectionis, & qualitate sanguinis rejecti.

Et quidem modus rejectionis cum tussi esse debet, etenim quæ in pectoris cavo continentur, nonnisi tussi egeri possunt; quamobrem accuratiores Interpretes loco verbi *expuunt*, vertunt (& quidem rationabilius) *extussunt*, sicut & Galenus ipse in *comm.* innuere visus est: Nam simpliciter sanguinem spumofum expuere tribuitur quoque ab Hippocrate in *Coacis prænotionibus* dextro præcordio dolentibus, atque ex hepate; quamvis nec hic spumofus sit ex conditione rutilantis sanguinis, sed ex sola interceptione, permissioneque aeris in ductibus, vel asperæ, vel œsophagi, unde foras profilit, cum per utramque viam è jecore prodire possit, facta scilicet in eas partes irruptione à compresso per tumidum, dolensque jecur, diaphragmate.

At verò, quia non semper sanguis, qui tussi eiicitur, è pectore, aut pulmone prodit, cum fieri possit, ut è faucibus, gutture, aspera arteria, in pulmonis

bronchia delabens tussi pariter egeratur, id circo ad differentiam istarum expulsionum, adjecta est in textu qualitas sanguinis excreti, ut proinde si spumofus ille sit, floridus, ac rutilans, è pulmone prodire dicatur; qui verò alterius est conditionis, fortasse nigricans, grumofus, minimèque floridus, certè ab aliis partibus, quàm à pulmone prodibit, etiam si tussi regeratur.

Solius ergo pulmonis erit sanguinem spumofum egerere, quoniam in solo pulmone istiusmodi sanguinis qualitas invenitur. Fit autem spumofus sanguis à mixtura illius cum aere, qui cum pulmones dumtaxat ingrediatur pro usu respirationis idcirco nullibi, quàm in pulmone, spumofus inest.

Et tamen advertendum, quòd tunc spumans è pulmone egressus sanguis apparebit, cum immediatè è suis vasibus exilit: nam si fortasse è pulmone sanguis guttatim in pectoris cavum extillet, aut etiam in tracheolis asperæ arteriæ per aliquod tempus detineatur, proculdubio spumis expers extussietur, quandoquidem sanguis ibidem restagnans, mox concrefcit, & grumofus egeri potest; sed & contrà falli quoque contingit in eo, quòd multoties tussi excretum; credatur è pectore prodiiisse, cum tamen ab aliis partibus processerit: Hinc valebit illatio affirmativa, secus verò negativa: Nempe, sanguis spumofus prodit, igitur à pulmone est, at non contrà: sanguis non spumofus egeritur, ergo ab aliis partibus, quàm à pulmone.

Ab ejusdem insuper sanguinis excreti quantitate dijudicare poterimus, num sanguis ab ipsa pulmonis substantia, & à vasibus exilibus per illius substantiam diffusis egeratur, an verò à vasibus majoribus, per quæ sanguis in circuitum adigitur, uti sunt vena cava, ascendens, & vena arteriosa, itemque arteria venosa, & bronchialis. Siquidem cum sanguis ex vasibus majoribus erumpit, nedum spumofus, sed etiam copiosus, erit, quinimò periculum suffocationis minabitur, at verò cum è pulmonis substantia, & è vasibus exilibus prodit, neque multus erit, neque tam proximum vitæ periculum minatur.

An insuper sanguis undecumque ex ore prodians è venis, an potius ex arteriis

egeratur, controversi potest. Et sanè ac-
tenta tum qualitate sanguinis floridio-
ris, tum etiam ejusdem circula:ione, ver-
rissimè dicendum ex arteriis prodire,
quippè in arteriis floridus magis, & ruti-
lans sanguis invenitur, nec non per ar-
terias ad partes excurrit; per venas verò
recreat in cor; immò semel venas ingres-
sus, regredi non potest, impediens
scilicet valvulis. Solum venæ compati
poterunt, si fortasse fuerint erosa, nam
tunc ob erosionem data porta, sanguis
exinde manare poterit. Cæterum etsi è
reliquis partibus pectoris, immò etiam
ex aspecta arteria sanguis possit extillare,
is tamen neque multus, neque spumofus
erit: quippè sanguis nullibi præterquam
in pulmonibus spumofus invenitur. Ex
his tandem admonemur, Tabem, ac
Phthisim propriè dictam ab ulcere pul-
monis exoriri, idque non nisi à sanguinis
sputo, de quo idem Hippocrates 7. aphor.
15. & 16. scribit: *à sanguinis sputo puris
spumum; à puris sputo Phthisis, & mors;*
unde tunc propriè Empyici, & Phthisici
moriuntur ægrotantes, ut præcedenti-
bus aphorismis dictum est, cum sangui-
nis sputum præcesserit, atque ille è pul-
mone prodierit.

Denique licet plerique absque sangui-
nis sputo; & ulcere pulmonis tabidi refe-
rantur, nil tamen huic aphorismæ sen-
tentia refragabitur, qua solum Hip-
pocrates edocet sanguinem per tussim ex-
cretum tunc reverà à pulmone prodire,
cum spumofus est, atque hinc necessario
fieri, ut Tabes, & Phthisis oriatur, ac po-
stremo mors. Hinc autem minimè nega-
tur, posse etiam Tabem, ac Phthisim
aliunde proficisci, etsi sputum sanguinis
nullum præcesserit: attamen verum sem-
per erit pulmonem in cunctis tam male
affici, ut ineptus evadat sanguini persi-
ciendo, & vitæ, ac motui cordis conser-
vando. Quæ verò sint medicamenta fluen-
tem hunc sanguinem sistere, & cohibere
valentia, ex nostra praxi petenda erunt.

APHORISMUS XIV.

*Tabe laborantibus profluvium alvi su-
perveniens, lethale.*

Quoniam superioribus aphorismis
dixerat Hippocrates profluvium

alvi cum deflexu capillorum morient
paulò post tabe laborantibus allaturum,
cum idipsum hic serè repetat, creditum
est à Commentatoribus nil prorsus novi
in hoc aphorismo contineri, quod supe-
rius dictum non sit; at verò non tam te-
merè de Hippocrate suspicandum, quòd
bis idem omninò repetere voluerit, quam
obrem putaverim, aut illum voluisse
hoc loco tabidos omnes comprehendere,
immò etiam alia quacumque de causa,
aut ægritudine macie confectos, cum
alvi profluvium quibuscumque extenua-
tis superveniens lethale sit, veluti labef-
acta omninò virtutis indicium; Vel
etiam significare voluisse, solam diar-
rhœam, & alvi solutionem tabidis esse
perniciosam, licet cætera alia sympto-
mata antea memorata deficiant; unde
quamvis capilli à capite non defluant, &
licet sputum purulentum ingentem foetorem
non redoleat, si nihilominus alvi
profluvium tabidis superveniat, lethale
est, quoniam cum tabidi veluti omninò
extenuati nil habeant, quod egerere pos-
sint, vel debeant, quin immò indigeant
potius restauratione, & carniū apposi-
tione, proculdubio alvi profluvio si corri-
pantur, mortem obibunt, resolutis exin-
de omninò viribus, & labefactata peni-
tus in ipsis reficiendi facultate. Est ta-
men verum, quòd pro tabide hic intelli-
gere debemus, qui diuturna tabe fue-
runt affecti, atque extrema macie con-
sumpti; his etenim quacumque evacua-
tio superveniens perniciofa est, cum ex
quacumque evacuatione penitus defi-
ciant. Neque satis est, si semel tantum
alvus laxetur & excrementa solum deici-
at, sed omninò necesse est, ut iteratò,
& pluries solvatur, & nedum, quæ ven-
triculi, & intestinorum cavitatem oc-
cupant, sed etiam, quæ in intimiori-
bus partibus continentur, & intrà du-
ctus corporis relicta erant, affluenter e-
gerat.

Accidit quoque, ut aliquando etiam
iterata vomitio necem attulerit, itemque
immodica urinæ profusio, sudor, hæmor-
rhagia siquidem istiusmodi evacuationes
veluti omninò incompetentes tabidis exi-
tium parant, brevique temporis inter-
vallo, quemadmodum ex superius tra-
ctis facillimè deduci potest.

APHO.

APHORISMUS XV.

Quicumque ex morbo laterali suppuratur, si in quadraginta diebus purgatur, à die, qua fit ruptio liberatur, si vero non, ad tabem transeunt.

E Docuerat aphorismo 8. Hippocrates pleuriticos in suppurationem defuturos quodcumque in quatuordecim diebus non forent repurgati, nunc vero eosdem in tabem lapsuros inquit, cum intra quadraginta dies materiam in pectore contentam per anacatharsim non penitus expurgaverint; unde differt hic aphorismus ab illo, eo quod ibi suppuratio portendatur, materia in quatuordecim diebus non repurgata, hic vero eadem præsignetur tabes in diebus quadraginta.

Et quidem cum pleuritis sit de genere morborum acutorum, & morbi acuti vel in quatuordecim diebus terminentur, si exquisitè acuti sint, vel protrahantur ad dies 40. si fuerint acuti ex decidentia, & quodammodo spurii; proinde quodcumque pleuritis ad decimumquartum diem iudicata non sit, prorogari poterit ad quadragesimum, præsertim in aliam agriitudinem commutanda; unde si spatium quatuordecim dierum materia pleuritidis per tussim non fuerit expurgata, vertetur in suppurationem, & empyema; à die vero decimoquarto usque ad quadragesimum, nisi suppurata adhuc per anacatharsim expurgeretur, à detento pure in pectore, vel pulmone, tabem, & phthisim inferet. Hinc humor qui faciebat pleuriticidem, dup icem subire potest mutationem; alteram quidem, ad diem decimumquartum coctionis, & suppurationis, alteram vero expurgationis, seu expectorationis, spatio quadraginta dierum, quo transacto, quia purulentus humor ob diuturniorem moram pulmonem simul, & sanguinem per cor circumuehentem inficit, planè tabem, ac phthisim, adeoque febrem habitualem, & consumptionem uniuersalem affert.

Quod verò adiectum est in textu, illos liberari à die, qua fit ruptio, manifestè declarat, ob expurgationem in posterum subsequentem, reualescentiam

exorsiri, quemadmodum cõtingit Anaxioni, qui trigesimaquarta die iudicatus est. Sed non per hoc, quod intra quadraginta dies non sint repurgati, omnino fit, ut tabidi interire debeant, quoniam fieri potest, ut etiã ultra hoc tempus repurgatio protrahatur, & evadant: multoties enim accidit, ut vel ex multitudine, vel ex crassitie materiei suppuratæ satis non sint dies quadraginta ad integrè expellendam è pectore repurgationem, unde deinceps adhuc expectoratio desideretur, ac periret.

At verò initium hoc quadraginta dierum, non erit à principio pleuritidis desumendum, sed à quo die maturatio, & ruptio apostematis facta est; etenim inde principium faciendum, à quo tempore puris expectoratio haberi potest: modò ante maturationem, & ante ruptionem apostematis nulla per anacatharsim expectanda repurgatio. Itaque cum inquit Hippocrates à die, qua fit ruptio, certè ab eo tempore computus quadraginta dierum faciendus est. Hinc etiã non nisi post quadraginta dies periculum erit futuræ tabis; quoniam tunc tabes accidit, quando materia purulenta in pectore retenta pulmonem infecerit, illumque ulceraverit: verisimile autem est intra spatium quadraginta dierum pulmonem ab ulceratione illæsum posse perseverare, ut proinde si totum pus interea fuerit repurgatum, non solum à pleuritide, & à suppuratione, verum etiã à tabe æger facile liberabitur.

At quo pacto dignosci possit jam apostema ruptum esse, indeque pus fuisse collectum in cavitate pectoris, plenè edocuit idem Hippocrates lib. Prænot. Ceterum omnes suppuratos, ex his signis cognoscere oportet. Primum quidem si febris non dimittit, sed per diem quidem tenuis est, noctu verò amplior, & sudores multi oboriuntur, tussisque actussemidi promptitud: ipsi adest, & nihil memoratu dignum expuunt, & oculi cævi sunt, & maxilla ruborem contrahunt, & ungues quidem manuum curvantur, digiti verò calefcunt, & potissimum summi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & pustulae per corpus enascuntur. Et nam in dextro, vel in sinistro latere pus collectum sit, his indiciis tra-

dit. Si verò suppuratio fuerit in altero latere solùm, vertere, & considerare oportet in his, num aliquem habeat dolorem in altero latere, & an alterum altero sit calidus, & agro in latus sanum reclinato, interrogare ipsum, an videatur ipsigrave quid ex superno latere incumberet? si enim hoc fuerit, in eo latere est suppuratio, in quo gravitas percipitur.

Quòd verò non in omnibus æquè suppuraciones fiant, & neque suppurata apostemata æqualiter in ipsis dirumpantur, edocet expressè eodem loco, inquiens: *At verò alia suppuraciones rumpuntur, plurima quidem vigesimo die, alia verò trigesimo, alia quadragesimo, alique verò ad sexaginta dies perveniunt. Considerare verò suppuracionis principium oportet, suppuracione facta à die, qua primum homo febricitavit, aut si forte ipsum primum rigor apprehendit, & si pro dolore gravitatem sibi factam esse dixerit in eo loco, in quo dolebat. Hec enim in principiis suppuracionum sunt. Ex his igitur initiis suppuracionem juxta tempora prædicta futuram expectare oportet. Denique anticius, vel tardius futura illa sit, sic postremò concludit: Siquidem dolor, & spirandi difficultas ab initio adsint, & tussis, & sputatio perseverans ad vigesimum diem pertingat, eruptionem tunc expectare oportet, aut etiam prius: si verò ætior fuerit dolor, & alia omnia pro hujus ratione, eruptio posterius expectanda est. Necessè verò est accedere, & dolorem, & spirandi difficultatem, & sputationem ante puris eruptionem. Hætenus Hippocrates.*

In calce tandem Aphorismi additur, *si verò non, in tabem transeunt, hoc est, si spatio quadraginta dierum non fuerint ex toto repurgati, ratione scilicet detenti puris, pulmo inficietur, & ulcus contrahet, atque ad eò tabem inferet; quoniam ex diuturna puris perussim repurgatione, ejusdemque transitu per pulmonem, facilè is eroditur, & ulceratur; ab ipsius autem ulcere contingit tabes, & mors. Sed & insuper quandocumque materia ex pleuritide suppurata intrà hoc tempus expulsa non fuerit, & adhuc perdurat, vereri subit à præcedenti pleuritide, ejusque sup-*

puracione, vomicam quòque in pulmone fuisse contractam, quæ dirupta puris productionem continuo foveat, ut propterea etsi jugiter per anacatharsim illa egeratur, perpetuo tamen alia, & alia ex ulcerato pulmone effluat, unde puris excreationem in longius tempus protrahat, atque perennet.

APHORISMUS XVI

Calidum, ubi quis sæpius eo utitur, hæc mala affert, carnis effeminacionem, nervorum imbecillitatem, mentis torporem, profluvia sanguinis, animi defeccionem: quibus mors succedit.

Detrimenta calidi hic memorat Hippocrates, relaturus in sequenti aphorismo ea, quæ ex frigido proveniunt. Cum autem *calidum* dicat, non *calorem*, quæri hoc loco primum potest, quid nomine *calidi* voluerit intelligere; & quidem ex ipsamet voce clarè deducitur, non calorem undesumptum pro qualitate, ut Scholastici intelligere solent, is acceptum voluit, sed rem potius calidam, potissimum quia, medicè loquendo, quæ corporibus adhibentur calida, non nisi res calidæ sunt, sive medicamenta, sive alimenta, sive alia quæcumque corpora illa sint, cum nunquam sensiones in corporibus fiant, nisi à rebus similiter corporeis.

At si rem calidam, calidumque corpus hoc loco designare voluit, videndum de quo specialiter id dictum intelligat. Et bene Fuchsus in *comm. de aqua calente* exponit, quod colligit *ex lib. de usu humidorum*, unde præiens aphorismus videtur desumptus; quandoquidem damna, quæ hic à calido memorantur, nisi illud cum humore jungatur, neutiquam subsistere poterunt, nam corpora calida, & arefacientia, idest quæ calorem siccitati conjunctum habent, haudquaquam possunt corporis effeminacionem, nervorum imbecillitatem, mentis torporem, profluvia sanguinis, animi defeccionem, & alia consimilia mala parere, cum potius à siccitate, seu rebus siccis, ac exsiccis contrarii effectus oriantur. Igitur probabilius est, voluisse Hippocratem hic notare calida in
hu.

humoribus, seu liquoribus quibuscumque, potissimum vero in aquis, quæ inter liquida, humidaque corpora primum locum obtinent: quamquam & usus diuturnus hypocausti, longa insolatio, atque ad ignem immoderata excalectio, & longior sub Sole mora, possit id ipsum afferre, sed planè diuturniori tempore, ac exitu difficiliori.

Num insuper de calido intrà corpus assumpto, an potius de calido extrinsecus admoto, potest ulterius dubitari. Et verisimilius videtur dicendum, sermonem hic haberi de calido exteriori admoto, potissimum de balneis, ac lotionibus aquarum. tam theriacum simplicium, & naturalium, quam artificialium, & compositarum. Illa enim, ut experientia constat, cutim laxando, & humefaciendo, sudorem promovendo, sanguinem eliquando, & lympham extenuando, benè possunt, ac solent carnes, artus, nervos, & viscera quæcumque corporis diluere, mollificare, delaxare. Quæ verò interiori assumuntur, præterquamquod sæpè sæpius per fermenta ventriculi consentanea, vel dissentanea calorem amittunt, neque tam facile in totum corpus calefactoriam vim, & calorem, quem actualem vocant, communicare valent, licèt attenuando, dissolvendo, acuendo sanguinem, sint in causa, ut corpus aliquantulum incalescat. At verò passim experimur balnea, tum naturalia, tum artificialia promptissime solere ejusmodi corporis delaxationem parere.

An præterea calidum intelligi debeat moderatum, vel immoderatum, ulterius quæri potest. Et sanè licèt immoderatum calidum efficacius in his omnibus, de quibus sermo in præsentia aphorismo est, operetur, nihilominus si verba textus attendantur, videtur calidum adhuc moderatum, fuisse hoc loco consideratum; etenim in aphorismo dicitur, *ubi quis sæpius eo vitatur*: non videtur autem verisimile, quod quis sæpius utatur calido immoderato, quod tolerare non est tam facile. Immo si fortasse Hippocrates voluerit hoc aphorismo morem Veterum vituperare, qui frequenter balneis utebantur, certe, quia usus balnearum non erat, ni-

si cum moderato calore, dicendum erit moderatum calidum fuisse in hoc aphorismo descriptum. Accedit, quod calidum hic contraponitur frigido sequentis aphorismi; at verò in aphorismo sequenti, non nisi frigidum moderatum considerandum exponitur; igitur & moderatum calidum in præsentia hoc aphorismo, erit quoque intelligendum. Verumtamen pro moderato non intelligimus, quod consentaneum naturæ est, & nullum excessum supra mediocritatem habet, sed quod a mediocritate quidem recedit, non tamen extremum frigoris gradum attingit, ut propter non sit conveniens naturæ, sed nec sit omnino in summo positum. Id ipsum quoque dicendum de calido, quod non sit in excessu caloris urentis, sed à mediocritate naturæ consentanea declinet. Debet autem calidum istud, etsi non multum excedens, diutius tamen, iteratis vicibus, & sæpius adhiberi, ut exinde nocumenta in textu moderata subséquæ possint, & brevi adhiberetur, quia non multam in partibus corporis læsionem induceret, neque possèt relata in aphorismo detrimenta afferre. Jure igitur optimo notatum est ab Hippocrate, *ubi quis eo sæpius vitatur*: quibus verbis denotatur frequens, & iterata rei calidæ administratio: hæc quippè ratione calidum, etsi non multum excedens, potest memorata damna parere, nam quod semel, & brevi inferre nequit, iteratis vicibus, ac frequenti usu, benè poterit excitare.

Damna autem, quæ hoc loco describuntur, partim spectant ad operationes animales, partim ad vitales, partim denique ad naturales: ad animales quidem nervorum imbecillitas, & mentis torpor. ad vitale profluvia sanguinis, & animi defectiones: ad naturales demum carnis effeminatio, & totius corporis languor.

Qua verò de causa carni effeminatio a calido proveniat, facile quis dijudicabit, attenda perspiratione copiosiori cutis, & majori laxitate, quæ tum sudore, tum abundantiori per poros cutis evaporatione, è corporibus calidis contingit; hinc motus Aristoteles *lib. de long. & brev. vita*, dixit, Æthiopes, & qui Regiones sub Zona Torrida inhabitant,

sunt, nedum imbecilles, & effoeminatos observari verum etiam brevissimam vitam ducere, languescere nimirum vitali partium calore, & dissipatis ex ambiente calido spiritibus, unde totius corporis, & operationum vitalium languor.

Nervorum quoque imbecillitas ex eadem causa provenit, etenim quotiescumque partes solidæ corporis, & viscera quæcumque languent, tum sanguis, tum omnia fermenta ex illo derivantia, plurimum dissoluta, nequeunt liquorem nervorum suggerere talem, ac tantum, qualis & quantus necessarius illis est. Sed & fibræ nervæ plus justo a calore relaxatæ, neque firmæ, & constantes esse possunt ad pondus partium sustinendum; quamobrem nervorum imbecillitas contingit, unde etiam reliquæ partes, immo totum corpus languidum observatur in omnibus præsertim operibus animalibus. Notavit autem signanter Hippocrates mentis torporem, & nervorum imbecillitatem, ut tum ea, quæ ad hegemonicas operationes pertinent, tum etiam, quæ ad operationes sensitivas, & motivas sunt addicta, sub his duabus vocibus comprehenderet. Et quidem mentis torpor, non nisi significat hebetudinem operationum animalium, pertinentium ad sensus internos, scilicet ad imaginativam, æstimativam & memorativam; nervorum verò imbecillitas complectitur languorem sensuum externorum, & motuum animalium, qui non nisi per nervos in musculis peraguntur, Quod autem calidum frequenter adhibitum valeat etiam sensus internos hebetare, patet manifestè ex eisdem rationibus superius recensitis, nam ex illo funduntur humores, sanguis dissolvitur, succus nervus extenuatur, spiritus dissipantur, quibus omnibus deficientibus, necesse est plurimum quoque hebescere, & infringi prædictas operationes animales, quæ absque sanguine vegeto, & nervorum liquore repurgato itemque sine præpollentibus spiritibus perfici non possunt.

Neque solum læduntur, quæ ad animalem partem pertinent operationes, verum etiam, quæ ad vitales, ubi calidum intra fines mediocritatis non fue-

rit coercitum: etenim cum id ejus sit virtutis, ut rarefaciat, attenuet, dissolvat, aperiat, proculdubio laxat venarum, & arteriarum osculis, atque eliquato sanguine, facilè hæmorrhagias excitare potest, & quidem non solum reseratione, sed etiam erosione vasorum, præsertim cum in aliquibus propter acritatem, promptè admodum in fermentationem adigitur, & partim distendendo, partim etiam proritando extra sua vasa profilit. Hæc porro ratione fit, ut hæmorrhagiæ facilius contingant æstate, & in Regionibus calidis, quam hyeme, & in Regionibus frigidis, quandoquidem per ætatem, & in Regionibus calidis, sanguis rarefcit admodum, & promptè fermentescit, secus verò hyeme, & in Regionibus frigidis. Quia vero non explicuit Hippocrates, unde sanguis ex frequenti usu calidorum profunderet, ansam præbet dubitandi, num ex naribus, ore, hæmorrhoidibus, an ex aliis partibus corporis erumpat. Et quidem credere licet, ex omnibus indiscriminatim posse manare, cum calor æquè bene universum sanguinem fundendo, possit omnes, & quascumque venas, aut arterias relaxare, ac aperire; sed tamen specialius poterunt narium arteriolæ ac venulæ veluti deliciores, ejusmodi incommoda subire, præsertim in adolescentibus, quamquam in cæteris etiam hæmorrhoides reserari possint pro varia corporum affectione, & sanguinis in hanc, vel illam partem irruptione faciliori.

Ufus est denique nomine profluvii, græcè hæmorrhagiæ, ut nimirum ostenderet non quancumque sanguinis evacuationem exinde designari, sed largam, copiosam, & fortassè etiam iteratam, ad differentiam illarum sanguinis evacuationum, quæ guttatim solida sunt, & modica dumtaxat quantitate, quæque stillicidia a medicis appellari solent, cum paucæ nimirum stillæ sanguinis erumpunt. Quod autem exitus sanguinis copiosus, & immoderatus hic intelligatur, patet ex sequenti textus dictione: *animi defectionem*; nam animi defectio non ex quacumque sanguinis evacuatione, sed ex immoderata, & incompefibili procedit.

Con-

Contingit autem animi defectio cum ex immodica sanguinis eruptione, tum etiam ex spirituum, & partis ejusdem floridæ nimia dissolutione; quamobrem his deficientibus, vivens animo deficit, & perit. Pro animi verò defectione, licet græce scriptum sit leipothymia, nihilominus cum exinde dicatur subsequi mors, certè fortis, & vehemens illa intelligenda est, quæ proximè accedat ad syncopem, nisi tamen leipothymia pluries repetat, quò casu, etsi levior, quam syncope sit, ob repetitionem tamen, facile possit mortem asserre, præsertim ubi quis natura debilis, ex immoderata sanguinis evacuatione nullo negotio a quacumque anni defectione succumbit.

APHORISMUS XVII.

Frigidum autem convulsiones, tetanos, livores, rigores febriles.

Pergit nunc Hippocrates ad enarranda mala, quæ ex frigore viventibus contingunt, & pari loquendi formula, non frigus, sed frigidum recenset, pro quo etiam corpus, & rem frigidam intelligere est, eamque potissimum cum humido conjunctam, veluti, aqua frigida, nix, glacies, aliæque res consimilis, quamquam quodcumque corpus frigidum, etiam durum, solidum, siccum pro rata sua intelligi possit, quemadmodum de calido superius dictum est; sed & aer ipse, qui inter corpora fluida collocatur, si frigidus plus justo fiat, nive, grandine, gelu, itemque ventis borealibus, pari ratione eadem detrimenta inferre potest, ut propterea quodcumque extrinsecus vivencia male afficiens, frigore cujusvis generis, poterit prænarata mala excitare; verumtamen cum frigidum per comparisonem ad calidum, longe admodum insensius sit hominum vitæ, quæ calore fovetur, & conservatur, planè, ut ejusmodi mala corpori incutiat, intensiori gradu molestare debet, etenim ab intrinseco calore aliquatenus repercutitur, immò facta constipatione in poris cutis, aliquando vis illius fortificatur; nisi propter excessum externæ partes hebetentur, & mortificentur.

Cum igitur extrinsecus ad motum, vel diuturniori tempore, vel intensiori gradu, cutis poros constipando, effluvia impedit, & sanguinem circumcurrentem in apicibus arteriarum per partes extimas corporis excurrentium, figit, & coagulat, in causa est, ut aliquando etiam mortificatio subsequatur; Hinc ab Hippocrate inter præcipua illius damna referuntur convulsiones, tetani, livores. Convulsiones quidem, & tetani, ob rigiditatem, & contractionem inductam in fibris nerveis, & congelationem in ipso nervorum liquore, qui propterea nequeat membranas irrorare, & pro rata sua vigorem istdem impertiri. Convulsiones autem hoc loco memoratæ, non motus convulsivi, sed veræ, & propriæ convulsiones intelligendæ sunt, per quas nervi, & muscoli rigidi, immobiles, & inflexibiles redduntur, cum frigoris sit hebetare, obtundere, & motum quicumque rei adimere. Tetani verò ad convulsiones etiam referuntur, & quidem universales, cum ex illis universum corpus rigidum, & immobile fiat, ut neque ad anteriora, neque ad posteriora flecti possit. Id autem non semel expertum est in his, qui per loca nivosa, & montana, hyemali tempore iter facientes, ingentis frigoris incommoda subire coacti sunt.

Accidunt præterea ex frigore livores, seu nigrities, & mortificationes in partibus externis eandem ob causam, quoniam sanguis præ frigore constipante, nequit per eas partes circumire, ut proinde nec illas potest vivificare, unde veluti emortuæ, & viribus, ac calore vitali destitutæ, nigrorem subeunt, ut in cadaveribus experitur. Observatum non raro etiam est in tantam labefactionem externas partes corporis, potissimum manus, & pedes incidisse, ut gangrænam incurrerint, & deinde a reliquis partibus sejunctæ sponte sua coeiderint, potissimum cum ad ignem, aliudque corpus impensè calidum, repente fuissent admotæ. Quo moniti itinerantes per ejusmodi loca, non statim ad extremum calorem, & ignem se exponunt, sed sensim ac lente pannis lancis, aut repenti aqua, calorem revocant, quousque paulatim sanguis per suos

suos ductus remeare incipiat, & circuitum pristinum repetere videatur. Ad dit in textu Hippocrates *rigores*, qui licet in vulgata versione legantur febriles, revera tamen febriles non sunt, sed tantum per analogiam tales dicuntur, quod scilicet quemadmodum in initantibus accessionibus febrilibus rigores accidunt cum inæquali corporis concussione, & sensu frigoris, ita ab externo frigore, vel aeris, vel aquæ circumambientis, corpus univèrsum rigit, & contremiscit, inita quodam modo pugna inter sanguinem arteriosum, vi cordis, & portione vivificæ impulsam, ac frigoris externi vi constipantem, & repercutientem, atque ita inæqualiter cutim commoventem, & contorquentem. In his autem mirum, quantum valeat iteratus usus a quæ ardentis dephlegmatæ; etenim ipsa sæpius, leni frictione admota, simul poros constrictos referat, & sanguinem hærentem dissolvit, atque in motum concitat, & partes roborat, ut propter eam cutaneos istos livores, per quam optimè deleat, citrà suppurationem, aut ulcerationem. Illam autem, ut efficacius operetur, solent practici vigorare, adjecta convenienti portione camphoræ, vel etiam infusis floribus, & summitatibus roris marini ad plures dies in loco calido ad digestionem convenientem detentis, ut in ea, quæ Regiæ Hungariæ nominatur.

Cæterum quod hæc mala ab externo frigore evenire Hippocrates doceat, palmam sit, ex nuper dictis de rigore, & livore partium externarum; quippe rigor, & livor non nisi ad partes extimas corporis pertinere possunt. Res autem frigidæ interius assumptæ non solent ejuscemodi mala parere; quin & nostra tempestate gelidæ potiones tam in usu frequentes sunt, ut in deliciis habeantur, & licet procedente tempore cruditates, atque inde alia incommoda pariant, haud tamen memorata hæc in aphorismo mala excitare observantur.

Quo denique pacto inductis ex frigore nocuentis occurrere possimus, non erit abs re hoc loco breviter recensere. Et primum animadversione dignum videtur, quod quamvis his ex frigore malis calefacientibus debeamus

opitulari, non tamen illa affatim, ac violenter, sed sensim, atque sensim erunt administranda; non minus enim nocere solent frige factis partibus calidissima subito, ac repente administrata, quam frigida, quæ antea læserint: experientia enim cuique notum est, algentes manus igni repente admotas, longè graviolem molestiam subire. Itaque oportebit paulatim amissum in partibus calorem restituere, pannis laneis excalescentis, iteque vino calente, aqua ardente, & similibus, cavendo immoderata, humefaciencia, & violenter operantia.

APHORISMUS XVIIII.

Frigidam inimicum ossibus, dentibus, nervis, cerebro spinali medullæ: calidum verò utile.

Retulit præcedentibus aphorismis Hippocrates detrimenta a frigido, & a calido univèrsum provenientia, hoc nunc aphorismo recenset partes, quibus frigus specialius noceat, & calidum contra proficiat: & quidem frigidum inimicum ossibus, cerebro, spinali medullæ, nervis, & dentibus; calidum vero eisdem utile esse proclamat.

Rationem serè communiter Interpretes desumunt a natura, & conditione partium spermaticarum: etenim inveniunt, carnosas partes, veluti a sanguine progenitas, sua natura calidas esse, spermaticas verò frigidas: sicut autem carnosæ partes melius resistunt agentibus frigorificis, ita ex adverso partes spermaticæ ab his plurimum offenduntur. Verum id in controversiam vertit jam pridem Laurentius Joubertus *lib. 1. Paradoxor*; qui acriter contendit partes spermaticas veluti à semine calidiori oriundas, calidiores carnosis, seu sanguineis debere dici, juxta receptam veterum opinionem, qui existimabant omnes partes corporis vel a semine, vel a sanguine, ceu duobus generationis humanæ comprincipiis exoriri; cumque ossa, cerebrum, spinalem medullam, nervos, membranas, aliasque partes similes à semine profectas dicerent, propter eam spermaticas illas appellarunt. At cum Recentiorum Anato-

micorum observationibus compertum jam satis sit, omnes partes corporis primordia sua sumere à materia illa albuginea in ovo contenta, nutritionem verò, & incrementum solum à sanguine, ejusque portione glutinosa, proinde fit, ut ejusmodi partium corporis distinctio vana apud ipsas reputetur, sed solum, quæ irriguum sanguinem affluentius excipiunt, sint vivaciores, calidioresque, quæ verò exiles tantum arteriolas, & venulas fortiuntur, debiliores, minusque calidæ observentur; unde quæ carnosæ dicuntur, ab abundantiori sanguine, quo irrorantur, sunt calidiores, reliquæ verò spermaticæ appellatæ, ob sanguinis paucitatem, & exilitatem arteriolarum, dicantur frigidæ.

Quo autem pacto frigidum enarratis partibus officiat, breviter hic quæri potest, nam etsi hoc apud omnes ratum sit, non cunctis tamen æquè benè videtur explicatum, potissimum quia experimur frigidam etiam aquam quibusdam partibus magnoperè prodesse, unde dentes, & os, frigida aqua abluti firmitur magis, & oculi pari ratione frigidis lotionibus mirificè vigorantur; unde Q. Serenus:

Sepè etiam gelida gingivæ collus lymphæ,

Dentibus ut possit validum firmare tenorem.

Et Pl. lib. 28. c. 4. inter remedia doloris dentium, numerat collutionem ex aqua frigida matutino tempore.

Verùm facile difficultas solvetur, attendente causa, unde calor in viventibus habeatur: is quippe à solo sanguine est, adeoque quas partes sanguis benè irrigat, & affluenter fovet, simul una calefacit, & roborat; at verò ubi nec irrigare, neque fovere potest, non solum frigus persentitur, sed & gravis noxa percipitur. Cum igitur cerebrum, nervi, spinata medulla, periostia, membrana, atque partes modico sanguine irroratæ, à frigore offenduntur, gravem noxam subeunt, ab impedita in ipsis, vel saltem magnoperè hebetata sanguinis circulatione. Sed nedum in specialibus partibus corporis id evenire experimur, verùm etiam in omnibus corporibus debilibus, & extenuatis, quæ vehem-

enter à frigore laeduntur, quoniam in his à frigore torpescit sanguis, ejusque circuitus præpeditur, immò aliquoties etiam hæret, unde postea tumores, abscessus, inflammationes exoriuntur. Sed & aqua frigida non dentibus, sed gingivis potius prodest, facta nimirum in ipsis corrugatione, retusisque in ipsis irruentibus acerbis humoribus, ex quibus sæpenumerò vacillant. Hinc patet quoque de frigido extrinsecus occurrente sermonem Hippocratem hic habuisse; cum à frigore præsertim ambiente, vel aeris, vel aquæ gelidæ, vel ventorum borealium, cerebrum, spinalis medulla, dentes, & ossa vehementer afficiantur.

At verò quemadmodum à frigore prænaratæ partes graviter lædi solent, ita ex adverso convenienti calore plurimum juvantur; unde Hippocrates in aphorismo subjunxit, *calidum verò utile*. Et quidem non hic intelligendum calidum vehemens, & immoderatum, nam ex superius traditis, non minus illud nocere potest, cum repente, & violenter adhibetur, quàm frigidum præcedenter inductum; ideòque moderatum, & conveniens esse debet. Quamvis comparatione facta inter frigidum, & calidum excedenti gradu applicatum, levior semper noxa à calido, quàm à frigido partibus superius memoratis inferatur. Hinc in omnibus affectibus cerebri, spinalis medullæ, nervorum, ossium, aliarumque partium exanguium, uti solemus medicamentis tum extrinsecis, tum intrinsicis, moderatè calefacientibus. quin & prosina, & nervis inde exorientibus, semper prodesse consueverunt inunctiones ex oleis, ac linimentis calorificis, quibus scilicet modicus harum partium calor reviviscat, & humores, si qui fortasè ibidem hæserunt, leniter digerantur, & extenuentur.

APHORISMUS XIX.

Quæcumque refrigerata sunt, calefacere oportet, exceptis iis, quibus sanguis fluxit, aut fluxurus est.

Q Uod præcedentibus aphorismis Hippocrates de incommodis

calidi, & frigidi, quæque à frigore mala oriri possent, partibus potissimum exanguibus, nunc in correctionem illorum subdit, excalefacienda esse ea, quæ præter modum sunt refrigerata, ut propterea videatur, veluti per corollarium superioris aphorismi, documenta tradere, quo pacto tractanda sint membra à frigore male affecta: etenim si calidum illis utile est, certè cum fuerint refrigerata, calorificis erunt in statum naturalem reducenda, adhibita tamen in ejusmodi partibus male affectis distinctione; nam alio modo cerebrum, ac spinalis medulla, & alio modo dentes, ac ossa, calefacientibus fovenda erunt.

Quamvis insuper indiscriminatim dixerit refrigerata calefacere oportere, & quidem tum extrinsecus, tum intrinsecus, calorificis adhibitis, nihilominus attentis his quæ in præcedentibus aphorismis dicta sunt, verisimilius videntur extrinsecus calefacientia commendata, quemadmodum sunt foci, unctiones, balneationes, &c. Neque solum earum rerum, quæ virtutæ, ac potentia calorem in partibus valent excitare; sed etiam quæ actuali, ut vocant, calore, fovere, & in pristinum statum vim facultatemque illarum restituere solent, quemadmodum superius diximus de vino calente, de aqua calida, de balneis aquarum thermalium, aliisque similibus. Id ipsum etiam assequi licebit beneficio aeris, vel natura sua calidioris, vel ope artis excalefactis, ut fieri solet in laconico, ubi etiam aromata diversi generis, suavem odorem spirent, ut exinde & calor, & robur partibus suggeratur.

Generale autem hoc præceptum de calefaciendis partibus refrigeratis in aphorismo traditum, excipit Hippocrates in his, quæ vel sanguinem funt dunt, vel fusioni obnoxie sunt, unde in textu subdit: *exceptis iis, quibus sanguis fluit, vel fluxurus est, vel, ut melius vertit Fuchsius, unde sanguis profluit, aut profluxurus est: etenim licet, quæ refrigerata sunt, ut reviviscant, calorifica exposculent, nihilominus indicatione desumpta à sanguine fluente, vel fluxuro, veluti à prævalentiori, atque urgentiori, ejusmodi*

calefacientium administratio locum habere non poterit, quippè calefacientia fluentem sanguinem magis funderent, & vasa aperta, aut relaxata latius referarent, quandoquidem calidi est aperire, attenuare, dissolvere; frigidi vero constipare, & cohibere. Hinc in gratiam sanguinis, ne plus iusto fluat; immò potius, ut decet, intra suos ductus detineatur, à calorificis cavendum; & corrugantia frigefacientia administranda erunt.

Cujus autem conditionis ista esse debeant, non admodum difficile erit determinare. Equidem etsi frigefacientia generaliter sanguini fluenti cohibendo proficua sint, cum subindè sanguinem in suo motu remorentur, & vasa aperta corrugent, unde nix sola sæpius fluentem sanguinem cohibuit; nihilominus si præter vim frigefactoriam annexam habeant facultatem stypticam, & adstringentem, proculdubio efficaciora erunt, cujusmodi sunt, quæ ponticam, austerramque conditionem sunt sortita. Hinc hypocistis, acacia, myrtilli, plantago, centinodia, gallæ immaturæ, cortices granatorum, & alia hujus generis, præsertim albumine ovi excepta, plurimum in his conferre consueverunt. Ex vitriolo etiam, & chalybe conficiuntur alia sistendo sanguini efficacissima, itaque ex alumine, bolo armenia, terra sigillata, ceterisque. Hinc celebris est in usu externo aqua illa ex his composita, arterialis dicta, aqua aluminosa, pulvis sympathicus, vitriolum ustum, cataplasma ex pilis leporinis, albumine ovi, & scorriis ferri, &c. Verùm hæc, & alia plura ex praxi petenda sunt.

APHORISMUS XX.

*Ulcibus frigidum quidem mordax, cutem obdurat, dolorem insuppurabilem facit, livorem inducit, rigores febriter, convulsiones, tota-
nor.*

Cum præcedenti aphorismo Hippocrates frigorifica commendat in his, quibus sanguis fluit, aut fluxurus est, etsi à frigidis vitentur lædi posse, nunc usum illorum excipit in illis parti-

bus,

bus, quæ ulcerata sunt; licet in his de sanguinis profluvio timeatur, quoniam, inquit, frigidum ulceribus nocuum est, & valde perniciosum.

At licet aphoristicam hanc sententiam clariorem reddere ex lib. de liquidorum usu, unde illa desumpta videtur; nam ex versione Leonicensi, nedum obscura est, sed multis difficultatibus obvoluta. Scribitur autem cap. lib. de liquidorum usu. *Ulceribus frigida (id est aqua) mordax est, cutem obdurat, dolerosam non suppurari facit, livescit, nigrescit, rigores febriles facit, contrivisores, retro, & ante distentiones.* Vel, ut exponit Cardanus: *Frigidum ulceribus mordax, & obdurat cutim, seu ulceris labia, dolores facit, & quæcumque in ulcere sunt, prohibet suppurari.*

Dicitur primò frigidum mordax, quod num intelligendum sit, ut in causa, an verò potius, ut ex effectu, difficultas esse potest. Etenim si ut causa malorum hic enumeratorum intelligatur, profectò non omne frigidum ulceribus nocuum dicendum erit, sed dumtaxat, quod mordax, pungens, & acutum est; si verò intelligatur in effectu, quodlibet frigidum etiam leve, mordax, & nocuum fiet ulceribus.

Et quamvis ferè cunctis Expositoribus congruentius videatur, adjectum frigori verbum illud, *mordax*, referendum esse ad effectus ejusdem, ut inter alia illius mala præcipuum illud sit, partem ulceratam mordere, vellicare, ac pungere, quod sanè cuique ulcere valde nocuum est, cum ulcus quodlibet sua natura postulet, ut sanetur, à quacumque irritatione, & molestia liberum esse, eo quòd per irritationem facile ad partem ulceratam humores confluant, & vasa proritæa aperiantur; si nihilominus consideretur, mordacitas frigoris in causa, itaut sensus fiat, non omne frigus ulceribus nocere, sed quòd mordax, & acutum est, cohærebit planè Hippocratis menti: etenim illud frigus propriè noxium partibus ulceratis percipitur, quod intensum, pungens, & mordax est, cujus causa cutis corrugatur, sanies detinetur, & pars ulcerata compungitur, & elanguet. Sic non ra-

tiò à Chirurgis adhiberi consueverunt ulceribus medicamenta cum actu, cum potentia frigida, quæ tamen quia moderatè talia sunt, nullum incommodum afferunt; at verò si in gradu excedant, molestissima fiunt. Et quidem frigidum immoderatum, quale glaciæ, poros cutis discerpit, & extorquet, cutim ipsam obdurat, livores, & rigores efficit, quemadmodum in Aphorismo dicitur. Illud porò certum omnino erit, frigidum hoc loco memoratum, quod actuale dicitur, potius intelligendum esse, quàm quod potentia est frigefactorium: quamquam Fuchsius, Cardanus, aliique plures Interpretes, nomine frigidi hic memorati, aquam frigidam dumtaxat intellectam velint, qualis est glaciæ, quæ & actu, & potentia frigorifica est, & non minus qualitate, quàm corpulentia, immò mixtura salium, præsertim halinitri, partibus viventibus nocua observatur, adeoque longè magis ulceratis, & morbo affectis inimica. Quòd præterea frigus cum obduret, patet manifestè, quoniam pori cutis ab illo constriuntur, & adeò arctè vinciuntur, ut perspirationi impedimento sint; quamobrem jure optimo sub nomine amicitie à quibusdam fuit appellatum, cum autem partes omnes strictim uniat, & coarctet, ea ratione simul obdurat, quemadmodum experimur in luto; atqui humana cutis à frigore hyemali adeò constringitur, ut sæpissime obrigescat, & præter duritiam, aliquando emoriatur. In ulceribus autem frigus, circumposita labia desando, conglutinationem impedit, & sanguini vivificanti obicem facit.

Sed qua ratione scriptum sit *dolorem insuppurabilem* efficere, dubium esse potest. Verum ex cap. loco de liquidorum usu solvitur difficultas: ibi enim scribitur *dolorosa non suppurari facit*: id est ea, quæ circa labia ulceris continentur, & per suppurationem digeri, atque expurgari deberent, admoto frigore detinentur, & suppurationi non subiiciuntur: suppuratio namque ope caloris peragitur, cujus causa partes heterogeneæ ab invicem disjunguntur, & sequestrantur; at verò per frigus unà simul vinciuntur, & commiscuntur. Sed & fermentatio, quæ omnino necessaria est in suppuratione; per frigidi administrationem

nem penitus inhibetur; unde qui humor circum labia ulcers detentus, doloremque afferens, in suppurationem defineret, per frigus in pus verti nequit, adeoque insuppurabilis fit; Hinc dici quodammodo potest, frigus suppurationem impediendo, dolorem facere insuppurabilem.

Inducit quoque frigus livorem, & rigores febriles, pari modo, ac superius de effectibus frigoris generatim dictum est. Si enim frigus habet, obtundit, & mortificat, planè livorem nullo negotio pariet. Rigores autem febriles induci dicuntur à frigore per analogiam eorum, qui febribus rigorosis contingunt, ut etiam antea notatum est: quamquam possint etiam rigores revera febriles, & febres ipsæ exinde exoriri, quatenus humores in ulceribus detenti, nec bene repurgati, circumeuntem sanguinem inficiunt, & indebitam cum ipso fermentationem excitant, unde postmodum febres rigoribus sociantur, immò cum aliis gravioribus symptomatibus conjunctæ: ulcera siquidem sordida, & malè affecta, præsertim cum virulentam conditionem nacta fuerint, facili negotio febres acutas excitant, & cum rigoribus malignitatem attestantibus conjunctas. Quòd si fortassè suppurationem intraneam subeant, ut non rarò fieri solet in partibus musculosis, & cavum admittentibus, eorundem rigor inde sequetur, & febris, juxta dictum ejusdem Hippocratis 2. aphorif. dum pus conficitur, rigores, & febres expectare oportet magis, quàm jam confecto.

Convulsiones denique, & tetanos frigus parit in ulceribus, quoniam ex superius traditis, frigidum nervis, & cerebro inimicum, absque ullo ulcere convulsiones, ac tetanos affert; quanto magis excitabit in ulceribus, ubi nedum sanici ex ulcere prodeuntis pravitate, sed & irritatione in partibus ulceratis induta, quam maximè possunt nervi, & nervorum fibræ, saltem per consensum affici, & impensè proritari, cum nulla pars extima sit, quæ sensu suo non sit prædita, adeoque nervis plurimis referta, quandoquidem in ulceribus fieri nequit, quin cutis, panniculus carnosus, musculi, aliæque partes nervæ collædantur, ac dis-

socientur. Sed & mala membris particulis illata, potissimum ab ulceribus sanie contingunt, quæ si fortassè per cerebri medullam diffundatur, aut etiam in spinam decumbat, planè nedum convulsiones particulares accident, verum, etiam universales, quales tetani, in quibus, & ad anteriora, & ad posteriora, corpus redditur rigidum, & inflexibile; atque hinc, ubi in aphorismo scribitur, *tetanos*, in supracitato lib. de liquidorum usu, clarius exponitur *retro, & ante distentionem*. Cæterum frigus potissimum mordax, & intentum duplici de causa ulceratis partibus obest, altera ex detenta sanie plerumque corrupta, altera ex hebetudine, aut mortificatione; unde partes distentæ, aut resolutæ postremò remanent.

APHORISMUS XXI.

Est autem, ubi in tetano sine ulceratione, juvene bene carnosio, æstate media, frigida aquæ multa perfusio calorem revocat. Calor autem hæc solvit.

Melius vertit hanc ex græco Codice sententiam Fuchsius, inquit: *Non nunquam in distentione sine ulcere, juvene mediocri corporis habitu prædito, æstate media*. Hac quippe ratione coherentius nectitur hic aphorismus præcedenti: sed & clarius Heurnius: *Sed tamen fieri potest, ut in tetano ulceris ex parte*; ut propterea sensus sit, aliquando frigidæ aquæ usum utilem esse posse; sive, ut mavult Cardanus, existimans tacitæ cuidam objectioni ex hoc aphorismo responderi, si fortassè quis opponeret, frigidam aquam in distentione nervorum aliquando profuisse, sed quidem nonnisi ex accidenti solum id evenire, atque in juvene bono corporis habitu prædito, in media æstate, & absque ullo ulcere. Fallitur ea propter hinc Galenus, qui putat id perpetuò agendum in quacumque convulsione, dummodo prædictæ adsint conditiones; nam quod aliquando in usum duci potuit & ex accidenti tantum proficere, perperam generaliter prolatum, aut in cunctis commendatum, quis audiet? aliter omnino temeraria dicenda foret ejusmodi convulsionis curatio quæ omni-

ex

Ex parte periculosa, vel admodum dubia est; cum tamen idem Hippocrates in suo Jurejurando se quodcumque dubium omnino vitaturum pollicetur. At singulas condiciones, quas in aphorismo Hippocrates vult esse considerandas, breviter perpendamus.

Inquit primò in tetano sine ulceratione: in tetano quidem, in quo tam partes anteriores, quam posteriores sunt æqualiter distentæ, ut propterea uniformiter frigida aquæ perfusio facienda sit, & æqualis. Si aliquæ partes tantum forent affectæ, puta anteriores, certè non benè constaret, ubi aquæ frigida profusio facienda foret, & num potius pars sana exindè læsionem subiret, quam laborans juvenitum esset receptura; sine ulceratione verò, hoc est, quod nullum ulcus corpus affectum patitur, nam ratione ulceris, aquæ frigida perfusio prohiberetur, quoniam frigidum ulceribus novæ præcedenti aphorismo demonstratum est, unde nullum planè adjuvmentum in tetano sequeretur, & ex advento maximum detrimentum ulceratæ parti inferretur, ut patet.

Amplius dicitur: *juvemo bene carnosio*: pro quo molliù Fuchsius, *mediocri corporis habitum prædico*: etenim, in græco Codice legitur *ἰσχυρός*, quod non carnosum omnino, & obesum, neque gracile intelligendum est, sed quod mediat inter utrumque. Obesa enim corpora propter pinguedinem, & venarum, atque articularum oxilitatem, non multò potiuntur calore, atque adeò facillè succumberent tantæ aquæ gelidæ profusioni; Graciles verò, utpotè e carnes, neque sufferre possent frigoris vim ex aqua gelida, sed nec impetum ejusdem repentium, utpote qui non benè resistunt frigidis alterationibus, immò ab his facillimè læduntur. At verò, qui medii sunt inter obesos, & graciles, moderatè carnosi, græcè *ἰσχυρός*, utrumque multo facilius sufferunt; sed & ob sanguinis floriditatem, indeque vitalem calorem, ac convenientem carni habitudinem, & fortem viscerum texturam, minimè à frigida profusione debilitantur, sed magis, magisque potius vigorantur, facta nō parte partium constipatione: quomo-

do præter bonam corporis constitutionem carnosam, additur in textu, esse oportere *juvenem*, cum in hac ætate quæcumque in sanguine, & visceribus necessaria sunt, exquisitissimè inveniantur: senes autem, & pueri, veluti impotentes, ab ejusmodi remedii administratione excluduntur; & merito, quia pueri carnes molles admodum habent, ac sanguinem glutinositate potius, quam floriditate præpollentem; & senes in utrisque deficient. Jure ergo optimo conjunxit Hippocrates juvenitum, & carnosam corporis constitutionem, ut ex utroque capite robur partium, & calor vitalis validus in sanguine præxistat, atque per frigida profusionem vehemens in sanguine fermentatio promoveatur.

Subditur præterea *astate media*, vigente scilicet æstu summo irære: cum enim eo tempore pori cutis laxiores sint, & transpiratio patentior nimis, ut nedum halitus, & vapores è corpore perspicerent, sed etiam sudor sponte sua ubertissimus habeatur, proindè sit, ut frigida aquæ profusione, constipatis poris, atque impedita perspiratione, universus calor repercutiatur ad intima, atque impetu quodam adoriatur causam morbosam tetani conservatricem. Neque verò aqua, quæ perfunditur simplex, & ordinaria esse debet, sed gelida etiam nive frigidata, atque ubertim affusa, ut nimirum subita, ac violenta fiat in omnibus partibus corporis commotio, obrigescente simul vehementerque demata cute, adeò ut nil perspirare permittat, sed calor universus per sanguinis commotionem vehementiorem, ad intimas partes recolligatur, impetatus in musculos, & nervos tetano affectos. Benè igitur Avicenna 2. *tertiij cap. 7.* inquit, *hac profusione obstructis meatibus cutis, & resurgente calore intus, atque collecto, materia illa consumitur, atque diffiatur, necque ad pristinum redeunt statum.* Quod & Hippocrates ipse in aphorismo adjecit inqueens *frigida aqua multa profusio calorem revocat; calor autem hac solvit.*

Quomodo autem frigida ista perfusio adhibenda sit, idem Auctor explicat 3. *de morbis*, ubi istius morbi curationem proponit his verbis; *Aquam plurimam*

frigidam superinfundito, & postea vestimenta tenuia, pura, ac calida supernitegito, ignem autem tunc non adhibeto. Hinc superinfundendam aquam frigidam jubet, illamque plurimam, deinde cooperiendum esse agrotantem vestimentis tenuibus, puris, ac calidis, veluti lineis excalescentis, nullo interea igne admoto, ne scilicet calor intrò collectus demò ad cutim diffundatur, sed per aliquod tempus ita detineatur, quousque materia tetani fuerit subacta, & nervi in pristinum statum fuerint restituti, id quod spatio duodecim, vel viginti horarum ad summum peragi solet.

Verùm non est omittenda Pauli Æginetæ in hac re animadversio, qui *lib. 3. cap. 20.* admonet, istam frigidæ superinfusionem maximè temerariam esse, atque postèri vituperatam, adeoque à seipso damnatam, devitatamque: eundem nisi naturam admiculantem habeat, quæ subito causam morbificam vincat, & dissolvat, in maximo periculo æger versabitur, immò irreparabiliter succumbet. Fieri enim potest, ut calor, qui exinde speratur revocandus ad intima, atque adedò morbum debellaturus frigidæ aquæ perfusione potius extingatur; quamobrem factum est, ut nemo amplius in praxi sit ausus ejusmodi curationem tentare. Sed neque Hippocrates revera illam hic commendat, sed solum inquit, qua ratione, illa si tenetur, conferat, & quibus in corporibus, quibusque conditionibus cautè administranda sit, ut etiam antea est animadversum: Id quod semel tantum in femina quadam *5. epid.* vehementi dolore ex præfocacione uteri laborante, peractum à seipso memoratur.

APHORISMUS XXII.

Calidum suppuratorium non in omni ulcere, magnum ad securitatem est indicium, cutem molle, extenuat, dolorem sedat, rigores, convulsiones, & tetanos mitigat, capitis solvit gravitatem: plurimum autem confert ossium fracturis, sed nudis præcipue, eorumque maxime, qui in capite ulcera habent, & quæcumque à frigore oriuntur, vel ulcerantur,

& herpetibus exedansibus, feda; pudendis, utero, vesica: his calidum amicum, & judicans, frigidum inimicum, & perimens.

PLura simul hic Hippocrates de calido, & calidi usu recenset, & in quibus juvet, aut debeat adhiberi, quibus verò ex adverso noceat, debeatque vitari: item de quas utilitates afferat, & quibus partibus corporis. Hinc præsens aphorismus videtur omninò directus ad praxim Chirurgicam, & ad rectam rerum calidarum in ulceribus administrationem.

Verùm num de quocumque calido corpore, an solum de aqua calida verba faciat, grave dubium est apud Interpretes, quandoquidem usus aquæ, non minus quàm vini, frequentissimus erat apud Veteres, nedum inter epulas, & interius, sed & exterius, atque in lotionibus, balneis, fomentis, cæterisque, ut propterea pluries utriusque usus sparsim in suis operibus Hippocrates meminit. Et quidem Fuchsius pluribus contendit solum aquam calidam hic fuisse ab Hippocrate memoratam, reprehenditque Brasavolum, quòd omni calido illum locutum arbitrat. At contra Cardanus acriter in Fuchsiū invehitur, & multis conviciatur. Putaverim ego, calidum hoc aphorismo indicari moderatum, quia tale est suppuratorium, ut in textu exigitur: etenim si Hippocrates, inquit, calidum suppuratorium, & quod suppurationem facit, moderatum est, proculdubio non excedens, sed naturæ consentaneum intelligendum est, ejusmodi autem non sola aqua, sed quodcumque intra mediocritatis limites versatur, accipi debet; neque simplex aqua, sed etiam medicata, qualis ex incoctis herbis mollientibus, & anodynis, puta malva, althæa, chamæmelo, parietaria, aliisque. Pari ratione pinguedines, & adipēs animalium, atque omnia linimenta, & cataplasmata ex iisdem composita intelligenda, quibus planè passim utuntur Chirurgi in suppurationibus promovendis: In hanc eandem sententiam concessit Galenus *4. method. cap. 5.* inquit; *Fomentum multè calida aque, & omnia, quæ calesciant, & humectent celerrimè prius movent.* Quamobrem si Brasa volus de omni ca-

calido etiam intenso, & vehementi vel hoc loco locutem Hippocratem, certe falsum erit; si vero de quocumque alio corpore calido, præter aquam, sed tantum moderato, non erit, quid illi opponere possimus. Quod autem moderatum calidum suppurationem adjuvet, tam manifestè patet experimento, ac ratione, ut longius in his minime debeat immorari: calidum namque excelsus potius resolvit, quam suppurat.

Sed cum dicit Hippocrates non in omni ulcere, ostendit manifestè, non in omni ulcere calidum istud adhuc moderatum, & suppuratorium esse adhibendum, puta, ut in comm. Galenus explicat, ubi ulcera sordida, & putrida sunt, vel etiam ubi timetur affluxus humoris, præsertim non facillè suppurabilis, ut in carcinomate, phagedæna, alitque similibus; itemque in erasipelate suppurato, vel cum circa ulceris labia inflammatio erysipelatodes observatur: in his enim calida sive actu, sive potentia, nocua esse solent, quippe saltem ex accidenti, exasperant ulcus, febrem arcessiunt, dolorem inferunt, & in diuturnum tempus illius curationem distrahunt.

Emergit autem exinde magnum ad securitatem salutis indicium, quippe ubi suppuratio fit, ibi quoque præter humorum facillè subigibilibus benignitatem, naturæ concoquentis robur ostenditur, etenim suppuratio opus naturæ est, causam morbificam subigentis. Hinc in praxi Chirurgi omnes salutare signum existimant in ulceribus quibuscumque pus concoctum apparere; contra verò, cum loco ejus sanies tenuis, ichor, aliusve similis humor exudat, malignitatis nota est; & ubi per suppurationem certa promittitur salutis spes ægrostanti, ita ex adverso exitus insaufus timetur, vel saltem non facilis ad curationem, & consolidationem ulceris reductio; sed & in ejusmodi pravis ulceribus, in quibus suppuratio nulla apparet, neque in posterum speratur futurum pus conveniens, haudquaquam calido suppurante, sed potius exsiccante medicamento utendum, quod etiam sua ratione detergat, & emundet, vel etiam corrigat, acemperet, & pravitati resistat.

Dicitur præterea calidum cutim emollire; nam sicuti superius dictum est frigidum obdurare, & consipare poros cutis; ita nunc a calore eodem emolliri, & relaxari, apertissimè demonstratur. Verum calidum istud, nedum moderatum intelligendum est, sed etiam humori alicui conjunctum; nam calida, quæ suppuratoria sunt, humefacientia quoque pro rata esse debent, ut ex inde cutim mollificare valeant: quamquam non raro calidum cuti admotum, evocando ex internis partibus humores, & præsertim ex glandulis subcutaneis, humiditatem sibi affociat, si non per se, saltem ex accidenti, attenuando, aperiendo, & dissolvendo.

Pari ratione subditur etiam, extenuare: quoniam sive parvis egestione, sive insensibili transpiratione, sive etiam dissolutione tenuium partium, ex humoribus, & lymphâ dissolutarum, semper calidum quodcumque extenuat, & extenuando evaporat, saltem tractu temporis longiori. Atqui placuit Heurnio in suo contextu, huic dictioni addere *crassam*, sive materiam cuti hærentem, sive ad eandem confluentem, ut propterea legat in sua versione: *crassam extenuat*: equidem sive crassities ista in cute ipsa consideretur, sive in humoribus ibidem hærentibus, planè vi caloris utraque dissolvi, & extenuari bene potest; quamobrem tumidam cutem in ulceribus levi, blandoque calore successivè digeri, & in pristinum statum reduci licet, ut tandem cæteris partibus complanetur, & humores ipsos circa labia ulceris restagnantes, ejusdem caloris, & remedium calefacientium beneficio, paulatim quoque dilui, & per suppurationem expurgari, extenuarique.

Hinc pariter ostenditur qua ratione dicatur dolorem sedare, quemadmodum ex supra traditis, manifestissimè deducitur etenim digerendo ea, quæ circa labia ulceris, immò in ipsa ulceris cavitate continentur, & dolorem inferunt, vel in causa sunt, ut dolor percipiatur, dolorem ipsum rationabiliter sedare dicuntur. Quare sive vacuando, sive rarefaciendo, sive abstergendo, sive temperando, sive discutendo, tum humores, tum flatus, dolorem lenire bene poterit.

Sed & licet humores desint, si solum pars ulcerata ab infensa qualitate proritetur, aut à frigore malè afficiatur, solet non rarò calidi alicujus medicamenti beneficio moderari, cum ex antea dictis frigus viventi cuicumque parti, potissimum nervæ, infensum ex omni parte sit; calidum verò proficuum, & salutare, quin & majora, gravioraque semper detrimenta viventibus accidunt à frigidis, quam à calidis, præsertim moderatis.

Mitigat quoque calidum rigores, convulsiones, & tetanos, oppositis sanè de causis, quibus frigidum hæc eadem antea afferre dicebatur; etenim extenuando, & dissolvendo vitiosos humores, hæc mala inferentes, sanè conferet calidum in prænarratis nervorum, & musculorum ægritudinibus; tum quia causam rigoris, & convulsionis adimit, tum etiam quia partes affectas roborat.

Capitis etiam solvit gravitatem, idque non solum ex jam dictis rationibus, verum etiam quia plerumque gravitates fiunt a lymphâ crassiori restagnante in meningibus, vel in glandulis cerebri corticalibus; illa autem calidis fomentis diluta fluit in partes inferiores, & vel per nares, aures, palatum ejicitur, vel in articulos decumbit, quemadmodum experimur in cararrhis. Neque solum calida capiti si admoveantur in his conferunt, verum etiam si plantis pedum applicentur; experimur siquidem, ut quæ ratione humefacti, refrigeratique pedes, cerebrum, & caput afficiunt, & humiditatibus opplent; eadem & opitulentur, si calidis fotibus, ac lotionibus vigorentur. Hinc consueverunt prædici ad deducendos humores à capite aqua calida pedes abluere, & in gravedine, stupiditate, aliisque capitis affectibus cum sopore conjunctis plantas pedum aqua ardente sæpius fovere. Experimur quoque per solos halitus, atque odores cerebrum levare, & à confluentibus, aut restagnantibus humoribus, sive sensibilibus, sive insensibilibus exonerari, cum suffitus aromatum, odorosa medicamenta, tabaci fumus, itemque gummæ animæ, succini, aliarumque rerum similium olfactus, plurimum in capitis affectibus soporosis conferant. Dixit autem signanter Hippocrates *capitis solvit gravitatem*: nam si fortassè alicuius ægritudi-

nis specie caput, & cerebrum afficeretur, aliter planè res hæc tractanda foret: at verò gravitas in cerebro plerumque a sero, lymphâ, atq; consimilibus humoribus humefacientibus, & gravantibus dependet.

Præterea calidum conferre dicitur ossium fracturis; & quidem duplici de causa, & quod ossa affecta frigidum habeant inimicum, ex antea probatis, & quòd fracta nonnisi calidorum ope glutinari, & cœniri possint, cum alioqui frigidum ulceribus omnibus infensissimum sit. Id ipsum expressè etiam edocuit idem Hippocrates *lib. de fracturis, & libro de articulis*. Addit insuper, *sed vudis præcipue, eorumque maxime, qui in capite ulcera habent*; quod etiam testatur *lib. de liquidorum usu*. Nudata enim ossa si frigido ambienti exponantur, facillimè livescunt, & si fortassè fracturam quæque passa sint, gangrænam incurrunnt. Quamobrem periti Chirurgi omnem industriam solent adhibere, ut ejuscemodi vulnera, ulcera, & fracturæ ossium, potissimum cranii, à frigore ambientis, & à quibusvis aliis frigidis alterantibus præcaveantur, per fascias, ligaturas, aliaque similia integumenta: id quod etiam Recentiores agunt fotu aquæ ardentis, balsami Neapolitani, aquæ vitæ Reginæ Hungaricæ, aliorumque medicamentorum roborantium, & calefacientium. Optinè ergo Cardanus hoc loco habet: *Trisariam calor in his necessarius est, & quatenus in ulcere omni calida conveniunt, & quatenus omni ossi denudato, & quatenus cerebro, us lædatur, consulendum est*.

Nedum autem ossibus fractis, & denudatis, potissimum in capite, confert calidum, sed etiam cunctis aliis partibus, quæ à frigore hebetantur, emoriuntur, aut ulcerantur. Et quidem istæ præsertim censendæ sunt partes nervicæ, & membranosæ, de quibus antea dictum est ab Hippocrate, quod frigidis admodum lædantur. Artus quoque corporis à frigidis alterantibus offenduntur, ut quemadmodum superius est notatum, aliquando sponte sua decidere contigerit, uti Galenus etiam meminit *lib. de differ. morbor. cap. 4.* sed quomodo ex frigore ulcerari possint partes, ut in textu dicitur, rectè exponit Fuchsius in pernionibus, qui

quæ in hyemali tempore accidunt, & sæpi-
simè ulcerantur magno cum dolore, ac
difficiliter postmodum curant, atque
non nisi in ætate.

Idem etiam Hippocrates *lib. 6. epidem.*
edocet à frigore vehementi non rarè ve-
nas dirumpi, indeque ulcera tum exter-
na, tum interna excitari. A nimio quo-
que frigore passim experimur scindi, &
ulcerari partes extimas corporis, quæ
magis expositæ sunt aeri, illiusque vehe-
menti alterationi, quam maxime subij-
ciuntur; unde manuum, & laborum
scissuræ. Porrò in his, aliisque simili-
bus sicuti frigidum in causa est, ut fin-
dantur, & ulcerentur ita ex aduerso ca-
lidum conferens, & salutare evadit,
præsertim si intra mediocritatis limites
adhibeatur: nam revera ab uno extre-
mo ad aliud transire, atque adeò applica-
re vehementer, & repenti calefacientia
etiam periculosum, ut in expositione
aliorum aphorismorum dictum est.

Nocet quoque frigidum his maxime,
quibus in capite ulcera nascuntur, ea-
dem profectò ratione, qua mox osten-
sum est frigidum ulceribus quibuscumque;
& capiti univèrsaliter officere; cumque
Hippocrates dicat indefinitè de ulceri-
bus in capite enatis non est, ut id ad hæc
vel illa ulcera coarctemus, quippè cui-
cumque ulceri nocuum illud existimandum
est; faci enim etiam levia ulcera inde
graviter afficerentur, & mortificatio-
nem, aut gangrenam subirent, non sine
gravi vitæ periculo. Quamobrem jure op-
timum conferre his calidum hoc loco me-
moratur, tum ratione ipsius ulceris, tum
etiam ratione partis ulceratæ, atque eo
magis, si ad mortificationem vergat, ut
ostendunt verba illa, & *his que à frige-
re moriuntur, aut ulcerantur.*

Herpetibus quoque calidum prodest:
cumque Herpes, vel simplex sit, & mi-
liaris dictus, vel excedens, & ulcero-
sus; notatur hic speciatim, qui excedens
est, quoniam ad classes ulcerum revoca-
tur de quibus Aphorismus hic specialiter
est inscriptus; Quod sanè videtur hoc
loco notandum, siquidem herpes vulgò
creditur proigni ab humoribus biliosis,
& calidis, qui creduntur, sed falsò, in-
dicare refrigerantia, non calefacientia,
ut hic Hippocrates recenset.

Denique inquit Hippocrates conferre
Tozzi Op. Med. Tom. IV.

calidum *sedi pudendis, utero, & vesicæ;*
& sana quidem ratione, quoniam hæc par-
tes sunt de genere exanguium vulgò sper-
maticarum: quemadmodum enim supe-
rius dictum est, frigidum esse inimicum
ossibus, dentibus, nervis, cerebro, spi-
næ, ita planè nocuum putandum quo-
que est memoratis in hoc aphorismo par-
tibus quale sunt pudendæ, uterus, & ve-
sica, ut constat ex Anatome.

Concludit ea propter aphorismum
Hippocrates: *his calidum amicum est,*
& *judicans, frigidum inimicum, & pe-*
rimens: ut scilicet peroratione aphori-
sticam sententiam decernat; quòd sicu-
ti prædictis partibus calidum convenire
statuitur, sic ex adverso frigidum sit exi-
stimandum unde quoque nocuum, & su-
nestum, ut propterea nulla de causa
possit in usum duci frigorificorum medi-
camentorum administratio, quotiescum-
que partes istiusmodi laborant, & ulce-
ri, vel præsentem, vel imminenti subjectæ
sunt.

APHORISMUS XXIII.

*In his frigido est utendum, unde fluit
sanguis, aut fluxurus est, non ad ip-
sa admoto, sed circa ea, unde in-
fluit, & ubicunque inflammationes,
aut veluti incendia quadam ad ru-
brum, & floridum, sanguine recen-
si, tendunt, iis ipsis admoto: nam
veteribus nigredinem affert. Erysipe-
las etiam non ulceratum juvat: nam
exulceratum lædit.*

Al. in-
flammi-
na. vel
flammeæ
adjectione

Quoniam antea meminerat, calido-
rum adhibitionem non conferre in
his, quæ sanguinem fundunt, ac propte-
rea tacitè frigidum commendaverat, hoc
proinde aphorismo nedum id expressè
memorat, sed etiam addit modum, &
locum, ubi frigida admoveere expediat.
Primum autem monet utendum esse fri-
gido, unde fluit sanguis, aut etiam un-
de fluxurus est, ad reprimendum scilicet
illius fluorem; ejus namque beneficio
sanguis figuratur, & detinetur, ac du-
ctus ipsi coarctantur. Mox verò adii-
cit, illud nequaquam adhibendum es-
se supra ipsas partes sanguinem fun-
dentes, sed juxta, & circa ipsas;

D 3

siqui-

frigidum ulceribus nocuum est, & immediatè parti sanguinem fundenti admotum, sanguinem ipsum coheret, & cogendo grumefaceret, graviori cum periculo, tum ipsius partis, tum totius. Jure ergo adnotat circa ipsas partes frigidum esse admoventum, ut nimirum sanguinem per sua vasa excurrentem, quodammodo remoretur, crassiori nimirum illo reddito. Verum tamen summopere expedit, nedum frigefacientibus dumtaxat uti, verum etiam pro rata sua adstringentibus, quemadmodum antea notatum est. Sed & nedum in ipsa parte proxime sanguinem fundente medicamenta frigorifica applicanda sunt, sed etiam proderunt in aliis partibus, unde fortasse majores arteriarum, & venarum trunci derivant, quod etiam significare voluit Hippocrates per particulam illam *unde*; ut propterea consueverint peritiores Chirurghi etiam frigefacientia, & adstringentia medicamenta adhibere supra jecoris, & lienis regionem, quoties sanguis per venas sedis, aut etiam per vias urinæ exitum habeat. Sic pariter ex eunte sanguine per narium hæmorrhagiam, nedum naribus ipsis, verum etiam fronti, cervici, & jugulo medicamenta cum fructu admoventur. Id ipsum quoque operari licebit in partibus, per quas sanguis fluxurus est: etenim quæ fluentem sanguinem cohibent, fluxurum multo facilius anteverrunt.

De inflammationibus quoque, potissimum futuris, par ratio militat, ut partes ipsæ inflammationem subeuntes frigidis foveri debeant, ne inflammationem ipsam contrahant: cum enim frigida poros, & meatus corporis coarctent, prohibent proinde, ne sanguis in illis excipiat, & hæreat, unde vulgò frigida dicuntur habere vim repellendi. At vero, ut tuto ista administrarentur, non nisi statim ab incipiente inflammatione partibus sumenda, antequam inflammatio fiat, & sanguis restagnet. Cæterum post factam inflammationem, locum habere non poterunt, quoniam tunc sanguinem magis, magisque ibidem si gentia, vel irresolubilem redderent, vel gangranam excitarent. Quod de inflammationibus dixit, protrahit quoque ad flammeos ardores sive phlogosim

& effervescentiam, in partibus induratum, ubi nimirum dolor excitatur cum ardore, qui solet esse prænumerus inflammationis. Est tamen summopere advertendum non cuicumque parti quæ inflammationi, aut phlogosi obnoxia videtur, infrigidantia ista tuto admoventi posse; etenim si partes ignobiles sint, & exinde timeatur repulsum humorem in partes nobiliores vergere posse, proculdubio frigorum administratio periculosa erit. Hinc laborantibus articulis, atque corporis emunctoriis, nemo audet usu frigidorum, humores fluentes aut fluxuros repellere solum autem in affectibus capitis, aliarumque partium principalium infrigidantia epithemata tutius admoventur; quamobrem in phrenikide, oculorum inflammatione, aliisque affectibus calorificis, & inflammatoriis partium superiorum, oxyrhodina, stillicidia, lotiones, & balneationes, infrigidantes in praxi adhiberi solent. Addit in textu Hippocrates *ad rubram, & subruentum, seu floridam tendentia*, ut scilicet exinde moneamur in tenuiori sanguine, vel etiam acriori, ista locum habere posse, & cum de recenti fluxio facta est, secus verò cum sanguis aliis humoribus est commixtus, & ex diuturniori tempore partibus hæsit; nam ut idem Hippocrates subdit, *vetitibus*, seu potius inveteratis, *nigredinem, & livorem offert*, & subinde facile gangrenam.

Postremò etiam in Erysipelate non ulcerato frigidum convenire inquit, eadem prorsus ratione, ut nimirum fluentem illum humorem repellat, & per suos ductus in alias partes distrahat. Quod tamen intelligendum, si erysipelas leve sit, & ex tenui humore oriatur, qui facile corrigi, & inverti possit ab usu frigefacientium medicamentorum. Cæterum in aliis periculosa erit ejusmodi infrigidantium administratio, cum crassus, & multus humor, nec tam facile corrigi, aut transferri possit, quin ex adverso facile in partes internas repat, & longè majorem noxam afferat, nam *erysipelas ab extra intro verti malum*. Quod denique dixit de erysipelate non ulcerato, excipit omninò in ulcerato erysipelate, tum quia frigidum ulceribus omnibus mordax est, & inimicum, tum etiam quia ulcera-

tum

tum erysipelas plerumque illegitimum, & spurium esse solet, adeoque non à simplici humore tenui, & volatili, sed à commixto, crasso, & acido progignitur, qui frigefacientium usu magis densatur, & accrescit. De qua re legendus est Galenus lib. 2. ad Glauco. c. 1. & 14. method. c. 2. & 3. At experimentis nunc tandem conficit, spiritu vini erysipelata quæcumque aboleri, sicut etiam beneficio medicamentorum acidum absorbentium, temperantium, aut diluantium, ad quorum classem infrigidantia hic ab Hippocrate memorata referri possunt.

APHORISMUS XXIV.

Frigida, qualis nix, & glacies, pectori inimica: Tusses movent, sanguinis profusivum, & destillationes.

DE his, quæ frigida dicuntur præsertim actu, loquitur hic Hippocrates, & nedum si aquea, & liquida illa sint, sed & cujuscumque generis, etiam solida, dummodo frigorificam vim referant, & refrigerare valeant: cumque is utatur exemplo nivis, & glaciæ, certè intelligenda quoque illa sunt, quæ extremè frigida dicuntur, quippè nix, & glaciæ summè infrigidantia observantur. Et quoniam antea dixerat, frigida convenire partibus sanguinem fundentibus, aut quæ proximè dispositæ forent illum fundere, si nimirum circa illas essent admota, propterea nunc excipit eas, quæ ad pectus pertinent, siquidem summè frigida pectori inimica sunt, ubitantum abest va sanguinem fluentem, aut fluxurum cohibeant, ut potius affluentius promoveant, & extimulent, ac præterea tusses excitent, & destillationes, ex quibus major sit sanguinis commotio. Et quidem sunt frigida hæc pectori inimica, non solum quia pectus ossium est, & frigidum ossibus, hostile observatur, sed etiam ex eo, quòd comprimendo thoracem, & musculos respirationi addictos coarctando, eidem magno impedimento sit; quinimò si fortasse exinde sanguis fundatur, per frigidorum administrationem, facile posset congelascere, atque in pectoris cavo decentus gravem noxam

pulmoni, & cordi, immò manifestum vitæ periculum minari.

Frigida tusses quoque movent, tum asperam arteriam vellicando, tum etiam coarctando illius cavitatem, unde macura sollicitaretur ad expulsiorem per tussim, quæ specialis motus pectoris, & pulmonis est, conantis expellere ea, quæ prædictas cavitates occupant, & impediunt. Hac eadem ratione promotæ tussis sanguinis sputum excitat, & ipsam fortasse fluentem impetu suo magis propellit; præterquamquod frigidum, ut antea ex eodem Hippocrate est notatum, venas dirumpit, & sanguinis exitum inducit.

Denique destillationes excitant, potissimum constriungendo, & corrugando glandulas capitis, & cervicis, immò cerebrum ipsum, quod magna glandula ab Hippocrate appellatur, potenter addensat, quemadmodum etiam edocuit Galenus 3. aphor. comm. 12. Sic experitur in argenti hyeme catarrhos, & destillationes excitari, easque perniciosas admodum, eum acritate, & falsilagine, ex prohibita è poris corporis transpiratione. Merito ergo Hippocrates in aphorismo usum frigidorum in his, & consimilibus casibus tacitè vituperare videtur, etiam si aliundè illa, ratione fluentis sanguinis viderentur indicata. Porro si frigida extrinsecus admota nocua sunt pectori, multò magis eadem insensa putanda sunt, cum intrinsecus fuerint adhibita, quippè, si dumtaxat laryngem pertingant, solent sapissimè tusses molestissimas parere, & alia plura incommoda ceteris adhuc partibus inferre, unde aquæ gelidæ, glaciæ, & nivosa perniciosissimè esse consueverunt, & qui populi illis utuntur, internis doloribus sapissimus primùm affecti, sputum mox sanguinis, hæmorrhoidum fluxum, obstructions, & in glandulis colli potissimum tumores irresolubiles, ac strumosos subeunt.

APHORISMUS XXV.

Tumores articularum, atque dolores absque ulcere podagras, ac convulsiones, horum plurima frigida aqua largè effusa levas, & exsenuat solvitque dolorem, nam modicus torpor dolorem solvit.

Commendat pariter in hoc aphorismo Hippocrates usum frigidorum, & præsertim aquæ in doloribus, & tumoribus articularum, etiamti podagricam referant conditionem, modo sine ulcere illi sint, verùm neque indiscriminatim, & in omnibus, sed aliquibus tantum, quemadmodum designant verba illa *horum quidem plurima*.

Et quidem tumores articularum, neque omnes, & quicumque articulis accidere solent, sed solum, qui à calidis, tenuibus, & acris humoribus fiunt, si enim fortasè ab humoribus crudis phlegmaticis, aut lymphicis penderent, proculdubio frigidaæque superaffusio utilis non foret; sed neque in abscessibus, cum scilicet in articulos humores decumbunt. Non quidem in tumoribus à causa frigida, & crassa, quandoquidem per frigidorum appositionem, nec ad exsolutionem, nec ad suppurationem illa disponderetur, quinimmo crassior, & densior effecta, irresolubilis evaderet, vel noxam in articulis, & in ossibus inferret inemendabilem, quemadmodum contingere solet in ea specie tumorum, quæ vulgò *spina ventosa* appellatur. Neque in abscessibus, quoniam humores in articulis depositi, frigidorum admonitione, possent in partes nobiliores recurrere, quemadmodum ab usu repellentium medicamentorum evenire solet. Itaque in illis dumtaxat tumoribus exponendus videtur aphorismus, in quibus tenues, acies, & calidi humores peccant: sed & adjecit in textu Hippocrates *dolores*, quare junctim articularum tumores, & dolores hic intelligendos interpretabimur; undè frigidorum administratio, vedetur potius in gratiam doloris sedandi hoc loco commendata: nemo enim in Arte medica, vel mediocriter versatus rationabiliter frigidum in tumoribus articularum adhibebit, nisi illi fue-

rint cum dolore conjuncti, ad sedandam nimirum molestant illam in articulis sensationem, quoniam dolor est de genere illorum symptomatum, quæ invertunt curationem & specialius sui remotionem exoptulant. Ut autem id expressius adnotaret Hippocrates addidit in textu *podagricas*; quandoquidem in podagra articuli simul tumore, & dolore laborant: cum autem dolor cum tumore jungitur, acritas in humoribus designatur, ad quam retundendam, plurimum conferre solet usus infrigidantium.

Sed num frigida, quæ hic memorantur, *actû*, vel *potentia*, juxta veterum medicorum loquendi morem, talia esse debeant, controversi potest. Verùm quia Hippocrates in textu meminit speciatim aquæ frigidaæ, idcirco probabilius dicendum videtur frigida, actu talia, esse intelligenda. At verò licet ista manifestius notata videntur, non tamen quis inficiabitur posse etiam potestate talia administrari. Sic passim experimur in doloribus articularum, etiam podagricis convenienter applicari, & professe ad sedandum dolorem, olea infrigidantia, succos plantarum, decoctiones herbarum, itemque cataplasmata, & linimenta ex his composita. Sunt, qui in doloribus podagricis acerbioribus admovent dolenti parti aquam amygdalæ, aut succum ejusdem, sperma ranarum, oleum lumbricorum, acetum tum simplex, tum rosaceum, & alia hujus generis. Verum quo pacto ista opus, & actionem exerant, altioris est inquisitionis, de quo alias.

Debent autem dolores isti esse sine ulcere, nam si ex ulcere dependant, vel cum ulcere sint conjuncti, frigida admodum proculdubio nocebant, nam frigidum ulceribus est inimicum, atque in his admodum non solum dolores nullatenus sedaret, sed contra potius auget, & exasperaret. Neque si dolores gravantes sint, ista locum habebunt, sed solum si acuti, pungentes, & vellitantes fuerint, quamobrem adjecit *horum plurima*, quibus manifestè designat se tantum intelligere velle tumores inflammatorios, erysipelatos, vigiliam inferentes, adeoque omnino molestos, etenim si leves forent, & tolerabiles, ista tentare tutum non foret. Notissima est histo-

Roria Maximiliani Imperatoris, qui ut se à doloribus podagricis liberaret, in fluvium gelu frigidatum pedes immergi mandavit, atque ita vita defunctus est.

Eodem modo intelligendæ sunt convulsiones in aphorismo memoratæ, coherenter his, quæ antea de tetano dicta sunt. Modò frigidæ aquæ effusio, & humores acres spasmus, seu convulsionem inferentes retundit, & membra affecta, per calorem ab intima revocatum, roborat, ut superius de tetano laborantibus est dictum.

At verò in his omnibus multa, ac diuturna tantum frigidæ aquæ affusio juvare poterit; siquidem in textu dicitur *frigida aqua largè effusa levat*: hac enim ratione fieri potest, ut dolor sedetur, & causa illum faciens aliqua ex parte discutiat: id quod multò clarius expressit Hippocrates rationem levaminis istiusmodi in tumoribus, & doloribus articulorum afferens, dum in calce aphorismi inquit: *nam modicus torpor dolorem solvit*; quandoquidem ex larga frigidæ aquæ affusione, quodammodo partus laborantis sensus ex ingenti frigore obtunditur, unde torpor fit, & dolor sedatur. Verùm advertere est, neutiquam torporem præsertim extremum induci debere, sed levem, aliter fieret transitus ex uno in aliud extremum, & quidem gravius, maxima cum ægrotantis noxa, quoniam stupefacta omninò parte, gangræna facillimè succederet, & mortificatio cum livore. Quare ad sedandum dolorem satis erit, si frigidæ aquæ affusione levis torpor inferatur, quantus scilicet satis sit sensum partis aliquatenus hebere, & causam dolorem inferentem, acrem scilicet humorem, obtundere. Dicitur denique, modicum torporem dolorem solvere non quòd revera dolorem, & causam doloris adimat, sed quòd remittat solum, & sedet. Quamquam negari non possit, solutum penitus aliquandò fuisse appositione frigidorum, licet tumor, qui fortè cum dolore inerat remansisset, quoniam potuit frigida aqua adeò tonum pariter immutare, & acres humores invertere, ut vim eorumdem puncturiam, & dolorificam remiserit, relicta inertii illorum corpulentia.

APHORISMUS XXVI.

Aqua, quæ citò calet, & citò refrigescit, levissima est.

Hanc eandem sententiam, iisdem omninò dictionibus, profert Hippocrates 2. *epidem. sect. 2.* quam & repetiisse, ni mavis dicere, desumpsisse videtur ex *lib. de Aere, Aquis, & locis*, bonarum aquarum recensens qualitates, & quidem istas non aliunde certiores deducendas commonefacit, quàm ex cita, promptaque earumdem calefactione, refrigerationeque. Etenim bonitatis indicia à leviori pondere desumpta, nedum dubia plerisque sunt, sed vana penitus illa existimat Plinius *lib. 31. c. 3.* inquires: *Quidquam statera judicant de aquarum salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est. ut levior sit aliqua.* Atque mox inherens huic Hippocrati sententiæ subdit: *Certior subtilitas inter partes, meliorem esse, quæ calefiat, refrigereturque celerius.* Id ipsum falsus est Celsus *l. 2. c. 18.* aphorismum hunc ita vertens: *Bo melior quæque aqua est, quæ celerius, & calefit, & frigescit.* Quod & pluries etiam sentit Galenus, præsertim verò *lib. de ptisana c. 1. & lib. 1. de simplicium medicam. fac. cap. 17.* & in *comment. istius aphorismi*. Sed & Erasistratus apud Athenæum tali fretos experimento falli ait, qui nimirum de aquarum bonitate, ac levitate iudicium rectum statera ferre putant; siquidem se ipsum experimentum subdit in Amphiarati, atque Erétriz aquis, quarum altera pessima, altera optima est, nullum in pondere discrimen deprehendi.

Verùm etsi iudicium à gravitate, & levitate aquarum desumptum beneficio stateræ fallax sit, & nullius ferè momenti, non tamen exindè quis deducet illud omninò vanum esse, ut in isto saltem Hippocratis haud aliquatenus includatur, quin potius clarè pateat ex hoc illud falsè deductum. Quæ enim aqua citò calefit, citòque refrigeratur, nullius impedimenti est, ut utrumque promptè admodum subire queat, quoniam alienæ mixturæ expers omninò est, neque intermixtum quidpiam habet, quod calefactioni, refrigerationi-

nonique obicem ponat, quemadmodum sunt aquæ thermales, nitratae, vitriolatae, sulphureæ, aluminosæ, cænosæ, aliaque; quæ enim citò calorem contrahunt, & tardè refrigerant, aut è converso, à diversâ fossilium, & salium mistura id habent. Hinc ab eodem Hippocrate *lib. de aere, aq. & loc.* illa aqua, ut purissima laudatur, quæ cujusvis odoris, saporis, aut coloris e. pers est, adeoque proximè accedit ad naturam aeris. Cui inhærens Plinius *lib. 31. cap. 3.* dixit: Aquam salubrem aëri, quam simillimam esse oportere. Quamobrem sana ratione Celsus, omnes bonæ aquæ dotes comprehendens, *lib. 2. cap. 18.* scriptum reliquit: *levis aqua pondere apparet, & ex his, quæ pondere partes sunt, eo melior quoque est, quò celerius & calefit, & refrigerat, quoque celerius ex ea legumina percoquantur.* Siquidem hujusmodi aquæ extraneorum corporum mistura carentes, levissimæ sunt, & non solum levitate à cira, facillique digestionem, ac permeabilitate desumpta, ut exponit *in hoc comm.* Galenus; verum etiam à levitate ponderi contraposita quia nullum extraneum corpus in se continentes, proximè accedunt ad naturam, & conditionem aeris, cum quo illæ symbolitam retinent, adeoque proximè parom levitatem participant: Aer etenim & levissimus est, & facilliter calore, aut frigore fit alterabilis. Maluit autem Hippocrates bonitatem, simplicitatemque aquarum sumere à facili, citaque calefactione, ac refrigeratione, veluti testimonio è physicis eruto certiori, penèque infallibili, omisso alio ex pondere in statera desumpto, veluti vulgari, cunctis odorio, multumque fallaci, si potissimum se junctum consideretur; quo nimirum rei medicæ professores citrà Mechanicæ leges possent perfacillimè de aquarum bonitate judicare.

Debent tamen aquæ intermiscendæ, tum gelidæ, tum calenti aquæ, aliive liquoris, igni, aut soli æqualiter exponi, ut nimirum æquali agenti tum calefacienti, tum refrigeranti subiiciantur; aliter si una efficaciori, altera debiliori, tam in calefaciendo, quam in refrigerando exponatur, rectum judicium exinde ferri non poterit de cira, aut tarda utriusque

incallescencia, aut frigeactione, cum inæquali agentium vi nonnisi inæqualis actio exoritur. Ut ergo aquarum species inter se invicem distinguantur; & quænam ex illis purior, simplicior, leviorque sit, rectè dijudicemus, simul unà in eandem aquam calentem, aut gelidam, paribus phialis vitreis conclusæ immergantur, atque eodem temporis intervallo, æqualique posita detineantur; mox deindè beneficio duplicis, & consimilis Thermometræ examinentur in gradibus contracti caloris; aut frigoris, pluribus, vel paucioribus. Verumtamen adhuc in his aliquando falli possumus, cum præsertim aquæ non corpulenta materia, sed halitibus solum, seu volatilibus partibus sunt refertæ, ut in plerisque acidulis, nitratis, vitriolatis, & sulphureis nostratibus observamus, quæ etsi levissimæ, ac promptè admodum permeabiles per vias urinz, mistum tamen quid habent volatile, ac halituosum, sive ex sulphure, sive ex vitriolo, salinitro, cæterisque similibus, ut propterea etiam saporibus diversâ nonnullæ distinguantur; pari sanè ratione, qua fit, ut aquæ fontium, cæteroqui purissimæ, paucis guttulis spiritus vitrioli, sulphuris, salis ammoniaci, aliausve, medicatæ, vi, acque effectu va rient, cum aliunde nil quidpiam ponderis extranei acquirant, aut amittant, nec ex calefactioni, aut frigeactioni, pro rata sua, citius, vel tardius subiiciantur.

Sed & sine ullo cujusvis instrumenti mechanici apparatu, solent nonnulli per solam ovi gallinacei, aut columbini, in simplicem aquam immersionem, brevissimè dijudicare, quæ aqua gravior, vel levior sit; siquidem quod aqua purior fuerit eò Ovum profundius immergitur, & quò ponderosior, eò quoque altius assurgit: idque pro salium permistorum diversitate, & copia. At judicium inde fumendum Delio eget natatore.

Cæterum facillè nunc est, aquarum bonitatem, atque malitiam artis Chymicæ beneficio detegere tum simplici evaporatione, tum per alembicum destillationem, tum etiam per varios fistulicuos liquores commistione; undè quidquid in aquis heterogeneum delitescit, promptè revelatur, & patet.

Quo-

Hinc ubi
Aque
bonæ,
ubi Aer
purus.

Quoniam verò Aquæ omnis odoris, saporis, & coloris expertes esse debent, ut quocumque extraneo corpore sint exuta, hinc fit, ut aquæ ex montibus stillantes, ac veluti per filtrum tractatæ, cæteris meliores sint, ac levissimæ obferventur; itemque aquæ per æstatem cum tonitru decedentes, utpotè è tenuioribus vaporibus altiùs in æra delatis, atque omni inquinamento terreo depuratæ, ut idem Hippocrates edocet *cit. lib. de aere, aquis, & locis*, si præsertim in bonis deinde locis, politicisque cisternis diutius asserventur, ut omnem facultentiam penitus deponant. Quam Hippocratis sententiam secutus Vitruvius *lib. 8. cap. 2.* pluvialem aquam cæteris anteponit, inquiens: *Itaqueque ex imbribus colligitur aqua salubriores habet virtutes, queque elicitur ex omnibus fontibus levissimis, subtilibusque tenuitatibus, deinde per aeris exercitationem percolata tempestatibus, liquecendo pervenit ad terram.* Verum non omnem aquam pluviam æquè commendabilem censet Hippocrates, sed temporaneam solum, quæ scilicet media ætate decedit, vigente canicula, ut seipsum explicat *6. epidem. sect. 4.* ibi enim aliam facit Temporaneam aliam Nibosam & Procellosam: Temporanea calore Solis magis elaborata & veluti per alembicum distillata tenuior, leviorque est omnique impuritate exuta: si præsertim cum tonitru decedat. Procellosa verò, ac Nibosa ex vaporum, & exhalationum inter se mistorum abundantia generatur, unde calori attenuanti, ac disgreganti neutiquam subest: quamvis in contrarium vernas, & hybernas potius commendet Rufus Ephesius apud Orbasium *5. collect. cap. 3.* sed minus rationabiliter. Quas omnes Aquarum dotes, & bonitatis differentias complexus Celsus ita distribuit *lib. 2. cap. 18.* *Aqua levissima pluvialis est, deinde fontana, tum ex flumine, tum ex puteo, post hæc ex nive, & glacie, gravior ex lacu, gravissima ex palude.* Verum qui de his plura desiderat, legat Hippocratem, ejusque Commentatore super *cit. lib. de aere, aquis, & locis*: id quod & nos aliàs e plicuimus in nostris prælectionibus super tertium Artis Medica Galeni de usu sex rerum non naturalium agentes.

APHORISMUS XXVII.

Qui noctu bibere appetunt, iis admodum sitientibus, si superdormierint bonum.

E Docet in hoc aphorismo Hippocrates num ex siti nocturna bibendum sit. Bonum autem ait, si sitis illa superdormiendo sustineatur.

Quamvis autem hæc sententia, tum ad prognosim, tum ad therapejam pertinens, clarissima videatur; in ea tamen dubitare primò contingit, de qua siti intelligenda veniat, de naturali nimirum, an de morbosa. Et quidem si de naturali interpretemur, quæ scilicet in statu sano accidere solet, ex cibis solum plus justò ingestis, vel calorifica vi præditis, quales sunt multo sale, aut aromatibus conditi, alique, nemo planè inficiabitur nullatenus bibendum, sed superdormitione solum sitim illam esse sedandam, cum ea nonnisi largiori potu definat, præsertim quam solius aquæ beneficio, falsa illa, aut aromata dilui, ac infringi desiderant. Ita quoque si sitis fiat ab inopia lymphici, vel serosi humoris, ex immodicis fortasè evacuationibus absumpti, cum notissimum cuique sit, e ratione sitim animantibus datam, ut ipsa, veluti calcari, ad assumendum potum stimulentur, ut & fame, ad cibos capessendos, ne penitus deficient. Itaque de morbosa potius videtur explicandus aphorismus; quamobrem appositè adjecit Hippocrates *noctu, & iis admodum sitientibus*: Quæ sanè ægrotantibus, & morbosè sitientibus contingunt.

At verò quoniam Veteribus in usu erat lautius cœnare, quam apud nos nunc fit, facile quoque est, ut de his quoque sententiam hanc Hippocrates protulerit; cum sæpe sæpius accidat à larga, copiosiorique cœna sitim fieri molestissimam, & præsertim si vino meraciori, atque uberius assumpto, fuerit sociata, unde falsa sitis accidit, & potius à concretescente, viscosoque humore ab assumptis cibis progenito: quò casu sitim sustinere, ac superdormire bonum est, ut nimirum

cras-

crassities illa per somnum extenuetur; ac dissolvatur, quippè sitis licèt passio ventriculi sit, atque in stomacho fiat, ut fames, (licèt Platoni placuerit illam potius ad pulmones referre) percipitur tamen in faucibus, & in lingua, vel cum saliva convenienti deficiunt, vel cum à lymphâ fluida, dilutaq; nullatenus irrigantur, sed potius à viscosa instar glutinis devinciuntur, itaut poruli, glandulaeque salivales foridum illum humorem effundere nequeant, quemadmodum à pastu largiori, & ab assumptis stypticis cibariis frequentissimè accidit: Tunc enim filere, & superdormire, ad sitim sedandam, optimum remedium est. Dixit autem *bibere appetunt*, non *sitiunt*: Appetere enim, non est revera sitire, sed quandam aviditatem, & bibendi desiderium habere ex depravato sensu, præsertim in ore, & faucibus inducto, ad lymphæ salivariæ crassioris redditæ pehumeantia dissolutionem: quo etiam sit, ut falsam hanc sitim sæpenumero gargarismis ex aqua ardente, vel vino, sedare soleamus, aut detenta in ore, vel mansare quapiam salivam, & spuitionem promovente.

Quia præterea addidit, *admodum sitiensibus*, de siti planè immoderata, & excedenti videtur locutus, quæ etsi sanis à pastu contingens naturalis appellari possit, nontamen quis perperam assereret, si quodammodò præternaturalem illam nuncuparet, veluti inductam à causa vix à morbosa recedente, cum lympham salivariam sua fluxilitate orbata pariat, & molestiam non levem stomacho, ac toti corpori inferat, eo quòd istiusmodi sitiens irrequieti. & queruli fiant, immò loquela, motuque linguæ plurimum hæsitantes, vix verbum proferre possint, quæ sanè ad symptomata morbosa proximè accedunt. At verò ex hoc non benè Galenus infert, potum his esse statim exhibendum, quasi verò Hippocrates moderata sitim esse tolerandam, & immoderatam largo potu sedandam esse voluerit; nam ex supradictis contrarium clarissimè evincitur, si nimirum sitis falsa sit, & non ex inopia, sed ex copia, & crassitie lymphæ suboriatur.

Subditur, *si superdormierint, bonum*: nam à superdormitione sitis proculdubio

desinet, digestis nimirum, dissolutiq; cibis ventriculum gravantibus, unde postmodum lymphâ salivaria dilutior sit. Quòd si causa sitim inferens omninò morbosa sit, ut in febribus, à superdormitione etiam mitescet, ac sedabitur; unde adhuc bonum signum erit, denotans illam non esse adeò contumacem, ac malignam, ut remitti, ac domari non possit; quamobrem si somnum admittit, ad meliorem statum, atque ad coctionem reducibilis significatur. Somnus autem hic neutiquam morbosus dici debet, seu naturalis, qui scilicet prodest, tum sedando sitim, tum coctionem causæ illam inferentis promovendo, quæ planè à superdormitione commode sequitur. At verò non ex eo, quòd Hippocrates dixerit bonum, si super dormierint, poterit quis è converso inferre malum, si somnus nullatenus inferatur, cum aliundè sitis illa desinere possit, præsertim data mora atque inducto silentio, adveniente ad hoc idem Hippocrate, qui *6. epidem. sect. 3.* scripsit plurimum conferre ad sitim diminuendam, vel extinguendam, *or claudere, & tacere*, unde salivæ dispendium non fiat. Atque hinc facile deducitur, cur hianti ore dormientibus os amariçet, & sitiât, crassescente nimirum lymphâ in ductibus salivalibus, atque ab aere inspirato, expiratoque non minimum alterata, obstructis interea oscillis lymphicis, corrugatisque glandulis palati, faucium, & linguæ, ubi remorata crassescit. Bonum autem exinde portenditur, tum quia causa inferens sitim jam supponitur dissoluta, unde non solum illa sedetur, sed somnum pariter facile concilietur; tum etiam quia pleraque alia incommoda placidissimè evitantur. Porro somnus hic crit naturalis, non morbosus, utpote qui conferat, non lædat, digerendo scilicet, attenuandoque crassiores salivam, & quietem, ac robur toti corpori impartiendo: neque solum bonum de tempore præsentis, sed etiam de futuro, cum exinde corpus ipsum perquam benè se in posterum sit habiturum.

APHORISMUS XXVIII.

*Suffitus aromatum muliebria ducit
sapius verò, & ad alia utilis
est, nisi capitis faceret
gravitatem.*

PER plures aphorismos agit in posterum Hippocrates de illis symptomatibus, quæ sceminis tam nuptis, quam innuptis accidunt, & tam tempore gestationis, quam ante, & post, præsertim verò à partu. Nunc autem generali aphorismo docet, suffitum aromatum muliebria movere, ad deorsum ducere; itemque in aliis quoque ægritudinibus illum utilem esse, nisi tamen capitis gravitas, & dolor timeatur.

Inquit primò *suffitus aromatum*. Num autem naribus, an utero is sit excipiendus, non memorat, nec explicat, & num aromata ista debeant esse benè, vel malè olentia. Sed ad primum dicendum, utero excipiendum illum esse: naribus quippè fœtida, odora verò utero semper adhibentur. Ad secundum, quamvis Heurnius putet benè olentia, ut est cyperus, calamus aromaticus, cassia idest lignea, bezoinum, &c. & Galenus in comm. præcipuè intelligi scribat, cassiam, costum, cinnamomum, & amomum; Ipse tamen Hippocrates lib. de natura muliebri, Aromata hæc esse inquit thymbram, ericen, hypericon, papaver album, malvæ radicem, urticæ semen, mercurialem, salviâ, dictamnium, amomum, cardamomum, helæmium, aristolochiam, carlinam, adiantum, peucedanum, apii, ac fœniculi semina, rutæ folia, ac semen, &c. itemque alibi recenset cyperum, juncum rotundum, & odoratum, calamum aromaticum, myrrham, sisymbrium, anisum, nigellam, quibus & Cardanus addit etiam moschum, & zibethum. Ipse nihilominus crediderim distinguendum esse, & quidem, quæ suapte natura odora sunt, & in ignem injecta odorem quoque emittunt, nullatenus in usum ducenda esse; quæ verò odora sunt, sed per ignem halitus inodoros, vel saltem non vehementer olentes exhibent, qualia potissimum sunt, plantæ, semina, folia, posse tyuus adhiberi: exper-

tum enim ejusmodi suffitus odorosus perperam sceminas exagitasse, præsertim à partu, quoniam uterus ex illis gravissimè affectus, adeò corrugatur, & contrahitur, ut nil penitus deponat; quo propterea factum, ut ejusmodi suffitus exolverint, quippè pleræque à partu ex his odoramentis perire, suffectus autem est in locum suffituum usus pessariorum ex rebus bene olentibus, puta oleo jasmini, florum aranciorum, suaveolenti butyro, zibetho, aliisque, cum frondibus mercurialis, rutæ, salviæ, & similibus, quibus scilicet uterus allicitur, & quodammodo in suis vasculis aperitur, neutiquam verò nares halitibus odorosis feriuntur: sed & herba fœtida malè olet, at verò injecta prunis nullum exhibet fœtorem. Describitur ab Hartmanno in sua praxi suffitus ex scorii reguli antimoni injectis in lixivio calenti; & quidem semper tutius in his existimarem prodesse vapores ex rebus humefacientibus, quam halitus ex rebus exiccantibus nam quæ humefaciunt, non solum emolliunt, & laxant vias uteri, verum etiam sanguinem grumosum diluunt, & concretos, hærentesque succos lymphicos extenuant, ac dissolvunt. Tria enim generaliter exquiruntur in ducendis muliebribus excrementis ut quod concretum est, dissolvatur, viæ laxentur, & aperiantur, atque uterus in suis glandulis, & membranis mollescat, ac in officio interno patulus maneat: quæ sanè à vaporosis non autem ab halituosis facilius consequuntur.

Dubitare insuper contingit, quid nomine muliebrum hic intelligatur. Et licet propriè muliebria sint expurgationes illæ per uterum, quæ accidunt post partum, & lochia, ac puerperia appellantur; nihilominus à Commentatoribus hoc loco, sub nomine muliebrum comprehenduntur, quæcumque evacuationes ex utero fieri solitæ, etiam extra partum, ut sunt menstruationes, & cum his aliæ evacuationes tum ex utero immediate tum etiam ex toto corpore provenientes, cum non rarò accidat corpus universum suis impuritatibus exonerari, facta per uterum depositione, expulsionemque. Hinc Fuchsius pro muliebribus scribit *menses* in sua versione. Secundinæ etiam retentæ, fœtus mortuus, molæ,

&

& alia præter naturam in utero genita, muliebria quoque dici possunt, quippè sunt de genere eorum, quæ omninò debent evacuari, & extra uterum expelli. Hæc autem licèt etiam medicamentis per os assumptis educi soleant, promptius tamen, atque ocyùs ab his, quæ utero suffiuntur, haberi possunt.

Nedum autem ad muliebria ducenda ejusmodi suffitus prodesse ait Hippocrates, sed etiam ad alia plura, quæ planè intelligenda sunt in cæteris affectionibus ex utero dependentibus, ut sunt suffocationes hystericz, uteri inflationes, dolores, &c. sed & ad facilitandam conceptionem non rarò usu venire solent, intemque in fluxu muliebri, ulceribus uteri, dolore coxendico, doloribus lumborum, præsertim ex ligamenti uteri. Vult quoque Cardanus etiam in viris locum habere posse, puta in hæmorrhoidum affectionibus, somno gravi, catarhis, nervorum ægri tudinibus, aliisque. Verùm quia in his sæpenumerò affert suffitus capitis gravitatem, seu dolorem, idcirco adjecit Hippocrates, *nisi capitis faceret gravitatem*, quia licèt suffitus juvamento foret ejusmodi ægri tudinibus, tamen causa doloris, gravedinis capitis, & læsionis cerebri in usum duci non debet: quippè magis prævaleret nocumentum cerebro illatum, quàm quòdcumque aliud symptoma, cui per suffitum sit occurrendum, cum & non liceat morbum morbo tollere. Verum tamen in affectibus capitis solemus sæpe sæpius suffitus elicere ex gummi animæ, balsamo peruviano, roremarino, succino, aliisque, absque ullo metu cephalalgiz; quamquam plerique sint, qui ejusmodi odoramenta sufferre nequeant, ut propterea necesse sit corporum varietate, ac diversa eorundem dispositione, atque habitudine, modò in aliquibus uti, modò in aliis cavere, pro ratione.

APHORISMUS XXIX.

Gravidas purgare, turgente materia, à quarto mense usque ad septimum, minus verò has. Recentiores autem, & seniores fetus cavere oportet.

Quamvis hic aphorismus scriptus quoque invenitur initio libri quarti, non propterea frustra hic repetitur, siquidem ibi reponitur desumpta indicatione à purgantium medicamentorum natura, hic verò potius à tolerantia gravidarum, & à tempore gestationis caurundem. Dicitur autem purgari posse gravidas, turgente tamen materia à quarto solùm mense ad septimum, at has minus; in reliquis temporibus tum primis, tum ultimis à gestatione, cavere omninò oportere.

Gravidas oportet purgare, at non ratione graviditatis, sed morbi; nam nisi gravidæ aliquo morbo afficiantur, purgatio nulla instituenda est, cum purgans medicamentum, ut indicatum, necessariò exigat indicans, quod illud exquirat, juxta leges in methodo medendi traditas. Neque verò morbus debet esse quilibet, sed materialis, & ab humore dependens, adeoque cum cacochymia, quæ alio leviori præsidio fit inemendabilis, immò cum turgentia, ut præcipit in hoc aphorismo Hippocrates, cum inquit: *turgente materia*: turgens autem materia humoralis est, & cum impetu delata huc, & illuc, ne scilicet in aliquam partem principem ducumbat, ut benè Galenus in *comm. aphor. 10. lib. 4.* & præsertim in uterum, quò irruens abortum simul afferret, & mortem tum fœtui, tum matri.

Sed quo genere medicamenti? Communiter in praxi existimant levioribus, sed Averroes vult cavendum rhubarbarum, & aloem, utpote quæ movent per urinam, & uterum, aperiantque facillè oscula venarum, & arteriarum. Hinc in praxi seligunt mannâ, & quæ ex manna componuntur medicamenta. Sed nec ista omninò tuta sunt, nisi exactè castigata, ne flatu, & tormina excitent. Num etiam vomitoria? Affirmativè dixi in *comm. prædicti aphorismi præ.*

Primi quarti libri, quia pleræque gravidæ solo vomitu, & spontaneo, præcaventur ab abortu.

Non solum autem vult Hippocrates purgandas solum turgente materia, sed etiam tempus limitat peragenda istiusmodi purgationis, nempe à quarto mense ad septimum; tunc enim foetus tenacius hærent utero, nec tam facile vi medicamenti purgantis dissecantur à placenta vasallorum umbilicalia. Adjicit autem *has minus*, idest eas, quæ septimum mensem attigerint, quoniam eo tempore solent foetus motu in utero subire, & quacumque de causa abortiri; quin & tunc grandiores redditæ alimoniam exquirunt abundantioræ, quæ usu medicamenti vel imminuitur, vel depravatur; atqui ex hoc etiam clarè deducitur voluisse Hippocratem inclusas gravidas ad septimum perductas, aliter non dixisset, *has verò minus*.

Denique recens concepti, seu juniores foetus, & seniores, idest adultiores, & maturi, vel clarius in primis, & ultimis mensibus, cavere oportere concludit, quia tunc facillimè abortus succederet ex purgante medicamento. Foetus enim à Galeno, quàm appositè comparantur fructibus in arbore pendentibus: sicut enim hi, cum tenelli sunt, & molli pediculo ramulis hærescunt, facillimè quacumque de causa, etiam ventosa aeris commotione, decidunt, itemque cum maturitati sunt jam proximi; ita foetus pari de causa facillimè evelluntur, & defluunt.

APHORISMUS XXX.

Mulierem utero gerentem capi ab aliquo acuto morbo, lethale est.

AN acutus morbus utero gerenti superveniens causa graviditatis accidat, & in utero solum, an verò sejunctim à causa gestationis, & vicio totius, non meminit in hoc aphorismo Hippocrates: & quamvis utrumque si accidat, semper contingat utero gerentem periclitari; nihilominus quia *apbor. 43.* hujus dicitur: *si mulieri gravidæ in utero fiat erysipelas, lethale est*, ubi uteri affectionem specialius memorat; verisimilius videtur di-

cendum, voluisse hoc loco quamcumque ægritudinem acutam commemorare, quæ utero gerenti accidat, si ve illa vicio alicujus partis, & uteri, si ve vicio totius fiat, ut propterea non ratione partis affectu, sed causa acutiei ægritudinis, vitæ periculum contingat.

Et quidem, ut bene Galenus *in comm.* vel acutus morbus utero gerenti superveniens est cum febre conjunctus, vel absque febre; si cum febre jungatur, duplex periculum imminet, alterum ab ipsa febre, quæ sua vi, atque acutie, facillimè foetum perimit; alterum ex victu illi indico, qui si parcus, ratione acuti morbi fetum destruet, cum is tantam diætam ferre non possit; si vero largior, febrem continuam augebit, & gravidam conculcabit. Si autem acutus morbus absque febre sit, veluti morbus comitialis, & attonitus, convulsio, tetanus, aliisque, propter magnitudinem morbi, ejusque vehementiam, impossibile est utero gerentem inde incolumem evadere.

Sed nedum ex his, quæ scitè quidem proponit Galenus, perituræ videntur gravidæ, gravi, atque acuto morbo correptæ, sed etiam, quia multa medicamenta, quæ cæteroqui acutis morbis adversarentur, admittere non possunt ratione graviditatis: sic diaphoretica, & somnifera, itemque diuretica, ac dejectoria, immò omnis generis evacuantia medicamenta, in gravidis periculosa sunt, unde vix, ac ne vix quidem à medicis illis præscribuntur. Sunt præterea illæ obnoxie abortui, qui omni, & levi de causa non rarè accidit, potissimum autem ex acuta, ac gravi ægritudine, per quam sanguis indebitè fermentescit, coctiones interturbantur, excrementa detinentur, & cumulantur, quo circa foetus nutritio, & vita graviter afficitur. Insuper uteri gestatio comparatur ægritudini, qua multoties utero gerentes nausea laborant, dolent vigilant, & in cunctis suis operationibus malè afficiuntur, unde postmodum vires debilitantur; si igitur his malis acutus morbus adjungatur, vix fieri poterit, ut illæ evadant. Demùm acutus morbus gravidæ superaccidens magnam, vehementemque causam consequitur, ob quam illæ

illæ acutè ægrotant, & symptomata, quæ eundem comitantur, plerumque sunt vehementissima.

Quamvis autem simpliciter dixerit Hippocrates lethale esse utero gerentes ac uti morbis corripit, poterit tamen spei aliquid vitæ subesse, si primis mensibus graviditatis illæ acutam ægritudinem incurrant, cum cæteroqui gravius longè sit ultimis mensibus ægrotare: primo enim, aut secundo, & tertio mense graviditatis, semper vires solent esse validiores, multum alimentum foetus haud exigunt, & si fortassis abortus accidat, minus periclitantur, quemadmodum idem Hippocrates fatetur *i. epidem.* in historia trimestris ægræ xiii at verò in ultimis mensibus ista omnia graviora fiunt, ut patet. Quid verò in alterutrius periculo agere liceat, planè dixerim expedit, si vire matrem, licet foetus sit ex accidenti periclitaturus. De qua re tamen alibi.

APHORISMUS XXXI.

Mulier utero gerens, sanguine misso ex vena abortit, & præcipue si factus sit gravidior.

VERISIMILE admodum est, de utero gerentibus morbo aliquo affectis sententiam hanc fuisse ab Hippocrate prolatam; nam rationale haudquaquam videtur utero gerentes benè se habentes debere sanguinis detractioe evacuari. Hinc planè dicendum, quòd cum antea scripserit acuto morbo correptas periclitari, si fortasse quis putaret sanguinem illis esse detrahendum, nunc monet, nulla ratione licere, ob periculum manifestissimum abortus. Sed & nullatenus audiendi sunt, qui distinguunt, de sanguine misso ex venis superioribus, & ex venis inferioribus, ut propterea putent abortum futurum ex venæ sectione facta in partibus inferis, non superis; nam præterquamquod Hippocrates indefinitè scribit, *sanguine misso ex vena*, unde quancumque intelligit; neque tamen verum est, quòd ex venis supernis missus sanguis abortum

non sit allaturus, cum contrarium est anatome deducatur, qua pluries constitit, sectis venis superioribus, uterum redditum fuisse patentiorem, & nedum foetum, sed & catamena deposuisse, cum venæ superiores sectæ circumstantis sanguinis motum magis excitent per arterias in uterum sanguinem ferentes: cæterum venarum delectus in sanguine mittendo, vanus quoque existimatur; cum universus brevi temporis spatio per omnes partes circumagatur; sive igitur sanguis mittatur ex supernis, sive ex infernis venis, semper idem periculum abortus imminet; ni tamen adeo plethorica sit utero gerens, ut ex sanguinis missione convenienti, & moderata, nullum sit sensibile incommodum subitura, etenim pleraque sunt, quæ ad plures uncias detractum sanguinem benè sufferunt.

Duo itaque mala timenda erunt ex ejusmodi sanguinis evacuatione, alterum quidem universalis commotionis, quæ specialius uterum perturbat; alterum verò detractiois alimentum tum matri, tum foetui; utrumque autem abortus periculum minatur: qua sanè ratione adjectum est, & præcipue si factus sit gravidior, quippe tunc abundantius alimentum exquiritur; quamobrem quæ fortasse detractio foret tolerabilior in primis mensibus graviditatis, omninò nocua est in ultimis.

Sed cur dixit *sanguine misso ex vena*? forte quia si ex aliis partibus educeretur, non esset periculosa, utpote quæ commotionem in sanguine, totoque corpore non excitaret, quemadmodum si cucurbitulis scarificatis ex cute sanguis educeretur, vel etiam ex naribus levi perfractione, titillationeque. At verò detractio per hirudinum appositionem, etiam ex venis fit, adeoque omninò vituperanda. Verumtamen etiam si sanguis ex cucurbitulis scarificatis educeretur ea quantitate, ob quam utero gerens posset debilitari, vel etiam ex inducto dolore, plurimum commoveri, & exagitari, periculosa quoque existimanda foret, præsertim si ex partibus infernis, aut in cruribus, ut fieri solet, adhiberentur, quippè per eas posset facillimè grava abortiri.

Addit postremò Hippocrates, & præcipue

Tempus si factus fuerit grandior, idest in ultimis mensibus, & partui proximus: etenim tunc duplici ex capite periculum abortus immineret; uno quidem, quia subtraheretur illi alimentum, quod per idem tempus abundantius exquiritur, tum ad nutritionem, tum ad vires, quibus eget pro partu validissimis, ad quem promovendum conatus suos iterato fetus adhibet; unde Galenus in *comm.* subdit: non modo misso sanguine ex vena, sed etiam ex longiori inedia, fetus destruitur; Altero vero, quia ut antea dictum, in ultimis mensibus quævis etiam levissima commotio abortum affert, propter facilem vasorum umbilicalium, & placente, ab utero dissociationem, ac promptam orificii ejusdem interni dilatationem. Si ergo tunc uterus promptè hiat, & fetus pariturus ad exitum sponte sua se accommodat, planè à sanguinis detractione commotio in toto corpore inducta facillimè poterit abortum excitare; is autem quàm si eo tempore periculofus, cunctis notum.

APHORISMUS XXXII.

Mulier sanguinem evomenti, menstruis erumpentibus, solutio advenit.

Cum non rarò accidat, feminas diversis ægritudinum generibus laborare, quarum causa malè affectus sanguis sursum impetat, & præsertim in ventriculo, unde vomitus eruentus; considerans in hoc aphorismo Hippocrates, quo pacto ejusmodi incommodum desinere possit, citrà cujusvis medicamenti exhibitionem, nullaque artis opera suffragante: docent sponte sua vomitus sanguineum desiturum, si menstrua purgationes, quæ forsàn antea suppressæ fuerant, erumpant. quippè sanguis ille, qui interciso per vasa uteri cursu, aliò divertat, & in ventriculum irruerat, denuò in consueta, & naturalia emissaria delata, laxatis referatisque ductibus, ut decet, per uterum expurgatur.

Quamvis autem effectum hoc sic generaliter videatur ab Hippocrate pronunciatum, ut quemcumque sanguineum vomitum mestrurorum eruptio solvere valeat, crediderim tamen, eam solummodò sanguinis vomitionem menstruo-

Torzi Op. Med. Tom. IV.

rum eruptionem esse soluturam, quæ sola eorundem retentione proveniat, etenim si fortasse alia de causa illa habeatur, ægrè admodum fieri poterit, ut desinat per menstruorum eruptionem. Hinc si vomitus sanguinis contingat dirupta vena, aut arteria, per jecoris, aut splenis parenchyma repente, aut etiam è ramulis gastricis, aut mesentericis, nequaquam suffragabitur subsequens menstruorum eruptio, sed potiùs morbum morbo addet, fortasse ex vitio tali in sanguine contracto, ut ex pari causa tam uteri vasa, quàm alterius visceris venæ, aut arteriæ aperiantur, vel eroderentur. Sæpè tamen accidit, ut ex menstruorum retentione, sanguis utiliter per vomitum, aut sputum egeratur, ob consensum, quem inter se incunte uteri vasa cum mammariis, & jugularibus subclaviis. Modò seclusis quibuscumque modis quibus sanguis à vitio vel sui, vel viscerum egrediatur, menstrualis intelligenda hinc illius eruptio, ut propterea à sola uteri obstructione detentus evomatur. Verum cum dixit *sanguinem evomenti*, non solum de vomitu propriè dicto, qui peculiaris ventriculæ actio dicitur, sed etiam de sputo, aut simplici secreta, aut etiam cum tussi, non tamen admodum molesta, voluit Hippocrates adnotare, cum per utramque viam plerumque sanguis ex retentis menstruis egeri solet. Appositè etiam exponunt plerique per verbum *erumpere*, comprehendendi non quamcumque menstruorum eruptionem: sed eam solum, quæ affluenter, & confertim provenit; quoniam per hanc solum evacuationem divertitur motus sanguinis ad consueta uteri emissaria. Porro si menstrua purgationes erumpant, neque inde vomitus, aut alia sanguinis excreatio desinat, indicio erit venam aliquam, aut etiam arteriam, ruptam esse vel exesam.

Perperam autem solent hinc plerique deducere, licet Medico venam tundere ex venis pedis, quoties sanguis sursum ejicitur, ac expurgatur quali verò Hippocrates ex hoc aphorismo docere voluerit posse arte id ipsum peragi, quod spontè naturæ plerisque accidit. Sed longe istius lateque falluatur: alius enim omninò diversus est naturæ motus ab eo, qui arte per venæ sectionem peragitur: quippe qui spontè sanguis per menstruorum eruptionem

E

egri-

egeritur, non solum per loca propria, & consueta sit, per quæ, indicla venæ sectione, neutiqum perficitur, sed ejus etiam humoris sit, qui revera excernendus est, atqui nequit ars, tam dexterè, opportunè, ac salubriter naturæ motum imitari, quin plurimum sapè- sapis non fallat. Est etiam præterea, quod specialius in menstruorum eruptionibus advertamus, ipsius scilicet uteri, ac totius corporis repurgationem; siquidem passim experimur, omnia prope modum corporis excrementa, ipsiusque sanguinis impuritates, una simul per uterum deponi, & gravissimas cæteroque ægritudines exinde finiri, quemadmodum idem Hippocrates pluribus edocet, & in historiis epidemiorum sapiens enarrat. In his itaque casibus, solertis naturæ operam dumtaxat exquiremus, illamque, quoad fieri poterit, per loca præsertim conferentia, puta per eundem uterum, adjuvabimus ut tutò, & sine ulla dubietate, illam exoneremus, ac tandem ab ægritudinibus vindicemus.

APHORISMUS XXXIII.

Menstruis deficientibus, sanguis ex naribus fluens, bonum.

QUO pacto defectus menstruorum aliquando innoxius evadat, atque illius suppressa evacuatio per aliam suppleri possit, docet hoc aphorismo Hippocrates, ubi narium hæmorrhagiam commendat, si fortasse menses in feminis defecerint. Quamvis autem alibi dixerit, *sanguinem supraferri, qualiscumque sit, malum*. hanc tamen regulam ipse excipit in feminis, quæ suppressio- nem menstruorum patiuntur: neque enim alia melior superabundantis sanguinis evacuatio unquam visa est ea, quæ per narium hæmorrhagiam accidit, quippe per eam solet sæpissimè natura, nedum ab his, quæ uteri sunt, ægritudinibus, sed à plerisque aliis liberari; sic in febrilibus synochis, & ardentibus; inflammationibus internis, cæterisque, fluens è naribus sanguis juyamento est: id quod licet videatur factum per loca distantissima, statuta tamen sanguinis circulatione, facillimè innotescit, qua

ratione conferat, cum per arterias partium infernarum promptissimè in venas recurrentes ad partes superas, sanguinis insuat. Sic anatome compertum, suctis, contrectatis, aut propter vulnus fortasse ibidem influctum, sectis venis per uberum substantiam perreptantibus, statim ex utero retentas menstruas purgationes prodiisse, ut propterea nedum ob consensum mammaram cum utero, sed etiam ob motum sanguinis concitatum, uterinas arterias promptius relaxari, atque aperiri contingant. Modò inter cæteras alias sanguinis è venis supernis evacuationes specialius proficit ea, quæ è naribus fit, tum quia nullum inde à sanguine extra propria receptacula exeunte damnum imminere potest, ut facitè evenit, cum ex ore, aut pectore prodit; tum etiam quia venæ in nares desinentes exiles sunt, & non nisi guttati sanguinem extillant; nulloque cum impetu, aut irruptione, quinimmodò facitè ad motus localibus sisti potest, quod fecus accidit, cum ex aliis venis erumpit; tum denique quia nullius interni visceris læsionem significat, cui specialius occurrendum sit, uti cum ex ore potissimum excernitur, quoniam vel pectoris, vel pulmonis, vel æsophagi, aut ventriculi, vel cerebri meningum gravem noxam arguit. Sed & dixit Hippocrates *bonum*, desumpta nimirum ratione ab ipsa menstruorum suppressione, non autem à loco: etenim bonum est, gravatum corpus exonerari, ne scilicet alicubi restagnans excrementosus sanguis, vel aliò fortasse transectus, gravio rem morbum inferat; sed tamen haud omnino bonum est per nares egredi, quia consentaneum, & naturale non est, menstruum sanguinem in feminis per nares excerni, sed solummodo per uterum, veluti per totius corporis emunctorium. In cunctis siquidem evacuationibus, ut alibi à nobis est notatum, non id solum, quod excernitur, sed quantitas, qualitas, tempus, modus, & locus rei excretæ considerandus quoque est, ut omni ex parte salutaris decretio illa censeatur: fieri enim potest, ut etiam per nares sanguis convenienter excreret ex una proficit sed non penitus ex altera conferat, quia non per loca convenientia expurgatur, indu-

inducta nimirum interea obstructione in vasis uterinis, mox etiam tumore, inflatione, scirrho, aliave peiori ægritudine, nedum uterum, sed & totum corpus in postremum graviter afficiente: Advertit postremo Galenus in comm. quod licet, *quæ per nares fit evacuatio innoxia præ cæteris fit, nontamen si aliqua etiam alia evacuatio sine noxa est, propterea aphorismus est falsus; neque enim quod sola per nares evacuatio, deficientibus menstruis, bona fit, dixit, sed hanc simpliciter laudavit: non adjuncto, quod sola. Si qui sapiam igitur alteram, quæ fit per sedem, dixerit ita affectis mulieribus utilem esse, hoc non adversatur aphorismo: videtur enim aliquando Hippocrates per unum, velut exemplum, de omnibus aliis similibus pronunciare. Hæc Galenus.*

APHORISMUS XXXIV.

Mulieri in utero gerenti si alvus plurimum profluat, periculum est ne abortiat.

Sicuti ex sanguinis detractione per venæ sectionem antea dixerat, utero gerentem abortire, sanguine misto ex vena; ita nunc de alvi profluvio memorat, periclitari foeminas utero gerentes, si illo corripiantur.

Quoniam verò indefinitè dicitur *mulieri in utero gerenti*, non erit planè coarctandum tempus uteri gestationis, unde & primis, & ultimis, ac mediis mensibus, idem periculum imminet, si alvus immodicè profluat; quamvis periculosiora semper sint tempora posteriora prioribus, & mediis: Est tamen quam maximè advertendum, differre plurimum damna imminencia ex alvi profluvio, ab iis, quæ ex sanguinis missione proveniunt; siquidem id quod alvo profluit sæpenumerò solet esse profusum, ac præternaturale, ut propterea, saltem ratione causa, ejusmodi evacuatio bona censetur; at verò quæ ex sanguinis detractione fit, omninò mala censenda est, cum exinde vitæ thesaurus inaniatur, & vires manifestissimè deficient. Verumtamen noxia existimanda solum erit evacuatio

per alvum, si immodica sit, ac modum non servet, subindeque ventriculi jacturam faciat, itemque si ab iterato transitu humorum per intestina, uterum illis attiguum coarctat. Quamobrem jute optimo addidit Hippocrates *si alvus plurimum profluat*: quibus verbis, & laxatam plus justo alvum, & præternaturam fluentem denotat; nam si fortasse moderatè exoneretur, nec exinde ventriculus tum in appetendo, tum in digerendo satiscat, proculdubio malum non erit, quin potius omni ex parte bonum; cum sæpissimè experiamur, utero gerentes ab hujusmodi moderatis egestionibus levari, & ab impuritatibus tum alvi, tum totius corporis antea cumulatis, salubriter vindicari.

Sed de quo fluxu intelligat Hippocrates, dubitari potest; nam alvi profluvia solent esse vel chylosa, vel humoralia; chylosa in lenteria, & cœliaca passione; humoralia verò in diarrhœa, dysenteria, tenesmo. Et quamvis quodlibet ex his malum semper sit utero gerentibus; nihilominus videtur dicendum, specialius hic fuisse notatam diarrhœam; nam in diarrhœa potissimum alvus solet affluentius profluere quod in hoc aphorismo dicitur; in cæteris utem non item: quippè in dysenteria frequens; & dolorosa dejectio fit, sed non copiosa, sicut neque in tenesmo; in lenteria verò, & cœliaca affectione cibi indigesti egeruntur, vel semimutati, sed nonnisi semel tantum, aut bis in die: atverò in hoc aphorismo dicitur, *si alvus plurimum profluat*: quibus verbis, & quantitas excretionis, & modus ejusdem præternaturalis significatur. Verum nocent adhuc ex alio capite utero gerenti, atque abortus periculum minantur, cœliaca passio, & lenteria, quia per chyli dejectiones corpus tum matris, tum infantis alimento privantur, & viribus deficient. In dysenteria quoque, & tenesmo, frequens illa, & dolorosa dejectio molestissima est, ut propterea ab iterato infessu uteris, quam maximè comprimatur, & doleat, propter consensum, viciniamque ejusdem cum intestinis affectis. Sed & cum his intestinorum ægritudinibus sæpe semper conjunguntur febres, ciborum fastidium, sitis, inquietudo, vigilie, sympto-

mata planè molestissima, & gravidis potissimum pernicioſa. Quamobrem ſemper malum erit utero gerentem quocumque alvi fluxu moleſtari cum exinde abortus facilè ſubſequatur.

Debent autem iſtiusmodi alvi fluxus per multum tempus perdurare, ut abortum inferant; nam ſi fortàſſe intra biduum, vel triduum deſinant, citrà abortus periculum ſalubriter non rarò contingit, quemadmodum pluries in praxi experti ſumus. Qua forſan ratione factum, cur Hippocrates dixerit, ſolum periculum eſſe, ne abortiat; equidem non omninò utero gerentes ex hac dumtaxat alvi turbatione abortientur, ſi tempore modico duret, & cum ſola excrementorum, aut malorum humorum exoneratione, conſtantibus viribus, & ſtomacho benè valente ac poſtremo ſponte ſua deſinat, quod fanè, quam in omnibus ægritudinibus prodeſſe poſſit, clarè liquet.

APHORISMUS XXXV.

Mulieri, quæ uterinis moleſtatur, aut difficulter parit, ſuperſuveniens ſternutatio, bonum.

Sternutationis iuvamenta in feminis recenſet hoc aphoriſmo Hippocrates, & quidem in iis, quæ uterinis moleſtantur, quæque difficulter pariunt. Quid autem *pro uterinis* intelligat, pluribus examinat Galenus *in comm.* Quoniam verò in græco Codice ſcriptum eſt *ὄπισθον* videtur congruentius exponendum, de uterinis, & hystericis affectionibus, potiffimum verò, quæ præfocationes appellantur, in quibus feminæ nodum quendam in gutture percipiunt, & videntur quodammodo ſuffocari ob defectum anhelitus: in his quippè ſternutatio ſummè proficit, ob concuſſionem totius corporis à ſternutamento inductam, ſed præſertim in utero. Verùm quia multoties vehementi, atque iterata ſternutatione, adhuc quæ in uteri cavo continentur, facilimè ejiuntur, veriſimile quoque eſt, in his pari-ter ſternutamentum eſſe profuturum; unde ſuppreſſa lochia, retentæ ſecundinæ, & ſanguinis grumi, aliaque ſimilia,

promptiffimè expelluntur, vi atque impetu à ſternuendo; quatenus per ejuſmodi concuſſionem non ſolum excutitur uterus, deponitque id quod intra ſe continet, verùm etiam vaſa ejuſdem facilè dilatantur, ac aperiuntur: cumque ſternutamentum fiat ab irritatione mammillarium cerebri proceſſuum, & meninguum, quæ conantur expellere, quod iſtis inſentum eſt, planè ob uteri cum cerebro conſenſum per nervos, facilè etiam is proritatur, expellitque quod ibidem congeſtum eſt. Quamvis autem quæcumque detinentur intrà uteri cavum, poſſint ſternutamento ſuperſuveniente promoveri, & expelli, nihilominus magis propriè hoc loco conferens ſternutatio præfocationi uterinæ dicenda eſt: cum enim ex ea feminæ patientes mente quodammodò abalienentur, & cerebro hebeſcant, ſi his ſternutatio accidat, fieri necèſſe eſt, ut cerebrum iſpum concutiatur, & quodammodò reſpiſcat, atque adeò excutiat quidquid ex utero male affecto illi inſentum evaporat, ſive per nervos, ſive per arterias. Videtur id iſpum rectè colligi poſſe ex contextu verborum iſtius aphoriſmi, quippè in eo dicitur, *quæ uterinis moleſtatur*, modò mulier tunc potiffimum toto corpore afficitur, cum hystericis affectionibus extorquetur.

Nedum autem proficere dicitur ſternutatio in affectionibus hystericis, & uteri præfocatione, ſed etiam in partu difficili, modò ſi ex imbecillitate fetus proveniat: etenim, ut benè advertit Heurnius, ſi partus difficultas fortàſſe habeatur ex mala conformatione corporis ejuſdemmet parientis, aut ex prava fetus pariendi diſpoſitione, cum vel in pedes, vel in latus prodit; certè tunc nihilum prodeſſet ſternutatio, immò potius obeſſet. At verò ſi fetus debito modo ſe aptet ad exitum, ſed præ ſui infirmitate conatus non adhibeat, tunc ſummè proderit ſternutatio, per quam motus expulſivus uteri plurimum ſollicitatur, quoniam diaphragma ex impetu ſternutationis validè propellit, ac comprimit epigaſtrium, & cum epigaſtrio uterum.

Denique hæc dicatur in textu, ſuperſuvenientem ſternutationem, id eſt ſponte naturæ contingentem, proficere, nil tamen verat; quin etiam arte ſi præ-

moveatur, idem quoque beneficium non sit feminis laboriosè parientibus affuturum. Hinc licebit in partu difficili, vel in fetu mortuo, sternutamentum excitare, ad adjuvandum uteri conatum, ut utrumque ad exitum facilius profuerit. Profunt ea propter in hanc rem piper, galanga, euphorbium elleborus albus, nigella, nicotiana, & quodcumque nares impensè proritare valet. Verùm enim verò semper modusaliquis in his adhibendus, pro parientis habitudine, ut nimirum citrà cerebrationem id peragatur.

Conferet quoque multum per idem tempus, quo sternutatoria adhibentur, vel paulò ante, potionem aliquam exhibere, qua uteri conatus promoveatur ductusque laxentur, ut ex utroque motu facilior habeatur partus propulsio. Mirè autem in id conferunt trochisci de myrrha, rubia tinctorum, castoreum, borax mineralis, cinnamomum, cassia lignea, crocus, dictamnium, valeriana, sphenanthum, matricaria, artemisia, atque ex his eliciti sales, spiritus, syrapi, elixires, vel se soli, vel cum aliis commistis, ut in praxi. Hæc eadem valent ad expellendas secundinas, ac placentam, si fortassis ab edito foetu retineantur, nec promptè post partum exant.

APHORISMUS XXXVI.

Mulieris menses decolores, nec per idem semper tempus venientes, purgationem indicant esse necessariam.

Menstruas purgationes corrigendas hic proponit Hippocrates, præcipue cum decolores sunt, inordinatæ, ac irregulares. Et quamvis Galenus dicat, in aliquibus exemplaribus, loco mensium decolorum, haberi *menses tardos*: nihilominus communior lectio videtur magis consentanea, tum quia tardi menses non omninò exigunt purgationem, utpotè qui etiam attenuante dicta possint promoveri, tum etiam, quia tardi menses, quam maximè conveniunt cum inordinatis, quippe qui plerumque etiam tardi sint: Sed etsi tardi menses hic legantur, neque tamen repugnabit, quod in aphorismo dicitur, necessariam fore purgationem, cum non raro tarditas

Totius Op. Med. Tom. IV.

evacuationis istius ab humoribus crassis, & obstruentibus habeatur, vel etiam ab ipsomet sanguine glutinosiori, qui non tam faciliè per uteri ductus meare queat. Attamen communior versio retinenda, qua decolores menses leguntur.

Et quidem cum decolores sunt menstruæ purgationes, indicant sanguinem sero plusjusto scatentem, qui propterea debeat hydragogis medicamentis repurgari, quæ nedum serum superabundans educant, sed etiam humores, fortassis crassiores, detentos in glandulis uteri, vel mesenterii incidant, attenuent, & solvant. Verùm quia Hippocrates in hoc textu conjunxit menses decolores cum irregulari eorundem apparitione, ac reditu, proinde crediderim utramque exigi pro recta purgantis medicamenti exhibitione; etenim cum ejusmodi purgationes menstruæ decolores sunt, & debitam, consuetamque periodum non servant, non solum feri copiam, faciliè inedia, & potus abstinentia emendabilem, verùm etiam crassitiam humorum uteri ductus obstruentium arguunt, ut proinde serosiores dumtaxat humores permeent, tenaces verò, & hærentes retineantur, qui nisi convenienti purgante medicamento dissolvantur, proculdubio in longius tempus retenti, alia graviora mala inferent, tumores scilicet, abscessus, cachexiam, hydropem; dicuntur autem non per idem perpetuò tempus accidere, cum modò præcurrunt, modò cunctantur, & modò in medio cursu intercepti, protrahuntur in aliud tempus penitus incongruum, ut propterea inconstantes sint, certam, statutamque periodum non servantes. Sed & pro tempore legit Heurnius *modum*, qui proinde in sua versione habeat, qui *nec eodem modo bene respondeant*: juxta quam Heurnii lectionem comprehenderetur sub hoc menstruorum vitio, non solum periodicatio varia, sed etiam modus excretionis assiduò differens, ut si purgatio menstrua uno tempore fuerit quinque, vel sex dierum, in alio sit unius, vel duorum, & ubi aliquando modus expurgationis guttatum fuit, aliàs sit affluentior, & tardius & celerius, & continuatum, & interruptum, & magis, & minus sine ullo ordine, aut respondentem

E 3 quan-

quantitate, & qualitate evacuationis.

Cum igitur hæc ita se habent, docet Hippocrates purgandum omnino esse corpus ab humoribus vitiosis ejusmodi irregularitatem efficientibus, attentam tamen ætate, habitudine, & temperatura patientis, num scilicet efficaciori, an debiliori cathartico uti debeamus, incidente simul, & evacuante, potius ferofos, quam crassos succos educente, permistis medicamentis etiam uterinis, & antichystericis dictis, aut aliis, aliisque pro ratione. Conferunt aut plurimum in hunc usum pilulæ fætidx, ut & aleoicæ, a'cephanginæ, & de rhabarbaro, cum tartaro vitriolato, mirra, dictamno, gentiana, croco, rubia tinctorum, aristolochia, & similibus ad dr. j. circiter pro virium, & humorum evacuandorum ratione. Cæterum his conveniens diæta sociari debet, quæ simul unâ attenuet, & incidat crassos, tenacesque humores, ac per uterum, vel per urinarias vias illos deducat. Valet etiam ad idem hiera cum diacalamentho, absynthium, fenna, tartarus, atque ex his composita medicamenta, quæ plurima in Pharmacopœis descripta inveniuntur.

APHORISMUS XXXVII.

Mulieri utero gerenti si mammae graciles repente fiant, abortit.

Quanta sit inter uterum, & mammæ connexio docemur ex hoc aphorismo, quo monitos nos facit Hippocrates, fætum in utero contentum, adhuc bene valentem, facile abortiri, si mammæ in utero gerente repente gracilescant. Inquit autem, *repente*, id est nullo præcedente morbo, aut symptomate, & sine ulla aliqua causa manifesta, ob quam graciles illæ evaserint; siquidem cum sensim graciles fiunt, & post longum temporis intervallum, fortasse ex morbo, aut extrema diæta, aliaque causa consimili, nil mirum erit, si graciles evadant, tabescente paulatim prægnantis corpore, ad cujus extenuationem illas macrescere contingat: at verò cum repente detumescunt, & ubi turgidæ, duræque erant, extenuantur, ac flaccescunt, omnino ex languore, &

à laxitate vasorum umbilicalium, uterique ægritudine, illæ contabescunt, unde postmodum abortus præstò erit. Attamen hæc potissimum accidere solent post quartum mensem, nam antea vix, ac ne vix quidem turgidæ mammillæ fiunt. Provida namque Natura per id tempus incipit alimentum in mammis disponere, ac præparare, ut de futuro extrâ uterum alimento provideat; quamobrem si fortasse ex aliqua, vel ejusdem uteri, vel fætus ibidem generati, ægritudine contingat eundem deperire, quia cessat finis nutritionis illius, desinit quoque futuri alimenti ad mammillas transmissio, interrupto simul unâ mutuo vasorum inter sese respondentium commercio.

Sed notare est, quod Galenus memorat in *comm. hujus aphorismi*, *trahere scilicet fætum ad se id, quod in sanguine dulcissimum est; simul autem, & lactis parte aliqua frui*: equidem anatome compertum est, ultimis mensibus inveniri in ventriculo infantis substantiam quandam albicantem lacti non dissimilem, quam ore sugi constat, atque suppeditari à membrana illa, quæ immediatè fætum ipsum cingit, & Amnios græcè appellatur; sicut autem ista sensim imminuitur in ultimis mensibus; sic alia consimilis in mammis augeatur, ut propter eam soleant non raro istæ, levi compressione, vel etiam sponte sua, lacteum humorem exstillare. Atque hinc fit quamobrem fætus in lucem editi, mox fæces, quas meconium vocant, egerant, ac, ut notavit Hippocrates *lib. de natura pueri*, statim à partu lac è mammis sugant, quia videlicet intra uterum multò antea sugere à provida Natura edocti fuerant: de qua re alibi à nobis est actum.

Pro corone tandem deducendum, admoneri hoc aphorismo Medicos, ne in ejusmodi mammarum extenuationibus remedia adhibeant; inde enim, futurum ut succedens abortus illis culpa cedat apud ignarum vulgus, quod sine ulla difficultate existimabit ab ejusmodi importuna medicamenti administratione, promotum fuisse negligenter abortum, qui tamen sponte naturæ superventurus erat.

APHO-

APHORISMUS XXXIII.

Mulieri utero gerenti, & geminos habenti, si altera mamma gracilis fiat, alterum abortit; Et si quidem mamma dextera gracilis fiat, marem; si verò sinistra, foeminam.

Quod dixerat Hippocrates de abortu unius infantis, ex extenuatione ambarum mammarum, in praesenti aphorismo asserit de alterutro, si gemini sint, cum alterutra pariter mamma gracilescit; sed tanto insuper cum consensu, ut si fortasse dextra mamma gracilis fiat, qui fetus in dextra uteri parte est, abortiatur, quippe ex sententia ejusdem Hippocratis mas erit; si verò sinistra extenuetur, foemella, quae in sinistra quoque uteri parte concepta erit, sit abortitura.

Sed quamvis id tam clarè, certoque sit ab Hippocrate ex Veterum sententia sancitum, qui, ut inferius dicitur, existimarunt mares in dextra, foeminas verò in sinistra uteri parte generari: apud Recentiores tamen parem assensum non meruit; quoniam ex anatome jam constitit, indifferenter & in dextra, & in sinistra uteri parte tum mares, tum foeminas concipi, & generari posse.

Sed & neque tam facilè est, ut alter fetus, altero supersite, abortiatur, quippe ad conatum uteri pro unius fetus exclusione, alterius expulsio facilimè haberi potest, cum non in diversis cellulis, ut aliquibus est creditum, fetus in utero contineantur, sed in una eademque cavitate, qua hiante, quidquid ibidem continetur, facilè deponitur. Verumtamen quia Hippocrati non semel innouit possibilem esse superfætationem, adeoque unum fetum jam extinctum excludi posse, alterum viventem detineri, planè poterit eadem lege alter abortiri, alter conservari; at verò quòd eadem conditione accidat, ut gracilescente dextra mamma, mas, gracilescente sinistra, foemella excludatur, nullus unquam vidit; unde demiror, qua ratione ductus Hippocrates scripserit, ita inter sese mammam cum foetibus respondere, ut non solum, qui

in dextra uteri parte continetur, sed etiam qui masculus est, occidat, altero in sinistra supersite. Sed & nec ex alio capite verum est, quod mare semper in dextra, foemina verò semper in sinistra generentur, cum indifferenter experiamur tum in dextra, tum in sinistra gestari fetus, alterutrius si fuerint sexus, ejusdemque maturitatis, & roboris.

Hinc decepti plerique fuere, qui cum viderent, foeminas, dextera uteri parte plus justo tumefactas, judicarunt de maris gestatione; id ipsum quoque accidit illis, qui ex documento Avicennae, conjectarunt de masculo, quòd in prima, & spontanea utero gerentis motione pedem, & crus dextrum prius loco moverunt. Atqui Anatome compertum est, gemellos unica, & communi exteriori membrana, Chorion dicta, comprehendam, licet interiorum, Agniam vocatam, distinctam habuerint; unde cadit eorumdem opinio, quòd in partu gemino, mares in dextra, in sinistra foeminae sint progeniri, cum gemini fetus unico Chorio contineantur. Non tamen penitus negaverim, accidere aliquando potuisse, ut ex extenuatione dexterae mamillae, mas perierit, & ex extenuatione sinistrae, foemella; verum id non certa lege stabiendum, ut perpetuo verum sit, & infallibile. Quo fortasse exemplo motus Hippocrates, quòd aliquando ipse vidit, in aphorismum redegit, veluti rem notatum dignam, & ratam, suoque tempore communiter receptam. Caeterum quae raro eveniunt, licet sint admiratione digna, non tamen in exemplum ducenda sunt, ut regulam valeant generalem, & infallibilem constituere. Ita quidem ab eodem Hippocrate dicitur, foeminas podagra non laborare, ut & eunuchos, & pueros: id quòd licet plerumque verum sit, falsum nihilominus aliquando est animadvertum.

APHORISMUS XXXIX.

Si mulier, quæ neque gravida est, neque peperit, lac habet, huic menstrua defecerunt.

QUOD lac gignatur in mammis ex utero gestatione, saltem in ultimis mensibus, quando infans partui proximus est, cunctis notum, veluti quotidianis experimentis comprobatur, ut propterea inter indicia gestationis, præcipuum hoc à Medicis asseratur, lac è mammis erumpere; & contra, nullum lac apparere, etiam si uterus, totusque venter tumeat, ut in falsa graviditate sæpissimè contingit, manifestum indicium sit, nullum foetum in utero contineri, atque morbois aliis de causis illum inflari. Quod insuper lac habeatur in his, quæ mox peperere, immò quòd aliquandò ex lactis copia ad plures, & plures menses, lactare illæ possint, certò certius est, ut nulla proinde egeat probatione: quamquam & aliquandò visum, foeminas tum utero gerentes, tum enixas, nullum omninò lac protulisse, idque sine ullo vitæ incommodo. Frequenter autem in cæteris omnibus lac post tertium, aut quartum diem à partu prodire, illudque ad plures hebdomadas perdurare communius accidit, cum manifesta mammarum tumefactione. Hinc in præsentis aphorismo considerans Hippocrates, quod frequentius utero gerentibus, & enixis accidit, inquit, plerumque fieri, ut menstrua defecerint, si neque gravida, neque enixa mulier lac habeat; adeoque solere lac in mammis comparere ob solam menstruorum deficientiam, exinde verò potissimum confirmatum iri connexionem maximam mammarum cum utero, ut ex istius purgationibus suppressis, facile fiat, ut ubera lactificent. Quamvis & aliquandò visum sunt viri etiam lactificasse.

Verum ut hæc accidant, necessè primum est, ut menstrua defecerint, neque solum per unicum, sed per plures, pluresque menses: si enim semel tantum menstrua deficient, haud necessario fiet, ut lac in mammis compareat, cum de facili possit sanguis, vel sensibiliter per

alios ductus corporis amandari; vel etiam insensibiliter dissolvi, & repurgari; quo fit, ut in exercitiis mulieribus, etiam si menstrua deficient, lac nullum habeatur, quoniam per exercitia, præsertim laboriosa, adhuc insensibiliter per poros cutis sanguinis impuritates discuti, & repurgari possint; quin & ab exercitiis semper major fit sanguinis, & partium solidarum resolutio.

Sed & secundò necesse est, ut nulla alia manifesta evacuatio per id tempus habeatur; unde si fortasse suppressis menstruationibus, hæmorrhagia è naribus accidat, vel sanguinis per os excreatio, aut per hæmorrhoidas, vel etiam sudoris, & urinæ copia, aliudve simile, proculdubio lactis apparitio nulla sequetur, excretis nimirum per alios ductus corporis superfluitatibus humorum.

Insuper necesse est tertio ut menstruorum defectus accidat, bene se aliunde habente foemina; nam si fortasse ægrota-ret, præsertim acuta febre, aliove morbo simili, valente corpus, & humores extenuare, ac absumere, certè nulla ratione lac è mammis prodire possit. Experimur etiam in dies obstructis, hysteriis, scirrhis, aliove tumore affectis, in quibus menstrua nulla sunt, lac nullatenus comparere.

Denique debent menstrua omninò deficere: si enim diminuerentur solum, vel per intervalla parçè prodirent, non esset, cur lac in mammis progigni deberet. Equidem lactis generatio non aliunde in his provenit, quam ex impedito exitu sanguinis per vasa uteri; unde secundum sui partem albicantem potest, cum per vasa mammaria remeat, in earundem glandulis deponi, & lactis conditionem induere. Quo pacto poterimus Veteres cum Recentioribus conciliare super illa tandiù agitata disceptatione de materia lactis, quam illi sanguinem, isti chylum volvere: cum enim chylus non statim, sed repetitis circuitibus in sanguinem vertatur, ac sensim, sensimque repurgetur, & perficiatur, planè poterit, cum per vasa mammaria circuit, & per glandulas prædictas percolatur, secundum eandem portionem detineri, & in lac verti: nisi etiam dicere velimus, rectè à canali thoracico partem illam chy-

chylofam vergere in mammas, ut ple-
risque anatomicis est creditum, de qua
re præter alios legi merentur Thomas
Bartolinus, & Isbrandus de Diemer-
broeck.

Est tamen advertendum, id facilius
contingere posse nuptis, aut viduis,
quàm virginibus, etsi defectum men-
struorum patiantur; etenim in nuptis,
ac viduis, quæ tamen antea pepererint,
ductus illi longè patientiores sunt, & ex
præcedenti lactificatione jam consueve-
rit Natura materiam lacti generando
accommodam illuc transferre; at verò
in virginibus viz illæ sunt admodum
angustiores, neque tam promptè exci-
piendo lacti dispositæ; quin etiam an-
te juventutem majori planè alimento
illæ egent pro suimet corporis nutrica-
tu; undè si fortasse sanguis exuperet,
facilius in carnum incrementum ten-
dit, quàm in lactis generationem. Le-
gendus in hanc rem Galenus *6. de lo-
cis affectis c. 5.* ubi aphorismum hunc
recitat, & examinat.

APHORISMUS XL.

*Quibuscumque mulieribus ad mammas
sanguis colligitur, furorem significat.*

DE veritate istius aphorismi valde
dubitat Galenus *in comm.* Inquit
propterea: *Et quidem nondum hoc ac-
cidisse vidi, & si quando eveniat, ex
iis est, quæ raro eveniunt;* subdit ta-
men, id fuisse ab Hippocrate scriptum,
quia observatum: Siquidem Hippocra-
tes quod vidit, scripsit. Verùm quo-
modocumque res se habeat, videamus
quo pacto sententiam hanc rationibus
congruentem adaptemus.

Est quidem in illis feminis id accidisse
credendum, quæ menstruorum diu-
turnam passæ sunt suppressionem; unde
postmodum sanguis in mammis feratur,
atque in propriis earumdem glandulis col-
ligatur: cum enim, ut superius dictum,
magna sit inter mammas & uterum con-
nexio, proculdubio cum diuturno tem-
pore uterus supprimitur, ut sanguinem,
quem egerere deberet, non fundat, is per
totum ferè corpus fertur, sed dien resta-
gnat, colligiturque potissimum in illis,
propter copiam glandularum molem

mamillarum constituentium: diutius au-
tem ibidem detentus, fieri nequit, quin ex
mora, malaque ejusdem habitudine non
concresecat, acefcatur, & tumore scir-
rhosum e-citet, de genere carcinoma-
tum. Quamobrem usus est Hippocrates
votè *colligitur*, quæ significat ex longo
tempore congestionem sensim, sensim-
quæ factam. Ex hac autem acidi, & con-
creti sanguinis congestionem duplici ex
causa cerebrum afficitur; altera quidem
ex circumeunte sanguine illud inficiente
per arterias, altera vero ex communi-
one nervorum, qui plurimi per mammas
diffunduntur à pari vago costali: quo
circa facillimè cerebrum in suis opera-
tionibus inficitur.

Sed & ex utero quoque malè affecto
id ipsum magis, magisque adaugetur,
quippè experimur ex affectibus hysteri-
cis, retentis vitiatisque menstruis furorem ex-
oriri, uterinum dictum, quo miserri-
mæ mulieres mente abalienantur, ac fu-
runt, veluti maniacæ, manibus pedibus-
que impetentes huc, illucque; ut au-
perimè in quadam nobili muliere su-
mus experti.

Dixit autem Hippocrates ejusmodi
sanguinis in uberibus collectionem, furo-
rem significare, non efficere, non enim
per id, quòd sanguis sit collectus in mam-
mis, furor oriatur, quasi verò is sit causa
effectiva furoris; sed solum significat,
sanguinem, qui non potuit per uterum
evacuari, adeoque in mammis collectus,
& in tumorem versus, denotet succeden-
tem in nervis, & cerebro læsionem, unde
postmodum furor, ac delirium.

Sed num verus furor inde oriatur, an
solum mentis motio absque violento, at-
que impetente motu patientis, licet hæc
etiam dubitare. Et quamvis in græco
codice scriptum sit *Mania*, quæ à quibus-
dam putatur coincidere cum furore, qui
delirium dicitur cum impetu, & auda-
cia; nihilominus crediderim, larga tan-
tùm significatione, delirium hoc loco
sumendum esse, & quidem potissimum
mentale, quo patientes licet absurda non
loquantur, aut agant, mente saltem, ac
cogitationibus vana mediantur, quem-
admodum nostris temporibus vidimus
in alia femina per Urbem vagante.

Sed præterea exponendus videtur apho-
rismus per verbum *significat*, quòd po-
test

test accidere, licet non semper necessum sit, ut eveniat: nam signum istud est de genere eorum, quæ non sunt inseparabilia, & propria, sed solum ut plurimum ostendentia, scilicet cum sanguis vitiosus cerebrum infecerit; Nam si fortasse femina ejus sit constitutionis, ut non tam facile mente moveatur, aliud quid patietur, quam delirium. Novi porro Nobilem quandam scirrhus in mammis ex diuturno tempore laborantem, qui tandem cancerosus factus mortem intulit, cum tamen nunquam mente illa mota esset.

APHORISMUS XLI.

Si velis noscere, an conceperit mulier: cum dormitura est, ei aquam mulsam potendam da; & si alvi tormina patietur, concepit, si minus, non concepit.

Presens aphorismus pertinet ad partem medicinæ diagnosticam, ad dignoscendam nempe graviditatem. Cum enim aliquando femina vel ex tumefactione, ac lactificatione mammarum, de qua antea, vel ex suppressis menstruis, vel etiam ex aliqua alia ægritudine malè se habeant, & medicamentis egeant vel per unam, vel per aliam corporis viam ducentibus; immò, quòd sæpius fieri solet, per uterum, & timor aliunde est, ne utero gerant, & in abortus periculum incidant; docet in hoc aphorismo Hippocrates, quo pacto Medici dignoscere possint, uteri gestationem, & femina jam antea revera concepisse, adeoque medicamentis evacuationem promoventibus tractandam non esse, ne utero gerenti damnum, sibi verò infamiam pariant. Proponit autem levæ quoddam medicamentum, & omni periculo vacuum, quo femina certæ fiant, san non utero gerant, ac propterea possint, necene medicamentis subjacere. Illud verò est aqua mulla, idest aqua melle adjecto medicata, quam vult exhibendam antequam somno se disponat: si enim exinde alvi tormina patiantur, jam concepisse indicio est; si secus, non concepit.

Vult primò aquam mullam esse exhi-

bendam, quæ scilicet ex mistura mellis flatus valeat excitare. Fit autem aqua mulla, græcè *μυλιακτος*, ex una parte mellis crudi cum decem, vel duodecim aquæ, & deinde ad convenientem dosim exhiberi debet post cenam; nam cum Hippocrates nullam faciat mentionem de modo ejusce exhibitionis, certè debet intelligi juxta morem consuetum hominum; & quoniam dicitur in textu, cum dormitura est, proculdubio supponitur cæna ante acta. Si vero absq; ulla cæna exhiberetur, profectò etiam absque gravitate tormina afferret, quia mel crudum cum aqua exhibitum flatus excitat.

Sed quo tempore graviditatis velit Hippocrates melicratum hoc exhibendum, dubitari potest. Et quidem verisimile admodum est inter initia graviditatis, atque adeò primo, vel secundo mense; his enim temporibus dubia videtur posse esse graviditas, cum tunc fetus nulla de se prodatur indicia; nam tertio, quarto, & sequentibus mensibus, tum motu, tum vomitu, tum uteri agglomeratione manifestatur, in principio verò graviditatis ista vel nulla sunt, vel ambigua. Itaque primis mensibus cum de graviditate ambigitur, tentanda hæc sunt; sed neque tam certi erimus ex his, quippe fieri potest, ut aliis ex causis tormina contingant in intestinis, cum tamen conceptio nulla facta sit; vel contra, etsi graviditas habeatur, nulla tamen tormina fiant ex peculiari quadam utero gerentis constitutione, vel etiam quia ejusmodi generis medicamento, aut rebus ex melle compositis uti consueverint, sine ullo ventris incommodo; nam quamvis plerumque his, quæ melle, & mellitis utuntur, tormina ista accidant, fieri tamen potest, ut in aliquibus nulla fiant. Atqui ex altero capite periculosum in aliis esse potest, ob metum colici doloris, aut fluxus, aliufve mali gravioris, cum plerisque novissimè pessimè se ab ejusmodi rebus mellitis habuisse. Quare prænoscentia primum est cujusque natura, & constitutio, ne in hac melicrati exhibitione Medicus decipiatur; proindeque sciat, num tormina alvi sequantur revera uteri gestationem, ut ex hoc aphorismo judicandum Hippocrates proponit.

Qua autem de causa tormina ista accidant

dant ex uteri gestatione ? putaverim, quia uterus, postquam genituram comprehendit, undique clauditur, & in molem attollitur, quo fit, ut intestina præsertim Ileon, & Colon comprimantur, atque adeo nequeant flatus, ex aqua multa excitatos, per alium discutere, qui retenti tormina excitant. Si autem nil intrà se uterus contineat, cavitates intestinorum liberiores bene poterunt excitatos flatus protrudere, & eventare, undè nullum incommodum exinde suborietur. Efficacius autem multa flatus excitabit, si anisum addatur, ut dicitur *lib. de sterilibus*; unde aphorismus hic est desumptus: ibi enim ita scribitur: *mel, & anisum tenuissimè tritum in aqua diluito, & exhibeto, post dormire finito: & si tormen circa umbilicum fiat, prægnans est, si non, non.*

Verum quamvis hæc ab Hippocrate, veluti à seipso, observata, noventur ut infallibilia; non tamen inconsideratè à Medicis in usum ducenda sunt, ob periculum, quod imminet acerbioris doloris in intestinis, indeque etiam in utero, ob consensum, & viciniam, quam cum illis habet, & eo magis, si cæna aliquanto lautior fuerit, & mel non sit coctum, ac despumatum, facillimè noxa gravior ex doloribus, & torminibus orietur. Quo sanè factum, ut in praxi nemo audeat de his periculum facerè, cum aliundè nec certum, aut infallibile indicium ex eo sumi possit. Potius itaque contenti sunt Medici dictis, factisque obstetricum fidem præstare, quàm ejuscemodi medicamentis fidere: quamquàm sæpè sapius & istæ fallant, & fallantur.

APHORISMUS XLII.

Mulier gravida si marem concepit, bene colorata est; si vero foeminam, malè colorata.

Nedum Hippocrates signa conceptionis tradidit, ut ex præcedenti aphorismo, sed etiam num marem, aut foemellam mulier conceperit hoc alio aphorismo subjungit; quo ex bono, vel malo gravidæ mulieris colore, facillè id posse dijudicari proponit, nam si bene colorata sit, marem, si verò sit malè colorata, foeminam concepisse decernit.

Attamen ut exponit in *comm. Galenus* quod hic scribitur, ex eorum numero est, quæ sæpius eveniunt, etenim aliquando fit, ut etiam quæ marem conceperit, sit malè colorata, & è converso.

Verum ad intelligentiam hujus aphorismi plura notanda sunt. Primò quidem, quod bonus, vel malus color mulieris utero gerentis referendus est ad eum, qui consuetus eidem est in statu naturali, & sanò, citrà graviditatem, quamobrem si femina in suo statu sanò non boni coloris fuerit, ne utiquam fieri poterit bene colorata in statu graviditatis, & cum utero gerit. Præterquamquod quævis utero gerens ex causa gestationis fit perpetuò seipsa decoloratior, cum uteri gestatio sit species quædam ægritudinis ex Galeno, ut aliàs monuimus, per quam semper femina à suo meliori statu declinant, & nedum colore, verum etiam carnibus, & operationibus cunctis quodammodo deficiunt, cum utero gerunt.

Comparatio insuper faciendâ est inter colorem consuetum haberi à femina in gestatione maris, & eum, qui eidem accidit in gestatione feminae, ut propterea quamvis ex ratione graviditatis semper utero gerentes decolorentur, nihilominus in gestatione foemellarum longe decoloratiores appareant.

Præterea in cæteris omnibus, quæ cum uteri gestatione contingunt, par ratio esse debet: nimirum, ut iisdem alimentis utero gerens alatur, eundem aerem, & regionem incolat, iisdem utatur exercitiis, & reliqua omnia æqualiter se habeant, tam in gestatione maris, quam in gestatione foemellæ: nam si fortasse, cum utero gerit foeminam, aerem, & regionem inhabitet calidiorem, vescatur cibus aromaticis, & floridiorem sanguinem gignentibus, seque plus solito exerceat, & alia peragar, ex quibus colorator fieri possit; contrà verò cum gestat marem, contrariis omnino rebus nonnaturalibus utatur, proculdubio indicium hic allatum fallax erit: quippè in priori casu colorator apparebit, etsi foeminam conceperit; in posteriori verò, penitus decolorata videbitur, licet marem gestet. Ita quoque dicendum in reliquis, quæ feminis utero gerentibus

rencibus, pro varietate graviditatis accidere possunt: aliquando enim marem gestantes inappetentia tenentur, vomunt, bibulæ sunt, accida, & acerba appetunt, comedunt cruda, & excrementosa; undè nil mirum, si compareant decoloratæ; contra verò gerentes feminam, si in his omnibuscautiores sint, & edulis vescantur melioribus, sanè coloratiores observabuntur. Quare remoto quocumque dispari accenti, ac seclusa quacumque ægritudine, aliave causa externa, varietas illorum in gravidis, nonnisi ex ipsamet conceptione, & causis ad conceptionem concurrentibus petenda totum erit.

Ratio autem istius varietatis desumitur ex varietate principiorum ad maris, ac feminæ generationem concurrentium: Mares enim fieri perpetuo dicuntur ex fecundiori, ac robustiori semine, femellæ verò ex debiliore, laxiorique: sanguis etiam, qui ad vitam illorum promovendam à matre infuitur, in masculis vividior, floridiorque est; dilutior verò, & inefficacior in feminis, quæ eadem ex causa excrementosiores esse consueverunt. Uterus pariter in conceptione masculorum calidior, & vegetior esse solet; frigidior verò, & imbecillior in formatione feminarum. Quamobrem ex his omnibus meritò coloratiores videntur utero gerentes in maribus quàm in feminis præconceptis. Porro semper ac ista omnia simul in graviditate concurrunt, fieri nequit, quin etiam totum corpus utero gerentis floridius, vegetiusque appareat, juxta commune Medicorum effatum ex Galeno, & Hippocrate depromptum: *qualis color apparet in facie, talis humor abundat in corpore*: atqui color floridus, vividus, roseus in cute, nonnisi ex sanguine puriori, floridiorique in venis, & arteriis contento, procedit, ut patet; unde communiter fatentur Medici sanguineos ad purpureum, cholericos ad flavum, pituitosos ad album, & melancholicos ad nigrum, fuscumque colorem inclinare; sicut ex adverso cute nigricantes, melancholicam, albicantes, pituitam, flavescentes, bilem, rubentes, sanguinem in venis prædominantem significare.

Quod hic Hippocrates generaliter di-

xit de gravidarum colore meliori, vel deteriori, ad judicandam maris, vel feminæ gestationem, alii ad lentigenes, & maculas in facie apparentes revocant; inquirunt enim, feminas utero gerentes masculos, faciem habere nedum coloratorem, sed etiam nitidam; gestantes verò femellas, lentiginibus, & maculis cutaneis esse refertas. Alii ex coloribus papillarum in mammsidipsum prælagiunt credentes, albicantes, vel flaventes papillas, feminam, rubentes verò, vel etiam fulcas masculum significare. Plerique his non fidentes, potius ex tumore mamillarum, dextræ vel sinistræ, & motu agiliori, vel tardiori utero gerentium, in incessu primo inopinanter habito, ac motione dextri cruris, vel sinistri; itemque ex urinis tenuioribus, vel crassioribus, magis, minusve coloratis, crudis, vel coctis, necnon expulsibus majoribus in dextro, quàm in sinistro brachio, aliisque similibus, idipsum prælagire fatagunt.

Sed quàm vana ista sint, & futilia, quisque vestrum bene noverit, quippè, quæ solidis rationibus non fulciuntur, experimentis non respondent, & falsò à vulgaribus Medicis sunt conficta. Atqui si verum fateri licet, neque quod hic ab Hippocrate traditur, veritati perpetuò consonat, & quod ab Expositoribus adjicitur, longè magis erroneum est. Etenim nuperrimis observationibus Anatomicorum detectum, aliter prorsus generationem in viventibus haberi, ac ab antiquioribus Medicis est putatum: ubi enim ab his credebatur masculinum, & femininum semen simul unà commisceri, & cum sanguine menstruo in unam massam intra uteri cavum coadunari, & pro illorum varietate, atque efficacia majori, vel minori, unius, quam alterius, masculum, aut feminam exoriri, magis similem uni, quàm alteri, jam nunc satis, superque innotuit, nullum semen revera à feminis suggeri, sed solum materia quandam albugineam, albumini ovi per quàm similem, molli, sed duplici pellicula obvolutam, quæ ex earumdem feminarum ovario per ubas Falloppianas, cum fecundata est, in uteri cavum delabatur.

Sed adhuc etiam à nobis aliàs est ostent-

offensum, præexistere in ovis mulierum rudimenta foetuum; quare hæc referenda potius erunt ad materiam in ovaris præjacentem, atque ad rudem illam membrorum dispositionem, quæ multo antea ibidem congenita est ex varia corporum habitudine, & partium generationi destinatarum constitutione, ut propterea, quæ dispositio sexus, & organorum, huic vel illi sexui addictorum præjacta est, ita in marem, vel foeminam procreatio desinet: Id enim in multiparis animantibus tam patens est, ut longa probatione non egeat. In feminis etiam humanis quæ geminos, vel trigeminos pariunt, unico Chorio contentos, non aliunde fit, ut aliqui mares, alii femellæ oriantur, quam ex præexistente in organis diversi sexus dispositione. Sed & Gallinæ unico Galli concubitu plurima quoque edunt ova pariformiter fecundata, ex quibus & mares, & feminæ progignantur, non nisi ex vario præjacentium organorum apparatu: quod & in cæteris oviparis evenit.

Neque verò, quod fetus dicatur genitus ex femine, ac sanguine calidiori, se qui exinde necessariò debet, foeminam utero gerentem coloratiorem apparere; quin potius, contra, non raro visum est, utero gerentes masculum, longè admodum seipsis decoloratas, ac defædatas evasisse; immò & nonnullas cepisse statim à primis mensibus cibos fastidire, vomere, dolere, & alia plura, ac diversa incommoda pati, unde postmodum valetudinari, imbecillesque mares orti sunt: quæ sanè in gestatione femellarum secus evenire. Id ergo solum in maribus fieri potest, quod sanguis, per vasa umbilicalia nutritatui eorundem accedens, floridior, vegetiorque sit, designetque utero gerentem bona valetudine frui, adeoque roseus, ac venustus color vultus exurgat: Hinc autem robustiores solum, vel contra debiliores partus, prægnosci poterunt. Verumtamen, ne fidem Hippocrati derogemus, dicere fas erit, id nonnumquam evenire, & quod ipse aliquando vidit, posteris tradidisse: cum revera partus feminei excrementosiores esse soleant, ob recollectam in utero, atque in toto serè corpore, crudorum, & lymphicorum humorum saburam, unde

sanguis serosior, minusque rutilans in causa esse potest, ut in femellarum gestatione, cutis universa, saltem in ultimis mensibus, defædada palleat.

APHORISMUS XLIII.

Si mulieri gravida in utero fiat erysipelas, lethale.

Cum Hippocrates hic junxerit cum erysipelate uteri graviditatem, ut de eventu lethali iudicium ferri posset, ansam præbet dubitandi, an erysipelas in utero perpetuò lethale sit: etenim si perpetuò lethale esset, profectò non fuisset necessarium adjicere mulieris graviditatem, cum & citrà graviditatem quoque erysipelas uterò contingens lethum asserere possit, tum ratione sui, quia morbus acutus est, tum etiam ratione partis affectæ, nempe uteri, qui ob consensum, quem retinet cum omnibus partibus principalibus corporis, quacumque de causa afficiatur, periculosissimas ægrotudines asserit. Et quidem Cardanus non inutiliter adjectam putat graviditatem; quin tria illa simul conjungenda existimat, erysipelas utero contingens, & quo tempore fetus geritur, nam subinde futurum inquit abortum, cujus causa mors postmodum succedet.

Crediderim tamen ego, etiam sine graviditate, si revera erysipelas internum fiat, & substantiam uteri occupet, lethale esse, nam affecto erysipelate utero, secundum propriam substantiam nedum febris acutissima exoritur, verum etiam gravissimis symptomatibus sociata; qualia præsertim sunt in illius ægrotudinebus, delirium vel lethargus, difficultas respirandi, & vomitus, consentientibus nimirum cerebro, pulmone, & ventriculo. At vero quamvis morbus hic uterò contingens lethalis sit, non tamen necessariò, & inevitabiliter mortem asserit, cum fieri possit, ut in salutem adhuc desinat, etiamsi uterus pessimè afficiatur; etenim à malè affecto utero vivere quoque possunt animalia. Cum autem erysipelas infestat uterum in gravidis, non solum damna imminente gravissima ex ipsomet erysipelate, sed etiam

etiam ex abortu, qui proculdubio exinde accidet; utrumque autem difficillimè, immò haudquaquam superabit utero gerens, ut patet. Quod si erysipelas non internam partem, sed cutaneam, & externam uteri regionem occupet, facillioris semper erit resolutionis, dummodò in suppurationem non desinat, aut in gangrænam.

Sed quod dictum de erysipelate, an non idem accidat quoque ex inflammatione si fortasse hæc in utero fiat? Et quidem dubitat Galenus, *inquisitione enim dignum* hoc in comm. ait, sed in neutram partem inclinat. Dubium autem augeri potest ex maxima differentia, quæ intercedere ponitur erysipelas inter, & phlegmonem, seu inflammationem: illud enim fieri dicitur à bile, seu ut probabilius est, à sero sanguinis acriori; inflammatio verò à sanguine blandiori, temperatorique.

Verùm inflammationem (si utero forsitan contingat) adhuc periculosam fore, nemo equidem dubitabit, attentis nimirum nedum iis, quæ inflammationem ipsam comitantur, nempe ardore, dolore, tumore, feбри, cæterisque symptomatibus, sed etiam, & possimum suppuratione, quæ exinde suboriri solet, unde postmodum ulcus. At verò, quia inflammatio in utero rarior esse solet, cum non tam facile sanguis in ejus substantia hæreat, sed promptè per internam cavitatem egeratur, vel sursum in alios ductus recurrat, propterea factum, cur Hippocrates erysipelatis solum hic meminerit, illam verò tacerit. Cæterum scirrhi, alique tumores, in longum tempus protrahi solent, & nonnisi cum ulcerantur, lethales sunt.

APHORISMUS XLIV.

Quæcumque præter naturam tenues excipientes utero gerunt, abortiunt, prius quam crassescant.

NON convenit inter Auctores, quinam sit genuinus sensus hujus aphorismi, cum & Galenus ipse multiplicem ejus referat expositionem, sed anceps deinde in quem flectat, non explicat. Et quidem num tenues, seu graci-

les natura, an potius ægretudine, ut adjectum illud *præter naturam* indicare videtur, & num ex causis externis, puta inedia, exercitiis; vigilia, an verò ab internis, nempe à vitioso sanguine, graciles evaserint, non satis aperte edocet Hippocrates. At quamvis sub multiplici interpretatione, veritati adhuc consentaneus possit explicari; menti tamen Hippocratis consentiet magis, si dicamus illum hic locutum de extenuatis, & gracilescenibus, non quidem ex morbo, sed ex causis externis, potissimum extrema diæta, aut ex aliquo accidente, quod mox à conceptu supervenerit: etenim cum agat de gravidis, quibus, nisi benè valeant, concipere non contingit, profectò sanas, non autem morbo affectas, ipse comprehensas voluit. Et licet Galenus *de dieb. decretoriis* asserat, adhuc uteri gestacionem quandam esse speciem ægretudinis; id tamen procedente graviditatis tempore solummodò intelligendum, hæc tamen ipsò primò, cum concepturæ sunt, momento. Extenuatas itaque hic sumere satius est, quæ à causis externis, potissimum ex longa inedia, marcorem hunc contraxerunt, minime verò ab internis causis ægroare facientibus, quemadmodum recensentur humores acres, acidi, alique, quamvis & ab his quoque non raro illas extenuari contingat, & abortiri. Cum ergo accidit feminas, ceteroqui bene valentes, utero concipere, mox verò inedia, aliave causa externa, à naturali, convenientique corporis habitudine deficere, & macerari, ut sensim, extenuentur; & contabescant, planè fit, ut in longius tempus conceptum factum ferre non possint, sed ante tertium gestacionis mensem abortiantur, illumque deponant. Causa autem ejuscemodi depositionis multiplex sanè esse potest, potior autem erit nimia uteri contractio, & contabescencia; siquidem etiam is primo gestacionis mense nullam sui expansionem subeat, ut conceptui, atque embryoni locum faciat, vix tamen fieri potest, ut succedentibus mensibus, non unde quaque amplificetur, ac tumeat, quin etiam habitudine propria pinguis fiat, & crassescat, effo reliquum totius corporis non pari molè adaugeatur, quemadmodum experimur in his, que

nav-

nausea, aut ciborum fastidio, vel etiam iteratis vomitionibus, ad plures hebdomadas postquam conceperint, gracilescunt, utero interea sensim intumescente, atque citrà noxam fatum conservante. At verò cum extenuatio talis est, ut etiam illum in marcorem deducat, planè sit, ut convenienti expansioni minimè cedat, & futuram ipsam comprimat, ac suffocet. Compertum autem est Anatomè, uterum in gravidis sensim, sensimque nedum amplificari, sed evidenti magnitudine crassescere in suis membranis, glandulis, ductibus, cæterisque. Insuper post unum, aut alterum mensem à conceptu, ubi vasa umbilicalia nexum per placentam cum utero subierint necesse omninò est, ut per arterias uberrim sanguis maternus, isque purus, & alibilis in illius incrementum deferatur, qui si deficiat in matre jam extenuata, planè nequibit accedens fatui vitæ favere, unde propterea exarescet, & decidet, Hinc non tam paucus sanguis, quam malus, & ineptus causa marcoris existimandus, quippe tunc potissimum animalia macrescant, & extenuantur, cum sanguis in illis dulci glutine privatus partibus nutricandis minimè appingitur, quin potius veluti dissolutus, & aeris redditus respicitur ab isdem, ut aliàs à nobis est animadvertum; quamobrem tenello fatui omnino incongruus cum sit, abortum parit.

Sed quomodò sit, quæret aliquis, ut sanguis gignendo fatui sit aptus, nutriendo verò ineptus, ac nocuus omninò? Verùm fallitur, quicumque suspicatur sanguinem generando fatui inservire, cum is ex præjacente ovo, à maris semine fecundato progignatur, & ut observarunt cum Harvey reliqui omnes Anatomici, nonnisi post vasorum umbilicalium productionem, per placentam in fatum diffunditur, quod nonnisi secundo mense accidit, ut proinde falsum sit, quod Antiquioribus creditum, sanguinem concurrere ad generationem embryonis, cum ad incrementum illius tantummodò, atque ad motum cordis, & vitam conservandam, conducere, sit jam satis, superque perceptum.

Abortiunt igitur, non immeritò, quæ

in ipso primo conceptu extenuatz interveniunt, cum conservando, atque alendo fatui pro dignitate sufficere non possint. Sed cur secundo mense, quod incautè fuit à Leoniceno prætermisum? Ratio in promptu redditur, quia per vasa umbilicalia, ut dictum, tunc in eum à matre sanguis influitur, qui cum quantitate modicus, & qualitate nocuus esse soleat, tantum abest, ut foveat, ac proficiat, quin potius officiat, & vasa prædicta, si fortasse per placentam utero sint alligata, dirumpat, ac dissociet; unde postmodum abortus. Neque tamen omninò nebesse est, ut secundo solum mense abortus insequatur, cum & ante, & post hoc tempus is accidere possit, prout major, vel minor, gravior, vel levior fuerit mala utero gerentis habitudo: plerumque autem evenit, ut circa hoc tempus istiusmodi fatus abortiatur, cum primò à matribus sanguinem per vasa umbilicalia suscipiunt, ni tamen recta victus ratione usæ, & meliori salubritate potitæ, illa præcaveantur. Verum tamen Hippocrates non temerè adnotavit *primumquam crassescant*; siquidem arduum planè videtur posse tam citò extenuatas gravidas puriori, abundantiorique sanguine refici, & carnis impleri.

Quamvis autem antè dictum sit, graciles potissimum à causis externis redditas, hoc aphorismo comprehensas videri, si tamen à morbo, & causis internis extenuatas secundari, & concipere contigerit, eidemque incommodo obnoxias fieri proculdubio credendum, cum utæque causam abortus ab una emaciatione fortiantur; neque enim illæ abortiunt aliunde, quam quod plurimum macuerunt; quare si causa in utrisque communis est, idem periculum timendum, quamvis verisimilius videatur, quæ nondum egrotaverint, quàm quæ nuper à morbo convalescunt, concipere posse.

APHORISMUS XLV.

Quaecumque mediocriter corpora habentes abortiunt secundo, aut tertio mense, sine occasione manifesta, iis acetabula uteri plena mucoris sunt, & non possunt propter pondus factum consistere, sed dirumpuntur.

Quod de gravidis emaciatas, & gracilescenibus, citrà morbum, superius aphorismus scriptus sit, sequentes hi duo clarissimè demonstrant; in hoc enim de pregnantibus mediocriter carnosas; & in alio de obesis verba facit; liquidem triplex in univèrsum est corporis habitus, gracilis, obesus, & carnosus. Et quamvis in hoc textu dicat, *mediocriter carnosas*, has tamen ita vocat, uti differentes ab obesis, quæ nimirum crassæ appellantur, ut in *sequenti aphorismo*. Itaque si carnosas mulieres contingat concipere, & postmodum, sine manifesta occasione, secundo, aut tertio mense abortire, illas aut id spectatum pati; quia acetabula uteri plena mucoris sunt, & non possunt ex pondere, fetum grandiozem reddiditum, diutius continere, sed dirumpi omnino necesse sit. Verumtamen debent carnosæ istæ mulieres esse aliunde aptæ, tum ad concipiendum, tum ad pariendum, quæ propterea alias conceperint, & salubriter pepererint; unde ea est differentia inter admodum graciles, & obesas, ut illæ non pariant, quia factum ad maturitatem non perducunt, istæ verò non concipiant; & quidem vitio totius, & partium generationi dicatarum: mediocriter autem carnosæ abortiunt solum ea accidenti, cum cæteroque benè conceperint, & conceptum fetum, cum membrorum exacta dispositione compleverint.

Has igitur aut, si contingat secundo aut tertio mense abortire, & quidem citrà quamcumque causam manifestam, aut ægritudinis, aut violentæ alicujus commotionis, id sanè ad acetabula uteri mucore plena referendum est. At quid pro uteri acetabulis intelligere voluerit Hippocrates, non benè constat apud interpretes, cum in græco textu scribantur *Cotyledones*. Galenus in *comm.*

auteritate Praxagoræ pro his explicat; *ora Venarum, & arteriarum que feruntur ad uterum*: Cardanus placentalam carneam, per quam vasa umbilicalia fetus utero adnectuntur: Alii vasa ipsa umbilicalia: & alii univèrsum uteri cavum innumeris glandulis interspersum. At appositè magis est Anatomicæ, Cotyledones, seu Acetabula uteri intelligenda sunt oscula illa ex glandulis ejusdem hiantia, aut quo tempore menstrua repurgari debent, aut tempore conceptionis, cum placenta utero adnascitur, ut umbilicalibus vasibus adnectatur pro sanguinis circuitu in fetu. Cum enim Hippocrates, nedum in gravidis mulieribus, sed extra graviditatis tempora de uteri cotyledonibus meminerit, planè constat, neque placentalam, neque vasa umbilicalia, aliave, tempore conceptionis prodeuntia, intelligere pro ipsis voluisse, quemadmodum deducere est ex primo *de morbis mulierum*, unde desumptum quoque videtur hic aphorismus: ibi enim dicitur, *si acetabula pituita plena fuerint, menses sunt pauciores, & fetus generat fœmina. fetus non corroboratur, sed corrumpitur, ac defluit, &c.* Quin & *lib. de locis in homine, & lib. de articul.* in ossium commissuris Cotyledones quoque considerat. Verumtamen etiam placenta, vasa umbilicalia, uterus ipse, & quæcumque ad conceptum, & nutritionem fetus faciunt, si quoquomodò infarciuntur, & tumeant, abortus pari de causa subsequi poterit. Hinc nedum mucus, idest crassus, lentus, & viscosus humor partes has si oppleat, & infarciat, in causa erit, ut abortus insequetur, sed etiam sanguis, si crassior plus justo sit, & glutinosior, aliudve vitium contraxerit, quòd potius hærescat, quàm diffuset; licet in moderatè carnosis, veluti Eusarchis, non tamen facile ista contingant.

At unde est, ut à cotyledonibus mucore oppletis, abortus accidat, inquisitione ulteriori dignum videtur, cum pauci sint, qui ejus causam afferant: & Galenus in *hoc comm.* ne verbum quidem facit ejuscemodi abortionis, & nonnulli ad relaxationem ligamentorum, aut vasorum umbilicalium: quidam ad gravamen, quòd uterus, ac fetus ipse à lentis,

is, crassique factis patitur; alii verò ad defectum alimenti, cum sanguis propter ejusmodi succorum lentorem, non bene possit permeare, & in fetus nutritionem subire, causam referunt. Verum crediderim ipse non unam semper, eandemque in his esse abortus causam; nam moderatè carnosæ fœminæ cum conceperint, non eodem perpetuo, statutoque tempore abortiuntur, sed quandoque secundo, aliquando tertio, aut etiam quarto mense, ut adnotat Galenus 6. de loc. affect. cap. 5. & lib. de uteri dissectione; unde fit, ut ab ejusmodi crassis, glutinosisque humoribus, diversimodè uterum, & fœtum incommodantibus, abortiendi occasio oriatur. Primo etenim, & secundo mense; impedimento sunt Placentæ (membrana liquidam Amnios, & Chorion, circumvestientes fœtum, sunt in ovo, unde fœtus prodit) ne utero veluti fungus adnascatur, & adnata firmiter hæreat cum suis vasibus umbilicibus. Tertio mense, ne sanguis convenienter depuratus deferatur per arterias umbilicales in fœtum corpusculum, aut etiam detineatur, & restagnet in Placenta ipsa ad ejusdem perniciem, impedita quoque plurimum sanguinis per venam umbilicalem remeantis circulatione: Quartò tandem mense præter hæc, etiam alimenti defectus accedet, ob superincumbentis placentæ ab inutilibus humoribus obstructæ, ac tumefactæ gravamen, nec non uteri ad sui expansionem, cæteroqui pro grandiori fœtu summo perè necessariam, non exiguam resistenciam, immò evidentem repugnantiam, ut scitè etiam advertit idem Hippocrates lib. de sterilibus, & lib. de natura muliebri.

Neque verò quis hinc existimet, perpetuò in his futurum abortum uno, vel altero ex memoratis mensibus, ab ejusmodi crassis, viscosisque succis; nam Hippocrates nonnisi ex conditione loquitur, si mediocriter carnosæ abortierint & nulla alia causa pateat, ob quam abortus acciderit, sive externa, sive interna, asserit esse acetabulorum à mucosis humoribus oppletione, ut propterea hoc aphorismo occultam causam talis abortus aperiatur, & opportunè succurrat, vel saltem in posterum succedentibus con-

Torzi Op. Med. Tom. IV.

ceptibus illam præcaveat, ne simili infortunio immature delabatur; hinc aphorismus, quòd ad causam est dignotivus, & quòd ad abortum est prognosticus. Mucosi autem isti humores plerumque in gravidis gignuntur à mala vitæ ratione, quæ ipsæ utuntur, cum & cibariis non raro vescantur acerbis, & crudis, & potionibus largioribus, ac gelidulis indulgeant. Quomodo tandem acetabulorum uteri laxitas, ac mucositas dignosci, & curari possit, docuit idem Hippocrates cit. lib. 1. de morbis mulierum, & lib. de natura muliebri.

Ab acetabulis mucore oppletis aliam deducit in hoc aphorismo Hippocrates abortus causam, quia inquit, *illa non possunt ex pondere factum continere, sed dirumpuntur*. Siquidem cum acetabula viscosis, lentisque humoribus oppletur, nedum mollescunt plus justo, & delaxantur, sed tumescunt, & gravitant, unde facitè simul cum placenta dissociantur ab utero, adeoque fœtum eidem adnexum sustinere nequeunt, quinimò nimio pondere superincumbentia illum jam primis mensibus tenellum, suisque secundinis inclusum comprimunt, & suffocant, adultum verò in cæteris præ mollietate, & nimia laxitate, firmiter utero alligatum continere non possunt, ut exemplo fructuum suis pediculis arboribus adhaerescantium perbellè quidem edocuit Galenus 4. aphor. comm. primo.

APHORISMUS XLVI.

Quæcumque præter naturam crasse non concipiuntur utero, iis omnium or uteri comprimis: & prius quam extenuentur, non concipiunt.

DE obesis nunc differat, atque in illis causam exquirat quamobrem concipere non soleant, nam haudquaquam simpliciter inquit illas non concipere, cum & aliquando concipiant, ac salubriter pariant. Sed solum edocet, unde sterilitatem in illis conicere possimus, si cæteroqui bene valentes, citrà quantumque causam manifestam, steriles obsterrentur. Hinc non abs re addit, *non concipiuntur utero*, ut nimirum ab utero solum hic causam deducat. Et quamvis

F steri-

sterilitatis causa plures alia esse possunt, de quibus idem Hippocrates *lib. de sterilibus* hic tamen illam duntaxat memorat, quæ ex habitu corporis dependet, pari ratione, ac de cæteris habitibus antea meminerat.

Quoniam verò corporis habitus crassus, seu obesus, duplex esse potest, ut docet idem Hippocrates *c. lib. de sterilibus, & de superfatatione*, atque advertit etiam Galenus *in comm.* alter ex propria natura, alter ex vitæ ratione, distinguere sanè oportebit, de quo speciatim sit hoc loco intelligendus. Et quidem propria natura crassæ, seu obesæ, non semel concepisse, ac vitaliter peperisse vitæ sunt; satagente nimirum natura, ut partes corporis universæ convenienti mole ita construantur, & incrementum, ut altera alteram in suis operationibus non impediatur. At verò, quæ supra modum, & citra naturalem constitutionem pinguiore evaserunt, puta à ciborum ingluvie, potibus immoderatis, somno, otio, cæterisque, difficilius concipere consueverunt. Quam eandem sententiam clarius idem Hippocrates expressit *cit. libr. de superfatatione*, his verbis: *Mulier, quæ præter naturam crassa est, ac pinguis, & pituita repleta, non concipit hoc tempore; quæ verò ex natura talis est, horum gratia concipit, si non aliud quædam ipsam impediatur.*

Quamvis autem totius corporis obesitas conceptioni promovendæ impedimento esse possit ob nimiam vasorum exilitatem, & sanguinis crassitiam; speciatim autem illi officit partium in abdomine contentarum, & præcipuè omentum immoderata pinguendo: id enim sua natura in cunctis animalibus multa pinguedine refertum, longè admodum corpulentius, & pinguis in obesæ fœminis evadit; unde fit, ut ingenti mole medum tumeat, & elongetur, sed plurimum quoque subjecti viscera aggravet, & comprimatur; cumque inter hæc uterus sit, planè præ cæteris, si potissimum emineat, ejusmodi patitur incommodum, adeoque seminis receptioni, retentioni, & conceptioni ineptus evadit, neque solum, ut hic Hippocrates recenset, ab illius internæ valvæ compressione, quasi verò hac de causa fecundantis seminis vim, atque efficaciam is excipere non possit, cum & undique comprimatur, & coarctetur; sed etiam ex eo, quòd ovarium in ipsis multa pinguedine oblitum, neque grandescere, neque per tubas in uteri cavum elaboratiora ova deponere possit, quemadmodum exprimitur in galinis, quæ pinguiore plus justo reddunt, ova nec gignunt, nec patiunt. Constat insuper in obesæ sanguinem majori ex parte in pinguedinem verti, nec tam vividum esse, ut in gracilibus.

Subdit tandem Hippocrates id illis accidere, priusquam extenuatæ fuerint, & quidem sive medicamentorum usu, sive alimentorum inopia. Quod latè edocuit *lib. de natura muliebri* inquiens: *si præter naturam crassa facta fuerit mulier, non concipit in ventre, nam omentum multum, & crassum incumbens utero deprimit, & genituram non suscipit. Hanc igitur attenuare oportet, & medicamentum per inferna purgans bibendum dare: uteris verò apponere, quòd illos purget, & flatum inducat.* Hinc edocemur fœminas ejusmodi obesæ corporis habitu præditas, ut ad conceptionem, & generationem disponantur, oportere prius extenuari, atque in meliorem, moderatioremque statum reduci, non solum victu frugaliori, & vim extenuandi habente ipsis indico; itemque exercitiis, consueta evacuationibus, & aeris tenuioris incolatu, sed etiam medicamentis crassis, glutinososque succos incidentibus, atque per alvum, & urinam potissimum evacuantibus, iisque pariter, quæ uterum repurgent, & capaciorem reddant: quamvis ista aliquando etiam opportunè præstita, neque satis esse soleant. Porro haud inutile erit advertere, quòd in hanc rem Lucretius admonet *4. de Natur. Rer. propè finem*, dum inquit:

Nam steriles nimium crasso sunt summe partim:

Et liquido præter justam, tenuisque viscissim

Tenue, locis quia non potis est adfigere adhesum

Liquitur extemplo, & revocatum cedit abortu.

Crass-

Crassus hoc porro, quoniam concretius aquo

Mittitur: aut non tam prolixo provolat istu:

Aut penetrare locos æquè nequit: aut penetratum

Ægrè admiscetur muliebri femine semen.

Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur,

Atque alias aliis complent magis: ex aliisque

Suscipiunt alia pondus magis, inque gravescunt:

Et multa steriles Hymenæis antefuerunt

Pluribus: & nactæ post sunt tamen, unde puellas

Suscipere, & partu possent ditescere dulci:

Et quibus ante domi sacunda sæpe nequissent

Vxores parere, inventa est illis quoque compar

Natura, ut possent natis manire sentiam:

Vsq; aded magni refert, ut semina possint

Seminibus commisceri genitaliter apta,

Crassaque convenient liquidis, & liquida crassis,

Quæ cui juncta viro fit semina per Veneris res.

Atque aded refert, quo victu vita colatur:

Namque aliis rebus concresecunt semina membris;

Atque aliis extenuantur, tabentque vicissim, &c.

Verum Hippocrates lib. de *superfætatione*, ut obefæ mulieres fertiles reddantur, hæc etiam à viris exigit, ut non sint ebrii, neque vinum album bibant, sed quod fortissimum est, ac meracissimum, itemque edulia fortissima, & calida non lavent: robusti autem sint, & sani, & à cibis abstinant ad rem non conferentibus, & ubi marem generare voluerint, mensibus desinentibus, aut defectis, misceantur, & quàm penitissimè intrudant, donec defæviant. In idem facit, quod idem Auctor edocet lib. de *aere, aquis, & locis*, ubi crassas mulieres (quales Scythas esse ait) non concipere subdit

quia os uteri propria pinguedine ita coartatur, ut nequeat suscipere, aut admittere semen. Quædenique sint in universum ad concipiendum aptiores, vel ineptiores, idem Auctor edocuit 2. lib. *prædictionum* inquires: *Parvas ad conceptionem præstantiores sunt majoribus, tenues crassis, albæ rubicundis, nigra lividis. Quæ item venas conspicuas habent, meliores sunt, quàm quibus non apparent. Caruam autem uberiorem habere, ancilæ malum est: Mammæ autem tamidas, ac magnas, bonam.* Conferenda his quoque erunt, quæ idem Auctor latè congerit pluribus aliis in locis, præsertim verò primo de *morbis mulierum, de natura muliebri, & lib. de sterilibus*, unde plurima, quæ conceptionem retardare, vel promovere possunt, quisutiliter deducet.

APHORISMUS XLVII.

Si uterus in coxam vergens suppuratur, necesse est linamentum fieri.

NON unius, sed multiplicis diffensionis causam præbuit Expositoribus hic aphorismus. Sunt, qui volunt, non fuisse hoc loco reponendum: Alii nullatenus uterum in coxam vergere posse contendunt: Quidam, rem nimis vulgarem, & lippis, ac tonforibus notam continere autumant, veluti ad curationem suppurationis ejusdem pertinentem. Reliqui demum omnes sensum illius in varias, diversasque sententias ita distrahunt, ut necdum mentem Hippocratis nullatenus assequantur, sed nec quid voluerit per ipsum edocere percipiant; quin potiùs alter in alterum conviciis, & exprobrationibus invehatur, præsertim, ut exponant dictionem illam *linamentum*, quod græcè *ἰμμορο* scriptum est. Verum nulla erit in aphorismo difficultas si anatomem, & experientiam attendamus.

Et quidem licet ipse in illorum sententiam non iverim, qui putant uterum loco moveri posse, cum satis notum sit, eum quatuor ligamentis, iisque validissimis utrinque alligari, quia tamen

ex his anteriora ligamenta in inguina, adeoque in utramque coxam protenduntur, facile fit, ut alterutrius oppletionē, tumefactione, relaxatione, aliave simili ægritudine, procumbat in alterutram partem, & tumorem, inflammationemque ibidem pariat, transpositis unā simul exinde diversis generis recrementis, præsertim ex impuro sanguine, fortasè nec convenienter per menses repurgatio, procedentibus. Quamobrem fieri subinde potest, ut postmodum ibidem restagnans sanguis in fermentationem indebitam deducatur, computrescat, & suppuretur. & simul etiam uteri substantiam putrefaciat. Rectè igitur inquit Hippocrates, si uterus in alterutram coxam vergat à delapsu scilicet vitiosorum humorum, necesse est *Emmoton* fieri, à suppuratione ibidem contracta.

Sed quid pro *Emmoton* intelligere voluerit, in hoc graviora litigia: siquidem Interpretes inter sese nullimodè conveniunt. At ipse nullo negotio Hippocratem cum Hippocrate interpretabor; Is enim *lib. de Articulis*, qui ulcus cavum, & exesum ex suppuratione contraxerunt, quod scilicet curationem per linamenta ex postulare, *Emmotos* appellat; ut propter eà hinc deducere fas sit, *Emmoto* fieri uterum, cum in coxam vergens suppurationem subierit, quoniam inde necesse est, ulcus cavum, & sinuosum exoriri, quod nonnisi pennicillis, seu pessariis ex conceptis, & contortis linteis, tractari, & curari potest. Itaque voluit potius Hippocrates hoc aphorismo Medicos docere, cujusmodi sit ex uteri suppuratione futurum ulcus non autem curationis methodum, aut medicamenti genus, quod pro curatione ipsa sit adhibendum: nam præterquamquod ista non videntur hic opportunè, aut convenienter memorata, sunt planè omninò indigna, ut inter aphorismos recensentur, ut proinde aphorismus dici debeat prognosticus potius, quàm curativus. Cæterum istiusmodi ulceris curationem proponit idem Hippocrates *lib. de Superfætatione*.

APHORISMUS XLVIII.

Fætus, mares quidem in dextris, femina verò in sinistris magis.

Sententiam hanc veluti à Vetusiori- bus communiter receptam placuit Hippocrati inter aphoristicas referre, utque illam non perpetuò veram designaret, non irrationabiliter addidit adverbium *magis*, cum non semper mares in dextra, & foemina in sinistra uteri parte gignantur, licet id ratum omninò fuerit Anaxagoræ, & Empedocli, quos tamen redarguit Aristoteles 4. *de gener. animalium* cap. 1. & 7. *de hist. eorundem* cap. 3. At verò huic sententiæ conatus est Hippocrates addicere rationem 2. *epidem. sect. 6.* & 6. *epidem. sect. 4.* illamque referre in vigorem, caloremque partis dextræ, sinistræ præpotentioris; unde etiam semen in dextro teste contentum vividius, & efficacius quoque existimavit: quamobrem *lib. de Superfætatione* consultit ad gignendos mares conferre plurimùm, si sinister testis obligetur, ut totum semen in concubitu è dextro, non è sinistro, in uterum effluat; quin & cuncta viscera in dextra corporis parte posita, cæteris robustiora existimavit *cit. 2. epidem.* inquiens: *secundum naturam plurimam vim habet mamma dextra, oculus dexter, & quæ intra sunt hac parte.* At ista non tanti sunt, ut contrarium sæpenumero minimè successfulurum evincant, cum sæpissimè sit expertum, & foeminas, & mares indifferenter genitos, & gestatos fuisse in alterutra uteri parte, quo factum, ut plerique Medicorum in prælagendis ejusmodi partibus, non sine eorundem derisu, falli fuerint, hoc aphorismo consili.

Neque præter eà verum est, foeminas in generatione semen effundere, quod cum semine maris commistum, pro varis utriusque vi, atque efficacia, modò masculum, modò foemellam efformet. Nam ex Anatomie satis superque jam constitit, illas nonnisi ovum suis pelliculis obvolutum, in quo rudimenta fœtus præjecta maneat, in uteri cavum deponere; mares verò suo solum semine illud fecundare, atque in motum, expansionemque

V. Ga. Comm. 3. ss. ejusdem lib.

V. etiam Hipp. de Nat. puer. & Gal. 14. de usu part. cap. 1.

mèmbrorum adigere, ut alias est quoque à nobis explicatum. Si itaque coningat ex ovario abruptum, semotumque ovum in uterum deponi per dextram sinistramque ejusdem rubam, quod jam masculini sexus dispositionem fuerit præstitutum, atque à robusto semine maris fecundatum, masculus oriatur; contra verò foemella; nihilum ad id conferente loci conditione dextra, vel sinistra, eum utraque, & pari calore, & non dissimili venarum, ac arteriarum propagatione, fovetur. Fortè autem accidit, ut ova vividiora, meatus latiores, & dextera uteri pars robustior evaserint, quia universa pars dextra corporis, brachium, latus, crus, pes, horumque musculi, veluti magis exercitata, grandiora, agilia, & in omnibus operibus efficaciora præ cæteris fuerunt. Hinc levis omnino est conjectura illa, quam plerique deducunt à pondere, motu, calore alterutrius lateris, ut foetum masculinum, aut foeminum in utero gestari prælagiant, sicut & aliz plures ad hoc idem à pluribus aliis adhibita, utpotè quæ falso innixæ fundamento sæpissimè fallant. Porrò non irrationabiliter credere est, plurima istorum, quæ in aphorismis continentur, licet in operibus Hippocratis scripta inveniantur, non fuisse tamen ab eodem inter aphoristicas sententias redacta, sed ab aliis successoribus recollecta, huc illucque sparsim fuisse interposita.

APHORISMUS XLIX.

Ut secunda procidant, sternutatorio apposito, nares comprime, & os.

Sicut antea dixerat Aphor. 35. Mulieri difficulter parienti sternutatio superveniens bonum; ita nunc ad deturbandas secundinas illam arte excitandam admonet, & quidem auxilio cunctis obvio, ne scilicet illæ diutius intra uterum ab edito foetu detentæ, repurgandis inde recrementis impedimento sint, ac mox putrefactæ, nedum gravia inferant symptomata, sed & mortem inevitabiliter, nisi percipit depellantur: comparatum namque Natura est, ut ad maturitatem perductus fetus jam se partui

Τὸ ἄρξ. Op. Med. Tom. IV.

acomodet; ac deorsum in uteri valvæ procumbens, diruptis jam spoliis, proprio nisu, & ipsius parturientis valido conatu efferatur in caput, mox verò secundinæ procidant cum sanguineis superfluitatibus; quamquam, & non rarò accidat, simul unà foetum suis obvolutum involucris in lucem prodire. Sunt autem ista hominibus *Amnios*, & *Chorion*, cui abnexa est Placenta uterina; Vasa verò umbilicalia sunt duæ arteriæ, unæ vena, sed major, & Urachos. Quoniam verò in umbilici, seu umbilicalium vasorum refectione, non levis error quandoque ab obstetricibus committitur, puta si intempestivè, si inæqualiter, si non debito modo, aut loco rescenatur, proinde fit, ut illa retracta, atque contorta in uteri cavum revolvantur, aut etiam fortassè dirupta, secundum partes utero alligata remaneant, unde postmodum incommoda plurima, immò manifestum vitæ periculum. At verò neque salubriter egerunt, si primo loco, & ante partum procedant, exarsa nimium utero ab intempestiva illarum ejectione.

Cum ergo contingit illa à partu detineri, omnis industria adhibenda est, ut quo citius fieri possit, expellantur; in quam rem plura solent à Medicis commendari, nedum ad exturbandas secundinas, sed etiam ad expellendum foetum mortuum; verum hoc loco ab Hippocrate proponitur facile, ac promptum auxilium ab incusso sternutamento desumptum, etenim per sternutationem totum corpus vehementer concutitur ad expulsionem ejus, quod nares, & processus mamillares molestat, atque proritat, ex cuius vehementi concussione uterus non leviter commotus, facillimè deponit, quod interius reconditum, eique alligatum est.

Sed quid est, quod Hippocrates in hoc aphorismo vult observandum, ut imposito sternutatorio nares deinde apprehendantur, & os claudatur? Ne utique quam planè, ut à plerisque putatur, quia detentus spiritus per œsophagum inferius protrudatur, & uterum comprimens, ad sui exonerationem, foetusque depositionem, eundem compellat. Id namque nullatenus crediderim, cum neque aer per eas partes ferri, neque

ed delatus vim, aut impulsus utero tribuere possit. Existimaverim proinde potius impetum ea industria afferri majorem pectori, ac diaphragmati, quod propterea expansione majori comprimat, impellatque subjecta viscera, præprimis autem uterum mole sua, & a recentis secundinis tum turgidum; Quin & obturatis naribus, & ore, vis medicamenti sternutationem moventis penitus se inserit, atque nedum nervos per nares diffusos, sed etiam, qui è vaga conjugatione promanant, vehementius lacessit, atque motum quendam, ferè spasmodicum, per subjecta viscera, & uterum ipsum excitat, quo tandem detentæ secundinæ extrudantur. Neque enim sternutatio levis motu concussus est, aut naturalis, sed violentus, ac præternaturalis, saltem à causa irritante, & vellicante meninges, ut quod noxium est, & cerebro infensum, expellatur; quamobrem à Galeno 2. *de Symptom. causis cap. 3.* dicitur quidem iterutamentum promotum à natura, sed non sine vi, atque irritamento causæ morbosæ, excitatum, ut propterea aliquando acciderit, ex quadam pestilentia, ægrotantes iteratis sternutationibus infeliciter periisse, quippe quæ designabant causam illarum adeò malignam, & deleteriam, ut non solum naturæ expellenti minimè cederet, sed cerebrum ipsum prava contagione depravaret, ac tandem in exitum deduceret.

Quibus denique medicamentis id peragi debeat, quamvis hoc loco Hippocrates non explicet, alibi tamen illa describit, ex pulveribus nasturtii, hellebori albi, piperis, sinapis, pyrethri, nigellæ, & similium acrium medicamentorum, tenellas narium membranas, ac meninges ipsas cerebri prorsitate valentium; quod nunc, nostra ætate, usu tabaci passim fieri solet, adjecto præsertim, si libuerit, modico pulveris cyclaminis leni calore siccati, atque ad clibanum leniter etiam torrefacti. Sunt etiam succi herbarum, qui id ipsum potenter efficiunt. Sed & Hippocrates ipse positiones quasdam exhibet ex succo artemisise expresso cum vino albo: quod efficacissimum remedium est ad expellendas secundinas, foetumque mortuum; Dicta-

mnum quoque creticum, & album, specula bryoniæ, borax mineralis, extractum granorum chamæactes, & alia hujus generis plurima; in ideam conferunt, ut apud Medicinæ practicæ Professores passim est legere.

APHORISMUS L.

Mulieri, si velis menstrua cohibere, cucurbitulam quædam maximam ad mammam appone.

Maximum, quod fœatrix Natura mulieribus ad salutem largita est auxilium, Catameniorum est lunari revolutione repurgatio, quæ non alter, ac in reliquis consuetis evacuationibus, debitam quantitatem, convenientemque modum servare debet, ut juvet, ac nullatenus officiat; siquidem omne nimium Naturæ inimicum est: iisque plus iusto fluentibus morbi eveniunt, ut dicitur ab eodem Hippocrate *hoc eodem 5. aphor. 57.* Et quidem aliquando ita immodicè fluunt, ut exanimis non raro deserant mulieres, vel saltem illas in pessimas ægritudines deducant, potissimum cachexias, hydropes, apoplexias, &c. Dicuntur autem immodicè fluere, vel cum singulis mensibus servata temporis opportunitate, ad certos dies affluenter erumpunt; vel cum continuatis diebus, nulla; vel modica intermissione data, profluunt, ut in profluvio muliebri, quin & aliquando, non sine molestiis, torminibus, & præcordiorum anxietatibus. Veruntamen in utriusque purus, sincerusque sanguis egerit: nam si fortasse serosus, aut lymphicus, aut etiam mucosus, & albicans appareret, vel si loco sanguinis, perpetim expurgeretur ichor, sanies, aut pallidus humor, ut in fluore muliebri, sicuti evacuationes istæ per uterum nullum sanguinis vestigium referrent, ita nec ad immoderatas ejusdem evacuationes, neque ad sententiam hanc aphoristicam pertinerent, in qua solum immodica mensium quantitas non qualitas consideratur.

Præterea, quia multum, & paucum ad aliquid referuntur, attendenda quoque erit cujuslibet menstruantis mulieris constitutio, & habitudo corporis, itemque-

que consuetudo, & mos excretionis, vita antea, idque genus alia nam succiplenis, otiosis, opiparis, vinosis, largior semper esse solet ejusmodi expurgatio; contra verò parior exercitatus, debilibus, frugalemque vitam ducentibus. Hinc pleræque solent ad integras hebdomadas menstruare citrà nullum vitæ incommodum, immò salubriter; aliæ verò vix uno, aut altero die.

Contingit autem istiusmodi mensium immoderata evacuatio, aut vitio sanguinis, aut vitio vasorum uteri, unde is effluit. Et quidem vitio sanguinis, si ex propria sui constitutione, ac natura, plus justo per id temporis, quo in motum, & exitum adigitur, in suis particulis vividioribus, ac volatilibus turgat, & amplio rem locum exquirens, facta in eam impetuosa irruptione, diffundatur; vel si adepta, à non bene repurgatis sui incrementis, acritate, latiore vasorum anastomosis sibi faciat, ac factam oculi non permittat. Quam verò Veteres inculpabant plethoriam, & immodicam in vasu sanguinis superabundantiam quis unquam admiserit? Si præsertim consideraverit sagacem Naturæ solertiam, quæ sicut in necessariis non deficit, ita nec in superfluis abundat, nisi ex accidenti, aut quia vasa reddita sunt incapacia, aut quia non mole, seu quantitate, sed euphoria, ac orgasmo ab intruso chyllo fortassis energetico, & particulis plus justo mobilibus saturis, tumultuaria commotio in eodem excitatur, cum turgentia, seu potius vehementiori fermentatione, ut proinde vasa ampliora fieri necesse sit, & tantum non dirumpi: quòd & aliquando contingit, non solum in apicibus, ac osculis arteriarum, aut venarum, verum etiam in ipsis meatibus, & glandulis, si præsertim aliqua de causa flaccescant, aut laxiorem naturam fortitè sint structuram. Atque hinc alterum in eruptionibus immoderatis vitium exurgit ex defectu vasorum uteri, vel ut plus justo laxa, distenta, aut aliter malè affecta, facilè aperiantur, vel etiam, ut erodantur, & difficulter nimis deinde coarctentur. Seclusa ergo cujusvis alterius humoris, quàm sanguinis, evacuatione, undecumque illa proveniat, consulit hic Hippocrates, in omnibus

immodicè fluentis sanguinis vitis, cohibentia, & sistentia medicamenta esse adhibenda, è quorum numero nunc speciatim meminit cucurbitularum, veluti, quæ externè adhibita, citrà magnum corporis incommodum, & absque eo quòd humores, & sanguis ipse, interiori perturbentur, aut alterentur, promptè, ac faciliter fluentem sanguinem sistere possunt. Neque verò vereri est, quòd vitiosus, acris, aut acidus fortasse sanguis intra venas, aut arteries detentus, viscera ipsa inficere, & alias ægritudines excitare possit; siquidem in his longè magis prævalet desumpta indicatio ab immoderata sanguinis evacuatione, unde vites repente concidunt, ac syncopæ, & mors certò certius imminet: Ab immodica namque sanguinis effusione, cujuscumque conditionis ille sit, aut undecumque effluat, effractis viribus, partes cunctæ corporis collapsæ, atque interrupto cordis, & arteriarum motu, vita ipsa deficit. Ut autem hanc evacuationem ab aliis excrementorum expurgationibus sejungeret Hippocrates, illamque non alterius ægritudinis ratione, vi, aut violentia inductam, sed consueto tempore, & cum debitis circumstantiis procedentem per catamena speciatim designavit, quæ non nisi comprehendunt mensuram per uterum purgationem, eamque opportunam, convenientem, & salubriter à Natura institutam, ut corpora sceminarum à suis impuritatibus repurgentur, & uterus veluti per ipsam irroratus, & ablutus, ad scæunditatem, conceptionem, generationemque sit dispositus; unde si contingat excedenter fieri, & ultra id quòd usus postulet, cum vitæ pernicie, consulit esse cohibendam. Quamobrem non immeritò inquit, *si velis cohibere*: id est si plus justo fluant, atque ex immoderato profluvio expedit cohibere; nam id velle debet prudens Medicus, quòd rationabiliter agendum expedit, ne ab evacuatione, quæ cæterò qui salutaris esse solet, in morbum, aut vitæ periculum patiens adigatur, quemadmodum in catamenis immoderatis, non rarò mulieribus accidit.

Admonet ea propter cucurbitulam magnam ad ubera esse opponendam, cum

F 4 quia

quia hoc medicamenti genus promptè potest adhiberi, ne fluenti sanguini induciæ præbeantur in vitæ perniciem, tum quia apud Veteres frequens erat illarum usus, ut deducitur ex eodem *libr. de prisca Medicina, & de Medico*; tum etiam quia medicamentum est de genere eorum, quæ extrinsecus adhibentur, & momento ferè temporis opitulatur; unde Avicenna 21. 3. *tract. 3. c. 4. ventosam magnam*, inquit, *sanguinem in una hora retinere*; & licet unius, sed magnæ cucurbitulæ hic meminerit Hippocrates, ut exinde maxima sequatur ad mammæ retractio, & vasorum inde præreptium compressio, & constrictio; nil tamen vetat, quin etiam plures, & minores admoventi non possint, si fortassis major, & amplior timeatur: Atqui cum ad mammæ hic dicat, & 2. *epidem. sect. 6.* (unde aphorismus hic fortasse desumptus est) scriptum sit, muliebribus menstruis cohibendis cucurbitulam maximam juxta mammam adhibendam; anfra plerisque data est, num supra, vel infra mammæ admoventæ illæ sint. Et quid Galenus in hoc *comm.* & Avicenna *cit. loco* infra, & sub mammæ interpretantur, ubi venæ mammariæ cum uterinis conveniunt, & majorem videntur inter sese consensus. Verùm ex hoc non rectè evincitur, quamobrem non etiam supra mammæ illæ possint admoventi, præsertim cum consensus hic non per venas, sed per arterias potius habeatur, ut ex Anatomæ jam satis constitit; quinimodò sanguis, post detectam ejusdem circulationem, per arterias ad uterum deferatur, non per venas, quæ deinde in jecur omnes contendant. Attamen notabilis est observatio. Io: Ferdinandi Hertodii memorata in *Ephemeridibus Germanicis Anno 1. obs. 6.* qua uteri cum mammis consensus apertissime directus est. Sed & cunctis notum, à mammæ iterata, assiduâque contrectatione uterum ad sui repurgationem sollicitari, unde etiam experimur enixas à suctu lactis, atque à fomentis uberibus applicitis, plurimum juyari ad puerperiorum evacuationem, indeque etiam exoriri majorem in natos affectum, ac nutricum in lactentes suos, etiam non à seipsis genitos, paræm matribus amorem,

ac benevolentiam, à frequenti, & diuturna per illos mamillarum contrectatione, suctioneque obquam voluptuosam ille in utero percipiunt tensionem. Hinc quoque fit, cur ad unius defectum, altera evacuatio promoveatur, & supervenientibus menstruis lactis profusio diminuat, aut etiam detinet. Cæterum, cum occasio tulerit, ut ad mammæ cucurbitulæ sint apponendæ, convenientius longè erit, atque securius, infra, non supra mammæ illas admoventi, ne subinde mammæ ipsæ tumescant, aut inflammentur, non sine graviori periculo: neque insuper scarificentur, ne ulcera exinde oriantur, quæ pectori, & costis plurimum officerent. Per id temporis vero, quo cucurbitulæ mammis admoventur, sunt qui velint, etiam obligandose esse poplites, cum brachii, subiecta eisdem lanæ; fortè quia per has ligaturas sanguinis motus aliquantulum impeditur, ne vehementius per corpus excurret. Unde idem Hippocrates 6. *epidem. sect. 7.* edocuit, *sanguinis venarum suppressiones faciunt animi deliquium figura alterata interceptio, linamentum inertum, appositio, ligatura.* At utilius erit iis intercæ medicamentis uti, quæ sanguinem fluentem sistere valent, quemadmodum ex Galeno est succus plantaginis, & in præxi sunt in usu pulveres ex C. C. ustis, coraliis rubris, bollo Armenia, lapide hamatice, colchotare vitrioli, croco martis adstringente, atque ex opiatis innumera.

APHORISMUS. E. E.

Quæ utero gerunt, iis uteri os comprimitur.

PLuræ referuntur à Medicis signa, quibus conceptio atque uteri gestatio dignosci possit, sed fallacia admodum. Hoc autem, quod ab Hippocrate hic proponitur, quaqua ratione fidelius videtur, eoque ductæ pericæ obstetrices de graviditate certius solent vaticinari, sinimi rùm os internum uteri occlusum teigerint, atque universam illius regionem mollior tumefactam percipiunt. Ea namque est Naturæ in omnibus suis operibus solertia, ut quoad fieri possit, quod ipsa molitur, perficiat, &

ab externis injuriis alterantibus tunc atque in suo robore custodiat, foveatque, potissimum autem in hominis generatione, unde non solum foetum suis involucribus obtectum, & utero circumvallatum à quocumque externo alterante tunc atque, sed interno quoque uteri ore occlusio, ab ambientis aeris ærumnis defendere satagit. Et quamvis insuper foetantibus aliquando hære à pleurisque sit creditum, id tamen ipsa nulla ratione crediderim, sed potius, quando hoc acciderit, præ nimia delectatione ex iterato concubitu leviter aperiri, ut vim prolificam fecundatis feminis interius admittat, pro nova alterius fetus conceptione, si fortè alia, quæ à foeminis suggeri debent, parata sint, beneque disposita, ut etiam advertit Hippocrates *l. de superfæt.* Quod autem à Leoniceno scriptum est *uteri os comprimatur*, melius ab aliis vertitur, *constrictum, constringitur, aut corrugatur*; quippe reipia compressio nulla fit, sed sola anterioris oris corrugatio, & coarctatio, sed adeò stricta, & occlusa, ut neque specillum admittat, ut alibi Galenus adnotavit ex Herophilo *3. de naturalibus facult.* cap. 3. Quamquam hæc pro varietate muliebrium constitutionum, soleant, ac possint, non leviter etiam permutari.

Sed quomodo fit, ut nonnullæ adhuc post conceptum, ad plures menses soleant menstruare, si uteri os internum occluditur? Planè per alios ductus menstrua per id temporis prodire manifestè deducitur ex Anatome, qua constat, alias venas, aliasque arterias ad uteri cervicem protendi, unde sanguis tempore gestationis prorumpit, veluti sunt venæ illæ, quæ hæmorrhoidas uteri non raro excitant, si à glutinosiori, crassiorique sanguine tumescant, & in suis valvulis distendantur, quemadmodum in variis: quod tamen rarum.

Postremò tumefactio ista uteri, ejusque oris occlusio in gestatione, longè admodum differt à tumoribus præter naturam, qui utero contingere solent, ut est scirrhus, phlegmon, &c. nam in histum utero cum duritie, & non raro etiam cum dolore, ac ingenti calore; in his verò cum mollitie, & citrà cujusvis sensuonis molestiam.

APHORISMUS LII

Mulieri utero gerenti si lac multum à mammis effluat, fatum imbecillum significat. Si verò mamma solida fuerint, fatum significans sanioverem.

Adnotat, & rectè Galenus *in comm.* non quocumque mense, ex procedente plurimum è mammis lacte, indicium imbecillitatis fetus esse desumendum, sed eo tempore quo solet effluere. Lac autem in mammis comparare solet circa postremos menses, cum jam fetus adoleverit; & licet in nonnullis illud observetur circa quartum mensem, fortè quia robustiores sunt, & copiosiori alimento fruuntur, plerumque tamen non nisi post quintum, vel sextum mensum lac è mammis prodire solet, cum jam fetus per eos sugere incipit contentum illum in Amnio liquorem. Hoc igitur tempore si flaccescentes mammæ lac effundant, fluidum nimis, ac multum, fatum indicant fore imbecillum. Debet autem lac multum, & fluidum, seu serosum effundi, nam si modicum, & consistens exprimitur, valentioris fetus indicium erit; Hinc *effluere* dixit Hippocrates, quod est sponte sua prodire, nulla adigente vi mammæ ad illius exitum comprimente; hæc siquidem ratione indicatur lac serosum nimium esse, adeoque malum, ut signum, & ut causa: ne signum quidem, quia inde arguitur simili alimento nutriri in utero fatum; quod cum inutile sit, & fluidum nimis, ad maturitatem illum perducere non poterit; ut causa verò, quia lac non ex sanguine ut Antiquioribus creditum, sed à chylo provenit; hic verò effusus, vapidus, ac serosus plus-justo, veluti ex languidis coctionibus, malisque secretionibus dependens, non tam matri utero gerenti officit, quam sætui, cui in alimentum cedere debet, is autem seroso hoc, inutilique alimento nutritus, necesse est, ut sensim elanguat, immò etiam superfuitatibus aquosis opprimatur. Perperam autem putarunt Veteres lac malum è mammis effluens, indicium esse fetus imbecillis, quia cum non nisi paucum san-

V. Gal.
14. de
situ part.
c. 8.

sanguinem in suis alimoniam præ imbecillitate attrahat, majorem ejus partem inconcoctam deserit, quæ ad mammas confluens in lac commutetur, & effluat alioquin si multum traheret, atque in sui nutrimentum converteret, modicus remaneret ad mammas transferendus, adeoque multum lac gignere non posset. Hæc sanè commenta sunt, & falsis hypothesebus innixa, immò Anatomicis observationibus omninò contraria.

Cùm dixerit præterea Hippocrates in in secunda parte aphorismi, solidas mammas fortiolem foetum significare, proculdubio tacite quoque subintelligere voluit, non solum lac ferofum nimis, sponteque sua effluxurum, sed etiam mammas ipsas flaccidas, ac nimium laxas esse oportere, fieri enim vix potest, ut lac multum seorsum effluat, quin etiam glandulæ, quæ majorem in mammis structuram faciunt, laxæ quoque non sint, ut propterea lac ipsum continere nequeant, quemadmodum etiam in lactantibus istiusmodi experimur: sed neque duras, dixit, sed solidas; nam durities morbosam plerumque tumefactionem, ut in phlegmone, & scirrho, arguit: quamquam Celsus lib. 2. c. 7. duras mammas cum solidis confundere non sit veritus, cum hunc aphorismum referens dixit: *Mulierem gravida si lac à mammis profluit, imbecillum est; quod intus gerit; dura mamma sanum illud testatur.* Atque hinc fit quamobrem Hippocrates in hac secunda parte nihilominus meminerit lactis multum fluentis, sed solum dixerit, si mamma solida fuerint: siquidem in priori aphorismi parte, cum lacte fluente tacite comprehensam quoque voluit mammarum laxitatem ac flacciditatem; in secunda verò parte expressit mammarum soliditatem, nulla facta lactis fluentis mentione, quia illam implicitè subintellectam existimavit; nam subdit: *fatum significant saniores.* per comparationem scilicet ad imbecillum antea memoratum: siquidem mammae flaccidescentes, & laxæ, lac ferofum effundentes imbecillum simpliciter foetum arguunt; solidæ verò licet ac pariter effundant, saniores designant: At sanum profecto ostendunt, si solidæ simul forent, & lac non

nisi expressum emitterent, illudque crassiusculum; unde robur mammarum lactificantium, & alimenti perfectio, ac elaboratio significatur. Porro lac, quod primum comparat propè partum, purum omninò non est, sed Colostrum dictum, quemadmodum appellavit Plinius, & Phavorinus apud Gellium. Hinc deducere fas est, consensum uteri cum mammis, non per venas, sed per arterias & nervos haberi, qui per glandulas vim, facultatemque sibi invicem communicant, ut propterea non solum liquorum irrorantium energia, sed etiam partium componentium valida, firmaque constitutione fulciantur, & mutua, ac reciproca affectione consentiant.

A PHORISMUS LIII.

Quæ conceptura sunt fetus, iis mammae extenuantur. Quod si rursus duræ fiant, dolor aut mammas, aut coxas, aut oculos, aut genua infestabit, & non corrumpent.

NEdum à lactis fluentis copia, & mammarum laxitate, foetum imbecillum fore præfagiendum, sed accedente earundem mammarum extenuatione ipsum aborturum significari, hoc aphorismo subdit Hippocrates, quemadmodum *Aphor. 38. hujus* quoque dixerat, alterutra mammarum gracilescente, alterutra pariter geminorum foetuum abortiri. Sed expressus lib. 1. de morbis mulier edocuit: *Quibus in utero habentibus circa septimum, & octavum mensem repente tumor mammarum, & ventris concidit, nec non mammae gracilescent, & lac non apparet, asserendum est, puerum, vel mortuum esse, vel vivere, sed debilem.* Ex quibus deducere nunc licebit mammas non solum flaccescere, sed extenuari, cum abortus imminet, & quidem cum antea intumuerint, & lac in seipsis colligere ceperint, quod non nisi ultimis mensibus graviditatis accidit. Id quod manifestius videtur comprobatum ex adjecta secunda aphorismi parte, ubi dicitur: *vero rursus duræ fiant; quo patet, illas antea solidas, durasque fuisse, alicui*

aliter qua ratione gracilefcere, & extenuari dici poffent, nifi prius intumiffent? Unde autem tumorillarum, & foliditas; indeque ex mala foetus, & uteri habitudine, laxitas, & extenuatio infequatur, jam fupra eft ex pofitum. Verumtamen gracilitas hæc, & laxitudo mammarum comparanda erit ad ftatum graviditatis præcedentem, cum pleræque mulieres natura parvas, gracilefcque fortitæ mammas, non multum tumidas illas habeant, etiamfi prægnantes fint, beneque valentes, ac verò ex imminenti abortu multo graciliores illæ fient. parum autem refert, an multo antea ejufmodi mammarum incommodum patiantur; an etiam ipfo abortu, aut propè; quamvis Galenus in *comm.* femper illarum extenuationem præceffiffè fe compertum fateatur.

Quod ad fecundam aphorifmi partem, pucat Galenus verifimilius dictionem *græcam valv* exponendam effe pro, *fecus*, aut *contra*, ut fchifus fit: *five* *verò contra mamma dura fiant*, ac propterea, ut ipfemet fubdit, *quod in toto dicitur aphorifmo fit tale: mamma quidem tenuis omnino præcedunt fetuum corruptionem, & non poffunt ifti corrumpi fine earum extenuatione præcedente; dura verò corruptionem quidem non fignificans, fed dolor quidem dicitur partium ad ipfas confequitur.* At oporteret non folum dictionem hanc variari, fed totius orationis fenfum, nam fi fupra fcribitur *mammas extenuari*, proculdubio antea tumidæ effe debebant: & fi folidæ, ac duræ fiunt, antefclacidæ erant. Si præterea duræ perffiterent in utroque cafu, quomodo fimul etiam extenuatæ, & graciliores fierent; attenda potiffimum eandem mammarum glandulofa conftitutione, ac textura.

Quod fi revera duræ fiant mammas, duritiæ penitus morbofa, qualis in tumoribus præter naturam; tunc alia de caufa, & fortaffis etiam in mammas particulatim hærentæ, dolores accident, adeoque utero bene fe habente, neque abortus confequitur. Cæterum comparata in univerfum mammarum foliditate, cum eandem laxitate, ac extenuatione, gravior femper hæc ad partum, levior illa cenfenda eft.

A recurrente autem mammarum duritiæ dolores accident, vel eafdem infiftantes, vel coxas, vel oculos, aut genua, ficque abortus non fequitur; quoniam pravi humores ab utero in hæc partes, veluti per metaftafim delati, immunem illium deferunt, & alias partes fua corpulentia deturpant, & quidem in eas potiffimum, quæ fpecialius cum eodem confenfum ineunt, vel aliqua ratione cohærent, aut propter languorem excipientis humoribus confentientia fiunt, ut experimentis conftat, atque ex Anatome palàm fit: quomobrem idem Hippocrates pluribus in locis recensuit pravorum iftiusmodi humorum decubitum modò in coxas, ut 1. & 2. *de morbis mulierum*, & lib. *de Natura muliebri*; modo in genua, poplites, & crura, ut eodem 2. *de morbis mulierum*, & lib. *de Superfatatione*; quandoque etiam in oculos, ut dicitur eodem libro *de Superfatatione*, & *de Natura muliebri*, & alibi. Ejufmodi autem reciprocum affluxum è visceribus naturalibus ad articulos, mufculos, & nervos, ac viceverfa, jam fatis oftendunt colicæ, hypochondriacæ, atque hystericæ paffiones, mutuò cum articulariis doloribus respondentes. Porro uterus fpecialim per carnofas fibras peritonæo alligatur, per ligamenta lumbis, coxis, & inguinibus, per nervos tum è vago pari, tum è vertebris offis facri, & per arterias, ac venas, & vafa lymphica, cum reliquis omnibus partibus corporis, confenfum inicit, ut liquet ex Anatome.

P H O R I S M U S L I V .

Quibus os uteri durum eft, iis uteri os comprimi eft neceffarium.

Cum antea dixerit Hippocrates in utero gerentibus os uteri internum comprimi ac corrugari ne quis inde putaret ex illius compreffione; occlufioneque perpetuum atque infallibile conceptionis indicium effe deducendum, fubdit tunc ex illius duritiæ folum compreffionem neceffario effe colligendam, quæ fi præxtiterit, conceptioni impedimento erit; quomobrem, ut antea etiam eft animadverfum, nifi uteri occlufio fiat cum

cum ejusdem mollitiæ, & citrà quemcumque dolorem, conceptum foetum nullatenus indicabit; itaque si durum, ac retinens admodum illud percipiatur, alia de causa oclulo illa procedet, adeoque morbosa esse poterit. Fit autem durum uteri internum, non raro ex tumore præter naturam ibidem inducto, potissimum autem ab inflammatione, & scirrho, aut etiam à callo, vel ulcere calloso, ut dicitur in *lib. de sterilibus*. Unde deducere est, oclulum uteri os conceptum, designare, si cum naturali ejusdem partis mollitiæ conjungatur, citrà dolorem, ardorem, aliudque simile symptoma; contra verò cum duritie, memoratisque symptomatibus conjunctum tumorem præternaturam, aut etiam callum significare; quamobrem licet compressionem, oclusionemque ejusdem necessario arguat, non tamen perpetuò ab uteri gestatione oriatur. Sed & in obelis plus justo, quibus omentum pinguius redditum elongatur, procidit in anticam uteri regionem, illius os præcluditur, ut antea dictum est; itemque in hydropo uterino affectis, aliisque similibus; verum in his, aut uteri os non omnino oclusum est, aut molle nimis, & aquoso fluctuantique humore repletum, ideoque tactui prementi cedens, præter alia plura indicia, morbosam constitutionem attestantia, de quibus hic sermo non est.

APHORISMUS IV.

Quæcumque utero gerentes à febris corripuntur, & fortiter calefiunt sine occasione manifesta, difficulter pariunt, & cum periculo, aut abortum facientes, periclitantur.

ALIAS dixerat utero gerentes acuto morbo corripì, lethale; nunc de febris, si illis accidant, verba faciens inquit, difficulter parere, aut abortientes periclitari, forte ibi specialius in utero, hic ex reliquo corpore ægritudines gravidarum pendens ab utero remotas. Quoniam vero ibi lethale, in hoc autem aphorismo periculosum, inquit, crediderim, propterea non de febris ardentibus, quæ acutissimæ sunt, sed de aliis levioribus locutum, in quibus li-

cet difficultas pariendi, aut abortus timendus sit, non tamen mors certò imminet; quemadmodum de acutis ægritudinibus in minerat, & ab ardentibus febris proculdubio lequetur. Hinc sententiam hanc congruentius exponerem cum his, qui loco fortiter calefiunt, potius legendum iudicent fortiter extenuantur: Hac enim ratione melius explicabitur, quamobrem non penitus sine periculo, & quomodo absque manifesta occasione incalescant, & qua de causa distinctis dictionibus calefactionem immoderatam à febris sejunxerit. Minor autem unde sibi persuaserit Cædanius roboritas mulieres facile epialas febres suscipere posse, quas inter graviores, periculiosiores recensuit Galenus 6. *epidem. comm.* 1. *tex.* 29. illas cum hemitritæ, & continuis enumerans. Itaque longè rationabilius erit si dicatur, utero gerentes febris correptas difficulter parere, & periclitari, si simul una magnopere extenuentur, & absque ulla manifesta occasione, puta, inedia, vigiliis, evacuationibus, aliisque extenuare valentibus: Hac quippe ratione planè constabit tum a febris ad plures dies producta, tum à causa interna extenuante, nedum utero gerentem, sed & foetum ipsum vehementer debilitari, unde partus deinde difficilis consequatur, ac propter virium languorem, non sine vitæ periculo: Quòd si foetus ferendo non sit, ut in tempus partus producat, proculdubio abortietur, & simul cum illius interitu pariens ipsa periclitabitur.

Ex his modò deducere licebit, febres hoc loco memoratas, de genere earum existimandas esse, quæ à materia humoralis dependent, exceptis solum ephemeris simpliciter dictis, quæ cum non nisi ad diem unum, aut alterum perdurent, profectò ingentem noxam utero gerentibus asserre nequeunt, aut cum extenuatione citrà causam manifestam copulari, quare à pravis humoribus progenitæ, utero gerenti & fatui detrimento sunt, undè idem Hippocrates 2. *aph.* 28. animadvertit fabricantium corpora, plusquam ratio postulat, contabescere, malum esse; quippe quia imbecillitatem, vel, ut aliis placet, pravitatem significat.

APHO-

APHORISMUS LVI.

In fluxu muliebri si convulſio, & animi defectus advenierit, malum.

NUm revera de fluxu muliebri propriè dicto, an verò de copioso menſtruorum fluxu ſcriptus ſit hic aphoriſmus dubitare contingit apud Expoſitores; & quidem in utramque partem propendere, ſuis non caret argumentis. At verò quoniam *Aphor. 3. hujus* dixerat: *ubi ſanguis multus fluxerit ſingultus, aut convulſio ſuperueniens, malum*: probabilius videtur, non hic quæcumque ex utero ſanguinis evacuationem illum intellexiſſe, ſed eam ſpeciatiim, quæ non ſinceri ſanguinis, ſed corrupti, ac ſaniſi humoris eſt, qualem deſcripſit *Aegius Tetrabibl. 4. ſer. 4. c. 65.* atque ex *Archigenis* ſententia uteri deſtillationem appellavit, eaque *Galenus Boethi* uxorem affectam retulit *lib. de præcognitione Poſſibum*. Utcumque autem ſe res habeat, planè ſit, ut quæcumque immodicam evacuationem undecumque procedentem, conſequens convulſio, animi defectus, malum ſit, & longè detrius cenſeatur, ſi ab utero plurimis nervis reſerto, atque cum principalioribus corporis partibus conſentiente, proveniat; nam morbi iſti ſuapte natura pernicioſi ſunt, ut qui vitæ cuſtodes malè affectos arguunt, quimodò vires infringunt, iplumque vitæ fomitem perdunt. Rectè autem monitum eſt à *Galeno in comm.* non ſtatim hæc in recenti fluore advenire, ſed cum vel vehementior fuerit, vel diu perduraverit.

APHORISMUS LVII.

Si menſtrua plura ſiant, accidunt morbi; & ſi non ſiant, ex utero morbi contingunt.

Mediocritatem cunctis in rebus laudabilem, nemo eſt, qui non fateatur, ac magnis laudibus non de prædicet, unde eſtatum illud notiſſimum *Terentii* *Ne quid nimis*, atque illud *Horatii*: *Eſt modus in rebus: ſunt certis denique fines.*

Quos ultra, citraque nequæ conſiderare rectum.

Eandem autem pluribus in locis ad Naturæ tuitionem, & ſalubritatis incolumitatem, ſervandam, paſſim quoque commendavit *Hippocrates*, ut propterea ſcripſerit *6. epid. ſect. 6. labor, cibus, potus, ſomnus, Venus, omnia medicaria*: Quod & pluries repetit in libris aphoriſmorum. Hic verò ſpeciatiim in ſceminis menſtruas purgationes conſiderans, illas modum non ſervantes omnino vituperat, & cum aſſuenter prodeunt, & cum penitus ſupprimuntur, ea tamen differentia, ut ſi largè profluant morbos indefinitè ſuccedere; ſi detineantur, ex utero particulariter provenire decernant.

Eveniunt planè morbi, fluentibus largè menſtruis plerumque vitio totius, quoniam malam ſanguinis diatheſim ſæpiſſimè conſequuntur; non enim alia de cauſa ſanguis aſſuenter funditur, niſi quia vitioſus eſt, puta acer, acidus, ſaluſ, ſeroſus, qui propterea, impetu in vaſa uteri factò, viam ſibi aperit, & quandoque, nedum oſcula vaſorum laxat, dilatatque, verum etiam erodit, & tantum non dilacerat; cumque vitioſus iſte ſanguis per univerſum corpus excurrere, impetum deinde ſpeciatiim faciat in uterum, proinde eſt, cur *Hippocrates* indefinitè dixerit, morbos exinde ſuboriri, nulla de particulari viſceris dyſcracia mentione facta. Verum non hinc uterum quis ab iſtiusmodi labe immunem opinetur, cum adhuc ſolius ipſius vitio idipſum haberi poſſit, ſi potiſſimum peculiari aliqua ægitudine ſit affectum, aut occulta ſui fermenti depravatione contaminatum, quamobrem ſæpius uteri ſcirrho laborantes, aut ex glandulis ejuſdem tumefactis, obſtructis, laxatis, eroſive, malè ſe habentes, profluvio ſanguinis ad annos integros vexatas vidi, immò doloribus vehementiſſimis, & ſpaſmodicis affectionibus cruciatas. At verò in menſtruorum ſuppreſſione, defectus hic videtur omnino adſcribendus utero, aut quia illabentem ſanguinem non admittit aut illapſum excipit, detinetque: non admittit autem quia in ſuis vaſis obſtructus, aut debito fermento: privatus reſtorationi,

gatiōni, secretionique ineptus evasit, cum alioqui velut sentina totius corporis exitum sanguineis recrementis debeat promptissime exhibere; quapropter si illa recirculent, & aliorum remeent, ejus defectui jure optimo consequentes ægriitudines tribuuntur. Quod si illa excipiat quidem, sed præ crassitie, ac lentore deponere postmodum non possit, proculdubio ibidem hærentia graves ægriitudines excitant, quæ sedem in eodem habentes, ab illo male affecto procedere dicuntur, ut in obstruptionibus, tumoribus, aliisque uterinis affectibus experimur. Et quamvis menstruorum repurgatio impedita, magna ex parte, sæculo sanguini tribui possit, debet tamen utero ascribi, qui cum sua natura sit repurgandis mensibus destinatus quoties hoc munere defungitur, ejus culpæ istiusmodi defectus attribui debet, quia deficit in eo, quod debet: deficit autem, ut dictum, vel fermenti sui inertia, vel vasorum exilitate, aut compressione, vel denique mala constitutione, ac texture, aliave indispositione nobis adhuc inconspicua.

Quinam verò sint morbitum ex fluentibus plus justo, tum ex non fluentibus menstruis oriundi, non facile est omnino determinare, cum & Hippocrates ipse, licet plurimos recensuerit in *lib. de morbis muliebr. & epidem. sect. 3.* & alibi, non tamen omnes penitus est complexus, nam nulli non sunt, qui ex ipsis immodicè fluentibus, vel diminutis, aut omnino suppressis oriri non possit, ut experientia demonstrat; unde jure optimo scripsit ad eundem Hippocratem Democritus *Epistola de Natura humana*, innumerabilium ærumnarum auctorem esse uterum, cum & revera dolores capitis acerbissimi, epilepsie, apoplexie, lethargi, convulsiones, catalepsis, phrenitides, cæcitates, surditates, angina, asthmata, hæmoptyses, peripneumonia, palpitationes, vomitus, & alia plurima mala ex illo proficisci consueverint, ut historiis, & anatomicis observationibus est compertum. At verò quamvis innumera sint mala ex utero progigni solita, specialiora tamen Hippocrates cit. *lib. de morbis mulieb.* recensuit, sive copiosius quam par sit, effluant,

sive diutius remorentur, & suppuressi menses sistant. Ut autem quis de eorundem immoderato exitu judicium ferre possit, statuit ibidem in omni muliere sana duarum heminarum Atticarum mensuram excedere non debere, idque ad duos, vel tres dies, longius autem, aut brevius tempus morbosum esse; Verum tamen hæc plerumque variant etiam salubriter, pro varia sceminarum habitudine, ætate, victus ratione, exercitatione, & similibus; nam plerasque videre contingit, quæ ad plures dies abundantius menstruare solent, & maxima cum corporis euphoria, ut etiam Hippocrates ibidem innuere videtur. Facta autem comparatione inter eas, quibus menses affluentius prodeunt, ac profusio sanguinis affici contingit, aut ex adverso suppressi sunt; longè periculosius ægrotant primæ, quippè quæ immodicam evacuationem sanguinis ferre nequeunt, tandem decolores reddunt, cachecticæ, aut hydropicæ, vel, quod gravius, syncope affectæ, brevi succumbunt, & vita deficiunt. Contrà verò, quibus sanguinis menstrua purgatio supprimitur, licet in eadem, & consimilia mala procedente tempore incidant, in longius tamen protrahuntur, adeò ut idem Hippocrates scribat famulam quandam *4. epidem.* septem annis mensibus caruisse. Porro mirari subit quamobrem Hippocrates cit. *lib. de morbis muliebr.* Scriptum reliquerit: *detenta per sex menses menstrua incurabilia feri*: Cum cæteroque ex præi pluris innotuerit, nonnullas ex adverso convaluisse alios etiam concepisse, & vitales partus edidisse, nisi aliunde uterus in sua constitutione laxatus, ineptus evaserit conceptioni, & graviditati. Memini me aliquando observasse mulierem quadragenariam Ascite laborantem, quæ tamen suo sæta merito, non solum scerum maturavit, sed non sine admiratione puellum exacte formatum peperit, licet tandem non repurgatis sufficienter lochiis, & aqua in abdomine retentæ, post plures hebdomadas perierit.

Pro coenide tandem animadvertendum, morbos à non fluentibus mensibus tunc solum evenire, cum aliàs illi fluere deberent. Incipiunt autem naturaliter

fluere.

fluere cum Mulieres conceptioni, generationique aptæ sunt, id, quod plerumque accidit circa decimum quartum annum; & licet aliquibus ante, & post hæc tempora eruperint, nam aliquando statim ab incunabulis, quandoque verò post vigesimum primum annum apparuerunt; hoc tamen illis præter morem, atque ex ægritudine aliqua accidisse dicendum. Ita quoque desinere consueverunt septimo, aut (quod summum) octavo annorum septenario, quamvis pleræque ad sexagesimum annum, & ultra menstruas purgationes subiisse perhibeantur. Quare pro diversa sceminarum constitutione prudens medicus de ejuscemodi mensium eruptione, aut desitione promotam nimium, vel impeditam, conijciat, num morbosæ sint, aut proximè in ægritudines sint lapsuræ, atque certiora indicia defumet ab his, quæ idem Hippocrates memorat *cit. lib. de morbis muliebr.* puta doloribus, tumoribus obstructionibus, febribus; contra verò spontè Naturæ desuisse pronuntiabit, si citrà quamcumque uteri ægritudinem, & nulla subsequente febre, aliave cordis, cerebri, aut stomachi molestia, certa præsertim ætate, sensim, sensimque defecerint. Quæ denique purgationes à partu fiunt, & propriè lochia, aut puerperia dicuntur, longè admodum à mensuris differunt, adcoque ad præsentem hunc aphorismum nullatenus pertinent.

APHORISMUS LVIII.

Recto intestino, aut utero inflammationem patiente, urinæ stillicidium accidit, & renibus purulentis urinæ advenit stillicidium: Hepati autem inflammationem patienti singultus advenit.

A Suppressis mensuris, si fortè sanguis in utero restagnet, ut excitet inflammationem, non solum inde febres, dolores, anxietates, aliaque id genus communia symptomata inflammatorias febres comitantia orientur, sed compatiens vicinis, adjunctisque partibus,

alia specialiora suscitabuntur, quæ eorundem nexum arguunt, & partem specialiter affectam designant. Quamobrem hoc aphorismo Hippocrates ab inflammato recto intestino, aut utero, urinæ stillicidium evenire animadvertit, sicut pariter à purulentis renibus: ab hepate verò inflammato, singultum.

Et quidem urinæ stillicidium advenire, recto intestino, aut utero inflammationem patiente, affecta inde vesica, quæ utriusque proxima, & conjuncta est palam fit ex Anatome, qua constat vesicam uteri cervici superincumbere, atque intestino recto alligari, ut propterea ad utriusque partis lationem promptè quoque ipsa compatiatur: quamobrem experimur in gravidis à tumefacto utero, vesicam comprimi, atque urinam in illa collectam diutius asservari non posse, sed statim egeri, quocirca utero gerentes micturne coguntur. In sæcum autem, præsertim duriuscularum, egestione, ex nimio frequentique conatu, etiam vesica crebrius sollicitatur, ut modicam adhuc urinam quantocius expellat. Si ergo hæc citrà morbosas causas, & vesicæ morbos, accidunt, ut urinæ stillicidium oriatur, quàm gravius, & molestius affici continget, cum partes illæ inflammatione laboraverint, non sine pravorum succorum acritate, atque irritatione?

Id ipsum evenire observamus à renibus purulentis, cum nimirum urinæ inde transcolata, & pure suapte natura mordicante, acrisque particulis muriaticoacidis referta, in vesicæ cavum deponitur, & stillicidium excitat. Animadversione dignum est, quod Hippocrates non inflammatos, sed purulentos renes hic notaverit, seu ex contracto ibidem ulcere, suppuratos, quoniam ab inflammatione renum potius Dyuria, vel Ischuria fit, quàm Stranguria, quippe ab inflammatis renibus, coarctatis scilicet, oclusisque ductibus, præterfluenti sero transitus omnino denegari solet, unde Ischuria; Et si fortasse adhuc illud effluat, collectum deinde in vesicæ cavo, per urethram commodè, atque afluenter reddetur, non autem stillabit, ut in Stranguria fit, de qua hic sigillatim Hippocr. meminit. Quin & rarissimè accidit, utrum-

utrumque remem inflammati, ut exinde urina tale vitium contrahat, & stillicidium pariat; At verò ab alterutro renesuppurato, ac purulento, urina manabit multo, crassoque pure saturata, unde haud liberè per angustum urethrae orificium ferri poterit; adeoque guttatim educetur; simulque sua acritate sphincterem musculum vellicabit, & ad mirandum laeceset.

Verum quamvis Hippocrates hic dicat, ab inflammato recto intestino, aut utero, necnon à purulentis renibus urinae distillicidium exoriri, non tamen deducere licebit è converso urinae distillicidium, ac stranguriam ab utero, & recti intestini inflammatione, aut à suppuratis renibus perpetuò proficisci, cum illa plures alias causas consequi possit, quamobrem ex uno in aliud vicissim in ferre non licet. Hinc stranguria veluti symptoma superveniens ob affectæ partis viciniam, non propriè indicabit anæxarum partium inflammationem, sed solum vesicæ læsionem, quæ cæteroque aliis de causis haberi potest, ut patet ex praxi.

Sicut à recto intestino, aut utero in inflammato stranguria, ita ab Hepatide, seu Hepatis inflammatione tingulus, qui licet inter symptomata ejusdem minimè referatur, præsertim cum sit, aut recens est, supervenit tamen cum diu increbuerit, & malum signum ab eodem Hippocrate reputatur 7. aphor. 17. Creditur autem ferè communiter id fieri propter consensum jecoris cum stomacho, cui dicitur singultus convenire, cum is veluti convulsivus stomachi motus appelletur. At ipse crediderim potiùs ad diaphragmatis vitium pertinere, quod propter ingentem jecinoris inflammationem contrahatur, & in suis expansionibus impediatur, quin & irriteretur, mollesteturque non leviter à contractu tumefacti, inflammati que jecoris, quod eodem alligatum, plus justo præponderans, gravi incommodo est. Coafficitur simul una pariter stomachus, & quia sub septo transverso proximè jacet, & quia per pylorum ab inflammato jecore phlogosim subire solet. Cæterum quamvis non audeam inficiari singultum speciem quandam esse convulsionis, haud tamen admiserim ab inanitione, atque

adeò ab immodica siccitate stomachi tunicas contrahente, illum revera provenire posse, cum tanta siccitas, vivente animali, partibus accidere nequeat, ut alias ostendimus; quamobrem Galenus ipsi in hoc comm. Hepati inflammationem patienti propter nervorum communicationem singultum supervenire, subdit; non quidem semper, sed quando ad maximam attollitur inflammatio nem.

APHORISMUS LIX.

Si mulier non concipit, febre autem velis, si conceptura sit, pannis circumtectam de subter suffias, & si odor videatur per corpus ire ad nares, & or. scito, quòd ipsa non ex seipsa sterilis est.

DEmiror valdè quomodò factum, ut levem hanc explorandæ fecunditatis in mulieribus conjecturam inter aphorismos reulerit Hippocrates, cum & suo nomine penitus indigna videatur, quippe quæ nulla ratione, nulloque videtur experimento suffulta. Sed & quis unquam tam arctè poterit pannis sceminam explorandam circumtegere, ut de subter suffiat, nares bonus, vel malus odor non feriat, isque sit totus per corporis meatus interius capiendus, vel saltem nullatenus infractus, retusus, aut inversus in tot viarum, & viscerum anfractibus. Sterilitatis præterea causæ in sceminis multæ sunt, quas idem Hippocrates recensuit lib. de sterilibus, & de morbis mulier. Unde facile est, ut ex una, aut altera ipsarum, sterilitas proveniat, quamquam impedimento non sint, quominus per uterum odor nares, aut os peitingant, adhuc in benè valentibus, ut Interpretes hic adnotarunt. Neque densitas, aut raritas uteri, ut commentatur Galenus, quidquam facit in conceptione, & speciei propagatione, cum satis superque constet ex Anatome, non per inconspicuos uteri poros, sed per patentés meatus, tubasque Falloppianas, ex ejusdem ovarii albugineam substantiam molli putamine obvolutam, in ipsius cavum pro conceptibus deponi; quin & experimentis liquet, duriori, densiorique textura præditas, quemad-

mo-

modum sunt exercitate, & frigidæ, sic-
calque regiones incolentes, longè fecun-
diores esse otiosis, obesis, & laxiorem
nactis constitutionem. Quamvis insu-
per vitæ exquirantur patentes, ac liberæ,
ut semen è maribus ejaculatur ab utero
excipiatur, & fecundatum ovum ab
ovario sepositum in ejusdem cavum dela-
tatur; non tamen necesse est, ut reli-
quum corporis ita permeabile sit, & re-
feratum, ut odores inæ exceptos admit-
tat, atque ad nares, & os avehat, exin-
de iudicium certæ fecunditati deduci
possit, quasi verò femine fecundæ so-
lum illæ sint, quibus corpus univèrsum
patulum, perviumque est. Rectius pro-
pterea idem Hippocrates *aphor. 62. hu-
jus* sterilitatem à particulari uteri vitio
deduxit: inquit: *Quæcumque frigidos,
& spissos uteros habent, non concipiunt,
&c.* ubi nimirum univèrsam fetationis
opus peragitur, ideoque opus est, ut
is sit optima constitutione præditus, in
suis ductibus patulus, & in graviditate
amplificationi facile cedens, atque tutio-
ni infantis accommodus, ac peropportu-
nus.

Quamvis autem ex his plurimum de
veritate istius aphorismi suspicari fas
sit, quia tamen Hippocrati fuit in ani-
mo, eam hic potissimum conjecturam
de iudicanda in feminis fecunditate
proponere, quæ unicuique obviam foret,
& promptè reducibilis in usum,
quemadmodum mos Antiquiserat; pro-
pterea hoc loco illorum ejuscemodi in-
ternotionis recensuit, ac methodum,
praximque exhibuit; ut saltem quid ex
parte deduci posset, citrà grave femi-
narum incommodum, & solum ab ex-
trinsècis coniciendum edoceret: quod
& aliàs *lib. de sterilibus*, alii suis exu-
viis exuti, integri, ac purgati in uteri
vaginam inditi beneficio, cum femina
it dormitum, experiendum admonuit,
idque à plerisque obstetricibus non se-
mel ipse gestum audivi, nec irritò suc-
cessu; quippe inutilem mucorum, seu
crassæ pituitæ saburræ sensim, sentim-
que uterus hac ratione deponere consue-
vit.

Ut igitur, quæ hic proponit Hippo-
crates in usum commodè duci possint, ad
internoscendam feminarum pro conce-
ptione aptitudinem, conducibilis erit,

Torzi Op. Med. Tom. IV.

ut non solum illæ pannis circumtectæ
sufficiantur, ne dispersus odor nares po-
tius exterius pertingat, quam per ute-
rum; verum etiam ope convenientis
infundibuli exceptus illac solum ten-
dere cogatur, aliàs frustra effectus
operatio. Sed & horum nescia neces-
sum est, ut sufficiens mulier, eorum-
que simul, quæ suffumigari debent,
ne scilicet sua malitia propriam sterili-
tatem tegat; quin etiam oportet, ut
odor aromatum ad femine os delatus,
post aliquod tempus ab ostetrice peri-
ta, admoto ejus ori naso, percipiatur:
quod sanè Platoni à nimadversum, ma-
ximum illarum opus dicitur. Quibus
verò femine sint sufficiens, licet
Hippocrates hic non meminerit, refert
tamen *in comment.* Galenus, oportere
esse, quæ ejus naturæ sunt, ut suf-
ficiant apta sint, quemadmodum thus,
myrrha, styrax, & quæcumque sunt
valde odorata. Insuper idem Hippo-
crates *lib. de sterilibus* metopum un-
guentum lana exceptum, uti pessum,
utero imponendum jubet, & si subditi
odorem per os manè olfecerit, mulie-
rem fecundam fore, & concipere posse
subdit. Admirabilis verò est, quod
idem Author ad hoc idipsum interno-
scendum proponit, illinendos nimirum
esse oculos mulieris humore aliquo, quem
si iidem combinant, fecundam illam
esse testatur; id quod etiam confirmat
Plinius *lib. 7. cap. 16.* dum ait: *fecundi-
tatis in feminis prerogativam accepimus
inanctis medicamine oculis, salivam in-
fici:* quod & entè Aristoteles adnota-
ret *2. de generat. animal. cap. 5. & 4.
sect. problemat:* 2. juxta expositionem
Theodori, ut bene etiam advertit Lan-
gius *lib. 1. epist. 49.* ubi aliud ex galba-
no orificio uteri incluso experimen-
tum assert, adhuc ex Hippocratis au-
thoritate desumptum, ut apud eundem
est legere. Plura alia ad hoc dem
conferentia Authores hæc memorant,
quæ unicuique experiri pro arbitrio
licebit. Neque verò penitus rationi
dissentaneum existimare est, quomodo
ferri possit, ut hactenus, ac vapores odo-
ris ex utero nares, & os pertingere pos-
sint, si nimirum consideremus maximum
quem ille per nervos, cæterosque du-
ctus consensum habet cum cerebro, &

v. Med
corial.
par. 22
lect. 2. 21
c. 14. Lan.
i. cp. 49.
Poesium
econom.
Hipp.

G par-

partibus caput componentibus; quamobrem bene poterunt halitus isti, immo tenues, volatilesque aromatum particulæ, per patentes uteri meatus nervos subire, & sensim per fibras, ipsorumque substantiam, penitus intromitti, & ad usque cerebrum pervadere, sine ulla earundem volatiliū partium refractione, quippe experimur moschum, ambarum, zibethum, idque genus alia, ita rebus cunctis commisceri, ac pertinaciter hæreere, ut non solum diutissime perdurent, atque irrefracta perseverent, sed, quod majus, adhibita quavis industria, difficillime postmodum delectantur. Qui præterea alimenta, aut medicamenta assumpserunt, ejuscemodi rebus odoriferis confecta, ad longum tempus illa eadem olere solent. Quin & plurima sive bene, sive male olentia, clysteribus injecta, caput, & cerebrum afficiunt. Aliquando etiam observavi ex indito clystere, in quo opium fuerat dissolutum, cerebrum ad longissimum tempus fuisse sporatum. Unde qua ratione opium per vapores ab intestinis cerebrum gravat, & ad soporem adducit, non dissimiliter odorifera ab utero per nervos, nares, & os impetere possunt.

At verò præter ea, quæ hic commemorat Hippocrates de conjectura à situ subtus admovendo, oportebit peculiarem sceminarum constitutionem, ac totius corporis structuram, ventris, & hypogastricæ regionis habitudinem intimius perscrutari, quo nimirum modo ista se habeat in suis operationibus, excrementorum repurgationibus, aliisque, & si graciles, an obesæ foeminae sint, si hypogastrion amplum, spatiosum, an verò angustum, & arctum, aut ex succum habeant: quamobrem sagax Medicus ex his omnibus simul junctis de bona, vel mala uteri dispositione, non irrationabiliter deinde coniciet.

Quibus verò medicamentorum generibus, quæ steriles creduntur, foecundæ fieri possint (si tamen defectus generationis ab ipsis sit) pluribus tentare aucti sunt periti Professores, industrizque obstetrices. Sunt, qui ope pomorum mandragoræ, de quibus latè inter cæteros meminere De los Rejes, Valletius, Sennertus, Savanarola, Mercurialis: alii mo-

scho, zibetho, ambræ gryseæ, cæterisque aromatibus sæpius iteratis: nonnulli nuce-moschata; plerisque testiculis animalium, aliisque similibus. Verum hos fallere, & falli contingit, nisi prius bene perspecta, ac maturius pensitata constiterit, qua de causa infœcunditas procedat, & num vicio formationis, & struaturæ uteri, ejusque vasorum, an potius defectu sanguinis, & glutinosæ illius substantiæ in ovariis adnatæ, & ad formam ovi adultæ, cujus potissimum ratione nuperrime patuit infœcundas evadere mulieres, quibus nimirum datum non est ejuscemodi ovis abundare, aut ad justam magnitudinem illa perducere, vel etiam perducta pericere, sed potius corrumpere, fortè quia ab ovariis seponi, atque in uterum delabi nequeunt, nimio adipe stipata, & circumducta, ut plerisque anatomici dissectionibus est observatum. Quamobrem pro varia harum causarum conditione, oportebit diversis auxiliorum generibus foecunditatem in illis promovere, fœtis nimirum partibus generationi destinatis, aut etiam remotis impedimentis, ex quibus foecundatio, & conceptio retardetur, quæ propterea sagax Medicus, ubi sedulo perquisierit, atque in deficientis naturæ auxilium promoverit, proculdubio sui voti compos fiet. Cæterum de his consulendi sunt practici, apud quos magna sylvæ horum medicamentorum, pro diversitate causarum proponitur.

Illud tandem ex his omnibus colligere nunc licebit, perperam à quibusdam in praxi omnem odorum usum in affectibus mulierum indiscriminatim vituperari, cum tamen is à primis Medicinz procedibus, summopere multis in casibus commendetur, neque solum externè, sed etiam internè.

Et quidem licere quandoque in effectibus muliebribus, medicamentis uti, nedum aromatum mixtura conditis, sed & fragrantibus, ac odoris nempe moscho, ambaro, zibetho, nuce myristica, calamo aromatico, cæterisque, dosi tamen convenienti, ac moderata, pluries & ab Hippocrate, & à Galeno, cæterisque, non temerè edocemur. iis enim, non solum cerebrum, & cor momento ferè reficiuntur, & in suis operibus vigorantur, si fortas-

ad sopore, vertigine, apoplexia, syncope, ac leipothymia sceminae laboraverint, sed speciatim uterus exinde suaviter allectus, seipsum impuritatibus statim exonerat, ut etiam scemundari subinde facile possit. In quam rem legi merentur prae ceteris Sennertus *lib. 4. suae prax*, & Laurentius *7. Anatom.* itemque Langius *epistola 23. libr. 1.* Galpar à Rejes *in suo Campo Elyseo incundarum quaestionum, quaest. 84. & 93.* Vivit adhuc Neapoli nobilissima quaedam Matrona, quae diu sterilis cum foret, & prolis avida, tandem impatiens (temerario plane ausu) plura, & plura moschi grana iterato sumpsit, atque voti compos, gravida paulo post effecta est, & masculum peperit, qui nedum feliciter, salubriterque degit, sed validos, robustos, & eufarcos filios, ac successores habet. Notum insuper est de Hispanis feminis non solum nobilibus, sed plebeis, quibus frequens in usu est acutus, ac vehementis moschi, & ambari odor, ut etiam praeter vestimenta, ac chirothecas, inter tabaci delicias, quotidie illum indiscriminatim habeant. Qua de causa crediderim, iis solummodo frequentes odores speciatim obesse, quae insuetae sunt bene olere, ut de Septentrionalibus ferunt. Moschi quoque usum internum non solum approbant, sed admiranda ex ipso praedicant Horatius *Augustinus lib. 12. epist. 6.* Solenander *conf. 15. sect. 4.* Riverius *cent. 1. obs. 65. & lib. 15. Prax.* Rodericus à Castro, Mercatus, Zacutus, Montagnana, Plateus, Varandaeus, Chesneau, aliique plures, quos in unum recollegit clarissimus Vir Lucas Schrockius *in sua Historia moschi.*

Hinc ego deducere erit, ex mente Hippocratis, non omnino explodendos esse odores ab usu modico in feminis, cum hoc loco expressè praecipiantur, quin contra objurgandi sunt ii, qui indifferenter praefocatas mulieres, & penè exanimis vehementius extorquere, ac affligere admittuntur fetidis, ac male olentibus rebus, quae plane benevalentibus, ac obusis adhuc infense forent. Et quamvis aliquando experiamur mox à partu enixas odoramentis graviter affici, id tamen iis evenit ex subita illa commo-

tionem, quam uterus ab ipsis tunc temporibus patitur, nimirum allectus, atque in seipso corrugatus, unde excrementorum repurgationi sibi obicem facit; siquidem tunc illius papillae, & hiantes cotyledones coacti, atque in suis porulis adstricti, nequeunt lochia, & impuritates à partu deponere, quae detenta, & cum remeante sanguine commista, reliquum corporis inficiunt, unde postmodum animi defectiones, nervorum contractiones, sopores deliria, febres, aliaque symptomata perniciosissima insequuntur.

Acuta igitur, & sua violentia cerebro solum insensa sunt per nares olfacta, cum immoderata fuerint, quatenus nimirum nervos, & nervorum fibrillas plus justo exagitant, & lacescunt, & quandoque etiam stupefaciunt, & offundunt: quae sanè ratione plures quoque mares iisdem plurimum offenduntur, & cephalalgia, vertiginibus, motibus epilepticis, aliisque, haud raro, velutebrii, vexari solent, ut non semel experti sumus. At contra uterus, cum praesertim vacuum scutura est, ipsorum halitu vigoratur potius, beneque afficitur, ut propterea facta subinde quadam expansione, sui que amplificatione, facile hiet, adaperiatur, exultet, & quod in sui cavo superfluitatum haesit, promptè admodum expellat: quamobrem pleraque mulieres in hunc finem, moschum, zibethum, aliaque odorata, sacculi inclusa, & coxis interiorius alligata, gestare consueverunt. Hinc proinde demirari subit, unde factum, ut ex Medicis in vulgus jam abierit, uterum odores percipere, quasi is olfactu capax foret, adeoque enorme piaculum nunc sit, in morbis muliebribus odorata quaecumque praescribere, cum tamen halitibus blandè admodum olentibus, seu particulis tenuioribus, & volatilibus in seipso exceptis, haerentes in glandulis noxiis, crassosque succos, fibrarum, & glandularum coarctatione, aut laxitate uterus exprimat, ac deponat. Verum in his cautio aliqua adhibenda, ut odorosi halitus nares, & cerebrum minimè pertingant, ne scilicet ingenti copia, & sulphurea, qua pollent, ac inebriativa conditione, illud aggravent, & obtundant, aut etiam vellicent, & discerpant, orgasmo in humoribus inducto. Ceterum bene olentia, etiam ex moscho, & ambaro, cum alia

V. etiam
Gal. 1. ad
Gal. h. c.
v. 14.

commista, & in botos, vel pilulas redacta, ac interius assumpta multum proficiunt, ad visceram, potissimum cerebri, cordis, ac uteri robur, viresque adaugendas, quemadmodum plurimorum authorum testimonio latè nimis comprobatur præ cæteris in sua *Historia Moschi*, præcitatus D. Lucas Schrokius Medicus Augustanus, nunc Præses meritisissimus Academiæ Curiosorum.

APHORISMUS LX.

Si mulieri utero gerenti purgationes procedant, impossibile est fetum esse sanum.

Confectas sanguinis purgationes, quæ singulo quoque mense fæminis benè se habentibus salubriter accidunt, tempore graviditatis definere in fetum alendi, & fovendi gratiam, cunctis est notum, ut propter eam inter cætera conceptionis, & gestationis uteri signa specialiora, illud potissimum recensetur, ut etiam docetur ab Hippocrate *hoc eodem lib. aphor. sequenti*. Quamobrem si utero gerenti purgationes procedant, jure optimo prælagire licet, impossibile esse genitum fetum esse sanum. Ut autem id omni ex parte verum sit, necesse est, ut non semel, neque modicè, purgationes istæ prodeant, sed iteratò, & affluenter; cum aliàs fieri possit, ut ex modica, nec iterata monstruorum expurgatione, utero gerens potius relevetur, & melius se habeat, deposita nimirum aliqua sanguinis portione in suo cursu præpedita, uterum gravante; & infestante. Hinc non abs re adjectum in *aph.* sub plurali numero *purgationes*, quæ planè designant consuetam in menses singulos evacuationem, quemadmodum idem Auctor expressius edocet *lib. 1. de morbis muliebr.* cum cæteroqui *lib. de natura pueri*, scriptum reliquerit, nil penitus graviditatem incommodare, si uno, vel altero tantum mense modicum sanguinis profundatur. In hoc autem speciatim consideranda erant, utero gerentis habitudo, ætas, regio, consuetudo, victus ratio, quæ præcessit,

atque alia universa, quæ graviditati obesse, vel prodesse possunt: siquidem plethoricæ, robustæ, juvenes, otiosæ, benè altæ, & abundantem menstruorum evacuationem sortitæ, nullum planè patientur ab ejusmodi per primos graviditatis menses purgatione superabundantis sanguinis incommodum; contra verò exiles, imbecillæ, exercitatæ, & pravæ edulii nutritæ, & nonnisi tenuem sanguinem expurgare solitæ. Sunt etiam quæ nihilum in consuetis menstruorum expurgationibus perturbantur, sed potius seipsis leviores, hilarioresque fiunt; contra aliæ nedum utero dolent, & cruciantur, sed & viribus, & stomacho deficiunt, ut penè langueant, & molestiis innumeris affectæ vix non ægrotent. His ergo potissimum si accidat à graviditate catamenia pati, fieri nequit, ut fetum gestent sanum, quippè qui non benè valens, viribus, & nutritione deficit, vel in posterum ægrotabit, & abortietur.

Sed præter eam pendere oportebit, unde sanguis immodicè, inconvenienterque profusus prodeat, an non ex uteri cavo, an potius ex vasis uterum circumperreantibus, aut etiam ab his, quæ hæmorrhoidas uteri concitare solent: etenim Anatomie compertum est, tria hæc vasorum genera uterum pertingere, & sanguinem profundere solere. Et quidem in utero gerentibus sæpè sæpius ex iis, quæ cervicem ambiunt, sanguis sponte sua, ac salubriter prodire consuevit, neque solum primis mensibus, sed etiam ultimis, immò per periodos toto ferè gestationis tempore, ut historiis proditum, & à nobis non semel observatum. Igitur ex vasis solum, quæ uteri cavum pertingunt, sanguis si effundatur, valetudinarium foetum, imbecillum, ægrotantem, & facillimè abortiturum indicabit: de qua planè purgatione intelligendus hic Hippocrates, si tamen, ut dictum, ubertim, & iteratò profluat, cum cæteroqui levis, & modica quæcumque evacuatio non tanti sit, ut uteri gestationem incommodare, & foetum labefactare valeat, præsertim in plethoricis, in quibus etiam si ex internis uteri partibus sanguis prodeat, à conceptu, ejusque placenta sejunctis, nihilum planè officere, consuevit, *modè*

NON

non reperat; cum aliunde effluat, quam ex valis foetus nutritur, & vitæ dicatis. Siquidem non tam ejus exitu, atque alimentum defectu, infans à fluentibus purgationibus periclitatur, quam orgasmo, & commotione sanguinis, uterum in ejus eruptione concitantis, & relaxantis, unde postmodum illius imbecillitas, dissolutio, & abortus.

Hinc modò tacite admonentur Medici, quomodo in ejuscemodi expurgationibus vive sinendis, sive cohibendis gerere se debeant, attenda nimirum sanguinis excreti quantitate, qualitate, tempore, & loco: ac potissimum utero gerentis habitudine, & constitutione.

APHORISMUS LXI.

Si mulieri cessent purgationes, neque febrilis, neque rigore superveniente, & fastidia cibi incidant, judica ipsam in utero habere.

Sicuti à fluentibus menstruis tempore gestationis procreatum foetus imbecillum dixit, sic nunc ex adverso ab eisdem retentis, citrà manifestam ægritudinem, conceptionem jam factam, atque uteri gestationem præsentem pronunciat. Et sicut menstruarum purgationes, si utero gerentibus superveniunt, sæpenumero minantur abortum, utpotè, quæ foetus debilem, nec benè valentem prælagierint, ita vacuis, minimeque gravidis, si cessent, postquam per lunares periodicationes ritè, convenienterque antea fluxerint, conceptionem jam secutam portendunt, quamobrem inter signa specialiora graviditatis id præcipuum communiter recensetur. At vero ne Medici in hoc judicio fallantur, advertit hic Hippocrates ejuscemodi desitionibus menstruarum, neque febrem, neque rigorem supervenire debere, sed potius ciborum fastidia, ut oertior conjectura uteri gestationis de-promatur,

Et quidem humanis scæminis inditum à Natura est, ut in singulos menses à secundo annorum vitæ septenario per uterum sanguinis purgationes subeant, quibus is convenienter iteroratus (non secus ac fecunda tellus ab ingruentibus imbribus) statuto quodam tempore fec-

cundus, & fertilis evadat, indeque foetus concipiat, ac edat. Et quamvis nonnullæ referantur etiam sine ullo menstruarum indicio concepisse, & salubriter quoque suo tempore peperisse, id tamen pererratum planè est, & insuetum, atque humanæ conditioni valde dissentaneum, quod nonnisi quibusdam brutorum generibus solummodò permissum est. Itaque ut humanæ foeminae concipere, & utero gerere possint, menstruas purgationes subire debent, quæ cum sponte sua deseriant, nulla præexistente morbosa causa, nullaque ægritudine divexante, graviditatis instantis, vel præsentis indicia sunt. Et quamvis pleræque omnes ferè ægritudines, exque potissimum, quæ sanguinis vitium, & partium imi ventris, ciborum confectioni, & chyli distributioni dicatarum læsiones consequuntur, conceptioni, & generationi impedimento esse possint; speciatim tamen quæ uterum in sua structura, & ductibus afficiunt, illas perturbare conlueverunt, ut cunctis notum. Fluentibus autem mensibus per suas itatas, determinatasque periodos, fieri nequit, quin cætera quoque ad conceptionem, generationemque destinata, benè, salubriterque se habeant, ut uteri gestatio naturaliter contingat; quamobrem non immeritò solius febris, & rigoris hic dumtaxat meminit, quamvis alia quoque accidentia retentorum menstruarum retulerit *z. de morbis*. Accidit autem febris à retentis, suppressisque menstruis (citrà graviditatis suspensionem) quia irruens per arterias sanguis in uteri glandulas, sive cotyledones cum non æquè à venis planè minoribus, & angustioribus subinde excipiat, fit, ut data mora fermentescat, nec per fermentum uterinum, qua decet energia, subigatur, ut adaperitis osculis foras amandetur, unde remeans per venas uterum eternè ambientes, universum sanguinem, totumque corpus inficiat, & febrem excitet, quæ cunctisque perdrabit quousque sanguis universus indebita partium alienigenarum mixtura exutus, & à prædicta commotione liber redditus evaserit. Quod si præterea lymphicis, crudisque impuritatibus onustus, atque ab ostruente glutine,

Experimento Harv. exor. Et constat arterias uterinas multo numerosiores esse, quam venas, eum advehendū quoniam reventandi major sic uterum de sanguine menstruo fluxit ex osculis arterialium, à turgescentia sanguinis debentibus.

viscosaque fucet, plerumque acido-pontico depravatus itidem prodierit, & per reliquum corporis recurreret, planè eundem aliz ejusdem glandulæ, itemque glandulosa viscera contaminabuntur, unde postmodum malæ nutritiones, cachexiæ, atrophici, chlorosis, & febris, velut in genere hecticarum, exorientar, si potissimum his consentiant vitia, quæ ab ovaris turgentibus, & malè affectis prodire solent, de quibus non est ut hic edisseramus. Rigor verò, vel ut aliis placet, horror, accidit à concussione, irritationeque sensilium uteri partium ab indebita illa fermentatione lacessitarum, ut etiam ab excursu irregulari sanguinis, & lymphæ sursum in reliquis corporis partes perreptantis, quæ etiam lumbi, quibus ligamenta uteri lata, & posteriora, alligantur, non dissimiliter percussuntur, & non rarò etiam dolent, ut & scapulæ, dorsum, pectus, mammæ, sicuti experimentis notum. Sed & ab uno utero malè affecto cætera viscera naturalia pariformiter coæscioiuntur, & in suis operationibus non leviter sæpe sæpius gravi cum vitæ incommodo colladuntur.

Itaque cum mulieri cessant menstruz purgationes, nec subindè febris, aut horror supervenit, ut ex his occulta saltem causa morbosa, vel ægritudo aliqua, ob quam illæ deficiunt, conjectari possit, atque ex alio capite ciborum fastidia superaccidant proculdubio de uteri foetatione: atque ad eò de conceptu præsentis, vel instante, judicandum erit. Cessare autem, seu penitus desinere illas oportet, veluti in alium usum destinatas; nam si per aliquod tempus detineantur; mox verò redcant, haudquaquam desisse, & cessasse dicendæ erunt, idque sive eodem, sive subsequenti mense: Fieri enim potest, ut ex aliqua externa causa, potissimum verò ab animi pathematibus, timore, atque coactitia, repente affecta mulier istiusmodi suppressionem patiatur, ut de Phactusa, & Namyssia meminit Hippocrates *6. epidem. sect. ult.* Superveniunt præterea gravidis ciborum fastidia, ob consensum uteri cum ventriculo, qui propterea vel cibos consuetos nauscat, vel penitus insuetos appetit, unde morbus ibi Malacia, & Pica, dicitur.

At verò quo pacto utero gerentes à

vacuis internoscendæ fiat, commemorare hic haud inutile erit ne scilicet hæc in re, quæ plerumque magni negotii esse solet, Medici fallantur. Ex quavis pleraque fallacia sint, ac peritos in Arte non rarò etiam decipiant, probabiliora tamen esse consueverunt, quæ mox referuntur. Primum autem ex his, quæ sensim utero gerentibus accidunt, atque citrà quancumque causam manifestam superveniunt, esse solet, ut cibos quosdam consuetos fastidiant, & nauscent, vel etiam evomant, alios verò insuetos, & malos avidè appetant, & comedant; id quod sub nomine Malaciæ, seu Citæ, morbosa nimirum famis, appellatur, & aliquando toto tempore gestationis, aliquando verò ad primos tres vel quatuor menses durare solet. Mammæ etiam plerumque ipsis obdurescunt, extuberant, atque impensè dolent, etiam si leviter contrectentur, illarumque papillarum color è purpureo in fuscum mutatur: pectoris venæ ampliores redditæ nigricant: cervix calidior observatur, necnon colli venæ, arteriæque attolluntur, ac turgent, sed & aliquibus maculæ rufæ, veluti lentigenes, in facie apparent, quinimodò vultus ipse paululum à sua speciositate demittitur, conniventibus nonnihil oculorum palpebris, cum albugine eorandem permutata, præter capitis graviditatem, aut hebetudinem, totiusque corporis gravamen, pulsuum celeritatem, atque frequentiam, cum ex doctrina Galeni graviditas, temporanea quædam ægritudo appetitur. Quod si postremò menstruz purgationes penitus detineantur citrà manifestam, sensibilemque ægrimoniam, atque subindè illa tumeant, venter sensim, sensimque attollatur, ac rotundetur cum naturali mollitie, haudquaquam de graviditate vereri amplius licebit.

Quibus igitur à retentis consuetis menstruationibus in foeminis salubriter degentibus, hæc signa accidunt; planè de uteri gestatione verè similiter judicare fas erit; at verò si postea menses prodeant suumque cursum ad maturum tempus servent, impossibile ait Hippocrates foetum in utero genitum sanum esse. Et quidem fieri nequit, ut foetus sanus sit, cui uteri os internum hiat, &

& vasa sanguifera, cum placenta ipsa laxantur, & sanguinem fundunt; constat enim ex Anatome, Placentam uterinam; ita tenaciter utero hæere, ut unum versus sanguinem per vasa umbilicalia in vitam, & nutritionem foetus transferat: cum ergo sanguis ex his funditur, proculdubio ipsum laxari, aut etiam discindi necesse est, quod sine ejusdem interitu fieri nequit. Necesse est autem, ut sanguis affluenter, atque ad multum tempus prodeat; quamobrem si modicè tantum, & non diutius effluat, citrà periculum detineri foetus poterit. Sed & ab internis uteri venis cavum ipsius pertingentibus profluere sanguis debet, nam si fortasse (ut non raro in praxi expertum) è collo uteri, atque ex venis, vel arteriis ejusdem externis emittatur, citrà ullum incommodum gestationis, imò & utiliter prodibit, quemadmodum etiam à Galeno, cæterisque vetustioribus Medicis est animadvertum, utpotè ex venis, quas curales appellant, quæ non raro in quibusdam succiplenis mulieribus, ac sedentariam vitam ducentibus, varicosæ etiam fieri solent.

Cæterum intelligendus aphorismus de his, quæ menstruas purgationes, juxta consuetam Naturæ legem, in singulis mensibus subeunt; nam sicut in plerisque brutis animalibus illæ nullæ sunt, ita in nonnullis humanis feminis accidisse memoratur, quod nunquam menstruas evacuationes passæ, nihilominus conceperint, & sanos, vegetosque pepererint filios, quamvis id perarum.

APHORISMUS LXII.

Quæcumque frigidus, & spissos uteros habent, non concipiunt. Et quæcumque præhumidos uteros habent, non concipiunt: extinguuntur enim in his genitura. Et quæcumque secos mulierum, & præcalidos: nam ex defectu alimenti corrumpitur semen. Quæcumque verò ex utriusque mediocrem habent temperaturam, eas secunda sunt.

Quoniam uterus, locus continendo foetui destinatus, plurimum consistit ad illius conceptionem, & libere,

vel malè conformatus est, illam, vel promovet, & adjuvat, vel contra impedit, & extinguit; propterea hic Hippocrates considerans ejusdem aptitudinem, & ineptitudinem, inquit, frigidus, & spissos uteros habentes non concipere, ut & neque præhumidos, & laxos, aut ficcos & adurentes; bene verò sortitas moderatos, & medios inter utrosque.

Et quidem frigidus ineptos esse generationi palam est, cum vita in animalibus potius calore, seu vi, & spiritu quodam calorifico fermentante, inferatur, & conservetur cordis motus; à frigore verò, & frigorificis, vel nullus fit, vel factus torpet, & emoritur; unde dicebat Aristoteles 2. de gener animal c. 3. *ineff in semine omnium, quod facit, ut fecunda sint semina, videlicet, quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus.* Spissos verò, ac densos intelligere oportet, non tantum quos plerique in suis ductibus impervios, ac impermeabiles interpretantur, quique scilicet genituram tum masculicam, tum foemineam admittere nequeant, sed præterea, qui in suis porositatibus, glandulis, ac textura, patentes, molles, atque expansioni, amplificationique faciles non sunt; siquidem non solum per arterias, ac venas, sed multo magis per tubas, Falloppianas dictas, per cotyledones, glandulasque, & per hiantes porulos, convenientemque texturam foeminarum uteri ad conceptionem conferunt. Nuperis namque observationibus Anatomicorum, ad peragendam conceptionem, debent præimum ova ex ovarii abrupta, atque secundo maris semine fetata per alterutram tubarum in cavum uteri deponi, ibique per molles, sed turgentes ejusdem glandulas alligari, ut ope Placentæ uterinæ foetus intra propria involucria, seu secundinas, efformatus, alimentum, & incrementum suscipere possit. Quare nisi hæc omnia in utero convenienter adaptata, ac disposita pateant, conceptio, & efformatio proculdubio nulla fiet. Itaque cum uterus spissus, ac densus est, ut mollem, & patulam in suis vasculis texturam, facilemque adhaerentiam non habeat, nullatenus conceptioni promovenda

da aptus erit . Sic p̄riter siccos , exsuccos , & multò magis adurentes uteros habentes , idem infortunium fortiuntur , cum ab ariditate , ingentique calore , longè majora , & graviora incommoda suboriantur , prater ea , quæ de defectu alimentì , & feminis corruptione hic ab Hippocrate memorantur , ut liquet .

Oppositis verò de causis , quibus uteri præhumidi sunt , & mucositatibus op̄pleti , infœcundæ fiunt ; etenim non solum in his (ut notat Hippocrates) genitura extinguitur , verum etiam ova , aut utero non coalescunt , aut molliã , & hæccida dissolvuntur , aut etiam multo humore obruta suffocantur , aut interno uteri cavo non adhærescentia , exoluta diffuunt , & evacuantur ; undè frequens in istiusmodi feminis à primo conceptu defluxus . Accedit , quod semen ipsum virile ab ejuscemodi præhumidis impuritatibus oppressum , adeò retunditur , & hebetatur , ut inefficax deinde redditum , non solum ovum fœcundare non valet , sed simul cum eo dilutum effluit , & foras educitur . Hinc in universum conceptum , vel adimunt , vel recusant , uteri imbecilles , frigidi , exsenuati , adiposi , præhumidi , distorti , oclusi , angusti , laxi , torpidi , insensiles , plorantes , nimisque aridi , præfrigidi , exsucco , semperque patuli , aut facile dehiscentes .

Mediã igitur , & moderatã constitutionis uteri esse debent , ut conceptui promovendo , itemque sustinendo , fovendo , & alendo , ad maturitatem usque habiles sint , benèque valentes . Quare quæ ejuscemodi beneficium sortita sunt , & mediocrem in omnibus constitutionem , temperaturamque adeptæ , hæc fœcundæ sunt , idest fœcundari aptæ , concurrentibus simul unã cæteris aliis ad conceptionem requisitis , jam antea memoratis . Cæterum notas uteri benè , vel malè affecti , exactè præcæteris investigat peculiari quodam opusculo Marcus Antonius Ulantus ; Et quidem frigidi , inquit esse pubem raram , menstrua tarda , ingrata Venerem , difficilem conceptionem , uterum parvum , pudendum molle , frigidum , & exile , lac modicum , & facile coagulabile : calidi verò ex adverso .

APHORISMUS LXIII.

Similiter autem , & in maribus . Aut enim propter corporis raritatem spiritus extra fertur , ita ut semen non transmittat ad os , vel propter spissitudinem humor non extitoras , vel propter frigiditatem non concrescit , itaque in eo loco concrevit , vel propter caliditatem hoc idem accidit .

SIve hic Aphorismus inter genuinos Hippocratis referri debeat , sive inter spurios , non multum hic intererit disceptare ; nam licet in eo memorata Hippocraticam doctrinam sapere non videantur , utile tamen quid continent , & saltem Medicos admonent , solere nonnumquam sterilitates non à feminis , sed à maribus provenire , & quidem non satis est ad conceptionem , formationemque fœtus peragendam , uterum in feminis aptè dispositum , benèque esse conformatum , juxta ea , quæ præcedenti aphorismo explanata sunt , sed præterea necesse esse , ut semen , quod à maribus suggeritur , prolificum , fœcundumque sit , valeatque fœmineum ovum , & rudimenta fœtus in eo prædisposita in motum deducere , atque ad nutricatum , debitumque incrementum suscipiendum habitare , ut inde vitalis fœtus exorians , cunctas operationes exercere , ac tandem in lucem prodire queat . Quamobrem sana ratione , quicumque is fuerit , qui sententiam hanc aphorismis interferendam existimavit , Marium vim , facultatemque considerans ; similiter in generatione deficientem esse posse adjicere voluit , illamque in sterilitate considerandam pari ratione , ac de fœminis dictum est , & præsertim vitio feminis , quod , vel ob defectum spirituum , fœcundum , & prolificum non est , vel ob crassitiam , & spissitudinem ejaculari nequit in uterum , vel quia ob frigiditatem inconcoctum dilutumque est , vel denique , quia ob caliditatem facile extenuatur ; & evanescit : quippe semen , ut fœcundare , ac generare valeat , debet esse spumofum , ac spiritibus redundans : tenax , & consistens , ut hæreat ; non verò crassum , spissum , ac durum , ut torpeat , &

lapidescat; neque frigidum, ut erudum dilutumque sit; neque adeo calidum, & acre, ut exolvatur in auras, & uterum vellicet potius, quam alliciat. Attulit autem hic Auctor has speciatim feminis condiciones, veluti magis proprias, magisque ad generationem promovendam requisitas, omittens alias has consequentes, vel ad istas facile reducibiles, eo potissimum ductus argumento, quo cunctis notum, semen virile, ut generationem promoveat, debere omnino in uterum primo ejaculari, deinde retineri, mox diffundi, ac tandem fecundare, quæ planè condiciones in adjecto aphorismo comprehenduntur, ut consideranti pateat. Cætera, quæ ad pudenda pertinent, sive ejaculantia, sive preparantia, & perficientia, sive conservantia semen, veluti instrumenta eidem gignendo, vel immittendo prærequisita, tacite sub illis comprehenduntur, ut propterea ad considerandum semen prædictis conditionibus præditum, facile quis præsupposita credat.

Quamvis autem Lucretius *lib. 4. de Natura rerum* dicat dissentanea cæteroque semina, posse tamen consentanea fieri, atque adeo generationi idonea, & peropportuna, si nimirum quod in semine femineo frigidum, torpidumque est à masculeo incalescat, & vigoretur, cum sæpè sæpius visum sit, steriles creditas, fecundas ex aliorum concubitu evasisse, atque vitaliter peperisse; si ovum nihilominus, quod ab ipsis suggeritur, aptè temperatum, & in rudimentis fetus ritè, rectèque prædispositum non sit, proculdubio à virili semine, cujuscumque conditionis illud sit, fecundari non poterit, ac propterea frigus illius nulla ratione ab alterius calore foveri, & vigorari, vel contra acritas, & fervor opposita virtute temperari; si quidem facilitas, vel difficultas utriusque in conceptione neutiquam dependet à seminum tenuitate, ve. crassitie aliave qualitate, sed ab aptitudine, vel ineptitudine partium in eisdem conformatarum, atque ab invicem agentium, & subigentium promptitudine, habilitateque. Qua propemodum ratione fit, quamobrem aliquorum animalium semina mutuo inter se commissa concipiunt, & generent, aliorum verò mi-

nimè, quod & in plantarum insitione; atque in vegetabilium omnium seminum satione similiter experimur; ubi scilicet plantæ ipsæ interfese, vel eorundem semina, cum tellure consentiant, vel dissentiant, uti apud Phytologicos est legere.

APHORISMUS LXIV.

Lac dare caput dolentibus, malum; malum verò, & febricitantibus, & quibus hypochondria suspensa mormurant & fistulosi: malum autem, & quibus in febribus acutis biliose sunt deflectiones, & quibus sanguinis multi dejectio facta est. Convenit autem tabidis dare, qui non valde multum febricitant, & in febribus longis, & parvis, si nullum ex prædictis signis affuerit, & præter rationem consumptis.

Lactis usum considerans in hoc aphorismo Hippocrates ea potissimum commemorat, quæ ab illo abstinendum suadent, ne scilicet pro beneficio, quod subinde ab eodem speratur, grave damnum corpori accidat, & majora mala assummentibus inducat: quippe ejus est lac conditionis, ut quemadmodum salubre admodum est, & conducibile fatiis iis, qui bene stomacho valent, nullisque pravis humoribus sunt referti; ita ex adverso maleficientissimum evadit, quibus malus inest corporis apparatus, & stomachus in alibilem succum commutando non est idoneus. Sic planè experimur in lactentibus puellis, salubritati, nutritioni ac augmento ipsorum facile conferre, si ventriculus omnino repurgatus inveniatur; at contra penitus officere, immò corrumpi, aut acescere, & mille alia propemodum mala deinde afferre, si is alienis, aut degeneribus succis infarctus sit, cum cibis potissimum heterogeneis vesci cœperint; unde postmodum tormina ventris, dolores febres, alvi fluxus, vomitus lumbrici, motus epileptici, idque genus alia iisdem superaccidunt.

Quoniam verò frequentissimus apud Veteres erat lactis usus, consuetusque in numeri propemodum ægritudinibus adhiberi, ut ex eodem Hippocrate deducitur,

pitus, ne proinde damna ex temeraria, atque importuna ejusdem exhibitione imminuta provenirent, admonet hic; quibus in corporibus evitari debeat, & specialius recenset capite dolentes, febricitantes, hypochondriis affectos, crudos, flatuosos, siticulosos, & larga hæmorrhagia divexatos. Commendat verò tabidus, neque multum febricitantibus, sed potissimum in febribus diuturnis, & parvis, minime verò acutis, & vehementibus, & denique in omnibus, qui præter rationem consumpti, & extenuati facti sunt.

At statim quis hic addubitabit, quomodo fieri possit, ut hæc innocua prope modum, temperataque naturæ, blandæ, & suavis conditionis, atque in alimentum primum cunctis animantibus concessum, facilis digestionis, & prompti, consentaneique alimenti, tam malum, & omnino nocuum his omnibus evadat, qui ceteroqui istiusmodi cibis indigent, ut citò reficiantur humectentur, temperentur, citrà ullam ventriculi validam actionem, passionemque; præsertim quia ipsemet Hippocrates 1. *aphor.* 16. edocuit febricitantibus omnibus cibum humidum convenire, qualis profectò lac est. Insuper quamvis lactis naturam, materiam, & generationis modus nondum satis perspecta sint, cum Veteribus sit creditum à sanguine; aliis cum Prospero Martiano ex chylo; Vvarzhono, aliisque ex commissione chyli cum liquore nervorum illuc corrivantium, & Hieronymo Barbatò ex sanguinis sero proficisci; undecumque tamèn illud oriatur, nil videtur mali quidpiam in se continere, quod istis in aphorismo memoratis nocere possit, cum conducibilis semper sit alimentum præparatum, concoctum, benèque dispositum, quale lac est, quàm præparatum, & indigestum. Analyti præterea lactis instituta, cunctis patet, in tres partes dissolutum illud abire, mirum in serosam, butyrosam, & caseosam, quarum quilibet summo cunctis commodo esse solet, sed & febricitantibus ipsis serosa humectando, ac temperando, butyrosa impinguando, & caseosa nutriendo, plurimum conferre potest, quibus planè tria hæc necessaria videntur, quin & diarrheas, dysenterias,

aliasque similes morbosas dejectiones in epidemiis curare pluries satagit idem Hippocrates lactis beneficio, & quod majus 2. *epidem. sect. 5.* ad aurium dolores, lacte utendum inquit, & 1. *de internis affectionibus* ad plures alias ægritudines adhibet, ut cætera hic omittam, quæ à plerisque aliis experimentis referuntur lactis ope utiliter, & salubriter diversis in ægritudinibus observata, ut propterea nil mirum, si illud Veteribus tantoperè fuerit in usu, quemadmodum ex eodem Hippocrate pluribus in locis colligere est. Quinimò solo lacte plurimos totam vitam sustinuisse scribunt Athenæus, & Plutarchus, ac de Masfzylis Africæ populis meminit Strabo; unde Ovidius 4. *Fasor.*

Lacte mero Veteres usi narrantur, & herbis.

Galenus etiam Rusticum quendam memorat, qui plusquam centum annos vixerat lacte usus. Fuere & alii, Getæ, Scythæ, Nomades, ob id Galactophagi dicti, ut & nunc Belgæ, Helvetii, Sæprentionalesque populi, qui in deliciis illud habent, & cum omnibus serè cibaribus commiscunt.

Verùm per hoc idem, quod lac temperata naturæ est, atque primum Animantium alimentum, facile subigibile & alterabile, magna est cum præmeditatione exhibendum, & non nisi iis, quibus metus omnis abest, ne acescat, corrumpatur, atque in deleteriam naturam abeat, juxta vulgatum illud philosophorum, *corruptio optimi pessima evadit*, quocirca scitè admodum scripsit Hippocrates *libr. de alimento*, sanis corporibus alimentum fieri, ac verò morbofis ex adverso venenum evadere. Atque hinc animantibus omnibus in prima ætate pro alimento à Natura concessum, quoniam per id temporis mandendo in habilibus, ventriculi fermentum bene admodum est, & temperatum, duriorisque texturæ cibos dissolvere potens non est, & ubi primum, editis dentibus, illos conterere valent, lacte destituuntur, quæ verò animalia statim, ac in lactem edita, hoc capere, & conficere possunt, lactificatione privantur neque alia de causa infantes, & nuper editi, cruditate, ac vermibus obnoxii sunt, adeoque ventris torminibus, dejectionibus, ac motibus, epilepticis affi-

ciunt.

stuntur, cum nondum ab uberibus depulsi alterius conditionis alimenta assumere incipiunt, nisi quia ex mala eorundem cum lacte miscela, utrumque corrumpitur, & acefeit, ut ex praxi ipsa satis clarè patet. Hippocrates autem cibum humidum, seu liquidum febricitantibus commendavit, sed nequiquam tam facile corruptibilem, atque in pravos humores transmutabilem, qualis lac est, sed potius, qui febrili causæ, atque indebitè ejusdem fermentationi convenienter advesetur. Auribus verò dolentibus lac extrinsecus admodum, aut inditum, non verò assumptum is commendavit, quemadmodum Galenus ipse utendum admonet 3. *de compos. medicam. secund. loca.* Atqui coctum lac pluries exhibitum invenitur, non crudum apud Veteres, nisi solum ad alvum subducendam, & in iis, qui febre caruissent: lac etenim decoctum, ut potè suo sero orbatum, vim quamdam adstrictoriam adipiscitur, unde fluenti alvo plurimum opitulatur. Qui verò lacte à primæ ætate pasti sunt, ac pro cibo usi, ex consuetudine contracta nullum planè incommodum perceperunt, & ò utinam lac solummodò in cibum sumere cuncti homines contenti forent, profectò non tam facile tot, tantisque ægritudinibus à multitudine, & varietate ciborum, laborarent; quamquam Galenus *e. 5. de san. tuend. c. 7.* quosdam alios memoret, agricolam illum sub spe longævitatæ prorogandæ imitatos, ab usu ejusdem graviter affectos. Caterùm etsi lac ex chylò, aut sanguine oriatur, longè tamen ab illis differentem sortitur conditionem, ut ex inita eorundem analysi satis notum; præterquam, quòd ab his, quæ intra corpus fiunt, ad ea, quæ foris acidunt, aut peragi possunt, non valet illatio, mutatis, variatisque subinde componentibus, aut concomitantibus corporis cujuscumque compagem: id quod perspicuum in lacte est, nam è mammis elicatum, atque acri expositum, statim à Kalinum spiritum amittit, cæterarum lactis partium moderatorum, ut in sanguine educto quoque accidit.

Hinc modò facile deducitur, quare capite dolentibus noctuum lac esse dicatur, quoniam cum dolor plerumque fiat ab acri, acido, pungenti, vellicanteque humore, qui sæpè ætius in ventriculo, cæ-

terisque naturalibus visceribus malè affectis dependet, is proculdubio usù lactis augetur potius, quàm retunderetur. Lac insuper sua natura fumosum, vaporibus caput, & cerebrum plus justo replet, immò & sopore aggravat, ac inebriat, unde rectè Lucretius illud vino comparans 1. *de Natura rerum*, ait:

..... Hinc nova proles

Ludit, lacte meromentes percussa novellas.

Lactem
quoniam in
lacte,
quidpiè
acidi.

Quamobrem ex mora, contractio ibidem acore, graviora proculdubio damna inferet. Neque distinguere hic licebit, num caput idiopathicè, vel sympathicè doleat; nam cum indifferenter ab Hippocrate scriptum sit, *caput dolentibus*, planè de utrisque intelligendum erit, cum in utrisque causa dolorem excitans æquè foveatur, & increbrescat, ab acore scilicet in humoribus excitato; unde Galenus 3. *de aliment. facult. cap. de lacte*, sumptuosos lac, dixit, indiscriminatim oportere capite præstare, ac præpotentes esse, nulla facta eorundem distinctione. Haud tamen inficias ivèrim, longè magis lædi eos, qui idiopathicè capite dolent, quàm qui sympathicè, quoniam illis, præter dolorem, caput imbecille esse solet, & malarum impressionum promptius susceptivum. Etsi præterea de capite dolentibus specialiter meminerit, non tamen aliis ægritudinibus capitis affectos exclusit; unde delirantes, lethargicos, epilepticos, vertiginosos, adhuc vigiles, eandem ob causam hoc loco comprehensos, sub capite dolentibus, intelligere oportebit; siquidem his quoque contingit nimis vaporibus caput gravari, & offendi, atque humorum acritudine compungi, & vellicari. Porrò licet lac universum, & secundum omnes sui partes acorem contrahat, & ejusmodi mala inferat, magis tamen per butyrosam, & caseosam nocet, quoniam ex his concrefcit, atque partibus hæret, aut in deleterios humores corruptum abit. Quamobrem, quòd ferosum magis est, quale Asininum, ab Auctoribus, ubi in ægris convenit, commendatur, ad eluendum, scilicet, detergendum, & laxandum, nitrosa, qua pollet, conditione.

Obesse quoque lac dicitur febricitanti-

tibus, & quidem iis, qui humoralibus, & putridis, ut vocant, febribus corripuntur, cum infra dicat illud convenire tabidis, & non multum febrientibus, quales hectici, & marasmo affecti, ex longis, diuturnisque pusillis febribus. In illis etenim tum ob febrilem indebitam, excedentemque fermentationem, tum ob sanguinis vitiosam diathesim, qua digestum stomachi fermentum pari vitio affectum est, tum ob excrementorum, pravorumque humorum apparatus, coctiones, secretionesque nullæ, vel malæ fiunt, idcirco promptè admodum lac in nidorem, aut acorem vertitur, adeoque corruptum, ac in alienam naturam degeneratum, præter febris, & febrilis causæ augmentum, mille alia symptomata parere potest, vomitus, cardialgias, singultus, diarrhœas, dysenterias, intestinorum tormina, aliaque febrientibus perniciosissima.

Malum præterea dicitur lac iis, quibus *hypochondria suspensa murmurant*: Nominem autem hypochondriorum intelligenda sunt viscera omnia in imo ventre utrimque posita, jecur, cystis, lien, pancreas, pylorus, ventriculus, uterus, intestina; ab his enim malè affectis, tumidis, elatis, tensis, duris, obstructis, aut inflammatis planè constat lac assumptum facile vitari, & vel acescere, & coagulari, vel corrumpi, & putrefieri, unde postmodum mala innumerable: Signanter autem hic meminit eorumdem *suspensorum, & murmurantium*, quoniam hæc duo solent esse specialiora malè affectorum hypochondriorum symptomata, de quibus latè ex Diocle Galenus 3. *de locis affect.* cap. 7. & ante ipsos Hippocrates *lib. 2. de morbis*, & alibi.

Siticulosus pariter lac obesse solet, sed non quibus sitis ex humidi assumptione orta creditur, nam his, ut infra constabit, suapte natura convenit, & confert; sed quibus vel à febre, vel à corruptis cibis, pravisque succis in ventriculo congestis, saliva crassiori, aut salisa reddita, cæterisque similibus, frequens, ac diuturna sitis infensa est; hi etenim revera vocantur siticulosi, siti equidem morbosa, & molesta, quæ nec largis potationibus, nec frigescenti-

bus, & humectantibus remediis infringitur, aut sedatur, nisi causa illam efficiens, ac fovens, penitus fuerit prius abolita.

Neque quis putet supervacaneè adjectum, etiam siticulosus, lac esse nocuum, quod fortasse poterat implicite sub febrientibus contineri: nam adhuc sine febre, molestissima sitis non raro urget, ut in Hydropicis, & Scorbuticis Picrocholis item, & biliosis, sicuti Hippocrates ipse *lib. de ratione victus in acutis* dulcia omnia inimica esse dixit, & sitim movere, ita quoque lac interdictum credere est, quod facile in his amarescat, & acrem, felleamque induat conditionem, quare his sitim potius auget, quam minuit.

Eadem de causa obesse dicitur his, qui febrientes biliosus patiuntur dejectiones: Adjunxit autem febribus acutis biliosas dejectiones: non quod febrientibus acutè conveniat, quibus malum jam antea dixerat, sed quod magis noceat, si biliosæ dejectiones cum illis conjungantur. Verùm biliosas hic dejectiones intelligere erit, non quæ solo croceo colore tales videntur, quales in lactentibus, sed quæ re ipsa acres, & acidomuriaticæ sunt, ventriculi, & intestinorum labem attestantes, quibus verò ob peculiarem ciborum, aut medicamentorum qualitatem flaventes dejectiones accidunt, ut ex malis perficis, peponibus, croco, rhabarbaro, cæterisque passim experimur, vel etiam ex speciali quadam ventriculi constitutione, à Natura indita, fæces croceas, aut aliter coloratas egerere, lactis usus obesse non poterit, si cætera non dissentiant, & stomachus benè se habeat. At verò vomitus qualiscumque ille sit, lactis usum prohibet, & languente præsertim ventriculo.

Nedum autem, cum biliosæ instant dejectiones, lac dare malum; sed etiam ubi multi sanguinis dejectione facta est: siquidem à sanguinis immo-dica evacuatione, non solum languent vires, & digestivum stomachi fermentum hebescit, unde facile lac acescere potest; sed multo magis illud acidum, depravatumque indicatur, velu-

uti à sanguine vitlato, maleque affecto proveniens, qui planè talis erit, si hæmorrhagiam intestinalem excitat, de qua proculdubio intelligendus hic Hippocrates, multi sanguinis dejectionem memorans, ab aperto nimirum sanguisero vase, ut in fluxu hæmorrhoidali dicto: cui inhærens Celsus *lib. 3. cap. 22.* lac his pro veneno esse ait.

Hactenus quibus lac noceat; nunc quibus conveniat, exponit. Et quidem iis primum, qui tabidi sunt, sed non tamen multum febricitant. At qui pro tabidis hic intelligendi sunt, prænosse primum oportebit, nam tabidos multifariam intelligi solere, apud Medicos palàm est; quin & plerique atrophiam, marasmo, similique emaciatione confecti, non rarò tabidi quoque appellari consueverunt, quamobrem non immeritò Mercurialis *variarum lesion. lib. 6. cap. 22.* etiam ex Hippocratis doctrina, indiscriminatim pro tabe insignem quamlibet corporis emaciationem, ac consumptionem apud Græcos, & Latinos scriptores acceptam interpretatur sed & multò antea Celsus *c. lib. 3. cap. 22.* ad tabem retulit quoque Atrophiam, & Cachexiam. Verùm ex Græco Codice Phthisi laborantes in intelligendi sunt, quibus ex pulmonis ulcere tabescere contigit: nam Phthisis strictè sumpta communiter à Medicis describitur totius corporis extenuatio cum febre lenta, ex ulcere pulmonis proveniens, quam & specialius Athenienses Phthoen appellare testatur Galenus *7. aphorif. comm. 16.* Quamquam non me lateat etiam generalius acceptam significare consuevisse quamlibet corporis extenuationem, à quacumque causa, & cujusvis partis affectione procedentem; unde multoties confusa ponitur cum marasmo, marcore, atrophiam, & tum ab aliarum partium ulcerationibus, tum ab immoderatis evacuationibus quorumcumque humorum, aut inutilium excrementorum retentionibus, obstructionibus, tumoribus, ossium luxationibus, cæterisque; quemadmodum præ cæteris nuperrimè collegit Mortonus *libello de phthisi*; quin, & Galenus ipse non solum totius corporis, sed & solius pupillæ oculi cor-

rugationem, angustiam cum exsiccatione, phthisim appellare non est veritus *10. de usu partium c. 5. & 7. aphor. comm. 16.*

At mirum, quomodò Hippocrates phthisicis, ex pulmonum ulcere, lactis usum commendat, cum cæteroqui ulcus quodlibet, non humectatione, sed exsiccatione egeat, ut scilicet pus inde emergens detergatur, & pars ulcerata consolidetur, ut pluribus ostendit Galenus *in methodo medendi.* Quamobrem & plurimos novi à lactis usu copiosius pus expuisse, & ulcus pulmonis fordisse magis, citiori cum ægrotantium internectione. Verùm commendatum Veteribus lac in phthisicis crediderim, non quòd omninò profuerit, sed quòd creditum iis sit, defumptis ex phthisi indicationibus convenienter satisfacere posse, cum alia per id temporis medicamenta simul unà iis conferentia minimè innotuerint: cum enim phthisim ab ulcere pulmonis tria comitentur, pus, ulcus, & marcor; inde fit, ut tria quoque ad illius curationem exoptulentur: nimirum pus detergentia, ulcus conglutinantia, & marcorem restaurantia; quæ planè ope lactis specialius consequi posse videtur; quippè serosa sui parte; pus in pulmonibus collectum abstergitur; parte caseosa ulcus conglutinatur, atque ad cicatricem perducitur; & parte butyrosa marcore confectum corpus reficitur, & impinguatur; quamobrem lactis usum ad phthisim curandam, non immeritò summis laudibus extollebant, atque unicum ejusdem remedium existimabant, ut & ad usque nostra tempora actum, putatumque est. At nunc cum vulnerariis balsamicis, resumptivis propemodum innumeris scateamus, ex vegetabilibus, animalibus, & fossilibus petitis, sub forma elixirium, electuariorum, extractorum, pulverum, pilularum, & similiarum, quibus citrà quacumque noxam empyricis, & phthisicis opitulamur, lactis usus non bene apud Recentiores audit; eo quòd majora semper incommoda ferat nec ipsa in salutem ægrotantium cedere observetur. Hinc ergo

norint, qui nequidem latum unguem à verustioribus rei Medicæ cultoribus recedere audent, quàm fuerit illis curta supellex, cum jam nostris temporibus, sagaci Recentiorum industria, tot, tantorumque medicamentorum simplicium, & compositorum numerosa accessione, nimium locuples Medicina evaserit. Quod si unquam lac phtisicis videatur exhibendum, sit illis stornachus bene valens, omni impuritate vacuus, ætas patientis puerilis, alvus adstricta potius, quam laxa, sputum purulentum, vel nullum, vel modicum, itemque febris nulla, vel levissima, citra, viscerum obstructionem, duritiem, vel tensionem. præter ea, quæ in his considerata notavit idem Hippocrates *lib. 2. prædictionum*.

In præferendis lactis speciebus varii sunt inter se Dioscorides, Aetius, Varro, Plinius, Avicenna, &c.

Cæterum inter lactis species præcellit humanum, ut potè magis naturæ nostræ consentaneum, quod cum etiam proximè à mammis exurgatur, proculdubio conducibilis est, nihilum scilicet evolante parte illa volatili, & alKalina, quæ cæteras moderatur, & temperat, immò ab acore, & putrefactione tutatur, & ventriculo concoquenti mirum quantum opituletur: necesse autem est, ut lactans mulier, nedum optimis, & conferentibus eduliis vescatur, verum etiam omni animi pathemate vacua sit, juvenis, catameniis libera, sanæ constitutionis, & quæ à tribus, vel quatuor ad summum mensibus pepererit. Quamquam Helmontius non irrationabiliter contendat, illud præ cæteris, nedum adultis, sed & recens natis, valde nocuum existimandum esse, eo quod magna incommoda subeat, & inferat, ob varias nutricum animi perturbationes. Humano lacti succedit Asininum, quoniam ferofius; post ea Caprillum, aliquanto consistentius, conferente in id quoque plurimum loci conditione, tum ob aeris, tum ob pascui salubritatem, quemadmodum de nostris Stabiis speciatim meminit Galenus *5. meth. c. 12*. Ovillum denique, Vaccinum, Bubulum, Equinum inferioris notæ sunt, licet ob caseosæ partis abundantiam magis nutriant, & impingent; unde præcis temporibus Athletas caseo ex calathis victitatos refert Pausanias ad robur, & corporis nitorem augendum; & Scythas equorum

lacte coagulato, & in caseum redacto (Hippacem vocant) alii, tradit Hippocrates *lib. de aere, aquis, & locis*: Camelorum verò lac omnium dulcissimum, suavissimumque esse scribit Plinius *lib. 28. cap. 9. lib. 11. c. 41*.

Addit insuper Hippocrates convenire lac tabidis dare, dummodo non valde multum febricitent: equidem si ii vehementi febre corripentur, lac prodesse non posset, quoniam ex gravi illa febre proculdubio lac ejuscemodi beneficio detergendi, & conglutinandi ulcera orbaretur, cum vix in ventriculo receptum vi febris, & fermenti febrilis, in nidorem, vel acorem penitus abiret: non rarò enim fit, ut phtisici, nedum febre lenta, & pusilla, quam habitualem vocant, sed etiam acuta, & gravi, quam dicunt humoralem, & putridam, afficiantur, ob cumulata potissimum excrementa ex malis coctionibus, & secretionibus suborta, vel etiam ex intruso pure in pulmone coactato per arterias in sanguinis massam, unde is plus justo fermentescit, & exolvitur. Quamobrem sana ratione antea dictum est, purulentum sputum, vel nullum, vel modicum illis inesse oportere, ut lac prodesse possit. Ita pariter conjectabimus ulcus neque magnum, & profundum, neque sordidum esse, adeoque facile in conglutinationem redire, & sanguinem in suam naturalem crassam lactis beneficio revocari posse.

Similiter in febribus longis, & parvis adjecit, lac conducibile esse, in quibus scilicet ob diuturnitatem corpus extenuari, atque ob humorum tenuitatem, & virium languorem, pusillas febres evadere contingit: in his enim, desumpta indicatione à corporis marcore, de quo alias scripserat, *que longo tempore extenuata sunt corpora, lente rescere oportet*, lac videtur omni ratione convenire, nihilum ex adverso repugnante febris conditione, quæ pusilla, & parva ponitur. At quoniam non rarò cum his diuturnis febribus jungi solent obstructiones, & viscerum tumores, propterea non temere addit, *si nullum ex prædictis signis adfuerit*: nam si fortasse hypochondria tumerent, obstructa, aut inflata forent, lac nulla ratione conveniret, itemque si ingens sitis, biliosa dejectio,

aut

aut sanguinis evacuatio conjungeretur, ut antea dictum. Sed & idipsum non inutiliter repetendum existimavit, ut nimirum ostenderet, quam cautè lac exhibendum sit, ut si fortasse unum, vel alterum illorum contra indicantium adsit, ab illius usu penitus abstinemus; unde non satis esse putavit, illa antecederet recensuisse, nisi etiam idipsum nunc de novo rememorasset. Hinc monitis nos voluit, & cautos esse in lactis exhibitione, quoniam indebitè, & inconvenienter eorum plurimum nocet, & officit; quamobrem rectè Galenus adverteit, *non semper Hippocratem servare brevitatem, sed in quibus magnum aliquod periculum imminet, si negligentius, quod ab ipso docetur, audiatur, bis, terve, repetere eadem non vereri.*

Postremò cæteris quibuscumque præter rationem consumptis, lac utile esse docet, quemadmodum sunt atrophia, marasmi frigido, tabe dorsali, aliave simili ægritudine affecti, citrà febrim, aut aliam evidentem consumptionis, & extenuationis causam. Quo fortasse motus argumento Galenus usum lactis approbat senibus marasmo frigido laborantibus *lib. de Marasmo, & 7. methodi c. 5.* Quin & plures legimus solo lacte vitam incolumen conservasse, ut de Agricola superius memorato scribit Galenus *c. 5. de Sanitate tuenda c. 7.* & de aliis narrat Athenæus, Plutarchus, Plinius, Leo Africanus, aliique.

Coronidistandem loco subjungere non erit incongruum, ad prohibendam lactis coagulationem conferre plurimum, si eidem admisceatur saccharum, aut mel; sed & Galenus *in hujus aphor. comm.* serum lactis sale, & melle conditum se etiam flatuosis exhibuisse testantur: at tamen, ut lac minus noceat, immò ut melius nutrire valeat, sit recens multum, album, medium intertenue, & crassum, sapore dulcissimum, omni alio sapore vacuum, ab animante elicium florentis ætatis, & plantis, in opportunum usum conferentibus, enutrita. Verum de hac re consulantur præ cæteris Claudinus *Append. de ingressu ad infirmos sect. 8.* Primerosius *lib. 3. de vulg. erroribus cap. 11. 12. & 29.* & noster Santorellus *12. de san. nat. c. 10.* ubi latè admo-

dum commoda & incommoda lactis refert, & examinat.

APHORISMUS LXV.

Quibus tumores in ulceribus apparent, non admodum convelluntur, neque insaniant; verum his evanescentibus de repente, illis quidem quibus à tergo convulsiones, & tetani sunt, quibus autem à fronte, insania, vel dolor lateris acutus, vel suppuratio, vel difficultas intestinorum, si tumores sunt rubicundi.

Aphorismus hic ad partem Medicinæ chirurgicam pertinens, prognosticus totus est, eoque Hippocrates futura, & imminencia, ex ulceribus mala prædicenda docet, & Medicos quoque præcautos esse oportere admonet, ut internoscere simul, & illa præcavere valeant. Desumptus autem ille est ex *2. epid. sect. 3.* licet parumper immutatus, sed tamen ita, ut facile unus alterum exponat.

Solent equidem ulceribus, ab inflatis potissimum vulneribus, tumores supervenire, & præsertim phlegmonodes dicti, ab impedito nimirum remanenti uni humorum circuitu, eo quòd interruptis, atque intercisis semicis discurrentis sanguinis, & lymphæ hi spontè sua ad labia vulneris is hæreant, & restagnent, unde post modum tumores: Et licet Hippocrates in textu dicat *adematata*, ista tamen, ut interpretatur Galenus, omnem tumoris speciem apud Veteres comprehendebant, quamobrem si ve sanguis, si ve lymphæ, aliufve humor præter naturam ibidem congestus, ex mora facile fermentescens, acore, atque irritatione; nedum partem ipsam ulceratam tumefacit, & extorquet, verum etiam membranas, & nervos circum jacentes, tum corporalia, tum acritudine coarctat, comprimit, vel etiam inflat, & dilaniat, indeque convulsiones, & mentis abalienationes eoriantur. Hæc autem esto indiscriminatio quibuscumque partibus vulneratis, ulceratisque accidere possint, specialius tamen plurima, variaque nervorum ramificatione refertas, afficiunt; & ubi extrema musculorum sunt sauciata; talia enim

enim vulnera, & ulcera, prava sunt ut dicitur *aph. sequenti*: si igitur ejusmodi vulneribus, aut ulceribus rēmores superveniant, inquit Hippocrates, neque convelli, neque insanire. Tunc enim verendum de convulsione, aut infania, cum humores commoti, & per corpus debacchantes, ad cerebrum effertur, atque nervorum principium occupant, & divexant; at verò in partem vulneratam delati, illud indicant immune ab ejusmodi læsione manere, adeoque neque convulsioni, neque demētia obnoxium fieri, quas procul dubio intulissent, si in cerebri medullam decubissent. Atqui dixit Hippocrates *non convelluntur maximè*; quoniam fieri potest, ut etiam cum ejusmodi humorum depositione, & tumorum in ulceribus apparitione, convulsiones, & infania habeantur, vel ob consensum earundem partium sauciatarum cum cerebro, aut cum spinali medulla; vel quia non integrè malis humoribus in ulceratam partem deponuntur, sed alii in hanc, alii in cerebrum sunt translati; vel quia aliunde contingit, cerebrum, & nervos una simul affici; sed profectò magis, magisque læderentur convulsione, & infania correpti, si a depositis pravis humoribus in partem ulceratam, tumores non apparent: Etsi igitur alia de causa delirium, aut convulsio accidat, non maximè, nec vehementer, & continuè molestantur, si ulcerata pars tumida apparebit, & ea mole, ac magnitudine, quæ proportionem fervere visa fuerit ad humorum copiam, & ulceris amplitudinem, ac profunditatem.

Quoniam verò humores isti in ulceratam partem depositi facilè loco moveri possunt, & aliò transferri; promptius planè in cerebrum veluti in partem suam natura debiliorem, & magis cum sauciata consentientem, efferentur: id quod cum acciderit, convulsiones, & distentiones nervorum evenire palam est; quomobrem rectè idem Hippocrates subdit, tumoribus hisce repente evanescentibus quibusdam à tergo convulsiones, & distentiones fieri; aliis verò insanias, laterum dolores, aut intestinorum difficultates, prout humores ipsi commoti in hanc, vel aliam partem decubitu fe-

cerint: quod expressius idem Hippocrates declaravit *cit. 2. epid. sect. 3.* ubi: *Flie autem*, inquit, *evanescentibus repente, quibus quidem in posteriores partes convulsiones cum doloribus; quibus autem in anteriore, aut insaniam, aut dolores lateris acuti, & dysenteriam rubram*: Siquidem ad posteriorem cerebri partem spinalis medulla, ejusdemque nervi potius afficiuntur; ad anteriorem verò mens, ejusque phantasia; & si inferius adhuc deferantur, ac decumbant, & thoracem, aut unum ventrem petant, lateris dolores, aut dysenteriam exorientur. Quin Galenus, & prehensus tamen à Cardano *in com. hujus aph.* ab ulceratis partibus, posterioribus vel anterioribus, deducit convulsiones, vel manias, cæteralque affectiones fore secuturas. *Si vero*, ait, *tumores de repente evanescant, convulsiones, ac tetani, quando in partibus posterioribus, hoc est in dorso ulcera fuerint: quæ verò deinceps, dicuntur, si in partibus anterioribus fuerint, consequi dicit*. Et rationem addit: *Posteriora siquidem nervosa sunt, anteriora venosa, atque arteriosa*. At historiz dux relatæ hoc loco ab Heurnio de vulneratis in humero, & scapula, nullo interea apparente tumore, in insaniam potius ductis, quam in convulsionem, contrarium evincere videntur. Quomobrem hæc indiscriminatim quoque exoriri posse fatendum est.

Sed ut hæc mala eveniant, non satis est, ut tumores dispareant, & evanescant, sed necesse etiam est, ut repente, & citrà manifestam, evidentemque causam. Ita enim fit, ut certo judicare liceat, humores aliò fuisse delatos, non autem revera evanuisse, aut fuisse resolutos ac dissipatos: siquidem quæ resolvuntur, aut certa ratione dissipantur, sensim, sensimque fiunt, præcedentibus signis attenuationis coctionis, & evacuationis. Hinc jure optimo idem Hippocrates *eadem 2. epid. sect. 3.* docuit: *Quæcumque sine signo judicationis judicatorio disparent, malè judicata sunt, velut erysipelas ancille Polemarchi*; & quemadmodum contingit Calvo Larissæo *3. epid.* Sed nec quis ambigat, quo pacto humores à partibus ulceratis subito, ac repente dispareant, alioque referantur, quoniam corpulenti sunt, & plerumque crassi. Siquidem

Polenti fonte, & plerumque crassi. Si quidem id ope circulantis sanguinis, & lymphæ, facile accidere potest, resumptis nimirum iis pervenas, aut lymphicos ductus, qui non raro plus justo, vel repellentium medicamentorum molimine, vel laevantium linimentorum amplificatione, hærentes cæteroqui humores excipiunt, & deducunt, circumpellentibus undique partibus adnexis: quod si fortassis tenues, & serosi illi fuerint, adhuc promptius per poros partium, atque per substratas, adjacentesque glandulas absorbentur, & in ordinarios, propriosque canales, adjacentium partium, & præsertim musculosarum nifu, coadjuvante plurimum calore, & fermentatione ibidem excitata, aliò adiguntur, & profluunt. Verumtamen neque solum in cerebrum possunt loco moti à tumefactis partibus humores transferri, & convulsionem, aut maniam excitare, sed alias quoque consimiles ægritudines juxta partium affectarum conditionem. Quare nedum morborum cerebri, & nervorum meminit hic Hippocrates, verum etiam pleuritis, peripneumoniæ, empyematis; si ad pectus; atque etiam dysenterici, si ad anum ventrem; & intestina humores illi transferantur, & decumbant. Adjecit autem in textu, si tumores sint rubicundi; quoniam pleuritis, & peripneumonia de genere inflammationum sunt, & non nisi à sanguine, vel cum sanguine restagnante contingunt, atque ab istius putrefactione empyema. Dysenteria verò hic intelligitur cruenta, quam rubicunda *cis. 2. epid.* appellavit, cujus etiam meminit *lib. de nat. humana, 3. epid. & lib. de Articulis, & Galenus 3. de sympt. causis c. 8. & 5. de locis affect. c. ult.* immò lienosis supervenientem salutarem censet *6. Aphor. 48.* veluti sine intestinorum ulcere & nullo alio gravi symptomate sociatam, immò criticè, Natura malum à bono sanguine separante, promòtam. Quod sanè si pari modo contingat ex tumoribus subito evanescentibus, translatis interea pravis humoribus in patentiores ductus unde facilius possint evacuari, vel saltem in ignobiliores corporis partes deponi, cum virium levamine, & symptomatum remissione, proculdubio neque penitus ejusmodi translatio vituperanda erit, ut

Torzi Op. Med. Tom. IV.

non raro podagricis accidit. Contigit etiam mihi Romæ aliquandò experiri in quadam nobili muliere, cui tumor ingens ad clunes acciderat, ex ulceribus ibidem antea contractis, illo repente evanescente atque exarefactis omninò ulceribus, subortum ad femora latum, oberransque Erylipelas, non solum permilisse ulcera brevissimè sanari, sed etiam febrem cum adjunctis symptomatibus desuisse. Hinc pariter deducere est (ut etiam advertit Mercurialis) non modò hæc, quæ retulit in aphorismo Hippocrates mala, ab evanescentibus repente tumoribus exoriri, sed & surditates, lippitudines, asthmata cardialgias, dysurias, ischiades, idque genus alia, quæ fortasse reticuit, contentus generaliora solummodò attulisse, quæ fortasse frequentius observaverat. Denique si tumores isti à lymphæ, aliisque humoribus, præterquam à sanguine orti, subito evanescant, ab illorum in aliis partibus depositione, congeneres morbi excitari poterunt, qui scilicet analogiam cum iisdem retinebunt, ut ex praxi.

APHORISMUS LXVI.

Si in vulneribus fortibus, & pravis, tumores non appareant, ingens malum.

Ut ostenderet Hippocrates solere ferè semper vulneribus, atque ulceribus tumores super venire, adeòque non inutiliter præcedenti aphorismo dictum, malum esse, si illi repente dissolvantur, & evanescant, in ejus argumenti confirmationem nunc adiecit, oportere iisdem tumores superaccidere, si præsertim fortia illa sine, & prava. Atqui parum refert num vulnera recentia sint, aut antea contracta, & in ulcus degenerata, cum ista Hippocrati non raro confundantur, dummodò ab externa causa processerint, ut deducitur ex *lib. de ulceribus*: Et licet hoc loco scriptum sit per *Toniæ* quod propriè continui solutionem à re incidente factam significat, nil tamen repugnat, quin etiam ad ulcera inde progenita idipsum extendamus, & sive punctum, sive cæsim, & sive à re contundente, sive frangente, & secante, sint inducta. Igitur ubi in vulneribus, aut ulceribus

H vche-

vehementibus, & magnis, tumor nullus apparet, qui cæteroqui ad vulneris magnitudinem consequi deberet, ingens malum significatur, saltem imminens, & futurum.

Vocantur autem vulnera fortia, quæ magna, & hiantia, ac profunda sunt, vel in partibus principalibus inflicta, ut docet Galenus 4. meth. c. 6. & 6. eiusdem operis c. 4. quamobrem vel ob partis præstantiam, vel ob rescissæ carnis nimiam molem fieri nequit, quin multa, & ingentia vasa sanguifera sint pariter vulnerata, & rescissa, unde sanguis inde præterfluens, cum nequeat suum circuitum recta peragere, necesse est, ut in adjacentes partes effundatur ibique stagnet, & hæreat, proindeque tumorem ingentem, & magnum pariat; quare si fortasse nullus appareat, indicio erit, vel intorsum, in partes scilicet corporis interiores excurrissæ, ibique corruptionem subiturum; vel sanguinem ipsum adeo effectum, & ineptum evasisse, ut lente admodum moveatur, sibi que remoram faciat, neque partes, ut docet irriget: vel denique tantam fuisse factam ex vulnere illius effusionem, ut vix reliquus superfuit, qui cordis motum, & vitam tueatur.

Quod si præterea nedum magna, & fortia sint vulnera, verum etiam prava observentur, hoc est maligna, & cacœthica, longè magis deteriora erunt, & vitium in sanguine ex partibus vulneratis deleterium denotantia, quemadmodum in gangræna, & spæculo. Istius autem conditionis esse solent vulnera capitibus, & finibus musculorum, maximè nervorum inflicta, ut observat Galenus in *comm.* quippe illa non sine ingenti dolore, inflammatione, convulsione, virium dispendio, cæterisque pessimis symptomatibus contingunt: quæ cerebrum, cor, aliasque principes partes collapsas, maleque affectas arguunt; unde si fortasse in his tumor nullus appareat, quoniam ex vulneratarum partium, earumque fibrarum coarctatione, corrugationeque affluens sanguis excipi nequit, sed ad alias partes principes, & mutuo consentientes, impetu quodam effertur, & irruit, vel ex virium languore, in suo motu præpeditur, & hæret, proculdubio ingens malum sequitur, & sæpissime etiam interitus. Atqui id ipsum non rarò quoque

impericia Chirurgorum accidit; quem admodum scitè hic etiam adnotat Galenus, cum scilicet influxus sanguinis in partem vulneratam valdè infrigidantibus, aut adstringentibus medicamentis reperimitur, repugnante interea ex adverso nervorum partium natura, & conditione, quæ, ut idem Galenus ibidem subdit, *medicinas calefacientes, atque exsiccantes desiderant.* Ex his ergo planè nunc sequitur, ingens malum subinde portendi, ut, etiam edocuit allegato 2. epid. sect. 3. quod suo more complexus Celsus lib. 5. c. 26. eleganter scripsit: *Nimis intumescere vulnus, periculosum: nihil intumescere, periculosissimum est: illud indicium est magnæ inflammationis, hoc emortui corporis.*

Quamvis autem hæc in universum vera comperiamus, accidit tamen aliquando, ut in corporibus salubri constitutione potitis, rectaque victus ratione usis, ob quam pravos, aut excrementosos humores nullatenus cumulari contingerit, inflicta vulnera alioqui magna, nullum, vel levem admodum tumorem adjunctum habuerint, sine ullo tamen vitæ periculo. Quamobrem confert plurimum bona corporis habitudo, & humorum puritas, ad evitandum ejusmodi in vulneribus incommodum: contra verò novi plerosque cacochymos, cachecticos, aut lue venerea infectos, qui etiam ex levibus vulneribus, & ulceribus, à suppuratis tumoribus subortis, vitæ periculum subiere, vel difficulter, & nonniti post diutissimum tempus, convalescere. Juvat pariter in his attenta Medicorum assidentium cautio, atque animadversio, qua scilicet præcaveatur per convenientia, & opportuna medicamenta, pravorum humorum ad partem vulneratam affluxus, ut propterea nullus, vel saltem levis aut insensibilis tumor sit compariturus: Cum igitur hæc ritè, rectèque peracta sunt, nihilum de tumoribus non apparentibus pertimescendum.

APHORISMUS LXVII.

Mollis boni, crudi verò mali.

Quandoquidem ad ingentia, & magna vulnera Tumores consequi bonum, ex præcedenti aphorismo tacitè subinfertur; docet in hoc alio Hippocrates, qua-

quales ipsi esse debeant, atque molles illos esse oportere, nam crudi, & duri alia de causa mali censendi sunt. Moles autem, sive ut scribitur eodem 2. *epidem. sect. 3. laxi tumores*, intelliguntur, qui prementibus digitis promptè cedunt, veluti oppositi crudis, duris, ac renitentibus diētis, ut colligitur *ex primo in primis epidemiorum*: & quidem tripliciter tales esse possunt, vel ex conditione humoris tumorem facientis; unde qui ex phlegmate, aut lymphâ, mollescit; qui ex terreo, concretoque humore, durus: vel ex eisdem humoris cruditate, vel coctione, quamobrem tumores inter initia, ob humorum cruditatem, duri observantur; cum verò coctionem subierint, molles fiunt: vel denique ex partibus affectis; quæ enim partes natura sua molles sunt, laxæ, & spongiosæ ut adenes, sæpe sæpius cum tumescunt, molliorem quoque, laxioremque retinent conditionem: Modò molles hic tumores in vulneribus apparentes, cuiuscumque generis sint, relati ad crudos, & duros, semper meliores existimandi sunt; quoniam molles ex ratione materiæ lymphicæ, aut pituitosæ, utpote nullum, vel levem dolorem, aut irritamentum inferentes, minoris sunt malitiæ, quam si à materia consistentiori, acidiorique sint progeniti: molles verò ex prompta, facilique coctione, proculdubio meliores sunt quam si illa contumax, & rebellis foret, & denique molles ex natura partis affectæ glandulosæ, ut potè sensus expertes, molestia quoque carent dolorifica, & vellicante, cujus rationem specialem habendam voluit Hippocrates in vulneribus, & ulceribus quibuscumque ex quibus antea convulsionem, maniam, cæterasque ægritudines acutiem præferentes metuendas dixit. Porro perperam egisse videntur illi, qui Aphorismum hunc de tumoribus univèrsis indiscriminatim sunt interpretati, in quibus etiam nonnunquam mollities longè admodum melior sit, duritie, & cruditate, cum scilicet illa ab imminenti, facilitate coctione humorum procedit; multoties tamen Medicos curantes fallit, & multò gravior, ac periculosior observatur, quemadmodum palam fit in œdemate, athæromate, steatomate, meliceride, vomica, cæterisque tumoribus flatulentis, & aquosis, potissimum

in corporibus cachecticis, atque ad hydropem dispositis, cum cæteroque phlegmon, durus, ac renitens tumor facilius subigatur, & curetur. Atque hinc etiam facile exponitur, quod 2. *epid. sect. 3. de iisdem tumoribus*, sub alia phrasi, scripsit Hippocrates, ubi sursum repentes contraposuit mollibus & laxis. Sursum autem repentes intelliguntur, non solum qui circa vulnera comparent, & partem ulceratam tumefaciunt, sed a liorsum, ac præcipuè sursum attolluntur, atque vel ob multitudinem humorum, eorundemque pravitatem, aut propter partis affectæ contractionem, compulsionemque, nobiliores partes petunt, & introrsum repunt. Cæterum crudi tumores, idest coctionem minime admittentes, nec à natura subigibiles, semper mali sunt, & periculum vitæ minantur, quales scirrhi, strumæ, carcinomata, exostoses, ut ex praxi Chirurgica cunctis notum; sicut contra molles ad suppurationem vergentes, minus mali, immò plerumque salutares existimantur.

APHORISMUS LXVIII.

Dolente parte capitis posteriore, in fronte recta vena incisa profest.

Quod experimento juvisse comprobatur 6. *epid. sect. 2.* Hippocrates in eo, cui *dolente capitis parte posteriore, recta vena in fronte secta profest*, in aphorismum redegit, & hic apposuit, ut vel hinc certò nobis constaret, ab experimentis, iteratisque observationibus sententiarum istarum seriem compilasse, ac sicuti in memoriam caderent, statò quodam ordine, disposuisse, non tamen ea lege, ut præcepta posteris traderet irrefragabilia, sed ut potius moneret, qua methodo sibi medicam facultatem comparasset, eademque posteri possent suis observationibus illam magis, magisque confirmare, ac locupletare, juxta illud Manilii.

Per varios usus Artem Experientia fecit;

Exemplo monstrante viam:

quippè non ex uno, aut ex altero experimento, sed ex pluribus, iteratisque, atque eodem modo contingentibus exurgit Experientia, quæ propter se scitè admodum describitur à Galeno *lib. de*

H 2 opti-

v Gal.
comm. 2.
in 6. epidem. 27.

optima secta ad Thirasybulum memoria ejus, quod sapiens, & eodem modo visum est. At verò experimentum propriè dicitur, ejus, quod nondum constat opere, attentatum; seu alicujus medicamenti dubia attentatio: unde experiri idem est, ac rei alicujus periculum facere, ac tentare, quod sane eventus ambiguitate, & periculo non caret.

Id itaque proponere videtur in hoc aphorismo Hippocrates, se nimirum aliquando expertum juvisse venæ frontis sectionem in vehementi occipitis dolore; ut hinc cæteri, si prudenter visum fuerit, id ipsum experiri valeant in consimilibus doloribus, num fortassè ex iteratis observationibus generale, quoad fieri potest, documentum elici, & experientia solidior deduci queat. Inutiliter ergo allaborant, qui hoc Hippocratis effatum ad rectam, perpetuamque medendi rationem reducere conantur per ambages illas evacuationem, quæ Revulsoriz, & Derivatoriz appellari consueverunt: siquidem istæ jamdiu à recta medendi Methodo, post detectam sanguinis circulationem exultarunt; nisi solum vocabula ista, in gratiam venerandæ vetustatis, retinere velimus, ut cum ejusmodi missiones sunt inter initia ægritudinum, Revulsiones; constantibus verò, aut invalescentibus iisdem peractæ, derivationes appellentur: ea plane ratione, qua fortè creditum, fluentes inter initia inflammationum humores intercipi, & in suis motibus præpediri; in augmento verò, & statu earundem, cum jam factæ illæ sunt, diminui, atque in motum denuò adigi hærentes partibus humores: quod tamen non facilè plerumque est, immò sæpè sapius nocuum ac periculosum, ut aliàs dictum. At verò, citrà ejusmodi inutiles animadversiones, potest dolori occipitis venæ frontis sectio prodesse, cum is ex immoderato, impetenteque sanguine in illius foramina angustiora reddita, non tamen promptè subeunte, provenit, quocirca vel hærens aliquantisper, vel irruens, & impetuosius excurrans pericranium, duramque meningem gravat, aut vellicat, unde, postmodum dolor, qui deinde sedatur, promotus, per frontalis venæ amplioris sectionem, illius circulatione; quippe jam factis constat, non aliud beneficium ex

venarum sectionibus corpori exoriri; quàm sanguinis motum, juxta Mechanicæ leges, nonnihil aliquando accelerare, ob diminutam ejusdem quantitatem. De reliquo, id indiscriminatim in cunctis capitis doloribus experiri velle, valde periculosum; cum ex Galeno in *comment. aphorismi primi, experiri ea qua non sunt longa experientia comprobata, non est citrà periculum, cum mala experientia ad totius animalis interitum terminetur.* Atqui, præter alia graviora pericula, quæ ex intempertivis, importunisque detractionibus sanguinis incurritur, illa specialius in venæ frontis sectione contingunt, quòd collum undequaque circumligari debeat, & caput ad supercilia fascia obduci, ut vena illa turgeat, & intumescat, ne pro vena arteria incidatur, & citrà periculum punctiois, aut vulneris pericranii. A devinctis autem jugularibus vasis facilè hydrocephalon, & à puncto, vulneratoque pericranio convulsio non rarò accidit. Hinc propterea factum, ut jamdiu ejusmodi venarum sectiones ab aula medica exulaverint; nec sit amplius, qui eas tentare, aut in praxim deducere audeat.

APHORISMUS LXIX.

Rigores incipiunt, mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorsum percurrunt ad caput; sed & viris parte corporis posteriore magis, quàm anteriore, veluti ex femore, & cubito. Sed & cutis vara: indicio autem est pilus.

Quamvis plerique Expositores memoratos hoc loco rigores nolint de veris rigoribus, febres præcedentibus interpretari, sed solum de refrigerationibus, aut horripilationibus, ab externa causa inductis, veluti à gelu, & à Borea; ipse tamen non video, cur illis nequeat hæc sententia adhuc rationabiliter adaptari, immò multò magis, quàm aliis; cum experimentis compertum habeamus, rigentes à febris secundum posteriora potius conqueri, ac molestari, immò quosdam etiam febre tertiana affectos novem, qui integumenta multa, ac lanæ, adhuc etiam ponderosiora, & ex calofacta, ad eas partes exquisierint, ut levan-

men

men aliquod, atque adjuvamentum à concutiente, & molestante frigore persentirent: Advertit pariter Galenus nullibi Hippocratem rigoris meminisse à febre sejuncti, ut propterea illum sine febre novum, & peregrinum symptoma, suo tempore fuisse scribat *lib. de rigore, tremore, & palpitatione c. 7.* Verum utcumque se res hæc habeat, & sive rigores propriè dictos, sive simplices refrigerationes à rigido ambiente illatas, intelligat Hippocrates, docet hic à lumbis magis in feminis per dorsum in caput excurrere; in viris verò, etiam partes posteriores potius, quam anteriores, atque ex his magis extremas: Quod & repetitum bis adhuc invenitur, 2. scilicet *epidem. sect. 3. & 6. epid. sect. etiam 3.*

Et quidem, quod in febrientibus rigores incipiant à partibus posterioribus, atque in foeminis magis à lumbis, clare deducitur ex nupera Recentiorum Anatomicorum doctrina, qui multis rationibus, atque experimentis evincunt, rigorificam illam concussionem ab indèbita succi pancreatici cum scilico fermentatione proficisci, adeoque circa lumbos, & glandulas lumbares persentiri, unde postmodum spinalis medulla, ductus thoracicus, pulmo, cor, totumque corpus, inæquali frigore contremiscat. In foeminis insuper, ligamenta uteri rotunda ad easdem quoque partes protenduntur, ac proinde major afflictio ex tot nervorum, & partium nervæarum compassione; siquidem inter cæteras istæ magis à frigorificis, sive internis, sive externis, afficiuntur, ex eodem Hippocrate *aphorism. 17. & 18. hujus.* Dixit autem *magis*, non quòd omninò ex lumbis, sed quòd præcipuè in his ostenderet rigores incipere solere, cum tamen reliquæ etiam partes extremæ corporis, manus pedes, ingenti frigore molestantur; rigore verò idest inæquali illa concussionem cum sensu intenzi frigoris, solum internæ partes nervæ ad lumbos, & præcordia sitæ divexentur. In maribus quoque posteriora magis, quam anteriora frigere incipiunt, cum rigor illos invadit, non quòd impari ratione hic illis accidat, cum idem sit in utrisque febris fomes, & focus, unde *6. epidem. sect. 5.* dicitur, *rigorem omnem à superiore ventre inchoare: sed*
T 223 Op. Med. Tomo IV.

solum, quia in foeminis frigus ex lumbis per dorsum ad caput fertur; in maribus verò extimas potius partes pervadit: halius enim ex fermentantibus præter naturam succis in regione lumborum, per nervos potissimum in maribus divexant, qui ex lumbis, & ossè sacro, atque adjacentibus imi ventris partibus, ad inferiora protenduntur, & per femora excurrunt, cum in feminis, ob eorundem cum utero, & cerebro consensum, per dorsum caput potius feriant, quod plane in ipsis mollius est, & imbecillius. Veruntamen et si hoc plerumque foeminis accidat, non est, ut omninò immunes exinde mares ab ejusmodi molestiis existimemus, quàm obrem appositè adjecit Hippocrates ad verbi vim *magis*. Nonnullos equidem novi è classe illorum, qui hypochondriaci affectione laborant, idipsò omninò ex rigorificis febribus passos quod de foeminis hic memorat Hippocrates, ut propterea etiam mente titubarent, & secum ipsis obloquerentur, & alios qui aliquantulum convellerentur, ac contremiscerent. Adjecit tandem, *veluti femorum, & cubiti*, loco exempli, ut cum posterioribus postremas quoque, & exteriores partes intelligamus quod clarius expressit *cit. 6. epidem. sect. 3.* inquires: *Florremus enim magis exterioribus, quam interioribus corporis partibus, veluti cubitis, femoribus.* Porro si hæc manifesta sunt in rigoribus, & horroribus, multò sanè patientiora sunt in refrigerationibus extrinsecus inductis aut in defluxionibus humorù præsertim lymphicorum, per spinam, & artus, quippe partes posteriores corporis frigidiores sunt anterioribus, quoniam illæ magis ossæ, & nervosæ, istæ verò majoribus, & numerosioribus venis, ac arteriis sunt refertæ, sicut etiam interiores, exterioribus ut patet. Quòd denique anteriores partes calidiores sint posterioribus, indicare subdit cutem illarum partium raram, atque facilem pilorum generationem: rarior enim cutis, & facilis pilorum generatio, caloris seu rei calidæ, unde pilus oritur, abundantiam indicat. At verò raritas cutis debet esse moderata, quæ scilicet satis sit ad haliuosa excrementa excipienda, atque in pilum prologanda, non autem tanta, quæ laxior nimis, & multum patula, illa retinere, & condescere

non sinat, sed potius evolare, ac dissipari permittat; siquidem quemadmodum adstricta nimium, & densa cutis pilorum generationi impedimento est, ita ex adverso rarior, & patientior plus justo glabra remanet; igitur moderatè raram esse oportet.

APHORISMUS LXX.

A quartanis capti, non admodum à convulsionibus capiuntur; si verò prius capiuntur, & quartana supervenerit liberantur.

SI unquam licuit à contextu aphorismorum mentem Hippocratis explicare, & clariorem reddere, certè ex hoc luculenter patet, rigores antea memoratos, febriles potius intelligere voluisse, quam alios, quoniam nunc de quartanis febribus verba facit, quæ rigorebus aut potius horroribus molestissimis ægrotantes cruciant, iisdemque veluti signis pathognomonice sociantur. Sed ista utcumque sint, docet Hippocrates, Quartanis febribus correptos non admodum convulsionibus affici: immò his fortassis antea correptos, superveniente quartana liberari. Multum autem allaborant Interpretes, num propriè de convulsione, græcè *σπασμῶς*, an de convulsione epileptica, ac de ipsamet epilepsia, exponendus sit, siquidem Galenus in comm. excipit convulsionem factam ab inanitione, & illam solum, quæ à repletione fit, atque ab humoribus lentis, & pituitosis progenitam intelligit, qualis in morbo comitiali, cui sententiæ inhærentes plerique alii incomprobationem adiiciunt eundem Hippocratem 6. epid. sect. 6. dicentem: *A quartana correpti magno morbo non corripiuntur; si verè corripiantur prius, & succedat quartana, liberantur.* Pro magno autem morbo epilepsiam intelligi, nemo est qui ambigat. Et quamvis nonnulli, inter quos Cardanus, de omni magno morbo illum interpretentur, id tamen veritati, atque experimento non cohæret; siquidem nulla ratio suppetit, quamobrem quartana correpti, à cunctis aliis magnismalis præserventur, aut liberentur; quinimmo experimentis pluries constitit apoplexia, asthma, cor-

dis palpitatione, hydrope, cæterisque magnis ægitudinibus eos laborasse, ut fileam scirrhus, obstructions lienis, renam calculos, ischurias, strangurias, aliasque, quibus obnoxii fiunt. Sed & Hippocrates ipse 3. epid. 3. complures quartanarios memorat in constitutione illa pestilenti simul cum aliis pertrixisse. Hinc falsum quoque dicere est Celsum, hac ductum Hippocratis auctoritate, qui quartanam febrem docuit ab aliis magnis morbis liberare. Verum tot ambagibus, & tricis exolvemur, si juxta Recentiorum dogmata, & observations considerentur omnes istiusmodi nervorum ægitudines à vaporibus, aut humoribus acidis provenientes, qui cum sedem suam in imò ventre habeant à vitio viscerum naturalium malè affectorum, præsertim verò pancreatis, lienis, ventriculi, & glandularum circumjacentium, propterea fit, quòd illis per indebitam cum cæteris succis, potissimum felleo, in gracilibus intestinis fermentationem febrilem subactis, ut speciatim in quartana febre fit, desinat in nervorum, & musculorum fibris proritatio, & convulsio, aut alias quoque dictum est; vicissim enim acidum quodcumque, felleo, & amaro liquore retunditur, ac domatur: cumque quartanæ febres cæteris longiores esse soleant, inde etiam sequitur, ut iteratis invasionibus, tum per vehementes illarum horribilas concussions, tum etiam à diuturna perdurante, omnis acor ex humoribus absumatur, vel infringatur, removeaturque causa irritationis, & convulsionis nervorum. Huc etiam facit, quod idem Hippocrates 6. epidem. sect. 7. circa finem, scribit: *melancholicos fieri epilepticos, & à convulsio;* quoniam humor melancholicus acidus, utriusque morbi causa, si in cerebrum, & mentem feratur; melancholiam, in principium verò nervorum, & nervos ipsos; epilepsiam excitat; atqui febre superveniente, idest per febrilem fermentationem subacto istiusmodi humore, uterque, vel desinit, vel remittit. Denique advertendum superest Hippocratem non penitus dixisse quartanis captos convulsionibus nullatenus corripi; sed non admodum solum; siquidem fieri potest, ut alia de causa illis

illis afficiantur, vel etiam eadem non penitus per febrem discussa, potissimum cum convulsionibus, & epilepsia fuerint inveterata, adeoque diutius protracta languorem in nervis consequantur: quo casu etsi omnino non desinant, satiatamen est si admodum, aut violentius non affligant, sed rarius solum, & mitius, quam consueverant.

APHORISMUS LXI.

Quibus cutes circumduntur arida, & sicca, sine sudore moriuntur, quibus vero laxa, & rara, cum sudore moriuntur.

Transcriptus est hic aphorismus ex 6. epidem. sect. 6. ubi per eadem verba scribitur, nisi quod clarius ibi, cutes arida, ac dura, pro aridis, & siccis memorantur. Notat autem cutes aridas, & duras, quae scilicet simul una exsuccae sunt, ac densae, quemadmodum in coriis animalium ad Solem exsiccatis, ut nimirum pororum constipationem, coarctationemque designet, & cuiusvis humoris absorptionem, unde tactu durae, distentae, & aridae, adeoque etiam scabrae, & asperae, percipiuntur. Neque solum unius, aut alterius partis meminit, sed universalis integumentis totum circumambientis, & circumvestientis corpus: id enim sonat verbum illud, *circumduntur*, quae scilicet cute universum corpus circumtegitur, & convesitur. Quibus igitur cutes tales sunt, vel natura, vel temporis progressu, forsitan ex aegritudine, veluti ex marasmo, sudor nullus fieri potest, etiam si febribus afficiantur, quoniam vel humor deest propter ariditatem, vel extramitti, atque exudare nequit propter cutis densitatem, exarefactis praesertim glandulis subtercutaneis dictis, unde lympa, sudoris materia, proximè solet extillare, quemadmodum evenisse scribit idem Hippocrates Deal. cis xori, & Adolescenti in Melibza, aegrotis xv. & xvii. 3. epid. sect. 3.

At verò qui cutem sortiuntur laxam, & raram, nimio sudore persusi in febribus, aliisque similibus aegritudinibus, decedere solent; quoniam scilicet, qui humores pravi per coctionem

subigi non poterunt, & criticè protrudi, sponte sua inter mortis confinia, inutiliter, immò etiam maximo cum virium dispendio, erumpere consuescunt, & sudores pariunt, diaphoreticos dictos, praesertim si cacoethiam conjunctam habeant, ut in malignis, & pestilentibus febribus.

APHORISMUS LXXII.

Qui Regio morbo laborant, non multum ventosi sunt.

ICeterum aliàs diximus, vel à veneno sanguinem, & lympham corruptentem, vel à crassis, lentisque succis fellei humoris in tenui intestina transpositionem ex ductu cystico, & cholidocho impredientibus, exoriri. Primum, plerumque malum, itemque exitiosum experimenta plurima contestantur, de quo etiam Hippocrates pluries in hisce aphorismis, praesertim si ante septimum apparuerit, aut tumido, ac duro existente jecinore. Alterum diuturnum quidem, sed minimè periculosum passim experitur, & sepius etiam sine febre. Cujus autem hic meminerit, ut eo affectos non admodum ventosos esse dicat, vereri subit. At de primo effatum hoc veritati non consonat, repugnante quoque eodem Hippocrate, qui Appollonium aegrotum xiiii. sect. 3. 3. epidemiorum, auriginosum simu!, & flatulentum fuisse memorat. A tumefacto praeterea jecore facile subsequi solet Tympanitis, in qua flatus praevalent adeò, ut universum ventrem distendant, & inflent. Leticos itaque ab impedita fellei humoris in gracilia intestina depositione, hic intelligere oportebit, quibus nimirum alvus styptica esse solet, & faeces si quae egeruntur, albicantes, ac cineritiae observantur. Quoniam enim in his bilis consistenter, ac inertior reddita, minimè in tenue intestinum deducta, nequit suo sale volatili viscosam pituitam, haerentesque in intestinis succos, etiam ab acido pancreatici fortasse austeriori, itemque ex ventriculo delabentem chylum convenienter diluere, ac moderari propterea fit, ut flatus, vel nulli, vel tenues admodum progignantur, sed & faeces

ces inde provenientes mucosæ plus justo & felleo istiusmodi liquore privatæ, diu retinentur, atque postmodum nonnisi ingenti conatu egestæ cineritæ observantur; constat autem felleum hunc humorem pancreaticis vim retundere chylum ab inutilibus partibus repurgare, tenaces hærentesque succos ab intestinis, incidendo, detergere, nec non clysteris vicem gerendo, flatus discutere, & alvi excrementa ad exitum provocare. At verò adiecit Hippocrates *non admodum*, cum fieri possit, ut aliquando, leviter saltem, flatus, aut ructus ab Ictericis emittuntur, cum scilicet aliqua ex parte felleus humor ad intestina deiicitur, fortè quia non omninò cholidocus ductus obstruitur, ut omnem ejus partem remoretur, vel etiam quia ab oleosa, tenacique bile cystis ipsa sola infarcitur, indeque Icterus exurgit, libero intereà cholidoco ductu remanente. Sed & contingit pariter nonnullos flatibus vexari,

ventris murmura excitantibus, & inflamantibus intestina, illos autem nequaquam depellere posse: his equidem facile accidit, ut Ictero corripianur, & Tympanitici præterea fiant. Novi quendam optima cæteroqui sanitate fruentem virum, qui cum ingentes flatus magno sanè impetu per tempus, cum luberet, edere consuevisset, mox factus Ictericus flatus ipsos per ventrem obmurmurantes discutere nequivit, & post aliquod tempus Tympanitico-asciticus periit.

Romæ cum degerem, contigit pariter experiri Ictericum quendam, inconvenienti tamen methodo tractatum, flatuosum, ructuosumque per totum ferè morbi decursum extitisse, sed tandem stomacho, & viribus exolutum, cum nil amplius retinere, nec digerere potuisset, ultimum suum clausisse diem tumefacto intereà Jecore, & Ictero in hepatidem scirrhosam commutato.



LUCAE TOZZI

In Sextum librum Aphorismorum.

HIPPOCRATIS COMMENTARIA.

APHORISMUS PRIMUS.

In longis lævitatibus Intestinorum firmitus acidus superveniat, qui prius non erat, signum bonum.



Extus hic Liber Aphorismorum varius est, proindeque utilis simul, & maximè commendabilis: continet enim sententias ad Praxim Medicam summoperè conferentes, præsertim in his, quæ accidentium morborum proprietates comprehendunt: sumptoque initio ab infima corporis regione naturali, primum considerat Hippocrates acidum ructum ex Ventriculo provenientem in diuturnis lævitatibus Intestinorum, atque si is, veluti ex inspirato superveniat, quin prius nunquam extiterit, bonum signum esse.

Est autem lævitas Intestinorum, græcè Lienteria, ægritudo illa, in qua assumpti cibi celeriter, & præproperè nimis, omnisque concoctionis expertes, ac nullatenus immutati, egerunt. Et quamvis inter Lienteriam, & Celiacam passionem, ea ab Authoribus differentia statuatur, ut in Lienteria statim, ac nullimodè permutati in Celiaca verò parumper detenti, & solum aliquantulum dissoluti deiciantur, non tamen illa tanti est, ut sub nomine lævitatibus Intestinorum hoc loco prior solum, & non etiam posterior affectio comprehendendi possit, cum unam, eandemque causam utrisque communem fortiri soleant. Quæ enim à Veteribus de ejusmodi ciborum dejectionibus sunt excogitata, de debili Concoctrice, aut imbecilla Retentrice, vel plus justo læcessi-

ta Expultrice, quarum culpa ingesti cibi debito tempore non retinerentur, vel ante necessarium tempus expellerentur, ideoque concoctionem non subirent, nuper a Anatomæ facilius explicantur per comprehensionem, coarctationemque tunicarum Ventriculi suis fibris intertextarum, dissolutionemque ciborum à succis, è glandulis lenticularibus earumdem, in Ventriculi cavum exudantibus; quamobrem cum ejusdem tunicæ delaxantur, & succi ipsi digestivi hebetes fiunt, aut in alienam naturam degenerant coctio nulla fit, admodum imperfecta, unde postmodum facilis eorumdem delapsus ad intestina, subitaque depositio: cumque iisdem tunicis Ventriculus, & intestina convestiantur, atque humores secretionibus addicti, Felleus scilicet, & Pancreaticus, partem sortiantur in hoc affectu conditionem à naturali statu degenerem; proinde fieri, ut quod in Ventriculo dissolvi, & concoqui non potuit, multò minùs dilui, & secerni queat in Intestinis, potissimum gracilibus Quin & hæc, tum vitio, & inefficacia eorumdem humorum, tum defectu, ac laxitate glandularum milarium, quibus interius referuntur, tum denique lactearum venarum excipere nequeuntium obstructione, plerumque etiam malè affectæ, in causa sunt ut quanto citius pariter ad alvum inconcocti cibi deturbentur, & expellantur. Hinc Lienteria, nedum lævitas Intestinorum, sed & ciliaris fluxus, seu diarrhæa stomachica plerisque appellatur, quoniam stomachus, seu Ventriculus, & Intestina cum suis tunicis, fibris, glandulisque, necnon cum liquoribus in eorum cavum extillantibus, simul unà in hoc affectu læsa conspiciuntur.

At verò non solum hic considerat Hippocra-

pocrates Lienteriam, seu levitatem Intestinarum quamcunque, vel ex modico tempore inductam, sed speciatim adjecit, ex diuturno tempore molestantem; siquidem *in diuturnis* dixit *lienteris*. Si namque Lienteria recens foret, profectò, quod de acido ructu superveniente recenseret, foret infidum, quia fortasse semper adfuit, & sicut is à principio Lienteriam concomitans non magni æstimandus, ita nec Lienteria ipsa plurimum esset magnificienda, utpote quæ non altas fixerit radices. Jure ergo hæc ambo animadvertenda scribit, *in longis*, seu diuturnis *lienteris*, in quibus gravius de vita verendum; & *ructus acidus superveniens*, qui longè magis utilis existimandus est. In his etenim ructus acidus superveniens recuperatum iri ægrotantem portendit, ob restauratæ coctionis indicia, quippe succi illi digestivi, ciborum dissolutionem promoventes; amissum acorem referunt naturali statui debitum, quo antea orbat, inidonei evaserant, & ventriculus ipse ad pristinam fibrarum texturam, sive coarctationem, quadamtenus revocari prædemonstratur. Atque hinc palam fit, quàm longè aberraverint veteres Interpretæ, ex ructu acido coctionem renovari existimantes ex eo, quòd ructus acidus indicium foret inchoatæ coctionis, vi caloris perfici consuetæ, cum ructus acidus ex *Galena* frigidam intemperiem consequi dicatur, & coctio ex eodem, à calore moderato fieri putetur. Equidem ructus acidus inchoatæ coctionis indicium est, sed ex restauratione, ac reditu succorum Chylificationi interviens, quoniam succi isti sua natura acido-acres esse debent, & ubi antea per Lienteriam hebetes, ac inertes, omnique acore, dissolvendi vim habente, orbat fuerant, cum in pristinum restaurari, & exacui cœperint, futuram in posterum meliorem ciborum coctionem pollicentur.

Addidit præterea, tunc ructum acidum signum esse bonum cum antea non extiterit, foret quia succi illi digestivi hebetes; & effeti, vel propter commixtionem aliorum succorum præsertim phlegmaticorum, vel ob mucorem in tunicis, & glandulis Ventriculi hærentem, vel propter eorundem inertiam,

ac inefficaciam, veluti à sanguine vapido dependentem, vim, actionemque nullam in cibos assumptos exercere poterint, qui mox repurgato per iteratas egestiones corpore, acutiores, efficacioresque redditi, deinceps valeant eorundem dissolutionem, Chylificationemque peragere. Quamobrem, qui succi ciborum dissolutioni dicati, nulli, vel inefficaces erant, comparent ructu acido, illoque perseverante, restituti designantur, unde signum bonum. Necessè est autem, ut perseveret, nam si momentaneus fortasse foret infidele signum esset.

Sed quid; si ructus acidus adhuc antea per initia levitatis Intestinarum extiterit? Certè ex mente Hippocratis nil boni exinde prælagiri posset: tunc enim acidus ructus potius à cibis ipsis malè digestis proveniret, quàm à succis digestivis in meliorem statum redeuntibus; quamobrem non immeritò Lienteriam ipsam committeretur, non superveniret. Atque fieri etiam potest, ut succi ipsi talem, ac tantum acorem nanciscantur, ut longè admodum à naturali conditione declinent, adeoque referant vim, acutiemque Aquæ Stygiæ, proximè ad veneni naturam accedentes, quocirca nedum cibos diluant, ac plus justo extenuent, sed & tunicas ipsas Ventriculi, ac Intestinarum proritent, & compungant, undè postmodum cicissima, ac præpropera nimis in alvum depositio, quemadmodum ex vehementioribus cathartica, & venenatis quibusdam liquoribus experimur. Sed & insuper à nimia, atque immoderata tunicarum, & fibrarum Ventriculi laxitate id ipsam evenire poterit, qua scilicet fiat, ut assumpti cibi nec comprehendendi, nec debito tempore retineri queant, sed sponte sua per phylorum se corrugare nequeunt in Intestina delabantur, quæ pariformiter affecta, aut premente, ineptaque istiusmodi mole gravata, foras protrudant. Hinc autem facile deduci potest evenire quandoque posse Lienteriam vitio solius Ventriculi malè concoquentis, aliquando verò ex defectu gracilium Intestinarum, succorumque illuc corrivantium, non sedernentium partes Chyli alibiles ad excrementosis, sed una simul permistas, ac confusas, ex irrita-

men-

memo statim ad alvum protrudentium, itemquem si à tumida, villosaque glandularum substantia quodammodo levigata, atque à fibrarum, nervorumque laxitate, ad debitum tempus continere nequeuntium, indeque fieri, cur aliquando gravior, quandoque verò mitior lienteria exoriatur, ut exemplis plerisque compertum est.

Quoniam verò similem sententiam scriptam reliquit Hippocrates 2. epidem. sect. 2. his verbis: *diuturnis levitatibus Intestinorum acidum ructum fieri, antea nunquam factum, signum utile, ut Demaneti accidit: fortasse autem est, & arte facere; etenim turbationes huiusmodi alterant: fortasse autem, & acidi ructus levitatem Intestinorum solvunt*; ansam nobis præbet dubitandi, an non æquè expediat Medico ructus acidus excitare, quin etiam, & vomitum, cum aliqui nihil de hoc memoratum sit in præsentis aphorismo. Verùm Hippocrates cit. 2. epidem. hæsitanter solum sub particula *fortasse* illum commendat, desumpta ratione ab illa turbatione, seu comotione Ventriculi, qua in eructatione se subvertit, & efflat, ut inde fortassis calor (cujus defectu Lienteria fieri creditur) suscitetur, ac vigeat, & frigidi, tenacesque humores Ventriculi fundo hærentes, submoveantur, & expurgentur, quamobrem cum certum omnino non sit ex ructu arte promotio Lienteriam fore desitiram, proinde factum, cur in aphorismo nil tale retulerit, veluti nondum experimentis comprobatum. Sed & in diuturna Lienteria affectis, adeoque toto corpore languentibus, nec videtur tam facile ructum acidum, & vomitum tutò excitari posse, nisi dum taxat ex accidenti, quatenus per medicamenta aromatica, & roborantia Ventriculum, vigor in fibris, & tunicis ejusdem se quodammodo corrugantibus, promoveatur. Et licet vomitus in alvi fluxibus ex eodem Hippocrate à plerisque Auctoribus commendetur, is tamen nonnisi inter initia convenit, valente nimirum Natura ejus impetum sustinere, quæ cum ex adverso valdè imbecillis esse solet in diuturnis lienteris, propterea haudquaquam tutum erit ad ejusmodi com-

motionem illam laceßere. Quod autem ex angusto alicujus vasis orificio potando, creditur promotum ructum prodesse posse, vanum omnino existimaverim cum nonnisi ab interna causa excitatus, isque similiter acidus, in Lienteria commendabilis, sit, & signum bonum esse possit.

APHORISMUS II.

Quibus Nares natura humidiores, & Genitura humidior, minus integra sanitate fruuntur, quibus verò contraria salubrius degunt.

Colligit in hoc Aphorismo Hippocrates ab humidiori, vel sicciori Narium, & Genituræ conditione, meliorem, salubrioremque, vel contra deteriorem, in salubrioremque totius corporis constitutionem; simili ferè modo, ac de totius Anni tempestate scripserat 3. Aphorismorum libro, inquit; *Ex constitutionibus Anni siccitates sunt imbribus salubriores, & minus mortiferae*. Et quidem ab humidiori corporum constitutione major excrementorum præsertim crassorum, & phlegmaticorum proventus designatur, quæ partes omnes aggravent, ac hebetent, & sanguinem vitæ thesaurum, sustinendo, fovendoque corpori ineptum, effertumque reddant, quamobrem majora, & pejora nobis semper accidunt mala ab his, quæ plus justo humefaciunt, ac delaxant: Humidum enim in Viventibus moderatum, balsamicum, & oleosum dictum, minimè verò aqueum, & excrementosum esse debet, quale per mucum, & fluentem lympham narium designatur. Scriptum est autem *Natura*, idest à nativitate, atque ex naturali, insitaque corporis habitudine, ad excludendas humiditas illas superfluitates, quæ ex causis externis, vel ab ægritudine aliqua inducuntur, quemadmodum ab aere austrino, cibis excrementosis potibusque gelidis, ac immoderatis, itemque ex chatarrhis, aliisque. In his præterea arguitur mala, & laxa nimis Cerebri (quod pituitæ metropolis Hippocrati dicitur) constitutio, quæ & lymphicas, ac serosas sanguinis superfluitates facile suscipiat, & susceptas mo-

moderari nequeat, sed per naves, caterasque adjacentes partes sponte sua defluere sinat. Id ipsum quoque indicat Genitura humidior; illa quippe tenax, spumosa, & consistens esse debet; unde cum humida, & fluida nimis est, à consimili sanguinis conditione progenita designatur; Modò ex utriusque partis humida, laxaque constitutione, cæteras quoque omnes pari vitio affectas conicere licebit, ad còque coctiones omnes, cunctasque operationes inertes, languidasque fieri, ex quibus nec integra, nec perfecta sanitas exoritur, sed valde debilis, & contrahendis ægritudinibus multum obnoxia; quandoquidem Cerebrum, & Testes videntur esse præ reliquis, præcipue, ac prævalentiores partes, ad vim, vigoremque toti corpori impertiendum, quippe quia ex Cerebro spiritus animales, atque ex Testibus masculinum robur cunctis aliis communicatur. Hinc experimur, Spadones, illosque omnes, qui ejuscemodi aqueis humiditatibus, atque ferosis humoribus abundant, esse perpetuò valetudinarios, ingenio hebetes, sensibus obtusos, languidos, excrementofos, & ad quæcumque opera, aut exercitia, tum mentis, tum corporis minus idoneos. Cæterum comparatè solum illos his minus salubres esse dixit, cum & non minus sicciori constitutione præditi, suis quoque subiiciantur ægritudinibus. At verò animadvertendum hic est, quòd junctim Hippocrates memoravit *Nares, & Genituram humidiores*, ut ex utriusque complexu detotius Corporis salubritate rectum judicium ferri possit; nam si una, vel altera solum pars humidior foret, non de toto, sed solum de illa parte male affecta, ac debili judicabitur; unde si Nares solum humescant, cerebrum male affectum, & imbecillum designabitur; si verò Genitura dumtaxat fluxilior, ac ferosior observetur, Testes solummodò, aliæque partes circumjacentes languidæ, & laxæ significabuntur. Debent igitur hæc duo simul jungi, ut de totius corporis constitutione conicere possimus. Id ipsum quoque per eadem ferè verba scriptum est *6. epidem. sect. 6.* unde excerptus videtur præsens Aphorismus, nisi quòd Genitura nedum humidior, sed co-

piosior quoque adiliatur, non minimum scilicet ad causariam valetudinem conducente copia. Hac etiam de causa idem Hippocrates 2. *aphor. 44.* adnotavit crassa, atque obesa admodum corpora citius interire, quàm gracilia; quoniam facilius in gravissimos, & lethales affectus incidunt, quales sunt Apoplexia, Lethargus, Carus, Paralysis, Oculorum suffusio, Asthma, Hydrops, Lienteria, Diarrhœa, Dysenteria, aliique similes. Contrà verò sicciori, solidiorique Corporis constitutione potiti, salubriorem vitam degunt, utpotè qui puriori, floridiorique sanguine sunt præditi, & partes ad robur, & operationes Vitæ destinatas, solidiores, firmioresque nacti sunt: quod pariter confirmat Cels. *lib. 2. cap. 1.*

APHORISMUS III.

In longis difficultatibus Intestinorum cibi fastidium malum, & cum febre pejus.

A Libi Hippocrates 2. *Aphorif. In omni morbo dixit, bene se corpus habere ad ea, quæ offeruntur, bonum esse, contra verò malum.* At hic specialius in Dysenterii, ciborum fastidium adnotat, veluti signum prostratæ virtutis appetitivæ, atque adeò malum, & cum febre pejus.

Verim animadvertere oportebit, non dixisse Hippocratem in Dysenterii, seu difficultatibus Intestinorum simpliciter, sed notanter adjecit, *in longis, seu diuturnis*: etenim in incipientibus Dysenterii, ex malo fortassè corporis apparatu, atque ex humoribus acribus, aut oleosis, quales plerumque sunt, qui biliosi vulgò appellantur, non raro fit, ut statim appetitus langueat, & ciborum fastidium, ac nausea inferatur: illud tamen non tanti existimandum, ut spes omnis absit recuperandæ in posterum appetentiæ, postquam scilicet humores illi acres, & oleosi edomiti, vel evacuati fuerint. At verò cum inter incipia Dysenteriz, appetitus non est omnino prostratus, si deinde temporis processu, ægritudine nimium increbescente, ille penitus deficiat, & ciborum omnium fastidium insequantur, proculdubio pessimum indicium erit,

erit, veluti non à solis humoribus ventriculi tunicas laxantibus progenitum, sed à labefactata ejusdem actione, atque ab emortuis, exsolutisque succis eidem addictis, dependens. Neque enim tam facile deinceps est, exsolutos ejuscemodi succos restaurare, & labefactatas vires reficere, postquam diu cum torminibus alvus egerit, & intestina tam malè affecta fuerint: unde & sanguinis, & vita ipsa, proximè est, ut tandem deficiat. Accedit, quod ad reficiendam consumptam ex immodica egestionem substantiam necessaria omnino est ciborum ingestio, pariterque conveniens eorumdem digestio, & chylicatio, quæ, nisi ventriculus benè se habeat ad appetendum, & concoquendum, nullatenus haberi poterit; quamobrem de omnimoda virium deficiencia subindè adhuc verendum erit.

Sed quomodo fieri potest, ut in Dysenteria, etiam ab initio appetitus ciborum habeatur, procedente verò tempore deficiat? Ratio petenda videtur ab ipsismet intestinis malè affectis sive superioribus, & gracilibus, sive inferioribus, & crassis: læsis namque Intestinis solum crassis, & potissimum Recto, beneque se habentibus superioribus, & gracilibus, facile est, ut appetitus ciborum habeatur, qui tamen nullus, vel valdè imminutus erit, cum superiora, & gracilia Intestina, quibus ventriculus proximè alligatur, afficiuntur; Et quoniam procedente, productaque Dysenteria, erosiones, aut ulcuscula adhuc in Intestinis crassis contracta, sensim, sensimque repere possunt in partes superas, & nodum Intestina gracilia, verum etiam ventriculum ipsam contaminare; propterea fieri potest, ut Dysenteria inter initia appetentiam non lædat, progressu verò temporis nauseam inferat. Adde quòd morbi omnes iniciantes debiliores semper sunt, sensim verò in valescentes graviores fiunt attritis viribus, & languescente natura.

Quod diuturnis Dysenteris ciborum fastidium superveniens malum hæcenus dictum est, longè pejuserit, si cum febre conjungatur; & quidem, si febris à principio Dysenteria comitetur, sive in ejusdem decursa superveniat: etenim ratione febris vitium quoque in sanguine inductum designatur; atqui longè

gravius erit, si febris, quæ à principio decrat, vel levis admodum videbatur, mox cum ipso ciborum fastidio supergrediatur, aut increbrescat; quippè tunc vel infirmationem, vel mortificationem ibidem facta designat. Id quod etiam notavit idem Hippocrates *6. epid. sect. 7.* his verbis: *In longis Dysenteris cibi fastidia mala, tum aliàs, tum si insuper febrerint:* ubi duo notabiliora commemorat: primum; quòd ciborum fastidium non semel, sed pluries, & diu perstitit, nam usus est plurali numero, *cibi fastidia*: alterum, quòd tum aliàs, tum si insuper febrerint, ubi per particulam *insuper* sepevenientem febrem designat.

Neque hoc novum in praxi, quæ pluries constitit Dysenteriam citrà febrem accidisse, sed & nedom absque febre, verum etiam absque cruentis egestionibus visam gravissimi Doctores attestantur, illamque epidemicam, & populariter grassantem, de qua præceteris meminere Villisius, & Sydenhami, itemque Bonetus in suo *Sepulchreto*, aliique, ut propterea mirum non sit, quamobrem Hippocrates dixerit *diuturnis Dysenteris*, cum tamen Dysenteria inter morbos acutos reponatur; etenim fieri potest, ut illa, potissimum incurta, in longius tempus protrahatur, utpote in Recto intestino crassiori excitata, quemadmodum etiam in Tenesmi experimur.

A P H O R I S M U S I V.

Ulcera circumglabra prava sunt.

Ulcera circumglabra dicuntur, ex quorum ambitu, & circa illorum labia pili decidunt, ac decisi nullatenus renascuntur. Sive autem ulcera ista à causis internis fuerint inducta, sive ex præcedenti vulnere relicta, perinde erit, modò ab affluxu pravorum humorum, circumjacentes pili è suis radicibus abradantur, & sponte decidant. Hinc ubi Leonicensis, aliique Interpretes scribunt *ulcera*, Fuchsius mavult legendum *vulnera*, quæ tamen in ulcus desierint, ut proinde non ex vi vulneris, sed ex pravo, malignoque humore in vulnere labis restagnante, radices pilorum erodantur. Addit etiam Cardanus præter pilorum *casum*, *cutis*

cutis desquamationem, ut ab iisdem humoribus malignis, & erodentibus, ne dum radices pilorum, sed etiam cutis, & caro subiecta depravetur, & inficiatur.

Ab ejusmodi igitur pilorum defluo, & cutis desquamazione, clarissime deducitur, ulcera ipsa evasisse maligna, & caeothica, vel à vitio ejusdemmet partis ulcerata; corruptentis alimentum, vel à toto malos humores in eandem partem deponente, quemadmodum observare solemus in corporibus gallica lue infectis. Hinc autem edocemur, pro talium ulcerum curatione, corpus omnino esse repurgandum à pravis, deleterisque succis ulcera ipsa inficientibus, ac præterea alexipharmacis, ac specificis oppugnandum; nisi enim pravi illi humores eliminentur, & alimentum, quod parti affectæ suggeritur, purum, temperatumque fiat, proculdubio ulcus nunquam ad cicatricem perducetur. Hanc eandem sententiam scriptam etiam invenies 6. epidem. sect. 7. sub his verbis: *Ulcera circumglabra maligna sunt; quare hic Aphorismus desumptus exinde videtur.*

APHORISMUS V.

Dolores laterum, pectoris, & aliarum partium si multum differant, sunt considerandi, & perdiscendum.

Quo pacto verit hunc Aphorismum Leonicenus, obscuritatem parit; quare melius legendum cum Fuchio, & Cardano, quorum alter è græco Codice transfert: *Dolores, qui sunt in lateribus, & pectore aliisque partibus, num multum prævaleant, differantve considerandum.* Alter vero, ita scribit; *Dolores, qui sunt in lateribus, & pectore atque aliis partibus, an multum varient perdiscendum; cui consentit etiam Mercurialis.* Et quidem utraque hæc versio clarior est, per quam Hippocrates Medicos consulere videtur, ut partem affectam in doloribus internoſcere curent: nisi enim partes affectæ sui indicis distinguantur, curatio haudquæquam prosperè institui poterit; etenim in doloribus, non solum distinguenda erit doloris species, num ille acutus, & pungens, an verò obtusus,

& gravans sit, num tendens, aut inflans, num pulsans, aut convellens; verum etiam à quibus causis potuerit induci, in qua speciatim parte, cum quo morbo conjunctus, quo anni tempore, quave tempestatis constitutione contingat; siquidem ab horum accidentium, & circumstantiarum varietate, partes affectæ, illarumque speciales ægritudines cum suis causis facilius discerni poterunt. Et quidem pungentes dolores ab humoribus acerbis, gravantes a crassis, & pituitosis, inflantes à flatibus oriri solent; sicut pariter pulsans fit in arteriis, convellens in nervis, & membranis, acutus in partibus sensitivis, obtusus in glandulis, & viscerum parenchymatibus: qui contingunt ætate, plerumque ab humoribus tenuioribus, qui in hyeme, à crassioribus; atque ita de cæteris: Modò pro istorum varietate, varianda quoque curatio erit, ut patet ex methodo medendi. Dat autem exemplum Hippocrates in hoc textu, de doloribus laterum, & pectoris; & pro lateribus intelligit costas cum adjunctis musculis mesopleuris, & intercostalibus dictis, prout utrumque latus dextrum; & sinistrum occupant; pro pectore vero intelligenda est pars anterior ejusdem, ubi costæ sterni adnectuntur, & non solum secundum partem anteriorem, & externam, sed etiam secundum partem internam ejusdem pectoris; nam non eodem modo dolor in utrisque contingens pectus ipsum afficit; cum pars interior, & membrana illa, quam pleuram vocant, sensu exquisitiori communita, acutiùs dolet; pars verò externa musculis connecta, non adeò acuto sensu torqueri solet. Ita quoque dolor alter afficit pulmonem, ac pleuram, aut musculos intercostales: quamobrem bene constat pro diversitate partium affectarum curationem diversimodè esse instituendam.

Neque solum qualitas doloris, sed ejusdem magnitudo, consideranda est, num scilicet exiguus, & levis sit, an verò magnus, & excedens; inde enim designabitur causa dolorem faciens, vel levior, vel gravior; vel abundantior, vel parcius; vel tenuior, vel crassior; vel tenacius insua, & recondita, an verò superficie tenus dumtaxat adherens.

Considerandum insuper est, num in

Confer Hipp. 6. epidem. sect. 7.

longius tempus dolores sint processuri
ideoque diuturniores, an verò sint citius
desituri; & num per ipsam eandem, qua
incoeperint, anni tempestatem, puta qui
hyeme, intra hyemale quoque tempus
finiri possint, an potius ad aliam se-
quentem, nempe vernaltem, vel æsti-
vum protrahendi sint, ut ex eodem Hip-
pocrate colligi potest *6. epid.* ubi de
constitutione quadam in Perintho va-
gata, sermonem habet. Quare non ir-
rationabiliter quis conjectabitur ex do-
lorum varietate, diversam morbi cau-
sam, morbi que magnitudinem, motum,
& morem cum parte specialiter affecta,
ut fufius declarat Galenus 2. *de locis
affectis* c. 2. Hinc Hippocrates
hic exempli causa de doloribus pecto-
ris, & costarum protulit, ut inter se
invicem distinguantur, aptandum quo-
que erit cæteris partibus, si dolore affi-
ciantur, ut ex iisdem signis discerni pos-
sint, puta cum dolor dixerat illa, num
internæ, an externæ partes ventris affi-
ciantur, & num Renes, an Intestina, an
etiam reliqua viscera adjacentia: quæ san-
nè, ex documento ejusdem Galeni c. 1.
à quinque fontibus deducuntur, nimirum
à natura, & conditione doloris, à situ,
ab accidentibus adjunctis, ab excremen-
tis, & ab operationibus, læsis.

Postremo advertit Galenus *in comm.*
etiam in pluribus individuis dolores, iis-
dem in partibus inductos, ex supradictis
indiciis posse diversificari; si nimirum
considerentur doloris species à vhe-
mentia: Est enim duo individua costarum
dolore crucientur, si fortasse tamen
in uno dolor sit pungens, in altero ten-
dens, vel gravans: aut in uno vheemen-
tior sit, leviori in altero; equidem in il-
lis & causa doloris, & pars affecta varia-
bit, pro eorumdem diversitate.

APHORISMUS VI.

*Renum, & Vesica vitia in Senioribus
difficiliter sanantur.*

Ubi Leonicenus simul unà Renum,
& Vesicæ vitia conjungit, alii in-
terpretes, & præsertim Fuchsius, & Car-
danus disjunctim legunt; unde Aphorif-
mum hunc è græco Codice ita vertunt:
Vitia Renum, & quicumque dolores vesi-

ce: quasi verò Renibus accidant quæ-
dem morbi, sed non cum magno dolo-
re, quoniam illorum substantia parum
sensitiva est; ac verò multum sensilis sub-
stantia Vesicæ, utpotè membranosa. Ve-
rùm ista non multum faciunt ad sensen-
tiam aphoristicam explicandam; et
enim sive aliter afficiantur Renes, ac
Vesica, sive etiam diversis morborum
generibus divexentur, non tamen Hip-
pocrates ex ipsorum varietate, eorum-
dem viscerum insanabilitatem, vel diffi-
cilem sanationem desumpfit, quippe qui
solum ægritudines ipsis contingentes con-
siderans difficiliter sanabiles in seniori-
bus recensuit, respectu ipsiusmet ætatis.
Et quamvis iidem Authores pro Senio-
ribus intelligant, qui in prima senectus
ætate sunt, ut videtur deduci posse
ex eodem Hippocrate *6. epid. sect. 7.* ubi
Renum affectiones post annos quinquaginta
se non vidisse sanatas scribit; ni-
hilominus quia ibi de ulcere Renum, &
Vesicæ, verba facit, non autem de re-
liquis, Renum, & Vesicæ ægritudinibus
& aliquando etiam visum, senes inter
initia senectutis, à quibusdam Renum,
& Vesicæ affectionibus fuisse vindictos,
verisimilius propterea credere licet, istius-
modi morborum curationem in pro-
fectioribus senibus omnino difficilem, aut
etiam impossibilem existimasse: modò
etiam inter homines in senio constitutos
magna differentia facienda est, nam qui-
dam post sexagesimum annum, ul-
tra, robusti atque multis aliis, etiam
minoris ætatis, fortiores sunt, con-
tra verò alii, ante quinquagesimum æ-
dè imbecilles, & languidi observan-
tur, ut ne dum à Renum vitiis, sed
ab aliis multo levioribus ægritudinibus
liberari nequeant.

Sed unde est, quod senes ab ægrita-
nibus Renum, & Vesicæ difficiliter
liberentur? Omnes ferè vetustiores In-
terpretes causam ad excrementorum mul-
tiplicationem, ad expultricis languorem,
& ad meatuum angustiam retulerunt. Sed
& Galenus, & cum Galeno Cardanus,
quæ Hippocrates indefinitè de Renum, &
Vesicæ vitiis scripsit, ad ulcera dumtaxat
contrahunt, pro quibus curandis quie-
te inquirunt opus esse, quæ nulla esse po-
test in Renibus, & Vesica, perpetim ad-
dictis secretionibus, & expurgationibus urinarie
fero-

serofitatis. Verum hæc cunctis ætatibus communia sunt: quinimo multitudo excrementorum, & meatuum angustia, longè manifestior est in ætate puerili, quàm in reliquis. Putaverim capropter ego curationis difficultatem in senibus specialiorum esse à vicio acoris inuratiæ in sanguine, lymphæ, cæterisque liquoribus temporis progressu sensim, sensimque contracti, cujus causa utina ipsa actori sale prædita, & serum, quod à sanguine repurgatur, acidius affectum continuam excitant in urinariis partibus pruritum, & molestiam, unde quidquid vitiosi in corpore exuperat, ad eas partes delatum, ægritudines reddit difficiliores, ut propterea nequeant ab iisdem senes ulla tenus vindicari. Renum autem, & Vesicæ morbi senibus contingentes, sunt, dolor nephriticus à calculis, vel arenulis, urinarum suppressio, stillicidium, aut ardor, Vesicæ scabies, & urigo, qui sanè pro causa viscosos, acidosque succos recognoscunt difficulter emendabiles, atque inducta semel vitia assiduo foventes, quemadmodum aliàs à nobis ostensum est, Porro si hæc omnia in cæteris quibuscumque, cujusvis ætatis, & constitutionis, difficulter emendantur, quanto magis in Senibus incorrigibilia sient, in quibus omnia languent, & ex ipsa per ætatem mutatione, semper in pejus ruunt, cum & fermenta viscerum in acidum degenerent, ac sanguis ipse sensim, sensimque vappescat, coctiones omnes infirmæ fiant, excrementa cumulatiora, & crudi lentique succi in cunctis visceribus contrahantur, & hereant: quæ mobrem idem Hippocrates 2. *aphor.* dixit *Raucedines, & Grævedines in iisdem difficulter maturari*; sed & articularum dolores paralytes, tusses alvi fluxus, alique morbi insanabiles in ipsis observantur. Meminit autem speciatim in hoc loco de Renum, & Vesicæ vitis, quia ab his præ cæteris, senes gravius affici solent, tum ob feri urinarii acritatem, tum ob tubulorum renalium laxitudinem, & spinæteris Vesicæ musculi languorem, tum demum quia per hos ductus potissimum cuncta corporis excrementa, quæ in illis abundantissima sunt, perpetim deducuntur; unde illos experimur assiduis mejendi stimulis infestari, & micturiendo plurimum cruciari.

APHORISMUS VII.

Dolores ventris sublimes, leviores, quæ vero non sublimes, fortiores.

Distinguit in hoc Aphorismo Hippocrates dolores Ventris in sublimes, & non sublimes, illosque ait leviores esse, hos verò nedum graviores sed fortiores. Quid autem intelligat per dolores sublimes ventri contingentes. nam scilicet secundum corporis longitudinem, an verò secundum ejusdem profunditatem, controversatur inter Interpretes. Et communior sententia est, locutum hic Hippocratem de doloribus secundum corporis profunditatem consideratis, ut qui subter peritonæum fiunt, longè graviores, & vehementiores sint; leviores verò, qui suprâ. Atqui Cardanus, solito sui contradicendi animo, cæteris omnibus se opponit, contenditque debere intelligi secundum corporis longitudinem, ut nimirum, qui in parte ventri supra, ubi Ventriculus, Jecur, Lien, Duodenum Intestinum, & pars Coli latior continentur, accidunt, non ita graves sint, quemadmodum sunt, qui fiunt in parte inferiori, & Intestino Ileo, Monoculo, Renibus, & Vesica. Sed valde demiror, Cardanum, Virum alioqui solertissimum voluisse in re tam clara cæcutire, & Galeno, cæterisque Interpretibus contradicere, ipsumque se gravissimis difficultatibus implicare, quas profectò cavisset, retenta communi explicatione. Quis enim unquam leviores putaverit dolores Stomachi, & Ventriculi, itemque Pylori, & Duodeni, quæ sanè partes sunt atrocissimis doloribus quam maximè obnoxiz, & non sine gravi vitæ periculo contingentes; unde Hippocrates 2. *epid.* & *in prog.* dixit, dolores, & tumores supra umbilicum periculosiores esse. Quæ insuper ratione voluerit, Renes inter partes inferiores collocare, non satis bene constat, cum ex Anatome habeatur sinistrum Renem intestino Colo adherere. Quæ insuper objicit de partibus supra Peritonæum sitis, levissima sunt, cum tam musculi Abdominis, quàm cutis ipsa, quæ ibidem crassior sanè est, doloribus multoties afficiuntur acutissimis, & nedum tumoribus cede-

edematosis; verum etiam inflammato-
riis molestantur, atque in Tympanite ma-
gis cruciantur, quam alie partes interio-
res. Cæterum facta comparatione par-
tium supra Peritonæum cum illis, qui
quæ infra ipsum sunt, quis ignorat, quod
longè graviores accidant dolores Intesti-
nis, Mesenterio, Ventriculo, Utero, &
cæteris Visceribus hinc inde fitis? Ve-
rum tamen pro fortioribus doloribus,
congruentius graviores, seu periculosio-
res, subrogare licebit, cum gravius, pe-
riculosiusque sit in interioribus partibus
laborare, quam in exterioribus, etiamsi
dolor hebetior, & obtusior in his per-
cipiatur. Quod si præter dolores addi-
ciamus quoque tumores, ut plerique ex-
positores ex græco Codice addendos vo-
lunt in Aphorismo, planè cuique perspe-
ctum erit sublimes, idest ad superficiem
ventris positos intelligi oportere; nisi
etiam verbum *Mesenterio*, quod in textu
græco est, suspensum, elatum pendulum
interpretemur, ut dolores hic voluerit
Hippocrates intelligendos, qui fixi non
sunt, nec partibus tenaciter hærentes,
veluti ab humoribus tenuioribus, & fa-
cilè exhalabilibus progeniti, ut contra-
distincti ab his, qui tenacius hærent,
nec tam facilè resolvuntur. Quod præ-
terea de ventre dixit, si ad alias omnes
corporis concavitates extendamus, pro-
culdubio à veritate alienum non erit;
ut sensus fiat, dolores sublimes, seu su-
perficarios, leviores semper esse, mi-
nutque periculosos ab his, qui in pro-
fundioribus partibus accidunt, quippe
qui principaliores corporis partes illi non
afficiunt, sicut isti suapte natura gra-
viores.

APHORISMUS VIII.

*Aqua intercute laborantibus, ulcera in
Corpore facta difficulter
sanantur.*

DE duobus videtur hic Hippocrates
Medicos commonefacere, primò
quidem, quòd ulcera in hydropicorum
corporibus enata difficillimè sint cura-
tionis, atque adeò omninò vitanda, ne
fiant, etiam sponte adigente natura: al-
terum, ut exinde Medici caveant, ne
ulcera in ipsis excitent, forè ad totius
Toxxi Op. Med. Tom. IV.

corporis repurgationem, inde sperantes
ab humoris aquoli per cutim evacuatio-
ne, fore illos ab hydropisi liberandos. In
idipsum convenit etiam Celsus *lib. 2. c. 2.*
hanc eandem sententiam ab Hippocrate
mutuatus.

Sed statim sese exhibet difficultas eno-
danda, de quibus Hydropicis hanc sen-
tentiam ipse protulerit. Et quidem de ea
Hydropis specie, quæ Anasarca voca-
tur, locutum hic testantur tum rationes,
tum experimenta; quamobrem summo
iudicio peritioris Interpreteres exponere
studuerunt è græco Codice non Asciti-
cos, quibus scilicet aqua in abdominis
cavo collecta est, sed Anasarca, aut
Hypofarca affectos, in quibus aqua per
totum corpus diffusa sub cute restagnat,
ut propterea Aqua Intercus morbus hic
à Latinis appelletur. Cum enim hydro-
picorum aqua sub cute constiterit, &
universum corporis habitum tumidum
essececit, nedum humiditate, & æde-
matosa crassitie cutem ipsam insicit, ve-
rum etiam falsilagine muriatica, & ac-
re maligno, circumjacentes partes infe-
stat; unde cum præ nimia distentione
cutim extenuaverit, concurrente præ-
eiusdem humoris conditione, ulcera ex-
citabuntur vix, ac ne vix quidem sanabi-
lia: Atque hinc quorquòt hætenus Anasar-
ca laborantes visi sunt cum enatis ulceri-
bus in tibiis, aut cruribus, in mortem tan-
dem concesserunt, omni prorsus cura-
tionis spe destituti; imò in aliquibus, ul-
cera ipsa versa sunt in gangranam, &
sphacelum, non solum ex languore vi-
talis caloris ibidem contracto, verum
etiam, ob virulentam humoris conditio-
nem irrupentis in cutem. Cæterum
etiam in Ascite, ac Tympanite solus imus
venter tumeat ab aqua, vel à flatu cum
aqua permisto, cæteris partibus corporis
pene exarescentibus; si tamen aliquando
fiat, ut reliquæ etiam partes præsertim in-
fernæ, tractu temporis, intumescant, &
aqua lateant, idem, ab exortu in illis
ulcere, prælagendum. Porrò quòd in
Ascite, & Tympanite rarò accidit, fre-
quentius fieri solet in hydrope pectoris,
aut pulmonis, in quo pedes, & tibiæ sen-
sim, sensimque intumescunt, ac atolluntur,
ut exinde procedente morbo, ulcera
etiam erumpant, & enascantur, parti
perfectò de causa insanabilia. Id ipsum
I quo.

quoque accidere non raro consuevit ex diruptione vasorum lymphicorum, quæ plurima per articulos pedum disperguntur, si tamen lymphæ ipsa acorem muriatico-salfum contraxerit; siquidem tumores è simplici, & innocua lymphæ procedentes tale quid haud inferunt, & sepius cum laborantibus consentiunt. A prava itaque, & maligna humoris lymphici conditione istiusmodi ulcera insanabilia exoriri dicendum, non verò à sola humiditate, quæ nisi pravitatem adjunctam habeat, facile absumi, corrigi, & exsiccari tandem poterit.

Hinc igitur clarè admonemur non posse tuto in hydropicis ulcera excitari: nam si sponte naturæ inducunt, insanabilia fiunt, quanto magis difficillima evadent, & periculosa, ab arte promota. Perperam ea propter agunt, qui sibi tibias cauteriis inur permittunt, sperantes exinde omnem feroræ superfluitatis malitiam iri evacuatam; nam præterquam quod nil peccantis humoris, sed solius particularis laticis, aut alibilis succi portio inde deduci solet, etiam imminente vitæ periculo se subiciunt, à gangræna mox successura, ut in plenisque observatur. Qui verò referuntur hydropici ab erumpentibus sponte vesiculis, atque ex affluente ab illis sero aliquantulum levati, adhuc etiam postea perire, superstitie nimirum semper causa hydropisim faciente; sed & nonnullos quoque observavi, etiam ab egesta, & abundanter evacuata per alvum aqua, etsi ventre detumuerint, ac de recuperata salute certam spem conceperint, mox tamen, congesta denuo aqua, irreparabiliter periisse. Denique, quamvis dictum sit, ulcera in Anasarca laborantibus difficillimè sanari, ac de his potissimum mentionem fecisse hoc loco Hippocratem, & quod sub cute lympham crassam acidosalinam restagnante habeant; non tamen inde deducendum in cæteris Hydropis speciebus, licet cutis externa non tumeat, nec ullam sub se stagnantem aquam contineat, ulcera fortasse ibidem contracta sanabilia reddi; cum cunctorum hydropicorum corpora malam in sanguine diathesim, & pejorem in solidis partibus habitudinem fortiantur, quocirca partes omnes imbecillæ reddunt, &

succus alibilis effertus, atque inidoneus effectus nutritioni, facillè deinceps, quam non habent, subire possunt insanabilitatem. Atqui tumores etiam illi, qui crassam lympham, glutinosamque materiam; præsertim folliculis conclusam, continent, inter difficulter sanabiles recensentur, quales sunt Strumæ, Melicerides, Steatomata, Atheromata, & Oedemata, eoque magis cum diuturniora, atque inveterata evaserint.

APHORISMUS IX.

Latæ pustula non admodum pruriant.

Hanc eandem sententiam scriptam habemus 6. epidem. sect. 2. sub his verbis: *Latæ pustula non valde pruriginosæ sunt*: Inde ergo desumptus est hic Aphorismus, quo edocemur non eodem modo se habere pustulas sublimes, & in altum, sive acutum se attollentes, ac sunt pustulæ latæ, & juxta cutis superficiem expansæ. Quanquam enim in cute erumpere solent varia tuberculorum, & papularum genera, ut sunt exanthemata & efflorescentiæ cutaneæ; itemque Piora, Lepra, Ampetigo, Lentigo Herpes; considerat nihilominus hic Hippocrates pustulas (sub nomine græco exanthematum indigitatas) quæ ad tubercula quidem referuntur, sed hæc quæquam in sanam purulentam desinentia: ceterum pustulæ potius in squamosa quadam, & furfuracea excrementa commutantur, fierique solent ex humoribus tenuioribus, vel acido-acribus, aut acidobalsis. Facta autem comparatione inter eas, quæ latæ, & eas, quæ elevatæ, & acutæ sunt, minus quidem pruriginosæ observantur illæ, quam istæ. In latis enim, & expansis pustulis humor peccans ad cutem delatus crassior esse solet, quam obrem non multum attollitur; in montuosis verò, & sublimibus, humor est tenuior; quo circa verisimile admodum est in prioribus lympham, in posterioribus serum sanguinis vitiosum ad corporis habitum extramitti. Id ipsum passim quoque experitur in Variolis, & Morbillis, quæppe hi angulosi, ac pyramidales à tenuiori humore progeniti, de-

locum, & pruritus excitant molestiosum; illz vero, veluti à lymphâ, aut crassiori parte sanguinis procedente, si cuti sua corpulentia in latum expanduntur, ita minus pruriginosè observantur. Sic scabies & psora, cum in exigua eminentia, sed acutas, erumpit, molestior fit; secus vero cum in latas, & expansas: quod sanè non aliunde provenit, quàm à varietate humoris erumpentis tenuioris, vel crassioris. Quod autem humores acres, acidi, ac salii pruritus istiusmodi excitent, palàm fit, attenta conditione istorum humorum simul erodentium, & cutim ipsam vellicantium, ea tamen differentia, ut si acritudo prævaleat, præter pruritus, inducatur quoque cutis erosio, aut ulceratio, nisi præximia tenuitate, & pororum laxitate, sensim dissolvatur, & evanescat; at verò si prævaleat falsedo præsertim muriatica, pruritus squamulâ fursurâ comitabuntur. Cæterum in utriusque Acidum semper exorbitat, cujus causa humores concresecunt, & cuti adherent.

Quamquam autem pruritus ab humoribus acerbis, aut muriaticis, plerumque proficiatur, observatum aliquando tamen est in cutaneis hisce eruptionibus, præsertim in scabiè, herpete miliari, variolis, aliisque, ope microscopii, vermiculos, pediculorum instar, innasci, atque ab his molestissimum pruritus illum excitari: de qua re libellum epistolarem conscripsit ad Franciscum Redium Joannes Cosmus Bonomo Liburnensis, atque alii post ipsum simili industria, & diligentia idem detexerunt. Atque hinc factum putaverim, non quibusvis medicamentis cutem sordidam mundificantibus cutaneas istas ægritudines, molestosque pruritus cedere solere, sed ipsò solum, quæ vermiculos istos necant, qualia sunt, quæ ex mercurio tum crudo, tum sublimate, componuntur, licet ab aliis quoque, puta sulphure, helleboro, albo, staphisagria, calce, minio, & similibus vitiis isti humores corrigi, & emendari possint.

APHORISMUS X.

Caput dolenti, & vehementer laboranti, pus, vel aqua, vel sanguis effluens per nares, aut os, aut aures, morbum solvit.

IN hujus etiam Aphorismi expositione alienus est Cardanus à communi reliquorum versione; etenim ubi cæteri legunt *Caput dolenti, & vehementer dolenti*, ipse exponit *circum dolenti*; nec malè; ita ut velis intelligendum esse non solum de dolore capitis interno, verum etiam externo, qui scilicet totius capitis ambitum occupet. Sed tamen si præter capitis dolorem simplicem, & tolerabilem, dicamus voluisse Hippocratem vehementiorem designare, non erit, cur communem quoque versionem retineat non debeamus, quippe cum dolor capitis vehemens est, causam arguit materialem, corpulentam simul, & copiosam quæ non tam faciliè discutitur, & resolvi possit, quemadmodum à tenui humore, halitu, vel vapore proveniens: quamobrem vehemens capitis dolor acutiem simul, & magnitudinem designat, qui propterea manifesta evacuatione curari debeat. De hoc itaque scribit Hippocrates: *si sanguis, pus, vel aqua è naribus, auribus, aut ore effluit, morbum solvit*; evacuata nimirum materia, quæ tanti doloris causa erat.

Sunt autem hic duo potissimum advertenda. Alterum ex parte causæ materialis inducentis dolorem, quæ non una, & simplex ponitur, sed varia, & multiplex; puta vel pus, vel sanguis, vel aqua; Alterum ex ratione loci, unde humores ipsi effluere possunt videlicet ex naribus auribus, aut ore: etenim hi ductus patentiores sunt, ut per ipsos, quæ continentur intra calvariam, possint educi.

Et quidem causam istiusmodi doloris potest esse primò sanguis, si per plexus choroidem, & reticularem non benè circumire queat, sed fortasè alicubi restagnans, potissimum in meningibus, in causa sit, ut in exilibus illarum venulis, & arteriis circumquaque diffundatur, & dolorem afferat vehementissimum, tum ratione ejusdemmet sanguinis ob impeditam circulationem indebitè fermenta-

fcencis, tum etiam ratione earumdem membranarum exquisitissimo sensu præditarum. Quòd si fortè, restagnans ibidem sanguis, ex indebita fermentatione, computrescat, & in pus verteratur, idem, & gravius certè malum afferet. Si denique simile vitium in lymphâ inductum fuerit, ut ex præpedito sui motu hæreat, & acritatem contrahat, proculdubio vehementem quoque dolorem inferet. Humores siquidem isti per univèrsum ferè cerebri corticem diffunduntur, quo circa in suo circuitu impediti, acritate, aut falsilagine contracta, meningē divexant, & dolorem vehementissimum excitant, totius capitis ambitum occupantem.

Loca verò, per quæ humores isti exitum habere possunt, non nisi Aures, Nares, & Os sunt, quoniam per ista, veluti emunctoria Cerebri, solet Natura, omnes illius superfluitates crassiores repurgare, quemadmodum Anatome etiam detectum. Excretò autem sanguine, pure, aut lymphâ, nedum dolor capitis desinit, verum etiam alius quicumque morbus, qui exinde posse imminere, protinus solvitur: At verò ex adverso ipsis detentis, & per cerebri substantiam diffusis, Apoplexia, Convulsio, Lethargus, Phrenitis, aliique gravissimi morbi suboriuntur, & sæpissimè cum patientis interitu. Quare jure optimo dixit Hippocrates, sanguine, pure, vel aqua effluente non solummodò dolorem, sed morbum solvi; quia ex his non solum dolor, sed alius morbus capitis evenit, vel imminet, qui simul cum dolore desinet, quandocumq; detenti illi humores fuerint excreti. Excipiuntur autem Oculi; quoniam minimè consentaneum Naturæ foret, tam corpulentos humores, nempe sanguinem, pus, aut lympham per angustissimos oculorum canaliculos expurgari, nisi cum maximo eorundem detrimento; quin & neque oculi ipsi tantam humorum colluviem excipere possent, cum cæteroqui glandulæ in eorundem angulis sitæ, vix feriores, & tenuissimos liquores admittant. Cæterum crassiores alii humores, si fortasse eas in partes deferantur, damnum potius, quàm levamen afferunt. Idipsum pariter accideret, si in spinam, in guttur, in gulam, palatum, & venas deponerentur, in quas etiam partes, ex do-

strina ejusdem Hippocratis *lib. de pleuridulis*, solet Natura cerebrum à suis superfluitatibus, repurgare; quandoquidem ut evacuatio quælibet salutaris sit, nedum totius vitiosi humoris necesse est, ut fiat, sed per ea quoque loca, quæ conferentia sunt; quemadmodum idem Hippocrates alibi edocuit. Ex quibus omnibus nunc admonemur, Naturam ejusmodi evacuationes in vehementibus doloribus capitulentantem, vel sollicitandam, vel adjuvandam esse, dissolventibus, & per eadem loca educentibus medicamentis, si nimirum illa tarda, vel imbecilla sit.

APHORISMUS XI.

Melancholia, & Nephritide laborantibus hæmorrhoides supervenientes bonum.

Qua ratione Nephritici, & Melancholici solius Naturæ beneficio juventur, docet in hoc alio Aphorismo Hippocrates; idque asserit commode, & salubriter accidere, si hæmorrhoides illis superveniant.

Quinam autem intelligi debeant Nephritide, aut Melancholia laborantes, dubium esse potest; nam Melancholia aliquandò sumitur apud Veteres pro ipso humore melancholico; & aliquandò pro specie cujusdam delirii, in quo timent, & morerent ægrotantes citrà causam manifestam, ut idem Hippocrates *hoc eodem libro, aphor. 23.* Nephritis verò propria Renum ægrotudo est, quæ cum eorundem inflammatione contingit. At coherenter rationi, & experimento dicendum, Melancholiam hic sumi pro morbo, & Nephritidem pro ea dumtaxat Renum affectione, quæ ab affluxu acidorum succorum in eas partes provenit, quemadmodum speciatim est dolor nephriticus à calculis, arenulis, atque à tuberculis in Renum substantia, aut in canaliculis eorundem progenitis. Hinc non immeritò plerique Interpretes legere maluerunt *vitia renum*, quàm *Nephritidem*, ut scilicet comprehenderent non solum renalis substantiæ affectiones, sed etiam quæcumque alia accidentia in Renibus inducta.

Qua

Qua autem de causa supervenientes hæmorrhoides, melancholicis, & Renum vitio laborantibus, conferant, ratio in promptu esse potest, quia per ejusmodi sanguinis melancholici, & crassi profusionem, vel minuitur, vel omnino evacuatur acidus ille humor cum sanguine commixtus, cujus causa melancholicum delirium contingit, & prædicta vitia Renibus accidit. Constat enim ex Anatomie sanguinis impuritates tartareas, & acidas per hæmorrhoidales, sive venas, sive arterias (potissimum externas) feliciter repurgari, cum istæ consentiant cum arteriis splenicis, & mesentricis, ex quibus acidi succi, tartarei, & melancholici in inferiores partes ventri à provida Natura deducuntur. Hinc experimur malè affecta, & cacochyma corpora per laxatas ejusmodi venas hæmorrhoidales, nedum à præsentibus, sed etiam ab imminenti gravissimis ægri-tudinibus præservari, sicut contra à suppressa illorum evacuatione, pessimos morbos tum cordis, tum capitis exsiti, ut de Alcippo retulit Hippocrates 5. *epidemiorum*, qui à suppressis hæmorrhoidibus insanivit, & periit, quinimò sequenti aphorismo dicitur: Tabem, vel Hydropem succedere, nisi una saltem adaperita ferretur.

Verum debent hæmorrhoides Melancholicis, & Nephriticis supervenire, ut subinde proficiant: nam si forsitan illos ab initio comitentur, tantum aberit, ut conferant, ut potius noceant, & pessimum signum sit, alterius gravioris ægri-tudinis, quippe indicabunt tantam, ac talem pravitatem, tantumque acorem in sanguine exorbitare, ut unà simul melancholicum delirium, aut renum vitia foveat, & hæmorrhoidales venas, aut arterias proriter, ac referet. Quare tunc solum conferet per hæmorrhoidas evacuatione, cum per acidi humoris repurgationem subtrahitur, vel divertitur vitium læsionis Cerebri, sicut Renum, quod sanè non contingit, nisi fluxus iste supervenerit. Cæterum dixit Hippocrates, *bonum esse*, de sumpta nimirum bonitate tum ex parte humoris exerceri, qui, utile est, ut evacuetur, tum ex parte viscerum firma, validaque constitutione præditum, quæ scilicet à se ipsis viscosos

humores repurgent; & ad alvum; veluti ad totius corporis sentinam, depellant.

Quamquam autem hic Melancholicis, & Nephriticis solum hæmorrhoides supervenientes utiles, conferentesque referantur, alibi tamen ab eodem Hippocrate aliis quoque morbis proficere memorantur: etenim 6. *epidem. sect. 3.* dicitur: *Qui hæmorrhoidas habent, neque pleuritide, neque peripneumonia, neque phagedæna, neque furunculis, neque tuberculis, terebinthi figuram habentibus corripiantur; fortassis autem neque lepris, neque viriliginibus, &c.* Quin & nonnulli pro Nephriticis, Phreneticos legunt, immò voce etiam generaliori Insanientes, cum res ipsa insanientibus omnibus ejusmodi fluxus prodesse soleat; quemadmodum *Aphor. 21.* *hujus* subnectitur: *Insanientibus si veraces, vel hæmorrhoides supervenerint, insania solutio fit.* Morbi siquidem isti ab acido coagulante, ac figente sanguinem, & lympham, sui originem recognoscunt, quòd planè per hæmorrhoidas, jam referatas, magna ex parte exiliens egeritur, unaque corpus univèrsam repurgatur, & revalescit.

Pro Coronide tandem advertendum, hæmorrhoides sponte Naturæ tantummodò supervenientes utiles esse, secus verò si aliter proritate, arte quavis promoveatur. Unde malè quis ex hoc aphorismo colligeret, posse etiam tutò Medicos ejusmodi evacuationem per hirudinum appositionem, aut alia consimili industria, excitare; nam evacuatio ista sponte Naturæ promota, nedum ejus humoris sit, qui melancholicam, aut nephritidem fovet, (reputato per eandem convenienter sanguine) sed etiam opportuno tempore, & ea quantitate, qua congruit, commiserentia, & tolerantia ægrotantis. Hæc enim non benè quis, licet solertissimus Artifex, internoscere, ac distinguere valebit, ut quid, quantum, & quando evacuandum sit, rectè peragat. At verò poterit solum, inchoatum in eas partes, & fluxum adinvare, si fortassis removeretur, & hæreat, laxantibus, & emollientibus medicamentis quibus scilicet Natura ipsa alliciat solum, neutiquam verò irriteretur, & concidat

Ita quidem pluries experti sumus tumefactas hæmorrhoidas, leniter laxatas, sanguinem fudisse ope emollientium plantarum, malvæ, alchææ, chamomillæ parietariæ, aliarumque similium, quibus oscilla venarum referantur, & acidi salii, tum serosi, & sanguinei, tum lymphici humores, sua malitia retuli, salubriter effunduntur. Verumtamen profusio ista sanguinis moderata esse debet, & quousque vires patientis tulerint; nam si immoderata fuerit, ut patulas perpetim venas sanguinem quocumque levi conatu fundentes habeat, perniciosa fiet, & causa evadet aliorum morborum, longè graviorum, cum omne nimirum Naturæ sit inimicum.

APHORISMUS XII.

A diuturnis sanato hæmorrhoidibus, si una non servatur periculum est aquam intercutem, vel tabem advenire.

Cum dixerit præcedenti Aphorismo Hippocrates ex hæmorrhoidalium venarum fusione ægritudines quasdam, & præsertim melancholicas, & nephriticas temperari; nunc, si fortassis illæ diutius fundendo perduraverint, admonet non sine gravi periculo posse in totum suppressi, & fluentem per intervalla sanguinem vitiosum cohiberi, siquidem, aut aquam intercutem, aut tabem successuram prædicat. Verum ad exactam Aphorismi intelligentiam plura sunt animadvertenda.

Primum, diuturnas debere esse hæmorrhoidas, hoc est ex longo tempore sanguinem fundentes, sed eum certa moderatione tum quantitatis, tum temporis: secus enim, si recens sanguinis profusio ex illarum referatione sit, & neque debita quantitas nec conveniens modus, nec quantitas moderata, in ejusmodi evacuatione servetur, proculdubio accurata Medici diligentia poterit immodicæ hæc boni sanguinis vacuatio saltem sensim, sensimque cohiberi: quippe immoderatæ omnes evacuationes, etiamsi, ratione excæti, bonæ videantur, sollicitè sisti possunt, in gratiam virium conservandarum. Solum igitur fluentes hæmorrhoides sisti non debent, cum ex diuturno tempore vitiosum sanguinem, & glu-

tinuos, acidosque succos emisserint, pessimum per intervalla, tunc enim vitiosis humoribus exitum impedire, atque fluentes hæmorrhoidas omnino cohibere, periculo non vacat. Jure optimo proinde Hippocrates adnotavit, a diuturnis hæmorrhoidibus sanato, Tabem, vel Hydropem facillimè accidere posse, retentis nimirum intra corpus pravis illis humoribus, qui per venas, arteriasque illas infernas convenienter, salubriterque repurgabantur.

Dixit insuper, *Sanato*, hoc est non sponte Naturæ constrictis, occulisque hæmorrhoidalium venarum osculis, sed ab Arte, & ope medicamentorum adstringentium, ac sistentium sanguinem. Unde Medicos profectò monitos voluit, ne statim cohibeant ex longo tempore fluentem ex hæmorrhoidibus sanguinem; quemadmodum à plerisque incauté nimis fieri consuevit, ut fortassè importunis ægrotantium petitionibus gratificarentur. Oportebit namque primum, acorem in sanguine inductum emendare, medicamentis potissimum chalybeatis, ut deinde tuto, & sine ullo patientis incommodò possit sanguis detineri. Sed nihilominus consulit Hippocrates, neque omnes simul venas sanguinem fundentes adstrictioris medicamentis debere sanari, sed tutius esse unam saltem adaperitam relinquere, per quam reliquæ vitiosorum humorum, si fortassè è toto corpore illuc deserantur, repurgari possint. Prudentis itaque, & sagacis Medici erit, unam post alteram, aliquo temporis intervallo, occludere, & quam postremo referatam agnoverit, aut fortassè tumidiorem viderit, apertam, fundentemque relinquere, & cum tandem universum Corpus tum vivido colore, tum solidis carnibus, & naturali vigore fuerit restauratum, detumescensque intereà hæmorrhoidibus, poterit ex integro sanare. Sed & adhuc in his consideranda erit propria, cujusque patientis constitutio, ætas, & habitudo, num deinceps ferendo sit ejusmodi venarum reclusionem, aut oclusionem.

Et quidem nisi ista exactè perpendantur, & juxta traditas leges methodicè serventur, verendum valdè erit, ne Tabes, vel Hydrops subsequatur, etenim de-

entis acidi, & tartarei sanguinis recre-
mentis, nedum cateri liquores paulatim
insufficientur, sed etiam partes solidæ cor-
poris, & viscera tum naturalia, tum vi-
talia; unde vel Hydrops, vel Tabes,
precedente tempore subortietur: Hy-
drops quidem ex mala chylosi, ab obstru-
ctione, à tubereulis ingemitis, & à va-
sorum lymphaticorum diruptione; Ta-
bes vero ab infecto liquore nutritio, &
à pulmone, vel eroso, vel flaccido.

Neque verò dixit Hippocrates omni-
nò futuram exinde Tabem, vel Hydro-
pem, quasi quòd necesse sit alterutram
ex his inevitabiliter successuram; sed
solum periculum esse, ne Tabes, vel
Hydrops subsequatur. Siquidem fieri
potest, ut ob exactam victus rationem,
& ope medicamentorum ad id conse-
rentium, utraque ægritudo præcave-
tur. Plerique enim temperatores facti
post diuturnam hæmorrhoidum profu-
sionem, ab usu medicamentorum, præ-
sertim ex chalybe, nedum ab hæmorrhoi-
dibus convulsi vili sunt, sed etiam
cachexiam, quam incurrerant, eva-
sisse; secus verò alii dixtam non servan-
ventes, post mille propemodum incom-
moda, tandem Hydroptic, atque etiam
Apoplectici perierunt, à superabundan-
ti sero, seu lymphâ in cerebrum effusa.
In quem sanè sensum audiendus Aëtius,
qui lib. 14. cap. 5. dictum Hippocratis:
*nisi servetur, de servanda dixta inter-
preatur, quæ nisi exacta servetur; Hy-
dropem, vel Tabem, ac postremò mor-
tem certò subsequaturam prædicit.*

APHORISMUS XIII.

*À singulis correptum sternutatio super-
veniens liberat.*

Comparat in hoc aphorismo Hip-
ocrates duos motus præter naturam
factos inter sese, unum ventriculi, alte-
rum cerebri; etenim sternutamentum ce-
rebri, seu mamillarum processuum, &
meningum, motus est expulsivus, ab ir-
ritante humore excitatus; singultus ve-
rò commotio ventriculi est conantis ex-
pellere ea, quæ sibi insensâ sunt: & unus
alteri juvamento est; nam si singultienti
superventiat sternutatio bonum, desinen-
te nimirum singultu per sternutamentum.

Quod nonnulli Interpretes fieri dicant
sternutamentum ab extracto aere per na-
res in cerebrum, unde pulmones illo
quodammodo priventur, licet hæc in
in sternutatione contingant, non pro-
indè causam excitantem, aut efficien-
tem sternutationem, sed tantummodò
concomitantem exponunt: quippe cum
pars anterior cerebri, seu processus ma-
millares meningibus obvoluti à causa vel
interna, vel externa proritantur, quo-
dammodo contrahuntur, ut seipfos
tueantur, & proritantem simul causam
expellant, per idem tempus aer uberi-
us per nares in partes se contrahentes
inseritur, atque ea de causa pulmones
atolluntur, mox verò consequente rei
irritantis expulsionem, sicuti partes ante-
iores cerebri in pristinam amplificati-
onem reducuntur, ita quoque pulmo-
nes deprimuntur, & simul una sterna-
tamentum contingit. Quod autem à re
irritante illud accidat, palàm fit in his,
qui catarrhis obnoxii sunt; quoniam hu-
mor serosus, aut lymphicus per nares ex-
tillans sua acritate olfactum proritat, &
tunicam narium internam lac. slit, statim
sternutamentis vehementibus, & iteratis
molestantur; Qui pariter à pulveribus a-
cribus, uti sunt Peri, Euphorbii, Sam-
pſuchi, Pulegii, Betonicæ, aliarumque
plantarum, pari modo naribus vellican-
tur, sternutationes subeunt.

Singultus verò, licet ex mente Hip-
ocrates fieri dicatur, quomodo sit convul-
sio, cum illè motum convulsivum refe-
rat, non tamen sine irritamento accidit,
nimirum ab humoribus fibras, tunicasq;
Ventriculi proritantibus; quemadmo-
dum experimur ab assumptis cibis acri-
bus, vel à crapula, quamobrem facili-
limè singultiunt helluones, ebrii, &
qui pipperata alimenta, aut etiam ali-
um, cæpam, sinapim, aliaque simi-
lia assumpserunt. Sed & à glutinosi,
& constipantibus idipsum plerique pa-
tiantur: etenim quosdam novi, qui
tam certò à castanis præsertim elixis, &
melliticis rebus singultirent, ut ab illis
foret opus penitus abstinere. Hac ea-
dem de causa contingit, cur in his sedet
tur illico singultus epota mox aqua, vi-
no, aliove liquore, cujus scilicet benefi-
cio dilutis cibariis; laxatisque fibris ven-
triculi, vellicatio desinat, & singultus.

His breviter præmissis, faciliè nunc solvitur, quamobrem à superveniente sternutamento singultus sit desiturus: etenim cum per sternutamentum fiat motus ex pulsivus, processuum mamillarum, & meningum Cerebri, indeque concutitur Thorax, & cum Thorace vehementer quoque compellatur septum transversum, sit proinde, ut etiam stomachus, & Ventriculi fundum violenter etiam concutiat, ad quam concussionem mox consequitur dimotio rei illius molestantis, & singultum efficiens in tunica Ventriculi, quapropter illa in eisdem cavo innans, non solum ab irritatione deficit, sed etiam faciliè per pylorum ad intestina transferri potest. Nisi etiam dicere velimus, singultum illum hic ab Hippocrate notari ex superveniente sternutatione desitutum, qui solum sit à vaporibus acerbis, aut acidis, qui ubi prius tunicas Ventriculi infestabant, mox sursum elati, ac per palatum ad nares deducti, in causa sint, ut sternutatio superveniat, facta interim à Ventriculo in Nares, eorundem translatione. Quod si non Ventriculus, ejusque orificium superius, propriè in singultu pati dicitur, sed potius Diaphragma, ea quidem in parte, qua ab œsophago perforatur, facilior istius problematis solutio patebit, ob consensum nervorum, qui plurimi per diaphragma disperguntur, cum nervis vagis illius conjugationis, quæ per musculos intercostales, & vocales diffunditur, quippe possunt hi nervi per septum transversum, & stomachum dispersi sola protractione commoti, internam narium membranam, & meningem Cerebri pariformiter contorquere, atque ex mutua, reciproque concussione, halitus, aut vapores protractantes excutere, ac sternutamentum singultum, & singultiendi occasionem auferre.

Cæterum singultus factus ab ingluvie ciborum, proculdubio superveniente sternutamento tollitur, si ex vehementi illa concussione liberatur Ventriculus ab illa molestia, quam percipit ab op-pletione, & gravamine, non quidem in fibris, & liquore nervorum, sed in poris, & membranis eorundem; nam nullatenus fieri potest, ut ex iteratis, ac vehementissimis sternutamentis id, quod

internam nervorum substantiam occupaverit, extrudi queat. Quare non bene videtur Galenus explicasse aphorismum hunc de singultu ex plenitudine factum, pari modo, ac evenit in convulsione: si quidem in convulsione bene possunt filamenta nervorum, & liquor nerveus à re, aut humore replente contrahi, & convelli; minime verò in singultu, opere sternutamenti excuti, & evacuari, quod certè necessarium foret ad liberandum illos à singultu.

Postremo sicut singultus hic memoratus ab Hippocrate, frequens, iteratus, ac molestus intelligitur, ita sternutamentum quoque, ut illum solvat, debet esse repetitum, vehemens, ac valde concussivum, quo scilicet possit tenax, & hærens humor à partibus semoveri, & extrudi, quamobrem non immeritò plerique *sternutamenta* plurali voce scribenda voluerunt, ut nimirum plura, & frequentia illa sint superventura, quæque iteratis concussionibus rem tenaciter adhærentem excutiant, & exturbent.

A P H O R I S M U S XIV.

Hydrope correpto, si aqua è venis in ventrem defluerit, solvitur morbus.

DE qua specie Hydropis scriptus sit hic Aphorismus, non levis est hujus loci difficultas: Etenim si de Ascite exponatur, quia Aqua in imo ventre collecta est, non bene toti sententia aphoristica cohærebit, quæ de venis dicitur aquam in ventrem, & consequenter in alvum defluxam, morbum solvere; utque de venis aqua in ventrem, id est in alvum deflueret, per totum corpus diffusam prius esse oporteret, adeoque Anasarcam primò constitutere, & deinde in alvum deponi, & evacuari, pro totius morbi solutione.

Et quidem in hac solum Hydropis specie poterit aqua sensim per occultos canaliculos, aut etiam per communes ductus in ventrem effluere, indeque criticè evacuari; unde pressius sanè intelligendus erit Aphorismus de laborantibus Anasarca, Hypofarca, ac Leucophlegmatia, non verò de Ascite, aut Tympanite. Id quod clarius explicans idem Hippocrates 7. *aphor.* 29. sub nomine Leucophleg-

phlegmaticæ hanc eandem sententiam protulit, inquit: *si à Leucoplegmata habitu alvi fluxus superveniat, liberatur.*

Sed quomodo fieri possit, ut lymphicus humor, & aqua intercus ex habitu corporis in ventrem transferatur, alia est gravior difficultas. Et quidem crediderim, non ex venis, aut arteriis illam posse resorberi, & in alvum deduci; etenim per arterias potius humor defertur ad partes, quàm è partibus referri possit, ut patet ex motu sanguinis circumfluo. Neque deduci potest ex venis, quia istæ reducunt humores in partes interiores per jecur in cor; unde si aqua in ventrem effluxura è venis deduceretur, proculdubio deberet prius per cor meare, & ex corde postmodum in arterias transferri, atque ex arteriis denique in alvum; id quod non sine gravi vitæ periculo peragi posset, cum ex hoc transfuxu cor ipsum, & arteriæ à tanta humoris serosi colluvie inficerentur, & sanguis universus labem ferè inemendabilem contraheret. Quare potius è vasis lymphaticis aqua illa intercus in alvum deferri debet, vasa etenim lymphatica per universam cutem perreptantia bene possunt resorbere, ac reassumere lymphicum illum humorem, qui in glandulis subcutaneis continetur, citrà sanguinis, & viscerum infectionem.

Quoniam verò locus est Hippocrates sub conditione, *si aqua è venis in ventrem effluat*: id profectò tunc accidet, cum lymphæ sub cute nondum concreverit, sed adhuc fluida manens per prædicta vasa lymphatica remeare potest. Cæterum postquam diutius hæserit sub cute, & glutinosam induerit conditionem, nulla ratione poterit è vasis lymphaticis in ventrem defluere, nisi tamen, non eam, quæ extra vasa in glandulis sub cute jam subliterit, sed quæ adhuc in vasis lymphaticis continetur, fluxuram in alvum intelligere velimus: Id quod facilius semper eveniet inter initia incipientis hydropis; secus verò in hydrope jam confirmato, cum scilicet crassior, & glutinosior reddita lymphæ requirit per vasa lymphatica in alvum deferri.

Sed cur est, quòd Hippocrates hic venarum meminerit inquit: *si è venis in ventrem, seu alvum, defluerit?*

Fortè quia, sub venarum nomine, omnia corporis vasa, humores deducuntur comprehensa intellexit: quo fit, ut etiam arteriis is aliquando venas appellaverit: vel etiam quia, cum nondum illi vasa lymphatica innotuissent, planè cum vidit aquam ex habitu Corporis in alvum deductam hydropicos judicasse, ex sola venarum notitia, arbitratus est, non nisi per illas potuisse aquosum humorem in ventrem effluere, quandoquidem ipse, quæ vidit scripsit, & quæ iteratis observationibus certus est, in Aphorismos redegit: observavit autem ex habitu corporis aquam in hydropicis in ventrem effluxam illos judicasse, existimavit, juxta communem veterum medicorum sensum, per venas illuc fuisse delatam.

Quamquam autem id in Anasarca laborantibus verisimilius existimem accedere posse, non tamen omnino impossibile putandum, quod id ipsum in Asciticis contingere nequeat: etenim licet Aqua in Ascite inter Peritonæum, & musculos Abdominis colligatur, undè difficile admodum est in alvum effluere posse, fieri tamen aliquando potest, ut per ductus nobis incognitos à provida Natura in Intestina deferatur, & expurgetur, quandoquidem, ut alias dicebat Galenus ex eodem Hippocrate *epidem. sect. 5. mille sibi Natura parat vias, per quas scipsam exoneret*: attamen perarum hoc planè est, nec tam facile, ut propterea non nisi paracertosi aquam in Abdomine collectam abducere adnitantur peritiores Chirurghi, neque tamen perpetuò successu felicit.

Postremò dicitur, solvi morbum effusa in ventrem aqua; non quòd in ventre detinenda sit, sed quòd per ventrem in intestina, & alvum delata, promptè evacuetur, & quidem tota quanta est; siquidem ex eo, quòd aqua Hydropicorum, veluti res præternaturam egeritur per alvum, tamquam per locum convenientem, contingit morbum ipsum solvi, ut quæ totum corpus occupaverat, in ventrem effluens, aditum sibi faciat apertum; adeoque non quia in ventrem effluerit, conferat, sed quia in alvum translata possit sponte sua evacuari, & extramitti. Hinc designavit Hippocrates gen.

ventrem, veluti locum facilis, & promptæ expurgationis, ut exinde corpus universum à leucophlegmatia, & aqua intercute vindicetur; quamobrem tota pariter, & quanto citius fieri possit, educatur, viribus interea constantibus, quemadmodum salutaribus crisis convenit. Porrò non quia hic, ab Hippocrate solus per alvum evacuationis mentio facta est, exclusa credenda omnino erit, quæ per vias urinæ alias ab eodem velut conducibilis commendatur in tumore lienis, qui prodromus est hydropisis, ut 2. epid. sect. 2. de Bione fertur, ex animadversione Mercurialis: nam hoc loco eam potissimum memoratam voluit, quæ citior, facillior, liberior, ac securior esse solet, in comparationem ejus, quæ per urinam fit longè tardioris, difficilioris, ac molestioris eventus.

APHORISMUS XV.

Longo alvi profluvio laboranti spontaneus vomitus superveniens morbum solvit.

ETiam in hoc Aphorismo memorat Hippocrates unius morbi sanationem per alvum, sed cum morbificæ causæ evacuatione conjunctum: At verò non, ut præceptum curativum tradat, sed solummodo, ut prognosim proponat salutaris exitus diarrhœæ inveteratæ, à vomitu spontaneo superveniente, ac propterea non exinde deducant, arguantque Medici id ipsum Arte tutò posse promoveri, quod sponte Naturæ utiliter accidit, nam, ut superius quoque monuimus, non æquè bene, nec undequaque potest Ars Naturam imitari, ut in humoris excernendi quantitate, conditione, tempore, & modo pariformiter se habeat, valeatque id solum, quod vitiosum est, & morbum facit, salutariter educere; cum & nec ipsa Natura perpetuò, atque indiscriminatim, quocumque morbi tempore, & qualibet ejusdem circumstantia, ritè, rectèque se gerat. Signanter autem notavit in hoc Aphorismo Hippocrates, *diuturnum alvi profluvium per spontaneum vomitum superveniens terminari*; quia tria specialim consideranda voluit; *diuturnitas*

tem in alvi profluvio, vomitionem superveniens, & spontè Naturæ excitata, non ab Arte.

Et quidem, si alvi profluvium recens fuerit, quia tunc peccans humor multus, pravusque esse solet, non tam facile proficiet, nec utiliter contingeret. Inter initia etiam vomitus diarrhœæ superveniens, malus, non bonus censendus erit, veluti inductus ab irritata Natura, vel gravata à multitudine vitiosorum humorum, quæ nequeat illos efferos regere, & emendare; unde & per inferiora, & per superiora indomiti feruntur. Quare non solum vomitus in his nullatenus proderit, sed magis, magisque oberit, veluti symptomaticè excitatus ab impetu, & violentia pravalentium, & superabundantium humorum, quemadmodum in Cholera morbo evenit. Itaque diarrhœam ex longo tempore perdurasse notat Hippocrates, quoniam ex temporis diuturnitate verisimile admodum est, & multitudinem humorum defecisse, & pravitatem magna ex parte fuisse sedatam, ut: propterea, secretionem ciborum assumptorum, alvi fluxus perseveret, & quidem ex fermentis Intestinorum vitiatis, aut etiam ex labefactatis, depravatisque succis ventriculi digestivis, qui mox à superveniente vomitu egerantur, vel immutentur: in quem etiam sensum exponendus est idem Hippocrates 2. de dieta, ubi dixit, vomitum sistere alvum.

At: quamvis ita ab Hippocrate scriptum sit, & plerumque id ipsum experimentis respondeat, non tamen univèrsaliter verum putandum est, ut aliquando saltem non fallat, cum & nonnunquam à spontaneo vomitu visum sit, non solum diarrhœam nullatenus defuisse, sed subinde etiam mortem fuisse subsecutam; potissimum in his, qui viribus destituti, ejusmodi evacuationem per dejectionem primùm, deinde per vomitum, sufferre nequiverunt. Sed & vomitus superveniens, si præterea cibalis, vel chylosus fuerit, pejoris planè judicii erit, cum ex illo magis vires atterantur, & labefactatus undequaque ventriculus nequeat deinceps illas restituere.

Tunc ergo vomitus spontaneus laudabilis solum erit in diarrhœa, cum humo-

talis.

alis fuerit, & ejusdem planè conditionis, ac est materia ipsa diarrhœam efficiens, & conservans. Debent insuper vires constare, ut vomitionem tolerent, quæque semel tantum, & non ulterius repetat; hac enim ratione crisis naturam referet. Hinc idem Hippocrates *primo de morbis*, hanc eandem sententiam describens, adiecit partium *validè*, quæ non solum referri potest ad diarrhœam, sed etiam ad vomentem, & ad vomitum supervenientem, puta cum vitium robore toleratum.

APHORISMUS XVI.

Pleuritide, & Peripneumonia correpto alvi profluvium adveniens, malum.

Quod antea scripsit Hippocrates de supervenientibus evacuationibus conferentibus, nunc de aliis nocentibus ex adverso proloquitur, atque exemplum dat in morbis pectoris, in quibus dejectiones supervenientes nocuas animadvertit. Et quidem Pleuritis, ac Peripneumonia morbi sunt partium spiritalium, quorum alter ad Pleuram, alter ad Pulmonem pertinet: quamvis non defuerint, qui utrumque Pulmoni affixerint, ea tamen differentia, ut si Pulmo totus secundum utrumque latus dextrum, & sinistrum, inflammationem contraheret, Peripneumonia laborare diceretur; Pleuritide verò, si alterutro tantum lobo; de qua re alibi.

Utrumque autem id eveniat, certum est, Pleuritidem, & Peripneumonia ægritudines pectoris esse, & partium in pectore contentarum, quæ nulla alia ratione salubriter judicari possunt, quam per anacatharsim; unde & *aphorif. 8.* ab eodem Hippocrate scriptum est: *Quicumque morbo laterali, seu pleuritiide laborantes in quatuordecim diebus non repurgantur; ii ad suppurationem vertuntur;* quoniam nullus alius tutior ductus patet expurgationi humoris in pectore contenti, quam per asperam Arteriam, adeoque per tussim.

Si ergo contingat Pleuritide, aut Peripneumonia laborantem non expectatione, sed dejectione, per alvum eva-

cuari, duplici proculdubio incommodo afficietur: altero quidem, quod humor in pectore contentus non expurgatur, cum ex pectore ad alvum ductus nullus sit, intersepiente Diaphragmate cavum pectoris, & abdominis: altero verò, quod alius ab eo, qui peccat, educitur, & non sine ingenti vitium gestura, cum ventriculi, & primæ digestionis languore, recrudescente intereâ, aut etiam putrescente eo, qui pectoris cavum occupat; unde tum Pulmo, tum Cor, & sanguis universus plurimum inficitur. Accedit, quod superveniens alvi profluvium in Pleuritide, aut Peripneumonia, alia quoque Viscera, nempe naturalia, præter spiritalia, affecta designat, potissimum verò Ventriculum, Jecur, Mesenterium, intestina, ex quibus pravi illi humores alvi profluvium concitantes sine ulla difficultate derivabunt: quo autem morbi plures fuerint, & partes affectæ variz, eo planè gravius vitæ periculum imminabit.

Quoniam verò, non quamcumque, aut levem evacuationem per alvum memoravit Hippocrates, sed multam, iteratam, & copiosam, designatam scilicet sub nomine *Alvi profluvii*; idcirco tunc solum exinde de ægrotantis vita verendum, cum alvus immodicè in ejusmodi Pectoris ægritudinibus fluxerit; secus verò, si levis solum, & modica dejectio fiat: fieri enim aliquando potest, ut citrà incommodum partium spiritalium affectarum, alvus cum juvamento potius exoneretur, at quia cumulatè antea excrementis abundat; aut quia, ob adjunctam febrem, sanguis à suis impuritatibus repurgatur; aut etiam quia compatiencia reliqua viscera naturalia, fortè fortuna ab infartu, obstructione, tumefactione, vi febris, atque Naturæ molimine, per dejectionem illam, sensim allevantur, ut in Metone, & in Caupone memorat idem Hippocrates *7. epid.* Jure igitur per *alvi profluvium*, immoderatam, impertinentem, adeoque vires atterentem evacuationem, ac sputum suppressentem, notatam voluit.

Neque solum malum censendum est alvi profluvium in Pleuritide, & Peripneumonia ex ratione partium affectarum,

rum, quæ nullatenus per alvum exonerari possunt; sed etiam ex ratione earumdemmet ægritudinum. Sunt enim Pleuritis, & Peripneumonia de genere inflammationum: in inflammationibus autem nulla purgatio per alvum proficit, ut propterea purgantia medicamenta sint omni jure interdicta: quomodo enim conferre poterit alvi solutio in inflammationibus, in quibus sanguis alicubi hæret, & concrefcit, indigetque sui resolutione, aut suppuratione, ut tandem pars inflammata in pristinum statum restituatur? id quod potissimum in Pleuritide, & Peripneumonia fit; de qua dicitur, quòd quanto citius sputum coagulaverit, tanto quoque morbus breviabitur. Quod si cum Heurnio addere quoque velimus adverbium *vehementer*, quo non levem inflammationem, sed magnam, ingentem, vehementemque intellexerit Hippocrates, profectò timendum magis de illarum eventu à superveniente alvi profluvio: quippe vehementi Pleuritide, aut Peripneumonia laborantes gravioribus symptomatibus afficiuntur, dolore scilicet acutissimo, difficili respiratione, siti vigilia, inquietudine febris continua, cæterisque quæ magis, magisque exacerbabuntur, & ingravescent, à superveniente diarrhœa. Sed & longè pejus erit si alvi fluor accidat his, qui ex longo tempore Pleuritide, aut Peripneumonia laborant, veluti suppuratis, ac tabidis effectis, quemadmodum ex voce græca *ιχθυρω*, id est *habito, detento, vexato*, sive *distius affecto*, colligit Galenus, estque cunctis notissimum.

APHORISMUS XVII.

Lippientem alvi profluvium corrûpi, bonum.

A Docet nunc Hippocrates beneficia ex alvi profluvio provenientia in aliis affectibus, ac pro exemplo affert lippitudinem, quam consequens alvi defectio salutaris dicitur.

Quid autem pro lippitudine intelligendum, græca vox *Ophthalmia* satis aperte explicat, quàm Celsus lippitudinem, & oculorum inflammationem pluries appellat, licet plerisque lippitu-

do ad palpebras potius inflammatas referatur, non verò ad oculos. Quin & Celsus ipse *lib. 6. c. 6.* aliam, diversamque videtur facere lippitudinem ab inflammatione oculorum, eamque sæpius nuncupat *Aspritudinem*, per quam palpebrarum extremitates asperæ, ac dolentes observantur.

Sed quamvis de nomine parum intersit, multum tamen refert novisse, Hippocratem alibi diversimodè descriptam *Ophthalmiam* memorasse, præsertim verò *primo epidem. sect. 2. & 3. aphor. 12. & 16.* ubi modò humidam, sed mordacem; modò aridam, & tabificam; modò siccam, & pruriginosam, immò etiam exulgerantem nominat, & afficitur à diversis causis, atque humoribus progenitam; Unde ipse fieri crediderim, cur lippitudo quandoque sit contagiosa, & lippientes, alios inficiant; immò nec æqualiter afficiant, & afficiantur, neque paribus symptomatibus molestantur, cum & aliquando in palpebris solum, aliquando etiam in adnata, seu conjunctiva tunica, ruborem, tumoremque patiantur. Quare qualor hic intellectam velit, queri potest.

Et clarè liquet, eam lippitudinem hoc in aphorismo designari, quæ nendum palpebrarum, sed & adnatae oculorum tunicæ inflammatio est, facta ab affluxu humorum ibidem hærentium, potissimum atrium, & erodentium, quorum causa asperitas, dolor rubor, tumor, in orbita oculorum exteriori percipiatur: etenim nisi humores copulenti has oculorum partes occupaverint, ac læserint, fieri haud poterit, ut per alvum excreti lippientes liberent; pari certè ratione, ac de obsurdescensibus auribus alibi idem Hippocrates pronuntiavit. Nisi etiam dicere velimus eum cæteris Expositoribus, liberari lippientes oculos per alvi exonerationem facta scilicet depositione humorum ab affectis visceribus naturalibus, ex quibus isti coassciebantur. Oportet autem alvi profluvium sponte evenire: siquidem, ut antea monuimus, istiusmodi evacuationes morbis supervenientes sponte Naturæ excitari debent, cum solius Naturæ opus sit id evacuare, quod convenit, & quo tempore, atque ea quantitate, quæ causæ mor-

morbificæ correspondeat. Hinc non bene quis ex hoc deducere licere Medicis indiscriminatim oculorum lippitudines per dejectoria medicamenta curare, nisi aliter constiterit in ejusmodi opere naturam sibi adminiculantem habere fortè, quia in alvum adigere tentat humores, & vel rugitu, aut ventris murmure, aut intestinorum inflatione ejusmodi depositionem ostendat.

Quia insuper Hippocrates usus est voce *profluvi*, existimandum propterea supervenientem hanc evacuationem oportere esse copiosam, & non solum fecum, aut intestinalium excrementorum, sed etiam humorum, acrem, muriaticamque conditionem præferentium: quippe hæc ratione fiet, ut oculi ab humoribus ibidem stagnantibus vindicentur, vel etiam pars alia mandans affecta inaniatur. Quòd si evacuatio ista sponte naturæ promota, parca admodum sit, & insufficientis, tunc sunc poterit Medici industria perfici, & expleri, documento ejusdem Hippocratis *aphorismo 20. primi*.

Denique inquit Hippocrates, *bonum*: significans ex hoc utilem esse ejusmodi evacuationem, quamquam non omnino necesse sit, ut ex illa sit prorsus lippitudo desitura: etenim postquam humores ab oculis defecerint, remanere quoque solet asperitas cum rigiditate, quæ non nisi progressu temporis, sponte Naturæ desinit, vel foribus, & balneis egebit, ut penitus aboleatur; quemadmodum idem Hippocrates 7. *aphor. 46. & hoc eodem 6. aphor. 31.*

APHORISMUS XVIII.

Vesica discissa, aut Cerebro, aut Corde, aut præcordiis, aut aliquo ex tenuioribus Intestinis, aut Ventriculo, aut Jecore, lethale est.

PROGNOSTICUS est hic Aphorismus, in quo Hippocrates mortem prædicat in his, qui vulnus, vel ulcus patiuntur in Cerebro, Corde, præcordiis, Jecore, Ventriculo, aut Intestinis gracilibus. Simile quid scribitur etiam *lib. 1. de Morbis: Moritur autem, si quis cerebro sauciatus*

fuert, aut spinali medulla, aut hepate; aut præcordiis, sive septo transverso, aut vesica, aut vena sanguiflua, aut corde.

Et sanè, quòd pleræque ex his partibus discissæ, aut vulneratæ mortem afferant, longè notius est, quàm ut longa oratione probari queat; nam cum inter partes corporis numerentur omnino vitæ tuendæ necessarias, planè fit, ut discissæ, sicuti non amplius ad vitam conservandam conferunt, ita imminentem mortem proculdubio portant. Hujus generis præsertim sunt Cerebrum, Cor, Pulmo, Septum transversum, Ventriculus. Discisso etenim Cerebro, nervi, & nervorum liquor statim malè afficiuntur; unde operationes animales deficere necesse est: his autem deficientibus, nec vita diutius perdurare valet. Id ipsum, & multò magis dicendum de Corde, quod principium, & origo est vitæ operationum; quamobrem ipso discisso, neque pulsus, neque sanguinis motus haberi commodè potest. Pari ratione Pulmo discissus necem afferet, cum sit unum ex præcipuis organis respirationi, atque per ipsum principalia vasa sanguifera dispergantur, unde sanguis in cor, deindeq; in corpus universum influit. Septum quoque transversum respirationi quam maxime conducit; quare si fortasè disseceat, quia in suo motu labascit, deficit pariter respiratio, qua deficiente Animal perit. Ita etiam reliqua viscera his adjacentia eidem infortunio subiciuntur, sub quibus Præcordia comprehensa intelliguntur. De Ventriculo autem, quamvis à plerisque dubitatum sit, num inter partes principes numerandus foret, quia nihilominus conficiendis cibis incumbit, sine quibus diu animal perdurare nequit, proculdubio ex ipsius discissione mortem quoque acciders facendum; quamobrem non immeritò à Quinto Sereno Rex membrorum appellatus est, à quo scilicet reliqua corporis membra alimentum, robur, & nutritionem suscipiunt. Accedit, quòd per ipsum plurimi venarum, artèriarum, & nervorum rami dispergantur, unde absque istorum gravi læsione eundem vulnerari minimè contingit, adeoque non sine evidenti vitæ periculo.

Quoniam verò aliquando observa-

tum

tum, est ex vulneribus. Cerebri, Cordis, & Pulmonis ægrotantes supervixisse, ansa datur plerisque dubitandi, quæ ratione id evenerit, ut simul unâ tueri possint doctrinam hanc Hippocratis, & ex adverso experimenta eidem adversantia. Verum, facile difficultas exolveretur, si vulnera his partibus inflicta, & à Medicis memorata, examinentur ubi, & quomodo contigerint. Nam qui testantur ab vulneribus capitis, cordis, aut pulmonum confanuisse; haudquaquam de partibus organicis istorum viscerum meminere, sed solum de superficialibus, & extimis eorundem. Cerebrum siquidem, ut ex anatome liquet, constat cortice, & medullis; ex his autem medullis omnino necessarium est ad animales operationes sensitivas, & motivas obeundas; cortex vero non nisi plurimarum glandularum contextus est. Hinc si portio aliqua corticis cerebri rescindatur, illæso medullis, quia organa destinata functionibus sensitivis, & motivis inoffensa manent, bene poterit in vita animal permanere; secus vero si interna cerebri substantia, ejusque medullis offendatur. Cor pariter, sine vitæ jactura vulneratum memoratur ea in parte, quæ illius mucronem constituit, qui cum parte extima illius sit, nihilque impediat motum ejusdem, & sanguinis trajectorynem in arterias, neque proinde vitæ tuitioni incommodabit. Cæterum vulnera cordis inflicta basi, ventriculis, arteriæ aortæ, cæterisque ductibus principalibus ejusdem, omnino lethalia observata fuere. Pulmones quoque resecti memorantur, superstiti vitæ, in extremitatibus, & apicibus loborum, quod scilicet vasa pulmonia circulantia sanguini necessaria haudquaquam pertinent. De Jecore præterea idem omnino dicendum est, nam si vulnus sit inflictum in substantia Jecoris, ubi arteriæ, & venæ latiores adunantur, adeoque partem illius organicam constituunt, proculdubio lethale erit; secus vero si fiat in extremitatibus loborum. Et ratio inde deducitur, quia vulnera in his visceribus inflicta, non alia de causa lethalia sunt, nisi quia sanguinis circulationi impedimento sunt, & diruptis, incisisque venis, aut arteriis, sanguis

extra propria vasa effunditur, qui deinde exhaustus motum cordis conservare nequit, nec reliquas partes vivificare; quin & multoties ab irridente sanguine adjacentes aliæ opprimuntur, & repente suffocantur, unde vitæ diutius persistere non potest. Accedit, quod sanguis extra propria vasa effusus duplici alia de causa vitæ incommodat, & quia restagnans putrescit, & corrumpitur, & quia mole, ac irruptione, qua in parte hæret, gravat, opprimit, obruit, citius tamen, vel tardius, pro varietate viscerum affectorum. Atque hinc modo fit, quamobrem vulnera apices viscerum solummodo lædentia lethalia non sint, nisi ex aliquo alio accidente, quia ejusmodi vulnera vasa sanguifera majora, & præstantiora miime perturbant, unde nec multus sanguis effunditur, nec motus sanguinis interceptus, aut impeditur. His itaque de causis accidit, ut vulnera basim cordis, & venas, arteriasque inde orientes transfodientia statim perimant, ut & vulnera perforantia medium pulmonis, quoniam diruptis valis pulmoniacis, vel sanguis aliò diffunditur, quàm in cor, vel impetuosius quàm par sit in cor ipsum influat, unde illius motus impeditur; in reliquis autem partibus vulnera inflicta non statim enecant, sed in aliquod tempus protrahuntur, quia ex his non omnino interceptus motus sanguinis, & cordis, licet deinde in lethum etiam desinant, alia sanè de causa, quemadmodum de vulneribus Vesicæ, & intestinorum mox dicemus.

Vulnera itaque in universum lethalia erunt non una, sed multiplici ratione. Primò, si in partibus vitæ tuendæ necessaris conformationem, texturam, & nexum vasorum, aut structuram earumdem discendant, ac turbent. Secundò, si circuitum sanguinis interrumpant. Tertiò, si operationes ad vitam tuendam destinatas lædant, vel adimant. Quartò, si excrementorum purgationes impendant. Quintò, si inflammationem, gangrænam, dolorem vehementem, aut alia symptomata graviora inferant, unde vires atterantur, & labascant. Hinc modò vulnera Cordis, & Cerebri ex primo, & secundò capite lethalia sunt, Pulmonis verò, Jecoris, alio.

aliorumque viscerum magnis, laticque arteriis, & venis refertorum ex secundo, & tertio capite; ex quarto, & quinto denique Intestina, & Vesica, in quibus etiam summopere considerabilis est propria constitutio membranosa, & nervosa; ob quam convulsionibus subjiciuntur, & difficillime coalescunt.

Atqui dubitare contingit, cur Hippocrates Lienis non meminerit, cum tamen Lien arteriosus viscus sit? Ad quod dicendum, nullam de illo Hippocratem hoc loco fecisse specialem mentionem, quia parem cum Jecore conditionem sortitur; vel quia, si fortasse vulneretur, commodè rescindi potest, cum viscus linguosus sit, & facile à cæteris separabilem, quin immò illum eximi etiam integrè posse testantur plerique Anatomici citra ullum vitæ incommodum.

Quoniam verò Hippocrates in textu non omnia Intestina dixit discissa mortem afferre, videndum hic etiam breviter, quam sit differentia inter tenuia, & crassa intestina, ob quam tenuia si vulnerentur, aut scindantur, mortem afferant, secus verò crassa. Et quidem nedum in vulneribus, verum etiam in erotionibus internis experimento constat longè periculosiora esse ulcera tenuium intestinorum, quam crassorum, nam in dysenteris malafecta priora tria, Duodenum, Jejunum, & Ileum, insanabilia esse solent; facillioris verò curationis Colon, Cæcum, & Rectum. Verum diversitas hæc petenda est tum à structura, tum ab usu, tum etiam ab humoribus, qui per illa diffunduntur: etenim Intestina gracilia ex membranis constituuntur tenuioribus habentque glandulas quoque molliores, in quas hiant oscilla venarum lactearum, unde chylus in mesenterium, & saccum lacteum trajicitur, quæ mobrem & structura, & usus illorum longè præstantior est, quàm sit structura, & usus aliorum trium Intestinorum crassorum, in quibus & tunice crassiores, obesioresque sunt, & glandule duriores, compactioresque, eo quòd diutius detinendis facibus inservire deberent. Humores etiam confluentes ad Intestina tenuia, pancreaticus scilicet, & felleus, cum in statum præternaturalem degen erant, pessimam, & dele-

teriam conditionem nanciscuntur, unde gravius affici solent Intestina gracilia, secus verò crassiora, ut patet; quamobrem non sine ratione sit periculosiori dysenteria laborare Intestina superiora, quàm inferiora. Non immeritò proinde Hippocrates consideratis his in Intestinis gracilibus, dixit illa discissa lethalem exitum sortiri, non ideo tamen ejusdem periculi expertia esse Intestina crassa, quæ etsi plerumque non tam graviter afficiuntur, possunt tamen aliquando, ex ingenti, & magna discissione pari modo periclitari, sed longè minus, vel tardius, quàm gracilia. Vesica pariter discissa insanabilis est, quia cum sit perpetuum emissarium urinae, nequit promptè conglutinari, quin & ulcus ibidem contractum perpetuò sordidum esse solet; quamobrem sæpe sæpius experitur illa in fistulas facillimè desinere.

Denique Venterculus si vulneretur, etiam mortem portendit, siquidem ipso discisso necesse est succos digestivos infringi, illius texturam vitari, chylosum offendi, & chylum ipsum nequam protrudi posse per pylorum ad intestina. Sed & ob nervorum copiam, quibus intexitur, fieri nequit, quin etiam cerebrum compatiatur, unde postmodum motus convulsivi, quin immò ex sola simplici illius læsione vomitus, singulus, anxietas, dolor, & alia graviora symptomata minimè poterunt vitari; ab his autem fieri nequit quin mors sit brevi subsequutura.

Ventriculo non irrationabiliter adungi potest Oesophagus, qui vulneratus non dissimiliter lethum afferet, non ita pridem observavi in quodam Presbytero ob vulnus inflatum in parte posteriori thoracis prope spinam, cui Oesophagus adnectitur.

Partibus his vulneratis, atque hoc loco memoratis ab Hippocrate, sunt qui alia plura adjiciunt; & quidem Bravolus Vesicam felleam, Pericardium, Pulmonem, Lienem, & Spinalam medullam inter partes ad exitum vulneratas recenset: Et Celsus *libr. 5. cap. 26.* addit quoque Renes, Venas, & arterias potissimum circa fauces, & guttur, nec non spinalem medullam, uterum, & meningis

ninges cerebri. Verum non quæcumque vulnera, quæ insanabilia sunt, lethalia dicenda erunt: etenim ossa, & cartilaginea si frangantur, aut vulnerentur, licet plerumque insanabilia evadant, non tamen mortem necessario afferunt. Cæterum multæ aliæ partes vulneratæ aliquando exitiales fiunt (etiamsi commode sanari possint) vel ob imperitiam artificum, vel ob symptomatum societatem, vel ob vulneris profunditatem, aut magnitudinem, vel ob sanguinis effusionem, indeque consequentem virium jacturam, vel ob ætatis languorem, vel ob carniæ molliem, vel ob alterius morbi præsertim virulenti concomitantiam, ut in lue gallica affectis experimur. Hinc non semel contigit observare vulnera, aut ulcera in partibus extimis etiam ignobilibus corporis inflicta, quæ tandem mortem attulerint, in senibus, valetudinariis, gallica lue affectis, aliisque propter quasdam circumstantias cum vulnere conjunctas.

Signa denique, quibus internoscere liceat, quæ membra discissa, aut vulnerata sint, ut ex illis iudicium ferri possit lethalis, aut salutaris eventus, latè exposuit Celsus *cit. lib. 4. cap. 26. ex quo alii Chirurgiæ professores, quos consulite, si lubet.*

Illud autem à nobis videtur superaddendum, quod iterati, inæquales, & recurrentes rigores febriæ ferè semper solent internorum viscerum læsionem prædemonstrare, idque vel ob sanguinis è venis, aut arteriis discissis, effusi in alias circumjacentes partes, præsertim sensu præditas, irruptionem, subsequentemque putrefactionem, vel ob impeditum eam parte sanguinis circuitum, qui cum non promptè sua vasa circulationi destinata subire queat, illas impetit, & extimulat; & licet magna ex parte, non raro per supervenientem sudorem dissolvatur, perseverante tamen eadem causa, denuo illi recurrunt. Hinc benè Cardanus, partes in universum vulneratæ quatuor modis mortem afferunt; vel necessitate officii, ut Pulmo; vel potentia Naturæ, ut Cor; vel sanguinis profluvio, ut Jecur, Arteriæ magnæ, & venæ, vel symptomatum pravitate, ut nervosa, Ventriculus, Vesica.

A P H O R I S M U S XIX.

Cum discissum fuerit os, aut cartilago, vel nervus, aut gena particala tenuis, vel præputium, neque augetur, neque coalescit.

EXposuit in præcedenti aphorismo Hippocrates partium quarundam organicarum vulnera, eaque protulit lethalia esse; in hoc verò aliarum quarundam partium similarium vulnera, & scissuras proponit, atque illa, inquit, non quidem mortem afferre, sed difficulter coalescere, & augeri.

Primo autem loco proponit fracturas ossium, de quibus tamen dubitare contingit, an non coalescere possint, & successivè incrementum suscipere; etenim *Gal. lib. 3. artis medicæ*, non solum in pueris illa inquit facillimè conungi, & deinde augeri, sed etiam in adultioribus intermedio corpore calloso, quòd licet propriè os dici non possit, nihilominus ad illius naturam quàm maximè accedit, quippè quod duritie, soliditate, candore, insensibilitate præditum est, sicut os. Verum est, ossa fracta per intermedium aliud corpus uniantur, propriè tamen coalitio illa dici non potest, cum sit quid heterogeneum differentis omnino conditionis & naturæ, quamquam duritiem, & soliditatem ossium æmuletur, ut propterea si contingat in ea parte os iterum fracturam subire, non quidem frangitur in poro illo adnato, sed alibi, ut pluries experimento constitit. Sed & neque incrementum suscipit os fractum, sed in eadem magnitudine, ac dimensione subsistet, cum nutrimentum, quod ossi suggeritur supra solè m; non verò infra fracturam deferri possit, impediente nimirum transitum poro illo calloso; quomobrem experimur ossa fracta in pueris non ulterius increfcere, sed per comparisonem ad alia ossa correspondentia aliquantulum decurtata, & exilia remanere: modò Hippocrates in hoc textu de vero coalitu, & de genuina nutritione mentionem facit, secus verò de falsa, & æquipollente.

Sed unde est, quod ossa, aliæque partes hic memoratæ coalescere, & nutriti
non

non possunt, gravis equidem est hujus loci difficultas. Omnes interpretes cum Galeno communem in omnibus partibus exanguibus, & spermaticis appellatis causam faciunt materiam alibilis defectum. Putant enim partes universas corporis aut ex semine, aut ex sanguine generari: ex semine quidem partes eas, quæ albæ sunt, uti ipsi dicunt, Ossa, Tendines, Ligamenta, Nervi, Venæ, Arteriæ, Membranz, Cartilagine, Glandulæ; ex sanguine verò omnia viscera, Cor, Pulmonem, Jecur, Lienem, Renes, Musculos, & carnes universas. Hinc subdunt partes carnosas, & rubras à sanguine progenitas, cum vulnerantur, aut dilacerantur, facillimè regenerari, & crescere posse suggesto ipsis sanguine pro alimento, ex quo exordium desumpserunt: at verò ossa fracta, atque cæteras partes albas, veluti spermaticas dissectas, nullatenus coalescere posse, quia deficit illis alimentum, & principium generationis eandem, nempe semen.

Sed quam falsa sint ejuscemodi Veterum opinamenta, clarissimè deducitur ex Anatome, & ex earundem partium structura; omnia enim viscera tanquam constructa ex glandulis, membranis, fibris, nervis, venis arteriis, nonnisi in primordiis, suæ generationis eandem materiam albugineam uniformiter recognoscunt, unde nil penitus differunt à generatione, & structura partium albarum, seu spermaticarum; hinc in prima conformatione embryonis, cum illius corpusculum integratur, nonnisi texturam quandam exhibet fibratum, glandularum, membranarum, & vasorum, per ipsa excurrentium, quæ deinde à sanguine materno per vasa umbilicalia suggesto, nutritionem, & incrementum suscipiunt per substantiam illam glutinosam ejusdemmet sanguinis, quæ in aliquibus magis, & copiosius appingitur, in aliis minus, & parcius pro vasorum exilitate, & pororum, ac texturæ diversitate. Quod verò Pulmo, Jecur, Cor, Lien, & alia consimilia viscera rubra videantur; membranz verò, cartilagine ossa, alba sint, id dumtaxat contingit à sanguine affluentius per prædicta viscera discurrente, quoniam continent venas, & arterias latiores, & numerosiores

Toxj Op. Med. Tom. IV.

at verò in partibus albis, quia venulæ, & arteriolæ exiles admodum sunt, propterea vix conspici possunt. Atque hinc, si Pulmo, Jecur, Lien, & cætera viscera carnea, & sanguinea putata, sanguine ipso exuantur, quod fieri solet per immersionem in aqua tepida postquam universum sanguinem per illorum parenchymata diffusum dimiserint, albicantem quoque substantiam referunt; & quemadmodum accurata diligentia Anatomicorum detectum est, nonnisi glandulis, vesiculis, fibris, venis, arteriis, nervisque contexta sunt. Itaque omnes partes corporis homogeneam referunt naturam, atque in primis suis rudimentis ab una substantia seminis glutinosa, vel ut melius loquar, ab una substantia albuginea in ovo femineo contenta ducunt originem; à sanguine verò circumfluo vitam, vigoremque suscipiunt quemadmodum fetus à nobis est demonstratum in nostra Theoretice.

Hinc ergo omninò falsum dicendum est, quod a veteribus fuit creditum de duplici materia, origine, & principio partium componentium humanum corpus, & cujusvis alterius animalis. Sed & falsum quoque est deesse materiam feminalem nutriendis partibus spermaticis aptam, quippè quæ nedum in ætate juvenili, verum etiam in virilli, & senili non rarò superabundat. Quinimò si vera sunt, quæ Galenus memorat de regeneratione, & restauratione ossium fractorum in pueris, quia in his semen deficit, proculdubio ossium fractorum coalitus, & refectio nulla foret, atque contra facilius, & abundantior haberi posset juvenibus, in quibus semen uberius est, & vegetius.

Totum igitur opus nutritionis à substantia sanguinis glutinosa promanat, quæ longe copiosior suggeritur illis partibus, in quas sanguis uberius influit: quo fit ut jecur, pulmo, carnes in majorem molem, temporis progressu assurgant, minus verò augeantur membranz, alique partes exanguæ. Nisi etiam dicere velimus alimentum partibus accedere ex nervis, & nervorum liquore, ut Glissonius, & Vvarthonus inter Anglos primi arbitrati sunt, quocirca ubi membranz corpulentiores sunt, & latioribus nervis sunt intexte, ibi quoque incrementum

K seu

sensibilis observatur; contra verò in membranis tenuioribus, per quas nervi exiliores diffunduntur.

Neque insuper verum est, partes carnosas vulneratas omninò coalescere, & restaurari in fibris, venis, nervis, arteriis, siquidem istæ eodem modo uniuntur, ac reliquæ aliæ partes spermaticæ dictæ, ut patet ex cicatrice in ipsis relicta; quamobrem non semel observatum est in Cadaveribus anatome subiectis, viscera antecesserunt vulnerata, & mox Chirurgicis auxiliis restituta exhibuisse signaturas, & cicatrices, quæ parte vulnus fuerat inflatum. Sed & in cruribus, tibiis, brachiis, vulnerati musculi, cum convescunt, profundam cicatricem relinquunt, & qui cæteriis fuerant inusti, postquam ulcus ad cicatricem perductum est, manifestam signaturam, & foveam gestant, designantem non solum cutim externam, sed etiam musculorum substantiam cicatricem subiisse. Verum, in his partibus muscularis minus sensibilis esse solet inflati vulneris signatura, quia sanguis per adjacentes partes circumfluit illas sublevat, & consueto rubore afficit, unde non adeò conspicua in illis remanet cicatrix; contra verò in reliquis partibus, in quibus venæ, & arteriæ parciore, exilioresque sunt, longè apparentior observatur, & potissimum in membranis, quarum textura tenuis, & plana est, & colore candicans.

Quoniam verò adhuc de modo, quo Callus fit in ossibus fractis, dubitare contingit, idcirco neque videtur soluta difficultas in presenti textu proposita. Et quidem si id à Veteribus petamus, difficile admodum erit coniecere, quo pacto ossa fracta invicem conglutinentur per intermedium Callum. Recentiores verò Anatomici, nec quidpiam certi in hac re determinare ausi sunt. Solum Angli cum Glissonio, & Vvarthono è membranibus, & periostiiis eorumdem alimentum ossium deduxerunt, quò fieri ajunt denudata periostii ossa sèderari, & contabescere: At neque per hoc explicant quomodò Callus in fracturis ossium generetur, cum in illis sæpè sæpius membranæ ipsæ coæfficiantur, & rescissæ, aut dissectæ nequeant alimentum illis suppeditare. Putaverim idcirco alimen-

tum ossibus suggeri à sanguine secundum partem glutinosam per apices musculorum desinentium in eorundem ossium capitibus, ubi cartilagine circumponuntur, & glandulæ innumerabiles sunt positæ: illa verò sensim per partem post partem intra poros eorumdem intruditur, & per universam ossium substantiam secundum longitudinem communicatur: quippe ossa licet secundum extimam superficiem lævigata sint, secundum anteriorem tamen substantiam sunt manifestè porosa, spongiosa, squamosa, & perforata, ut propterea si frangantur, non solum succum ipsum alibilem effundunt, verum etiam, & non rarò, sanguine intinctum, quo videlicet vegetare, & vigorari possint. Hinc facile judicare est, succum ipsum ex glandulis ibidem sitis per poros, & cavernulas ossium veluti per filtrum transudare, & quaquaversum diffundi; Quin & quò ossa sunt majora, & longiora, eò etiam cavitas, & manifestior, & oblongior in illis observatur cum ingenita quadam substantia medullari, quæ ibidem ex resudante eodem succo ossium nutritio concrevit, & coagatur instar æxungie, quemadmodum observare est in ossibus femorum, & brachiorum. Non tamen inde negaverim, à membranibus ossa amicientibus aliquid etiam volatile, & spirituosum per extimos illorum poros suggeri, quo nimirum vegetiora fiant, & in motibus promptiora, ut scilicet facilius commoventibus musculis extendentibus, contractantibus, & circumvolventibus obsequantur. Quia ergo in fracturis ossium textura illa pororum, & cavernularum discontinuatur, & alimentum neque commodè veluti per filtrum traici; potissimum quia fibræ, ac filamenta eorumdem squamosa non recta invicem colligantur, & uniuntur, sed aliquantulum tortuosè; proinde nodus in parte fracta gignitur pari fermè modo, ac in recisis arborum ramis experimur, sicut etiam in insitionibus, in quibus inter truncum, seu ramum unius, & furculum, aut palmitem alterius, nodus adnascitur.

Differt autem aliquantulum ab osse ipso nodus iste, quia non ex primigenia substantia feminali ortum ducit, quemadmodum

dum reliquæ ossis partes, sed totus ab adjuncto illis alimento provenit, ut propterea non referat eandem omnino duritiem, quam habet os, licet eidem quàm proximè accedat: Neque verò fracturæ obnoxius deinceps fit, quia ossè durior, sed potius contra, quia ossè mollior, sed tamen glutinosior, & compactior, ut in nodis arborum; nam quæ dura sunt: facilius franguntur, quàm quæ molliora; & glutinosiora, uti cartilagine, quarum conditionem, & duritiem nodus illè refert, ut proinde merito Callus appelleretur.

Hæc planè de ossium conglutinatione jam pridem meditatus in publicis lectionibus edocueram, cum tandem ad manus meas Romæ pervenit accurata, & nova Domini Cloptonis Osteologia Francosurti, & Lipsiæ anno 1692. latine impressa; ibique simul unà suam de ossibus Anatomen Doctor Dominicus Gagliardus Medicus Romanus diligentissimus est elargitus, qui ambo ossium structuram, veluti ex pluribus lamellis superstratis institutam detexerunt, & de eorundem nutritione, & augmento abundè satis egerunt, juxta ea, quæ in sua Anatome Plantarum multò antea Clarissimus Malpighius indicaverat, pag. 19. & 20.

Quod hæcenus dictum est de fracturis ossium, faciliè etiam aptari potest Cartilagibus, quæ pari modo nutriuntur, & pari modo coalescere possunt, ac de ossibus dictum est; easolam differentia, quòd quemadmodum Cartilago est mollior ossè, & durior carne, ita alimentum, quod in suis porositatibus recipit, mediam quoque sapit naturam inter alimentum illius, & istius: id autem quod partibus discissis agglutinatur, neque tantam duritiem acquirit, quantam habent primæ partes Cartilaginis, quòd fit, ut in consùxum humorum præternaturalium ad eas partes, quæ scissuram passæ sunt, semper dolor percipiatur acerbior in parte illa conglutinata. Dixit autem Hippocrates partes istas non coalescere, non quòd revera coalitum nullum admittant, cum reipsa sæpissimè conglutinari soleant, sed quia per intermedium corpus uniuntur, non verò immediatè per sua filamenta, texturam, porositates, & partium apices connectuntur, quemadmo-

dum in partibus carnosis per fibras carneas; atque propterea neque augentur eodem incremento, quo reliquæ partes ossæ, aut cartilagineæ crescant, quia alimentum non satis abundanter, neque cum ea vivacitate, & efficacia ad partes infra fracturam transmittitur, quemadmodum in aliis partibus sanis fit, ut patet.

Idipsum inquit accidere nervis discissis, aut sectis, ut neque amplius coalescant, neque augeantur. Verum in his distinguenda est punctura à cæsura, nam nervi puncti non solum coalescere nunquam solent, sed & convulsiones inenudabiles afferunt, quemadmodum aliàs à nobis est dictum in commentariis super tertium artis medicæ Galeni; at verò nervi cæsi aut omnino resecti nil tale patiuntur, sed solum nulla ratione poterunt cum partibus rescissis couniri, aut in posterum succrescere, unde à Chirurgis communiter pejor, & periculosior censetur nervorum punctura, levior verò cæsura; quin & non rarò satius ipsis ducitur nervum punctum omnimò rescindere, & rescicare.

Quamvis autem cæsi nervi vitæ periculum non minentur, haud tamen possunt coalescere, & augeri, non solum ex prænarratis rationibus desumptis ab alimento, ut de aliis partibus spermaticis dictum est, verum etiam quia nervi secundum longitudinem præter membranas habens fibras, quæ peculiari liquore perpetim irrorantur, quoties verò illi rescinduntur fibræ similiter unà simul rescantur, quæ cum nequeant in pristinum statum revocari, ut in membris rescissis quibuscumq; accidit, propterea fit ut coalescere, neq; possint. Accidit, quòd fibræ ipsæ in resectione instar sidium retrahuntur, ut neque deinceps in rectum situm disponi possint, quo certè opus esset, cum aliis rescissis possent couniri.

Adiicit quoque in textu Hippocrates tenuem genarum partem, pro qua intelligendæ sunt non solum, quæ propriè genæ dicuntur, verum etiam labia; nares, palpebræ, & facies univèrsa, quippe experimur vulnera his partibus inflata, & quæcumque scissionem, & discontinuationem efficiunt, scædas, & indelebiles cicatrices relinquere, etiamsi post diuturnum tempus sagaci Medicorum industria

refectæ partes coaluerint. Et quamvis idipsum commune sit totius corporis cuti, nihilominus difficilius erit coalitio in partibus faciei vulneratis: Id autem multiplici de causa videtur evenire, tum quia cutis faciei longè nervosior est cæteris aliis; tum quia ita nectitur cum panniculo carnosus, qui illi subjacet, ut nullatenus possit altera ab altero separari, qua ratione fit, ut nullibi cutis se sola contrahi, & moveri possit nisi solum in facie, unde citi à capitis commotionem cutem frontis contrahere, & corrugare solemus, ut & labia, buccas, & pinnas narium, in cæteris autem partibus nullimodè; tum etiam quia fibræ intexitur omnis generis, & dissecta facie ita fibræ discerpuntur, ut quaquaversum retractæ, nequeant in posterum nulla industria, ac diligentia couniri.

Denique præputium, seu membrana extrema mentula, cum fuerit rescissa, neque amplius coalescit, si in longum, neque augetur, si in margine sectionem patiatur, idque non solum propter ea, quæ omnibus partibus extremis communia sunt cum qualibet pars extrema corporis rescissa nunquam amplius restauretur, vel increseat, ut in auribus, naso, digitis; verum etiam quia pars admodum exanguis est, & paucissimis, atque exilibus vasibus est texta, quamobrem neque multo calore, neque multo alimento prædita est. Et quamvis secundum longum dissecta aliquando visa sit coaluisse, id tamen non contingit sine summa Chirurgi diligentia consuis scilicet labiis vulneris, & ita proximè inter se invicem statim à vulnere commissis, ut adhuc sanguinem funderent: cum hac autem summa diligentia etiam per intermedium corpus callosum coaluisse visa est, ut propter eam manifestam cicatricem referret, & quidem duriusculam. Si verò ejusmodi connexio negligatur, nulla ratione fiet, ut in posterum conglutinationem, & coalitum admittat, ut pluries est observatum.

Partibus his in hoc aphorismo memoratis possent alie plures adici, præsertim extremæ corporis, potissimum palpebræ oculorum, pinne narium, nasi acumen, aures, & digiti manuum, & pedum. Verùm partes istæ cum sine ex prædictis simplicibus in aphorismo recen-

sis compositæ, quemadmodum ex ætate manifestissimè deducitur, propter eam ad illarum classem sine ulla dubietate revocandæ erunt. Memoravit autem Hippocrates illas veluti simplices, sub quibus comprehensas voluit reliquas omnes, vel ex ipsis compositas, vel cum ipsis in natura, constitutione, & textura convenientes.

APHORISMUS XX.

Si in ventrem sanguis præter naturam effunditur, necesse est suppurari.

Quamvis Aphorismus hic communiter ab expositoribus receptus, & juxta versionem Leonicensi tractus verissimus in quocumque sensu credatur, quoniam sanguis extra propria vasa effusus statim concrevit, accessit, & in pus vertitur, quemadmodum passim experimur in ejusdem collectione in pectoris cavo, cum è venis, aut arteriis ejusdem pectoris, & pulmonis effunditur, nihilominus re exactius perpena, & ad experientiam revocata, non ubique veritati consonat; etenim sæpissimè etiam observamus sanguinem in Intestinatorum cavitatem effusum, ut & in fundum ventriculi, concretere quidem in grumos, & coagulari, non tamen in pus verti, sed sub eadem sanguinis forma compactum, concretumque evacuari etiam postquam diu, & ad plures dies fuerit detentus. Quamobrem non immeritò visum est pleisque de veritate istius aphorismi aliquantulum ambigere; quin immò Recentioribus quibusdam putatur pus non quidem ex sanguine, sed ex lymphæ, & adipe proficisci: Sed & Fuchsius aliter quoque existimavit illum esse exponendum, & quidem sub generaliori significatione, ut sanguis præter naturam effusus in quamecumque cavitatem non suppurationi strictè sumptæ, sed corruptioni subiiciatur. Hinc videndum hoc loco breviter erit, quibus in cavitatibus collectus sanguis suppuretur, & cum quibus conditionibus, & circumstantiis suppurari possit.

Et quidem, quod pus ex sanguine oritur palam est, juxta doctrinam Galeni pluribus in locis in quibus clarissimè ostendit

sup-

Suppurationem præse sumptam nullatenus competere posse, nisi solum sanguini: cæteros autem humores per analogiam dumtaxat dici posse suppurati, quatenus per corruptionem æmulantur puris naturam, sed revera in pus minime vertuntur. Sic in empyemate aliquando pus expurgatur verum, cum ex præcedenti sputo sanguinis originem duxerit, juxta documenta Hippocratis: *d sanguinis sputo puris sputum*; aliquando verò sputum puri simile fit, sed verum pus non est, cum scilicet ex phlegmate, aut lypha ortum traxerit. Ad ipsum quoque experimur in tumoribus, nam si isti fiant ex sanguine, & inflammationis naturam referant, verum pus cum maturuerint emittent; secus verò si à cæteris humoribus fiant, ut in ædemate, meliceride, & similibus, licet videantur puris conditionem referre, fortasse propter alborem, revera tamen purulentam materiam minime exhibent. Itaque cum sanguis extra propria vasa effunditur, bene potest in pus commutari, si tamen per fermentationem in corruptionem tendat. Ut autem corruptioni subiciatur, necesse est, ut in cavitatem undequaque conclusam effundatur, in qua post concretionem, & acorem, particule ejusdem sanguinis heterogeneæ inter se invicem colluctentur, & tenues, ac volatiles, contranitentibus crassis, nisi quodam subigant, & subigantur; unde indebita fermentatio, & à fermentatione tenuium particularum exolutio, & crassarum præcipitatio, immò & totius humoris permutatio, atque in pus conversio. Hinc in cavitatibus patentioribus, in quibus ejusmodi motus fermentativus minime potest excitari, nec consequenter suppuratio haberi potest; quemadmodum experimur in Intestinis crassioribus, & in ventriculo. Cæterum in cerebro, pectore, renibus, glandulis, cæterisque cavitatibus angustioribus, & occlusis, promptissime suppuratio accidit, ob traditam rationem; quin immò quò loci fuerint angustiores, & ex adjuncto calore facile promoventes fermentationem, eò quoque citius, & facilius suppuratio promovebitur, quæ de re sanguis effusus in musculos citius suppuratur, ut & in parenchymatibus

T. XXI. Op. Med. Tom. IV.

viscerum, quemadmodum experimentis palam est. Atqui pus univèrsim à solo adipe, & lymphæ profecti minime crediderim, cum ex adverso multas partes adipis expertes suppurationi subiciantur, & phthisici penitus extenuati, ac omni adipe consumpti, purulenti sint.

Quamquam autem Hippocrates dixerit *in ventrem*, seu ut mavult Fuchsius, *in cavitatem*, non tamen pro ventre, & cavitare intelligendi sunt Venter imus, & medius scilicet thorax, & secundum alios etiam caput, sed etiam tubuli, & pori omnes in toto corpore constituti, ut propterea non irrationabiliter plerique Anatomici existimarint, omnem musculum, & quodcumque viscus, immò & partem quamcumque corporis suos habere ventres, & cavitates, in quibus sanguis recipi, & colligi possit; & sicuti in statu naturali sanguis quaquaversum diffunditur, vel ut vivificet, vel ut nutriat partes, ita in statu morbofo è suis vasibus exiliens, si hæserit, inflammationem primum, mox suppurationem excitat: neque enim fieri potest, ut sanguis recipi, & colligi possit in partibus quibuscumque, nisi cavitates saltem inconspicuas, vel etiam porositates ibidem sint, quæ illam excipiant, cum duo corpora in eodem loco simul esse possint, ex communi sententia Philosophorum.

Debet insuper sanguis, ut putrescat, corrumpatur, & commutetur in pus, moram in cavitatibus contrahere; unde si fortasse è venis effusus per alios ductus effluat, minime putrescet; & è converso etiam si intra venas, aut in apicibus arteriarum aliqua de causa præternaturali immoretur, poterit putrefactionem, & suppurationem subire: quæ ratione factum est, ut sanguis sit semper in motu, ne scilicet alicubi hærens concresecat, & putrescat: quia verò è suis vasibus effusus à continuato motu circulationis deficit, & in cavitatibus, aut poris partium restagnat, statim concresecit, & corrumpitur, excitata ibidem indebita fermentatione, ut dictum. Adjectum est insuper *præter naturam*, ut fortasse discrimen

K 3 sta-

statueretur inter eam effusionem, quæ naturaliter fit è valis in poros partium pro nutritione, quippe quæ sensim accidit, & non ultra partium exigentiam, unde pedetentim convertitur substantiam partium alendarum; ac verò, quæ præter naturam fit, assatim accidit, & præter naturæ exigentiam, eo quòd nec quantitas conveniens servetur, nec modus, nec usus naturæ operantis, sed solum à causis præternaturalibus tum sanguinem depravantibus, tum sanguifera erodentibus, unde postmodum sanguis effluit.

Denique scriptum est in aphorismo, necesse est suppurari sanguinem e tra venas estusum; siquidem cum non amplius regi possit à natura per motum intra propria vasa, neque ex altero capite commutari possit in substantiam aliti, necessarium fiet, ut per corruptionem convertatur in pus, modis superius enarratis,

APHORISMUS XXI.

In insaniantibus si varices, vel hæmorrhoides supervenerint, insania solutio.

Quid pro insanientibus intelligat Hippocrates in hoc aphorismo dubitari potest. Et Galenus in commentario de his exponit, qui melancholico delirio sunt affecti. Verum non solum melancholicos, sed etiam maniacos non improbabilius interpretabimur, àtenta causa utriusque delirii, quæ semper ab humoribus acorem præferentibus procedit, ea solum differentia, quòd in melancholicis acidam stypticitatem, aut ponticam conditionem sapit; in maniacis vero redoler acritatem.

Quoniam verò per varices, aut hæmorrhoidas supervenientes, significatur, humores istos acidos deorsum transferri, & à partibus superioribus removeri, propterea fit, ut Insaniz solutio exinde sit speranda, & quemadmodum, ex superius traditis, hæmorrhoides, supervenientes melancholicis profunt, translata causa melancholici delirii ad venas podicis; ita in his facile etiam insania desinere poterit decumbentibus vitiosis humoribus ad partes corporis inferiores. Neque multum differre videntur

varices ab hæmorrhoidibus, eo quòd partim modo, quo hæmorrhoides tument circa podicem, illæ in cæteris partibus corporis tumorem referunt, unde varices describi solent, venarum in aliquibus partibus corporis tumores; & sicuti hæmorrhoidales venæ tumefactæ nigrescunt, ita quoque livescunt varices à congesto, atque hærente in ipsis sanguine, propter acidum conrescente, & ut vocant, melancholico: quare hæmorrhoides rectè possent varices podicis appellari.

Debent autem tum varices, tum hæmorrhoides supervenire, etenim hac ratione significant deponi vitiosum humorem ad partes ipsas tumefactas, & ubi antea acidus, & vitiosus sanguis ferebatur in caput, mox à provida natura repurgetur, & deturbetur ad partes corporis infernas cum tumore venarum hæmorrhoidalium, aliarum ve, à transpositione ejusdem peccantis humoris. Et licet varices comparere soleant in omnibus fere corporis partibus, collo, brachiis, mammis, pectore, immò ventre, femoribus, tibiis, aliisque; nihilominus securior semper erit ejusmodi transpositio in partes infernas, & à capite remotiores, ne scilicet reditus exinde timeri possit, & partibus inferis metastasi affectis in superam insaniam laborantem. Et quidem plurimi ab insaniam, aliave consimili capitis ægritudine evasisse visum sunt, vel saltem in melius abiisse, apparentibus varicibus in tibiis, ne dum superficiariis, sed etiam profundis, quamvis in his etiam existimare est remanentem ex arteriis in venas sanguinem, omnem malitiam in varicosis tibiis deponere, & reliquum magnæ ex parte repurgatum denuò per jecur in cor circumire, unde cerebrum mitius affici cogeret.

Veruntamen oportebit depositam in his partibus Insaniz materiam, hærentem esse, nam si fortassè denuò in partes superas remearet, facile posset ex nova transpositione in cerebrum, remissam affectionem augere, atque in pristinum statum revocare; quemadmodum de Alcippodem Hippocrates memorat 5. epidemiorum. Unde sicut apparentibus varicibus, aut hæmorrhoidibus insaniam, vel melancholicum delirium desinit; ita ex adverso ista redirent, si varices, vel hæmorrhoides disparerent.

APHO.

APHORISMUS XXII.

Quaecumque ruptiones ex dorso ad cubitum descendunt, vena sectio solvit.

Sive ruptiones, sive rupta ipsa, quæ in partibus musculosis contingunt in præsentis aphorismo legantur, non minimam afferunt difficultatem; cum fieri non possit, ut ruptio, vel ruptum unius partis, ad aliam partem remotiorem transferatur. Melius eapropter videtur legendum *dolores non ruptiones*, ut in *commentario* rectè admonet Galeaus; vel etiam melius causa illa, quæ dolorem attulit, quemadmodum esse solet sanguis, serum, lymphæ, aliæque humor acritatem, aut acrem redolens. Et licet ruptio, vel ruptum, propriè pertineat ad distractionem, distentionem, aut divulsionem fibrarum membranarum, musculorum, & partium cartosarum, nihilominus quia causa diruptionem efficiens (si fuerit interna) vel dolorem à diruptione exortum excitans, & fovens (si fuerit externa) non raro loco movetur à parte dirupta in partem exteriorem corporis; idcirco sub nomine diruptionis implicitè Hippocrates voluit esse intelligendam causam ipsam diruptionem facientem, vel conservantem, quoniam dolor diruptionem, & partem diruptam omninò debet concomitari, qui cum fieri non possit nisi ab humore discendente, & continuo solvente propterea divulsionem ipsas expressit Hippocrates veluti dolori ficas, atque sub sensu cadentes.

Si itaque contingat, ruptiones, & divulsionem partium dorso transferri in cubitum, hoc est humores, dolores in dorso inferentes, ex parte ipsa divulsa dimoveri, & in cubitum deponi, argumento erit causam ipsam divulsionem, & dolorem inferentem, mobilem esse, atque adeò facilius posse evacuari per vasa proximiora, & magis consentientia, qualia sunt venæ, per quas sanguis, serum lymphæ, aliæque humor perpetuò circumit. Atque hinc est cur Hippocrates hic scripserit venæ sectionem ruptionem ipsam desolvere, quatenus per venæ sectionem humor ille divulsionem, & dolorem inferens, utpote mobilis, & in cubitum delapsus, facile possit evacuari.

Non tamen hinc quis licet deducere poterit in contusionibus, luxationibus, fracturis, cæterisque divulsionibus partium musculosarum, debere venam secari, nam præterquam quod tunc dumtaxat admonet hic Hippocrates venæ sectionem divulsionem solvi, cum humor de parte divulsa ad cubitum defertur, atque adeò mobilis est, neque tamen in quibusvis ruptionibus, divulsionibus, & fracturis causa illas efficiens interna, est, sed sæpè sapius externa, cujus ratione solutio continui manifesta est, & sanguis, aliisque humores in partibus fractis, aut contusis hæret, & restagnat, qui propterea nulla ratione per venæ sectionem evacuari poterit, sed omninò resolutione egebit usu, & auxilio medicamentorum attenuantium, dissolventium & promoventium diaphoresim. Et licet nonnulli in his etiam casibus sanguinem mittant, id tamen agunt, non ut hærentem ibidem sanguinem educant, & ruptionem solvant, sed solum ut prohibeant fluxurum in partem affectam humorem, qui quò paucior fuerit in venis, eò minus in partem affectam confluere poterit. Verum an id rectè etiam agatur, non est meum in præsentis loco examinare. Cæterum Hippocrates nulla facta venarum electione, simpliciter dixit, *venæ sectione ruptionem solvi*, fortè quia existimavit sanguinem undecumque evacuatam istiusmodi irruptionibus conferre. Nisi etiam dicere velis, implicitè contineri in aphorismo venæ sectionem in cubitu faciendam, eo quòd ex dorso ad cubitum ruptionem descendere dicatur, quæ cum ex humore mobili, & fluente, ad illam partem descendere putetur, per venas quoque eidem proximiores, atque adeò ex cubitu, verisimile sit sanguinem velle esse mittendum.

APHORISMUS XXIII.

Si timor, atque mastixia longo tempore perseverent, ex eo atrabilis significatur.

Quamvis Leonicenus ex metu, & mastixia longo tempore perseverante atrabilem significari scripserit, rectius tamen reliqui Interpretes non atrabilem,

bilem, sed melancholiam ex græco codice verterunt; & licet atrabilis aliquando pro melancholia exponatur, ad evitandam nihilominus æquivocationem, melius erit melancholiam, non atrabilem hic exponere. Sed & neque pro melancholia humor melancholicus intelligendus est, sed potius affectio melancholica; unde Cardanus, & Heurnius scribunt: *si timor & mœstitia longo tempore perseverent, tale est melancholicum.* Et sanè inter symptomata melancholicam affectionem concomitantia, præcipua recensentur ista duo, Timor & Mœstitia sine causa manifesta, ut latè explicat Galen. 3. de loc. affect. cap. 7. ubi etiam Dioclem reprehendit, quod in examine symptomatum, melancholicum delirium comitantium, istorum duorum non meminerit, quippe quod ab his duobus potissimum, rectè quis dijudicabit, patientem factum esse melancholicum, si diuturna mœstitia, ac panico timore laboraverit. Et licet in hoc textu simpliciter dicatur ex diuturnitate temporis, quo timor, & mœstitia perseveraverit, melancholicum judicari debere patientem; quia tamen diuturna mœstitia, ac perseverans timor nequaquam à manifestis, ac externis causis oriri possunt, idcirco conditio ista sine causa manifesta videtur implicitè contineri in temporis diuturnitate, quo timor, & mœstitia perduraverint. Quoties enim timor, & mœstitia ex manifestis causis ceperint, puta ex obitu parentum, aut amicorum, ex infortuniis, calamitatibus, cæterisque hujus sæculi ærumnis, tum animi, tum corporis, tum denique bonorum fortunæ; in longum tempus protrahi non solent, nisi tamen à causa interna foveantur; unde eum diù perseveraverint, non nisi ab humore melancholico, depravante cerebri operationes, ortum ducent, ut propterea sub particula illa *diù* hoc est, *longo tempore*, implicitè quoque contineatur, id accidere non à causa manifesta, & externa, sed à causa interna, & humoralis.

Quo autem pacto timor, & mœstitia ad humore melancholico, & acido procedant, indeque designent affectionem in cerebro contractam, similiter melancholicam, præter ea, quæ fusè attulit Galenus. cit. 3. de loc. affect. & 2. de symptomata.

caus. clarè quis deducere poterit, pervestigata conditione ejusdemmet humoris, sua acciditate magnoperè depravantis internas cerebri operationes, nec non etiam malè afficientis tum motum cordis, tum sanguinis, quemadmodum pluribus ostendit præ ceteris Villivius. & nos etiam tum in *nostra practice*, tum etiam in commentariis super 3. *Artis medica*, Galeni Cap. de passionibus Animi.

Cum itaque timor, & mœstitia diù aliquem infestaverint, & sine evidenti externa causa in longum tempus perduraverint, indicio erit talem factum esse melancholicum, hoc est delirio melancholico laborare. Verum quamvis dictum sit, sine causa evidenti, & externa, melancholicos timere, & mœstos esse, fieri tamen poterit, ut etiam à causis externis timorem, & mœrorem inferentibus, sit quis melancholico delirio laboraturus; etenim si ex præcedente mala dispositione, & habitudine corporis ad melancholicum vergentis, ex malo fortasse apparatu succorum acidorum, quis à nimio mœrore, & à vehementi timore extrinsecus illato, incidat in tantam animi consternationem, ut deinceps amicorum societatem fugiat, solitudinem inquirat, cibos non assumat, ploret vigilet, & aliis consimilibus incommodis se submittat, poterit proculdubio melancholicum delirium progressu temporis incurrere ut propterea timor, & mœstitia, quæ symptomata sunt melancholicorum, fierent in isto casu causæ ejuscemodi affectionis. Non negandum tamen, quod cum symptomata sunt melancholicorum, junctum melancholicum delirium attestantur; cum verò melancholicorum causæ sunt, disjunctim una, vel altera, veluti separatæ passiones animi, melancholiam ingenerabunt, inducta nimirum in sanguine, cæterisque liquoribus corporis diathesi, acorem præferente, vel aliter hebetante motum ejusdem, & cordis, ut alibi à nobis est ostensum. Delirium autem, etsi non semper in cunctis evocale sit, mentale saltem erit, cum sæpenumerò mente solum, quæ timent, aut mærent, continuè recogitent, ac revolvant, & mille phantasmata sibi fingant.

Quamquam autem melancholicos hæc ab Hippocrate notatos, censuerimus esse

esse eos, qui ex nigro, sæculento, tartarico, & acido humore melancholico laborant, quippe hebetes, taciturni, solitarii, tristes, ac pavidi esse solent; si tamen melancholicus humor non lentus, & crassus, terreusque sit, sed tenuis, acris, salino sulphureus, & facile inflammabilis, velut, qui cum atrabile à plerisque confunditur, quemadmodum ex prænarata quorundam versione superius est memoratum; proculdubio neque pavorem, neque mærorem præferet, sed potius Ingenii vivacitatem, Intellectus acutiem, Mentis perspicaciam, & speculandi profunditatem largietur, ut in plerisque à nativitate, Melancholicis natura dictis, experimur. De his namque scitè admonet Aristoteles *Problem. sect. 30. probl. 1.* in carminibus pangendis, in Republica administranda, & in studiis Philosophiæ semper extitisse optimos, quales, inter ceteros plurimos, fuisse testatur Empedoclem, Socratem, & Platonem, & nostræ quoque ætati proximos, ferunt alii, ejusdem prorsus indolis fuisse Tassum, & Cartesium. Hinc Seneca de *Tranquillitate animi*, affirmare non est veritum cum Platone *frustra pulsari fores poeticas absque furore*; & cum Aristotele, *multum magnum ingenium sine niſtura dementiæ: quam ob rem non posse grande aliquid, & supra ceteros loqui, nisi motam mentem*; quippe quod ab ejusmodi humore atrabilario non quidem spiritus pauci, habetes, effecti, & lenti proficiuntur, qui solum circa cerebri mædullium (ut in melancholicis terreis) operantes, potius mentis confusionem pariunt, phantasmatum turbationem, & in judicando inertiam; sed potius tenues, mobiles, quaqua versus impetentes progignuntur, ferè ut in maniacis, & furiosis; unde postmodum fortis apprehensio, vehemens, & promptè existimatio, acutum judicium, & profunda intelligentia exoriuntur. Atque hinc stupendum quidem, quod à plerique memoratur, hujus generis homines aliquando extitisse phanaticos, ac veluti ecclasi abreptos, nedum exotico idiomate, quod nunquam didicerant, fuisse locutos, sed & ventura ferè vaticinatos; fortè quia ex intensa, ac profunda nimis in se ipsis meditatione, ab externis objectis penitus abstracti, nullamque in mente aliorum phan-

tasmatum turbationem passi, usque ad ultimas rerum differentias per rectam mediorum continuationem rei præconcepit, & concupitæ, votum, & finem sunt tandem assecuti. Hinc *efficitur porro* (concludit Aristoteles ibidem) *ut melancholici omnes non per morbum, sed per naturam, sint ingenio singularem*. Per naturam quidem: nam si præter naturam atrabilarii humores corporibus ingenerentur, exitiales morbos pariunt. Verùm de hac re legantur præcæteris; *Vales. de Sacr. Philos. cap. 30. Gaspar a Rejes Camp. Elys. jucund. quæst. 27. Cæl. Rhodig. Antiq. Lect. l. 17. c. 5. Senert. l. 1. prax. p. 2. c. 15. qu. 1. Marcell. Don. de hist. med. mir. lib. 2. c. 1.* præter alios.

APHORISMUS XXIV.

Si quod intestinorum gracilium discernatur, non coalescit.

Quod in hoc aphorismo contingitur, fuit ab eodem Hippocrate expositum *Aphorismo 18.* ea solum differentia, quod ibi gracilia intestina cum aliis partibus connumerata recensentur, hic verò sejunctim ab aliis, gracilia solum intestina non coalescere referuntur, si fortasse discissa sint. Hinc mirum videri debet, qua ratione id ipsum hoc loco sit repetitum, quemadmodum cum Galeno in *commentario* reliqui Interpretes consentunt; unde Cardanus nedum illum explicare non est aggressus, sed neque in aphorismorum serie ausus est connumerare, cum illum inter Aphorismos adscribere, non curaverit. Quoniam igitur ratio istius dicti in expositione illius aphorismi enarrata est, ad eundem propterea locum vos remitto.

APHORISMUS XXV.

Erysipelas ab exterioribus verti ad interiora non est bonum: ab interioribus autem ad exteriora, bonum.

Cum Erysipelas fieri communiter dicitur, à tenuiori, & aciori sanguinis portione, quam biliolam Veteres appellarunt, & hæc facile mobilis sit, & de

de loco in locum excurrens, considerans ea propter motum illius in hoc aphorismo Hippocrates, inquit, ab exterioribus partibus ad interiores verti talium esse, contra verò bonum ab interioribus ad exteriores. Id ipsum scribitur in *Coacis prænotionibus* sub his verbis: *Erysipelas foris quidem accedere commodum est, intro autem converti lethale: Convertitur autem intro, cum disparente rubore pectus gravatum, & difficilem spirationem habet.* Ubi de erysipelate pectus occupante peculiariter meminit.

Neque solum credere licet locutum hic Hippocratem de erysipelate superficiei tenui apparente, atque ad eam cutem corporis divexante, sed etiam de erysipelate in interioribus partibus enato; siquidem qua ratione erysipelas extrinsecus fit, eadem fieri solet intrinsecus, & in intimis visceribus corporis, quæ (ut experimento pluries constat) nulla ab hac affectione immunita esse non solent; quare & meninges cerebri, & pulmones, & jecur, & septum transversum, & uterus erysipelate affecta sæpe observata sunt, ut propterea sicuti inflammationibus, aliisque tumoribus interna viscera obnoxia sunt, ita etiam possunt erysipelate laborare, unde Hippocrates 5. *aphor.* scripsit: *si in utero fiat erysipelas, lethale;* his verbis denunciatis bene posse uterum erysipelate affici.

Si ergo erysipelas interiori ingentum, ad externas partes vertatur, bonum erit; quippe quod melius semper censendum est interiora viscera ab ægritudinibus vindicata remanere, etiam si externæ partes afficiantur. Contra verò gravius omnino erit, & non sine ingentis vitæ periculo, erysipelas introverti, male affectis internis visceribus, veluti ad vitæ tuitionem non amplius conferentibus, cum & sanguis, qui per illa perpetuo circumit, facillime inficiatur, & infectus, cæteras quoque partes ac præsertim cor, brevi temporis interstitio valeat contaminare. Accedit, quod humor erysipelas efficiens, vel conservans, peioris semper erit conditionis, cum introvertitur, & præter tenuitatem, acritatemque, acidam, ponticam, malignamque naturam participabit: si enim

tenuis solum foret, & volacilis, proculdubio sponte sua resolveretur, & ex habitu corporis nequaquam de novo intimas partes pervaderet, ubi semel deflagrasset.

Est tamen advertendum, quod ejusmodi introversiones erysipelatis citrà quancumque occasionem, aut causam externam debent evenire; etenim si fortasse ex ambiente frigido, ex locutionibus aquæ gelidæ, aut etiam ex applicationibus medicamentorum infrigidantium, & repellentium, vel etiam in crassantium, & obstruentium poros cutis, erysipelas ab externis ad intima vergeret, etsi malum quoque foret, quia tamen non ex defectu naturæ, neque ex vitio peccantis humoris id eveniret, minus profecto malum foret, & facilius posset introvertum erysipelas extra verti; quod secus accidit si sponte sua, & ab interna causa introverteretur.

Sed & præterea animadvertendum, tunc solum bonum esse erysipelas extra vertum, cum per ejusmodi extraversionem liberantur partes internæ; secus verò si partibus internis nullatenus vindicatis, nec ab erysipelate liberatis, illud ad partes externas vergeret, quemadmodum fieri solet, cum propter multitudinem, & malitiam vitiosorum humorum non satis sunt partes internæ, sed etiam externæ coguntur superabundantes illos humores excipere; Conjiciet autem prudens medicus bonam fore istiusmodi extraversionem, cum febris, sitis, ardor, inquietudo, & cætera symptomata, quæ cum erysipelate conjunguntur, omnino desinunt, vel magna ex parte saltem remittuntur; at verò si iisdem perseverantibus, nec ulla ratione intermissis, erysipelas extravergere videatur, pessimum indicium erit, denunciatis præ multitudine, & pravitate peccantium humorum, nedum partes internas sed etiam externas affici, & coinquinari.

Quod Hippocrates hic de erysipelate dumtaxat commemoravit, rectè admonet Galenus in *comm.* aptari quoque posse cæteris omnibus transpositionibus & partibus internis ad externas, ut alibi quoque de Angina 4. *aphor.* recensuit: semper enim, ac humor vel quodcumque aliud præter naturam, è partibus intimis

timis, & profundis corporis, ad extimas, & superficiarias vergit, bonum erit. Quandoque etiam motus humorum habitus a partibus intimis ad intimas, vel etiam ab extimis ad extimas boni, vel mali esse poterunt, attenta partium conditione, & natura; unde si a partibus intimis, sed præstantibus ad partes internas ignobiles humores deferantur, bonum erit; contra verò a partibus ignobilibus ad nobiles, malum. Ita quoque si pravus humor, aut etiam erysipelas a partibus infernis ad supernas, ex brachiis, aut cruribus ad pectus, aut caput deferatur, malum. Itaque in unaquaque humoris motione consideranda est partis præstantia, robor naturæ, integra depositio, aut transmissio, termini à quo ad quem, spatium, seu medium, per quod transpositio illa fit, conferentia, tolerantia, & humoris commoti quantitas, qualitas, & permanentia in parte, ad quam transmissio facta est.

Denique pro praxi notandum perpetam ex hoc aphorismo illos agere, qui ad reprimendum ardorem, & ruborem partium erysipelate affectarum consulant infragidantia medicamenta, aut etiam oleosa, haudquaquam animadvertentes, facile ab illis reprimi, & cohiberi motum naturæ propellentis ad eum; ut propterea subsequi subinde soleat, vel introversio erysipelatis ad partes internas, & principaliores, vel ejusdem suppuratio, cum tamen utrumque malum sit. Satius ea propter erit extrinsecus admovere medicamenta, quæ motum ipsum ad exteriora promoveant, & cutis poros patentiores reddant, ut hac ratione facilius vitiosi humores attenuentur, & resolvantur. In quem finem consulto solent, plerique partes erysipelate affectas sapius madefacere vini spiritu, sicut etiam spiritu salis ammoniaci correcto, vino camphora medicato, aliisque similibus. Quod si hæc admovere formido sit, juvabit partes ipsas ab ambiente frigido linteis tueri, atque intrinsecus exhibere ea, quæ simul corrigant & diaphoresim promoveant, atque ex his, quæ mitiora videbuntur, ut est pulvis viperarum, cornu Cervi præparatum, sanguis Hircinus, lapides Cancrorum pulverati, sal cardui benedicti, & his similia. Referuntur quoque nonnulla ex

trinsecus admota erysipelati specificè prodesset, ut sanguis Leporinus recens extractus, & linteo superimpositus, sanguis caudæ felis, ros Vitrioli, sperma ranarum, aqua calcis, & in qua lapis medicamentosus Crollii sit dissolutus. Verum ista potius retundendo acidum, quod in erysipelate vigere solet, quàm sympathia, ut Veteres crediderunt, conferre putantur.

APHORISMUS XXVI.

Qui in febribus ardentibus tremores sunt delirio solvantur.

In expositione istius aphorismi non conveniunt Interpretes. Cum enim sententiam hanc non levibus difficultatibus implexam viderint, non fuisse propterea concordēs, ut in commodum sensum illa revocarent. Et quidem qua ratione contingat, ut in ardentibus febribus tremores fiant tam ab illis disparati? unde Brasavolus pro tremoribus, rigores apposuit, quoniam rigor ardentem febrientibus supervenire solet: Insuper quomodo fieri possit, ut delirio solvantur sive febres, sive tremores, cum delirium febribus ardentibus superveniens illarum malitiam augeat, non minuat; hinc nonnulli volunt legendum tremore solvi febrem ardentem, non delirium. Putant alii non debere scribi *delirio solvantur*, ut habet lectio Leonicensi, sed potius *delirium succedit*, ut exponit Fuchsius, existimans ex tremore ardenti febre superveniente succedere delirium, sensu penitus opposito. Quin & Heurnius delirio quidem eos solvi ait, sed in mortem desinentes, quippe qui ex tremore delirantes resoluti pereant. Quamobrem Cardanus tam acriter invehitur in Galenum, aliosque Commentatores, ut se coactum dicat cum insanientibus insanire.

Nè autem de veritate istius aphorismi, deque illius vulgata versione dubietas ulla emergat, eandem sententiam recolligere ad verbum Nobis liceat ex *lib. de judicatione, & de Coacis prænotionibus*, unde hic aphorismus est erutus. Quoniam igitur in utrisque his locis de tremoribus, non rigoribus propterea nulla ratio-

ratione licebit de vulgata versione, adeoque non esse pervertendam sententiam hanc, ut reliqui Interpretes voluerunt, idcirco sensus erit, tremores ardentem febricitantibus supervenientes, delirio facillimè solvi, sive ad salutem, sive ad mortem: quamobrem verbum illud *solvi* non erit referendum ad febres, sed ad tremores, ut scilicet tremores ipsi supervenientes febribus ardentibus desinant in delirium, sitque delirium, ipsam judicatio tremorum, licet ex febre ardente, & ex delirio eidem superveniente æger facillè sit periturus, nisi opportunitis, & convenientibus medicamentis illi occurratur.

Atqui fieri etiam potest, ut per delirium ac febrem promptius extenuentur, & dissolvantur humores nervorum fibras vellicantes, adeoque simul una ab utrisque æger evadat, juxta quem sensum Celsus hanc sententiam vertit *l. 2. c. 8. cui calor, & tremor est, salutaris delirium est.*

Quoniam verò tremores hæc memorantur supervenientes febribus ardentibus, dubitari non incongruè potest, quomodo illi ardentem febricitantibus contingere queant? præsertim quia Galenus *lib. 2. de symptom. caus. c. 3.* tremorem ait esse motum compositum ex facultate debili conante sursum attollere membrum, & ex gravitate ejusdem membri deorsum tendente, unde tremor exurgit, quia ex una parte membrum gravat, & ex altera facultas debilis sustinere illud non potest, quemadmodum exemplo constat in senibus, qui propter virium imbecillitatem tremoribus corripiuntur. Id ipsum experiri est in puellis pondus aliquod elevare conantibus, qui cum tanta virtute non polleant, ut illud attollere valeant, tremere solent. Sic etiam bajuli ingentiora pondera ferre cum non possunt, sub illis toto corpore contremiscunt.

Verum qui consideraverit irascentes adhuc juvenes quandoque magno, & impetuoso tremore affici, & quo fortiores illi fuerint, eo etiam impensius tremere, cum tamen in illis nulla improprio fingi possit inter facultatem attollentem, & membra deprimentia: Et ex adverso repentino timore perculsos, vehementer quoque tremere; itemque ma-

niacos, phreneticos, aliosque citrà ulum partium languorem contremiscere solere, non irrationabiliter ambiget de causa tremoris, quam Galenus attulit, ut alibi quoque demonstravimus *in nostra praxi*; quamobrem non immeritò Cardanus *in commentario istius aphorismi*, duo genera tremorum distinguere non est veritus, atque unum inquit fieri ab imbecillitate facultatis, ut in senibus & pondere gravatis; alterum fieri cum magno impetu ex depravatione motricis facultatis, non tamen debilitatæ, quemadmodum in convulsionibus ex irrisamento vaporum, aut acrim humorum, itemque in palpitatione, & similibus ægritudinibus.

Contingent autem tremores in febribus ardentibus ex illapsu humorum acrimium, aut vaporum ex cerebro in nervos, nervorumque tunicas, quæ prioritate, ut à seipsis expellant insensos istiusmodi vapores, aut humores tremorem excitant. Quòd si huic tremori delirium superveniat, quia recurrentibus humoribus, aut vaporibus ad cerebrum, desinant punctiones illæ nervis illatæ, proinde fit, ut tremores delirio solvantur, quamquam in pejus ruit æger nam longè pejus est delirare, quam tremere. Cæterum, qui ajunt, febres exinde solvi, non tremores, lobgè, lateque falluntur, tum quia verbum illud solvantur ex contentu verborum nullatenus referri potest ad febres, tum etiam, quia nemo sanæ mentis concipere poterit solvi febres ardentem à delirio superveniente, ejus causa potius illæ increbescunt, & multoties in mortem desinunt. Atqui fieri solum potest, ut humores in Cerebrum recurrentes, & excitantes delirium, tenues admodum sint, & facillè resolvable, qui propterea promptè evanescentes, & febri, & delirio finem faciant.

APHORISMUS XXVII.

Quicumque suppurati, aut aquam intercentem patientes uruntur, aut secantur, si pus, aut aqua univèrsim fluxerit, omnes moriuntur.

PRO suppuratis intelliguntur empyematici, qui nimirum puris collectionem

tionem in cavo thoracis subeunt; Hi autem cum multoties nequeant universam puris quantitatem per tussim egerere, ne suffocati perirent, solebant Veteres sectione, aut etiam utione, inter quintam, & sextam costam inita, purulentam illam materiam evacuare, quemadmodum tempore Hippocratis in frequenti usu erat; quod & idem Author manifestè edocet *lib. de internis affectionibus*, confirmantque Celsus, & Aegineta, alique, sic dum ex vetustioribus, verum etiam ex recentioribus Medicis. Idem quoque solitum peragi in Hydropicis, & Asciticis advertit etiam Hippocrates *lib. de locis in homine*, & præcatus Aegineta ejusde operationis modum tradit *lib. 6. c. 56*. Nec desunt inter Recentiores, qui summa diligentia, & felici successum peractam in aliquibus paracentesi fateantur, e ducta sensim aqua in abdomine collecta.

De his ergo inquit hoc loco Hippocrates peculiarem cautionem habendam esse, ne pus, aut aqua confertim effluat, quemadmodum etiam in præcatis locis consultit. Si namque universum pus, & tota aqua ex illis educatur, mortem subinde eventuram præflagit; unde licet in præallegatis locis, cum cætera præsidia non profecerint, ad educendum pus ab Emphyematicis, & ad evacuandam aquam ex Asciticis sectionem vel utionem commendat, illam tamen non universim, totamque simul educendam admonet, aliter illa affatim exeunte mors præstò erit, ut aliquando etiam Nos observavimus in quodam Ascitico, qui licet ab exitu aquæ visus fuerit per aliquot horas in pristinum salutis statum restitutus; mox tamen repente venter intumuit, & paulò post periit.

At qua de causa ex subita tum puris, tum aquæ subtercutem evacuatione mors certò imminet? Erasistratus, ut refert Galenus in *commentario* dicebat se experientia compertum habuisse, universam evacuationem febres, ac mortem afferre; verum unde id accideret, non memorat eum tamen aliud quid diversum sit inter evacuationem affatim factam statim à principio, & eam, quæ in confirmato empyemate, & hydrope evenit, liquidem semper robustiores

erunt vires inter initia, quàm sine diuturno post tempore, ab inveterato hydrope, aut emphyemate. Sed & magna quoque differentia est inter sectionem, & utionem; unde utionem non nisi volunt in pectore faciendam, sectionem verò in imo ventre. At Hippocrates varius in hac eadem re videtur, nam 2. *de morbis secandum*, non urendum in empyicis ait, & in aqua intercute urit, non fecat, *lib. de inter. affect. & 6. epid. hydropticor*, inquit, *cutis secare oportet, tabescentes verò statim urere*; at verò *lib. 3. de morbis* agens de suppuratis, sectionem, aut utionem simul commendat; quamvis Galenus in *tommo*. utione egere dicat eos, qui plurimum habent pus, quod per sputum nequeat expurgari; eos verò, qui aquam intercutem patiuntur, sectione potius, quam utione. Verum quocumque pacto pus, vel aqua confertim egeratur, periculosa semper erit evacuatio, cujus causam refert idem Galenus in suppuratis ad spirituum immodicam exolutionem, quæ simul cum puris evacuatione inevitabiliter accidit ob vasorum reserentionem, quæ antea à pure, & à puris acritudine continebantur occlusa; in hydropticis verò non modò ob causam mox enarratam, sed etiam ob subitam viscerum duritiem, quoniam subducta aqua non amplius irrorantur, sed arefiunt, unde septum deorsum trahitur cum reliquis visceribus, quæ in thorace sunt. At potius ipse crediderim mortem iis accidere, quia per subitam, & immodicam tam puris, quàm aquæ intercutis evacuationem vires concidunt, & viscera labascunt, tum quia nulla immodica evacuatio, etiam si pravorum humorum sit, tolerari potest; tum, quia partes illæ inanitæ aliquò alio corpore, aut etiam ære, repente impleri solent, quod ad vitam sustinendam in idoneum omnino erit; tum etiam quia in partes istas inanitas humores, qui in venis, & arteriis continebantur, sine ulla remora consuunt, unde vasa quæcumque corporis ferè inaniantur, ita ut circulationem sanguinis, & lymphæ penitus interrumpant, quemadmodum præsertim in hydropticis læpæpius est observatum, in quibus paulò post aquæ extractionem

ex

ex abdomine, lympha, quæ supererat in vasis lymphaticis brevi temporis intervallo tota prorupit in abdomen inanitum. Accedit, quod in his totus fere sanguis vertitur in serum, acre simul & falsum, & in empyicis à pure in pectore collecto sanguis, pariter inficitur tanta acritate muriatica, ut plus justo dissolutus, fluitet in venis, & arteriis; unde per immodicam, & subitam utriusque evacuationem, commotione majori in toto sanguine, & in visceribus corporis inducta, pauci illi spiritus, qui supererant, suffocantur, extinguuntur, vel dissipantur.

APHORISMUS XXVIII.

Eunuchi neque podagra laborant, neque calvi sunt.

Licet tempore Hippocratis perpetuo verum observaretur, Eunuchos, quibus scilicet virilia exempta forent, podagra non laborare, quia nostra tamen ætate plurimi adhuc observantur podagra affecti, non defuerunt, qui Hippocratem falsitatis in hoc aphorismo arguerent, quasi verò sententiam hanc inter aphorismos retulerit veritati non consentientem. Verum etsi id verum sit, quia nihilominus rarissimè accidit Eunuchos, propriè tales, podagra laborare, illaque non nisi in ultima senectute, idcirco non erit cur Hippocratem inculpemus; quandoquidem ut alias notavimus, ea potissimum Hippocrates literis tradidit, quæ vidit, & frequentius evenire comperit.

Ratio autem, cur Eunuchi Hippocratis tempestate, non tam facilè podagra afficerentur, triplex ab Authoribus recensetur; ut præ cæteris memorat Fuchsius hoc loco. Primò, quòd non omninò ea tempestate otiosi forent, cum mos fuerit apud Veteres mulierum famulatu Eunuchos adscribere; quomobrem serosa illa excrementa, quæ in illorum corporibus cumulabantur, bene poterant exercitiis, immò etiam laboribus, sive sensibiliter, sive insensibiliter dissolvi. Secundò, quia ad coitum impotentes erant, quo plerumque imbecilliora reddi solent corpora, & potissimum in articulis. Tertiò, quia mo-

derata illis victus ratio erat, unde paucæ, vel nulla excrementa cumulari poterant: Nunc verò, cum hæc omnia non tam exactè ab eisdem servari soleant, mirum non est, si nonnulli inter eos podagra afficiantur. Neque solum Eunuchi, ut hic memorat Hippocrates, à podagra immunes erant vetusta illa ætate, sed ut advertit in comm. Galenus, neque reliqui omnes tam facile illa corripiebantur. *Ætate quidem Hippocratis*, inquit hoc loco Galenus, *pauci podagra laborabant propter vitæ moderantiam; nostris verò temporibus usque adeò actis eduliis, ut nihil eis addi posse videatur, infinita est podagricorum multitudo, cum nulli sint, qui nihil exerceantur, & cruditatibus, atque ebrietatibus offendantur; & ante cibum assumptum bibant vina potentia, ac venereis utantur immoderatis: nonnulli verò etsi non his omnibus, in uno saltem, aut duobus ex iis, quæ dicta sunt, delinquant.* Et paulo infra subdit: *Accedit & ad has causas ob quas plerique incidunt in podagras: quod multi & patres, & avos habuere podagricos, in quibus semen erat vitiatum, atque idèd posteris vehementiorem fecerunt partium imbecillitatem.* Quoniam verò Eunuchi in his non rarò delinquere solent, poterunt podagra quam maximè corripì, quavis nullum habeant usum venereorum: talis enim (ut observat ibidem idem Galenus) *est illorum desidia, insatiabilitas, ebrietasque, quod etiam sine venereis podagra corripì possunt.*

Est tamen advertendum, quod Eunuchorum alii sunt, qui Castrati dicuntur, alii Spadones, alii Thlasiaz, aut etiam Thladiaz, & alii Thlibiaz appellati. Castrati dicuntur, quibus ante pubertatem non solum testes, sed etiam virile membrum exsectum est, ut apud Turcas fieri consuevit; vel etiam tales sunt, qui sine testibus progeniti, vel ab ipso primo ortu exsecti nil virile habent ex Luciano, atque hi propriè Eunuchi appellantur. Thlasiaz, & Thladiaz sunt, quibus testes solummodò in prima ætate fracti fuere. Thlibiaz verò, qui attritos habent testes, quemadmodum fit in Juvenibus, in opera campestria facilius ducan-

ducantur. Spadones denique sunt illi, quibus meatus pudendorum, per quos vel materia feminis, vel semen emittitur, propter impedimentum aliquod, fortasse in ipsa eorumdem conformatione, angusti, vel obstructi sunt, adeoque fit, vel ut semen nullum fiat, vel inefficax, & minimè prolificum, vel etiam quod extra vasa ejaculari non possit; quamobrem ex istis nonnulli sunt, qui nequeunt generare, non quod semen fecundum in minimè gignant, sed quod propter aliquod impedimentum semen effundere nequeant, eo quod in suis cavitatibus, aut flexuris hæreat, quemadmodum ex multis colligit Fuchsius in commentario istius Aphorismi: sed & alii licet semen emittant, infecundum tamen illud est. Spadonibus quoque adnumerantur ex Alciato, qui cum uno tantum teste nati sunt, aut qui altero dumtaxat sunt excessi. Cum igitur Hippocrates in hoc textu de Eunuchis meminerit, illi propriè intelligendi erunt castrati, & quidem illi, qui in ætate puerili antequam pubescere, & semen progignere ceperint; testium resectionem passi sunt. Cæterum Thlasia, Thlibia, & Spadones, planè possunt podagra corripi, cum licet semen non efficiant, vel non emittant, benè tamen concumbere possunt.

Est præterea advertendum, Eunuchos podagra propriè dicta corripì non solere, posse tamen affici doloribus articularum etenim plurimum interest inter podagram, & articularios dolores; siquidem licet artus in utrisque afficiantur, articularii tamen dolores redire non solent, sed postquam semel invaserint, & ad plures dies etiam cum febre acuta, & continua vexaverint, tandem, cum desierint; non tam facillè redeunt, nisi ex nova, & præpotenti causa; at verò podagra certis quibusdam temporibus redire solet citrà quamcumque causam, etiamsi in his rectam victus rationem servaverint, & quidem in mutationibus tempestatum, scilicet in solstitiis & æquinoctiis. Atque hinc planè constabit, posse pueros, & adolescentes quoque articularibus doloribus affigi, secus verò podagricis propriè dictis; quamquam nostra ætate ob intemperantiam victus, & ob luis venereæ

contagionem etiam visi sunt aliquando adolescentes, & juvenes podagricis doloribus affici, & iteratò vexari.

Sed est insuper notandum in podagra, chiragra, cæterisque doloribus articularibus. atque in Arthritide universali, duos concipi debere humores illos excitantes, alterum quidem, qui vel à toto, ut putavit Schneiderus, vel à cerebro juxta mentem Fernellii, vel à stomacho, & hypocondriis, ut alii voluerunt, dependent, & veluti à parte mandante, ut plerisque dicitur, per reliquum corporis divagatur, ut est serum sanguinis, vel lympa acrior, acidiorve reddita, ac salina conditione imbuta; alterum verò articulis ipsis inesse, atque in internodiis ossium, qualis Paracelsus *synovia* dictus est, vel potius ex glandulis artuum mucilaginosi suggellus, qui licet in ætate puerili, ac juvenili fluxilior, laxior, meliorque sit, in senili tamen ætate crassior, densior, & acidior evadit atque fermenti podagrici, vel chiragrici vices gerit, estque doindè in causa, cur ibidem hæreat, ac restagnet serum illud, vel lympa præterfluens, adeoque tumorem, ruborem, ac dolorem infert vehementiorem, vel mitiorem, prout acrior, acidiorve fuerit, aut contra temperatior, & levior. Neque quis putet, quod *synovia*, aliisque humor crassior redditus in senibus incapax sit ejusmodi acritatem, & dolorem articularum inferendi; Nam præter crassitatem acquirit etiam in senibus (ut reliqui humores) aciditatem, acritatemque; unde quemadmodum calx, auripigmentum, aliæque res duræ per humoris injectionem fermentescunt, ac tumescunt, ita & gluten ipse. Debet autem istiusmodi glutinosus, aliisque similis humor articulis inesse, ut inibi cum præterfluente humore lymphico, vel sero, sanguinis, fermentationem, tumorem, ac dolorem inferat; nam aliter nulla potior causa foret: cur ibi hæreret, & non alibi. Neque satis est dicere ibidem hærire, quia articuli sunt partes ignobiles, quo natura transferre solet humores peccantes; nam ex hac ratione deberent potius vitiosi transferri ad alvum, aut vesicam, veluti ad partes longè ignobiliores, immò à Natura ipsa destinatas veluti in cloacam corporis, ad excipiendas

omnes

V. Gal.
11. de
usu pag.
c. 6.

L. Spadonum,
II. de
verb. G.
gnif.

omnes superfluitates ejusdem . Quare necesse, est, ut in articulis aliud quid resideat, quod in causa sit, ut ibi fluentes humores hæreant.

Hinc ut Eunuchi, aut Spadones podagra sint exempti, satis non est, ut ad coitum sint impotentes, sed necesse etiam est, ut rectam servent viæ rationem, cum ex superius traditis, præter artuum imbecillitatem, & glutinis, aut mucilaginis ibidem stagnantis vitium, serosi, ac lymphæ etiam humores ex toto, vel ex visceribus naturalibus, aut etiam aliundè illuc confluant, ut dolores arthriticos excitent. Porro in Eunuchis, Spadonibus, cæterisque similibus languidæ, & mollis constitutionis, ejuscemodi humores excrementosi, & aciei solent plurimum abundare. Atqui compertum adhuc est, calidam vitam ducentes non raro etiam podagra corripitur; nisi simul una temperantes sint, & frugales.

Denique neque calvos fieri Eunuchos docet hic etiam Hippocrates, quod certè verius, & universalius observatur. Cum enim calvitium fiat ob carentiam, & privationem ejus humoris, qui per cutim capitis diffusus radices capillorum irrigat, & in alimentum eorundem transit, quia Eunuchi carnes habent molliores, & ejuscemodi humoribus quam maxime abundant, veluti mulieres, quibus per quàm similes sunt, ut etiam advertit Aristoteles asserens *lib. 5. de generatione animalium cap. 3. Eunuchos non calvescere, quod in feminas mutantur*; unde Galenus, *Eunuchos, ait, sectio testicularum similes efficit feminis: sicuti ergo in eis calvities non accidit, sic neque in Eunuchis*, proinde fit, ut minime calvi fiant. Quod autem dicitur calvitium oriri in hominibus ob cerebri siccitatem, & consumptionem, non videtur omninò verum: etsi enim cerebrum in senibus quodammodo consipetur, & obdurecat, non tamen tantam siccitatem acquirit, ut omni humiditate privetur, unde capilli decidere debeant; neque verò a cerebri humiditate capilli progignuntur, sed potius ab ea, quæ in glandulis subcutaneis continetur, cum cæteroqui nequissent per meninges, cranii duritiem, densitatem, ac magnitudinem, pervade-

dere ad radices capillorum usque. Accedit, quòd si ex cerebri siccitate, & consumptione calvitium accideret, non magis in syncipite, quam in occipite illa foret observabilis, cum tamen experiamur calvitium fieri dumtaxat in syncipite, secus verò in temporibus, & in occipite, ubi sola canities accidit. Verùm de hac re alias.

APHORISMUS XXIX.

Mulier podagra non laborat, nisi menstrua defecerint.

Hic etiam Aphorismus, nostra tempestate, veritati non semper cohereret, cum plurimæ sint mulieres, quibus citrà menstruorum defectum podagra laborare contingat. Verùm ex superius traditis, quia id raro evenit, & plerumque fit, ut foemina à podagra sint immunes, quotiescumque menstrua illis commodè fluxerint, non erit propterea cur Hippocratem inculpemus. Verumtamen notare decet, menstruorum defectum non simpliciter intelligendum pro omnimoda illorum suppressione, sed pro quacumque eorundem evacuatione depravata, diminuta, retardata, anticipata, aliave, ut propterea tunc foeminas liceat existimare à podagricis doloribus immunes, cum non solum menstruis expurgationibus debito tempore, debitaque quantitate, scaturerint, sed etiam ejus conditionis, & qualitatis, ut in omnibus respondeant eandem constitutioni, ætati, habitudini, victui, exercitiis, aliisque, fieri enim potest, ut femina menstruas habeat expurgationes, sed non ejus quantitatis, qualitatis, & conditionis, ut convenit, relatè ad propriam constitutionem, & habitum: quo casu si exinde sanguis, totumque corpus non benè fuerit à suis impuritatibus, præsertim serosis, repurgatum, decumbentibus hujus generis excrementis ad articulos, benè poterit podagra illam invadere. Adde quod menstruæ purgationes non omnibus eodem modo accidunt, nec in omnibus ejusdem, æqualisque sunt durationis: siquidem nonnullæ in singulis mensibus, per integram hebdomadam repurgantur, aliæ verò non nisi per duos, aut

aut tres dies ad summum : plerique cir-
 ca septimum annum septenarium
 menstrua deficiunt ; aliis vero etiam
 ad octavum , & nonum prorogantur ;
 unde fit , ut de menstruationis defectu
 nulla possit certa regula stabiliri . Quo-
 ties igitur citra manifestam causam mu-
 lieribus menstrua defecerint , quæ alio-
 qui tam citò deficere non debuissent ,
 habitum respectu ad ætatem , corporis ha-
 bitudinem , temperiem , victus ratio-
 nem , exercitia , & similia , quia facile
 humores illi excrementosi , qui per uterum
 veluti per fenestram corporis repur-
 gare consueverant , intus detenti , & cum
 sanguine , cæterisque humoribus com-
 mixti , in artus , veluti in partes corporis
 imbecilliores decumbere possunt , nil ob-
 stabit , quin podagricis doloribus sint
 eodem laboraturæ , cum ad podagram
 contrahendam imbecillitas , & mala ar-
 ticulorum habitudo , nec non excremen-
 torum præsertim ex sanguinis sero , &
 lymphæ dependentium superfluitates exi-
 gantur , quæ sanè in mulieribus , in qui-
 bus menstrua nimis tempestivè defecerint
 benè haberi possunt . Quod autem à ple-
 risque dicitur de intemperantia femina-
 rum nostri temporis , ob quam etiam
 commodè menstruantibus podagra labo-
 reat , non tanti certè est , ut rem o-
 mnem penitus evincat , cur etiam si
 menstrua ubertim fluxerint , debeant
 illæ podagra laborare ; nam ex hac ra-
 tione omnes intemperantes essent po-
 dagricæ , perseverantibus adhuc men-
 struis purgationibus ; cum tamen con-
 trarium experiamur . Demitror itaque Se-
 necam , qui in hoc mendacii deprehen-
 sum dicit Hippocratem , *epist. 95.* & in
 ambrosii seminarum sui temporis tam acri-
 ter invectivatur , cum inquit : *Maximus
 ille Medicorum , & hujus scientiæ con-
 ditior , æmulo non vixit dextera dixit ,
 nec puer laborare : atqui de jam & ca-
 pillis desinantur , & pedibus æva-
 stis . Non mutata seminarum natura ,
 sed vita est ; nam cum virorum licen-
 tiam , & vitæ vitiosæ corporum quoque vi-
 tiosam adhibere æque verentur : non minus
 periclitantur , unde nimis potant , & oleo
 & vino vitæ provocant : a quo in vitæ
 vitiosæ distributione per hoc videtur , ut
 æquum omne vitæ vitiosæ vitæ vitiosæ
 vitæ vitiosæ vitæ vitiosæ vitæ vitiosæ*

*astuantis : libidine , vero , nec maribus
 quidem cedunt , &c.* Et mox : *quid
 ergo mirandum est maximum modum
 coram , ac natura perissimum in men-
 dacio præbendi , cum tot feminæ po-
 dagricæ , valvæque sint ? beneficium
 sexus sui vitæ perdididerunt : Et quia
 feminam excreverunt , damnata sunt
 morbis virilibus , &c.* Si planè is vitam
 & mores nostrorum temporum contem-
 plaretur , haudquaquam suæ ætatis for-
 minas tam vehementer fuisset crispin-
 tus , quin immò faretur aut nostræ
 suis temporibus pejora , aut saltem non
 dissimilia , nilque esse sub sole novum ,
 quod idipsum non fuerit , vel futurum
 sit . Nec illud quidem admittit de suo
 sæculo Cardanus , quòd podagricæ fiant
 femine ob voracitatem , & incontinen-
 tiam , quippe qui asserat , mundum
 semper sibi similem extitisse , & nullæ
 non tempore voracitatem , incontinen-
 tiam , & victus intemperantiam
 fuisse hominibus familiarem . Sed &
 notatu dignum , quòd scribit Athenæus
*lib. 2. cap. 10. de Moris ægeos ; Heger
 sauder suis temporibus intra , viginti
 annorum spatium moros fructum non tu-
 lisse affirmat , atque tantam podagra
 pestem omnes invasisse , ut non homi-
 nes solum , sed pueri , puella , eunuchi
 que , & mulieres eo morbo laborarent .
 Quare ad solam vitæ intemperantiam
 podagram refertè minime posse vide-
 tur , cum adhuc cælibes , temperan-
 tes , frugales , abstemiæ , & vitæ mo-
 nasticæ , atque cremiticæ ducentes ,
 vili sint pariter nodosa podagra labo-
 rare , quin & si ex intemperantia in vi-
 tiosæ genere podagra in feminis orien-
 tur , planè hac nostræ ætate nulla esset
 quæ hoc morbo non foret affecta , adeo
 in cunctis cujusvis generis , galæ libido
 excrevit . Itaque decamus veram esse
 Hippocratis sententiam , in quacumque
 ætate , omnique sexu , dummodò ea om-
 nia concurrant , quæ antea à nobis ani-
 madversa sunt . Cæterum non est præ-
 terendum , quòd aliquando femine aliis
 doloribus articularibus , præter quàm po-
 dagricis , affici solent , & quidem aliunde
 progeneris , quæ rheumaticam affectio-
 nem , sicut gallicam contagionem , refe-
 runt , & licet arceculum inferi , tum su-
 petri cum dolore , & tumore divexentur ,*

V. etiam
 Cel. Rhe
 d. g. l. 1. 1. 1.
 C. 10. &
 C. Agrip.
 de van.
 icicant. c.
 82.

V. Hipp.
 6. epid.
 de Phae-
 nica Phy-
 ruzæ u-
 nos .

oblivionis non verum Podagram, Chitagram, Gonagram, sed Rheumatismum, vel simplicem, vel gallicum designant: dolores enim podagra, aut chitagra, per octis intervalla, & tractibus quibusdam temporum mutationibus redire solent, ceteri vero dolores articulares, sive rheumatici, sive gallici, cum invaserint, vel nunquam amplius desinunt, vel si semel detulerat, de novo non redeunt, licet languidas, admodum, & labefactas partes relinquunt, & faciliè ex quacumque causa fluxionibus obnoxias.

APHORISMUS XXX.

Puer podagra non laborat ante usum Venereorum.

Quod dixerat precedenti aphorismo Hippocrates de feminis, eas podagra non laborare, nisi ex menstruorum defectu, nunc edocet de pueris, illos referens à podagra esse pariter immunes ante usum Venereorum, his designans plurimum Veneris usum articulis nocere, qui propter eà podagricæ affectioni fiant obnoxii.

Quoniam verò non ante decimum quartum annum incipiunt pueri semen progignere, idcirco visum est plerisque pueros hic interpretari eos, qui impuberes dicuntur, cum quo tempore semen gignant, simul unà pubescere soleant; at verò ætas pubescentiæ ad annum decimumquartum adscribitur. Verùm cum plerique referantur etiam ante hoc tempus semen effudisse, & generasse, propterea ad prædictum annum decimumquartum rem hæc definitè dijudicare velle, non videtur rationi, & experientia consentaneum; quamobrem non immeritò Hippocrates indefinitè dixit, *pueros, & ante Venereorum usum*; quia non ante hoc tempus fieri solet, ut articuli adeo sine labefactati, ut desinentes ex aliis interioribus partibus humores excipiant. Hinc nomine puerorum eos intelligere licebit, qui ante pubescentiæ, & ante non solum feminis generationem, sed ejusdem effusionem, atque adeo Venereorum usum, illibati permanserunt.

Sed præ se sit, ut ex Venereorum usu possint podagra laborare, non leviter videtur in hoc loci difficultas; siquidem cæsi immoderatus illius usus eunctis nocuus reputatur, documento ejusdem Hippocratis & Epid. dicens: *labor, cibus, somnus, Venus, omnia modiciora*; nihilominus si moderata illa fuerit, & tempestiva, etiam plerisque aegritudinibus conferens ab eodem Hippocrate proclamatur. Atque hinc versus illis

Balnea, Pina, Pina corruptio, corpus nostra; Conservant eadem Balnea, Pina, Venus.

prout moderatus, vel immoderatus fuerit eorumdem usus. In aegritudinibus quoque frigidis, humidisque, & in corporibus succipientis, & obelis, utilis ab eodem existimatur, eo quòd dicatur vim habere exsiccandi, & absumendi superfluas corporis humiditates. Quare cum pueri humidi sint, & ob voracitatem eorum mentes superfluitates faciliè cumulent, atque in frigidas, humidasque aegritudines non raro incidunt, non videtur omnino dicendum post Venereorum usum pueros podagra laborare, si præsertim moderamen in ipsis servent.

Cui difficultati faciliè fieri potest satis duplici responsione. Primo, quia Hippocrates non dixit post Venereorum usum pueros podagra esse laboraturos, quasi quòd omnino post illud tempus illis affici debeant, sed solum, quòd non ante hoc tempus soleant podagra laborare: siquidem ex Veneris usu articuli faciliè labuntur, & labefiunt. Secundo, quia pueri adolescere, & debitum magnitudinis incrementum acquirere debent: cumque per feminis effusionem (etiam si moderata illa fuerit) deficiat quodammodo nutritio, & substantia illa glutinosa sanguinis, quæ in nutrimentum partium, & præsertim articulorum cedere debet, in locum effusi feminis deficiatur, proinde fit, ut articuli plus justo labefactentur; quin etiam ex iterata feminis evacuatione coguntur assumere alimentum non bene digestum, nec elaboratum, unde postmodum major labefactio, & imbecillitas. Et quoniam in podagricis doloribus contrahendis non solum exquiruntur articulorum laxitas, & languor, sed etiam quædam habitudo, & mala constitutio

ratio eorundem, quem Paracelsus *Spontaneam* appellavit, & Aetiores Medici fermento quidam in ipsis ossium internodiis, glandulisque, haerens adscribunt, ejusratione decumbentes in ipsos artus ferofi, & excrementicii humores in fermentationem adiguntur, unde postmodum dolor acerbissimus, manibus tumor, & ingens tumor in ipsis artubus excitatur, si alimentum in pueris ad eas partes delatum, ejusmodi imbecillitatem, malaque habitudinem, & Synoviam ex usu venerorum talem imprimat, ut confluentes ex crudissimis humoribus facili ad fermentescendum promoveat, proculdubio podagricos dolores excitebit: Qua ratione etiam fit, ut ex parentibus podagricis orti, non dum ob languorem eorum artuum articularium, propter malam feminis conformationem, verum etiam ab ingenito fermento podagrico in articulis haerente, fiant illi etiam in ipsa pubertate podagra obnoxii. Simile quid à gallica contagione artubus inferitur, qua plerique solent in ipsa prima pubertatis aetate articulis doloribus acerbissime vexari, & exostoses molestissimas pati.

Quamvis autem ex eodem Hippocrate, ut antea notatum est, inmodicus Venere usus sit cunctis in quacumque aetate nocivus, specialius tamen ob amaratas rationes pueris officiat. Sed neque solum inmoderatus, sed qualiscumque, semper ipsis valde nocivus erit, tum ob carnium, nervorum, viscerum, & ossium teneritudinem, tum ob majorem, ex alimentis inopia per feminis evacuationem, nutritionis, lacturam, & sanguinis tunc temporis aetatis, dispendium, tum etiam ob partium pudendam, feminis elaborationi destinatarum imbecillitatem, laxitatemque, quae neque multum semen gignere, neque genurum in suis vasculis continere possunt; unde in his non raro fieri etiam solet, ut iteratis pollutionibus molestantur, & aliquando pro semine, sanguis effundatur; quin & Tabes periculatissima contingat, quam Dorsalem appellant.

Podagra itaque vel nulla sit, vel rara in pueris, antequam Venereum contageat, nisi hereditario contagione

illam à parentibus contrahat; siquidem Natura tunc temporis intenta nutritioni, & augmentationi partium, nil in ossium interapedines deponit, quod proficuum, ac salutare non sit, & acidum illud fermentum, quod podagricos affectiones excitat, per aetatem iners, vel nullum est, immò humores omnes duces; grati, & consentanei partibus esse solent, nec tam facile acrem contrahunt, nisi aliunde à potenti causa, sive interna, sive externa depraventur. Qui vero referuntur in aetate puerili articolorum dolores cruciati, revera podagrici non fuerunt, sed aliis generibus morborum affecti, ut antea quoque animadvertum est.

APHORISMUS XXXI.

Dolores oculorum, meri potio, aut balneum, aut fomentum, aut vena sectio, aut medicamentum opotum solvis.

Quo pacto dolores oculorum curare expediat, docet in hoc aphorismo Hippocrates, & quidem non uno remedium genere, sed vario, ac multiplici, pro varietate, & multiplicitate causarum illos inferentium.

Nomine autem dolorum, num simpliciter dolores intelligere voluerit sine humoris affluxu, an etiam cum tumore, inflammatione, aut suppuratione oculorum, & praesertim tunicae conjunctivae, aut etiam palpebrarum, quae hoc loco potest. Et quidem probabilius videtur dolores hic fuisse recensitos ab humoribus dependentes, tum quia dolor nullus fieri potest sine causa valente solvere continuum, atque adeo materiali, & corporea: tunc etiam, quia remedia, quae hic ab Hippocrate proponuntur ad curandos ejusmodi dolores, non nisi causis materialibus videntur adversari: qua enim ratione balneum, fomentum, vena sectio, aut medicamentum purgans in doloribus oculorum curandis convenire possent, nisi humores, dolores foventes, forent dissolvendi, emollendi, aut evacuandi. Itaque dolores erunt hic intelligendi cum affluxu humorum, atque adeo progeniti à causis materialibus. Sive autem totum oculum in suo

ambitu, five solam tunicam conjunctivam, ejusque ventulas, & arteriolas, five etiam palpebras ipsas confluxi humores afficiant, parum referet, siquidem semper eadem indicationes vigebunt, & eadem medicamentorum genera erunt in illis indicata.

Proponit autem primo loco Hippocrates *meri potionem*, si nimirum dolor sit inductus ab humoribus crassis, viscosis, & tenaciter hærentibus, præsertim in lymphicis, unde sanguis etiam crassior, & glutinosior nequeat per angustas ocellularum membranarum arteriolas, & venulas tam facile permeare, sed ibidem hæreat, & tumorem inferat cum dolore. Ab usu autem vini meracioris, bene potest sanguis ipse attenuari, & à crassamentis mucosis repurgari, five per poros cutis, five pervias urinæ, five per alios ductus corporis, & commodè dolores etiam oculorum exinde poterunt levari: id quod nedum in his, sed etiam in aliis consimilibus ægritudinibus per oppositè factum existimaverim in corporibus humidioribus, & excrementosis, potissimum ex mala chylosi, propter venticuli, aliorumque viscerum naturalium defectum. Sed & *somentum*, ac *balneum*, quod adijcitur, etiam ad vinum meracum referri posset, ut propterea quis non male existimaret *somentum*, & *balneum* ex vino sit oculis dolentibus profuturum. Verum hæc generali us sunt intelligenda.

Secundò *balneum*, quod nedum particulare hædem oculis male affectis adhibitur, sed etiam universale intelligi potest; etenim si particulare oculorum *balneum* intellexisset, minime adjecisset *somentum*; nisi tamen nomine balnei audiamus, quod humorosum est, & nomine *somenti*, quod est vaporosum. Conferet autem *balneum* toti corpori adhibitur ad repurgandas superfluitates e toto corpore provenientes, particulare vero oculis admotum ad diluendos, attenuandosque humores ibidem hærentes, & ad laxandas porositates eorumdem, & præsertim tunice exterioris conjunctivæ. Poterit verò *balneum* tum naturale esse, tum artificiale: Naturale est theriacale, & aquis mineralibus, ut est Puteo-

libus, attenuantibus, & ocellularis dietis; In hunc quoque finem excogitatae sunt multæ aquæ, ophthalmicæ dietæ, à Quercetano, Hartmano, Crollio, aliisque quibus sapius in diebus oculi, mirabiliter in visus acie reficiuntur, ut apud eodem est legere: Attamen in doloribus hæc memoratis Aquæ non ex acutis, & acerbis, sed ex lenientibus confici debent.

Tertiò *somentum* adijcitur, quod in multis convenit cum balneo antea recensito. Verumtamen potest etiam *somentum* nedum ex aquis, & decoctis herbarum mollientium, atque humefacientium confici, sed etiam ex rebus halitu, atque spiritu parari. Sic ex gummis, resinis, & lacrymis plantarum pleraque *somenta* concinnari possunt, præsertim ad absumendas humiditas, & rosasque superfluitates, in iis potissimum, qui caput, & oculos habent humoribus scatentes, facileque illacrymantes. Ita quoque plerisque in usu, & quidem salutari, est spiritus salis ammoniaci rectificatus; atque ex sale ipso ammoniaco, & tartaro paratus, qui manè, & sero ante cibum oculis halitu applicitus, & propè palpebras admotus, efficacissimè albugines, maculas, & humores quoscumque conjunctivæ tunice inherentes, diluit, & abstergit, sed & tanta insuper est illius efficacia, ut penetrante sua vi etiam interiores oculi tunicas, & humores repurget, & videndi aciem mirabiliter exæquet. Olfactus quoque visui prodest, cum inter nares, & oculos communio maxima intercedat. Verum de his latius in praxi dictum est.

Proponitur quartò *vena sectio*, cuius scilicet oculi dolent ab impetente sanguine, in corporibus plethoricis, aut ex suppressa sanguinis evacuatione laborantibus; unde illius quantitatem minuere, aut plus justo irruentem in oculo intercipere, aut hærentem promoveri necesse est. Sed & fieri etiam potest, ut in oculis, ob angustiam arteriolarum, & venularum, sanguinis circuitus aliquantisper impediatur, nequeunte scilicet sanguine non tam promptè oscula venarum subire; quæ obsem ad vitandum ejusdem motum, promovendam circulationem in illis, conferre poterit *vena sectio*, vel in brachiis, vel in pedibus: etenim diminuta quantitate, concitatoque

motu, melius sanguis per ejus partes circumibit, atque etiam magna ex parte attenuatus facilius per angustas oculorum venulas, in reliquas totius corporis diffundetur. Attamen in ejusmodi sanguinis distractione maximopere cautus debet esse Medicus, ne plusquam natura ferat, aut res ipsa postulet, sanguinem detrahat; siquidem larga illius evacuatio sicuti cunctis partibus, totique corpori non leviter incommodat, ita, & multo magis visui, & oculis obesse solet, ut cunctis est notum ceterum quod scribitur 7. aphor 46. *dolores oculorum post meri potionem, & aqua calide balneum, vena sectione curari*, non omnino recipitur à Galeno, nec minus à Cardano, eo quod cum presenti aphorismo non consentiat, quapropter merito rejicitur ab iisdem.

Denique *medicamentum epotum* proponitur, quod planè purgans intelligendum, illudque commodè adhiberi poterit in doloribus oculorum ortis à cacochymia, & quotiescumque corpus pravis humoribus refertum est; siquidem ex convenienti purgatione sicuti vitiosi humores extrà corpus egeruntur, ita quoque oculorum dolores inde procedentes facillimè desinunt. Cujus autem conditionis, & virtutis purgatorium istud medicamentum esse debeat, facillè quis determinabit, tum ab humorum peccantium multitudine, & pravitate, tum etiam à patientis constitutione ætate, & corporis habitudine. Verumtamen in gratiam oculorum dolentium vitanda semper erunt ea, quæ acria sunt, & partibus plus justo infensa, qualia ex colocynthide, & scammonio, cæterisque similibus, sunt confecta, nisi fortè tam exactè fuerint à perita manu castigata, & correctæ, ut omnem malitiam, & acritudinem exuerint. Quæ verò conficiuntur ex manna, violis, prunis, neque convenientia esse dicuntur, cum ista vix intellectina diluant, & multoties in corruptionem tendentia majus damnum excitant, præsertim in iis, qui hypochondriorum affectionibus subiiciuntur.

APHORISMUS XXXII.

Balbi ab alvi profluvio maximè capiuntur.

Ubi Leonicenus vertit ex græco *Codice Balbos*, Heurnius exponit *lingua titubantes*. Verùm in textu græco scribitur *Trauli*, qui propriè quales sint, non sine ratione controversi potest: etenim cum ejusmodi vitium linguæ debeat, & lingua tripliciter in loquela lædi soleat, idcirco cujusmodi sit vitium hoc in Traulosis, breviter est examinandum.

Et quidem nonnulli sunt, qui unam dumtaxat ex alphabeti literis nequeunt rectè pronunciare. Alii, qui unam, vel alteram, aut plures, vel etiam syllabam integram in locutionibus prætermittunt: & alii, qui ita in singulis syllabis, & dictionibus balbutiunt, ut syllabas ipsas, & voces universas perpetim interrumpant, vel transiliant. Modò si ex linguæ mollietate, & musculorum ejusdem imbecillitate voluerit Hippocrates deducendum esse alvi profluvium, omnes ii trauli hoc loco intelligendi erunt, qui ex linguæ laxitate, nimiaque humectatione, in locutionibus deficiunt; unde & blæsi, & balbutientes, & hæsitantes in vocibus, & pronunciationibus verborum, poterunt commodè hic exponi, ut & Galenus ipse in *commentario* de pluribus speciebus traulosis interpretatur; quamquam Cardanus Traulos solùm putet esse eos, qui voces per T, & per R proferre non possunt, pro Blæsitæ, *Traulotim*, seu *Traulotim*, pro balbutie *Pfellotim*, & pro hæsitantia *Ischnophoniam* exponat ex idiomate græco: quamobrem subdit in *Pfelloti* peccare eos, qui dictiones ex Ps proferre non possunt; in *Anciloglossia*, quæ linguam habent radici tenaciter hærentem ut propterea in mediis dictionibus hætere cogantur; in *Mogilalia* denique illos, qui præ timore, aut ex vehementi ira titubant, ac impediuntur. At Heurnius triplici vitio solùm effici linguam in sanis, ait, unde Trauli, qui aliquam literam pronunciare perfectè nequeunt: Pfalli, qui prætermittunt literam, vel syllabam. & Ischnophoni, qui in continuata serie verborum syllabas

non nectunt, & balbutiunt. Ceterum sunt adhuc, qui S nullatenus proferunt, vel mutant in T, aut C, & R in L: sed & Balbi, ut etiam advertit Cardanus, quidam proferre non possunt, aut aliter illa pronunciant ex impedito motu linguz ad certas voces, ut in his, quibus frænulum, & ligamentum breve est, aut ex indebita sectione contractum; Blasi verò omnia vitiosè. Quin & lingua interdum longior quibusdam est, & dentes exciderunt.

Quoniam verò omnia istiusmodi vitia locutionum ex linguz laxitate, molli- tie, atque imbecillitate provenire videntur, & multoties etiam ex ejusdem corpulentia, & crassitie, veluti bovina, & hæ non sine humoribus laxantibus, ac plus justo humefacientibus, vel tumefacientibus, puta pituitosis, aut lymphicis, propterea fieri erodendum, quamobrem compatiens Ventrículo eandem laxitatem, cum una, eademque tunica omnes istæ partes vestiuntur, facillè alvus in his laxetur, vel cum fortassis aliqua alia de causa lubrica sit immodicè, ut per longum tempus profluat, concurrente pariter ea, quæ ex cerebro, glandulis, faucibus, & ventriculo suggeritur, serosa colluvie. Hinc adverbium illud *maximè* non solum refert promptam, & facilem in his alvi solutionem, sed etiam longam, ac diuturnam, si fortassis Balbi ea, quacumque ex causa, corripiantur. Novi quemdam è genere schnophonorum, qui adeò lubricam alvum habebat, ut pluries in die faces egerere cogeretur, easque liquidissimas; in eo autem id peculiariter notare erat, ut in mandendis cibis penitus deficeret, quippe qui illos pene integros devoraret: hinc non absre suspicor istiusmodi homines præter linguarum, & glandularum salivarium laxitatem, atque humorum lymphicorum copiam etiam ex præpedito linguz motu, & mandibularum immolitura ciborum defectu, alvum lubricam subire, eo quòd cibi non bene mansi, nec exactè confecti, aut dissoluti, facillimè cruditates pariant, unde postmodum alvi profluvia; quin & saliva ipsa, quæ suo sale subacido plurimum confert ab ciborum digestionem, in his præ nimia fluiditate non nihil deficit à naturali sua conditio-

ne; consimiliter quoque male affectos existimare licet succos illos dissolutioni ciborum in Ventrículo destinatos, ob mutuum glandularum consensum inter sese; quamobrem facillè exinde accidunt in ipsis imperfectæ coctiones, atque adeò intestinorum laxitates, quæ semel deinde excitatæ, diutius postea perdurare solent, eodem fomite perseverante, eum laxa fibrarum intestinalium textura. Ceterum hæc non nisi contingunt his, qui à nativitate balbi sunt, neutiquam verò, qui ex aliqua ægritudine tales fortasse evaserunt, vel ex timore, aut ira, aut etiam ex ebrietate per aliquod solum tempus balbutientes observantur. Sed & quosdam in puerili ætate vitia locutionum contraxisse comperii ex malo usu, quem ab aliis acceperunt, contracto in tenera illa ætate, cum quibus versari consueverant; quippe per id tempus facillimè incurrimus in defectus eorum, cum quibus consuetudinem inimus. De Demosthene, scribit Plutarchus *in ejus vita*, eum vitio linguz laborasse, & voce; ut non mediocriter in dicendo turbaretur oratio, nec mens ejus intelligi posset; atque (ut ex Demetrio Phalereo subdit) ipsum adhuc jam senem linguz hæsitantiam, conjectis in ore lapillis emendasse; vocem autem currendo, scandendo, inter pronuncians exercuisse. Memini me aliquando puellum non dissimiliter affectum, indicta inter pares in literario gymnasio æmulatione, in recitandis lectionibus sub certa pœna, moderasse. Quamobrem juvabit plurimum in his industria, ac peculiaris quædam exercitatio ad ejusmodi vitia tollenda.

APHORISMUS XXXIII.

Qui acidum eructant, non valdè morbo laterali corripuntur.

DE ructu acido antea meminimus, & quo pacto à nidoroso differat, nunc qua ratione acidum eructantes non valdè morbo laterali corripiantur, breviter exponemus. Neque enim, quod communiter Interpretes cum Galeno commentantur, veritati consentaneum existimare est, acidus ructus fieri ex pituita

uita sua natura frigida ventriculum oppleat, pleuritidem verò ex humoribus potissimum biliosis; siquidem ructuosi sunt melancholici, & pleuriticici plerumque fiunt ab hærente crassa, viscosaque pituita, aut etiam lymphâ in ductibus pulmonis, aut pleura: unde neque ructus perpetuus à pituitosis, neque pleuritis omnino à biliosis humoribus in cunctis corporibus ortum ducet.

Cum itaque Hippocrates acidum ad lateralem morbum retulerit, certè comparatione inter ipsos inita ab una, eademque causa illos oriri tacite existimavit; & quidem jam satis apud accuratiores rei Medicæ professores benè constitit, laterales dolores, immò & pleuritidem ipsam ab acido figente oriri: cum enim acidum in humoribus præsertim sanguine, & lymphâ exorbitaverit, in angustioribus vasibus, ubi sanguinis motus, vel tardus, vel nullus sit, illos cogit, ex quorum concretionem inflammationes, tumores, & abscessus eveniunt, graviores, vel leviores, pro diversitate partium, in quibus humores isti in suo cursu præpediuntur, & quoadusque resoluti, vel subacti, & sive insensibiliter, sive sensibilibiter fuerint educti, eorumque tumor, & dolor perseverabunt. Et quamvis acidum istud præternaturale, & exorbitans, ubique excitari possit, nihilominus frequentius accidit ex vitiatæ succis ventriculi digestivis, aut etiam ex depravato succo pancreatico originem trahere solere, unde postmodum chylus, sanguis, lymphâ, liquor nervorum, &crementa quæcumque corporis in suis ductibus, ac secretivis vitiantur, & vitiatæ in causâ sunt ut vel in seipsis hæreant, vel alios prætersurrentes humores cogant, & coagulent, quemadmodum alias adnotavimus.

Cum igitur acidum istud per ductus corporis, ejusque humores, minimè vagatur, sed in flatu, halitusque veritur, & per ructus discutitur, planè sit, ut neque laterales morbi, neque tumores, aut abscessus in partibus contingant; siquidem resolutio acido, excussoque per flatu, ac ructus, humores, & viscera ab illius maleficio præservantur.

Quamvis autem ex acido ructu cujus-

vis generis morbi, atque innumerabiles aliæ ægrotudines præcaveri possint, meminisse tamen speciatim hic Hippocrates lateralem morbum; siquidem ab acido detento potissimum in ventriculo, & pancreate, proximè affici solent partes pectoris, tum externæ, ut sunt musculi, tum internæ, ut pleura, mediastinum, pulmo, diaphragma: quare excusso per ructus acido, detrimenta harum partium spirituum, quæ exinde proximè corripitur, præcaventur, ipsæque minimè doloribus, aliisque ægrotudinebus afficiuntur.

Est tamen advertendum, quod ructus acidus hic ab Hippocrate memoratus, debet esse ex longo tempore perseverans, atque iteratis vicibus recurrens, ut nimirum totum quantum acidum in dies fortasse cumulari potest, quotidie pariter per ructus dissipetur; Hac enim ratione fiet, ut nunquam humores reliqui à vaganti isto acido, quod oberans appellavit Helmontius, sine vitium aliquod subituri, adeoque nec moram, nec coagulationem in pectore, aliisque partibus contracturi.

Denique advertendum, quod non dixit Hippocrates acidum eructantes nulatenus morbo laterali corripitur posse, sed solutum non valde, sive (ut alii exponunt) non admodum, neque tam faciliè; etenim si fortasse adeo illud augatur, & exaltetur, ut etiam cum ructibus humores inficiat, poterit quoque laterales dolores, aliosque morbos parere, quemadmodum sæpe sæpius evenit in hypochondriacis, in quibus ponticum, & austerum quoque fieri solet. Itaque acidum eructans non admodum laterales morbis corripitur, licet illis laborare quoque possint, quapropter Hippocrates de acido dumtaxat in ructibus, non autem de acido per humores diffuso fermentationem hic habuit, quod scilicet intra similes ventriculi conelusum illud sit. Et licet ructus expressè meminerit, tacite tamen flatu omnes etiam vagantes, & per intestina erumpentes ad alvum comprehensos voluit, cum non minimè per superiora, quam per inferiora discurrere possint: At verò, quia flatu per inferiora exhalantes non benè poterant judicari, cujus pravitate naturam referrent, idcirco speciatim ructus commemoravit.

vit, utpote qui malum saporis sensum in ore referentes, bene poterant interno-
sci, ceterus qualitatibus forent participes.
Ceterum tam ructus, quam flatus pro
causa materiali tenacem, crassamque
pituitam acido-austera recognoscunt,
modico sale volatili, exiguaque bile
refertam, quæ sicuti fundo Ventriculi
hærens sapissimè in ructus exolvitur,
ita in Intestino Ileo, aut etiam Cæco
rumpit in flatus; unde Simon Pauli in
suo quadripartito botanico, non immeri-
tò existimavit Cæcum Intestinum re-
ceptaculum esse flatuum, neque sine
ratione tam amplum à Natura fuisse
constructum, ut scilicet distensione,
inflationeque minus vexaretur.

APHORISMUS XXXIV.

*Quicumque Calvi sunt, iis magnæ va-
rices non sunt: quibus verò Galvis
varices magna superveniunt, ii rur-
sus capillati sunt.*

In simulat Galenus in hoc Aphorismo
mendacii Hippocratem, utpote qui
calvos putet supervenientibus varicibus
sanabiles fieri posse, cum aliunde calvi-
tium passio existimetur insanabilis. Nec
insuper verum esse subdit, quod magnæ
varices calvis nunquam accidant. At
ab ejusmodi calumniis rectè vindicatus
Hippocrates à Cardano, qui pluribus
contendit calvos capillatos fieri posse su-
pervenientibus potissimum varicibus,
quin & multa alia in medium adducit,
ut Hippocratem adversus Galeni accu-
sationes tueretur: quamquam Fuchsius
in sua versione non calvos propriè, sed
qui capillorum defluvio laborant eun-
dem exponat, inquit enim, *quædam
græcam vocem hic, non qui calvi sunt,
ut ceteri interpretes fecerunt, sed qui
capillorum defluvio laborant, conveni-
mus, ut Hippocratem, aut alium,
qui hujus aphorismi Author fuit, à
mendacio vindicaremus*, atque in ejus
rei comprobationem assert authorita-
tem Philothesi, qui calvos appellat,
non eos, qui propriè ita nominantur,
sed qui ob malum aliquod, capillorum
defluviu patiuntur, veluti propter alo-
peciam, aut ohiasin; Unde isto exi-
stimat magnis varicibus non affici,

quod vitiosi humores ad caput, &
non ad crura ferantur; iis verò, qui
capillorum defluvio laborant, si vari-
ces succedant, capilli denuo nascantur,
quoniam vitiosi humores, qui antea
radices capillorum corruerant, ad eru-
ra transferuntur. Et sanè cum defluviu
capillorum contingat à diffusis per cu-
tem, pravus humoribus vim habenti-
bus erodendi, & radices capillorum
corrumpendi; planè fit, ut vergenti-
bus illis ad alias partes corporis, &
potissimum ad crura, vel tibias, cum
tumefactione venarum, unde varices.
facta transpositione prædictorum humo-
rum acrium à capite ad femora, vel
tibias, poterunt facillimè capilli renas-
ci; & contra, quicumque calvi sunt,
& capillorum defluviu ex mala co-
rumdem humorum acrium dispositione
patiuntur, magnis varicibus non tam
facile corripientur, opposita proculdu-
bio de causa.

Hinc autem palam fit, defluviu
capillorum hic sumi à causis morbosis
inductum, non verò ex mutatione na-
turali ætatum, potissimum in ultima
senectute, in qua calvitium accidit,
ob defectum potius materiei, ex qua
capilli generantur: cum enim per eam
ætatem ob defectum alimenti partes om-
nes exarescant, & cutis specialis cor-
rugetur, atque in suis porulis densata,
constrictaque à cæteris partibus non
parum dislogietur, propterea fit, cur
capilli sponte sua decidant: id, quod
potissimum accidit in syncipite, ubi
cutis nudo ossi hæret; siquidem in aliis
partibus substratum habet danciculum
carnosum, & adipem. Hac eadem de
causa fit quamobrem pleræque mulie-
res in ultima senectute pilos in mento
progignant, & supercilia cæteris proli-
xiora, quoniam ob defectum menstruor-
um superfuit illæ, quæ in sangui-
ne cumulantur, ad eas partes deferun-
tur, & commutantur in pilos, & ca-
pillos. Ceterum, quod spectat ad varices,
superius est latè examinatum.

APHORISMUS XXXV.

Aqua intercute laborantibus tussis superveniens, malum.

PRO aqua intercute laborantibus intelligendi sunt proprie hydropici cujuscumque generis illi sint, quemadmodum manifestè deducitur ex textu græco. Neque enim tussis mala solum est, si Anasarca laborantibus superveniat, sed etiam Asciticis, quemadmodum deducitur ex eodem Hippocrate 2. *prædictionum*, ubi signa tradit bona, & mala in hydropicis, ex quibus prælagire quis rationabiliter possit de eorundem eventus salutari, vel lethali.

Rationem autem hujus dicti, quamvis Galenus deducere conetur ab aquosa humiditate tantum adaucta, ut jam asperam occupet arteriam, unde tussis; quia tamen exinde, non solum malum, sed lethale signum foret deducendum, cum aliqui Hippocrates hic non dixerit lethale, sed dumtaxat malum; idcirco non fineratione Cardanus ridiculam esse, ait in hoc aphorismo Galeni expositionem. Malum itaque signum erit tussis superveniens hydropicis, quoniam indicat aquam in illis adeo subcrevisse, & pravam fuisse redditam, ut sanguinem circulantem infecerit, ac pulmones in suo transitu vellicando, ad tussendum extimulet, veluti ad expulsionem rei noxiæ. Accedit, quod in Asciticis à superabundanti aqua adeo tumescunt, & opprimuntur viscera sub diaphragmate sita, & potissimum jecur sub hypochondrio dextro diaphragmati alligatum, ut motum illius impediunt, ac deorsum contrahant, unde postmodum respiratio difficilis, & cum difficili respirazione tussis sicca, & molesta. Si præterea in pulmone, & pectore hydrops factus sit, partim ab hydatidibus, partim etiam à superincumbente aqua, & ab oppleta pectoris cavitate, multo crebrior respiratio, & molestior tussis sine sputo fiet, quod certè pessimum signum est. Denique si tussis, & respiratio adeo incrementum accipiant, ut æger non nisi erecta cervice respirare possit, ab irruente in asperam arteriam, & bronchia pulmonis, humo-

re, proculdubio nedum malum signum inde portenditur, sed etiam brevi mors futura, ob imminens suffocationem; sub quo sensu præsens aphorismus videtur repetitus 7. *aphor. 47.* ubi scribitur: *Aqua intercute laborans, si tussis corrumpitur, desperatus est.*

APHORISMUS XXXVI.

Difficultatem urinæ vena secta juvat, scilicet care verò interiores.

VERUM non esse hunc Aphorismum, scribit Galenus in *commentario*, nisi, &, particulam conjunctivam, *assumpserit, ita ut aphorismus talis fiat difficultatem urinæ, & vena sectio solvit.* Sed non video quid unquam particula ista, &, ad expositionem hujus aphorismi conferre possit, cum eam dumtaxat urinæ difficultatem, græcè dysuriam, solvere possit, quæ ab inflammatione, & multitudine sit, ut ipsemet Galenus in *commentario* fatetur: Nisi præter venæ sectionem alia quoque medicamenta inflammationem respicientia per particulam illam, &, conjunctivam, intelligere velimus, quali verò sensus sit, non solum medicamenta inflammationem temperantia, & dissolventia, sed etiam venæ sectionem convenire in urinæ difficultate.

At verò, quia urinæ difficultas cum ardore, & dolore conjungitur, planè dicendum videtur, etiam ab ipsa mala urinæ conditione dysuriam evenire posse. Et quidem, quandocumque cum urinis salia acria commiscentur, quæ in transitu per sphincterem musculum, & urethram, vellicant, & compungunt partes illius sensitivas, planè fieri potest, ut citrà quamcumque inflammationem, ardor quoque in urinæ exitu percipiatur. Qua ratione fit, ut ægritudo ista sæpè sæpius observetur in senibus, in quibus humores omnes, & præsertim lymphici, ac sanguinis serus, acorem summum contraxerunt, & nedum urinæ difficultati, sed & consimilibus aliis ægritudinibus ab acido provenientes, illos obnoxios reddunt. Accidit præterea non raro dysuria ex ulcere contracto in iisdem partibus, quemadmodum experimur in

infectis gallica contagione: etenim pertransiensurina, suamordacitate partem ulceratam compungendo, ardore, & dolore in ipsa mictione ingentem excitat.

Quamquam autem vena sectio hic ab Hippocrate commendata locum habere possit in inflammationibus partium mictui destinatarum, non tamen in cæteris aliis commendabilis videtur, nisi dumtaxat ad deplendam seri sanguinet multitudinem. Cæterum, cum serum istud acore plerumque inficiatur, qui nulla ratione potest per venæ sectionem temperari, proinde sit, ut nemo amplius in praxi audeat in ejusmodi agritudinibus sanguinem mittere. Sed neque solum apud Recentiores rei Medicæ professores, verum etiam apud Veteriores Medicos mittendi sanguinis usus, in urina vitii exolevit, & qui illam tentare ausi sunt, in peiora mala aegrotos deduxere. Quæ etiam ratione putaverim, quamobrem Cardanus hunc aphorismum exponendum omiserit, immo neque inter aphorismos sententiam istam reposuerit, fortasse quia existimavit, neque rationi, neque experimento illam esse congruentem, adeoque non ab Hippocrate, sed ab aliis adjectam fuisse, quemadmodum Galenus, ipse suspicatur, ob adjunctas dictiones, *secare verò interiores*: utpote Hippocraticis dogmatibus non consentientes.

Postremo additur *secare oportere interiores*, id est venas; quæ Antiquis credebantur majorem consensum cum partibus urinariis retinere, ut nimirum exinde promptius, & proximius è partibus inflammatis affluxus humor derivaretur. Verum hæc post delectam sanguinis circulationem sponte sua evanescere.

APHORISMUS XXXVII.

Angina correpto, si tumor fiat in collo, bonum; foras enim morbus deducitur.

Quod aliàs dixerat de Erysipelate, immo etiam de cæteris aliis inflammationibus: nunc reperit speciatim de Angina, in qua si tumor ad partes externas, & ad collum vergat, bonum dicitur, adjecta causâ, & ratione, quia foras morbus deducitur. Erit tamen ad-

vertendum, ut alibi quoque adnotavimus, tunc bonum signum esse, tumorem in collo apparentem, cum affluxus humor Anginam faciens partes internas gutturis, & faucium deseruerit; secus verò si adhuc easdem occupet. Cumque hoc notum sit etiam ex superius traditis, non est, ut hic longius immoremur.

APHORISMUS XXXVIII.

Cancros occultos habentes malius est non curare, curati enim citò pereunt non curati verò longius tempus perdurant.

Quid pro occultis cancris intelligere voluerit Hippocrates in hoc textu, dubitat primum in *commentario* Galenus; mox verò tum de cancris in profundo corporis, & in intimioribus partibus enatis, tum de nondum apertis, non improbabili ter expomit, & quidem in utrisque ratio eadem aequè militat. Sed tamen verisimilior semper credita est illorum expositio, qui de cancris nondum apertis, aut ulceratis quos Carcinomata Græci vocant, sententiam hanc interpretantur; siquidem Cancris in reconditis partibus corporis geniti, utpote intractabiles, nullatenus subiaci possunt curationi per medicamenta localia, quæ ab occultis ad parentes illos deducant.

Sunt autem Cancris de genere tumorum malignam conditionem humorum reddentium, quales Veteribus putabantur atrabilarii, sive maligni, erodentes, & veneno aequè stygia valde consimiles. Dicuntur Cancris, vel ob similitudinem, quam referunt in sui expansione cum cancris, vel quia partes, quas invadunt, inæqualiter depascuntur, & multoties inescunt, aliquando etiam de crescunt in scatur cancerorum. Et quoniam ob malignam, & cacoethicam naturam difficillimè suppurantur, etiam si omnis industria adhibeatur, neque tam facile rescindi possunt sine ingenti sanguinis effusione, & periculosa circumjacentium partium laceratione, propterea fit, ut à Chirurgis insanabiles reputentur: adeoque nullo cuiusvis generis medicamento illos tractare audeant: quod & Ovidius: *de Ponto* innuit.

Rak

Valneris id genus est, quod cum sanabile non sit.

Contractariis esse puto.

Considerata itaque pessima illorum conditione, inquit in hoc textu Hippocrates, melius esse illos non curare, id est medicamentis localibus, aut ad suppurationem, aut ad resolutionem ducentibus tractare; nam si contingat illos aperiri, & ulcerari, citò ad mortem perducunt, cum ex ambiente aere, virulentus ille humor magis acuatur, vires, & spiritus perpetui dissipentur, ob continuam sanguinis effusionem, & reliqui humores, immò etiam partes solidæ circumjacentes gravius afficiantur, eoque magis si cancri reconditas corporis partes occupaverint. Et quamvis ab Actio, & Paulo Aegineta methodus proponatur salubriter curandi cancri, & multa medicamentorum genera in eundem finem conferentia referantur; nihilominus illa aliquando in praxim deducta vana, & inefficacia evasere, ut proinde nemo amplius in praxi audeat medicamenta in illorum curationem administrare, nisi solum, quæ universale vitium humorum corrigere, & temperare valeant.

Præter difficultatem curationis procedentem à causa humoralis acido-acri, & maligna, adicienda quoque est partium affectarum in cancri laxa habitudo, quæ deinde durescit: siquidem cancri plerumque sunt in partibus glandulosis, quæ cum suapte natura debiles sint, & facile malorum succorum susceptivæ, propterea difficiliorem semper reddunt curationem. Fuit tamen, qui usu causticorum medicamentorum, & excedentium, præsertim olei vitrioli, aliisque, ex integro universum tumorem extirpare conati sunt, sed non semper felici successu; etenim nisi omnino carcinoma eradicetur inutilis evadet opera extractionis. Accedit, quòd multoties ex refectione vasorum tanta sanguinis effusio facta est, ut omnino exanimati patientes paulò post interierint.

Atque hinc demique concluditur in textu, non curatos in longius tempus perdurare, cum Natura facilius semper toleret cancri non ulceratum, quam ulceratum. Observatum namque est in

praxi plures carcinomate affectos ad plurimos annos vixisse, & alios usque ad extremam senectutem fuisse perductos, servata tamen convenienti dieta, & assumptis per intervalla medicamentis sanguinis acritatem retundentibus, qualia sunt, quæ ex cancri fluvialibus, ex viperis, cornu cervi, decoctis china, aliisque similibus conficiuntur, de quibus in praxi.

APHORISMUS XXXIX.

Convulso fit vel ex repletionem, vel inanitionem; ita vero et singularis.

Causas convulsionis memorat in hoc Aphorismo Hippocrates, illasque ait duas esse in universum, Inanitionem scilicet, & Repletionem; cum enim convulsio sit retractio nervorum, & musculorum ad propria capita, & tum inanitio, tum repletio possint nervos, fibrasque nervorum ita afficere, ut involuntariè retrahantur, convellanturque. eò prorsus modo, quo fides, cæteraque partes membranaceæ, ac fibrosæ, aut plus justo arefactæ, aut plulquam ratio postulat humoribus tumefactæ contrahuntur, propterea fit, ut paritione nervi nervorumque fibræ à consimilibus causis convellantur, quemadmodum Galenus ipse late prosequitur in commentario hujus aphorismi.

Verum quidquid sit de causa replente, certum est inanitionem talem, ac tantam in nervis impossibilem esse, quæ videtur omnino excitari non posse: nam quæ Galenus affect de cordis, & coris arefactis ad ignem, vel ad solem æstivum, licet vera forent (quæ tamen puerilia existimat Martianus) non tamen congruenter aptari possunt nervis, & musculis intra corpus positis, cum nunquam isti adeò possint areferri, & exsiccare, ut omni prorsus humiditate priventur, sicuti contingit corio ad ignem exsiccato: si nunquam in super id humano corpori viventi possit accidere, procul dubio in his, qui hæctica febre, tabeque consumpti sunt, id ipsum liceret experiri: atqui nemo istorum unquam convulsionibus corrupti visus est, etsi plerique pellem dumtaxat superductam ossibus habebant: causam igitur istam ex inanitione

petitam rationi , & experimento consentaneam nemo planè existimabit. Convulsio insuper nervorum compunctio- nem, aut cæsuram momento serè temporis consequens, nec ad inanitionem nec ad repletionem referri potest, sed aliam omninò diversam exigit.

Crediderim ea propter causam hanc inanièntem, non ex ratione inanitionis; & arefactionis convulsionem excitare, sed ex acritate, ac molesta quadam vellicatione, nervis, & musculis plurimum insensa, proficisci, nisi enim nervi, & musculi in inactionibus à re quapiam prositentur, & compungantur, nullatenus poterunt convulsionem subire: qua etiam ratione exposuimus *V. aphorismorum textu primo*, convulsionem ab usu ellebori, aliufve similis acrioris medicamenti excitatam; siquidem cum elleborum immodicè evacuando humores extenuat, ac perurbat, simul unà per acritatem nervos, & musculos, illorumque fibras proritat, & compungit, unde ipsi inæqualiter concitantur, & convelluntur. In quam eandem rem Galenus quoque *in comm. istius aphorismi* proponens causas singultus, qui species dicitur convulsionis, affert exemplum piperis ex vino sumpti, quod sua acritate potenter singultum promovet, motum scilicet ventriculi subversivum, quo se ipsum ab illa molestia liberet.

Neque solum causa inaniens, sed etiam replens, convulsionem nullam affert, nisi præter repletionem acrem, & molestantem aliquam conditionem conjunctam præferat: nam membra paralyti affecta à causis replentibus humidis, & pituitosis, nullatenus convulsione subiiciuntur, sed potiùs à copia humorum plus iusto distensa, & resoluta, omnem motum, & sensum amittunt: neque verò nervi in paralyti aliter afficiuntur, quàm ut in convulsione, etenim fibræ, & unice nervorum in utrisque æquabiliter offenduntur, ea solum differentia, quòd in paralyti causa fit opplens, & hebetans sensum, in convulsione verò pungens, & irritans. Atque hinc fit quamobrem hysterice passionibus laborantes non rarò unà simul vexari soleant convulsionibus, & motibus convulsivis, itemque catalepti, & paralyti membrorum, à materia

nimirum simul contorquente fibras, & sensum partis hebetante. Hinc fallum, quòd hucusque nonnullis creditum in convulsione membranas nervorum, in paralyti verò cavum earundem oppleri & tumefieri, siquidem in paralyti non rarò amittitur sensus superflite motu; sensus autem in membranis nervorum fit: & membra paralyti affecta resoluta observantur, ac plus iusto distenta, & flaccida, ut per fibras nullimodè flecti aut commoveri possint, in quarum vitium etiam fibræ musculorum coafficiuntur, ut aliàs dictum.

Quòd dictum est de convulsione, facili negotio singultui aptari potest, cum singultus sit quædam peculiaris ventriculi convulsio conantis expellere ea, quæ intimas illius partes infestant: atque in hoc differt singultus à vomitu, in vomitu enim humores molestantes cavum ventriculi occupando, facillimè evacuationi subiiciuntur, idcirco ventriculus motu subversivo illos expellit, & ab irritamento se vindicat, ac verò in singultu conatus omnis est irritus, quia humores infestantes penitiores illius partes occupant. Non semel autem expertum est defuisse singultum citrà quamcumque evacuationem assumptis medicamentis oleosis, acritatem illorum humorum retundentibus, vel fibras ventriculi laxantibus.

APHORISMUS XL.

Quibus dolor circa hypochondrium fit absque inflammatione, iis febris superveniens morbum solvit.

DOlores in hypochondriis excitati, varii esse possunt. Aliquando enim fiunt cum sensu ponderis à materia quadam obstruente, & sua corpulentia premente, & gravante partes præsertim glandulosas in hypochondriis sitas. Aliquando fiunt à flatibus cum sensu inflationis, unde partes ipsæ plus iusto distente tumescunt, & attolluntur, adeoque dolent. Nonnunquam à detentis fecibus una simul committis cum crassis, tenacibusque succis, ut non rarò evenit in intestino Colo, quòd cum à dextra in sinistram ventris partem porrigitur sub utroque hypochondrio, non rarò etiam cum

in hypochondriis doloribus consistit; eo quod zona in ista jecoris, lienem; renes, & lumbos circum afficiat. Sed & interdum quoque dolor excitatur à male affecto pancreate, à glandulis lumbaribus à tumoribus progenitis in parte cava jecoris, aut lienis, unde etiam difficultas respirandi, motus impotentia, murmur ventris, ructus, flatus; aliaque consimilia symptomata exoriri solent. Denique contingunt dolores ab inflammationibus, aut abscessibus in iisdem partibus progenitis ab humoribus presertim acerbis, acidis, lymphicis, aut biliosis diētis, qui præter dolorem febrem quoque continuam, & acutam excitant.

Hos omnes ergo, aliosve similes hypochondriorum dolores considerans in hoc aphorismo Hippocrates, illos inquit salubriter finiri superveniente febre; sed neque solum dolores ipsos veluti effectus, sed & morbum qualemcumque, unde dolores ipsi proficiuntur, à suscitata febre terminari. Dixit autem dolores hypochondriorum, hoc est partium illarum, quæ sub hypochondriis, seu cartilaginibus, costas spurias obducentibus, sitæ sunt, quemadmodum in dextra parte lobus est jecoris cum adjuncto illius ligamento, in altera parte lien: excipiuntur autem stomachus, ventriculi fundum, pylorus, intestina gracilia, quæ inter utrumque hypochondrium sita sunt; & medium regionis epigastricæ occupant; siquidem partes istæ dolentes, à superveniente febre minimè liberarentur, sed magis, magisque molestatæ, exitium brevi futurum ex febre portenderent, quemadmodum ex aliis tum Hippocratis, tum Galeni locis, clarissime deducitur, & pluribus experimentis passim in præxi comprobatum est, quippe non dolent nisi à causis vehementibus, & cum sint partes maximo sensu præditæ, semper ac febrem comitem habent, in mortem desinunt. Contra verò dolores in hypochondriis excitati, quia plerumque sunt ab humoribus crudis crassis, glutinosi & flatulentis, facillimè beneficio supervenientis febris discutuntur, & resolvuntur, cum febris vim habeat attenuandi, resolvendi, & ejusmodi crassos succos concoquendi, facta deinde per vias urinarias, vel etiam per alvum, depositione.

Excipit autem Hippocrates dolores ab inflammatione dependentes: tunc enim, quia causa doloris non est lentus, & crassus humor; aut conclusus flatus, sed sanguis vel acèr, vel acidus restagnans in ipso jecore; vel liene, neutiquam à febre subigeatur, sed potius exacerbabitur, & exacuatur; unde sicuti in priori casu febris remedium est, ita in posteriori signum erit pessimi morbi, & exitus calamitosi, velut designans causam malam difficulter superabilem, & partes affectas penitus esse in suis operationibus invasas. Qua plane ratione fit, cur Hippocrates apposuerit ad verbum illud *strata*: nam inflammatio semper intimiores, & præstantiores partes occupabit; simplex verò dolor superficialis tantum, nec adeò naturæ operibus necessarius. Hinc autem idem Hippocrates scripsit 2. *pror. restit.* febres ex hypochondriorum doloribus malignas esse, veluti ab inflammatione, vel phlogosi dependentes.

Denique adjectum est, non solum dolorem, sed etiam morbum subinde solvi: nam cum dolor in hypochondriis, sit symptoma consequens vel morbum, vel causam morbi, puta obstructionem, tumorem, vel flatus, humoresque crassos inflantes, & distendentes; profectò nendum per febrem dolor ipse desinet, sed etiam morbus, vel causa morbi dolorem excitans. Et fiet dolor nullus fiat sine causa aliqua continuum solvente, quæ nihilominus Hippocrates non definiit in hoc aphorismo naturam, seu speciem doloris, poterit benè explicari de quocumque dolore, etiam gravante, inflante, vel distendente, qui cum fiat ab humoribus lentis, vel etiam à flatibus, facillimè poterunt à superveniente febre dissipari, discutiri, & resolvi.

Pro coronide tandem deducere licebit ex hoc aphorismo, non semper febrem nocuam esse, sed sæpe sæpius salutarem, quemadmodum non hic solum, sed alibi pluries idem Hippocrates est testatus.

APHORISMUS XII.

*Quibuscumque suppuratione in corpore occi-
dens non innotescit, is ob crassi-
tudinem puris, aut loci, non inno-
tescit.*

Cum antea dictum sit dolores inin-
timis partibus corporis excitatos,
non raro ab inflammationibus exoriri,
& inflammationes in suppurationem de-
duci, adicit in hoc aphorismo Hippo-
crates, quibus de causis illa non innotes-
cat, atque vel ob crassitudinem puris,
vel ob profunditatem loci non appare-
re, aut visu, vel tactu non percipi.

Et quidem primum neesse est, factam
multo antea fuisse suppurationem à san-
guine alicubi concreto, unde præcesse-
runt febres, dolores, inquietudines,
aliaque symptomata suppurationem co-
mitantia: cumque post suppurationem
ista soleant plurimum remitti, docu-
mento ejusdem Hippoc. acis 2. aphor. di-
sentis: *dum pus coagitur dolores, &
febres accidunt magis, quam jam con-
fecto;* propterea ab indicio confecti pu-
ris, & delinquentius symptomatum, si il-
lud aliunde non innotescat, alterum ex
duobus intercedere, crassitudinem vide-
licet puris, aut loci profunditatem. Usus
est autem Hippocrates voce *non innotesce-
re*, quæ idem omnino significat, ac non
conspicuum fieri, non apparere, neque
manifesta indicia de se prodere, sive flu-
ctuatione, sive tumefactione, sive novo
dolore, ac febre, sive exitu per vias
urinz, per alvum, alicujus ductus cor-
poris, itaut omnino intra corpus delite-
scens, nullum manifestum indicium præ-
beat, quo possit prudens Medicus in il-
lus cognitionem perducere. Sed tamen non
inde quis existimabit, taliter affectum,
ac patientem bene se habere, nullaquo
agritudine molestari, nam cum pus ge-
nerum, & alicubi collectum, sit de ge-
nere eorum, quæ præter naturam sunt,
fieri nulla ratione poterit, quin opera-
tiones aliqua læsæ sensibilibus non sint,
unde probabiliter suspicari queat à con-
tento pure, alicubi delitescentes, fore
operationes aliquas, vitæ naturales,
ab ipso restagnante vitiatas, cum sensu
sætem ponderis, cum lassitudine, cum

motus difficultate, cum mala nutica-
tione, cum febris aliqua pucilla, cum
inquietudine, cum vigilia, aliisque
symptomatibus, magis, minive agro-
tantem molestantibus, prout pars affe-
cta nobilior, vel ignobilior fuerit.
Atque hac ratione multociens visum, fa-
ctas suppurationes in glandulis, & par-
tibus glandulosis, diu patientem malè
affectum detinuisse, & post aliquot hor-
ras à patto levi febricula vexasse, tum
anxietudine, molestia, motus impoten-
tia, sine evidenti aliqua causa, & tam-
dem facta irruptione pus produisse per
alvum, aut per vias urinz; unde licet
patiens ipse malè se haberet, non ta-
men certa indicia patebant peractæ sup-
purationis.

Verum quamvis difficillimum planè
sit de facta suppuratione certum judi-
cium proferre poterit nihilominus sagax
Medicus ex præcisissimis causis, atque ex
præcedenti morbo non improbabiler
conjectari paratam alicubi illam esse:
si nimirum ex casu, concussione, vul-
nere quis ægrotaverit, itemque ex præ-
cedenti dolore sætem gravante, potis-
simum in partibus imi ventris, itemque
ex nausea, vomendi stimulo, pavoribus
nocturnis, pulsu inæquali, decubitu in
aliquam partem corporis molesto, lassit-
udine, inquietudine, motus impoten-
tia, aliisque per aliquod tempus fuerit
ille affectus, mox veluti repente gravi
febre, & acuta corripatur, quæ sine ul-
la intermissione, & cum repetentibus ri-
goribus, aut horripulationibus, ad tres
quatuorve dies uniformis observetur;
deinde subito mitescere, & remitti ri-
deatur adjuncto levi sudore, velut in
crassiori, ob quam ita in melius abire
videatur, ut se à febre immensam omnino
existimet, procedente verò tempore fen-
sura, ita utis quibusdam horis, febricu-
la molestetur, & cum appropinquo, &
concoquendo bene se habere videatur,
nihilum tamen proficiat; planè suspicari
licebit, ex causis superius memoratis,
abscessum, aut inflammationem alicubi
factam esse, mox ex superveniente fe-
bre acuta, & vehementi, promoveam
fuisse suppurationem, quæ peracta, re-
missa fuisse symptomata, aut etiam in-
conspicua evasisse, sed non omnino de-
lecta, patientem detinere morbosum, aut
vale-

saletudinarium ; quamobrem , si adhibitis medicamentis dissolventibus , & puri confecto exitum parantibus , aliqua expurgatio deinde purulenta subsequatur , certum indicium prodibit latentem suppurationem patentem jam evasisse .

Quod autem suppuratio in corpore exiitens delitescat , & certa sui indicia non proferat , idque ex memoratis duabus in hoc aphorismo cautis haberi possit , elarius est , quam ut longa hic oratione explicari egeat . Siquidem puris crassitudo multoties in causa est , ut alicubi restagnans neque ingentem molestiam patriat , neque exitum sibi pareat ; quoniam propter crassitatem circumjacentes partes nimè vellicantur , quæ propterea non proritate nullatenus illius evacuationem moliantur : id quod (ut antea est animadversum) sæpe sæpius accidit in partibus glandulosis . Nec præterea purulenta materia tenax , & crassa venementem in partibus excitat fermentationem , unde diu ibidem subsistere potest , quemadmodum experimur in Atheromate , Steatomate , & Meliceride , in quibus propter humoris contenti crassitatem , & viscositatem partes affectæ in longissimum tempus sufferunt tumefactiones , & gravamina . Partes etiam reconditæ , profundaque corporis , itemque crassæ , obseæ , glandulose , veluti sensus expertes , in diuturnum tempus solent collectam purulentam materiam citrà grave incommodum sustinere , & absque ullo periculo putrefactionis , aut corruptionis ; quia putrefactio , & corruptio non fit sine fermentatione , & fermentatio non sine intestino motu partium tenuium , & mobilium ; cumque pus crassum sit , atque adeo ineptum motioni , & partes affectæ exangues , nullo ; vel modico sensu præditæ , fit proinde , ut diutissimè suppurationes istæ delitescant , & eousque innoxie perseverent , quo usque promotæ in illis motu , vel novus morbus insequatur , vel aditum sibi faciat pus attenuatum . Cæterum peritiores Chirurgi solent de internis istiusmodi suppurationibus partium profundarum certum ferme judicium proferre a fluctuante per tactum utrimque intumescens materia , si nimirum hinc inde prementibus digitis , quod subest ,

loco moveri percipiatur , & cutis externa à sua naturali colore , & calore permutata videatur .

Omittendum denique non est , de iis suppurationibus locutum esse hoc loco Hippocratem , qui in imò ventre potissimum suppurationem patiuntur , scelus verò de suppurationibus in pulmone , aut pectore , quorum alibi signa cum eodem Hippocrate tradidimus , in commentariis super quintum librum Aphorismorum .

APHORISMUS XLII.

*Morbo Regio laborantibus si fias
Hæpar durum , malum .*

MORBUS Regius quinam sit , & à quibus causis progigni soleat , & quænam exitum febricitibus contingens portendat , alicubi est à nobis examinatum : nunc solum pro expositione istius aphorismi , dicimus illud hic dumtaxat ab Hippocrate considerari , qui ab inflammatione vel simplici , vel mixta jecoris contingit : nam cum felleus humor nequit in sua cysti colli , propter tumorem , aut inflammationem jecoris , planè per universum corpus diffunditur , & sanguinem inficiens , non sine febris evenit a hinc duplici de causa malus ille erit , tum quia infectus subinde sanguis , cunctas corporis partes inevitabiliter contaminat , & operationes ejusdem principales lædit , præsertim respirationem , & pulsus , cum Icterus numquam fiat in febrilibus sine fermento sanguinis corruptivo ; tum etiam , quia à jecoris inflammatione , vel tumore provenit , & ejusmodi mala in illo semper gravia sunt . Nisi etiam interpretari velimus Hippocratem de tumore , & duritie jecoris consequente , non autem antecedente , vel comitante Icterus . Siquidem morbo regio laborantibus si jecur obdurescat , indicio erit tantam in jecore humoris non repurgati collectionem factam fuisse , ut exinde illud remaneat obduratum ; vel etiam felleum humorem in cysti relictum ex conditione acri transitum fecisse in acidum , malignam , obstruentem , figentem , obdurantemque substantiam jecoris , ut proinde non solum ex ipsa tumefactione , & du-

diutius, sed etiam ex obstructione, & maligna conditione felci humoris jecur obduruisse, ut in posterum nullus sit reppurgandæ bili locus, sed univèrsa sit per sanguinem, & habitum corporis diffundenda; quamobrem ex multis capitibus malum ægrotanti portendatur.

APHORISMUS XLIII.

Quicumque liñosi à difficultate intestinorum capitur: iis supervenientem longam difficultatem intestinorum, aqua intercur, aut levitas intestinorum excipit, & moriuntur.

Sericum quorundam morborum liñosis contingentium, proponit in hoc aphorismo Hippocrates, cum prognosi exinde, lethali. Inquit enim liñosos dysenteriam, & quidem diuturniori correptos, facile in Hydropem, aut Lienteriam delabi, ac tandem mori.

Pro liñosis autem non intelligit quoscunque liene laerantes, sed eos solum, qui diuturna lienis ægritudine laborant, cum tumore, obstructione, & dytirie manifesta in sinistro hypochondrio: tales enim nedum acido, & melancholico humore superabundant, sed etiam serofritatibus gravantur ferè per totum corpus dispersis, siquidem & sanguis univèrsus in his malus est, & totus habitus corporis tædus, & decolor, non nisi ab acido ejusdem humoris conditione, & à copia aquosæ superfluitatis, quæ cum non bene repurgetur, nec in renes defertur, omnia viscera naturalia, totumque corpus inficit, & conspurcat. Hinc observant Anatomici carere renibus animalia illa, quæ plene sunt orbata, & nos passim in praxi experimur spleneticos ex obstructione, aut tumore parum mingere, & urinam proferre decolorem, tenuem, & veluti percolatam.

Quoties igitur liñosi tanta excrementorum multitudine superabundant, ut irruptione per mesenterium, & ramos mesentericos simul, & splenicis in alvum facta, dysenteriam incurrant, præsertim longiorem, fore planè, ut labefactatis plus justo visceribus imi ventris, propter diuturnam excretionem cruen-

tansimul, & dolorosam intestinorum: aqua intercus, seu hydrops, aut lientèria, subsequatur cum interitu inevitabiliter fuscessuro. Neque enim mirum videri poterit, quòd post diuturnam dysenteriam levitas intestinorum, aut hydrops subsequatur: nam cum lienosus, e. nupèc traditis, acidis humoribus, & serosis superfluitatibus abundens, proculdubio ista cumulatoria siens in lienosis post. inestitèriam difficultatem, tum quia vites sunt magis infractæ, partim ex dolore, & assiduo egerendi conatu, partim quoque ex sanguinis egestionè; tum etiam, quia fermentum stomachi digestivum vel dilutius omninò sit, vel aciditate insensius; unde chylofes pessimæ, adeoque, & seroguis, quæ ab his restituri debent, ut propterea tandem dysenteriam excipiat lientèria, si acidæ istiusmodi equosæ superfluitates petant ventriculum, & intestina gracilia; vel hydrops, si per totum corpus dispergantur, aut in abdominis cavum deducantur: superveniens autem alterutra ex his affectionibus mortem inevitabiliter affert, cum ægrotantem invadat diuturna ægritudine male affectum, & dolorosis evacuationibus conflictatum, adeoque viribus imbecilem: qua sanatione fiet, ut morti brevi succumbat, effuso sanguine, & spiribus exsoluto. Cæterum, quod à pleurisque scribitur subsequitur mortem in his à labefactata jecoris sanguificatione, quoniam jecur putatur perpetuò affectum in hydrope, nec experimento, nec menti Hippocratis in hoc aphorismo coheret: non experimento, quia hydropi citrà jecoris vitium affecti plurimi referuntur, ut alibi quoque à nobis est animadversum: neque Hippocratis mentis, qui ex lienis affectione acido-melancholica futuram inquit dysenteriam, indeque lientèriam, aut hydropsim nulla facta de jecoris laborantis mentione. Sed & apud Schenkium, Platerum, Bonetum aliosque, plerique memorantur hydropici solius malè affecti lienis vitio, & ex melancholico potius humore superabundanti, quàm ex dyscrasia frigida humidaque jecoris, sanguinem pituitosum, & aquosum progredientis: quippe ubi lientumet, & acidus, melancholicusque humor prævalet, aqua etiam, illaque malè conditionis, perpetim quoque superabundat

ut

ut propterea sare optimo melancholiam Hippocrates Aquam appellaverit.

APHORISMUS XLIV.

Quibus ex stillicidio urinae Ileus supervenerit, in septem diebus pereunt, nisi febre superveniente, satis urina fluxerit.

Proponit, & in hoc aphorismo Hippocrates morbum morbo supervenientem considerandum, ut exinde exitum utriusque deducat, aut ad salutem, aut ad mortem. Afferit autem exemplum supervenientis Ilei urinae stillicidio, atque Ileum stillicidio urinae succedentem, infra septem dies lethum afferre, nisi tamen febris superveniat, & sua vi, atque efficacia urinam reddat copiosam, & affluentem prodecentem.

Quid autem sit Ileus, & à qua causa fiat, abundè à nobis alibi est explicatum. Et quamvis à fecum constipatione, & duritie, à viscosis, & tenacibus succis, à situ ejusdem intestini Ilei vitiatione, vel per contorsionem, vel per intrusionem, vel per inversionem, & denique ab inflammatione ejusdem; aut partium circumstantium oriri soleat, in presenti tamen aphorismo, quia ex urinae stillicidio provenire dicitur, putandum à confluxu acrim, & mordicantium humorum illum excitari, ut propterea, qui humores in Vesicam ferebantur, & urinae stillicidium inferrebant, in intestinum Ileum delati, aut phlogosim, aut inflammationem pariant, maxima autem; & vicinissima communio inter vesicam, & intestinum Ileon intercedit, cum illi proximè vesica superincumbat, quamobrem promptè possunt ex una in aliam partem humores decumbere: si autem isti extimas vesicæ partes occupent, sive etiam musculum janitorem proritent, sive denique mediam vesicæ tunicam fibris carneis intertextam infestent, planè poterant illam ad micturandum sollicitare, atque adeò urinae stillicidium inferre: si præterea delati in intestinum Ileon, illud inflamment, vel per motum peristalticum in versum ad vomendum laceffant, non sine dolore, & ventris inflammatione, profectò fiet; ut mors infra spatium septem dierum sit subsæcetra, cum Ileus

morbus sua natura sit lethalis, & multò Magis si fiat ab inflammatione propter affluxum acrim, & mordentium humorum. Statuitur autem terminus septem dierum, non quòd septimo die mors omnino accidat, cum & sexto, quinto, quarto evenire possit; sed quia septimus dies est terminus morborum peccatorum, cujusmodi est Ileus. Hinc non dixit Hippocrates, in septimo die, sed in septem diebus, hoc est intra spatium septem dierum pereunt. Poterunt nihilominus patientes ab hac calamitate evadere, si beneficio febris (quæ proculdubio affectionem hanc, aut à principio comitabitur, aut intra prædictum spatium consequetur) dissoluti humores denuò in vesicæ cavum repant, & urinam affluentem promoveant, siquidem promotà per febrim fermentatione, & attenuatis humoribus, laxisque viis in vesicæ cavum tendentibus, fieri poterit transpositio eorumdem ab intestino Ileo in vesicam. Et quamvis de ductibus controversi possit, attenda nihilominus diligenti & accurata anatome Recentiorum, qui duce Bartholino detexerunt ex intestinis gracilibus, & præsertim ex Ileo, meatus quosdam deduci ad renes, ureteres, & vesicam, planè satis fieri poterit ejusmodi difficultati; quin & sagax Natura mille sibi (ut ajebat Galenus) parare solet vias, per quas se ipsam exoneret & à morbis vindicet. Quòd si urinae stillicidium fieri dicatur ab humoribus mucosis, crassis, & acidis, qui partim tenacitate, partim acore vesicam ad micturandum stimulent, longè facilius poterit à superveniente febre, excitatus Ileus desinere, & mors præcaveri; quandoquidem per febrim viscosi isti humores facillimè attenuantur, & dissolvuntur, unde postmodum urinae profluvium, Debet autem urina affluentiter promoveri, quemadmodum dicitur in textu, ut ejusdem copia, nedum humores in Ileo collecti, sed alii quicumque per universum corpus diffusi, veluti criticè, uberiori mictu penitus egerantur, siquidem crisis; ut sit perfecta, debet proportionè respondere quantitati humorum peccantium, qui sanè in isto casu non pauci dicendi sunt, cum Ileum, febrim, & inflationem cum dolore ventris excitaverint. Et quamvis Hippocrates in aphorismo. non

memoretur, cujus conditionis urina futura sit, ut patientem ab ileo, & à morte tucatur, credere tamen licet illam debere esse non solum quantitate copiosam, sed & crassam, multo sale, & sulphure saturam, ac abundantum sedimento scatentem, quemadmodum deducere est ex *Coacis praeosiomibus*.

APHORISMUS XLV.

In ulceribus annuis, aut etiam diuturnioribus, abscessum cum osse communicari est necesse, & cicatrices cavas fieri.

Maximè utilis est hic Aphorismus in praxi Chirurgica pro curandis ulceribus inveteratis: in eo enim edocet Hippocrates quam mala consequantur ulcera diuturniora, simulque reddit causam, cur eadem difficillimè quandoque curentur, etsi efficacissima praesidia cum interna, tum externa fuerint administrata; quippe saepe evenit, ut adhibitam quamcumque diligentiam eludant, nullaque ratione ad cicatricem perducantur, licet rubra, multa, & sine ulla inflammatione observentur, ac pus referant concoctum, minimèque foetidum, quia scilicet ossa illis subiecta livorem, aut corruptionem ab ipsamet diuturnitate contraxerunt, unde alimentum periosio communicatum inficitur, & infectum nullatenus permittit, ulcus ipsum consolidari. Admonentur proinde Chirurgi aphoristica hac doctrina, oportere subiectum os denudari, deinde etiam si laesum, vitiatum, aut lividum observetur, detergi, abradi, desquamari, quousque pars sana, ossis detecta fuerit. Verum ad exactam totius aphorismi intelligentiam aliqua erunt adnotanda.

Primum memorari hic ab Hippocrate *ulcera annua, aut etiam diuturniora*; nam recentia videntur excipi debere, nec ejusmodi incommodum subire, tum quia non statim ossa, & ossium periosia in ulceribus laeduntur, nec alimentum, quod illis suggeritur, statim ab initio contaminatur; tum etiam, quia non subito à pure decento, aut vitiato, ulcera

sinuosa sunt, vel saltem sordida, & cacothica, unde profundiores illius partes infici possint; tum demum quia magna etiam ex parte resistunt corruptioni, & putredini ossa ipsa, quae propterea non nisi ad longum tempus scindari, & vitari solent. Itaque ulcera debent esse in longum tempus protracta, ut propterea jure optimo dixerit Hippocrates *in ulceribus annuis*, quae nimirum per annum, & ultra perduraverint. Adjectis autem, & non immerito, *aut etiam diuturnioribus*; quoniam non ab annua conditione, sed à temporis diuturnitate subiecta ossa in ulceribus inficiuntur: Neque verò diuturniora solum ulcera debent hic intelligi, quae ultra annum producta sunt, sed etiam illa quae cumque quae intra annum curari potuissent, & sanata non sunt, cum in aliquibus partibus ulceratis curatio facilius esse soleat, in aliis difficilior; unde experimur partes emunctoria corporis, glandulosas articulares, aliasque similes difficilius curari, longè facilius carnosas, & inusculatas, quia & inter has adhuc aliqua differentia observatur, nam ulcera in musculis clunium excitata, semper sunt difficiliora, & serius ad cicatricem perducuntur, immò & ulcera musculorum temporarium periculosissima; quamobrem diuturniora appellari poterunt ulcera illa, quae praeter morem protrahuntur, sine ulla evidenti causa. Dixi sine ulla evidenti causa; quoniam fieri potest, ut ulcera in longius tempus differantur ex mala curatione, & ex imperitia Chirurgi, forte quia non tractantur iis medicamentorum generibus, quae à natura ulceris, & partis affectae sunt ex postulata, vel quia sordities non est deterisa, vel quia corpus est impurum, & cacothicum, vel quia gallica contagione infectum; vel quia in ulceribus occultum aliquid detinetur, quod curationi impedimento est, quemadmodum Galenus refert *lib. artis Medicae*, & passim Chirurgi experiuntur in vulneribus, in quibus, aliquid extraneum relictum est, puta calis micro, stupa, capillus, pila plumbea, aliudve simile.

Quoties igitur citrà quamcumque causam manifestam ulcera, quae cetero qui

quæ apparenter salutaria videntur, ad cicatricem non perducuntur, neque consolidationem admittunt, vitium in ossis contractum significant, quod primum abradi, & desquamari, deinde detersum complanari expostulac; unde cogendi sunt Chirurghi, ut in his casibus cavum, & profundum ulceris exquirant, & tum perioestium, tum os subjectum mundificent, atque ab omni vitio tueantur, aliter abscessus, & decubitus humorum ad partem ulceratam factus, non solum curationi impedimento erit, verum etiam talem, ac tantam læsionem in ossis subjecto inferet, ut de totius ossis, totiusque membri enormi læsione timendum sit, quamobrem jure optimo admittet in hoc aphorismo Hippocrates ex diuturnitate ulceris abscessum in osse communicari, & cicatricem cavam fieri, ex causis superius adductis.

APHORISMUS XLVI.

Qui gibbi ex asthma, aut tussi sunt, ante pubertatem moriuntur.

Quamvis gibbi plerique sint, & ex multis causis tales fieri possunt, non tamen omnes hic Hippocrates considerat, sed eos dumtaxat, qui gibbi sunt à dorsi, & pectoris structura vitata, ita ut pulmo, atque partes spirituales intra pectoris cavum conclusæ, & in angustum positæ, in respiratione molestantur: etenim non alia de causa videntur gibbi hic ab Hippocrate memorati, vitæ periculum subire, nisi quia summopere in respiratione offenduntur, quæ ad vitam omnino necessaria est.

Sed non solum gibbos hic considerat Hippocrates cum usu respirationis læso, sed etiam ante pubertatis tempora si quidem in ea ætate pectus nimis angustum esse solet, & cum in situ, vacitate, ac figura sit depravatam, nequit procedente ætate, juxta exigentiam corporis amplificari, quo fit, ut viscera spiritalia in angusto satis loco conclusa, neque debitam magnitudinem possint adipisci, neque pro respirationis usu commodè expandi, unde venæ, arteriæ, vasa lymphatica, itemque pul-

monis tubuli, cordis ventriculi, pericardium, admodum exilia, & contracta putanda sunt, ut non satis commodè sanguis, & cordis motum ad vitæ indigentiam adjuvare queant, proindeque necesse sit vitam procedente ætate diutius sustineri non posse.

Addit præterea Hippocrates ex asthma, aut tussi gibbos, quoniam tunc gibbositas non ex sola ossium introversione, aut extraversione, sed ex pulmonis, cæterarumque partium spiritalium vitio provenit; nam asthma, & tussis ægrotudines sunt pectoris, & pulmonis. Veruntamen sicut ex asthma, & tussi gibbositas oriri potest, ita è converso ex gibbositate asthma, & tussis non raro fit, ea tamen differentia, quod in priori casu gibbositas illa fit maxime periculosa, & plerumque lethalis; in posteriori vero casu, fit quidem molesta, sed possit in diutius tempus prolongari; quemadmodum experimur in senibus. At vero, qui gibbi sunt ex asthma, aut tussi, propter violentam, & continuam contractionem juguli, ossis sterni, musculorum intercostalium, colli, & aspera arteria, fieri nequit, quin simul una partes internæ spirituales, & cæteras pectoris, haud graviter coarctentur, præsertim in ætate puerili; in qua ossa mollia sunt, neque debitam expansionem, ac convenientem structuram sunt adæpta, unde organa universa respirationi destinata in idonea sunt vitæ tuitione.

Atque hinc concludit Hippocrates eos ante pubertatem interire, cum per eam ætatem exigat natura respirationem ampliozem, & vasa circulationi sanguinis dicata, latiora esse debeant, cumque per gibbositatem, & partium spiritalium contractionem, illa insufficientia sint, merito proinde dicitur ante pubertatem illos interire. Sed & posset etiam aphorismus exponi de gibbis illis ex asthma, aut tussi factis ante pubertatem; ut proinde sensus fiat, non quod ante pubertatem moriantur, sed quod gibbi ex asthma, aut tussi ante pubertatem facti, in longum tempus vivere non possint. Quocumque autem modo legatur aphorismus semper exitus in his lethalis portenditur, quoniam cum gibbositate respiratione, &

motus cordis, ac sanguinis plurimum impeditur, ac interrumpitur, undè vita diu forveri non potest.

APHORISMUS XLVII.

Quibuscumque vena sectio, vel medicatio convenit, hos verè purgare, vel venam incidere oportet.

Muliores corpora ægritudinibus obnoxia ad sui præservationem indigent evacuationibus tum per venæ sectionem, tum per purgantis medicamenti assumptionem, sed quoniam non quocumque tempore ejuscemodi remedium administratio opportuna est, docti propterea in hoc aphorismo Hippocrates, quoddam tempus sit conveniens & opportunum, adeoque magis aptum purgationibus, aut venæ sectionibus, ut illæ ei voto proficiant.

At verò non de quibuscumque corporibus quomodolibet affectis intelligendus est hic aphorismus, sed de iis dumtaxat, quæ præservatione indigent, ne in ægritudines labantur, & in quibus humores mali adeo superabundant, ut nullo alio leviori præsidio possint emendari, sed omnino evacuatione egeant; quamobrem non impetito Hippocrates in aphorismo scripsit: *quibus purgatio, vel vena sectio convenit*, sive, ut aliis veteribus visum est, *quæ opus est purgare, vel sanguinis detractione evacuari*: isti autem non nisi cacochymi, vel plethorici esse solent, & ut cacochymi purgatione, ut plethorici sanguinis missione indigere videantur. Corpora namque actu ægrotantia, sicuti præsentibus non imminentiæ ægritudinibus, afficiuntur, ita cessatione, non præservatione opus habent: perperam enim quis ageret, si ægritudine jam jam exigente, purgatorium medicamentum in vernale tempus differre vellet, cum tamen interea inerescente ægritudine, facile ager ante hoc tempus perire posset. Itaque aphorismus intelligendus est in corporibus præservandis, non autem curandis, quippe corpora præservanda, licet actuali ægritudine minimè corripiantur, sunt tamen adeo malè effecta causis ægrotare facientibus, ut non progressu temporis ista

plurimum adauget, vel vitiat, morbos excitent, peropportune antequam morbos pariant, ab iisdem purganda sint, & quidem tempore convenienti, quale vernale est, priusquam per æstivum calorem in motum fermentativum præternaturalem adigantur.

Quænam autem corpora ista sint, quæ verno tempore præservari debent, ne postmodum per æstatem in ægritudines labantur, inquisitione dignum. Et rectè exponuntur à Galeno, cæterisque interpretibus, quæ per æstatem egrotare consueverunt: puta si quis diebus canicularibus solitus sit aliis corripit tertiana febre, erysipelate, diarrhæa, aliisque similibus ægritudinibus, quoniam propter superabundantiam excrementorum acrium seu biliosorum, prædictas ægritudines æstivo tempore incurtere consuevit, profecto, antequam istas accesserit, purgante medicamento, ejuscemodi excrementa biliosa, acria & depravata educenda erunt, ne scilicet quantitate adaugeta, qualitate corrupta, & in corpore diutius detenta, in subsequente æstate febres aliasque ægritudines acutas cum manifesto vitæ periculo excitent.

Quod dictum est de Vere respectu Æstatis, pari ratione ampliari poterit ad Autumnum respectu Hyemis, quoties hyemali tempore consueverint ægritudines pluries recurrere, & corpora divexare, unde si fortasse quis per hyemale tempus solitus sit laborare ægritudinibus pituitosis, aut lymphicis poterit præcedenti tempore autumnali, opportune repurgari à cumulatis ejuscemodi excrementosis superfluitatibus, antequam istæ per hyemem adauget, & depravata, solitas illas ægritudines inducant.

Disjunctim præterea notavit Hippocrates medicationem, aut venæ sectionem; nam non in omnibus indifferentè utraque adhibenda est, sed prout habitu corporis, morbi conditio, & apparatus humorum exposulaverit; quare corpora plethorica, carnosa, sanguinea, & quæ aliquam sanguinis evacuationem suppressam patiuntur, à qua alias juvenum suscipere, venæ sectione tractanda erunt; quæ verò cocochyma sunt, & excrementis abundant vel in ægritudines delabi consueverunt, humorales dictas,

medicationibus, seu purgationibus erant præservanda.

Neque solum ista diversimodè peragenda erunt pro corporum varietate, & humorum conditione, sed etiam pro varietate atatum, temperierum, regionum, consuetudinum; cum quædam corpora per ejuscemodi circumstantiarum diversitatem, hoc, vel illo remedium genere in melius procedere soleant.

Denique imminentes ægitudines debent esse tales, ut præter timorem certæ repetitionis in ætate, aut in hyeme, gravitatem, diurnitatem, aut vitæ periculum rationabiliter minentur; quamobrem sana ratione superius dictum est, nullo alio leviori præsidio posse fieri emendabiles: nam si fortasse sola dicta exactaque victus ratione, aut certo alimentorum genere, rectoque usu rerum nonnaturalium præcaveri possent, haudquaquam confugiendum erit ad venæ sectionem, aut purgationem. Ita quoque, si possint eadem præservari medicamentis corrigentibus, aut etiam per alios ductus corporis deducuntibus humores, puta per sudorem, aut vias urinæ, similiter si per vomitum, ut in corporibus picrocholis dictis, & in quibus facilis est vomitus, aut sponte naturæ humores per superiora feruntur, ut ab eodem Hippocrate dicitur *q. aphorismorum*. Hinc excipiuntur ægitudines illæ, quæ immateriales dicuntur, hoc est ab humoribus non pendentes, aut quæ à solo viscerum languore originem ducunt adeoque sola correctione, non autem evacuatione curantur.

Quoniam verò in hoc comm. Galenus consulit, podagra, cæterisque articulariis doloribus affectos purgationibus quoque per eadem tempora præcaveri posse, cum dicat: *sed & podagram, & morbum articulare adhuc incipientem, & nondum poros circa artculos facientem, ex tali evacuatione multis jam annis fieri prohibuimus*. Qui hac ratione se tutos ab illa credunt, perbellè deridet Podagra apud Lucianum in sua *Tragopodagra*, jactabunda sic istos eludens:

Quis est hominum, cui non ego, insuperabilis.

Regina morborum Podagra, nota sum?

Toxj Op. Med. Tom. IV.

Quam nulla shura, nulla funigatio.

Nec fusus apud aras cruor, aut denaria

Suspensa templis divitum placabilem

Reddunt: nec ipse vincere summus omnium

Pæan deorum Medicus arte sua potest,

Apollinisve filius Æsculapius, &c.

Et infra, postquam retulerit varia remedium genera, quibus eandem retundere sibi mortales persuadent, & plurimas, ut seipsam vincat, industrias adhibent, tandem concludit:

Sed omnibus illis nil nisi plorare impetro:

Et sic facientibus, vel irritantibus,

Occurrere soleo magis iracundior.

Qui verò contra me nihil ejus cogitant,

Illis facilem, & tractabilem me præbeo.

APHORISMUS XLVIII.

Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum.

Lienosi hæc intelliguntur, qui lienes vitio laborant, sed tum tumore citrà inflammationem, aut febriam, quia scilicet crassa, & tartarea excrementa ibidem collecta sinistrum hypochondrium tumefaciunt, lienis ductus obstruunt, & totum corpus serosis, ac vitiosis humoribus, acidis, & melancholicis inficiunt: cumque difficulter humores isti possint evacuari, & lien ab eorundem crassitie, ac densitate ægrè admodum liberetur, propterea fit, ut non tam facile medicamentorum beneficio oppletus, pressusque, ille inaniatur. Solet autem sponte naturæ non raro moles ejus adaucta diminui, & per proprios ductus in mesenterium, ac in intestina exonerari, transfusus nimirum ejuscemodi humoribus in alvum, unde dysenteria hic ab Hippocrate notata, non quidem inducta à vitio succorum pancreatici, & biliosi, neque ab erosione venarum, aut arteriarum intestinalium,

M 3 sed

sed per solam metastasim decumbentis humoris è liene in intestina crassa, cuius causa frequens, sed non adeò dolorosa dejectio exorietur, ut in vera dysenteria intestinali: id quod non ita pridem contigit observare in Nobili quodam Viro, qui per integram hebdomadam atrum crassumque humorem amurcæ sanguinis haud dissimilem, non tamen sine vitæ periculo, abundanter egressit. Verumtamen bonum erit indicium, si exinde lien ab ejusmodi evacuatione detumescat, & universi illi humores ibidem cumulati excernantur, viribus simul unà constantibus. Accedit, quòd lienosis plerumque serosis humoribus abundans; qui ab acido ibidem hærente sinistrum illud hypochondrium tumefacere solent, si deinde sponte naturæ serosa illa colluvies in alvum deferatur, lien ipse detumescet, & ductus ejusdem obstructi referabuntur, totumque corpus exinde malè affectum exonerabitur, atque in meliorem statum abibit.

Est tamen verum, quod dysenteria hoc loco ab Hippocrate memorata intelligenda erit sine intestinorum ulcere, aut inflammatione, & fortassè etiam sine febre, quam plerique sub nomine diarrœæ potius, quam dysentericæ, solent appellare. Etenim si dysenteria sit cum ulcere Intestinorum, vel cum eorundem inflammatione, & febris conjuncta, planè ex his pertimescenda foret, adhuc si è liene tumefacto penderet, adeoque bonum non foret, cum dysenteria quæcumque semper mala sit, tum ratione partis affectæ, tum ratione ulceris ibidem contracti, tum denique ratione symptomatum adjunctorum, & præsertim febris acutæ.

Hinc modò edocemur sinendam esse ejusmodi evacuationem in lienosis, si subinde lien detumescat cum ægri levamine, & virium constantia: quin si fortassè Natura tarda sit, & ægrè admodum hanc transpositionem tentet, aut illam non proficiat, poterit sagax Medicus eandem explere. Pari ratione admonemur, lienosos per easdem vias alvi fore evacuandos medicamentis purgantibus, sed attenuantibus simul, & incidentibus cum plerumque humores ibidem hærentes crassi, & tartarei sint, nec facilè

possint per alios ductus corporis emanari, nisi solum per Intestina. Quòd si post crassorum succorum evacuationem serosi alii supersint, qui forsitan nequiverint simul unà, nec tam brevi tempore evacuari, diureticis planè medicamentis per vias urinarias deduci poterunt, cum inter lienem, & renes magnus consensus ineat, ut ex Anatome: quamquam, si crassi, tenacesque succi fuerint educti, verisimile sit simul unà quoque tenues, & serosos per eisdem ductus commodè potuisse evacuari.

APHORISMUS XLIX.

Quibuscumque morbi podagrici sunt, si sedata in quadraginta diebus inflammatione, finiuntur.

Terminum podagricarum affectionum hic memorat Hippocrates, dierum scilicet quadraginta, cum sponte sua, & citrà quæcumque causam externam, aut errore tum ab ægro tante, tum à Medico commissum, producantur. Neque solum podagræ, sed cujusvis alterius particularis morbi terminum, implicitè in hoc contineri existimandum; siquidem par ratio in cunctis est, cum non à partibus affectis, manu scilicet, vel pede, sed ab humoribus ibidem depositis, & à loca articulari, terminus quadraginta dierum constituatur: qua profectò ratione experimur Rheumatismum, & Rheumaticas quascumque affectiones, in appendicibus musculorum habitas, pari dierum numero terminari solere.

Sed quamquam quadraginta dies hic ab Hippocrate pro termino desitionis podagricorum affectuum referantur, non tamen quis existimabit, & ante hoc tempus, & multò etiam post finiri non posse; siquidem juxta variam humorum decumbentium conditionem, ac copiam majorem, vel minorem, & citius, & tardius poterunt ægritudines istæ desinere; undè si humores pauci sint, & tenues, citius, tardius verò, si multi, & tenaces fuerint, terminabuntur: sic in tophacea podagra plerique sunt, qui ad menses, & ultra laborant, sine ulla spe brevioris desitionis. Quamobrem non sine

sine ratione adjecit Hippocrates in textu, *sedata inflammatione*; nam cum inflammatio eas partes occupat, terminus desitionis separatur quadragesima die; humores etenim depositi in articulos cum inflammatione nonnisi tenues; & calorem præferentes esse solent: Inflammatio autem in his conspicua fit, quoniam non solum internodia, & partes interiores articularum, sed etiam appendices musculorum, tendinum, & ligamentorum, immò & cutis ipsa inflammari consuevit. Contra verò, cum humores sunt crassi, crudi, phlegmatici, citrà quancumque inflammationem articulos afficiunt, immò quandoque referunt conditionem tumoris ædematosi. Tempus etiam vel æstivum, vel hyemale ad durationem breviorum, vel longiorum valde conferet, promotà nimirum, vel retardata per poros cutis transpiratione.

Præterea, neque dixit Hippocrates desituram esse podagram in quadraginta diebus, sed inflammationem, fortasse cum podagra copulatam; unde ista tunc finienda speratur, cum inflammatio desierit: primò enim terminari debet inflammatio in articulis inducta, postea verò morbus podagricus, aut articularis. At qua de causa tantum tempus exigatur, ut inflammatio desinat, bene explicat Galenus in commentario: Quoniam humores illi sensim debent dissilari, & per poros cutis resolvi, quod sanè nequit peragi ad breve tempus, sed omninò necesse est spatium quadraginta dierum, qui terminus est acutorum morborum; quare inflammatio, quæ ægritudo acuta est, ejuscemodi termino finietur; podagra verò, quæ inter morbos, chronicos refertur, etiam ultra hoc tempus prorogari poterit, & ut dictum, pro varietate adhuc humoris ibidem collecti, vel paucioris, vel copiosioris, vel crassioris, vel tenuioris. Accedit, quòd ex languore articularum, & ex conditione phlegmatis ibidem congressi, acidum referentis, multoties humores illi vertuntur in tophos, unde tophaca, & nodosa podagra, quæ sanè longissima fit, & multoties immedicabilis, de qua Ovid.

Solvere nodosa nescit Medicina podagra.

quinimmò articuli ipsi ita convelluntur, & distorquentur, ut luxationem subeant, nulla ratione reducibilem, ut ex praxi.

Cæterum licèt terminus hïc statutus in rheumaticis affectionibus passim talis observetur, sint & non raro in repetentibus podagricis afflictionibus, non tamen de universali, totoque durationis tempore podagræ intelligendus est, quippe quæ longissima cum sit, cum podagricis ipsis consenescit, & sæpissimè commoritur.

APHORISMUS L.

Quibuscumque præciditur cerebrum, is necesse est febrem, & bilis vomitum supervenire.

Est hïc Aphorismus prognosticus, quo nos edocet Hippocrates quid prælagendum sit à præciso cerebro; simulque etiam erit diagnosticus, cum ex symptomaticus hoc loco memoratis ducamur in cognitionem cerebri præcisi. Ubi autem Leoniceus vertit *cerebrum præcisum*, Fuchsius clariori significatione exponit *vulneratum*; quinimmò & nos, *quomodocumque contusum, punctum, concussum, aliterve exagitatum*, pari ratione interpretari poterimus. Quare ad partem Chirurgicam specialius pertinere videtur monitum hoc præsentis aphorismo memoratum.

Et quidem cum cerebrum est vulneratum, aliterve affectum, non solum ratione vulneris febris accidit, sed specialius à sanguine è vulnere prodeunte, & in pus converso; quoniam sanguis alicubi irstagnans, statim grumescit, & in pus vertitur, unde postmodum febris, quæ & acuta, & continua erit, tum ratione ipsius partis affectæ, tum ratione conclusi ibidem puris, aliusve corrupti liquoris, qui nedum Cerebrum ejusque meninges, sed & pertransentem sanguinem statim inficit, atque in indebitam fermentationem adigit: cum fieri non possit, quin vulnerato cerebro meninges etiam scissæ non sint, proindeque

præterfluens per illas sanguis deprave-
tur, & inflammatio ibidem e oiterur :
modò inflammationes in meningibus ce-
rebri statim febrem inferunt, continuam
simul, & acutam.

Est tamen verum, quòd non semper
febris hæc statim, & inter initia vulneris
concingit, cum aliquando sit observatum,
tertia, aut quarta die illam supervenire,
quoniam, ut dictum, non tamen ratione
vulneris, quàm à sanguine extravasato,
corrupto, aut in pus converso, febris
oritur: atqui pus non statim fit, sed ple-
rumque tertia, aut quarta die, ut propte-
rèa non irrationabiliter dixerit Hippo-
crates, *febrem supervenire*, non comi-
tari. Hinc si fortasè in vulneribus ca-
pitiis febris post tertium, aut quartum
diem, non appareat, probabiliter con-
nectere poterimus cerebrum, ejusque me-
ninges haudquaquam fuisse vulnera-
tas.

Neque solùm febris supervenit cere-
bri vulneribus, sed etiam vomitus si-
quidem vulnerato cerebro, meninges
etiam, & principium nervorum afficiun-
tur, unde postmodum stomachum, ven-
triculum, septum transversum, cæte-
raque partes nerveas simul unà colladi
necesse est, immò etiam contrahi, &
convelli, adeoque vomitum subsequi,
qui peculiaris actio ventriculi est, quin-
immò non rarò accidit, ut statim ab affe-
cto; vulneratoque cerebro ille succedat,
ut & singultus, ac septi transversii coar-
ctatio, ob maximum consensum, quem
inter sese partes istæ cum Cerebro in-
eunt. Neque solùm si cerebrum vulneretur,
vomitus accidit, sed etiam si scia-
duntur, aut lacerentur meninges, quæ
cum nervosissimæ sint, immò nervos,
& nervorum liquorem convellunt, sem-
per ac illæ afficiuntur, partes cum ipsis
consentientes statim mutuo fibrarum
commereio in consensum trahuntur,
quæ admodum specialiter est stomachus
multis reflexus nervis è vago pari prove-
nientibus.

Quamquam autem vomitus sæpissi-
mè paulò post inflatum vulnus subsequa-
tur, solet nihilominus etiam tertio, aut
quarto die supervenire; præsertim à san-
guine putrefacto, à sanie, & à pure jam
genito, quod cum non statim fiat; ne-
que subito vomitum afferet; postquam

verò sanguis effusus in pus versus fue-
rit, atque cerebri medullium, ac
principium nervorum pertigerit, vo-
mitum inducet: Atque hinc dedu-
cunt peritiosæ practici mortem proxi-
mè esse astuturam, ut propterèa, si
contingat vomitus in quarta, æger sit
periturus in septima, & si accidat in
septima, periclitabitur in undecima,
& sic deinceps; eo quòd vulnera ca-
pitiis, & cerebri, periculum semper
vitæ minentur, quousque non fue-
rint ex integro sanata; sed & aliquan-
do etiam visa apparenter curata mor-
tem attulisse, ichore ex vulnerata par-
te in cerebri medullium resudante;
quamobrem non sine ratione pleri-
que ad centesimum quoque diem pe-
riculum vitæ protendi existimarunt,
ut apud Chirurgos ipsos est lege-
re.

Sed unde accidat vomitus biliosus,
& num à solo bilis vomitu pericli-
centur ægrotantes, quæri non incon-
gruenter hoc loco potest. Et quidem
bilis vomitus in his accidit, vel quia
ob nervorum convulsionem contrahi-
tur ventriculus, & cum ventriculo
pylorus; unde intestinum duodenum,
in quod per choledochum, ductum
portio fellæ exoneratur, etiam motu
peristaltico inverso sursum retrahitur,
& in ventriculi cavum biliosum istum
humorem effundit, qui deinde evo-
mitur: vel quia portiones cibales in
ventriculo relictæ, nec benè digestæ,
ac propterèa in alium humorem dege-
neratæ per febrim ex vulnere cerebri
supervenientem commutantur in excre-
menta amaricantia, quæ conditionem
biliosam referunt; unde vomitus su-
perveniente postmodum evacuantur:
id autem sæpe sæpius experimur in pra-
xi, quotiescumque ventriculus malè
affectus non benè concoquit, nec
dissolvit alimenta, & ex inconve-
nienti mixtura succorum digestionis da-
stinatorum emergunt superfluitates ama-
ricantes, bilis naturam referentes. Ve-
rum tamen etiam si vomitus biliosus non
sit, nec amarorem referat, adhuc ni-
hilominus ejusdem pravitatis existiman-
dus erit, quotiescumque ex vulnerato ce-
rebro accidit: malum enim exinde si-
gnificatur, non quòd biliosus humor

evomatur, sed quòd ex vulnerato cerebro vomitus accidat: parùm enim refert, an vomitus biliosus, an acidus, vel pituitosus, aut cibarius sit, nam semper malus erit, veluti designans ex vulnere cerebri medullium, & nervorum principium ab effuso sanguine. & à supergenito pure, aut ichore, in eam partem decumbente fuisse affectum: modò gravissima affectio à pure, aliove humore deciduo in principalem cerebri partem, periculosa semper est.

Denique quòd à supervenientibus duobus hisce symptomatibus, febre scilicet, & bilis vomitu, ægri sint proximè periclitaturi, licet hic ab Hippocrate non sit memoratum, expressè tamen deducitur ex lib. 1. de morbis, ubi hic idem aphorismus in hunc modum scribitur: *si cerebrum sauciatum fuerit, febrem necesse est superuenire, & bilis vomitum, & aliquam corporis partem fiderari, atque perire: & in Coacis praenotionibus, id ipsum serè repetitur: quibus cerebrum vulneratum, febris plerumque, ac bilis vomitus accidit, & corporis fideratio, atque tales perniciosè habent*, quin etiam 2. lib. de morb. addit, *cerebro corrupto sanguinis vomitum sæpè subsequi*. Cæterùm quòd sanguis aliquando etiam in his exeat per nares, & aures adnotarunt Celsus lib. 5. cap. 26. & Paulus lib. 6. cap. 88. licet non semper cum cerebri vulnere conjungatur, sed potiùs in ictu, contusione, casu in quibus aut sanguis, aut pus, ex sanguine genitum, e. terrores cerebri partes occupat, & per suos ductus faciliùs educi potest; quemadmodùm in praxi pluries est observatum.

APHORISMUS LL.

Quicumque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit.

AD prognosim quoque pertinet hic aphorismus quo Hippocrates edocet benè valentes dolore capitis repente correptos, si statim obtumescant, & ster-

stertant, intra septem dies perire, nisi febris illos apprehenderit.

Et quidem sanos, benèque valentes hic considerat Hippocrates, non autem ægros, aut valetudinarios, in quibus hæc omnia evenire possunt, sed alia profectò de causa, quæ dolore capitis afferat, & mox etiam Aphoniam cum stertore; siquidem potentior planè causa existimanda est, quæ ejusmodi affectum excitet in sanis, quàm quæ in valetudinariis. Itaque sani, benèque valentes, si dolore capitis, repente capiantur vi, violentiaque causæ externæ, aut virulentia, & malignitate causæ internæ, taliter affecti intelligendi sunt, & quidem vi, atque violentia causæ externæ, puta ebrietate ex vmo meraciori, aut usu alicujus medicamenti narcotici, ac stupetactivi quemadmodùm in expositione aphorism. 5. libr. 5. latè adnotavimus; virulentia verò causæ internæ videlicet humoris maligni, acidi, fidentis, & coagulantis humores per cerebri substantiam diffusos, quemadmodùm idem Hippocrates, 2. de morb. alia phrasi id ipsum reculit, inquires: *repente dolor occupat caput, & vox interceptitur, & sui impotens æger fit: hic in septem diebus moritur, nisi febris invaserit: Patitur autem hæc, cum atra bilis in capite commota fluxerit in partes, ubi venæ plurimæ sunt, in collum inquam, ac pectus, postriedie autem apoplecticus fit, atque impotens, sanguine nimium perfrigerato*. Et tertio de morbis subdit: *cum à capite dolor acutus statim vocem interceptit, tum alias, tum si ex ebrietate hoc contingat: qui sic affectus est, septima die moritur; minus tamen moriuntur, qui ex ebrietate tale quid perpessi sunt, & voce privati permanserunt; nam si eodem die aut postera, aut tertia vocem edant, sani evadunt; faciunt autem hoc aliqui ex ebrietate, & neutri moriuntur.*

Quoties igitur ex præcedenti dolore capitis repente suborto, Aphonia accidit cum stertore, nedum cerebrum, sed etiam nervi vocales in asperam arteriam & in vasa spiritalia tendentes afficiuntur, & sive morbus de genere Apoplexiæ fiat, sive ad speciem Carci referendus, ut

at mavult Cardanus, five etiam convulsionis naturam sapiat, proculdubio ex quibusvis harum ægritudinum æger perire poterit. Quomodo autem id contingat, describitur ab eodem Hippocrate 2. de morb. his verbis: *sanum repente dolor circa caput inuadit, statimque vox intercipitur, stertit, & or blas; si quis ipsum vocet aut moveat, solum suspirat, nihil autem intelligit, & multum mingit, & seminare non animadverit.* Quare sensu, motuque privatum illum fieri clarissime designatur ex his, adeoque ægro tantem proximè accedere ad Apoplexiam, aut ad aliam cerebri affectionem huic valde affinem, præsertim quia repente illum corripit hoc aphorismo memoratur, statimque mutum fieri; quæ sanè fieri nequeunt sine ingenti cerebri affectione, & cum partis animalis, & nervorum læsione. Stertor etiam idipsum denotat, siquidem hic fit impedita respiratio, & nequeuntibus musculis thoracis illum attollere, unde ær interceptus in ductibus asperæ arteriæ stertorem parit, quemadmodum experimur in his, qui suffocationis periculum incurrunt. Sicut autem Aphoniam diutius perduratura est, ita quoque & stertor, qui plerumque conditionem ejusdem sequitur, ut propterea Galenus 2. aphorif. comm. 42. quatuor Apoplexiæ species constituerit, pro quadruplici respirationis læsione, majori, vel minori.

Hos itaque taliter affectos in septem diebus mori testatur hic Hippocrates: Et licet alibi Apoplecticos dixerit intra quatuor dies perire, quia Apoplexia morbus acutissimus est; nihilominus non exinde fit, ut nequeant isti ad alios dies sequentes protrahi, puta ad quintum diem, sextum, vel septimum. Neque verò quia Hippocrates in septem diebus illos perire ait, terminus septimæ diei constituitur, nam juxta morem ejusdem, intra septem dies mortem evenire posse designat, ut pluries à nobis est adnotatum, cum & quinta, & sexta etiam accedere possit.

Tandem additur in textu, *nisi febris illum apprehenderit*, id est nisi febre insara hoc tempus æger corripatur, cujus beneficio ligati, obstructique nervi vo-

cales solvantur, & humores cerebrum afficientes per febrim digerantur, & alio exturbentur. Quanto citius autem febris accesserit, tanto melior, erit, antequam scilicet humor ibidem collectus concresecat, & coaguletur, ut nequeat postmodum promptè digeri, & dissolvi. Verumtamen febris ista nec adeò mitis, & levis esse debet, ut humores impactos, crassosque non diluat, nec multum vehementer, aut diutius protrahat, quæ vires infringat, & deprimat, sed laudabilis erit, quæ de genere ephemerarum statuuntur, ut nimirum non transcendat spatium trium dierum, quo sanè tempore humor Aphoniam efficiens, digeri, & dissolvi, adeoque vel per sudorem, vel per urinam evacuati commode possit. Cæterum si febris limites ephemerarum excederet, & vel à visceribus malè affectis ac tumefactis, vel ab humoribus plus debito fermentescens, ac vitiosis proveniret, non omnino tuta foret; quoniam exinde tantum abesset, ut aphoniam, & stertor desineret, ut potius novus, ac deterior morbus exoriretur priore pejor; ut aliàs etiam à nobis est animadversum in commentariis super secundum Aphorismorum librum.

Reliqua ad curationem hujus morbi facientia legi poterunt apud eundem Hippocratem in præcæto lib. 2. & 3. de morbis.

APHORISMUS LII.

Opportet verò considerare oculorum in dormientibus suspensiones: Nam si quid album commiserit palpebris subinspicitur, neque ex alvi profusio, aut medicamenti potione istud contingat, malum est signum, & lethale valde.

Quamvis Cardanus hunc aphorismum omnino adjunctum præcedenti velit, ita ut se junctim ab illo veritati non consonet, quia tamen ejus mos perpetuus est, ut aphorismos inter se connectere plurimum allaboret, quasi verò sine connexionem stare illi non possint, nil mirum, si in hisce rebus inutilibus sepe sume diutius immoretur. Est tamen verum, quòd accidentia hæc in oculis agrotantium memorata, ut malum significant, & even-

& eventum quandoque lethalem por-
tendant , à læso cerebro, nervisque in-
de provenientius proficisci debent :
nam si fortasè à vermibus , aut vapo-
ribus ex imo ventre elevatis orientur
licet præternaturalem corporis consti-
tutionem designarent , non tamen om-
nino prava forent , ut passim in puel-
lis experimur . Sic pariter , si ex con-
suetudine quis dormire consueverit in-
convenientibus oculis , & non commis-
sis palpebris , neque malum prælagiri
exinde posset , quandoquidem multi
sunt , qui apertis oculis profundè dormi-
re solent immò , hians ore , & cum ster-
tore , & ronchis horribilibus , citrà ul-
lum vitæ incommodum . Itaque de
his speciatim intelligendus est aphorif-
mus , qui ex ægritudine Cerebri , &
principii nervorum læsione id patiun-
tur , quemadmodum in delirantibus ,
caroticis , apoplecticis , lethargicis sæ-
pissimè experimur ; itemque in malignè
febrientibus cum depravatione anima-
lium operationum . Et licet in præceden-
ti aphorismo de cerebro laborantibus
actum sit , quibus incommissis palpebris
dormire malum est , nihilominus non
solum de iis , sed de quibuscumque aliis ,
pari ratione cerebro laborantibus , ex-
poni commode potest , ita ut aphorif-
mus sejunctim sumptus aptabilis sit om-
nibus ægotantibus quocumque genere
ægritudinis , modò cum illa cerebrum
compatiatur . Est phopterea aphorismus
hic prognosticus , prænuncians malum ,
& quandoque etiam lethalem eventum
in ejusmodi ægotantibus ; simulque et-
iam diagnosticus , designans cum illa
ægritudine cerebrum simul unà affectum
esse , adeoque per ejus medullium , &
nervorum principium , malitiam , ejus
ægritudinis esse diffusam .

Unde autem accidat , ut ægotantes
incommissis palpebris dormiant , & al-
bum oculorum defectum exhibeant , ratio
varia proponitur ab interpretibus . Et
Galen. *in comm.* causam attribuit siccita-
ti jam introductæ in partibus nerveis ,
itemque imbecillitati facultatis motricis ,
nequeuntis palpebras undequaque expan-
dere , & amplificare . Verum siccitas
ista sitalis , ac tanta foret , ut hic fingi-
tur à Galeno , certè non minus in palpe-
bris , quam in aliis partibus membranosis ,

& nervis conspicua foret , quin & idig-
num dici oporteret in puellis inconni-
ventibus oculis dormientibus ex causa
vermium , aut corrupti lactis stagnan-
tis intestinis , cum tamen ejusmodi
siccitas adaucta in his nulla sit . Neque
etiam imbecillitas facultatis motricis
causa ejusdem adæquata esse potest ,
quandoquidem in aliis partibus illa sen-
sibiliter deberet apparere ; quin & in
palpebris tanta vis movens non vide-
tur necessaria , ut illas expandere , &
amplificare cogatur , quoniam sponse
sua palpebræ latari , & ampliari possunt ,
nulla interna facultate motrice ; unde
sæpissimè etiam accidit sponte sua il-
las lymphico humore gravatas delabi ,
laxari , & occludere universam oculo-
rum orbitam , præsertim cum palpebræ
superiores non committuntur ; vel è
converso , licet istæ committantur , in-
ferne tamen retractæ , nequeunt ex-
pandi , & simul unà committi cum
palpebris superioribus . Accedit , quòd
aliquando vitium non totum est pal-
pebrarum in ejusmodi incommissione ,
sed est oculorum , qui cum ex defecta
musculorum , & nervorum , illos mo-
ventium , quodammodò retracti obser-
ventur , propterea non secundum re-
ctam dispositionem constituti , velut in
Strabonibus , sed vel sursum , vel deorsum
contracti , exhibent inter utrasque
palpebras albumen , quod secus accide-
ret , si oculi in suo situ forent repositi ,
Itaque ad solam siccitatem totum hoc o-
culorum , & palpebrarum incommodum
tribuendum minimè videtur .

Crediderim eapropter rationabilis
palpebrarum suspensiones exoriri in his ,
qui per ægritudines sive totius corporis ,
sive partium principalium ejusdem , cere-
bro laborant , & causa morbi in princi-
pium nervorum transfusa est , ubi vel
propter acritatem , vel propter mali-
gnam conditionem infertur levis pri-
mum , mox gravior nervorum contractio ,
cujus ratione nervi in sensu externos
proximiores corporis tendentes coassi-
ciuntur , & potissimum illi , qui seruntur
in palpebras , eo quod propter exilitatem ,
tenuitatemque facilius commoventur ,
& proritantur , adeoque affectionem
quamdam convulsoriam incurrunt . Sic
etiam in his sæpissimè etiam experimur
motus

motus inæquales, spasmodicos, & convulsivos dictos, itemque retractionem labiorum per intervalla, & voces tremulas, & visus obtenebrationem, aliæque accidentia his similia, ab affectu nervorum principio provenientia, vel saltem à proritatis meningibus, quæ integumenta præstant nervis omnibus corporis, ut ex Anatome constat.

Hinc itaque deducere licebit, malum esse indicium, aut etiam valdè lethale in ægotantibus, quotiescumque palpebræ non benè committuntur ipsis dormientibus, ita ut album oculorum subinspiciatur; quoniam ex hoc arguitur cerebrum simul una affectum esse, & nervos motus quosdam convulsorios subire à vaporibus, vel humoribus illos vellicantibus: cumque id plerumque non fiat sine absorptione roridæ cerebri substantiæ, aut alterius confimilis liquoris, cum ea; quæ irritandi, & vellicandi vim habent, etiam sua natura possint extenuare, & exsiccare; idcirco si simul cum his sæpenumero etiam parvum consumptio, & exsiccatio copulari poterit, cum languore, & jactura virium.

Quoniam verò adiicit Hippocrates in textu, *si non ex alvi profluvio, aut medicamenti purgantii potione*, id evenit; clarissime ostendit causam in illis debere esse internam, non autem externam, & manifestam; siquidem fieri potest, ut ex immodica evacuatione, sive spontanea, sive promota per artem, adhuc nervicæ oculorum partes, aliæque adjacentes, partim ab ipsa evacuatione vim habente extenuandi, partim ex acritate medicamenti in humoribus, & sanguine relicta, nervi ipsi, & partes membranosæ contrahantur, quemadmodum ab usu hellebori alias edocuit idem Hippocrates convulsionem exoriri posse; quandoquidem medicamenta purgantia, & præsertim validiora, nedum dissolvendo, & eliquando humores, verum etiam irritando, evacuationem promovent, & non raro etiam hypercatharsim inducunt. Et quamvis Hippocrates de alvi profluvio mentionem fecerit, veluti de evacuatione spontanea, nihilominus jam satis univocè notum est, alvi profluvium, & diarrhæam immoderatam ab acribus, & vellicantibus

humoribus proficisci, si nimirum in alvum delati; intestina ad immodicam evacuationem lacescant; unde postmodum partium superiorum, & cerebri non levis extenuatio, ac proritatio contingit, adeoque palpebrarum retractio, quæ non adeo mala dicenda est, veluti facta à causa manifesta, scilicet ab illa immoderata evacuatione, quæ licet humores, & roridam substantiam nervorum absorpserit, non tamen hærentem in cerebro causam arguit, adeoque non adeo periculosa est; præsertim quia humores illi absorpti, & evacuati, facilius remitti, & restaurari possunt, secus vero corrigi, & emendari, qui cerebrum proximè, non sine malignitate afficientes in causa sunt, ut membranosæ partes conyellantur.

tandem concludit, nedum malum, & lethale signum, sed etiam valdè exitiale; siquidem in ægrotantibus quibuscumque cerebrum, & nervosæ partes affici, periculum est; sive quod illæ inter principales referantur, sive quod sensui, & motui corporis dicatæ sint, atque adeo ad cordis pulsus, & ad vitam conservandam proximè conferant; sive demum quia nutritioni incommodant, adeoque viribus sustinendis idoneæ fiant: quæ ratione affectus omnes Cerebri periculosissimi semper sunt. At vero non dixit Hippocrates omnino esse signum lethale, sed valdè lethale, hoc est multum, aut plerumque lethale; unde adverbium illud, valde, non adicit, sed aliquantulum potius diminuere videtur magnitudinem & periculum symptomatis, si præsertim alia non penitus consentiant.

APHORISMUS LIII.

Desipientiæ, quæ cum risu sunt, securiores: quæ verò cum studio, periculosiores.

Comparat in hoc Aphorismo Hippocrates desipientias, & quædam periculosiores, quæ verò securiores sint ab adjunctis breviter deducit; nam cum risu securiores dicit, cum studio verò periculosiores.

Quamvis autem desipientiæ in universum pluries, & variæ esse solent, quem ad-

admodum deducitur ex eodem Hippocrate, atque ex eodem colligit Cardanus; commodè tamen ad tres revocari possunt, utpote quæ sæpèpius agrotantes afficiant, & patentiores indicia manifestantur, nempe ad eas, quæ cum studio, & quæ cum furore, & impetu contingunt, ut bene Galenus in *somm. istius aphorismi*. Inter has autem securiores semper sunt, quæ cum risu, graviore, quæ cum studio, & multò adhuc graviore, periculosioresque; quæ cum furore conjunguntur.

Et quidem, quæ cum risu sunt, securiores sunt, tum ratione Imaginatricis facultatis non adeò à naturali statu declinantis, tum ratione humoris illum inferentis: etenim quancumque phantasmata per Imaginativam diffusa læticiam, & risum repræsentant. Naturam non deprimunt, nec deiciunt, sed potius exhilarant, ac sublevant, motum cordis, & sanguinis non opprimunt, aut intercipiunt, neque à sua diathesi multum distrahunt, aut avertunt, sed per convenientes, ac expeditos spiritus convolvunt, & conservant. Humor autem risum excitans, non nisi benignus esse potest, qualis est sanguis, & risus ipse, seu risibilitas, passio propria hominis est, consentanea plurimum vitæ, & animi hilaritati; unde experimur lætos, hilaresque homines salubriter degere, cunctaque operationes naturales viriliter peragere, ac exercere.

Contrà verò desipientiæ cum studio semper sunt graviore, veluti contrariis ex causis inducitur; Imaginativam enim magnoperè perturbatam designant, atque ab idolis melancholicam, acidamque conditionem referentibus cum timore, ac incertitia, unde cogitabundi, timidi, tristes, conversationem averfantes, solitarii, & cibum refugientes istiusmodi patientes sunt, utpote qui humoribus abundant acidis, tartareis, melancholicis dictis, sanguinem figentibus, offuscantibus, atque in suo motu retardantibus; quamobrem his parte. sæ florida, vividaque plurimum inanimatus, pulsus, cæteraque operationes vitæ necessarias hebetes reddit; indeque postmodum corporis macies, languor, & ad motum ineptitudo, atque impotentia exoritur, quemadmo-

dum experimur in delirio melancholico laborantibus, & sive ab hypocondriis, sive à toto corpore, ex congestione humoris melancholici illud proficiantur, de quo Galen. 3. *de loc. affect. c. 7.*

Longè demum periculosiores sunt desipientiæ cum furore, impetu, & audacia ut in maniacis, quoniam in his operationes vitales magis depravantur, & humores præsignantur longè pejores, quales dicuntur à Medicis atrabillarii, plurimum à naturali statu recedentes.

Hinc modò admonemur, quibus remedium generibus ejusmodi desipientias curare debeamus, sive cum risu, sive cum studio, sive cum furore illæ fociantur. Etenim licet Hippocrates in hoc aphorismo dianosim, ac prognosim horum deliramentorum à visus sit solummodò referre; voluisse tacitè tamen comprehensas eorundem curationes, subintelligendus; adeoque majorem diligentiam esse adhibendam in curatione delirii cum studio, aut cum furore, quam in eo, quod cum risu fit, ut ex superhis traditis facillimè deducitur, & satis à nobis est explanatum in *parte Medicinae practica*.

APHORISMUS LIV.

In acutis passionibus, quæ cum febre sunt, luctuosa suspiria, mala.

Acutæ passiones non solum hic intelligi debent, quæ brevi temporis intervallo finiuntur, sed quæ graviorebus symptomatibus sunt stipatæ, atque adeò à pravis humoribus prægenitæ, cum læsione parvum principatum ad vitam tuendam summoperè conferentium. Hinc appositè adjecit Hippocrates, *quæ cum febre sunt*: nam si fortasse sine febre forent, levior res proculdubio essent existimandæ. Itaque cum febribus conjunctæ ægriitudines hoc loco considerantur, veluti quæ vitium in sanguine recognoscunt, & cor proximè, penitusque molestant. Hæ namque spiritales partes læsas vel comitantur, vel consequuntur, atque adeò facillimè possunt luctuosa suspiria excitare, quæ non nisi ab affecto corde, pulmone, ac pectore proficiuntur. Luctuosa namque suspiria sunt, quæ

que sunt cum interrupto motu thoracis, & respirationis, quemadmodum etiam Galenus in *comm.* memorat, & sapissimè pueris ejulantibus evenire experimus. ob angustiam thoracis, & partium respirationi destinatarum, ut propterea nequeant seipsas tam bene expandere, sicut exigit necessitas Naturæ mœstitia oppressæ, quæ amplificatione cordis, & pectoris vellet melancholicum affectum excutere, & ab opprimente causa se liberare. Cum itaque hæc accidunt acute laqorantibus, & cum febre, proculdubio grave cordis detrimentum arguunt à maligno, cogenteque humore illud comprimentæ, ut propterea nequeat pro indigentia se convenienter amplificare; unde mala sunt, & quidem tam ratione ipsiusmet Cordis malè affecti, tum ratione humoris tam graviter illud afficientis, quamobrem nonnisi in malignis, ac pecculentibus febribus ista accidunt, in quibus propter sanguinis concretionem potissimum in vasis pulmonum, quandoque etiam in arteria Venosa, aut in arteria Aorta, ubi grumuli, hærentesque succi sæpissimè adinventi sunt, cor gravi oppressione afficitur, & veluti à comprimente manu, universa præcordia, gravantur, unde pulsus etiam pulsilli, intermittentes, ac deficientes exurgunt, ac postmodum interitus, ut in plerisque cadaveribus diligenti anatomica inquisitione sæpè sæpius est observatum.

APHORISMUS. LV.

Dolores podagrici Vere, & Autumnali magna ex parte moriuntur.

Podagrici dolores, ut aliàs meminimus, à colluvie serosa, & à superabundanti lymphæ in articulos decumbente excitantur, ista autem nedum corpulentia, sed etiam insensâ qualitate acri aut etiam acido salsa artus ipsos, & ad jacentes partes musculosas, itemque tendines, ligamenta, membranas, nervos tumefaciunt simul, & compungunt, unde postmodum tumor, rubor, & dolor acerbissimus. Quoniam verò serosi illi, & lymphici humores superabundare potissimum solent Verno, & Au-

tumnali tempore; idcirco fit, ut per hæc eadem tempora Podagrici dolores infestent: Verno quidem tempore, cum scilicet cumulatæ per hyemem pituitosæ superfluitates, vi postmodum ambientis calidioris diluuntur, & melius fluitant; itemque propter sanguinem in cunctis hominibus vegetiorem, atque etiam velocius excurrentem per arterias, ut indicant pulsus per idem tempus celeriores, vehementioresque: Autumnali vero, ex impeditis, detentisque quodammodo sudoribus, qui per ætatem copiosissimi esse consueverant, tum à potibus largioribus, tum ab esu fructuum immo dico, unde excrementa copiosiora fuerant cumulata.

Magna autem ex parte dicuntur per hæc tempora excitari, sive quod non semper in his temporibus cunctis accidant, sive quod non solum in æquinoctiis, Verno scilicet, & Autumnali, sed etiam in solstitiis promoveri soleant podagrici dolores: equidem passim experimur ejuscemodi dolores, aliosque similes, per hæc tempora excitari, fortasse ob mutationem in aere inductam, atque ex illo in humanis corporibus commotionem, cum ex calido in frigidum, vel ex temperato in calidum, & è converso, mutatio fit, ut propterea scripsit Hippocrates 3. *aphor. primo, mutationes temporum morbos parere*; ut alibi etiam à nobis est ostensum. Quantum autem valeant ejuscemodi mutationes aeris in perturbandis humanis corporibus, & præsertim iis, quæ valetudine non firma fruuntur, notius est, quam ut hic longiori sermone ostendi possit; etenim præterquamquod aer magnam vim in alterandis corporibus habeat, usu respirationis etiam simplici suo contactu eadem afficere solet, constipando, aut laxando cutim, ejusque poros diversimodè afficiendo, unde postmodum vel effluvia, quæ perpetuum extramitti debent, retineantur, & retenta sanguinem, ceterosque liquores corporis inficiant, vel affluentius exhalantia, eosdem diluunt, & extenuant, unde plus justo dissoluti inhabiles fiant partibus reficiendis, qui potius apti ad easdem perturbandas, alterandasque; quamobrem qui obnoxii sunt doloribus articulorum, facile per hæc tempora illos incurunt.

APHO.

APHORISMUS LVI.

In morbis melancholicis cum in hec pericula insidetur, stuporem corporis, vel convulsionem, vel favorem, vel cecitatem significant.

MOrbi melancholici dicuntur illi, qui ab humoribus melancholicis, dictis, seu, ut mavult Paracelsus tartareis, acidisque progignuntur, & sive isti proveniant a melancholica totius corporis constitutione, & peculiari sanguinis diathesi, sive specialius a mala habitudine viscerum naturalium, quemadmodum in hypocondriacis, & scorbuticis. In his igitur enumerat Hippocrates, quæ mala sint affutura, nisi cito, & opportunè succurratur; siquidem increbescente effectu melancholico, & exuberantibus succis acidis, ac tartareis, facile subinde accidere solent stupor corporis, vel convulsio, furor, vel cecitas: Stupor vel convulsio, si repant humores in nervos, habentur scilicet, maleque affectis ab acidis succis eorumdem fibris, vel iisdem, ab acido vellicante proritatis; nam 6. epidem. sect. 7. dicitur, *melancholici sunt epileptici, & epileptici melancholici*. Furor verò, si in cerebrum tendant; unde Galenus explanans mox relata Hippocratis sententiam 3. de locis affectis, dicebat: si humor melancholicus vergat in mentem, delirium, vel convulsionem, si verò vergat in corpus, paralydum, vel apoplexiam infert. Denique cecitas, si in organa visus deducatur, & specialiter in nervos opticos, vel in tunicam retinam, quæ a fibrillis eorumdem nervorum ortum ducit.

Quamvis autem hæc solummodò retulerit Hippocrates, non tamen quis credat alia quoque mala exinde suboriri non posse; nam plures alii similes, affinesque morbi iisdem ex causis supervenire possunt, pro varia corporum habitudine, ætate, consuetudine, sexu, & prout in has, vel alias partes fortasse imbecilliores, prædicti humores decumbere possunt.

APHORISMUS LVII.

Apoplexie autem sunt maximè à quadragesimo anno usque ad sexagesimum.

Licet Galenus in commentario non de quacumque Apoplexia scriptum velit hunc aphorismum, sed de ea solum, quæ ab arabile dependet, utpote quia per eam confessentia ætatem ætate bilis humor abundet, quemadmodum in Autumno; nihilominus haud negat posse etiam à cæteris succis pituitosis, & crudis per eandem ætatem illam oriri: quin & senes ab his potius, quam ab atrabilaris, aut melancholicis humoribus apoplecticos fieri alibi etiam pluries edocuit, cujus causa tam acriter in illum invenitur Cardanus ut totum hujus aphorismi commentarium adversus hoc Galeni placitum conscriptum videatur.

At verò nobis distinguere fas sit Apoplexias, & alias quidem ætatum defectu, alias humorum vitio, & alias à mala partium cerebri conformatione. Ex defectu ætatis, & ob virium languorem obnoxii magis sunt senes, & provecioris ætatis homines Apoplexias, a lymphicis humoribus crescentibus, & tenacibus, qui per languidam illam ætatem ex malis coctionibus, ac secretionibus humorum, atque ab effæcto, ac vappescente sanguine emergunt, qui deinde cum per cerebri ambitum, & corticales glandulas facillè hærescant, ac remorentur, adeoque gravent, oppleant, obtundant Apoplexiam, cæterosque similes morbos inferunt. Et quamvis in pueris ejusmodi paucè humores videantur superabundare, causa præsertim voracitatis, at tamen in illis lymphici isti humores fluxiliores sunt, & viæ molliores, laxioresque, unde facillimè diffuantur, & evaporant, quique per cruditates progignuntur promptè in ductus urinarios, aut intestinorum delati egerunt, & exonerantur, conferente in hoc idem plurimum partium omnium mollietie, ac laxitate.

Humorum insuper vitio contingunt Apoplexias, sive cum ipsis plus iusto cumulatè in cerebri meatibus hærent, &

vel

vel gravando, ac opprimendo, vel etiam obstruendq̄ motu sanguinis, ac lymphæ impedimento sunt, adeoque excrementorum, sive sensibilibum, sive insensibilibum repurgationem moram faciunt: qua ratione helluones, ebrii, succipleni, obesi, cataractosi, aliique similes, sæpenumero Apoplectici, aut Carotici pereunt, factaque eadaverum sectione inveniuntur in cerebri anfractibus, & intercapedibus, seri, lymphæ, aliisque corrupti humoris congeliones. Porro hoc pacto omnes, & quicumque humores gravare, opplere, obstruere, & stagnare, valentes, aut etiam referare, erodere, ulcerare, bene poterunt Apoplexias, cæterosque similes morbos in cerebro parere.

Ex mala denique partium cerebri conformatione, sive à primordiis vitæ, atque ex defectu Naturæ sive tractu temporis, & ex accidenti morboſo, progenita, & accidunt Apoplexiz; forte quia moles cerebri pusilla, angusta, duriuscula, aliterve male affecta est; aut etiam ductus, cavitates, pori non convenienter patuli sunt, adeoque asteriolarum, venularum, & vasæ lymphica liberum excursum, recursumque liquidorum non admittunt; unde postmodum interceptiones, occlusiones, obstructionesque, aut etiam diruptiones, erosiones suppurationes, aliaque hujus generis incommoda suboriuntur. Quo sanè respexisse

V. Gal.
& Valer.
in comment.
huius loci.

visus est Hippocrates 4. *de ratione vitæ in acutis* 23. dum scripsit: *cum quis repente obmutescit, id venarum interceptiones, occlusionesque faciunt, si sano absque occasione, vel forti alia causa id contigerit*: ubi alia plura in eadem rem accuratissimè observanda proponit. Hoc etiam pacto ligatis arteriis caroticis, aut contusis musculis temporalibus, concussoque cerebro, Aphonia & Apoplexiz accidunt, mutata scilicet, turbataque partium conformatione. Ex eodem vitio crediderim plerosque ejusmodi affectibus comatosi natura obnoxios esse, ac repetitis insultibus per intervalla molestari solere, ut tandem in eunte senili ætate ab iisdem pereant; quin & non raro (Anatome in iisdem instituta) nil quidpiam sensibile extra cerebri ductus inventum est, ut pluries expertum.

V. Hipp.
1. 2. & 3.
de mor.
bis.

Hinc modo putaverim, Hippocratem

in hoc aphorismo eas solummodo voluisse Apoplexiarum species recensere, quæ vitio humorum quidem, sed ex mala cerebri habitudine contingunt; forte quia circuitus humorum, facile per ætatem juvenilem fermentescunt, largam, promptamque vasorum expansionem, juxta naturæ indigentia nactus, superveniente ætate consistenti, à fibrarum, & membranacearum partium duritie sentimur, sentimque inducta, ejusmodi amplificationi non facile deinceps obsequuntur; unde in plexibus cerebri, meningibus; lymphicis ductibus, cæterisque quacumque de causa circumcunctes humores hærent, aut irruptione, impetuque facto in apicibus eorumdem, tenellas illas partes delaxant, & aperiunt, vel tumefaciunt, opplent, aggravant, prout acor in illis inductus major, vel minor extiterit, adeoque obstructions, interceptionesque aut erosiones, & diruptiones inferunt planè inemendabiles. Procedente verò ad senium ætate, quia nisus ille, & motus fermentatius in humoribus tractu temporis lentescit, propterea nec vehementem commotionem, nec urgentem impetum in iisdem excitat: id quod sanè ostendunt manifestissimè pulsus per hæc eadem tempora tardi admodum, rari, & imbecilles: quamobrem licet sopores, hebetudines, languores in proVectiori ætate contigant; haud tamen veræ Apoplexiz dicendæ sunt, veluti ab ipso ætatis decrepitate languore, & virium, ac sanguinis labefactione dependentes; collabente, videlicet sensum natura ex defectu spirituum, ac excrementorum humorum ingluvie, quocirca soporati potius, & comatosi, non verò Apoplectici illi pereunt.

Quamvis autem Hippocrates hic dixerit à quadragesimo ad sexagesimum usque ad annum Apoplexias fieri, non tamè exinde putandum, intra hoc solummodo temporis interstitium illas accidere posse, cum & ante, & post ejusmodi tempora, bene adhuc possint evenire: si nimirum aliunde causæ illas inferre valentes superpetant, quandoquidem unicuique perspectum est, omnes morbos cunctis ætatibus accidere posse, si causæ vel externæ, vel internæ, aut ex defectu naturæ, aut ex aliquo quovis accidenti supergre-

ientes, salubrem convenientemque corporis œconomiam turbent, ac depravent. Hinc non immeritò adiecit adverbium illud *maximè*, ut nimirum indicaret non omnino, & per eam dumtaxat ætatem Apoplexias evenire; sed magis solum, seu plerumque per illam; licet in aliis quoque ætatibus fieri, queant, esto alius generis morbi, quam verè Apoplexiæ.

APHORISMUS LVIII.

Si Omentum excidat, necessarîo putrefcit.

EXcidere Omentum idem est, ac extra peritonæum, & abdomen, cum fortasè vulnerata sunt, egredi, ac prolabi, adeoque ambienti frigido exponi: cum enim Omentum multo adipe, atque innumerabilibus glandulis refertum sit, facillimè ambienti aeri expositum, alteratur, & livescit, adeoque nullo negotio, ac brevissimo temporis intervallo, putrefcit; idque potissimum, cum ex vulnere ad eas partes inflicto, & sanguinis profluvio, illæ viribus fatiscunt, & elanguent, ac præsertim Ventriculus in suis costionibus obeundis; quandoquidem ex observatione Galeni *4. de usu partium cap. 9.* multum ad ciborum conservationem, chylicationemque conferrat, ut in gladiatore illo ibidem memorato, cui omentum abscissum fuerat, compertum refert.

Ex hoc autem Aphorismo monetur, cautos, sollicitosque oportere esse Medicos in illius extra abdominis regionem prolapsu, ad statim, nullaque data mora reponendum; sin secus rescindendum potius, ne putrefactioni subiiciatur; cuius repositionis, aut refectionis modum edocent Celsus *lib. 7. c. 21.* itemque Galenus *lib. 6. meth. c. 4.* Paulus *lib. 6. c. 52.* & Fabricius *ab Aquapendente lib. 2. c. 45.* aliique. Atqui non rarò etiam contingit à perita adhuc Chirurgi manu repositum periculo non vacasse, & computruisse; quandoquidem tam levis, & mollis texture est, ut ne tantillum è sua sede dimotum, atque ambienti aeri expositum, livorem, & putrefactionem incurrat.

APHORISMUS LXL

Quibuscumque à longo coxendicum dolore molestatis, cœvitate sua excidit coxa, & rursus residit, iis mucores superveniunt.

APHORISMUS LIX.

Quibuscumque à coxendicum dolore diuturno molestatis excidit coxa, iis crura tabescit, & claudicant, si non curantur.

Hunc Aphorismum sexagesimum non debere à superiori se jungi edocet in comm. Galenus, sed ipsum omninò esse cum precedenti jungendum, ut unus sermo continuatus sit quasi dicere voluerit Hippocrates à coxendicum dolore molestatis, ubi per mucoris multitudinem articulus excidit, & rursus recidit, necessarium esse, processu temporis os ipsum contabescere, & patientem claudicare, nisi, quàm citò fieri possit, mucor ille absumatur, & exsiccecur; quem admodum idem Hippocrates *l. de articulis* faciendum consulti in brachio jugiter excidente: quod & Arabes scriptores quoque omnes admonent peragendum vel igne actuali, & ferro cadenti, vel potenti ope medicamentorum causticorum, & per emplastra picata, quas unctiones Arabicas Moderniores appellarunt; juxta illud ejusdem Hippocratis: *Quæ medicamentum non sanat, sanat ferrum, quæ non sanat ferrum, sanat ignis.*

Et quidem considerata ossis coxendicis cum ossè sacro articulatione, facile est, ut quisque sibi persuadeat, crassos, muculososque succos eo loci, ubi coxa exciderit, colligi, & adunari posse, quique postquam obdurerint, & calli ferè conditionem fuerint adepti, difficulter discuti, aut exolvi poterunt, quinimò extra suam sedem caput femoris sursum protrudent, impediuntque, ne cavum ossis sacri denuò ingrediatur, quam obrem claudicatio sequetur, contrahis subinde, decuratisque, tum crure, tum tibia ad usque pedem. Nec absre dictum, ac repetitum. *Cavitate sua*

sua excidit coxa, & rursus recidit; quoniam non satis est coxam excidisse, sive è sua sede dimotam esse, sed oportere pariter recidere, si fortassis aliqua industria, vel sponte sua, commissa fuerit; siquidem tunc significatur cavum illud ossis à confluxu humorem præsertim lymphicorum repleti, vel saltem à luxatione, relaxationeque ligamentorum, & tendinum stare firmiter non posse, sed facillime à cavitate illa desciscere, quam proinde lymphici humores occupent, & in mucos, tenacesque succos, data mora, convertantur, unde nequeat in posterum os femoris cum osse sacro convenienti articulari.

Nedum autem exinde claudicatid, sed & tabes cruris quoque succedet, nisi per ustionem mucosi illi humores absumentur, quoniam læditur subinde non solum conveniens partium illarum dispositio, ac structura, ut proinde alimentum pro earundem nutritione, vel in alium humorem degeneret, vel non apponatur, aut omnino deficiat; sed etiam membranulæ circumamictientes ossa, & medullaris illa substantia, quæ cavum femoris occupat, malè afficiantur; quocirca tabes postmodum, languor, dolor ad usque genus in periostis, musculis, nervis, cæterisque suboriuntur.



LUCAE TOZZI

In Septimum librum Aphorismorum.

HIPPOCRATIS COMMENTARIA,

APHORISMUS PRIMUS.

*In morbis acutis frigus partium extre-
marum, malum.*



Orbis morbos, & acci-
dentibus accidentia, sive
in bonum, sive in ma-
lum supervenientia, quae
ex uno in aliud vic-
cissim permutantur con-
sideranda in hoc ultimo

Aphorismorum libro proponit Hip-
pocrates; qui propterea vagus, atque in-
discriminatim varia comprehendens, ne-
que certum ordinem, neque continua-
rum nexum in iis servat. Initium autem
facit ab extremarum partium frigore
eunctis morbis acutis contingente, quod
noevum generaliter pronuntiat.

Quantis autem hic cum 48. *quarti*
(ubi in febribus non intermittentibus in-
teriora uri, & exteriora frigere, lethale
dixerat) multum convenire videatur;
severa tamen omnino distinctus ab illo
est; siquidem ibi speciatim in febribus,
hic vero in morbis universaliter acutis,
nulla interea de interiorum unctione, ac
siti, mentione facta, sed solius frigoris
partium extremarum meminit, ut pro-
pterea non penitus lethale, sed malum
simpliciter protulerit. Neque insuper
in eorum sententiam ivesim, qui cum
Galeno adhuc de acutis febribus dictum
hoc interpretantur ex viscerum inflam-
mationibus, quoniam tunc plane exitio-
sum omnino est, & morti proximum;
ut etiam in *Coacis praenotionibus* adno-
tatur, cum tamen hic solummodo scri-
batur *malum*. Recte proinde Celsus lib

2. *cap. 4.* hanc sententiam ab illa sejun-
gens, neque interioris incendii, neque
urentis sitis mentionem faciens, extre-
marum dumtaxat partium frigus com-
memoravit, & mali morbi signum in
acutis dixit.

Et quidem frigus partium extrema-
rum cum incendio internarum partium,
atque ingenti siti, veluti ab inflamma-
tione interna procedens, facile in gan-
granam vergente, lethale signum omni-
no est; at vero citra interiorum visce-
rum ardorem, & sine ulla inflamma-
tionis suspitione, provenit solum ab
hebetato, & lentescente sanguinis mo-
tu, qui per angustos extremarum par-
tium meatus progredi non potens po-
tius in iis concrefcens adheret, quam
ut poros earundem pervadens, exap-
gues illas partes irradiet, & calefa-
ciat; unde non raro etiam liventes il-
lae comparere solent; ejusmodi autem
sunt aures, nares, manus, pedes, &
quandoque etiam universa cutis, quae
ambienti quocumque modo exposita sa-
pissime horrete solet. Additur autem in
acutis, nam illas in longis, diuturnis,
que agritudinibus frigere non adeo pra-
ter rationem videtur evenire; quamob-
rem recte Galenus in *comm.* inquit: *In*
morbis diuturnis, qui praesertim sunt
sine febre, & hyeme, & aetate senili,
partes extremas corporis, veluti nares
aures, pedes, & extremas manus fri-
gidas fieri, nihil mali; praesertim quia
diuturni morbi, (praeter corporis lan-
guorem a morbi diuturnitate contra-
ctam) non nisi a crassis, lentis, frigi-
disque succis progignuntur. At vero
acuti pro oculis, tenuis, mobiles.

& calorem excitantes humores recognoſcunt; unde in illis frigus perſentiri diſſentaneum omnino eſt, ideoque malum, & longè gravius, ac periculoſius livore conjunctum. Verumtamen frigus iſtud partium extremarum perfeverans eſſe debet, ut omnino malum fit, nam ſi fortaſſe ad modicum tempus apparetur, & deinde ſponte ſua, eale factis partibus iſdem, deſineret, quemadmodum inter initia tertianarum, & quartanarum febrium experimur, dubio procul nihil mali præſtigret, quod tamen peſſimum foret, ſi per omne tempus perduraret, & partes ipſæ ad admotis calorificis nullatenus recaleſcerent; quod & longè adhuc gravius, ſi cum madore cutis frigus ſocietur.

APHORISMUS II.

In offe ægrotante caro livida, malum eſt.

Livor in quarumque parte comparens, nedum frigoris, ſed mortificationis, & gangræne præſentis, vel imminentis indicium eſt; cum igitur in offe ægrotante, id eſt leſo, contuſo, vulnerato, caro ſuperincumbens, vel circumſcæpiens livida fit; ipſum à ſuſceptione læſione corrumpi quoque conjectantur. At non ideo, quia caro liveſcit, ipſum corrumpi dicuntur, ſed potius, quia ipſam à læſione corrumpi contingit, caro liveſcens apparebit: ſupè enim in gangrænis caro livida, & cum ſenſu orbata percipitur, nullo interea in offe vitio exiſtente, idcirco appoſite adjecit Hippocrates *in offe ægrotante carolivida*. Sed & neque ſolum caro ſi liveat in læſis offibus, verum etiam ſi albiceſcit, ſi ſacceſcat, ſi ichorem ſanoſum, & ſtolidum fundat, ſi ſponte ſua ſe jungatur, & ſubjecto offi minime in hæreat, idipſum arguit; quamquam in his dijudicandis, internofcendiſque ſigax, & accurata Chirurgorum diligentia multum valeat; ſiquidem non raro fit, ut à contudente corpore cutis externa ſolum liveat, nulla interius inducta in offe læſione.

Livor autem, à contuſis, vulneratiſ-

que offibus, in carne circumjacente, vel ſuperincumbente, provenit à ſiquore in nutritivum offis tranſmutando, qui cum in partibus circumjacentibus remoretur, & ſtagnat, atque lamellæ offium externe quodammodo à reliquis interioribus diſſociatæ, immò & perioſtium, quo ipſæ amictuntur, in ſuis filamentis, & loculis diſtraſtum, ſauciarumque fit, propterea partes ſubjectæ rorido, vivificanteque ſpiritu deſtitutæ, ſenſim languēſcunt, & ſerè emoriuntur, unde poſtmodum corruptio, & putrilago, quæ ſenſim, quoque in adjunctas carnes ſerpit, & livorem, ſphacelum, ac gangrænam parit ſimili modo, ac in remorante, hærenteque in poris carniū ſanguine contingit; atqui facilius gangræna, & mortificatio accidit in membranis offium, quàm in carnis, tum quia illæ exanguēſcunt, tum quia ſpiritu valdè tenui irradiantur, tum quia glutinoſum quid magis, facileque coagulabile ſuſcipiunt, quod acore hebetatum, & alkalinò ſpiritu depauperatum, indomitumque redditum, tandem frigeſcit, & mortificat. Hinc experimur gallicas exoſtes ab accido illius luis miasmate minium inſenſas offibus evadere, corrodendo, frangendo, & teſterando, ut illa penè friabilia reddantur. Expedi itaque in ejuſmodi livoribus ad carnes circumſtantes apparentibus, ſtatim ſubjectam os detegere, & qua parte ſquamoſum, rima affectum, aut aliter læſum apparuerit, abraderè, ac deſquamare, vel etiam uſere, & removere: ſi opus fuerit, ut in poſterum meliori alimento reliquum reſtauretur, & ſubſtet, ut ex praxi Chirurgica ſatis notum.

APHORISMUS III.

A vomitu ſingultus, & oculorum rubor, malum.

Per vomitum ſolent humores nedum per ventriculi cavum innatantes, ſed ejus unice hærentes, aut aliunde confluentes, ſalubriter evacuari, quæ propterea ſalutaris pluribus in ægritudinibus obſervatur, quin immò à pleuriſque, ſatis quibuſdam temporibus gra-

Signa præservationis salubriter instituitur, quemadmodum ab Ægyptiis singulo quoque mense factitatum refert Herodotus *lib. 2.* Si qui igitur prodesse confuerit, obicit, singulum potius asserens, atque oculorum ruborem, symptomata ceteroqui gravissima, malus planè, & perniciosus censendus est.

Singulus siquidem ad classem convulsionum non irrationabiliter reducit à Galeno, adeoque semper humorum acritatem, malignitatemque, nervos vellicare, ac laceffere valentem, pro causa recognoscit, ut aliàs ostensum; oculorum verò rubor (si tamen perserverans, ac subito dispares sit) meningum cerebri, quibus oculorum orbitæ componuntur, inflammationem significat: utrumque autem vomitui, unde emolumentum non leve toti corpori accedere sperabatur, supervenire, proculdubio malum est.

Num autem utrumque simul oporteat supervenire, an alterutrum tantum, dubitari potest; præsertim quia Cellus disjunctim illum meminit *lib. 2. cap. 4.* sententiam hanc Hippocratis ita in latinum vertens: *mali morbi signum est, aut post vomitum singulum esse, vel rubore oculos.* Et quidem ipse trepididerim fuisse utrumque hic consulto ab Hippocrate memoratum, ut certius de mala prognosi judicium ferri posset; nam et si singulus solus si superaccidat, malus sit, veluti nervorum per ventriculorum serpentium læsionem designans, & potius à prava humorum conditione proveniens, quam ab eorumdem multitudine, quæ saltem magna ex parte inanita per vomitum exitimanda est, nihilo tamen minus si cum eodem oculorum rubor pertinax, & durabilis jungatur, longè magis illorum malitiam adauget, ut potè quæ cerebrum, ejusque meninges in consensum trahere potuerit, & præter irritationem, corrugationemque fibrarum nervearum, atque angustiam meatuum sanguiferorum, etiam phlogosim, aut inflammationem in iisdem excitare. Porro per vomitum præsertim violenter promotum, non solum ventriculus ipse, propter sui inversionem, cum stomacho graviter contorquetur, & affligitur, sed etiam

septum transversum, thorax, aspera arteria, œsophagus, jugulum, facies, & caput universum moleste admodum afficitur, impediturque non leviter in his omnibus sanguinis reditus per venas, qui impetuosius per arterias, stante illo per vomitum conatu, sursum appellitur; unde non mirum si oculi, & vultus impensè robeant, qui tamen sponte sua à vomitu sedari solent, si is benè cesserit; secus verò, si vitium in humoribus atque in ipsamet textura ventriculi profundius recognoscat: ut anteriorem ipsius membranam, & nervos coactos arguat. Hinc cautos esse oportet eos, qui ad vomendum inepti, vel in partibus thoracis, & capitis malè formati, crebris comitionibus se subiciunt, quoniam facile ejuscemodi pericula subeunt. Cæterum licet Hippocrates *malum*, hic tantummodò dixerit, non tamen istos ab initio immunes, putarem, si alia subinde concurrerent virium languorem attestantia.

APHORISMUS IV.

A sudore horror, non bonum.

Licet sudor totius corporis evacuatio credatur, proximè tamen glandularum subcutanearum humores exhaurit; qui cum à lymphicis derivent, & isti à sanguine, propterea ab unius exoneratione, reliqui successivè diminuantur, & tandem sanguis ipse, immò & universum corpus, communionem illa cum partibus reciproca, repurgatur, & impuritatibus inanitur; quamobrem à Medicis evacuatio hæc universalis dicitur, & morbis serè omnibus indifferenter conducibilis. At verò ut omni ex parte proficiat, non solum exigit, ut è toto corpore faciliter prodeat, & calens sit, sed etiam, ut levamen egrotanti afferat, & ab ægrotudinibus solvat, vel saltem temperet; undè si fortasse non allevet, sed aggravet, immò symptomata nova inducat, vel præterita excitet, proculdubio indicium non bonum erit, quoniam ex eodem Hippocrate: *Decretoria non decernenda partim letibilia sunt, partim difficilia judicii.* Quamquam autem multa alia pessimi indicii mala sudorem subsequi possint, mentitur

tamen hic speciatim Hippocrates *borroris*, seu potius horripilationis; quæ sanè sæpè sæpius illi succedere solet: nam cum, ut dictum, sudor proximè à glandulis subcutaneis emanet, si forsitan is per cutim sensu præditam excurrent, acore vitiosus, & glutinositate hærens, porulis ejusdem impingatur, & ab ambiente magis, magisque recrudescat, ac figatur, proculdubio eandem vellicans, & compungens, horrorem, aut horripilationem incutit, quinimò, rigescens corporis habitus, humores ad glandulas è partibus internis commoti, repelluntur, & intrò remeant, unde postmodum incommoda majora, & præsertim si id accidat ex sudore manante in febribus, quo tempore speratur crisis; tunc enim nedum priorem morbum nontollit, sed potius novum, & pejorem arcessit, elanguente interea Natura, ac infractis per sudorem viribus. Hinc in multis agrotis *epidemiorum* Rigor, aut Horror post sudorem vel lethalem, vel longum saltem morbum præmostravit. Verùm debet horror hic à sudore supervenire; nam si fortassè præextiterit, ut inter initia febrium intermittentium, malus omninò dicendus non erit, veluti initiantis futuræ febris prodromus.

APHORISMUS V.

A furore difficultas Intestinorum, vel aqua intorquetur, vel mentis alienatio, bonum.

ET si non rarò morbus morbo succedens majorem malitiam arguat, & extremum Naturæ languorem, quæ proinde debilis reddita cuicumque deinceps incommodo succumbat, solent tamen aliqui alios, pejores solvere, & è gravioribus principes partes occupantibus, liberare, aut saltem in leviores, magis domabiles, aut in longius tempus protrahendos commutare. Debent autem isti adjunctam sæpè habere materię peccantis evagationem, vel saltem decubitum in partem minus nobilem, quemadmodum in hoc aphorismo Hippocrates memorat de Furore in dysenteriam, vel hydropem, aut etiam mentis alienationem commutato.

Vetiam Hippoc. ib. de lioter. affect.

Cum enim humor furem, & maniam in Cerebro efficiens, aliò transfertur, & per Intestina, veluti per communem corporis cloacam foras educitur, etsi vellicando, & abradendo, dysenteriam in illis excitet, attamen quia è cerebro deponitur, & maniam delet, omninò salutaris censenda est, tum ratione humoris peccantis excreti, tum ratione loci à parte affecta remotissimi, quamquam in ratione modi convenientis deficiat. Atqui potest etiam furor, & mania desinere, si ex humore in hypochondriis commoto cerebrum in consensum trahatur, cujusmodi plerique Maniaci per intervalla furiosi, certis dumtaxat temporibus, perturbantur, & impetunt, siquidem in his necesse non est, ut vitiosus humor cerebrum sua corpulentia occupet, sed satis est, si plexum nervorum in mesenterio, aut diaphragmate situm, afficiat, & fibrillas eorundem extorquendo, in cerebri medullium desinat, ac talem commotionem excitet, ut phantasmata rerum confundat, ac perturbet. Sed & Ecstasim quoque, seu mentis alienationem, non dissimiliter parere potest, deturbata materia in fibras nervorum, vel etiam vaporibus Cerebro perfuso, quo pacto de humore melancholico acido aliàs dicebat Hippocrates, & cum Hippocrate Galenus, si is nimirum in mentem vergeret, fieri melancholiam, seu delirium melancholicum. Inde enim mania remittitur à continuitate, quia per Ecstasim interrumpitur, & attenuata materia in halitus, & vapores, facilius mox penitus sit exolvenda: consistat autem, fixos, hærentesque succos perpetim molestantes, benigniores evadere, si loco moveantur, & attenuentur, adeoque mitius affligant, & per intervalla; ut & contra acres, tenues, mobiles, si crassescant, & consistant, plerumque commutantur in melius, resolutis tenuioribus partibus, & subactis, concretisque crassioribus, atque adeò non tam vehementer ferientibus, & perturbantibus, quemadmodum de phreneticis factis comatosi dicitur *primo prorrheticorum*, consumpta cili- cet parte humoris tenuiori, & relicta crassa mitiori. Commutari verò potest Ma-

Mania in Hydropem, si tumores illis in hypochondriis stagnantes, & nervos extorquentes, cum phantasmatum perturbatione, loco moti, & inter cavitates ini ventris à nervorum plexibus sepositi, ipsum tumefaciunt, & hydropem efficiant, atque hac de causa mania opitulentur. Nisi etiam fieri contingat, ut melancholici, acidique fucci maniam inferentes, in feriores ditui salino acidum ex parte dimittant, & in cavum ventris confluentes aquam intercutem inducant: quippe novum non est, melancholicos, acidosque humores facile commutari solere in aequos, & serosos, immò maximam inter utrosque analogiam inesse, ut ab Hippocrate docemur, & constat ex Pancreatis liquore per ductum Vvirsungianum in gracilia intestina derivantem. Ab his autem supervenientibus mania symptomatibus, licet bonum dixerit Hippocrates, non tamen simpliciter tale intelligendum est, sed comparatè solum ad Maniam, & cum criticorum motuum rationem sapiunt, nam si fortasse unum, aut alterum ex his superveniret, nullatenus interea desinente, aut mitescente Mania proculdubio gravius esset; siquidem unum alterum non doleret, sed potius auget. Sic pariter humores alio translati, si tenaciter ibidem hærent, ac consistenter, morbum solummodo in alium morbum commutarent, æquè periculosum, uti sunt Dysenteria, & Hydrops, & sua etiam ex parte Ecstasis, quæ planè ægritudines sunt non minis, quàm Mania, lethales, quinimò sæpè perniciosiores, ac breviores. Debent itaque ejusmodi humorum Maniam inferentium motiones citam conditionem referre, ut ex his illi, vel extra corpus, quàm citius expellantur, ut in dysenteria, illæsis interea intestinis; vel alio sepositi ignobiliores partes occupent deferentes nobiles, sintque mox etiam facile egerendi; vel deniq; in se ipsis intranea commotione subacti malitiam deponant, & mitiorem nanciscantur conditionem, ut Ecstasis.

APHORISMUS VI.

In morbis longis ciborum fastidium, & dejectiones sincerae, & malum.

Quoties morbi spatium quadraginta dierum transiliunt, & ulterius progrediuntur ex acutis fiunt chronici, seu longi, potissimum ex humoribus lentis, crassis, & hærentibus progeniti, vel etiam in locis stagnantes, ubi difficulter fermentationi, & secretioni subiciuntur, sed potius impacti tanaciores evadunt, & veluti gypsei, quemadmodum in glandulis, & articulis, si præsertim viribus infractis langueat Natura, & sanguis, ac viscerum fermenta, suo spiritu alkalino destituta, inertia prorsus evaserint. His ergo si fastidium ciborum, nausea, & inappetentia superaccidat, malum erit, tum quia præ longitudine, effectis omnino viribus, per alimenti carentiam, facile est ut Natura penitus succumbat, & concedat, antequam morbus finiatur, tum quia, à ciborum fastidio, & nausea stomachicum fermentum valde languidum, & ineptum indicatur, & quod gravius, nec à sanguine, cæterisque liquoribus similiter effectis, ut decet suggestibile, ut proinde, etiam si vi, & conatu cibi resumptivi ingerantur, ob illorum inertiam corrumoantur potius, & degenerent in excrementa, magis magisque cumulantia materialem causam chronicitatis, unde etiam dejectiones sincerae prodeunt. Quamobrem non absque Hippocrate utrunque symptoma conjunctim in hoc aphorismo proposuit, quam vix fieri potest, ut unum sine altero habeatur. Dicuntur autem sincerae dejectiones, quæ uniformes sunt, & impermixtæ, æqualiter fermenta viscerum male affecta significantes, ut ejusdem languoris, tam quod in stomachum derivat, quam quod per confluentes succos, intestinorum excrementorum repurgationi famulatur, vitium denotet, proindeque huiusmodi, & humorene conditionis alvi dejectiones efficiat sive illæ hunc, aliumve colorem referant, à prædominio unius, vel alterius succi depravati cum cibo commisti.

N 4 Hinc

Hinc & flavæ, & viridæ, & pallidæ, & ciberales, & humores, aliæve esse possunt, quas propterea generaliori nomine voluit Hippocrates synceras appellare. Cæterum esto alterum horum symptomatum factis etiam attestari possit de malo morborum chronicorum eventum, cum illis superacciderit, juxta ea, quæ Celsus *lib. 2. cap. 4.* sententiam hanc inter sua prognostica referens, commemoravit: crediderim, tamen voluisse Hippocratem utrumque hoc loco jungere, ut certius mali morbi testimonium desumatur; præterquamquod difficile admodum sit, ex uno alterum non esse consequitur, si præsertim ciborum fastidium cum nausea, inappetentia, & mala assumptorum digestionem conjungatur, ut sæpius accidit.

APHORISMUS VII.

Ex multa potatione rigor, & desipientia, malum.

MAla ex ebrietate provenientia, tum mentem, tum corpus plurimum turbantia, nemo est, qui non sciat; & quidem ex his alibi dixerat Hippocrates subsequenter ab ebrietate aphoriam convulsionem inferre, ac postmodò mortem, nisi illam febris præverteret; nunc alia memorat ex multa potatione symptomata, & prognosim inde faciendam: & quamvis potationem simpliciter recensuerit, nulla facta liquoris potabilis mentione, non est tamen, ut ambigamus, de alio ipso, quàm de vini potu sermonem habere voluisse, ut Galenus exponit, & cum eo reliqui omnes Interpretes conveniunt; nam à nullo alio hquore in usum potus deducto Rigorem, ac Dementiam proficisci posse, res in comperto est. Itaque ex nimia solum vini potatione, seclusa tamen temulentia, ac ebrietate rigorem, & desipientiam supervenientem, malum esse inquit. Quoniam verò hominum industria factum est, alios æquipollentes liquores pro vino fuisse excogitatos, qui cum immoderatus fuerint epoti, paria incommoda inferant; id ipsum idcirco de his intelligendum suadet, quod à lar-

ga vini potatione hic est animadvertendum, cum non dissimiliter Cerebrum, & nervi malè afficiantur à vino, quàm à cerevisia, & zitho, cæterisque artificialibus potibus vinosis, qui idemdem cerebrum vaporibus opplent, & offuscant, acoremque facile redolentem, nervos, nervorumque fibras vellunt, & exorquunt, immò spiritus animales acres, & temerarios progignunt.

Incurritur autem exinde Rigor concussione in isdem inæqualiter excitata ac acore ipso irritante, & à natura impellente per contractionem, corrugationemque eorumdem partium nervearum: Desipientia verò à turbata fibrarum dispositione, & spirituum animalium violenta commotione, qui nimirum à potu meri largiore turgent, & efferti, immò confortiores, mobiliores, & acres redditi non suaviter, & blandè irrigando, ac leniendo fovant, sed contra impetenter irruendo, omnia conturbant, irritant, & exagitant; unde postmodum delirium. Junxit autem utrumque non inconsulto Hippocrates, ut malum exiti de rationabilibus prædici queat, quoniam per rigorem; malum in nervis, & fibris membranarum; per desipientiam verò damnum in spiritibus, & in mente, cerebrique substantia portenditur, quæ sanè quantum faciant ad vitæ tuitionem, nemo est, qui nesciat.

Haudquaquam autem hic reticebo; quod à bibacibus quibusdam in usum inter epulas, ne temulentiam incurram, ac pro more largissimè bibant, inventum est, vinum etsi potentissimum, saccharo commisces; ita enim consistitur illud minus, immò nullatenus, inebriare, fortè quia per sacchari missionem ejus spiritus inspissantur, & dulcore exerciti, coarctantur adeò, ut propterea minus, vel nullimodè cerebrum feriant: qua etiam ratione fit, ut vinum, colatum dictum, seu non fermentatum, aut etiam mustum ipsum, paucissimos, ac inertes admodum spiritus per distillationem emittat, ac largius adhuc epotum minimè inebriet, licet ventrem inflat, & in ingentes flatus erumpat.

Postremò notatu dignum est, Rigorem non rarè ex largo quoque Aquæ gelidæ potu supervenientem imminentis morbi esse solere prænuncium. Novi siqui-

siquidem virum sobriè, modesteque viventem, qui cum à potu aquæ frigida, etiam à prandio, vel cœna, rigeret, futuram sibi prædicebat infirmitatem, potissimum à stomacho, vel imò ventre procedendam, & multoties adhuc cum febre: fortè quâ infracta, vel deficiencia Ventriculi, & Intestinorum fermenta, ab aquæ potu languidiora reddita, chylolum non benè moderabantur, nec melius excrementorum alvi repurgationem, unde postmodum febris, & alia ventris incommoda.

APHORISMUS VIII.

A Tuberculi introrsum rupsione, mirium defectio, vomiti, aut animi defectio fit.

Accidentia à Tumoribus internis diruptis exorientia hic ulterius memorat Hippocrates, atque prognosim ex iisdem recenset, quàm malam, & infausam ait, si subindè vomitus, animi defectio, aut exsolutio consequantur. Hinc prognosticus est præfens Aphorismus: & summoperè in praxi Medica utilis.

Tumores in humano corpore progigni, nedum externos, sed etiam internos, & ratio manifestissima suadet, & experientia plurima ex dissectorum cadaverum observationibus certocertius attestantur. Eos autem non solum in viscerum parenchymatibus, Jecore, Liene, Renibus, Utero, verum etiam in glandulis, quibus totum ferè corpus constitutum, contestumque est, tum majoribus, & conspicuis, tum etiam parvis, & inopis, ac solo microscopio observabilibus, cunctis planè in confesso est, adeò ut plerique, nec sine firma, constantique ratione arbitrentur, rarò febres acutas, aliasque graves, & calamitosas ægritudines accidere, quæ ingentium tuberculum comitem non habeant, vel pro causa, sive efficiente, sive fonte, non recognoscant. Quò sanè videtur Hippocrates r. spexisse cum dixit, omnes morbos vel ulcus esse, vel ulceris conditionem præferre, ut aliàs innuimus.

Quoties autem accidit, interius genitos Tumores suppurari, ac postmodum dirumpi, nisi promptè materia suppurata

exitum habeat, necesse est alicubi deponi, ac hæere; & quidem si in glandulis, quæ uti spongiosæ facili quoscumque humores excipiunt, facillimè corruptionem inferet, & symptomata planè exitiosa; si verò in Ventriculum feratur, vomitum excitabit, si in Thoracem, & Pulmonem, tussim, anhelitum, suffocationis periculum, & quandoque etiam animi defectionem; si in Intestina, diarrhœam, vel dysenteriam, si in Abdominis cavum, hydropem; si in Renes, aut Vesicam, stranguriam, dysuriam, ischuriam, sicque deinceps alia, & alia incommoda pariet, prout in unam, vel aliam partem abscedet. Ex his autem specialim memoravit Hippocrates virium exsolationem, vomitionem, & Animi defectionem, quæ videntur esse symptomata specialiora diruptionis, ad cavum thoracis, & præcordiorum pertinentia, unde gravius timere sit vitæ periculum; siquidem quæ sit ad intestina, Renes, Vesicam, & Abdomen lævius præ cæteris vitam incommodat etsi etiam mala sit. Silentio autem prætermisit Hippocrates prognosim, quam in cæteris antea præsignaverat, fortè quia implicite in his continebatur, vel faciliè ab iisdem deduci poterat: quamobrem rectè Mercurialis hoc loco: *sat fuisse*, inquit, *dicere, fieri, cum sint semper perniciofa quomodocumque fiant: sunt enim hæc omnia mala, si separatim, & multo magis si conjunctim capiuntur; tum quia significant magnitudinem tuberculi, & pravitatem illius materiae, locique ad quem missa est, præstantiam tum quia cuncta hæc tria symptomata tam per sese, quàm consecutivè, unumquodque separatim, vires magis astringit, atque alios graves affectus producere potest. Quin & grami sanguinis ex rupto apostemate, ulcus ipsum sordidum, faciliè in gangrænâ terminandum, continuus per eas partes humorum effluxus, fistulæ, cuniculi, aliaque plura, quæ supervenire solent, vitæ periculum adaugent. Quibus omnibus unica spes est evadendi per iteratas potiones vulnerarias, adjecto spermate ceti, mumia, extracto hyperici, aliisque similibus, ut ex praxi.*

V. Heurnium hoc loco.

APHO-

APHORISMUS IX.

Aprofluio sanguinis desipientia , ac convulsio , malum .

EX sanguinis fluxu convulsionem , aut singultum consequentem malum esse scripsit Hippocrates §. *aphor.* 3. nunc addit etiam desipientiam ; unde propterea crediderim se junctim unum ab altero , si hæmorrhagiæ superveniat , malum portendere ; quamvis Celsus *lib. 2. cap. 8.* utrumque sociaverit ; & quidem convulsio sola , aut sola desipientia satis , superque mali morbi testimonium esse possunt , cum cerebri , & nervorum læsionem arguant , quæ sua natura , mala semper est . Quod si præterea simul unà copulerentur , multò magis deteriora erunt ; quare idem Celsus utrumque conjungens , non solum *malum* , sed *mortis periculum* , adjecit . At verò hæc non dixit Hippocrates supervenire posse cuiusque sanguinis evacuationi , sed illius profluvio dumtaxat , seu largæ , & copiosæ hæmorrhagiæ , de qua etiam meminerat *cit. lib. 5. aphor.* 3. nam si modicè sanguis fluat , fieri proculdubio nequit , ut desipientia , vel convulsio sequatur , quinimò sæpius accidit , ut sanguis moderatè , præsertim per nares , vel per hæmorrhoides , profluens multum levaminis afferat ægrotantibus , ut etiam ex pluribus locis Hippocratis deducere est . Num autem de sola narium hæmorrhagiâ dictum hoc retulerit ; an etiam de aliis aliarum partium evacuationibus euentis , licet dubitari possit , probabilius videtur de quocumque sanguinis exitu immoderato , è quacumque parte procedentis , voluisse intelligendum , cum ab omni sanguinis immodica evacuatione Cerebrum præterea visceribus magis afficiatur , & langueat , attenda præsertim ejusdem conditione , licet quæ è naribus procedit proximius cerebrum debilitet , quæ de causa non solum malum esse judicium censuit Celsus , sed etiam exitiosum dixit *c. loco* . Desipientia autem , seu dementia , quæ hic notatur , ea videtur potissimum intelligenda , quæ stuporem , stulticiam , & sensuum omnium

hebetudinem significat , ut in mentecapris , ob ingentem virium , præsertim animalium , jacturam .

APHORISMUS X.

Ab Ileo vomitus , singultus , desipientia , vel convulsio , malum .

Ileos , latinè Volvulus , est morbus , in quo , nil quod supernè assumptum est ad inferiora , & ad alvum descendit , sed potius sursum resolvitur , & per os regeritur , obstructo , confiparatoque , aut etiam contorto , atque inflammato intestino Ileo , à quo morbus ipse nomen desumpsit . Quamquam autem Intestini hujus affectionem specialius morbus iste volvulosus comitatur , aut consequatur , non tamen omnino vomitus necesse est , ut simul unà conjungatur , cum fieri etiam possit , ut nedum Ileon intestinum , sed etiam reliqua superiora compatiantur dolore , cruciati , torminibus , inflatione , febre , siti , inappetentia , aliisque symptomatibus citra vomitum , qui etiam postmodum subsequatur , solius cibi assumpti , vel humoris in cavo ventriculi stagnantis esse solet . At verò si vomitus deinde stercorarius accedat , aut etiam cum singultu , omnino lethale esse consuevit , de quo hic Hippocrates : tunc enim intestinum Ileon tam crudeliter vexari indicio est , ut irritatione perpetim inducta , fibræ illius laceffitæ distorqueantur , & veluti convulsione affectæ , sursum retrahantur , ac motum peristalticum penitus conturbent , & invertant , unde postmodum feces in cellulis , & anfractibus illius residentes , evomantur , excitato simul unà singultu .

Perpensis præterea causis , è quibus Ileos proficisci solet cum vomitu , planè ab illis periculum vitæ magis adaugetur : nam sive ab inflammatione contingat , sive ab ejusdem contractione , ac tortura , aut etiam prolapsu , ut in Enterocæle , sive à facibus induratis aut viscoso , herenteque humore , sive ab alio quopiam vim habente convellendi , & fibras intestinorum proritandi , atque distorquendi , semper exitium minatur , ut historiis quoque compertum est , & praxis ipsa pluraies ostendit : quamobrem

non

non immeritò funestum signum hic ab Hippocrate proclamatur.

Quod si ulterius cum vomitu singultus adjungatur, longè gravior malum indicitur, tum ex natura singultus, qui ad convulsionem refertur, tum ex conditione materiz Ventriculum, & Stomachum impetentis, planè mordicantis, & acris; tum denique ex ratione partis affectæ ad vitæ sustentationem penitus necessariæ (qualis est Venterculus) & propter nervos quibus intextur innumerabilibus, magnam cum cerebro connexionem habentis, ut aliàs dictum.

Hinc non solum Hippocrates singultum supervenientem malum dixit, sed etiam convulsionem, quæ proculdubio periculiosior censenda erit ob cerebri, & nervorum inde immediatè prodeuntium affectionem: Atqui desipientiam quoque suboriri posse ex Ileo, illamque pari modo funestum signum esse, nulli dubium, tractis nimirum in consensum partibus ad animales operationes pertinentibus, depravatis spiritibus, turbatisque, confusisque phantasmatis, Imaginativam, & Estimativam dirigentibus, ac moderantibus. Quæ cum clariora sint, quàm ut fusiori sermone egeant, non est, ut diutius in his immoremur. Solum id animadvertere juvabit, unumquodque horum symptomatum satis esse ad indicandam morbi Ilei pravitatem, ac contumaciam; quamquam unum ab altero profectum, & intrà quadriduum lethum attulisse non raro observaverimus.

APHORISMUS XI.

Amorbo laterali inflammatio Pulmonis, malum.

Pleuritis, ac Peripneumonia, adeo inter se affines morbi sunt, ut multoties unus alterum mentiri soleat, quin immò plerique utrumque confundere consueverint. At verò quamvis inter initia diversimodè molestant, & distinctas partes, pleuram scilicet, vel pulmonem afficiant, unde postmodum à partis affectæ diversitate, Pleuritis, aut Peripneumonia vocitetur, plerumque tamen, procedente morbo, ac pejoribus

symptomatibus comitato citrà suppurationem, & sputum, etiam si antea partes à pulmone distantes affecterit, facile in ipsius pulmonis substantiam reperire potest, & Peripneumoniam, seu pulmonis inflammationem excitare; cumque hic affectus majus vitæ periculum minetur, ob majorem cum corde viciniam, & cum toto corpore consensum per arterias inde latiores excurrentes, ac recta in cor, ejusque ventriculos, & aortam sanguinem asportantes: propterea transitus pleuritis in peripneumoniam longè perniciosior existimatur: id quod considerans in hoc aphorismo Hippocrates ait, à *Pleuritide Peripneumonia non bonum.*

Dignoscitur autem his præsertim indicibus transitus hic ex Pleuritide in Peripneumoniam à febris exacerbatione majori, à difficultate spirandi magis adaucta, à tussi profundiori, vel nulla citrà screatum, à genarum rubore, ab urinz substantia magis flavente, crassaque, atque à doloris sensu, qui prius acutus, & pungens, mox verò gravis, & premens evadit, majori cum anxietate, & corporis inquietudine.

Tunc itaque Pleuritis in Peripneumoniam commutata mala dicitur, cum illa non desinente, hæc supergreditur; at verò si cessante priori, posterior adveniat, licet bonum simpliciter non sit, non tamen omninò malum esse solet, si præsertim materia inflammationem inferens, aut fovens, perducta ad pulmonem, atque ad ductus ejusdem tracheales, possit subinde facilius, & promptius extulsi, & excreari. At verò cum Pleuritis, seu inflammatio pleuræ, non omninò desinit, sed potius majori sua expansione etiam in pulmones diffunditur, & unà simul cum pleuræ inflammatione, pulmonem quoque ipsum, secundum alterutrum saltem lobum, inficit, ac tumefacit, tantum abest, ut commutetur, & aliquatenus proleat, ut potius malum malo gravius auiliat, & pejora vitæ incommoda pariat, de qua re hic sermo est; unde merito scriptum, *malum*, immò & fortassè pessimum, ac lethale asserere licet, eo quòd subinde febris, quæ utrumque morbum commitari solet, augeatur, respirandi difficultas increseat, & quòd gravius,

vis, cor, ac vitale robur magis, magisque infringatur, & hebescat. Quod si præterea genæ exinde rubcant, sputum vel supprimatur, vel erudum, rotundum, flavum, viride, aut nigrum, & non nisi maximo cum conatu educatur, vel in lethum definit, vel in empyema, ac phthisim, commutatur, & postremo in mortem adhuc.

Sed an quod Hippocrates hæc ait de inflammatione pulmonis ex pleuritide, ampliandum quoque sit è converso in pleuritide, si in hanc peripneumonia transeat, ut in *Coacis prænotionibus*, ubi peripneumonia pleuritidis succedanea, tutior primigenia dicitur, & cur ejusmodi transmutationem Hippocrates tacuerit? Et dicendum, illam fuisse non irrationabiliter Hippocratem, veluti rarissimam, & infuetam, quæ si fortasse aliquando visa sit, parimò pejori prognostico esse judicandam, cum subinde conjectura pateat jam pulmonem ex integro fuisse inflammatum, ut proinde incapax novi affluxus humoris, illum excipere non potens, aliò divertere faciat, quinimò beneficium educendi per sputum, & tussim humorem, penitus desperatur à superveniente pleuritide, quod facilius expectandum erat ex sola peripneumonia.

Qua verò de causa pleuritis in peripneumonia transire possit non abunde erodiderim, quam ex impedito magis, minusve in partibus pectoris sanguinis circuitu. cum enim in apicibus solum arteriolarum sanguis hæret, cæteræ verò liberæ, ex pansæquæ sunt, ac præterfluentem sanguinem admittunt, ac deducunt, levis planè inflammatio fit, & pleuram non excedit; at verò si illæ, excipiendo sanguini satis non sint, sed adhuc ulterius egent spatio, fortè quia sanguis, crassior, acidior, glutinosior, aliufve amplitudinem exigit majorem, latioremq; tunc in adjacentes partes excurrens adhuc in pulmonem divertitur, illiusque substantiam tumefacit, ac inflammat.

APHORISMUS XII.

A Pulmonis inflammatione Phrenitidis, malum.

Quamquam pleuritis, & peripneumonia morbi sint inter se adeò affinis, ut vices invicem committent, & unus in alterum transire possit, frequentius tamen mutatio in pejus, à superveniente nimirum graviori, periculosiorique contingens, juxta seriem ab Hippocrate hic notatam, fieri solet, ut ex pleuritide, peripneumonia, atque ex peripneumonia, phrenitis accidat. Hæc enim ratione per partes successivè nobiliores, magisque ad vitam sustentandam necessarias, periculum adaugetur, & proximiùs ad mortem itur: Pleuritis autem, & peripneumonia ita à pleuritis confunditur, ut ex utriusque commune nomen apud nonnullos factum sit, & pleuropneumonia non incongruenter vocitetur.

Cum igitur à peripneumonia transiret in phrenitidem, aut hæc illi superaccidit, ab affectione partis vitalis trahitur in consortium ægritudo alia partis animalis, & cerebri, ubi phlogosim, & inflammationem pariter exortam suspicari irrationabile non est, eo ferè modo, quo pulmo ipse affectus ereditur: etenim sæpenumero evenit, ut quemadmodum partes externæ, erysipelate vexatæ, aliis consentientibus, & vicinis id ipsum communicent, quod patiuntur, ita & partes internæ inter se invicem consentientes sed & sic quoque, ut erysipelas veluti per saltum diffundatur, & has, & illas partes, non raro etiam distitas, indifferentem infestet, ut in eo, quod *volaticum dicunt*. Atqui maximus inest consensus per arterias, venas, & nervos inter thoracem, & pulmonem cum cerebro, ut patet, estque à nobis aliàs notatum ex Anatome. Si igitur præter pulmonis inflammationem, cerebrum quoque, vel ejusdem meninges, & plexus, accidat inflammati, unde phrenitis exoriatur; nulli dubium mali morbi testimonium esse, & ægrum de vita facile periclitaturum. Porro in his, siye urinæ turbulentiæ compareant, siye

ē ariditas mox repente tenues fiant ; aut etiam , quæ inter initia concoctæ videbantur , post quartum diem attenuentur , aut aliter in exercitijs confusa varient , mortis prænunciæ esse solent , ut dicitur ab eodem Hippocrate *lib. Concoctarum prænotionum*.

APHORISMUS XIII.

Ab æstibus fortibus Convulso, aut Tetanus, malum.

Quo pacto legendus sit hic aphorismus , non satis adhuc benè constat , cum , & neque inter veteres Expositores convenisse scribat Galenus in *commentario* , qui fatetur , Marinum insignem Aphorismorum Interpretem pro *æstibus* maluisse scribendum *vulnera* , ut propterea ex vulneribus potius fortibus , quam ex æstibus , convulsiones oriri posse fuerit arbitratus , cum nusquam rationabiliter constare possit ab æstibus fortibus convulsiones proficisci , aut quinam unquam intelligendi sint ejuscemodi fortes æstus , an ab ambiente aere , an verò à vehementibus medicamentis , sudorem potissimum inferentibus , vel etiam ustionem , & escharam excitantibus , aliisque . At sicut hæc versio suas patitur difficultates , ita nec altera Marini suis aliis ex adverso caret . Quis enim unquam veluti rem notatu dignam , & inter aphoristicas sententias collocandam arbitrabitur , ex fortibus vulneribus convulsiones oriri posse , aut ortas inter mali morbi testimonia reponere dubitabit ? cum tamen alias , & pluries Hippocrates id ipsum memoraverit , sicutque eunctis jam satis superque notissimum . Multoties etiam observatum in praxi ab hypocaustis , & laconicis , ex thermis naturalibus , sudore nimium , vehementerque promotio , excalescatis plus justo corpora exaruisse , ac nervorum , musculorumque tensionem passa esse ; itemque alia ab usâ causticorum medicamentorum supra partes sensu exquisito prædictas applicatorum , contractæ , & convulsæ illas remansisse , ut & ab usu mercurialium ; quocirca non omnino impossibile putandum ab æstibus fortibus , exterisque extrinsecis calorificis immo-

deratis convulsionem , ac tetanum posse proficisci ; unde Celsus *lib. 2. c. 7.* hanc Hippocratis sententiam ita accepit , ut verteret ; *Post magnos fervores corporis , nervorum rigor , aut dissentio , malum*.

Sed est ab his , aliisque similibus causis externis convulsiones excitari posse crediderim , non videtur tamen hoc loco Hippocrates voluisse istas ab illis deducere . sed dumtaxat , quæ ab internis causis progignuntur , eum hic de morbis aliis morbis superveniensibus sermonem habere à principio hujus libri sibi constituerit . Hinc rationabilibus fortibus æstus exponere conveniet , febres , & quales ab Ardentibus inferuntur , quæ Causones , & æstuosæ febres , appellantur , & aliquando colliguntur sunt . Er quidem ab his plurimum commoti , ac fermentescentes humores , nedum calore intensissimo , & siti inextinguibili , ægotantes excruciant ; sed etiam acritate , ac molestia intolerabili partes cunctas corporis exagitant , lacessunt , ac divexant , ut musculi , & nervi torrida illa , blandaque substantia exhauriri , rigidi , contractique fiant . Atque hinc animadversione dignum sequitur , quamobrem Mestici , ac Tabidi effecti , etiam toto corpore exaresciti evaserint , nullatenus tamen convelluntur , quoniam non à siccitate (ut vulgo creditur) quæ sanè in illis extrema est , sed potius ab humorum acritate , ac irritatione convulsio nervorum , & musculorum evenit , ut aîas adnotavimus . Quod autem febres ardentes , sicut res æstus ab Hippocrate appellari soleant , præter voces græcas *ἄσπετος, πυρετός* , quibus ipse utitur , ad significandas febres ardentes , deducitur , quoque ex eodem *lib. de medicamento purgante* , ubi in fortibus æstibus cavendum à catharticis consilium . Huic etiam expositioni melius coheret Celsus antea memoratus *lib. 2. c. 7.* hanc Hippocratis sententiam afferens , dum inquit : *post magnos fervores corporis , nervorum rigor , aut dissentio malum* , quandoquidem ibi de his , quæ intrinsicè in singulis morborum generibus accidunt , sermonem facit .

Sed quid est , quod Hippocrates se junctim hæc scripserit convulsionem à
Te.

Tetano, quem latini vertunt nervorum distentionem, cum tamen Tetanus ad convulsiones refratur, sitque affectus compositus ex Opisthotono, & Emprosthotono? Et dicendum superaddidisse Tetanum convulsioni simpliciter dictæ, veluti, morbum simplici convulsione deteriorem; eo quod totum corpus tum anteriorius, tum posteriorius rigidum, contractum, immobileque reddat; unde quodammodo ad naturam Cataleptis videtur accidere, in qua præter contractionem, tensionemque nervorum, & musculorum, corpus universum rigidum, & inflexibile fit, à nervo liquore, & spiritibus, gelu ferè coactis.

APHORISMUS XIV.

Ex Capitis ictu obstupescens, & desipiens, malum.

Capitis vulnera, & contusiones undecumque contingant, vel inflicta sint, semper metuenda; innumeris id attestantibus experimentis, confirmantque ratione; quoniam primum Rationatrici Animæ domicilium conturbant, & offendunt; quamvis pro regionum varietate magis, minusque molesta sint, & ferius vel tardius curari soleant, plurimum ad hoc concurrente ambientis aeris conditione, ac qualitate: quod & luculenter quoque deducitur, ex pluribus Hippocratis, Galeni, aliorumque clarissimorum Auctorum testimonio. At verò ubi præter generalis hujus timoris causam manifestam, comparent insuper læsi interioris Cerebri indicia, quæ symptomata sunt veluti pathognomonica concussæ ejusdem substantiæ, vitiatæque structuræ, tunc nedum graviora, sed etiam periculosa illa existimantur. Quamobrem scitè admodum Hippocrates hoc loco scripsit, *Obstupescens, & desipiens*, quæ solent esse ejusmodi læsionis symptomata frequentiora, illis supervenientia, malum esse, ut fufius *lib. de vulneribus capitis* refert, & admonet. Neque solum à re gravi contundere, ut ferro, lapide, ligno, aliove, sed etiam ab impetente quovis violenter, id accidisse plurimæ testantur historiz: Notabilior autem est, quæ scribitur ab eo-

dem Hippocrate de Virgine illa Neris filia s. *epidemiorum*, quæ lata manu ad synciput percussa vertigine capta est, & nona perit: Et de eo, qui lapide in caput percussus à Macedone corruit, secunda die voce destitutus, tandem mortuus est; ut & Autonomus in Omilo lapide ex manu ictus, & decimalexta pariter defunctus.

Quoniam verò hic speciatim meminit *ictum*, videndum quid ex his magis, quàm ex vulneribus cerebri contingat? Et sanè noxa, quæ obstupescens, vel desipientiam infert, non aliunde provenit, quàm ex interna totius substantiæ Cerebri concussionem, perturbationemque, qua nimirum illius fibræ, poruli, sinus, spiritus, & toridus ille liquor, qui ejus substantiam irrorat, vigoratque, perturbantur, concutiuntur, exagitantur, & è suis loculis dimoventur. Sed & aliquando etiam accidit, ut Cerebrum in sua constitutione, ac textura depravetur, & dissocietur, vel etiam è disruptis venulis, aut arterioli sanguis guttatim effluat, atque vel in eadem cerebri substantia, vel in meningibus, & plexibus restagnet, ut propter molem aggravet, aut putrefactione corrumpat, motum liquidorum interrumpat, & mentem, mentisque operationes hebetet, ac dementer. Hinc autem fit, quod gravior, periculosiorque non raro sit ictus, & contusio, quam simplex vulnus Capitis, si præsertim per illud prodire possit quidquid extra vasa effluerit, & pus exinde proveniens exitum habeat. Accedit, quod multoties ex ictibus non ipsa pars percussa, aut contusa, sed opposita lædatur, & frangatur, unde occultum nimis ubi, & cui medella adhibenda sit; quod secus contingit in vulnere, dummodò fracturam, aut contusionem vehementem, adjunctam non habeat: Quamobrem ex contusionibus, periculosiores fiunt Cerebri læsiones veluti interioris inductæ, nec sensibus conspicuæ, & apparentes, ut compluribus est observatum.

Quamquam autem innumera prope modum mala, ex ejusmodi ictibus, & contusionibus capitis accidere possint, speciatim tamen meminit in hoc aphorismo Hippocrates, obstupescens, & desipientia; liquidem istæ frequentius

ex illis accidunt ob enarratas causas: A concussione etenim cerebri, atque ab effusione sanguinis, alteriusve liquoris, extra propria conceptacula, facilius Cerebrum gravatur, atque opprimitur, unde postmodum obitupescentia, qua nimirum idi, vel vulnerati, attoniti, immobiles, ac veluti apoplectici remanent. Desipientia verò hic ab Hippocrate notata, non ad phrenitidem, vel maniam referenda est, sed ad dementiam, seu stupiditatem, per quam mens stupefacta nil rectè agit, vel cum sopore, confusione, & ignavia, ut invacillantibus, temulentis, multoque vino repletis.

Denique dixit Hippocrates *malum*, non lethale; quoniam et si sæpenuerò sic affecti pereant, fieri tamen potest, ut revalescant, ac salventur, si nimirum Cerebrum sua substantia illæsum, solum in suis vasis sanguiferis, aut lymphicis, noxam patiantur, & sanguis ex illis effluxus exitum habeat per aures, nares, aut os, ut in plerisque visum: tunc enim nullibi restagnans cerebri substantiam nec comprimit, nec corrumpit, adjuncta potissimum natura à traumaticis & vulnerariis medicamentis, de quibus alibi dictum.

Ceterum *malum* semper est stupere, ac dementari ex capitis vulneribus, aut ictibus, quoniam ab his cerebri substantia concussa, & vitiata significatur, quæque tum ratione sui, tum ratione sanguinis effusi, facile in corruptionem abit, ni per patentes suos ductus statim se ipsam exoneret, & commotum, turbatumque humorem repurget, extramittatque. Neque à non apparente extrinseca capitis læsione quis certo coniciet, nullam internam Cerebro commotionem fuisse illatam; quandoquidem non rarò etiam compertum est, sine ulla apparente concussionis, aut vulneris signatura, cerebrum malè affectum, conturbatumque fuisse, atque etiam repente post aliquod tempus mortem intulisse, nullo interea præcedente sensibili symptomate.

APHORISMUS XV.

A sanguinis spuro puris sputum, malum.

Dixerat aliàs Hippocrates *sanguinem supra ferri, malum*; nunc superaddit, illum superius rejectum, nisi citò, & spontè sua delinat, in pus verti, atque ab illius spuro, puris, sputum evenire, atque adeò priori malo aliud pejus, & gravius succedere, quod est suppuratio, & Empyema.

Et quidem sputum hic memoratum, non simplicis spuitionis, aut excretionis intelligendum, veluti ex faucibus, & ex faucium glandulis erumpens, sed quod è pectore per tussim ejicitur, quemadmodum omnes Interpretes exponunt. Huic enim dumtaxat puris sputum superaccidit, deindeque phthisis, de qua sequens Aphorismus subnectitur. Nec aliter pus verum fieri potest, nisi sanguis, è suis vasis exiliens in pectoris cavo, aut alibi concresecat, & fermentatione subactus suppurationem postmodum subeat. Cohæret his consuetus loquendi mos Hippocratis, qui cæteras quascumque expurgationes, excretiones semper appellat; per tussim verò habitas, spūta restrictius vocitat; unde *aph. 13. quinti*, scripsit: *quispumosum sanguinem expuunt, &c.* & in *Coacis prænotionibus*, *sputa spumosa, & flava, & alba, & nigra, rotunda*; ac *viscosa* nominat, quæ è pectore educuntur. Quoties ergo sputum sanguineum observatur, mox futurum expectare est purulentum.

Quoniam verò à *sanguinis spuro*, inquit, vereri subit, num propriè sanguinis puri puri, ac simplicis, an etiam misti; vel spuri solum cruentati, is intelligendus sit? Et planè asserendum in vero pure, simpliciter sanguinem esse extussum, nam verum pus non nisi à solo, & puro sanguine provenit; at verò à spuro cruento, seu cum aliis humoribus permisto, potissimum cum phlegmate, verum pus non exoritur, sed quid puriforme, ac purilimile, quemadmodum experimur in catarrhis diuturnis, ad maturitatem perductis. Parum autem

refert, sive sanguinis excretus multus sit, vel modicus, dummodò iteratis vicibus spuatur, ut exinde conjicere liceat vas aliquod sanguiferum fore apertum, vel disruptum, & secundum aliquam sui partem, saltem in pectore hæreat, & concreseat; cujus causa deinde fiat, ut in pus vertatur. Atqui longè gravius erit, & pus subinde futurum portendetur, si spumofus, ac floridus, adeoque ex pulmonis parenchymate ille prodeat, ut aliàs ostensum: Cæterum major, vel minor copia sanguinis excreti, non nisi proveniet ex vasis adaperis, vel erosis, laticioribus, aut angustioribus ejusdem, præsertim per pulmonis substantiam dispersis. Vasa enim illa, per quæ sanguis è dextro in sinistrum Cordis ventriculum per pulmones traducitur, longè majora sunt, & cum referantur, vel rumpuntur, citam mortem afferunt, ab impetente sanguinis irruptione, ac suffocatione, impeditaque circulatione.

Puris præterea sputum hoc loco ab Hippocrate notatum tunc eveniet; cum valida Natura vim extusendi ferre potest; nam si fortasse imbecilla sit, quæ tussis impetum, atque anacatharsis molestiam sustinere nequeat, licet sanguis antea prodierit, puris sputum non comparebit, quia interioris detentum cavum pectoris occupabit. Quocumque autem modo fiat, malum semper erit, quoniam sputum purulentum, & sanguinem præterfluentem inficiendo, & pulmonis substantiam erodendo, Phthisis causa evadit; de qua in sequenti.

Verum tamen observare est, non fuisse in aphorismo absolute pronunciatum, omnino à sanguinis sputo puris sputum subsecutum, sed solum sub conditione, si à sanguinis sputo puris sputum subsequatur, malum esse; plerosque enim novi sanguinem non semel tantum, sed pluries, atque iterato ad certum tempus expuisse, nullamque passos esse puris excretionem: quin & pleurici, & mulieres in mensuano catameniorum recursu consuevere ad plures dies copiosum sanguinem sputo, ac tussis, non sine ingenti molestia expurgare, citrà succedentem ullam puris excretionem. Jure optimo itaque adjectum est, malum tunc signum esse, cum ad sanguinis sputum, puris sputum consequitur; si qui-

dem hoc pacto fiet, ut deinceps à puris sputo phthisis, & mareor universalis insequatur, ac tandem interitus, ut mox dicetur.

APHORISMUS XVI.

A puris sputo phthisis, & fluxus: cum verò sputum retinetur, moriuntur.

EX antedictis clare liquet, non irrationabiliter hunc aphorismum fuisse à præcedenti disjunctum, cum non omnino necessarium sit, puris sputum sanguinis rejectionem sublequi debere, licet plerumque id fieri soleat. Quamobrem sensus utriusque aphorismi videtur esse, quod à sanguinis sputo, puris sputum habeatur, malum sit; quoniam à puris sputo phthisis, & deinde fluxus sequitur; & si forsitan puris sputum in posterum detineatur, mors infallibiliter succedit: unde aphorismus hic videtur esse ratio prioris illius.

Sed unde fit, ut à puris sputo phthisis, & fluxus portendatur, sitque alterum alterius symptoma, veluti necessario superventurum? Planè id videtur deducendum à pure, & spuris conditione: pus enim, ut alias dictum, acritatem habet muriatico salinam, & acrem, adeoque erodentem, atque insensam sanguini, & pulmōni, ubi hæret, unde cordi, totique corpori, vis, rubor, & nutrimentum suggeritur; quamobrem ab infecto, ulceratoque pulmone, sanguis inde præterfluens perpetim vitiosus, & acer, ac mordens redditus, nedum ulcus ipsum facit, & sordidum reddit, sed etiam ventriculos cordis, & reliquos humores inficiens, febrem excitat tabificam, subindeque postmodum alia innumera detrimenta, & tandem mortem.

At cur sputum in pleuritide cruentum bonum sit, & quanto citius comparuerit, tantò melius: cum ex adverso hic malum referatur, & suppurationem portendat? Ratio facile reddi potest ex eo, quia ibi esse disrupto apostemate à sanguine extra vasa restagnante, hic verò è pulmonis vasis disruptis, vel resecratis proximè resilit, etiam cum pulmonis

læfione, cujus infanabilia dicuntur ulcera, auctore Galeno 4. *de loc. affect. cap. 5. & 5. Meth. cap. 8. & 11.* Legi meretur de hac re idem Hippocrates *lib. 1. & 2. de morbis*, ubi multiplex genus Phthificos distinguit, & uniuscujusque causas, ac generationis modum, per quam accuratè recenset; ut propterea in illis describendis non sit opus hic ulterius immorari.

Fluxus verò, qui in hoc aphorismo, nomine generaliori notatur, vel intelligendus erit, qui ventris dicitur, juxta documentum ejusdem Hippocratis 5. *aphor. dicentis: Tabæ laboranti si alvi fluxus superveniat, vel capillorum destitutio*, ut ibidem memoratur *aphor. 12. & 14.* vel utrumque, planè nil erit, quod huic sententiæ non conveniat; quoniam ex utriusque proximè imminens interitus portenditur, ut iis in locis à nobis est explanatum: quidquid enim præter naturam evacuari Phthificis, ex pulmonis scilicet ulcere tabefactis, contingit, proculdubio malum est, immò etiam lethale, ob maximum naturæ languorem, & virium dispendium. In quam rem non semel observare curiosum fuit, phthisi peremptos in tam extremam sanguinis consumptionem pervenisse, ut is solum in arteriis, & venis superfuerit, qui vix circulationi ejusdem satisfacti foret, reliquo penitus exhausto.

Tandem ad calcem aphorismi adiciuntur: *cum sputum detinetur, moriuntur.* Et sanè: detento etenim pure pulmo nedum magis inficitur, sed in usu respirationis multum opprimitur, ut tandem suffocetur, unde cor à suo motu deficiens vivere desinit. Atque hinc liquet, quàm gravius sit puris sputum intercipi, & remorari, quàm, molestè licet, extussiri, & educi; quoniam ex hoc expellentiæ Naturæ robur ostenditur, ad eo verò detento summa ejusdem imbecillitas indicatur, & proximus vitæ finis.

APHORISMUS XVII.

In Hepatis inflammatione singultus, malum.

Confer. Aphor. 8. 6. **M**ultoties Hepar (sicut, & pleraque alia corporis viscera) ab hærente in ejus substantia sanguine, utriusque, *Tæxi Op. Med. Tomo IV.*

vel alterutrius vitio, inflammatur. Cum autem id morbi genus subit, non solum graviter ægrotantes divexat, sed in maximum vitæ periculum eisdem conicit, si præsertim vehementiori febre, anhelitu difficiliori, ingenti dolore, siti, vigilia, cæterisque molestioribus accidentibus societur. Ex multis autem, quæ illius inflammationem comitari, vel subsequi solent, specialius hic adnotat Hippocrates singultum, veluti symptoma rareriter superveniens, atque ab alio viscere malè affecto, puta stomacho, aut diaphragmate, dependens; atque illum malum esse, quoniam designat eò diffusam, extensamque esse jecoris inflammationem, ut alias quoque partes superiores, & adjacentes affecerit, magisque ad vitam sustinendam necessarias. Et quidem à singultu stomachus, & diaphragma perpetim convellitur, unde & ciborum assumptio, ac eorundem digestio, nec non respiratio plurimum impeditur, quæ operationes sunt quam maximè ad viventis corporis conservationem conferentes; præterquamquod affecti, ac proritati à causa singultum excitante, nervi per stomachum, & septum transversum dispersi, trahunt quoque in consensum cerebrum, unde alia longè graviora, & periculosiora mala exoriri possunt, ut cunctis notum.

Sed etsi Hepatis inflammatio ad stomachum, & diaphragma non subreperit, adhuc tamen poterit singultus ab Hepatis inflammatione suboriri propter ligamentum carneum, quo illud à diaphragmati alligatur, ut ex Anatome patet, quamobrem illo inflammato, tumefacto, ac plus justo distento, ex nimio pondere contrahitur diaphragma, & in suis expansionibus impeditur; cumque stomachus diaphragmati quoque cohæreat, unde fieri potest, ut singultus exoriat, qui utriusque passio dicitur: & quoniam singultus ad motus spasmodicos refertur, & isti nervos malè affectos, & Cerebrum quoque læsum arguant, adhuc exinde malum signum erit, & multarum partium principalium, simul unà laborantium, indicium manifestissimum.

APHORISMUS XVII.

*Vigilia Convulsio, vel Desipientia,
malum.*

Sicut convulsio, aut desipientia plerif-
que a aliis agitudinibus, cum nervo-
rum læsione conjunctis, supervenire so-
let, & mali morbi testimonium addit;
ita si Vigiliæ, ut non raro fit, accidant,
malum pariter portendunt: quoniam
si in reliquis deductis in compassionem
Cerebri indicia sunt, multo magis in
Vigilia Cerebrum ipsum malè affectum
proximius designabunt. Verùm Virgilia
in his vehemens, diuturna, & nulli
penitus remedio cedens esse debet, ut
convulsionem, vel desipientiam pariat:
sunt etenim, ac fuere plurimi, qui ad
menses integros somno caruerint, nihil
tamen convulsionis, vel desipienti-
æ incommoda passi sunt, ut historiis
liquet, & de Meccenate cunctis notum;
At verò ubi ex perenni Vigilia ita even-
nerint, ne dum humores, & spiritus per
Cerebri substantiam diffusi acriores red-
diti, multum infensu evaserunt, sed
etiam Cerebrum ipsum in sua constitu-
tione, ac textura non leviter à naturali
statu declinasse indicio est, cum ipsius
medullarum, & nervorum principium
depravari, ac offendere contigerit ex con-
tumaci, diuturnoque pervigilio, aliter
convulsio, vel desipientia nullatenus
accideret. Cujus autem generis desip-
ientia hic intelligenda sit, facile ex su-
pradietis deducere licebit, quam nimi-
tum vocant melancholicam, vel mania-
cam, ab exustis, acidis, vel acerbis
humoribus progenitam; ab his enim plu-
ries dictum, convulsionem excitari sole-
re, irritatione in nervorum fibris indu-
cta; quamobrem pari ratione ab iisdem
desipientiam hoc loco memoratam profi-
cisci credendum est. Atque hinc modo,
facile quoque deducitur, cur Vigilia,
quæ plerisque innocua esse solet, in his
mali fiat, si nimirum ad eam convulsio,
aut desipientia subsequatur; siquidem
denunciat non à sola exsiccatione, aut
humoris absorptione illam provenire,
sed ab alia peiori, mordaci, ac virulen-
ta causa, quæ convulsionem, & demen-

tiam gignere valeat; vel saltem ex tali,
ac tanta substantiæ cerebri coarctatione,
ut roridum illius liquorem vel non gi-
gnat, vel in medullarum diffundi non
permittat, unde contumax, atque in-
compescibilis vigilia sensum, sensumque
suborta sit; quamobrem malum ægrota-
ti portenditur, & fortassis etiam interit-
us, nisi humectantibus simul, ac reu-
dentibus acritatem convenienter, oppor-
tunèque occurratur.

APHORISMUS XIX.

Ex ossis nudatione Erysipelas.

Adiciendum omninò est, *malum*,
vel implicite subintelligendum, ut
sensus aphorismi consonet experimen-
to, & menti Hippocratis; siquidem illo
omisso, nequaquam videtur utriusque
contemporaneum, quòd ossi nudato erysi-
pelas perpetuo accidat, quidque porten-
dat, cum supervenerit, ignoretur, at-
tenta ossis denudatione. At vero fieri
nequit, quin grave, & periculosum sym-
ptoma censendum non sit erysipelas ossi
denudato superveniens, tum suimetip-
sus ratione, tum ob ejusdem ossis denu-
dationem, quoniam denudatum os facil-
lime liviori, & corruptioni subicitur, un-
de postmodum sphacelus. Fuere siqui-
dem ossa omnia à provida Natura tenui
quadam membranula, quæ periosion vo-
catur, undequaque circumvestita, cu-
jus causa foveantur, & ab extrinsecis
alterantibus custodiantur; quamobrem
ubi illa orbata ambiens aeri exponuntur,
promptissime frigent livescunt, & quam-
libet aliam præternaturalem alteratio-
nem subire possunt; cumque liquor, &
vigor nervæus, qui per illam diffunditur,
propter ossis denudationem, per eas par-
tes permeare nequeat, sed vel hærescit,
& circumquaque restagnat, vel ex par-
tium circumstantium vitio, ac ambi-
entis aeris importuna actione, accescit, &
corrumpitur, proinde fit, ut ante dicta
mala exoriantur. Hinc cauti, & accu-
rati Chirurgi in ejusmodi casibus omnem
adhibent diligentiam, ut os nudatum
amiciant, ac balsamicis medicamentis
tutentur, simulque unà ab extrinseco

ambiente custodiant, & defendant, immo si quid in offe viciosum appareat, statim abrasionibus, ac lituris detergant, & amoveant.

APHORISMUS XX.

Ab Erysipelate putredo, aut suppuratio, malum.

Quamvis Erysipelas ad Tumores referri posse videatur, quia tamen à tenui admodum humore acri, & volanti plerumque fit, qui vix cutem affectam elevat, & rufo, vel flavo colore inficit, propterea sponte sua solet promptissime discuti, & insensibiliter resolvi, intacta, atque illaesa reliqua parte, si praesertim verum, ac legitimum illud fuerit. Cum autem praeter rubicundum colorem, in manifestum tumorem cutim attollit, mistum ex alieno, & crassiori humore esse solet, adeoque spurium appellatur; quin & pro ratione humorum admistorum, nunc phlegmonodes, nunc oedematodes, nunc etiam scirrhomodes dicitur, prout in colorem varium inclinat, & hunc, vel illum adjunctum humorem redolet, ut apud Chirurgos: quo casu nisi illorum peritia, & accurata diligentia accedat, facile in apostema degenerat, & suppuratio succumbit, nequeunte scilicet alieno illo, admistoque humore tam promptè attenuari, & exolvi. Id ergo considerans in hoc aphorismo Hippocrates, inquit, putredinem, aut suppurationem ex Erysipelate induram, malam esse, eo quod à sua consuetà constitutione recedat, & alio, quam dissolutionis, & evaporationis modo desinat, immo in gravio rem morbum, & in ulcus sanè periculosum commutetur.

Et quidem cum in putredinem, vel in suppurationem tendit, proculdubio designat ex mistura alterius humoris crassioris, indebitam fermentationem imbibuisse excitatam, per quam partes rebus exolutæ, faeculentas, ac tartareas reliquerint planè irrefolubiles, quæ cum æorem, ac virulentiam etiam contraxerint, facile insuper subjectas, & circumstantes partes inficiant, & corrumpant, ac tandem in gangrenam desinant,

substratum os vitiantem, contaminantemque.

Sed & ex putredine, aut suppuracione, nova semper febris exoritur, & non raro priore peior, infecto subindè sanguine, per affectam partem in cor remeante, indeque per corpus universum, unde postmodum gravius vitæ periculum imminet. Accedit, quod putredo ista, & suppuratio mali semper moris esse solet, ratione mistorum humorum spurium Erysipelas progenientium, qui cum ferè semper acorem salinum referant, vel procedente tempore adipiscantur, praeter crassitiam, & lentorem, sordidum quoque ulcus efficiunt, quod non tam facile detergi solet, nec tam cito consolidationem admittit; quapropter diuturna mora, etiam circumjacentes partes excitatis cuticulis, afficit, & novos, novosque tumores, ac abscessus promovet, dubium semper exitum comminantes, praesertim si circa articulos fiant, & in corporibus valetudinariis, humidisque regionibus, atque in ætate senili, ut multoties est observatum. Anno 1700. sub Autumni finem, ac decembris per totam hyemem sequentis anni 1701. Neapoli, genus quoddam crustosis Erysipelatis vagatum est, epidemicam constitutionem referens, quod cunctos facie peculiariter affecit, cum febre acuta, pervigilio, delirio, è naribus hæmorrhagia, aliisque symptomatibus perniciosissimis, è quo pauci admodum evalescere.

APHORISMUS XXI.

A forti in ulceribus pulsus, profluvium sanguinis, malum.

Ulcera, sicut etiam vulnèra, cum praesertim magna sunt, & in partibus arteriosis inflicta, solen circum labia, ob indigestam materiam, intumescere, & non raro etiam cum robore, dolore, & ardore sociari, ut propterea circumstantes venæ, & arteriæ sanguinem deducere, & excipere non valeant, unde postmodum ab ipso restagnante vehementius pulsant, & elatius attolluntur. In his ergo ait in hoc aphorismo Hippocrates, facile posse sanguinis profluvium

exinde succedere, impetente nimirum illo, atque aditum sibi per violentiam facientem: quod cum acciderit, malum esse subdit, tum ratione ipsius sanguinis immodicè profluentis, tum ratione ulceratæ partis, quæ ab ejusmodi immoderata sanguinis effusione languida, & effæta remanens, difficulter ad cicatricem sit perducibilis.

At verò hæc in ulceribus quibuscumque contingentia, longè graviora evadunt in Carcinomatibus, quorum proprium esse solet ejusmodi mala inferre, & fortes pulsus, aut irrestagnabiles sanguinis profusiones inducere, à maligna, virulentaque materia arsenicalem conditionem referente; quamobrem non solum malum, sed pessimum in his indicium promittitur insanabilitatis, & mortis.

Notavit autem signanter Hippocrates *fortem*, idest vehementem. & elatum *pulsum* esse debere: nam non quæ libet pulsatio in ulceribus mala est; quæ enim concors, & conformis est cum cordis cæterarumque arteriarum pulsu, mala non est, immò potius salutaris, cum sit conveniens debito Naturæ usui, arguens ulceratæ partis vim, facultatemque validam, & sanguinis circumeuntis blandam, consentaneamque conditionem. Quare, ut pulsationes istæ morboz sint, fortes, vehementes, impetentesque esse debent, vitium ulceris, & qualitatem materiz restagnantis designantes aërem, multumque infensam, quæ peculiari fermentatione ibidem excitata violenter concutiat, & percussat arterias, immò & ambitum totius partis ulceratæ, quocirca fiat, ut orificia arteriarum, & venarum ab impetente, atque erodente illius malitia referentur, & scindantur. Sed & nec solum ab ulceratis, aut vulneratis partibus, sanguis si profluat, malum erit, sed etiam à naribus, hæmorrhoidibus, utero, cæterisque immoderanter exiliat, quippe tunc arguit vitium tale in sanguine inductum, ut nedum labia ulceris, & adjacentes partes tumefaciat, & excruciet, verum etiam reliquas omnes totius corporis inflet, vellicet, & depravet; unde Celsus latiori planè significatione sententiam hanc expressit *lib. 2. cap. 7.* inquit: *ubi vehementer vena super ulcerama-*

*ventur, sanguinis profluvium erit. Ex quidem ex Cancerosis ulceribus aliquando observatum nares immodicè sanguinem fuisse, cum jam patientes in proximum exitum deducti toto corpore ejus malitia forent infecti. Sunt etiam, qui fortem, ac vehementem pulsationem non proximè in ulceribus, sed in corde ex ulceribus vehementer affecto, atque elato illam velint, veluti signum inflammationis ibidem inductæ, atque ex pulsu cordis manifestandæ, cum pulsationes omnes arteriarum ab unico, & solo corde procedant: & quidem non inverisimiliter dictum putaverim, quamvis cunctis ferè interpretibus creditum sit, pulsus Hippocrati vel incognitum fuisse, vel deneglectum; at verò si nonnulla in ejusdem operibus loca perpendantur, haud inficiabimur fuisse non rarò pulsus in ægrotantibus ab illo observatum, siquidem 4. *epidem. n. 9. In acutissimis febribus pulsus densissimos & maximos fuisse* adnotat: & n. 12. *In Tolo fabro pulsus tremulos, & tardos memorat;* itemque numer. 23. & 2. *epidem. sectione 5. cui vena, inquit, in cubitu pulsavit, insanus, & iracundus est:* & 7. *epidem. numer. 41. Pherecyde pulsus in fronte valdè obscurus memoratur: & numer. 42. Vena in temporibus saliebant* (pro venis autem arteriæ intelliguntur juxta Veterum morem.) *Et in Coacis prænotionibus, quibus in febribus, ait, vena in temporibus pulsant: atque ibidem: pulsus lethargicorum tardos esse, ait: & inferius, pulsus memorat in præcordio.* Pulsuum etiam circa tempora meminit *lib. de flatibus, & lib. de Alimento, venarum pulsationes, & aeris respirationem sanitatis, & morbi signa esse statuit.* Ex quibus locis colligere planè est, consuevisse aliquando Hippocratem pulsus observare, immò etiam in diversis corporis partibus, eo ferè modo, quo apud Chineses (superstitiosè tamen nimis) factitari legimus, quibus mos fertur pulsus in toto ferè Corpore percipi & observari; Verùm eos Hippocrates non ad eò magni fecit.*

APHORISMUS XXII.

Ab ventris dolore diuturno, suppuratione.

Dignosticus, & Prognosticus simul hic aphorismus summi operè ad praxim conducibilis est, admonens medicos, ut in tractandis diuturnis ventris doloribus cauti fiant, ne inadvertenter decipiantur, immò aberrantes à scopo expectatæ curationis ægrotos in perniciem deducant, quemadmodum non raro plerisque accidisse maxima sanè incuria, observatum.

Accidunt sæpè sæpius ventris dolores in intestinis ex retentis, constipatisque fecibus, à flatibus cavum eorundem distendentibus, & quodammodò convellentibus, à tenaci, hærenteque pituita acorem ponticum referente, & fibras contrahente, & corrugante, aliisque consimilibus causis *in nostra praxi* memoratis, exceptis his, qui ad utrumque hypochondrium pertinent, ut & ad vesicam, & uterum. Isti verò temporis diuturnitate, sponte sua desinere solent, vel ope medicamentorum remitti, atque aboleri, discussis nimirum flatibus, æstusis fecibus, subactisque aliis causis dolorem inferentibus, nisi tamen, ut bene advertit Galenus *in comm.* doloris ferocia à contumaci, repugnantique causa mors ægrum præoccupet. Quoties ergo dolor in diuturnum tempus producit, nec beneficio medicamentorum sedatur, aut desinit, indicio est, doloris causam cavum intestinorum, aut locum ad exitum per alvum patentem non occupare, sed interius reconditam esse; & fortasse etiam fixam, hærentemque in glandulis Mesenterii, Omenti, Pancreatis, & similibus que non nisi coctione, maturationeque subigi, & subacta, maturata, ac fluida reddita expelli possit: idque beneficio suppurationis, quæ opus Naturæ est, in rem malam alicubi conclusam, & fermentationi subjectam; unde jure optimo, inquit hic Hippocrates, à diuturno ventris dolore suppurationem esse expectandam, cum non alia substituta, per quam illa corrigi, &

expurgari queat. Nisi tamen Natura imbecilla evaserit à laboribus, & doloris diuturnitate, quam etiam Vigilæ molestissimæ, & virium iactura sæpè sæpius consequi consueverant, unde ægrotanti interitus ante suppurationem præcædit, ut non raro evenit in istiusmodi tumoribus, & abscessibus internis.

Tacuit postremò Hippocrates, *malum*, vel quod implicite subintellectum velis vel potius, quod in ipsa suppuratione contineatur, quæ licet opus Naturæ concoquentis sit, adedque bonum, mala tamen est saltem ex reliquo in parte dolente ulcere, quod difficulter admodum detergi, & ad cicatricem perduci potest, adeoque timendum deinceps est, ne in longius tempus protractum, mortem sic denique allaturum.

Quod hætenus de imi ventris doloribus est expositum, nonnulli quoque ad cæteras corporis cavitates, quas etiam ventres vocant, extendunt, nimirum ad Thoracem, & Caput, itaut si in his quoque dolores diutius perseveraverint, securam suppurationem portant paritione. Verum etsi id non improbaverim cum rationi, & experimento non repugnet; verisimilius tamen id videtur pronunciatum ab Hippocrate in infimo ventre, qui propriè, immò specialius talis dicitur, atque in diuturnum tempus dolorem sustinere potest, potissimum si in mesenterio, ejusque glandulis progignatur, ut dictum, Atque hinc modò facile etiam deducitur, dolorem hic ab Hippocrate memoratum haudquaquam vehementem, & magnum esse intelligendum; nam si magnus, & ingens foret, nullatenus posset in longum tempus produci, cum tantam doloris vehementiam, & acutiem Natura diutius ferre non possit citrà manifestum vitæ periculum. Modò in capite, & in pectore dolores, qui fiunt, semper sunt gravissimi, & citò intra terminum acutorum vel in salutem, vel in mortem desinunt; secus verò, qui in mesenterio, ejusque glandulis fiunt, leviores sunt, adeoque ad menses integros perdurasse fatentur historiarum: suppurata autem materia doloris causa, dolor ipse mitescit, & febris, si quæ fuit, remittitur; nam *dum pus conficitur, dolores, & febris accidunt magis, quam jam*

confusa: atque sine fine verum, sive sal-
sombre, parum refert, cum utrumque
esse possit, pro varietate humoris in par-
tedolentia congesti, & subest.

Postremo pro corpore animadvertent,
dum colligunt in glandulis molentem hu-
mores, præsertim crassos, & consisten-
tes, non solum per dolores excitare, neque
in suppurationem definire, sed aliquan-
do in tubercula densissima, scirrhos zmu-
lantia, commutari, æque ita cum in-
grostantibus consensere, ut Anatomicis
in positionibus dissectorum corporum
plurimos est observatum.

ARNORISMUS. XXIII.

*À dejectionis viscera difficultas intestino-
rum, malum.*

Sinceras dejectiones appellat Hippo-
crates, quæ uniusmodi sunt, & sim-
plicis, sincerique humoris conditionem
referunt, quales sunt, quæ folius flaven-
tis bilis, seu fellis humoris, aut nigri-
cantis, vel albi caloris comparere solent,
quæ à Veteribus ad flavam, aut atram-
bilem, & ad pituitam reduci consueve-
runt; quamvis nunc à detectis, indu-
stria anatomica, novis humoribus ali-
ter evenire referantur. Utcumque au-
tem ista fiant, cum comparant, mi-
nus male esse solent, eò quòd arguant
Naturam non tam variè distractam,
malèque affectam, nec viscera esse di-
vertimodè coinquinata, ut alios, alios-
que succos præternaturales gignant,
& genitos deponant in intestina, ut
alibi meminerat. Verumtamen non
ad eò à facibus sejunctis egeri debent,
ut penitus impermissa, ac solitaria e-
ducantur: tunc enim immodicum hu-
moris excessum, & causam effectri-
cem nimium præpotentem denunciant,
quæ haudquaquam à reliquis aliorum
viscerum succis corrigatur, ut cum
dejectiones flavæ sunt ab exuberantia
fellei humoris nullatenus à succo pan-
creatico edomiti, & contemperati,
vel contra, cum nigricantes sunt, ejus-
dem pancreatici acidioris redditi vi-
tium arguentes, qui ab inertis, pau-
coque succo felleo corrigi non potuit.
Has ergo vituperat Hippocrates tanquam
malas; tum ratione signi, quoniam si-

gnificant viscera, unde illæ derivant, à
naturalis constitutione degenerantia;
tum etiam ratione causæ, eò quòd indom-
ita, nec correctæ, quò tendunt, veluti
effera, partes cunctas insiciunt, depra-
vant, & excruciant. Quamobrem non
immeritò hoc loco animadvertit, à sin-
ceris dejectionibus dynterentiam superve-
nientem malam esse, non quòd, unde
cumque ista proveniat, mala non sit, sed
quòd longè gravior, ac molestior sit futu-
ra, cum à sinceris dejectionibus originem
habeat. Et quidem, ut mox dictum,
quoniam à causa provenit nimium præ-
pollente, & excedente, tum, in quali-
tum, in quanto, & viscera, unde dejectio
provenit, plurimum à naturali statu re-
cedentia, atque intemperata recogno-
scit: Quare intestina nectum continuis,
& constantibus doloribus extorquentur,
sed etiam facile subinde exulcerantur,
& exedantur. Hinc aliàs dixerat idem
Hippocrates, *dynterentiam ab atrabile le-
thalam esse*, quippe quæ à simplici, sin-
ceroque humore procedit, & alibi muta-
tiones colorum in evacuationibus com-
mendavit, utpote arguentes humores
sibi invicem in melius succedentes, &
mutuò se contemperantes, ne scilicet al-
ter supra alterum nimium prævaleat.

Quod autem hic edocet de malis de-
jectionibus sinceris à statu naturali in
præternaturalem, excipere convenit in
his, quæ è statu morbofo, & præter-
naturali in sanum accidunt, cum sci-
licet in declinatione morborum, &
præsertim febrium acutarum, criticè
contingunt. Tunc enim facile fit, ut
à victrice Natura, separante malum à
bono, unius dumtaxat sinceri humo-
ris febrem foventis evacuatione criticè,
& salubriter habeatur. Quo pacto ex-
perimus sæpenumerò tertianas, aliasque
febres acutas desinere solere, copiosa
simplicis humoris flavi, seu bilioli di-
cti, evacuatione, unde postmodum æ-
ger convalescat. Ita pariter in Aurium
obsurdentia scripsit Hippocrates bili-
olias dejectiones salutare esse, redeun-
te in pristinum auditu.

Neque insuper inquit Hippocrates
omninò futuram dynterentiam ab ejusmo-
di sinceris dejectionibus, sed solum sub-
conditione, si evenerit, malum esse, ut
propterea perperam à quibusdam omittat-
tur

que particula, *tristitia*. Quin & faciem depresso in singulari numero à faciemque utriusque Expositoribus notata, non unicam, sed incretam, nec modicam, sed copiosam effusionem designat, quæ scilicet valeat dolores, tormina, & cruentam quandoque evacuationem excitare, quæ profectò conditiones junctim solent de lentitiam comitari.

APHORISMUS XXIV.

In offe præcisione, desipientia, si in vancum apprehenderit.

OS hæc sumitur per antonomasiam, Cranium quod ceteris ossibus præcellat magnitudine, structura, ministerio, præstantia, ac sublimitate: Præciditur autem multoties exteriori dumtaxat lamina, vel ad medullium, aliquando etiam ad ejusdem concavum usque, ubi dura meninx appingitur, & alligatur: sed & quandoque parte posteriori, quæ durior, & validior est, interdum verò parte anteriori, tenuiori, magisque friabili, quæque molliorem Cerebri substantiam amplexatur, ubi plerique Phantasia, seu Imaginatricem facultatem stabulari arbitrati sunt.

Etsi autem indiscriminatim scribat Hippocrates ex illius præcisione desipientiam suboriri: putaverim tamen id non perpetuò successorum (quod sanè pluries observatum, irrita hujus aphorismi prædictione) nisi ad eam partem sectio, atque incisio facta sit, quæ meningem duram comprehendit: unde ipsa graviter læsa, vel saltem detecta, ab ambiente aere, à confluyente sanguine, hærentique sanie, aliòve humore præternaturam alteretur, & subjectam aliam piam meningem, & tenellam Cerebri substantiam in consensum trahat, indeque postmodum desipientia succedat, Hinc non absque dictum videtur, *in offe præcisione*: quod sanè verbum, antecuriosius incidi, aut secari significat, græcè *diuneri*. Neque solum incisione, sed etiam concussione crediderim os illud affici oportere, ut si fortasse desipientia (quam vocalem dicunt) propriè non sequatur, factam accidat, quæ mentalis dicitur, vel ea, quæ cum stupiditate, obstu-

perantia, baro, & ceteraque vigili confundi solet, de qua antea submonebat.

Sed quid voluerit intelligendum per ea verba, *si vancum apprehenderit*, non bene constat apud Interpretes. Puto tamen ego, id ipsum hic intelligi, ac *vancum*, id est in internam, & convexam cranii partem, quæ duram nostram suspensam sustinet: *vancum* autem illam partem appellat, quæ revera inter cerebrum, suis meningibus obtectam, & cranium, spatium quoddam intercedit, quo levissime, tardulque Cerebri motus expansionis, & amplificationis, peragi possit, ut in ejusdem cranii incisionibus compertum, & patentissimus est in recens natùs.

Quamquam autem hæc ita exposita Experimento, & Rationi non dissentiant: sunt nihilominus, qui in hoc Hippocratem erantinentur, quod rem scripserit rarissime contingentem, cum sapientius capite vulnerati, & cranio præcisi, nil penitus desperuerint. Verùm id summe, & accuratè Chirurgicorum diligentia tribuendum, qui efficacissimis remediis balsamicis ejusmodi vulnera, quam optimè tractare sint conati, & ne dum ab imminentibus ejusmodi periculis tueri, verùm etiam ad perfectam sanationem perducere satagerunt. Quæ autem mala imminencia præstat Hippocrates, intelligenda sunt à vi præcisionis, & vulneris, siquidem vulnera, & incisiones Cranii cerò certius hæc, & alia graviora mala minantur, imò inevitabilem mortem plerumque arcessunt, cum potissimum Cerebrum concutitur, & perturbant: atque in his, quæ vitæ Artis beneficium accidunt, aphoristicam hanc sententiam intelligendam in hoc recensita suadent juxta Hippocratis observationem, qui & posteris tradidit, quæ sola morborum vi, ac violentiâ, ut plurimum, contingunt.

APHORISMUS XXV.

Ex medicamentis potione convulsivo, lethalis est.

Initio libri Quinti dixerat convulsionem ab assumpto helleboro lethalem

esse; nunc, quod speciatim de uno genere medicamento purgantis asseruerat, ad quodvis aliud prorogat, ac extendit, si tamen catharticum sit, siquidem, ut bene exponit Galenus *in comm.* de propriè purgantibus, atque per irritationem, & acritatem humoris educentibus, intelligendum monet, cum convulsio non nisi ad acrimoniam, irritationemque nervorum consequatur, ut alibi à Nobis est explicatum. Cùmque de hac re satis, superque ibidem, & in aliis aphorismis, actum sit; idcirco in hac recouenda crambe immorari non licebit.

APHORISMUS XXVI.

In forti dolore Ventris, partium extremarum frigiditas, malum.

A Nec etiam docuerat in acutis morbis frigus partium extremarum malum esse: hic verò specialius memorat idipsum malum esse: & fortasse pejus inventris dolore; quoniam ibidem designat inflammationem genitam, jam jam in gangrenam vergentem, & partes internas mortificantem, unde postea extremarum frigiditas emanat, cum ista ab illis bene se habentibus vigorentur, & incalcescant.

Quoniam verò ventrem indefinitè nominavit, posset quis omnes tres animalem, spiritalem, & naturalem subintelligere, juxta consuetam Anatomicorum divisionem. Attamen satius credere licebit, notatum hic speciatim ventrem inferiorem; ibi enim specialius dolores atroces, & tormina fiunt; immò facilius ibidem gangrenæ, & morbificationes exoriuntur, unde postmodum extremarum partium frigus, quod sanè pluribus experimentis comprobatum in Cadaverum ejuscemodi genere mortis interemptorum dissectione; quia & varietas viscerum, glandulis, & membranis innumeris constantiam, idipsum promptè accidere posse suadet, ut consideranti patet. Cæterum etsi Intestina acutis potissimum doloribus subiiciantur, cætera nihilominus viscera suo pariter sensu prædita iisdem expertia non sunt, quæ cùm affecta fuerint, proximè ad iuncta, & consentientia intestina divexant, & condolere quoque co-

gunt. Denique, quod Hippocrates scribit *malum*, Celsus *lib. 2. cap. 8.* hanc eandem sententiam latinè interpretatus, inquit *periculosum*, nec sine ratione, quia ad harum partium inflammationem, & gangrenam nonnisi interitus brevi expectandus est.

APHORISMUS XXVII.

Mulieri utero gerenti si tenesmus supervenerit, facit abortum.

E St Tenesmus, torminosus, & irritus ille conatus desidendi, & egerendi fæces, in quo tamen vix musculum quid, sed cruentum, aliquando verò solus crepitus emittitur. Molestissimus sanè affectus, quo præter tormina, & intestinorum cruciatus, cupiditas deiciendi perpetua est, nec desinet, etiam si crebro venter comprimatur, atque ad egestionem sollicitetur; quamobrem frequentem hanc molestiam, & ventris compressionem, vulgò *Premitti* appellare solent.

Id ergo si utero gerenti accidat, abortum facit, multis ex causis, speciatim ex his, quæ illum excitant; siquidem plerumque ab ambiente aere frigido subter excepto, à cibariis acidis, crudis, crassis, ac glutinosis, gelidis potionibus, fructibus ponticis, & acerbis, aliisque, itemque ex natura ipsius morbi, & ex situ partis affectæ, cùm spinter musculus, & intestinum rectum co-asciantur; denique attenta molestia symptomatum adjunctorum, præsertim verò torminum intestinalium, & assidua ventris compressionem, quibus omnibus accidit sæpenumerò stomachi tum in appetendo, tum in dirigendo nimia imbecillitas, qua vires deinde non leviter immi nuuntur. Atqui hæc utero gerenti potissimum insensibilissima sunt ob viciniam partem affectæ, & ob ingentem noxam, quam idem uterus subire cogitur ab iteratis compressionibus, quæ cum infans diutius sufferre nequeat, alia ex parte multum ob carentiam alimenti labefactatus, proculdubio abortui succumbit, nisi Artis auxilio succurratur, de qua de in praxi.

APHORISMUS XXVIII.

*Quando os, aut cartilago, aut nervus
abscinditur in Corpore, neque auge-
tur, neque coalescit.*

Qua ratione sit denuò præfens aphorismus hoc loco insertus, cum ali-
bi *aphorismo 19. sexti libri* latius, clariuf-
que eadem sententia referatur, & nedum
de his, sed de aliis quoque similibus par-
tibus discissis, ac resectis, explanare non
ausim; nisi dicere cum aliquibus velimus
industria librariorum fuisse adjectum, ut
per ampliorem libri molem, hunc reli-
quis aliis coequarent. Quomodo cumque
autem se res habeat, quia nil ultra
continet præter ea, quæ ibidem memoran-
tur, cum locum adeat, qui de his instru-
ctus esse velit.

APHORISMUS XXIX.

*Ei, qui leuco phlegmàtia detinetur, si
fortis ventris fluxus supervenerit, à
morbo liberatur.*

Quid nomine Leucoplegmatis in-
telligat hic Hippocrates, non satis
benè liquet; aliquando enim cum Ascite,
quandoque etiam, immò plerum-
que cum Anasarca, aut Hyposarca con-
funditur. At verò contra Ascitem pu-
gnare videtur *aphorismo 27. sexti*, in quo
dicitur, quòd hydropicis sectis, vel uftis
si aqua affatim exeat, moriuntur; cum
hic ex adverso dicatur vehementem, &
copiosum alvi fluxum illos liberare;
quamobrem verisimilius putandum Ana-
sarcam, aut Hyposarcam intelligendam
esse, in qua crassa, ac lenta pituita, vel
etiam lymphæ glutinosior reddita, in
extimis partibus corporis, & sub cute
universa, diffusa hæret, nihilum com-
patientibus visceribus internis, ut in
prorrheticis dicitur, sed solum vitio
lymphaticorum vasorum resorbere per
glandulas illam non valentium. Soluta
namque fortiter alvo universus ille hu-
mor pituitosus, vel lymphicus glutino-
sus, per glandulas ipsas inter sese connexas,
& consentientes, facile sensim,
sensimque deducitur in proprios ductus,
& salubriter evacuat. Porro cum hoc

evenit, validum naturæ robor indica-
tur, quæ non solum vias evacuationis pa-
tentes reddit, sed etiam humores ipsos
evacuandos disponit attenuazione, disso-
lutione, lubricitate; nullo interea viscerum
internorum detrimento exoriente, quod sanè
facilius in Asciticis haberi solet. Atqui
fluxus iste alvi vehemens, copiosus, &
crassi illius humoris, qui peccat, esse
debet, quemadmodum hic indicatur, ne
scilicet tenuiores humores egerantur,
crassioribus, ac tenacioribus relictis;
quamobrem non immeritò notatum, *fortem,
ac validum* esse oportere, ut à leucophegmatis
liberet.

Sed quamvis de Anasarca, aut Hypo-
sarca sententiam hanc simus probabilius
interpretati, haudquaquam tamen
diffidendum, id ipsum salubriter quoque
evenire posse in Ascite, in quo licet in
abdomine contentus humor non tam
facile ad Intestina deduci possit, eo quòd
supra peritonæum ille fluctuet non rarò
tamen factum est, ut parante sibi viam
Natura, adhuc salutariter inter mali
initia sit evacuatus, & cum Ascites al-
tam ibidem non fixerit radicem, nec ad-
jacentia viscera infecterit, aut labefacta-
verit; quo casu etiam eos perire accidit:
etsi ab uberrima feri evacuatione videantur
sublevati, quoniam paulò post in no-
vam feri collectionem, à labe in visceribus
relicta, recidunt; laxatis simul unà
glandulis, & vasis lymphaticis erosis.
At verò neque hinc colligere audeant, qui
adaucter à Naturæ evacuationibus ab
Arte promovendas pari gradu procedere
contendunt, licere nimirum prudenti
Medico id ipsum rationabiliter tentare,
quod aliquando à Natura criticè peractum
est: nam disparitas longa, lataque
nimis est inter utrumque: Naturæ opus
siquidem tempestivum, ac opportunum
quis unquam, etsi peritus artifex, ad-
amissim poterit imitari, ut aliàs à nobis
indicatum. Quin & ipsam quoque
non rarò fallere, ac falli, experimur
cum in iisdem evacuationibus salubriter
interdum inchoatis tandem deficiat,
& naufragetur sæpètæpius æger in portu.

APHO.

APHORISMUS XXX.

Quibus in alvi profluviis excrementa spumosa sunt, iis ex capite pituita defluit.

Diarrhoeam non ineptè plerique multiplicem faciunt, tum pro diversitate humorum ecretorum, tum pro varietate partium affectarum, unde illi originem ducunt; memorat autem hic Hippocrates eam, quæ à capite malè affecto, atque ab humore ejusdem causa congesto, & vel ingenito, vel non repurgato, derivat. Inquit autem illam internosci à spumosis excrementis per alvum egestis, non quòd ista, si compareant, cerebrum affectum cerèò designent, cum possint aliundè procedere, etiam ab ipsis intestinis, sed quòd malè affectum caput, si fortasè per intestinorum cavitates exoneretur, excrementa spumosa deponat, atque ab eisdem apparentibus id ipsum alleviari spes non levis adsit, quemadmodum in *Coacis prænotionibus* de Angina per intestinales vias solvenda, idem Author admonet.

Dicuntur autem spumosa excrementa, quæ prætar mucum, tenacemque pituitam, bullosa comparent, & intermixtos flatus, illam attolentes, ac quodammodo fermentantes, necnon etiam crepitus adjunctos habent. Tales autem egestiones sunt, quoties lymphicus, sive pituitosus humor acorem contraxit, & cum tenui, effetoque felco humore, ad intestina delatus commiscetur, qui cum è glandulis inter se invicem connexis prodeat, & potissimum à Cerebro, quod magna glandula ab Hippocrate dicitur, nimirum si hic ab eodem censentur ejuscemodi spumosa excrementa è capite defluere, non quòd proximè spuma ipsa à Cerebro dependeat, sed quòd pituitosus, seu lymphicus humor ab ipso malè affecto, cæterisque glandulis potissimum rificetur; qui deinde in intestinis à mistura cæterorum succorum, atque ab intermixtis flatibus spumofus evadat; quin & non rarò, docente eodem Hippocrate *lib. de intermixtis affectionibus, & libr. de Glandulis* per ventriculum, & glandulas per ipsum

interfertas ad alvum exoneratur; non levi intorea, nec unica, sed ingenti, ac multiplici fermentatione in itinere promota à variis succis per ductus, & viscera occurrentibus, præsertim felleis, pancreaticis, & intestinalibus, ut ex Anatome constat; sed & per glandulas ipsas, in quibus secretur, diversimodè commotus, atque inæqualiter discerptus, variisque salium generibus, pro varietate fermentorum, vel partium, per quas transit, imbutus facillimè deinde spumescit, & quæ in intestinis inveniunt excrementa, pari conditione inscitur, immò multò magis, coadjuvante nimirum accommodata ejus loci ad fermentandum habitudine.

Quod autem hic Interpretes opinantur de spumæ generatione, ab intercluso aere in liquoribus vel motu exageratis, vel calore bullientibus, verum quidem est in iis, quæ extra corpus sunt, quibus aer intermisceri potest; ac cum humoribus per corporis vasa discurrentibus, quomodo unquam externus aer commisceri queat, non bene liquet, nec rationabiliter sibi quis persuadebit, cum vix is pulmonis tracheolas subeat; quamobrem, quod Galenus in *comm. edocet: flatuosum spiritum, dum humori commiscetur, vehementem habentem motum, & inæqualem, ita quod ipse dirumpitur, & pituitam frangit in multas partes, & parvas, spumam progignere, verisimilius aptabitur fermentantibus in seipsis humoribus inter se invicem commixtis, ut mox est expositum, cum fermentatio ad localem etiam motum partium heterogenearum seipsas subigentium, per quam optimè reducatur. Cæterum adhuc si à Capite pituitosus, vel lymphicus humor non defluat, ut ex longo itinere, & cæterorum succorum commitione, agitari queat, & spumofus fiat; satis tamen erit si ex confluxu solum prædictorum humorum inter se invicem fermentescentium commotio talis habeatur, ut excrementa spumescant, adeoque indicent, à laborante Cerebro pendere, si crassior lymphæ inde deducatur ob malam per ejusdem glandulas repurgationem, veluti per sitrum sanum plus justo, vel obstructum, habitam, quemadmodum in catharrhis, ut proinde per*

gland-

glandulas sensum, sensumque delabatur in ventriculorum, & intestina. Constat autem ex Anatome consentire cum Cerebro glandulas penè universas corporis, tam arte inter se connexas, ut catenata indissolubilem efformet, ut præsertim sunt Corticales Cerebri, Papillares, Pituitaria, quæque in collo, jugulis, faucibus, & in Oesophago interspersæ sunt ad Ventriculi fundum usque, indeque ad intestina, Pancreas, Mescenterium, ut reliquas fileam viscerum planè omnium, & subcutaneas dictas, quæ nexu equidem inexplicabili cum fibris partium, & præsertim membrana cæcæ texturam efformant reticulatam, ut sermè dixerim, aliud non esse humanum corpus, exceptis ossibus, quam exactam, elegantemque compagem glandularum fibrarum filo consultam, extructam, & intertextam. Quare, qui hæc in humano corpore consideravit, planè perdisceat, qua ratione Hippocrates dixerit partes omnes inter se mutuo consentire, & consensum in toto corpore unum esse, *conspirationem unam, & omnia esse consentientia*: & lib. de locis in homine innotuit scripsit; corporis autem *fibulae partes altera alteri, ubi hinc aut illinc pro cesserit, morbum statim facit, venter capiti, caput carnibus, ac venter, & reliquæ omnes juxta eandem rationem, quomodo venter capiti, & caput carnibus, ac venter, &c.* Et paulo infra: *Corpus porro ipsum sibi ipsidem, ac simile est, & ex istdem compositum est: similiter autem habet pravæ, & magnas partes, itemque infernas, ac supernas: & si quis minimam partem corporis acceptam malè afficere velit, totum corpus affectionem sentiet: qualisemque tandem ea fuerit, propterea quidd minima corporis pars omnia habet, quæcumque & maxima, &c.* Hæc Hippocrates.

APHORISMUS XXXI.

Quibuscumque febricitantibus in urinis sunt sedimina veluti farina crassior, longam aegritudinem fore significat.

PROGNOSTICUS hic aphorismus fortassis est opportunus, & congruentius inter eos, qui lib. 4. continentur, fuisse relatus, cum ibi de his, quæ ad febres pertinent, sermo habeatur, sed quoniam Nobis nupiam cura fuit aphorismorum connexionem exquirere, aut veluti necessariam in hoc opere investigare, propterea parùm iuterit, quo locus hic adiiciendus, modò sententia utilitatem, veritatemque fuerimus assecuti.

Urinarum sedimenta hic considerans Hippocrates in febricitantibus, didicit ex illis futuras chronicas, ac diuturnas febres, si farinæ crassiori, vel fursuræcæ simile quid referant. Sunt enim sedimenta in urinis repurgamenta eorum, quæ è circulante sanguine in visceribus deponuntur, atque cum sero urinario ad filtra tubulorum renalium amandantur, ostenduntque propterea quidquid in sanguine, & visceribus, præsertim in ventris superabundat, atque uti innoxile scernitur, ac repurgatur. Quoniam vero febres cum longæ futuræ sunt, à crassis, lentis, tartareis, atque acidis succis progenitis foventur, & hi diuturno planè tempore egent, ut dissolvantur, attenuentur, ac separentur, per fermentationem in se ipsis promotam, proinde sit, ut cum ejusmodi humores prævalent, longas quoque aegritudines excitent; quandoquidem hi non aliò promptius deduci solent, quam ad Renes, quò superabundantes in sanguine, & visceribus humores fermentis eorundem subacti, & secreti, simulcum sero urinario transcolantur, ac deponuntur, & actione inter se ipsos inita, acidum illorum à sale urinoso alkalino subitur, unde præcipitatio succedit cum depositione partium tartarearum, & crassiorum, quæ fundum matulas potentes sedimentum urinarium efficiunt farina cras-

Hipp.
lib. de
alimen-
to V.
Gal. ibi-
dem, &
primo
de usu
pur. c. 8.
& primo
de nat.
tur. fac.
cap. 11.

crassiori simile ; Quamobrem cum istud in urinis comparet, indicio est, crassos, tartareos, acidosque succos in corpore prevalere, qui febriem foventes, illam significant diurnam, & chronicam futuram.

Cæterum tunc solum sedimenta istiusmodi farina crassiori similia morbi longitudinem indicabunt, cum intra sanguinis vel coagulati, vel dissoluti vitium, accidunt, à sola scilicet crassioris lymphæ, vel glutinosi serii abundantia ; at verò si cum aliis pravis symptomatibus conjungantur, mali moris in sanguine vitium attestantibus, nedum mala erunt, sed etiam lethalia, ut contigit *Sileno*, & qui in *Dealcis borto Decumbat*, ut bene advertit Galenus; quoniam tunc non à multitudine, aut crassitie humorum dependent, sed à veneno dissolvente, & sua acritate veluti in cinerem redigente glutinosam sanguinis substantiam, quam rescicere difficillimum est, & acre, ac corruptivum ejusmodi venenum retundere, ac debellare, penè impossibile ; unde tandem, fatiscente corde, animal perire cogatur.

APHORISMUS XXXII.

Quibus autem in urinis biliosa sedimenta, ac supernè tenues sunt, acutum morbum significans.

Aphorismus hic contrapositus videtur præcedenti, quoniam sicut in illo sedimenta furfuracea, vel farinacea, veluti à pituitosis succis pendentia, chronicam, & longam ægritudinem portendere dicta sunt ; ita in hoc à sedimentis suspensis, & elatis, utpote à biliosis humoribus exortis, acutus morbus prædicatur : & quamvis in priori, attentè potius videatur sedimenti substantia, atque conditio, in hoc verò locus, & positus ejusdem, si restamen ipsa intumescens pensuatur, idem omnino in utriusque, sub diversâ licet consideratione, perpensum animadvertemus, cum ea, quæ farinæ crassioris similitudinem referunt, fundum petant, quæ verò biliosa sunt in altum attolluntur ; unde se-

diminis substantia in præcedenti aphorismo considerata re ipsa convenit cum sicu hic memorato.

Naturalis equidem sedimentis postus in urinis, ut salubritatis indicium sit, medius planè esse debet inter sublimem, & infimum, cum is propriè pertineat ad hypostasim, quam tantopere Medici in urinarum inspectionibus desiderant, eo quòd peractam, absolutamque in operibus Naturæ, coctionem, secretionemque demonstrat, quæ mediocriter incrassando procedere dicitur.

At verò variat plerumque sedimentum à conditione varia humoris concoquendi, aut secernendi ; unde qui crassus ; & lentus est, licet Naturæ concoquenti, ac expellenti subjiciatur, innum semper suo pondere in urina locum petit ; tenuis verò in altum effertur, & eo magis, quò urina ipsa multo sale saturata est ; quo sanè pacto gallinaceum ovum experimur in catino aqua salita repleto, sursum magis, vel deorsum tendere, pro ut paucò, vel multo sale marino imbuta illa fuerit.

Quoniam verò sedimenta biliosa, præ cæteris tenuiora sunt, ut ex adverso à phlegmaticis & crudis humoribus procedentia crassiora, & compactiora ; proinde fit, ut illa sursum attollantur, hæc deprimantur, & fundum matulæ petant : etenim illa volantis sulfuris, ista acidi coagulantis conditionem participant. Adjecit insuper Hippocrates biliosis hisce sedimentibus, aliam in urinis conditionem, ut *supernè tenues sint* : quæ verba, cui aptanda sint, non satis liquet : & quidem non sedimentibus, quæ cum biliosa dicantur, planè tenuiora quoque, ut dictum, esse debent ; neque urinis, quoniam haudquaquam videntur posse simul esse biliosæ, & tenues, præsertim juxta expositionem Galeni, qui tenues arbitratur ex mente Hippocratis intelligendas perpetuò aquosas esse. Verum rationabilius illa congruent urinis ipsis, tum secundum propriam substantiam serosam consideratis, tum secundum earumdem contenta, græcè hypostasies ; quoniam in ejusmodi casibus, ut acutiem morbi indicent, præter sedimentum biliosum, supernè tenues quoque esse solent ; hac enim ratione neque multitudinem, neque crassitiem, aut oleo-

oleositatem bilis significant; quippe fieri adhuc potest, ut cum sediminibus biliosis, urinarum substantia undequaque crassa, & flavo colore plurimum tincta copuletur, at verò, ut breviter, & acutem morbi prænunciet, tanto humore flavo tincta, ac saturata esse non debent, ut pene ictericæ videantur, cum multitudo, crassities, & oleositas ejusdem longitudinem potius præsignaret. Attamen nec omnino tenues, seu decoloratæ esse debent; ita enim malæ quoque ferunt, ob symptomatum, & signorum disparitatem, sed supernè solum, hoc est ea parte, qua sediminibus supernatant, & per comparationem ad infernam earundem partem, qua coloratior, opacior, crassioresque erunt. Qua sanè ratione salino-sulphureus humor illas tingens, nedum tenuis, sed etiam modicus designatur, qui propterea citò concoqui, fecerri, atque expurgari possit, unde postmodum morbi acuties, & brevitatis. Quod si fortasse tenuitas urinarum talis sit, ut flammeam conditionem referat, & illas reddat quales alibi Hippocrates pellucidas appellavit, tum sanè non solum acutus, sed etiam peracutus, & valde periculosus præsignabitur, veluti in delirantibus, ac phreneticis, detenta nimirum parte salino sulphurea crassiori, atque alicubi in partibus principalibus hærente. Verùm Galenus in *commentario supernè tenues* non ad situm, sed ad tempus retulit, ut proinde voluerit eas tenues intelligendas fore inter initia, & cum nondum coctio in illis relucere conspicitur, quoniam inter initia morborum omnia cruda sunt, adeoque tenuia, & coctio, ut dictum, increassando procedit: At verò neum, more suo, acriter invehitur Cardanus, quem adeat, qui velit, cum id nostra nunc non interlit.

APHORISMUS XXXIII.

Quibuscumque urina divulsa sunt, iis turbatio fortis in corpore fit.

Quod antea de urinarum sediminibus, nunc de iisdem in universum secundum totam substantiam, &

contenta, consideratis, sermonem subiicit, atque divulsas urinas fortem, seu vehementem turbationem in corpore significare.

Quid verò pro divulsis intelligat, licet Galenus in *commentario* dubitare videatur, si tamen perpendantur, quæ ipsemet Hippocrates aliis in locis adnotavit, & in Epidemiorum ægrotantibus observasse meminit, proculdubio minimè ambiget, divulsas, distractasque urinas dici, quæ sive in substantia serosa, sive in contentis, sive in utrisque sibi non cohærent, & inæquales, inconstantisque observantur, & modò tenues, modò crassæ, nunc uno, nunc alio colore tinctæ, & sedimenta disjuncta sursum deorsum, aut ad latera, magis, minusve, concocta referunt, vel eodem tempore, vel diverso, quemadmodum in Philisco in Pythone, uxore Philini, aliiſque.

Quamquam autem indicia ex urinis desumpta non rarò fallacia sint, cum pleræque malæ creditæ, quibusdam consuetæ sint, & naturales, immò variatæ in ætate constitutione, victus ratione, exercitatione, aliisque, sæpenumero etiam variæ esse solent, & pro re nata etiam nunc bonæ, nunc malæ, nisi peculiare adhuc viscerum, præsertim naturalium, affectiones, specialiter quoque illas permittent, ut in hypochondriacis potissimum, unde dubiæ prorsus conjecturæ deducantur; attenda nihilominus æquabili corporis constitutione, ac nihilum præterea permixta in suis ductibus urina, quæ à serosa sanguinis parte, & à lymphâ procedere putatur, proculdubio fidelius indicabit, quæ in vasis sanguiferis gestæ sunt, aut in ductibus reliquis corporis, quos pervadit; quamobrem visceribus, ac ductibus omnibus in sua naturali habitudine constitutis, quando-cumque urina divulsa, atque in suis partibus contentis disceptæ comparent, ingentem in sanguine commotione attestantur. Tunc enim sic affectæ, ac distractæ minguntur, cum inæqualiter partes inutiles à sanguine fecerribiles, & fermentationi subjectæ, non totæ simul repurgantur, sed prout à puriori parte sanguinis, tractu temporis secedunt, quare interrupta in-

inutiles illa impuritates in urinis observantur magis, minusve concoctæ, & compactæ; quo aliæ ab aliis melius per fermentationem subactæ fuerint. Eiusmodi itaque in urinis varietates indicant fortem vehementemque in sanguine commotionem, per quam partes inutilis ab utilibus seungi necesse est; neque enim aliter istæ ab invicem secedunt, & separantur, quam per fermentationem in præcipitationem desinente, quemadmodum experimur in musto dohis incluso. Rectè ergo Hippocrates ab illorum sedimentis apparentibus distractis, ac divulsis, vehementem in corpore turbationem conjicit. Verumtamen commotio hæc, & turbatio non raro etiam fieri solet in hypochondriis, cæterisque visceribus naturalibus, è quibus sæpe urina per compendarios meatus educitur, ut aliàs ostendimus; cum jam satis Anatome compertum sit, adhuc breviori tenere urinæ materiam in renes percolari, ut propterea peculiare horum viscerum affectiones indicare solet, ut de hypochondriacis dictum; quamobrem non immeritò Hippocrates indefinitè dixit: *fortem in corpore turbationem fieri*, comprehendens sub nomine corporis omnem, & quamcumque ejusdem cavitatem, ubi fermentatio, & heterogeneorum succorum commixtio, & exagitatio haberi potest.

APHORISMUS XXXIV.

Quibus in urinarum summo bulla insident, morbum renalem, & longum significant.

ERuie & in hoc aphorismo longi, & renalis morbi prognosticum Hippocrates ab his, quæ urinis insident, cujusmodi sunt bullæ parùm differentes à spuma, nili quod hæc confertior, sed humiliorem inclusi halitus elationem in materia crassiori, illa veluti a materia hærente quidem, sed magis expansibili sublimiorem latioreque tumescitionem referunt, non tamen adeò arctè inter se connexas insident autem istæ urinis, cum in mictione sal uni versum, veluti ammonia cum volatile sali acido lymphico, & sero urinario commixtum, mutua vicissim actione in-

tenues halitus elevantur, qui quoadusque extricari nequeunt à parte phlegmatica urinarum, supernatantes bullas, & perdurantes excitant; at verò postquam interno nisu, atque adigentis externi aeris impulsu extenuantur, rarefiunt, & discerpuntur, statim dissolvuntur, & evanescent.

Cum igitur hæc insidentes urinis apparent, Renalem morbum significant; quoniam arguunt purulos, tubulosque renum, ac eorundem filamenta in pelvim delinencia, anfractuosa, & implexa evasisse, ut proinde non tam promptè transcolare sinant serum urinarium suo sale imbutum; à tartareis, acidis, viscosisque succis, per eas partes derivantibus, undè facile, procedente tempore, tubuli ipsi, & cavum renum infæcari possint, & gravia calculorum, obstructionem, tumorum, aliorumque similium accidentium incommoda, ipsis inferre, si præsertim præter bullas sedimentum illa referant sabulosum, crassum, & sæculentum. Ab his enim planè constat ægritudinem Renalem futuram longam, siquidem vitio crassorum humorum excitatæ ægritudines longæ sunt, & præsertim si acorem illi, ut plerumque fieri solet, simul unà contraxerint, quo crassities, & aciditas humorum difficulter subigitur, & cedit.

APHORISMUS XXXV.

Quibus autem summum est pingue, & confertum, iis renum dolor, & morbus esse acutus significatur.

QUOD dixit de bullis insidentibus, nunc de superficie ejusdem urinæ pingui & conferta pronunciat; sed multò gravior quàm antea, quippe exinde ait non longum, sed acutum morbum Renum significari. Apparet autem summa urinæ superficies pinguis, ab adiposa alicujus partis substantia dissoluta, & liquefacta; atqui hæc non tam ingenti, exurentique calori renum, aliarumve partium circumstantium tribuenda est, ut Interpretes existimant, quàm salicrodenti, ac exolventi per eas partes, cum sero urinario transcolato, quod

etsi adipem ipsum jam concretum minime diluat, aut corrodat, si tamen glutinosam substantiam alimentorum abradat, atque, exolvat, poterit quoque adiposam urinam reddere, & secundum superficiem pinguefacere, id quod plerumque fieri solet in febribus æstivis, aut inflammatoriis; quamobrem acutus morbus exinde significatur. Nedium autem pingue, sed etiam confertum, coactum, & concretum esse oportere adjicitur, ut nimium non oleosum, aut guttis adipis conspersum urinæ summum intelligatur, quo scilicet compacta substantia sit ex partibus excerpta. At verò falluntur, qui putant acutum morbum hic ab Hippocrate notatum Renibus ipsis insidere, cum is universaliter, atque indefinite in aphorismo recensetur, ut etiam è quibuscumque partibus, immò è toto corpore pendere possit; Renibus autem solus dolor adscribatur, qui planè tum ab acuto morbo cum febre conjuncto, tum etiam ab urina erodente, multoque acri sale vim habente pungendi, & partium nexum solvendi, imbuta provenit. Hinc hallucinatos eos existimaverim, qui, ut Galenus in commentario recenset, pro nephriticis, phreneticos morbos exposuerunt, coarctantes Hippocratis dictum ad hunc unum dumtaxat particularem affectum, quidem à renibus remotissimum; cum tamen urinæ, & urinarum contenta, si unquam probabilius quid significant, planè Renum & Vesicæ affectiones specialius ostendunt, ut cunctis notam. Quod si concretus adeps totus simul in urinis excernatur, nec iteratis vicibus appareat, ut confertim potius exeat, quam confertum, conservatumque, tunc profecto à renibus, & partibus circumstantibus specialiter prodibit, eadem penitus de causa, ab acri scilicet, erodentique humore falso cum urinis excreto, vim habente reselandi, & abradendi.

Unde autem frustulum adipis, vel adeps ipse liquatus, deindeque in renibus concretus prodeat, non bene ex Anatomie ab Interpretibus explicatur, quippe ex illa constat Renum substantiam in seipsa consideratam adiposam non esse, & canaliculos in ejus pelvim desinentes, membranosos, fibrosos, ac duriusculos

esse; ut nec tamen facile erodi, nec erosos adipem æmulari, sed potius strigmenta membranacea, vel filamentosa. Adeps autem, quo Renes circumvallantur, licet multus sit, & undequaque illos circumambiat, haudquaquam tamen in ejus substantiam, aut cavitatem patet; unde etiam si liqueat, vel abscondatur, nullatenus potest in Renum pelvim deduci, & per urinas expurgari; quamobrem difficile admodum videtur, viam invenire, qua ipse deduci, & cum urina permisceri queat, ut supernatans in eadem compareat. Hinc verisimilius existimaverim, adipem in urinis apparentem, vel glutinosa sanguinis portione prodire; vel è glandulis atrabilaris, & succenturiatis ductis, quæ consensum cum renibus ineunt, illuc guttatim deduci, ac deinde vel in renem pelvi, vel in vesicæ cavo concrefcere, & frustulum adipis æmulari. Sed fieri quoque potest, ut male effectis renibus phlogosis, inflammatione, tumore, tam in suis porulis amplificentur, & hinc, ut possint attenuati, liquatique, saltem ex parte circumambientis adipis substantiam excipere, atque in pelvim deducere, atque præsertim Recentiorum Anatomicorum observatione, qua universa renium substantia refertur innumeris tubulis per via, ac fibris glandulisque quaquaversum intertexta, quæ ad pelvim undequaque patulam desinant.

APHORISMUS XXXVI.

Quibus autem morbo renali laborantibus prædicta accidunt signa, doloresque circa spina musculis sunt: si quidem circa loca exteriora fiant, abscessus quoque exterius futuror expecta: si vero dolores magis circa loca interiora fiant, etiam abscessus expecta futuros interior.

QUæ hætenus ab urinis deduxerat, nunc à doloribus posticam renium partem occupantibus alia præfagit, & quidem futurum abscessum ad interiora, vel exteriora lumborum, prout illi internas, vel externas partes magis obsederint, aut pervaderint: Et quidem,

dem, quoniam Renes ad eas partes siti sunt, quæ lumbos, & lumbares musculos respiciunt, non raro proinde accidit, ut dolor unius partis, alterius dolorem mentiatur, & aliquando dolores lumborum, & musculorum, tum ad spinam, tum ad abdomen pertinencium, præsertim cum tumefacti, ac inflammati fuerint, nephritidem referant; & è converso, attentis solummodo situ, & doloris qualitate, quandoquidem se quoque deceptum fatetur Galenus in internoscendo colico à nephritico dolore, ob eandem partium vicinitatem; quin & dolor renum facillimè cum lumbis communicat, quemadmodum experientia innotescit, & edocet etiam Hippocrates *lib. de internis affectionibus*; quamobrem plerique crediti nephritidem passi, inventi sunt subuisse abscessum in musculis lumborum, ut de quodam Medico Pisano fatetur Mercurialis, & in quibusdam aliis observatum memorat Bonetus, quamquam dolor in his, atque doloris sedes omnino differentes sint. Accuratiùs igitur hic Hippocrates animadvertit, quibus jamdiu morbo Renali laborantibus prædicta accidunt signa, & ex urinis, earumque contentis, nihilum levantur, doloresque ad spinæ musculos protenduntur, facillè fore, ut circa ea loca abscessus fiant, interius, vel exterius, prodituri, prout ad interiores, vel exteriores partes illi vergere videbuntur. Fiunt autem, perdurantque tandiù ejusmodi dolores ab humoribus ad eas partes transfluxis, & non raro etiam paulatina congestione concretis, quamdiù nec exolvi, nec per renes, aut ureteres ad vesicam, nec per alios ductus ad alvum transferri, & evacuari possint, sed in tumorem, & abscessum coacerventur, unde si renum substantiam, aut alias circumjacentes partes cum renibus consentientes occupaverint, & fermentatione, uppuratoneque sensim inducta, fluidiores redditi fuerint, aliò tandem decumbent, atque (Natura tamen existente valida) per diruptionem, atque evacuationem aliquam se prodeant; si vero lumbares musculos pertingant, ad extimas rerum partes in illis abscessus fiet: procurante interea Natura, qua porta data possit illos exonerare. Hæc

autem præter antedicta comitabuntur febres suppuratoriz vocatz, manifesta in lumbis elatio, ac tumefactio, itemque rubor, ac dolor, tactu longè sensibilior, quibus prudens, ac diligens Medicus, pro re nata, congruis remediis, vel internè, vel externè administratis opportunè opitulabitur.

APHORISMUS XXXVII.

Quicumque evomunt sanguinem, sine febre quidem salutare: si vero cum febre, malum. Curare vero acerbis, & refrigerantibus.

Verbum evomere, quamquam alibi videatur latiori significatione ab Hippocrate usurpatum pro quacumque sanguinis per os rejectione; hic nihilominus strictè sumptum audiendum est pro ea dumtaxat, quæ è ventriculo procedit, cujus actio specia is est vomere. Eos igitur hoc loco considerat Hippocrates, qui sanguinem evomunt, idest ex ventriculo sanguinem eructant, seclusis, iis qui vult è pectore, vel è capite illum expuunt; quippe haud facillè foret febre exemptos eos inveniri, qui sanguinem tussu, atque ex pectore egerunt, saltem procedente tempore excreationis vel ratione ipsius sanguinis multò antea malè affecti, aut postea alicubi stagnantis, & suppurati; qui verò simplici excreatione è faucibus, aliisque adjacentibus partibus illum expuunt, veluti rem nimis levem patientes, haudquaquam videntur sub tanta Aphoristica sententiæ contemplatione comprehensi, longè admodum ab Hippocratis proposito, qui res graves, & notatu dignas solummodo in aphorismos redegit.

Sed unde est, quod alibi *lib. 4. aphor. 25.* scripserit: *sanguinem, qualiscumque is sit, supraferri malum*, hic verò, saltem sine febre, salutare esse dicat? Verum comparatè locutum animadvertet, qui distinguet, ibi contulisse supernam cum inferna sanguinis evacuatione: hic verò modum expurgationis ejusdem, vomitione, an tussu; unde locus etiam valdè

Valde differens conici possit sanguinis rejeſti : ſiquidem ab his longè graviora, vel mitiora imminent mala, adeoque præſagia itidem deducuntur periculoſiora, vel tutiora. Equidem ſanguinem evacuari, nunquam bonum, quia talis evacuatio eſt de genere eorum, quæ nunquam debent excerni. Facta autem comparatione, ſi aliquando ipſum egeri contingat, pejus eſt ſupra, quàm infra evacuari; ex illis verò, quæ per ſuperiores partes accidunt, ſanguinis evacuationes, minus malum eſt vomitu, gravius planè tuſſi, leviſſimum ſimplici ſecreatu illum rejeſtari, quoniam hic ex ore, & faucibus, ille ex ventriculo, mediſus inter utroſque eſt peſtore, aut pulmone prodiit.

Quoniam verò adhuc, qui ſanguis vomitu eiicitur magis, vel minus malus eſſe ſolet, hinc Hippocrates ab adjuncta febre illum diſcriminandum edocet; & quidem ſine febre ſalutarem, cum febre verò malum eſſe ait; Atqui ſalutarem hic ſubaudire decet, non quòd proſit, aut ſalutem inferat, ſed quòd in ſalutem facilè terminetur; niſi etiam dicere velis, ſalutarem eſſe, quoniam exoneratur Natura ſanguine illo, qui extra vaſa ſi ſtagnaret, vitæ periculum affereret, & fortassis etiam mortem; quippe ſanguinis non tam obſtè egeſtus, quàm cum extra vaſa alicubi hærens coagularur, & corrumpitur.

Cur autem ſalutaris dicatur, qui ſine febre accidit, contra verò, qui cum febre ſit; ratio faciliſſimè deducetur, quia cum febre junctus vitium in ſanguine arguit, qui falſa acritate venas, aut arterias erodat, & ſibi exitum faciat; cumque non tam facilè ſit vitium iſtiusmodi à ſanguine delere, atque eroſa vaſa conglutinare, propterea malus omni ex parte exiſtimandus eſt, atenta præſertim ventriculi ſtructura membranacea, quæ corroſa difficiliſſimè reſarcitur; & ſi aliunde ſanguis ille prodeat, atque in ventriculum exoneretur, adhuc malum prænuſciat, veluti ſignum labefactati, aut exoluſi viſceris, infectique ſanguinis. Contra verò; ſine febre excretus ſanguis, non tam malus eſt, quin potius in ſalutem facilè terminatur, cum citrà ſui vitium prodeat, & per ſolam, ut di-

cunt, anatoſomom, apertis, dilatatiſque oſculis arteriarum, aut venarum, quæ plerumque ſponte ſua corrugari, & conari ſolent, præſertim ſi aliunde is eſſuat, quàm eſt ventriculi cavo; qua ſanè ratione evenit, quamobrem ſalutaris dici etiam poſſit, inducto in viſcere ipſo malè affecto levamine, quod neutiquam haberetur, niſi per vomitum ſanguis fuiſſet excretus: id quod tamen adhuc accideret, ſi per alvum deponeretur, ut alias oſtenſum.

Nedum autem conſiſtit Hippocrates in vomitus ſanguinei prognofico, ſed methodum quoque adicit eundem curandi, indicatione nimirum ſumpta ab eiſdem exitu, qui planè tum ratione ipſiusmet ſanguinis excreti, tum etiam partis laborantis, & evomentis, longè urgentior videtur, etiam ſi febris adjungatur, quæ ſæpenumerò ſymptomatica (ut dicitur) eſſe ſolet. Omiſit autem indicationem à febre deſumptam, vel quòd non ſemper cum ſanguinis vomitu copuletur, vel quòd ſecundo loco conſideranda ſit, & ſubſequenti tempore, coque longiori, adimplenda, quæ nimirum directa ſit ad vitium ſanguinis adimendum; vel quòd demum, edomito ſanguinis fluxu, ipſa ſponte ſua ſit deſitura, re-purgante interea, quod alienum in ſanguine eſt, Natura, per convenientia corporis ſecernicula, quodales ſanguis opportunis remediis promptè conſtiterit. Hæc autem fore ſubdit, acerbæ, ſeu adſtringentiæ, & refrigerantiæ, quæ ſcilicet ſimul unà oſcillaverarum, & arteriarum agglutinet, fibroſam glutinoſamque ſanguinis portionem figant, & coarctent, ac denique ſanguinem ipſum temperent, atque in ſuo motu aliquantulum remorentur; quorum ſylva magna eſt apud Præcticos: præcellunt autem, quæ ex chalybe, & vitriolo conſecta ſunt, cum ſuocis plantarum, diſtortæ, centinodii, pyroſæ, aliarumque. Cæterum vomitus ſanguineus cum febre ab interna inflammatione nullus erit, vel ſimul unà purulentus obſervabitur, ſi nimirum diſrupta: ulcerataque illa fuerit: adeoque non multò poſtea lethalis.

Erit tamen ſomnoſus advertendum;

an non sanguis e venis, aut ab arteriis egressus, atque conversus in grumos, ventriculi cavum occupet; tunc enim acerba ista, atque adstringentia medicamenta haud quaquam forent administranda; quippe quae magis concretum sanguinem coagulent, ac figerent, quinimò communicato inde illi acore, non solum in fermentationem eundem adigerent praeternaturalem, sed etiam infractis, depravatisque succis ventriculi digestivis, ventriculum ipsum labefactarent, & chylosim impensè admodum vitarent; quamobrem expedit tum primum concretum sanguinem dissolvere, & educere, postmodum oscula venarum, aut arteriarum occludere, & coarctare. Coniciemus autem de grumis ventriculum occupantibus à pondere, laxitate, anxietate, & ciborum fastidio, sicut etiam ab assiduo vomendi conatu aliisque symptomatibus epigastricam regionem molestantibus. Verumtamen utramque paginam adimplebit mixtura illa Sylviana ad vomitum sanguineum compescendum peropportuna, praeter alia plurima dissolventia ex testaceis potissimum petita. Atqui haec convenient solum in anastomosi, & in simplici reneratione vasorum; etenim in erosione, aut ulcere alia omninò differentia essent adhibenda, ut propterea hic arguere liceat, Hippocratem non alium sanguinis exitum memorasse, quam ex sola aperitione venarum, & arteriarum, ut dictum.

Adnotare insuper convenit quam ex parte probabilius suspicari fas sit sanguinem prodire, num scilicet ex ipsomet ventriculo, aut gula, an potius ex inferioribus, aut collateralibus visceribus, etenim pro earumdem partium varietate adhibere quoque convenit varia, eaque specialiora medicamenta, sine ipsius ventriculi incommodo, qui non nisi ex consensu illarum sanguine oppletur, atque ad vomendum lacessitur. Haec autem facillè erit internoscere ex eorummet viscerum affectorum læsione, tumore, dolore, excreti sanguinis quantitate, ac qualitate, aliisque symptomatibus adjunctis, & causis progressis, de quibus latius in praxi.

Postremò vomitus sanguinis ex dirupto Aneurysmate, adhuc sine febre lethali

est, quinimò momento temporis interimit, ut pluries observatum.

APHORISMUS XXXVIII.

Destillationes in ventrem superiorem superantur intra viginti dies.

Quid nomine distillationum hic intelligat Hippocrates, hallucinatos plerisque video, qui putant pituitosos humores in Cerebro collectos sensim per glandulam pituitariam dictam, in os, & guttur irruere, ac postea per tracheam delabi in pectus, & pulmonem; ubi si diutius detineantur, fortè quia per tussim, & anacatharsum educi non poterunt, putrescant, & in pus verum, vel aliud aequipollens commutantur: quamobrem distillationes hi ad catarrhos vocant, de quibus extant versiculi illi: *Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma Catarrhus, Ad fauces Branchos, ad Nares esto Coryza.*

Quin insuper existimant illas potissimum à vaporibus è visceribus naturalibus justo excalescentis exoriri, qui sua tenuitate ad Cerebrum elati, ibique conereti (quo pacto experimur in distillationibus arte promotis usu alembici) ac denuò in serofos humores redacti, sponte sua decidunt in subjectas partes, & praesertim in pectus, & pulmonem; ubi, nisi citò expurgentur, maturationi subiiciantur, & suppurentur, ac proinde spurium empyema progignant, de quo hic Hippocrates.

At haec Recentioribus non arrisere, quippe qui signa dicunt, quae de viscerum naturalium excalescentia illi commenti sunt, deque attenuazione, evaporatione, & concretionem humorum, cum & nec vias, per quas efferantur, nec meatus, per quos in pectus decumbant, patentes, haecenus Anatome detegere potuerit; quamobrem ad vasa lymphatica opportuniùs confugere coacti sunt veluti, quae majorem consensum cum partibus inferioribus tum gutturis, tum pectoris habere conspiciuntur. Verum adhuc mihi super est animadvertendum, solere in gravedinibus Cerebrum conereri per corticales suas glandulas in nares, aures,

aures, collum, tonsillas, cæterasque per guttur, & fauces dispersas; unde multoties affluenter serositates illæ expurgantur, & quandoque etiam raucedines, anginæ, tusses, aliæque affectiones exoriantur; quamobrem verisimile admodum est per consentientes glandulas posse cerebrum, saltem secundum exteriorem ambitum humoribus gravatum, in subjectas partes exonerari, licet ductus, per quos illi deferuntur, lymphatici esse soleant, quorum interest exuperantem lympham, aliæque humiditates referre è glandulis exceptas, atque depositas. In quem sanè sensum audiendus Hippocrates, cum dixit *primò de morbis: Pituita multa, cum confertim è capite in ventrem superiorem fluxerit, putrescit, & pus evadit.*

Quandocumque igitur ejuscemodi humores lymphici, aut serosi, è capite, cerebroque in ventrem superiorem, sive in thoracem, decubitum fecerint, inquit Hippocrates, nisi citò aliò deferantur, atque per urinas, vel per sudorem, exitum inveniant, infra viginti dies suppurari, id est maturari, concoqui, & puriformem conditionem adipisci, cum reverà puris naturam subire nequeant, quod nonnisi à sanguine stagnante proficiscitur, ut aliàs dictum. Atqui necesse est, eos concoqui, & maturari, ut expelli possint; siquidem coctionis beneficio crassescunt, & impulsu peritissimè à pectore susceptum sustinent, & admittunt; nam tenues, & fluidi cum sunt, impellentur pectori cedunt, ac de nuò in ejus cavum delabuntur, quemadmodum in liquidis omnibus impulsis experimur: statuit autem vigesimum diem pro termino ejuscemodi maturacionis, non quòd ad illum præcisè diem concoctio ista, & maturatio perducenda sit, cum possit etiam in validioribus, & junioribus corporibus multò antea promoveri, sed quia infra hoc spatium, in occluso pectoris cavo, facillè stagnantes humores concoqui possunt, ac deinceps ad subsequentes dies, usque ad quadragesimum, expurgari, ut de pleuriticis aliàs edocuerat. Verumtamen, ut materia in pectore collecta recipia maturacionem, coctionemque subeat, intra hoc spatium viginti dierum, novam aliam defluentem ad-

mittere non debet, aliàs concoqui, seu suppurari illa non posset; quin & nec ab inspirato frigido aere, aut ab epotis gelidis, crudisque sorbitionibus, recrudescere; frigidum enim pectori inimicum est, & coctioni officit, non proficit: quod profectò plerique nulla ratione servantes, catarrhos etsi leves, in longissimum tempus protrahunt, & multoties etiam exinde empyematioci fiunt.

Haud denique in calce hujus aphorismi omiserim, pilulas quasdam plurimum conferentes ad ejuscemodi destillationes reprimendas memorare, potissimum si saliam, acremque conditionem referant: potenter enim illas temperant, ac sistunt: conficiuntur autem ex *thuris masculi, seu olivani, & mastiches an. ser. i. myrrha, opil, & croci singulorum gr. vii. succ. liquiritiæ dr. i. & cum aqua rosarum f. pilula, ad magnitudinem pisi, quarum una sumatur tempore somni.*

APHORISMUS XXXIX.

Si quis sanguinem mixerint, & grumos, & stillicidio urina laboret, & dolor incidit in innum ventrem, pectinem, & ad annum: circa vesicam morbus esse significatur.

DE hoc dictum satis lib. 4. unde quo pacto hic iterum sic insertus, non video; eum ergo locum adeat, qui velit.

APHORISMUS XL.

Si lingua repente incontinens fiat, aut aliqua pars corporis stupida: tale est melancholicum.

DICTIO græca *ἀπνευρία*, quæ h'c utitur Hippocrates in linguæ vitio, ad melancholicos internoscendos, magnam sanè apud Interpretes excitavit disputationem; quippe Leonicoenus incontinentiam, Cardanus procatartem, alii immobilitatem exposuerunt: Galenus verò in commentario eam vult esse, *quæ ita infirma est, ut non possit integrè vocem articulare, aut immobilis, & omninò resolutam esse:* ex his autem, ex-

positionem primam solum retinet, & commendat Mercurialis, ut proinde verbum *aperis* significet linguam, quæ difficulter firmatur, & quando non oportet sistatur, ob sui imbecillitatem; nam quæ peniculis, subdit, resoluta est, comprehenditur sub secunda aphorismi dictione, in qua dicitur, *aut aliqua pars corporis stupida*; alioquin aut idem bis repeteretur, aut lingua non esset corporis pars. In hanc eandem sententiam concesserunt reliqui tum priores, tum posteriores Interpretes. Verum Cardanus cunctos redarguens pro incontinenti lingua exponit, quæ plura loquitur, quàm deceat, ut propterea sensum Hippocratis eum esse dicat, melancholicum indicari, cum quis repente absurda, & turpia loquitur. Sed contra observat idem Mercurialis, ejuscemodi linguæ incontinentiam, seu procacitatem esse potius, cujusvis alterius insaniam indicium; quàm verè melancholiz. Et quidem attenda humoris melancholici conditione, haudquaquam accidit, ut incontinentes, ac loquaces melancholici sint, multoque minus procaces, & lubrici, absurda, & turpia loquentes. Sed & de linguæ immobilitate haud omnino dici potest aphorismum esse intelligendum, nam etiam melancholici taciturni plerumque sint, solitarii, tristes, cogitabundi, non tamen prorsus stupidi observantur; modò immobilitas hæc cum stupiditate confunderetur, quam adjecit in aphorismo Hippocrates inquitens, *aut si aliqua pars corporis stupida*. Ex his ergo colligere planè est aliud quid per verbum *aperis* hic illum voluisse subaudendum, aliter idem bis repeteret per diversa.

Verisimilius itaque per verbum *aperis* ineptitudinem, impotentiam, hæsitacionem, seu trepidacionem interpretabimur, quæ certè accidentia sunt melancholicis familiaria, quæque, ut plurimum, eosdem invadunt, & arripiunt, cumque non tantum corpulentia, aut narrestreitate, sed potius halitu acido, & pontica conditione, per quam solent momento senè temporis molestari, & stuporem, ac ecstasim, seu congelacionem pati, ut in Catalepticis, propterea non absque adjectum in aphorismo adve-

bium illud *repentè*. Et quamvis Aristoteles in *problemasibus* scriptum reliquerit melancholicos in Republica administranda, ip carminibus pangendis & in rebus philosophicis excelsis optimos, hi potius meditando, ac scribendo, quàm loquendo valere solent; quinimodò de melancholicis virtute, prudentia, ac moribus, veluti à natura, non autem à morbo, & causa morbosa aliàs sumus interpretati.

Adjectum est autem in aphorismo *repentè*, seu *subitò*, contractis, convulsisque musculis linguam componentibus, non quidem à corpulentia humoris melancholici, crassi, & tartarei, sed à qualitate eju dem acida corrugante, ac figente: acidum enim, quod in eo prævalet, non rarò oberrans, citò cunctos meatus corporis pervadit, & nervos potissimum afficit, eorumque fibras coarctat.

Quòd si nedum vapore, aut halitu, verum etiam crassitie, & lentore, capita, & oscilla nervorum obstruat, stupore, ac paralyti partes afficit; quamobrem in aphorismo dicitur, *aut aliqua pars corporis stupida fiat*; siquidem acidus humor, melancholicus dictus, corpulentia exolutionem, acore verò convulsionem inducit. Atque hinc etiam deducitur, quamobrem linguæ incontinentia ad impotentiam, & taciturnitatem, non verò ad loquacitatem referenda sit, ne scilicet Hippocratis mens in duo omnino disparata, ac veluti opposita symptomata, ab uno, eodemque humore provenientia, deducatur. Quamquam etiam fieri possit, ut ab eodem acido, vitiosoque humore degenerato, ac vellicante fibras nervorum, non solum linguæ loquacitas, & musculorum omnium commotio, sed impetuositras quoque corporis universi, excitari possit, veluti in Maniacis; unde idem Hippocrates 6. aphorif. 58. scribit: *in morbis melancholicis in hæc pericula inciduntur, stuporem corporis, vel convulsionem, vel furorem, vel cecitatem significant*.

Cum hæc scriberem, contingit Romæ, ut vir quidam religiosus, & planè doctus, à perturbata vehementer imaginatione cum metu ex imminenti sanæ periculo, adeò mente commotus est, ut

inconius fieret, & vocem articulare nequiret, quominus vix posset pedibus stare; post multos verò dies viribus, & animò refectus; convaluit, sed adhuc mente hebes persistit, & in operibus animalibus imbecillus; quamobrem constat solere non raro melancholicos attonitos evadere, & lingua, ac voce titubantes fieri.

Unde autem id illis accidat, facile quispiam deducet ex humore ipso melancholico acido, ejus maleficio spiritus animales, & nervi, qui plurimi in linguam confluunt pro ejusdem motu, & loquela, acore infecti; inefficaces fiunt, & nequeant pro indigentia linguam promptè ad varios motus peragentes sollicitare. Sed & quod linguæ accidit, sæpè etiam ad alios musculos extenditur, adeoque impotentes ad corporis pondus regendum observantur; quo profectò fit, quamobrem pusillanimes, repentinoque timore præhensi, aliquando repente concidunt, & nec pedibus stare, nec progredi possunt. Notanter autem de linguæ trepidatione, titubationeque, mentionem hic fecit Hippocrates, utpote, quæ proximior cerebro est; unde labes ista melancholicorum; cumque ea musculis plurimis sit referta, quandoque in suis motibus fatiscit, cæteras partes gravius affici posse pari vitio demonstrat; proindeque subditur hoc eodem aphorismo, *aut pars aliqua corporis stupida fit, tale est melancholicum*, idest morbo melancholico affectum, coherenter illi, ubi dicitur *si timor, atque aestitia longo tempore perseverant, tale est melancholicum*.

APHORISMUS XLI.

Si senioribus supra modum purgatis, singultus supervenerit, non bonum.

Quod antea indiscriminatim de cunctis à medicamento cathartico singultientibus dixerat, nunc mirum, cur id ipsum repetat non bonum in senioribus, cum hoc idem poterat ex antecedentis, facillimè deduci; quamobrem sana ratione à plerisque factum, ut aphorismum hunc è medio sustulerint, veluti inutiliter ab aliis, quam ab Hippocrate, hoc loco insertum: id quod & *Toxj Op. Med. Tomo IV*

nos pariter agentes; ad utiliora transeamus:

APHORISMUS XLII.

Si febris non ex bile fit, multa aqua calida capiti super infusa solutio fit febris.

Febres omnes ex bile fieri aliàs expressè docuit Hippocrates, præsertim verò *lib. de Natura humana, & 2. ac 4. de morbis*: eas autem intelligere oportet, quæ ab humoribus vitiatis antiquitè dicuntur, quales sunt, quæ Antiquis putridæ, & humorales appellantur, tertianæ, quartanæ, quotidianæ, exceptis hecticis, atque ephemeris; unde febres omnes hic ab Hippocrate memoratas humorales dumtaxat interpretari licebit, contra id, quod abicitur Galenus *in commentario*: Et quamvis quotidianæ, ac quartanæ febres iisdem fieri credantur à pituita, vel melancholia putrescentibus, non autem à bile, bene tamen juxta mentem ejusdem Hippocratis, adnotat Prosper Martianus in commentariis ejusdem, & ante ipsum Mercurialis, *hoc loco*, adhuc in ipsis bilem causam esse, cujus scilicet maleficio, instar sulphuris, cæteri humores effervescent, & inflammantur; ut proptèrè rectè scriptum sit ab eodem Hippocrate, febres omnes ex bile fieri; quod scilicet ab hac solummodo reliqui humores in motum, commotionemque febrilem adigantur. Et sanè, quandoquidem etiam à Recentioribus dicitur nuspiam sanguinem, lympham, succum pancreaticum, aut alium quemcumque humorem febrem parere posse, nisi per alterius acrioris humoris, qui biliosi, ac felici conditionem referat, missionem, in motum fermentativum adigatur, & sanguinem ad celeritè circulandum provocet, & commoveat; id quod communissimum fuit Veterioribus omnibus, etiam ante Hippocratis tempora, ut deducitur ex eodem citatis locis.

Itaque de iis solummodo febribus scriptus videtur hic aphorismus, qui hecticarum, & ephemerarum naturam sapiunt, ad redarguendos scilicet Medicos illos, qui cunctis indiscriminatim febrientibus,

tibus, capitis, & totius corporis ablu-
tionem commendabant, quemadmo-
dum refert Celsus de Cleophanto *lib.*
3. cap. 14. Quamobrem ejusmodi lo-
tionem convenire solum docet in eph-
meris, & hecticis (potissimum ex labo-
ribus, lassitudinibus, cutis confugatio-
nibus, caeterisque) minime verò in pu-
tridis dictis, & humoralibus febribus.
Sed & advertit quoque, per quam o-
primè Mercurialis, ex doctrina ejusdem
Hippocratis 2. *epidem. sect. 6.* nec febriem
propriè, ac strictè acceptam, sed calo-
rem dumtaxat excedentem, qualis in
febri levisissima, hic intelligendum, do-
cumento etiam Galeni *primo epidem.*
agr. 12. & 3. *ejusdem operis* agro 2.
quemadmodum idemmet in *libris me-
thodi medendi*; pro curatione epheme-
rarum; & hecticarum febrium, ex Ve-
terum more latius prosequitur, & pro-
ponit. Sed & num Hippocrates pro-
pria, an potius aliorum prædecessorum
sententia, id protulerit, adhuc pler-
que non irrationabiliter abdubitant;
cum aliter ipse de febrium natura, &
causis videatur opinatus. Caeterum etsi
calidam aquam capiti solummodò su-
perassusam, febrem solvere fateatur,
non tamen exinde colligere est, ut re-
liquum Corporis excludat; siquidem
Antiqui de more habebant, nedum ca-
put, sed etiam totum corpus abluere, ac
detergere.

APHORISMUS XLIII.

Mulier ambidextra non fit.

J Amdiu mente revolvi, quomodo un-
quam potuerit Hippocrati in men-
tem cadere, sententiam hanc inter apho-
risticas collocare, quæ nec doctrinæ gra-
vitate, nec sententiæ pondere, nec ad
rem Medicam faciendam utilitate, vi-
detur tantò Viro digna; quæque si us-
piam inter aphorismos recensenda visa
fuisse, certè sermonis analogia, inter
eos, qui libro quinto continentur, ubi
multa de scæminis referuntur, reponen-
da foret. Sed & cum Galenus in *commen-
tario*, ex quibusdam Authoribus expo-
nat, ambidexterum hominem intelli-
gi, qui ambabus manibus pro dextris

uitur, quemadmodum fertur Homero
fuisse Aristopœum; si id ipsum scæminis
adscribere vellemus, planè constaret,
non undèquaque verum esse, cum licet
nonnulla fuerint, quæ dextræ manus
opera ad sinistram etiam transfulerint,
non æquè tamen bene, nec cuncta ma-
nuum ministeria, pari dexteritate, vi,
atque vigore, illa peragere potuisse, am-
bigere valdè est. Pteraque equidem no-
vi, quæ acum, forficem, glomum, (at-
que adeo suere, incidere, glomerare, ve-
nere) sinistra manu expedite nimis, &
agiliter tractarent, alia vero munia ne-
quaquam, & non nisi dextra solum, nec
e converso: quamobrem etsi nonnulla
manuala exercitia mulieres plurimè si-
nistra manu agant, non tamen illa ea-
dem, nec reliqua omnia, æquè biliter
dextera peragunt.

Sed nec mares ipsi, qui levi dextrè re-
feruntur, æquè viriliter, ac pari robo-
re, sinistra, ac dextra utuntur, cum
plerique itrenuè admodum sinistra di-
gladiari visi sint, sclopum verò, alia-
que instrumenta bellica, non nisi dex-
tra solum, prout una, vel alteram manu
ad istiusmodi opera peragenda usum assi-
duitate contraxerunt. Rustici, & Agri-
colæ ingentia, & ponderosa nimis instru-
menta promptissime tractantes, cala-
mum tamen in scribendo vix regere va-
lent. Est apud nos Citharædes, qui læ-
va mirabiliter fides pulsat, nullatenus
autem dextra valet; atque in his, aliis-
que similibus, alii, alia. Quocirca ra-
ri admodum erunt, quæ æquè bene utra-
que manu omnia persolvant, aut æqua-
li dexteritate, vi, ac promptitudine,
præsertim, quæ majus robur, firmum-
que exigunt. Hinc non irrationabili-
ter factum crediderim, quamobrem isti
italicè *Mancini* vocitentur, veluti
mancam, ad deficientem alterutram
manum habentes, ut propterea, prout
usus, & frequentior alterutrius manus
exercitatio prævaluerit, aut lævi, aut
dextri magis, minivse præpotentes eva-
dant; unde licet Plato 3. *de legibus*, pau-
cos viros, nullas verò scæminas ambidex-
teras fieri dixerit, id tamen non ad vir-
tutis imbecillitatem, & caloris inopiam,
quæ sinistro lateri inesse creditur, sed
ad defectum exercitationis ejusdem
causam retulit, exemplo à pedibus de-
sum-

V.ellam
Arist. 2.
de hist.
animal.
c. 1. &
11. sero.
17.

sumpto, qui pares, & equipotentes in suis operibus observantur, quia parum in stando, & incedendo usum, & exercitationem ab ortu subiere. Et quidem plurimum in his valet assiduus exercitationis usus temporis diurnitate comparatus. Hac quippe arte Amazonidas, Sauromatas, & Scythicas mulieres in sagittis jaculandis, & bellicis instrumentis tractandis excelluisse refert Hippocrates *lib. de aere, aquis, & locis*, quoniam à pueritia ea exercere consueverunt. Experimur pariter Artifices omnes, qui ab inuente primæ ætate sinistra simul, & dextra manu, malleum, asciam, ferram, terebram, aliaque Artium instrumenta æqualiter tractare consueverunt, utraque manu deinceps, pro arbitrio uti solere, & si fortassis sinistram potius, quam dexteram exercere consueverunt, illa potius quam ista prævaleant. Fuit aliquando, qui tam bene usum scribendi sinistra manu sibi comparavit, ut non melius dextera characteres efformaret, non alia planè industria, quam assuetudine perpetim à prima ætate puerili acquisita. Non multis ab hinc annis per Italiam prodigiosa quædam mulier vagata est, quæ pedibus peragebat quidquid à cæteris sola dextera manu perfici solet: tantum valet contrastus ab initio vitæ usus, ac frequens, & iterata eorumdem actuum exercitatio.

Cum igitur hæc ita sint, non absere verendum videtur, ab alio protius, quam ab Hippocrate sententiam hanc hoc loco fuisse interfertam, ut propterea si alius unquam inter adjectos aphorismos dicendus est, de isto planè suspicari omnino licebit, ex nuper allatis.

Cæterum, qui ambidexteræ dictas volunt (ut memorat Galenus in hoc commentario) *quæ parte uteri dextra genitæ sunt*; adeoque ambidexteræ feminas, non fieri, quod in utraque uteri parte minime generentur: tam longè à veritate declinant, & ob Anatomicos inscitiam falluntur, ut nullius penitus mereantur assensum, cum non minus in dextera, quam in sinistra uteri parte progigni foemellæ vitæ sunt. *His adhuc magis à ratione alienum* (subdit in eodem commentario Galenus)

alii ajunt de iis, quæ hermaphroditæ nominantur, Hippocratem esse locutum, quasi dicat maris quidem pudendam ac crevisse muliebri, mulieri verò virile minime. Quandoquidem id remotissimum est ab Hippocratis mente, nec ullatenus aptari potest huic aphorismo, in quo de utriusque manus dexteritate sermo fit; quin & foemina virile membrum, aut quid simile, ex elongata clitoride, succrevisse, ac foras prodidisse, non semel observatum; maribus verò muliebria pudenda nequaquam.

APHORISMUS XLIV.

Quicumque suppurati urantur, vel secantur, si pus purum fluxerit, & album, evadunt: si verò subcruentum, & faculentum, ac fatidum, pereunt.

A Libi edocuit Empyricos ustos, vel sectos à pure affatim exeunte periclitari, nunc à qualitate puris exeuntis, bonum, vel malum eventum prælagit; aitque, si pus album, purinque exeat, bonum, si verò subcruentum, sæculentum, & fatidum, exitium portendi. Cum enim pus album, & purum prodit, neque materiam in pectore collectam pravam, & deleteriam, neque ulcus sordidum, aut malignum designatur; quamobrem facile fit, ut ab illius exitu, nulla in pectoris cavo relicta noxa, revalescant ægrotantes; quod secus accidit, si pus inde prodiens sæculentum, & fatidum comparuerit, unde de ulceris pravitate, & de humoris ibidem collecti, ac suppurati malitia judicare est. Subcruentum autem pus rebellem, contumacemque humorem non satis coctioni, substantem indicat, qui & sanguinis è vasis pulmonis profusionem facilem, ac subitaneum pertimescendam arguit; unde periculosior eventus. Id ipsum habet idem Hippocrates in *Coacis prænotionibus*. Verum quod in empyricis tempore Hippocratis frequentissime, sectionis, aut ustionis opera peragebatur nunc penitus exolevit.

Quoniam verò indiscriminatim Hippocrates dixit *suppuratos*, ansam inde plerique arripuerunt, ut etiam Galenus

meminit, de quibuslibet suppurationibus in quavis alia Corporis parte habitis intelligendum. Nihilominus rectè idem Galenus advertit propriè suppuratos ab Hippocrate nominari eos, quibus inter thoracem, & pulmonem acervatum dactylus est, quos urere consuevisse Veteres adicit ex Platone comico: Qui & sequens Aphorismus de suppurato Hepate scriptus, clarè etiam designat speciales hic memorate voluisse suppurationes, ut consideranti patet.

APHORISMUS XLV.

Quorum Hepar suppuratum adurit, si pus purum fluxerit, & album, evadunt; in tunica enim his pus continetur: si verò qualis amurca fluat, pereunt.

Scimus hic Hippocrates aphorismum prognosticum ab inustione suppurati Jecinoris proponit, & rationem boni, vel mali eventus superaddit: inquit enim ita affectus evadere, si purum, & album pus fluxerit, quoniam in his pus continetur in tunica, seu membrana exteriori jecinoris: fecus verò, si qualis amurca prodeat, quoniam à converso pus internam jecoris substantiam pervasit, illiusque parenchyma collasit. Id ipsum habet in *Coacis prænotationibus*, ubi de variis hepatis affectionibus agens, speciatim de inustis inquit: *Quibus secundum jecur inustis veluti amurca exit, mortale*. Non etenim fieri potest, quin jecoris substantia intimius computruerit, si pus exinde prodiens putridum, & concretum instar amurcæ, seu fæcis olei, appareat, eo quòd pravum ulcus ibidem genitum designet: ulcera autem in jecoris parenchymate excitata lethalia omninò sunt.

APHORISMUS XLVI.

Dolores oculorum post meri potionem, & aque calida balneum vena sectione curato.

Hic aphorismus non coheret ei, qui scriptus 31. *sexto*, quæ enim hoc loco unum post aliud proponuntur, dis-

junctim ibi, ad dolores oculorum accendos, commendantur, & quidem rationabilis. Hinc non immeritò Galenus interfertur, atque adjectivum hunc, adeoque expungendum opinatur. Neque præterea congruenter videtur vena sectio, post meri potionem, & balneum instituenda in quocumque oculorum dolore, qualibet ex causa indifferenter proveniente, ut consideranti patet.

APHORISMUS XLVII.

Aqua inter cutem laborans, si tussis corrumpitur, desperatus est.

DE hoc pariter dictum satis supra est in *commentario aphorismi 35. sexto libri*, ut proinde opus non sit illa eadem hic repetere; eum igitur locum adeat, qui hujus expositionem desiderat.

APHORISMUS XLVIII.

Urinae stillicidium, & mingendi difficultatem vini potio, & vena sectio solvit, incidere autem interiores.

PLerumque urinae stillicidium fit à crassis, lentisque succi meatum urinarium occupantibus, atque urinae exitum impediuntibus, sive isti cum ipsamet urina permixti sint, sive janitoris musculo impacti; cumque præter viscositatem, acorem etiam referant, quoniam facillimè fit, ut qui viscosi sunt, acidit fiant, & è converso, propterea accidit, ut simul unà urinae exitum retardent, ac stillicidium inferant, atque etiam musculus ipsum vellicent, & proritent, unde postmodum stranguria, vel dysuria. Hac eadem de causa evenit, ut in horum agrotantium urinis sedimenta observentur perpetuò fere mucosa, cænosa, & crassa. His ergo, ad diluendas ejuscemodi viscositates, summè confert vinum meracum, vel largius, & semel eptum, vel parcius, sed iteratum: eo enim crassi succi geniti diluantur, ac extenuantur, & forte in posterum gignendi impediuntur, ne fiant, si præsertim in reliquis

vidus ratio, & usus sex rerum nonnaturalium in idipsum concurrere consulari. Defumptus est hic aphorismus ex 2. epidem. & scriptus quoque invenitur 6. apheris. 36. quare hic ab aliis denuò interjectus putandus est.

Cæterum quod spectat ad venæ sectionem, & ad selectionem venarum interiorum, non tanti est, ut indifferenter prodesse possit in omni urinz stillicidio, nisi solum indirectè, ad deplendam feri copiam, vel ad impediendam vesicæ inflammationem, si tamen id commode fieri possit.

APHORISMUS XLIX.

Ab Angina correpto tumor, & rubor in pectore superveniens, bonum: extra enim vertitur morbus.

ET hic pariter aphorismus repetitus hoc loco invenitur (ut & alii) industria forsitan librarium, ut antea dictum; cum & 6. & 4. lib. aphorismorum de eo scriptum sit.

APHORISMUS L.

Quibus Cerebrum sphacelatum est, in tribus diebus pereunt: si vero hos evaserint, sani sunt.

VERBUM istud *sphacelari* cunctis Interpretibus non modicè fuit offensionem. Attenta siquidem pressa illius significatione, *sphacelari*, idem vertunt, ac syderari, & corrumpi. Cum bene noscerent non posse id aphoristicè huic sententiz commodè adaptari, quoniam ex cerebro sphacelato impossibile est patientem revalescere, cum à corruptione interitus inevitabiliter subsequatur; propterea Galenus primum, mox alii deinceps, sphacelismum hic, veluti dispositionem tantummodò ad sphacelum, & corruptionem, sunt interpretati, ut accidit ex intemperie, aut inflammatione, quæ gangrænam, ac sphacelum præcedere solet. At isti minime animadverterunt difficulter admodum, immò nullatenus internosci posse internam hanc Cerebri corruptionem, ut exinde

quisquis, etiam oculatissimus, vaticinari queat de interitu intra triduum, vel de convalescentia, atque salute, iplo transacto, subsequutura, quemadmodum ex hoc aphorismo deducendum consulit Hippocrates: Nam quis unquam, etsi lynceus, id introspiciet? Sed nec insuper facile est, cerebrum inflammatione affectum tum subito, transacto scilicet triduo, consanescere posse, quin potius contra facillimum sit, ut sola inflammatione, immò etiam sola phlogosi succumbat, inducta phrenitide cum acuta febre, uti documento Hippocratis; attestante quoque experimento, passim observatur.

A causis præterea internis inductam istiusmodi siderationem, quomodo fieri poterit, ut quis probabiliter coniciat, fuisse ex innumeris potius inflammationem, & non alias, quæ cæteroque plures, & variz esse possunt; cum tamen rarissimè, vel nunquam cerebrum sua substantia inflammationi subiiciatur, & in phrenitide potius meninges, quam cerebrum ipsum, inflammantur. Hinc factum, quomobrem Cardanus illud concussum, idest à causis externis, contusum, vulneratum, commotum, interpretetur, unde cerebrum interius læsum magis patere potest sensibus, tumore, rubore, veletiam livore, & corruptione. Et quamvis de cerebro concusso alibi verba faciat Hippocrates, nil tamen obstat, quin utrobique in eundem finem idem consideraverit; ut in uno causam externam, & signa, in alio prognosim advertat: Siquidem ab ictu, vulnere, & concussione aponia primum, mox, si corruptio subsequatur, mors sit intra triduum successura. Verum quæ in Cerebri sphacelismo contingunt latius idem Hippocrates memoravit 2. & 3. de morbis pluribus in locis. Faciunt ad hoc idem, quæ ipsemet in *Coacis prænotionibus*, Celsus lib. 8. cap. 9. & Galenus 2. de locis affect. cap. 7. de Cerebri sphacelo edocent, quos vide. Cæterum, sphacelato Cerebro, interitus imminet ob affectæ partis dignitatem: & quidem infra triduum, cum diutinum tempus læsa Cerebri substantia ferre non possit: Post hoc tempus verò ægri evadunt, non quòd illud gangrana liberetur, sed quòd con-

concussio tanta non fuerit, ut gangranam, & sphacellum intulerit.

APHORISMUS LI.

Sternutamentum fit ex capite, calefacto cerebro, aut humectato eo, quod in capite inani. Aer enim intus contentus extra erumpit: sonat autem, quoniam per angustum ipsi est exitus.

Considerat hic Hippocrates sternutamentum veluti male affecti cerebri symptoma, per quod & qualitas ægritudinis ejusdem internosci possit, & exuperantis humoris locus, & modus excretionis. Cunctis enim notum, non tantum hac de causa, sed ex multis aliis, tum internis, tum externis excitari sternutamentum, ut propterea quæcumque aut irritando, aut gravando, tum Nares, & Olfactus sensoria, tum etiam, quæ Cerebri meninges vellicant, & compungunt, valeant ad sternuendum laceßere, de qua relativè Galenus 2. *de symptomat. causis cap. primo*, alique Doctores passim. Quoties ergo Caput, Cerebrumque secundum corticem serosis, lymphicisque superfluitatibus gravatur, atque ad organa olfactus per sentientes meninges illos protrudere potis est, ex angustis, occlusisque meatibus in patenciores propellens, sternutamentum inducit, & sonum edit. Quare ex illo cerebrum indicatur superfluitatibus istiusmodi gravari, atque ad eorundem expulsionem impelli, non sine manifesto plerumque juyamento. Accidere autem illud dicitur ex calefacto cerebro, aut humectato inani spatio, quod partem cerebri anteriorè, & cranium interest, siquidem nisi humor lymphicus, ac serosus exinde extillans concalescat, & acritatem, vellicationemque contrahat, proculdubio sternutamentum non fit, quemadmodum experimur in gravedinibus, & coryzis, quæ tunc sternutamentis sociantur, cum materia per nares effluens acris, & mordax est: quod etiam palam fit, cum in imminentibus catharris ab humectato capite, aerem calidiorem inspissamus, & halitus odoriferos, aut solares radios affatim excipimus. Cæterum

sonitus in sternuentibus fit, erumpente cum impetu e naribus, veluti ex angustis loculis, in aperto aere, sive flatu, aeri analogo, concurrente in idipsum motu thoracis vehementius expirantis; in multis enim similitudinem magnam referunt sternutatio, & tussis, ut bene explicat hic Scholiastes Hollerii. Denique sternutamentum, ut salutare sit, & levamen Cerebro, inmodè etiam pectori afferat, cum exitu fluitantis humoris, aut crassioris mucii esse debet; nam si inaniter contingat, & iteratò, sine ulla humoris educatione, malum omen esse consuevit, ut in pestilentibus tunc enim, vel à maligno, irritanteque miasmate fit, vel si quis humor inest, sternutamenti concussione, ob aeris exsuctionem internam potius Cerebri substantiam pervadit, & Apoplexiam infert.

APHORISMUS LII.

Quibus Hepar vehementer dolet, iis febris superveniens solvit, dolore.

Sexto libro *aphorismo 40.* dixerat, dolorem in hypochondriis febre superveniente sedari; unde de dextro solum meminit, ubi Jecur jacet. Sed num. reverà de dolore jecoris substantiam occupante, an potius partes eidem adnexas, hoc loco intelligat, dubitari potest; Etenim non tam facile quis sibi persuadebit, superveniente febre dolorem in Jecore inductum exsolvi, si ipsius parenchyma affectum fuerit, ut more præsertim inflammatorio, qui per febrim potius exasperaretur, vel in suppurationem exeret. Hinc non absque putavit Mercurialis legendum, *circumdolet*, non *dolet*, ut partes dolentes jecori circumpositas potius designaret, non proprias ejusdem. Verum si dolor jecur afficiens ex obstructione sit, quemadmodum ex sensu gravante, vel attollente solum, ut ex tenui materia comicere licet; proculdubio tunc etiam febris superveniens juyamento esse poterit, quippe per febrim impactus ibidem humor crassus, & hærens diluitur, meatus aperiuntur, & aliò, puta ad in-

refina, vel ad renes, & vesicam ille deducitur; ac si fortasse ex aduerso tenuis fuerit, facillimè dissolvitur, & evanescit. Febris autem debet non precedere, sed supervenire; si enim dolorem precederet, vel comitaretur, illum veluti ab inflammatione, vel phlogosi dependentem argueret; ita neque eundem solveret, sed potius auget, & mali morbi indicium foret, adeoque periculo non vacaret.

APHORISMUS LIII.

Quibus à venis sanguinem mittere confert, iis Vere venam oportet secare.

Similis aphorismus scriptus est lib. 6. textu 47. propterea ejus expositionem omittimus, & ad illum locum lectorem amandamus.

APHORISMUS LIV.

Quibus inter ventriculorum, & septum transversum pituita reposita est, & dolorem affert, non habens viam ad alterum ventrem: iis per Venas in vesicam pituita versa, solvitur moribus.

Quinam sit istiusmodi locus inter ventriculorum, & septum transversum, qui pituitam collectam continere valeat, illamque deinde ad vesicam deducere, ex Anatome nondum patuit. Sunt tamen ex Hypochondriacis nonnulli, qui passim de fluctuante aqua, veluti in urre conclusa, per eas partes, conquerruntur, ac perpetim illam undantem, & sursum, deorsumque vergentem exaudiunt, atque aliis manu commorant, exaudiendam præbent: sed num reverà illa aqua sit, vel aqueus, & flatusosus liquor, & ubi includatur, per spectum non est. Vivit adhuc Nobilis quidam Vir, qui adeò se hoc symptomate molestari ait, ut nil pejus se pati existimet, ac multum in ejusmodi fluctuatione vetercundetur. Fateretur tamen ad plures hebdomadas illam aliquando quiescere solere, reddita nimirum per id tempus urina copiosiori.

Hinc suspicari fas est, ut quemad-

modum in Hydropicis non raro serum ad vias urinæ deducitur, & quidem subtilitè: ita quoque in his pituita, sive lymphæ crassa, inter ventriculorum, & lienem collecta, ac postmodum dissoluta in vesicam delabi possit, & cum profectu patientis, siquidem ea parte, qua ventriculi fundum lienem respicit, & colon intestinum, humores in hypochondriacis colligi solent, sibi locum facientes. Quod autem Hipp. dixit *per Venas*, intelligendum vel de arteriis, vel de lymphaticis vasis, cum passim apud Veteres, canales omnes corporis, venæ appellari consueverint, ut aliis quoque dictum. De reliquo cum dolorem affert collecta illic pituita, in vias urinæ efferri potest; quoniam tunc per fermentationem, sive dissolutionem, fluidior reddita vasa illa subire potest, & foras educi, præsertim si lienem ipsum pervadat, indeque per renes egeratur.

APHORISMUS LV.

Quibus Hepar aqua plenum in Omentum eruperit, iis Venter aqua repletur, & moriuntur.

Qui per Omentum, atque Omenti meatus, in Renes, & Vesicam pituitam in antecedenti aphorismo memoratam deduci posse explicant, non incongruenter moventur ex his, quæ in hoc aphorismo ab Hippocrate, de aqua in hepate collecta, atque per vias urinæ excreta referuntur: Nam qua ratione jecur aqua repletum potest per Omentum exonerari, pariformiter quoque poterit collecta inter septum transversum, & ventriculorum per eisdem ductus in vesicam deferri. Porro id experimentis frequenter comprobatur, sed per quos ductus huc usque nescitur. Sagax autem, & perita Natura scit mille sibi parare vias, per quas seipsam exoneret.

Repletur hepar aqua ex vasis lymphaticis illuc confluentibus, & plerumque hydatides in numeras excitantibus, quæ ubi nimium distent, expandi non possunt, & aquam stagnantem continere, in omentum, quod hepatis, & ventriculo superincumbit; illam

lam exonerant: unde Omentum ipsum sua natura adiposum, ab ejusdem falsagine acri, & erodente dirumpitur, atque universam aquam in ventrem, idest in abdominalis cavum effundit, & hydropeem, Ascitem dictum, excitat. Exinde autem sequitur ægrotantis interitus, tum à gravi jecinoris læsione, atque hydatidum eruptione, tum ab omenti erosione, ubi ulcus insanabile exoritur, tum denique à mala ejusdem lymphici humoris qualitate, falsa, & erodente, quæ diturna ibidem mora, reliqua adjacentia viscera, præsertim verò intestina labeficit, & mortificat; cum potissimum nullo aditu remeare is possit, aut per patentés ductus foras educi. Hinc Antiquis in usu fuit Paracentesis, quæ cum non minoris periculi fuerit observata, quàm morbus ipse, à Recentioribus nunc tandem omiſſa est.

APHORISMUS LVI.

Anxietudo, oscitatio, horror, vinum, æquale æquale potum, solvit ægritudinem.

Idem
referitur
2. epid.
16.

Quam in multis conferat vinum, præsertim moderatè sumptum, non est, ut diutius hic suadeam, cum cæteroqui cunctis notum sit summum esse medicamentum, immò medicamentorum omnium maximum, de quo pluries Hippocrates verba facit, illiusque utilitates magnoperè commendat. Speciatim autem hoc loco docet medelam esse anxietudini, oscitationi, & horrore, quæ licet sæpenumerò ægritudines periculosæ non sint, solent tamen non rarò esse nimirum molestæ, & sæpessèpius stomachi, atque ventriculi malè affecti symptomata, contumacem, hærentemque causam, nervos proritantem indicantia, quæ nisi citò detergatur, dissolvaturque, pejora planè incommoda solet asserre. Est autem Anxietudo fastidium illud in imò ventre, quo patientes huc, illucque se jactare coguntur, cum situm commodum quiescendi non inveniant, etiamsi lecto decumbant. Id verò illis accidit ab hærente, glutinosoque succo, plerumque acido, & austero, qui simul vellicando, & transitum

reliquis humoribus impediendo, quandoque etiam per status distendendo, ingentem molestiam excitat, ut patientes loco stare non sinat. Non dissimiliter Oscitatio fit, cum in ipsa nervi quoque per ventriculum dispersi, atque in intestina transfusi, pariformiter lacessiti, alios, & alios sibi respondentes commovent, & musculos faucium oris, & mandibularum, ad se retrahendum proritant: quod plerumque accidit, cum insomnes, dissolutionem exactam ciborum minime peregrimus, nec vapores per cerebrum, & nervos diffusos, convenienti somno, discussimus. Horror denique, ut aliàs à nobis dictum, à crassis, acidisque succis in fermentationem indebitam adactis, quemadmodum in Quartanis febribus, provenit. Porro his omnibus vinum, & quidem meracum summoperè conferre potest, dissolutis nimirum, detractisque succis illis crassis, & tenacibus, quorum causa ventriculus, atque intestina lacessuntur. Atqui subdit Hippocrates, pari aquæ portione commistum potandum esse, tum ut acidum illorum succorum retundatur, & tenacitas eorumdem melius diluatur; tum denique, ne totum in vapores exolutum, caput petat, & crassitiem illam succorum minus efficaciter detergat. Mistio autem variari potest, pro varia vinorum conditione, ac virtute. Postremò inquit ægritudinem solvere, idest non solum symptomata ista delere, verum etiam causam eorumdem abstergere, concocquere, & superare.

APHORISMUS LVII.

Quibus in urinario meatu tubercula sunt: iis suppuratione facta, & eruptione, solvitur dolor.

Hic etiam aphorismus alibi scriptus est 4. lib. aphor. atque ibidem à nobis expositus: quare ad eum locum lectorem remittimus.

APHO-

APHORISMUS LVIII.

Quibus Cerebrum aliqua ex causa concussum fuerit, necesse est statim morbos fieri.

v. etiam
l. de
morbis.

Hanc eandem sententiam, & latiori quidem sermone exarata, habet Hippocrates in *Coacis prænotionibus*, ubi, *quibus cerebrum, inquit concussum fuerit, & doluerit, percussis, aut aliis lapsis, hi statim voce privantur, & neque vident, neque audiunt, & plerumque moriuntur*. Experimentis quoque confirmatam eandem proponit §. 7. *epid.* in scemina quadam palma manus ab alia percussa, & in eo, qui à Macedonia lapide ictus fuit. Quamobrem ab externis causis concussionem hanc induci oportere manifestè liquet, ut antea etiam adnotavimus. Istos autem aphorismos fieri necesse subdit; quoniam à cerebri concussionem nedum spiritus tumultuariè commoventur, & confunduntur, verùm etiam mole sua cerebrum conturbatur, & qua parte nervis originem tribuit, vel potius in illis elongatur, ingentem patitur perturbationem, ut propterea loquelæ, auditioni, ac visui impedimento fiat, cum nervi ad loquelam, auditum, & visum præsertim pertinentes, proximè à cerebro ipso dimanent. Contingit tandem hos plerumque mori, si non statim, vel intra triduum, quod summum, resipiscant; siquidem ultra hoc tempus, neque cerebri læsionem gravem fuisse argumento est, neque nervorum originem, stuporem, vel corruptionem habuisse, ut de corrupto cerebro antea dictum.

APHORISMUS LIX.

Corporibus carnes habentibus humidis, famem adhibere convenit: Famem enim corpora siccant.

Non de qualibet humida Corporum constitutione aphorismus hic intelligendus, sed de excedenti, extranea, & præternaturali: quippe moderate humidi, atque innata, primigenia, & radicali, ut vocant, humiditate præ-

diti, sicuti in siccam constitutionem deflectendi non sunt; ita neque fame diuturna macerandi: id enim esset illos haudquaquam in salubritate tutari, sed potius in ægritudines, & quidem perniciosissimas, transferre. Corpora itaque excedenter humida, & excrementis scantentia serosis, seu pituitosis dictis, ut in meliorem constitutionem reducantur, exsiccatione egent, adeoque fame, ne in morbos humefacientes labantur, præservanda sunt.

Debent pariter istiusmodi corpora, in carnibus, immò in cunctis partibus, humidis superfluitatibus scaterere; nam si in una tantùm, aut in altera parte humida comparerent, haudquaquam fame, veluti re universum corpus exsiccante, tractanda forent; quamobrem jure optimò ab Hippocrate dictum: *Carnes habentibus humidis*, & quidem non solum musculares, & externas, sed & internas quoque, immò etiam parenchymata viscerum, ut ex illis superfluis undequaque humiditates absumentur. Quin & ab articulis easdem exolvendas esse, docuit idem Hippocrates *lib. de Articulis*: Hinc rheumatici, tussiculosi podagrici, hydropici, alique plurimum ab illa juvari solent. Famem autem his dixit adhibendam, non omnem, seu a quocumque cibo abstinentiam, sed moderatam solummodò ciborum subtractionem, præsertim eorum, qui humores adjiciunt; nam qui illos potius detrahunt, atque absument, commendari possunt. Sub nomine famis, sitim quoque comprehensam intelligere licet; etenim proportionabiliter, ad salutem conservandam, qui modicè edunt, parcè etiam bibere debent; unde quibus detrahenda indicitur ciborum copia, diminuta quoque censetur potulentorum assumptio. Atqui proposuit hic ad exsiccanda humida corpora Hippocrates famem potius, quam cetera alia, sive alimenta, sive medicamenta, quippe illa insensibiliter, & citrà viscerum noxam, æqualiter Corpus universum in meliorem statum revocare potest: reliqua verò omnia tam ex Prophylaxi, quam ex Therapeja, desumpta, ut sunt exercitia, vigilie, diuretica, diaphoretica, & cathartica medicamenta, vel non æquè cunctis partibus,

opi-

opitulantur, vel magis efficiunt, quam proficiant, ut bene etiam advertit Cardanus.

APHORISMUS LX.

Si febre correpto, tumore non existente in faucibus, suffocatio repente superveniat, & non possit devorare, nisi vix, lethale.

APHORISMUS LXI.

Si febre correpto collum perversatur, & devorare non possit, tumore non existente in collo, lethale.

APHORISMUS LXII.

Ubi in tota corpore sunt mutationes, & corpus refrigeratur, & rursus calescit, aut calorem alium ex alio commutat, longitudo morbi significatur.

Inveniuntur quoque supradicti tres aphorismi descripti in 4. libro, propterea non est, ut hoc loco repetantur. Ut moles hujus libri pluralitate aphorismorum excresceret, ab aliis adjectos credere est; ut & plurimos alios inferius appositos.

APHORISMUS LXIII.

Sudor multus calidus, vel frigidus semper fluens, repletionem humoris esse significat; abducere igitur oportet, robusto quidem supernè, debili verò infernè.

ET hic etiam ibidem est notatus, atque expositus; nisi solum quòd hic adjecta est sudoris istius curatio per humoris nimirum superabundantis evacuationem, & quidem in robustis corporibus per superiora, idest per vomitum, in debilibus verò per dejectionem, habito scilicet respectu ad tolerantiam patientis.

APHORISMUS LXIV.

Febres quaecumque non intermittentes, si tertia die fortiores fiunt, periculosa: quocumque autem modo se remiserint, significant, quod non sunt periculosa.

APHORISMUS LXV.

Quibuscumque febres sunt longa: iis vel tubercula, vel ad articulos dolores decumbunt.

APHORISMUS LXVI.

Quibuscumque tubercula diutina, aut in articulos dolores ex febre decumbunt: iis cibo pleniore utuntur.

A Libi quoque appositi, & explanati sunt 4. lib. aphorismorum.

APHORISMUS LXVII.

Si quis cibum febricitanti dederit: sano quidem, robur, laboranti verò morbus.

HAud quaquam de cibo cuicumque aegrotanti exhibito, sed dumtaxat febricitantibus, & quidem acutè, scriptus est hic aphorismus; nam in his semper gravior noxa pertimescenda est à cumulatis excrementis, & à Naturæ distractione; nec insuper de quocumque cibo, sed solum de eo, qui sanis offerri solet, unde proculdubio damnum majus, graviusque sequitur, si fortasse febricitantibus offeratur; quippe sicuti sanis corporibus is conversus in alimentum robur addit, ita febricitantibus, aut simili alia aegritudine affectis in malos humores transmutatus, morbum fovet. Quod sanè cunctis notum.

Id tamen peculiariter adnotandum, carniis esum fortiores reddere animantes, ut sunt Lupi, Ursi, Leones, Accipitres, Aquilæ, alique carnivoræ; contra verò, quæ herbis vescuntur, ut pecudes, debiliores sunt. Et licet Cameli, Elephantes, Equi, plantis

nutrici fortes etiam observentur; illa tamen exarfactae sunt, & substantiae longè siccioris, ac vegetioris, ut cardui siccati, Schoenanthi, similesque: Boves denique promiscui pastus, cum foenu vescuntur, aridisque herbis, fortiores observantur, cum vero virentibus utuntur, imbecilliores, quamquam & istae solidioris quoque substantiae sint, ut Lupini, Rapa, &c. Quo autem tempore virentibus herbis tum Boves, tum Equi pascuntur, licet pinguescant, non tamen aequè vigorantur. Hinc commodum animalibus pro rata, & usu propriæ pactionis, dentes, mandibulas, musculos temporales, aliaque instrumenta ad atterendos, & conficiendos cibos magna, & valida, vel minora, & laxiora providit Natura, ut consideranti palam fieri potest.

APHORISMUS LXVIII.

Quae per vesicam excernantur inspicere oportet, si talia sunt, qualia sanis excernuntur. Quae igitur minimè similia sunt his, haec morbosiora. Quae verò sunt sanis similia, haec minimè morbosa.

ET hunc pariter aphorismum suspicatur Galenus Hippocratis non esse, cum non habeat elocutionem Hippocratis stylo convenientem. Sed & neque magnum quid, aut in Arte reconditum, continere videtur, immò potius cunctis obvium, atque manifestum. Verumtamen habet quoque quidpiam, quod cautum reddat Medicum in iudicandis excrementis è morbofis corporibus prodeuntibus: Nam si ea ipsis congruant, dum benè valebant, non solum morbosa dici non poterunt, sed non magnum eadem tempora recessum à naturali statu fecisse demonstrant. Sic plerisque in usu est, cum benè valent, urinas mingere perpetuò crudas, ac decolores; si in statu morbofo tales quoque inspiciantur, meliores planè erunt, quam si ab illo consueto statu recesserint. Sic contra alii aliis urinarum egestionibus sunt natura affecti, ut eo modo benè, contra verò malè se habeant. De eiusmodi autem similitudine, at

que dissimilitudine excretorum in statu sano, & morbofo meminit quoque idem Hippocrates lib. de officina Medici, & in isto prognosticarum, & Galenus ex mente Platonis q. de plac. Hipp. & Plat. cap. 1. Conferri huic quoque possunt, quae idem Hippocrates protulit 6. epid. sect. 7. ubi quae à Medico sint in aegrotantibus consideranda, pluribus edoet, sed praesertim, quae, & ex qualibus qualia fiunt, &c.

APHORISMUS LXIX.

Et quibus dejectiones, si stare permiseris, & non moveris, veluti strigmenta subsistunt: & si pauca sint, paucus est morbus: quod si multa, multum: iis confert alvi purgatio; quod si alvo non purgata dederis sorbitiones, quanto plures dederis, tanto magis nocebis.

SI quis unquam alius aphorismus, certè hic non levem sui suspicionem praebet, fuisse ab alio, quam ab Hippocrate hic interserutum, cum praeter nimiam prolixitatem, & verborum incompositionem, nil quidpiam novi, utilis, aut commendabilis in arte contineat, ut propterea merito à Galeno, ceterisque Commentatoribus adjectivè reputetur. Et quidem, si strigmenta, seu ramenta in excretis, sive per urinam; sive per faeces considerat, quae modica modicum morbum, vel potius modicam morbi causam, & multa copiosiore significant, cur est, ut substantia, aut superstantia observanda proponat, illaque stare, non autem movere praecipiat? fortè quia sub his conditionibus malitiam minuunt, vel adaugeant, & morbum leviozem, vel deteriorem praenunciant? Planè si ab illorum praesentia, & copia, morbus gravior portenditur, parùm, vel nihil referet, si stare, vel moveri permiseris, atque ea, vel superitare, vel subsistere observentur; sed & neque consonat, quod pro curatione subjicitur, conferre his alvi purgationem, si praesertim strigmenta, aut ramenta intestinorum hic notata intelligantur, quippe haec non nisi

in

In ferina, ac protracta dysenteria comparere solent, in qua alvi purgatio tuta non est, quæ cæteroque à multitudine ramentorum valida, & copiosa desideraretur, ut illa penitus depellerentur. Denique, quod à sorbitionibus alvo non purgata majus damnum sit subsequitur, jam dictum generaliori sermone 2. aphor. text. 10. *Impura corpora quanto plus nutries, tanto magis lades*; unde nil nobis videtur hic adjectum; quamvis & hoc suam quoque patiatur limitatio- nem, ut ibidem, & alibi, à nobis est animadversum. Quin & Galenus in commentario scite admonet, neque omnes ab hujusmodi sorbitionibus ladi, neque prius eos purgare necessarium esse atque adhuc minus, quibus aliquid urinis insertum est, quod strigmenta referat; sed legatur idem Galenus.

APHORISMUS LXX.

Quibuscumque cruda infra dejiciuntur, atrabilis inest: si plura, major: si pauciora, minor est morbus.

ET hic pariter aphorismus adjectivus creditur, quippe qui à pluribus Commentatoribus penitus omissus, ab aliis inexpressus referatur. Continet enim sententiam vel nunquam praxi respondentem, vel falsitatis ream. Si tamen unquam id expertum, aliam planè causam recognoscit cruditas excrementorum deorsum apparens, quam atrabilis dejectio. De qua Nos alibi latiore sermonem instituimus.

APHORISMUS LXXI.

Excreationes in febris non intermittentibus livida, sanguinea, biliosa, & fetida, omnes male. Cum verò excernuntur, bonum est, & per ventrem, & per vesicam: & ubi aliquid secedens steterit non purgatum, malum.

APHORISMUS LXXII.

Corpora oportet ubi quis purgare voluerit, fluida facere; & si supra velis fluida facere, sistere alvum: si verò infra, humectare.

APHORISMUS LXXIII.

Somnus, vigilia, utraque modum excessiva, morbus.

APHORISMUS LXXIV.

In febris non intermittentibus si exteriora frigent, interiora uruntur, & febris habeat, lethale.

APHORISMUS LXXV.

In febre non intermittente, si labrum, aut nasus, aut oculus, aut supercilium pervertitur, si non videat, si non audiat, & jam debilis sit; quidquid horum fuerit, lethale est.

APHORISMUS LXXVI.

A pituita alba, aqua inter cutem suspenderit.

APHORISMUS LXXVII.

Ab alvi profluvio difficultas intestinorum.

APHORISMUS LXXVIII.

A difficultate intestinorum levitas intestinorum supervenit.

APHORISMUS LXXIX.

A corruptione, abscessus ossis.

APHORISMUS LXXX.

A sanguinis vomitu, tabes, & paræ purgatio supra.

APHORISMUS LXXXI.

Qualia fuerint vesicae, aut uvi excrementa, & ex carnibus, & sicubi alibi à Natura Corpus exierit, si parum, paucus est morbus, si multum, multus, si valdè multum, lethale est.

Reliqui isti X. Aphorismi hic adjecti alibi sparsim in aliis superioribus libris descripti inveniuntur, ibique pariter à nobis expositi, ut propterea opus non sit denuò, ac inuti-

liter illos repetere, ac explicare. Hinc clarum, ac manifestum est, librariorum, aut quorumvis aliorum opera, peractum, ut majorem fortassis in molem VII. hic liber excrescere, quod ex his X. ultimis, satis superque patere possit. Quare hic esto finis.

Cæterum plurimas alias Hippocratis sententias, & quidem ad Rem Medicam utilissimas, nostris temporibus selegit accuratissimus Vir Jacobus Sponius, atque in unum volumen redegit, suisque commentationibus adeò illustravit, ut alius non egeant explanatione.

Sub tit.
Aphor.
Novis



APHORISMUS

UNICUS, ET SINGULARIS, EX VIII. LIBRO DE PROMPTUS.

Quoscumque morbos medicamenta non sanant, ferrum sanat: quos ferrum non sanat, ignis sanat: quos verò ignis non sanat, hos sanari non posse putato; vel hos incurabiles existimari oportet.



Hic si Aphorismus hic in classe reliquorum relictus non inveniatur, sed inter aliquot alios VIII. libri relatus, proindeque adjectivus, & spurius simul cum iisdem creditus sit; placuit tamen nobis singulariter præ cæteris seligere, utpote qui supra reliquos (sive Hippocrates, sive alius quispiam ejus Author sit) quidam memorabile magis, magisque commendabile complectatur. Etenim, quæ hætenus ad morborum ferè omnium curationem explanata sunt, hoc unico, veluti per epitomen, admirabili sanè peroratione, videntur comprehensa, ut hinc saltem noscant Medici, per quæ rerum medicinalium genera vagari debeant, ut Therapejam universam explent, & absolvant, quæque fortassis uno Remediorum genere mala cedere non observaverint, alio, aliove subigere adnitantur; quod primum, ac supremum est totius rei Medicæ officium: Quòd si neque his morborum contumacia, ac nequitia subiiciatur, immedicabiles illi censendi sint, utpote Artis ministerio non subigibiles, & Naturam omnimodè impotentem, abjectamque arguentes. Et quamvis hic partem solummodò Medicinæ Chirurgicam amplectari, atque ad ejus classis morbos curandos pertinere videatur, cum Ferrum, ac Ignis non nisi in vulneribus, ulceribus, tumoribus, aliisque similibus, adhiberi soleant; si tamen res exactius pensitetur, ad universam Medicinam faciendam eundem spectare non incongruè existimabit, qui perpenderit cum Hippocrate omnem morbum ulcus esse,

aut ulceris conditionem præferre, sive præsens, aut imminens, sive apprensus, ac conspicuum, sive latens, & inconspicuum illud sit. Accedit, quòd gravis sententia hæc ad plurimos, innumeratque ferè morbos valde conducibilis est; quin & statuta per ipsum series, ac methodus applicabilium medicamentorum, adhuc ex Ferro, & Igne, ac igneis, & ignitis rebus, veluti extremis, summisque Medicinæ præfidiis, defumptorum, non poterit non esse plurimum cunctis Medicis fructuosa.

Et quidem primò ex medicamentis ex rinfecus ad motis, puta lituris, inunctionibus, cataplasmatibus, cerotis, emplastris, aliisque similibus; mox etiam ab interius assumptis, catharticiis, tum vomitum, tum dejectionem moventibus; itemque diureticis, diaphoreticis, incidentibus, attenuantibus, aperientibus, dissolventibus, temperantibus, corrigentibus, roborantibus, cæterisque, & tum cephalicis, tum cardiacis, tum stomachicis, tum thoracicis, tum hystericis, idque genus aliis, plurimi, ac innumerabiles morbi tolluntur, ut ex praxi therapeutica, & pharmaceutica. Itemque Ferro tum simplici, tum candenti, diversimodè incidente, secante, terebrante, abradente, scalpente: ut in tumoribus, apostematibus, abscessibus, gangrænis, sphacellis, fracturis, contusionibus, &c. Tandem rigne tum actuali, ut vocant, tum potenciali, igneis, ac ignitis rebus, & ignea vi ustionem, rubificationem, vesiculas, escharam, aliudve simile excitantibus; itemque thermis, hypocauftis, laconicis, tam naturalibus, quàm artificialibus, ex sulphure, mercurio, sale

atque omnia, et omnia gummi quocumque, ac spiritus vini, vel simplicis, vel medicato, aliique, sunt omnes humani corporis affectiones, indiscriminatim abiguntur.

Sed posthabitis iis, qua ad Medicamenta, & Ferrugine atinet: de iis enim aliis dictum, & aliunde

immedicabile vulnus

Bona recidendum est, ne pars sincera maneat.

Profecto ignis in usum Medicum adhiberi solet, ac potest, boni, blandoque calore, ad rarefaciendam cutim solummodo, aut calore vehementiori ad atenuandum, dissolvendum, & fudorem promovendum, atque ad cutis, & partium subjectarum subificationem; posita: propria figura immutando, humores substratos figendo, & cutim corrugando itemque ad crustam ibidem, & escharam inducendam: ad ambustionem, & ulcerationem sive cutaneam solum, sive etiam muscularem, ac profundiorum, ut in unctionibus.

Unde autem noster hic ignis tantam vim, atque supra reliqua omnia agentia naturalia insignem potentiam, & efficaciam nactus sit, ut cunctis primum dissolvens, sursumque consumens esse dicatur; & unde eorum sumptus, curiosum esse quaesitum.

Et sane crediderim ab incomparabili ignea Solis activitate originem sumptisse, ut quemadmodum aethere natura Sol est, ita quoque vis, & efficacia nostri ignis, qui ejus conditionem participat, longe precellentior statuenda sit quacumque alia sublunaris cujusvis Agentis virtute, ut proinde quam vim, facultatemque apud nos hic exercit, illam plane à Sole, Agente supremo, mutuatus est; eo quod non aliunde ignem hunc nostratem apud homines inventum, excitatumque putare est, quam à mutuata per Solis radios ignea communicatione; unde non absre fabulam Promethei ortam suspicari licet, de sacula à Sole globo, Mineræ consilio, excepta, ut Mythologi commentum sunt, & Horat. *in Carmine* eccine.

Audax Japeti genus.

Ignem fraude mala gentibus intulit.

Beneque Solingens, & casta solidi, con-

globatque Ignis moles est, ex tenuissimis, purissimis, atque summe mobilibus particulis compacta, quæ cum circa proprium axem assidue revolvatur ac motu rapidissimo cietur, propterea sit, ut ignea in orbem spicula (aetheream simul, & aeream regionem sibi proximè attingat, veluti per rectas lineas, commovendo, & agitando) quæ radios appellamus, quaquaversum videatur ejaculari, communicata interea Orbi universo, calefaciendi, urendi, atque illuminandi virtute. Cumque Aer nobis circumfluit modò crassior, & opacior, modò tenuior, ac purior, pro varietate halitum, & vaporum per ipsum intersperforum, fieri solet; proinde etiam evenit, ut calor in terris urgentior, intensiorque quandoque perferantur; aliquando vero ab eorumdem crassitia, constipationeque plurimum infringatur, & hebetetur, & prout directe, reflexe, vel refracte radii ipsi in terram incidunt. Atque hinc etiam fit, cur radii solares, quò Sol ipse vertici nostro proximius accedit, potentiores, efficacioresque perferantur, quoniam tunc perpendiculariter sese incidentes, recta penè quoque reflectuntur, atque pluribus, & geminatis irradiationibus aërem alterant, & calefaciunt, attenuatis simul unà discussisque magis vaporibus per illum dispersis. Quamquam & in hoc considerabilis plurimum est Terræ habitabilis varia habitudo; nam campetria loca, ad Meridiem, & Austrum exposita, sulphureis, aut aluminosis mineris referta, longè calidiora observantur; contra verò montana, aut ad Boream posita, etiamsi illa intra Zonam temperata jaceant. Sic apud nos, ad aras Amalphis, & Surrenti sitæ urbes, & oppida inter montes, ingens, & intolerabile frigus subeunt, adhuc Æstate media, cum aliarum in planis sitarum urbium incolæ æstum exurentissimum patiuntur.

Igneam autem globum esse Solem testantur quoque plurimi Veterum SS. Patrum, quos recollegit P. Scheinerus, coheretque Sacri textus. *Eccl. cap. 43.* ubi dicitur: *Vas admirabile: (quod Sol est) opus Excelsi. in meridiano exurit terram, fornacem custodiens in operibus ardoris: & in sacris hymnis canit*

Orthodoxa, & Catholica Ecclesia.

Fam sol recedit igneus.

Et alibi:

Quarto die, qui flammam.

Dum Solis accendis rotam.

Idipsum ostendunt apertissime specula uistoria, per quæ radii Solis, quo plures, & confertiores diffunduntur, eò quoque uisiones in rebus accidunt citiores, uehementioresque, immò & in longius, remotiusque spatium pro ratione, & pro figurarum, seu lectio-natum conicarum, si quæ fiant, varietate.

Ab igneo igitur Solaris corporis glo-bo ignem nostrum culinarem mutatum fieri oportet; nam cum non aliunde constet in usum hominum ignem hunc ad nos uenisse; præcudubio inficiari nemo poterit illum à Sole profectum; idque mea sententia putandum, quod Prometheo fabulosè tributum, Adamo primo hominum parenti adscriben-dum esse, qui cum rerum omnium naturalium scientia à Deo conditore fuis-set instructus adeòque omniscius factus, atque ex Sacris litteris aliunde pateat, adusque illa priora tempora Sacrificia succensa, & immolata fuisse, ut à Caino, & Abele actum inter Mundi primordia satis constat; proinde credere decet, tunc etiam Terris in usum hominum Ignem inuictum: & quidem, vel beneficio eorumdem Solarium radio-rum, per constrictum ferularum, alio-rumve lignorum Sole exarefactorum, ut ex hedera, & lauro uehementes as-frictis; itemque ex silicibus attritis, potissimum sulphure, aut bitumine ob-litis experimur; vel spontanea semisic-catarum plantarum, & herbarum præ-ferim capillarum, simul congestarum fermentatione; vel ex fimo putri, & excalesfacto, potissimum columbino, quo Galenus 3. de Temperam. cap. 2. ligneam fenestram nuper resina illicitam, mox etiam domum integram succen-sam fuisse testatur; vel Calcis, Nitri, Sulphuris, Bituminis, cæterorumque fossilium mixtura, quæ multoties sponte sua Ignem concipiunt, ut in Aetna, ac Vesuevo monte; aut alio simili artifi-cio huc usque nobis ignoto: nam quod ope chalybis, & silicis passim peragitur, non tam uetustum inventum est à Pyrode

Cilicis filio; ex testimonio Plauti; & Polydori Virgillii; idque existimaverim casu potius ab attritu uehementi silicis, siue lapidis illius, qui pyrites Græcis appellatur, aliuue similis, cum ferro aliove denso, fortiq; metallo, quo rum sanè usus per priora illa Mundi Caini, & Abelis tempora nondum in-
De is ventor. R. lib. 1. c. 19. 1. 7. c. 16. V. cum Gel. R. lib. 1. 11. c. 15 & 16

Si ergo noster ignis igneam Solis natu-ram præferre videtur, nil mirum, si deinde vires in nobis exeat, uelut ille, validissimas, maximèque supra reliquæ omnia præpotentes: is quippè & calefa-cit, & attenuat, & scindit, & dissol-uit, consumitque quidquid eidem obje-ctatur, cum ex Platone particulis con-sistat valde tenuibus, mobilibus, ac pyra-midum figuram referentibus, quibus ueluti tot cuneis moleculas corporum ad-huc densissimas dissecat, incidit, diuel-lit, disjungit, atque minimas partes ac-terit, & extenuat. Accedit, quòd in Igne vis præpotentissima acidi dissoluentis vi-get, cujus uirtute urit simul, & urendo consistipat, crustamque inducit, nec non incidendo dilaniat, ac discernit, cuius nimirum proximè, ac immediatè parti-bus admouetur; in reliquis uerò, vires suas exerit pro ratione distantia majoris, uel minoris, & prout aerem circumstan-tem magis minusue alterat, suisque par-ticulis afficit & siue uapore, siue halitu diffunditur, aut tenuioribus, crassio-ribus, densioribus, uel rarioribus cor-poribus commiscetur, ut ex praxi ipsa clarissimè patet. Quòd si non igne, & igneis particulis, sed medicamentis, siue simplicibus, siue compositis, igneam conditionem, ac uiam participantibus, utamur, ardorem, ruborem, uesiculas, plagas, idque genus alia partibus inferre solemus; quin & vaporibus, ac halitibus, in concluso præferim acre exceptis, at-tenuationes, rarefactiones, sudores, pro-re nata excitamus.

Atque hinc ignis iuramento esse solet ad absumendam quamcumque ex acre maliciam, ut in pestilentia, qua ratio-ne Hippocrates à peste Græciam præfer-uisse traditur; quin & in morbois causis coagulare ualentibus, usus fuit multo-nibus, & ignitis auxiliis, præferim in morbois à materia crassa, lenca, & frige-faciens, itemque ad plagas paridas,
V. Ob. Tabes d. 11. p.

Ignis à sole ex Terra est unde Vestalis Ignis: nam Terra Vesta uocatur Ouid.

fordidas, sive, ac malignas. Sed & presentaneum presidium est ad pustulas, & bubones, abscessus, anthracas, furunculos, parotidas; ad tumores omnes ex frigidis, terrestribusque humoribus progenitos: ad hydropem, & empyema, ad ambusta, & membra mortificata, ac sphacelata, ad sistendum, cohibendumque sanguinem, ad membra amputata, & rescissa, ad fistulas callosas, ad paralyfim; & ischiadem, verrucas, condylomata, varices, hemorrhoides, exostoses, dolores articularum, Iuem Veneream, ad ægrotudines stupore, ac narcosis efficientes, ad morsus venenatorum animalium, atque ad ictus ex venenatis instrumentis inflictos, cæterasque immemebiles ægrotudines, quarum seriem

(ut erat in animo) sigillatim referre non gravarer, nisi ab aliis jam actum foret. Cum autem præ cæteris de his latè nimis superrime tegeret noster Marcus Aurelius Severinus *lib. de efficaci medic. p. 3.* & ex pluribus gravissimis Authoribus, singulorum morborum per ignea præsidia curationes retulerit, ac examinaverit: id quod etiam multò antea infirmaverat Joannes Costæus Primarius Medicinæ Professor apud Bononenses, peculiari tractatu, cui titulum fecit *de l'usage de la Medicina præfalis*; idcirco, ne ab aliis actum agam, ab illis describendis, & enarrandis superfedeo, cum eos adire possit, qui velit, contentus ipse hæc breviter tantummodò memorasse,

F I N I S.

I N D E X

R E R U M N O T A B I L I U M .

A

- A** bortus imminet gravidæ ex purgante exhibitò, & quo tempore remans. pag. 62
- Abortus ex morbo acuto fieri potest. 64
- Abortus ex sanguinis missione accidere potest. ibid.
- Abortus imminet ex alvi fluxu. 67
- Abortus ex mammarum subita gracilitate. 70. 90
- Abortus alterutrius fœtus ex alterutrius mammæ gracilescentia. 71
- Abortus ex uteri erysipelate. 78
- Abortus fit ex prægnantis macie, præsertim à causa externa. ibid.
- Abortus quandoque ex uteri acetabulis mucore plenis. 80. & quare. 81
- Abortus ex tenesmo imminet. 91
- Abcessus frigidi tractandi non sunt. 96
- Abcessus interni suppurati quare quandoque non innotescant. 174
- Abcessus interni suppurati quomodo deprehendantur. 175
- Abcessus interni ruptionem, quæ sequantur symptomata. 201
- Abcessus interni sæpissimè morbos acutos comitantur. ibi.
- Abcessus interni ruptis quibus tractandi. 202
- Abcessus circa regionem lumborum futuri signa. 286
- Acetabula uteri quæ. 81
- Acidus ructus in lienteria, bonum. 121 &c.
- Acidus ructus à pleuritide præservat. 166
- Acidi præternaturalis generatio, & varii effectus. 167
- Æstus fortis convulsio, aut tetanus insequens, malum. 205
- Æthiopes, & torridam zonam incolentes effœminatiores sunt ex Aristotele, & quare. 41. 42
- Alvi fluxus tabidis, si capilli à capite defluant, lethalis. 37. 38. 209
- Alvi fluxus abortum parere potest. 67
- Alvi fluxu hydrops sanari potest. 136 & quamvis hydropis species. 137
- Alvi fluxu longo laboranti vomitus spontaneus supervenias, bonum. 138
- Alvi profluvium pleuritide, & peripneumonia affecto superveniens, malum. 139
- Alvi profluvium lippienti superveniens, bonum. 140
- Alvi fluxus puris sputum insequens, malum. 37. 38. 210
- Alvi fluxus leucophlegmatia affectis superveniens liberat. 224
- Alvi fluxus spumosi pituitam à cerebro delabentem significant ex Hippocrate. 218
- Alvi fluxus crudi an atrabilem significant. 240
- Alvi fluxum dysenteria insequitur. ibid.
- Alvi extremities corporis statum significant. ibid.
- Ambidexteri, qui dicantur, & an mulier ambidextera fiat. 230
- Ancyloglossa quid. 165
- Aneurisma dirruptum vomitum sanguinis lethalem facit. 226
- Angina liberati quomodo dicantur in pulmoniam, & empyema incidere. 32
- Angina correptus, tumore in collo factò, non semper liberatur. 35
- Angina correpto si tumor fiat in collo. bonum. 170. 232. 298
- Animi defectus fluxui muliebri superveniens, malum. 93
- Anxietudinem tollit vinum, & quid ea sit. 236
- Aphonia ex cerebri concussionem. 231
- Aphonia cum stertore repentino Capitis dolori superveniens septem diebus interfcit, nisi febris accidat. 135
- Aphonia ex ebrietate convulsionem, & mortem significat. 25. 26. 33
- Apoplexiæ fiunt maximè à quadragesimo ad sexagesimum annum. 191

Apo-

RERUM NOTABILIUM.

Apoplexia ex etate, ex humorum vi-
rio, & ex mala cerebri conformatio-
ne fit. ibid.
Aque frigidae perfusio tetanum curare
potest, & quando. 48. ab *Egine-*
ta damnata. 49
Aque calidae perfusio an usum in Medi-
cina habeat. 50. &c.
Aque bonitas, vel malitia an ab il-
larum pondere deduci possit. 57
Aqua quae cito calet, & cito refrigeratur,
levissima est. *ibid.* quomodo experi-
mentum fieri possit. ibi.
Aque salubritas nocte. 57. 59
Aque pondus quomodo apprehendi
possit. ibid.
Aqua pluvialis an fontanae, & reliquis
sit praefenda. ibid.
Aqua mulla quid, & usque in gravidis
dignoscendis usus. 75
Aqua mulla gravidis exhibita cur ventris
termina pariat. ibid.
Aque frigidae potum rigor, & morbi
quandoque insequuntur. 200
Aqua calida si caput perfundatur, febris
non ex bile facta, solvitur. 229
Ardentes febres astus fortes appellantur
ex Hippocrate. 205
Ardentes febres convulsio, aut tetanus
insequens, malum. 206
Aromatum suffitus muliebria docet. 61
& quoniam sint eligenda. ibi.
Aromatum suffitus caput gravat. 60
62
Articularium dolorum, & Podagra dif-
ferentia. 159
Articularium dolorum causa. 159
Asthmatici si gibbi fiant ante puberta-
tem, moriuntur. 179
Attrahilis an ex crudis dejectionibus in-
feratur. 240
Autumno quibus convenient purgatio-
nes, & venae sectiones ad praeservan-
dum. 180

B

BAlbi ab alvi profluvio maxime ca-
piuntur. 265
Balbutie species. 266
Balbuties, an, & quomodo tolli possit.
ibid.
Balnea quoniam oculorum affectibus con-
ferant. 164. 232

Biliois, & picrocholis dulcia omnia iai-
mica. 108
Blesi qui dicantur. 105

C

Caecum intestinum flatum recepta-
culum. 168
Calefacientia in sanguinis fluxu locum
non habent. 46
Calidorum detrimenta, & quid nomine
calidi veniat. 40
Calidorum utilitates, & commoda.
50. &c.
Calorem ingentem convulsio, aut tetanus
insequens, malum. 205
Caloris, & frigoris in corpore mutatio-
nes longitudinem morbi significant.
238
Calvitium eunuchi non patitur ex
Hippocrate, & quare. 158. 159
Calvitii causa. 160. 168
Calvi varicibus magnis non afficiuntur
ex Hippocrate. 168
Calvi varicibus magnis supervenienti-
bus capillati redduntur ex Hippocra-
te. ibid.
Cancros oculos habentes melius est
non curare. 170. & quare. ibi.
Canceri occulti qui dicantur. ibid.
Cancer quid, & ejusque causa. ibid.
Canceri remedia an sint, & qualia. 171
Canceri labiorum pulsationes, & haemor-
rhagias inferre solent. 212
Capillorum defluvium tabidis lethale.
35. 36. v. Calvitium.
Caput dolens lacte non utantur. 137.
105. 107
Capite secundum partem posticam do-
lente, venae frontis sectio profuit.
115
Capitis dolor tollitur, si pus, aqua, vel
sanguis effluat per nares, os, aut aures.
131
Capitis dolor repente sanos corripens
cum vocis privatione, & stertore,
septem diebus increscit, nisi febris
supervenerit. 186
Capitis ictum obstupescencia, & defi-
pientia insequens, malum. 206
Capitis ictus, & contusio nonnumquam
gravior ejusdem vulnere. ibid.
Capite delabens pituita spumosa de-
jectiones patitur ex Hippocrate. 118

I N D E X

- Carcinoma**, quid, ejusque causa. 170
- Carnosa** medioeriter femina abortientes uteri acetabula plena mucoris habent. 80
- Cartilagine** quomodo nutriantur, & an coalescant. 147.227
- Castri** qui proprie dicantur. 158
- Catalepis** quid, & à qua causa. 163
- Cathartica** convulsiones pariunt. 22.24.215
- Cathartica**, an, & quo tempore gravidis exhiberi possint. 62
- Cathartica** in mentibus decoloribus, & inordinatis administranda, & quanam. 69.70
- Catharticum**, an, & quale in oculorum affectibus conferat. 156
- Cathartica** ad preservationem quibus, & quo anni tempore convenient. 180
- Catharticorum** exhibitionem quanam precedere debeant. 140
- Cauteria** hydropicis non sunt inurenda. 130
- Cephalalgia**, v. Capitis dolor.
- Cerebri vulnera** non semper lethalia. 141.142
- Cerebri vulnus**, contusionem, puncturam febris, & bilis vomitus insequitur. 236. & mors. 184
- Cerebrum** sphacelatum tribus diebus mortem infert. 233
- Cerebri concussio** aphoniam parit. 236
- Chiragrae** causa. 159
- Chronicis** morbis si inappetentia, & dejectiones sinceræ superaccidant, malum. 199
- Ciborum fastidium** in longa dysenteria, malum. 202
- Ciborum fastidium** in longis morbis, malum. 199
- Cibus** febricitanti exhibitus sano quidem robur, laboranti verò morbus. 238
- Ciborum conditio** animalia fortiora, vel debiliora reddit. 239
- Ciliaca passio** abortus quandoque causa. 67
- Ciliaca passio** quid, ejusque causa. 122
- Coitus**, v. Veneris usus.
- Colli tumor** in angina bonum. 219.298
- & quando.
- Color faciei**, an, & quando signum esse possit conceptionis maris, vel femellæ. 76
- Colostrum** quid. 90
- Comitialis morbus**, vide Epilepsia.
- Conceptio marium**, & foemellarum. v. Fetus. 76
- Conceptionis signa fallacia**. 88.102 v. Graviditas.
- Conceptio** quomodo contingat. 103
- Contusiones capitis** periculosa, & quandoque ipsius vulneribus periculosiores. 206
- Convulsio** ex helleboro lethalis. 21. & quare. 22
- Convulsio** ex catharticis. 22.215
- Convulsio** ex inanitione, & repletionem juxta Hippocratem. 171
- Convulsio** ex vulnere lethalis. 22
- Convulsio** ex ulcere an quoque lethalis. 23
- Convulsio** ex punctura nervi. ibid. remedia. 24
- Convulsio** ab hæmorrhagia, malum. 23.202
- Convulsio** ab immodica purgatione, malum. 24
- Convulsio** ex mictu sanguineo à cantharidibus facta. 25
- Convulsio** ex ebrietate aphoniam inducere lethalis. ibid.
- Convulsio** fluxui muliebri superveniens, malum. 93
- Convulsio** fieri potest ex evanescente ulcere timore, & quomodo. 171.172
- Convulsi**, quartana superveniente, liberantur. 118
- Convulsionis causa** juxta Recentiores. 119
- Convulsio** ab Heo, malum. 202
- Convulsio** ab æstibus fortibus mala. 205
- Convulsio** à vigilia, malum. 210
- Cordis vulnera** non semper lethalia. 147.142
- Cotyledones** quid. 80
- Coxendicis** diuturno dolore affectis cruris tabes, & claudicatio imminet. 193
- Coxendici dolor** ustione curatur. 193.194

RERUM NOTABILIMUM.

Cranii præcisionem desipientia insequitur. 215
 Cucurbitulæ sacrificatae an gravidis conveniant. 230
 Cucurbitula quam maxima mammis apposita menstrua cohibet. 86. & quomodo. 88
 Cucurbitularum Insequens apud Veteres usus. ib.
 Cutis raritas mediocri esse debet ad pilorum eruptionem. 118
 Cutem aridam habentes sine sudore; raram verò cum sudore moriuntur. 119

D

Delirium solvit tremores in febribus ardentibus. 155
 Delirium cum risu securius, cum studio periculosius. 188. v. Desipientia.
 Delirium cum furore. v. Furor.
 Dementia. v. Desipientia, Delirium.
 Dentes frigidis juventur potius an laedantur. 45
 Dejectiones sincerae, quæ: & si chronicis morbis superaccidant. malum. 199. 200. 214.
 Dejectiones sinceras si dysenteria insequitur, malum. 214. v. Avi fluxus.
 Desipientia multam potationem insequens, malum. 200. v. Delirium.
 Desipientia largam hæmorrhagiam insequens, malum. 201
 Desipientia ab illeo, malum. 202
 Desipientia à capitis ictu, malum. 205
 Desipientia à vigilia, malum. 210
 Desipientia cranii præcisionem insequitur. 215
 Diarrhœa potissimum abortum parere potest. 67. v. Alvi fluxus.
 Diarrhœa Stomachica quid. 122
 Distillationes frigidis excitantur. 55
 Distillationes in ventrem superiorem suppurantur intra viginti dies. 225
 Distillationum, nomine quid hic veniat. & illarum causæ juxta Antiquos, & Recentiores. ib.
 Distillationes reprimentes pilulæ. 227
 Dolor frigidis retunditur. 56. &c.
 Dolorum variz species. 126. &c.

Toxi Op. Med. Tom. IV.

Dolores ventris sublimes, & non sublimes, qui. 128. & quare hi prioribus fortiores. ib.
 Dolores sublimes apud Hippocratem an vagantes intelligantur. 129
 Dolores oculorum quibus remediis solvantur ex Hippocrate. 165
 Dolor hypochondriorum quocuplex. 272
 Dysenteria abortum efficere potest. 67
 Dysenteriam diurnam si cibi fastidium comitetur, malum. 124
 Dysenteria incruenta, & sine febre. 125
 Dysenteria diurna si corripiantur lientiosi, in hydropem, aut lienteriam transeunt, & moriuntur. 176
 Dysenteria lientiosis superveniens, bonum. 181
 Dysenteria furori superveniens, bonum. 182
 Dysenteria à defectione sincera, malum. 214
 Dysenteria ab alvi profluvio. 240
 Dysenteria lienteriam parit. ibid.
 Dysuria. v. Urinæ difficultas.

E

Ebrus obtumescens convulsus moritur, nisi febre corripatur. 27
 Ebrietas quo tempore solvatur. 27
 Ebrus obtumescens quomodo succurrendum sit, ne in convulsionem incidant. 42
 Ebrietas quibus præcaveatur. 28
 Ebrui quomodo ab Apoplecticis dignoscantur. 17
 Ebrietatem rigor, & desipientia insequens, malum. 200
 Ecstasis quid. 198
 Ellebærus albus, an niger convulsionem pariat. 21
 Elleborus motus convulsivos, an convulsionem efficiat. ib.
 Emmotos quid significet apud Hippocratem. 84
 Empyema quomodo ex Angina fieri possit. 34
 Empyema fit ex pleuritide non repurgata spatio quatuordecim dierum. 38
 Empyema ex pleuritide factum, si quatuordecim diebus non repurgatur, transit in tabem. 39

Q 5

Empyema

I N D E X

- Empyematici fehti, si pus universim fluxerit, moriuntur.** 157. & quare. 157
- Empyematici fehti, si pus educatur purum, & album, evadunt, si foeculentum, & foetidum, moriuntur.** 231
- Epilepsia pubertatis tempore mutationem subit; post vigesimumquintum verò annum ferè insanabilis.** 30
- Erysipelas non suppuratum frigidistrari potest, non sic suppuratum.** 53 55. v. & 155
- Erysipelas in utero gravidæ factum lethale.** 77
- Erysipelas ab intus extra bonum, non contra.** 153. & quare. 154
- Erysipelatis causa.** 153
- Erysipelas internas quoque partes oblidere solet.** 154
- Erysipelati quamnam applicari possint.** 155
- Erysipelas ab offis nudatione, malum.** 210
- Erysipelas ad suppurationem tendens, malum.** 211
- Erysipelas epidemicum: hic Neapoli grassatum anno 1700. & 1701.** ib.
- Eunuchi neque podagra laborant, neque calvi fiunt ex Hippocrate, & quare.** 158
- Eunuchorum varia genera.** ib.
- Eunuchi laborant articularibus doloribus.** 159
- Excretionis in febribus quamnam bonæ.** 240
- F**
- Faciæ color, & maculæ anfiguum esse possint marium, & foemellarum gestationis.** 75
- Faciæ partes discissæ non facile coalescunt.** 144. 148
- Fames corpora exsiccant.** 237
- Febris convulsionem ex ebrietate solvere potest.** 25. 27
- Febricitantes gravidæ vel abortiunt, vel difficulter pariunt.** 92
- Febricitantibus quando lac exhibitum noceat.** 105. 108. 109
- Febribus ardentibus tremores supervenientes solvuntur delirio ex Hippocrate.** 191
- Febris hypochondriorum dolorem absque inflammatione solvere potest ex Hippocrate.** 172
- Febris nonnumquam salutaris est ex Hippocrate.** 173
- Febris remedium esse poterit Ileo urinæ stillicidio supervenienti.** 277
- Febris in sequitur cerebri vulnus, contusionem, puncturam, &c.** 183
- Febris remedio esse poterit ei, qui capitis dolore repente corruptus fuerit cum aponia, & stertore.** 185 186
- Febres ardentes estus fortes ab Hippocrate dicuntur.** 205
- Febres ardentes convulsio, aut tetanus insequens, malum.** ib.
- Febricitantibus urinæ cum crasso sedimento, longam fore ægritudinem significat.** 219
- Febris quæ non ex bile fit, si calida caput perfunditur, solvitur.** 229
- Febris hepatis dolorem solvit, si superveniat.** 234
- Febres non intermittentes, quæ tertiâ die fortiores fiunt periculosæ.** 238
- Febres intermittentes periculo vacant.** ibid.
- Febres longæ in tubercula, & dolores articularum desinunt.** 238
- Febricitantibus moderatus cibus est exhibendus.** ib.
- Febres cum partium externarum frigore lethales.** 240
- Febrium non intermittentium lethalia signa.** ib.
- Ferrum sanat, quæ medicamenta non sanat.** 141
- Ferri in morbis sanandis vis.** 142
- Elatus in ictericis non admodum generantur, & an verum.** 119. 120
- Fluxui muliebri convulsio, aut animi defectus superveniens, malum.** 93
- Fœcundæ mulieres quomodo dignoscantur.** 96. 97.
- Fœcundæ mulieres quibus medicamentis reddantur.** 98
- Fœminæ quamnam ad concipiendum aptiores.** 83
- Fœminæ semen non præstant pro generatione, sed ovum.** 85
- Fœtus maris, vel fœminæ conceptio, unde.** ib.
- Fœtus ultim mensibus æstationis per**

RERUM NOTABILIMUM.

per os nutritur. 70
 Fœtus maris, vel foemellæ conceptio an in dextra, vel sinistra uteri parte. 71. 83.
 Fœtus maris, vel foemellæ conceptio an ex gravidæ colore dignosci possit. 75.
 Fomenta oculorum affectibus quænam conferre possint. 164
 Frigidi in corpore detrimenta. 43. 46. 50. 55
 Frigidum quibus partibus speciatim officiat. 44. 55
 Frigida ulceribus noxia. 46
 Frigida suppurationem impediunt. 48
 Frigidæ aquæ in tetano usus. ibid.
 Frigida quibus morbis prosint. 53
 Frigida, ut nix pectori inimica. 55
 Frigidam hæmorrhagia sistunt. 54. sed non in pectore. 55
 Frigida quibus tumoribus conveniunt. 56. &c. & an actu, vel potentia talia. ibid.
 Frigus externarum partium in morbis acutis, malum 159. præsertim si interiora inflammata sint. ibid.
 Frigus extremorum in forti ventris dolore, malum. 216
 Frigoris & caloris in corpore mutationes longitudinem morbi significant. 238
 Frigus partium externarum cum internarum ustione in febribus lethale. 240
 Furor an, & quando significetur ex sanguine in mammis collecto. 73
 Furori si dysenteria, hydrops, aut mentis alienatio superveniat, bonum ex Hippocrate. 198

G

Genitura. v. Semen.
 Gibbi ex asthma, aut tussi facti ante pubertatem moriuntur. 179
 Gravidæ mulieres an, & quando purganda sint. 62
 Gravidæ quibus purgantibus evacuantur. ib.
 Gravidæ an vomitoria ferre possint. 63.
 Gravidam acuto morbo corripere, lethale est. ibid.

Graviditas comparatur ægritudini. 64. 75. 78. 102.
 Gravidæ ex sanguinis missione abortum quandoque patiuntur. 64
 Gravidæ alvi fluxu correpta abortui est obnoxia. 66
 Gravidæ ex repentina mammarum gracilescencia abortiunt. 70
 Graviditas an ex potione aquæ multæ deprehendi possit. 73
 Gravidæ bene colorata marem, malè colorata foemellam gestat ex Hippocrate. 76. an id verum. 77
 Gravidæ erysipelas in utero factum lethale. 77
 Gravidæ ex causa externa gracilescentes, abortiunt. 78
 Gravidæ mediocriter carnosæ abique causa manifesta abortientes, uteri accretabula plena mucoris habent. 80
 Gravidis uteri os comprimitur. 88
 Gravidis cur quandoque menstrua fluant. 89. 100
 Gravidæ febribus præhensæ, vel abortiunt, vel difficulter pariunt. 92
 Gravidæ si menstrua purgationes fiant, fœtus non est sanus. 100
 Graviditatis signum innoxia menstruorum cessatio. ibid.
 Graviditatis signa fallacia. 88. & quænam sint. 102
 Gravidæ tenesmus superveniens facit abortum. 216

H

Hæmorrhagiam si sequatur convulsio, vel sanguis, malum. 23. 201
 Hæmorrhagiæ cur frequentiores æstate. 42
 Hæmorrhagiæ calidis augetur. 45
 Hæmorrhagiam sistentia medicamenta. 46
 Hæmorrhagiam frigida sistunt. 53. sed non in pectore. 55
 Hæmorrhagia narium, iis quibus menstrua defecerunt, bonum. 65
 Hæmorrhagia narium securior, & curare. 66
 Hæmorrhagia affectis lac non exhibetur. 105. 108
 Hæmorrhagiam largam si desipientia insequatur, malum. 203
 Hæmor-

I N D E X

<p>Hæmorrhagia si mediocris sit, salutaris esse potest. 202</p> <p>Hæmorrhagia à forti in ulceribus pulsu, malum. 133</p> <p>Hæmorrhoides Nephriticis, & Melancholicis superveniens, bonum. 132</p> <p>Hæmorrhoides à quamplurimis morbis præservant. 133. Si sponte superveniant. <i>ibid.</i></p> <p>Hæmorrhoidum una nisi servetur, hydrops, vel tabes imminet. 134</p> <p>Hæmorrhoides quo consilio claudi possint. 134</p> <p>Hæmorrhoides infanientibus supervenientes, bonum. 150</p> <p>Hæmorrhoides quomodo à Varicibus differant. <i>ibid.</i></p> <p>Hæpatis inflammatio singultum parit ex Hippocrate. 95. 96. & malum est. 209.</p> <p>Hæpatis vulnera quando lethalia. 141. 142.</p> <p>Hæpar durum ictericis malum. 175</p> <p>Hæpar suppuratum si aduratur, pus purum fluens, bonum, si verò qualis amurca, lethale. 232</p> <p>Hæpatis dolor febre superveniente solvitur. 234</p> <p>Hæpar aqua plenum si in omentum eruperit, lethale. 235</p> <p>Herpetes calidè tractandi. 53</p> <p>Hirudinum appositio an gravidis conveniat. 64</p> <p>Hirudinum appositio non semper tutò administratur. 133</p> <p>Horror à sudore non bonum. 197. v. Rigor.</p> <p>Horrorem tollit vinum. 336</p> <p>Humores omnes possunt ex partibus internis transmitti, & contra. 155</p> <p>Humida corpora fame tractanda. 237</p> <p>Hydropicorum ulcera difficulter sanantur. 129. & quare. 130</p> <p>Hydrops imminet à diuturnis sanato hæmorrhoidibus nisi una servetur. 32</p> <p>Hydrops alvi fluxu tolli potest. 136. & quænam hydropis species. 214</p> <p>Hydropicorum aquæ quomodò possint ad ventrem ferri. 215</p> <p>Hydropicorum aquæ per vias urinæ quoque excerni possunt. 137</p> <p>Hydropicis secti, si aqua univertim fluxerit moriuntur. 201. & quare. 157</p>	<p>Hydropicis, tussis superveniens, malum. 169. 222</p> <p>Hydrope, vel Lienteria corripuntur lictiosi, si diuturna dysenteria affecti fuerint. 176</p> <p>Hydrops furori superveniens an bonum. 198</p> <p>Hydrops Hepatis. 236</p> <p>Hydrops pituita alba. 240</p> <p>Hypercatharsim si convulsio, vel singultus insequatur malum. 24. 229</p> <p>Hypochondriorum dolores absque inflammatione, febre superveniente solvuntur. 172</p> <p>Hypochondriorum dolor quoruplex. 173</p> <p>Hystericæ quædam dicendæ sint. 68</p>
---	---

I

<p>Ictericis non admodum ventosi sunt ex Hippocrate. 117</p> <p>Icteri causa, & species. <i>ib.</i></p> <p>Ictericis si hepar fiat durum, malum. 175</p> <p>Ignis sanat, quæ ferrum non sanat. 242</p> <p>Ignis in morbis tum externis, tum internis curandis vis. 243</p> <p>Ignis origo unde. <i>ibi</i></p> <p>Ignis opè chalybis, & silicis quis primus inventor. 244</p> <p>Ileos urinæ stillicidio superveniens lethalis, nisi febris præhenderit. 177</p> <p>Ileum si vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio insequatur, malum. 202</p> <p>Inappetentia in longis morbis, malum. 199</p> <p>Inflammationes an frigidis tractandæ. 54</p> <p>Inflammatiò uteri periculisissima. 77</p> <p>Inflammationes catharticis non sunt tractandæ. 140</p> <p>Inflammationes internæ si frigore externarum partium compulentur, lethales. 195</p> <p>Infanientibus varices, vel hæmorrhoides supervenientes, bonum. 150</p> <p>Infania nomen quid hoc loco veniat. 150 v. Delirium.</p> <p>Intestinorum, præsertim tenuium ulcera, & varicæ lethalia, & quare. 141. 142. 153. <i>Inte-</i></p>	
---	--

RERUM NOTABILIMUM.

Intestina gracilia discissa non coalescunt. 143. 163
 Ischiade diuturna affectis cruris tabes, & claudicatio; luxato articulo imminet. 193
 Ischias ustione curatur. 193. 194
 Ischnophonia quid. 165. 166

L

L Ac In mammis foeminae non gravidæ, nec puerperæ signum est defectus menstruorum. 72
 Lac quandoque in viris observatum. ib.
 Lactis materia quænam. ibid. 106
 Lac multum e mammis effluens fetum imbecillum significat. 88
 Lactis ægrotantibus exhibendi canon. 101
 Lac ambigui valde est usus. ib.
 Lac ex butyrofa, caseosa, & serosa constat substantia. 106
 Lac Antiquis familiarissimum fuit. 107. 106. & quare innoxium. 107
 Lac hæret temperatæ naturæ, magna cum præmeditatione exhibendum, & quare. ibid.
 Lac acidi quid in se continet. 108
 Lac caput dolentibus nocet. 105. 107
 Lac nocet frebicitantibus, & hypochondriacis. 105. 108
 Lac nocet siticulosis, & biliosis dejectionibus affectis, cum febre. 105. 108
 Lac nocet cum sanguis multus effluerit. 105. 108
 Lac tabidis conducit. 135. 88. & quando. 109
 Lactis species, & quænam præferenda. 110
 Lac confert quacumque ex ratione consumptis. III. 111
 Lactis in ventriculo coagulationem quæ prohibeant. 111
 Lateralis morbus in quonam à pleuritide differat. 32
 Leucophlegmatia detenti forti alvi fluxu superveniente liberantur. 217
 Lienis vulnera lethalia non semper sunt. 142
 Lienosi si dysenteria diuturna corripiantur, in hydropem, aut lienteriam incidunt, & moriuntur. 126
 Lienosis dysenteria superveniens, bonum. 181

Lienteria abortum parere potest. 67
 Lienteria diuturnæ rictus acidus superveniens, bonum. 123
 Lienteria quid, ejusque cause. ibid.
 Lienteria, vel hydrope corripuntur lienosi, si diuturna dysenteria affecti fuerint. 176
 Lienteria à dysenteria. 240
 Linamentum quid significet apud Hippocratem. 84
 Lingua incontinens quid apud Hippocratem. 227. 228
 Lippientem alvi profluvio corripit, bonum. 149
 Lippitudo quid. ibid.
 Livor carnis ossæ ægrotante, malum. 118

M

M Acies gravidarum abortus causas, & quando. 78
 Mammarum repentina gracilescentia abortum significat. 70. 90
 Mammæ dextræ, vel sinistræ gracilescentia maris, vel femellæ abortum an significet. 71
 In Mammis sanguis collectus an furorera significet. 73
 Mammis si cucurbitula apponatur quàm maxima, menstrua cohibentur. 86
 Mammarum cum utero consensus detectus. 88. per arterias, & nervos. 91
 Mammarum soliditas fetus sanitatem significat, & contra. 89
 Mammarum durities à soliditate diversa. 90
 Mania. v. Furor. 1
 Mediocritas in cunctis laudabilis. 62
 Melancholia laborantibus hæmorrhoides supervenientes, bonum. 137
 Melancholia quid, & variz ejus species. 133
 Melancholia significatur ex timore, ex mæsticia diuturnis. 151. 152
 Melancholici sunt sæpenumero ingenio valentes, & quare. 152. 153
 Melancholici morbi quæ mala portant. 198
 Melancholici quomodo deprehendantur ex Hippocrate. 227
 Melicraton quid. 74
 Menstruz purgationes quibus sufficitibus promoveantur. 61. &c. Men-

I N D E X

Menstruus purgationes possunt vomitam sanguinem sistere, & quando . 65
Menstruus purgationes corpus universum repurgant . 66
Menstruus deficientibus sanguis ex naris fluens, bonum . 66. vel ex alia quaque parte . ibid.
Menstruorum purgationum vitia, quomodo sint corrigenda . 69
Menstruorum defectus lac quandoque in mammis abundare facit . 72. & quibus casibus . 72
Menstrua cohibentur cucurbitula maxima mammis apposita . 86
Menstruorum expurgatio quot modis laudatur . 86. eorumque causa . 87
Menstruorum immodicum fluxum si- stentia medicamenta . 88
Menstrua cur quandoque gravidis fluant . 89. 100. 103
Menstruorum nimius fluxus an nomine fluxus muliebris sumi possit . 93.
Menstruus largè, & parcè fluentibus morbi sunt . 93. & quinam . 94
Menstruorum quznam ab Hippocrate assignetur quantitas . ibid.
Menstruus purgationis tempus universale . 95
Menstruus purgationes ad longum quandoque tempus suppressæ absque noxali noxa, immò absque impedimento conceptionis . 95. 100. 103
Menstruus purgationes si gravidæ accidant, fetus non est sanus, & quomodo verum sit . 100
Menstruus sanguis unde fluat . 101
Menstruorum innoxia cessatio, conceptionis signum . ibid.
Menstruorum suppressio quznam mala producere possit, & quomodo . 100
Menstruus sanguis ex arteriis uteri fluit . 102
Menstruus purgationibus bruta carere, quod & quibusdam sceminis quoque accidit . 103
Menstruorum suppressio, vel vitium, mulieres podagræ obnoxias reddit, ex Hippocrate . 100
Mententerii glandulæ quandoque tuberculis indolentibus afficiuntur . 218
Mestitia diurna atrabilem significat . 151
Mogilalia quid . 165.
Morbi omnes ulcus sunt, vel ulceris

conditionem referunt ex Hippocrate . 201
Morbi medicamentis non sanati, ferrò sanantur . 242
Mulier podagra non laborat, nisi menstrua defecerint ex Hippocrate . 239
Mulleris nostri temporis non ex intemperantia tantum Podagræ subiiciuntur, ut de suo tempore dicebat Seneca . 161
Mulieres vetulæ cur pilos in mento progignant, & supercilia proluxura . 169
Mulier an ambidextera non fiat . 230
Muliebrum nomine quid apud Hippocratem . 61
Muti fiunt homines ex cerebro concussio . 237

N

Nares natura humidiores minus integrum sanitatem designant . 123
Nausea in longis morbis malum . 198
Nephridae laborantibus hamorrhoides supervenientes, bonum . 132
Nephritidis nomine quid hic intelligatur . ibid.
Nervi resecti minus periculi afferunt, quam puncti . 22. 147
Nervi puncti, & cæsi an coalescant . 189. 278. 147
Nix pectori inimica . 55
Nutritionis opus à parte sanguinis glutinosa perficitur . 145

O

Obesæ sceminæ non concipiunt, & quare . 80
Obesæ sceminæ quomodo curandæ, ut secundæ evadant . 80. 81
Obesi citius inereunt . 124
Obtusitas à capitis ictu, malum . 206
Oculorum dolores, aliæque affectiones quibus curentur . 164. 232
Oculis quæ noceant . 165
Oculi in somno non bene clausi quid significent . 186. huiusque rei causa . 187
Oculorum rubor à vomitu, malum . 296
Odoræ res mulieribus obstant . 61. sed non semper . 98. &c.
Odora

RERUM NOTABILIMUM.

Odore particulæ quomodo possint ex utero ad nares pervadere. 97
Oedematis, nomine quid apud Veteres. 111
Omenti immoderata pinguedo sterilitatis causa esse potest. 82. 83. 93
Omentum extra abdomen eductum putrescit. 193
Ophthalmia quid, ejusque species. 140
Oscitationem tollit vinum, & quomodo illa fiat. 236
Ossibus fractis calida conducunt, frigida nocent. 52
Ossa fracta, an & quomodo coalescant. 144. 126
Ossa quomodo nutriantur. 145
Ossium callus quomodo generetur. 146
Ossium vitium ulcers curationem impedire solet. 178
Ossa ægrotante caro livida, malum. 196
Ossis nudationem cryspelas insequens, malum. 210
Ossis abscessus à corruptione. 240

P

Palpebræ dormientibus incommisse quid portendant. 186. ejusque rei causa. 187
Paracentesis quid, & quibus morbis administretur. 156
Paracentesis unctione, an sectione instituenda. 157
Partium corporis distinctio in Spermaticas, & Sanguineas vana à recentioribus Anatomicis reputatur. 45
Partus sternutatione promovetur. 69
Partum promoventia medicamentas. ib.
Peripneumonia quomodo ab Angina fiat. 34
Peripneumonia affecto alvi fluxus superveniens, malum. 139
Peripneumonia, & Pleuritis sedes. ibid.
Peripneumonia à Pleuritide, malum. 204
Peripneumonia si Phrenitis insequatur, malum. ibid.
Phalacri qui proprie dicantur. 168
Phlebrotomia, v. Venæ sectio.
Phrenitis à Peripneumonia, malum. 204

Phthisis quid. 109. v. Tabes.
Phthisicis an, & quando lac conveniat. 109. 110
Phthisis purum sputum insequitur. 208
Pilulæ ad distillationes reprimendas. 227
Pituita inter Ventriculum, & Diaphragma contenta, si vertatur in vesicam, solvitur morbus. 226
Pleuritis in quatuordecim diebus non repurgata ad suppurationem tendit. 31 & tabem. 32. 39
Pleuritidis exquisitæ processus. 31. 32
Pleuritis, & morbus Lateralis in quonam differant. 32
Pleuritidis expurgatio quibus promoveatur. ibid.
Pleuritici suppurati quandonam in Tabem transeunt. 30
Pleuriticorum apostema quibus signis deprehendantur ruptum jam esse. 39
Pleuritico alvi fluxus superveniens, malum. 138
Pleuritidis, & Peripneumoniz sedes. 149
Pleuritide non valde corripuntur acidum eructantes. 166
Pleuritis ab acido figente fit. 167
Pleuritidem si inflammatio pulmonum sequatur, malum. 203
Podagra an frigidis tractanda. 56
Podagra non laborant Eunuchi ex Hippocrate, & quare. 158
Podagra rarus morbus tempore Hippocratis. 159
Podagra, & Articularium dolorum discrimen. ibid.
Podagræ causa. ibid.
Podagram non patiuntur mulieres, nisi menstrua defecerint ex Hippocrate. 160
Podagra olim morbus epidemicus, moris fructum non ferentibus, ex Atheno. 161
Podagra non ad solam intemperantiam referenda. ibid.
Podagra periodis quibusdam affligit. 158. 161
Podagra pueros non torquet ante usum Venereorum. 226
Podagrici podagricos gignunt, & quare. 163
Podagram non prohibent purgationes præservativæ dictæ. 181
Podagra vim medicamentorum eludit.

dit ex Luciano. 181
 Podagra sc̄tat inflammatione quadraginta diebus terminatur. 182
 Podagra Vere, & Autumno plerumque affligit. 190
 Potationem multam rigor, & desipientia insequens, malum. 200
 Prægnantes, v. Gravidæ.
 Præputium discissum non facillè coalescit. 144. 148
 Pfellotis quid. 165
 Pueri Articularibus doloribus, non Podagra afficiuntur. 159
 Pueri Podagra non laborant ante usum Venereorum. 162
 E Pulmone eductus sanguis spumofus est. 37
 Pulmonis vulnera non semper lethalia. 141. 242
 Pulmonis inflammatio à morbo laterali, malum. 203. v. Peripneumonia.
 Puffationes circa vulnera, & ulcera, hæmorrhagia si insequatur, malum. 211
 Purgantia v. Cathartica.
 Pus concoctum bonum in ulceribus signum. 51
 Puris generatio, & species. 149
 Pus in parte aliqua contentum, vel ex crassitie, vel ratione loci non innotescit, 174
 Puris sputum à sanguinis sputo, malum. 207. 241
 Pus verum ex puro sanguine fit. 207
 Puris sputum phthisis, & fluxus insequitur. 208
 Puris sputum in phthisi suppressum necat. 208
 Puris empyicorum conditiones variz. 231
 Puris ex hepate suppurato prodeuntis conditiones. 232
 Pustulæ latæ non admodum pruriunt. 130
 Pustularum species, & causa. 130
 Pustulis vermiculi innascuntur, unde pruritus. 131

Q

Quartana affecti non admodum convulsionibus capiuntur. 118

R

Renum, & Vesicæ vitia in senioribus difficulter sanantur. 127. & quare. 128
 Rheumatismus quadraginta diebus terminatur. 182
 Rigores febriles ex partibus posterioribus incipiunt magis, & quare. 116
 Rigores febriles quomodo per corpus propagentur, & ad caput. 117
 Rigor multam potationem insequens, malum. 115. v. Horror.
 Ructus acidus in longis levitationibus incestuorum superveniens, bonum, 121. & quare. 122
 Ructus acidus in lienteria an excitandus. 200
 Ructus acidus a pleuritide præservat. 166
 Ruptione è dorso ad cubitum descendentes venæ sectio solvit. 158

S

Sanguinis fluxus. v. Hæmorrhægia.
 Sanguis spumofus è pulmonibus educitur. 37
 Sanguis sputo ejectus è venis an ex arteriis educatur. *ibid.*
 Sanguinis missio. v. Venæsectio.
 Sanguinis vomitus menstruis erumpentibus solvitur, & quando 65
 Sanguis in mammis collectus furorem an significet. 73
 Sanguis non ad conceptionem, sed ad nutritionem foetus concurrat. 79
 Sanguinem fluentem sistentia medicamenta. 88
 Sanguinis motus venæsectione acceleratur. 116
 Sanguinearum partium primæ generatio. 145
 Sanguis in venam effusus suppuratur. 148
 Sanguinis sputum puris sputum insequens, malum. 207
 Sanguinis sputi differentiz. 207. 37
 Sanguinis sputum, in mulieribus præsertim, nonnumquam innoxium. 208
 Sanguinis sputum in pleuritide cur bonum, 208

San.

RERUM NOTABILIUM.

Sanguinis vomitus prognosticum, & curatio. 224. 225
Sanguinis vomitus sine febre salutaris, non contra ex Hippocrate, & quare. 225
Sanguinis vomitus ex disrupto Aneurismate lethales. 226
Sanguinis vomitus tabem, & puris purgationem parit. 240
Sanguinem supra ferri, an semper malum sit. 224
Sanguis in ventriculo extravasatus grumelens, quibus dissolvatur. 226
Secundinarum eductio sternutatorio promovetur. 85
Secundinae quae sint, & quando educendae. 85
Seminis masculi conditiones, ut foecundum sit. 104
Semen utrumque ex Lucretio mutua actione consentaneum reddi potest. 105
Semen natura humidius minus integram sanitatem designat. 123
Senes à morbis renum, & vesicae difficulter liberantur. 127
Singultus haemorrhagiae superveniens, malum. 23
Singultus ad ventriculum an ad diaaphragma referendus. 24
Singultus nimiam purgationem insequens, malum. 24. 229
Singultus ex hepate inflammato. quare. 96. malum est. 177
Singultus causa, & sedes. 96. 136
Singultum sternutatio superveniens solvit. 135
Singultus an fiat inanitione, & repletione. 171. 172
Singultus quomodo à vomitu differat. 172
Singultus à vomitu, malum. 197
Singultus ab ileo, malum. 202
Sitientes noctu an bibere debeant. 59
Sitis naturalis, & morbosae causae. ibid.
Sitis sedes pulmo ex Platone. 60
Sitis somno quandoque sedatur. ibid.
Siticulosus lac nocet. 105. 308
Solignis moles est. 243. 244
Somno sitis quandoque sedatur. 60
Somnus modum excedens, malum. 240
Sopor ab ebrietate convulsionem, & mortem facit. 25
Sopor à lactis acidi usu, mephitibus, &c. ibid.

Spadones qui dicantur. 148
Spermaticarum, ac sanguinearum partium prima generatio. 145
Sphacelari quid sit apud Hippocratem. 223
Spina ventosa an frigidis tractanda. 96
Spumosa dejectiones pituitam è capite delabentem significant. 218
Spuma quomodo generetur. 219
Sputi graveolentia tabidis lethalis. 35
Sputum sanguinis quot modis accidere possit, & eorundem signa. 37. 207. v. Sanguis.
Sterilitas cur quandoque ab obesitate. 80. & quomodo curetur. 82
Steriles viri qua industria reddantur foecundi. 42
Sterilitas mulieris quo pacto explorari possit juxta Hippocratem. 96. 97
Sterilitas quibus remediis tolli possit. 98
Sternutationis in foeminis juvamenta. 68
Sternutatio partum promovet. 69
Sternutatio secundinas promovet. 85
Sternutationem quanam excitent. 69. 86
Sternutatio promovetur à natura, sed non sine vi causae morbosae ex Galeno. 85
Sternutatio iterata in pestilenti constitutione lethalis. ibid.
Sternutatio superveniens singultum tollit. 135
Sternutatio quomodo fiat. 135. 234
Stranguria v. Urinae stillicidium.
Strigmenta in urina quid significant. 239
Sudor morientibus iis accidit, qui curim laxam habent, non iis qui siccam. 119
Sudorem si horror insequatur, non bonum. 197
Sudor multus semper fluens corporis repletiones significat. 238
Suffitus aromatum muliebria ducit. 61
Suppurati quinam dicantur. 156. &c.
Suppuratio non conspicua sit, vel ex puris, vel ex loci crassitie. 273
Suppurationum internarum signa. 274
Suspiria luctuosa in morbis acutis cum febre conjunctis, mala. 190
Syncerae dejectiones v. Dejectiones, Alvi fluxus.
Synovia quid. 159

T

T Abes sic praecipue à decimo octavo ad trigésimum quintum annum. 33
Tabi-

I N D E X

Tabidis sputi malus odor, & capillorum
 defluvium, lethale. 35. 36
 Tabidis alvi profluvium lethale. 36, 38
 209
 Tabidi evadunt ii pleuritici suppurati,
 qui quadraginta diebus non purgan-
 tur. 39
 Tabidis lac convenit. 97. & quando.
 109. 100
 Tabidi quinam dicantur. 108
 Tabes imminet à diuturnis sanato hæ-
 morrhoidibus, nisi una servetur. 134
 Tabes dorsalis quamam. 163
 Tabes sanguinis vomitum insequitur.
 240
 Tenebris abortum parere potest. 67.
 216
 Tetano correpti, in quatuor diebus pe-
 reunt. 29
 Tetani natura, & causa. ibid.
 Tetano correptis quæ conferant. 30
 Tetanus frigidæ perfusione sanatur, &
 quando. 48
 Tetanus ab æstibus fortibus, malum. 205
 Thlasia, & Thladiæ, qui. 206
 Thlibiæ qui dicantur. ibid.
 Timor diuturnus atram bilem denotat.
 152. &c.
 Traulosi, & Trauli quid. 165. 166
 Tremores in febribus ardentibus delirio
 solvuntur. 155
 Tremoris causa, & quomodo ardentibus
 febribus accidere possit. 156. v.
 Horror, Rigor.
 Tuberculi interni ruptionem quæ insequitur.
 201. v. Abscessus.
 Tubercula, & dolores articularum ex
 febre, cibum pleniorum significant.
 238
 Tumores quinam frigida sunt tractandi.
 57
 Tumores, in ulceribus apparentes, mox
 evanescentes, quid portendant. 112
 Tumores subito evanescentes, quæ ma-
 la inducere possint. 112. 113
 Tumores si vulneribus, & ulceribus ma-
 gnis non accidant, malum. 113
 Tumores molles vulneribus supervenien-
 tes boni, crudi verò, mali. 114. &c.
 Tumores in partibus internis sæpe fiunt.
 præcipue in morbis acutis. 210. v.
 Abscessus.
 Tussis frigidis excitantur. 55
 Tussis hydropicis superveniens, malum.
 69. 222

Tuberculosi 6 gibbi septuagesimo octavo
 moriantur. 179
 V
V Arices insanientibus supervenien-
 tes, bonum. 198
 Varices quomodo ab hæmorrhoidibus
 differant. ibid.
 Varices magnæ calvis non fiunt. 169
 Varices magnæ calvis supervenientes cal-
 vitium tollunt, ex Hippocrate. 168
 Venarum in missione sanguinis varice
 selectus. 33
 Venæ sectio abortum efficere potest.
 & quando. ibid.
 Venæ sectio dolente postica ca-
 pitis parte proficit. 115
 Venæ sectio revulsoria, & derivatoria
 post detactam sanguinis circulationem
 exularunt. 116
 Venæ sectione sanguinis motus accelera-
 tur. ibid.
 Venæ sectio solvit ruptiones ex dorso ad
 cubitum descendentes. 151
 Venæ sectio in luxationibus, fracturis,
 & contusionibus locum non habet.
 ibid.
 Venæ sectio an oculorum affectionibus
 conferre possit. 164. 222
 Venæ sectio an urinæ difficultatem tollat.
 169
 Venæ sectio an locum habeat in mor-
 bis urinæ. 170
 Venæ sectio quibus, & quo annitempo-
 re ad præsertionem conveniat.
 180. 225
 Venæ sectio an stranguriam, & dysu-
 riam sanet. 232
 Veneris usus moderatus. 162
 Veneris usu pueri ad podagram dispo-
 nuntur, & quare. 261
 Veneris usu articuli labefactantur, &
 quare. ibid.
 Veneris dolor diuturnus in suppurationem
 tendit. 170
 Veneris dolor nisi præcipuum extremarum
 frigus committetur, malum. 246
 Ventriculi vulnus lethale. 223. 224
 Vere quibus convenient purgationes,
 & venæ sectiones ad præservandum.
 180

Ver-

RERUM NOTABILIMUM.

- Vermiculi in pustulis pruritus causa . 131
- Vesicæ , & renum vitia in senioribus difficulter sanantur . 127. & quare . 128
- Vesica discissa insanabilis , ex Hippocrate . 141. 142
- Vesicæ morbi quomodo deprehendantur . 149
- Vesicæ excrementa corporis statum significant . 241
- Vigilium convulsio, vel desipientia insequens, malum . 210
- Vigilia modum excedens, malum . 240
- Vini immoderatè epoti præternaturales effectus . 10
- Vini potio an remedium oculis esse possit . 164. 233
- Vini multam potationem rigor, & desipientia insequens, malum . 200
- Vini potio an stranguriam, & dysuriam sanat . 232
- Vinum anxietudinem, & seitationem, & horrorem tollit . 234
- Ulcus an convulsionem lethalem inferre possit . 22
- Ulcera ex frigidorum admotione malè se habent . 46
- Ulcerebus si tumores fiant, mox dispareant, quid indicetur . 111
- Ulcerebus magnis, nisi tumores accidant, malum . 113
- Ulcera circumglabra quænam sint, & curmala 125. quomodo curanda . 126
- Ulcera hydropicorum difficulter sanantur . 165. & quare . 129
- Ulcera cerebri, cordis, vesicæ, præcordiorum, tenuum intestinorum, ventriculi, jecoris, lethalia . 141
- Ulcera annua, & diuturna cum ossis vitio complicantur . 178
- Ulcus sunt, vel ulceris conditionem sapiunt, omnes morbi ex Hippocrate, & quare . 201
- Uterum fortes pulsationes sanguinis profluvium insequens, malum . 211
- Volaticum erysipelas quid . 204
- Volvulus. v. Ileos .
- Vomitioria an gravidis exhiberi possint . 62
- Vomitum sanguineum ex menstruorum eruptione sistitur, & quando, pag. 65
- Vomitum superveniens alvi fluxu longo laboranti, bonum . 109
- Vomitum quomodo differt à singultu : 172
- Vomitum biliosum insequitur cerebri vultus, contusionem, puncturam, &c. 184. & quare . ibid.
- Vomitum si singultus, & oculorum rubor insequatur, malum . 196
- Vomitum si ileum comitetur, malum . 201
- Vomitum sanguinis prognosticum, & curatio . 224. 235
- Urinæ stillicidium ex inflammatione recti intestini, uteri, & renibus purulentis . 95. non tamen perpetuè . 96
- Urinæ difficultatem an venæ-sectione curet . 169
- Urinæ stillicidio Neosuperveniens, lethalis, nisi febris prehendat . 177
- Urinæ cum sedimento crasso in febribus longam ægritudinem significant . ibid.
- Urinæ cum bilioso, & tenui sedimento, acutum morbum significant . 178
- Urinæ diversæ turbationem sortem in corpore denotant . ibid.
- Urinarum bullæ morbum renalem, & longum significant . 222
- Urinæ pingues renum dolorem, & morbum acutum denotant . ibid.
- Urinarum pinguium causæ . 223
- Urinæ stillicidium an vini potio, & venæ-sectione solvat . 232
- Urinæ difficultas an vini potione, & venæ-sectione curetur . 233
- Urinæ vias petere potest pituita inter ventriculum, & septum transversum contenta . 235
- Urinæ sedimenta quid significant . 239
- Urinæ sedimenta strigmenta referentia quid significant . ibid.
- Utero gerentes. v. Gravidæ .
- Uterinæ affectiones quænam dicuntur . 68
- Uterus sternutatione expurgari potest . 69
- Uteri erysipelas in gravida lethale . 77 atque etiam in non gravida . ibid.
- Uteri inflammatio valde periculosa . 78
- Uterus graviditatis tempore crassescit . 78
- Uteri acetabula mucoris plena sunt causa abortus . 80
- Uteri acetabula quæ . 81
- Uterus in coxam vergens, si suppuretur, ne .

INDEX RERUM NOTABILIVM.

<p> necesse est linamentum fieri, quomodo intelligatur. 83 Uterus loco moveri nequit. ibid. Uteri cum mammis consensus detectus 87. per arterias, & nervos. 88 Uteri os gravidis comprimitur ibid. Uteri cum vicinis partibus consensus. 91 Uteri os durum illius compressionem denotat. ibid. Uteri densitas, vel raritas non conuertit ad conceptionem. 92 Uterus pluribus arteriis quam venis est refertus, & quare. 102 Uterus valde frigidus, humidus, siccus, & calidus ineptus est ad conceptionem. 102 Uterus spissus quinam dicatur, ibid. Uteri fecundi conditiones, & signa. 104 Vulnere lethales convulsiones parere possunt. 22 Vulneribus tumores si accendant, & </p>	<p> mox evanescant, quid significetur. 111 Vulneribus fortibus nisi tumores accendant, malum. 113 Vulnere prava, quae dicantur potissimum. 124 Vulneribus tumores molles supervenientes, boni, e ueteri romali. ibid. Vulnere vesicae, cerebri, cordis, praecordiorum, tenuium intestinorum, ventriculi, jecoris, lethalia. 141 Vulnere quanam sint lethalia. 142. 144 Vulneribus interiorum viscerum rigores supervenientes, malum significant. 144 Vulnere convulsio, aut tetanus insequens, an malum esse scripserit Hippocrates. 205 Vulnere capitis quandoque minus periculosa, quam ejusdem ictus, & contusio. 206 Vulnerum fortes pulsationes haemorrhagia insequens, malum. 211 </p>
--	---

F I N I S.

L U C Æ
T O Z Z I
N E A P O L I T A N I
I N L I B R U M A R T I S M E D I C I N A L I S
G A L E N I
Π Α Ρ Α Φ Ρ Α Σ Τ Ι Κ Η
Α' Ν Α Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ω Σ Ι Σ
I N Q U A

UNIVERSA MEDICINA, ETIAM CHIRURGICA,
in suos Canones distributa, & juxtà Veterum, ac Recentiorum
inventà, quàm dilucidè enucleata continetur.

Huic adjectum est Practicum Opusculum.

D E R E C T O U S U
S E X R E R U M N O N N A T U R A L I U M ,

cunctis Rei Medicæ Professoribus perutile simul, & necessarium

T O M U S Q U I N T U S .



V E N E T I I S , M D C C X X V I I I .

Apud Nicolaum Pezzana.

S U P E R I O R U M P E R M I S S U , A C P R I V I L E G I I S .

TYPOGRAPHUS LECTORI CANDIDO,



Uamplurimi fortasse erunt qui Libri hujus vix titulo inspecto, ex eo solum quod Galeni nomen praesererat, illum tanquam inutilem, & tantum non perniciosum, prorsus rejicendum esse existiment: Eo enim juniorum mentes incessit novarum rerum, praesertim in Medicina, cupido, ut quidquid novitatem non sapiat, inter inepta vulgò reponatur, & vetustiora omnia Antiquorum virorum monumenta, tamquam rancida, frivola, & nullius frugis, subsannatione, & risu excipiantur. Verum quamvis non inficier innumera esse in Recentiorum Medicina praeclarissima inventa; haud tamen negari potest non pauca quoque legi apud Veteres ejusdem Artis Professores, admiratione maxime digna, quaeque ipsis Neotericis faciem veluti praetulisse videantur. Unus sane sufficeret apud Medicos accuratissimus, isque antiquissimus Practicus Hippocrates, cujus Aphoristicas sententias per tot retro saecula receptas, & ratio ipsa, & quotidiana experientia solidissimas esse luculentissime confirmavit. Sed & in Galeno ipso is, quos novitatis nimium studium transversos non egerit, permulta sane, quibus erudito Medico carere non liceat, certocertius admirabuntur. Quum itaque Clarissimus Vir Lucas Tozzi, ut antiquissimo inclita hujus Neapolitanae Accademia instituto obtemperaret, in Hippocratis Aphorismos, atque Galeni Artem Medicam locupletissima Commentaria digessisset, eaque multis ab hinc annis frequentissimos auditores, qui undique ad illum confluebant, publice docuisset; (a) opera pretium se facturum esse existimavit, si eadem exactiori lima perpolita typis traderet, atque Reipubli-

(a) Ab usque Anno 1680.

ca Medica perlegenda communicaret : Praesertim quum non solum inter horum Authorum monumenta selectiores, atque incunctas doctrinas excerpserit, verum etiam illorum asserta Recentiorum Medicorum inventis, & saniori Philosophiae semper accommodaverit. Hoc consilio septendecim ferè ab hinc annis in priores quatuor Aphorismorum Hippocratis Libros Commentarios publici juris fecit, reliquos successivè editurus nisi ab INNOCENTIO XII. Pontif. Max. à cubiculo Medicus Romam accitus fuisset, atque eo in extrema senectute è vivis sublato, Hispaniam versus, rigidissima hyeme, pro CAROLI II. reparanda salute quam citissimè iter arripuisset. At quum in Italia finibus sapientissimi Regis prematurum obitum, Europa univèrse funestissimum, accepisset, de reditu consilium cepit : quare post tot exantlato labores domum tandem concessit, ut in suorum, amicorumque complexu letam, pacatamque senectutem traduceret. Itaque non solum in tres reliquos Aphorismorum Libros Commentaria, ut datam fidem liberaret, edidit, sed etiam interpretationem, quam Paraphrasticam Anacephaleosin appellat, in Galeni Artem Medicam Medicorum manibus nunc tandem tradendam cogitavit. Haec igitur manuscripta cum blattis, & vineis pugnantia naclus emendavit, auxit, atque in concinniore formam redegit : scilicet ut quae fortasse in Galeno sunt effæta, exucca, & prorsus insipida, tot condimentorum suavitate preparata, gratissimum saporem etiam nauseabundis stomachis offerre possint. Fruere igitur, Lector Candide, celeberrimi Operis omnibus numeris absoluta Interpretatione : quòd si Operis Author ad captandum impotentem animum nullas habet illecebras : Austeris Paraphraestes non pelliciet modo, sed trabes : Vale.

GALENUS.

Anagr. pur.

ANGELUS. DISTICHON.

GALENUS nomen praefert, mihi crede, verendum

ANGELUS, in-verso nomine, nomen erit.

IN LAUDEM AUTHORIS
Ob suam illustrem, atque elegantem
Paraphrasim, & Additionem ad
ARTEM MEDICAM
Galenī.

OCTASTICHON

*Luca, Galeni MEDICE quod deficit ARTI,
Arte, & Natura sufficis ipse tua.
Iliadem Medicam nucis arcto in cortice claudis.
Atque nova illustras Iliade Iliadem.
ANGELUS, & GALENUS, idem est. Hunc instruis. Ergo
Angelicum superas ingenio ingenium.
Ille prius te informavit: Nunc perficis illum.
Sic Ars Galeni vincitur Arte sua.*

*Amicus Additissimus
Franciscus Coccioli.*

EJUSDEM.

DISTICHON.

*Arti Galeni Medica si cetera desint,
Luce tua LUCA, luceat; hoc satis est.*

IN

IN LIBRUM ARTIS
MEDICINALIS
GALENI
PROŒMIUM.

Hærebit: statim: aliquis in ipso primo limine Tituli, & dolenter secum immurmurans, simul unà demirabitur, quàm malè tempus insumamus in Re pervetusta nimis, & plurimum rancida, quàmque inutiliter opera, ac studio abutamur, nostra hac præsertim ætate, in exponenda Arte Medicinali Galeni, quam ipse, vel Senex, & obliuiosus, vel Ephebus, inexpertus, & ineruditus, tumultuariè, ac minus physicè compilavit. At sileat is, quicumque sit, nec audeat talia comminisci, aut de Galeni diligentia, ac sedulitate tam perperam opinari. Equidem in hoc Opere universam ille Medicinam, Methodo sanè compendiarìa, faciliq; accuratissimè contractam, ob oculos Tyronibus exhibuit, atque Sanitatis, Morbique Naturam, & Differentias; itemque Signa, & Causas, quemcumque statum Corporis humani Conservantes, Præservantes, Curantes, cum congruenti Auxiliorum Syntaxi, exactissimè retulit, & disertissimè examinavit; ut proinde nemo se Medicum haberi posse credat, nec quidquam aliqua laude dignum, in Medicina faciendâ, consequi possesperet, qui non omnem operam in hujus Operis lucubrationem impenderit. Neque verò pro mea virili deerit, quin omni ex parte sim Vobis gratificaturus, curiosiora seligendo, minusque in Scholis hucusque memorata, prout occasio tulerit, declarando, atque ad Praxim Medicam conferentiora, ex Recentiorum inventis suo cuique loco adaptata, copulando, ac denique vetustiora, & infructifera, in meliorem frugem convertendo, logicalibus quasiunculis reseratis, atque omissis. Satagite igitur, Jatrophi studiosissimi, quibus scilicet Medicina ritè perdiscenda cordi est: Certe bis allaborasse non pigebit..

*Antequam autem Rem ipsam attingamus , baud inutile existi-
mavi , nonnulla breviter præmittere , veluti totius Operis Prolego-
mena.*

*Inscribitur opus hoc [in Græcis exemplaribus Τίτην ἰατρικὴν , idest ,
Ars Medicinalis : Ab Arabibus verò , & Latino-barbaris , deducto
pariter à Græcis nomine , appellatur Μικροτεχνία , seu Ars Parva ,
cè quòd Universa Medicina , veluti per Epitomen , in hoc opere sit
contracta .*

*Ejus Author Claudius Galenus est , natione Græco-Asiaticus , pa-
tria Pergamenus , (a) qui acri ingenio præditus , & in cunctis
naturalibus Disciplinis versatissimus , in philosophando nulli addictus ,
sed in omnibus liber fuit . Hanc autem libertatem sparsim in suis
operibus profitetur , adèd ut nulli sectæ inherens , omnes Antiquio-
res impugnaverit . Sic Platoni , Aristoteli , Chrysippo , Erasistrato , Ar-
cbigeni , Asclepiadi , Thessalo , aliisque infinitis contradicit ; immò
neque ipsi Hippocrati , quem cæteroque summoperè veneratur , uspiam
parcit . Adversus sectarios insuper vehementer invebitur , eosque vo-
cat servos , & libertinos , atque ejuscemodi doctrinam , Tyrannicam ,
& confusionis plenam : quamobrem , 8. de compositione Medica-
mentor. per loca , sub initio habet : Quod semper dico , etiam
nunc proloquar , nimirum persuasum me habere , quòd diffi-
cillimum sit ad veritatem revocare eos , qui sectæ alicujus fer-
vitudini se addixerunt : etenim falsæ opiniones , animos Homi-
num præoccupantes , non solum surdos , sed & cæcos faciunt ;
ita ut videre nequeant , quæ aliis conspicuè apparent . Et 6.
epidem. commentario 2. tomo 25. Neque in Hippocratis so-
lùm scriptis , sed & in aliis omnibus Antiquorum libris obser-
vo , ut non temerè quæ quisque ipsorum dixerit , approbem ;
sed experientia , & ratione , verum ne , an falsum sit , quòd
scripserunt , examino . Se liberum quoque profitetur libro Secun-
do de Simplicibus , & veritatem omnibus rebus prætulisse ait .
Idem etiam confirmat lib. de libris propriis secundo Meth. ca-
pite 5. 3. de loc. affect. capite 2. & alibi pluries . Attamen ja-
ctabundus aliquando gloriatur , se posse ex tempore , pro re nata ,
de quacumque Secta dicere , nec rationum penuria posse convinci ,
ut*

(a) Qui Galeni Vitam fusè descriptam desiderat , legat illam præ ceteris per Jo: Mar-
tinum Eustachium Gambaten sanum Medicum collectarij , & editam Neap. 1577.

ut præsertim fatetur citato libro 3. de loc. affect. capite 2. ubi hæc habet : Ego verò re ipsa , & publicè , & privatim , apud eos videlicet , qui Sectam quamlibet à me discere cupiebant , ostendi in omnium Sectarum scientia (ne majus quidquam dixerò) me esse posthabendum nemini : Quodd si uni Sectarum patrocinium ferre velim , quamvis ex tempore , ac pro re nata dicendum fuerit , haud tamen facile ab aliquo convinci me rationum penuria patiar . Se quoque in omni secta instructum , non solum citato loco , sed alibi pluries constat , potissimum verò lib. de sectis ad eos , qui introducuntur , lib. de opt. sect. ad Thrasibulum , & lib. de Plenitudine capite 9. & lib. 8. Meth. cap. 3. quinimò de his multa volumina se composuisse testatur lib. de libris propriis . Hinc discant veri Galeni Sectatores , quomodo in Rebus Medicis se gerant .

Num autem prima , vel ultima vitæ suæ ætate , Librum hunc conscripserit , controversi solet . Et quamvis aliquibus visum sit fuisse illum , cum primùm Rei Medicæ ipse operam navaret , adeoque in Juventute compositum ; verisimilius tamen est , ab eodem jam Senæ , fuisse memoriæ gratia , compilatum . Cùm enim senes immemore evadant eorum , quæ per anteriores ætates didicere , consultum proinde visum Galeno fuit , per id temporis compendiarium Medicinam describere , ut faciliùs secundùm capita eorum , quæ alibi fuisse edocuerat , recordaretur . Ni quoque dicere velimus , hunc Librum in gratiam potiùs Tyronum fuisse ab eodem jam Senæ , & post alia numerosiora volumina editum , ut nimirum veluti Prodromus ad penitiora Medicæ facultatis penetralia subeunda , & faciliùs perlustranda deserviret . (a)

Unicus hic Liber est , sed ab Interpretibus , atque Expositoribus , potissimum à Turisano , in tres , non incongrua divisione , dissectus est . Siquidem in primo Corpora Salubria , Insalubria , & Neutra in suis differentiis explicantur . In secundo , Signa ad eadem internoscenda referuntur . In Tertio demum , Causæ , tum Salubria Corpora conservantes , tum Neutra præservantes , vel in meliorem Statum reducetes , tum denique Insalubria , seu Morbosa curantes , latissimè enarrantur ; cùm Salubre , Insalubre , & Neutrum , de Corpore , de Signo , & de Causa dici possit , ut ex Logicis deducitur . Hinc nedum Tyroni-

(a) In fine hujus Operis recenset Galenus , quæ ante istius libri lectionem prænosci debeant , unde videtur hic in ultima ætate compositus .

nonibus, sed & in Re Medica diu exercitatis, magno usui, maximoque emolumenta esse. Commentaria super eos, tradere, cunctis bonarum literarum. Academiis hucusque creditum est, & grauissimi sanè Doctores in eisdem exponendis insudarunt, cum exinde Uniuersa Medicina, tum Theoretica, tum Practica enucleata, recolligatur. His ergo prelibatis, singula nunc singulorum librorum Capita percurramus, sua cuique adjecta Paraphrasi, Leoniceni versionem prosequentes.



LUCÆ TOZZI IN ARTEM MEDICINALEM GALENI

ΠΑΡΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΚΕΦΑΛΕΩΣΙΣ.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quot numero Doctrinae. ac de Definitivæ dignitate.

T E X T U S.

Tex. I.



Res sunt omnes Doctrinae, quae ordini inhaerent. (T. 2.) Prima quidem ex notione finis, quae per resolutionem fit: Secunda ex compositione constat eorum, quae ex resolutione fuerunt inventa: Tertia ex definitionis dissolutione, cui nunc incumbimus. (T. 3.) Licet autem huiusmodi doctrinam appellare, non tantum definitionis dissolutionem, sed & explicationem, ut nonnulli vocarunt, vel resolutionem, vel divisionem, vel (ut nonnulli alii) explanationem, vel expositionem, ut alii. (T. 4.) Conati sunt & Herophiliorum quidam talem facere doctrinam, quemadmodum Heraclides Erythraeus: Conati sunt, & eam, quae per compositionem & ipsi Herophilii, & quidam Erasistrati sectatores, & Athenaeus Aetaleus: Neminem tamen ante nos eam, quae oritur à notione finis, scripsisse compertimus, ex qua omnes artes via quadam, atque ordine, constituuntur: sed illam quidem alio pertractavimus loca. (T. 5.) Hic verò Definitivam faciemus doctrinam, quae quantum ab ea, quae ex resolutione consistit, & dignitate, & ipso docendi ordine lingu-

tur, tantum & ad totius compendium: & ad singulorum memoriam prestare invenietur, sufficienter enim facillimè memoriae commendantur ex Definitionis dissolutione universa, quoniam totius Artis capita in se optima Definitio complectitur, quam quidam substantialem vocant, ex adverso distinguentes alias, quae notionales appellantur, illae quidem ab his quae accidunt rebus definitis, haec verò ab ipsa essentia constituuntur. (T. 6.) Elaborata autem est à nobis particulatim, & in pluribus conscripta tractatibus totius Medicinae contemplatio, quibus ut quis possit ad triplicem doctrinam. Nunc verò Definitivam aggrediemur, hoc unum apponentes, quod solùm Capita, & quaedam veluti Conclusiones eorum, quae alibi latius sunt demonstrata, nunc à nobis dicentur.

P A R A P H R A S I S.

Sex capita priori huic Libro attribuitur. Et in primo quidem totius Operis prooemium continetur, quo Galenus Doctrinarum ordine procedentium numerum Trinum esse ait, illasque mox enumerans, subdit: Primam esse ex notione finis, quae per Resolutionem fit: Secundam ex Compositione eorum, quae ex resolutione fuerunt inventa: Tertiam ex Definitionis explicatione, eisque membrorum dissolutione; atque huic tamquam reliquis compendiosiori, & ad singulorum memoriam maxime conferenti in praesentiarum incumbere pollicetur. Pro tribus au-

tem

tem Doctrinis, tres Methodos intelligit, quibus tradi, addiscique solent universæ disciplinæ, quarum prima Resolutiva, græcè Analytica appellatur, atque in ea, supposita finis notione, inquiruntur simul, & declarantur ea, quæ ad finem ipsum consequendum requiruntur. Quam methodo usus est idem Galenus *lib. de constit. Artis Medice*, ubi præsupposita notione finis Medicinæ, qui est Sanitas, ea deinde inquit, quæ ad Sanitatem consequendam sunt necessaria. Secunda Methodos vocatur Compositiva, græcè Synthetica, & hæc opposito procedit ordine: nam quemadmodum (inquit hoc loco Marnardus) Resolvere est à Compositis ad Simplicia ire, ita Componere est à Simplicibus, retrogrado gressu, ad Composita ferri: Quam Compositivam Methodum servavit Aristoteles in tradenda Naturali Philosophia; siquidem à primis, & simplicibus Principiis ad principiata, & composita procedit, ut in suis Libris de Physico Auditu. Tertia Methodus Definitiva nuncupatur, græcè Horistica, atque hæc ex Definitionis in sua membra dissolutione, sivé particularum Definitionem constituentium explicatione, divisioneque, consue procedit, ut tandem perveniat in totius rei propositæ cognitionem.

Cum præterea singulas Disciplinarum Methodus, ex tribus enarratis doctrinis declarasset, subdit, Definitiva ante ipsum usos esse Herophiliorum nonnullos, idest Herophilii sectatores, inter quos potissimum Heraclides Erythraeus, Compositivam verò fuisse aggressos ipsos etiam Herophilios, & quosdam ex Erasistræis, atque Athenæum Attaleum, qui Princeps fuit eorum Sectæ, qui Pneumatici vocabantur, eò quod universa pulsibus contingentia ad Spirituum plenitudinem, aut vacuitatem retulerint, quorum meminit idem Galenus *4. de differ. Pulsuum cap. 14.* Nullum autem ante ipsum, Medicinam, per Methodum Resolutivam, quæ oritur ex notione Finis, scripsisse concludit, *tex. 4.*

Jam nunc Definitiva Methodo se usum pollicetur, ea motus ratione, quam textu 5. affert, quoniam tametsi Definitiva Methodus à Resolutiva dignitate superetur, cum ex doctrina Platonis in Phi-

lebo, is, qui bene scit dividere, seu resolvere, similis sit Deo, & Divisio ab aliquo Numine inventa sit: cui subscribens idem Galenus *1. de Arte cur. ad Glauc. cap. 1.* Veteres inquit Medicos ob Methodi Divisivæ incitiam turpiter in errores incidisse; (a) illam tamen longè admodum brevitate præcellit, atque ad singulorum memoriam, superat: siquidem Definitiva Methodus ad totius Medicinæ comprehensionem, particulariumque recordationem valdè commendabilior est, & ut ipse inquit, *totius artis capita optima Definitio* (sivé Essentialis sit, sivé etiam Expositiva, ut vult Turisanus) *in se complectitur.* Hinc rectè concludit Valletius, Methodum Resolutivam, ad invenendum, Compositivam, ad docendum, & Definitivam, ad memorandum esse optimam.

Claudit postremò Præmium, primumque Caput Galenus, inquiens, fusiores tractatus Medicinæ, atque elaboratam, elucubratamque ejus contemplationem in aliis suis Operibus absolvisse; hic verò solum Capita, & quasdam veluti Conclusiones eorum omnium, quæ alibi latius demonstrata fuere, referre velle. Et hæcenus de primo Capite.

CAPUT II.

Quid sit Medicina.

T E X T U S.

(T. 7.) **M**edicina est Scientia Salubrium, & Insalubrium, & Neutrorum. Nihil verò differt, & si quis loco insalubrium, agrorum dixerit.
 (T. 8.) Nomen verò scientiæ communius, non autem proprie accipere oportet. T. 9.) Salubre autem, & Insalubre, & Neutrum, unumquodque tripliciter dicitur: hoc quidem ut Corpus, hoc autem ut Causa, hoc verò ut Signum. Etenim Corpus, quod sanitatem natura suscipere aptum est, & Cau-

(a) Laudat in hoc Galenus Mnesitheum Atheniensem, atque ob id nemini peritiam secundum vocat, eod. loco.

& Causam, quæ eandem efficere, vel conservare, & Signum, quod potest indicare: hæc omnia salubria Greci appellare consueverunt. Eadem ratione & susceptiva morborum Corpora, & eosdem efficientes, conservantesque Causas, & Signa indicantia, Insalubria vocant: Nec aliter Corpora Neutra, Causas, Signave dixerunt. (T. 10.) Et secundum quidem primam rationem, atque præcipuam Causarum salubrium, est Medicina Scientia, propter eas autem, & aliarum secundo quidem loco insalubrium, & tertio neutrarum. Ei post has eodem modo Corporum primo quidem, & hic salubrium: secundo loco insalubrium: tertio neutrarum. Itidem de Signis dicendum. In ætionibus autem prima quidem est Corporum cognitio, quæ habetur ex Signis, post hæc harum, quæ in ipsis sunt, inventio Causarum.

P A R A P H R A S I S.

CUM in tradenda Medicina Definitivam Methodum servaturum se Galenus antecedenti Capite spondisset, nunc ut staret promissis, Medicinæ Definitionem assignans, inquit: *Medicina est Scientia Salubrium, Insalubrium, & Neutrarum.* Quæ Definitio, sive ipsius Galeni sit, sive potius Herophili, ut refert idem Galenus tum libro *introducitoris cap. 6. (a)* tum libro *de sectis cap. 1.* tum de *num. 6. de san. tuend. cap. 2.* videtur tradita per Genus, & Differentiam; unde teste eodem *c. lib. introduct.* cunctis fere post Hippocratem proba visa est. Genus enim continetur sub *Scientia*, quoniam per hoc convenit Medicina cum reliquis Scientiis, seu Disciplinis: Differentia verò designatur sub verbis illis; *Salubrium, Insalubrium, & Neutrarum*: quorum consideratio ad solam Medicinam pertinet.

Verum ex hac Definitione tres majoris momenti difficultates emergunt enucleandas. Prima proponitur à Cardano *lib. 1. Medicar. Contradict. tract. 1. contrad. 4.* qua nimirum ratione Galenus in Hujus Operis titulo Artem dixerit Medicinam, hoc autem Capite eandem Scientiam de-

finierit. At ab eodem Cardano solvitur: quia Titulus à majori; Definitio verò à præstantiori parte desumitur: Constat autem Medicinam Disciplinam secundum majorem sui partem Practicam esse; Unde motus etiam Hippocrates *1. aphor. 1.* Artem longam illam appellavit. Secunda difficultas ab Expositoribus proponitur super hoc textu, præsertim autem à Manardo, Sciano, & Valleio, eaque est, quòd Galenus videatur sibi ipsi contradicere: vix enim dixerat, Medicinam esse Scientiam, cum deinde statim subdat, Scientiæ nomen, non propriè, sed communiter accipere oportere. Cui difficultati (Omissis aliorum responsionibus) congruenter respondet Sanctacrucius *Opusc. de Natura Medicinæ c. 2.* quòd Medicina non propriè Scientia dicatur, comparata Naturali Philosophiæ cum quodammòdò per experientias, & singularium observationes perficiatur, reductis univertalibus Principiis ad particularia; quia univertala Medicinæ complectitur duas partes, Theoricam scilicet, & Practicam; unde licet secundum partem Theoricam verissima Scientia dici possit; secundum partem Practicam tamen à puritate scientifica declinat: quamobrem non propriè Scientiam Galenus illam intelligi oportere dixit: atque hinc Aristoteles *3. Cælit. 61.* omnes Artes, Scientias vocat effectivas. Tertia difficultas proponitur ab Averroe *1. & 6. Collect. c. 1.* quòd assignata Definitio minimè congruat Medicinæ, cum careat Differentia; quippe consideratio Salubrium, Insalubrium, & Neutrarum ad Naturalem Philosophum, non ad Medicum pertineat. Sed eidem occurrit idem Sanctacrucius *eodem opusc. c. 3.* quòd Philosophus consideret quidem sanitatem in abstracto, Medicus verò, ut naturalem passionem Corporis humani, vel conservandam, vel restaurandam.

Post traditam Medicinæ Definitionem prosequitur Galenus propositiæ Definitionis membra in alias, & alias partes, divisionis ope, discernere: atque Salubre, Insalubre, & Neutrum, quæ tres sunt partes Herophiliæ Definitionis, alia in membra dissectat: atque unumquodque eorum trifariam intelligi, videlicet de Corpore, de Signo, & de Causa, adeo ut in univertum novem Capita resulent, Corpus nempe Salubre; Insalubre, & Neu-

(a) Licet hic falso Galeno adscribatur.

Neutrum; Signum Salubre, Insalubre, & Neutrum: Causa Salubris, Insalubris, & Neutra; cum hoc tamen discrimine, quòd Corpus dicatur Salubre, quia Sanitatem natura suscipere aptum est: Salubre Signum, quòd ejusdem Sanitatis sit indicativum: Salubris demum Causa, quòd eandem efficere, vel conservare valeat: Eademque ratione Insalubritas, & Neutralitas, alio modo de Corpore, alio de Signo, & alio de Causa prædicentur: de Corpore, ut susceptivo: de Signo, ut indicante, seu indicativo: & de Causa, ut Effectiva, vel Custoditiva. Hinc, ut notat Sclausus *hoc loco*, allata divisio Salubris, Insalubris, & Neutris, in Corpus, Signum, & Causam, est Analogi in sua significata, cum Salubre, Insalubre, & Neutrum analogicè de Corpore, Causa, & Signo prædicentur, quia non dicuntur de uno, sed ad unum, per attributionem, nempe ad Corpus, quod est principale Analogatum, cum ipsum propriè dicatur salubre; Causa verò, & Signum, salubria vocentur, quatenus Salubritatem in Corpore efficiendi, demonstrandique vim habent. (a) Verum hæc ad Logicos demandentur.

Horum autem tractandorum ordinem ita statuit: in prima quidem ratione, seu in Intentione, locum primum esse Causarum, secundum Corporum, tertium Signorum; in actione vero, seu executione, primum locum esse Corporum, quæ nosci debent, deinde Signorum, quibus illa dignoscuntur, ultimum locum esse Causarum, seu Remediorum inveniendorum, quorum ope illa conservantur, vel reficiuntur; idque juxta commune effatum Philosophorum: *Quod est primum in intentione, est ultimum in executione*. Atque hic ordo servandus proponitur à Galeno in hoc opere, ut superius est notatum. Quæ verò hic ab Expositoribus disceptantur de mente Galeni, quid volerit per *primam rationem*, & quid per *actionem*, seu *executionem* intelligere, cum supervacanea, & inutilia penitus existimem, nihilque

(a) Salubre se habet ut Bonum, quod prædicatur de omni ente ex Arist. 5. met. & Gal. etiam salubre, insalubre, & neutrum equivoce prædicari de his ait.

prorius conferant ad rem nostram medicam, consultò prætermittimus, ne tempus inutiliter teramus in Logicis, aut Metaphysicis speculationibus, quarum nullus fructus in Medicina. Et hæc quoad Secundum Caput:

CAPUT III.

Quot modis dicatur Effectivum, Indicativum: & Susceptivum.

T E X T U S.

(T. II.) **S**ed quoniam & effectivum, & Indicativum, & Susceptivum, dupliciter unumquodque dicitur, hoc quidem simpliciter, hoc verò ut nunc, nosse oportet, amborum esse Medicinæ Scientiam. Ipsum verò simpliciter duobus dicitur modis, & quod semper, & quod ut plurimum, de quorum utroque Medicinæ pertrahat. (T. 12.) Neutra verò, & Causa, & Corpus, & Signum, & quod simpliciter dicitur, & quod ut nunc, tripliciter unumquodque appellatur, hoc quidem, quia neutrius contrariorum est particeps, hoc verò, quia utriusque, hoc verò, quia aliquando hujus, aliquando illius. Horum autem ipsorum secundum rursus duobus dicitur modis, aut quia utrumque contrariorum ex æquo participat, aut quia aliquando plus alterum. (T. 13.) Est verò & in tota Definitione, si verba animadvertimus, ambiguitas quedam, quam & ipsam dissolvere oportet. Cum enim dicitur Medicinam esse Scientiam & Salubrium, & Insalubrium, & Neutorum, significatur, & quòd omnium particularium, & quòd quorundam, & quòd qualium. Sed omnium quidem indefinitum quoddam est, atque impossibile, quorundam diminutum, atque artificio carens: Qualium verò artificiosum pariter, atque sufficiens ad omnia Artis particularia, quod etiam dicimus in Medicinæ definitione comprahendi. (T. 14.) Primum igitur de Corporibus dicere aggrediemur, qualianam sint, & Salubria, & Insalubria, & Neutra: post hæc de Signis, & Causis differemus.

PARAPHRASIS.

Praesens Caput quatuor in Textu ab Expositoribus dividitur, quoniam in eo quatuor edocet Galenus. Primum, quod effectivum, indicativum, & susceptivum; hoc est, Causa Salubris, Insalubris, & Neutra: Signum Salubre, Insalubre, & Neutrum: Corpus Salubre, Insalubre, & Neutrum, aut sunt Simpliciter talia, aut talia ut Nunc, & sub utraque differentia à Medicina considerari debent, quae ut sanitatem custodire, & Morbum, quoad possibile est, abigere melius possit, omnem Corporis constitutionem, & absolutam, & secundum quid perveſtigare debet; ipsumque sive Corpus, sive Signum, sive Causa, quibus Salubritas, Insalubritas, aut Neutralitas competit, dupliciter quoque, alia divisione, intelligi possit. Vel enim semper est tale, hoc est simpliciter Salubre, Insalubre, & Neutrum; vel ut plurimum. De quibus Differentiis inferius agemus.

Quid autem significet particula *Simpliciter*, & ut *Nunc*, dubitari hoc loco solet. Et quidem Aristoteles 1. *Elenchor. cap. 4. & 2. Topicor. in fine, simpliciter* inquit illud intelligi, quod absolute, & sine ulla additione, vel conditione, tale est: quemadmodum de Cygno absolute dicimus, quod sit simpliciter albus; de Aethiope verò, solum secundum dentes. Unde Simpliciter salubre erit, quod sine adjectione tale est; & salubre ut Nunc, sive secundum quid, illud ex eodem Aristotele dicitur, quod tale est cum adjectione, seu determinatione. At verò juxta doctrinam Galeni tum *cap. sequenti*, tum 1. *de Temperam. cap. 6.* ex animadversione Sclani, 1. *Artis Medice comm. II.* Simpliciter dicitur, quod absolute, & à Natura salubre est; ut Nunc verò, vel secundum quid, quod propter adscititias causas salubre sit. Vel melius dicas coherentem eidem Galeno, quod Simpliciter salubre sit, quod nedum absolute, & à Natura est, verum etiam quod comprehendit actum, & aptitudinem ad sanitatem: actum quidem, seu perfectam sanitatem; aptitudinem vero non solum ad salubriter operandum, sed etiam ad per-

sistendum; ac perseverandum in sanitate, ob naturale robur, quod à radice Nativitatis nactum est, resistendi scilicet Causis aegrotare facientibus. Salubre verò ut Nunc, seu secundum quid, licet actu sanum sit, quia tamen ejus sanitas non est absolute perfecta, neque cum robore à radice Nativitatis, adeoque non habet efficacem vim resistendi Causis insalubribus, propterea non habet aptitudinem ad persistendum in sanitate, sed ab illis facile superatum infirmatur.

Docet insuper Galenus, *Simpliciter* dici pariter duobus modis: *Semper* scilicet, & ut *Multum*, seu ut *Plurimum*, quae in graeco Codice notantur per *Διαπαντός*, & *ἀπὸ πάντων* (a) Et quamvis ferè communiter explicant *Diapantos* per *Semper* tale, quod toto Vitæ tempore, & *Epitopoly* per *Multum*, quod majori ex parte ejusdem Vitæ tale perseveret; Foroliviensis tamen, Argenterius, Sclanus, & Sanctorius rationabilius contendunt, per *Diapantos*, & *Epitopoly*, nil aliud intellexisse Galenum, nisi gradus quosdam perfectionis, aut imperfectio- nis, in eadem ratione Salubris, Insalubris, & Neutrius simpliciter; itaut *Diapantos* non *semper*, sed *omnino*, ac prorsus tale, in quacumque temporis differentia, significet; *Epitopoly* verò, non *multum*, sed *magna ex parte*, seu ferè tale sonet; Unde Corpus simpliciter salubre *Diapantos* erit optimè temperatum, optimèque constructum? *Epitopoly* verò salubre, quod ab optima tum temperie, tum structura parùm recedit; quamobrem illud fortiter resistet Causis aegrotare facientibus; hoc verò non tam fortiter, Moventur hi Authores ex eo potissimum, quia differentiae divisione non destruunt rationem generis, sed eandem retinent, ac perficiunt: atqui *Diapantos*, & *Epitopoly* sunt differentiae Salubris, Insalubris, & Nutrius simpliciter; igitur retinere debent, & non destruere naturam ipsius; sed Salubre, Insalubre, & Neutrum simpliciter illud est, quod absolute, & seclusa omni temporis determinatione tale est; ergo differentiae illius, nempe *Diapantos*, & *Epitopoly*, non

(a) *Diapantos, Epitoly.*

non possunt tempus determinare, vel ut semper, vel ut multum.

Afferit secundò Galenus differentias Neutrius Corporis, Causæ, & Signi, aitque Neutra tum Simpliciter, tum ut Nunc, tripliciter dici posse. Primò ut Neutrium sit, quod Neutrius contrariorum est particeps, sive per negationem utriusque extremi. Secundò quod utraque extrema participet, sive per participationem utriusque extremi. Tertiò, quod aliquando est particeps unius, aliquando alterius.

Amplius subdividit Neutrum, quod particeps est utriusque extremi, in alterum, quod ex æquo extrema participat, & alterum, quod aliquando plus unius, quàm alterius extremorum.

Sed hic grave litigium exoritur inter Aristotelicos, & Galenicos. Illi enim cum Aristotele omninò negant Corpora Neutra. Isti contra cum Galeno firmiter affirmant. Nos utrosque conciliantes dicimus, Aristotelem considerasse Sanitatem in abstracto, quatenus forma putatur distincta à Corpore, atque adeò indivisibilis non suscipiens magis, & minus, & ut mera æqualitas est, referens contradictionem cum ægritudine, tanquam inæquali. Galenus verò consideravit Sanitatem in concreto, sive in individuis, illamque non punctualem, & insectilem, sed ætitudinis capacem, adeoque magis, & minus susceptivam. Cùmque non omnia individua saluberrima sint, aut in saluberrima, sed in medio latitudinis Sanitatis versentur; idcirco Neutra illa appellavit, qualia præsertim esse dixit Corpora imbecillia, convalescentia, senilia, atque ad ægritudinem contrahendam præclivã, ut docet libro ad Trapezulum cap. 4. & 5. de san. tuend. cap. 3. Sed de hac re fusius infra.

Hinc non temerè quis putet, inutilem omninò futuram ejuscemodi Neutrorum considerationem; nam cùm ex alibi dicendis, Medicina tota ferè quanta est, correctiva sit, nec eodem modo Corpora tractari debeant, propterea oportebit exactè pendere dispositiones, constitutionisque Corporum corrigendorum, & sive recessus sensibiles sint, sive insensibiles, à salubritate; & ubi conservatio, aut præservatio, ubi verò cura-

tio exercenda sit; sicut pariter in quibus detrahere, rescicere, aut adlicere oporteat.

Solvit tertiò Galenus ambiguitatem quandam, quæ in assignata definitione occurrere poterat: Num scilicet Medicina, quæ dicitur Scientia salubrium, insalubrium, & neutrorum, intelligenda sit omnium salubrium, aliorum, an qualium; atque non esse Scientiam omnium particularium salubrium, cùm hæc sit indefinita, & indeterminata, adeoque impossibile sit posse singula percurrere; neque esse Scientiam aliorum, aliter esse diminuta, & inartificiosa, cùm Scientia de omnibus in universali agere debeat: Erit igitur Scientia qualium. At quid per qualia ipse intelligat; multi multa commentantur, ut legere est apud Argenterium, & Sanctorium. Verum omissis aliorum responsionibus, duæ videntur probabiliores. Prima est Turisani in Commentario hujus loci, asserentis Galenum per qualia intelligere universalia, cùm Scientia sit universalium; quocirca idem Galenus subdit, Scientiam qualium esse artificiosam simul, & sufficientem ad omnia Artis particularia, sub ea tamen ratione, qua talia sunt. Altera est Sanctorii, qui inhærens doctrinæ Aristotelis 5. metaph. capit. 14. de Quali, putat qualia à Galeno intelligi differentias omnium Prædicamentorum, cùm nullum deret Prædicamentum, quod non sit particeps Salubris, Insalubris, & Neutrius status: Modò Differentia ab Aristotele, & Porphyrio desinitur id, quod predicatur in Quale quid.

Quartò demum cum ordinem Galenus inquit se servaturum, ut de Corporibus primùm, deinde de Signis, & ultimo loco de Causis edisserendum sit: quod in posterum exactissimè præstabit.

CAPUT IV.

De Corpore Salubri.

TEXTUS.

(. T. 15) **S**alubre Simpliciter Corpus est, quod ab ipso Natura ortu bonam habet temperataram in Simplicibus, & primis particulis, atque in

his, quæ ex illis componuntur, Instrumentis est commensuratum. Salubre verò Nunc est Corpus, quod in presenti est sanum: est verò & hoc, eotempore, quo sanum existit, bonam habens temperaturam, & commensurationem, non tamen optimam, ac sibi propriam. Ipsi vero Salubris simpliciter corporis tale quidem est semper id, quod est optima temperie præditum, ac maximè est commensuratum: ut multum autem, quod à constitutione optima non valde admodum deficit.

P A R A P H R A S I S.

A Signatis Corporum differentiis, incipit nunc Galenus de Corpore Salubri, ejusque differentiis pertractare: cumque superius illud dividerit in Salubre simpliciter, ut Nunc, ut Semper, sive omnino, & ut Multum, sive magna ex parte, singulorum propterea Naturam in hoc Capite declarat.

Primum inquit, Corpus simpliciter Salubre illud esse, quod ab ipso Naturæ ortu, seu ab ipsis generationis principiis bonam habet temperaturam in simplicibus, & primis particulis, atque in his, quæ ex illis componuntur, Instrumentis, seu partibus organicis, est commensuratum. Et quidem ut Sanitas sit optima, & Corpus simpliciter Salubre dicatur, debet à naturali, insitque principio tale esse, quod potentia, & aptitudine valeat sanas, & salubres operationes exercere, ad differentiam ejus Salubritatis, quæ adventitia, & acquisitiva vitalis observatur in Corpore Salubri, ut Nunc. Hanc autem optimam, insitamque Sanitatem in duobus consistere ait, nempe in bona temperatura simplicium, primarumque Corporis partium, & in commensuratione, compositione, seu structura Instrumentorum, sive partium organicarum, quæ ex eisdem similibus particulis componuntur: qua in re contradicit Aristoteli, qui 5. *Physicorum* text. 17. Sanitatem in sola quatuor qualitatum symmetria reponere videtur. Ostendit autem Galenus tum 2. *de Sanitanda* cap. 5. tum lib. *de optima Corporis constitutione*, hanc solam temperaturam ad Sanitatem constituendam non sufficere, quia Corpus potest esse bene

Tom. V.

temperatum, & tamen ægrotare ob vitium formationis, aut in magnitudine, aut in numero, aut in situ partium, & similibus. Sed nec revera Aristoteles putavit Sanitatem solummodo consistere in temperatione primarum qualitatum; quandoquidem in *Problemis*. ut etiam adnotat hoc loco Sanctorius, meminit alterius conditionis requisitæ ad Sanitatem, nempe structuræ, atque ibidem memorat ægritudines partium organicarum: quod confirmat pariter ejus Commentator Avetros 5. *Physicorum* text. 57. & 5. *Metaph.* t. 10.

At hic dubitare contingit, Cur Galenus omiserit tertiam conditionem alibi à seipso memoratam perfectæ Sanitatis, nempe Continuitatem; cum Corpus, ut sanum sit, non solum bene temperatum, meliusque constructum esse oporteat, sed etiam optimè in suis partibus unitum: continuatumque: de qua continuitate ne quidem verbum hic facit Galenus; unde videtur in docendo diminutus. Verùm huic difficultati plenè satisfaciunt Turisanus, & Manardus; siquidem Corpus ab ortu Naturæ bene temperatum, benèque constructum, necessariò erit quoque exactè unitum; nam impossibile est infantes oriri cum unitate partium soluta, sine aliqua intemperie, aut mala compositione.

Dubitari ulterius potest, num Galenus ad perfectam Sanitatem, & ad Corpus simpliciter Salubre requirat Temperiem, quam juxta illius hypothefes nuncupant in Scholis Ponderalem: an verò solum Justitiam. At unicuique vestrum perspectum esse puto, Justitiam solum ab eo exigi, cum Ponderalem Temperiem Galenus non agnoverit; inquit enim 1. *de Sanitanda* cap. 5. in fine: *Qui Ponderalem Temperiem admittunt, disputant de re vel nunquam planè visa in Animalis Corpore, aut si aliquando visa est, ne minimum quidem tempus durante.* Itaque juxta mentem illius Justitialis intelligenda est, cujus tantum naturaliter similes partes capaces sunt, utpotè quæ illarum exigentiæ maximè conformatur.

Quoniam verò hoc loco Galenus Sanitatis, ejusque conditionum, & præsertim Temperiei, meminit; solent, arrepta hinc occasione, Interpretes latissimi

B mē

mè de his agere. At cum unusquisque Vestrum, ex nostris Theſibus, ut reor, hæc optimè calleat, solum generatiora quedam hic ex illis memoria repetam, in cognitionem Temperierum, quantum scilicet ad eorum, quæ inferius dicturi sumus, intelligentiam satis esse poterit.

Primarum Particularum Similium inter se ritè, rectèque contextarum, pro suis quibusque operationibus obeundis, debitam, convenientemque constitutionem, primævam Salubritatis, & congruam Temperaturæ basim esse, perque eas irriguo Sanguinis, aliorumque liquorum Corporis accessu, quo particulæ ipsæ primæ turgeant, vigorentur, & nutriantur, perfectam Sanitatem constituit, alibi à Nobis dictum est. Qua enim ratione primæva illa stamina, & rudimenta partium Corporis, in ovariiis feminarum præjacta sunt, & masculco deinde semine fecundata, fermentationi, & motui subiiciuntur, mox etiam circumfluente Sanguine vigorantur, & adoleſcunt; ita planè Temperies in Animalibus, eorumque Salubritas emergit, firma nimirum, ac valida, vel contra debilis, & lubrica, pro varietate prædictarum conditionum, ad earumdem particularum constitutionem concurrentium: Unde ex complexu, & combinatione illarum bona, vel mala, validitate, aut languidiori, Corpora exurgunt bonè, vel malè complexa, temperata, & constructa, fortia, & robusta, vel contra languida, & debilia: calida, vel frigida, laxa, & mollia, seu humida, stricta, fixa, ac dura, seu sicca dicta. Hæc autem omnia varia esse possunt, ac multiplicia, pro vario statu Corporum generationem ipsam promoventium, & nondum secundum totum, sed etiam secundum partes principaliora viscera potissimum componentes, quo nimirum tempore ova in feminis progignuntur, perficiuntur, & matureſcunt, aut cum à femine masculco fecundantur, atque in motum fermentativum, pro vita, & operationibus vitalibus disponuntur. Sic non rarè accidit, à Parentibus cæteroque in habitis validissimis, filios gigni debiles, molles, & valetudinarios, quia nimirum, quo tempore stamina illa prima, & rudimenta Corporis prædisponn-

tur, languorem, laxitatem, ac ineptitudinem aliquam ex parte alterutrius generantis, forte fortuna implicari, & commiseri contingit: ita quoque Parentum infirmitates, & hæreditariorum morborum lucem in filios transfundi experimur.

Sed & in idipsum valde conferre solet sanguinis pro nutritione foetus in Utero, in partes ejusdem affluentis, bona, vel mala dispositio, qua deinceps etiam vlgere magis, vel ex adverso labefieri illas toto tempore gestationis evenit; unde compertum utero gerentes, prava vitæ ratione usas, plerumque filios progignere imbecilles, & facile lapsuros in ægritudines, licet hi in meliorem statum non rarè reducantur à lactis conditione, meliori, salubriorique, ut propterea adscititiam saltem salubritatem deinceps nanciscantur, facta nimirum in primæva illa partium habitudine non levi exinde emendatione, correctioneque. Atque hinc, insitam, innatam, ac primævam illam partium constitutionem, irriguo, ac influente sanguine foram, Temperaturam, à primo Naturæ ortu habitam appellabimus; ab adscititis, & adventitis Causis, alimentis, scilicet, potibus, aeris incolatu, exercitiis, cæterisque similibus inductam, nuncupabimus Adventitiam, & per ætatum mutationes acquisite: & quidem calidam, vel frigidam, humidam, aut siccam pro Sanguinis habitudine varia, & in suis partibus vivifica, & auctifica, magis minusve præpollente: quam si fortem, ac robustam, debilem, & languidam, laxam, & mollem, firmam, labilem, aut aliter nuncupare quis velix, per nos licebit. Salubritates autem, aut Insalubritates exinde provenientes, Modos appellabimus, quibus scilicet quo pacto partes Corporis, totumque Corpus ipsum, se habeant, & num bonè, vel malè, in suis operationibus se gerant, & sive in uno, sive in alio genere deficiant, ut in ægritudinibus evenit, de Oeconomia Corporis, ejusque Statu, Naturali, aut Morboſo, judicium faciemus. Quare Sanitas dicitur Modus corporis bonè se habentis in prædicta partium Constitutione; Morbus verò ex adverso, Modus ejusdem malè se habentis in eadem, sive secundum unam, sive secundum plures prædictarum condi-

tionum : quia Bonum ex integra causa, Malum ex singulis defectibus. Hac profecto ratione ambages illas, & Scholasticorum tricas in exponendis Tempererum Naturis facili negotio evitamus, quippe qui ex qualitatibus elementaribus dictis, quas vocant primas, Inter se invicem commistis, illas eruere admittuntur proindeque innumerabilibus difficultatibus circumventi, eandem implicat potius, quam explicent.

Neque verò hinc quis Nos temeritatis insumer, quòd Veterum dogmatum doctrinam deserentes, novam, in temperamenti enucleandis, rationem proficere, atque in medium proferre ausi simus, cum ceteroqui supremos reconditæ Philosophiæ apices illi fuerint assecuti, & quidquid boni in naturalibus disciplinis apud nos per vestigatum exstat, ab Antiquis sit derivatum. Nam in rerum naturalium pervestigatione, quòd tempora à primæva Mundi ætate magis recesserunt, eò quoque perverustiora, ac proinde sapientiora, dicenda sunt, veluti novis, novisque continenter inventis locupletata, cum longiori, diuturniorique variorum experimentorum auxilio: eò quòd semper, semperque Veterum excogitatis alia, & alla innumerabilia experimenta, improbo labore, assiduoque studio, in cunctis disciplinis elaborata, atque elucubrata, Rationi magis conformia, & in Veri cognitionem deducenda, succedentibus ætatibus, à Recentioribus adjecta sint.

Sed liceat hic transcribere, quæ jamdudum in Prælectione habita Anno 1694. cum in publico Archigymnasii Neapolitani Agone, de probandis, stabilendisque Medicæ facultatis Professoribus, à Regiis Senatoribus, ac studiorum Moderatoribus consuleretur, ut eisdem ad Recentiorum inventa, & excogitata, grato supercilio suscipienda, persuaderem, in medium post alia protuli: *Isti quippe. (nempe Recentiores) aiebant, Medicinam non contraxerunt, sed amplifecarunt, non deturparunt, sed illustrarunt: Et si cetera Facultates omnes non exiguum incrementum nostra ætate à Recentioribus susceperunt, cur est, quòd Medicam Facultatem ejusmodi beneficio defraudari patiamur? Sic Pictura, & Scul-*

ptura quantum profecerint nostris temporibus, & à Recentioribus sint expolite, nemo est, qui nesciat. Optica, Dioptrica, & Cacosptrica in conficiendis, & poliondis conspicuis, mirum quantum extiterint; unde factum, ut remotissima quæque, & inconspicua, vicinissima, & magne molis videantur, aliaque innumera in speculis plane admirabilia. Architectura Nova Militaris longè admodum antecessit Antiquam, ut propterea munimenta Recentiorum præstantiora sint munimentis Veterum. Geometria beneficio Anályseos, seu Algebræ, quam vocant Speciosam, ea invenit, quæ impossibilia Veteribus credebantur. Astronomia penitus innovata est; nam orbes Planetarum, qui solidi à Veteribus ponebantur, à Recentioribus flüidi observati sunt. Venus, & Mercurius, qui circa Tellurem volitari credebantur, nunc observantur circa Solem revolvit, easdemque phasés pati, quas Luna, ut proinde falcati, dimidiati, & gibbosi subinde compareant. Ante Solis faciem Macule detestæ sunt Veteribus ignota, quæ spatio quatuordecim dierum totum discum solarem percurrunt: Mars, qui Concentricus putabatur, adeo à nobis quandoque recedit, ut ferè invisibilis evadat. Ita quoque Satellites Jovis, & Comites Saturni, qui nulli erant apud Antiquos, jam nunc beneficio Telescopii à Recentioribus sunt detecti. Sed de Geographia quid dicam: in ea Novus Orbis detectus est: Zona Torrida, quæ inhabitabilis putabatur, jam habitabilis inventa est: Antipodes, qui imaginari dicebantur, nunc revera sunt: & alia sexcenta. Sed neque solum in ceteris disciplinis Novitates admittende invecta sunt, sed in ipsamet facultate Médica, præsertim ex structura Humani corporis, in quo nuper detecta est Sanguinis circulatio Veteribus Medicis ignota inventa sunt Vasa lactea, & lymphica, Glândule lumbares, intestinales, subcutanea, veses Felleæ, & Cystis fellea, Ovaria in Uteris Feminarum, textura varia Pulmonum, Renum, Cerebri, Testium, & alia plurima, quæ longam satis foret hic singulatim enarrare. Unde Thomas Bartholinus insignis nostris temporis Anatomicus, postquam iter Anatomien suam reformasset, conatus fuit nunc postremo illa penitus renovare. Id ipsum etiam factum, non sine summo hu-

manorum Corporum beneficio, in usu Medicamentorum, qua undequaque perfectiora, quantumperè Medicinam illustraverint, non est quod multis suadeam. Quam minus sanè temporis, & laboris impendisset Galenus, si siviſſet ex Vino Spiritum elicere: Agnovit ille quidem latere in Vino substantiam quandam tenuem, volatilem, & spiritalem, sed illam extrahere nescivit: cum tamen nostra etate non solum à Pharmacopœis, verum etiam à Femellis quibuscumque, nedum ex Vino, sed à cæteris quibuslibet liquoribus, immo etiam ex rebus durissimis extrahantur spiritus, tinctura, olea, & similia. Quamobrem jure optimo dixit Seneca Epist. 64. Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Et scitè admodum Lactantius lib. 2. divin. instit. cap. 7. sua tempora cum vetustioribus comparans, scriptum reliquit: Nec quia nos illi, (idest Veteres) temporibus antecesserunt, sapientia prevalent, que si omnibus equaliter datur, occupari ab antecedentibus non potest. Quare cum sapere, idest veritatem querere, omnibus sit innatum, sapientiam sibi adimunt, qui sine ullo iudicio inventa majorum probant, & ab aliis, peiudum more, dicuntur. Sed hoc eos fallit, quod Majorum nomine posito, non putant fieri posse, ut aut ipsi plus sapiant, quia minores vocantur, aut illi despiciant, quia Majores nominantur. Facit in hoc idem, quod Martialis cecinit lib. 5. suorum Epigrammatum, epigr. 10. ad Regulum, de Poësi veterum suæ tempeſtati comparata.

Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur?

Et sua quod rarus tempora lector amat?

Hi sunt invidie nimirum, Regule, mores, Praferat Antiquos semper ut illa novis.

Sic veterem ingrati Pompeii quarimus umbram,

Et laudant Catuli Juliae templa Senes. Ennius est lectus, salvo tibi, Roma, Marone.

Et suos riserunt secula Meonidem.

Rara coronato plausere theatra Menandro.

Norat Nasonem sola Corinna suum.

Vostamen, o nostri non festinate libelli.

Si post fata venit gloria, non propero.

Libet etiam hic referre, quod idem Martialis in Vacerram quandam, qui

Martialem in numero laudatorum Poëtarum ponere recusabat, quia mortuus non esset, argutè scripsit:

Miraris Veteres, Vacorra, solos,

Nec laudas, nisi mortuos Poetas.

Ignoscas, petimus, Vacerra; tanti

Non est, ut placeam tibi, perire.

lib. 8. epigr. 69.

Et multò antea Horatius; de poësi sui temporis cum poësi Antiquorum collata, scripsit, Epist. 1. lib. 2.

Si que Græcorum sunt Antiquissima queque

Scripta, vel optima, Romani pensantur eadem

Scriptores trutina, non est quod multa loquamur;

Nil intra est Oleam, nil extra est in Nucelauri.

Venimus ad summum fortune: pingimus, atque

Psallimus, & ludamur Achivis doctissimis unctis.

Si meliora dies, ut vina, poemata reddat. Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus.

Scriptor, ab hinc annos centum qui decidit, inter

Perfectos, veteresque referri debet: an inter

Viles, atque novos? excludat iurgia finis Est vetus, atque probus, centum qui perficit annos.

Quid? qui deperit minor uno mense, vel anno,

Inter quos referendus erit? veteresne petas?

An quos; & presens, & postera respuet etas?

Iste quidem veteres interponetur honestè. Qui vel mense brevi, vel toto est junior anno.

Utor permissa; caudaque pillos ut equine Paulatim vello, & demounum, demouetiam unum;

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi, Qui redit ad fastos, & virtutem aestimat annis:

Misaturque nihil, nisi quod Libis inasceravit.

Convenit & his Plinius junior, epist. 21. lib. 6. ubi: Sum ex iis, inquit, qui mirer Antiquos, non tamen, ut quidam temporum nostrorum ingenia despicio: nec

que

que enim quasi lassæ, & effecta Natura est, ut nihil jam laudabile pariat.

Quare sapienter apud Græcos in proverbium ductum est: *Secunda cogitationes primis sunt Sapientiores.* Veruntamen nil proinde fit, ut Veteribus, vel minimum, hac in re detogemus. Hi namque divinum hoc Medicinæ opus, veluti magnum Deitatis simulacrum, præactis primùm fundamentis, ad æthera postmodum evexere. Recentiores verò multigena armillarum, gemmarum, & torquium varietate, mirificè subinde exornarunt, ut propterea utriusque simul ingens laus tribuenda sit, quoniam unam, eandemque Medicinam illustrare, & plurimum loclupetare conati sunt, Chymix scilicet, & Anatomies beneficio. Non est igitur ut in Recentiores tam dirè Nostrates invehantur.

Est autem hæc ita se habere opinemur, quia tamen ex sanguine, aut vigente, aut deficiente, promotò, vel præpedito, in suo motu, fermentativo, vel locali, calor, aut frigus in Animalibus exoritur; ut in posterum in verbis Galeni, pro expositione Temperierum, confusionem evitemus; retinebimus inveteratum, & jam pridem receptum in Scholis loquendi usum, de calido, frigido, humido, vel sicco Corporis, & Partium temperamento; dummodo illud emergere intelligamus ex varia sanguinis irrigantis, & circumfluentis conditione, tam secundum partem illius vivificam, quam per auctificam, vitam, & nutritionem in Corpore promoventis, de quibus alibi dictum. Quamobrem adnotare hic operæ pretium existimavi, me in his dumtaxat Auctoris mentem fideliter exponere voluisse, & ubi melius visum fuerit, in sanio remensum revocare, licet in plerisque aliis modò à propria, modò ab illius sententia, declinaverim.

Quoniam verò indicia Simplicium Temperierum inferius ex Galeno erimus relaturi, hic breviter etiam animadvertendum putavimus nullibi ipsum simplices Temperies rebus assignasse, sed perpetuò compositas. Voluisse autem hoc loco Simplicium Temperierum notitiam præmittere, ut ex istarum cognitione faciliùs Tyrones in Compositarum agnitionem deducerentur, combinatis simul dua-

rum qualitatum inter se invicem commistarum indicis; cum ceteroqui impossibile videatur, unam tantummodò simplicem qualitatem in compositis Corporibus exuperantem invenire, non statim alla simul in consortium contracta.

Sed & neque Temperamenta Corporum, ex prævio solùm qualitatum, vicissim refractarum, complexu, aut commistione, re ipsa exoriri putavit, sed illa ab humoribus in sanguine prædominantibus deduxit; unde Cholericæ, Sanguinæ, Phlegmaticæ, & Melancholicæ sæpissimè nominat. Quin & nos alibi, deductis undequaque argumentis ex faniori Philosophia, ejusmodi combinationes refutavimus, quæ nunc referre superfedeo, ne sermo hic in longius, quam par sit, protrahatur. Sat solùm erit memorare cuncta, quæ ad temperamenta ex combinationibus primarum, ut vocant, qualitatum, referuntur, à varia sanguinis, & partium Corporis conditione, atque textura, constitutionem, ac habitudinem variam, pro ipsarum operationibus, efficiente, facillimè deduci posse; & quidam calidum, vel frigidum, humidum, aut siccum temperamentum, prout Sanguis, vel magis, vel minus vividus, floridusque erit, atque ex diversa partium solidarum constitutione, ac textura; bene, vel malè purgatus, itemque à suis impuritatibus, fortasse ex cibo contractis, secretus: Quamobrem calor, frigus, siccitas, humiditas, vel potius magis, minusve calidum, magis, minusve humidum Corpus in suis partibus exurgeret. Hæc enim veluti effectus sunt nostris sensibus manifestiores, per quos corporum habitudines, & constitutiones faciliùs innotescunt: quin & à Sanguine ipso vegeto, suaque parte vivida, floridaque præpollente, cunctasque partes corporis convenienter irrigante, vivificanteque, calidum illud appellamus; ab eodem verò minus vivido, & à parte sui glutinosa aliquid tantulum refracto, nominamus frigidum, seu minus calidum: Sic quoque humidius, ac mollius, siccus, ac durius, à sero ejusdem exuperante, vel deficiente, aut etiam constipato. Atqui ista omnia progressu etiam ætatum variari contingit, vel Sponte Naturæ, ab ipso san-

guinis circulantis dispendio, vel a fermentis viscerum attenuatis, aut infractis; ut pariter ex incolatu vario, diversoque alimentorum, & potuum usu, exercitiis, aliisque similibus, in ipso vitæ decursu permittantur; ut patet.

Sed & aliud quid insuper præadvertendum hoc loco superest, quoddam qui me ad hæc scribenda impulerunt, se præsertim exoptare sunt professi, ut locutione Medicis magis familiari, in hisce Expositionibus uteretur, nulla tam exacta purorum dictionum ratione habita, satisque esse, si quæ adhibentur docendi formulæ, apud Commentatores Galeni, Avicennæ, aliorumque, reperirentur; propterea, ut illis satisfacerem, qui rem hanc ornatiùs, quam deceat tractari nolunt, ceu torrentis impetu, me quoque rapi, permittere sum coactus.

Sed revertamur unde digressi sumus. Quandoquidem Galenus superius in *textu 15.* dixerat, Salubre simpliciter Corpus esse illud, quod ab ipso Naturæ ortu bonam habet temperaturam in simplicibus, & primis particulis, atque in Instrumentariis est benè commensuratum, difficultas non levis exinde oritur, num revera Corpus simpliciter Salubre ab ipso Naturæ ortu tale esse debeat. Et dubitandi occasionem præbuere nonnulli, non levis argumentis permoti. Inquiunt enim, ad constituendum Corpus simpliciter Salubre, sufficit bona temperies partium similium, & melior organicarum structura, sive hæc ab ipso naturæ ortu fuerint, sive progressu temporis acquirantur. Insuper potest Corpus ex generatione non sanum simpliciter, mutatione temporis, & ætatis, evadere simpliciter sanum, potissimum si congrua utatur victus ratione, ad meliorem, & salubriorem statum seipsum reducens, quemadmodum pluribus etiam insinuat Galenus *3. l. hujus Operis.* Denique Corpus non optimè sanum leviter si ægrotaverit, potest curationis ope, non solum sanari, sed etiam ad optimam sanitatem reduci, quæ sanitas non erit à primo naturæ ortu, cum inducatur in tempore; igitur Galeni assertio non erit universaliter vera.

Verum his non obstantibus, dicendum, Salubre simpliciter ab ipso naturæ ortu tale esse debere, quia id non deno-

tar solum circumstantiam temporis, sed potius modum inhærendi in subjecto, hoc est firmam inhætionem, perfectamque Sanitatis habitudinem, siquidem Salubre simpliciter, ut superius notavimus, & ostendit latè hoc loco præ cæteris Foroliviensis *quest. 6.* debet habere sanitatem fixam, stabilem, & exquisitè perfectam, quæ nimirum vim habeat plurimum resistendi causis ægrotare facientibus, imò persistendi in salubritate, optimarum operationum radice: Cumque hæc optima Corporis constitutio opus Naturæ sit, non Artis, propterea Galenus illam expressurus dixit, ab ipso ortu, sive ex generatione esse.

Hinc modò facilè fit satis objectionibus mox propositis. Et quidem primò impossibile videtur, quòd Corpus benè temperatum, optimèque constructum, à natiuitate tale non sit, cum salubritas ista perfectissimum inhærendi modum in subjecto dicat, qui neutiquam ab Arte, sed omninò à Natura proficisci potest, præsertim quia Ars resarcit, non efficit, aut producit sanitatem, quare jure optimo Corpus absolutè, seu simpliciter Salubre, ex generatione, sive à Naturæ ortu esse dicitur. Quòd præterea subditur, Corpus simpliciter non sanum mutatione ætatis, & adhibitis convenientibus remediis, absolutè sanum fieri, falsum omninò est; quoniam numquam poterit introduci in eo Sanitas cum habituali aptitudine ad persistendum in sanitate, & ad fortiter resistendum causis ægrotare facientibus, unde si fortasse in meliorem, salubrioremque statum reducat, acquirat solummodò sanitatem actualem, & meliorem respectivè, non absolutè: id quod docet *sequenti lib. 3.* Galenus, & Nos suo etiam loco probabimus: Postremò Sanitas, quæ curationis ope restituitur, dicitur resarcita, non ingenita; siquidem Sanitatis absolutè productio, non Artis, sed Naturæ opus est. Concedimus tamen usu medicamentorum corpora quandoque in ægri tudinem lapsa, postquam convalescent, meliorem statum acquirere, numquam verò absolutè salubrem, sed solum respectivè salubriorem ad temporis progressum, vel ad præcedentem ætatem: quin morbi ex conformatione, malaque structura orti, vel nihilum, vel leviter adhuc

adhuc post longum tempus, & per ætatum mutationem tolluntur, ut patet in iis, qui malam pectoris, aurium, aut oculorum conformationem à nativitate contraxerunt.

Docet secundò in hoc Capite Galenus, Corpus Salubre ut Nunc, esse illud, quod in præsentī sanum est, atque per id temporis, quo sanum existit, bonam habet temperaturam, & commensurationem, non tamen optimam, ac sibi propriam. Quibus verò ostendit, duas in universum conditiones requiri ad Salubre Corpus, ut Nunc: primam quidem, ut in præsentī sanum sit, sive quòd habeat solum actum, seu Sanitatem, non tamen perfectam, hoc est cum aptitudine ad persistendum in illa, & cum resistentiā ad causas ægrotare facientes; alteram verò, quòd prædicta Sanitas, licet optima non sit, est tamen propria, seu accommodata tali individuo. Hinc experimur plerosque, etiam à nativitate, languidam constitutionem, lubricamque sanitatem sortitos, cum ea tamen citrà ægritudinem, toto vitæ tempore, perseverare, servata scilicet exacta in sex rebus non naturalibus ratione: cujus Constitutionis fateatur Galenus seipsum fuisse *quinto de san. tuend. c. 1*

Tertiò, quoniam Salubre simpliciter dixerat in *Diapantōs*, sive, omnino, & *oviporōs*, sive magna ex parte, idcirco considerans Salubre *Diapantōs*, illud esse inquit, quòd omnino, seu exquisitè tale est, quòdque optima temperie est præditum, optimè que commensuratum. Salubre verò *Epitopoly*, quòd à constitutione optima non admodum recedit, deficit tamen aliquantum ab ea. Unde patet, etiam ex Galeni mente, Salubre *Diapantōs*, & Salubre *Epitopoly* differre perfectione, & majori, vel minori vi, in resistendo causis ægrotare facientibus, non verò tempore; ut superioris dictum.

CAPUT V.

De Corpore Insalubri.

TEXTUS.

(T. 16.) **I**nsalubre verò Simpliciter est Corpus, quod ab ipso ortu Na-

ture, vel in consimilibus partibus malam habet temperaturam, vel in instrumentariis incommensurationem, vel utrumque vitium. Insalubre verò Nunc est Corpus quod eo tempore, quo tale dicitur, ægrotat; neque obscurum est quòd & hoc ipsum eo, quòd dicitur tempore ægrotantes, vel in consimilibus malam habet temperaturam, vel in instrumentariis incommensurationem, vel utrumque. Est verò & semper Insalubre quòd ex ipso Nature ortu, vel pessimam habet temperaturam in simplicibus, & primis particulis omnibus, vel aliquibus, vel his, que obtinent principatum, vel in instrumentariis incommensuratisimum existit. Similiter autem in his, vel omnibus, vel in aliquibus, vel illis, qua obtinent principatum. Ut multum verò Insalubre est Corpus, quòd ab hujus quidem vitio recedit, nondum tamen mediocritatem attingit.

PARAPHRASIS.

Explicata Natura Salubris Corporis cum suis differentiis, progreditur Galenus ad expositionem Corporis Insalubris, & illud quidem Insalubre Simpliciter esse inquit, quòd ab ipso Nature ortu, vel in Similibus partibus malam habet temperaturam, vel in organicis malam commensurationem, seu structuram; vel etiam utrumque vitium patitur: ubi tria specialius notandam occurrunt.

Primum, quemadmodum in definienda Natura Corporis Salubris Simpliciter dictum fuit, illud ab ortu Nature tale esse debere; ita quoque Insalubre Simpliciter ab ortu Nature Insalubritatem contrahere oportere, cum oppositorum eadem sit ratio.

Secundum, quòd Insalubre Simpliciter, ut tale sit, necesse non est, ut utrumque vitium, nimirum malam temperiem in similibus partibus, malamque structuram in organicis unà simul patiatur, sed satis est, si alterutrum horum lubeat: in quo differt Natura Salubris Corporis ad Insalubri: Salubre enim convenit cum recto, & bono, ex Aristotele 5. *metaph. tex. 10*. Bonum autem, & rectum ex integra causa est, Malum verò ex singulis defectibus; ita pariter Salubre tum bonam temperiem

In Similibus, tum optimam commensurationem in Organicis partibus exquirat, cum ex aggregato anbarum exoritur; at Insalubre congruens cum malo, ad singulos harum conditionum defectus emergit: cuius rei non ignarus Galenus, usus est particula disjunctiva, *vel*, ut patet ex textu.

Tertium, quod licet Insalubre *Simpliciter* Corpus utrumque dictarum conditionum vitium referre possit, & quod sit intemperatum, sitque etiam incommensuratum; hoc tamen si daretur, esset omnium Insalubrium pessimum. At verò sicut Salubre *Simpliciter*, & omnino, vix mente concipi potest, ita Insalubre *Simpliciter*, & omnino, inter viventia erit irreperibile. Atqui hoc Insalubre Corpus utrumque vitium involvens à Sanctorio Insalubre *Simpliciter Diapantos* dicitur; Insalubre verò, vel in similibus solum, vel in organicis partibus deficiens, appellatur Insalubre *Multum*, sive *Epitopoly*.

Animadversione autem dignum est, quod sicut Salubre Corpus *Simpliciter* illud dicitur, quod firmam, stabilemque Sanitatem possidet, cum aptitudine resistendi causis ægrotare facientibus; ita è converso, Insalubre *Simpliciter* Corpus intelligitur illud, quod à nativitate per exiguam, vel nullam habet potentiam resistendi causis prædictis, ita ut ex quacumque, etiam levissima causa, in ægritudinem incidat, fiatque Insalubre *Nunc*, seu actu ægrotans.

Exempla vitiorum, quæ hoc loco memorantur in contemperatione partium Similium, notissima sunt: si nimirum plus justo incallescant, tepeant, algeant, obrigescant, mollescant, obdurentur, laxentur, contrahantur: quamvis vix fieri possit, ut ipsæ solum afficiantur, & lædantur, illæsi, & non affectis unà simul Organicis, quæ ex illis componuntur; nec à calore, aut frigore, aliave *Simpliciter* intemperie offendi possint, sine vitio alicujus causæ materialis, undè Intemperies illa proveniat, ut speculanti patebit. Vitiorum verò ex mala conformatione Organicarum ab eodem Galeno recensentur: si quis cum magno capite oriatur; si porus felleus non ad jejunum intestinum, sed ad ventriculum pertingat; si

ventriculus rotundus sit, septi transversi motum impediens, & respirationem interturbans, atque alia hujus generis.

Transit ulterius Galenus ad explicandum Corpus Insalubre *ut Nunc*, illudque esse inquit, quod eo tempore, quo tale dicitur, ægrotat; idest, vel malam subit in similibus partibus contemperationem, vel malam structuram in organicis, vel utrumque; ut propterea, quod est Insalubre *Simpliciter*, hoc est habet ineptitudinem ad diutius resistendum causis ægrotare facientibus, si præter ejusmodi ineptitudinem, actualem ægritudinem incurrat, fiat Insalubre *ut Nunc*, ægrotare autem dicitur, vel quia in similibus particulis sensibilem intemperiem patitur; vel quia in organicis incommensuratum, seu malè constructum evadit; puta in quantitate, numero, situ, figura; vel etiam quia utrumque vitium, subit, juxta ea, quæ nuper dicta sunt.

Insalubre præterea *Diapantos* sive *semper*, & *omnino* est, quod ex ipso Naturæ ortu, vel pessimam habet temperaturam in simplicibus, & primis particulis, aut omnibus, aut aliquibus, & præsertim principalibus dictis: vel in organicis est pari ratione incommensuratum, pessimeque constructum. *Ut multum* verò, seu *magna ex parte Epitopoly* Insalubre est, quod ab hujus quidem vitio recedit, sive non aded vitiosum est, ut *Insalubre Diapantos*, mediocritatem tamen nondum attingit, idest non pervenit ad statum *Neutrius simpliciter* quod est Medium inter Salubre *Simpliciter*, & *Simpliciter* Insalubre.

CAPUT VI.

De Corpore Neutro.

T E X T U S.

(T. 17.) **Q**uoniam verò & Neutrum Corpus: tripliciter dicebatur, unum quidem, quod neutrius erat extreme dispositionis particeps, aliud autem, quoniam utriusque, aliud, quoniam aliquando hujus, aliquando verò illius, Juxta primum significatum, Neutrum erit Corpus.

pus, quod exquisitè medium est, & Saluberrimi, & Insaluberrimi Corporis, & hujus hoc quidem simpliciter tale, quod ab ipso ortu Natura ita est constitutum; hoc verò ut Nunc, quod in presenti tempore, medium exquisitè existit Saluberrimi, atque insaluberrimi Corporis. Ippius autem simpliciter, Semper quidem tale est id, quod in omnibus aetatibus tale perdurat, ut Multum autem, quod nonnullas recipit mutationes. (T. 18.) Juxta verò secundum significatum Neutrum erit Corpus, quod ab ipso ortu Natura contrariarum simul est particeps dispositionum, aut scilicet in una parte, aut in duabus differentiis. In una quidem, si secundum alteram oppositionem effectivarum qualitatum bonam habuerit temperaturam, vel etiam secundum utramque, sed in formatione, vel magnitudine, vel numero partium, vel situ delinquat: aut contra in his quidem recte se habeat, vel omnibus, vel quibusdam, peccet autem in temperatura. In differentiis verò partibus, & juxta omnes oppositiones potest quicquam simul particeps esse contrariorum. Et Semper quidem tale, quod per omnes aetates in eodem perseverat; ut Multum vero, quod aliqua ex parte evariet, ita verò & Nunc Neutrum erit Corpus, juxta secundum significatum, quia vel in parte una hac quidem sibi Salubria existunt, illa verò Insalubria, vel in differentiis ita afficitur partibus. (T. 19.) Juxta verò tertium significatum Neutrum erit Corpus, quod aliquando quidem Salubre, aliquando verò Insalubre per vices existit, ut nonnullis accidit, qui in pueritia Salubritate corporis vigent, cum verò ad juventutem pervenerint, Insalubres evadunt, aut contra. In uno autem tempore, quod ita est Neutrum exquisitè consistere nequit: latius verò si accipiatur, contingit. Novimus autem, quod Nunc dupliciter dicitur. [T. 20.] Salubre igitur, & Insalubre, & Neutrum Corpus: quot modis dicatur, & quale unumquodque sit, sufficienter explicavimus. De Signis verò deinceps dicendum.

P A R A P H R A S I S.

Post definitiones Corporum Salubrium, & Insalubrium cum adjun-

ctis differentiis, naturas Corporum Neutrorum tandem assignat, atque coherentem divisionem superius allatam, inquit primo, Neutrum Corpus Primi Significati, id est per negationem utriusque extremi, esse illud, quod exquisitè Medium est, & Saluberrimi, & Insaluberrimi Corporis, nempe ejus, quod in latitudine sanitatis perfectissimum est, & ejus, quod est converso omnium est imperfectissimum. Secundò hujus significati Neutrum simpliciter tale inquit esse, quod ab ipso ortu Naturæ ita est constitutum, ut scilicet ejusmodi neutralitatem in medio positam exactè possideat, habeatque aptitudinem ad persistendum in eadem. Ut Nunc verò Neutrum subdit esse, quod in presenti tempore medium exquisitè existit Saluberrimi, & Insaluberrimi Corporis; at facile ab hoc medio declinare potest. Tertio, Neutrum simpliciter, semper, seu omnino, dicitur illud, quod in omnibus aetatibus tale perdurat, propter aptitudinem in eadem Neutralitate perdurandi, licet aliquando ob aliquam externam causam ab hac neutralitate declinare possit, & in aegritudinem incidere. Ut multum denique, seu magna ex parte Neutrum Corpus dicitur, quod nonnullas alternè recipit mutationes, non valde tamen remotas à prædicta Neutralitate, eò quod ad eam facile redeat. Atque hæc sunt Neutra propriissimè sumpta.

Neutrum verò Secundi Significati, seu quod particeps est utriusque extremi, simpliciter tale quidem est, quod ab ortu Naturæ contrariarum simul est particeps dispositionum, aut scilicet in una parte, aut in duabus differentiis; in una quidem, si particulæ primæ temperaturam Corporis constituentes, non inter se mutuo congruant, nec se vicissim coadjuvant pro bona Corporis constitutione, seu temperatura; vel si per qualitates temperiem illam constituentes non se mutuo contemperent, aut in operationibus conformentur; vel si bonam habuerit temperiem, malè tamen Corporis totius constitutione constructa sit; vel è contra: in differentiis partibus, si una nimirum sit disposita ad unam habitudinem, altera ad alteram, & oppositam. Neutrum semper secundi significati est, quod per omnes aetates in eodem statu perseverat. Neu-

trina

trum *ut multum*; quod aliqua ex parte variat, hoc est, quod magna ex parte est tale, Neutram scilicet dispositionem participans, sed magis inclinantem ad alterum extremorum. Neutrum denique *Nunc* juxta Secundum significatum, esse dicitur, quod vel in una parte, vel in pluribus partibus varias participat dispositiones. At clarius Neutrum *ut Nunc* dicitur, quod in presenti tempore habet dispositiones insalubres in una parte, ex mala primarum particularum combinatione, in aliis salubres; vel etiam in una parte adest Salubritas, in alia verò Insalubritas; vel denique una pars sana est, alia morbofa, vel quod ad temperiem, vel quod ad organorum compositionem. Et quidem hoc Neutrum *ut Nunc* frequentius esse solet Medium inter Sanitatem, & Morbum.

Postremo Neutrum Tertii Significati, quod scilicet aliquando unius, & aliquando alterius extremi particeps sit, definitur illud, quod aliquando Salubre, quandoque verò Insalubre est. Dat exemplum Galenicorum, qui in Pueritia Salubritate fruuntur, ad Juventutem verò pervenientes Insalubres evadunt, aut contrà. Debet autem ejusmodi Insalubritas, ut scitè advertit hoc loco Sanctorius, non ab externis causis provenire, sed ex mala dispositione naturali, pura, ut morbos hæreditarios; quia, ut supra notatum est, Corpora prædicta considerantur secundum habitudinem, & potentiam abortu Naturæ contractam. Sic namque observamus plerisque ad virilitatem usque sanissimos vivere, post hanc ætatem obnoxios fieri Podagræ, Nephritidi, Tussi, & similibus, adhuc ob contractam consimilis luis hæreditatem ab affectis Parentibus. Præterea, si æquè per vitæ cursum mutationes istas Corpus subeat, aut si plus Salubritatis, quam Insalubritatis participet, vel viceversa, aliarum differentiarum Neutrum fiet; sicut pariter, si vicissim modò salubritatem, modò insalubritatem per ætatum mutationem nanciscatur, de quibus non est, ut fusiùs agamus, cum facillimè ex dictis pateant.

Ex hætenus dictis de Neutorum Corporum differentiis, unica gravior difficul-

tas solvenda remanet, atque illa est, ad quamnam differentiam referenda sint neutra Convalescentiæ, & Decidentis? Quoniam enim exempla Neutorum frequentiora apud Medicos sunt illorum Corporum, quæ mox sunt in Morbum lapsura, aut nuper à Morbo evasere, quæ revera neque ægra, neque sana dici merentur; propterea dubitatur apud Expositores, cujus generis illa sint, & ad quam classem revocari debeant. Turisanus inhærens Avicennæ 2. prima doct. 1. c. 2. arbitratur Corpora Convalescentia, & Decidentia referenda esse ad Neutra *primi significati*, idest per exclusionem utriusque extremi; quia, inquit, ejusmodi Corpora mediam formam habent inter eas, quæ Sanis, & Ægrotis conveniunt; atqui hæc videtur competere Neutris *primi significati*. Sed revera omnia Neutra tum *Primi*, tum *Secundi*, & *Tertii significati*, mediam quandam formam habent, ob id enim Neutra vocantur, quia Media sunt inter extrema. Rectius idcirco dicendum, pertinere illa ad Neutra *secundi significati*, quia prædicta Corpora Convalescentia, & Decidentia participant de utroque extremo, autoritate Galeni *lib. de Constit. Art. c. 19. & 20.* ubi Corpora Decidentia, & Convalescentia aliquid causæ morbificæ participare ait; quod latius ostendit hoc eodem *lib. Artis Medicæ c. 82. & 5. de sanis. tuend. c. 4.* quibus in locis, etiam Senes ad Neutra *secundi significati* revocat, tanquam aliquid participantis de Sanitate, & de Morbo; nam Convalescentiam, & Senectutem vocat ipse Morbos quosdam, vel Sanitates quasdam lubricas: Ex Hippocrates *de Convalescentibus, 2. aphor. tex. 12. dixit: Que relinquuntur ex morbis post judicationem, recidivas facere consueverunt.* Ex neutris autem *secundi significati*, videntur eadem reducenda potius ad Neutra *Nunc*, quàm ad alia, ut præ cæteris. inculcat Sanctorius *hoc loco*.

Peroratione tandem concludit Galenus Sextum Caput, & ultimum Primi Libri, inquiens, se sufficienter explicasse Salubre, Insalubre, & Neutrum Corpus, & quale unumquodque sit. Deinceps verò de Signis dicendum. Et hætenus de Primo Libro.

LIBER SE CUNDUS.

CAPUT I.

Quod est VII. in Galeno.

De Signis Salubribus.

TEXTUS.

(T. 1.)



Unt autem & ex his Salubria quidem, quæcumque quæ præsentem indicant sanitatem, & futuram prænuntiant,

& præteritam memoriæ subiiciunt. Insalubria verò, quæ & præsentem indicant ægritudinem, & futuram prænuntiant, atque præteritam memoriæ subiiciunt. Eadem ratione Neutra dicuntur, quæ neutram dispositionem ostendunt, prænuntiant, & memoriæ subiiciunt, & quæ nihil omnino de dispositionibus indicant, vel nihilo magis Salubrem, quàm Insalubrem dispositionem ostendunt, & quæ partim quidem Salubrem, partim verò Insalubrem indicant dispositionem; & quæ aliquando quidem Salubrem, aliquando verò Insalubrem, & hæc quoque secundum tria tempora veluti Salubria, & Insalubria appellantur. Vocantur autem nonnumquam à Veterioribus Medicis hæc omnia, Signa Prænuntiativa, quamvis præsentium, ac præteritorum sint indicativa: usus verò non parvus ex Prænuntiativis, atque Indicativis, minor autem ex his, quæ memoriæ subiiciunt. (T. 2.) cum verò sint Salubria Corpora, hæc quidem simpliciter, hæc verò ut Nunc, quæ & bene valentia dicuntur, Salubrium simpliciter Corporum duplicem diximus esse differentiam: quoniam nonnulla quidem Semper, nonnulla verò ut Multum essent talia. Et semper quidem, quæ optimam constitutionem sortita sunt: Ut Multum verò, quæ non magnoperè ab illa recedunt.

PARAPHRASIS.

A Corporibus ad Signa transit, atque illa, non secus ac Corpora dividit in Salubria, Insalubria, ac Neutra. Ex Salubribus autem alia præsentem indicant

Sanitatem, & dicuntur Diagnostica; alia futuram prænuntiant, & vocantur Prognostica; & alia demum præteritam in memoriæ revocant, atque Anamnesticæ nominantur. Insalubria pariter, vel præsentem indicant ægritudinem, vel futuram prænuntiant, vel præterita memoriæ subiiciunt. Quòd si simul signa indicent præsentia, prænuntient futura, & ad memoriæ revocent præterita, Tri-temporea appellantur; quia simul tria Tempora demonstrant. Non dissimili ratione, Neutra subdit dici, quæ Neutram dispositionem ostendunt, prænuntiant, aut in memoriæ reducunt. Cumque Neutra Signa per ordinem ad Neutra Corpora sint directæ, adeoque Primi, Secundi, & Tertii signifiati, propterea Neutra Signa juxta Primum significatum esse docet, quæ nihil omnino de dispositionibus extremis indicant, cum Neutrum Primi signifiati sit per negationem utriusque extremi; vel etiam esse illa, quæ non magis Salubrem, quàm Insalubrem Constitutionem ostendunt. Neutra verò Signa juxta Secundum significatum inquit esse, quæ partim Salubrem, partim etiam Insalubrem dispositionem significant. Demum signa Neutra juxta Tertium significatum esse, quæ aliquando Salubrem, aliquando Insalubrem demonstrant dispositionem. Horum signorum exempla ex inferius dicendis patebunt.

Præterea edocet Galenus, quòd ante dicta Signa tam Prognostica, quàm Diagnostica, & Gnamnestica, indiscriminatim à Veterioribus Medicis Prænuntiativa fuerint appellata, quamvis non omnia futurorum, sed præsentium, & præteritorum sint indicativa: quod etiam confirmat lib. 1. de præfagitione ex pulsibus initio, ubi inquit: Non esse futurorum tantum Præscientiam, sed præsentium etiam, & præteritorum, satis id olim demonstravit Hippocrates; quemadmodum colligi posse videtur ex primo prægnosticorum 2. ubi Medicus præsentens, & prædicens coram ægro præsentia, præterita, & futura, quæque Infirmi amittunt, enarrans, creditur agnoscere magis ægri conditionem:

Hinc

Hinc audent homines magis se concedere Medico. Hæc Hippocrates. Et quidem prætorita, vel præsentia, antequam ab infirmo referantur, si à Medico prænotentur, certè præcisci sana ratione dici possunt, quoniam prædicuntur, antequam ab aliis memorentur.

Amplius utilitatem horum Signorum Galenus insinuat, atque ex iis majorem à Prænotativis, & Indicativis, minorem verò à Rememorativis futurum ait; quoniam illa futurum eventum, vel salutarem, vel lethalem prædemonstrant; unde non parum gloriæ inde Medicis accedit, eaque præsentem quoque ægritudinem notam faciunt, quæ fortasse ignorata, curatio nulla institui posset. Rememorativa verò conferunt solum ad confirmanda ea, quæ per signa Diagnostica cognita sunt; quin aliquando solum Causas procatarticas, seu Occasiones, unde quis ægritate cæperit, patefaciunt.

Denique juxta superius traditas Corporum, & præcipuè Salubrium, differentias, signa ælaturus, cepit, Corpora alia esse *Salubria Simpliciter*, alia ut *Nunc*, alia ut *Semper*, seu *Omnino*, alia ut *Multum*, seu *Magna ex parte*. Et *Semper* quidem, quæ optimam constitutionem sortita sunt, ut *Multum* verò, quæ non magnopere ab illa recedunt; atque de horum Signis deinceps latèssimè agit; & primò de Signis optimæ constitutionis.

CAPUT II.

VIII. in Galeno.

De Signis optima Constitutionis.

T E X T U S.

Horum autem dignationes sumende sunt ab iis, quæ secundum essentia rationem ipsis insunt, & ab iis, quæ ex necessitate consequuntur, operationibus, symptomatibusque, id est casibus, qui proprie accidentia vocantur. (T. 3.) Ab essentia quidem ipsa, eorum, quæ optimam habent constitutionem: commensuratione Consimilium quidem in caliditate, frigi-

ditate, humiditate, & siccitate: Instrumentalium verò, in quantitate, ac numero eorum, ex quibus componuntur, ac præterea formatione, situ partium singularum, ac totius instrumenti. Ex his verò, quæ ex necessitate consequuntur Consimilia, quantum quidem attinet ad tactum, à mediocritate, quæ in mollitie, ac duritie consistit: quantum verò ad aspectum, à colore optimo, & levitate; atque hispiditatis mediocritate. In Operationibus, à perfectione, quam & ipsarum virtutem appellamus. Ab his verò, quæ Instrumentarias partes consequuntur, à commensuratione, & pulchritudine omnium totius Corporis instrumentorum, ac præterea ab earum, quæ ipsis insunt, virtute operationum. Optime igitur constitutionis Corporum Signa indicativa sunt hæc. (T. 4.) Eorum autem, quæ ab ipsa deficiunt, & adhuc tamen Salubria existunt, nonnulla quidem in Consimilium temperatura vitium aliquod parvum habent; nonnulla verò in Instrumentariorum commensuratione, & hoc quoque per exiguum. Accidit autem hoc, vel in omnibus, vel in aliquibus, aut in utrisque. Vitiolorum verò genera eadem sunt cum his, quæ virtutem perficiunt, temperatura quidem in Consimilibus, numerus autem, & formatio, & magnitudo, & situs in Instrumentariis, utriusque verò communis Unitas; quam & ipsorum Continuitatem appellamus. (T. 5.) In his autem ipsis generibus sunt Corporum Insalubrium vitia secundum utrumque Insalubritatis significatum. Terminus autem, qui utrumque distinguit, est operationum lesio sensibilis. (T. 6.) Quæ verò ab optima Corporum constitutione breve aliquid deficiunt, revera quidem & ipsa in aliquo sunt offensa, non tamen id sensu comprehenditur. Distinguntur verò ex eo, quod magis, minusve in operationibus existit; & quia Causis, quæ ægritudinem pariunt, non quæ resistunt. Quæ autem simpliciter Insalubria sunt Corpora, distinguuntur ob id, quod facile à causis Insalubribus superantur; & quoniam in vigore operationum plurimum deficiunt, In medio autem amborum collocantur Neutra, tum quæ exquisitè appellantur, tum quæ cum latitudine quodam, (T. 7.) Quo fit, ut tota Sanitatis latitudo in tres partes, quarum singule latitudinem habent non parvam, divida-

dividatur. Erit autem prima quidem Salubrium Corporum, secunda Neutorum, tertia Insalubrium. Post qua deinceps sequuntur, quæ jam agrotant Corpora, quæ sensibilibus operationum læsionibus distinguuntur. (T. 8.) Quæ igitur dolore infestantur, & quorum motus sunt depravati, aut omnino interierunt, manifestas habent determinationes. Quæ verò imbecilles edunt operationes, in magnis quidem distantis, facile discernuntur, in parvis verò ambigua sunt; atque idcirco in eogenera noxæ collocatur dispositio, quæ Neutrius contrariorum est particeps, quam & ipsum Neutrum existimus appellari. Itã tamen ut horum omnium sensus sit Judex, non ipsa Naturarum inspiciatur, ut periculum sit in dogma perpetuæ passibilitatis incidere. (T. 9.) Et quidem Signa Sanorum Corporum, sed quæ aut Insalubria, aut Salubria, aut Neutra existunt, quantitate distantia differunt, duobus invicem contrariis terminis à nobis statutis, optima videlicet constitutione corporis, & nuper facta aegritudine, ac deinceps considerantibus, utri eorum viciniora sint ea, quæ ad examen Corpora veniunt: quæ enim proximiora sunt optime constitutioni, Salubria: quæ verò ab hac longius distant, atque ad ea, quæ jam agrotant, magis accedunt Insalubria, quæ autem intermedia, atque equaliter ab utrisque distare videntur, Neutra erunt. (T. 10.) Optima igitur Constitutionis Corporis indicia explicavimus. Eorum verò, quæ ab ipsa deficiunt, totidem sunt numero genera, quæ in magis, & minus secari possunt. (T. 11.) Cum autem intres latitudines divisa sint, Corporis Insalubris simpliciter indicia trademus: ex his enim & reliquæ due latitudines innotescunt. Generaliter igitur prius à nobis in eo, quem de optima constitutione sermonem habuimus, dictum est. Specialiter autem nunc dicitur, si prius partes dividerimus.

PARAPRASIS.

Pura docet in hoc Capite Galenus, & primò, postquam Salubrium Corporum differentias retulit, ut fortasse ostenderet, ab horum, utpote perfectissimorum, dignosci se incepturum, mox subdit: horum, idest Salubrium Corporum, dignotiones in universum ex tribus

fomibus sumendas esse; videlicet ab his, quæ secundum essentialiter rationem ipsis insunt, sive à substantialiter inhaerentibus: ab his, quæ ex necessitate consequuntur, operationibus, sive ex necessitate consequentibus, actionibus, & effectibus: & demùm à Causis, qui propriè Accidentia dicuntur. Substantialiter inhaerentia appellantur ab eodem, Temperamentum partium similarium, & organicarum Structura, seu Compositio. Et quidem Temperamentum dicitur apta dispositio necessaria ad esse, & conservari mixtorum; quin ab eodem Galeno *l. de usu partium cap. 6. 1. method. cap. 6. & alibi*. dicitur Natura, seu Proprietas in quarto modo dicendi per se mixtorum. Compositio pariter, seu Structura partium organicarum, constitutionem ipsarum, & essentialiter constituit; neque enim per aliquid pars organica, seu dissimularis talis est, quàm per Compositionem. Quæ ex necessitate consequuntur operationes, ita intimam partium Naturam comitantur, ut ab earundem partium sive simplicium, sive Compositarum constitutione inseparabiles sint; unde Signa desumpta ab operationibus longè fideliora cæteris esse solent. Hinc fallitur Turisanus existimans operationes separari posse à Sano, vel ægro Corpore; puta dormire, concoquere, nutrire, &c. nam lapsit operationes in actu secundo, seu in exercitio. Non autem in habitatione, ac in subiecto; quemadmodum, licet Risus, seu actus ridendi sit separabilis ab Homine, non tamen ab illo seungi potest Risus, ut est habitudo ridendi, tanquam proprietas essentialis illius; quamobrem Galenus *l. de differ. morb. cap. 1.* considerans, quod dum quis dormit, licet nulla ipsius pars moveatur, aut operetur, sanus tamen est: quoniam scilicet non ab exercitio operationum, sed ab habitudine; seu potentia ad operandum, bonas, vel malas Corporis affectiones deducere oportet; proinde inquit: *Quoniam & dormientes, aut alioquin in tenebris, & otio argentes, aut sese discumbentes, neque ulla Corporis parte movemur, neque alicujus rei extrinsecæ sensum habemus, nihilominus sani sumus: Et tunc perspicuum est, quod Sanitas non operatione; sed potentia potius est discernenda.* Hæc ille.

At quid pro Casibus, propriè Accidentibus dictis, ipse intellexerint, gravior est hujus loci difficultas. Omissis autem aliorum expositionibus, rectius dicendum cum Sclano *lib. 2. Art. mod. comment. 2.* in græco Codice Symptomata, pro Casibus legi, quæ tamen non propriè sumenda pro iis, quæ sequuntur morbum, ut umbra Corpus, sicuti habet idem Galenus *lib. de differet. Symptomat. c. 2.*; neque communiter accipienda, prout omne id significat, quod præter naturam est, quemadmodum accipi posse docetur ab eodem Galeno *ead. lib. cap. 1.*: hoc enim pacto Symptomata non possent esse unum ex tribus principalibus Signis, quæ optimam Salubritatem Corporum constitutionem attestantur: sed communissimè sunt intelligenda, prout non solum significant, quæ præter naturam sunt, verum etiam quæ sanis accidunt, sicuti usurpantur à Galeno *1. methodi cap. 8. & 9.*, ubi quæ sanis sunt Accidentia, ægrotis dicuntur Symptomata; quin ex Græco Codice in hoc textu legitur; *quæ propriè in Sanis Subsistunt*, id est Accidentia dicuntur.

Secundò, ab his tribus fontibus particularia Signa deducit, & explanat, proindeque ait, Salubre Corpus dignosci ex optima temperie, seu conformatione primarum qualitatuum in partibus similibus; & ex bona structura, seu conformatione, consistente in debita Magnitudine, determinato Numero, convenienti Situ, naturali Figura, & Ductibus expeditis partium organicarum; quæ sunt conditiones eorum, quæ dicuntur essentialiter in hærentia.

Dignosci insuper subdit ex necessario consequentibus, tum partium similiarum bonam temperiem, tum partium organicarum meliorem structuram; nempe, ut interpretatur Sclanus *hoc loco*, ex robore, & excellentia virtutum in suis operationibus, videlicet si benè ratiocinetur, ac imagineatur, si acutè videat, & audiat, si perfectè concoquat, & appetat, &c.

Præterea, per ea, quæ sensibus subjiciuntur, præsertim Tactui, & Visui illa colligit. Et quidem Tactum in Corpore Salubri percipere mediocritatem in molliæ, ac duritiæ; Vitum verò observare colorem optimum, atque moderantiam lenitatis; hispiditatis in pilis, & in parti-

bus Organicis rectam commensurationem, ac pulchritudinem omnium totius Corporis Instrumentorum.

Verum, non hinc quis existimet ab his solum Signis optimam salubris Corporis constitutionem esse deducendam; sed à pluribus aliis, de quibus fusè agitur ab eodem Galeno *in libris de Temperamentis, de Naturalibus Facultatibus*, & alibi: Meminit autem hic dumtaxat præcipuorum, quoniam Methodus Definitiva expostulat brevitatem, qua summa rerum Capita tanguntur, & memorantur.

Tertiò, à modico recessu ab his enarratis Signis Corporis perfectè Salubris, recolligit Signa Corporis Salubris, ut *Multum*, atque inquit; illud parum deficere à præcedenti, adeoque leve aliquid vitium habere, vel in temperie partium similiarum, vel in commensuratione organicarum, & vel in omnibus, vel in aliquibus, vel in utrisque. Hinc vel partes Similares parum intemperatæ erunt, vel Organicæ aliquid vitium patietur, aut in magnitudine, aut in numero, aut in situ &c., vel Unicas utrisque communis leviter soluta observabitur. Distinguitur itaque Corpus Salubre ut *Multum* à Salubri ut *Semper*, per aliquod parvum, ac per exiguum vitium in temperatura, aut in compositione; Unde fit, ut quemadmodum Saluberrimum Corpus *Semper*, seu *omnino*, omni vitio carens, vix in Natura reperibile sit; ita è converso, omnia ferè Corpora, quæ Salubria judicantur, ad Salubria ut *Multum* reducenda sint.

Quartò, quoniam Salubria ut *Multum* aliquod exiguum vitium admittunt, ut illa distinguat Galenus à corporibus Insalubribus, docet terminum, qui utraque distinguit, esse sensibilem operationum læsionem. Hinc Insalubrium Corporum vitia in universum, vel in Temperie, vel in Compositione, vel in Unitate consistere, adeoque Signa illorum ab his pariter derivare. Operet autem, ut Corpus Insalubre *alio* ægrotet, sensibile vitium pati, quod non nisi à sensibili operationum læsione dignoscetur. Cæterum si Operationes læderentur insensibiliter, Insalubre *Nunc*, seu *alio* morbosum Corpus non constituerent, cum sanitas latitudinem habeat, & tunc dicitur extralimites naturales divagari, cum operationes

tionem sensibilibus sunt læsæ. Atque hinc Galenus 1. *de diebus decretoriis*, initium ægritudinis stabilivit faciendum esse à sensibili operationum læsione: & Avicenna, postquam febrem definitivè per calorem adductum, subdit, non à qualicumque calore, qualis est ebriorum, & irascensium, febrem constitui, sed illum debere esse excessivum, & extra limites naturalitatis adductum.

Quintò declarat Galenus, quibus Signis distingui debeat Corpus Salubre ut *Multum* à Corpore Salubri ut *Semper*, atque ait, Corpus Salubre ut *Semper* à Salubri ut *Multum* adeò parum differre, ut eorum differentia sentu minimè percipi queat; etenim salubre ut *Multum*, eodem modo tactu apparere temperaturam inquit, ac Salubre ut *Semper*, & visu æque coloratum, obesum, aut gracile, sicut illud; solum verò differentia aliqua sumi poterit à perfectione operationum; nam perfectiones erunt in Salubri ut *Semper*, quàm sint in Salubri ut *Multum*; quin efficacior erit potentia resistendi causis ægrotare facientibus in illo, quàm in isto. *Simpliciter* verò *Insalubria* Corpora internoscuntur ex eo, quòd facilè à causis, quæ morbos inferre valent, superantur, & à perfectione operationum plurimum deficiunt. Inter hæc denique collocabuntur, quæ Neutra exquisitè, seu *Simpliciter* appellantur, tanquam media Salubrium, & *Insalubrium* Corporum.

Sextò, ex his omnibus deducit totam Sanitatis latitudinem tres in partes dividi. Primam esse Salubrium: Secundam Neutorum: Tertiam *Insalubrium* Corporum. Post hæc deinceps sequi subdit Corpora, quæ jam ægrotant; sensibilibus operationum læsionibus à Superioribus distincta, & in latitudine Morborum posita.

Septimò, ut commodius distingui possent Corpora *Insalubria*, & *Ægra*, à *Salubribus*, & *Sanis*, in latitudine Sanitatis positis: necnon *Salubria* inter sese; dat Signa deinceps à triplici genere operationum læsarum. Hæc namque lædi possunt *abolitò*, *depravatè*, & *diminuatè*, ex doctrina ejusdem *lib. de differ. Symp.*, modò *Sana*, & *Salubria* Corpora distinguuntur ab *Ægris*, & *Insalubribus* per actiones abolitas, & depravatas, quæ

inveniuntur quidem in *Ægris*; minime verò in *Sanis*. Ubi per actiones abolitas non solum simpliciter extinguntur intelligentiæ sunt, sed quæ ad sensum abolitæ, & extinguntur videntur, sive in genere operationum Animalium, sive in genere operationum Vitalium, & Naturalium. In *Sanis* autem, & *Salubris* Corporibus inveniri possunt actiones diminutæ, dummodò non multum à mediocritate recesserint, nam aliàs sensibilem læsionem paterentur. Itaque (ut optimè exponit Turisanus) intentio Galeni in hoc textu est declarare, quænam sint sensibiles operationum læsiones, quibus *Ægra* à *Sanis*, & *Sana* inter se invicem internoscantur: nam *Sana* ab *Ægris* per actiones abolitas, vel depravatas, *Sana* verò inter sese per actiones diminutas, sed absque multo recessu à mediocritate, & intra Sanitatis limites. Hinc qui de *Vilus acutæ* E. g. aliquantulum hebetata conqueritur, *Sanus* dicitur, licet diminutam actionem patiatur, quia scilicet diminuta hæc actio videndi non tanta est, ut extra limites Sanitatis extendatur. In his autem distinguendis, ait Galenus, sensum judicem esse debere, non verò ipsam rerum Naturam, quia si naturæ judex staretur, incidere in *Dogma de ægritudinis*, seu perpetuæ passibilitatis: id est oporteret asserere, Corpora perpetuò ægrotare, neque posse in Natura inveniri Corpus propriè sanum, quod est maximum inconveniens. (a) Unde dicebat idem Galenus 3. *libro hujus operis*, text. 31. *N si operationis læsio sensibilibus sanitatem ab ægritudine separet, sed qualitatem tantummodò dispositionis introspeciamus perpetua passibilitatis dogma necessario recipimus, cum nullus sit, qui omnes operationes optimas habeat.* Hæc ibi.

Octavo docet, quòd Signa dicantur *Salubria*, *Insalubria*, & *Neutra* ex eo, quia magis, vel minus accedunt ad optimam constitutionem, vel ad oppositam, nempe ægritudinem; ut propterea, quæ viciniora sunt saluberrimæ constitutioni: dicantur *Salubria*; quæ verò ad ægritudinem

(a) Et quædem Corpus Ade à Deo constructum oportuit esse simpliciter Salubre: Itemque Corpus Christi Domini.

dinem magis accedunt, Infalubria: quæ demum in medio posita, non minus ad hanc, quam ad illam inclinant, Neutra vocantur; & prout operationes perfectiores, vel imperfectiores fuerint, statum vel Salubrem, vel Infalubrem, vel Neutrum demonstrabunt.

Tandem concludit hoc Caput Galenus inquiring, in posterum se traditurum Signa Infalubris Corporis; nam Cognitis Signis Salubrium mox memoratis, nec non Signis Infalubrium Corporum infra referendis, faciliè quoque internoscitur Signa Neutorum, quæ media sunt inter Salubria, & Infalubria. Verum antequam Signa Infalubrium Corporum proponat, de generali partium Corporis divisione verba facit, de qua sequenti Capite.

CAPUT III.

IX. In Galeno.

Quot sint Differentia partium.

T E X T U S.

(T. 12.) **S**unt verò earum quatuor univèrsæ differentia, quoniam nonnulla earum principia quedam existunt; aliqua verò ab ipsis originem habent; aliqua nec aliarum gubernationi præsumt, neque ab aliis gubernantur, cum insitas habeant à Natura potentias, à quibus reguntur: quedam verò sunt, quæ insitas simul, & aliunde emanantes habent. Principia igitur sunt Cerebrum, Cor, Hepar, Testiculi. Ab his verò ortum habent, atque eisdem subministrant; Nervi quidem, & Spinalis Medulla Cerebro: Cordi verò Arteria: Hepati Vene: ipsa verò Seminaria vasa Testiculis. Quæ autem à seipsis gubernantur sunt Cartilago, Os, Copula, seu Ligamentum, Membrana, Adenes, Adeps, Caro simplex; Reliquæ verò partes cum unâ cum istis habeant ex seipsis regimen, arteriis, nervis, & venis insuper egent. Capillorum autem, atque Unguium neque regimen ullum est, sed generatio tantummodo. Hæ igitur sunt partium differentia.

P A R A P H R A S I S.

UT melius Signa Infalubrium Corporum percipiantur, proponit hoc loco Galenus partium humanum Corpus componentium præcipuas quasdam differentias; earum scilicet, à quibus ultimè disponuntur ad actiones peragendas, & à quibus perturbatis, alteratisque, cæteræ quoque turbantur, alteranturque; propterea totus est in hoc Capite, ut explicet, enarretque partes tum Principes, tum Subjectas, Primum autem quatuor differentias partium proponit, mox verò easdem exemplificat, & determinat.

Inquit itaque, ex partibus humanum Corpus componentibus alias esse Principales, quas ipse Principia vocat, & alias, quæ ab illis originem habent. Nonnullas præterea esse independentes, quæque à seipsis reguntur, nec aliarum dominio subjacent, aut ab illis aliquid exigunt; quasdam denique, quæ insitas quidem operandi potentias habent, sed tamen egent influxu à superioribus delato. Primi generis ponuntur Cerebrum, Cor, Hepar, & Testes. Secundi generis Nervi, Arteriz, & Venæ. Tertii generis Ossa, Ligamenta, Cartilagines. Ultimi denique generis reliqua viscera, nempe Pulmo, Ventriculus, Lien, Renes. Cumque de Capillis, & Unguibus quis dubitare potuisset, in fine Capitis addit, illis nullum regimen competere, sed generationem solum, idest non esse partes viventes Corporis, adeoque præstare solum usum, non verò actionem exercere. Verùm singula perpendamus, & examinemus:

De Principatu Partium vetusta nimis apud Medicos quæstio est, & frequenter in Scholis agitata, potissimum inter Aristotelicos, & Galenicos quorum primi solum Cor, secundi verò etiam Cerebrum, & Hepar, atque ex hoc Galeni loco, Testes adhuc admiserunt, quibus alii addidere Ventriculum, Pulmonem, & Lienem. At verò quid in hoc sit à nobis determinandum, absque eo, quòd à Galeno recedamus, breviter aperiemus, examinata in primis Natura, cum necessariis conditionibus, ad Partis principatum requisitis.

Prin-

Principem partem Galenus nedum hoc loco, sed alibi etiam passim expressit, aliquantulum varius sanè visus est. *Lib. etym. 6. de usu partium cap. 7.* partem Principem docet triplicis generis statui posse, aut relatum ad vitam simpliciter, aut ad vitam commodiorem, aut ad utriusque conservationem, & speciei pariter propagationem. Ad vivendum simpliciter subdit, *14. ejusdem operis cap. 1.* partes necessarias esse, Cerebrum, Cor, & Hepar: Ad commodius vivendum Oculos, Nares, Aures: Ad ambarum conservationem, Ventrículum: Atque ad Speciei propagationem Testes, Pudenda, & Uterum. Sed clarius *lib. 6. de placit. Hippocr. & Platon. cap. 4. & 6.* Principem partem dicit esse, quæ iis, quæ ex se oriuntur, vim, vel materiam saltem supponit, atque impartitur. Hinc ferè communiter deducunt, tres præcipuas conditiones ad Partis principatum requiri. Primam, ut subjectas partes gubernet, ab illis non gubernata, ideoque influxum eisdem communice, eundem influxum non recipiendo. Secundam, ut vim, vel materiam saltem toti corpori transmittat. Tertiam, ut sit simpliciter ad individui vitam necessaria.

At his positis, pleraque haud facilè sustineri poterunt pro Galeno, præsertim si res ad Autopsiam, & ad Anatomem referatur. Quamvis enim Cerebrum, & Cor partes Corporis principales statuere velimus, eò quòd istæ influere videantur in Corpus, sinque simpliciter ad vitam necessariz: si tamen vitæ commodum, & diuturnam ejusdem conservationem attendamus, profectò etiam Ventrículus, Organa sensuum, Pulmo, aliæque partes plurimæ inter Principes referendæ erunt; cum sine illis vel diuturnam vitam ducere nequeamus, vel saltem infelicem admodum vivamus. Præterea Hepar in consortium Principalium partium collocare repugnat Anatomiz, qua jam satis superque constat; omninò ab assignatis conditionibus illud deficere: neque enim vim, neque materiam toti Corpori communicat, cum potius recipiat Sanguinem, qui nutritioni partium superfluit, per venas remeantium. Facta siquidem ligatura in quacumque vena, (præter cavæ ascendentis unam Cor pertingentem,) tumet con-

spicitur in parte extremum Corporis respiciente, inanitus ex adverso, qua parte Jecur spectat: quin & valvulæ per longitudinem venarum dispositæ id ipsum quoque manifestè attestantur; admittunt namque illæ resistentem sanguinem, admissum verò versus Jecur, omninò prohibent, ne relabatur. Ulterius Chylum Antiquioribus creditum in Hepar tendere, potius per thoracicos tubulos Cor adire, nuperimè observationibus innumeris demonstrarunt Pecquetus, Van-Horne, Thomas Bartholinus, Blasius, Stenonius, aliique plures, ut propterea de re hac amplius dubitare, est stultitiæ argumentum. Et quamvis Harveo aliquando visum sit, aliqualem saltem portionem Chyli, venas Meseraicas subire, ac venam Portam, & Jecur ingredi; contrarium tamen evicit Thomas Bartholinus in *Spicilegio Anatomicis, dissertatione de Hepate Exanthorato, & Tumulata.* Hæc porro si innovissent Galeno, proculdubio à consortio Principalium partium Hepar eliminasset, quemadmodum de Naturali Spiritu in Jecore genito valdè dubitat *12. meth. cap. 5.* Ni tamen in gratiam Galeni dicere velimus, hæc eum de principiis, seu origine solum quarundam partium mentionem facere voluisse, qua ratione Cerebrum principium, & Origo Nervorum est, Cor verò Arteriarum, & Hepar Venarum; cum observemus ductus istos, qua parte majores, & latiores sunt, in ipsis implantari.

Testes insuper, quamvis hoc loco inter Principes partes Galenus connumeret, alibi tamen excludit, & tres tantum enumerat partes Principales, Cerebrum, Cor, & Hepar, ut legere est *7. de usu part. cap. 21. 12. method. cap. 5. 7. de placit. Hipp. & Platonis cap. 4. & 6. & alibi pluries;* quin, si Principia hoc loco dixit esse, ex quibus reliquæ partes originem ducunt, quænam quæto partes, quive ductus ex Testibus pronascuntur? Certè nulli patent ex Anatomie. At dices, undè igitur est, ut castrata animalia hebetiora evadant, licet pinguescant? proculdubio è reserctis Testibus maleculum robur deperisse fatendum. Omissa Aristotelis responsione, pinguescere dicam castrata animalia ex abundantiori glutine sanguini ingenito, & plurimum partibus applici-

ro, quod cæteroqui per vasa feminalia in Sperma transire debebat: à copiosiori autem substantia glutinosa vigor Sanguinis, indeque robur corporis obrunditur; unde sicut Sanguis nutritioni aptior evadit; sic è converso vivificandis partibus fit ineptior. Sed & idem Galenus 1: *de semine cap. 15.* Testes dixit principia dumtaxat esse bene vivendi. Et quamvis Testes ejusmodi sint, ut nedum Corpori vigorem conferant, sed etiam fœcundum semen reddant, non tamen sunt simpliciter ad vitam necessarii: quæ conditio omninò necessaria videtur esse partium Principatui. Jure ergo ferè communiter munus hoc illis denegatur. Verùm si eorum, quæ superius ex Galeno retulimus, meminimus, erunt tamen Testes ad Speciei propagationem necessarii. Non minus enim vivens quodlibet ex Inrita Natura sibi ipsi consulere debet, quàm propriæ speciei propagationi, documentis Aristotelis 8. *de histor. Animal. c. 1.* ejusdemque Galeni 14. *de usupartium c. 1.* Atqui hoc loco Galenus latiori significatione Principia, seu Principes partes sumpserit ex dictis. Unde autem Semini fœcunditas, & generandi vis accedat, alibi à nobis explicatum in Parte Medicinæ Theoreticæ.

CAPUT IV.

X. in Gal.

De Signis Cerebri.

TEXTUS.

(T. 13.) **I**ndicia autem singularum temperaturæ, sumpto à Cerebro inicio, deinceps dicemus: Sunt vero quinque univèrsæ genera, quæ ipsius naturam ostendunt. Primum quidem totius Capitis dispositio: secundum vero sensibilibus operationum virtus, & vitium: & tertium. activarum: quartum earum, quæ tenent principatum: & quintum naturalium. Aliud vero genus, præter hæc omnia, est ea, quæ ab extrinsecis occurrantibus advenit alteratio. Et quidem totius Capitis dispositio ex magnitudine, & figura sumitur, atque capillis.

PARAPHRASIS.

Cum dixisset superiori capite Galenus, à partibus principalibus reliquas subjectas partes, imò & totum corpus affici posse, eò quod vis quædam, seu influxus, aut materia exinde suggeratur; propterea hoc Capite Cerebri temperierum indicia primum refert, quibus scilicet dignosci possit, num illud ad calidum, vel ad frigidum inclinet, subindeque diiudicetur de reliquarum partium subjectarum temperatura. Antequàm autem singularim intemperierum Signa afferat, proponit quinque generales fontes signorum, unde singuli defectus, eorumque indicia deduci queant, ad internoscendas quascumque Cerebri intemperies, intra Sanitatis tamen limites. Nam Intemperies, seu Dyscrasia ex doctrina ejusdem Galeni tum *hic*, tum *in libris de temperamenti*, & *alibi*, duplex esse potest: altera Naturalis, quæ in latitudine sanitatis ponitur: altera omninò Præternaturalis, delapsa nimirum in morbi confinia. Inquit idcirco, quinque esse genera Signorum, quæ Cerebri naturam ostendunt. Primum desumitur à totius Capitis dispositione. Secundum ex Sensibilium operationum ad Cerebrum pertinentium virtute, seu robore, & vitio, seu defectu. Tertium à bona, vel mala operationum activarum affectione. Quartum à vi, & habitudine operationum, quæ principatum possident. Quintum denique ab operationibus naturalibus. His quinque fontibus, tamquam præcipuis, & principalioribus, adidicialium ab extrinsecis desumptum; præter à juvenibus, & nocentibus. Sed singula clariùs explicemus,

Primo, quod ad Capitis dispositionem, hæc ut idem Galenus explicat, comprehendit Magnitudinem, Figuram, & Capillis, quibus Caput ipsum obtegitur. A magnitudine enim, vel parvitate Capitis, sicut etiam ab ejusdem figura, arguitur Formæ virtutis robur, aut languor, in prima membrorum formatione; necnon materiæ seminalis conformitas, vel difformitas; aptitudo, vel ineptitudo, de qua infra. A Capillis verò caloris, & temperiei naturalis constitutio, ac materiæ, unde illi progignuntur, conditio, ut pro-

propterea ab his colligere liceat an totius Capitis, & Cerebri valetudo bona sit, vel mala.

Secundò, quod ad virtutem, vel vitium Sensilium operationum, observandum, an illæ valide, vel imbecilles sint. Pro sensibilibus autem operationibus intelliguntur quinque sensus externi, cum sensu interno, qui ponitur communis iudex illorum. Quamobrem ab horum sensuum perspicacitate, colligitur pariter caloris robur, & bona temperiei dispositio, contra verò, ex contraria eorundem habitudine.

Tertiò, quòd ad operationes activas, pro illis intelligendi sunt motus omnes præsertim arbitrarii, qui ad actiones reducuntur, juxta doctrinam Aristol. 2. de Anima: ubi movere quoddam agere dicitur, sentire verò quoddam pati: quare qui motum velociorem, & validiorem exercent, calidi dicuntur, qui verò tardum, ac debilem, frigidi.

Quartò, quòd ad operationes Principatum obtinentes, ponuntur istæ quæcumque procedunt ab Imaginatrice, Ratiocinatrice, & Memoratrice: nam quemadmodum istæ bene, vel malè se gerunt, sic pariter variam designant Cerebri constitutionem; unde acutiore iudicio præditi, calidiores observantur; & ex Galeno Commentario super librum de Natura Humana; ubi viget, acuta, & velox Ratiocinatio, ibi quoque calor vegetior indicatur: contra Senes immemores fiunt, quia cerebro labefactantur. Dicuntur autem hæ facultates Principatum habentes græcè ἡγεμονικὰ Hegemonicæ, quia cætoris nobiliores, superioresque sunt, atque in omnes sensus externos, & in motus corporis imperium sustinent, si cum arbitrio conjungantur.

Quintò, ex facultatibus naturalibus Signa quoque Cerebri desumuntur; siquidem Cerebrum, ut pars vivens, eget nutrimento, quo increseat, vigeat, & operetur: illudque debet apponi, atque in ejus substantiam converti: indeque excrementa, quæ emergunt, convenienter repurgari: Quamobrem, si hæ perperam fiant, debile Cerebrum indicatur, quemadmodum experimus in Senibus, aliisque Capite imbecillibus; unde Hippocrates & aphorism. 2. dixit, eos; qui natura na-

res maetri sunt humidiores, minus sana fructu constitutione.

Denique à Juvanibus, & Nocentibus indicia quoque, sumuntur; puta si à calefacientibus de Aere, Cibo, Potu, cæterisque Caput, Cerebrumque incalcescat, ad calidum illud inclinatè judicabitur: & si à frigefacientibus frigeat, ad frigidum. Ita de aliis. Sic contra si frigifica alterantia prosint, illud ad calidum esse intemperatum designabitur; ad frigidum verò, si à calorificis foveatur.

CAPUT V.

XI in Galeno.

De parvitate, & magnitudine Capitis.

T E X T U S.

(T. 14.) **P** Arvum igitur Caput vitiose constitutionis Cerebri proprium est indicium: magnum verè non necessario indicat bonam Cerebri constitutionem: sed siquidem ob insita virtutis robur, qua multam, atque optimam materiam efformaverit, eveniat, optimum est signum; at si ob materiam tantam multitudinem, haudquaquam bonum. Distinguenda verò sunt hæc, & ex figura ipsa, & ex his, qua ab eo habent ortum. A figura quidem ipsa, si concinna: semper enim hoc bonum est signum. Ex his autem, qua ab eo ortum habent, si valida est cervix; & si aliis offibus optimè confect, atque omnis præterea nervosa substantia boni sit habitus; acrobur habeat intentum. Propria autem Capitis figura est; veluti si excogitaretur spheram exquisitè rotundam ex cera constructam; leviter utrinque depressam. In hac enim necesse est, ut posteriores, prioresve partes magis gibbæ fiant, quam spheræ conveniant: que verò utrinque consistunt, magis rectè. (T. 15.) Quòd si ea, quæ secundum occiput eminentia, aliquatenus minuantur, simul intueri oportet nervos, atque cervicem unà cum offibus aliis. Nam si secundum naturam constituerint, materia defectu, non virtutis imbecillitate hoc contingit: illis vero non rectè se habentibus,

principium est debite. Sed magna ex parte defectus, qui occipiti eveniunt, consequuntur eorum, que ante diximus, imbecillitas, rarissimeque aliter evenire consuevit. Caput etiam, quod secundum occiput in acutem tendit, animadvertere oportet, isdem adhibitis distinguendi rationibus, quibus antea in Capite grandiori factis usebamur. Ut plurimum verò & hic optimum est signum, figura concinna Cerebelli, quod nonnulli Medici posterius Cerebrum appellare consueverunt, quemadmodum & posterius existit ea futura, que græca litera Δ formam habet distinctam. Est verò huiusmodi pars spinalis medullæ principium, & eius ratione nervorum omnium, qui in toto animali sunt activi. Ipsa autem pars posterior per se ipsam paucos admodum sensitivos obtinet nervos, plurimos verò activos. Sicuti & anterior sensitivos quidem plurimos, paucos admodum activos. Quare ubi bene fuerit affeeta utraque pars, robustas habebunt propaggines. (T. 16.) Eadem quoque distinctiones adhibenda sunt ad partes Capitis anteriores, ad frontem attinentes, que etiam ad posteriores; earumdemque, & parvitate, & magnitudinem inspicere oportet, atque itidem figuram, & sensus ibi collocatos, Visum, Gustum, atque Odoratum. Hæc enim se invicem indicant, atque testantur, & qua à principijs oriuntur, principii virtutem, & vitium: & principium ea, que ab ipso nascuntur.

P A R A P H R A S I S.

ENarratis generibus Signorum, pro Cerebri intemperierum dignotione, incipit nunc singula examinare. Et quoniam Capitis dispositionem ex magnitudine, & figura, atque capillis, sumendam esse dixit, proinde à magnitudine, & parvitate Capitis exordium facit. Et quidem neque parvum, neque magnum Caput probat, ea tamen differentia, quòd parvum vitiosæ constitutionis Cerebri proprium sit indicium, magnum verò, non necessariò, bonam constitutionem indicet; posse tamen hanc optimam designare, si nimirum in prima generatione à robore formatricis virtutis magnum constructum sit. At verò si solùm à copia materiei tale formatum sit, citra virtutis formatricis vigorem, haudquaquam bonum magnumque

Caput esse prænuunciat. Ut autem hæc duo internoscantur, num scilicet à formatrice valida, an verò à copia materiei solùm, magnum Caput ortum sit, prospiciendam subdit esse figuram, & ea, que ab ipso Capite ortum habent; unde si figura Capitis concinna sit, bonum erit indicium; sicut pariter si Cervix valida, atque alia ossa capiti adjacentia sint optimè constructa; & demum si Nervi inde prodeuntes, validi fuerint, adeoque in sensu, & motu robur ostendant. Quænam autem debeat esse Capitis figura, ut concinna dici possit, indicetque bonam Cerebri constitutionem, declarat his verbis: *Veluti si excogitares spheram exquisitè rotundam ex æra constructam, paulatim utrinque depressam. Et rationem affert, quia in tali figura necesse est, ut posteriores, & anteriores partes plus gibba fiant, quam sphaera conveniat; que verò utrinque consistunt, magis recta. Et sensus est, quòd Caput ita figuratum, cum non sit perfectè globosum, sed quodammodo oblongum, adeoque aliquantulum in lateribus, seu temporibus depressum sit, ut in anteriori, & posteriori parte exuberans evadat pro operationibus sensitivis, ac motivis, valdè confertens, & accommodum. Id ipsum confirmat 9. de usu partium cap. 17. ubi docet, debere Caput oblongum esse, ratione eorum, que à cerebro exoriantur, nervorum nempe, mammillariorum, caruncularum, spinatarumque medullæ, que per Capitis longitudinem ante, retroque liberius procedant. Decuit præterea Caput globosam figuram aliquantisper ferre, tum ut cerebrum, ob sphaericæ figuræ capacitatem, commodius complecteretur, tum etiam, ut illud ab externarum ærumnarum incursionibus securius tutaretur, cum apud omnes exploratissimum sit, ovales figuras adversus hostiles insultus tutissimum esse munitum. Verùm licet in lateribus expediens fuerit Caput aliquantisper deprimi, non tamen huiusmodi depressio tanta esse debuit, ut si profundior foret, Cerebri ventres, aliosque meatus angustiores redderet, non sine gravi Cerebri læsione.*

Cur autem Caput magnum, præsertim à robusta formatrice constructum, bonum sit, ratio est, quia continet manam Cerebri molem: ubi verò Cerebri

brum mole majus est, ibi quoque operationes animales efficaciores sunt, ob abundantiores spiritus, solidioremque nervorum constitutionem, ac medullaris substantiæ quantitatem. Atque hinc etiam patet, cur parvum Caput malum dicatur, quia ventriculi in eo angustiores Spiritus parciore, Nervi valde exiles, & medullaris substantia modica est.

Verùm, quæ de magnitudine, & parvitate Capitis à Galeno dicta sunt, magnam peperere apud Authores, & præsertim Physiognomiæ, & Anatomes peritos, dissensionem: eunam scilicet Capiti, magno ne, an parvo laustruenda sit. Aristoteles enim 30. *sect. problem.* 3. parvum Caput commendare videtur; siquidem inquit, prudentissimum animantium esse Hominem, quia Capite minimo est: subditque, inter Homines ipsos, qui minori sunt Capite, prudentiores esse, quam qui sunt grandiori. At verò in *Physiognomicis cap. 9. text. penult.* contrarium videtur affirmare, dum ait, quòd qui habent magnum Caput, sensati sint, & referantur ad Canes, puta Venaticos; qui verò parvum, insensati, & referantur ad Asinos, Galenus verò tum hic, tum alibi, & præsertim 6. *epidem. comment. 1. text. 3.* parvum Caput nullo modo probat, commendatque magnum.

Conati sunt plerique contradicentes hos Authores conciliare. Et quidem nonnulli dixerunt, Aristotelem in *Problematis* locutum esse de parvitate humani Capitis, facta comparatione ad Capita cæterorum Animalium; Galenum verò egisse de parvitate Capitis inter homines solum considerata. Attamen Aristoteles ibidem, adhuc inter homines, prudentiores esse ait, qui parvo sunt Capite, quam qui grandiori; unde non solum comparat Caput humanum cum Capitibus Brutorum, sed Capita Hominum inter sese: quod etiam notavit Septalius *super expositione prædictorum Problematum*.

Existimant alii, Aristotelem pro parvo Capite ex carne, & macilentum intellexisse: Galenum vero, quòd, ob calvarie modicam capacitatem, paucam Cerebri molem continet; Ita præ cæteris exponunt Conciliator, & Forolivienfis, atque ex his Laurentius 10. *Anato-*

mer cap. 1. itemque Joan. Baptista Porta in sua *Physiognomia lib. 2. cap. 1.* Sed & hos reicit quoque relatus Septalius, quia quæ sensum effugiunt, dignosci non possunt, ex eodem Galeno *hoc eodem opere, cap. 75.*

Aliter dissensionem hanc conciliat Sanctorius *hoc loco*. Ait enim, Galenum pro parvo Capite intelligere parvum impropportionatum; per magnum verò optimæ constitutionis intelligere proportionatum; proportionem autem istam conferendam esse ad reliquas adjunctas partes Capitis, & Cervicis, imò totius Corporis. Sed suam quoque patitur difficultatem, nam Galenus agit de parvo, & magno Capite naturali, non monuisti: modò si parvum considerasset impropportionatum, profectò illud monstruosum esset.

Septalius *loco citato* Aristotelem inquit commendasse parvum Caput cum minimo recessu à mediocritate, Galenum verò non probasse illud cum magno recessu ab eadem; laudasse è converso magnum, non quidem nimis molis, sed ad mediocritatem accedens: unde subdit, utrumque commendasse Caput mediocre. At hoc gratis fingit, cum Galenus revera opposuerit magno Capiti parvum, nulla facta mentione de mediocri, de quo nulla poterat esse difficultas, quia, quod in cunctis rebus medium, & moderatum est, optimum pariter statuitur.

Melius igitur, & magis coherentem Galeno, dicamus, magnitudinem, & parvitatem Capitis considerari posse cum duplici vitio, altero quidem materiæ, ex qua Caput efformatur, & altero virtutis formatricis. Si parvum Caput sit, tum ex defectu virtutis, tum ex defectu materiæ, proculdubio malum semper est, & in hoc sensu improbat illud hoc loco Galenus. Si verò parvum sit ex defectu materiæ, non autem ex defectu formatricis, tunc reprobandum minimè erit, præsertim si deficiat solum in ossibus, non autem in substantia medullari Cerebri. Magnum è contra, si referat tantummodò magnitudinem materiæ sine robore formatricis virtutis, similiter malum est; at si molem exhibeat cum robore virtutis, quod dignoscitur ex concinna figura, & ex soliditate, firmitudineque ossium adjunctorum.

opiturni plantæ judicabitur. Quamobrem ea solum Capita vitiosa sunt, quæ incontinentiam constitutionem, distorsionemque structuram sortiantur, quoniam arguunt languorem formatricis virtutis, neque in his partes Capitis exacte conformare. Vt bene vius dicitur, quod Aristoteles improbat Caput magnum magnitudine ossium, quale est Brutorum; Galenus verò commendat magnum mole Cerebri; quale humanum esse debet, quod ex observatione Anatomicorum sextuplo serè exuperat reliquorum Animalium Cerebella.

Sed liceat nunc, arrepta hinc occasione ex magnitudine, & figura Capitis, quidquid Physiognomici collegitur; ad mores, & naturas Corporum dignoscendas breviter referre, cum ex Galeno animi mores Corporis temperatorem sequantur: quod sanè valde utile existimandum. cunctis Medicis Professoribus. Et quidem parvissimum Caput omninò malum, & inde cense existimatur, documentum Aristotelis citato cap. 9, sue Physiognomie, Stolidorum enim proprium est indicium; Bubalo namque, Camelo, Struthioni, Pantheræ, Anseri, aliisque stolidis Animalibus Caput admodum parvum inest, Cerebrumque minime molis. Addit pariter D. Thomas Comm. in lib. Aristotelis de sensu, & sensu lethone 5. parvissimi Capitis homines secundum aliorum membrorum proportionem, imperiosos esse, iracundos, indociles, ac violentos; quod etiam confirmant Porta, Claramontius, & Honoratus Nicquetius, ex eo potissimum, quia in parvo Capite minimum Cerebrum invenitur, adeoque ductus omnes angustissimi; quamobrem spiritus, halitus, & vapores, ac sanguis ipse, facillè negotio incallescunt, & Cerebri operationes promptè ad modum turbantur, atque ad violentas actiones commoventur, & impelluntur. Hujus Cerebri parvitatatis participes sunt femina.

Acutum Caput, seu Pineatum, ex eodem Aristotele ibidem, inverecundi signum est: igneam enim arguit temperiem, quippe ignis motum, & conditionem imitatur ad formam pyramidis, seu conii assurgentis: tales enim audaces sunt, & temerarii, adeoque inverecundi; de qua Capitis figura mentionem fecit Hippocrates 6. apud sect. 1. 2. 251. 9.

Caput plus jollo magnum possimum, quæque est, si potissimum ad cætera membra improprietatem habeat: arguit enim nimium humoris in ejus formatione collectum esse, ac illius meatus quodammodo gravari, & obturari; unde ex quacunque causa facillè novis humoribus, & vaporibus oppletur, & lethargicas affectiones contrahit. Designat etiam sensum habitudinem, & mentis stoliditatem exemplo Capitarum animalium, ut sunt Asini, Noctæ Aves, Cephalii, Uranoscopi, aliaque Animalia relat. à Jo: Baptista Porta in sua Physiognomia naturali, quæ stolidissima sunt. Quod si Caput maximum appareat, sed Cerebrum in eo contentum minimum sit, pejus erit: nam tanta ossium moles Cerebrum gravat, estque hoc ejus oneri ferendo, atque operationibus Animalibus ritè peragendis insufficientis. Juxtà quem sensum intelligendus Aristoteles, qui homines parvo Capite repletos ad Asinos; non quod hi magno Capite non sint præditi, sed quod in magno Capite minimum Cerebrum contineant. Hic ferat Vitellium maximi Capitis Imperatorem, stultum, & ignavum fuisse.

Non adeo magnum Caput, imò aliquantisper ad parvum inclinans, parvitate ossium, non Cerebri, cum concinna figura, prudentiæ, fidelitatis, calliditatis, & veritatis signum ponitur, ut in Cane, Vulpe, simia: cujus magnitudinis fuisse fertur Caput Aristotelis; in his enim prævalet calor, cum naturali formatricis virtutis vigore, adjunctus tamen siccitati, cujus causa partes externæ, & ossa extenuantur; internæ verò, & præsertim Spiritus, & Sanguis exacuuntur.

Aliquando demum majus Caput, Cerebri potius mole, quàm ossibus, & carnibus, omnium optimum observatus: Sicut enim virtutis robur, caloris vigorem, & aptam materiam arguit; sic pariter denotat sensum internorum, & externorum perspicacitatem, animique constantiam, ac fortitudinem. Aristoteles, & Jo: Baptista Porta comparant ejuscemodi capite præditos Canibus sagacibus, venaticis, & Vertagis dicitis, quibus Caput amplius, & frons latior inest. Hujus Capitis genere præditos Platonem, & Hippocratem fuisse ajunt, ut etiam testatur idem Jo: Baptista Porta. Et de his satis.

Præter totius Capitis magnitudinem, & figuram, considerat quoque Galenus anteriorem, & posteriorem illius partem, Synciput scilicet, & Occiput, æque aut, Occiput non secus, ac totam Caput, vel debito minus, vel solito majus esse posse. Ex quidem si Occipitis eminentia longè solito minor sit, oportebit observare ea, quæ ab Occipite oriuntur, nempe Cervicem, Spinatam medullam, & Nervos, quæ si secundum naturam constiterint, hoc est, si rectè se habuerint in duritie, & mole, prædictus in diminutione defectu erit ob solam materiei deficientiam, neuiquam verò ob formatricis imbecillitatem, idèdque minus malum erit: contra verò illis non rectè se habentibus, principium eorum, nempe Cerebram, debile designabitur, simulque inferetur, tum materię inopia, tum formatricis virtutis languor; quare longè majus malum est. Adicit præterea magna ex parte defectus, qui Occipiti eveniunt, consequi imbecillitatem Cervicis, Spinatæ medullæ, & Nervorum; rarissimè verò contingere, quoddam cum Occipitis defectu robur conjugatur eorum, quæ ab ipso exoriuntur.

Quod autem spectat ad vitium in augmento: Caput secundum Occiput in acutiem tendens, aded ut turbinatum videatur, si pari modo adiacentia Ossa, Spinam, & Nervos benè se habentia obtineant, bonum; malum è contra, si prædicta hæc malè se habeant. At cujus partis, cuiusve mali generis indicium sit, docet inferiùs Galenus, ejusmodi bonitatem vel malitiam ad Cerebellum pertinere, quod à Sutura Lambdoidea comprehenditur, necnon ad operationes, quæ à Cerebello potissimum proficiuntur, quales sunt operationes motivæ, cum Nervi à Cerebello provenientes ad motus potius conferre videantur; (a) sicut è converso procedentes à Cerebro potius ad sensus perficiendos; intervire. Quid autem de Nervis, eorumque Origine, differentiis, & usu dicendum sit, ab Anatomicis petendum.

Quod denique dixerat de Occipite ad dignoscendam Cerebelli constitutionem, id

ipsum intelligendum ait de Syncipite, pro Cerebri temperaturæ dignotione, nam scilicet solito eminentius, aut depresso fuerit; & quemadmodum in Occipite consideranda propotuit *Exorta, & Adiacentia*; nempe Nervos; Spinatam medullam, & Cervicem; ita in Syncipite subdit, observandos esse Sensus, quoniam organa anteriore Capitis partem occupant, videlicet Visum, Gustum, & Olfactum, in quæ anteriores Nervi per Cerebrum delati diffunduntur: si namque sensus isti rectè se habeant, depressio illa minus mala erit, cum solius materiei defectum arguat, non verò formatricis languorem; pejor autem erit, si ob sensuum imbecillitatem virtutis languor designetur. At si Synciput plus justo excreverit, tunc inspicendum, an cum tali eminentia concinna figura conjugatur, cum exortis validioribus; his enim benè se habentibus, incrementum illud bonum, & laudabile erit; sin secus, contra. Ex utroque autem incremento, Occipitis scilicet, & Syncipitis, magis esse commendandum, idem Galenus inquit 6.6. *epidem. sect. 1. com. 3.* incrementum Occipitis, quàm Syncipitis, fortè quia Occiput postremum Cerebri ventriculum continet; qui putabatur ab eodem ultimus Spirituum animalium elaborator, æque Spinæ medullæ principium. Contrarium tamen arbitrat Vallesius in *comm. ejusdem loci*, qui vult præstare Synciput esse eminentius, ob Sensuum communem, & Ingenium, quod potissimum vigere videtur in Syncipite, sed & neque Spinalem medullam: cum Nervis à Cerebello pendere, nec revera sinum ibidem contineri subdit.

At cur Galenus ad cognoscendam Cerebri constitutionem indicia non sumperit ab Auditu, & Tactu, qui etiam per Nervos perficiuntur, & à Cerebro procedunt? Respondet Turisanus, pro dignoscenda anteriori Cerebri parte Galenum illis duxerat Sensibus usum esse, qui ab eadem anteriori parte originem ducunt, quales sunt prædicti tres; Auditus verò, cum potius à laterali, & mediâ regione oriatur, tanta virtute minimè pollet, ut significet partis Cerebri anterioris constitutionem. Tactus insuper cum per totum corpus sit diffusus, non majorem vim significanti habet, quæ pertinet ad Synciput, quàm

(a) V. super hoc. *Vitis in Cerebri, & Nervorum.*

PARAPHRASIS.

Cum explicuisset superius Galenus, quo pacto ex Capitis dispositione, & ex functionibus sensitivis, ac motivis Cerebri temperatura esset dignoscenda; declarat in præsentem, quomodo eadem ab actionibus principatum obrinentibus cognosci quoque possit. Primum autem docet, virtutem, ac vitium, sive perfectionem, & imperfectionem principalium Cerebri operationum, eisdem dumtaxat indicia esse, quoniam operationes principatum obrinentes à solo principio, idest Cerebro, dependente, atque ab eo immediatè peraguntur, ideoque vim habent immediatè significandi Cerebri constitutionem. Ità enim Imaginatio, Ratiocinatio, & Memoratio à Cerebro solùm proficiuntur, ut propterea nullius alterius sensus adminiculo egeant; ad differentiam operationum sensuum externorum, quæ licet in organis fiant, perfici tamen nequeunt, nisi dependentes à Cerebro; Si quidem licet visio E.g. in Oculo fiat, non tamen independentes à Cerebro fieri potest, à quo Spiritus animales, & Nervos Oculi recipit: quin & non desunt, qui haud irrationabiliter contendunt, omnes sensiones in Cerebro fieri, quamvis per sensus externos, tanquam per fenestras habeantur, inter quos est Maوارد in suis Epistolis. De quare alibi.

Subdit insuper Ingenium subtilem Cerebri substantiam indicare; Intellectus verò tarditatem, crassam ostendere. Præterea discendi facilitatem indicium esse, quodd eadem Cerebri substantia formarum sit facile susceptiva; contra verò discendi difficultatem, quodd illa difficillimè formas suscipiat. Memoriam ulterius eandem stabilem, ac firmam designare; oblivionem verò mollem, ac fluidam. Denique concludit mobilitatem in opinionibus calidam Cerebri substantiam; & stabilitatem, frigidam significare. Verùm in his parum per immoremur.

Et quidem dubitare primò contingit quidni pro ingenio intellexerit Galenus quidam pro subtili, crassaque Cerebri substantia; atque unde Ingenium, subtilem, intelligendi verò tarditas, crassam ejus substantiam sortiatur.

Argematus, & Scianus in commentario hujus loci exponunt pro ingenio (græcè *διξίον* Anchinæ) intellexisse Galenum promptitudinem quandam cogitativæ facultatis, sive potius cogitativam ipsam celerem, & velocem: id quod deducunt ex eo, quia idem Galenus hoc eodem loco Anchinæ contraposuit *διώνος* Dianæam, hoc est Intellectus, sive potentia Ratiocinativæ tarditatem, ut hinc patere posset, pro Anchinæ, vel Ingenio, celerem, & velocem Ratiocinativam voluisse intelligere. Sanctorius verò explicat Anchinæam, per Solertiam; de qua Aristoteles I. *Poster. cap. ultim.* habet, quodd ille Solers est, qui citissimè medium invenit ad conclusionem, & causam dantem propter quid. At Themistius ibidem, illum esse solertem ait, qui citò, & facilliter resolvit conclusionem in sua principia: videtur consentire Plato in *Theæte*, ubi docet, Solertes velociter omnia distinguere. (a)

Verùm pro dubii solutione adnotandum hinc primò est, quodd Ingenium propriè competit solis Hominibus, cum solùm Homines dicantur poltere, vel non poltere Ingenio; proptereaque fieri, quodd ad Appetitum sensitivum, & Imaginativam pertinere non possit; quoniam hæc duæ Potentiæ sensibus egent, suntque communes etiam Brutis; quin plerique valent sensibus, Ingenio tamen haudquamquam: & competes alii Imaginativa polent, cum nihilominus Ingeniosi non sint; quia carent Judicio, à quo Ingenium vulgarebus sejungitur: Nonnulli demum insignem habent Memoriam, sed Ingenio deficiunt, quia judicio non polent; imò raro evenit, ut qui plurimùm memoria valent, acuti Ingenio sint præditi. Quare asserere oportebit Ingenium propriè Homini concessum, neutiquam ad facultates materiales reduci posse, sed ad solam virtutem.

(a) Tres sunt partes docilitatis, *μνήμη*, & *ἔκστασις*, seu Memoria est conservatio eorum, que quis didicerit: *ἔκστασις*, seu Acumen est celeritas *διώνος* h. e. Intellectus: *διξίον* demum est potestas ex iis que quis didicerit, investigandi, que non didicerit. V. Lexia. græc. Turani.

autem intellectivam, quæ est propria Homi-
nibus, ejusque solius. Pertinebit igitur
Ingenium ad Intellectum, sed cum ejus-
dem summa perfectione, adeoque consi-
stet in Viceleriter apprehendendi, acriter
judicandi, & subtiliter deducendi ex rebus
apprehensis, & judicatis congruentes suas
conclusiones. Vel brevius: in Vi inve-
niendi media citissimè ducentia in cog-
nitionem Causarum.

Quod ad subtilitatem verò, & crassi-
tatem Cerebri, diversimodè quoque illam
Expositores interpretantur. Montanus,
& Acachias, non ad Cerebri, sed ad A-
nimalium spirituum substantiam, subri-
le, crassumque Cerebrum referunt. At
hi manifestè contradicunt Galeno, de sub-
stantia solùm Cerebri mentionem facien-
ti, neutiquam verò de Spiritibus. Non-
nulli cum Haly, subtilem Cerebri sub-
stantiam exponunt, perviam, claram, &
translucidam. Sed hos reprehendit Argen-
tæus, & meritiò; quia nulla claritas,
vel pelluciditas in Cerebri corpore den-
so, & opaco effingi potest, si septum tan-
tùm excipias lucidum à transparentia sic
appellatum, quo anteriores Cerebri ven-
triculi discriminantur; quamquam & hoc
neque intùs tale videatur. Hinc idem Ar-
gentæus probabiliorè existimat illorum
expositionem, qui subtile Cerebrum inter-
pretantur sincerum, & non ex crassa, ac
turbulenta, sed ex puriori materia constru-
ctum, inter quos est Salvus Sclanus in *com-
mentario hujus loci*. Non desunt alii, qui
pro subtili Cerebro, rarum, attenuatum-
que exponant; pro crasso verò densum, &
consipatum. Sed verisimilius dicendum,
subtile Cerebrum intelligi hîc à Galeno,
quod tenujum partium est, atque in pri-
ma sui formatione molis non admodum
profundè constructum fuit, præsertim se-
cundùm corticem; quia nimò substantiam
habeat porosam, facillèque transpirabilem;
ad differentiam crassi, quod profunda ni-
mis mole, & cortice denso, transpirabile
admodùm non est; unde rorida illius sub-
stantia, spiritusque animales, ac medi-
tullium à superincumbenti pondere op-
presso, & consipata, nec libera, nec te-
nuia, nec spariosa sunt, pro expedita,
ac prompta sensuum interiorum operatio-
ne; quomobrem cum Spiritus animales,
& rorida medullaris substantia per medi-

tullium, liberè excurrunt, & halitus, seu
vapores promptè per corticalem substan-
tiam aditum sortiuntur, & evaporant,
subtile Cerebrum appellabimus: crassum
è contrà. Hac profectò ratione dicere so-
lemus, tenuem esse Aerem, cum vaporibus
desistitur, & caret nebulis, atque
è converso crassum, cum vaporibus, &
exhalationibus repletur, estque caliginosus:
& sicut radii solares non æquè, ac
ubertim, nec tam facilè per vitrum, quàm
per crystallum, idque adhuc si crassius mi-
nus, quàm si tenuius; nec ità per aquam,
ac per aerem, aut per aquam, & aerem
fuscum, quàm per aquam limpidam, ae-
remque serenum diffunduntur; sic Ros il-
le, & Spiritus animales, non per quamvis
substantiam Cerebri æquabiliter tra-
ciuntur, liberèque transfluunt, & excur-
runt; sed diversimodè, prout Cerebri sub-
stantia tenuior, vel crassior erit.

Ex his nunc deducimus, Ingenium non
aliam ob causam subtilem Cerebri substan-
tiam indicare, nisi quia ipsum acutum
quoque est, documento Scaligeri *exerci-
tat. I.* asserentis, aliud non esse Ingenium,
nisi Intellectus subtilitatem, & acumen;
id est facilem, citam, ac promptam rerum
apprehensarum exhibitionem, ac intelli-
gentiam, quæ à Spiritibus summè tenui-
bus, ac mobilibus exoritur; quoniam isti
celeriter tenuem Cerebri substantiam per-
vadunt, ac promptissimè simulacra rerum
exhibent, atque Intellectui repræsentant;
unde subita, ac velox intellectio succedit,
indeque Judicium in distinguendo, seli-
gendo, & judicando sublequitur, in qui-
bus omnibus consistit Ingenium.

Præterea circa discendi facilitatem (quæ
consistit in facili imaginatione, & prom-
pta rerum apprehensione) inquit Galenus,
quoddam illa significet Cerebri substantiam fa-
cilè susceptivam formarum, discendi ve-
rò difficultas ostendat ineptitudinem ejus-
dem ad formas rerum suscipientias: pro
quibus formis, rerum Imagines, & Si-
mulacra intelligenda sunt, quæ cum facili-
ter, ac promptè in molli substantia susci-
pantur, & difficillimè in dura, idcirco
idem erit dicere, discendi facilitatem in-
dicare Cerebri substantiam facilè forma-
rum susceptivam, ac illam esse mollem;
contrà vero difficilè formarum suscepti-
vam, ac duram, solidamque, exemplo

à Pue-

à Pueris, & Senibus desumpto. Pueri enim Cerebrum molle habentes, & aliquantulum humidius, facilius addiscunt, quia melius in illorum Cerebro rerum species, seu simulacra imprimuntur; secus autem in Cerebro Senum siccioris, duriorisque: quamvis ad hoc plurimum quoque conferat attentata perceptio, ac fortis apprehensio discendorum, quæ cum potius vigeat in pueris, utpotè inexperis, adeoque curiosioribus, minimè verò in senibus, propterea fit, ut illi vehementius apprehendant, detineant, & discant, quam isti.

Subdit insuper idem Galenus, à Memoria stabilem, ac firmam Cerebri substantiam denotari; oblivionem ex adverso, fluidam eandem ostendere. Pro Memoria autem, ut bene advertit hoc loco Argenterius, minimè intelligenda Reminiscencia, quæ cum fiat per Ratiocinationem, ad Ingenium referri debet, de quo antea dictum est; sed solum intelligenda simpliciter Memoria, quæ est Potentia magis inhxrens subjecto, atque ad organi variam dispositionem in Hominibus quoque varia est.

At unde varietas hæc in Memoria habetur, dubitari hæc solet ab Expositoribus. Et nonnulli apud Argenterium existimarunt, in Senibus Cerebrum diminui, in Pueris augeri, ac propterea hos memores, immemores illos esse. Sed melius idem dicendum arbitratur, in Senibus Cerebrum duriusculum fieri, quod in Pueris mollius est. Quemadmodum enim omnes partes Corporis mutatione ætatum obdurescunt, & constipantur; ita valdè credibile est, Cerebrum etiam aliquantisper densari, & obdurescere in senectute. Verùm ob id ipsum, quod senes siccior Cerebrum nanciscuntur, dicere possumus, quod obliuiosi evadant; quare adversus nuper dicta ambigere contingit, quod Memoria haudquaquam stabilem, firmamque Cerebri substantiam portendat; nam cæteroque senes duriorum Cerebri constitutionem adepti valdè memores esse deberent. Ad quam difficultatem dicamus, obliuiosos evadere senes, vel quia Cerebri substantiam longè debito sicciorum, constipationemque acquirant, adeoque multum à Crapio distare soleat; vel etiam quia nimia excrementorum congeries eorum Cerebrum adeo aggravat, & obrundit, ut nedum

novas impressiones minimè excipiat, sed & factas deleat; quin & aliquando stolidos, & mentecaptos reddat. Nisi tamen dicere velimus, obliuiosos fieri Senes eorum tantum, quos nuper audierunt, quia nulla cum attentione illa percipiunt, nec apprehendunt, cum aliunde Pueri attentissimè, quæ audiunt, excipiant, & excerpta retineant, adeoque majori cum sedulitate illa eadem perquirant, sæpiusque mente revolvant, proindeque tenacius retineant, ac diutius recordentur.

Nedum autem ex Ingenio, & Memoria, sed etiam ex Opinione, quæ est altera Ratiocinatricis facultatis actio, licetbit Medico circa Cerebri constitutionem philosophari; Unde Galenus inquit; Mobilitatem in opinionibus calidam Cerebri temperaturam significare; Stabilitatem verò in iisdem, frigidam. Pro Mobilitate in opinionibus, ut advertunt Argenterius, & Sclanus, non solum intelligere debemus mutationem sententiarum, quæ habentur de vero, & falso; verùm etiam eorum, quæ volumus, aut nolumus, sive quoddam bona, & proficua, sive quoddam mala, & noxia videantur. Eos namque opinionem mutare dicimus, qui non solum ex verisimili ad verisimilius, aut ex falso ad verum, vel viceversa mutantur: sed etiam qui rem aliquam nunc volunt, & appetunt, tanquam proficuum, aut utilem, nunc verò nolunt, ac respuunt, utpotè nocuam, aut inutilem. Contrà autem quicumque in re semel percepta, aut concupita, vel repudiata, cui scilicet assensum, vel dissentium præstiterunt, obstinatè, ac pertinaciter persistunt, stabiles in opinionibus dicuntur.

At cur mobilitas in opinionibus calidum Cerebrum arguat, & stabilitas frigidum, ratio potissima redditur, quia calidi proprietas est, agitare, ac movere; frigidi verò condensare, componere, & stabilire: quo fit, ut mutabiles calido temperamento, hoc est tenuiori sanguine prædicti observentur, ac biliosus, seu cholericus dicti; stabiles verò frigidi, quales melancholicus ex adverso.

Verùm si hæc vera sunt, unde est, ut feminæ longè maribus frigidiores creditæ, opinionem tamen quam facillimè mutant? Respondent aliqui, scæminas non ratione caliditatis, sed humiditatis, quæ in

in ipsarum Cerebro abundat, nobilissimas in opinionibus esse. Sed hæc responsio non fatissacit, quoniam humiditas ponitur qualitas passiva, cui movendi vis à Galeno denegatur I. *de symptom. causis*, aliter obesse, & quibus inter mares Cerebrum inest solito humidius, ac destillationibus, & catarhis obnoxium, mobiles quoque in opinionibus esse. *Acheront.* Probabilius ergo erit scēminas facillè mobiles asserere ob imperitiam potius, quàm ob humiditatem, vel caliditatem: Cùm enim imperitæ, & inexpertes sint rerum humanarum, maxima idcirco credulitate afficiuntur, ob quam facillè sibi persuadent, quicquid illarum menti obliquitur, und e instabiles, ac mutabiles evadunt.

Postremò concludit præfens Caput Galenus inquiring, velle deinceps de duobus aliis indiciorum generibus agere, de quibus ab initio, se dicturum pollicitus fuerat, & quæ fortasse vel prætermisisse, vel distulisse videri poterat; propterea sermonem resumens ait, reliqua duo indiciorum genera esse, alterum quidem ad naturales operationes attingens, alterum verò ad ea, quæ extrinsecus occurrant: atque de utrisque subdit, se inferiùs communem sermonem facturum, particularia signa referens cuiusvis temperaturæ Cerebri. At quoniam ratio postulabat, ut primùm indicia temperaturæ constitutionis Cerebri referret, qua cognita reliquæ facillè cognoscuntur, proinde sequenti Capite totus ipse est in tradendis signis moderatæ Cerebri temperiei, desumptis ab actionibus naturalibus, & à juvantibus, ac nocentibus, de quibus mox.

CAPUT VII.

XIII. in Galeno.

Signa bonæ temperaturæ Cerebri.

TEXTUS.

SI quidem Cerebrum sortiatur bonam quatuor primarum qualitatum temperaturam, omnia que diximus habebis moderata, & excrementa que vel per palatum, vel aures, vel nares, vel oculos expurgantur: hæc quoque modicè se habebunt: atque, ab his, que extrinsecus, occur-

fant, minimè lædetur, que scilicet vel edlesfaciunt, vel frigesfaciunt, vel humectant, vel exsiccant. Talibus igitur Capillis Capitis, cum adhuc sunt infantes, subrufti, cum verò pueri, subflavi, cum jam adoleverint, flavi fiunt, medice quoque quodammodo sunt inter eas, qui omnino sunt crispi, & simplices, non tamen facillè Calvitium patiuntur. (T. 19.) Quæ verò dicuntur, ac posterius dicenda iudicia sunt, accipere oportet, ut in bonam habentibus temperiem habitationibus. Quæ autem ad Capillos attinent, non ad locorum tantum, sed ad humorum quoque temperaturam, qui Cerebri temperaturæ proportionem respondent, sunt referenda. (T. 20.) Si verò Calidius sit quam oporteat, in altera verò oppositione bonam habeas temperaturam: Si quidem in caliditate multum excefferit, omnia, que dicuntur, validiora erunt indicia: Sed si parvus fuerit excessus, imbecilla. Communis autem hæc ratio statuatur in omnibus partibus, quarum in temperaturis univèrsis iudicia jure traduntur.

P A R A P H R A S I S.

Naturales operationes bonæ, vel malæ, à bona, vel mala primarum qualitatum contemperatione fieri ponuntur: hæc autem si moderata fuerit, omnia quoque ab illa dependentia, moderata erunt. Unde si Cerebrum bonam sortiatur primarum harum qualitatum temperaturam, nedum antedicta signa desumpta ex dispositione Capitis, ac sensitivis, & motivis operationibus, necnon ex actionibus principatum obrinentibus, mediocritatem participabunt: verum etiam excrementa Cerebri; quæ per palatum, aures, nares, & oculos expurgantur, modicè quoque se habebunt, atque ab extrinsecis alterantibus illud vel minimum, vel nullatenus lædetur.

At hic illicò insurgit gravis in Galeno difficultas, eaque est, quid ipse intelligat per moderatam, bonamque Cerebri temperaturam, cum ceteroqui idem Author I. *de temperam. cap. ultim.* Cerebrum doceat rigidum, humidumque esse. Ad quam tamen dicimus, intellexisse Galenum justitiam, quæ nimirum talis est, qualis congruit exigentiæ Cerebri, cujus ope optime ipsum operatur: vocasse autem

tem Cerebrum frigidum, & humidum, non absolute, sed respectivè ad cæteras partes Corporis longè calidiores. Cùm enim Cerebrum præ reliquis partibus debilius sit, propterea frigidum, idest minus calidum, quàm sint reliqua viscera, à Galeno appellatur. Vel etiam dicas, considerari hoc loco à Galeno moderatam Cerebri temperaturam, tamquam regulam, & exemplar cæterarum temperierum, cui quò magis accedunt, & conformantur eò etiam meliores erunt; quò verò magis recedunt, & distormantur, eò peiores, insalubrioretque dicentur. Atque hinc idem Galenus *hoc eodem libro* temperatam, moderatamque temperaturam assimilari Statuæ Polycleti, in qua nullus excessus, aut defectus inerat.

Uterius retulerat supra, inter alia indicia Cerebri, Capillos, nunc illorum variam humiditatem examinans, considerat primum eos in temperatis, & inquit: talibus, idest temperato Cerebro præditis, Capilli accidunt in Infantia quidem subrusi in Pueritia subflavi, in Adolescentia denique, & Juventute flavi sunt, quique medii quoque erunt inter Crispos, & Simplices, nec deùm Calvitium facillè patiuntur.

Mutantur autem Capilli in ætatibus tres ob causas, quæ generationi Capillorum communiter attribuantur, nempe ob temperie, & præsertim caloris mutationem, curi, & fuliginosi excrementi variationem. Calor siquidem licet in prima ætate multus sit, non tamen est vegetus, eò quòd ab humiditate illius ætatis aliquantulum retundatur: quia verò progressu ætatum partes corporis magis, magisque consolidantur, densanturque, atque ideò tanta humiditas absumentur; propterea fit, ut calor vegetior observetur, atque adeo fuligo, quæ materia est Capillorum, consistentior, & adustior fiat. His accedit curis, quæ pari ratione propter ætatum mutationem, magis consistit, densatur, & sicciore fit; unde non mirum, si Capilli similiter tractu temporis mutantur & qui primum tenuiores, molliores, laxioresque erant, ac subrensi, fiant deinde crassius, duriusculi, & subflavi. Postremò in juvenute duriores, crassiores, & flavi observantur, quoniam per ætatis mutationem calor auctior, curis densior, & fuligo crassior evadit.

Sed hic de Coloribus, eorumque origine, & natura nonnulla in medium afferamus. Vulgò in Scholis fertur, colores esse secundas qualitates, quæ ex primis emergunt. Sed numquam ab his explicari potuit, quænam qualitas exuberet in albo, & quæ in nigro colore, cæterisque. Dantur enim alba Corpora, ut Gypsum, Cera, Camphora, Nix, Margaritæ, Coralia, & tum quæ alba sunt, tunc quæ rubra in calcem; vel pollinem redacta, & alia hujus generis innumera, quæ communiter frigida dicuntur; alia verò plurima, tamen alba sint, calidissima observantur, ut Arsenicum, Sublimatum, Calx, Allium, Cepa, & similia. Sic pariter multa nigrum colorem referentia existimantur frigida, ut Cassia, Succus Acaciæ, Pruna, Lutum, Lydius Lapis, Pax sanguinis, seu melancholia dicta, Capilli, & cætera plura: alia multa calida ponuntur, ut Opium, Piper, Caryophylli, Atramentum scriptorium, præcipitatum nigrum, atque inter humores Atrabilis. Eodem modo ex flavis recententur frigida, Santalum citrinum, Terra Armenia, flores Nymphææ luteæ; itemque calida, ut Rhabarbarum, Aloe, Cortices Aurantiorum, & Citrinum, Sulphur, Bilis flava. Ex rubentibus demum (ut alios colores brevitate causa omittam) calida sunt, Ignis, Ostrum, Sanguis, Cinnabaris; frigida ex adverso, Coralia, Santalum rubrum, Rosa, &c. Itaque velle ex primis qualitatibus colores deducere, vanum omninò putandum est.

Rationabilius existimant Optici, & cordatiores Philolophi, colores à lumine diversimodè reflexo, vel refracto, adeoque cum umbris corporum intermixto, ac modificato exoriri; Cujus sententiæ ex Antiquioribus fuerunt Alhazenus in *sua Optica*, Avicenna *lib. 6. naturalium par. 3. cap. 1. Avempaces apud Averroem 2. de anima comment. 67.* & Beatus Albertus Magnus in *summa de homine, peculiari questione de natura colorum*. Hoc idem sensisse videtur Aristoteles *lib. de sensu, & sensili cap. 3.* ubi colorem definit, extremitatem percipivi, idest luminis, in corpore terminati. Et *lib. 2. de anima text. 67.* colorem appellat motivum percipivi in actu, quòd non nisi lumen est.

Suffragamur bis experimenta. Vitruvianam.

namque Prismate ante oculos apposito, intuemur objecta diversimodè colorata, prout lumen in illo diversimodè infrangitur. Id ipsum etiam experitur in Iride, in collo Columbæ, in Mari, in Nubibus, in Eclipsibus luminarium, aliisque similibus, diversimodè à lumine intermissa umbra illustratis. Sit insuper cubiculum aliquod undique oclusum, & obtenebratum, habeatque ex directo duorum parietum: vel duarum fenestrarum oppositarum, duo foramina, per quæ lumen Solare transeat, & qua ratione per unum foramen cubiculum ingreditur, eadem per alterum foramen egrediatur: Si oculus ex obliquo positus intra cubiculum respiciat objecta, illa minimè colorata videbitur, etsi lumen Aerem in cubiculo contentum trajiciat, & illustret; videbit autem eadem, si lumen ex duò foramine admissum terminetur ad parietem, aliudve corpus intra cubiculum existens. Hinc morus ingeniosissimus Cartesius in sua *Dioptrica*, adhibito ad fenestræ foramen oculo Bovino, invenit qua ratione prætereuntia per viam corpora possint intra clausum cubiculum videri, cum iisdem omninò circumstantiis, motibus, coloribus, & similibus. His accedit, quòd oculus in tenebris positus videt objectum illuminatum; si verò sit in Aere illuminato, neutiquam videre poterit objectum in tenebris existens.

Sunt qui distinguunt colores in Reales, & Apparentes: hosque à lumine quidem haberi dicunt; illos autem rebus inesse. Sed nulla ratio suppetit, ut hanc diversitatem in coloribus reipsa admittamus, cum ceteroqui communis habitudo, & apparentia in utrisque sit. Sola autem differentia erit in eo, quòd in coloribus, Realibus dictis, diuturnior permansio, in Apparentibus verò brevior, seu fugacior habeatur: quod provenit ex dispositione partium, seu superficierum objectorum visibilibus: si enim hæc uniformem, & æqualem superficierum habitudinem sortita sint, uniformem quoque luminis reflexionem efficiunt, adeoque eundem semper colorem exhibebunt; si verò distortam, & inæqualem, varietatem ostendent. Verùm: ut res hæc melius intelligatur.

Sciendum, tria in universum requiri ad colorum varietatem efformandam, nimirum habitudinem, seu texturam variam

corporum visibilibus; diversam luminis reflexionem, & cum intermixtis umbris modificationem; & demum situm varium oculi videntis. Cùm corpora terfa sunt, ac polita, ut lumen intrà se non admittant, sed omninò ad eundem angulum reflectant, quia illud resiliens fulgorem veluti in Aere excitat, & multa luce oculum premit, specularem splendorem exhibent, ut in polito Clypeo est observare, etiam si ob chalybis exiguorum pororum multitudinem videatur nigrorem præferre. At si ea sit corporum superficies ut radii luminis reflectantur quidem omnes, sed perturbatè, & non ad eundem angulum, albus color exurget. Demùm si corpora lævigata non sint, sed porosa multum, aut excavata, ita ut lumen minimè resiliat, sed quodammodò intromissum poris illud excipiant, nullus color, si ve nigror emerget, etiam si albo corpore sint interiùs illita. Sic paries dealbatus, frequentioribus tamen foraminibus excavatus, candorem non manifestat: parietes ipsi licet æqualiter dealbati, nisi à Lumine æquè illustrentur, nec albi æqualiter apparebunt, sed alter altero albicantior, vel contrà ad fuscum magis inclinans, prout lumen vel directè magis, vel reflexè, subibit. Hoc idem ostendunt vestes sericæ diversorum colorum filamentis intertextæ, ac versicolores appellatæ: hæc namque ab uno situ spectatæ unum exhibent colorem, ab alio, alium, & quidem varium, à varia dispositione intertextorum filiorum, atque incidentis, & descedentis luminis. Idem est experiri in depictis telis varicoloribus, diversimodè ad lumen expositis. Ita quoque ligna E. g. quæ primò viridia, aut fusca videbantur, aliter, aliterque colorata conspiciuntur, cum carbones fiunt, cum comburuntur, & vertuntur in cineres.

Quæ igitur corpora visibilia non tam facile partium texturam mutant, difficile etiam colorem variant, & è contrà. Quos, ut parietes, panni linei, lanei, serici, aliaque similia, quæ faciliùs in superficite mutationem subeunt, promptius quoque in colore mutantur: lapides verò pretiosi, crystallus, vitrum, marmor, aliaque hujuscemodi semper eundem colorem referunt, ut potè quorum superficies immutari nequit, & si à supervenientibus quibuscumque corporibus ea inficiatur, facile ob læ-

vorè detergitur. Et hæc breviter de Coloribus dicta sunt.

Præter colorum varietatem addidit Galenus in textu, Capillos in temperato capite medios esse inter crispas, & simplices, nec facile calvitium subire. Hinc videamus pariter, unde Capillorum crispitudo, & mollities, itemque calvitium contingat.

Capillorum crispitudinem retulit Aristoteles 5. *de generatione Animalium cap. 3.* ad duo videlicet ad meatuum tortuositatem, & ad siccitatem terrestrem materiæ fuliginosæ; cui consentit Galenus 2. *de temperamentis cap. 5.* ubi ob siccitatem, pilos igni admotos statim intorqueri existimat; capilli enim cum ab exhalationibus terrestribus, & siccioribus generentur, ab ambiente calido coarctantur, quoniam modica humiditas, quæ in illis est, facile absorbetur, idèdque Capilli inflectuntur, & crispi fiunt; qua ratione Æthiopes crispas capillos habent; Poloni verò, Novergi, aliique Zonam frigidam incolentes, tenues, longos, molles, & simplices gestant. Unde deducitur, quòd quemadmodum crispitudo capillorum siccitatem, caliditatemque arguit, sic è converso laxitas, & mollities frigiditatem, humiditatemque designat, ratione scilicet illius excrementi, ex quo progignuntur.

De Calvitio insuper docet idem Aristoteles citatus 5. *de generatione Animalium cap. 3.* quòd Capitis siccitatem indicet, ejusque humiditatis defectum; exemplo à plantis desumpto, quæ tunc defrondescent, cum humore privantur. Addit tamen Galenus 2. *de temperamentis cap. 5.* conferre ad Calvitium, duriorum cutis constitutionem, quæ nimirum intempestivè extenuetur, & areseat, adeoque vaporosa fuligo desiciat, porique conspiciantur. Atque hinc in plantis pedum, & volis manuum pili nullatenus nascuntur, quoniam ibi cutis densior, & compactior est. At plures alias Calvitii causas addit Avicenna 7. 4. *tract. 1. cap. 2.* nempe materiæ defectum, cutis duritiem, & siccitatem, meatuum laxitudinem, & exhalationem acrem, ac erodentem; quamvis hæc ultima causa potius pertineat ad morbum, quam ad ætatum mutationem. Verius tamen tot esse possunt Cal-

vitiæ causæ, quot sunt requisita ad capillorum generationem. Tria autem in universum ad hanc requiruntur, videlicet calor, tamquam causa efficiens, ac extenuans humorem in capillos commutandum: fuligo ipsa excrementosa, tamquam materia, & cutis porosa, tamquam subjectum, & locus. Quotiescumque igitur conditiones istæ vel deficiunt, vel depravantur, capilli vel non gignuntur, vel nati decidunt. Itaque si calor sit urentior, vel debilior, cutis rarior, vel dissipatior plus justo, & fuliginosa materia, vel debito tenuior, & acrior, vel ex adverso crassior, & compactior, Calvitium sequitur, ut latius alibi ostendimus.

Adjicit in textu Galenus, signa antedicta, atque inferius dicenda accipere oportere in habitationibus locorum temperatis: Etenim si quis moderata temperie gaudeat, sed regiones inhabitet calidiores, vel frigidiores, aut se exponat ambienti intemperato, procul dubio declinabit ab indicis supra traditis de moderata temperatura. Plurimum namque valet Cæli clementia, vel inclementia, variisque situs illius ad permutandas nedum temperaturas, verum etiam mores, & corporum constitutiones, Atque hinc experimur albicante cute, & roseo colore decoros, si diutius Soli exponantur, nigrorum cutis infici, cum duritie, & asperitate, contra verò Rura incolentes, si deferantur in Urbes, ibique diuturno tempore immerentur, albidiores, molliores, minusque asperos evadere. Sed & præter bonam habitationem conferet quoque in idem ciborum deliciorum usus, ut addit etiam *hoc eodem sibi*. Galenus, de qua re fusiùs intra.

Non tamen hinc quis deducat, supervacaneam esse humorem in Corpore prædominantium considerationem ad dignoscendas Cerebri temperaturas. Siquidem non solum locorum temperiem, sed etiam humorum naturam, & conditionem, in Corpore prædominantium, ad eundem finem commemorat Galenus: etenim Capilli ex humorum fuliginibus oriuntur, ut propterea juxta varietatem eorundem, Capilli quoque varietatem subeant, cohærenter communi Medicorum assertioni ex Galeno desumptæ: *Qualis humor abundat in Corpore, talis color apparet in cute.*

Denum claudit Caput hoc Galenus referens

ferens breviter cæterarum Cerebri temperierum à mediocritate recedentium indicia, & inquit, in Cerebro calidiori, cum magno recessu, allata indicia esse validiora; cum modico verò recessu, imbecilliora; quam regulam intelligendam quoque subdit in reliquis omnibus partibus, quarum temperaturarum indicia tradenda sunt ut infra.

CAPUT VIII.

XIV. in Galeno.

Signa calidi Cerebri.

TEXTUS.

(T. 21.) **D**Einceps igitur signa Caliditatis Cerebri præter ea, que nuper diximus, sunt, quæ ea, que circa Caput omnia rubicundiora, & calidiora, & que in oculis vena magis sensui patent. Capilli quoque in his genitibus celeriter in capite proveniunt, & cum plurimum in caliditate à mediocri temperatūra recesserint, nigri, & robusti, & crispi sunt: cum verò non multum, subflavi quidem ab initio sunt, deinde nigricant, ac præredientibus ætatibus calvitium patiuntur, atque eò magis, qui plus modico sunt calidiores. Excrementa verò, que per palatum, & nares, & oculos, & aures pauca, & concocta ipsi existunt, cum integram habuerint sanitatem. Cum verò eis Caput repletur, continuo enim, ac tum præsertim cum nullam victus servaverint rationem, tale quid eis accidit, plura quidem in ipsis excrementa, sed non incoctagenerantur, impleanturque, atque aggravantur eorum Capita à calidis cibis, & potibus, odoribus, atque hisce omnibus, que extrinsecus occurrant: in quorum numero est, & qui nobis circumfunditur aer. Sed præterea magis, si non solum natura calida, sed etiam humida corpora extiterint. Brevibus autem somni huiusmodi temperatūra contenta sunt, neque admodum profundis.

PARAPHRASIS.

Postquam indicia temperatæ Cerebri constitutionis retulit Galenus,

prosequitur calidioris Cerebri temperiæ signa recensere. Quoniam verò per recessum à moderamine, & ab optima temperatūra, poterant omnes qualitates excedere, & tum Simpliciores, tum Compositæ, propterea memorat indicia primam singularum qualitarum excedentium, deinde signa qualitarum compositarum: factoque initio ab excedente caliditate, tradit plura signa temperamenti calidioris. Primum enim inquit, ea, que circa caput sunt, omnia rubicunda, & calida magis apparere. Secundò venas in oculis, & facie patentiores esse. Tertio, Capillos mox statim ab ortu generari. Quarto, eosdem fieri nigros, robustos, & crispos, si tamen calor plurimum recesserit à mediocritate; si verò non multum, primò subflavos, deinde nigricantes observari; ita tamen, ut majorem calorem ostendant Capilli nigri, quam subflavi. Quintò, in progressu ætatum calvitium subire, & eò magis, ac citius, quò calor fuerit intensior. Sextò, excrementa ex palato, auribus, naribus, & oculis prodeuntia modica esse, quin etiam maximè concocta, si in cæteris tales homines integram sortiti fuerint sanitatem, sin secus incocta, sed cruda apparebunt, & Caput excrementis implebitur: idque præsertim, si rectam vivendi rationem minime servaverint. Septimò ex nimio cibo, vel potu, potissimum calorificè faciliè eorum Capita gravari; præcipue verò ab odoribus acutis offendi, itemque ab iis; que extrinsecus ad calidum alterare valent, ut & Aer calidus, æstivus, & austrinus, eòque magis, si calido humidum conjungatur. Denique in his somni erunt breves, nec admodum profundis. Allata autem indicia, non distributive, & singularim accipienda sunt, sed conjunctim, sive, ut Græci dicunt in Sydromen; tum quia seorsim sumpta fallacia forent, tum quia multa ex enarratis, non magis Cerebri, quam alterius cujusvis Visceris, calidam temperiem possent designare. Hinc rubor faciei, venarum ocularium inflatio, & Capillorum nigrities, Sanguinem solum modò calidiores arguunt, quo non magis Cerebrum, quam reliqua Viscera ad calidum alterari possunt.

At unde allata hæc indicia in Sydromen accepta calorem in Cerebro excedentem

rem significant : Ratio diversa refertur , pro illorum varietate : licet in univcrsum facilis, & congruentius ad Sanguinis conditionem revocari debeant . Equidem facies, & ea, quæ circa Caput sunt, rubicunda apparebunt, quoniam Sanguis, unde rubor, & vigor exurgit, tenuior, ac floridior est, adeoque partes Capitis, & faciei curim, rosco, sanguineoque colore perfundit. Eadem ratione circumjacentes Capitis partes calidæ magis observantur, quoniam universus calor in Animantibus, non nisi à Sanguine promanat: cumque hic per angustas, & exiles Meningum Cerebri venulas, atque arteriolas excurrans, præ sui volatilitate, floriditateque fermentescat magis, atque vi elastica turgeat, proindeque latius spatium exquirat, propterea non mirum, si per eas partes calorem solito majorem conciret, & inferat. Cur autem potius in his, quam in aliis partibus Corporis calor iste manifestetur, ratio petenda erit ex propria, peculiarique Capitis, & Cerebri, eorumque partium constitutione: Siquidem licet Sanguis univcrsas partes Corporis irriget, foveat, & calefaciat, si tamen istæ aliqua ratione ipsum melius repurgent, vel ob latiores venas, arteriasque in ampliori spatio excipiant, atque in suis meatibus, ac poris admittant, aut aliter, aliterque propter alios liquores ibidem ingentes, vel aliunde confluentes, quos fermenta partium vocant, temperent, aut infringant, temperatiorem calorem ostendent; quod si contra acuant, & in sensibiliorem fermentationem promoveant, intensiorem calorem subibunt. Sic hypochondriaci in seipsis experiuntur, Chylum, & Sanguinem præterfluentem per viscera imi ventris, veluti fervorem excitare, indeque totum Corpus æstuationibus cruciari: sic nonnulli alii de Renum, & Lumborum calore nimium fervente conqueruntur: alii de Stomachi ardore, & alii de Thoracis, & Cordis æstu. Contrà verò in aliis, quibus contraria contingunt. Eandem ob causam accidunt, quod venæ Oculorum, & Faciei patentiores sint, quoniam in his Sanguis fervidior cum sit, facilèque fermentescens, Venas proinde, & Arterias eundem continententes fortè natura latiores efficit: quas si fortasse angustiores, vel compressiores fieri contingat, circulans per ipsas Sanguis

vim patitur, sui que expansione easdem dilatans, & turgidas, conspicuasque reddens ruborem procreat, nisi tamen in apicibus, & oscillis aditum sibi faciat: Hinc pariter pulsus majores, ac validiores sunt, cum manifesta arteriarum tumefactione. Quamobrem ubi Sanguis vegetior est, calor exuperat, & arteriæ, ac venæ necessariò latiores erunt, adeoque pulsationes, quæ exinde proficiuntur, vehementiores observantur.

Capilli præterea mox ad ortu generantur, quoniam ex superius dictis, utraque causa ad illorum generationem concurrans, efficiens scilicet, & materialis, statim à nativitate viget; proindeque non solum promptè comparebunt, sed etiam nigri: siquidem fuligo, quæ materia illorum est, à vegeto calore uritur, & rarefcit, eoque magis si conjungatur siccitati: hoc est, si humiditas, quæ alborem in illis infert, deficiat, aut absumatur. Addit tamen Galenus, calorem solito acutiorem nigritiem progignere, remissorem verò flavedinem; quamobrem à Medicis nigrorum capillorum generatio ad humorem atrabilarium referri solet; flavescencium verò ad biliosum. Similiter robusti, & crispi fient à calore intensiori, qui a parte sanguinis floridiori exoritur, sicut ex adverso molles ab humiditate, seu à parte sanguinis glutinosiori, pari ratione, ut ex dictis patet.

A calore insuper excedente siccitati conjuncto accidet quoque Calvirium, tum quia fuligo plus justo extenuatur, & evanescit; tum etiam quia pori Cutis magis rari, & patuli fiunt; tum demum, quia acres humores ex tali temperamento designantur, unde sequitur veluti in eorumdem radicibus extenuatio, & erosio: eò autem citius, & efficacius ista evenient, quo calor acutior, atque intensior fuerit, à conditione Sanguinis, & primis particulis insita.

Excrementa insuper palati, oculorum, aurium, nariumque modica erunt, & concocta, quoniam ob excedentem calorem exiccantur, & crassescunt, cum ex Aristotele, coctio à calore procedat, propriumque caloris esse dicatur, attenuare, concoquere, atque superfluum humiditatem absumendo, reliqua cogere, & conterminare. Addit tamen Galenus, quòd hæc ita erunt, si integra sanitate homo de

cætero fruatur; sin secus, licet modica sint, erunt tamen haudquaquam incocta, & caput excrementis implebitur, quoties præsertim errorem in victu ipse commiserit: siquidem tunc excrementa vitio Ventriculi cummulata, & majori ex parte in Caput translata, ejus venas, atque arterias opplent, & Cerebrum aggravant.

Idem etiam accidit à nimio cibo, potuque præsertim calidiori, aut ex aromatibus confecto, hæc enim facillimè Caput petunt, & Cerebrum conturbant. Ab odoribus quoque, eadem de causa, promptissimè offenditur, sicut pariter ab illis omnibus, quæ ad calidum alterare valebunt, ut Aer æstivus, & austrinus, documento Hippocratis 3. aphor. 5. ubi dicitur, *Austri Caput gravant, &c.*

Denique somni breves erunt, nec admodum profundi, aut quia Somnus ex sententia Aristotelis, ejusdemque Galeni, sit refrigerato, & humectato primo sensiterio, idest Cerebro, quod cum in his calidius sit, & siccus, nequibit longiori somno sopiri: aut quia potius ubi Sanguis acrior est, & tenuior, biliosus dictus, ibi somnus vel nullus, vel brevior fit: aut etiam, quia ex Sanguine tenuiori, spiritus tenuiores, agillioresque progignuntur, qui præ sua mobilitate Cerebrum undequaque pervadunt, nec sicut ejus porositates, torida, humidæque substantia convenienter perfundi, & irrigari, atque ad quiete sopiri, quæ somnus est. Hinc experimur vigiles eos omnes esse, qui calidi, gracilesque sunt; somnolentiores verò ex adverso, qui humidi, atque obesi. Sic pariter alimenta, quæ vaporosiora sunt, eò promptius, & efficacius somnum afferunt.

Unum superest nunc discutendum ad integram hujus Capitis explanationem, idque est: cur Galenus dicat Caput calidius faciliè ab odoribus præsertim acutis, necnon à cibis, potibusque calidis gravari, sicut pariter ab aere, cæterisque causis calefacientibus extrinsecis, cum potius ab illis deberet, ex natura calidorum, dissolvi, & attenuari: quæ enim gravant, opplent; at calida non opplent, sed calefaciendo dissolvunt, & extenuant. Accedit, quod odores sunt objecta olfactus, quare vix videntur nares prætergredi, potissimum ex sententia Aristotelis 2. de A-

nima text. 97. & libro de sensu, & sensibili cap. 5. Sed & odor consilii in exhalatione sicca, unde res odorabiles ad ignem expositæ statim extenuantur, atque in auras abeunt.

Ad quod tamen dicimus, alimenta calida, potum, & similia Cerebrum lædere, quia illud calore magis afficiunt: sub quo sensu intelligendus hoc loco Galenus memorans læsionem Cerebri à consimilis qualitatis alteratione. Quod autem dicat, ab his etiam magna ex parte gravari, id accidit, quia ejusmodi cibi, & potus calorem præferentes; vapores plurimos ad Caput per Sanguinem emittunt, unde illud gravari contingit. Quamvis insuper ex doctrina Aristotelis Nares dicantur sedes Olfactus, communior tamen sententia Anatomicorum processus mammillares statuit; quin Galenus libro de olfactu, etiam ad Cerebrum, & ad primores ventriculos extendit, argumento deducto ab exemplo cujusdam, qui assumpta per Nares nigella, Cerebrum vellicari, & morderi per sentit, unde haud perperam opinatus est etiam ad Cerebrum acutorum Corporum particulas, licet crassiusculas, pertingere posse. At quamvis Cerebrum minimè pertingant, adhuc tamen gravare illud possunt halitu tenuissimarum particularum per processum mammillares ad Cerebrum delato, qua ratione comperimus plurimos à rebus odoris capite dolere, non alia sanè ratione, nisi quia acuti, & tenues halitus facillimè quamcumque substantiam pervadunt, præsertim verò Cerebrum sua natura molle, & porosum. Reliqua patent ex dictis.

CAPUT IX.

XV. in Galeno.

Signa frigidi Cerebri.

T E X T U S.

(T. 22.) **F**rigidioris verò, quam oporteat Cerebri indicia sunt, plura in propriis meatibus excrementa, & capilli recti, & rufi, & stabiles, & qui longo post natiuitatem tempore nascuntur, tenues, atque ab initio male nutrir; & facile

cilè à causis frigidis offenduntur, atque hoc ipso offensionis tempore distillationibus, & gravedinibus capiuntur: neque si tetigeris partes ad Caput attinentes, admodum calide sentiuntur: neque si inspexeris, rubicunda apparent, & oculorum vene omnino visum effugiunt, & somnolentiores quodammodo sunt.

PARAPHRASIS.

Post Calidioris Cerebri temperaturam, prosequitur Galenus referre indicia Temperiei Cerebri frigidioris, atque plura quoque ad illam dignoscendam assert, desumpta pariter ex iisdem fontibus, quorum in Cerebro calidiori meminerat. Primum autem excrementa inquit, in propriis meatibus plura cumulari. Secundò, Capillos rectos, & rufos nasci, itemque stabiles, & qui longo post nativitatem tempore nascuntur, tenues, & ab initio, sive prima ætate malè nutriti. Tertio, à frigidis alterantibus facilè offendi, adeoque distillationibus, & gravedinibus corripit. Quarto ad tactum partes externas Capitis minimè calidas perferri, minimèque rubicundas apparere. Quintò oculorum, & faciei venes visum effugere, utpotè nimium exiles. Sextò somnolentiores quodammodo esse, qui eo temperamento sunt præditi. Quæ Signa ex superius probatis facilè rationibus consona ostendi possunt. Siquidem cum Cerebrum ad frigidum inclinat, proculdubio excrementa narium, aurium, oculorum, & palati copiosiora erunt, nam quemadmodum calor extenuat, & dissolvit; ita frigus è contra condensat, & multiplicat, & ubi concoctio, ac nutritio calore fovetur, contrariis ex causis torpet, & languescit, cum Cerebri temperes à Sanguine minus vegeto procedit.

Capilli insuper recti, & rufierunt, nec non stabiles, ac firmi, qui scilicet calvitio obnoxii non sint, quoniam effectus frigoris est fuliginis delaxare, cutim in radice capillorum adstringere, ideoque calvitium impedire. Tardè autem capilli, & pili nascuntur, quoniam causa efficiens, nempe calor, languidus est: eruntque tenues, & malè nutriti ob defectum fuliginosæ materiei.

À frigidis causis facillimè Caput offen-

detur, quia nulla, vel levis aderit resistentia ex parte caloris, ac vividæ Sanguinis substantiæ: unde quemadmodum calidius Caput ab Aerè, cæterisque calefacientibus offenditur, ita ex adverso frigidum à frigidis.

Eadem ratione, subdit, ex quacumque levi causa affectiones carathales parietur, quamobrem obnoxium erit distillationibus, & gravedinibus, ob facilem pituitosi, & incrementis humoris delapsum ad nares & os.

Venæ, & Arteriæ, utpotè exiles, vix apparebunt, quoniam à frigore, seu inertiori sanguine amplificari non possunt: rubicundus color, qui à vegeto Sanguine exoritur, nullus erit, quin potius albicans apparebit; Hinc partes externæ frigidæ etiam ad tactum observabuntur, vel cum minimo calore, præsertim in hyeme.

Postremò frigido Cerebro præditi, somnolentiores erunt, ob rationem superiori Capite allatam. Usus tamen est Galenus particula, quodammodo, ut nimirum designaret, non simpliciter, & gravi sopore illos tentari, quemadmodum evenit frigidis, humidisque plus iusto, videlicet à causa morbosa, sed solum comparatè ad præcedentem Cerebri temperaturam calidiorum. Cæterum, quæ pro calidiori Capite antea dicta sunt, ex conditione, & diathesi Sanguinis vividioris, floridiorisque, ad frigidam ejusdem temperaturam explicandam, si ex adverso referantur, optimè, ac brevissimè, memorata signa in commodiorem sensum explanata intelligentur.

CAPUT X.

XVI. in Galeno.

Signa siccæ Cerebri:

TEXTUS.

(T. 23.) Siccioris autem Cerebri indicia sunt, meatus superfluitatibus carentes, & sensuum perspicacitas: sunt autem ad vigilias prompti, & capillos habentes robustissimos, & qui celerrimè eis geniti

inascuntur; crispis autem potius sunt, quam rectis; cito autem calvi fiunt.

P A R A P H R A S I S.

Sicut calidioris, & frigidioris Cerebri indicia antea retulerat Galenus, ita nunc Cerebri siccoris signa memorans, inquit illa esse, parvitatem affluentium superfusitarum, sensuum perspicacitatem, promptitudinem ad vigilandum, capillos robustos, celerem eorundem generationem, crispitudinem, & citam denique calvitiam.

Quod excrementa in his pauca sint, patet; siquidem siccitas serosas superfusitates absorptas indicat. Sensuum perspicacitas aderit, quia ubi sensus ab excedenti humiditate hebetantur, istius penuria, seu siccitate, necesse est exacui, & perspicaces fieri; neque solum in sensibus externis, sed etiam in internis. Vigilia potius vigebit, quoniam desunt humores, qui Cerebrum humefaciendo, & irrogando ad soporem disponant. Capilli robusti fient, ratione siccoris fuliginis, è qua illi progignuntur, & non secus, ac mollities ab humiditate, ita durities, & crispitudo à siccitate provenire dicitur. Denique Calvitium cito apparebit, tum quia fuliginosa materia progressu ætatum magis attenuatur, & absorbitur; tum etiam, quia à nimia humoris inopia radices capillorum sterilescent, ut in plantis experimur. Quæ omnia cum ex supradictis clarissime pateant, ulterius examinanda non sunt.

Solum addam, siccitatem hoc loco memoratam revera non aliunde provenire, quam à defectu humoris, seu serosæ humiditatis cum sanguine commixtæ, & per iteratas circulationes à sanguine in glandulis secretæ, quæ cum multa fuerit, & excedens, humidiores constitutionem generabit; cum verò parca, aut diminuta, sicciorem Corporis, & consistentiorem partium habitudinem efficiet. Nam, ut alibi ostensum est, vigent in sanguine plures particularum habitudines, illam vel ad hanc, vel ad aliam diathesim, seu constitutionem disponentes; potissimum verò sensibilior, ac manifestior duplex in eodem observatur, altera vivificans, & partes roborans, adeoque calefa-

ciens, altera nutritivum, & argumentum præbens, proindeque auctifica appellata. Quò ergo una, vel altera ex his in sanguine prævaluerit, eò robur, & calor magis, vel contrà frigus, sive potius calor minor, & remissior in partibus persentietur; indeque nutritio, & humefactio à prævalente portione auctifica, sicut etiam serosa, & lymphica sensibilior observabitur; & qua ratione per ætatum mutationes, istæ aut prævaluerint, aut deficient, eadem mutationes in individuis exoriantur, vel ad unam, vel ad aliam habitudinem inclinantes, ut ex traditis speculari palam sunt. At verò mutationibus hisce plerumque adjiciuntur aliæ ex adventitiis, atque extrinsecis causis fortè fortuna provenientes, & ex continuato earundem causarum usu æconomiam Corporis permutantes, de quibus non est hujus loci pertractare.

C A P U T X L

XVII. In Galeno.

Humidi Cerebri indicia.

T E X T U S.

(T. 24.) **H**umidioris verò Cerebri indicia, Capilli plani, & nequaquam calvi fiunt, sensus autem turbulenti, & excrementorum multitudo, somni multi, atque profundi. Et hæc quidem simpliciter sunt intemperatura.

P A R A P H R A S I S.

Ponuntur hujus intemperiei signa Capilli plani citrà calvitium, sensus turbulenti, excrementorum copia, somni multi, ac profundi: quæ sanè ex nuper dictis clara sunt. Alia plura indicia patebunt, inferius dicendis, de reliquis Cerebri compositis intemperiebus.

G A P U T XII.

XVIII. in Galeno.

Signa calidi, & sicci que Cerebri.

T E X T U S.

(T. 25.) **C**omposita autem primum calida, & sicca, secundum quam & superfluitatibus carent, & sensibus vigent, & plurimum vigilat, & cito calvi fiunt. Et prima quidem Capillorum generatio celerissima est, ac plurimo abundans alimento. Capillos vero habent nigros, & crispas, & tangentibus Caput calidi sentiuntur, & sunt rubicundi usque ad etatem consistentia.

P A R A P H R A S I S.

A Simpliçibus Cerebri intemperiebus pergit Galenus ad compositas, & primum calidioris, ac sicciõs indicia tradit, ab eisdem Capitibus depropta, nempe à defectu superfluitatum, seu excrementorum: à sensuum vigore, & acutie: ab immodica vigilia: à cito, & facili calvitio: à celerissima Capillorum generatione: à Capillis nigris, & crispis: à sensu tactus calidiori in partibus Capiti adjacentibus; à rubore earundem, & præsertim faciei, usque ad etatem consistentiæ, sive, ut alii exponunt, usque ad summum vigorem Juventutis, puta ad annum trigessimum quintum, aut paulò ulterius, quo tempore homo perfectus evadit, tam in incremento Corporis, quàm in operationum omnium præstantia.

C A P U T XIII.

XIX. In Galeno.

Signa calidi, & humidi Cerebri.

T E X T U S.

(T. 26.) **S**i verò humiditas adjungatur caliditas, parum utriusque qualitatibus superantibus mediocritatem, color bonus, & calor, & oculorum vena magna, & plura excrementa, & mediocri-
Tom. V.

ter colla, & capilli recti, subflavi, & non facili calvi fiunt. Implentur verò, atque aggravantur eorum Capita à calidis: at si humectentur, tunc multò magis excrementorum habent multitudinem; Et si plurimum caliditas, atque humiditas creverit, his Caput egritudinibus est obnoxium, atque excrementis abundans, & quod facile à calefacientibus, atque humectantibus offendatur. Auster verò semper eis adversatur, atque optime in Aquilone se habent: non tamen diù vigilare possunt, & cum se ad somnum converterent, simul gravi somno, hoc est Comate, tentantur, & vigilat, & somnia habent imaginationibus plena; visus eis turbulenti, neque satis sensibus vigent. Quod si multum in caliditate Cerebrum à mediocritate recesserit, paululum autem humidius extiterit, calida temperata indicia quidem superabunt, cum quibus levia quedam humiditatis signa conjunguntur: veluti si longè quidem humidius, paulò verò calidius, vehementia quidem erunt, ac manifesta humiditatis indicia, debilia autem caliditatis. Communis verò hæc ratio in omnibus compositis intemperaturis existit.

P A R A P H R A S I S.

Calidæ, humidæque temperieci. indicia duplicia facit: & quidem si calor, & humiditas parum à mediocritate recesserint, inquit, signa esse, bonum, & floridum colorem faciei, qui mixtus ex rubro, & albo est, ob sanguinis abundantiam, & floriditatem, ut idem Galenus docet lib. de constitutione Artis: Secundò, calorem sensibilem circa oculos, faciem, & tempora. Tertio oculorum venas magnas, & latas apparere. Quarto excrementa esse aliquanto majora, quàm in calido, siccoque Cerebro, necnon mediocriter concocta. Quintò capillos rectos, ac subflavos esse: rectos quidem ex humiditate, cum crispitudo à siccitate proveniat; subflavos verò à caliditate temperata, propter adjunctam humiditatem, cum ex superius dictis, tunc calor nigros capillos reddat, cum urgentior est, & siccitati conjunctus. Sextò, non faciliè calvos fieri, retusa scilicet caliditate ab adjuncta humiditate cum calvitium ex doctrina Hippocratis 6. epid. 3.

text. i. atque ex supra traditis, potius à siccitate dependeat. Septimò, lædi à causis calidis, humidisque, potissimum ab Aere vaporoso, & Austrino.

Quòd si excessus caloris, & humiditatis supra mediocritatem multus sit, intra latitudinem tamen sanitatis, tunc Cerebrum obnoxium erit ægritudinibus, præcipuè verò distillationibus, & catarrhis, atque excrementis insuper ejusdem conditionis abundabit, facilièque lædetur à calefacientibus, & humectantibus, itemque ab Australibus ventis quàm maximè offendetur; juvabitur verò ab Aquilonaribus, consumpta nimirum superflua humiditate. Insuper qui calido, humidoque excedentur Cerebro sunt præditi, diu vigilare nequeunt, semelque in somnum prolapsi, gravi sopore capiuntur, & simul una vigilant, somnia patientes variis imaginationibus plena, hoc est, variis phantasmatis turbata, quæ ab evaporationibus in Cerebrum per alimenta delatis, Imaginativam perturbant, & spiritus irrequietos reddunt. Demum nec visus acie præcellunt, nec reliquis sensibus satis vigent.

At si Cerebrum in calore plurimum à mediocritate recesserit, paululum verò humidius extiterit, tunc indicia calorem attestantia manifestiora erunt; leviora verò, quæ humiditatem consequuntur. Et contrà, si humiditas fuerit abundantior, remissior verò caliditas, signa illius erunt sensibilia, & istius obscuriora. Id quod in cæteris temperaturis compositis, tum Cerebri, tum reliquorum viscerum, observandum esse docet, de quibus infra,

CAPUT XIV.

XX. in Galeno.

Signa frigidi, & sicci Cerebri.

TEXTUS.

(T. 27.) **F**Rigida verò, & sicca Cerebri intemperatura, quantum ex se est, frigidum, & minimè coloratum caput reddunt: semper enim memoria repetenda, quæ à nobis ab initio est distinctio posita, ut præterea advertamus, quantum ex

humorum temperatura alterentur, quæ circa ipsum consistunt. Præterius autem huiusmodi temperatura venis carentes habent oculos, & à causis frigidis faciliè leduntur. Quare & inequali sanitati fruuntur, quoniam nonnumquam levissima habent capita, & meatus, qui superfluitatibus careant: nonnumquam verò & gravedinibus; & distillationibus parva ex causa capiuntur.

PARAPHRASIS.

NON dissimili modo à supradictis dignoscetur Cerebrum frigidum, & sicum. Et quidem primò Caput ad ratum frigidum percipietur. Secundò cuius faciei non est colorata, idest non rubore, sed potius pallore sedabitur. Tertio venæ oculorum erunt adeò exiles, ut minimè appareant. Quarto à causis frigidis faciliè ledetur. Quare eo præditi temperamento inæquali sanitate fruuntur, quoniam, ut subdit Galenus, nonnumquam levissima habent capita, & excrementorum moderatos effluxus: nonnumquam verò & gravedinibus, & distillationibus quacumque ex causa corripientur. Verum hujus signi quavis mentio in hoc textu fiat, non tamen sufficienter illius ratio explicatur: præsertim quia ejusmodi discriminis causa nulla affertur, cur nimirum aliquando levissima habeant capita, aliquando verò distillationibus capiuntur. Attamen si attendatur disjunctiva temporis particula, nonnumquam, faciliè diversitatis ratio eruetur: etenim cum Cerebrum simul frigere, & siccitate afficiatur, propter debilem, effœtamque sanguinis crassam, si ab externis causis frige facientibus alteratio accidat, Caput gravedinibus, & distillationibus corripietur; si verò causæ extrinsecus alterantes siccæ fuerint, ut sunt venti Aquilonares, tunc ob intensiorem siccitatem ab extrinseco superadditam, excrementa adeò extenuabuntur, ut ferè Cerebrum deficiant leve, & quodammodò vacuum, quia scilicet ubi Cerebrum ab excrementorum humidorum congerie opprimebatur, iidem extenuatis, & absumptis, inanium remanet, eorumque gravamine exonertum,

C A-

CAPUT XV.

XXI in Galeno.

De Sensibus. (a)

TEXTUS.

Sensus autem eorum, in juventute quidem omnes vigent, atque omni vitio carent, sed progrediente etate cito marcescunt: & ut summam dicatur, omnes celerissimam circa Caput senectutem ostendunt; quare & cito cani fiunt; capilli vero ipsis quidem genitis, vix exeunt, & male nutriuntur, & rufi sunt. In progressu autem etatis, superante magis frigiditate caliditatem, quam siccitate humiditatem, multum non calvescunt. Contra vero si contigerit, siccitatem quidem plurimum dominari humiditati, frigiditatem vero caliditatem, parum calvi fiunt hi.

PARAPHRASIS.

Praeter amedicta Signa demonstrantia siccum, frigidumque Cerebrum, alia Galenus in sensibus deducit: unde inquit, sensus in his, cum in juventute sunt, perspicaces esse, quamvis progressu etatis cito marcescant, sive heberentur. Et quidem in juventute sensus omnes vegeti, perspicaces, ac praevalentes sunt, tum quia per id temporis siccitas conjungitur cum caliditate, seu vigore juvenili, neque frigiditas à vegetiori sanguine multum praevalet; tum quia Cerebrum excrementis minimè gravatur, adeoque Nervi, & organa sensuum inde dependentia, puriora sunt; tum etiam, quia Spiritus animalibus operationibus addicti, tenuiores progignuntur, ac propterea efficaciores evadunt in peragendis functionibus hegemonicis; tum demum quia ipsa met Cerebri substantia in juvenili etate purior semper, tenuiorque sit comparata ad alias aetates. Valde autem conferre dictum est supra, ad Ingenium tenuitatem substantiae Cerebri medullaris. At verò

procedente deinceps aetate, hebetantur sensus omnes, eoque magis, quò ad senium fiet accessus; siquidem per subsequentes aetates cumulari incipiunt excrementa, & calor, qui in aetate juvenili vegetior erat, plurimum tractu temporis imminuitur, subindèque etiam spiritus deficient; unde postmodum sensus, tum interni, tum externi impensè torpent. Quae sanè omnia ob mutationem sanguinis perpetim succedentem in aetatibus, & in partibus primis eveniunt.

Addit ulterius, hoc celerissimam circa Caput senectutem ostendere. Sub quibus verbis quid intelligere voluerit, non bene ab Expositoribus explicatur. Melior tamen, & congruentior expositio videtur, quòd sensus quemadmodum in Adolescentia, & Juventute plurimum vigent, ita cito consenscant, & elangueant, ut proinde in Virilitate, vel cruda senectute, torpeat Visus, Auditus, & Olfactus. Solent & hi in aetate prima multum judicio, consilio, ac prudentia prae-pollere; ad Senium verò perducti, stolidi, ac mentecapii fiunt. Observat pariter Sanctorius, hos pati citam mutationem in facie, ut propterea adhuc Adolescentes vultum senilem exhibeant, aut emaciatum, signum evidentissimum languidae Cerebri constitutionis, atque effecti sanguinis, unde intempestivè facies extenuatur, ac senilis, & rugosa redditur. Hinc etiam accidit, quòd immaturè quoque moriantur, vix sextum, aut septimum annorum septenarium transgressi. Haec eadem de causa competunt, aegrotantes faciem, & aspectum suorum Parentum, aut Avorum in aegritudine representantes, eorundem ex illa infirmitate diem ultimum obire. Canities in super his est familiaris; quamobrem in textu addicit Galenus, eos cito canos fieri, capillos tardè admodum in iis exoriri, & natos malè nutriri, ac rufos apparere. Canities namque accidit propter caloris languorem; quoniam ex Aristotele 5. de generat. Animal. cap. 4. & 5. & 3. de historia eorundem cap. 11. Canities dicitur languor, & aegritudo capillorum, orta ob caloris imbecillitatem. Ob eandem causam capilli vix exeunt, & extra cutim distenduntur; quin etiam malè nutriuntur, & crescunt, quoniam calor exiguus est, impotens fuliginosam

(a) Caput hoc jungi deberet precedenti ob materiae affinitatem.

capillorum materiam, quæ adhuc inepta est, per poros cutis impellere, & extra protrudere: immò ipsamet fuligo ob cutis constipationem à frigida intemperie inductam vix egredi potest; unde sequitur, ut malè illi nutriantur, & crescant. Rufi verò observantur, nequeunte scilicet Sanguine præ sui lentore nigros, vel flavos illos progignere. Postremò, si progrediente ad senectutem ætate potius siccitas, quàm frigiditas, ob inopiam partis glutinosæ, prævalere videatur, calvitium magis accidet; si verò frigiditas prævaluerit, hoc est languet magis Porida, quàm glutinosa substantia, calvitium tardiùs apparebit, quoniam calvitium, ex dictis, provenit ab inopia partis glutinosæ.

CAPUT XVI.

XXII. in Galeno.

Signa Cerebri frigidi, & humidis.

TEXTUS.

(T. 28.) **H**umida verò, & frigida Cerebri temperatura faciunt homines gravi somno tentari, & ad somnum facilem converti, sensibus quoque minimè vigentes, atque excrementis redundantes, & qui Capiti frigiditati, ac repletioni habent obnoxium, ac distillationibus, & gravedinibus, facile tentantur, neque tamen hi calvi sunt. (T. 29.) Hæc igitur indicia sunt Cerebri temperatura, à quibus si progrediaris ad unumquodque sensorum dignotiones trahere licebit.

PARAPHRASIS.

Indicia temperaturæ Cerebri frigidæ, humidæque referuntur. Primò, quòd ejusmodi temperamento præditi gravi somno tentantur, & experrecti facile denuò in somnum relabuntur. Et quamvis in Cerebro calido, humidoque etiam dictum sit, homines facile ad somnum inclinare, ibi tamen facilis in eisdem expergefactio adjungitur, quæ in his nulla est; nam in textu dicitur, quòd gravi somno tentantur, & ad somnum facile convertuntur; quia ibi humida, seu glutinosa substantia

sanguinis juncta est cum vegetiori cruore, hic verò cum hebetiori copulatur. (a) Secundò, sensus istorum eandem ob causam vigentes non sunt, sed obtusi, quoniam vigor à robore rutilantis sanguinis, hebetudo verò ab ejusdem defectu procedit; quinimò isti nedum obtulos sensus habent, verùm etiam stolidi, atque omninò inepti observantur. Terriò, excrementis abundant, & præsertim pituitosis, & aqueis, unde illorum capita obnoxia sunt repletioni, gravedini, & distillationi. Quartò demum, calvitium non subeunt, quoniam in ipsis humidum excedit: calvitium autem ab illius inopia proficitur.

Ab his modò Indiciorum generibus docet Galenus progredi posse ad dignoscendas reliquorum omnium sensuum à Cerebro dependentium temperaturas, consideratis nimirum in illis tum sensitivis, tum motivis operationibus, nec non partium magnitudine, conformatione, figura, itemque juvantibus, & nocentibus, aliisque, ut de Cerebro ipemoratam. Verùm; ut exemplum aliquod referret, adjicit indicia Temperiei oculorum, ut ab his reliqua sensoria dignoscenda deduci possint: de quibus nunc.

CAPUT XVII.

XXIII. in Galeno.

De Oculis.

TEXTUS.

Sed sufficet de Oculis dumtaxat facere mentionem. (T. 30.) Quicumque tangentibus quidem mansuetæ calidi existunt, & facili ac crebro motu cidentur, & venas latas habent, hi calidi omnes sunt; frigidi verò his contrarii. Et humidis quidem molles similes, & multa humiditate pleni; sicci verò duri simul, & asidi. A similibus autem sue temperatura causis facile offenduntur, juvantur autem à modico contrariorum usu: sed hoc quidem commune in omni cujuscumque partis temperatura dignotione oportet meminisse.

P A.

(a) Quo pacto somnus fit, & à quibus causis, alibi à nobis dictum.

P A R A P H R A S I S.

ET quidem ab iisdem fontibus signa temperierum Oculi deducit : atque calidos esse Oculos, si ad tactum calidi percipiuntur : si facili, & crebro motu cieantur : si venas latas habeant : & si à calefacientibus lædantur, juventur à frigefacientibus . Contrà verò frigidi erunt, si juventur à calidis, lædantur à frigidis . Sed & humidi, molles simul, & multa serositate scatentes : sicci verò, duri simul & aridi erunt . Ita in pueris, & fœminis facilis illacrymatio, nulla, vel difficilis in senibus .

Sed cur ab Aristotele 22. *sect. Problem.* 20. facilis illacrymationis causa ponitur calor, & acritudo ? Quoniam is ibi respexit ad causam effectivam, glandulas oculorum, unde lacrymæ profluunt porrantem . Atque hinc solvitur quoque Problema illud, cur à dolore simul, & à lætitia, quæ oppositæ passiones sunt, lacrymari contingat . Quia nimirum, ut docet Alexander Aphrodisæus 1. *sect. Problem.* 31. coarctantur musculi, & glandulæ oculares in dolore : quemadmodum experimur ex ambiente frigore comprimente ; in lætitia verò laxantur, amplificanturque, ut propterea serositates lacrymarum continere nequeant, sicuti ex fumo, Sole, aliisque similibus . Hinc pariter nonnulli facilius ob lætitiã lacrymantur, quàm ob dolorem, ut sunt Senes, durioris texturæ Corpora, & Melancholica dicta, quoniam in his promptior, ac facilior est laxatio glandularum, quam compressio .

Quemadmodum ex humiditate mollietis, & facilis illacrymatio, ita ex opposito ob illius penuriam, oculorum durities, & ploratus difficilis succedit : & si quæ unquam lacrymæ ab illis profluunt, aridæ sunt . Dicuntur autem lacrymæ aridæ, quæ cum comparent, illic exsiccantur, & evanescent, ob tenuem, facilèque evaporabilem illarum serositatem . Cæterùm signa desumpta à iuvantibus, & nocentibus communia sunt cum reliquis cæterarum partium temperaturis ; siquidem à similibus causis offenduntur, à contrariis verò juvantur, si tamen modicus sit earumdem usus : Unde obiter notandum : Conservationem hæc, ex mente Galeni, à contrariis, non à similibus memorari, cum ta-

men de signis Temperierum Corporum, intra limites sanitatis contentorum, agat .

CAPUT XVIII.

[XXIV. in Galeno .

De Magnitudine Oculorum .

T E X T U S.

(F. 31.) **M**agnitudo oculorum quidem, ubi concinnitas arsit, & operationum virtus, multitudinem bene temperate substantiæ ostendit, ex qua sunt conformati : quæ si desint, multam quidem substantiam, non tamen bene temperatam, ostendunt .

P A R A P H R A S I S.

A Magnitudine etiam Oculorum indicia desumit, atque inquit, Oculorum magnitudinem cum concinna figura, & videndi acutie conjunctam, ostendere bonam illorum temperiem, melioremque compositionem, quæ duæ sunt conditiones superius relatæ ad cuiuscumque partis salubritatem denotandam requisitæ . At si contrà, Magnitudo Oculorum præferat concinnitatem, at videndi à cutie careat, tunc arguet quidem materiei copiam, sed debilem virtutem, adeoque Visionis organum non esse bene temperatum, aut convenienter constructum .

CAPUT XIX.

XXV. in Galeno .

De Parvitate Oculorum . (a)

T E X T U S.

Parvitas verò oculorum, adjuncta quædam concinnitate, ac operationum virtute, paucam quidem, sed bene temperatam substantiam ostendit, ex qua sunt conformati . Si verò sociam habuerint in-

(a) Hoc etiam Caput adiungi deberet precedenti .

concinnitatem quandam, atque operationum vitium, tunc paucam simul, ac vitiosam materiam ostendunt.

P A R A P H R A S I S.

Quid si Oculi parvi sint, sed concinnam figuram habent, cum vegeta virtute, seu videndi acutie, indicabitur modica materia, sed robusta virtus, adedque perfecta conformatio, & temperata partium similitarium oculum componentium constitutio. At si oculi parvi sint cum inconcinna figura, malam conformationem, & virtutis imbecillitatem designabunt. Si insuper accedat Visionis vitium, tunc paucam simul, & vitiosam materiam arguent, quemadmodum de Magno, & Parvo Capite dictum est.

C A P U T XX.

XXVI. In Galeno.

De colore Oculorum.

T E X T U S.

(T. 32.) **Q**Uae vera ad Colores attinent, ita distinguere oportet. Glaucci quidem Oculi, qui pura humiditate ac non multa praesulgent, tales sunt, ob splendidi luminis abundantiam. Contra vero nigri, & qui intermediam naturam servant, causas quoque intermedias habent.

P A R A P H R A S I S.

Præter magnitudinem, & Parvitatem Oculorum, est quoque in illis considerandus Color, qui sanè varius in Oculis esse solet. Praecipuè autem referuntur hic à Galeno Glaucci, Niger, & Medius. Glaucci oculi dicuntur, qui pura humiditate, ac non multa praesulgent, & tales sunt ob splendidi luminis abundantiam: Nigri è contra: Medii demum, qui intermediam naturam servant, & intermedias causas habent. At Aristoteles 5. de generatione Animalium cap. 1. quatuor colores oculis attribuit, scilicet Cæsum, Flavum, Nigrum, & Caprinum, quibus etiam viridem colorem addidit Al-

bertus Magnus 19. de Animalibus cap. 3. aitque Oculos Puerorum in prima generatione virides apparere. Verùm Galenus consideravit solum hic Colores Oculorum in Hominibus, qui ad ætatem adultam pervenerunt, atque eos dumtaxat, qui frequentiores sunt, quin pro intermediis intelligit omnes alios, qui inter album, & nigrum reponuntur. In cæteris autem Animalibus, tor, & tam diversi Oculorum colores observantur, ut vix ad certam classem redigi possint, cum penè differant pro diversitate specierum. Leones enim rubros, & flavos gestant, Feles fulgidos, & igneos, Nocturæ albicantes, & ad flavum vergentes: sic alios. & alios Lupi, Vulpes, Ursi, Canes, & Aves quoque diversimodè coloratos oculos habent juxta varietatem luminis, ac Iridis oculorum, eorumque magnitudinem. Diversa quoque Regionum constitutio oculos in coloribus variat; & quidem Mauris nigricant, Gallis flavescent, Polonis albicant.

Sed unde provenit hæc in Oculis colorum varietas? Quidquid alii putent, ex contemperazione primatum qualitarum, adeoque ex temperamento vario pendere, verisimilius crediderim ex varia superficie exterioris tunice luminis radios reflectentis textura, nec non ex ocularium humorum diversimodè lucis radios refractos admittentium, & eadem ratione remittentium, dispositione, varios colores in oculis exoriri: quæ tanè variant pro varietate structurae, & conformationis partium, & humorum, oculos componentium. Ità quoque Aristoteles 5. de generatione Animalium cap. 1. causam Nigredinis oculorum attribuit copiae; & profunditati humoris Aquei; Glaucedinem verò inquit oriri ex eisdem paucitate. Et 14. sect. Problem. II. causas ocularium colorum refert ad conditionem tunicarum: quemadmodum etiam insinuat 10. sect. Probl. 13. Galenus etiam expressè sequenti Capite: has easdem ocularium colorum causas assignat: quod vox. fumus. explicaturi.

CAPUT XXI.

XXVII. in Galeno.

De Glaucedine, & Nigredine.
Ocularum. (a)

TEXTUS.

Claucus igitur Oculus fit, vel propter magnitudinem, vel propter splendorem humoris, qui à Grecis Crystalloides nominatur, vel propter situm prominentem, aut propter tenuis, & aquei humoris, qui in pupilla existit, paucitatem, & puritatem, atque omnibus quidem in unum convenientibus fit glaucissimus Oculus. Quòd si aliqua adsint, aliqua verò non, tunc major, minorve glaucedo contrahitur. Niger verò oculus fit, aut ab parvitatem Crystalloidis, aut propter profundum situm, vel quoniam splendidus, ac fulgidus exquisitè non est, vel quoniam tenuis humor vel superabundat, vel purus non existit, vel propter unam aliquam ex his causis, aut propter omnes fieri consuevit. In ipsis autem magis, & minus, (ut antè diximus) reperitur. (T. 33.) Tenuis igitur humor, quò magis ad Aquæ naturam accedit, & superabundat, humidiorum Oculum ostendit: quemadmodum si crassior, ac minor fiat, sicciorem. Crystalloides autem si quidem durior existat, sicciorem efficit Oculum: si verò mollior, humidiorum: sic, & si plus modico tenuem humorem excefferit sicciorem: si autem defecerit: contrarium.

PARAPHRASIS.

Causas Glaucedinis Oculorum refert hoc Capite Galenus, easque ad quinque revocat, videlicet ad magnitudinem humoris Crystallini, splendorem ejusdem, situm prominentem, paucitatem humoris Aquei, & ejusdem humoris puritatem. Addit deinde, quòd si omnes istæ causæ in unum conspiraverint, Oculi valdè Glauçi fiunt; si verò aliquæ tantum convenient, aliæ non minus Glauçi obler-

vabuntur: si denique his oppositæ causæ habeantur, niger color exorietur: Speciatim autem Niger Oculus fiet, aut ob parvitatem Crystalloidis, aut propter profundum ejusdem situm, aut quia splendidus, fulgidusque hic humor exquisitè non est: aut quia tenuis humor, idest Aqueus, plùs justo superabundat, minimeque purus est; eò autem minus, magisve niger erit, quò prædictæ causæ plures, paucioresque concurrent; quamobrem in diversis individuis pro varietate particularum Oculorum componentium, varii colores exurgent, magis, minusve Glauçi, vel Nigri.

Et quidem Glauçus eplur in plures gradus dividitur. Primus est valdè fulgidus, & iminosus, qui splendentes oculos reddit, & veluti fulgore corufcos; qui color in Cælo sereno, ac luminoso observatur. Secundus ad Croceum inclinat, ut in Noctuis. Tertius ad Viridem accedit, ut plerumque in Equis generosioribus. Quartus ad Cæruleum, & Marinum vergit; unde non mirum, si Neptuno Marino Numini illum Mythologi attribuerent, & Minervam Homerus Glauçopin vocat. Niger color licèt suscipere possit majorem, vel minorem nigroris gradum, non tamen adeò declinat, ut sensibiles differentias afferat: potest tamen ratione Animalium, in quibus aliquantisper variat, dici Caprinus, Ovinus, Bovinus, &c.

Inter hos medii ponuntur Fulvi, Charopi, seu gratiosi, ut in Oculis Leonis, Aquilæ, & Vulturis: Rubei, ut in Panthera, Ceraсте, Basilisco, Aspide: sic etiam Purpurei, Flavi, Rufi, & similes.

Colligit modò ex his omnibus Galenus humidiores esse Oculos, cum tenuis, seu Aqueus humor ad Aquæ naturam magis accedit, & aliquanto superabundat: Sicciore verò esse, cum is crassior, & minor fuerit. Sic quoque Crystalloides, si densior, & durior sit, sicciorem oculum ostendit; humidiorum verò, si mollior, & laxior. Facta autem comparatione cum Aqueo humore, si plus modico tenuem, & Aqueum humorem Crystallus superaverit, duriorum, & sicciorem Oculum efficeret: at cum defecerit, molliorem reddere docet. Ex Cornea etiam tunica magis minusve diaphana idiplum evenire potest, Num autem humores isti excedant, vel deficient, ex colore vel Glauço, vel Ni-

(a) Hoc aliud Caput videtur priori quoque adnectendum.

gro deducere licebit. Et de his haftenus .

Supereffet hic tandem Indicia Physiognomica tradere ex habitudine totius Faciei desumpta ; adjunctis simul unâ Oculis, Naso, Auribus, Labiis, aliisque adjacentibus partibus. At cum de his latè nimis egerit præ cæteris Jo. Baptista Porta peculiari volumine de *Physiognomia Naturali Hominis* inscripto, propterea Lectorem nostrum ad illum remittimus . Nobis autem sufficere hæc breviter innuisse .

C A P. XXII.

XXVIII. in Galeno.

De Cordis Temperaturis.

T E X T U S.

(T. 34.) **D**E Cordis autem Temperaturis deinceps dicendum est ; si prius hæc in memoriam evocaverimus , quod unamquamque partem seipsa vel calidioris, vel frigidioris, vel succioris, vel humidioris dicimus factam, non alicui rei alteri comparantes, sed ad seipsam . Sic enim utcumque extiterit Cor natura frigidissimum, multo sanè calidioris temperaturam possidebit calidissimo Cerebro.

P A R A P H R A S I S.

Postquam superioribus Capitibus latè egerit Galenus de Cerebri Temperaturis ad Cordis Temperamentorum indicia explicanda se nunc convertit, quoniam sub Cerebro nullam aliud viscus præstantius Corde est. Antequam autem varias illius temperaturas consideret, regulam quandam generalem præmittit, inquit ; Unamquamque partem seipsa vel calidioris, vel frigidioris, succioris, vel humidioris, intelligi debere, non alicui alteri rei comparatam : utcumque enim, subdit, Cor extiterit frigidius, multo sanè calidioris temperaturam Cerebro adhuc calidissimo possidebit. Quorum verborum sensus est, quod Cor calidius, vel frigidius dicetur, non quidem comparatum ad reliquas partes Corporis, respectu quarum semper calidius erit, sed so-

lùm in seipso consideratum, cum temperamento moderato, & medio ; Unde cum dicitur, Cor esse frigidum, minus calidum intelligi debet, quàm sit temperatissimum : sicut pariter, cum dicitur calidum, magis calidum intelligendum erit, quàm sit moderatum, ac medium ; siquidem hoc, Mensura ponitur omnium Temperamentorum.

C A P U T XXIII.

XXIX. in Galeno.

Signa Cordis Calidi.

T E X T U S.

(T. 35.) **C**alidioris igitur Cordis, ut admodum qui ei proprius est, atque conveniens, indicia quedam sunt inseparabilia ; & propria, magnitudo respirationis, & pulsus velocitas, & frequentia, & audacia, & ad actiones natura prompta. Quod si multum in caliditate excesserit, tunc ira præcipitatio est furibunda. Est autem his thorax hispidus, & præfert impetus, & quacumque hypochondriis partes proximiores. Magna verò ex parte calidi Cordis temperatura universum Corpus calidum reddit, nisi Hepar vehementius obstiterit. Dicemus autem paulo inferius totius Corporis indicia. (T. 36.) Est quidem & latitudo Thoracis caliditatis indicium, nisi & hic quoque Cerebrum plurimum obstiterit, quoniam ei magna ex parte spinalis medulla in magnitudine respondet ; tante verò erunt magnitudine vertebra, quanta & spinalis medulla, quare & spina universa. Constat verò Thorax ad eam Spine partem, que Metaphrenum, id est Dorsum dicitur, tanquam ad Carinam Navis. Quare necessario ejus longitudo aequabitur dorso : latitudo verò erit pro vertebrarum ratione, quando ad proportionem earum crassitudinis fuerit confixus. Cum verò cordis caliditas superans perflaverit, ac dilataverit in primo sui ortu thoracem, erit ejusdem caliditatis proportionem respondens. Quare cum Caput parvum, thorax autem latus extiterit, maximum hoc tibi fuerit Cordis caliditatis indicium : cum verò magno existente Capite parvus fuerit, propriissimum hoc

hoc erit cordis frigidioris signum: si vero Capiti fuerit proportione respondens, tunc aliis signis de Corde distingues, ex ipsius thoracis amplitudine nihil assumens.

P A R A P H R A S I S.

Quemadmodum in Temperaturis Cerebri distinguit Galenus Temperies in simplices, & compositas; pari nunc ratione, ut indicia singularum Cordis Tempericrum exactè traderet, signa Temperamenti Calidioris primò proponit.

Illius autem Indicia ad quatuor in universum revocat: videlicet ad Magnitudinem Respirationis, ad Pulsuum velocitatem, ac frequentiam, ad Audaciam, & ad Promptitudinem actionum: atque hæc inquit Signa esse inseparabilia, & propria. Indicat Cordis caliditatem Magnitudo Respirationis dupliciter. Primò, quia Magna Respiratio magnum Thoracem exigit, adeoque organa, Respirationi necessaria, ampliora: modò amplitudo, & magnitudo partium spirituum non nisi à calore potest haberi, adeoque in prima sui formatione demonstrat vim validam, ac efficacissimam fuisse. Secundò, ex amplitudine Thoracis arguitur calor vegetior in Corde, quoniam Vasa sanguinea Pulmonem perreptantia, lata quoque & multo, floridoque Sanguine referta esse oportuit; unde Caloris vigor, & spirituosæ substantiæ copia manifestè colligitur. Pulsuum velocitas, ac frequentia calorem pariter excedentem attestantur; si ve quòd ex his usus in Corde adauctus, ut putat Galenus, indicetur; si ve rationabilis, quia ubi velox, & creber pulsus fit, ibi quoque motus Sanguinis circumventis celeriore fieri necesse est: Ex velocitate autem, & frequentia motus Sanguinis, & Cordis tenuiores, puriores, & copiosiores Spiritus exurgunt, unde Calor vegetior fit, & vicissim exinde robur maximum in Corde, & partibus vitalibus excitatur. Implicitè autem continetur in velocitate, & frequentia Pulsus, magnitudo, & robur ejusdem cum ut plerumque utraque simul observetur. Audacia pariter indicat Calorem Cordis, & vitales regionis; quoniam illa à copia puritate, & mobilitate Spirituum, è puro, & tenui Sanguine procedentium, dependet. Conjungit autem cum Audacia Galenus promptitudinem Actionum, siquidem Ca-

lor agiles efficit actiones, & nedum reddit Homines Audaces, sed etiam citò exequentes, quæ sibi adhuc si difficilia sint, agenda proponunt. Hinc Arist. 3. *Ethic. c. 7.* Audacem inquit esse, qui in terribilibus rebus excellit, vultque videri fortis: quòd si præter excellentiam in terribilibus; promptitudinem in exequendo habeat sine timore, tunc nedum Audax, sed Fortis etiam dicitur.

Si præterea multum in caliditate Cor exceserit, id est si calidissimum fuerit, tunc signa excedentem hunc calorem attestantia erunt, furiosa quædam Iracundia, ac temeritas; Iracundia quidem, quæ cita, & facilis est ad irascendum propensis, quoniam ex nimio calore Sanguis acerrimus, & qui dicitur biliosus, evadit, adeoque promptè effervescent, & ex quacumque causa levi Iram concitans, quæ à Medicis definitur: *Ebullitio Sanguinis circa Cor.* Temeritas verò, quia citra formidinem, quodcumque terribile cum impetu irati aggrediuntur. Quamobrem Biliosi fiunt Iracundi, & Iracundi sunt biliosi, id est acri sanguine præditi.

Sed & ulterius his Thorax hispidus est, quoniam ubi calor abundat, ibi quoque suligo, pilorum materia multa elevatur, & in pilos extenditur, suggerentibus scilicet illam musculis Pectoris. Partes quoque hypochondriis proximiores, & circa septum transversum sitæ, id ipsum ostendent, ut potè pilis pariter refertæ, veluti spiritalibus partibus attinguntur.

Advertit tamen, & sana ratione, Galenus, à Cordis calida temperatura totum Corpus facile in calidam constitutionem inclinare; siquidem calor rotius Corporis à Sanguine provenit, & ubi is vividus, ac rutilans, à Corde procedens, cunctas Corporis partes pervadit, pari ratione istæ vidæ, ac calidæ observabuntur. Verùm addit, nisi *Hepar vehementius obsterit*: Nam, cum Hepar ex mente Galeni ponatur primum significationis organum, si fortasse vehementer obsteret, hoc est magno in temperie frigida afficeretur, possit illius fervorem plurimum contemperare. Vel congruentius, (Galeni sententiam in meliorem, & Anatomiz accommodatiorem sensum reducendo) dicas, posse Jecur remeantem Sanguinem infringere, & à partibus acris, suppuratis, aut biliosis ductis, peculiari sua constitutione, ac tenu-

ra non minimum repurgare, & repurgando obtundere.

Postremò addit aliud caloris excedentis indicium Galenus, desumptum à Thoracis amplitudine: etenim caloris est amplificare, & partes in prima sui generatione latiores reddere, nisi tamen Cerebrum plurimum obstitit: cujus rationem ipsemet desumit à Spinatæ medullæ magnitudine, ac proportione: *Tanta enim erunt magnitudine Vertebra, quanta est Spinalis Medulla; quare & Spina uniuersa. Configitur verò Thorax ad eam Spina partem, qua Metaphrenum, idest Dorsum dicitur, tanquam ad Carinam Navis: quare necessaria eius longitudo equabitur Dorsa: latitudo verò erit pro Vertebrae ratione, quando ad proportionem earum crassitudinis fuerit confixus.* Hæc Galenus. Ex quibus verbis deducitur, in primo partium ortu, ex copia materiei, unde Cerebrum, Spina, Vertebrae, & Costæ formantur, Thoracem posse construi latiore, etiam si Cor caliditate minimè prævaleat; siquidem magno Cerebro, & Capiti magna Spina naturaliter respondere debet; huic verò & dorsum, & Costæ proportionem similiter servabunt, idèdque Pectus amplum Capiti magno naturaliter adijungetur. Dictum est, naturaliter, nam si Corpus monstruosum sit, partes istæ poterunt non servare proportionem.

Ut insuper distinguat Galenus, num à calore Cordis, an à magnitudine Capitis, Thorax latior habeatur, subdit: si calor Cordis excesserit, ac Thoracem amplificaverit in prima sui formatione ex ingenito insitoque vigore, tunc proportione respondebit calor Cordis Cerebri caliditati. Quare cum Caput parvum, Thorax verò amplius extiterit maximum hoc erit Cordis calidioris indicium. At contra cum magnum fuerit Caput, Thorax verò parvus, erit hoc proprium Cordis frigidioris, idest minus calidi, signum. Si denique Caput proportione respondeat Thoraci, ab aliis indicibus Cordis temperatura deducetur, cum ex hoc fallax signum desumatur.

Quamvis autem Argenterius Galenum reprehendat in eo, quòd dixerit, Caput esse posse parvum in magno Thorace, cum nunquam id ipse expertus sit, nil penitus evincit, id equidem impossibile non est; quinimò non rarò accidit Caput parvum

latiori Thoraci superincumbere, & è converso; non tamen incongrua penitus magnitudine, ac proportione, sed solum respectiva.

CAPUT XXIV.

XXX. in Galeno.

Signa Cordis Frigidi.

T E X T U S.

(T.37.) **I**N frigidiorè verò de Corde pulsus minores existunt, quam modo Natura conveniat: non tamen necessario tardiores, vel rariores. Respiratio autem, si quidem tantò Thorax minor extiterit, quantò Cor frigidius, pulsibus erit proportionalis. Si vera major fuerit, quam pro frigiditatis quantitate, non minor est tantum, sed etiam tardior, & rariores. Tales autem timidi natura sunt, & sine audacia, & segnes, & nudum pectus habent. De eius verò parvitate distinguendum, ut diximus prius. Eodem modo & de totius Corporis caliditate.

P A R A P H R A S I S.

Oppositis indicibus inquit dignosci Cor à mediocri calore infra recedens: Pulsus enim sunt minores, quam sunt in Corde temperatè calido, non tamen, subdit, necessario esse tardiores, vel rariores, quoniam cum parvitate aliquando jungi potest tarditas, & raritas, quandoque verò eeleritas, & frequentia, ut ex tractatu de Pulsibus. Insuper si Thorax respondeat frigiditati Cordis, respiratio erit quoque proportionata pulsui, idest etiam parva. At si Thorax latior sit, fortasse ob Cerebri, & Spinæ, cum suis vertebrae, amplitudinem: Respiratio longè minor pulsui erit; quoniam amplitudo loci minuit indigentiam, ac usum novi aeris. Præterea, hac Cordis temperie præditi, timidi natura sunt, nec non segnes, & pectore glabri: quæ omnia à Sanguine hebetiori, minusque vivido, proveniunt. Atqui istiusmodi timor intelligitur illatus ex quacumque levi causa; etenim ex doctrina Aristotelis 3. *Esic. cap. 2.* & 6.

¶ 6. (a) Timidus dicitur, qui metuit ea, quæ timere non decet; vel qui meruit, quæ non oportet, vel non sicut oportet, vel quando non oportet. Compertum autem est ex Anarome, Meticulosos corde solito grandiori, laxiorique esse præditos, Fortes verò, & generolos, parvo, sed folido: in hoc enim Sanguis vegetior; in illo dilutior, vapidusque fit. Non dissimili ratione isti observantur etiam Segnes, & Glabri: quoniam ab effæto Sanguine, fuliginosa materia pilorum, crassior, vel elevari, & extendi, vel poros cutis pervadere nequit: quin & cutis ipsa laxa nimis est, & mollis, adeoque glabra, ut in Fæminis, & Eunuchis. Pectus denique erit angustum, eadem de causa, nisi tamen ex Cerebri, & Capitis mole, ac Spinæ, vertebrarumque magnitudine, latius habeatur, modo superius relato.

CAPUT XXV.

XXXI. in Gal.

Signa Cordis sicci.

T E X T U S.

(T. 38.) **C**or autem siccius, pulsus efficit duriores, & iram non promptam quidem, sed feram, & quæ non facile sedari queat, magnaque ex parte universum Corpus siccius existit, nisi Hepar obstiterit.

P A R A P H R A S I S.

IN Corde sicciori pulsus fient duriores: Homines minus iracundi erunt, nec tam facile ad iracundiam concitantur, iram tamen semel conceptam diutius sovent, & ferinam ferè conditionem emulantur. Totum Corpus siccius, ac durius ad tactum apparebit, unde Cutis, Fibræ, Carnes asperæ, duræ, & siccæ observabuntur, nisi tamen aliunde, & præsertim ab Hepate moderentur, repurgata scilicet plurimum parte illa sanguinis fellea; vel etiam inertiori reddita, aut segte-

gata nimium parte ejusdem crassiori, melancholica dicta, relicta parte serosa, & lymphica.

CAPUT XXVI.

XXXII. in Galeno.

Signa Cordis humidi,

T E X T U S.

(T. 39.) **C**ordis verò humidioris signa, pulsus molles, & mores ad iram quidem proclives, sed talem, quæ facile sedari possit, & universum Corpus humidius existit, nisi Hepar obstiterit. [T. 40.] Secundum vero conjugationem qualitatum primarum Cordis intemperatura ita se habent.

P A R A P H R A S I S.

Signa humidioris, & laxioris Cordis referuntur pulsus molles: propensio ad iram, sed talem, quæ facile sedetur: universi Corporis humida, mollisque constitutio, nisi Hepar obstiterit, modis nuper explicatis.

Difficultas solùm esse potest in eo, quòd Galenus dicat, humidius Cor proclive esse ad iram; cùm contrarium Ratio suadere videatur. Unde Argeperius, tanquam gravis erroris culpam, in Galenum, ut sui moris est, illud impingit. Verùm pro Galeno responderi potest, in humidiori Corde, sed simul etiam calido, iram excitari quoque posse, sed tale, quæ facile sedetur; quare sua natura licet non concitetur ad iram, si tamen fortasse aliqua ex causa ad illam provocetur, facile sedabile sit ad contradistinctionem antecedentis temperaturæ. Satis enim est ad iram promovendam sanguinis effervescencia, quæ ex prædicto calore juncto humiditati inferri potest, si præsertim à vehementi aliqua exteriori causa incitentur, & acuat.

Tandem Compositas temperierum conjugationes deinceps se velle referre insinuat Galenus, quarum indicia, ex cognitis Simplicibus, facillimè deducuntur, ut ex sequentibus Capitibus.

CA-

¶ a.) V. etiam Aristotelem lib. de juven. & senect. c. 15.

CAPUT XXVII

XXXIII. In Galeno.

Signa Cordis calidi, & sicci.

TEXTUS.

Calidi, & sicci Cordis pulsus duri sunt, & magni, & veloces, & frequentes, & respirationes magna, & veloces, & frequentes, & multo magis ad velocitatem, ac frequentiam vergunt, thorace Cordi non aucto proportionaliter: Hi vero praecunctis peccatis habent maxime hirsutum, & hypochondria. Ad actiones autem prompti sunt, & iracundi, & celeres, & impudentes, & mores tyrannicos habent: etenim sunt in iram precipites, non facile vero placabiles. De totius autem Corporis temperatura, & Thoracis amplitudine, his, quae ante diximus, proportionaliter est distinguendum.

PARAPHRASIS.

Compositatum Cordis temperierum indicia in posterum relaturus Galenus eodem, quo supra ordine, initium facit à Temperamento calidiori, & sicciori; atque ad illius dignotionem sex genera signorum proponit, nempe pulsus duros, magnos, veloces, & frequentes: itemque respirationes magnas, veloces, & crebras: peccus, & hypochondria hirsuta: promptitudinem ad actiones, iracundiam, impudentiam, & mores tyrannicos: proclivitatem ad furorem, non facile placabilem: denique totius Corporis calidam, siccamque constitutionem, cum Thoracis amplitudine; nisi tamen Jecur ex parte obstiterit, quo modo supra dictum est.

Primo itaque Pulsus duri, magni, veloces, & frequentes Cor calidum siccum ostendunt: durities enim à siccitate; magnitudo vero, velocitas, & frequentia à caliditate provenit, eò quòd arguat Sanguinem floridum, renuem, & Spiritibus scitentem.

Secundò, Respiratio magna, velox, & crebra eadem ratione contingit, cum Pulmo cogatur saepius suas expansiones repetere, atque novi aeris ingressum, & veteris egressum admittere, juxta Thoracis amplitudinem.

Tertio, Peccus, & Hypochondria sunt hirsuta, quoniam à Sanguine abundantiori, tenuiorique, multa fuliginosa materia elevatur, unde evenit hirsutitas.

Quarto, Actionum promptitudo; siquidem ex superius traditis, calor actiones agiliores efficit, eòque magis, si cum siccitate conjunctus sit, idest, si Sanguis acrior fuerit.

Quinto, tales sunt iracundi, & impudentes: exacuitur enim, non retunditur calor, cum sanguis multo glutine non abundat, sed potius acritate aliquatenus inficitur, & exasperatur: unde istinedum maxima cum audacia operantur, sed impudenter etiam quodcumque adhuc arduum moliantur. Habent pariter mores tyrannicos, idest sunt crudeles, immisericordes, audaces, impii, temerarii, & cunctorum contemptores; quamobrem faciles sunt ad iram, & difficulter admodum placabiles: Sanguis etenim in his acer, inflammabilis, & billosus est; ideoque ad furorem proclives homines reddit.

Denique totum Corpus calidum, siccumque observabitur, quia tantus est in cunctas partes Cordis, & Sanguinis inde fluentis delatus vigor, ut ad illius habitudinem Corpus universum pariformiter afficiatur, & excandescat, transfuso niturum quaquaverum subinde sanguine aequaliter fervidiori. His plerumque Thoracis amplitudo eadem de causa jungitur, nisi Spinæ, & Dorsu vitio, aliter ex prima generatione contigerit, ut superius dictum: quod tamen rarissimum est, veluti ferè monstruosum.

CAPUT XXXVIII.

XXXIV. In Galeno.

Signa Cordis calidi, & humidii.

TEXTUS.

(T. 41.) **S**I vero caliditas una cum humiditate dominabitur minus quidem his, quos antea diximus, hi sunt hirsuti, ad actiones vero nihilominus prompti, non tamen ferus est animus, sed ad iram proclivis tantummodo. Pulsus vero magni, ac moles, veloces, & frequentes

exi-

existunt; & respiratio, cum Thorax Cordi fuerit proportionalis, eandem pulsibus formam servabit. Si vero minor existit, tanto illis velocior erit, & frequentior, quanto & Thorax minor extiterit. Si autem multa facta fuerit everfio in temperatura, ac s' hoc presertim in humiditate contigerit, preter ea, qua diximus, contingent etiam ex putredine morbi his, qui in ipsis fuerint, humoribus corruptis, ac putrefactis. Expirationes autem majores sunt, ac velociores inspirationibus, & submisso arterie in pulsibus veloc.

PARAPHRASIS.

Quoniam humiditas, contraria qualitas siccitati ponitur, idcirco cum jungitur calori, vires illius, & effectus aliquamularem remittit, qui à siccitate plurimum exacuuntur. Hinc Galenus hoc Capite omnia Signa in calido, & sicco Corde memorata, mitiorem conditionem referre docet in calida, humidaque Cordis temperatura. Et quidem, qui ejusmodi constitutione præditi sunt, minus hirsuti, & ad actiones minus prompti observantur: Animus non tam ferus, & immitis est, licet proclivis ad iram, causa caliditatis. Pulsus sunt quidem magni, sed non duri, quin potius molles respectivè. Respiratio item, si proportionem, sin secus, vel velocior, vel tardior pro ratione. Sunt præterea isti morbis ex putredine progigni creditis obnoxii: quoniam putredo à calore in humido excitari putatur; id quod potissimum accidet, cum humiditas prævalentior fuerit; tunc siquidem non benè à calore, vitalium operationum moderatote, dirigitur: quamobrem, & expirationes majores erunt inspirationibus, & submissiones, seu Systolæ Arteriarum, pari ratione velociores, fuliginibus, seu vaporibus, ex sanguine elatis, ad id impellentibus. Atqui hæc juxta ea, quæ nuper dicta sunt, facillimè quoque patefiunt.

CAPUT XXIX.

XXXV. in Galeno.

Signa Cordis humidi, & frigidi.

TEXTUS

(T.42.) **H**umidioris vero, & frigidioris Cordis, pulsus quidem molles: moribus autem nequaquam audaces, sed timidi, & segnes existunt. Tales etiam glabrum pectus habent; minimeque iram venient, sicuti & ad iram non admodum sunt prompti. Quæ vero ad Thoracem, & universum attinent Corpus, distinguere oportet, sicut ea, quæ antea diximus.

PARAPHRASIS.

Huic intemperiei pulsus molles accidunt, in moribus timiditas, & segnities, in pectore glabrities, difficultas ad irascendum, & cætera ad corpus pertinentia frigidam, humidamque habitudinem ostendent; unde tactus mollis, frigidus, humidusque erit: quæ omnia ex pluries repetitis manifestissima sunt.

CAPUT XXX.

XXXVI. in Galeno.

Signa Cordis frigidi, & sicci.

TEXTUS.

(T.43.) **F**rigidius vero Cor, & siccius, pulsus quidem duros reddit, & parvos, respiracionem autem, si quidem thorax parvitate Cordis frigiditat: proportionalem habuerit, moderatam: si vero major extiterit, raram, ac tardam. Hi vero præ omnibus minimè ad irascendum prompti, cum autem coacti fuerint irasci quibusdam, retinent iram. Habent autem maximè omnium nudum pilis pectus. De parvitate autem thoracis, ac præterea totius Corporis frigiditate similiter distinguendum. Unum illud commune in hisce omnibus memoria repetentibus; quod quacumque de moribus sive nunc, sive quovis alio sermone

explicata sunt, ad temperaturæ cognitionem, non de probis moribus, aut vitiosis, qui ex philosophia hominibus adveniunt, sed de insitis unicuique, ac naturalibus, à nobis sunt exposita.

PARAPHRASIS.

PUllus in his duri sunt, & parvi: duri quidem ratione siccitatis, seu penuriae substantiæ glutinosæ sanguinis; parvi verò ratione frigiditatis, seu sanguinis hebetioris: Respiratio erit moderata, si Thorax proportionatus fuerit; si verò major extiterit, tarda, parva, & rara erit: ad iram nulla, vel levissima aderit proclivitas repugnante, scilicet Cordis, & Sanguinis habitudine; ac verò ea semel concepta, poterit diutius perdurare, quoniam à consistentia sanguinis passionis tenacitatem adipiscuntur, & Cordi intimis inhaerent: **P**ecus: nudum pilis: nam deficiente parte videri motis, nec fuligo, si qua est, extenuari potest, nec per poros cutis expandi. Denique Thorax parvus, & angustus erit, totumque Corpus frigidum tactui apparebit, ab effectu sanguinis conditione.

Ad calcem hujus Capituli advertit Galenus, signa hæc intelligenda esse naturaliter, & præsertim eorum, quæ ad mores pertinent; unde inquit, *quod quæcumque de moribus, sive nunc, sive quovis alio sermone explicata sunt ad Temperaturæ cognitionem, non de probis moribus, aut vitiosis, qui ex Philosophia hominibus adveniunt, sed de insitis unicuique, ac naturalibus à nobis sunt exposita.* Ex quibus verbis colligitur, illos animi mores Temperaturæ indicare, qui insiti à Natura sunt, & non ob bonam eam Philosophiæ partem, quæ Ethica dicitur, acquisiti, vel etiam ob consuetudinem, conversationemque assiduum cum hominibus morigeratis habitam. Sic plurimi natura iracundi, temerarii, & impudentes, ob Religionem, studium Philosophiæ, Sanctorum Patrum, & Moralium Librorum lectionem, mites, benigni, misericordes, & verecundi evaserunt; quemadmodum inter Ethnicos, de Socrate, & Hippocrate referunt Historici. Et hæcenus de Temperamentis Cordis.

CAPUT XXXI.

XXXVII. in Galeno.

Signa Calidi Hepatis.

TEXTUS.

(T. 44.) **H**epatis validioris indicia, Venarum latitudo, flava bilis abundantior; in consistenti vero ac acrociama atra: calidior ipsi Sanguis, atque admodum ratione Corpus univcrsum, nisi obficerit Cor. His venter, & hypochondria hirsuta.

PARAPHRASIS.

QUoniam superius Inter partes Principes Hepar retulerat Galenus, illius propterea nunc naturales intemperaturas, cum excessu unius, vel duarum qualitarum eodem ordine, ac de Corde dictum est, considerat, & examinat. Primum autem Signum validioris Hepatis inquit esse venarum latitudinem: secundum rufæ bilis abundantiam, atque in ætate consistenti bilis atræ copiam: tertium sanguinem calidiorum, ejusque ratione corpus univcrsum ad calidum inclinare: ventrem denique, & hypochondria hirsuta fieri. Quæ signa licet apud alios Expositores non leves patiantur difficultates, facillimè tamen à Nobis diluuntur. Et quidem primò venarum latitudo ex præactis rudimentis, & partium primigeniarum flammibus oriunda, tractu temporis apparentior fit in Hepate, quod principium implantationis, seu radicationis illarum tantummodo est; quoniam ramuli omnes ex extremis ad intimas partes perrepantes, pro usu circulationis sanguinis, semper, ac semper versus Hepar tendentes amplificentur ut ibidem Sanguis à sulphureis, & acris partibus in cysti-fellea collectis; repurgatus in Cor vergat, diathesi, & crassi puriori positus. Hinc secundò bilis rufa, seu flava, ex repurgamento Sanguinis in cysti colligitur, ut etiam ab eodem Galeno dicitur 2. de natural. facult. cap. 9. quin aliquando etiam abundantior fit, citra caloris excessum, ut in puellis benè valentibus; & non rarè in cadaveribus Cachexia, aut Hydrope defunctis

sanctis comperrum est: Verumtamen re-
purgatio ista fellei humoris, si non suffi-
cienter, aut malè fiat, inæmperies calida
in Jecore exorietur. Terrid, licet Hepar
sanguificationis organum non sit, quia ta-
men major, ac manifestior ejuscemodi im-
puritatum repurgatio in illo fit, propterea
à mala, vel bona eorundem secretionone,
totius etiam Corporis habitudo bona, vel
mala proficisci potest, ut & Ventris, &
hypochondriorum constitutio ex prompta,
& facilè, aut inepta, & difficili, iis in par-
tibus, transpiratione. Quæ omnia rectè
consideranti palàm fient.

CAPUT XXXII.

XXXVIII. in Galeno.

Signa Hepatis frigidi.

TEXTUS.

(T.45.) **F**rigidioris vero, angustia vena-
rum, pituita abundantior, san-
guis frigidior, & totius Corporis habitus,
nisi à Cordè calefiat. Venter illis glaber est,
atque hypochondria.

PARAPHRASIS.

AB opposito, frigidioris Hepatis signa
sunt, angustia venarum, pituita a-
bundantior, Sanguis frigidior, & totius
Corporis habitus. similiter ad frigidam in-
clinans, nisi tamen à Cordè calorem equi-
valentem suscipiat. Venter deinum glaber
est, una cum hypochondriis. Et quidem
omnium istorum ratio in promptu redde-
tur, quia à mala Hepatis constitutione re-
purgatorium fellei humoris, tum cetero-
rum excrementorum conveniens secretio
non fit, unde Sanguis minus floridus, imò
potius ferolus, ac pituitosus emergit, to-
tiusque etiam Corporis habitudo, ipsius
sanguinis habitudinem, consequetur: cum-
que fuliginosa materia pilorum, at deficiat,
aut inepta subindè reddita, extrahit, at-
que in pilos commutari nequeat, glaber
venter cum hypochondriis observabitur.

CAPUT XXXIII.

XXXIX. in Galeno.

Signa Hepatis sicci.

TEXTUS.

(T.46.) **S**iccioris autem, sanguis quidem
crassior, & minime abundans,
vena dariores, & totius Corporis habitus
sicciior.

PARAPHRASIS.

Siccioris verò temperiei indicia erunt,
sanguis crassior, & consistensior, qui
nimirum a corem aliquem contraxit; erit-
que modicus: cum angustia, & daritie ve-
narum: unde etiam totius Corporis habitus
in eandem constitutionem inclinabit.

CAPUT XXXIV.

XL. in Galeno.

Signa Hepatis humidi.

TEXTUS.

(T.47.) **H**umidioris autem, sanguis qui-
dem abundantior, atque hu-
midior, vene autem molliores. Ita vero &
universum Corpus, nisi partes, ad Cor at-
tinentes, obstiterint.

PARAPHRASIS.

AT Sanguis in humidiori temperatura:
Jecoris, erit quidem abundantior,
sed ferosior; venæ exinde molliores obser-
vabuntur, quin & partes cunctæ Corporis.
nimia ferositate scætescentes, tumidæ, & obe-
sæ fient, nisi ex adverso cor obstiterit; id
est nisi Cor præcellentis sua virtute tantam
ferositatem moderetur, & emendet, pek-
iteratas sanguinis circuitiones, aut dia-
phoresi, aut diuresi promotæ.

CAPUT XXXV.

XLI. in Galeno.

Signa calidi, & sicci Hepatis.

TEXTUS.

(T. 48.) **C**alidiori vero simul, ac sicci-
oris Hepatis indicia, hypo-
chondria plurimum hispida, Sanguis crassior
simul, ac siccior. (sal. paucior.) flava bilis plu-
rima est: consistente autem astate, & atra;
venarum autem latitudo, & durities. Sic ve-
ro & universum Corpus se habet: nam qua
ex corde caliditas originem habet, potest ob-
stondere eam, qua ab Hepate nascitur, frigi-
ditatem, sicuti & frigiditas caliditatem:
siccitatem vero non potest humiditas Cor ad
contrarium habitum transferre. Media ve-
ro inter has, qua dicta sunt, ea, qua ab Hepate
humiditas oritur. Magis enim à Cordis
siccitate superatur, quam siccitas ab humidi-
tate: minus autem à caliditate: adhuc vero
multo minus frigiditate. Hac enim inter o-
mnes qualitates, qua ob Hepate eveniunt, fa-
cillimè vincitur. Liqueat autem, quod cum in
unum convenerint utriusque principii tempe-
raturae, totum exquisitè secundum illas afficitur
corpus, paulo vero inferius ipsius descen-
tur indicia.

PARAPHRASIS.

Cum simul siccitas calori jungitur, &
utrumque in excessu est, hypochon-
dria plurimum hispida observabuntur, ob
fuliginum inde prodeuntium multitudinem
crassior simul, & consistentior, seu fibriosior
Sanguis fiet, quin & bilis flava multum in
illo exuperabit, à Sanguine pariter acriori
reddito, praesertim in juventute; in aetate
consistenti verò atra evadet, absumptis per-
petim per circuitum Sanguinis ferosioribus
partibus Venae late apparebunt, eruntque ad
tactum durae, eandem ob causam. Et demum
Corpus universum consimilem patietur in-
temperaturam, nisi aliundè contempere-
tur, quod planè difficilium; siquidem à Cor-
de nil tale quid suggeri poterit, quòd Hepatis
Temperaturam calidam siccam corrigere
valeat, nisi solùm partes chyli nondum
exactè elaboratae eo deferantur.

CAPUT XXXVI.

XLII. in Galeno.

Signa Hepatis calidi, & humididi.

TEXTUS.

(T. 49.) **H**umidius autem, ac simul cal-
idius Hepar, minus quidem
quam calidius, & siccus, hypochondria
reddit hispida. Plurimum vero sanguinis, &
venas amplas, habitumque calidiores, at-
que humidiores facit, nisi obstiterit Cor.
Si vero amplius in ambabus qualitatibus à
Natura modo recedat, à morbis, qui ex pu-
tredine, ac visiosis humoribus fiunt, facillimè
capitur: adhuc autem magis, si plurimum
augeatur humiditas, caliditas vero non ita.
Si autem contra, parum quidem humiditas
crescat, plurimum vero caliditas, minimè
visiosis humoribus laborant.

PARAPHRASIS.

Sunt in his etiam hypochondria hispida;
sed minus, causa humiditatis, seu fer-
osioris sanguinis. Sanguis ipse item ob ean-
dem rationem abundantior, & venae am-
pliores, mollioresque, totumque Corpus e-
dem pariter temperamento erit affectum,
nisi Cor allunde obstiterit, tenuioremque,
puriozemque sanguinem reddendo. Erunt
insuper tali temperie praediti obnoxii mor-
bis ex putredine, quae à calore in humido
excitari dicitur, praesertim si humidum glu-
ten in sanguine praevulerit, quod sanè ex
indebita fermentatione, allqua de causa
commotum, facillimè in corruptionem
vergit. At verò calore humiditatem mo-
derante, hoc est coercito glutine à parte
sanguinis vividiori, secus accidet.

CAPUT XXXVII.

XLIII. in Galeno.

Signa Hepatis humididi, & frigidi.

TEXTUS.

(T. 50.) **H**umidius autem, & frigi-
dus Hepar habet hypo-
chondria glabra, sanguinem vero ad pitui-
tiam

de naturam accedentem generat, cum venarum angustia: sic & reliquum afficit Corpus, nisi à Corde ad contrariam naturam transferatur.

P A R A P H R A S I S.

OB excessum humiditatis, & frigiditatis, seu texturæ laxioris in Jecore, hypochondria glabra erunt, sanguis pituitosus, multo scilicet sero repletus observabitur, à serosis hisce partibus non bene repurgatus. Venæ erunt angustæ, & universum Corpus ex præfatis causis ad frigidum, humidumque inclinabit; nisi Cor iteratis circuituionibus serosum sanguinem in meliorem crassim non reduxerit, ejusque defectui non opituletur. Singula patent ex dictis.

C A P U T XXXVIII.

XLIV. In Galeno.

Signa Hepatis frigidi, & sicc.

T E X T U S.

(T. 51.) **F**rigidius autem, & siccus Hepar cum paucò sanguine; & venarum angustia efficit Corpus, atque frigidius, & hypochondria glabra, nisi & hic Cor dominetur.

P A R A P H R A S I S.

Siccitas frigiditati consociata Sanguinem indicat patciorem, & venarum angustiam, totumque Corpus frigidius observabitur; immò ad tactum durius; quare & hypochondria glabra erunt, magis, minusve, prout alterutrum ex his prævaluerit; si tamen à præcellentem Cordis temperamento ejus imbecillitas correctæ non fuerit; ut mox dictum.

C A P U T XXXIX.

XLV. in Galeno.

Signa calida, frigida, humida, & sicca. Temperatura Testiculorum.

T E X T U S.

(T. 52.) **T**emperatura verò Testiculorum, calida quidem ad Venerem proclivis, & masculorum, generatrix, & sæcunda, celerrimæque genitales partes obsepit pilis; simul autem & circumjacentes attingit partes: frigidior verò contraria efficit. Et humida quidem multo, & humido semine abundat: sicca paucum, & modicè crassum generat semen.

P A R A P H R A S I S.

Sicut de Cerebro, Corde, & Hepate, ita nunc de Testibus, eorumque temperaturis, primò simplicibus, deindè compositis, agere prosequitur Galenus. Et calidæ quidem Temperiei indicia esse ait, proclivitatem ad Venerem, vim Seminis masculorum generatricem, maximèque sæcundam: Celerrimè quoque genitales partes pilis circumsepiti, ut & alias partes circumjacentes. Si verò Testium Temperatura frigidior sit, prædicta signa opposito modo se habebunt; nam & Semen infecundum, ineptum, ac impotens ad Venerem excitandam: & si quæ fortassis, generatio exinde habeatur, potiùs erit sæmellarum, & partuum imbecillium. Partes item circa pubem, & genitalia, vel omninò glabra apparebunt, vel tardè admodum, & pauci pili generabuntur.

In humida Temperatura, semen multum quidem erit, sed fluidum, aquosum, & inert, generationique ineptum. In sicca demum paucum, & modicè consistens, aut crassum. Hæc namque laxam, mollem, ac debilem Testium texturam, & constitutionem consequuntur, vel exsuccam, siccam, spissam, & duram.

CAPUT XL.

XLVI. in Galeno.

Signa calida, & sicca Temperatura Testicularum.

TEXTUS.

(T. 53.) **C**alidior verò, ac siccior, & crassissimum semen habet, & fecundissima est, ac celerrimè ab initio proterius ad coitum excitat animal. Sed & his genitales partes citissimè hispide fiunt, atque omnes, qua circumstant, supra quidem usque ad regiones, qua ad umbilicum sunt: infra verò usque ad media femora. Petulca est, & ad libidinem prona. hujuscemodi temperatura; statim verò satiatur, & si cogatur, offenditur.

PARAPHRASIS.

In calidiori, & sicciori temperatura Testium; semen erit: valdè crassum, absumpta nimirum superflua humiditate, erit etiam fecundissimum, quoniam tenujum, seu spirituosarum partium ferax; unde ad Venerem maxima proclivitas, atque ad coitum celerrima commotio. Genitalia citò pubescunt, nec non circumstantes partes ad umbilicum usque, & ad femora, pari modo pilis erunt obiectæ. At verò quamvis ejulmodi Corpora salaciora sint, non tamen repetitas seminis, effusiones sufferre possunt, quinimò ab illis maximè læduntur; tum quia semen licèt fecundum, acre, & spirituosum sit, paucum tamen est: tum quia in his spiritus, qui valdè tenues sunt, facili negotio resolvuntur, & evanescent, unde languor universalis subsequitur.

CAPUT XLI.

XLVII. in Galeno.

Signa calida, & humida Temperatura Testicularum.

TEXTUS.

T. 54.) **S**i autem caliditas humiditati conjungatur, hirsuti quidem

tales minus, plus verò semine abundant, non tamen plus cæteris appetunt, sed minori detrimento præter modum Veneris indulgent, Quod si satis excreverint, & caliditas, & humiditas, non sine detrimento à veneris abstinent.

PARAPHRASIS.

Hierunt minus in pudendis hirsuti, plurimo tamen Semine abundant, sed terosiori, unde non plus cæteris Venerem appetent, & si aliquando concubitus repellant, minus offendentur. Si verò caliditas, & humiditas seminis multum excedant, non sine detrimento poterunt ab usu Veneris abstinere. Detrimenta autem à nimia Veneris abstinencia retulit Galenus 6. de loc. aff. cap. 5. Capitis gravitatem, cibi fastidium, febris periculum, diminutam Ventriculi coctionem, torporem corporis, & facilem timorem. His etiam addit in fœminis passiones hystericas, & perfocaciones uterinas, & quandoque etiam furores.

CAPUT XLII.

XLVIII. in Galeno,

Signa frigida, & humida Temperatura Testicularum.

TEXTUS.

(T. 55.) **S**i verò frigidiorum, & humidiorum rem temperaturam Testiculi habuerint, partes circumpositæ glabræ sunt, & tardè rem venericam exercere incipiunt, neque prona ad actum hujusmodi sunt. Aquosum verò, & tenue ipsis est semen, & parum fecundum, & saminarum generativum, vel omninò non generans.

PARAPHRASIS.

Prævalente frigiditate, & humiditate in Testibus, idest Semine non tam vegeto existentes, partes circumpositæ glabræ sunt, & tardè rem venericam persentiscunt; & non nisi in Adolescentia, aut etiam Juventute, cum jam semen spirituosius evaserit, ad eandem concitantur; hæbescunt pariter in veneris

reis actibus, & aquosum, ac tenue, debileque semen gignunt, ideoque vel infecundum, vel foeminarum generativum. Ratio petenda ex dictis.

CAPUT XLIII.

XLIX. in Galeno.

Signa frigida, & sicca Temperaturae Testicolarum.

T E X T U S.

(T. 56.) **F**rigidior verò, & siccior Temperatura similis quidem in reliquis est antedicta, crassius verò in ipsa semen existit, atque omnino paucum.

B A R A P H A S I S.

Conveniunt Signa hujus temperie cum signis antecedentis; solum differunt in duobus. Primum, quod in sicca, frigidaque temperie crassius semen erit. Secundum, quod omnino paucum. Cæterum in utrisque pudendæ partes sunt sine pilis, tardè semen emittunt, & tardè ad coitum proritantur, ac denique si quæ generatio exinde sequitur, foeminarum potius, quàm masculorum erit. Verùm in hoc attendenda potius partium in Ovo muliebri præjacentium dispositio: nam organorum prima veluti stamina, quæ masculum præsertim à femina distinguunt, multo antea præjecta ici debent, ex alibi traditis. Et de temperamentis Testium hæcenus.

CAPUT XLIV.

L. in Galeno.

De habitu totius Corporis.

T E X T U S.

(T. 57.) **T**otius autem Corporis habitus, diximus & superius, quomodo & Hepatis, & cordis naturam sequatur ei autem magis assimilatur, quod unam aliquam ex primis qualitatibus præsentio-

rem habuit, quas & effectivas appellant. Totius verò Corporis habitus in illis maxime dicitur partibus, quæ prima oculis subjiciuntur. Sunt verò hæc musculi, qui omnia ambiunt ossa, carnes quædam compositæ ex prima, & simplici carne, & præterea fibris, quibus innascuntur; Propria enim musculorum substantia his duobus constat: quæ verò ad ipsos vasa pertingunt, veluti rivus quidam sunt, qui non eorum substantiam complent, sed eis subministrant, ut in vita permaneant. (T. 58.) Dicuntur igitur & horum temperatura indicia in bene temperata habitatione: nam quæ malè temperata sunt, cutem permittunt ex seipsis formantes, & quædam ex indicibus corrumpunt. Ita & in bene temperata regione si quis se tempore æstatis nudum Soli exposuerit, permittabit indicia, quæ ex colore, & duritie, & mollitie sumuntur. Si verò quemadmodum bonæ temperie obtinet locus, ita & ipse bene temperato vitæ usus fuerit, ut qui neque se nudum singulis diebus in Sole plurimum torrefaciat, neque sicuti plerique more puellarum continue in umbra degat; hic certa, atque exquisita temperatura indicia præferet. Tanquam igitur de hoc futuro sermone nunc ad ipsum accedemus.

P A R A P H R A S I S.

Post Principalium partium Temperaturas per propria signa investigatas, pergit nunc Galenus tradere indicia, quibus dignoscere valeamus totius Corporis habitum, seu universalem Corporis constitutionem; atque unico Capite completitur, tam quæ ad habitum Corporis constituentium necessaria sunt, quàm etiam documenta quædam quam maxime adhortanda, pro distinctione signorum diversum Corporis habitum attestantium.

Primum autem repetit, quod antea notaverat, nimirum ex temperaturis partium principalium haberi quoque totius Corporis habitudinem, cum ex calido, vel frigido Corde, aut Jecore, subindeque simul Sanguine, pariformiter affecto, universum Corpus calidum pariter, vel frigidum exoritur. Deinde verò edocet Corporis habitum in iis maxime partibus consistere; quæ primæ oculis subjiciuntur, ut sunt musculi, ossibus circumpositi, &

E. 4: car-

carne quæcumque aliæ, sua peculiari substantia dotata, suisque fibris intertextæ, quæ duo propriè carniùm; & musculorum substantiam efformant. Venæ verò, Arteriæ, & Nervi, ductus potiùs, seu, ut ipsemet Galenus loquitur, rivi sunt, unde alimentum, & spiritus illis communicatur, ut in vita persistant; & conserventur.

His in genere præanimadversis, admet deinde, duas condiciones prærequiri ad internoscendas totius Corporis temperaturas, tam in seipsis consideratas, quam ab aliis distinctas. Prima est, ut Habitatio temperata sit: nam plurimum externa Cutis, atque ad eò Corporis habitus, ab ambiente Aere permutari potest, ut propterea pro vario Aeris incolatu, varius habitus, & cutis constitutio diversa habeatur, alba nimirum, rubra, vel nigra, & si ve mollis, si ve dura, & aspera. Hinc idem Galenus 2. de Temperam, cap. 6. & 3. Aphorif. comment. 14. inquit, Germanos; habitantes regiones Septentrionales, & frigidas, & Æthiopes incolentes regiones Meridionales calidissimas, partes extrinsecas, & cutaneas, dissimiles plurimum partibus internis, & principalibus habere; quippè Germani albicant cute, & frigent exterius, cum tamen interiùs æstuent, & rubeant: contra Æthiopes, licet exterius temperaturam calidissimam præ nigro mentiantur, intrinsecus tamen calor elanguet, & partes emollit, ut notavit etiam Aristoteles lib. de longitudine, & brevitate vite. Quamobrem nisi habitatio temperata sit, indicia, quæ hic asferuntur, haud congruent veritati, cum aliunde haberi possint, quam à propria cujusque Corporis temperatura. Secunda conditio est, ut signa indicantia musculorum, & totius Corporis habitus intemperies, conformentur etiam Regioni. Cum enim illa desumantur à duritie, mollietate, colore, & similibus, quæ valdè immutari solent à situ, & à peculiari quadam loci constitutione, montana, vel campestris, maritima, vel palustris; propterea nisi Regiones ipsæ temperatæ sint, prædictorum signorum notitia confundetur. Hinc sub eodem climate habitantes plerumque variant in habitu corporis, & cure, non aliunde, nisi quia aliqui ad maris oras, alii ad montium cacumina, alii juxta paludes, aut lacunas degunt. Sed

& his adjici quoque possunt, usus in victu varius, expositio Corporis ambienti diverso, atque differens exercitatio, pro Artium factivarum diversitate: *Quemadmodum*; subdit Galenus, *bonam temperiem obtinet locus, ita & ipse bene temperato victu usus fuerit, ut qui neque se nudum singulis diebus in Sole plurimum torrefaciat, neque sicuti plerique, more puellarum, continue in umbra degat, hic certa, atque exquisita Temperatura indicia præferet.* Id equidem hic Neapoli Nos experimur in his, qui loca ad oras maritimas incolunt, longè in habitu Corporis, & colore differantibus ab aliis, qui juxta colles sunt; minùsque a Sole perculsi.

His conditionibus addit tertiam Sanctorius desumptam ab Hippocrate 1. de Humoribus tex. 1. quòd ab Humorum efflorescentia, atque ad cutim depositione, nulla alteratio habeatur; nam quando humores effervescent, vel ad cutim deponuntur non leviter turbantur indicia prædictarum temperierum. Sic flavescit cutis, cum ad habitum Corporis bilis diffunditur, potissimum ex Ira; pallor verò ex Amore, rubet ex Verecundia, livescit ex Timore, ac Mœstitia, & sic de aliis.

At quænam sint, aut dici possint, Temperatæ Regiones? Quisque propriam Patriam præfert, & miris laudibus extollit: Græci Græciam, & Quartum Clima prætulerunt, ut Aristoteles 2. meteor. summ. 2. cap. 2. & Galenus 2. de San. tuenda cap. 7. inhærens Hippocrati. Averroes cum aliis Quintum Clima Temperatum esse dixit, sub quo illius Patria continebatur. Manardus verò, quia Ferraricenis, Sextum Clima, sub quo Ferraria est, temperatius arbitratur lib. 7. epistol. epist. 1. Albertus Magnus Septimum, quoniam sub illo Ratisbona ejus Patria. Unde quilibet proprias Regiones temperatas facit, non tam ratione, quam affectu. At si Telluris divisioni ab Astronomis, & Geographis in Climata distributæ standum est, procul dubio temperatas Regiones eas appellabimus; quæ non multùm à Solis Circulo, seu Ecliptica Zodiaci, elongantur, quamobrem exceptis iis, quæ ad Polum Arcticum, aut Antarcticum proximè sitæ sunt, reliquas omnes pro rata sua, & comparatè ad Habitatores, Temperatas dicere non verebimur; dummodo
Mariâ,

Maria, Montes, Flumina, Stagna, Mephites, aut fossilium Fodinæ, illas non perturbent, & halitibus, aut vaporibus, per peculiare, aut irregulares ventos, non coinquent. Et quamvis crediderit Aristoteles Regiones sub Zona torrida positas, non solum intemperatissimas, & excedenter calidas, verum etiam inhabitabiles esse; nuperis tamen observationibus illorum, qui eas partes perlustrarunt, innotuit, & maximè temperatas eas esse, & commodè etiam habitabiles: Ibi enim perpetuum ferè est Æquinoctium, quo æstus dici à noctibus quoddecim circiter horarum, plurimum temperatur: pluviz etiam abundantissimæ sunt, (si Ægypti partem tantummodò excipias) & irriguis fluviorum Aquis Tellus affluenter irrigatur, ventique frigidi, suaviter persflantes, Aerem quoque temperant, unde Solares radii adhuc perpendiculariter incidentes quam maximè infringuntur; quamobrem tantus calor, quantum à Aristotele se fingebatur, nullus ibi viget.

CAPUT XLV.

LI. in Galeno.

Signa moderata Temperatura.

TEXTUS.

(T. 59.) **M**oderata temperatura indicia secundum totum Animalis habitum. Color quidem ex rubro, & albo commixtus, capilli verò flavi, & ut plurimum mediocriter crispī. Carnositatis autem mediocritas in qualitate, & quantitate: medium est enim exquisitè huiuscemodi Corpus inter omnes excessus, ut qui ad ipsum dicantur, & intelligantur: Nam, & crassum Corpus ad hoc comparatum dicitur crassum, & tenue ad hoc eodem modo, & carnosum, & macilentum, & pingue, & durum, & molle, & hispidum, & glabrum. Nullum igitur horum Corpus est mediocritatem habens, sed qualis Polycteti Regula ad summum totius pervenit mediocritatis, adeo ut neque tangens molle videatur, neque durum, neque calidum, neque frigidum, inspicientibus verò neque hirsutum, neque glabrum, neque crassum, neque tenue, aut aliquam aliam habens immoderationem.

PARAPHRASIS.

Indicia moderatam temperiem in habitu Corporis attestantia, tria hoc loco recensentur à Galeno. Primum, color cutis, ex albo, & rubro commixtus, quoniam Cutis, sua natura, ex una parte albicat, quia membranacea, ex altera rubet à sanguine illam irrigante, Secundum est, Capillitium flavum, & ut plurimum mediocriter crispum, de quo signo plura alibi retulimus. Tertium, carnositatis mediocritas in quantitate, & qualitate. Sed quid intelligat per *mediocritatem Carnositatis in qualitate, & quantitate*? clarè deducitur ex I. de usu partium cap. 9. & ex I. de naturali facult. cap. 6. nam pro *Carnositate mediocriter quantā*, intelligit molem Carnium, & musculorum moderatam, & mediam inter gracilem, & obesam, Pro *Carnositate mediocriter quali*, moderatam intelligit mollietatem, densitatem, levitatem, tenuitatemque, sicut in his, cæterisque conditionibus moderatam exhibeat, & mediocrem participet habitudinem.

Reliqua Corpora: in quibus aliquis excessus, aut defectus à mediocritate est, non nisi ad prædictum Corpus temperatissimum, tanquam ad Medium, directa, comparabuntur. Quamobrem Corpora gracilia, vel pingua, dura, vel mollia, hispida, vel glabra dicuntur, habito respectu ad temperatissimum, quod Medium est, firmiturque à Medicis tanquam Exemplar cæterorum, atque à Galeno assimilatur Regulæ, seu Statuæ Polycteti, cui nullus excessus, aut defectus inerat.

Hinc postremò concludit, Temperatissimum Corpus definiri per negationem cujusvis extremi excedentis, vel deficientis, esseque tangens neque molle, neque durum neque calidum, neque frigidum; inspicientibus vero neque hirsutum, neque glabrum, neque crassum, neque tenue, aut aliquem alium habens excessum, vel defectum, seu immoderationem. Quod sanè vix mente concipi potest.

C A-

CAPUT XLVI.

LIII. in Galeno.

De Corpore calidiore: seu signa calida Temperatura.

TEXTUS.

(T. 60.) **Q**Uacunque autem in caliditate à medio recedunt, non tamen in humiditate, vel siccitate, hec quantum ad carnosum genus attinent, (de hoc enim presens est sermo) videntur quidem tangentibus calidiora tantum, quantum & eorum temperatura calidior. Tanto vero magis hirsuta sunt, quanto & calidiora, & minus pinguedinis habent. Colorem autem rubrum, & capillos nigros habent.

PARAPHRASIS.

Calidioris habitus Corporis quatuor signa hoc Capite recensentur. Primò, quòd videantur Corpora tangentibus calidiora tantum, quantum & eorum temperatura calidior est. Secundò, quòd tantò magis hirsuta sint, quantò & calidiora. Tertiò, quòd minus pinguedinis habeant, quæ ex eodem Galeno 2. de Temper. c. 4. à Sanguine frigidiori, & consistentiori pendere dicitur, sive potiùs ex glutine Sanguinis abundantiori. Quartò denique, quòd colorem rubrum, & capillos nigros referant. Quæ omnia ex superius explicatis facilè innoscunt.

CAPUT XLVII.

LIII. in Galeno.

De Corpore frigidiore: seu Signa frigida Temperatura.

TEXTUS.

(T. 61.) **F**Rigidioris autem temperatura indicia sunt, pilorum carentia, pinguedo, & frigiditas, que tangentibus obuiat. Color autem unicum.

capillis etiam rufior, & ubi multa frigiditas adfuerit, lividus quodammodo existit, quam nonnulli Medici colorem plumbeum appellant.

PARAPHRASIS.

Hujus insuper temperaturæ indicia referuntur, pilorum carentia, pinguedo Corporis, ad tactum frigiditas, color cutis, & capillorum rufus: & si frigiditas multum excefferit, ad lividum etiam vergens, quem idem Galenus ait, nonnullos Medicos plumbeum colorem appellare. Quæ profectò signa, qua ratione à frigida Temperie oriuntur, satis patere potest ex supradictis, quoniam ubi frigus exuperat, humores inlunt melancholici, & crassi, & Sanguis ipse acidior, ac retrestrior est, spiritibus effectus; unde frigescit tactus, & color cutis plumbeus exoritur. De carentia pilorum, atque de pinguedinis abundantia, ratio etiam constat; siquidem ubi materia inepta est, & calor inefficax, pili non prodeunt; glutinositas enim sanguinis congelascens in membranis, vertitur potiùs in pinguedinem.

CAPUT XLVIII.

LIV. in Galeno.

Signa sicca Temperatura.

TEXTUS.

(T. 62.) **S**iccior autem temperatura antò gracilior est, & durior bona temperatura; quantò major est siccitas. In reliquis autem eodem modo se habet.

PARAPHRASIS.

Præcipuum signum siccioris temperaturæ Corporis ponitur gracilitas, & durities cutis, atque eò major, quòd illa intensior fuerit. In reliquis verò signis, inquit, eodem modo se habere Corpus, ac in frigidiori dictum est.

CAPUT XLIX.

LV. in Galeno.

Signa humide Temperature.

T E X T U S.

ET humidior etiam in reliquis quidem eodem modo se habet; melius autem carnosa: & mollior. (T. 63.) Et quidem secundum conjugationem qualitatum primarum salte in temperatura compositam habent indiciorum formam.

P A R A P H R A S I S.

IN humidiori Temperie, Corporis habitus erit carnosior, sive obesior, ut dicitur 2. de Temperam. cap. 4. itemque mollior ad tactum. Obesitas enim, & Mollities ab excedenti humore glutinoso provenit. De cætero in reliquis eodem modo se habet, ac in frigidiori. Concludit tandem Galenus indicia Temperierum simplicium, ex quibus faciliè conjugatarum qualitatum, seu Temperierum compositarum signa desumi posse subdit, de quibus mox.

CAPUT L.

LVI. in Galeno.

Signa calida, & sicca Temperature. (a)

T E X T U S.

Calidior simul, ac sicciore est hirsuta magis; ac calida, & dura existit, & pinguedine caret, gracilisque est, & capillos nigros habet. Si verò multum in caliditate excedat, color quoque niger illi adest.

P A R A P H R A S I S.

Calidioris, & Sicciore Corporis quinque signa afferuntur, nempe habitus Corporis hirsutus, nedum secundum partes, sed etiam secundum totum:

{a) Jungitur hoc Caput Textui precedenti.

Cutis calida, & dura ad tactum percipitur: Gracilitas aderit cum inopia pinguedinis: Capillitium erit nigrum: & si caliditas fuerit intensior, color Cutis niger, & valdè fuscus observabitur. Quorum omnium rationes non est, ut hic inutiliter repetantur.

CAPUT LI.

LVII. in Galeno.

Signa calida, & humide Temperature.

T E X T U S.

(T. 64.) **C**alidior autem, & humidior Temperatura mollior, & calidior, & carnosior tantum est bona temperatura, quantum & utrisque qualitatibus aucla fuerit. Quòd si plurimum auceatur, cito similiter à putredinis corripitur morbis, quoniam & humorum vitio promptè laborat: Si verò parum quidem humidior sit, multo verò calidior, molliores quidem parum hujusmodi sunt his, qui bonam habent temperaturam, & magis carnosos, non parum verò hirsutiores, & tangentibus non parum calidiores. Nigri verò eis capilli; & caro pinguedine caret. Si verò paulo quidem calidior, multo verò humidior, mollis his caro est, & multa, & color commissus est ex albo, & rubro, & tangentibus paulo calidiores. Et ut summam dicatur, omnibus temperatura conjugationibus semper superexcedentis qualitatis indicia emanebunt.

P A R A P H R A S I S.

Calorem humiditati sociatum attestatur habitus Corporis mollior, & ad tactum calidior, atque utriusque ratione carnosior: quia ubi vigere ponitur calor, & humiditas, ibi Sanguis invenitur vegetus, & valdè aptus nutritioni, ac incremento carniùm. Quoniam verò ejusmodi Corpora calida, humidaque obnoxia putredini observantur, propterea addit Galenus, quòd si prædictæ qualitates plurimum excefferint à mediocritate, putridis morbis faciliè illa corripientur. Capilli insuper erunt nigri, si præsertim hu-

miditas non admodum augeatur, multum tamen excedente calore. Caro pinguedinis expers erit, quandoquidem dissolvitur potius, quam concreseat illius materia, documento ejusdem Galeni 2. de *Temperam. cap. 4.* At verò si humiditas calorem superaverit, carnes molles erunt potius, quam duræ, & multæ quidem, non paucæ, quoniam ex Aristotele calido vivimus, humido nutritur. Color cutis erit ex albo, & rubro mixtus indicans sanguinem utraque sui parte scitentem. Demum eadem de causa Corpus calidum ad tactum percipietur, si calor excedat; si verò humiditas, potius mollities, & obesitas, pro ratione.

CAPUT LH.

LVIII. in Galeno.

Signa frigida, & humida Temperature.

TEXTUS.

(T. 65.) **F**rigidior autem, atque humidior Temperatura, si parum quidem utraque augeatur, capillis nuda est, & alba, & mollis, & crassa, & pinguis: Si verò magis excesserit, reliqua quidem sunt secundum proportionem augmenti qualitatatum; color autem unà cum capillis rufus; quemadmodum; si plurimum utraque augeatur, lividus; si verò qualitatatum augmentum fuerit inaequale, ejus, que superexcesserit, indicia eminebunt.

PARAPHRASIS.

Præcipuum signum frigidioris, & humidioris temperaturæ ponitur cutis nuda pilis, colore alba, tactu mollis, crassa, & pinguis: quæ omnia fatis manifestè arguunt caloris defectum, & frigiditatis excessum, idest sanguinis inertiam. Si præterea frigiditas, & humiditas multum prævaluerint, color cutis, & capillorum rufus fiet, ad pallorem, & squallorem inclinans, remisso nimirum valde Sanguinis vigore.

CAPUT LIII.

LIX. in Galeno.

Signa frigida, & sicca Temperature.

TEXTUS.

(T. 66.) **S**i autem frigiditas unà cum siccitate equaliter augeatur, natura durum, ac tenue, & glabrum Corpus habent, & tangentibus frigidum, pinguedo tamen ipsi, essi graciles sint, per carnes dispersa. Capilli autem, & calor frigiditatis modum, ac proportionem sequuntur. (T. 67.) Ubi verò calida, & sicca temperatura in tempore decrementis in frigidam, & siccam labitur, tunc horum habitus gracilis quidem similiter est, & durus; est vero etiam melancholicus, & ob id niger simul, & hirsutus. Ubi igitur altera qualitas multum dominatur, altera vero parum à mediocritate recedit, superabunt ejus, que dominatur, exilia autem erunt alterius qualitatis indicia. (T. 68.) In omnibus verò, de quibus supra diximus, & postea dicemus, commune est temperature indicium, si membrum facile frigeat, vel frigiditatis, vel raritatis: si verò non facile, vel caliditatis, vel densitatis: si vero à desiccantibus offendatur, & aridum, & siccum, & non facile mobile fiat, siccitatis, quemadmodum, & si ab humectantibus pariter se habeat, humiditatis. (T. 69.) Inspicere autem oportet, si eandem omnes muscoli servant temperaturam, vel minime eandem, atque in omnibus animadvertere subjeclorum ossium quantitatem. Nonnumquam enim gracile videtur membrum, cum tamen non sit gracile, quod ad musculos attingit, sed propter ossium tenuitatem tale videtur. Sic & crassius quibusdam plerumque apparet, non ob ossium amplitudinem, sed ob multitudinem carnis, que vel ancla, vel immixta, vel durior, vel mollior effecta, siccus, aut humidus membrum ostendit. Pauca igitur, ac dura, siccus: multa autem, ac mollis, humidus. Sic & intermedia spatia similarium Corporum; ut plus, vel minus humide substantia in seipsis continent, vel crassius, vel tenuius, vel humidus, vel siccus membrum ostendunt: humidus quidem, ubi sub-

subtilior, & copiosior est humiditas, siccior vero, ubi crassior simul, & minor. Ipse enim solida Corporis partes, quae verè solida sunt, ac prima, nullo modo effici possunt humidiores. At satis est, si quis eas celerius exsiccare prohibeat. Intercepta autem in ipsis spatia haec, vel illa humiditate complere, possibile. Hoc verò est proprium partium similium alimentum, quod ex appositione fit, & non per vasa attrahitur. Communis autem haec ratio, & omnium partium existit. Et isorum in salubrium, atque insalubrium causarum doctrina repetetur. Nunc autem ea, quae ordine sequuntur, attingamus.

PARAPHRASIS.

SI frigiditas, & siccitas una simul aequaliter excedant, Corpus naturae durum, tenue, & glabrum erit: ad tactum frigidum observabitur: Pinguinem, si quae est, per carnem dispersam habebit quippe quae modica erit, ob siccitatem: Demum Capilli, & color Cutis ejusdem frigiditatis proportionem servabunt: etenim vel abdicabant cum squalore, vel plumbeum colorem praesferent, pro ratione.

At verò si Corpus antea calidum, per aetatum mutationem in frigidum siccum habeat, tempore scilicet decrementi, id est in aetate senili, cum ob Carnium manifestiorem consumptionem extenuetur, habitus Corporis evadet gracilis, & durus; atque sanguis in ea praevalebit, & eadem de causa, nigrum simul, & hirsutum Corpus fiet: magis autem, aut minus pro ratione excedentis alterutrius qualitatis. Id, quod ex hebetudine, & penuria eorum, quae Sanguini conveniunt, proficitur. Nedum autem ab his, sed à juvantibus etiam, & à nocentibus praedictae temperatae innotescunt, ut proinde si facile frigeat Corpus, aut potius ab exiccantibus offendatur, de unius, vel alterius excessu, iudicium feratur.

Denique advertit Galenus, gratilitatem, vel carnositatem musculorum, comparatam esse ossibus subiectis, nam aequalem inter se habitudinem in toto Corpore retineant, ne scilicet in iudicanda Corporis constitutione decipiamur. *Nonnumquam enim inquit gracile videtur membrum, cum tamen gracile non sit, quod ad musculos attinet, sed propter ossium tenui-*

tatem tale videtur, &c. quemadmodum in hanc rem textu 69. plura alia accurate nimis considerat Galenus, in circumstantiis partium nutriendarum, pro recta dignotione siccioris, aut humidioris habitus Corporis, ut apud eundem legere est.

CAPUT LIV.

LX. in Galeno.

Signa siccitatis Ventriculi.

TEXTUS.

(T. 70) **V**entriculi indicia ejus quidem, qui natura siccior existit, si celeriter sitibundi fiant, & paucus eis sufficiat potus, a copiosiore autem aggraventur, fluctuationibus infestentur, aut superfluet id, quod abundat, & sibi delectantur siccioribus.

PARAPHRASIS.

Satis hucusque Galenus egerat de signis Temperierum tum totius Corporis, tum principalium ipsius Viscerum: Nunc, ne aliquid in re hac intentatum relinqueret, Ventriculi, & Pulmonis Temperaturas etiam disquirat; etenim licet haec duo viscera inter Principes partes minime recensuerit, ad eam tamen viventi necessaria illa cognovit, ut diu saltem, absque illorum opera, Vita prorogari nequeat.

Primum autem Temperies Ventriculi peruestigat, atque inter ea, quae siccitatem exuperantem referunt, quoniam gravior Ventriculi passio, videtur esse Sitis, quae plurimum siccitatis, seu penuria humoris adaugetur: aique Ventriculum sicciorum sitibundos homines reddere. Sitis etenim ex Aristotele 2. de Anima tex. 28. & ex eodem Galeno 1. de Temperamentis, & alibi, definitur, Appetitus frigidi, & humidus: quia clarè idem Galenus lib. de Inaquali Intemperie Sitis, docet, ex defectu humidae substantiae exoriri. Verùm de hac re inferius.

At cur est quoddam prius esurire, postea sitire soleamus, si per sitim humida substantia deficiat, quae longè resolubilior est substantia solida, quam, fame coacti, naturaliter reparare exoptamus.

Con-

Conciliator diff. 118. respondet, humiditatem in viventibus esse copiosiore, præferri eam, quæ ad ventriculum confluit, ubi famem, & sitis sit; idè subdit prius excitari famem, quàm sitim. Sed melius Vallesius 5. *contravers. cap. 7.* excitari prius famem ait, quoniam potus ad nullius substantiæ corporeæ reparationem dirigitur; nisi tantùm indirectè, & ex accidenti: at cibus propriè, & directè dirigitur ad reparationem substantiæ consumptæ; quin etiam in cibo semper humiditas aliqua invenitur: Potus autem simpliciter videtur potius inservire cibo, ut vehiculum, deferens nimirum substantiam alibilem ad partes nutriendas: idèdque fieri; ut potius indigeamus cibo, quàm potu, atque adèd prius esurire, quàm sitire soleamus.

Insuper subdit Galenus, paucum potum his, qui sicciora ventriculo sunt præditi, sufficere, quòd signum maximam videtur continere difficultatem. Siquidem si Ventriculus siccior est, certè ex vi istius excedentis siccitatis, necessariò exiget in ejus remissionem abundantem humiditatem, qua tanta siccitas contemperetur; unde falsè videtur à Galeno dictum, hos paucum potu egere. Verum respondetur, Galenum hic intelligere, paucum potum esse sufficientem in singulis vicibus, non verò in universum; siquidem qui sicco ventriculo sunt præditi, fibras habent, glandulas, & tunicas ejusdem adèd constipatas, corrugatasque, ut multam simul humiditatem excipere non possint; adèdque unica potatione modicam humiditatem suserunt, ut subindè madefiant, licet obcitam resolutionem mox iterum sitibundifiant; quamobrem sæpius potare coguntur, sed in singulis vicibus parum bibere. Cæterum modicus hic potus intelligitur exigui ab imtemperatis corporibus ad siccum, sed intra sanitatis latitudinem, cum cætero qui febricitantes, alique ex morbo sicciores redditi præternaturaliter, nedum sæpius sitiant, sed etiam abundantius potant.

Præterea addit Galenus, hos à plurimo potu gravari, fluctuationibus infestari, & superfinitatibus scæcere: quoniam immodicus potus, cum non possit à glandulis, & tunicis Ventriculi, propter ejusdem texturam duriorè, constipationemque, excipi; proindè fit, ut super-

flua, & exuperans humiditas per ejus cavum fluctuet, aut alio divagetur, atque adèd excrementa cruda; aquosa, & phlegmatica dicta cumulet. Accedit, quòd Ventriculus siccior redditus, ineptus evadit coctioni, & dissolutione ciborum: quare, si potu impleatur, magis in coctione lædatur, ac propterea cruditatibus gravabitur. Debent idèd tali Ventriculo præditi, paucos, sed iteratos potus irrorari, ut in meliorem statum sensim reducantur. Verùm ex inferius dicendis hæc omnia clariora fient.

Postremò concludit, quòd cibus delectentur siccioribus, vel quia isti conservati desiderant, & conservatio per similia fieri dicitur; vel potius quia cum cruditatibus, & fluctuantibus serositatibus abundant, ad illas absumendas naturaliter appetunt sicciores, solidioresque cibos. Hinc non quidem in omni statu, sicciori Ventriculo præditi, siccioribus alimentis delectantur, sed solùm cum ob languorem à superabundanti humiditate gravantur, Vel demum dicas, eos hic à Galeno considerari, qui à Nativitate sicciorè ventriculo sunt affecti, ut propterea sponte Naturæ exigant, quæ similitudine substantiæ sunt dorata. Quamobrem hæc videtur intercedere differentia inter naturas imtemperatas morbosas, & imtemperatas intra sanitatis limites, atque à primordiis Naturæ ingenitas, quòd imtemperata ex causa morbosis, contrariis delectentur: ex nativitate verò, similibus; nisi tamen egeant reductione, in statum scilicet meliorem.

CAPUT LV.

LXI. in Galeno.

Signa humidis Ventriculi.

TEXTUS.

Humidioris auster, si neque sitibundi fiant, & superabundans humidum facile valent, & cibus gaudent humidioribus.

PARAPHRASIS.

Signa humidioris Ventriculi ab opposito describuntur: Quòd isti nimirum sitibundi non sint, ob humiditatis excessum.

Tom: hunc autem facile tolerant, utpotè qui ab ortu Naturæ inductus usus, redditus jam satis, superque est Ventriculo familiaris, & limites salubritatis non excedit. Gaudent præterea cibis humidioribus, veluti conformibus propriæ habitudini, atque ex indictio ejusdem Naturæ, à principio Vitæ usitatis. Atqui advertit, & scitè Sanctorius, humidiora alimenta hic intelligi debere substantifica, quæ nimirum foveant constitutionem ipsam Ventriculi humidam, atque insuper in alia substantiam commodè transmutari possint; neutiquam verò excrementosa, laxantia, & aquea serositate partes opplentia, quæ sanè nedum his, sed aliis Corporibus proculdubio nocerent, in longius tempus præsertim assumpta.

CAPUT LVI.

LXII. in Galeno.

Signa calidi Ventriculi.

TEXTUS.

(T. 71.) **C**alidior verò natura Ventriculus melius quidem concoquit quam appetat, & multò magis quæcumque dura sunt, & non facile alterationem suscipiant: namque facile alterantur, in ipso corrumpuntur, gaudetque calidis potibus, ac cibis, neque a frigidis ullam percipit noxam, si modice ipsis utatur.

PARAPHRASIS.

Calidioris verò Ventriculi indicia recensentur, quòd melius concoquat, quàm appetat, quoniam coctio ex Aristotele 4. Meteor. dicitur, præfectio è proprio, & naturali calore, adeoque solius caloris actio est. Quæ enim concoquuntur, per segregationem partium utilium ab inutilibus ad statum coctionis perducentur: quod sanè non nisi à calore habere potest. Minus verò appetere ponitur, quia ex eodem Galeno 5. de Usu partium cap. 4. & 5. de Symptom. causis cap. 7. Fames, & Appetitus fieri dicitur ab humore melancholico acido, quo frigidus Ventriculus potius, quàm calidus abun-

dat. Sed & neque simpliciter dicit Galenus calidiorum Ventriculum nullatenus appetere, sed solum quòd magis, seu melius concoquat, quàm appetat; sive (sub meliori forma loquendi) quòd minus appetat, quàm concoquat; unde per comparisonem solummodò locutus est. Addit præterea, quòd multò magis concoquat quæcumque dura sunt, & non facile alterationi subjiciuntur; quæ verò facile alterantur, in ipso corrumpuntur. Rationem hujus affert idem Galenus 1. de Alimentor. facult. cap. 1. ubi querens cur nonnulli melius concoquant dura cibaria, puta carnem bubulam, quàm pisces saxatiles, inquit, quòd in his bilis adeò abundat in Jecore, & Cysti felleat, ut ad Ventriculum regurgitet, ibique duriora alimenta diluat, ac dissolvat; ac verò si cibos inveniat labiles, quique facile concoquantur, eos in naturam biliosam transmutet, atque amarulentam cruditatem excitet. Verùm ex observationibus Anatomicis id facilius explicatur per succos acido acres ad eundem Ventriculum confluentes ex glandulis ejusdem lenticularibus ductis, qui cum aliquando magis acrescunt, quàm aciditate vigeant, ut in his; qui calidiori temperamento præditi dicuntur, nidorem pariunt, cum autem potius aciditate, quàm acrimonia præpollent, ut in frigidiori temperatura, ructus acidus, & acidam cruditatem excitant: de quatenus infra.

Gaudet insuper calidis potibus, ac cibis: his enim, ex superius ductis, melius conservabitur; quoniam Corpora ab ortu Naturæ temperata consimilibus delectantur, illisque opus habent, ut in eodem statu conserventur, dummodò excessus talis, ac tantus non sit, ut correctione potius, reductioneque egeat, quàm conservatione. Denique à frigidis nullam noxam percipit, si modicè ipsis utatur; etenim per ea, quodammodò refracto calore, præservatur ab ægritudinibus, caloris excessum consequentibus; vel etiam reducitur in meliorem statum, qui magis accedat ad moderatum temperamentum, omnium optimum. His adnectitur in textu particula, *Modicè*, quæ idem sonat, ac convenienter, moderatè, & sensum, sive paulatim: nam *Omne nimium, Natura inimicum; & quod paulatim fit, totum est; 2. apit.*

CA.

CAPUT LVII.

LXIII. in Galeno.

Signa frigidi Ventriculi.

TEXTUS.

Frigidus verò natura Ventriculus ad appetendum quidem plurimum viget, ad concoquendum autem minimè, tales præsertim cibos, qui frigidi sunt. & non facile alterationem suscipiunt. Citò itaque in ipso accescunt, atque ideo acidis eructationibus talis ventriculus plurimum abundat, & gaudet quidem frigidis, sed ab eorum usu immodico facile offenditur. Ita & ea, quæ extrinsecus frigida occurrant, nequit longiori tempore tolerare, quemadmodum neque calidus, calidus. (T. 72.) Male verò temperatura, quæ morbi ratione Ventriculum occupant, hoc differunt ab his, quæ naturales existunt, quoniam contraria, non autem similis appetunt, quemadmodum naturales.

PARAPHRASIS.

Frigidus ex aduerso Ventriculus, ad appetendum quidem plurimum viget, ad concoquendum autem minimè, & eos præsertim cibos, qui frigidi sunt, nec facile alterationi, & coctioni subiunguntur. Neque verò satis fuit dixisse frigidos cibos, sed oportuit addere difficulter concoquibiles: siquidem multi cibi, tamen frigidi statuuntur, quia tamen facilius sunt coctionis, profectò à frigido ventriculo commodè dissolvi, & concoqui possunt, uti sunt fructus omnes qui à Medicis horarii appellantur, præsertim Cerasa, Pruna, Mora, istiusque generis alia. Ratio autem, cur multum appetat frigidus Ventriculus, sed parum concoquat, deducitur ex Capite præcedenti, & potissimum ex eo, quia à succis acidioribus, Ventriculi frigiditatem comitantibus, aut consequentibus, coctio, seu dissolutio in his promouetur, quæ sine fermentatione non fit, ut alibi dictum.

Amplius, cum cibis impletur frigidis, & difficulter concoquibilibus, facile in acidam cruditatem incidit, & acidis eructationibus abundat: hæ enim frigiditate, seu debillioris caloris notæ sunt.

Insuper gaudet hic Ventriculus frigidis alimentis, ob analogiam, sed ab iisdem immodicè sumptis facile offenditur: quoniam per ea, quantitate, & qualitate excedentia, fit transitus ad statum præternaturalem, adeoque necessariò lædentem actionem; cum sanitas intra certos limites concludatur.

Præterea, quæ extrinsecus frigida occurrant, nequit frigidus Ventriculus tolerare, quemadmodum neque calidus calida: per quæ verba Galenus videtur sibi met contradicere: siquidem supra dixerat, frigidum Ventriculum frigidis gaudere; nunc verò subdit, frigida non posse Ventriculum frigidum diutius tolerare, At perpensis iisdem accuratiùs, nulla erit in Galeno contradictio, nam ibi mentionem fecerat de his, quæ intrinsecus assumuntur; hic verò de extrinsecus applicandis: Cibi enim quamvis sint frigidi, quia tamen facile concoquuntur, promptè admodum deijciuntur, ideoque citò desinunt agere, aut pati in Ventriculo. At verò frigida externa, si diutius persistant, Ventriculum necessariò lædent, cum in illam agant citra passionem, aut sui alterationem, eò quòd sint de genere agentium externorum, quæ alterant, & vincunt, non autem alterantur, & vincuntur. Eadem ratione dicendum de Ventriculo calido, qui nec extrinsecus calefacientia diuturno tempore sustinere potest, cum ab iisdem summo perè alteretur, & calefiat, citra eorumdem remissionem: quamobrem appositè dixit, Ventriculum hæc longiori tempore tolerare non posse, quoniam exinde continua succedit, & permanens alteratio, cui Ventriculus imbecillis diù resistere nequit.

Ad calcem Capitis solvit quandam difficultatem Galenus, num scilicet Appetitus Ventriculi sit ad similia, an verò ad opposita: atque malas temperaturas, seu intemperies morbosas, Ventriculum infestantes, contraria appetere, intemperies verò naturales appetere similia. Ratio est, quia intemperies naturales sunt in latitudine sanitatis, & modicum recessum habent à mediocritate, seu à temperie moderata, quæ est reliquarum regula, ideoque petunt conservari similibus, juxta superius tradita. At intemperies morbosæ; cum sensibili operationum læsio-

lensione conjunctæ, quoniam ad salutarem statum reduci debent, curatione egent, ac propterea contraria exposulant. Atque hinc modò deduci potest, ad mentem Galeni, cur in Pica, aut Malacia gravidarum, sicut etiam in cæteris appetitibus morbosis, ad opposita semper patientes concitentur, Verùm, quo pacto hæc intelligenda sint, alibi explicuimus.

At verò his obstare videtur Hydrophobia indemorsis à Cane rabido, cujus venarum siccitatem præferret, & tamen Rabidi aquam abhorrent.

Verùm respondetur, Rabidos delirare, unde nil mirum, si aquam fugiant, cum & multa alia deliri abhorreant, si vè conformia, si vè difformia illa sint Morbo, & causa morbifica. Alias responsiones afferunt Sanctorius, & Rudius, apud quos leges.

Quoniam autem Galenus superioribus Capitibus præcipuum signum Temperierum Ventriculi à Fame, & Siti desumpsit, utpote quæ propriæ illius passionis sunt, idcirco, arrepta hinc occasione, breviter de Fame, & Siti, earumque causis edisseramus.

Digressio de Fame, & Siti.

IN Fame definienda non conveniunt Aristoteles, & Galenus. Ille enim 2. de Anima text. 28. Famem definit, *Appetitum Calidi, & Sicci*: Hic verò 1. de Cymptom. Causis cap. 7. *Tristem esse dixit, seu molestantem sensationem, seu suctionem, factam in orificio superiori Ventriculi, cum ipsiusmet corrugatione*. Quin ibidem asserit, quinque in universum requiri ad Famem, seu appetitum excitandum. Primò enim inquit præcedere consumptionem in cunctis partibus Corporis: sublequi secundò attractionem, seu suctionem sanguinis ab eisdem: Tertiò, suctionem hanc protendi per venas omnes ad Jecur Usque. Quartò, ex Jecore per Venas Meseraicas alimentum sugi à Ventriculo. Quintò tandem ab hoc Stomachum læcessiri, & ab ejusmodi suctione corrugari, subindeque ad famescendum, atque ad appetendum cibos sollicitari, ut seipsum ab ea molestia vindicet.

Sed in utraque non leves occurrunt difficultates. Et quidem in Aristotele à defini-

Tom. V.

tione, si vè pro calido sicco, calidum siccum formaliter, (ut ajunt) intelligatur; si vè potius solidum, ut alii exponunt, erit semper quod obiici possit: nam neque semper in Fame appetitus sit calidi sicci: neque semper quod solidum est, appetimus, nec quod solidum tantummodò est, cibos propriè dici potest, qui perpetuò solidus nec est, neque esse debet. In Definitione, seu Descriptione Galenica fingere tot tractationes, suctionesque, parum Rationi consonum videretur. Obstant pariter in Venis valvulæ, totaque Viscerum naturalium Anatomie, qua jam satis innotuit, nutritionem partium peragi per Arterias, non per Venas; unde si istæ suctiones traherent, potius in Corde suctio hæc perferretur: sed etsi in Ventriculo, neque ibi desineret, sed in Oesophagum, & ad Fauces talis suctio perveniret, ibique potius Fames fieret. Cùm Stomachus præterea famescit, jam partes à præcedenti alimento, sibi ipsis applicito restauratæ, commodè satis consulere, quare causam trahendi nullam habent, eoque magis in Corporibus plethoricis, in quibus sanguis, & alimentum Corporis, copia potius, quàm inopia peccat, ut propterea dixerit Hippocrates 1. aphorif. 3. detractionibus eadem egere, ne repente à multitudine suffocentur, & pereant.

Faciliùs idcirco definemus Famem, *Esculentorum Appetitum, seu desiderium proveniens à Stomachi vellicatione*. Vellicant autem Stomachum succi quidam eò confluentes, qui cùm acido-acres sint, fibras, nervosque plurimos, per illius substantiam diffusos, quodammodò compungunt, & corrugare faciunt, atque ideò ad famescendum sollicitant. Ingestis autem ad sufficientiam cibis, vel assumptis juribus, præferim pinguibus, & calidis, Fames desinit; quia nimirum succi acres illi, veluti infringuntur, obtundunturque, & ventriculus ipse cibis oppletus simul illinitur, atque à corrugatione in fibris inducta solutus, vindicatur pariter à compungente succorum actum vellicatu.

Hinc oleosa, butyrofa, pinguis, crassa, atque hujus generis alia, Famem promptè sedant, & momento ferè temporis adimunt. Nec dissimili ratione desinit Fames in Obstructis, Crudis, & Adiposis; vel quia glandulæ, ex quibus succi

F illi

illi in Ventrículum exillant, glutinosamateria sunt oppletæ, vel quia iidem succi inertes evaserunt, & ad profitandum penitus inidonei.

Unde verò succi isti acido-acres in Ventrículum confluxerunt, non apud omnes convenit. Galenus, P. Castellus, & Hermentius à Liebre eos derivari apunt, esseque portiones acidæ melancholiz per Vas breve illuc delatas. Sennertus *lib. 3 Prax p. 1. sect. 2. cap. 5. q. 1.* acidum hunc humorem Ventrículo ingentum arbitratur. P. Bortellus *ventur. 2. observ. medit. 1.* pro Melancholia Bilem substituit, ex cyssi fellæ ad ventrículum confluentem, (de qua antea Galenus) per ductum nondum Anatomicis detectum. Nonnulli reliquis ciborum, ex precedenti digestionem remanentis id ipsum attribuant. Sylvius Deleboe *Disput. Medic. 2.* è glandulis Salivariis illos evocat. At ego crederem potius ab Arteriis prodire, præsertim his, quæ per Ventrículi tunicas, & per Pancreas disseminantur, atque per exiles ramulos in glandulas Ventrículi lenticularæ desinunt, ibique liquores istos deponunt, ut in Anatome meminimus. Non negavimus tamen in digestionis auxilium, opes fermentationis, & dissolutionis ciborum absolvendæ, multa alia pro exacta elaboratione concurrere, convenientem scilicet Ventrículi structuram, volatiliu spirituum è nervis procedentium energiam, & salivariæ roris misturam, ex antecedenti mollitura dentium habitam, de quibus alibi.

Sicut Fames dicitur Esculentorum desiderium, ita Sitis, Potulentorum appetitus, dicenda erit, ex humidæ substantiæ defectu proveniens. Videtur enim humido potissimum sedari sitis, sive calidum, sive frigidum illud sit, (quemadmodum ex lacte in lactentibus) ut propterea necesse non sit, potum debere esse frigidum: nam & ignis ipse, & calido, & frigido humore superaffuso, penitus extinguitur. Sed & nec desunt, qui Sitem potius calidis sorbitionibus moderantur: quin & vino, aut aqua ardente, sibi sitim adimunt, quæ cæteroqui frigidum potum non tam facile sedarent. Refert de seipso Gassendus *Tom. 2. lib. 5. cap. 1.* quoddam cum præ dolore dentium coactus fuerit aquam calidam bibere, sedato postmodum dolore, etiam per æstatem frigida fuerit illi insuanda, & cum post biennium quotidiana febre corripere, calida sola,

per paroxysmos ardentissimos, delectavit. Apud Veteres etiam mos erat calidam potare, quæ in deliciis plurimum habebatur, sicut nunc consuetudo invaluit apud Hispanos, Italos, & cunctos ferè Europeanos, calidum Chocolatem, & decoctum Coffeæ quavis hora sorbere, ad sitim potissimum sedandam: In hoc quippe multum usus prævalet.

Deficit autem ferocitas ista nedum in Stomacho, & Ventrículo, verum etiam in Oesophago, faucibus, ore, larynge, pulmone, totoque penè Corpore, quia humida substantia, præsertim lymphica, ex cunctis partibus abumitur, & vel per urinam, vel per sudorem, vel per feces, vel per sputa, & salivam, vel per lacrymas, vel insensibiliter dissolvitur, unde in illius defectum nova semper subrogari debet.

Nedum verò à deficiente salivario rore, sed ab eodem crassescente, & glutinosiori reddito, acti, falso, pontico, aliterve vitiatro, Sitis oritur, ut in Hydropticis, & Hypochondriacis, imò etiam in sanis, mox à pastu satris, experitur. Saliva siquidem fluida esse debet, nulloque vitio imbuta, ut partes irriget. Sed etsi in reliquis partibus serosa ista substantia minime deficiat, si tamen in Ventrículo, faucibus, & gurture desit, aut crassescat, proculdubio sitis persentitur, quemadmodum in Asciticis, atque in his, qui anhelitu laborant, aut à pastu plurimum sunt vociferati; unde & de organo Sitis plerisque etiam ambigendæ occasio data est.

Hinc modò satis aperte patet, quoddam debuisse potius Aristoteles definire Sitem per appetitum humidum solum, quàm frigidum, & humidum. Quæ ratione experitur eos, qui vescuntur olertibus, fructibus, jusculis, lacte, & similibus, vel nihil, vel modicum sitire. Quin etiam sunt, qui ad plures dies nunquam potant, cibatis solum modò contenti. In Actis Anglicis Anni 1667. refertur, quoddam in Insulis Caribum Animalia, vel parum, vel nihil bibant, sicut pariter Equi in Guandæa, ubi etiam Vaccæ, non nisi spatio semestri, & Capræ semel in singulas hebdomadas, potare solent. (a) Præfatus Gassendus narrat, Virum quendam nunquam

(a) Id ipsum referunt Historici de Draconidarum in Ægypto.

quam potasse, vel vicando semel, ut amicis gratificaretur. Et nos jamdū novimus Presbyterum sane alioqui constitutionis, ac præ cæteris voracem, qui per hebdomadam integram abstineret à potu. Alii plures referunt ab aliis.

At hic curiosè queri potest, Fames ne, an Sitis Animantibus tolerabilior sit, & utram ex ipsis diutius sustinere valeamus, aut sine qua in longius vitam protrahere possimus. Et quidem in statu sano periculoso famis est, quam sitis, graviusque damnum futurum ex illa, quam ex ista: Quoniam per Famem cogimur rescicere sanguinem jugiter absumptum, & restaurare robur vitale, ex cuius defectu proculdubio vita desinit. Hinc omnes præcedente fame cibus congruenter non adicitur, Bulimos, & Animi defectio sequitur, quam tandem comitatur Mors. Verum tamen est, quod sæpius, longo tempore jejuni, & famelici, vitam nonnulli solo potu sustentant, quo nimirum jugis illa interna consumptio plurimum infringi potest, & succi digestivi, ac dissolventes in stomacho, non leviter diluuntur, ne Bulimiam inferant. Sed hoc ad multum tempus nil admodum proficit, quemadmodum ex cibo fit. In statu verò præternaturali, potissimum in febricentibus intolerabilior sanè Sitis est, quam Fames: At tamen per id temporis Fames vel omnino deficit, vel magna ex parte minuitur; quin & æstantia viscera, & sanguis ipse acrior ex fermentatione redditus, potulentas serofitates exigunt, quibus tantus ardor, vires æternæ, & stomachum excrucians, compescatur, desinente interea, vel multum imminuta in partibus nutritione; cum alioqui Natura, pravis humoribus oppressa, omnes conatus in eorumdem coctionem, segregationemque adhibeat, ut tandem domitos, ac secretus expellat: Quamvis brevis dicebat Hippocrates 2. aphor. impura Corpora (qualia profectò sunt febricantium) quanto plus nutris, tanto magis laedis. Itaque gravior Fames in statu sano, periculosior Sitis in statu morboso censenda est.

Hinc nunc ergo facile colligi potest, causam Famis, cum sensu indigentia, in stomacho habitæ, esse vellicationem, à succo Ventriculi dissolventibus excitatam, ex præcedenti plerumque defectu substantiæ alibilis sanguinis in partibus nutriendis. Si-

tis verò causam, (habitæ similiter cum sensu indigentia,) esse consumptionem terrosæ substantiæ, præcipuè in Ventriculo, Oesophago, & faucibus, propter ejusdem exsolutionem, educationemque per Renes, poros cutis, & partes glandulosas, quæ cum jugiter repurgentur, cogimur assiduo à Siti illam restaurare, ne præsertim sanguis in suo motu sero privatus, alicubi remoretur, & concreseat.

Sed curiosius inquirendum, quinam appetitus animantibus primum accidat in statu sano, Famis ne, an Sitis. Et dicendum, seclusa quacumque consuetudine, aut peculiari alienius Corporis constitutione, præcedere Famem, subsequi Sitem; quoniam, ut bene Vallesius, in statu naturali prior est indigentia Cibi, quam Potus, cum nosmet ipsos experiamur prius fame ferre, deinde sitite. Cæterum in statu morbooso contrarium sæpè sæpius accidit, potissimum in febricentibus, ut & in laboriosis, atque nimirum exercitatis Corporibus, exoluta nimirum per copiosos sudores lymphica serofitate.

At unde sit, ut plerumque potus, præsertim alibili, citius resciamur, quam cibo, fiet exquisito? Ratio deducitur ex facilliori transitu illius in supplementum absumpti sanguinis: quoniam & non raro, solo per linguam potabilis liquoris gustatu, illico vires instaurantur, quemadmodum passim ex vino, vinique spiritu dulcorato, evenit: quandoquidem per papillarum linguæ porulos, citissimè spiritus, tenuioresque illius partes in Corpus, per arterias, & nervos deferuntur: Porro papillis istis melius, suaviusque res assumptas degustare solemus, & salivatiores madefactis citius, salubriusque cibos conficimus, ut ex Anatome. Sed & portiones ciborum, ac potuum tenuiores, per occultos Ventriculi meatus minuentore tempore in sanguinem quoque transfunduntur; cum hypothyma affecti, ab assumptis alimentariis potibus subinde resciantur. Atque hinc non deservunt, qui omnem totius Corporis nutritionem, per halitus, aut vapores, & ventriculo suggestos, peragi opinati sunt.

CAPUT LVIII.

LXIV. in Galeno.

De Aëlis Temperaturis in Ventriculo conjugatis.

TEXTUS.

(T. 73.) **M**ale autem temperatura in Ventriculo conjugata ex compositione simplicium cognoscitur. Oportet autem, eas, que jam sunt dilte, diligenter advertere, easdem ab his, que dicuntur, distinguentes. Non solum enim Ventriculus sitibundos, & minime sitientes facit, & frigidi, calidive potus appetentes, sed ea quoque viscera, que in Thorace sunt, ut Cor, & Pulmo, Sed qui ob horum sitium caliditatem, plus inspirant: & longius expirant, atque æstum in Thorace sentiunt, non sicuti qui ventriculi ratione in hypocondriis caliditatem patiuntur, & cum potaverint, non statim sedatur sitis, & magis sedatur sitis, cum frigidum hauserint, quam cum calidum nimis. Refrigerat autem eosdem & frigidi aeris inspiratio, que nihil eos juvat, qui ventriculi ratione sunt sitibundi. Ita & hi, qui contrario modo se habent, à frigida inspiratione sensibilibiter molestantur.

PARAPHRASIS.

Postquam Galenus Temperaturas Ventriculi simplices superioribus Capitibus retulit, brevitati consulens, unico nunc Capite, de compositis mentionem facit, & inquit. Conjugatas, sive Compositas Ventriculi intemperies, facile ex supradictis simplicibus dignosci; puta si Ventriculus simul siticulosus sit, & calorem sensibilibiter ostendet, calidus, siccusque diceretur. Si vero malè concoquat, & superfluitatibus aqueis abundet, frigidus, humidusque appellabitur. Et sic de reliquis.

Advertere autem subdit oportere, ne signa hæc ab aliis visceribus affectis dependant: posset enim Sitis à Pulmone, aut Corde plurimum excalefacti excitari, ut febrientibus contingit; quin & de Jecore inflammato idem docet Galenus 6. de loc. affect. cap. 3. In his autem distinguendis inspirationem, Expirationem, atque æstum

in thorace considerandum inquit, quæ planè ad Pulmonem, & Cor pertinent, ut & inspirati aeris frigidi beneficium, quod sanè, Ventriculi ratione sitibundos, nullatenus juvat. Atque hinc modò deduci potest, quam benè à plerisque sit puratum, Sitim vonnamquam haberi molestissimam à Pulmone excalefacte, qui si fortassè à destillante seroso, ac lymphico humore itroreretur, sedatur multum, juxta illud Hippocratis 4. aphor. 63. *Quibus in febribus ardentibus tusses leviter irritantes sunt, si non multum siti infestantur.* De qua re in nostris Commentariis Aphorismorum:

Quoniam verò Sitis accidere potest, nedum propter Ventriculi ardorem, verum etiam ob Pulmonis æstum, pergit exinde Galenus ad perquirenda signa intemperierum Pulmonum. Et primò calidioris Pulmonis signum inquit esse malorem, & longiorem inspirationem, expirationemque, quoniam, ex mente ejusdem, Respiratio videtur instituta ad refrigerium Cordis, & ad eventilandas calidas fuligines. Secundò, æstum in thorace longè majorem esse, quam in hypocondriis. Tertio, quòd à poru frigido non statim sitis sedetur, ac si à Ventriculo proveniat, cum tempus aliquid exquiratur, ut per ductus proprios illuc peringat. Quarto, quòd magis, citiusque refrigeretur Pulmo à potu frigido, quam calido, cum tamen Ventriculus etiam à potione calida temperetur in Sitis. Quintò demum, quòd Pulmones excalefacti etiam inspirato frigido aere temperetur, secus verò Ventriculus. Sed de usu Respirationis infra.

CAPUT LIX.

LXV. in Galeno.

Signa Pulmonis frigidi.

TEXTUS.

ET hoc maximum sit frigidi Pulmonis indicium; ut verò frigidum inspirantes manifestè molestiam sentiunt, & frigiditatem ita & caliditas est ipsi amica: sed & pituita excrementa cum creatu, & tussi expungat,

PARAPHRASIS.

Pulmonis frigidioris indicia ex opposito referuntur; sensibilis frigida inspiratio laesio, nam frigidam pectori inimicum, & ex Hippocrate 3. aphor. 23. qui debile pectus sunt sortiti, tussis, pleuritides, peripneumonias, aliasque ægritudines hyeme vagantes facillimè incurrunt. At verò sicut hi à frigida inspiratione offenduntur, sic è converso à calido aere juvantur. Expunt præterea isti excrementa pituitosa, & compacta, nedum tussis, sed etiam simplici screatu, superabundante in his serosa colluvie, & ob pectoris languorem, in asperam Arteriam decumbente. Quòd si propter imbecillitatem adhuc nequeant excrementa hæc expulsi, & excreati, ut in senio contingit, aderit quidem Tussis, sed citra expectorationem, ut dicitur 2. aphor. 40. *Ranchedines enim, & gravedines in valde senibus coctionem non admittunt*, eoque minùs expurgationem: Quare procedente tempore Astmatici fieri solent, vel etiam Empyici, aut Hydrofici.

CAPUT LX.

LXVI. in Galeno.

Signa Pulmonis siccis, vel humidis.

TEXTUS.

(T. 74.) **P**ulmonis autem siccitates excrementis vacant, & pituita, & vocem claram efficiunt: quemadmodum humiditates obscuram reddunt, ac raucam. Et cum vehementius, aut acutius loqui studuerint, tunc intercidunt excrementa.

PARAPHRASIS.

Quæ Pulmonem sicciozem attestantur, referuntur duo, nempe excrementorum, ac pituitæ vacuitas, & vox clara. Carent quidem excrementis, tum vaporosis, tum pituitosis siccis Pulmones; etenim aqueæ superfuitates absumuntur, & expiratione, aut etiam transpiratione insensibili.

Tom. V.

biliter evaporant. Vox verò clara fit, quoniam Trachea, & ramuli asperæ Arteriæ, quò sicciores sunt, eò lævigatiores; unde per seipos celerrimè Aer, & vox excurrit: neque enim aliunde vox rauca evadit, nisi quia fistula Aeris ab humidis superfuitatibus inconvenienter irroratur, & quodammodò in suis glandulis, & membranula intumescit, aut inæqualiter afficitur; unde via scabra, & non æquè pervia fit: qua ratione experimur Tubarum sonitus tremulos fieri, & clangores quosdam odere, audienti inuicundos, cum ductus illarum plus justo à Tubicinibus humescunt, & halitu vaporeque oris, nimium irrorantur. Quod & ex Catarrho, ac Tussi diuturna similiter contingit.

Ex adverso subdit, humiditates, eandem obscuram, ac raucam reddere: sed & cum vehementius, aut acutius homines loqui studuerint, tunc intercidunt excrementa. Siquidem in vehementiori, & acutiori voce, pulmones coguntur aerem efficacius, violentiusque protrudere, adeoque seipos in suis porulis, & vacuitatibus constriungere, unde excrementa serosa, ibidem collecta, sursùm in Tracheam propelluntur, à quibus vox intercipitur, cogiturque in medio cursu desistere, ut excrementa ipsa illuc delata expuantur, & Tracheæ ductus reddantur liberiores. Id ipsum etiam non raro evenit ob compressionem impeniùs habitam in partibus, & glandulis laryngi adjacentibus, cum in voce acutiori, vehementiorique illæ plurimum constringuntur, subindeque contentas serositates deponere coguntur. Verùm aliqua alia etiam de his reconseamus.

Digressio de Motu Pulmonis.

Quandoquidem hic à Galeno de Respiratione, & Motu Pulmonis mentio facta est, supervacaneum non erit breviter etiam hoc loco nonnulla alia de illo recensere, quæ aliàs videbantur omissa. Et quidem quamvis in Respiratione, motus Pulmonis habeatur, non tamen exindè deducere certò licet, Respirationem, & motum Pulmonis idem esse; siquidem Respiratio propriè pertinet ad Thoracem, ejusque musculos, ac potissimum ad Septum transversum; motus verò Pulmonis

F 3 sc.

sejunctus omnino est ab illius amplificatione, & contractioneque. Optimè namque Senertus *lib. 1. Inflammationum cap. 11. & c. de Apoplexia in Praxi*, observat non dilatari omnino Pulmonem ad motum Pectoris, cum Avium Pulmo dilatetur sine Pectoris amplificatione, eò quòd in ipsis ostium est, & immobile. Atque hinc idem Auctor enucleat, cur Apoplectici non subito extinguantur, cessante motu Musculorum Thoracis, atque respiratione penitus extincta, ut contingit in fortissima Apoplexia, ex testimonio Galeni 2. *apbor. commen. 42.* quia scilicet, etsi motus Thoracis delinat, remanet tamen, saltem ex parte, motus aliquis in pulmone, quo vita sustineri possit, juxta illud ejusdem Galeni 6. *de loc. aff. cap. 3. Impossibile est viventem non respirare, & respirantem non vivere.* Quamobrem recte quoque monet Nicolaus Cheteneau *lib. 2. observat. cap. 1. absurdum esse, inquit, si Respiratio sui omnino virtus animalis referenda, à qua muscoli moventur, cegit aro, omnibus partibus Corporis motu, & sensu privatis, ipsam manere propter vicia necessitatem: necessarias quidem viget, ac deficientia instrumento, ad opus perficiendum, omnino invalida est, qualiscumque illa fuerit. Aliquod igitur respirationis Instrumentum statuerendum est spiritum animalis non indigens ad motum, quo, aliis deficientibus, quedam adhuc, hujus motu, servetur respiratio, propter vitæ necessitatem, etiamsi Cordis tantum non sufficiat.* Hæc Cheteneau. Hanc eandem sententiam sensus prosecutus est Thomas Bartholinus peculiari Opusculo, *de substantia, & motu Pulmonum*, coherentè observationibus Anatomicis Marcelli Malpighii, quemadmodum etiam refert in sua Anatomie Renovata *cap. de pulmonibus.*

Sensu insuper patet, ad quamlibet Thoracis amplificationem, Aerem continenter asperam Ateriam, ejusque tracheas subire: at cui usui, non bene constat. Aristotelici, & Galenici non nisi ad Cordis fervorem, & Pulmonis æstum temperandum, existimarunt, quibus assentiri visus est Carthesius; Sanguinem motu attenuatum, arbitratus, aeris frigiditate condensari, ut evadat vitalis fomes flammulæ Cordis. At quis unquam id tribuet Ranis, aliisque aquatilibus, quæ licet calo-

re ferè destituantur, respiratione tamen egent? quin etiam ex adverso in hypocaustis, aliisque locis calidissimis, animalia bene vivunt; absque eo, quòd Aer frigidus exhauriatur, attemperatiōi Cordis inserviens. Sed & cui bono, insuper, ætenuatus sanguis condensari debet, ut iterum per motu Pulmonis, & Cordis rarefiat? Circulus equidem inutilis in hoc esset admittendus. Alii cum Cassendo, *tom. 2. de Animalibus cap. de Respiratione*, arbitratur, motus Respirationis usum esse, ut transeuntis sanguinis per Pulmones, impuritates absorbeantur, & per expirationem, ac tussim, (si fortasse solito crassiores fuerint) educantur. Verùm quamvis Pulmones, pro rata sua, emunctoria sanguinis, & Cordis vitæ fontis, dici possint, non tamen rectè huic tantum usui, & quidem vilissimo, videntur addicti; neque ad hoc solum Aer conferens dici debet, cùm cæteroqui in humidis corporibus, seu Sanguinem ferosiorē nactis, perquam optimè is circuitum absolvat, nec tamen per Pulmones serositate istæ emungantur. At verò opinatus est Paracelsus suggeri ab Aere per Pulmones Cordi spiritum quandam vitæ vendæ necessarium; cui communis Medicorum assertio consentire viderur, qui existimant Aerem in spiritus vitales transmutari, ex doctrina Hippocratis *lib. de alimento* dicentis: *Principium alimenti Spiritus, id est Aeris, respirationem esse.* Sed non facile laudari potest, cur ex defectu Aeris, tam brevi tempore Animal vitæ defungatur. Potior Respirationis usus, & Pulmonum motus, visus est aliis, Trajectio sanguinis è dextro in sinistram Cordis Ventrículum per Pulmones, qui nisi aere distendantur, præterfluentem Sanguinem nec admittunt, nec deferunt. At factò experimento à Roberto Kook, ut refertur in Actis Angelicis, innouit superstes animal in vitæ esse, pulmonibus vel immotis, neque eorum depressionem, seu quietem, sanguinis motum impedire, aut mortis causam esse. Unde colligit idem Author, potius novi aeris defectu Animal interire.

Quamvis ergo difficile admodum sit, de præcipuo usu respirationis, & motu Pulmonis aliquid certi determinare, cùm ipsemet experientissimus Robertus Boyle se adhuc post multa tentamina ignorare fa-

reatur: qui nihilominus attentè considera-
verit innumeras, quæ exinde emergunt,
utilitates, profectò affirmabit nonnisi dum-
taxat usui ejusmodi motum intervenire. Vox
etenim inde formatur, & loquela perfici-
tur; comprimitur Abdomen, & chylosa
materia per tubulos lacteos, & thoracicos
in Cor protruditur: ejus quoque beneficio
olfactus fit, & vel boni, vel malis odores
hauriuntur, inutiles serofitates, ac vapo-
res è pectore, & pulmonibus extrudun-
tur: sternitur pariter, atque extussitur:
è dextro in sinistrum Ventrículo Sanguis
traducitur, cum constet animalia pulmo-
nibus, & respiratione cæremia unico tan-
tùm esse prædita. Ventrículo, & Infantes
intra uterum peculiari ductu, per quem
Sanguis ad Cor deferatur, absque pulmo-
nium expansione, gaudere. Sanguis ipse
illac pertransiens floridior, ac repurgatio-
ri evadit, propter Aeris mixturam; nullibi
enim, quàm cum in pulmonibus est sanguis,
floridus, purus, ac rutilans magis conspi-
citur, ut observat Richardus Lovver, in
suo de Motu Cordis Opusculo: id quod
etiam in educto è Venis sanguine, & Aeri
in aliquo vase exposito, palam fit. Deni-
que debetur & Aeri quoque vis contempe-
randi æstum Cordis, & Pulmonis, cum
& febrientes subinde, & peripneumonia-
ci, à recenti, frigidoque Aere plurimum
alleventur, ut notatunt pariter Aristote-
les, & Galenus. Atqui huic commodò non
quilibet Aer satis est, sed mediüs: inter
nimium tenuem, & omninò crassum, ut
aliàs in nostra Theoretica, & in Commen-
tariis super Aphorismos Hippocratis me-
minimus.

CAPUT LXI.

EXVII. in Galeno.

De Voce.

TEXTUS.

(T. 75.) **N**on tamen ipsa Vocis magni-
tudo à caliditate, sicuti ne-
quo parvitas à frigiditate fit: sed altera qui-
dem aspera arteria latitudinem sequitur, &
ruihementiorem efflatum: parvitas vero à
contrariis advenit causis. Quare neque sem-

per, neque primum, sed ex accidenti, & so-
las naturales temperaturæ, non autem ad-
ventitias vocis magnitudo, aut parvitas se-
quitur. Quoniam etenim talia instrumenta
temperatura ratione sunt facta, ad hæc au-
tem consequitur hujusmodi vox: idcirco
contingit ex voce de naturali temperatura
ratiocinari.

CAPUT LXII.

EXVIII. in Galeno.

De leni, & aspera Voce.

TEXTUS.

Nam & lenis vos arteria lenitatem con-
sequitur, sicuti & aspera asperitatem.
Lenitas igitur arteria moderatam sequitur
temperaturam: asperitas vero siccitatem. A-
speritas etenim fit ab inequalitate duri Cor-
poris. Arteriam vero duram similarium
partium, ex quibus constat, siccitas efficit:
inaequalem vero dispersæ in eisdem humidi-
tatis defectus.

CAPUT LXIII.

EXIX. in Galeno.

De Voce acuta.

TEXTUS.

Eodem modo neque acuta natura vox, si-
ne angustia faucium, neque gravis sine
latitudine fieri potest. Angustia igitur ab insi-
ta, atq; innata nascitur frigiditate: latitudo
autem à caliditate. Differentiæ igitur natu-
ralium Vocum hæc, quæ ex affectu aliqua sunt,
sunt proportionales, quæ & ipsæ indicia sunt
causarum; à quibus oriuntur, de quibus in li-
bris de Voce sufficienter distinxit. (T. 76.) Re-
liquæ verò partes animalis interiores: exilia
habent temperaturæ indicia: tentandum ta-
men ea ex juvenilibus, atq; potentibus agno-
scere, ac præterea: naturalium potentiarum
operationes. Distum vero est in tertio de Causis
Accidentium, quod cujusq; potentia virtus,
& vitium temperatura principalis existat.

Temperaturarum itaque indicia jam explanavimus.

PARAPHRASIS.

DE Voce hoc loco, tribus Capitibus, speciatim Galenus agit, quæ Pulmonis, & Pectoris motum sequitur, atque aded Aeris propulsionem, repercussionemque ad laryngem; & palatum, pro eisdem modulatione, cumque superius dixerit Vocem claram indicium esse Pulmonis siccioris, rauram verò humidioris, propterea ne quis putaret, illam immediatè consequi temperaturas, non verò organorum vocalium conformationem, ac structuram, tacitam quandam difficultatem solvit, inquitens: *Vocis magnitudinem non quidem à caliditate, sicut nec illius parvitatem à frigiditate provenire: & rationem affert, quia nulla intercedit connexio proxima, & immediata inter vocem, & calorem; neque res quælibet, quia calida est, vocalis erit, aut magnivoca, & è converso. Et quamvis Hippocrates 6. epidem. dicat, calidos maximam vocem habere, frigidos parvam: cui consentit Aristoteles 5. de Generat. Animal. & in Problemat. itemque Avicenna fen. 10. tertii, intelligendi tamen hi sunt, non quod immediatè magnitudo Vocis à calore dependeat, vel à frigiditate ejusdem parvitas, sed solum, quòd per calorem partes vocales denotentur ità benè conformata, ut ab amplitudine ductuum vocaliores sint; siquidem Vox magna, vel parva, immediatè provenit ab amplitudine, vel angustia ductuum Aeris, & præsertim Arteriæ asperæ, & laryngis, ubi Vox efformatur, nec non ab impetu majori, vel minori efflatus ejusdem Aeris: quæ sanè arguunt vel calidam, vel frigidam earumdem partium temperaturam, cum robore, vel languore virtutis. Hinc Galenus hoc loco subdit: *Quoniam etenim talia instrumenta temperatura ratione sunt facta, ad hoc autem consequitur hujusmodi Vox; idcirco contingit ex Voce de naturali temperatura ratiocinari.**

Ut præterea Galenus ostenderet. Vocis diversitatem proximè, & immediatè à structura organorum provenire, exemplum affert Vocis lenis, & asperæ. Ait enim: *Nam & lenis Vox Arteria lenitatem consequitur; Aspera verò, ejusdem asperitatem.* Mox

subdit: *Lenitas Arteria moderatum sequitur temperaturam, asperitas verò siccitatem, quoniam asperitas fit ab inequalitate duri Corporis: duram autem Arteriam, simularium partium, ex quibus constat, siccitas efficit: inequalem verò, dispersa in eisdem humiditatis defectus. Eodem modo Acuta Vox non sine angustia faucium, seu laryngis, fit. Angustia igitur à frigiditate dependet, latitudo autem à caliditate.*

At qua ratione homines mutant vocem ex acuta, & exili, in gravem, & sonoram, cum ad pubertatem pervenerint, & semen gignere coeperint? Et ratio dubitandi est, quia nullus consensus inesse videtur inter Testes, & asperam Arteriam. Verùm Hippocrates in hanc rem 2. epidem. sect. 1. docet. quòd tussis diuturna cessare solet superveniente testicularum tumore; & vicissim tumor, superveniente tussi. Et 2. epidem. sect. 5. ait, Vocis gracilitatem solum solvi à Testiculorum varice. Aristoteles etiam 5. de Histor. Animal. cap. 14. ex Vocis mutatione, inquit, & testium magnitudine, innotescit tempus Pubertatis; & 7. de Histor. Animal. cap. 1. subdit: dum juvenes semen emittunt, vocem mutare incipiunt in asperiores, non tamen digniores; & 9. de Histor. eorumdem cap. 5. observat in Gallinæcis castatis crista pallescere. In idem coincidit quoque Galenus 2. de Temper. c. 5. & 6. epidem. 4. comm. 27. At consensus hic ex Anatome magis elucet, vel per venas, & arterias mammarias descendentes, contingentes cum venis, & arteriis ascendentibus ex Utero, & Hypogastrio; vel per nervos per pudenda diffusos, dependentes ex ramo vocali, & costali: quin & duo alii ramuli, recurrentes dicit, Epiglottidem circumcingentes, testes pertingunt, ex quibus manifesta communio.

Reliquorum viscerum internorum Temperaturæ faciliè, ex dictis hactenus, innotescunt, præsertim verò à juvenibus, & notentibus, ac præterea à naturalium potentiarum operationibus: Atque ità concludit in hoc Capite Galenus partium omnium dissimilariarum Temperaturas. Nunc ad signa transit partium instrumentariorum, secundum propriam structuram consideratarum.

CAPUT LXIV.

LXX. in Galeno.

Signa Natura Instrumentaria.

TEXTUS.

(T-77.) **C**irca magnitudinem verò, vel formationem, vel numerum, vel situm, quæcumque quidem sensibus subjiciuntur errata, cognitu facillima sunt: quæ autem sensu percipi nequeunt, quædam difficulter cognoscuntur: quædam autem nullo modo cognoscuntur. Capitis igitur magnitudo, ac figura, & Cerebri simul, in propatulo sunt, & de his antea diximus. Sic & quæ thoraci sunt, & quæcumque ad scapulas, & humeros, vel brachia, vel cubitos, vel extremas manus, vel coxendices, vel femora, vel tibias, vel pedes atinent, non est difficile cognoscere, siue secundum formationem, siue secundum magnitudinem ex his aliquid non rectè se habeat, siue secundum numerum, siue secundum partium, ex quibus constant, compositionem; singulorum etiam operationis detrimenta facile patent, quæ autem intra Corpus sunt, non omnia possunt agnosci.

PARAPHRASIS.

Quoniam ad initium hujus Libri dixerat Galenus, duo in universum concurrere ad naturalem cujuscumque Corporis constitutionem, debitam nempe primarum qualitatum in primis, & simplicibus particulis contemperationem, & organicarum partium convenientem structuram: postquam hucusque latè egisset de signis temperierum tum totius, tum principalium Corporis partium, percurrit nunc indicia malæ compositionis earundem, intra limites tamen sanitatis: etenim non desunt, qui Sanitate quidem fruuntur, bonaque temperie sunt; tamen in aliquibus membris vitiosi, & vel in magnitudine, vel in figura, vel in numero, vel situ. De his igitur sermonem faciens, inquit, quod quæcumque sensibus subjiciuntur errata, cognitu facillima sunt, ut Capitis magnitudo, vel parvitas, aut ejusdem inconcinna figura, Thoracis impro-

portio, brachiorum, manum, aut digitorum amplitudo, exilitas, aut defectus artuum; itemque in numero, situ, cæterisque vitium. At verò, quæ sensu percipi nequeunt, quia scilicet interiores Corporis partes occupant, ex læsionibus propriarum actionum, aut ex tactu, ut in Splenis, vel Jecoris tumoribus, aut etiam ex sensu ponderis, vel doloris, qui ab eodem patiente percipitur, dignoscuntur; quibus addi quoque possunt excrementa ex illis procedentia, ut in Intestinis, Renibus, & Vesica; licet non omnia possint agnosci.

CAPUT LXV.

LXXI. in Galeno.

De Ventriculo.

TEXTUS.

Cujusdam enim Ventriculorum adeo parvum, ac rotundum, ac pronum secundum hypochondria situm habentem inspeksi, ut manifestè ex circumscriptione propria, & videntibus, & tangentibus appareret.

PARAPHRASIS.

Eorum, quæ intra Corpus sunt recondita, exemplum afferens hoc Capite, fatetur, se cujusdam Ventriculorum adeo parvum, ac rotundum, & pronum secundum hypochondria situm habentem, aliquando inspexisse, ut ex circumscriptione propria, & videntibus, & tangentibus manifestè appareret. Verùm hæc potius ex Anatomie nota sunt: dissectis enim cadaveribus, detecta sunt plurima Viscerum internorum incommoda, ac maleficia, quæ sensus hominum latebant, sanè prodigiosa; eorumque observatione innumeræ extant relatæ apud eosdem Authores.

CA

CAPUT LXVI.

LXXII. in Galeno.

De Vesica.

TEXTUS.

Sic et cuiusdam Vesicam contigit intueri ita expositam, ac parvam, ut si quando urinam tardius excerneret, tumor quidam circumscriptus manifestè cerneatur, non tamen aliud ex interioribus quidquam mihi unquam manifestum præbuit indicium. Tentare autem oportet, quam maxime fieri potest, virtutem ipsorum, ac vitium, etsi non certa scientia, artificiosa saltem conjectura comprehendere, veluti exempli gratia in Hepate.

PARAPHRASIS.

Facetur pariter hoc alio Capite, se aliquando vidisse cuiusdam Vesicam ita expositam, ac parvam, ut si quando urinam tardius excerneret, tumor quidam circumscriptus ad pubem manifestè cerneatur. Quamobrem organa illa, quæ ex contentis faciliè in tumorem attolli possunt, sensu tactus, & visus, dignosci queunt, an vitium aliquod in formatione contraxerint. Reliqua verò manifestum indicium minimè præbere possunt, sed solum conjecturis de illis suspicari licebit, ut idem Galenus tum hic, tum sequenti Capite, de Hepate parvo, exemplum affert.

CAP. LXXII.

LXXIII. in Galeno.

De Hepate.

TEXTUS.

Vidi enim aliquos, & quidem quamplures, quibus vena erant angusta, & totum Corpus colore privatum: quod si plusculum cibi assumpsissent, qui præsertim flatibus excitandis aptus esset, & crassus, ac tenax, nonnulli quidem veluti pondus quoddam insidens, atque suspensum in pro-

functo dextrae hypochondriorum partis sentiebant: nonnulli verò cum quadam tensione dolorem sentientes. In his quidem verisimile est Hepar esse parvum, atque angustos meatus habere.

PARAPHRASIS.

Ut ostenderet, qua artificiosa industria quis conjectare possit de vitio viscerum interiorum, refert præsentis Capite, se vidisse aliquos, quibus vena erant angusta, & totum Corpus colore foedatum, quòd si plusculum cibi assumpsissent, præsertim qui flatibus excitandis aptus esset, itemque crassus, & tenax foret, nonnulli quidem veluti pondus in profundo dextri hypochondrii sentiebant; nonnulli verò, quandam cum dolore tensionem: in his autem verisimile existimasse, Hepar esse parvum, & que meatus angustos. Unde ex angustia venarum, ex malo colore cutis, & ex pondere, vel tensione in hypochondrio dextro, post assumptos cibos, potissimum flatulentos, licet de parvitate Jecoris conjectandum foret, si hæc omnia in sinistro hypochondrio evenirent.

CAPUT LXVIII.

LXXIV. in Galeno.

De homine pituitoso vomente bilem.

TEXTUS.

Alterum vidi, cujus totus habitus pituitam præfererebat, quotidie tamen bilem pallidam evomebat. Censui igitur inspicienda alvi excrementa, in quibus minimum bilis apparebat. Quare conjectura quoddam comprehendendi eum meatum, qui biliosum egurgit at humorem, non minimum ejusdem partem ad intum ventriculi locum, quem greci pyloron, id est ostiarium vocant, effundere, ut in quibusdam apparet animalibus. Ex quibus id constat, quod plurimum ad eorum, quæ latent sensum, confert cognitionem, ea, quæ ex sectionis inspectione habetur, peritia, & operationum, atque utilitatum inventio. Quicumque igitur facultatem dignoscendi hujusmodi corpora,

quæ.

qua ita lapsa sunt, consequi cupit, oportet ipsum in sectionibus, ac in operationum, atque utilitatum inventionibus exercitari. Scripsimus vero de omnibus seorsum in tractatibus aliis, de quibus in fine libri omnino proposuimus facere mentionem, ut discendi cupidi intelligant, quaecumque disceat operaverint, ex quonam possint haurire tractatu. Sed tamen de hisce satis.

PARAPHRASIS.

Aliud exemplum tradit, pro conjiciendo vitio in Cysti fellea, ductu Biliario, & Pyloro, cujusdam Hominis, qui habitu Corporis erat pituitosus, quotidie tamen bilem pallidam evomebat: excrementa vero alvi ne quidem bilis minimum referebant. Quare conjectura quaedam comprehendit, porum in ipso felleum ad pylorum, non ad intestina tendere, quo bilis ipsa effundebatur; unde vomitus flavus, ac faece haudquaquam felleo humore tinctae egerantur. Hinc infert Galenus, quod ad eorum cognitionem, quae sensum latent, plurimum conferat notitia Anatomica, desumpta ex sectionibus Cadaverum. Quamobrem inquit; *Quicumque facultatem dignoscendi hujuscemodi Corpora, qua ita lapsa sunt, consequi cupit, oportet ipsum in sectionibus, ac in operationum, atque utilitatum inventionibus, id est in partium usus, exercitari.* Hinc quae, & qualis utilitas ex Anatome oriatur, quisque ex his clarissime percipiet. hactenus de signis Corporum salubrium: Nunc de signis Corporum aegrotantium.

CAPUT LXIX.

LXXV. in Galeno.

Quomodo cognoscantur Corpora aegrotantia.

TEXTUS.

(T. 78.) **Q**uicumque vero ut nunc insalubria sunt, hoc est quae jam aegritudinem patiuntur, dignoscere & haec ipsa oportet. Quae quidem subjiciuntur sensui, ex eorum, quae ipsis insunt secundum naturam, permutatione, in magnitudine,

colore, figura, & numero, & situ, & ea, quae est secundum duritiam, & mollietatem, & frigiditatem, & caliditatem differentia. (T. 79.) Quae autem visum effugiunt, ut summam dicam, ex operationum lesionibus, aut his, quae excernuntur, aut doloribus aut humoribus praeter naturam, aut horum quibusdam, vel omnibus.

PARAPHRASIS.

Expletis signis Corporum salubrium secundum suas differentias, prosequitur sequentibus Capitulis recensere indicia Corporum Insalubrium, & Neurotorum. Facto autem initio ab Insalubribus, affert signa Insalubrium ut Nunc, seu eorum, quae jam aegritudinem contraxerunt, & actu aegrotant. Illa vero sive dirin signa affectuum, qui sensibus subjiciuntur, & in signa affectuum, qui sensibus non patent. Primi generis sunt, quae petuntur ex magnitudine, colore, figura, numero, situ, duritie, mollietate, frigiditate, caliditate, & similibus. Secundi generis vero, quae a laesione operationibus, ab excretis mutatis, doloribus, tumoribus praeter naturam, aut omnibus simul, aut aliquibus. Quibus in genere consideratis, descendit nunc ad singulorum Viscerum affectiones interoscendas. Et primo quidem Cerebri, ut mox.

CAPUT LXX.

LXXVI. in Galeno.

De signis Cerebri patientis.

TEXTUS.

(T. 80.) **P**articulatum autem, quae quaedam sunt in Cerebro aegritudine dispositiones, aut dementia speciebus, aut sensuum, aut imaginationum lesionibus, aut actuum, qui secundum electionem sunt, aut ex his, quae excernuntur per palatum, vel nares, vel aures, aut horum, qui ei dolores eveniunt, differentias.

P A R A P H R A S I S.

Juxta nuper tradita signorum genera, ab operationibus Cerebri tractatis, de ejusdem ægritudinibus primum dijudicat. Cùmque operationes Cerebri alia principales sint, ut Imaginatio, Ratiocinatio; alia verò à Cerebro quidem dependant, sed ad quinque sensus externos pertineant, atque utraque, vel abolitè; vel diminutè, vel depravatè lædi possunt, propterea ab omnibus indicia desumit, ut ex singulis Cerebri ægritudines, & animalium operationum læsiones, innotescant.

Incipit autem ab Actionibus depravatis, & à Deliramentorum speciebus, cùm in his proximè Cerebrum offendatur, ad quod illæ propriè pertinent, & siue sola Imaginatio, siue sola Ratiocinatio lædatur, vel etiam utraque. Secundò memorat læsiones sensus, & motus animalis, sub quibus comprehenduntur Epilepsia, Apoplexia, Paralyse, Tremores, Lethargi, similesque. His tertio addit, quæ per palatum, nares, & aures excernuntur, sub quibus excreta, & retenta vitiosa continentur, ut in Catarrhis, destillationibus, gravedinibus, cæterisque. Quarto demum recenset omnium dolorum differentias, puta gravantis, pungentis, instantis, pulsantis, aliorumque, ex quibus dignoscuntur dolores Capitis, & Meningum, itemque Oculorum, Aurium, & simillium. Hæc autem signa generaliora dumtaxat voluit hoc loco commemorare Galenus, nam particularia petenda sunt ex libris de locis affectis ejusdem.

C A P U T LXXI.

LXXVII. in Galeno.

Signa Cordis patientis.

T E X T U S.

(T. 81.) **Q**ua verò in Corde fiunt, ex difficilis anhelitus speciebus, & palpitationibus, quæ ipsis contingunt, ex pulsibus quoque ejus, atque arteriarum, & ab excandescantis iræ celeritate, aut tarditate, à febris, & refrigerationibus, & in

colore differentiis, ac eis, qui ipsi adveniunt, doloribus.

P A R A P H R A S I S.

Signa Cordis patientis octo proponit. Primum desumit ex speciebus difficilis anhelitus. Secundum ex tremulis motibus, qui ipsi contingunt, puta ex palpitatione. Tertium ex pulsibus tum ipsius Cordis, tum Arteriarum, ab ipso dependentium. Quartum ab excandescantis iræ celeritate, aut tarditate. Quintum à febris. Sextum à refrigerationibus partium, præsertim extimarum. Septimum à differentiis colorum in cute apparentium. Octavum à doloribus, qui ipsi eveniunt. Hæc autem signa in syndromen relata, plenè de omnibus Cordis affectibus attestantur, quoniam vel immediatè, vel mediatè saltem, à Cordis constitutione, ejusque operationibus, promanant, & siue Cor ad calidum, aut frigidum intemperetur, & siue ex defectu sanguinis, ac spirituolæ ejusdem substantiæ, siue à mala ipsius conditione obruente, aut dissipante, vel etiam exsolvente, aut congelante; & vel ab extrinsecus comprimente corpore, vel ab interiùs occupante, aut opplente ejusdem ventriculos, & cavitates arteriarum, ac Sanguinem ipsum insufficiente, aut depravante exoriantur, ut ex alibi dictis clarissimè patet.

C A P U T LXXII.

LXXVIII. in Galeno.

Signa Hepatis patientis.

T E X T U S.

(T. 82.) **Q**ua autem in Hepate ex defectu humorum, atque abundantia, & ad id quod præter naturam eversione, & colore malo; ac præterea ex permutatione naturæ in his, quæ ad alimenti deductionem, aut superfluitatum attinent excretionem, sed & ex gravitatibus, & tumoribus, & doloribus non modicis, qui in eo ortum habent, verum & in illis, qui compatiendi ratione proveniunt, quemadmodum in aliqua vel spirandi difficultate, vel suffis specie.

P A.

PARAPHRASIS.

Signa Hepatis egritudines demonstrantia, recensentur, humorum defectus, vel abundantia; degeneratio eorumdem à statu naturali in præternaturalem; malus curis color: læsa sanguinis per Corpus distributio: vitiosa excrementorum egestio, eorum præsertim, quæ per Jecur transeunt, vel ab eodem immediatè derivant, ut est fellea, & biliosa superfluitas, atque urinæ depositio, ac deformatio: gravitas, vel dolor apud Hepatis regionem, seu in dextro hypochondrio, tumor ejusdem, tentio, aut durities, ac demiquè spiritus gravis, seu respiratio impedita, cum tussi, quæ sicca à Medicis solet appellari, ut evenit in obstructis, Jecore tumidis, aliisque similibus, quemadmodum idem Galenus observavit in Medico Siculo 5. de loc. affell. c. 7.

CAPUT LXXIII.

LXXIX. in Galeno.

Signa Ventriculi patientis.

TEXTUS.

(T. 83.) **S**ic & Ventriculi affectus agnoscitur, ubi in concoctione, & appetitu humidi, vel siccis alimenti, vel superfluitatum excretionem delinquitur. Ita etiam ex singultibus, eructationibus, nausea, vomitibus, & ipsis eorum, quæ evaduntur, speciebus.

PARAPHRASIS.

Pari modo dignoscetur Ventriculi affectus, ex mala concoctione, & vitioso appetitu, ex egestionem superfluitatum crudarum per vomitum, aut per feces, ex singultibus, eructationibus, vel accidis, vel nidorosis, nausea, subversione, inflatione, tensione, itemque humorum excrementorum dejectione, aut indigesti, vel corrupti cibi per alvum excretionem; actandem ex doloribus, aut tumoribus ipsum infestantibus: quæ omnia ab ætione propriis ejusdem Ventriculi læ-

sis ob ferventia digestiva vitiosa, vel propter tunicas, fibrasque Ventriculi substantiam confluentes, relaxatas, aut contractas, ex circumscripto ipsius situ facillimè innotescunt.

CAPUT LXXIV.

LXXX. in Galeno.

Signa Thoracis patientis.

TEXTUS.

(T. 84.) **I**ta & Thoracis agnoscuntur affectus, ex spirandis difficultatibus, tussibus, & doloribus, qui in ipso fiunt, & ex eorum, quæ cum tussi exequantur, differentia. (T. 85.) Sic & aspera arteria egritudines, difficiles anhelitus, & tusses, & dolor in loco, & quæ expuntur, & vocis offensiones ostendunt. (T. 86.) Secundum vero eandem proportionem, & in aliis omnibus accidit partibus: Nam ex tumore, dolore, & operationum lesione, & excrementorum differentia sumentur indicia. (T. 87.) Tumores autem præter naturam in inflammationibus, scirrhis, œdematis, & erysipelatibus sunt explorandi. (T. 88.) Dolor autem quemcumque obsederit locum, aut continuitatis solutionem, aut subitam alterationem ostendit. Solvitur autem continuitas incisione, excisione, fractione, & sententiæ. Alteratur vero substantia; caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate. (T. 89.) Leditur autem operatio tripliciter, aut quia debilitatur, aut quia vitiosè, aut quia nullo modo fit.

PARAPHRASIS.

Affecti Thoracis signa quatuor recenset hoc Capite Galenus, difficilem nempe respirationem, Tussim, Dolores costarum, & Sputa. Aspera verò Arteria egritudinum indicia refert ad: difficiles anhelitus, tusses, dolores ejusdem, sputa, & vocis læsiones. At vero licet multum inter se convenient utriusque offensiones, poterunt tamen facillè interosci: Tusses enim plerumque ex aspera Arteria dependentes, sicæ solent esse; ex Thoracis autem, aut etiam Pulmonis vitio, esse solent

solent humida. Sic etiam dolores in Thorace sensibiliores sunt, leviores, vel nulli, & solum cum sensu ponderis in affectionibus Pulmonis: Medio autem modo se habebunt, qui in aspera contingunt. Respiratio pariter gravior, vel levior, crebrior, vel rarior, cum stertore, vel sine, fiet, si aspera potius cum tracheolis, vel Pulmo, secundum suam substantiam afficiatur: secus si Thorax extrinsecus, aut alia pars circumposita dive xetur. Verum dolor in Pleura, ac Mediastino acutior, & molestior semper erit, cum sensibili Respirationis læsione, qua præsertim parte, nempe superiori, Pulmo, eidem alligatur.

Non dissimili modo conjectandum, subdit Galenus, de affectionibus aliarum partium, ex tumoribus nimirum, doloribus, operationibus læsis, atque excrementorum diversitate, pro eorundem viscerum affectionum differentia, usque vario. Tumores verò rediguntur ad Inflammationes, Erysipelata, Scirrhos, Oedemata, ex quorum varietate humores quoque varii exinde male affecti diiudicantur, ut infra.

Quoniam autem dolor inter præcipua signa partium affectionum numeratur, addit hic Galenus, illum, aut continuitatis solutionem, aut subitam partis alterationem subsequi. In alteratione verò, ut illa dolorem inferat, tria ex eodem Galeno requiruntur 12. meth. cap. 7. & 1. de symptom. causis cap. 6. Primum, ut alteratio subito fiat: Secundum, cum violentia. Tertium, quod præter naturam sit: siquidem in feminis effusione ex vehementi concubitu, licet quædam violenta, & subita alteratio accidat, quia tamen præter naturam non fit, dolorosa non est: sic pariter in Risu, Tussitione, cæterisque voluptuosis Corporis commotionibus. Cæterum Alteratio subito, & violentè illata, neque sine humoris virulenti præsentia fieri potest, ut propterea remem saltem materiam omnino exigat, à qua partes compunguntur, quemadmodum alias, à nobis ostensum est.

Hanc insuper dolorificam alterationem omnes quatuor qualitates, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, & siccitatem affecte posse docet hic idem Author, quamvis 2. de compo. Medicam. secundum loc. c. 1. ad humiditatem dicat nullum consequi do-

lorem, illam scilicet considerans solam, & simplicem, non verò cum caliditate, vel frigiditate conjunctam, ut seipsum explicat 1. de Natura humana comm. 6. Sed & neque illæ ab humoribus sequeuntur unquam in humano Corpore inveniantur, ut partium continuitatem solvant, aut naturalem constitutionem alterent, doloremque afferant, etsi non manifestè, ac sensibilibiter, saltem inconspicuè, & insensibilibiter, ut alibi dictum. Soluta denique continuitas, incisione per ensam: extensione per venena, aut erodentes, pravoque humores: fractione, per contusiones, ictus, & vulnera; ac demum tensione, ac instatione per flatum inferitur. Postremò operationes omnes in universum tripliciter lædi posse tum hic, tum alibi passim edocuit, abolitè nimirum, diminutè, ac depravatè: ut cum nullatenus fiunt; vel saltem sensibilibiter fieri non videntur: aut imperfectè, ac debilitè solum, vel demum fiunt aliter, ac natura fidei deberent.

CAPUT LXXV.

LXXXI. in Galeno.

De Differentia eorum, que excernuntur.

TEXTUS.

(T. 90.) **Q**Uæcumque autem excernuntur; (nonnulla ut affectionum læsarum partes: nonnulla ut excrementa: nonnulla ut in ipsis secundum naturam constituta) singula propriam facient indicationem. (T. 91.) Dicitur est autem de hisce omnibus plenus in tractatu de locis affectis, quem nullus ante nos, aut in Artem, id est methodum redegit, aut ad absolutam perfectionem deduxit: quem admodum, & in omnibus aliis evenit, quibus initium quidem aliquod ab Antiquis est datum, non tamen absolutum est opus. Ageratantium itaque corporum, ex tractatu illo indicia sunt sumenda. Eorum autem, qui in egritudine lapsi sunt, & qui sanitati restituendi, præsens doctrina complectitur.

P. A. R. A. P. H. R. A. S. I. S.

Eorum, que excernuntur, tria genera constituit; ex quibus internæ egritudinis dignosci possunt: Vide licet partium

rius solidarum, ut Pulmonis, ramem-
 rium intestinalium, Renum, Vesicæ, &
 similium; quæque dicuntur cetera toto
 genere præter naturam, ut & puris, sa-
 nifici, sanguinis, vel simplicis, vel com-
 mixti, aut degenerati, vel grumefacti;
 & denique succorum, seu liquorum natu-
 raliū, ut chyli, vel cibi nondam dige-
 sti, itemque urinae, & fecum, quæ li-
 cèt excrementa sint, naturaliter tamen
 statutis horis, & locis, detineri debent,
 ac deinde ad certum tempus expurgari.
 Ab horum autem excretionē, vel quanti-
 tate inconvenienti, vel qualitate deprava-
 ta, vel non debito tempore, modo, aut loco
 habita; aut ejus fortasse rei, quæ nullatenus
 excerni oporteret, partes affecte facile
 dignosci possunt, ut plenius se egisse testa-
 tur in libris de locis affectis. Et hæcenus de
 signis Corporum ægrotantium. Nunc de si-
 gnis futurarum ægrotitudinum, & Corpo-
 rum Neutrorum.

CAPUT LXXVI.

LXXXII. in Galeno.

Signa futura ægrotitudinis.

TEXTUS.

(T. 92.) **E**orum igitur indicia, quibus
 ægrotitudinis periculum immi-
 net, modicam formam habent, inter ea, quæ
 sanis, & quæ ægrotantibus eveniunt. Siqui-
 dem sanis omnia secundum naturam insunt:
 præter naturam verò ægrotantibus, qua-
 tenus ægrotant. In conspecto autem horum
 ea, quæ sunt Corporum neutrorum indicia:
 quorum nonnulla quidem sunt ex eorum ge-
 nere, quæ secundum naturam, sed vel
 qualitativibus, vel quantitativibus, vel tem-
 poribus permutata: quedam autem ex his,
 quæ præter naturam, sed minora his, quæ
 ægrotantibus adsunt. Atque idcirco hæc
 quidem Corporum dispositiones, quæ in æ-
 grotitudinem casam monstravi, sunt ex Neu-
 rorum genere, atque unã, ea, quæ ipsa
 indicant signa. Primo enim hæc sanitatem
 ostendunt, secundo autem ægrotitudinem: Et
 sunt eadem signa secundum ad aliquid ha-
 bitudinem, Neutra, & Insalubria: quæ
 quidem præsentem dispositionem ostendunt;

Neutra; quæ verò futuram præmonstrant,
 Insalubria. (T. 93.) Eadem verò ratione
 & quæcumque ægrotantibus signa salutaria
 apparent, dicuntur quidem salubria, quia
 futuram sanitatem ostendunt: dicuntur et-
 iam ægra, quatenus præsentem ostendant
 ægrotitudinem: Neque in ambiguo est, quod
 quæ sunt utrorumque indicia, Neutra
 dicuntur secundum unum quoddam Neutri
 vocabuli significatum. Neque verò mirari
 oportet eadem signa tres in diversis habitu-
 dinibus servare rationes, quæ & Salubria,
 & Ægra, & Neutra dicantur. (T. 94.)
 Secundum verò alterum significatum, quæ-
 cumque his, qui à morbo referuntur, in-
 sunt, signa Neutra appellamus, neque in
 alio significato accipiunt ea, quæ semibus
 insunt. Hæc quidem omnia pluribus, &
 conceptibus, & rationibus, subsiciuntur:
 quæcumque verò in his, qui integra sani-
 tate fruuntur, inter salubria tamquam modo
 computantur, & quæcumque ægrotantibus
 insunt, non quæ futuram præmonstrant sani-
 tatem, solum hæc ægrotorum conceptui
 subsiciuntur. Sed de his quidem postea di-
 cetur. (T. 95.) Nunc quæ futuram præ-
 monstrant ægrotitudinem, prius exequamur:
 Cum verò sit eorum differentia duplex,
 prius ea pertractemus, quæ quantitativibus,
 vel qualitativibus, vel temporibus, non au-
 tem propriis speciebus ab eo, quod secun-
 dum naturam evariant: veluti ciborum
 appetentia intemta, vel dissoluta, aut quæ
 non servet tempus consuetum, aut quæ ad
 eduliam non usitata feratur, aut ad excrecio-
 nes cibi superfluitatum, quæ aut pauciores,
 aut plures, aut humidiores, aut aliores
 existant. Sic humidiorum excrementorum
 vel defectus, vel superabundantia præter
 consuetudinem naturalem, aut in colore,
 aut in consistentia varietas aliqua, aut in
 tempore excretionis, & vigilia plures, ac
 somnus, aut non consueti tempore. Eodem
 modo potus plurius, aut paucioris, calidi,
 aut frigidi insolens appetitus; sicuti & re-
 rum venerarum usus immodicus, aut in-
 tempestiva concupiscentia: & plures, aut
 pauciores sudores, quæm conveniant: &
 admotus torpor, aut si moveri tentaverint,
 gravitas, aut vehemens exsolutio, mon-
 strorum occultatio, vel immodica, aut
 diminuta evacuatio. Sic & quæ per ora ve-
 narum Greci hemorrhoidas appellant, sit
 Sanguinis effusio. Sed & si valuptas in ci-
 bo,

bo, potuque aut sit priori voluptate similis futura. indicium est aegritudinis; hebetudoque animi non naturalis, aut oblivio quadam inconsueta, aut somni, qui pluribus imaginationibus abundans, quam prius: auditus, & odoratus, visusve hebetiores, aut turbulenter, & (ut simpliciter dicam) quacunque secundam naturam inerant, hæc quidem augmentata, hæc verò comminuta, hæc verò temporibus quibusdam, aut quantitibus, aut qualitatibus immutata. Siquidem & ipsius Corporis moles, aut major, aut minor, aut magis alba, aut magis rubra, velut lividior, aut nigrior, rufusque, & sternutamenta, & flatu plures, aut pauciores his, qui secundum naturam; sic & quacumque per nares, vel palatum, vel aures, per quos meatus Cerebrum expurgatur, vel temporibus, vel quantitibus, vel qualitatibus immutata. Hæc igitur omnia ex genere eorum sunt, quæ secundam naturam. (I. 96.) *Morsus autem ventris, vel in ore ventriculi, vel in aliquo intestinorum, aut cum alvus subducitur, aut cum vomitus excitatur, aut cum migitur, siue aliquis alius dolor mediocris ex genere quidem existit eorum, quæ præter naturam: non tamen qui ita se habent, ægrotare dicuntur: sicuti neque qui Capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, cum nondum in consuetis impediuntur operationibus. Hic enim in huiusmodi dispositionibus ægrotandi terminus est; atque idcirco in eo, quod ad aliquid eandem dispositionem ægram, atque neutram appellabimus: nam pro vigore potentie, quæ vel facile suffinet, vel vincitur unaquæque ex his, quas antea diximus, vel morbus est, vel neutra dispositio. (I. 97.) Sic & quacumque in sensibus, non in eo, quod magis, aut minus in vicem differunt, sed toto genere sunt præter naturam. Et hæc sunt signa morborum, donec modica fuerint, & nondum hominem à consuetis operibus sufficiunt amovere. Talia verò sunt in gustu quidem vel salsa, vel amara, vel alicujus alterius qualitatis sapor nobis judicatur: siue in omnibus quæ bibuntur, aut manducantur, aut præter quod aliquid assumatur, saliva ipsa talis sentiatur. In odoratu autem, quando alicujus unius qualitatis sensum habemus nullo odorabili præsentem, aut cum plura differentia naribus admoveamus, omnia velu-*

ti similia sentimus: sapius verò nihil sentimus, aut aliquid fetens, etiam si nihil adsit, quod feteat. Quantum verò ad auditum, soni, & strepitus, ad id, quod præter naturam pertinent: quemadmodum in visu, quæcumque ante oculos apparere creduntur nigra, & atra, & cærulea, & rufa, & flava, & nonnulla rotunda, nonnulla autem oblonga, quædam gracilia, quædam crassa, oculis præterenti videntur. In sensu autem Tactus, cum inequalitas aliqua, vel pissitudo, vel gravitas, vel tentio, vel torpida, vel ulceroza dispositio, in toto Corporis habitu sentitur: sic & in singulis partibus vel tentio, vel compressio, vel morsus, vel gravitas, quando modica fuerint, ac minime firme, neutram quidem dispositionem adesse demonstrant, futuram verò aegritudinem prænunciant.

PARAPHRASIS.

Cum hucusque latè nimis egisset Galenus de signis Corporum Salubrium, & Insalubrium, ad exactam nunc omnium Signorum notitiam, quod reliquum erat, prosequitur referre indicia Corporum Neutorum, atque eorum potissimum, quæ *Decidentie*, & *Corvalescentie* appellantur. Et quidem Neutra Decidentie primùm docet, mediam formam habere inter ea, quæ sanis, & ægrotantibus accidunt. Sanis enim omnia secundam naturam insunt, ægrotantibus verò præter naturam. Neutorum autem Nunc indicia, subdit, aliqua esse secundam naturam, sed cum recessu in quantitate, qualitate, & tempore; aliqua verò præter naturam, sed non cum tanto recessu à mediocritate, adedque minora his, quæ sunt aegritudinis. Secundam Naturam intelliguntur, quæ accidunt quidem conformiter Naturæ, sed vel plus justo, puta cum quis immodicè appetit, vel appetit quæ frigida sunt, aut acida, aliave, vel etiam tempore debito. Præter naturam verò dicuntur, cum præter naturam ad statum præternaturalem, sed cum leviori recessu, nempe cum adest dolor, sed exiguus: cum committitur cruditas, sed levis, &c. Hinc infert, signa Neutorum dici posse respectu diversorum Neutra, & Ægra: Neutra quidem, quatenus præter naturam indicant statum; ægra verò, quatenus

veniens futuram ægritudinem præsciunt . Quin & eadem ratione signa in ægrotantibus apparentia, aut esse posse salubria, quia futuram sanitatem portendunt; & ægra, quoniam præsentem ostendunt ægritudinem: & neutra, quatenus sunt utriusque indicativa; ut est exemplum in Urina concocta febricitum, sputo sanguineo pleuriticorum, sudoribus, &c.

Signa insuper Convalescentiæ communia esse possunt tum convalescentibus, tum senibus. At in convalescentibus considerata sunt cum spe salutis, eò quòd significant recessum Morbi, & pristinæ Sanitatis regressum: In Senibus verò statum senectutis talem, qualem ætas senilis suffert, ac ex postulat.

Post hæc proponit Galenus plura signa Neutrius Decidentiæ, quæ ab his, quæ sanis insunt secundum Naturam, procedunt; facta tamen mutatione in quantitate, qualitate, vel tempore. Exemplificat autem illa in ciborum appetentia intentia, vel dissoluta, vel etiam intempestiva, aut quæ ad edulia non usitata fertur: in Excretionibus, aut pluribus, aut paucioribus, humidioribus, aut durioribus: similiter in superabundantia, vel defectu excrementorum, eorumque mutatione coloris, aut consistentiæ: in vigilia, aut somno, vel breviori, vel longiori, vel intempestivo: in egestionem Menstruorum ex Utero, & ex hæmorrhoidibus, aut retenta, aut immodica, aut diminuta: in rei Venereæ concupiscentia, usuque immoderato, aut importuno: in Sudore copiosiori, vel pauciori, aut etiam insueto: Corporis torpore, aut lassitudine: Animi, & mentis hebetudine, vel oblivione: in Insomniis variis phantasmatis referentis. Auditus, Odoratus, Visusque imbecillitate, aut turbulencia: in Corporis mole adaucta, vel imminuta: cure ejusdem dealbata, vel nigrefacta: rubra, aut livida: Ructibus, sternutamentis, flatibus: per Aures, Nares, Palatum expurgationibus, aliisque hujus generis similibus, si fortasse quantitate, qualitate, tempore, aliterve fuerint immutata, aut à consueto Naturæ salubriter operantis recedentia. Hæc equidem, aliaque plura, cum apparuerint; futuram planè ægritudinem præmonstrabunt, & eò graviorem, quòd magis à statu medio-

cri, naturali, & consueto recessum fecerint, quæ cum notissima sint, non est, ut in longius protrahamus.

Quod ad signa præterea, quæ conveniunt quidem sanis; sed præter naturam sunt, minora tamen, quàm quæ conveniant ægris, aut esse, Morsum Ventris, aut oris Ventriculi, vel Intestinatorum; aut ejus doloris, qui fit, dum sæces, vel urina excernuntur, aut cum vomitus excitatur; sive aliquis alius dolor mediocris est, ut in his, qui capite gravantur, aut dolent, aut vigilant, nondum tamen à consuetis operationibus impediuntur. Sic pariter quinque sensuum læsiones judicandas esse subdit: etenim si operationes sensuum parùm mutantur, aut à consueto variant, futuras ægritudines indicant, adedque signa Neutra erunt. At verò si toto genere præter naturam evadant, ita ut impediunt actiones Naturæ debitas, tunc non Neutra signa futuram ægritudinem ostendentia dicenda erunt, sed signa ægra, attestantia ægritudinem præsentem. Dat exemplum in Gustu, saliva copiosiori, salsa, amara, insipida, aliave, similiter cum percipiuntur odores nullo existente objecto odorabili; vel cum odores rerum non discernuntur, aut aliquid fetens percipitur, etiamsi nihil adit, quod feteat. Pari modo, cum rumor, murmur, vel strepitus intra Aures audiuntur; ut & in Visu, cum creduntur objecta apparere nigra, cærulea, flava, rotunda, aut oblonga, gracilia, vel crassa; aut complura, vel mutila. Oculis prætendi videntur; atque in sensu Tactus, gravitas, vel tensio, torpida, vel ulcerosa, aut pruriginosa dispositio: itemque compressio, morsus, vel gravitas, aliudve simile in singulis partibus corporis. Quæ omnia si modica fuerint, ac levia, vel minime firma, ac stabilia, neutram dispositionem demonstrant, & futuram ægritudinem prænunciant: graviora verò, firma, ac stabilia, præsentem ostendunt: Ità quoque hæc eadem in delicatioribus Corporibus indicant præsentem, in robustioribus futuram; idque etiam magis, minusve, pro vigore, ac robore virtutis fortiori, vel debiliori; quæ scilicet, vel facile sustineat, & vincat, vel contra vincatur, ac tandem deprimatur, nam in primo casu, Neutra erit dispositio; in secundo

cundo casu Morbus: & Aegritudo, Et sic de reliquis.

CAPUT LXXVII.

& ultimum II. Lib.

LXXXIII. In Galeno.

Signa Corporum Aegrotantium.

TEXTUS.

(T.98.) **A**T qua jam in aegrotantibus signa videntur, ex quibus nonnulla salutem, nonnulla mortem portendunt: prima quidem salubria, altera vero genere quidem ægra, secundum speciem autem perniciofa dicuntur. (T.99.) Sumuntur autem, ut universaliter dicamus, ex operationum virtute, ac vitiis. Secundum partem vero ex particularium operationibus, quarum genera antea diximus: Primum quidem eorum, quæ principia existunt: secundum vero illorum, quæ a principiis ortum habent: & tertium eorum, quæ ex seipsis gubernantur; à principiis autem quasdam derivationes habent. Quartum siquidem genus eorum, quæ tunc diximus, ex se quidem ad aliquid prænotandum inutile est: secundum accidens autem & ex his aliquando præcognitiones erunt: quemadmodum & ex excrementis, ex his quidem compatiendi ratione, ex excrementis autem semper, quoniam coctionis, & incoctionis signa continent. (T.100.) Quare fieri non potest, quin omnino significant aut naturam materiei, aut materiam naturam, aut neutrum neutro dominari. Salubria quidem signa dicentur, Natura superante: Insalubria vero, superata: Neutra autem, quæ pugnas habent æquales: sed quæ quidem manifestam indicant coctionem, ex salubribus sunt: sicuti quæ cruditatem, ægra: Quæ vero neque coctionem, neque cruditatem manifestè ostendunt, et Neutorum sunt natura. Sunt vero & Neutra, quæcumque nunc quidem hoc, nunc vero contrarium significant, veluti digiti denigrati. Talia etiam sunt Critica, idest decretoria accidentia, de quibus omnibus in libris de Crisi dictum est:

sicuti etiam de his, quæ ad unamquamque attinent operationem, in his libris, in quibus de Causis Accidentium agitur. Quare omnium horum singulorum materiam ex eisdem libris colligere oportet. Ego vero prolixitati parcens hic sermone de signis finem faciam, transgrediar autem ad illum, qui de Causis est.

PARAPHRASIS.

EXpositis signis futuras ægritudines prænuntiantibus, Methodum postremo edocet Galenus prænotandi salutem, aut mortem in aegrotantibus: & signa quidem salutem portendentia, salubria appellat; præsignantia Mortem, secundum genus vocat ægra, in specie vero perniciofa. Salutem, aut Mortem portendentia desumenda esse docet ex Virtute, aut Vitiis, robore, aut languore operationum, partium præsertim principalium. Si enim operationes istæ validæ sint, ac robustæ, bonus eventus indicabitur; si vero malæ fuerint, & imbecillæ, eventus malus præfagietur. Secundò sumuntur indicia ab operationibus partium, quæ principales immediatè, proximèque sequuntur, ut sunt Arteriæ, Venæ, & Nervi, ex quibus bonè, vel malè affectis, pari modo de salute, aut interitu prognosticandum: sic læsio in Nervis, ut punctura, convulsio, distentio, desiratio, pessima est, & non rarè lethalis. Itemque Aneurisma in Arteriis: Erofio, aut laxitas in Venis, ut in Hæmorrhagiis, & Varicibus. Tertio sumuntur signa ex læsionibus partium, seu viscerum interiorum, potissimum Ventriculi, Intestinorum, Vesicæ, Renum, Lienis, Pulmonis, ex quarum partium læsionibus, plus justo gravioribus, plerumque Mors contingit. Quare capiuntur indicia à læsione partium independentium, idest neque tribuentium, neque recipientium, ut sunt Cartilagines, Ligamenta, Ossa, glandulæ, à quibus licet signa Salutis, aut Mortis, proximè, ac immediatè deduci nequeant, quia tamen alias partes nobiliores læsas in consensum trahere solent, periculo non carent, ut in Tumoribus, Doloribus, Fracturis, aliisque similibus. Denique ex coctione, vel cruditate excrementorum, & peccan-

rum humorum, ut præsertim ex urinis, sputo sudore, pure, signa Salutis, vel Mortis colliguntur. Etenim ab excrementis vitiosis, humoribus crudis, crassis, diversimode coloratis, aut permixtis, vel contra concoctis, & convenienter edomitis, Naturæ languor, vel robur arguitur, adeoque Morbo, & causæ morbificæ; vel prævalens, vel succumbens, sit illa tandem superanda, vel superatura. Quod si Res hæc in ambiguo sit, pura si nec Natura superet, concoquat, & fecernat excrementa, pravosque humores; nec viceversa superetur, ac evincatur à multitudine, & pravitate eorundem, tunc sicut neque in melius, neque in pejus itur, ità nec sanitatem, nec mortem ostendet, proptereaque signa erunt Neutra primi significati, idest per exclusionem utriusque extremi. Quæ autem modo sanitatem, modò Mortem pollicen-

tur, erunt signa Neutra tertii significati, ut sunt digiti denigrati, de quibus Hippocrates in *Prægnosticis*, inquit, modò significare mortificationis caloris, modò criticam depositionem humoris melancholici ad articulos. Ità quoque sunt evacuationes in morbis habitæ, quæ aliquando criticæ sunt, cum conferentia, & tolerantia factæ; aliquando verò sunt symptomatice, & perniciosæ, juxta ea, quæ idem Galenus edocet in *lib. epidemiorum*, præsertim super historia Philisici, & in *libris de Crisibus, ac de symptomatum Causis*: quibus in locis fusè de his se egisse hoc loco memorat. (a) Atque ità prolixitati parcens, sermoni de signis finem imponit, & Nos quoque finem huic II. Libro faciamus. Qui verò latiore sermonem de his exquirat, legat Prosperum Alpinum peculiari libello de *Præfagienda Vita, & Morte in Aegrotantibus*.



LIBER TERTIUS.

ARTIS MEDICINALIS

G A L E N I

PROÆMIUM.

CUm superius, (a) super Primum, & Secundum Librum Artis Medicinalis Galeni Paraphrase nostras tradiderimus, Corporum nimirum; & Signorum, Salubrium, Insalubrium, & Neutorum, Naturas, ac differentias, quantum Ratio possibilabat, prosecuti: Reliquum nunc est, ut de Causis similiter Salubribus, Insalubribus, & Neutris, quæ supererant explicanda, edisseramus; cum ex antea traditis, Medicina, tota quanta est, circa Salubrium, Insalubrium, & Neutorum notitiam versetur. Pro Causis autem, potissimum hoc loco intelliguntur, quæ Procatasticæ à Græcis appellantur, atque ex his, quæ Remediorum vices gerunt, quoniam istæ Salubritatem, Insalubritatem, & Neutralitatem, inferre possunt; sub quo sensu Cause in præsentiarum accipiuntur.

At quoniam Cause hoc modo sumptæ, vel Sanitatem conservantes, vel Morbos abigentes, vel Sanitatem rescientes, aut ab imminentibus ægitudinibus præservantes, vel denique quæ ab iisdem evaserunt Corpora, restaurantes esse possunt, propterea à Galenus, ne quidquam intentatum relinqueret, de his omnibus hoc Tertio Libro agit: & primum quidem de Causis Conservantibus Sanitatem, quarum consideratio ad eam Medicinæ partem spectat, quæ græcè Epektice dicitur, idest, boni habitus Corporis Conservatrix: mox de Causis Curativis, unde Therapeutice; deinde de Causis Præservantibus Corpora Neutra, ne in ægitudinem labantur, indeque Prophylactice: postremò de Causis Rescipientibus Corpora Convalescentium, & Senum, quæ Medicinæ Pars Analeptice vocatur, idest, Resectiva, seu Resumptiva Corporum, lubricam sanitatem habentium. Quibus in genere præcognitis, singulorum nunc Caput expositionem, ac Paraphrasim, methodo hætenus in cæteris servata, prosequamur.

C A

(a) Anno scilicet præterito.

CAPUT I.

LXXXIV. in Galeno.

De Causis Salubribus, & Insalubribus, ac Neutris.

TEXTUS.

(T.1.) **Q**uoniam verò & harum, he quidem salubres. he autem insalubres: he verò neutra: primum de Causis salubribus erit sermo. Quia verò & nonnullæ quidem conservatrices, nonnullæ verò effectrices sanitatis, sunt autem & tempore, & dignitate priores Conservatrices; incipiendum est à Conservatricibus. Cùm igitur non unum tantum sit sanum Corpus, sed plura, ut supra definitivimus, in eorum singulis propria erit Causa conservatrix: siquidem omnis Causa in eo, quod ad aliquid, existit. Hic igitur denuò sumendum initium ab optima Corporis constitutione, ac qua ei salubria sint, considerandum. (T.2.) Eorum autem inventionem ipsius rei natura insinuat. Si enim impassibile atque inalterabile esset Corpus, semper optima constitutio perduraret, neque Artis presidio indigeret. Quoniam verò alteratur, corrumpitur, & vertitur, neque eundem servat prioris status tenorem, ea ratione auxilium desiderat.

PARAPHRASIS.

Necit primum Galenus sermonem huius cum præcedentibus Capitibus. Postquam enim de Corporibus, & Signis hæcenus egisset, se nunc acturum pollicetur de Causis, quas pari ratione dividit in Salubres, Insalubres, & Neutras; atque de Salubribus primo loco se velle sermonem habere ait; cùmque Causæ esse possint vel Conservantes, vel Efficientes sanitatem, subdit, oportere primum agere de iis, quæ sanitatem conservant, quia istæ tempore, & dignitate priores sunt Effectricibus: tempore quidem, quia sanitas prior est morbo, qui cùm accedit, sanitatem recessisse supponit; dignitate verò, quia dignior morbo sanitas est; nam sanitas perfectionem, morbus verò imperfectionem significat.

Conservatrices præterea Causæ pot sunt,
Tom. V.

quot Corpora conservanda, quoniam ad aliquid referuntur, suntque de genere relativorum; adeoque cùm Corpora sana, conservatione egentia, plura sint, in primo Libro huius Operis memorata, de omnibus hic enim mentionem facit: Et primò quidem de Causis Conservantibus Corpus saluberrimum, ex quarum cognitione reliquæ facillimè innotescunt. Et quamvis saluberrimum Corpus videatur nullatenus egere causis Conservantibus, eò quod statuatur veluti Regula, & Mensura cæterorum, assimileturque Statuæ Polycleti, in qua nullus excessus, aut defectus; quia tamen ejusmodi Corpus inalterabile, & impassibile nusquam est, nec si esset, posset perpetuò exactam illam sanitatem possidere; propterea fit, ut etiam conservatione opus habeat, saltem ad corrigendos, removendosque leves, & exiguos à mediocritate recessus, seu defectus insensibiles, ut alibi à Nobis notatum est. Si enim, subdit hoc loco Galenus, impassibile, atque inalterabile esset Corpus, semper optima constitutio perduraret, neque Artis presidio indigeret. Quoniam verò alteratur, corrumpitur, & vertitur, neque eundem servat prioris status tenorem, ea ratione auxilium desiderat. Hæc ille.

CAPUT II.

LXXXV. in Galeno.

Quot modis nostrum Corpus alteretur.

TEXTUS.

(T.4.) **S**ecundum quot igitur alteratur modos, tot auxiliorum, hoc est Causarum Conservatricum genera habebit, quas ex his, quæ dicta sunt, liquet esse ex correctivarum genere, sed qui paratim correctiones faciunt, antequam omnis ingruat noxa, non Preservantes à futuro malo, sed presentis status Conservatrices Medici appellant. (T.4.) Alteratur igitur Corpus à nonnullis quidem necessario, à quibusdam verò non necessario, Dico autem necessario, que nulla est evitandi ratio: non necessario autem reliqua

Nam Aerem quidem nos ambientem semper attingere, comedereque, ac bibere, & vigilare, & dormire, est necessarium: ensibus autem, & exitialibus feris obviare, non necessarium. Quare circa primum causarum genus versatur Ars Corporis conservatrix; circa secundum autem minimè. (T. 5.) Quot igitur numero sint ea, quae eam necessitate Corpus alterant, distinguentes proprium in singulis eorum causarum salubrium genus invenimus. Inest igitur unum quidem ex ambientis aeris adhaesu: Alterum verò ex motu, & quiete & totius Corporis, & partium singularum: Tertium ex somno, & vigilia: Quartum ex his, quae assumuntur: Quintum ex his, quae excernuntur, vel retinentur: Sextum ex Anima affectibus. Ex his necesse est aliquomodo affigi Corpus; Ab Aere quidem ambiente, quia aut calescit, aut frigidit, aut excidatur, aut humectatur, vel secundum horum patitur conjugationem, aut in tota alteratur substantia. Ex motu verò, & quiete, cum utraque modum excefferint, aut calefactum, aut refrigeratum, aut humectatum, aut exciccatum, vel aliquid secundum horum patiens conjugationem. Sic & ex somno, & vigilia ipsum pati est necessarium, secundum eandem rationem: & ex Anima affectibus, & ex his, quae assumuntur, aut excernuntur, aut retinentur. Haec siquidem omnia, partim quidem proprius, & evidenter, partim verò per alias causas medias alterant Corpus, & sanitatem corrumpunt; & de eorum singulis seorsum scripsimus in tractatu, qui de Salubribus inscribitur. (T. 6.) Omnia igitur nunc dicta genera, materia quaedam sunt salubrium causarum, at usu oportuno adhibito, cause fiunt conservatrices, atque salubres: sed ubi à modo deliquerint, insalubres redduntur. Unde etiam liquet, ex his nullam harum rerum exteriorum, aut salubrem, aut insalubrem à nobis existimari oportere, at easdem potius in eo, quod ad aliquid esse, quandoque quidem salubres, quandoque verò insalubres. Nam ubi motum Corpus desiderat, exercitatio quidem salubris, otium autem insalubre, cum verò eget quiete, otium quidem salubre, exercitatio autem insalubris; eodem modo de cibis, & potibus, & de aliis omnibus statuendum. Horum enim singula quando, ut necessitas Corporis exigit, cum mensura, &

qualitate opportuna adhibentur, salubria sunt: at cum citra omnem necessitatem, ac praeter modum afferuntur, insalubria. (T. 7.) Atque haec duo sunt circa salubre, & insalubre intentiones, rei scilicet, quae adhibetur, qualitas, ac quantitas. Neque enim est rationi consentaneum etiam temporis occasionem, quae in his, quae dicta sunt, continetur, veluti tertium aliquod ab eisdem diversum introducere. Sed enim tali, & tanta re oblata egeat Corpus, nemini dubium, quin etiam in tempore afferatur. (T. 8.) Occasio siquidem temporis inde ortum habet, quoniam fluxibile, ac facile mutabile est mortale Corpus, ac protransmutationis modo aliis alio tempore eget auxiliis. Quare non est tertium aliquod praeter ea, quae dicta sunt, temporis occasio: Sapiens autem ea occasione tamquam tertio quodam ob eam, quam diximus, causam, ad docendum uti consuevimus. (T. 9.) Quoniam verò in his ipsis intentionibus, & alia Cause salubres, & id, quod propositum est, genus continetur, rursum easdem repetamus. (T. 10.) Optima igitur Corporis constitutioni, cum circumfusum aer fuerit in temperie positus, earum rerum, de quibus nuper diximus, quietis scilicet, ac motus, somni, vigilia, & eorum, quae assumuntur, atque excernuntur, exquista mediocritas conveniet: cum verò Aer à temperie recesserit, tantum à mediocritate evariare oportet, quantum fuerit ab optima temperatura recessus. (T. 11.) Hi verò sunt mediocritatis scopi: in Aere quidem ambiente, ut neque horreat Corpus propter frigus, neque sudet propter aestum. (T. 12.) In exercitiis autem cum primum lassari ceperit Corpus, confestim quiescere. (T. 13.) In cibis autem coctionis perfectio, & excrementorum modus in quali, quantoque conveniens: equalis verò in his, quodammodo est coctioni, appetitus. Quare neque praeside egeat, qui singulorum, quae assumuntur, quantitatem metiatur. Optima siquidem Natura, quantum appetit, tantum etiam concoquit. (T. 14.) Sic & somno modum ipsa Natura praefinit his, qui optimam Corporis constitutionem sunt sortiti, & tunc à somno excitantur, cum corpus ampliori quiete non eget. (T. 15.) Cumque talem victus rationem adhibuerint, nullam est in eorum excrementis delictum, quae vel per ventrem, vel per

urina

urina meatus, vel per totum Corpus egeruntur. Nam priora quidem ex mediocritate eorum, que assumuntur, temperantur: totum verò Corpus salubriter perflari facit exercitii usus moderatus. (T. 15.) Liqueat autem ab ipsis caveri oportere omnes animi immodicos affectus, videlicet Ira, Tristitia, Excandescencia, Timoris, Invidia: Hac enim alterant, atque à naturali statu Corpus avertunt.

PARAPHRASIS.

Tot præterea Auxiliorum: seu Causarum Conservatricum genera esse ait, quot sunt modi, quibus Corpora alterari possunt, quoniam ex eodem Galeno 2. Meth. cap. 13. 9. Meth. cap. 12. & lib. de opsect. ad Thrasylbul. cap. 45. Unum non nisi unum indicat. At verò quia Causæ Conservantes, etiam Corrigenes hic appellantur, dubitari sana ratione potest, quid ex ipsis corrigi debeat. At quod dicendum ex doctrina ejusdem Galeni, Corporum vitia, vel sensibilia, vel insensibilia esse. Sensibilia curatione egent, ut tollantur: Insensibilia verò correctione, quæ quodammodo ad Conservationem pertinet; unde optimè hic ipsemet inquit, quod quia paulatim Auxilia correctiones faciunt, antequam omnis ingratis noxa, hic non præservantes à futuro malo, sed presentis status Conservatrices Causas Medici appellant. Verùm de nominibus non est diutius dissectandum.

Quot autem modis Corpus alteretur, pergit Galenus enarrare, atque à nonnullis causis necessariò, à quibusdam verò non necessariò in universum affici posse ait. Causas necessariò alterantes appellat, quas nulla ratione vitare valemus, reliquas verò humana solertia evitabiles, uti sunt omnia fortuita, & contingencia, non necessariò alterantes vocat. Exemplificat hoc in Aere, cibo, potuque, somno, & vigilia: Aerem enim nos ambientem, ait, semper attingere, comedereque, ac bibere, & vigilare, ac dormire, est necessarium: ensibus autem, & exitiabilibus feris obviam ire, non necessarium. Quare concludit circa primum causarum genus versari Artem Corporis conservatricem, circa secundum autem minime.

At hic dubitare contingit, qua ratio-

ne Causæ necessariò alterantes, ut Aer, Cibus, Potus, Somnus, Vigilia, & reliquæ, Nonnaturales à Medicis dicuntur, vocentur hic à Galeno Conservatrices? Si enim conservandi vim haberent, cum conservatio per similia fieri dicatur, proculdubio alterantes dici non possent, quoniam causæ alterantes videntur nobis contrariæ; conservantes verò similes. Verùm dicendum, Conservatrices Causas esse pariter alterantes, neque aliter conservare posse, nisi alteratione, vel in Corporibus ipsis inducta, vel in contrariis alterantibus extrinsecis, ne scilicet sanitatem præsentem turbent, & ægritudinem alterant, qua ratione in nostra Methodo dictum, Conservationem à similibus haberi.

Non est autem prætereundum, ejusmodi Causas necessariò alterantes vocari à Medicis Nonnaturales, ad differentiam Causarum Naturalium, & Præternaturalium. Sicut enim Naturales Causæ sunt, quæ Constitutionem Corporis naturalem, & sanam ingrediuntur, aut fovent, & naturæ aptæ sunt semper juvare: Præternaturales è converso, quæ eandem turbant, & morbosam reddunt; ita Nonnaturales ponuntur esse, quæ indifferentes sunt ad juvandum, & ad nocendum. Unde duæ conditiones in universum his attribuntur: altera, ut sint necessariae, atque inevitabiles, altera, ut sint indifferentes adjuvandum, & ad nocendum; atque juvent, aut noceant, præ vario earumdem usu, opportuno, vel impertuno, tempestivo, vel intempestivo, moderato, vel immoderato.

Causas hæc Conservatrices Corporum salubrium progreditur ulterius particulatim enarrare, eas nimirum, quæ partem Medicinæ Hygieinæ dictam, constituunt, atque in universum sex esse; videlicet ambientem Aerem: Motum, & Quietem: Somnum, & Vigiliam: ea, quæ assumuntur, nempe Cibus, & Potum: eo quæ excernuntur, idest Excrementa: & demum Animi Passiones. Quæ sanè Causæ si Corpus ad bonum alterent, puta si illius operationes validas, & Naturæ conformes reddant, dicuntur Conservatrices, & Salubres; si verò ad malum alterent, atque ad ægritudines disponant, dicuntur Insalubres, & Morbificæ. Verùm hoc loco considerantur potissimum ut salubres, sanitatemque conservantes, ut dictum.

Sed multa hic in Galenum afferri solent. Primum, quod varius, & inconstans sit; siquidem *libro de opt. sect. ad Thrasymbul. c. 24. & 40. & 5. de iuenda valetud. cap. ult.* Nonnaturales causas ad quatuor dumtaxat reducit, videlicet ad ea, quæ assumuntur ad ea, quæ sunt Animo, vel Corpore; ad ea, quæ excernuntur, aut retinentur, & demum ad ea, quæ foris adhibentur, Cui tamen objectioni sit satis dicendo, Galenum alibi memorasse quidem Causas Nonnaturales dictas, sed minus distinctè, hic verò ex professo de ipsis agere, adeoque exactiùs easdem esse prosecutum. Quin si ea, quæ alibi ab eodem dicta sunt, perpendantur, profectò has easdem in præsentì Libro recentitas contineri observabimus: etenim ea, quæ assumuntur, comprehendunt Cibos, & Potus; ea, quæ sunt Animo, vel Corpore, involvunt Motum, & Quietem, Somnum, & Vigiliam, Animique passiones: sub his, quæ excernuntur, aut retinentur, comprehenduntur Excreta, & Retenta cujuscvis generis: & demum quæ foris adhibentur, complectuntur nedum Aerem, & quæcumque in Aerem referuntur, verùm etiam balnea, unctiões, lotiones, & similia.

Obijciunt alii, mancum, & diminutum hoc in loco fuisse Galenum in enumerandis hæc Causis Nonnaturalibus: nam inquirunt, multas alias recenseri posse, quæ idipsum agunt, ut Cælestes influxus, Ignem, Aquam, Terram, Halitus, Vapores, atque ex his Metereologicas impressiones, tum Aqueas, tum Igneas, quæ minimè sub assignato Causarum Nonnaturalium numero comprehenduntur. Verùm Cælestes influxus, si qui sunt, ad Aerem commodè reducuntur: nam non alio modo Corpora humana afficere possunt, quàm alterando priùs Aerem. Sic pariter Ignis, Aqua, Terra, Halitus, Vapores, & Metereologica impressiones ad Aerem revocantur; etenim vel in Aere, vel per Aerem corpora nostra alterant.

Videtur ulterius ob stare, quòd Somnus, & Vigilia, Motus, & Quies, ut & Animi passiones sint potiùs operationes animales, adeoque pertinere debeant ad Causas Naturales, non ad Nonnaturales; unde superfluous videatur assignatus Nonnaturalium Causarum numerus. Sed respon-

detur, ejusmodi operationes non confiderari hic, prout à viventibus Animalibus proficiuntur, sed ut aliquid in illis operantur, ac efficiunt, nempe varios Animi, Cordis, & Sanguinis motus. Sic à Somno torpescit Corpus, crassescit Sanguis, & Cerebrum gravatur: A vigilia verò cuncta attenuantur, commoventur, & excandescunt. A Quietè pariter, & Motu, atque ab Animi Pathematibus pulsus diversimodè afficiuntur, & Corpus univsum vel refrigeratur, vel calet, vel rubet, vel albicat, vel rarefcit, vel constipatur. Hinc prædictæ operationes animales formaliter, (ut loquuntur Scholastici) consideratæ, pertinent ad Causas Naturales, efficienter verò ad Causas Nonnaturales. Patet evidenter in Animi Pathematibus, quæ cum vehementia fuerint, nedum Morbos, sed etiam Mortem afferre possunt, ut de immoderato Gaudio, ac subito, & repentino Timore, refert Galenus 12. *meth. cap. 5. & 2. de symptom. Caus. cap. pariter 5.*

Obijcitur demum, quòd imminutus, ac imperfectus sit Senarius hic Causarum Nonnaturalium Numerus; quoniam balnea, frictiões, unctiões, cucurbitulæ, aliaque hujus generis, causæ etiam conservantes dici possint. At Balnea, frictiões, & cætera, ad prædictas sex Res bene quoque revocantur, & præsertim ad Inanitionem, aut Repletionem; nam ista vel aliquid ponunt, & immittunt in Corpus vel aliquid ab eo detrahunt: si ponunt, ac immittunt, pertinent ad Repletionem; si detrahunt, spectant ad Inanitionem. Ni tamen dicere velis, quòd, quia non sunt causæ necessariò alterantes, potiùs ad Curativas, quàm ad Conservativas Causas pertineant, cum nonnihi Morbos, & Causas morbosas respiciant.

Statutis itaque sex his Causis Nonnaturalibus, & Sanitatem conservantibus, pergit deinceps Galenus referre alterationes, quæ tum Aeri, tum Corpori humano exinde accidere possunt, atque inquit: *Ab Aere quidem ambiente, quia aut calescit, aut frigesit, aut exiccatur, aut, humectatur, vel secundùm horum patitur conjugationem, aut in tota substantia alteratur: calescit in æstate, frigesit in hyeme, exiccatur in Borea, humectatur in Austro. Similiter ex accessu Solis ad nostrum verticem, incalefcit, frigefcit verò in ejusdem*

dem recessu: in Lunæ phasibus, ac permutationibus, incrementis, aut decrementis perturbatur: in Eclipsibus, in Orbitibus, & Occasibus Stellarum tum errantium, tum inerrantium: in Æquinoctiis, ac Solstitiis, aliisque diversimodè permittatur, de quibus speciatim agit Hippocrates in *l. de Aer. Aq. & loc.* ubi Astronomicam agnitionem Medicis inculcat, & vix errare Medicum posse inquit, qui ejusmodi mutationes præsentire novit. A varia præterea locorum, & Regionum conditione, diversimodè quoque Aer afficitur: sic Boreales Regiones frigidiores observantur; calidiores verò Australes: Moxanæ frigida, calida Maritima. Idipsum de aëre Ventorum vario, de Mephitibus, Vaporibus, Exhalationibus, aliisque dicendum.

At quid intelligat Galenus per alterationem Aeris in tota substantia, gravior est hujus loci difficultas. Plusquam Commentator exponit Aeris corruptionem, cum scilicet secundum suam substantiam corrumpitur. At impossibile in primis est; ut Aer secundum suam substantiam corrumpatur; si enim semel corrumpeterat, amplius in pristinam naturam redire nequirit. Deinde nec Galenus in textu de Corruptione meminit, sed solum de Alteratione; cum dicat, *Aut in tota alteratur substantia*: Modo Alteratio Corruptio non est, neque ad substantiam pertinet, sed ad qualitates, ex doctrina ejusdem Galeni, & Aristoteleorum. Haly exposuit, per alterationem in tota substantia, putredinem procedentem à patridis halitibus, qui per Aeris substantiam diffunduntur, potissimum à locis palustribus, mephitibus, mineralium fodinis, & similibus elati. Verum, quamvis verum sit halitus per Aerem diffundi, & commissis illum conspurcare, ac respiratori infensum reddere, non tamen per ejusmodi halitus dicitur revera Aer in sua substantia alterari, cum in sua Natura alterari, mutarique non possit, sed solum per mixturam halituum contaminari, adeoque halitus ipsi noxi sunt, & infensa, non Aer; ut propterea, si isti abigantur, ac dissipentur, Aer in sua substantia, depuratus, & immunis remaneat.

Pro solutione hujus difficultatis liceat hic patumper digredi, atque Naturam Aeris breviter examinare: non enim apud

omnes convenit, cujus naturæ ille sit. Stoici, ut refert Galenus 2. *de simpl. Medic. facultat. cap. 2.* quos etiam sequitur, tum 8. *de usupartium cap. 3.* tum *lib. quod Animi mores Corporis temperiem sequantur, cap. 4.* itemque Cardanus *libr. 2. de Elementis cap. 4.* Aerem frigidum humidum constituunt; Aristoteles verò 2. *de Gener. & Corrupt. cap. 3.* humidum in prædominio, & calidum in subdominio esse docet. Alii æquè calidum; humidumque faciunt. Et quidem juxta horum opina-menta videtur ex una parte dici posse humidus, quia ex doctrina ejusdem Aristotelis, non propriis, sed alienis terminis continetur secundum definitionem Humidi ab eodem Aristotele traditam: videtur ex altera debere dici siccus, quia Corporibus non adhæret, nec illa madefacit; cum ceteroquæ ex mente ejusdem, quodcumque Corpus humidum, sui adhesionem, necessariò humefaciat, quemadmodum experimur in Aqua, ceterisque liquoribus humidis. Præ summa insuper sui tenuitate, ac raritate, calidus etiam dici potest, cum caloris proprium sit attenuare, & rarefacere. Denique frigidus non absque etiam appellabitur, quandoquidem Respiratori necessarius est, & Respiratio, (adeoque Aeris intromissio in Pulmone) inducta ponitur ab eodem Aristotele, & Galeno, ad Cordis fervorem attemperandum.

Verum enim verò longè, lateque falluntur, qui Aeris Naturam ab hisce qualitatibus definire conantur. Si enim istiusmodi qualitates essent illi propriæ, intrinsecæ, & naturales, nunquam sine illis posset Aer inveniri, essentque ab illo inamovibiles, cum tamen non ita sit, suaque natura semper idem persistat, sive calidus; sive frigidus intense evadat. Esset insuper perpetuus in statu sibi violento, cum illum assiduo experiamur, variis, innumerabilibusque qualitatibus mutationibus obnoxium fieri, & modo extremè calidum, modo summè frigidum, humidum, aut siccum, & vix unquam momento temporis sub eodem statu unius qualitatis permanentem. Neque satis erit dicere, quòd licet humiditas actualis in Aere deperdatur, nunquam tamen pereat humiditas insita, & virtualis, quæ necessaria est ad conservandam Aeris naturam: Nam quemadmodum extincta caliditate,

& sic-

& siccitate ignis actuali, petit illicò Ignis natura, ac prorsus extinguitur; nec præter illas qualitates actuales, ullus unquam alias virtuales in illo somniavit; sic pariter, præter actualem humiditatem Aeri tributam, aliam virtuales effingere, omninò chimericum est. Eadem ratione, absumpta univèrsa humiditate actuali ex Aqua, putà cum ad ignem exposita tota evanescit in auras, Aqua ipsa deficit; ità & in Aere dicendum est. Frustrà ergo recursus habent ad virtuales aliam qualitatem, solummodò mente confictam, qui ejusmodi difficultates effugere student, ut & alias; quæ eisdem innumeræ opponi possunt. Verùm nostrum institutum non est de his hoc loco pertractare.

Ac verò dicitur Aer sua natura non quidem calidus, aut frigidus, neque siccus, aut humidus, sed tenuis, permeabilis, fluidusque solùm, quia his, tanquam sibi dumtaxat propriis, nunquam orbari potest. Ad calorem autem, & ad frigus æquè indifferens est, & sive calefiat, sive frigeat, nunquam à sua natura declinat, illatque commodè, & sine ullo sui detrimento uniformiter admittit. Hinc & Aqua, cui Aer affinis est, naturam suam à frigore nec recognoscit; siquidem si eidem frigus ex naturali proprietate competeret, cum in flumine congelascit, vel concrefcit in nivem, aut glaciem, non solùm superficie tenus, sive qua parte Aeri frigidò cohæret, sed etiam secundùm totam suam crassiciem, & usque ad imum, congelascere deberet: quin & si summè frigida foret, cur ab Aere boreo intensius refrigerari, & in gelu commutari posset? sicut etiam super affuso nitro, ac sale, aut vali aquam ipsam continentis, circumpositi? verba plura planè dabunt, ut effugiant, sed solutiones solidas nunquam, Cæterùm de natura Aeris latius agemus inferiùs Opusculo de Recto usu sex rerum nonnaturalium, Capite de Aere.

Ex his modò notum fiet, quo pacto Aer in sua substantia, ac natura alteratus dici possit. Cum enim expansum quoddam sit, tenue, permeabile, ac fluidum, si in his, quæ ejus naturam, & substantiam constituunt, permutetur, in sua substantia dicitur alteratus: id quòd dupliciter generatim accidere potest; vel cum is immodicè crassefcit, & constipatur,

ab halitibus, aut vaporibus, plus josto per ipsum intermixtis, ut in cryptis, cellisque vinariis, mephitibus, ac fodinis metallorum; vel cum plus josto distrahitur, & rarefcit, ut in altissimorum montium fastigiis, in exuctu machinæ Pneumaticæ Boyleæ, absumpta, vel compressa substantia illa, quam vi elastica præditam volunt, nostræ respiracioni quammaximè necessaria: unde Aerem recensitari oportere, in ejusdem usum pro Animalium vita, aliàs ostensum.

Postquam de varia Aeris alteracione egit Galenus, mentionem facit de cæteris Causis nonnaturalibus, quo nimirum pacto corpora humana possint alterare. Et à Motu, ac Quietè, cum modum excesserint, plurima detrimenta illis accidere ostendit. Nimius enim Motus vires enervat, spiritus, dissipat, sanguinem attenuat, & membra cuncta Corporis delassat. Quies verò immoderata torpidum Corpus reddit, excrementa multiplicat, & constipat, eorumque egestionem impedit, sanguinem crassum, & inertem efficit: omne siquidem nimium Naturæ inimicum dicitur Hippocrati 2. aphor. 51.

Ex Semno pariter, & Vigilia non dissimilia incommoda proficiscuntur, si immoderata fuerint; nam Somnus quietis species est, Vigilia verò, motus. Quamobrem sicuti ex Somno moderato, & convenienti, vires resciciuntur, membra roborantur, & totum Corpus viger; ità ex adverso, ab immoderato torpet, & opprimitur. Sic itidem ex Vigilia mediocri egeruntur excrementa, & sensus omnes acuantur; ex immodica verò elanguent. Unde læsiones ab una Causa inductæ, corriguntur ab opposita; quamobrem ab eodem Hippocrate dictum: *Ubi motus lassitudinem facit, quis statum aufert.*

Ab his præterea, quæ assumuntur, excernuntur, aut retinentur, non levia mala quoque Corporibus contingunt. Quantum etenim Cibi, & Potus humana Corpora alterent, cuique notum, sive substantia in illis consideretur, sive quantitas, aut qualitas diversa; exinde enim multoties Corpora afficiuntur, ut proinde plurimùm subinde gravata, præter naturam alterentur, & pereant: Atqui nullum alimentum adeò purum invenitur, quis ex eo excrementum aliquod non exoritur.

tur, quo postmodum diutius detento, vel intempestivè excreto, alia incommoda non derivent. Quòd si quævis alia à Cibus, poribusque abesse alteratio, ea saltem inevitabiliter semper accidit, agere nimirum, & pati in ventriculo, atque in Intestinis, pro eorundem dissolutione.

Ea insuper, quæ retinentur, aut excernuntur, quotidiana potissimum excrementa Corporis, qualem, & quantam similiter afferant alterationem, notissimum quoque est, & præsertim si retineantur, quæ retinenda non sunt, aut excernantur, quæ non debent excerni; aut etiam si immodicè, aut parcè, si intempestivè, si non debito, convenientique modo, aut per loca penitus insueta, & incongruentia. Ab his enim gravia semper detrimenta exoriuntur.

Postremò ab Animi pathematibus Corpora multifariam affici posse, certissimum pariter est: nam ex Ira plus justo incallescunt, ex Timore refrigerantur, ex Lætitia elanguent, ac dissolvuntur, ex Mœtore exarescunt. Ità quidem plurimi ex Timore Gaudio, ac subito Timore periere ob Iram plerique In furorem acti sunt: ex Amore alii tabidi evaserunt: à diuturna Mœstitia melancholici plures facti sunt.

Expositis Causis Nonnaturalibus, quibus Humana Corpora affici, & alterari possunt, prosequitur Galenus referre, quo pacto eadem salubres, vel insalubres fiant; atque salubres esse docet, si opportuno, ac recto usu fuerint adhibitæ; insalubres verò, si usu importuno, ac inconvenienti. Convenientem autem, rectumque usum consistere subdit, in debita quantitate, & qualitate, itemque in tempore: inconvenientem è converso, in oppositis. Exemplificat in Motu, de quo inquit: *Ubi Motum corpus desiderat, Exercitatio quidem salubris, Otium autem insalubre: cum verò eget Quietè, Otium quidem salubre, Exercitatio autem insalubris. Eodem modo de Cibis, & Potibus, & de aliis omnibus statuendum. Horum enim singula, quandoque necessitas Corporis exigit, cum mensura, ac qualitate opportuna adhibentur salubria fiunt; at cum citra omnem necessitatem, ac præter modum afferuntur, insalubria.* Hinc nulla Causa nonnaturalis ex se, suaque natura salubris, aut insalubris dici potest, sed

tantummodo per respectum ad Corpora: si enim sua natura salubris, vel insalubris foret, semper, & cunctis talis esset: at Cibus uni salubris, alteri insalubris est, & quod uni prodest, alteri nocet, præsertim tempore, modo, quantitate, ac qualitate non servatis; itaque per relationem ad Corpora res externæ, & Nonnaturalis diætæ salubres, aut insalubres erunt. Notabilis est in hanc rem historia relata à Galeno 6. *de locis affect. cap. 4.* de Viro illo, qui ex obitu uxoris: ob abstinentiam à Venere, in inappetentiam, malamque ciborum digestionem inciderrat, quam deinde ad pristinam consuetudinem rediens, recuperavit. Qui usus ergo huic salubris fuit; aliis non paucis insalubris esse solet. At hinc indubium vocari potest, cur Galenus hoc loco, ordinem modum, & tempus omiserit, quæ sanè in libris *de Causis morborum, & alibi*, magni fecit. Et quamvis plusquam Commentator Turisanus ista putet reduci posse ad quantitatem, & qualitatem, quarum hinc speciatim Galenus meminit: congruentius dicendum, sub temporis opportunitate, hoc eodem Capite memorata *textu 7.* illa comprehendi. Sed hæc parvi, vel nullius momenti sunt.

Incipit post hæc Galenus docere, quomodo Corpus saluberrimum debeat à prædictis sex rebus nonnaturalibus conservari: atque primum observat, num Aer temperatus sit: talis quippe esse debet, ut optimæ Corporis constitutioni congruat; unde & cibi, potusque, motus, & quies, somnus, & vigilia, alizque causæ superius memoratæ, cum moderate quoque insistentur. At si Aer fuerit intemperatus, oportebit pro illius correctione, tantum reliquas causas nonnaturalis à temperatura media recedere, quantum & ipse Aer ex opposito ab eadem temperatura recesserit, ut scilicet, una Causa alteri oppugnans, se mutuo corrigant, & temperaturam Corporis moderatam conservent, sed tanto cum recessu à mediocritate, quantum Aeris intemperies indicabit, ne violentia, aut excessus in correctione subsequatur, indeque damnum Corpori conservando contingat.

Neque mirum videatur, quòd portionem rationem habendam esse voluerit de Aere Galenus, quàm de alia quacumque

Causa

Causa nonnaturalis. Siquidem longè majorem alterationem patitur Corpus ab uno Aere, quàm ex reliquis aliis nonnaturalibus Causis: Hic enim continenter inspiratur, & intimas, præcipuaque partes Corporis, ac præsertim vitales subit, simulque cum sanguine commiscetur, & penetralia Cordis, aliorumque viscerum pervadit; quin & undique Corpus ipsum circumambit, & transpirationem tantoperè iustinendæ vitæ necessariam, vel plus justo promovet, vel retardat, aut perturbat. Cibum verò, Potus, Motus, Quies, Somnus, ac Vigilia, plerumque ad plures horas differuntur, & sine noxa intermittuntur, imò quandoque etiam ad dies integros. Major insuper alteratio evenit ex Aere, quàm ex aliis; quoniam illius vitia non tam facile corriguntur; at verò læsiones à motu, promptè admodum quiete tolluntur, & quæ à vigilia inferuntur, rependuntur illicò per somnum, quæque à cibo, convenienti diæta: quod secus accidit ex Aere, ut patet. Jure ergo optimo potentior Causa dicitur Aer, quàm reliquæ Causæ nonnaturales.

Tradit autem Galenus indicia moderati Aeris, ex quibus à mediocritate recessus deinde internoscantur, atque inquit: In Aere temperato mediocritatis terminos esse, *ut neque horreat Corpus propter frigus, neque sudet propter æstum*. At hoc videtur ferè impossibile inveniri, nisi tamen per comparisonem ad Corpora habitantium intelligatur: qua ratione solemus nostrum Aerem Parthenopæum supra cæteros commendare, ut potè non admittentem tam facilè extremum frigus, aut æstum, per comparisonem ad alia climata calidiora, vel frigidiora.

Ad indagandas autem Aeris intemperies frigiditatis, aut caloris, humiditatis, aut siccitatis exuperantis, plura sagax Recentiorum Philosophantium diligentia Instrumentorum genera adinvenit, Thermometri, & Barometri, Hygrometri, aut Brectometri: quorum usum, veluti jam satis cunctis notum, explicare consultò prætermittimus.

Sicuti temperatum Aerem Corpori temperato convenire inquit Galenus, ita pari modo de exercitio statuendum subdit, atque eò usque temperatum Corpus exercendum esse ait; quousque lassari cœpe-

rit: quod etiam insinuat 2. *de tuend. valetudin. cap. ult.* Addit autem, non quidem omninò ad lassitudinem perveniendum, aliter Corpus defatigaretur, adèoque insalubris fieret exercitatio; sed cum primum lassari videbitur, quiescere oportere; unde lassitudo talis sit, qualem quies facilè levet, ut idem Galenus docet *cit. 2. de tuend. valetud.* ex tali enim exercitio plurima juvamenta Corpori contingunt, præsertim verò robur musculorum, sanguinis repurgatio, excrementorum depositio, atque excretio, halitus perspiratio, sensuum perspicacitas, alimenti distributio, & alia hujus generis plura, quorum meminit idem Galenus *eod. 2. de san. tuend. cap. 2.*

De Cibo, & Potu insuper quatuor tradit indicia, optimam Corporis temperaturam indicantia, perfectam scilicet Ciborum concoctionem, debitam excrementorum quantitatem, appetitum coctioni proportionatum, & uniformem cujusvis cibi habitudinem.

Pari modo de Somno ratiocinatur, quòd qui optima Corporis constitutione fruuntur, moderatum somnum habeant, & tunc à somno excitentur, cum Corpus ampliori quiete non eger.

Quoties igitur in his omnibus mediocritas servabitur, egestionibus quoque excrementorum moderata erunt, nam ipsæ sequuntur ciborum quantitatem, & qualitatem, convenientemque coctionem. Inter cæteras autem egestionibus per universos Corporis ductus habitas, speciatim eam memorat, quæ perspiratione peragitur, quamque ait potissimum ab exercitiis promoveri. Et quidem tanta est hujus evacuationis utilitas; licèt insensibilis, ut idem Galenus pluries illam commendaverit, aliisque omnibus prætulit, quem admodum deducitur ex *lib. 8. Meth. Medic. cap. 3. & II. ejusdem cap. 8. & 1. de differ. febrium 3.* unde si fortasse intercipiatur, impediaturque, putredines, febres, corruptiones, inflammationes, & alias hujus generis ægritudines suboriri dicat. In hujus comprobationem industriè quidem deprehendit Sanctorius, longè plus abcedere ex humano corpore insensibiliter per cutim, quàm per aliam quamcumque partem patentiore, sensibilibiora Corporis repurgamenta, ut fusè ostendit *in sua Medicina Statica*.
Tran-

Transit ad Animi affectiones, & inquit : *Ab his (idest bene valentibus, & temperatis Corporibus) caveri oportere omnes Animi immodicos affectus, videlicet Ira, Tristitia, Furor, seu Excandescencia, Timoris, Invidia: hac enim alterant, atque a naturali statu Corpus averunt; quin subdit, libro de ludo parve pile, majorem sollicitudinem habendam esse in moderandis Animi motionibus, quam in corporalibus motibus leniendis. Et quidem sana ratione: sunt enim hi nostri hostes intestini, à quibus maximopere formidandum. Verùm de Recto Usù sex Rerum Nonnaturalium tam in statu Corporis Sano, quam in Morbo, se junctim inferrius agemus, peculiari opusculo. Interim Galenum prosequamur.*

. C A P U T I I I .

LXXXVI. in Galeno .

De Venereis .

T E X T U S .

(T. 17.) **V**enereorum verò juxta Epicuri sententiam nullus est usus salubris . *Revera autem confert, si tantum intervalli in eorum usu adhibeatur, ut neque resolutio aliqua sentiat, & ipse seipso homo quodammodo levior factus, ac melius spirare videatur (T. 18.) Tempus verò ad utendum opportunum, cum omnium in rerum circumstantiis exquisita mediocritate Corpus fuerit constitutum, cum scilicet neque supra modum plenum, neque vacuum extiterit: neque in calore, aut frigore, aut siccitate, aut humiditate excesserit Corpus. Quòd si aberrare contigerit, parvus sit error. Melius autem illi calefacto magis, quam infrigidato, & pleno, quam vacuo, & humecto potius Corpore, quam exiccato, uti venereis. (T. 19.) Horum autem singulorum que dicta sunt, qualitas in optima Corporis constitutione est eligenda. Exercitii quidem, in quatuor Corporis partes aqua proportionem moventur, ita ut non alie quidem ultra modum fatigentur, alie verò citrà. Cibi autem, & potus optimam habeant temperiem. Sunt enim maxime convenientes naturis*

optima temperatura preditis: Eadem in reliquis etiam est ratio adhibenda. (T. 20.) At si quod ab optima constitutione defecerit Corpus, non autem vehementer, & Cause, qua ipsius sanitatem conservant, ad proportionem mutabuntur. Sed cum multa sint ejusmodi Corpora, per singula genera seorsum dicendum. Quòd igitur in temperatura similarium partium varias, instrumentariarum autem servat commensurationem, duplicem habet salubrium causarum formam: alteram quidem earum, qua ipsius conservant temperatam: alteram vero earum, que ad optimam transferunt. Qua itaque ipsius temperaturam conservant, tantum à Causis optime temperate nature distabunt, quantum & totius Corporis temperatura ab illa evariabit. Calidiora siquidem Corpora calidioris vietus rationem exposcunt, frigidiora autem frigidioris, & sicciora siccioris, & humidiora humidioris, ac secundum conjugationem calidiora, ac sicciora, calidioris, ac siccioris: eadem in reliquis etiam conjugationibus proportionem servata, (T. 21.) Rectè siquidem causarum utetur materia, qui naturales earum potentias aggreverit, veluti quod motus, defectus alimenti, vigilia, excretio, & omnes animi affectus corpore exiccant: at que his contraria existunt, humectant. Ità verò & de calefacientibus, & refrigerantibus vite institutis, de cibis, & potibus, atque (ut simpliciter dicam) de iis omnibus, qua circa Corpus sunt, qui materias noscitur, & potentias, is salubribus utetur causis, similia similibus offerendo, si quidem ejus propositum fuerit eadem, in qua acceperit, Corporis servare temperatam. (T. 22.) Quòd si permutare, atque ad melius traducere staueris, alterum est hic salubrium causarum genus, his quidem, quas nuper diximus, contrarium, equaliter verè declinans ad alteram partem à bene temperatis, & mediis, qua optimis convenire naturis dicebamus. Calidior siquidem, ac siccior temperatura à calidioris, ac siccioris vietus ratione ad exactum bonæ temperaturæ habitum minime transfertur. At talium erit usus necessarius, qua tantum eis, qua bene temperata existunt, frigidiora sint, atque humidiora, quantum & Natura Naturam in caliditate, & siccitate superabat. (T. 23.) Nam

salte

ralo causarum genus naturales corrigi in-
temperantias. Alterum verò, de quo su-
pradiximus, temperaturam conservat. Est
autem utriusque vicissim apud Medicos usus
necessarius. Nam cum plurimum suppetit
ocii, corrigere oportet, ac sensim ad me-
liora transferre: Neque enim Natura pa-
titur eas, que subito fiunt, alterationes.
Hominem autem necessariis occupationibus
districum, in eodem prestat habitu con-
servare. (T. 24.) Quo pacto igitur & hoc
ipsum primum causarum genus conservati-
vum appellamus? Nam forte magis alte-
rativum, & curativum, & naturalium
defectuum correctivum, vocare convenie-
bat. Quoniam ad universum sanitatis ge-
nus referentes, non ad eas, que secundum
speciem, differentias, quæcumque sanos
conservant, conservativa omnia voca-
mus, sive præter id, quod sanitatem con-
servant, ad melius totam traducant tem-
peraturam, sive pristinum tantummodò ha-
bitum tueantur: at que deteriore statu
efficiunt, insalubria. (T. 25.) Quæcum-
que igitur similem habent in omnibus Corpo-
ris partibus intemperiem, simile egent pro-
curatore, que verò dissimilem, dissimi-
li. Nam fieri potest: ut Ventriculus fri-
gidior sit, quam oporteat, Caput verò ca-
lidius, atque utrumque propriis eget au-
xiliis. Ac ratione eadem singula alia par-
tes, cum fuerint aut præter modum humidio-
res, aut sicciore, aut calidiores, aut frigi-
diores, sue intemperiei victum exigunt ac-
commodatum. Neque igitur ex aquo omnes
tales corporis partes exercebimus, neque æ-
qualiter humectabimus, aut exiccabimus,
aut tale aliud quippiam agemus. Plenius
verò de his diximus volumine illo, quod de
Salubribus inscribitur.

PARAPHRASIS.

VENEREORUM usum inter Causas non-
naturales reponendum esse docet
Galenus 1. de tuend. valetud. cap. ult. il-
lum ibi referens ad Motum, quamvis re-
duci quoque possit ad Inanitionem, cum
per ipsum aliquid è Corpore educatur.
Cum igitur ad Causas Nonnaturales me-
ritò revocari debeat, dubitatur hoc loco
à Galeno, an aliquando sit Causa salubris,
quoniam ex superius dictis. Non naturales.
Causæ salubres evadunt, quoties mode-

ramen, & temporis oportunitatem ser-
vant.

Primum autem refert sententiam Epi-
curi, qui cum omnem coitum damnasset,
numquam Veneris usum salubrem esse opi-
natus est, ea nimirum ratione, quia per
feminis evacuationem putabat, particu-
lam quoque Corporis viventis abscedere,
adæque illud quodammodò diminutum,
remanere, more quo Arbores mutilæ
fiunt, cum ab ipsis furculi, ac ramuli
rescinduntur, ut telluri inferantur. Hanc
eamdem sententiam multò antea edocue-
rat Democritus, coitum semper nocuum
arbitratus; quin & parvam etiam Epilep-
siam illum appellabat, ut refert idem Gale-
nus 3. epidem. comm. 1. Hinc obiter notan-
dum, quàm falsò plerique vulgariū, om-
nem voluptatis sensum, adhuc turpem, im-
pegerint Epicuro. Is enim tam pudicus, ca-
stus, continens, simul atque temperatus,
sobrius, & abstinens fuit, ut ei similem,
aut æqualem, inter Ethnicos Philosophos,
invenire frustrà sit putatum; quemadmo-
dum latè nimis ostendit Eruditissimus
Gassendus in ejus Vita. Neque verò hic à
Galeno alius Epicurus ab illo memoratur,
ut perperam aliqui crediderunt.

Et si autem irà existimaverit Epicurus,
docet tamen contrarium Galenus, & Ve-
nereorum usum, utpotè salubritati conse-
rentem commendans, *Revera autem, in-
quit, confert, si tantum intervalli in illo-
rum usu adhibeatur, ut neque resolutio ali-
qua sentiatur, & ipse seipso homo quodam-
modò levior factus, ac melius spirare vi-
deatur.* Quo verò tempore utendum eo
sit, mox subdit: *Illum opportunum esse,
cum Corpus neque supra modum plenum, ne-
que vacuum extiterit, aut in calore, aut
in frigore, aut siccitate, aut humiditate
excesserit; itaque in exquisita mediocri-
tate sit, oportet, aliter per usum Vene-
ris, aut caleferet, aut refrigeraretur
Corpus, aut humesceret magis, aut ta-
besceret, cum quodlibet horum ab im-
moderato coitu accidere possit; siquidem Ve-
neris usus de genere motus, & exercita-
tionis est, ac propterea modo suo calefacit,
refrigerat verò, quoniam dissipat spi-
ritus: humectat pariter, cumularis ex
mala digestionem excrementis, ac denique
exiccatur, propter immodicam humoris e-
vacuationem.*

Vitan-

Vitandus insuper concubitus est post nimium exercitium, in vehementibus animi passionibus, post vigiliam diurnam, vel soporem, cum ab his non leuiter Cerebrum offendatur, atque eò magis, si postmodum adjiciatur Veneris usus.

Quòd si, subdit, *aberrare contigerit, parvus sit error, & potius calefacto, quam infrigidato Corpore, potius pleno, quam vacuo, & humellato: ista enim minus malum erit.* Animadversione autem dignum est, Galenum, paruum dixisse errorem esse debere, quia omne nimium Naturæ inimicum est: & Corpus potius plenum, quam vacuum, plenitudine non tam ciborum, ac Ventriculi, quam Vasorum, ac totius: exinde enim minus damnum veri est.

Postremò ex Hippocrate 6. *epidem. sect. 3.* prodesse dicitur Coitus Corporibus pituitosis, & quòd inflammationes prohibeat in inguinibus, Capitis gravitati occurrat, atque conferat foeminis in affectibus hystericis, & menstruosum suppressionibus, ut subdit etiam Galenus 6. *de locis affect. cap. 5.* si tamen moderatus sit. Contra verò si fuerit immoderatus, ac intempetivus, vitam breuiat, senectutem accelerat, Cerebrum debilitat, sensus omnes labefactat, Ventriculum languidum reddit, cruditates cumulat, concitat fluxiones, articulos labefacit, nephritidem inducit, sanguinis spurum promovet, ad hæcticam, & tabem disponit, & plurimas alias ægrotudines affert, quas præ cæteris retulit Aetius *lib. 3. peculiari capite de Nocuentis immoderate Veneris.* Sed de re hac satis. Qua autem ratione qualitas, & quantitas exercitiorum, sicut etiam ciborum, & potuum, ejuscemodi Corporum constitutioni, aliisque adhibenda sit inferius dicemus.

Quoniam verò de conservatione Corporis saluberrimi hucusque meminere, prosequitur nunc agere de causis salubribus conservantibus Corpora, quæ licet sana etiam sint, recedunt tamen aliquantulum ab optima, & perfectissima constitutione. Inquit ergo: *Si Corpus ab optima constitutione defecerit, non autem plurimum, aut vehementer, cause pariter sanitate conservare valenter, pari modo, secundum eandem proportionem variabunt.* Cumque Corpora multa sint, propterea,

juxta eorundem varietatem, diversimodè conservanda erunt. Et quidem causæ Corpora temperata conservantes, sed cum aliquo recessu à temperatissimo, unius generis sunt, cum pari gradu à mediocritate recedunt; ut cum E. g. conservari ponitur Corpus uno gradu caloris à mediocritate recedens, per causas alterantes, cum distantia à mediocritate unius pariter gradus caloris, conservabitur: alterius verò generis, cum ad meliorem statum illud reducant, atque ad mediatur, & optimam transferunt constitutionem, opposita qualitate intercedente; per uniformem gradum à mediocritate recedentem; ut cum Corpus calidum per recessum unius gradus à mediocritate reducitur ad mediocritatem per frigus, cum accessu unius similiter gradus. Hinc calida Corpora usu calidorum conservabuntur, primò conservationis modo; itemque frigida frigidis, humida humidis, & sicca siccis, pari ratione. Secundo conservationis modo, per reductionem ab oppositis. Verum ex his duobus modis tutior, ac melior temper erit, qui per reductionem sit, quoniam in primo conservandi modo, exacta qualitatum mensura, remediorumque certa per gradus substitutio haberi nequit, Quamobrem Galenus *lib. de opt. sect. ad Trafsybul. cap. 19. & 28.* universam Artem Medicam Correctivam esse ait, correctio autem per contraria, non verò per similia perficitur: Id autem commodè, ac facillimè etiam peragetur, removendo, vel retundendo causas, quæ ejusmodi caloris excessum inferre potuerunt.

Insinuat ulterius Galenus, reliqua Corpora sana, sed intemperata, ad meliorem statum reducenda esse, non quidem causis similibus, sed contrariis, quæ tamen tantum distent ab optima constitutione, quantum distant Corpora ab eadem declinantia; unde calidiora frigefacientibus, frigidiora calefacientibus emendabuntur, si non semel, aut unico remediorum genere, saltem iterato; aut multiplici, ut tutior conservatio, ac reductio habeatur. Cautè igitur in adhibendis causis reducendis Corpora in meliorem statum procedendum est; ne subito, ac asfatim, sed sensim reductio fiat: nam subitas, ac violentas mutationes Natura non potitur; plurimum enim, ac veben-

menter alterare, calefacere, aut refrigerare, simileque aliud agere, nocuum dicitur ab Hippocrate 2. *aphorism.* 51. Quare summa exquiritur in Medico prudenti in instruendis ejusmodi correctionibus, ne Corpora perturbentur potius, quam conserventur. Veruntamen promptè admodum hoc idem peragetur, remotione, aut correctione causarum, hos effectus intemperierum inferentium: nam quemadmodum intemperies istæ à causis nonnaturalibus plerumque inducuntur; ità per remotionem, correctionemque earundem, in pristinum statum Corpora subinde intemperata revocantur, nisi tamen partes humorales, aut solidæ, talem non contraxerint impressionem, ut in morbosam constitutionem illa deduxerint; quò casu non ampliùs conservantur, aut simplici correctione, sed omnimoda curatione egebunt; de qua inferiùs.

At gravem sibi ipsi Galenus solvendam proponit difficultatem, qua scilicet ratione hoc Causarum reducendum genus conservantium dici possit, cum contrariis actionibus peragatur. Cui tamen ipsemet satisfacit, inquiens, salubrium Causarum sciem dupliciter considerari posse, vel respectu totius generis, seu latitudinis sanitatis, & hoc pacto Causæ istæ conservativæ dicuntur, quoniam conservant Corpora intra sanitatis limites; vel respectu ejusdem sanitatis differentiæ, quæ peculiarem Corporum sanorum constitutionem comprehendit, puta eorum, quæ aliqualem recessum habent à mediocritate; & in hoc sensu, Reductivæ appellantur, quoniam sanitatem intra limites suos peculiariter constitutam, ad optimam, & moderatam, quàm maximè revocant, atque ad eò in meliorem statum, respectivè ad præcedentem, reducunt. Attrahent autem aliqua differentia inter Curationem, & Reductionem. Siquidem Curatione per medicamenta instituitur, directè, confestim, & quodammodo violentè operantia, fugando scilicet causam morbosam cum morbo, & symptomatis adjunctis; & media aliqua sensibili evacuatione, aut *invasione*, commotioneque. Reductio verò fit sensim, & sine ulla violentia. Accedit, quòd Curatione tollit vitia sensibilia, & manifesta Corporum, extra limites sanitatis delapsorum, Re-

ductio, verò solùm corrigit vitia insensibilia, intra latitudinem sanitatis posita.

Cum Corpora insuper sana intemperata sunt in omnibus partibus, intemperie simili universali, conformi etiam reductione, per universum Corpus instituenda, tractanda docet. Cum autem dissimilem patiuntur intemperiem in diversis partibus, puta si Ventriculum ad frigidum, Caput verò ad calidum intemperetur, tunc propriis auxiliis, & convenienter corrigentibus, reducenda erunt; quare ad Ventriculum calefacientia, ad Caput frigefacientia, adhibenda, modo, quo supra.

CAPUT IV.

LXXXVII. in Galeno.

De Causis salubribus partium Instrumentariarum.

TEXTUS

(T.26.) *Instrumentariarum autem partium cause salubres, quemadmodum & hic ab optima constitutione delinquitur, ita & invicem distabunt. Aliæ enim sunt salubres erroribus, qui in formatione consistunt, aliæ his, qui in magnitudine, vel numero, vel positu. (T.27.) In formatione igitur plures contingunt errores: nam & figura partis, & si qua in ea cavitas est secundum Naturam, vel meatus, vel officium, vel asperitas, vel lenitas, quando à naturali mediocritate recesserint, si quidem parùm hoc patiantur, salubrium Corporum retinent appellationem; si verò ampliùs, insalubrium. Quod si tantus fuerit recessus, ut operationi afferat detrimentum, jam agrotare dicuntur. Secundum quantitatem autem excessus, atque defectus, ad eandem ducit differentias. In numero, sive una, sive plures, quæcumque ex similaribus partibus fuerint, aut deficient, aut superabundent. Ex hoc genere etiam sunt, quæcumque in nobis substantia præter naturam consistunt. Reliquum est aliud genus, quod ad situm cuiuslibet simplicis attinet partis, in quo & quatuor sunt omnes differentie. Prima quidem, quæ optima existit, secunda verò, quæ partium variat, atque idèò salubre acrius*

ficit Corpus, & tertia, qua insalubre, quando amplius a modo recesserit, & quarta, que jam agrum recessu plurimo reddit. (T. 28.) Quocumque igitur partes in figura delinquant, veluti que lese, vare, & oblique appellantur, haec, cum ruper natus adhuc tenellus est, formatione, atque alligatione, ad naturalem traducuntur habitum. Quod si jam aucto infante ad duritiam pervenerint, emendari non possunt. Sic errores quidem, qui ad cavitationem attinent, cum adhuc augeri perseverent, correctionem admittunt; cum autem iam ad ultimum pervenerint, nullus est remedio locus. Cavitationes igitur quiete, & quae alligatione parva redduntur, magna vero, partium operatione, & spiritus retentione: sic & quaecumque foramina, oraque. (T. 29.) Et quidem qua naturalem magnitudinem partes exsuperant, quiete, ac commoda alligatione minores redduntur: augentur autem & naturali motu, & frictione moderata, & quibuscumque alius plus sanguinis attrahere natura aptis. Deficientes vero partes; quaecumque ex sanguine ortum habuerunt, corrigi quidem non est impossibile: quae autem ex semine, propemodum impossibile existit; licet tamen aliquando loco eorum alia facere, quae usum haud dissimilem praestent. Earum vero omnium Natura opifex est: Medicus autem minister. Quae vero numero excedunt, his ablatio causa salubris existit. Inspicere vero oportet in quibus id fieri possit; nam si impossibile appareat, transponere tentandum est. Eadem est & eorum, quae in situ vitia sunt, emendatio. (T. 30.) Neque in obscuro est, quod duo saepius, aut tria vitia eandem partem possunt occupare, sicuti in eo, qui ventriculum parvum simul, atque rotundum, atque ad versus septum habuit incumbentem. In ipso etenim magnitudo, formatio, ac situs erant depravati: temperatura quoque frigidior existebat. Hic nullo artificio ad naturalem habitum transferri poterat, at, ne adeo infestaretur, erat remedio locus. Nam quoniam repleto ventriculo, difficultate spirandi premebatur, minus cibi, at magis alimento opportuni, & qui non difficulter subduceretur, per die assuerebat. Alteri vero, cui obstructio in hepate ob vasorum angustiam saepius contingebat, extenuans victus ratio causa salubris inventa est.

P A R A P H R A S I S.

A Causis conservantibus Corpora in temperata, transit Galenus ad pervestigandas causas conservantes Corpora in compositione vitiosa. Et quoniam in compositione possunt Corpora quadrupliciter deficere, vel in conformatione, vel in magnitudine, vel in numero, vel in situ, quatuor propterea proponit causas ejusmodi Corpora male affecta conservantes, intra sanitatis latitudinem posita, sed parum à mediocritate declinantia. Enumerat autem primum omnes species errorum, qui in hoc contingere possunt, scilicet in Conformatione, Magnitudine, Numero, & Situ, quique tamen exigui, parvi, & insensibiles esse debent; aliter si magniforent, & valde sensibiles, pertinerent potius ad Corpora Insalubria. In Conformatione autem considerantur Figura, Cavitas, Meatus, Orificium, Asperitas, & Lenitas, si fortasse à naturali mediocritate recesserint. In Magnitudine esse potest defectus, vel excessus, sicut pariter in Numero: si nimirum partes desint, aut superabundent. In situ denique, si evanescant à debito, & naturali loco.

Quo autem pacto possint isti errores emendari, subdit, inquiens, si factus tenellus adhuc sit, & recens natus, facile alligatione, fasciis, sive illibusque artificio corrigentur vitia in figura; at si jam adultior factus sit, & partes obdurerint, inemendabile vitium existimabitur. Ità de cæteris defectibus observandum, cum etiam Magnitudines, & Numeri adaucti, possint alligatione, constrictione, pressioneque diminui.

Neque vero prætereundum, quod in his defectibus corrigendis, multum quoque valet victus ratio convenienter instituta: nam magnitudines adauctæ inedia plerumque tolluntur, & victu pleno deficientes restantur: Vix adstrictæ, alimentis attenuantibus, & aperientibus laxantur, & laxæ viceversa adstringentibus, & incrassantibus coarctantur: Et sic de reliquis. Hinc addit Galenus, quod cui obstructio in Hepate ob vasorum angustiam saepius contingebat, extenuans victus pro remedio inventus est. Exercitiorum pariter recta administratio, in Aere

H con-

convenienti, prodesse pluries consuevit; unde comperimus quosdam à nativitate de colores, ob vasorum angustiam, solo usu exercitiorum, & in aere calidiori, ac tenuiori, in meliorem statum pervenisse. Sic etiam, qui conquerebantur de magnitudine molis, & obestrate Corporis vidimus non semel in graciliorem habitum perductos, victu extenuante, & parco exercitiis, & egestionibus per alvum aut per urinam, promotis. Contrà verò graciliores, fomno, quiete, aere crasso, humidoque fuisse levatos. Reliqua ex ipso textu Galeni clarissimi sunt, nec latiori egent explicatione.

CAPUT V.

LXXXVIII. In Galeno.

De Solutione Continuitatis.

TEXTUS.

(T. 31.) **R**eliquum igitur id morbi genus est, quod & similari-
bus, & instrumentariis partibus commune existit, solutio scilicet continuitatis, quam quispiam fortè bis unquam adesse negaret, qui integra sanitate fruuntur, quoniam semper sit passio. Quem sane læset eandem in omnibus generibus fore dubitationem. Nisi enim operationis læsio sensibilis, sanitatem ab ægritudine separaret, sed qualisatem tantummodo dispositionis introspicimus, perpetuæ passibilitatis dogma necessariò recipimus, cum nullus sit, qui omnes operationes optimas habeat; sed de hoc quidem, ut quod logica potius contemplatio sit, seorsum consideretur. (T. 32.) Salubres verò causas, in his, quos nemo dubitat egrotare, deinceps percurramus, à mala temperatura exordium facientes. Hic verò prius distingnamus, que omnes ferè Medici præmittunt: alias quidem esse salubres causas ejus intemperantiæ, que jam facta est: alias autem illius, que & adhuc fit, sicuti etiam alias ejus, que futura est. (T. 33.) Hujus itaque postrema, hæc quidem in præservativa artis parte continentur, hæc verò in salubri. Præmæ autem inter omnes in curativa tantummodo, sed ejus, quam medianam inter

utramque locavimus, in præservativa, & curativa. Jam enim factam, atque existentem ægritudinem curare oportet, sed que nondum quidem adest, at futura est, prohibendum est ne fiat ab ea, que est in Corpore, dispositione. Ejus autem, que adhuc fit, quod quidem factum est, curare opus est; quod autem futurum, prohibere ne fiat. (T. 34.) Prohibebitur autem sublata ea dispositione, quam sequi natura apta est: Talis verò dispositio causa antecedens appellatur. Facta autem ægritudo curabitur, sublata ea dispositione, à qua primum ea, que secundum naturam, leditur operatio, quam quidem & ipsam morbi causam (al. effectum) dicimus esse.

PARAPHRASIS.

Superioribus Capitibus de vitiis Temperierum, & Compositionis, egerat Galenus, nunc de vitiis solutæ Continuitatis, quæ communia appellat, sermonem habet. Communia autem esse dicit, quia tam similibus partibus, quàm organicis soluta continuitas competit.

At illicò sese offert enodanda difficultas, quomodo solutio continuitatis competere possit Corporibus sanis. Cui tamen plene idem satisfacit, parvam inquires, continui solutionem, seu insensibilem, unde actiones minimè lædantur, ad Corpora salubria revocari, cum ista non constituat corpora extra limites salubritatis, qualia profecto sunt, levia eleuscula, ut & parvæ extuberantiæ, nempe calli, potri, & similia. Additque rationem, quia nisi sensibilis operationum læsio sanitatem ab ægritudine separaret, perpetuæ passibilitatis dogma necessariò reciperemus, cum nullus sit, qui omnes operationes optimas, ac penitus illæsas exercent.

Quoniam verò Remedia sanitatem efficientia triplicia esse possunt, alia nimirum, quæ auferunt ægritudinem jam introductam, alia, quæ ab imminente præservant, quibus scilicet in corporibus dispositio est, ut facile decident, & alia denique, quæ resumptiva appellantur, quoniam tollunt malam dispositionem relictam in statu convalescentiæ; idcirco Galenus omnes ejusmodi status Corporum referens, ut singulis congrua remedia adhibeat, prosequitur uniuscujusque status con-

ve-

venientem reductionem, correctionemque commemorare.

Facto autem exordio à mala temperatūra, primum distinguit intemperiem in eam, quæ adhuc fit, & in eam, quæ facta est ac denique in eam, quæ futura est. Et quidem remedia adversus futurum morbum, vel sunt præservativa, vel sunt conservativa. Præservativa impediunt morbum ne accedat, fugando, vel corrigendo causam antecedentem. Conservativa pertinent ad partem Medicinæ salubrem, qua per eam, quæ sanitatem firmiorem reddunt, resistunt causis ægrotare facientibus. At si morbus jam factus sit, tria curatione omnino egebit, per contraria absolvenda. Si denique actu fiat, partim curatione, partim præservatione opus habet: curatione quidem respectu ejus, quod forsitan introductum est; præservatione verò relate ad id, quod adhuc introductum non est, sed est in proxima dispositione, ut introducatur.

Quomodo autem prohibenda sit futura intemperies, ne fiat; inquit, illam inhiberi auferendo causam antecedentem: Facta autem ægritudine tolli, ablata ea dispositione, quæ primò lædit partis operationem.

At quid pro causa antecedenti, quidque pro dispositione, quæ primò lædit operationem, intellexerit Galenus, apud Expositores non convenit. Nos omnis aliorum expositionibus, dicimus causam antecedentem hoc loco futuri, quæ simul cum dispositione viscerum morbum immediate ponit. Si E. g. quis incidat in febrim tertianam, vel sit proximè casurus in illam, non solum hic febrim obnoxius redidit, ejusque symptomatis, quibus illa sociatur, verum etiam habet in seipso pravam alicujus visceris habitudinem, seu dispositionem, quæ generat, vel inscit eum humorem, qui proximè febrim tertianam parit, & per suos circuitus revocat: cumque talis humor nominè à viscere illo male se habent ducatur in actum febrilis refectionis, propterea mala: talis visceris dispositio peccantem humorem assidue progignens, vocatur hic à Galeno Causa antecedens, unde in textu habet: *Talis verò dispositio Causa antecedens appellatur.* Atque hinc experimur eos morbos esse curari difficiles, qui habent malas has vi-

scerum dispositiones fixas, persistentes, & contumaces, itaut ex diurno illorum vitio, pravi semper humores generentur, ex quibus morbi illi foventur, & confervantur.

Quod ad dispositionem pertinet, quæ primò lædit operationem, intelligi debere dicimus, malam quandam partium, & sanguinis, aliorumve humorum habitudinem, foventem febrim, seu fermentum febrile, aut cujusvis alterius morbi: quoniam enim illa se habet ut causa, morbus verò ut effectus; propterea hic numquam tolli poterit, nisi mala illa partium, & humorum dispositio fuerit ablata. Hinc ex græco Codice legitur, dispositionem lædentem primò operationem, esse morbi *causam*, id est Causam; etenim instar Causæ morbum fovet, & quousque evicta, secreta, ac deposita non fuerit, morbus non desinit.

CAPUT VI.

LXXXIX. in Galeno.

De communissima intentione Curativa.

T E X T U S.

(T. 35.) **C**uratio verò unam precipuam intentionem ad id, quod est dispositioni auferende contrariam. Ex hoc siquidem genere sunt cause illæ omnes, quæ sanitatem efficiunt: secundum partem verò ex unicuique dispositione contrariis. Calidigitur affectui causa frigida contraria existit, frigido autem calida, eademque in cæteris proportionem. Etenim si omne immoderatum est præter naturam, moderatum verò secundum naturam, necesse est omnino ut immoderatum ab immoderato contrario ad mediocritatem redigatur. (T. 36.) *At manifestum est, quod secundum potentiam, non autem imaginationem, & calefaciens, & refrigerans, & quæcumque alia hujusmodi oportet assumere. Voco autem secundum potentiam, quod re ipsa verè tale existit, quale esse dicitur: secundum imaginationem autem, quod ex prompto quidem sensu tale esse imaginamur, cum tamen verè tale non sit. Sed quæ sint hæc ratione dis-*

H. 2. fin-

stinguenda diximus in his libris, in quibus de simplicium medicaminum potestatibus agitur. (T. 37.) Ad inventionem autem salubrium causarum, quacumque quidem ut ad eam, que jam facta est, agritudinem, cause salubres existunt, via illa doctrine (hoc est methodo) utendum, quae id, quod imaginamur, ab eo, quod talem habet potestatem, separatur. Quaecumque verò ut ad eam, que adhuc sit, & hac eadem via, atque illa præterea, ex qua agritudinum causa inveniuntur. (T. 38.) Esto enim, si ita contigerit, in humoribus putrescentibus accendi febrem: indicatio in huiusmodi est evacuatio, atque alteratio, hæc quidem, que putredinem finiat, manente adhuc causa (al. substantia) vacuatio verò, que totam ex Corpore substantiam educat. (T. 39.) Sed dicta quidem alterationis species concoctio existit, quam ubi invenimus à quibusdam causis fieri contingat, tunc utique eorum, que hoc pacto salubria sunt, scientiam tenebimus. (T. 40.) Evacuaciones autem sunt & per sanguinis emissionem, & clysteris usum, & per urina vias, atque eam, que per cutim fit, transpirationem, ac præterea per eam, que fit ad partes oppositas, attractionem, atque ad alias propinquas derivationem. Nam & ad hoc idem genus pertinet citare menstrua, atque ora venarum, que Græci hemorrhoidas appellant, aperire, & per palatum, naresque expurgare. Cùm igitur & hic materias invenerimus, quibus in qualitate, & quantitate, & modo usus adhibitis evacuatio fit, in ipsa Artis parte salubria invenietur, atque eorum omnium inventio traditur in eo volumine, quod de Arte Curativa inscribitur. (T. 41.) Eadem ratione in aliis tribus intemperaturis, si unum commune præceptum observabimus, ut unamquamque prius, que efficit causam, rescindamus: Deinde ita ad illam, que ab eadem causa facta est, agritudinem accedamus, causarum salubrium inventionem faciemus. (T. 42.) Secundùm verò compositas intemperaturas, ex simplicibus compositio monstrabit salubria præcepta, cum hic quoque studuerimus pro magnitudine intemperaturæ eidem conveniens invenire remedium. Veluti si contigerit, quod in decem quidem numeris ad caliditatem majorem, quam naturæ conveniat, decidat Corpus: septem verò ad siccitatem maio-

rem, tunc salubrem causam in huiusmodi affectibus esse oportebit, decem quidem numeris frigidiorum, septem verò humidiorum. (T. 43.) Si igitur ipsi particula affecta admoveatur tale remedium, tanto sit frigidius, atque humidius, quantum exigit partis affectu indicatio. Quòd si particula affecta in penitioribus locis sita sit, machinari oportet insuper tale invenire salubre remedium, cujus vis nequaquam in itinere antea solvatur. Si itaque calidius esse oportuerit eo, quod est moderatum, non solum tantam habeat caliditatem, quantum exigit morbus, sed ultra eandem mensuram tantum adjiciatur, quantum exigit, ut peringere possit ad locum patientem, sit necessarium. Si verò frigidius, non simpliciter tantum frigiditatem oportere augere, sed & materia quoque prius est animadvertenda. Si enim crassarum sit partium, non admodum poterit ad profunda penetrare: ac potius contrarium prestabit effectum spissando superficiem, atque densando. At si tenuioribus partibus consistet, poterit sane plurimum subire profundum. Idem in humectantibus, atque exiccantibus accidit, in quibus crassitudo, atque subtilitas partium substantia est inspicienda: (T. 44.) A situ quidem loci affecti, ut nuper diximus, invenit indicatio salubre remedium: à formatione autem. & situ simul, quando effluxus sensibiles, atque ad alium locum foraminibus patentes habuerint, aut his omnino caruerint. Quos enim effluxus ad principales deferri partes cognoverimus, advertemus, atque ad illas impellemus, qua minime sunt principales. (T. 45.) Illud verò manifestum, quod earum, que intemperaturam efficiunt causarum, curatio sit per evacuationem: nam ipse intemperatura sola alteratione sanatur.

P A R A P H R A S I S.

Quoniam præcedenti Capite, retulit modum, quo generaliter tractari debeant Intemperies factæ, quæque partim sunt factæ, & partim sunt, & quod demùm pacto futuræ tractandæ sint; hoc præsentis Capite exordium faciens ab his, quæ factæ sunt, curationem illarum prosequitur, atque inquit, præcipuam, & communissimam intentionem in his esse, adhibere id, quòd dispositioni auferendæ

fit contrarium. Neque id tantummodò intelligendum in curationibus morborum ex intemperie, verum etiam in omnibus quibuscumque ægritudinibus, cum par ratio in cunctis vigeat ad curationes ritè, rectèque peragendas. Hinc *libro de Constitut. Artis, cap. 12. & 3. meth. cap. 3.* duo dicuntur esse Axiomata, universam facultatem Medicam comprehendentia: *alterum, que sunt secundum naturam, similibus conservare: alterum verò, qua præter naturam, contrariis auferre.* Quod qua ratione intelligendum sit, alibi à Nobis est fusè explicatum. Sed & Galenus hic, ut rationem contrarietatis in curatione servandæ summam saltem referret, addit, secundum naturam esse Moderatum, præter naturam verò Immoderatum; etenim, inquit, *si omne Immoderatum est præter naturam, Moderatum verò secundum naturam necesse est omninò, ut Immoderatum ab Immoderato contrario ad Mediocritatem redigatur.*

At ex adjectis verbis non levis exurgit difficultas; unde scilicet Galenus dicat, Immoderatum ab Immoderato contrario ad mediocritatem reduci: si enim utrumque extremum immoderatum est, quomodo ad mediocritatem reduci poterit; Immodè qua ratione Immoderatum erit contrarium Immoderato? cum potius contrarietatem servare debeat cum Moderato, quia Immoderatum, & Moderatum dicuntur oppositionem.

Ad quam difficultatem dicendum pro Galeno, nomine Immoderati intelligi Remedium, quod ut morbo similiter immoderato opponatur, eique refragetur, oportet, ut pari excessu à mediocritate declinet: Puta si morbus fingatur calidus ut duo, Remedium, ut illum infringat, ac superet, pari recessu duorum graduum à mediocritate in frigiditate debet excedere; unde morbus excedens in calore per duos gradus, dicitur immoderatus in una qualitate, & remedium frigidum in gradu similiter secundo, etiam dicitur immoderatum, cum duobus gradibus à mediocritate declinet. Hæc autem mutua actione, & passione refrangantur, & reducuntur tandem ad mediocritatem Naturæ consentaneam. Atque hinc etiam solvitur, cur Remedium, & Morbus mutuam servent contrarietatem, simulque morbus immoderatus opponatur quoque sanitati, me-

Tom. V.

diocritatem exigenti, sub varia scilicet ratione considerata, ut patet.

Pergit ulterius Galenus examinare, quodnam sit hoc Contrarium, quod in curandis morbis necessarium sit: & inquit, ea, quæ habent vim curandi, esse oportere talia *secundum potentiam*, idest, quod re ipsa talia sint, sive operentur per se, sive per accidens; non verò *per imaginationem*: Unde *calefaciens, & refrigerans, & quæcumque alia hujusmodi, oportet assumere.* Et sensus est, ut remedia contraria morbo sint talia secundum potentiam, seu revera, ac re ipsa talia, qualia esse dicuntur, & operari debent; non verò secundum imaginationem, si fortasse ex apparenti sensu, seu prima, ut dicitur, facie, talia esse imaginemur, sed revera talia non sint. Et quidem pleraque medicamenta ad sensum videntur habere vim refrigerandi, & re ipsa non refrigerant, sed calefaciunt; contra alia existimantur calida, & natura sua calida non sunt.

Verum exquirendum hic esset à Galeno, unde Remedia potentia talia judicanda sint, ad differentiam eorum, quæ secundum imaginationem, & ex prompto, primoque sensu talia esse imaginamur. Et Ratio difficultatis pendet ex eo, quia omnia Remedia, sive calida, sive frigida, sive alterius virtutis sint, non nisi per sensus nobis innotescunt; atque adèd non videntur alia excogitari posse ab iis, quæ ex sensu talia esse imaginamur. Fortasse autem voluit Galenus sub his verbis distinguere Remedia potentia talia, ab his, quæ secundum imaginationem, ut edoceret Medicos, ne in dignoscendis medicamentis deciperentur. Sunt enim plerique, qui ex vulgi dumtaxat Criterio, dijudicant de virtutibus Medicamentorum ex Colore, & Visu, aut etiam ex Tactu, Gustatu, aut Olfactu, in quibus sæpè sæpius falluntur. Sic omnia acida, frigida à nonnullis existimantur, cum tamen pleraque acida, caustica sint, & escharotica, aut etiam potenter dissolventia. Sunt multa, quæ ad tactum frigida videntur, cum cæteroqui plurimum caloris intrus assumpta exirent. Odera licet plerumque calida esse soleant, non rarè tamen cum frigiditate copulantur, ut in floribus Plantarum. Albicantia frigida, rubra calida creduntur, cum

H 3

cum contrarium in multis sit, & ita de ple-
risque aliis.

Sunt qui his non fidunt, sed toti sunt
in effectibus notandis, & quidem nil intri-
mius in rerum notitiam ducit, quam effe-
ctuum perquisitio. At cum in effectibus
multa quoque omittantur, ex quibus er-
ror emergere possit, propterea neque ab
his rectum iudicium semper elicitur; sic
plerique Opium frigidum existimant, quia
somnia inducit, putatum fieri à refrige-
rato, & humectato primo Sensiterio, ex
doctrina Aristotelis, & Galeni: Albu-
men Ovarum frigidum pariter existima-
tur, quia in vulneribus, & hæmortha-
giis, fluentem sanguinem compescit; cum
tamen ista potius calida censenda sint; si
quidem Opium inflammabile, & vaporo-
sum est, & ex albumine ovi dissolutio, ac
præcipitatio sit sæculentiarum in compo-
sitis; quin & ab eodem distillato Aqua eli-
citur potenter decostruens, & attenuans.
Vitriolum frigidum creditur: attamen Spi-
ritus illius, & Oleum erodunt, & rubefa-
ciunt. Tartarum similiter, cum sapore aci-
diusculum gustetur, putatur frigidum; ven-
trem tamen solvit, & ejusque oleum Vene-
num sapit. Nitrum adeo frigidum apparet,
ut exinde liquores etiam congelascant, si
Vasi extrinsecus admoveatur; cum tamen
spiritus ejusdem per distillationem elici-
tus, erodat, & interimat. Et alia hujus
generis sexcenta. Sed quod est admirabi-
lius, hæc eadem aliter operantur, diutina in
aquis, aliter redacta in pulveres, & aliter
sublimata in Sales, Spiritus, & Olea, quæ
aliquos juverunt, aliis nocuere; immò &
unseidem aliquando profuere, aliquando
evafere insensissima, ut proinde fiat, nil
certi uspiam subinde ex effectibus colligi
posse, etsi ab his, quæ frequentius eveni-
re, probabiliorum conjecturam facere
soleamus.

Unde autem tanta varietas? Crediderim
ex varia, diversaque actione, passioneve,
quam subeunt, præsertim interiùs assump-
ta, cum his, cum quibus commiscantur
in ventriculi cavo, & intestinis id eveni-
re; succis nimirum multigenis inter se in-
vicem commistis, qui degeneres plerum-
que in statu morbofo Corporis, cum diver-
sa glandularum, membranarum, fibra-
rumque Ventriculi habitudine, necnon
appendicium intestinalium, ad liquorum

illuc confluentium, pancreatici scilicet
& fellei, constitutione varia, & plerum-
que etiam mutata, in causa sunt, ut illa
invertantur, extravertanturque, infrin-
gantur, depraventur, exacuantur, ac
diversimodè permutantur, in figura, situ,
motu tum locali, tum fermentativo, cæ-
terisque, quo promde fiat, ut ob diversam
Ventriculorum affectionem, ac succorum
conditionem variam, differentes, ac va-
rii excitentur effectus, penesque admirabi-
les, & non raro etiam inter se invicem dif-
formes, dissentanei, dispares, atque op-
positi.

Est autem hæc ita sint, videntur tamen
in Medicamentorum vim, facultatemque
dignoscendam rationabiliùs duci, qui
primum illa in suas partes componentes, ope
Chymia, solvere satagunt, deindeque ex
illis pervestigant vires, & efficacias eorun-
dem. Neque insuper ex puris solum quali-
tatibus illas deducunt, sed ex salibus, spi-
ritibus, aquis, aliisque similibus, quæ
particulas continent, non calidas, seu frigi-
das, sed calorificas, aut frigorificas, &
quatenus cum fermentis Viscerum, & præ-
sertim Ventriculi, ac Intestinorum, mo-
tum, & actionem excitant in fermentatio-
ne variam, & quidem calida dicuntur, si
fermentescendo turgeant, & acutie par-
tes vellicent, ac sanguinem acuant, atque
in morum vehementiorem, celerioremq-
ue adigant; si autem ex adverso tempe-
rent potius, infringant, aut etiam figant
frigorifica dicuntur. Quare ex sensu, quem
Corporibus, & partibus inferunt, frigi-
da, aut calida appellantur. Hac quippe
ratione ex putatis vulgo frigidis simplici-
bus, ut præsertim sunt olera succulentio-
ra, nempe Endivia, Botago, Cichorium,
Hepatica, Malva, & similia, plurimum
aquæ elicitur per distillationem; nil verò,
aut modicum nimis salis, nullusque spiri-
tus; Ex aliis plantis olentioribus, minùs-
que succulentis, qualia Eruca, Nastur-
tium, Rosmarinus, Salvia, Beccabunga,
&c. & Sales, & Spiritus plurimi extrahun-
tur. Unde quò simplicia aromatica magis
fuerint, & ligneam, seu duriorum textu-
ram participaverint, eò quoque spirituo-
siora, & saluginosiora observantur, quo-
rum deinde causa calorem in nobis exci-
tant, cum assumuntur, & calida ex illato
illo sensu, denominantur.

Verumenim verò, inter sensus Corporis universos ad vires simplicium internoscendas, dijudicandaque, fidelior longè cæteris videtur esse Gustatus, in quo scilicet minor deceptio accidere possit, eò quòd majorem habeat cum Stomacho, & Ventriculo communionem, ubi istiusmodi sensuum, caloris, aut frigoris, aliusve qualitatibus iudicium depromitur. Hinc quæ acris gustu percipiuntur, calorifica, attenuantia, dissolventia, sunt: quæ acida, figentia, coagulantia, & acritatem temperantia: quæ amara, deobstruentia, aperientia, & acorem corrigentia: quæ insipida, refrigerantia, absorbentia, relaxantia: quæ salsa, incidentia, aperientia, abstergentia, & sic de aliis.

Galenus itaque per ea, quæ secundum imaginationem sunt, intelligi inefficacia, impropria, & non ex natura rei talia, sed solum ex communi, ac vulgari hominum conceptu, aut existimatione, talia credita, quibus vulgaris solummodò fiducia prodesse solet: puta si quis exhiberet Spiritum Vini, aut Cerasorum agrestium, aliudve simile nive frigidum, vulgò crederetur tale quid frigidum esse, quia licet ad sensum apparet, cum tamen re ipsa tale non sit.

Sed nec omninò à Galeni mente alienum esset, si quis diceret, secundum imaginationem intelligi ea, quæ nullam vim in Natura habent, sed solum per magicas impressiones, characteres, philtrea, amuleta, & similia, morbos fugare putantur; cum & Galenus ipse memoret fuisse suis temporibus Pergami Præstigiatores, quorum tanta fiducia fratri ægrotantes, nedum se ipsos illorum curæ committebant, sed sanabantur. Magicis hisce Characteribus magnam quoque fidem præstare visus est Paracelsus, (a) ut proinde Librum conscripserit de Magica Medicina, ad curandas ferè universas Corporis ægrotudines. Porrò nec desunt, qui nostra ætate Morbos curasse testentur per Transplantationem in Saxa, Arbores, Fluvios, similesque, & aliter, aliterque per Magicam sympathiam, ex ipsis adhuc excrementis egrotantium.

Verum in his Imaginatrix summè valet, cui tanta vis inest, ut sanguinem, spiritus, omnesque humores Corporis commovendo, & agitando, in causa sit, ut materia morbifica alicubi hærens excutiarur, & vel sensibilibus, vel insensibilibus educatur; Quamobrem excitato repente Gaudio, cum certa spe recuperandæ salutis, plerique convalescere; quippè Natura, veluti obruta, subinde resipiscens, omnes conatus adhibet adversus causam morbificam, quousque tandem illam vincat, & extra Corpus depellat. Hinc etiam fit, ut quò magis ægroti Medicis, & medicamentis fidunt, eò celerius ab illis juventur, & in pristinam salutem redigantur, ut pluries compertum.

Concludendum igitur ad mentem Galeni, Remedium Curativum Contrarium Morbo, re ipsa tale esse debere, quod vim, seu potentiam habeat causam morbificam superandi, & expellendi, quocumque tamen modo id operetur, sive per se, sive per accidens, sive actione immediata, sive mediata, sive aliter, aliterque, dummodò certa illius notitia ex pluribus, conformibusque experimentis deducta sit.

Quemadmodum in ægrotudinibus factis, ita etiam in ægrotudinibus, quæ partim factæ sunt, & partim adhuc sunt, operandum præterea docet, tollendo nimirum causas antecedentes, & removendo dispositiones viscerum, si fortaffo illas foveant, & conservent: in utrisque enim par ratio militat; siquidem quæ curant, si antequam Morbus accesserit, adhibeantur, præservant, & præservantia, curantia quoque sunt, antevertendo morbum imminentem, & expellendo, aut saltem corrigendo causam morbosam, quæ jamjam morbum esset illatura, nisi citò educeretur, aut domaretur: medicamenta namque semper adversus causas morbosas oppugnant, quæ planè in utroque casu intra Corpus sunt.

Quoniam verò in exemplum Morborum, qui partim fiunt, & partim facti sunt, proponit in textu Galenus Febres humorales, ex putrescentibus humoribus progenitas, idcirco indicationem curativam in ipsis duplicem facit: alteram quidem pertinentem ad evacuationem: alteram respicientem alterationem: atque illam respectu habito ad materiam humo-

(a) Tit. Archid. Magic.

ralem peccantem, quæ tota ex Corpore educi debet; istam verò respectu putredinis, quæ corrigi, & emendari exoptulat: quam correctionem, Alterationem esse dicit, *queque putredinem finit, manente adhuc substantia, seu causa*. Subdit insuper, hanc alterationem speciem esse *Concoctionem, quam ubi invenimus à quibusdam causis fieri contingat, tunc utique eorum, quæ hoc pacto salubria sunt, scientiam tenebimus*. Quorum verborum sensus est, quod non solum fatis sit ad alterationem febrium assequendam, quamcumque in genere alterationem adhibere, sed in specie talem, quæ concoctio fit. Unde aberrant à Galeni mente, quicumque contendunt alterationem per primas qualitates in universum fieri debere: & quidem oppositas Morbo: siquidem in febribus putridis vult Galenus talem esse oportere, quæ concoctio sit modò concoctio ex sententia ejusdem, ope caloris fit, nec à refrigerantibus haberi potest. Verùm quomodo res hæc se habeat, alibi à Nobis est examinatum, in nostro *Traclatu de Febribus*, ubi omnia ad indebitam sanguinis cæterorumque liquorum fermentationem quam facillimè revocavimus. Quare, & nunc, Putrescentium humorum vitium, dicemus, indebitam illam fermentationem habitam à mistura aliorum succorum à sanguinis diathesi naturali degenerum, qui nisi à sanguine per concoctionem, seu secretionem, sequestrationemque in filtris, cribrique Corporum repurgentur, ac deinde expellantur, febribus non deerit: Alterationem verò intelligemus, perturbationem illam, commotionemque Corporis inde exorientem, & potissimum in pulsu conspicuam, aut etiam in cæteris operationibus sensibilibus, quæ per ejusmodi concoctionem, secretionemque, ac postremò per evacuationem omninò sedabitur.

De evacuationibus verò peccantium humorum, febriumque foventium, sermonem deinceps facturus, omnia illarum genera recenset, atque indistinctim febribus convenire posse memorat, ad egerendos putridos, vel putrescentes humores. Ait enim: *Evacuaciones autem sunt & per sanguinis missionem, & clysteris usum, & per Urina vias, atque eam, quæ per cutim fit, transpirationem, ac præterea per eam, quæ fit ad partes oppositas, attractionem: atque ad alias propinquas derivationem,*

quibus etiam adlicit *Menstruorum, & hæmorrhoidorum citationem, & per palatum; ac nares expurgationem*. Verùm hæc, & similia debent in quantitate, & qualitate modum servare, ut salubria fiant, concludit in textu Galenus. Ex quibus verbis præstatur nobis occasio agendi, quando, & quomodò prædicta medicamenta in febribus sint administranda. Non enim Galeni mens est hoc loco omnes ejusmodi evacuationes in omnibus, & singulis febribus putridis promovere, sed aliquas in aliquibus, alias in aliis; alioqui si simul omnes provocari deberent, proculdubio difformes, ac oppositas evacuationes tentare simul oporteret, cum tamen per eas vias peccantes humores ducendi sint, per quas Natura se velle exonerari demonstrat. Adde, quod multæ aliæ Evacuacionis species sunt hîc omisæ, quæ non rarò juvare observatæ sunt, puta Vomitus, Dejectiones, Sudores. Igitur voluit tantummodo has veluti in exemplum plurimam aliarum commemorare; & quidem, non ut illis simul Medici in curandis febribus uterentur, sed quod modò his, modò illis, prout occasio tulerit, & diversæ indicationes abscindendi causam morbosam, occurrerint.

Primum autem sanguinis mittendi usum, & opportunitatem perpendamus. Nemo unquam inficias ibit, aliquando sanguinis evacuationes sponte Naturæ promotas febricitantibus contulisse: quandoquidem & in Ægris Epidemiorum, & in aliis innumeris, passim in praxi observatis experientia demonstravit, superveniente è naribus hæmorrhagia, momento ferè temporis, acutissimas adhuc febres desuisse, absque ulla recidiva. Sic etiam erumpentibus mensuris, lochiisque, antecesserit suppressis, denuò profluentibus, fœminas à gravissimis morbis fuisse liberatas; sicut pariter & Viros plurimos à supervenientibus hæmorrhoidibus. Solum de eventu à sanguine detractione, Arte instituta, perpetuò dubitatum fuit, quoniam ab his, quæ sponte Naturæ sunt, evacuationibus ad eas, quæ Arte sunt peragenda, conveniens illatio, ritè, rectèque deduci nequit, attenda nimirum temporis opportunitate. Difficillimum namque est, & ferè impossibile, certo, convenientique tempore eam sanguinis qua-

quantitatem detrudere, quæ exigentiæ morbi, & causæ morbificæ congruit: sed & eam venam, per quam ipsa levare perit, quis unquam poterit dividere? cum cæteroqui loca conferentia in evacuationibus observare semper expedit. Educere insuper illum humorem, qui revera morbum facit, & non alium, longè difficilior est, qui tamen non rarò alicubi hæret, aut restagnat, ut in apicibus arteriarum, vel in glandulis Corporis, vel in intimioribus partium penetrabilibus. Præterea sanguinem educere in ea Corporis affectione, quæ ejusmodi depositionem expostulat, & in ea circumstantia symptomatum, & partium affectarum, ne subindè vires deficient, vates exquiritur Apollo, cum aliunde Natura seipsam levet, aut saltem levare debeat, citra virium diminutionem. Hæc, & alia plura tam scitu necessaria sunt, ut conveniens sanguinis evacuatio succedere nequeat, si unum, vel alterum ex his fortasse deficiat, ne grave damnum agrotanti sit ad futurum, nulli alii evacuationi comparandum: quoniam per hanc vires plurimum enervantur, & multo magis, quàm per aliam quamcumque viam.

Multoties insuper Naturæ sanguinis evacuationes per certas quasdam partes molitur, quæ si per alios ductus haberentur, non proficerent. Sic in pleuritide prodest sanguis per os excretus; per secëssum verò proximam mortem portendit. Nephriticis, & Melancholicis hæmorrhoides supervenientes salutare sunt, cum tamen si per vomitum sanguis educeretur, vel per Renes mingeretur, ægri periculo non vacarent. Menstruis erumpentibus à gravissimis morbis fæminæ liberantur, quæ si sanguinem dejecerent, vel evomerent, non ita. Lochia suppressa, si per Uterum redeant, bonum; per alias partes verò, grave nimis est, & periculosum.

Itaque sanguinis evacuatione sponte Naturæ promotæ, & salubriter peractæ, referendæ sunt ad eas, quæ critica dicuntur, cum scilicet Natura evictam jam causam morbificam, morbumque ipsam depellit, ac eliminat. Nemo unquam autem in Re Medica tam felix fuit, ut potuerit Crisim, absque peculiari Naturæ conatu, perficere, quidquid in hanc rem jactet Helmontius. Incertum igitur, dubium, immò non rarò fallax, & periculo-

sum ejusmodi, ex sanguinis educatione, beneficium; cum cæteroqui ex adverso certissimum sit spirituum dispendium, & virium exolutio. Quodd si fomes febrium partibus solidis insit, ut in tuberculis intraneis, abscessibus in glandulis, aut inflammationibus etiam exiguis partium internarum, qui fieri poterit, ut sanguinis missione removeri, aut educi queat, quem admodum in spina digito infixæ? Quomobrem non mirum, si plerique non tam facile de humano Corio periclitari cupientes, ab illius præcepti administratione se abstineant, non quodd istam aliquando, (& potius præservationis gratia) in aliquibus non commendent, sed quodd periculosa alæ sit plena. Si quandoque autem in usum remediorum ducenda illa sit, potius in plethoricis, opiparis, vinolentis, & quibus sanguis in suo circuitu remoram patitur, venæque amplæ nimis, turgidæque sunt, & Corpus totum veluti ingenti gravamine oppressum, seipso ponderosius perferitur; adeoque vel ad depellendam multitudinem, si qua est, vel ad citandum sanguinis motum, fortasse alicubi præpeditum tutius administrabitur, ut alias mem

Quodd ad Clysteris usum pertinet, fertur inter medicinalia præsidia introductus ex ibi ave Egyptia, quæ exonerandi ventris gratia. Nili aquam adunco rostro in anum immittens, retenta diutius excrementa deponit: quamquam Helmontius non vereatur pudendum medemium subsidium illum appellare, & aliquando ex nimia agritudine gravia nocumenta agrotantibus attolisse fateatur. Verum licet Clysteres ex acerbis medicamentis injectos, ob nimiam, violentamque irritationem intestinis illatam, gravia damna nonnumquam excitarisse, haud inficiemur, non tamen interdicens omninò sunt, qui ex levioribus, & laxantibus componuntur. In febribus enim assiduo ad intestina solent superfluitates humorum deponi; unde interjectis vicibus juvabit illas per alvum educere, & ventrem oppletum exonerare: quare admonet, & prudenter, Hippocrates 4. de rat. v. lib. 1. 20. de Angina, & Pleuritide agens, ut æternis diebus clysteres febricitantibus injiciantur.

At verò secundi non sunt, qui ex injectis clysteribus etiam Ventriculorum, & gracilia

Gracilia intestina exonerari posse putantes, in præconceptam opem conficere solent decocta, & misturas varias ad effectum usum diversimodè comparatas. Siquidem ex Anatome jam satis innotuit, ad principium Intestini Coli valvulas inesse, quibus ascensus ad superiora impeditur. (a) Non negaverim tamen ex depositis inde excrementis, locum reddi capaciorum pro receptione aliorum excrementorum à superioribus intestinis derivantium, quoniam per motum eorundem peristalticum perpetim superfluitates superiorum ad inferiora protruduntur. Hac eadem ratione contingit, ut adhibitis podici balanis recrementa à ventre depellantur, irritatione per fibras, & membranas intestinorum superioris partibus communicata. Hinc etiam non raro accidit, ut ab acribus balanis, aut enematis vomitus periculosissimus successerit: etenim ab ejusmodi irritamento intestinis vehementer illato, potuerit Pylorus molestè adeò affici, & contorqueri, ut sursum retractus Venterculum coegerit ad vomendum. Non dissimili modo vomitus contingit, cum lingua fastigio vix Mercurius emeticus gustatur, aut aliud potentissimum Vomitorium.

Unde denique tanta utilitas ab usu Clysterium in febricitantibus speranda sit, dubitari hic non incongruè potest, atque eo magis, quoniam in febris, putridis dietis, seu humoralibus, peccantes humores intra venas conclusi statuuntur, qui nunquam à Natura deponuntur ad alvum, quàm prius concocti fuerint, & à reliquis salutaribus succis secreti: modò longè admodum distare ponuntur humores putrescentes in febris, sive in venis majoribus, sive in venis minoribus putrescere dicantur, quàm ut per alvum excerni, aut ad vias intestinorum deferri possint.

Sed facilis est solutio, si considerentur, quæ nuper Anatome detexit, peculiare scilicet ductus inesse, per quos ad alvum impuritates humorum deiciantur, sed & potissimum Viscerigianam, & Choledochum, deferre succos quosdam, qui simul commixti, atque indebitè fermentescentes plurimarum etiam causa sunt æ-

(a) Repugnat his quoque non Mechanica Chylifis.

gritudinum; sicut ex adverso, convenienter repurgati multis ægritudinibus finem faciunt. Observatione pariter Gracillii, (quæ refertur in Ephemeridibus Germanicis, & in Actis Anglicis) ab assumpto medicamento purgante commoti humores per ductum Pancreaticum, & Choledochum ad intestina promoventur: quin & infusione liquorum cathartorum in Venis facta, pari modo, per prædictos ductus catharsis accidit. Per Arterias quoque mesentericas, tendentes in glandulas intestinorum, non raro etiam humores educuntur, unde fit, ut aliquando à cathartice validioribus dysentericæ cruentæ prægignantur, vel etiam sanguis syncerus educatur, relaxatis nimirum oscillis earumdem, aut etiam erosis glandulis, quibus illæ in suis extremitatibus occluduntur.

Amplius per vias Urinæ sæpissimè quoque febrium causam materialem evacuari, ac propterea febres ipsas desinere, certissimum est, atque iteratis experimentis comprobatum: Unde motus Galenus commendat in febris diureticorum usum. 2. *prægnost.* à *tex.* 26. usque ad 38. si per eas partes videatur Natura peccantem materiam velle detrudere. Et 1. *ad Glau.* *cap.* 15. eadem in curatione Tertianæ proponit; imò etiam redundantibus serosis humoribus diuretica exhibet in *libris de tuenda valetudine*, ad illos per urinam educendos. Per transpirationem insuper humorales febres desinere possunt. Tanta enim est, quæ per poros Cutis fit humorum resolutio, ut majorem ex assumptis cibis excrementorum partem completatur. Quamobrem in febricitantibus peruritis nimium ceteri illa debet, in quibus salitus, & vapores affluenter admodum exuberant.

Inculcat præterea Evacuationem illam, quæ fit per *Attractionem* ad partes oppositas, atque ad alias propinquas per *Derivationem*. Verum in hoc valde dissentiant Interpretes. Siquidem plerique in Præservatione solum Revulsionem per distantissimas partes faciendam opinantur; In Curatione vero potius per propinquas, cujus opinionis sunt Curtius, Fuchsius, Acachias, & Manardus. At Laurentius Joubertus per proximas semper, nunquam per distantes illam faciendam esse contendit.

Sic Petrus Brisottus, & alii, in principiis morborum putant esse revellendum per proximas, in fine vero per remotas partes. Sanctioris demum conditiones has non necessario requiri in Revulsione, & Derivatione arbitrat, sed modo per distantissimas, modo per proximas partes Revulsionem fieri posse docet, atque in hujus probationem affert plura Galeni loca, præsertim verò 5. *Metb. cap. 14.* ubi sic applicat emplastrum ex thapsia futuræ coronali, ad revellendum à Cerebro, & 6. *epidem. comm. 2. tex. 31.* in hærens Hippocrati asserenti in Oculorum fluxione, ad fauces revellere oportere, ait, *hoc unum esse remediorum revellentium genus, ut diuturnas fluxiones ad fauces revellamus, acris medicamentis, & comment. 3. 6. epidem. tex. 22.* laudat Sabini sententiam, qui in fluxu sanguinis è naribus, venam Cubiti, gratia revulsionis, secabat: & 5. *metb. cap. 8.* inquit, dum rumpitur aliquid vas in pulmone, venam cubiti proxius esse secandam, revellendi gratia: & *lib. de cur. rat. per sangu. miss. cap. 6.* subdit, in Pleuritide Venæ sectionem factam in contrario latere, vel obscuram, vel post multum tempus aliquam utilitatem afferre: & denique *comment. 2. in 6. epidem. tex. 9.* docet, quòd revellens locale est retrahens ad proxima, & non ad remota. En igitur quàm inter se dissonent Galenus, ejusque Commentatores. Verùm ejuscemodi, Revulsiones, postquam de Sanguinis Circuitu statutum est, ab Aulæ medica recessere, nisi tantum de Nominè ludete velimus, quòd illæ, quæ inter initia morborum sunt, & præsertim à partibus distantioribus, Revulsiones dicantur, veluti in usum ductæ, ne humores magis confluant in partes affectas, quæ verò in aliis temporibus peraguntur, ad confluxum humorum diminuendum, vocentur Derivationes: quamquam & in hoc plerumque accidat, ut à remotioribus partibus factæ: remeantem sanguinem magis, magisque commoveant in affectam partem, atque inducta vasorum depletione, eandem languidam reddunt, & concretum, remorantemque ibidem sanguinem, minus aptum deserant fermentationi, ac maturationi, vel etiam resolutioni: cum sanguis è venis eductus citationem efficiat eum, qui per arterias

redire debet, in detracti supplementum; nisi alia obstiterint, & qui restagnat, spiritibus orbatus difficulter in fermentationem promoveatur.

Postremò Evacuaciones memorat Galenus per citationem Menstruorum, ac aperitionem venarum hæmorrhoidalium; nec non per palatum, & nares expurgationem, quæ licet viscerum particularium repurgamenta sint, nihilominus valde quoque prodesse possunt febricitantibus, in quibus omnes ferè evacuaciones supprimitæ solent. Equidem menstruorum eruptiones, nedum febres, verùm etiam plures alias gravissimas ægitudines terminare consueverunt, depositis nimirum in vasa uterina totius Corporis superfluitatibus, Adipsum per venas hæmorrhoidales non raro fit, ex quibus non tam sanguis foeculentus, quàm serosa quædam glutinamenta acido-muriatica repurgantur, in manifestum Corporis levamen, cum potissimum moderamen servant, tum in quantitate, tum in tempore. Sed & videntur venæ istæ conditionem referre Varicum, quæ sicuti non raro brachiis, cruribus, ac tibiis accidunt, ita & podici, utero, cæterisque partibus contingunt, unde cum sponte sua laxantur, & sanguinem illum stagnantem deponunt, à multis morbis vindicant, præsertim à melancholico, & maniaco delirio, ut testis est idem Galenus pluribus in locis Epidemiorum. Cæterùm per Palatum, & Nares expurgatio, pariformiter conveniens, & salutaris febricitantibus censenda est, quia non solum Caput à superabundantibus humoribus præsertim lymphicis exonerat, sed etiam Cerebrum simul unà validum ostendit, benèque se habere in repurgandis propriis excrementis. Accedit, quòd sæpè numero febricitantis accidere solent dolores Capitis, sopores, surditates, gravedines, quæ per ejuscemodi repurgaciones desinunt, & si futuræ sint, prævertuntur.

Postquam hætenus Galenus docuit, Intemperiem factam, contrariis tolli: futuram causam abscedentibus: & ex facta, ac futura missam partim auferentibus causam, & partim contrariis, malam in Corpore dispositionem tollentibus; ut exemplificavit in febribus putridis: nunc idem operandum quoque ait in reliquis intemperiebus, ab humoribus etiam, seu

causis

causis materialibus originem habentibus : ac proinde generale præceptum profert , ut in omnibus ægritudinibus materialibus , prius causa auferenda sit , quàm effectus, sive quæ sit, sive qui factus est; licet quandoque simul , & semel unico remedio utriusque oppugnari possit , ut est exemplum in febre ardente, cui potus Aquæ frigidæ remedio est, tum ad retundendam febrim, tum ad depellendam causam morbificam per sudorem, urinam, aut dejectionem .

Quoniam verò Galenus in indicationibus curativis exequendis, ordinem quandam servandum esse docet, quæ nimirum prius, quæ posterius adhibenda sicut, Nos propterea breviter, quinam debeat esse talis ordo, in morbis, & indicationibus complicatis, conveniens duximus examinandum . Et quidem omnia indicantia ad tria universaliter reducit idem Galenus 3. meth. cap. 9. & 7. meth. cap. 12. Primum est Urgens; Secundum, Causa principalis; Tertium, Causa sine qua non, sive impedimentum . Pro exemplo affert Ulcus cum inflammatione, sorditie, cavitate, & sanguinis profluvio: Ubi sanguinis profluvium est indicans urgens, quia ab eo vitæ periculum imminet: Inflammatio est indicans secundum in genere causæ, quoniam acritudinæ, ardore, & irritatione fovet, vel efficit ulcus. Sordities denique est Tertium indicans, & causa sine qua non, sive impedimentum; etenim numquam cavitas ulceris replebitur, nisi prius sordida colluvies auferatur .

Quod autem in ulcere exemplificat Galenus, id ipsum expediat observare in omnibus aliis ægritudinibus . Nam Urgens in quocumque affectu illud est, quod virium jacturam ægro minatur, adeoque vitæ periculum: & huic primò vacandum, quia vita nostra viribus sustinetur, & spes recuperandæ salutis in virium robore reposita est . Hinc Galenus 10. meth. cap. 3. cuidam juveni febre acuta laboranti, cibum in ipsa accessione exhibuit, nempe tres cyathos cremoris ptisanæ, & duos cyathos vini albi tenuis, ob virium languorem; quamobrem æger ille, etsi antea sine voce, & sensu jaceret, statim oculos sustulit, & tum audire, tum loqui, tum adstantes nosse cepit. Hac eadem ratione multoties accidit, ut ab urgentiori symptomate curatio prævertatur, & sym-

ptomati urgentiori primùm occurratur, & spretis interea causa, & morbo, ut dicitur 12. meth. cap. 1.

Secundò, si Urgens jam desierit, tunc Causæ principali vacandum, quoniam per illius ablationem, necessariò morbus cum adjunctis symptomatis desinet .

Tertia indicatio sumitur ab Impedimentis, quæ ab eodem Galeno vocantur Causæ sine quibus non, ut si E.g. in vulnere, ensis frustulum relictum sit, vel ossis fragmentum, vel in sputo sanguinis pus, vel concretus sanguis alicubi hæreat, procul dubio nisi ista auferantur, numquam morbus curabitur .

Cæterum in remediorum exhibitione, illud perpetuò ante oculos habendum in morbis complicatis, ut id eligatur, quod licet uni affectui non multum conferat, saltem alteri non obsit, documento Hippocratis 1. epidem. 2. tex. 5. dicentis: *Id in Morbis perpetuò observa, ut si non juvat, videas ne saltem nocens.* Quare optimum consilium erit, ac prudenti Medico dignum, quòd potiùs eligatur remedium parùm uni juvans, sed nihil alteri nocens, quàm valdè juvans uni, & nocens aliquantulum alteri. In quam rem doctè concludit Sanctorius: *Medicos, qui statim in occasione non urgenti, multam sanguinis copiam evacuant, vel abundè electivè purgant, à præceptis Hippocratis: & Galeni recedere, qui jubent, Medicos ita tuò procedere, ut non nocent ægr.*

A. Curatione intemperierum simplicium pergit Galenus ad curandas intemperies compositas, quæ facillè ex simplicibus indicationibus patefunt. Hinc si Corpus iucadat E.g. in ægritudinem calidam siccam, contrariis medicamentis occurrendum frigidis humidis, & in quo gradu caliditas, & siccitas excefferint, pari quoque gradu excedere debeant frigiditas, & humiditas. Verùm quæ hoc loco proponuntur à Galeno, solum mente excogitari possunt, at ne vix quidem physicè peragi; (a) cum nemo unquam potuerit gradus, excessus qualitatum certa mensura determinare, nec minus deinde pari gradu contraria remedia exhibere, & morbo opponere. Quis hic magnus Apollo?

Quam-

(a) Galenus in textu memorat ultra gradus VIII. etiam X.

Quamvis insuper æqualia Morbo Remedia, sed oppositis viribus pugnantia commendat Galenus in curatione, illa tamen in partibus exterioribus usu esse posse ait, in quibus nulla reluctatio, vel modificatio fit. At si partes Corporis intimiores afficiantur, remedia debent esse morbo efficaciora, & cum tanto excessu, quando virtutis illorum in itinere creditur posse consumi. Unde si E.g. quis intemperiem frigidam in Jecore pateretur cum excessu graduum durorum, deberet remedium exhiberi per os tanto calidius, quantum, postquam pervenerit ad Jecur, excedentis caloris amiserit, ut solummodò retineat æqualem in gradu calorem, morbo in gradu secundo frigido, contrarium. Pulcherrimum sanè documentum, sed ad praxim irreducibile. Ipsemet etiam Galenus 3. meth. cap. 7. inquit: si quantum agendum ad unguem perciperem, utique qualem fuisse Æsculapium mente concipio, talem me esse putarem: sed quoniam id fieri non potest, certè ut quoad homini licet, quam proximè accedam, tum ipse me exercere deservi, tum alios, ut idem faciant, adhortor. Id ipsum fusa oratione confirmat 3. meth. capit. 3. ac tandem concludit: Pharmacum ad unguem proprium, ne scribi omnino potest, nec dici.

Ulterius, varium debere esse remedium Galenus docet, non solum propter varietatem intemperierum, sive calidarum, sive frigidarum, magis, vel minus recedentium à naturali statu; verùm etiam ex diversitate situs partium affectarum, magis, vel minus reconditarum; sicut etiam formationis earundem: puta si meatus fuerint referati, vel contipati, aut si partes affectæ fuerint nobiles, vel ignobiles, capaces, vel incapaces humorum, ad ipsas confluentium; ut & resolutioni faciles, vel difficiles. Nam ex his omnibus variæ Remediorum formulæ expostulantur, & varia Medicamentorum genera, tum viribus præpotentia, tum dosi adaucta. Denique concludit, quòd caute intemperiem facientes, vel foventes, evacuatione tolluntur; intemperies verò ipsæ sola alteratione curantur.

CAPUT VII.

XC. in Galeno.

Curatio solutionis Continuitatis in parte carnosa.

TEXTUS.

(T. 46.) **C**ontinuitatis autem solutionis curatio, intentionem quidem habet unionem, que in partibus quidem instrumentariis impossibilis est, in similaribus verò non semper possibilis. At quandoque sicuti in carnosissimas conglutinatione perficitur, nihil verò differt, neque si coalitum appellaveris. (T. 47.) Ipsam verò antecedit, quando vulnus majus extiterit, partium applicatio distantium, que ex formationis genere existit. Ut autem hec ipsa firma, ac stabilis fiat, & alligatio cogens in unum, que distant, & fibule, & secure utiles sunt (T. 48.) Coalescere autem facit ea, que invicem distant, ac pristinam restituit unitatem ipsa Natura. Nostrium verò opus est, ut diximus, primum quidem applicare extrema distantium partium, secundum autem, ita ut in unum coacta sunt conservare, & tertio loco cavere, ne quid labris ulceris intersidat: & quarto ipsam partis substantiam conservare salubrem. (T. 49.) Sed quo pacto & primum, & secundum impleamus officium, dictum est, tertium verò in cogendo in unum partes distantes exequemur, si nihil extrinsecus incidere permittamus. Quoniam sæpius usu venit, ut pilus, aut oleum, aut aliqua alia humiditas interveniens earum, que copulanda sunt, partium unitatem impediatur. In eo autem quod sequitur tempore per suffusionem tertia intentio retinetur. Ipsam verò suffusionem, ex eisdem, & contrarii loci divisione, & figura opportuna comparare oportet. Partis autem substantiam salubrem per ea, que mediocriter exiccant, conservabimus. (T. 50.) Hæc quidem est soluta continuitatis curatio, cum ipsa sola seorsum in carnosam partem consistit. Quòd si alicui alteri morbo conjugatur, plures sunt indicationum intentiones, quas in compositorum, vel complicatorum, sive ut cuique appellare libuerit, doctrina trademus. In presenti autem sermone ad reliquas unitatis solutiones accedendum.

P A

PARAPHRASIS.

HActenus de curandis Intemperiebus, tum simplicibus, tum compositis. verba fecit Galenus; nunc qua methodo curari debeant continui solutiones, agere prosequitur.

Es primum inquit, solutionem continui secundum se indicare unionem, quoniam quæ à reliquis partibus sejunctæ sunt, cum eisdem connexionem exposculant, ut totum perfectè integrent, & componant; tumque partes Corporis solutionem subeunt esse possint, vel simplices, seu Similares, vel compositæ, Organicæ, & Instrumentariæ dictæ; idcirco subdit unionem in partibus instrumentariis esse impossibilem; in similibus verò non semper possibilem, Et quidem in partibus organicis solutio insanabilis reputatur, ut cum Nasus, Auris, vel Digitus, abscissus est, atque à toto omnino sejunctus: In partibus verò similibus non semper facilis esse potest; siquidem licet partes carnosæ facillè refarciri queant, ob majorem sanguinis confluxum; spermaticæ tamen dictæ, ut ossa, membranæ, ligamenta, vel difficulter uniantur, vel si uniantur, potius per callum, seu ut ajunt, per secundam Naturæ intentionem, agglutinantur. Ità namque, quod ossa soluta, & fracta unit, non est os, sed callus: & quod continuat, ac necit cartilaginem, vel ligamentum, nec cartilago, nec ligamentum est, sed quid tertium ipsis aliquantò durius; secus verò in carne soluta quod restituitur, revera Caro est; unde hæc unio vocatur à Medicis, secundum primam Naturæ intentionem; illa verò per secundam.

Cur autem Galenus prius meminerit de curatione solutionis continui, quàm de curandis morbis in mala compositione, de qua re Argenterius Galenum carpit: Ratio afferri potest, vel quòd voluerit ab illis morbis exordiri, in quibus Natura sola satis esse potest curationi, ut sunt morbi in intemperie, postmodum de illis agere, in quibus Natura Medicum adiutorem exposculat, ut sunt morbi in solutione continui; & ultimo demum loco de illis, in quibus plerumque sola Medici industria absolvitur curatio, ut sunt luxationes, fracturæ, & similes pertinentes ad malam

compositionem. Vel etiam quòd voluerit ab illis morbis initium facere, qui nostris sensibus manifestiores esse solent: manifestiores autem sunt solutiones unitatis, quàm malæ compositiones. Vel demum quia ordinem, utpotè in his exponendis inutilem, servare noluerit, sed solum proponere, ac Tyronibus offerre, quæ facilis, ac promptius addiscuntur, ut sunt morbi in intemperie, & continui solutione. Verùm hoc parùm refert.

At verò in hæc continui solutio referenda sit ad morbos partium similarium, aut dissimilarium, an ad Morbos ambarum, gravior est inter DD. controversia. Galenus nedum hic, sed etiam *lib. de differentiis Morborum. cap. 11.* & alibi, Morbum communem similibus, & dissimilibus partibus facit, quoniam per eam utræque partes indiscriminatim offenduntur. At contrarius ex una parte est Averroes 3. *Collig. c. 14.* asserens continui solutionem convenire solum partibus similibus: solutionem contigui (ita dicendum putat) organicis. Ex altera verò parte Falloppius, & Argenterius existimant, solutionem continui nullo modo convenire similibus, sed solum dissimilibus partibus, & organicis.

Ratio Averrois est, quia partes instrumentales sunt ex similibus contiguis, & non continuis quare dum solvuntur, contigua, & non continua separantur.

Falloppius verò adversus Galenum affert, quòd nulla pars similis in solutione continui amittat propriam actionem, quoniam secta Carne, caro nutritur, concoquit, secernit, & alia sibi naturaliter convenientia peragit: igitur subdit, continui solutionem non esse affectum partium similarium.

At quis non vider, per solutionem continuitatis utrasque species partium æqualiter affici, simulque lædi operationes similarium partium; & organicarum: Cum enim organicæ ex similibus constituantur, perfectò cum istæ solvuntur, necessariò illæ nexum amittunt, & viceversa. Nec unquam quis imaginabitur posse solvi compositas, non læsis simplicibus; aut solvi simplices illæsis compositis, quæ ex simplicibus constituuntur, & integramur.

Ad Argumenta autem Averrois, & Falloppii responderetur: & ad primum dicitur Galenum solitum esse confundere continuum cum contiguo: etenim idem seipsum

expli-

explicans, quid nomine continui intelligat
vir. lib. de differ. Morb. c. 11. clarè ostendit,
 se lato modo continuum sumere, prout
 comprehendit continuum, & contiguum:
 siquidem memorans ibidem ægritudines
 solutæ continuitatis, confundit divulsas
 partes ex toto, & ex parte, itemque fractas,
 convulsas, & similes. Hac eadem ratione
 Aristoteles 1. *meteor. cap. 2.* accipit conti-
 nuum pro contiguo cum ait, oportet Mun-
 dum hunc inferiorem esse superioribus latio-
 ribus continuum. Constat autem sublunares
 has regiones non continuas, sed contiguas
 tantummodò esse Cælorum Orbibus.

Ad Falloppii argumentum dicitur, quòd
 licèt in solutione continui non amittantur
 operationes partium, cum revera non abo-
 leantur, attamen negari non potest, quòd
 vel diminuuntur, vel depravantur, quoniam
 partes solutæ imperfecto modo operantur
 in nutritione, coctione, & similibus, &
 quandoque etiam depravantur, eò quòd
 pus generent, & non rarò etiam carnem
 excrelescentem, aut fungosam gignant.

Sed adhuc dubitare contingit ex textu,
 cur Galenus dixerit impossibile esse partes
 instrumentales, & organicas disjunctas
 posse agglutinari, cum aliàs ipse dixerit,
 præsertim 2. *de semine*, & 13. *metb. ven-*
as, & arterias puerorum lectas posse res-
 sarciri: venas autem, & arterias ipsemet
 Galenus vocat partes instrumentales 1. *de*
differ. morb. c. 4. Verùm respondet Sanctorius
 distinguendo duas species partium instru-
 mentariarum: aliquas enim inquit concurre-
 re ad aliarum partium instrumentalium,
 seu organicarum compositionem, & hujus-
 modi sunt venæ, arteriæ, nervi, muscoli,
 alias verò partes instrumentarias esse per
 se, & sua natura organicas, cujusmodi
 sunt, Mânis, Pes, Oculus, Auris, quæ tan-
 tummodò concurrunt ad compositionem
 totius Corporis. Cum autem Galenus dix-
 it, partes instrumentales, si fortasse rescis-
 sæ sint, agglutinari non posse, intelligen-
 dus de organicis per se, & sua natura tali-
 bus; neutiquam verò de instrumentariis
 primo modo consideratis. Vel etiam dici
 potest, quòd loquatur de iis, quæ agglu-
 tinantur per primam intentionem, seu per
 medium ejusdem naturæ, puta cum caro
 rescissa resarcitur per alimentum homoge-
 neum, nempe per sanguinem, quo car-
 nes nutriuntur, & augentur; id quòd mi-

nimè accidit in partibus organicis per se,
 suaque natura talibus.

Atque hinc patet solutio alterius diffi-
 cultatis, quæ adversus hunc Galeni tex-
 tum afferri posset, quòd scilicet per orga-
 nica etiam per se talis à cæteris partibus re-
 secta resarciri adhuc possit, ope, ac indu-
 striâ peritissimorum Chirurgorum, quem
 admodum ferunt summa sui gloria, atque
 admiratione exercuisse Tagliacotium Chi-
 rurgum Bononiensem, qui Nasos regenera-
 rare scivit, & in pluribus executus est.
 Ea enim Nasi regeneratio organica mini-
 mè, sed tantummodo similis, eò quòd so-
 lum reproducatur caro in vertice Nasi, quæ
 pars similis est, non organica. Quo pacto
 intelligendus quoque est Hippocrates
 6. *aphorism. 19.* ubi docet: *Cum discissum*
fuerit os, cartilago, vel nervus, aut gene
particulatenuis, vel præputium, neque au-
getur, neque coalescit. Nam Galenus in
commentario, particulas illas, neque au-
 getur, interpretatur, neque generatur; quia
 revera non generatur pars similis abscissæ,
 vel qualis abscissa est, sed alia apparetur
 solum, & superficie tenuis tantùm illi simi-
 lis; quin & non rarò manifestè conspicitur,
 omninò difformem deperditæ resar-
 citi; ut patet in callo reproducto in osse,
 cartilagine, & similibus.

Est tamen diligenter adnotandum, ma-
 ximam adesse differentiam inter Solutio-
 nem continui, & Avulsionem, quam Græci
απόσπασμα dicunt, cum scilicet una
 pars separatur ab alia, ut contingit in ossi-
 bus luxatis, in tendinibus, & musculis se-
 paratis, citra lisionem partium similarium
 adjacentium. Hæc enim pertinent ad ma-
 lam compositionem, vel in figura, vel in
 situ vitiatas. Solutiones verò continui partium
 rescissionem, ac deperditionem cum
 disjunctione, seu nexu soluto, referunt,
 adeoque resarcitionem, & regeneratio-
 nem alicujus rei exposcunt. Ad exequen-
 dam autem partium solutarum connexionem,
 coitionemque, quatuor proponit
 Galenus à Medico esse peragenda, ubi ta-
 men illa simplex est, & in partibus carno-
 sis evenit. Primum, ut partes distantes
 simul alliget, & connectat. Secundum
 curat, ut commissæ, & colligatæ, firmæ,
 ac stabiles conserventur. Tertium, ut pro-
 hibeat, ne quidpiam inter labia vulneris
 incidat, vel remaneat. Quartum, ut ab
 extrin-

extrinsecis alterantibus tueatur, fortis simul cum parte vulnerata circumjacentibus partibus. Quæ sanè utilissima curationi, sunt à Medicis impensè consideranda.

Et quidem antequam fiat vulneris agglutinatio, oportet, partes per solutionem continui distantes redditas rectè adduci, simulque ritè committi, præsertim si vulnus magnum sit. Secundò adductas, unaque commissas firmiter stabiles conservari, ne denuò disjunctæ impedimento sint agglutinationi. Tertio in hac adductione, & labiorum vulneris commissura, cavendum, ne extrinsecum aliquid interiiciatur, quod resarcitionem impediatur; unde conferet partem vulneratam optimè abstergere, ac abluere, vel vino austero, vel aqua ardenti, similive liquore. Quartò demùm, ut labia vulneris perfectè unita conserventur, adhibendam esse docet ligaturam, suturam, vel fibulam. Statuuntur autem ligaturæ ab Hippocrate, & Galeno in libro de *his, que fiunt in Medicatrina*, & ex Avicenna 4. 4. *trab.* 1. cap. 3. trium generum. Alia dicitur ligatura Retentiva: Alia Glutinatoria, dicta vulgò *Incarnativa*: Et alia Expulsiva, seu Expulsoria appellata. Prima instituitur pro retinendis medicamentis partibus vulneratis applicitis. Secunda fit per fascias, ut labia unita conserventur, & ulcus ipsum facile agglutinetur. Tertia denique, cum hinc, & illinc ad latera vulneris adhibentur pulvini, vulgò plumbacula, seu linteola replicata ad comprimenda labia, & partes adjacentes vulneris, ut excrementa propellantur, atque in cavum illius nihil decidat, aut profuat. Ligatura verò, quæ hoc loco à Galeno commendatur, secundi generis est, quæ scilicet per fascias labia partis vulneratæ alligat, & unit.

Trium quoque generum referuntur Surturæ vulneribus adhiberi solitæ. Prima dicitur Glutinatoria, per quam labia adducuntur, & conservantur. Secunda Suppressoria, per quam labia vulneris constituuntur, more pelliam. Tertia dicitur Retentiva, seu Conservativa, & fit, ut medicamenta detineantur, quousque vulnus coalescit; labia verò vulneris aliquantum inter se distent, ut saniem, & pus emittant, ne ab illo detento relaxentur. Verùm de his fasciis, & suturis legantur præ cæteris Tagautius l. 2. *Chirurgicarum*

Institutionum, & ex modernis Scultetus in *Append. Chirurg. Instrum.*

At quid Fibulæ Antiquis essent, aut ex qua materia conficerentur, dubium est apud Chirurgos. Et quamvis Oribasius assermet illas ex ære, ferro, aut auro compositas, atque Circuli formam retulisse: nostris tamen temporibus horum usus nullus amplius est, sed loco illarum inductum est gluten, quod tutissimum est, componiturque ex albumine ovi, bolo Armenia, thure, sacrocolla, mastiche, sanguine draconis, polline, fuligine fabrorum, gypso, tragacantho, & resina pingui ad consistentiam mellis. Eo enim tam fortiter labia vulneris deviaciuntur, ut non nisi difficillimè sejungantur. Verùm Recentiorum Chirurgorum industria compertum est, vulnera simplicia felicissimè curari solis balsamicis medicamentis, quibus partes vulneratæ toborentur, puris generatio arceatur, prohibeaturque ambientis Aeris alteratio: quæ videntur esse tria principaliora requisita, citæ, & facili curationi vulnerum recentium, magnoperè necessaria. Balsama autem ex rebus aromaticis, & resinosis componi solent, puta resina terebinthi, gummi de tacamacha, mastiche, thure, hyperico, consolida, balsamina, & similibus in vino, vel aqua ardente infusis, & maceratis, aut etiam exinde destillatis. Hac ratione confecta est Aqua Neapolitana dicta, oleum Cicinelli, balsamum Innocentianum vocatum, &c. Verùm inter plurima, hoc accipite efficacissimum, tutissimum, ac facillimum medicamentum, ad quævis vulnera simplicia accommodatissimum: Quod recipit, *Virgoli Romani ad solem calcinati unc. ii.*, *picis colophonie unc. iii.*, *severb. nihina Veneta unc. ii.* ÷ *succini pulverati unc. i.*, *aqua ardentis optima lib. ii.*, *hyperici p. ii.*, *myrrhe*, & *thuris pulverati*, *singulorum unc. sem.* Ponantur in vase vitreo bene claulo ad solem, vel ad caminum, ac interea per vices agitentur; atque ità post tres, vel quatuor dies liquor poterit in usum adhiberi.

Modus autem illo ntendi, talis erit. Primum exprimat vulnus, ut si quid sanguinis in illo hæserit, bene detergatur; immò, si oportuerit, etiam vino, vel aqua ardente abluatur, itaut nil sanguinis concreti, aut grumefacti, aperiulve rei extraneæ, intra vulnus relinquantur: de-

inde

Inde labia simul comitantur, & uniantur: mox balsamum adiciatur, & petiis, ac fasciis ligetur, ut melius labia conserventur unita, nullusque aer admittatur ad partis vulneratæ alterationem: nam his ritè, rectèque adhibitis, vulnus brevissimè sanatum ibit.

Sed tamen adhuc alia plura parari possunt, & quidem efficacissima balsamica, & vulneraria medicamenta, ex nostratibus tantùm plantis elicita; ut & ex Abiete, Pino, Ulmo, Quercu, Lentisco, Cypressò, Hedera præsertim arborea, & muraria, cæterisque similibus, sive sponte, sive incisione, gummosis, ac resinosis, permixtis cum hyperico, millefolio, balsamina, poligono, pyrola, alchimilla, caryophyllata, aliisque vulnerariis; si nimirum simplici infusione in vino veteri, ejusve spiritu, ad solem, vel in simo, vel super cineres calidos, sensim, sensimque digerantur, ad exactam tincturarum extractionem. His quoque meretur adnecti, quod ex Oliva tum fera, tum domestica, incunte ætate, incisa, gummi colligitur: Mirum enim quàm efficacius suaviusque, supra notatis admixtum, in leniendis doloribus, & vulneribus sanandis, operetur; ut propterea nil Nobis amplius exquirendum, aut ulterius sperandum sit ab exoticis Indiæ simplicibus: id quod nonnulli religiosè nimis & fatagunt, & inquirunt: quasi verò iis Natura, benefica, pia, & liberalis Mater, nobis verò dira, injusta, & avara Noverca fuerit. Sed hæc obiter.

Quòd si forè vulnus profundius sit, quàm ut simplici ligatura, & commissura, satis sit ad agglutinationem; tunc adhibenda quidem balsamica agglutinantia, sed interea relinquenda est in vulnere aliqua declivitas, vel facienda subfluxio, per quam & balsamum iniici queat, & pus, quod fortasse progignitur, possit expurgari; siquidem ejusmodi vulnera in carne profundiora, exposcunt carnis abscisse regenerationem, quæ rarò sine pure perficitur; & ex altera parte pus illud omninò debet expurgari, cum sit impedimentum regenerationis prædictæ.

Quoniam verò in curandis vulneribus partim Naturæ opera, & partim Medici diligentia necessaria est, proinde Galenus utriusque opus memorans, ait, ad Naturam pertinere, ut coalescant ea, quæ in-

vicem distant; & soluta unitas ad pristinum redigatur; unde carnis regeneratio, & unitatis solutæ restitutio, solius Naturæ opus est. Medici verò opus erit in unum adducere, & colligare partes ex vulnere distantes redditas: sic colligatas, firmas, ac stabiles conservare, & prohibere cujusvis corporis in vulnere permansionem, removendo quæcumque ejus agglutinationem impedire possunt. Quin idem Galenus 3. *Meth. cap. 4.* præcipit cujusvis aeris in vulnus penetrationem esse inhibendam, ne pars affecta ullatenus alteretur.

Quo autem pacto possit Medicus prohibere, ne aliquid vulnere superaccidat, aut intra labia vulneris intercidat, subdit Galenus: & quidem in principio, quando labia vulneris adducuntur, omni diligentia curandum, ne lateribus vulneris adhæreat capillus, pilus, gutta olei, aut aliqua alia humida substantia; quoniam hæc impedimento sunt agglutinationi, & partium coitioni; unde idem Galenus cit. 3. *Meth. cap. 4.* docet, ichorem maximè impedire agglutinationem, atque ob id jubet exsiccantibus urendum. Post additionem laborum, prohibeat in posterum Medicus, ne alieni humores illuc delabantur, aut confluant: nam facillè ad partem vulneratam, veluti debilem redditam, humores defluunt, ut dicitur 3. *de natural. facult. cap. 13.* Hinc quàm malè Chirurgorum plerique in curandis vulneribus olea adhibeant, unguenta, frondes, & folia herbarum delaxantia, itemque usus turundarum insistant, à Galeni mente recedentes, quisque norit. Sed quàm exadverso, & scitè quidem diligentissimus nostri temporis Chirurgus Cæsar Magarus *de Rara Medicatione Vulnerum*, plurimis fretus rationibus, & autoritatibus, aliter medicandum opinetur, nemo est, qui non commendet, ut propterea legi mereatur.

Hinc porrò, & sapienter quidem, agunt, qui in curandis vulneribus, stagnantem primùm sanguinem è cavo vulneris, quantocyus fieri possit, vel ore, vel siphonis ope, summa diligentia omnem penitus extrahunt, & exsugunt, ne ibidem herens corrumpatur, (unde malum omne) quinimò pars vulnerata, undequaque deterfa, & balsamicis deinceps foras ad cicatricem exactius perducat, & quàm citissimè perianetur. Fuit, & non

ita pridem apud Nos, plebejus quidam homo, omni literatura penitus ignarus, qui solo suctu vulnerum, quotidie inuito, cava, & profunda etiam ulcera felicissimè curabat, non alio præsidio usus, quàm detenta parte ulcerata ab extrinsecis alterantibus custodita: id quod vulgus incantationi putabat adscribendum.

Si præterea cum solutione continui, alia accidentia conjungantur, tunc indicationes curativæ plures erunt, ut in Morbis compositis, sive complicatis Quæcumque autem illa sint, commodè reduci poterunt ad tria illa superiora ex Galeno recensita, videlicet ad Urgens, ad Causam principalem, & ad Impedimenta, de quibus jam supra actum est; unde prudenter judicabitur, quid ante quod, vel quid cum quo, vel quid post quod sonari debeat, vel possit, quemadmodum Galenus ipse in servando ejusmodi ordine curationis insinuat, 7. *met. c. 12.*

Ex pluribus autem symptomatibus, quæ vulneribus accidere solent, præcipuum, & cæteris periculosius est Hæmorrhagia, propterea qua ratione possit Medicus eidem occurrere, breviter aperiamus.

Et quidem in communiori praxi toti sunt in pluries mittendo sanguinem, gratia, ut loquuntur, Revulsioni, ex partibus oppositis, ac distantioribus. At minuitur quidem, sed non sistitur sanguis repetitis ejuscemodi detractionibus; quin & non raro, concitato potius ejusdem motu, impetuosius is irruit in partem vulneratam, veluti redditam debiliorem, ideoque abundantius egreditur; nisi etiam tam langueant vires, ut in vitæ discrimen ægrum adducant, vel saltem tardissimæ curationis vulnus efficiant. Insistunt autem ligaturis, frictionibus, cucurbitulis, atque interea parti vulneratæ admovent pulveres quosdam adstringentes, ex aloe, bolo Armenia, terra sigillata, sanguine draconis, hypocistide, acacia, myrtillis, balauistiis, rosis siccis, pilis leporinis, aliisque, unâ simul permixtis cum albumine, ovi; quæ medicamenta, cum localia sint, & pulverata, fluenti sanguini remoram quodammodo faciunt, sed non plene opitulantur. Hac planè ratione vulneribus sanguinem fundentibus profulsè credendum, lotiones aquæ frigidæ apud veteriores in usu habitas: nam oscilla venarum, & fibras partium corru-

gando, sanguinem sistere poterant.

At verò quæ hætenus ex innumeris medicamentis sanguinem fluentem ex vulnerata parte, sistentibus, efficaciora in Praxi observata sunt, censentur potiones vulnerariæ, pluries assumptæ; Extrinsecus verò Pulvis Sympatheticus, & Aqua aluminosa vitriolica. Potiones vulnerariæ parantur ex consolida, hyperico, alchimilla, fanicola, pyrola, dictamnno, bistorta, tormentilla, rubia, aristolochia, pilosella, rhapontico, equisetio, centinodio, caryophyllata, plantagine, zedoaria, betonica, cornu cervi, cortice ligni guajaci, ligno lentiscino, visco quercino, santalis, gummi tragacantho, balsamo peruviano, & similibus, quæ sanguinem moderari, & fibrillas venarum, ac arteriarum corrugare, & constringere creduntur. Hæc autem primùm infunduntur, deinde decoquantur in aquis, vel puris, vel chalybeatis, usque ad consumptionem tertiæ partis, atque ad dosim quatuor, vel sex unciarum, mane, & sero exhibentur, addendo guttas aliquot balsami sulphuris, vel peruviani: vel tolutani, aut cum spermate Ceti, vel sperniola Paracelsi juxta descriptionem Crollii, & Hartmanni. (a) Ex his quoque pulveres Traumaticos dictos alii conficiunt ad eundem finem. Optimum etiam est infundere essentiam sanguinariæ, seu centinodii, aut etiam succum depuratum ejusdem, vel urticæ. Conferentes etiam sunt trochisci Gordonii descripti à Valerio Cordo, & à Sgobbio in suis Pharmacopœis. Sunt etiam apud nonnullos in magno pretio magisterium, tinctura, & syrupus coralliorum rubrorum; at quia ex coraliis elicite tincturæ fraude non carent, infideles sunt.

Quod verò attinet ad pulverem Sympatheticum, is mirabilis semper in sistendo sanguine est observatus, sive supra partem vulneratam admoveatur, sive supra intinctum recenti sanguine linteam interspergatur, ac deinde detineatur in loco, ab omni aeris inclementia libero. Scribere de hoc pulvere, ejusque viribus, Viri undequaque clarissimi, præsertim verò

Dig-

(a) De potionibus Vulnerariis V. præ cæteris etiam Quercetorum in sua pharmacop.

Digbæus olim Angliæ Cancellarius peculiarari libello de Pulvere Sympathetico, Laurentius Straussius, Nicolaus Papinius, Erysius Mebryus, & novissimè Pater Hieronymus Vitalis Clericorum Regularium, qui summis rationibus ejus usum licitum quoque esse demonstravit, tum ex naturali, tum ex morali Philosophia. (a)

Conficitur autem ex Vitriolo Romano purissimo, non verò vulgari, aut Cyprio. Ejus quantitas ad libirum, mense Julio, vel Augusto, repetitis primùm ablutionibus, atque à partibus impuris separationibus per filtrum, aut chartam emporeticam, recolligatur, ut summam suam nanciscatur viriditatem; crassiusculè deinde contundatur, & ferventioribus Solis radiis per dies xv. circiter in phiala vitrea rotunda, ut iis undequaque verberetur, exponatur, quousque perfectam calcis formam adipiscatur. Servetur postmodum in vase vitreo benè clauso, & in loco sicciori, ne per aeris nitrosi humorem recrudescat. Huic tandem ità præparato superaddunt aquam gummi tragacanthi portionem, itemque sarcocollæ, & gummi Arabici subduplum, ut majorem vim, & efficaciam, in sistendo sanguine assequatur: nec abs re; licet aliqui id haudquaquam necessarium arbitrentur. Ejus insuper usus ex Papinio hic est Vulneribus recentier infectis, & sanguinem fundentibus, immergitur linteum mundum, idque vel ex lino, vel ex cannabe confectum, donec fluente sanguine penitus intingatur: huic statim inspergendus postmodum pulvis est, & alio linteo hæc involuta simul asferventur in loco temperato, eoque vel vicino, vel à patiente parum distito, nescilicet immodica interstitia intercapedo.

Quo autem pacto pulvis hic operetur, etiam si videatur in distans agere, longa, ac pereleganti sanè oratione, pluribus ostendunt præcitati Doctores, atque in primis Digbæus, qui complura alia exempla, in hujus argumenti comprobationem congerit. Neque ex eo, quòd satis manifesta ratio non appareat, superstitionis ille culpandus est: nam, ut inquit Plinius,

(a) Qui tam pro, quam contra hunc pulveris usum scripsere, extant uno volumine recollecti, quod Theatrum Sympatheticum inscribitur.

multa sunt Naturæ miracula incompetere adhuc rationis, & in Naturæ majestate penitus abdita. Et Pater Cabæus de Meteoris lib. 4. cap. 4. qu. 2. de hac eadem re verba faciens, sic habet: Sunt aliqui effectus, de quibus videtur ab aliquibus dubitatum, utrum absolvantur omnia à medio, ut est illa ratio mendendi vulneribus, qua curantur applicando medicinam crustis sanguine infectis: dicunt enim sic curari vulnera, in quacumque distantia equaliter. Nec res omninò superstitioni obnoxia censeri debet; nullus enim intervenit actus Religionis nec vera, nec falsa; nec medicamentum ipsum ullam habet speciem falsi cultus: est enim simplex omnino medicamentum, omnino simplici modo applicatum; neque ex eo, quòd causam ignoras, debes statim Dæmoniacum exclamare, quasi verò omnia noveris naturalia, & sint in te omnes sapientia apices transfusi. Hactenus Cabæus. Et quidem multa sunt in Natura, quorum effectus prospicimus, causas verò penitus ignoramus. Si enim supra fæces humanas calidas cinis inspergatur, mox Tenesmus accidit, cum ardore, & excrementis sanguineis. Si secundine fœminarum, aut earumdem lochia in sordidis locis detineantur, præsertim in vasibus, ubi urina asservatur, gravissima symptomata exoriuntur, ut Autho est Sennertus. Si lactans mulier lac in prunas emulgeat, statim illi ubera sterilesunt. Si dum ova à Gallina incubantur, unum asseratur, reliqua etiam deperduntur, ut testatur Pater Kircherus in Arte Magnetica. Cithara fides æquè tenfas cum alia retinens, ad alterius contactum resonat. Vina in doliis fluctuant, cum Arbore efflorescunt, ac germinant. Genitivæ noxæ Puerorum exasperantur, cum pomæ, quæ repræsentant, quotannis ad maturitatem perducuntur. Atque his alia innumera. Si igitur hæc naturaliter eveniunt, cur pulveris hujus activitatem supersticiosam, aut dæmoniacam dicemus? Sunt quippe per Aerem diffusibilis, atque instar caronæ devincti, ideoque murò communicantes vim, quæ cæteroqui nobis occulta manet, cum sensus nostros effugiat, eo ferè modo, quo plerumque observamus per Aerem vapores, dum pluvie imminet, in filamenta. Atanearum telis similia, dispersos ..

Hii autem vapores ita devincti, atque per Aerem diffusi, cum è sanguine vulneratæ partis exhalant, simul cum halitibus vitriolicis commiscentur, & devinciuntur unaque communicant, quapropter sanguinem ex vulnere fluentem figendo, & fibrillas partium corrugando, medellam afferunt. Hac sanè ratione Canes vestigiis Hominum, Leporum, Avium, & similium insistentes, olfactu illa distinguunt: Itemque Vultures, è remotissimis etiam regionibus, Cadaverum corpora perquirunt, & infectantur, Idque genus alia.

Valdè convenit cum Pulveris sympathetici activitate, vis, & efficacia ejus Unguenti, quod quia vulneribus medetur, si armis sanguine intinctis adhibeatur. *Armarium* dicitur. Adhibetur autem Armis, quibus vulnus inflictum est, vel alteri simili Instrumento, eodem sanguine maculato, quod deinde conservatur in loco sicco, ab omni alteratione aeris immuni, eo prorsus modo, quo tractari solet pars ipsa vulnerata: qua enim ratione alteratur ferrum istud, eadem omnino pars ipsa vulnerata afficitur. Interim verò abluï, & detergi debet vulnus urina patientis. Verumtamen hinc fit, ut plerique non incongruenter existimant, curationem non ab unguento, supra ferrum adhibito, sed ab urina proficisci, quæ suo sale abstergit, ac emundat vulneratæ partis sorditiem; unde postmodum Carnis regeneratio ope, ac beneficio Naturæ; quemadmodum in Canibus iterato linguæ delinctu experimur.

Hujus Unguenti descriptionem variam referunt Authores, quo circa quibusdam de illius curatione, totiusque facti veritate occasio dubitandi data est. Verum, quæ ex Paracelso, (qui primus Author hujus remedii creditur, quamvis longè vetustius referatur apud Germanos) desumpta est, sic se habet, ut accuratius recollectit Rodolphus Goglenius, peculiari tractatu: *De Unguento Armario*, & ante ipsum retulit Jo. Baptista Porta *Mag. Natural. lib. 8. cap. 12. Sumitur Usnea concreta in Calvaria hominis suspensi, aliæque morte violenta perempti, atque in aere derelicta, Mumia vera. & sanguis humanus calens, singularum unc. i., adeps humanus ad unc. ii., oleum lini, terebinthina, & bolus Armenia, cujusque drachm. ii. Misceruntur*

omnia simul in Mortario, servanturque in vitro oblongo, & angusto, Atqui vult Goglenius id consiciendum esse Sole existente in Libra, & Usneam esse colligendam Luna crescente, & in domo Veneris commorante, (a) vel etiam Luna versante in Piscibus, ejusdem Veneris exaltatione. At alii supervacanea ista putant. Verum qui plura, & curiosa, de vi, & compositione hujus Unguenti, & quæ tam pro, quam contra illud objecta sunt, legere desiderat, consulat *Theatrum Sympatheticum*, ubi etiam eruditissimam Jo. Baptistæ Helmontii disputationem, *De Magnetica Putnerum curatione*, inveniet, quæ etiam inter ejusdem Opera impressa deinde fuit. Nobis autem satis sit hæc innuisse. Cæteram de eo, ipsiusque efficacia, fides sit penes allatos Authores.

Quoniam verò superius spondimus referre velle remedia, quibus Medicus possit occurrere omnibus symptomatis, quæ vulneribus accidere solent, idcirco ad exactam hujus rei notitiam breviter illa percurramus.

Et quidem primò, si exsecta Vena, aut Arteria sanguis abundanter profluat, nec habeatur in promptu pulvis sympatheticus, licet Chirurgi ferro candenti orificium venæ, vel arteriæ incisæ occludere satagant, inducta nixarum eschara; quia tamen id plerumque nimium horribile videtur, tutius, ac præstantius erit fructuum aluminis crudi, ad modum rurundæ, venæ, aut arteriæ orificio intrudere, & obligare: mirum enim quàm efficax sit Alumen in sistendo sanguinem. Aqua pariter ejusdem Aluminis dissoluti, aut etiam Vitrioli Romani, pulvinulo lineo, aut gossipio applicita id ipsum præstat, eamque veluti mirificam summè deprædicat Petrus Borellus *in suis Centuriis Observationum*: qua etiam Bilsium insignem nostræ ætatis Anatomicum, vivorum animalium sectionem instituisse creditur, absque ulla sanguinis effusione. Aliam Aquam describit Magatus *lib. 1. capit. 63.* quam dicit esse præstantissimam ad cohibendum sanguinis profusivum. Sed & nuperrimè magnis laudibus extollit suum liquorem *Stypticum*. Jo. Cornelius Meber, & a

Vitrio-

(a) Tauro scilicet, aut Libra.

Vitriolo, & Alumine pariter compositum, atque *Anchoram sauliatorem* appellat, apud quem vide, (a)

Quod si neque ab his profluens sanguis sistatur; (potissimum cum incisa arteria est) tunc ultimum remedium erit sectam arteriam, aut venam per longum denudare, & serico, vel lineo vinculo utrinque obligare, ut sanguis per alios contiguos, aut proximiores arteriæ ramulos, diffusus, alio per circuitum divagetur. Quo sanè artificio in patente Aneurismate curando, nonnulli usi sunt, Intra scilicet hinc inde ligatura in arteria tumefacta, eductoque sanguine interjacente. At verò in hoc opere exequendo accurata plurimum, & diligens Chirurgi peritia exquiritur.

Non raro parti vulneratæ supervenit inflammatio, quæ vel vulnus reddit curatu difficilium, vel etiam gangrænam minatur, & corruptionem; propterea ad ipsam cohibendam instituunt. Chirurgi repetitas sanguinis missiones, tum revulsorias, tum derivatorias dicitas.

Ad partem verò vulneratam adhibent Repellentia, & quidem refrigerantia, ut oleum rosaceum, lac, poscam, decoctum fumach, plantaginis, & portulacæ, succum solani, sempervivi: pulveres baccharum myrti, & rosarum rubrarum: cataplasmata ex farina hordei cum lacte, vinum rubrum austerum, in quo decocti sint cortices granatorum, & similia. Sed ista plerumque nil proficiunt, nisi etiam in pejus vulneratam partem deducant. Quare præstabit Aqua spermatis Ranarum, spermata Ceri dilutum aliquo liquore amaratante, puta in decocto Absynthii. Apud cordatiores verò Chirurgos est in usu lotio aquæ ardentis, qua pars roboratur, & restagnans humor exsolvitur. A valde refrigerantibus omnino cavendum admonet Galenus 2. ad Glauc. cap. 3. & 13. meth. cap. 12. quoniam partem mortificant, & putrefactionem atcessunt, aut saltem consistentiores humores reddunt difficulter resolubiles.

Nonnunquam etiam accidit, ut vulnera evadant forpidiora, & quandoque et-

iam cum carne flaccida, & fungosa; quin etiam aliquando pars affecta exinde vergit in gangrænam, aut Iphacelum: quomobrem totis viribus incumbendum, ut vulnus mundum conservetur, & quoad fieri potest, omni sorde detergatur, absque præ carne inutili, ac fungosa, adeoque Gangræna prohibeatur. Id autem fiet partim internis, partim externis præsiidiis. Internis quidem, exhibitis alchalicis, bolo Armenia, coraliis, cornu cervi, oculis cancerorum, terra Lemnia, sigillata, &c. Itemque decoctis ex ligno sassafras, lentisco, C. C. crudo, ebore, consolida, hyperico, visco quercino, zedoaria, scordio, & similibus; victuque attenuante, & exiccante. Extrinsecus verò admoveantur lotiones ex absynthio centaury, marubio, myrra, aloë: nec non unguentum Ægyptiacum, aut Apostolorum vinum myrrhatum, Aqua, seu balsamum Neapolitani, Elixir proprietatis, diasulphur Rulandi, seu balsamum sulphuris. Ad carnem excrescentem est in usu alumenustum, spongia usta, tutia, ærugo æris, aloë. Utuntur alii præcipitato, cum unguento aureo: & alii pulvere quodam composito ex æquis portionibus myrrhæ, aloës, farinæ lupinorum, centaurii minoris, radicis aristolochiæ, veratri nigri, & C. C. usti, quo sordes, & excrementa renaciora mirificè detergantur. Efficaciùs operatur Aqua, quam describit Paulus Barbette in sua Chirurgia, atque componitur ex alumine crudo, & viride æris, ad singulorum drachmâs duas: decoquuntur hæc in vino ad libr. i. $\frac{1}{2}$, usque ad consumptionem quartæ partis, deinde facta colatura, additur camphure drachm. i. Ne verò ab usu hujus aquæ circumstantes partes offendantur, præstabit uti pulvere composito ex gallis immaturis, balaustis, alumine usto, thure, & myrra, cuiusque drachm. i. sanguine draconis, æruginis æris, & cerussa, singulorum drach. semis.

In Gangræna denique intrinsecus exhibeantur diascordium, theriaca, mithridatium, antidotus magna Matthioli, aqua prophylactica, aqua magnanimitatis, elixir vitæ, aqua theriacalis, theriaca Germanorum, magisterium coralliorum, sal volatile C. C. antimonium diaphoreticum, & alia hujus generis. Extrinsecus verò conferunt caustica, ut o-

(a) In ultima inpressione Vvratislav. ann. 1687. cui accessere descriptiones Aquarum Syptic. D. la Faenr, & D. l. Emery. Tom. V.

seum vitrioli, oleum ejusdem philosophicum, absynthiacum rectificatum, calcharumustum, alumen, precipitatum rubrum. Sed tutius, ac mitius operatur calcinarum magnum Paracelsi, unguentum Aegyptiacum trochisci de minio: quibus non suffragantibus, deveniendum ad refectionem, & usionem, juxta illud Ovidii.

Immedicabile vulnus

Enserendum est, ne pars sincera trahatur.

Esethara autem ex causticis, aut ex igne inducta, sensim decidet unguento rosaceo, & violaceo, buryro, alivse similibus, ac postmodum, deterfa pars sarcoicis tractabitur.

Sape tandem cum vulnere conjungitur febris, quæ etsi symptomatis conditionem referat, atque ad eod vulnertis curationem sequatur, non tamen omnino continenda est. Quare si gangrenam imminentem, vel concomitam habeat, omnia alexipharmaca convenient: si inflammationem, dissolventia, & sudorifica: si sorditiam, & purulentiam exiccantia, & alchalia: & sic de aliis.

Si postremò vulnus fracturam ossis conjunctam habuerit, exostulabitur primùm partium ossis fracti mutua commissura, quæ pessissimi Chirurgi industriam, ac diligentiam exquireret: mox tabulis, ac fasciis, ad id comparatis, oportebit undequaque os fractum obligare, & in omnimoda quiete detinere, itemque vultus balsamicis per siphonem injectis consovere. Quòd si frustulum ossis fortasse in vulnere relictum sit, omnis industria adhibeatur, ut debitis instrumentis eximatur; sin secus, ad cicatricem vulnus perducatur; siquidem non raro evenit, ut post multum tempus, squamulæ istæ sponte Naturæ prodeant, atque vi ejusdem Naturæ, per fibras motrices expellentis, egrediantur. In hanc rem summè quoque proderit, Emplastrum stypticum dictum Paracelsi, & Croli, quòd superpositum vulneribus mirabiliter extractionem adjuvat eorum, quæ fortassis intra vulnus relicta sunt.

Si præterea cum fractura ossis, ut fieri solet, jungatur Contusio, & Attitio, optimum erit, confusas partes linire cum succo foliorum sambuci ex vino expresso, nam sanguinem livescentem discutit, & partes roborat, non neglectis interea po-

tionibus vulnerariis supra descriptis. Utuntur alii spiritu vini camphurato, aut Aquavitæ Reginæ Hungariæ. Verum de curatione ossis fracti fusius agemus sequenti Capite.

CAPUT VIII.

XCI. in Galeno.

De solutione continuitatis in Osse.

T E X T U S.

(V. 51.) **F**Ractio igitur est continuitatis in osse solutio, qua quantum ad intentionem primam, insanabilis existit; quo vero ad secundam, aliquo modo sanabilis fit. Prima igitur intentio est coactio partium, qui ob ossis duritiam fieri non potest. Secunda alligatio, que fit callo super nato partes fractas circumalligante. Callo autem generatio, qua quidem ex materia, & a Natura fit, est & ad alia communis, qua vero formam ossi vicinam habet ex eisdem fit alimento. Molle vero, & puerile os coalescere potest. (T. 52.) Sed perraro fit talis affectus, quin cum altero societur. Magna enim ex parte muscoli adjacentes una cum corporibus aliis fractis ossibus patiuntur. Quare & curationis intentio oritur duplex, quarum altera quidem circa ossa, altera vero circa corpora adjacentia versatur. Sed hæc quidem in carnosarum partium complicatis dicentur affectibus. Nunc vero de fractiõibus dicendum. (T. 53.) Quoniam enim harum sanitas callositate procuratur, ut autem callus generetur propriis ossis alimenti superfluitatem natura suggere oportet. Hanc vero superfluitatem in qualitate & quantitate servare modum, est necessarium: idcirco & ratio vitæ est adhibenda, que tantum, ac talem influere ossibus sanguinem præparet, qualis, & quantus generando callo fit opportunus. Quoniam vero per fracti ossis cavernas idem effunditur sanguis, ejusdem qualitatem, & multitudinem animadvertere oportet, atque ita vel sicciorum, vel humidiorum vitium instituire. Sed hæc omnia in libris, in quibus de curandi ratione tractatur plenius sunt explicata.

PARAPHRASIS.

PRæcedenti Capite Galenus egit de Curatione solutæ continuitatis in Carne, nunc tradit modum curandi fracturam, seu solutionem continui in osse: nam ex eodem 3. meth. cap. 1. quod dicitur vulnus in carne, vocatur in osse fractura. Inquit autem fracturam ossis, quantum ad intentionem primam, esse insanabilem: & sensus est, quod os fractum restitui in pristinum non potest per medium ejusdem generis, sicuti unxit caro soluta, quæ per medium carnis, ejusdem naturæ restituitur. At quoniam ossa per callum, qui est medium differens, ac difforme, agglutinantur, idcirco dicuntur per intentionem primam insanabilia, licet per secundam intentionem sanari possint. Addit tamen Galenus in textu, coalescere posse ossa fracta in Pueris per primam intentionem, quoniam per eam ætatem, mollia sunt. Neque enim alia ex ratione in adultis ossa per primam intentionem nequeunt agglutinari, nisi quia progressu ætatis evadunt duriora, unde nequeunt admittere in sui substantiam mollis alimenti agglutinationem: quamobrem ut notat Galenus 6. aphorism. comment. 19. ossa fracta per callum unita, veluti vinculo quodam circumducto continguntur in superficie, in profundo verò minime agglutinantur. Ut autem Natura facilius ossa fracta per callum conjungat, oportebit Medicum illius Adjutorem esse, atque adeo quatuor omnino necessaria persolvere. Primum oportet ossa fracta extendere; & in suum locum coaptare; quod peractum dignoscetur, cum conformantur in figura, magnitudine, & longitudine cum partibus sanis, nullamque habent asperitatem, eminentiam, cavitatem, aut inæqualitatem. Secundò necesse est, ita adducta, & coaptata ossa in suo naturali situ conservare: quod fit per ligaturas, fascias, ferulas, seu tabulas ligneas apprimè commissas, & fractis ossibus circumductas. Tertio advertere oportet, ne aliquid inter ossa fracta committenda intereidat, aliter impediretur agglutinatio. Quarto demum opus est ossa prædicta, & membra adjacentia fovere, ac roborare, ne in illa, tanquam ad partem læsam.

confluant excrementa, & præternaturalis humores; in quem finem solent adhiberi lotiones ex vino rubro austero, auctoritate Hippocratis libro de Fracturis; aliudve huic simile. Interea autem, dum Calli generatio desideratur, jubent Chirurghi (ut admonet etiam hoc loco Galenus) aliquid esse Patientem cibis similiter glutinosi, uti sunt far, oriza, maxilla, interanea, & pedes animalium, aliaque hujus generis, prout tamen Venterculus per concoctionem tulerit.

Quoniam verò subdit Galenus, per raro accidere fracturam ossis, sine adjacentis carnis, membrarum, aut nervi lesione; propterea, inquit, curationem dirigi quoque debere, non dum ad coaptationem, & agglutinationem ossis fracti, verum etiam ad partium adjacentium consolidationem. Et quamvis idem Galenus hoc loco summario tantum Methodum tetigerit curandi circumscriptas partes fracti ossis; Nos tamen addimus, illas convenienter foveri succo foliorum sambuci cum vino expresso, vel etiam farina florum sambuci, addita subdupla portione chamæmelis, & absinthii, simulque mislis cum oleo sambucino ad formam cataplasmatum: quamquam & nunc nostratum Chirurgorum usus sit fovere partes ipsas Aquavita camphurata, vino myrrhato, aut aliquo balsamo ex illis composito. Quod si partes adjacentes combustæ sint, fortasse quia vulnus sclopo inflictum sit, tunc maximè proderunt olea, vel unguenta ex eodem sambuco concinnata, Oleum autem ex floribus sambuci sic conficitur. Flores sambuci recentior contusi in vase vitreo reponantur, deinde affundatur denum aliarum clarissimum, & vetus: macerentur ad solem, vel in loco calido, per dies xv; deinde decoquantur, & facta expressione, absque floribus decollis, alii incuciantur, & denuo per alios xv. dies macerentur: postea simili modo decoquantur, & exprimentur: quod percolatum est, in vase munnido conservetur ad usum. Simile oleum ex medianis corticibus sambuci extrahunt Augustani in sua Pharmacopœa. Lintimentum verò efficacissimum docebit Platorus in suis Observat. onibus hoc pacto: Accipit Cortices medianos sambuci, & succum foliorum teneriorum ejusdem, ad partes æquales, olei lini loti aqua florum sambuci parte m

art em sesquialteram, olei rosacei, & axungia porcine isidem lota, subduplum, thuris pulverati parsem unam, cere citrina optime quantum satis. Hæc omnia decoquit in aqua florum sambuci olta bene clausa, & cum refrigererint, innatans unguentum colligit, & reponit.

Eo deinde membrum, flamma, aut pulvere pyrio, oleo, aut aqua ferventi, aliterve combustum, illinita, ac postea linteis mollibus obvolvitur. Simile aliud linimentum affert Matthiolus c.168. super iv. Dioscoridis, apud quem vide. Paratur etiam ex lixivio, & oleo sambucino aliud, quod ex lactis colorem quem refert, Lac Aureum appellatur. Debent autem lixivium, & oleum sambucinum bene simul agitari, & commisceri, ut lactis colorem acquirant, atque tunc adhibetur feliciter ad ambusta, præsertim, cum ad Gangrænam exulceratio inclinaverit. Applicatur tamen calidè, vel ep imbuantur linæa, & superimponantur: Dolores namque lenit, & putredinem, ac corruptionem prohibet.

Si Fractura ab instrumèto contundente potius, quàm ab vulnere orta sit, atque adeò conjunctum habeat livorem in parte, tunc statim à principio poterit exhiberi pulvis Mesyæ contra casum in vino rubro austero, & exteriùs livescenti parti applicetur aqua ardens, in qua dissoluta sit Camphura: licet in præordinaria utatur oleo rosaceo, cum pulveribus rosarum rubrarum, & myrtillorum, superposito brassicæ folio. At si ex contusione pars intumescit elata, tunc interiùs proderit sanguis hircinus cum pulvere oculorum Cancrorum præparatorum, & spermate Ceti. Exteriùs verò Emplastrum ex eodem spermate Ceti, descriptione A. Myrsicht, vel fodicationum Paracelsi.

Inter ossium omnium fracturas, longè periculosiores sunt, quæ Cranio contingunt, ideoque de his speciatim aliquam subnectamus, & peculiaris curationis methodum tradamus.

Cranii vulnera diversimodè contingunt. Aliquando enim Cranium solam Rimam contrahit, & quidem in superficie tantum, nec interiùs penetrat: cumque sanies in ea collecta reliquum ossis, & subjunctam membranam corrumpere possit, proinde summa diligentia detegenda illa erit, & conspicua reddenda, adhibitis in-

tereà iis, quæ sanguinis fluxum sistere possunt, potissimum ex albumine ovi, & pulveribus adstringentibus. Ubi postmodum sanguis destiterit, nec amplius profluit, abradendum os est, usquequò Rima desierit; idque etiam ex documento Galeni 6. meth. c. ult. Deleta Rima, vulnus curetur more solito, & prout superius notatum est, per balsama convenientia. periculum enim, quod ex Rima imminet, illa cessante, desinit; quoniam sanies intra Calvariam serpere, & internas partes corrumpere nequit. Quot autem, & quanta immineant mala ex Cranii Rima, præstrinxit Hippocrates libi de Vulneribus Capitis m. 27. inquit: Cum quis os fractum, aut ruptum, aut contusum, aut quocumq; alio modo scissum intelligens, per errorem deliquerit, & neque raserit, neque perforaverit, ante decimum quartam diem febris corripit, ut plurimum in hyeme, in estate vero post septimum diem febris corripit, & postquam hoc factum fuerit, ulcus colorem amistræ, & ex ipso pauca sanies profluit, & quod inflammatum est; ex ipso emoritur, os corrumpi incipit, & fit valde nigrum; postremo palidum; aut valde album, & desipiens eger moritur. Ad id autem præcavendum maxima in Chirurgo peritia expositatur, præsertim: cùm ad medulliam, seu ad os vitreum abrasio necessaria est; siquidem inde sanguis affluentius manare solet, exactam impediens derationem; quam obrem assiduo spongia, vel gossipio, postea imbuto, opus erit, ut ejus ope sistatur sanguis profluens. Quod si Rima universam ossis crassitiem occupaverit, tunc solent Chirurgi perturbatione instituire instrumentis ad id comparatis, ut sanies exitum habeat, & Meninges, ac Cerebrum minimè pervadat. Verùm quia hæc, utpotè nimis horrida, & laboriosa, nostris temporibus ferè exolevit, proinde soluris balsamis dumtaxat utuntur, ad prohibendam puris generationem. Eodè profus modo operandum in vulneribus Capitis cum sede Toli, facta solùm, si operuerit, asperi ossis abrasione, ne asperitas ipsa impedimento sit curationis. (a)

Solet:

(a) Fracturarum in Capite differentias, & nomina diversa vide apud Galenum libro Anatomicum. Eodè acura eidem adscripta.

Solet etiam cum vulnere capitis conjungi contusio, & tunc licet plerique etiam ossis abrasionem commendent, qua parte livor ex contusione apparet, satis tamen erit balsamis partem illam fovere, & cætera præsidia administare, quæ in reliquis ossium contusionibus memorata sunt.

Denique si Cranii portio ex vulnere sit abscissa, sed absque eo, quod dura Meninx detecta sit, curatio, sicut in cæteris ossis vulneribus dictum est, perficienda. Si verò membrana detecta appareat, tunc solum Chirurgi laminam pluribus foraminulis pertusam, ad illius custodiam, & puris repurgationem, superponere, & Meninges ac Cerebrum contegere. Verùm hæc peritiam potius experti Chirurgi, quàm theoriam expostulant. Et de his fati.

CAPUT IX.

XCII. in Galeno.

De Punctura Nervi, & Tendonis seu Chorde.

TEXTUS.

(T. 54.) **N**ervi verò, & Tendonis punctura propter sensus excellentiam, & quoniam hac pars principio continuatur, prompta est ad Nervorum convulsionem excitandam, ac tunc præsertim, cum nihil extrorsum expirat obcæcato cutis vulnere. Apriendum est igitur, atque exiccandum substantia tenui, qua usque ad ima Nervi offensio possit penetrare. De his verò exactè diximus in libris de Arte medendi conscriptis. (T. 55.) In simplicibus quando hujus generis affectibus salubrium causarum forma talis existit: In compositis verò complicatur ulceribus. (T. 56.) Prima quidem cavitas, quam non alterum affectum, sed ulceris differentiam esse arbitrantur. Est autem non differentia hujuscemodi res: sed alterum aliquod totius ægritudinis genus, in quo ipsius substantie lætura facta est. Et quidem curatio in duplici morbo duplicem exigit intentionem: Nam continuitatis solutio, unitate: substantie autem lætura, generatione indiget. Paulò verò supra generationis intentiones exposte sunt. (T. 57.) Quòd autem primum quidem hujus affectum oporteat

sanare, demum unitatem restituere tentare, ipsa rerum Natura commonstrat. Cum itaque repletum quidem fuerit cavum, ulcus vero ad equalitatem perductum, alteram intentionem aboleri contingit: nam media existente inter labia ulceris ea carne, que nuper est genita, partes quidem distantes uniri est impossibile, unde fit, ut alia sit intentio perquirenda. Intentionem autem consequemur ex eo, quod est secundum naturam ipsi parti comparando: erat autem eadem secundum naturam cute obduci. Quare hoc ipsum à nobis procurandum, aut si hæc intentio effectum fortiri non potest, simile aliquid cuti, carnem scilicet, que cutis natura vicina sit, instaurare oportet. Est autem hujuscemodi, que & sicca, & calli similitudinem præfert. Ad cicatricem igitur obducendam necessaria erunt exiccantia, ac sine mordacitate adstringentia medicamenta: (T. 58.) Ita & si sordidities aliqua fuerit adnata, intentio quidem erit abstergendi, & erit medicamen salubre absterfivum: eorundem verò materiam in libris, in quibus de medicaminibus agitur, scripsimus. Et quidem si aliqua inflammatio, vel attritio, aut tumor prædurus, idest scirrhus, aut mollis, & laxus, idest œdema, cum ulcere fuerint, prius eorum curationi intendere oportet, eas sequendo vias, ac rationes, quas prius exposuimus. Sic & si aliquid ulcersi illabitur, ad illabentium curationem intendendum. Eodem pariter modo, si aliqua intemperies ulceratum locum obfederit, ad eiusdem intemperiei remedia antea veniendum. Sed de his quidem satis.

PARAPHRASIS.

AD exactam omnium vulnerum tractationem, postquam Galenus de Curatione fracti ossis egit, protequitur agere de Punctura Nervi, & Tendonis: quæ longè gravior, & periculosior est. Appellat autem in Nervo, & Tendone puncturam, ad differentiam vulneris in carne, & fracturæ in osse, ut superius meminimus. Docet verò primum Nervorum, & Tendonium puncturas esse periculosissimas, triplicem ob causam, quarum primam esse inquit, sensus vehementiam: sunt enim Nervi organa sensus Factus, neque pars quælibet sensus est capax, nisi per Nervos:

Cum

Cum igitur Nervi vulnerantur, seu pun-
guntur, ob sensus excellenciam acutissimè
quoque dolent: Dolor modo primum, &
præcipuum locum retinet inter sympto-
mata vehementiora. Secundam verò ait
esse, subsequenter Cerebri læsionem,
quoniam Nervi vel immediatè, vel me-
diatè per Spinam Cerebro cohærent, pro-
pterea dolor, & læsio Nervis illata statim
transfunduntur in Cerebrum, non sine in-
genti operationum animalium læsione.
Hinc prompta etiam est convulsio, per
quam omnes partes nervosæ ad suum Prin-
cipium contrahuntur. Tertiam denique
inquit esse acris ichoris in punctura Nervi
retentionem, unde magis, magisque per-
petim ille vellicatur, & irritatione cona-
tur expellere id, quod præ acritudine Ner-
vum, & Cerebrum molestat. Dicitur est,
hæc omnia potissimum accidere in Nervi
punctura; nam si fortasse Nervus omnino
rescinderetur, minoris periculi certè foret,
ut infra dicitur.

His de Punctura Nervi præmonitis, per-
git deinde referre Methodum Curativam
illius, quam his propemodum verbis de-
scribit; *Obcæcatum Cutis vulnus aperi-
endum est, atque exiccandum substantiam ren-
nui, qua usque ad vasa Nervi offensa possit pe-
netrare.* Et sensus est, quòd in obcæcata
punctura cutis, & carnis, Ichor, qui ex
punctura promanat, quique ex partibus
adjunctis: atque ex ipso liquore nerveo,
confluit, in Nervo puncto restagnans, mi-
nimè expirat, nec repurgari potest; quo
circa aperiendum vulnus est, ut liberè to-
tus Ichor egrediatur, qui est causa gravi-
oris mali in punctura Nervi, puta convul-
sionis. Mox debet etiam exiccari, & tenui
aliqua substantia absorberi, quam *6. meth.*
c. 2. & 3. ubi fusiùs de hac agit, dicit. esse
Terebinthinam Laricinam, & Abietinam,
cum cera, pice, & pulvere Euphorbii,
mollis gossipio exceptam.

At videtur Galenus in vulneribus Ner-
vorum, & Tendinum valdè diminutus,
cum solius puncturæ mentionem faciat:
possunt namque Nervi, & Tendones cæ-
di & vulnerari, per longum, per latum,
& transversaliter; id quod objicit Galeno
Argenterius.

Verùm non sine ratione solius puncturæ
hic ille meminit; quoniam hæc potissimum
Nervilæsiõnem determinat; cæteræ autem

dissociationes non solum Nervis, sed cæ-
teris etiam partibus conveniunt. Atqui
Methodus Definitiva, quæ hoc in libro
sustinetur, percurrit solum Capita rerum
& non longam, latamque omnium mate-
rierum tractationem. Cæterum plura de
his cupienti adeundus est Sextus Liber de
Methodo medendi.

At graviùs dubitare contingit, cur Ga-
lenus in textu dixerit, paucum ichorem
retentum in punctura Nervi, ob illius
mordacitatem, convulsionem asserre. Et
ansam dubitandi præbet idem Galenus, qui
inhærens Hippocrati *6. aphorism. 39.* du-
plicem assignat convulsionis causam. Ina-
nitionem scilicet, & Repletionem, exem-
plo ex fidibus, vel exiccatis, vel hume-
factis, desumpto, id ipsum confirmans:
mordacitas autem Ichoris in punctura
Nervi, neque per Repletionem, neque per
Inanitionem videtur convulsionem pa-
rere posse. Sed in Galeni Operibus verita-
tus faciliè difficultatem istam diluet. Is
enim, *12. meth. c. ult.* quatuor causas con-
vulsionis constitutas & quidem præter Ina-
nitionem, ac Repletionem, asserit quoque
humorem tenuem, & mordentem, atque
ingens frigus. Dixit autem *textu 39. 6. a-
phorism.* Inanitionem, & Repletionem ef-
fesse dumtaxat Convulsionis causas, potius
ut conveniret cum doctrina Hippocratis,
quam ut ex mente sua id ipsum referret.
Unde deduci potest, quàm sagaciter Gale-
nus; pro libitu sententiam mutare consue-
verit, & pro renata, modò in hanc, modò
in aliam, & quandoque etiam in opposi-
tam, inclinare, prout res exigere videretur.
Nisi tamen in utriusque Authoris gra-
tiam dicere velimus, duas alias ex morden-
te humore, atque ex frigore deductas cau-
sas, commodè etiam ad Inanitionem, & ad
Repletionem revocari posse; nam pun-
gens, & mordens humor, aut replendo,
aut inanendo, molestat: & frigus, consti-
pando, corrugandoque, etiam pro rata sua
destinet humorem, qui causa convulsio-
nis est.

Quamvis autem ex punctura Nervi con-
vulsio præsertim oriatur, non tamen quis
ex inde putet, alia, & quidem gravissima
tubsequi non posse. Sic & Tremorem, Scu-
porem, Paralyfim, motus Convulsivos,
& Vomitus; & quandoque etiam mentis
Obstupefcientiam, Delirium, cæteraque
simi-

similia supervenisse praxis edocuit. Verum tamen frequentius Convulsio comes ejus est, quoniam immediatius ex punctura utraque Nervi membrana afficitur, ex pia, ac dura Matre procedens, quæ medullarem Nervi substantiam investit. Quamobrem suspicari fas est, medullam Nervi affectam, aut obstructam, Paralytes potius, ac Stupores afferre; Vomiturum verò, Delirium, aut Obstupescentiam subsequi, cum præter particularis Nervi læsionem, vitium quoque Cerebro communicatur: id quod accidit, vel ex pure ibidem genito, aut ichore corrupto, vel ex inflammatione, aliave simili affectione, membranas simul, & medullarem substantiam collædente. Hinc affecto Cerebro ea in parte, quæ Nervorum principium est ab acritudine mordentis humoris, vomitus accidit, compatiens nimirum Ventriculo, qui plurimas nervorum propagines inde recipit, & tum à conjugatione vaga, tum à vertebrae lumbaribus. Quamquam etiam crediderim id pariter accidere solet ob connexionem, quæ Ventriculum inter, & Diaphragma intercedit; cui per fibras Stomachus tenaciter adhæret, ac propterea mutua vellicatione simul unâ concutiuntur, ut patet in Singulo, in quo Ventriculus simul, Septumque transversum commoventur; quin & in Risu, ad concitatum Diaphragmatis motionem, Stomachus etiam commoventur, & Thorax, atque Abdomen, pariformiter coafficiuntur.

Quemadmodum ex vomitu, vulneratis Nervis, superveniente, conjicimus Ventriculum compati Cerebri passionem; ita pari ratione, si convulsio vulnus consequatur, lethum imminere scribit Hippocrates 3. aphorism. 2. quoniam, verum nervi per vulnus affecti designantur, verum etiam Cerebrum, nervorum principium; unde fibræ nervæ, & membrana, nervorum substantiam medullarem circumvolvientes, proritatæ contrahuntur, & convulsionem subeunt, quam denique mors subsequitur.

At qua de causa punctura nervi aded sit periculosa, ut convulsionem, & mortem afferat, secus verò ejusdem resectio, dubitabit hic non incongruè aliquis, Sed eidei fiet satis dicendo: idcirco convulsionem in nervis punctis concitari, quia ex

punctura, & ichore inde exudante, fibræ non isectæ proritantur, & convelluntur. At verò fibræ nervæ penitus resectis contractio nulla fit, nec partes nervicæ præcisæ concuti possunt, eo quòd non amplius eum reliquis nervis, & Cerebro communicent. Attamen licet nullus metus convulsionis ex resecto nervo immineat, pars nervi nihilominus resectionem passa, in sensu, & motu plurimum languet cum sensu, & motu per nervos habeatur. Hinc Galenus 5. meth. cap. 3. inquit *Si ratus Nervus præcisus est, nullus metus* (id est convulsionis) *instat; debilis tamen particula manebit.*

Sicut de Nervo puncto, ita etiam de Nervo ex parte tantum dissecto; valde timendum, quoniam à fibræ dissectis noxa non dissectis infertur; quamobrem fluxiones, inflammationes, convulsiones, dolores, & alia hujus generis promptè admodum illis accidunt. Jure ergo Galenus cit. 6. meth. cap. 3. facta comparatione inter nervum per transversum vulneratum, & per longum, statuit, majus vitæ periculum imminere ex transverso vulnere, ob rationem nuper traditam: quod etiam confirmat Avicenna 4. q. tr. I. cap. I. inquiens, *vulnera cadentia secundum longitudinem in Nervos, salvia esse cadentibus in latitudinem: Villus enim*, subdit, *sanus læditur ex vicinitate incisi.*

Quod dictum est de vulneribus Nervorum, pari modo intelligendum de sectionibus Tendinum, quoniam hi nervæam conditionem participant: constant etiam ex nervæa, & ligamentosa substantia; unde ratione substantiæ nervæe sunt etiam sensitivi. Verum tamen est, quòd in horum vulneribus non aded sævi dolores accidunt, neque tam prompta, & facilis convulsio, ob mistam ex ligamento substantiam. Magis tamen ob Tendinis vulnus læditur motus, quam sensus, quoniam motui muscolari Tendines sunt additi, suntque præcipua musculi pars.

Animadversione autem dignum est, quòd licet ut plurimum vulnerati nervi convulsionem, & dolorem ingentem afferant, aliquando tamen sine dolore afficiuntur, & tunc quidem cum potrescunt, ac mortificantur. Id quod maximopere notandum, ne Medici precipiantur in Praxi, putantes nervos à læsione immunes, quia

quia vulnus citrà dolorem est . Siquidem vel à pravitate materiei , vel ex inconveniēti , aut importuna frigefacientium medicamentorum applicatione ; vel ex inflammatione , corruptionem nervi subeunt , ut propterea , sine doloris sensu , adhuc mortem afferant .

Postremò de curatione puncturæ Nervorum aliqua attingamus . Galenus in hoc textu , ut superius memoratum , aperiendum primò suadet vulnus in cute , quousque pertingat nervi puncturam , ut exinde facilius possit Ichor absorberi , & exsiccari . Absorbendum autem , & exsiccandum esse Ichorem hunc tradidit , *6. meth. citato , & lib. 3. de compos. Medicam. per genera c. 2.* medicamento quodam ex Euphorbio composito . Recipit enim : *Cere partem in, Euphorbii partes xii, Terebinthine, & Picis cujusque partem dimidiam.* Verùm pro varietate corporum , vel molliorum , vel duriorum , modò permiscet oleum , modò sagapenum , galbanum , & opoponacem ; modò etiam sulphur ; modò etiam herbas amaricantes , halinitrum , sterco Columborum , &c. ut apud eundem legere est *cit. 3. de compos. medic. per genera cap. 2. & 3.* ut & apud Antiquiores Chirurgo , Jo: de Vigo , Tagautium , Falloppium , Paræum , & alios . At verò Recentiores adhibent in puncturis nervorum oleum ex Terebinthina , Balsamum Sulphuris Terebinthinatum , Oleum de lateribus Philosophorum , Oleum Cerae , essentiam Hyperici , Aquam vitæ camphuratum , Oleum ex Balsamo Peruviano destillatum , aut ex gummi ligni guajaci , lignoque ipso . Apud Noltrates est in usu Oleum Apparitii , ut & Oleum Cicinelli dictum . Maximè etiam prodest Oleum elicutum ex visco quercino , & ex floribus Sambuci supra descriptum . Sed inter cætera præstat quod sequitur . *2. myrrhe electa, & mastiches singulorum drac. iii, sarcocalle drac. ii, aloes drac. ii, thuris drac. i, radice tormentilla, & rutia, cujusque drabm. i.* Redigantur in pulverem , & deinde addantur olei ovorum , & hyperici singul. unc. semis , balsami sulphuris drachm. ii, olei thuris , & terebinthine stillat. utriusque drac. semis , cere quantum satis & secundùm Artem fiat Unguentum .

Quòd si dolor adjungatur , & urgeat nimis , juvabit primum , dolorem ipsum se-

dare ; & quidem . vel oleo lumbricorum terrestrium ritè parato , vel ovorum , vel florum chamæmeli , vel sambuci , vel rosarum , in quo lumbrici terrestres ebullerint , unâ cum convenienti portione anethi , & liliorum aiborum , Sedato dolore detegatur postmodùm Nervus semota cute , & vulnus amplificetur , nec aliud deinceps adhibendum , quàm oleum ex Terebinthina stillatitium , vel oleum cerae , aut oleum juniperinum , hypericonis , de tacamahaca , aut ex Balsamo Peruviano Galenus multa ex Fossilibus admiscebat : ut Turiam , Spodium , Calcem pluries loram , & similia , quæ nostris temporibus ab usu recessere . Neque insuper oleosa , & pingua Nervo denudato admovenda sunt , quoniam putrefactiva . Unde Galenus ipse *cit. 6. meth. cap. 3.* inquit : *Sanè oleo perfundere tale ulcus non oportet* : quod tamen de relaxantibus intelligendum , scûs de roborantibus , & per destillationem elicitis , vulgò *Quintessentiis* dictis . Pari ratione frigefacientia fugienda sunt ; nam frigidum ex Hippocrate nervis est inimicum *5. aphorism 18. & 20.* dicitur convulsiones excitare .

Verùm si Nervus vulneratus , aut solutus minimè sit , sed solummodò contusus , tunc , etiã si cutis detecta sit , conferent ea , quæ supra notata sunt pro curatione contusionum , atque optima præsertim erit Aqua ardens camphurata , Elixir proprietatis , oleum de lateribus Philosophorum : licet in Praxi ordinaria adhibeant Chirurgi Cataplasmata ex farinis fabarum , & lupinorum , cum pulveribus rosarum rubrarum , & modico vino . Utuntur alii oleo calente chamæmelino , vel rosaceo , vel irino , superpositis foliis caulium . At superius memorata tutiora , & salubriora temper erunt ; quoniam , ut nuper meminimus , ex Hippocrate , & Galeno , Relaxantia , Adiposa , & Frigefacientia nocua sunt nervis , & partibus nervosis :

Hactenus de methodo curandi continentatis solutiones , & quidem simplices , Carnium , Ossium , Nervorum , Tendinum ; nunc agere profequitur Galenus de Methodo curativa vulnerum complicatorum . Complicati autem inquit , simulque cum vulnere , vel ulcere

re conjungi; primò cavitatem, quæ sui repletionem petit, per carnis regenerationem. Nisi enim cavitas impleatur, & caro amissa regeneretur, proculdubio neque vulnus, neque ulcus curari poterunt. Et quamvis carnis regeneratio solius Naturæ opus sit, debet tamen Medicus ejusmodi opus adjuvare, vel saltem auferre impedimenta, quæ regenerationem ipsam remorari possunt. In hunc usum inducta sunt omnia Sarcotica dicta, præsertim sub forma Pulverum, ut sunt, Thuris Aloes, Myrrhæ, Boli Armeniæ, &c. Itemque Unguentum Apostolorum, de Tutia, de Betonica, De Cerufa, Basilicum, Mirabile; quibus non rarò utile est admiscere Epulonica ad saniem, & excrementem carnem fungosam auferendam; veluti sunt Ceratum de Minio, Diapalmas, Æs ustum lotum, Terra Cadmia, pulvis gallarum, & corticum granatorum, Alumen ustum, de quibus supra.

Spè etiam conjungi solet cum ulcere Sordities, proinde subdit Galenus, tollendam illam esse absterfivis medicamentis, & ad ejusmodi usum sunt Melrosaceum, Terebinthina, farina fabarum, & lupinorum, vel decoctum eorundem, & hordei, Atefficaciora sunt Vinum myrrhatum, vel in quo absinthium ebullierit, aut lithargyrium aureum, Aqua aluminosa, Aqua ferrea, Aqua calcis, vel in qua dissolutus sit lapis medicamentosus Crollii, vel Vitriolum sive crudum, sive in calcem redactum, Aqua vitæ camphurata, Elixir proprietatis, &c. Nolces autem ulcus bene absterfum esse, partim ex colore rubicundo, partim etiam ex sensu vellicationis, quem eadem medicamenta inferent super ulcus adhibita, ut monuit Galenus 4. de Compos. Medicamen. per genera c. 2.

Subdit præterea complicari cum ulcere Inflammationem, cujus curatio quo pacto procuranda sit, superius est notatum. Solùm hic adjicere oportebit, aliquando inflammari ulcus ex confluxu sanguinis, vel alterius liquoris, ad partem ulceratam, fortasse debilem redditam, ab ipsa continui solutione, quemadmodum à Galeno animadvertitur 3. de

Naturalibus facult. c. 13. Quare ne illi præ languore fluentes humores detineat, roborantibus remedii fovenda est. Sed & non rarò ob impeditum sanguinis circuitum per arteriolas, & venulas adjacentes, idipsum evenit, quo casu dissolventibus, inflammatio feliciter desinet. Unde non irrationabiliter Moderniores ope Aquæ ardentis camphurata, aliusve liquoris dissolventis, & roborantis simul, assequi solent.

Pari ratione procedendum in Attritione, & Contusione, quoties cum ulcere complicantur; inde enim corruptio imminet in parte attrita, aut contusa, ut docet Galenus 12. meth. c. 7. Abstinentium autem à maturantibus, seu pusmoventibus, si præsertim timeatur de læsione nervi, sed loco horum adhibeantur foventia naturalem partis calorem, itemque aperientia, ac dissolventia, qualia sunt balsamica superius memorata.

Minimè verò hic præteribimus, quandoque ulcera ad cicatricem difficulter pervenire, quia ut loquitur Galenus 4. de compos. Medicam. per genera capit. 3. Sunt Cacohethica, & vitium aliquod in parte recognoscunt, ut propterea succum alibilem depravent; ac vitiosum reddant: vel etiam sunt Dyseputota, vitium ex infecto sanguine, & ab alimento partis; assiduo refumentia, ut gallica lue infectis accidit. Et quidem Cacohethici ulceris signa sunt, labia illius squalida, & arida, absque sanie, nequidem ichorosa, ex Galeno 5. meth. capit. 2. itemque pars ulcerata, asperior, ac durior reddita. Itè autem non rarò etiàm accidit ab usu medicamentorum nimium exsiccantium; aut quia pars affecta sua natura, vel ex diuturna ægritudine plurimum exaruit. Dyseputoti verò signa referuntur, si remedia nil proficiant; si ulcus semper amplificetur, ac sordescat; si ulceris labia tumida appareant; si sanies, plusquam ratio exigat exuperet; si ulcus ingentem dolorem afferat, præsertim cum manibus contrahatur. Atque hinc in priori casu expostulantur medicamenta impinguantia, & humectantia, relata à Galeno 4. meth. capit. 2. posteriori verò, exsiccantia & detergentia,

ria, quorum idem Galenus meminit 4. de compof. medicam. per genera c. 1. ut fpeciatim est Alumen, Spongia, Terra Cadmia, ærugo Aeris, Aqua ardens. Vitriolica, aut Aluminofa.

Regenerata carne in ulcere, præfertim cavo, omnis industria in posterum adhibeatur, ne pars ad cicatricem perducta, signata, aut maculata remaneat. Id quod quamvis ab omnibus defideretur, à paucis tamen expleri folet. Referam proinde hinc aliqua ad delendas cicatrices, & fignaturas ex vulneribus relictas, plurimum efficacia, Commendatur primùm in hanc rem oleum ovorum, fi eo diutius pars fauciata liniatur, Utuntur alii oleo ex nucleis, & corticibus perficorum per defillationem elicitò. Apud quofdam dicitur expertum oleum ex favo mellis defillatum, & præfertim ubi pili defiderantur. Ceratum ex mucilaginitibus, & lixivium ex cineribus falicis, & vifci quercini, ac foliorum quercus, proclamatur ab aliis. At efficacius, frequentique ufu magis comprobatum est decoctum unguis Afini pluries repetitum; itemque illius adeps, vel oleum exinde chlymicè elicitum, fi poft ablutio-nem ex decocto, pars læfa sæpius liniatur. Efficaciffimum quoque est hoc linimentum, quod *℞. boracis Veneta drachm. iiii. camphura fcrup. i. fellis bovini drachm. i. olei myrrhe drach. ii. axungia gallinæ unc. femis m. & f. linimentum.* Atque hoc aliud: *Pulveris radices serpentarie, & ixeos fang. drachm. iiii. feminum meliloti, & raphan. utriusque drachm. i. testarum quorum combustarum drach. femis, cera alba drachm. i. ÷, thuris drach. i. facchari candidi drachm. iiii. gummi tragacanthi, aqua rofar. diffol. ÷, unc. i., axungia anseris quantum fatis: m. & f. linimentum.* Nigras cicatrices delet oleum, in quo radix bryoniae albæ, & nigræ, decocta fit; itemque decoctio styracis calamitæ in vino. Similiter spuma argenti cum succo rofarum albarum lota: oleum balsaminæ, cum radicæ cucumeris sylvestris trita: oleum myrrhæ: chryfocolla cum camphura trita, & medulla bubula illita. Ad fulcra etiam, & varicolas cicatrices confert oleum de been albo: unguentum ex plumbo loto, & æruginè, oleo rofarum decoctis. De succo hederæ fcripfit Q. Seren...

At succis hederæ pulchrefcitis facta cicatrix.

Quòd fi adeò crassa fit cicatrix, ut adhuc fupra cutim fuperemineat; tunc adhibenda erunt exedentia, fed præ cæteris tutius erit oleum sulphuris, aut chalcantbi; deinde nova cicatrix inducenda cerato de ceruffa, aut diapalma, lamina plumbea fuperligata. Veruntamen, ftultum effe, ait *Quellus lib. 5. c. 25. ut quis, decoris causa, rursus, & dolorem, & medicinam fufstinere velit.* Et de præfenti Capite fatis.

CAPUT X.

XCIII. in Galeno.

De fpeciebus Morborum fecundum Formationem.

TEXTUS

(T. 59.) **N**unc verò tranfeundum est ad formationis genus, quod in plures fecatur differentias. At ab eo quod evidentiffimum exiftit, exordium est sermonis faciendum, quod ex figura permutatione contingit. In his igitur, qui adhuc crefcunt, poffibile est plurimarum partium figuram emendare; in his autem, qui jam aucti funt minime. Intentia verò in iis, qui curationem admittunt, ad contrarium verfionis adducere. Si verò fractione aliqua non rectè conformata alicujus membri figura fuerit vitiosa, cui fubstantia callofa innafci prævenit: fi quidem hæc adhuc recens extiterit, perfringere oportet, ac rursus rectè conformare, deinde callum fuperinducere.

PARAPHRASIS.

Superioribus Capitibus, de Methodo, & Indicationibus curativis, pertinentibus ad Morbos intemperierum, & folutæ continuitatis; fatis abundè Galenus egit; in fequentibus nunc agere profequitur de Remediis indicatis à mala Corporis, & partium conformatione; quoniam ex alibi probatis, ficut fanitas perfecta exigit naturalis Temperie, formationis, & continuitatis fyndromen; ita ex oppofito morbus ex unoquoque horum trium genere vitia-

to illicò emergit. Conformationis autem vitia plura esse possunt, eò quòd plura ad organorum perfectam compositionem requiruntur, quæ commodè reducuntur ad quinque classes, seu magis dicere species, nempe, quæ figuram, & superficiem, meatum, seu cavitatem, & orificia, magnitudinem, numerum, & situm comprehendunt: De his omnibus propterea agendum sibi proponit Galenus, factò tamen exordio à notiori, videlicet à Figuræ permutatione, quæ nostris sensibus, & præsertim visui, patientior sit.

Advertit autem primùm, quòd in iis, qui adhuc crescunt, possibile sit, non solum unius, sed etiam plurium partium vitiatam figuram emendare: in iis verò, qui jam aucti sunt, & adultiores redditi, haudquam possibile esse, subdit.

Sed & insuper animadvertit intentionem curativam ejuscemodi depravatæ Figuræ adimplendam esse per adductionem partis malè figuratæ in oppositum: etenim membrum E.g. distortum, ita in oppositum adducere, extendere, extorquere, aut aliter commovere oportet, donec debitam æqualitatem, & convenientem figuram adipiscatur, atque in eadem, quoad possibile est, detineatur, & conservetur, ligaturis, fasciis, ferulis, aliisque mechanicis instrumentis, prout res exegerit, opportunè accommodatis; pari sanè ratione, ac de fracturis ossium suprà meminimus.

Quòd si præterea propter Chirurgorum incuriam, aut incitiam, membrum malè conformatum, in suum naturalem situm non benè redactum sit, considerandum monet, an ingenuus callus recens videatur, an inveteratus, & obduratus sit: nam si recens fuerit, priùs à perito Chirurgo callum infrangendum jubet, mox partem malè formatam, & non rectè repositam, aptè conformari oportere, ac deinde callum denuò superinduci debere, subdit. At verò si callus appareat inveteratus, obduratusque, quia tunc sine gravi dolore frangi nequit, nec absque convulsionis, inflammationis, vel alterius gravioris mali periculo, satius erit membri deformitatem sufferre, quam in vitæ discrimen patientem adducere. Quo sanè factum, cur Galenus in textu, de curatione malæ figuræ, in qua callus obdurerit, ne quidem verbum fecerit.

Quoniam verò malæ figuræ in confor-

matione partium contingunt potissimum, (exceptis his, quæ à nativitate sunt ingenuæ) ex luxationibus; idcirco ad illarum notitiam clariorem, in suas species illas referamus.

Tres autem in universum (licet Celsus duarum solummodò meminerit, quæ veræ luxationes sunt) recensentur. Prima, cum ossa, quæ juncta erant, dehiscunt, vel, ut Celsus loquitur *lib. 8. c. 11.*, os ab osse disjunctum est, quæ luxatio cognoscitur præsertim ex eo, quia pars in sua mole major, & crassior est reddita. Secunda est, cum ossa elongantur propter molliorem ligamentorum, quamvis hæc non videatur esse vera luxatio, sed tantummodo elongatio, aut delaxatio ligamentorum: dignoscitur autem, quia si os, & caro adjecta comprimantur, aut contrahantur, in suum situm restituantur, cum cæteroqui suspensa, inordinatis motibus huc, illucque revolvantur. Tertia est, cum Caput ossis à suo sinu, & loco excidit, & hæc propriè vocatur Luxatio, & si omnino à sua sede, & adhæsu, excidat, dici solet vulgò *Dislocatio*; si verò imperfectè solum extorqueatur, aut paululum à suo situ dimoveatur, appellatur à Barbaris *Distorsura*, ab aliis Subluxatio, signa cujus sunt: Motus articulo, & membro debitus penitus amittitur: insolita eminentia, vel concavitas, quæ parti non convenit, nec antea aderat, post luxationem manifestè conspicitur: membrum ipsum contrahitur, ac brevitur, relatè ad aliud sibi correspondens, quoniam musculi ossibus alligati semper ad propria capita retrahuntur: denique membrum luxatum proportionem, & æqualitatem non servat cum alio, in statu naturali constituto, nec in mole, nec in figuram, neque in situ, neque in superficie, præter dolorem, tumorem aut etiam ruborem in parte luxata supervenientes. Hæc autem magis, minusve fiunt, pro ratione majoris, vel minoris læsionis in Articulo luxato, ut visum quoque est Paulo Æginetæ, utque etiam pro varietate causarum, sive externarum, ut sunt casus, ictus, extorsio; sive internarum, ut præsertim sunt defluxus humorum; unde variant quoque symptomata, luxationes vel comitantia, vel subsequencia.

Qua autem methodo ossa luxata curari debeant, docet Galenus *comm. 2. in Librum*

brum Hippocratis de Fracturis: Primū enim membrum luxatum extendi debet; deinde os in proprium situm reponi, ne denuò amoveatur, tertio, fasciis circumligari, & tandem ita benè collocari, ut neque vitium, aut quodcumque impedimentum pati in calli generatione, aut in peracta repositione. Quamobrem in curatione luxationum totum opus Chirurgicum exquiritur, ut propterea in his, diligentia, aut negligentia operantis satis manifestè reluceat. Verū legantur super hoc Hippocrates, ejusque Commentator Galenus in Libro *de Articulis, & Fracturis*, necnon Celsus, Paræus, Scultetus, & alii.

Verū enim verò, Luxationes cæteroque difficillimæ curationis, sunt sæpe numero facilè curabiles in Puerulis ob carnis teneritudinem, & ossium mollitiem: quinimò, ut superius notavimus ex Galeno, etiam si in tenerrima illa ætate frangantur, per primam intentionem agglutinari solent. Hinc sæpissimè observatum, pueros malè in figura, & articulatione conformatos, quacumque diligentia adhibita, in naturalem structuram fuisse redactos, ut non semel Ego vidi in his, qui divaricatis cruribus, aut distortis tibiis, pedibus brachiis, ob incuriam Nutricum, aliter, aliterve in tenella illa ætate vitiatas, læsi erant; quòd secus adultioribus evenit. Quòd si fortè accidat, luxatum, ex mala ossis in pristinam sedem repositione, non fuisse rectè curatum, cupiatque convenientius, perfectiusque sanari, remisso in suum naturalem locum osse luxato: primum emollientibus; & laxantibus medicamentis malè figuratas partes relaxare, & emollire oportebit; mox difformatorum ossium novam luxationem inferre, ac denuò in suum naturalem situm ossa committere. Nec defuerunt, qui deformitatem Corporis lufferre nequeunt, ejusmodi cruciatibus se exposuerint. Accepi aliquando à dignissimo fide viro, Amicum quendam, & conterraneum suum, qui de speciositate Corporis plurimum gloriabatur, cum fortè fortuna fracturam ossis Tibiæ majoris passus, & incongruenter restitutus, ejus distortionem subire noller, dira, miracula in seipsum crudelitate spontè sua Tibiam denuò fregit, ut à perito Chirurgo iterum commissa, perfectè sanitati restitueretur, quemadmodum bono fato eve-

nit: tantum valuit vehemens Animi pathema, ut illum impulerit Evacuatio mortis periculum subire. Ridentissimum & curiosa planè est historia relata à Sanctorio cujusdam Bergomenis Chirurgi, in frangendis callis ossium versatissimi, qui cum patientem quendam tibia distortum, valdè timidum conspiceret, atque ad operationem chirurgicam renitenter, stricto ense, illum vehemènti impetu in terram dejecit, mox repentè Tibiam fregit; deinde summa lætitia eundem osculatus, congruis remediis, miroque artificio, fractum os reposuit, & in pristinam salutem revocavit. Sed hæc uti sunt prodigiosa, & rara Artis miracula, ita quoque difficillima, & nimium periculosa.

CAPUT XI.

XCIV. in Galeno.

De Obstructione.

TEXTUS.

(T. 60.) **E**st verò & Obstructio ex eodem genere egritudinum, quæ quidem ex lentis, & crassis humoribus fit, unam & ipsam habens intentionem morbo contrariam: dico autem apertionem. Causa verò salubres sunt abstergentia, atque incidentia medicamina. Quæ verò fit astrictore duro, quod intersepsit intestinum, primum quidem habebit duritiei remedium ex humidis, pinguibisque clysteribus, demum ex acris evacuationem exposcet. Quæ autem à lapide fit in vesica: in presenti quidem transpositionem requirit: integra verò sanitatis causam, incisionem, & extractionem: humiditatis autem, quæ præternaturam in parte continetur, sanatio in omnimoda evacuatione consistit, quemadmodum etiam in suppuratis. Immodica autem repletio immodica evacuatione curatur, ut cum sanguis intra venas redundat. Sic & quibuscumque, vel in ventriculo; vel in intestinis, vel arteria aspera, vel pulmone, pus, aut sanguis continetur, integra evacuatio est necessaria. Superflui autem tibi, aut potius, adhuc recentis assumptio ab evacuatione corrigitur. Quacumque igitur in pulmone, vel pectore continentur, cum

tuffi educuntur, sed à medicaminibus extenuantibus. Quæcumque verò in hepate, vel venis, vel arteriis, vel renibus, aut per urinam, aut per ventrem. Sed per urinam quidem ab iis, quæ vehementer extenuant, per ventrem verò ab iis, quæ attrahendi, aut aperiendi ora vim habent. Quæcumque verò in superiori ventre comprehenduntur, per vomitum: quæ autem in inferiori, per subductionem. Sed quæcumque sub cute, per sectionem, vel ignem, aut per medicamina adurentia: sic verò aliquando quæcumque in aliqua naturali cavitate, ut in thorace. ¶ T. 61.) Et ut summam dicam, quidquid præter naturam in aliquibus partibus continetur, sanationis intentio est ablatio, quæ si fieri non possit, transpositio. Quæ verò non sunt ex toto genere præter naturam, at quantitate damnantur, in his intentio est devacuatio. At inventio eorum, quæ ad ipsorum sanationem perducunt, partim quidem ex affectu, plurimum verò ex ipsis affectibus particulis sumitur.

P A R A P H R A S I S.

A Vitiiis malæ conformationis in figura transit Galenus ad perquirenda remedia curativa ægrotudinum in mala conformatione Meatum, seu Cavitatum Corporis. Ex his autem refert primum vitia Obstructionis, quæ contingit meatibus exiguis, aliquo humore præternaturali sepletis, & infarctis. Hanc autem in exiguis meatibus Obstructionem inquit fieri à lentis, & crassis humoribus. Et quamvis alibi, præsertim verò 1. *de differ. februm.* & 8. *meth. cap. 1.* & 3. *de tuenda valetud. cap. 10.* Obstructionem fieri dixerit, vel à crassis, & glutinosis succis, vel etiam à copiosis humoribus; unde cit. *lib. de differ. februm*, etiam à sanguine, & bile obstructionem fieri posse confiteatur. Nihilominus, quia frequentius crassi humores obstruant, ratiùs verò multi, quibus nec tam facile Corpus scateat solet; idcirco omisit hoc loco eam, quæ à multis, & copiosis humoribus gigni potest, veluti rarissimam; cum cæteroqui methodus Definitiva per frequentiora, & summaria Capita divagetur. Adde quòd inferius etiam mentio fiet de altera specie obstructionis, quæ à multitudine humorum provenit.

Tom. V.

Ceterum crassi, lentique humores promptissimè obstructionem inferunt, quoniam sua crassitie facilè adhærescunt, & consistunt, præsertim cum meatus angusti sunt, ut præ angustia humores inibi contenti fluitate nequeant. Hinc subdit idem Galenus in textu, unicam, & communem intentionem, seu indicationem curativam in tollendis obstructionibus esse aperitionem, atque aded usum medicamentorum deobstruentium, qualia sunt omnia incidentia, & abstergentia, & consequenter attenuantia, & aperiencia. Antiquis in hanc rem erant in usu mel rosaceum, oxymel, rhodomel, hiera, syrupus de tribus, & quinque radicibus, de capillis Veneris, & hujus generis alia. Sed nostris temporibus ampla remedium sylvæ rei Medicæ accessit ad aperendum, attenuandum, incidendum, deobstruendumque, valdè conferentium. Præprimis autem sunt, quæcumque ex Tartaro sunt composita, itemque ex chalybe, & salibus plantarum, potissimùm absynthii, centaurei, tamaricis, &c. quæque lixivialia, & fixa dicuntur. Succeedunt his omnia aloetica, & amaricantia; similiterque salita, acria, & quæ à Medicis calida, seu calorifica appellantur. Ex pluribus autem deobstruentium, & aperiencium Medicamentorum formulis, aliquas hic Nos seligemus usui magis accommodas, magisque compertas. Et quidem pilulæ Tartareæ, seu Melanagogæ dictæ plurimi finit à Quercetano, qui in Illarum commendationem inquit; Virtutem earum numquam satis laudari posse. Verùm quia ipsarum descriptio longa satis est, & peritissimam Pharmacopolæ manum exigit, idcirco in earum locum subrogari possunt Pilulæ tartareæ Bontii, quæ recipiunt: *Aloes socotrina elæste drachmas tres, gummi ammoniaci cum aceto scyllitico dissoluti, & depurati, unc. i. -; tartari vitriolati scrup. ÷*: fiat secundum artem massa. Dosis à *scrup. i. ad drachm. i.* manè: sumi etiam possunt ante cœnam *ad scrup. semis*, sed iterato, & per vices, ad conservandam alvum lubricam. Tantæ sunt apud Hollandos æstimationis, inquit Schræderus, ut piaculum habeant publicas, & communes eas facere. Aliam Pilularum tartarearum descriptionem asserit idem Schræderus, quæ efficacissimæ quoque sunt, non

K 60

solùm ad deobstruendum, verum etiam ad repurgandum imum ventrem à tartareis, & mucosis humoribus, & ità se habent. *M. Aloes lucida cum succo fragorum lota unci. i. resina ammoniaci drachm. iv. salis Martis dulcisfic. & essentia Croci an. drachm. i. magisterii tartari drachm. ii. extracti gentiane, cum tinctura tartari eliciti, quantum satis. M. & fiat massa, Dosis drach. semis ante cœnam.* Non minoris efficaciz est pulvis hic tartareus compositus ex unc. 1. foliorum sennæ, & ex drachma una seminum anisorum, & altera fœniculi. *scrup. ii. Cinnamonis, drachm. vi. crystalli tartari, & sacchari ad sufficientiam.* Cujus dosis à drachm. i. ad ii. in jure, vel vino albo. Omitto hic Tartarum vitriolatum ritè præparatum, sive solitariè sumptum, sive permistum cum electuariis congruentibus; itemque pulverem Cachecticum Quercetani admirandarum virium in omnibus affectibus imi ventris cum obstructione, & crassorum humorum farragine; nec non saltem Tartari, ac Tincturam ejusdem, & Chalybis, atque alia hujus generis innumera, quæ in dies à Practicantibus exhiberi solent in omnibus obstructionibus Jecoris, Lienis, Uteri, Mesenterii, & c. cum jam notissima sint.

De loco autem, ubi istiusmodi obstructiones contingant, dubitari non incongrue potest. Galenus eas communes inquit esse omnibus meatibus angustis, quos alibi exponit esse, Venæ potissimum, non solùm Mesaraicas dictas, verum etiam quascumque Capillares, seu quæ in poros partium desinunt. Verum, cum ex detecta sanguinis circulatione jam satis constet, eum in partes meare per arterias, atque ex his deinde in venas traduci: potius dicendum obstructiones accipere in apicibus arteriarum, aut in ipsis poris partium; quoniam sanguis semel venas ingressus, ex angusto in latiorum locum transfertur, nec denud per easdem vias redire potest, impediuntibus valvulis per venarum longitudinem dispositis; nisi tamen inter valvulam, & valvulam remoram patiarur, aut vitio sui, aut earumdem valvularum laxitate, ut in Varicibus. Sed & in apicibus arteriarum quandoque stagnans sanguis febris parit, & quidem acutas, ac continuas, tamdiù duraturas, quamdiù concrescens sanguis ibidem persistit: eo autem dis-

luto, & vel per cutim, ac sudorem, aut per vias urinæ repurgato, desinit febris. Atque hinc fortasse motus Galenus 2. de differ. februm, Tertianas continuas existimavit ab humoribus intrà venas minores putrescentibus pendere: melius tanè dixisset, intrà arterias minores, seu arteriarum capillamenta.

At verò, quamvis obstructiones plerumque fiant in Arteriarum apicibus, atque in meatibus angustioribus Corporis, quandoque tamen observatæ illæ etiam sunt in ductibus amplioribus. Refert namque Theodorus Kerckringius in suo *Spicilegio Anatomico*, se aliquando observasse coagulatam sanguinem polypum imitantem in ramo venæ cavæ, auriculam dexteram Cordis pertingente. Memini me etiam simile quid vidiisse in cadavere cujusdam tabe gallica extincti, in ramo venæ cavæ ascendentis, & in Arteria pulmonica, seu vena arteriosa dicta: sed & chylum, seu materiam glutinosam concretam, ibidem hæere posse, & pseudopolypum referre in Asthmaticis, & pectore Hydropicis, probabile admodum est, cum in his partes spirales multum langueant, pulvis intercitant, & animi defectus sæpe sæpius accidant. Atqui in dextro, sinistrotque Cordis ventriculo concretæ sanguinem, potissimum ex violenta morte defunctis, passim alii meminere, quamvis id ab impedito motu sanguinis, & Cordis, eveniret ex strangulatu. Sic & tophos, lapides, vermes, tubercula, aliaque hæc similia invenis, & arteriis genita, cystifellea, ductu pancreatico, cæterisque meatibus Jecoris, Lienis, Cerebri, Mesenterii, Renum, aliorumque viscerum non semel inventastantur, Schenckius, Bartholinus, aliique plures, quos Bonetus, & Ephemeridum Germanicarum Collectores, retulere; ut jam novum non sit, hæc veluti nova rememorare.

Attamen prætereundum non est, quòd plerumque obstructiones Jecori à nonnullis attribuat, revera debentur glandulis Mesenterii, aut Pancreatis, in quibus facilius humores stagnare, & concrecere solent; Unde Ternelius, plurimarum agritudinum occultas causas inde proficisci, non irrationabiliter est arbitratus.

Pari ratione suspicari quoque licet de Obstructionibus vasorum lymphicorum, per

per que continuò limpidibus quidam humor excurrit : quin crediderim non rarò febres, aliaque graves ægritudines ab ejuſmodi reſtagnante lymphæ exoriri, unde Corporis refrigerationes, inæquales horripilationes, faciles, promptique Sudores, statim à principio, præſertim circa caput, pectus, & cervicem, tubercula cutanea, faucium inflammationes, aliaque ſimilia exoriuntur, quæ non rarò etiam fluxionum, catarrhorum, & laſſitudinum conditionem mentiuntur, ac Medicos decipiunt ſub ſpecie februm catarrhalium, cum tamen peſſimæ deinde ſiant, & sæpeſæpius per diruptos abſceſſus internos, cum eventu lethali ægotantiam, ſe manifeſtent, vel etiam in ſudores diaphoreticos dictos deſinant, ex gangrænismo ſcilicet glandularum Meſenterii, aliutve adiacemis viſceris, id quod urinæ plerumque teſtari ſolent, quæ priùs inculparæ videntur, mox turbidæ, craſſæque, & flaveſcente ſedimento ſaturæ conſpiciuntur, in necem, & ubi primùm febres videbantur leves, & minùs periculofæ, mox à noctu ſucceſſivè ingraveſcentes, in repetitionibus ſubintrantes, ſenſim, oculèrque continuæ evadunt, non ſine aliqua captis læſione. Atque hinc, quoties ſudor promotus impeditur, aut à frigore externo in ipſo habitu Corporis cohibetur, juxtà cutim concreſcit lymphæ, & vitiatur, atque venenatam ſerè conditionem adipiſcitur. Sed & glandulæ, quæ innumeræ, licèt exiguæ, ſub cutim diſperſæ inveniunt, lymphicum humorem reſorbentes, tumefiunt, potiffimùm verò in collo, faucibus, & ad linguæ radicem, quo circa frictions, ſotus calidi, victus attenuati, & ſimilio plurimùm in his conferre conſueverunt. Ab hac inſuper lymphæ vitiata, atque ab obſtructione lymphicorum ductuum, & glandularum ſubcutanearum tumefactione, pendere quoque credendum eſt febres illas, quas Elodes Græci vocant. & Nos ſudatorias dicere ſolemus, quoniam per uni verſa tempora acceſſionum ægros ad ſudandum commovent, ac diſponunt, ſed abſque ullo beneficio. Ab obſtructione præterea vaſorum lymphaticorum, præſertim in hepate, pulmone, liene, renibus, ſubcenturiatis glandibus, cerebro, aliisque viſceribus glanduloſis, hydroges. oriri nuperrimè Anatomicorum

obſervationes detexerunt; unde hydatides, ſeu veſiculæ aqua repletæ in prædictis viſceribus inventæ ſunt, ut notavit etiam Galenus.

De obſtructione Nervorum poſtremò nullus dubitat. Siquidem à Cerebro, aſſidudò nervis, eorumque ſubſtantiæ medullari ſuggeritur ſuccus quidam albicans, fluidus, toridus, ac nervus dictus, quo partes corporis nutrirî exiſtunt Angli cum illorum duce Vvarrhono. Is autem ſi forte ab obſtructione remoram patiat, vel etiam vitio ſui, aut Cerebri, conſiſtentior evadat, gravia mala ſubjectis organis contingunt, ut Paralyſes, Cataleptæ, Cæcitas, Surditas, pro varia ſubjectarum partium offenſione.

Obſtructioni oppoſita eſt viarum laxitas, ex qua neque id, quod naturale eſt viſceri, commodè retineri, neque recrementa corporis convenienter, debitoque tempore repurgari contingit, ſed ſponte ſua deſcruunt, atque huc, illucque deponuntur. Sic ex relaxatis inteſtinorum fibris, deſluit quandoque chylus, à ſuis impuritatibus uen ſecretus. Ex venis, aut arteriis Meſenterii, Jecoris, aut Lienis profluunt ſanguis, ut in fluxu hepatico dicto, & in fluore hæmorrhoidum continuato, & ſimilibus. Evenit autem ejuſmodi laxitas viarum, vel à languida viſcerum textura, ac fibrarum laxitudine, vel à ſanguinis, fortæ ſeroſioris, fluidiorisque redditi, ſtacciditate; vel etiam à relaxatione valvularum, quibus forè cuncti auctus corporis in ſuis extremitatibus muniuntur, cum ſcilicet à mala ejuſdem ſanguinis habitudine delaxantur, vel etiam proritantur, & eroduntur. At quamvis cauſæ iſtæ laxitatis meatuum frequentiores eſſe ſoleant, non rarò tamen accidit, immodicæ egeſtiones haberi, tam utilium, quàm inutilium humorum, adhuc ab obſtructione: quod ſanè quibuſdam videbitur Paradoxum. Verùm qui ſtructuram Corporis, & meatuum illius benè norit, facile dijudicabit poſſe ejuſcemodi evacuationes immoderatas nonnunquàm ab obſtructione pendere, cum videlicet ductus, per quos humores meare debent, obſtructi fuerint, nequeantque illos admittere, & in ſuis cavitatibus excipere; unde poſtmodum ſponte ſua per alios ampliores ductus deſcruunt, &

egerantur, Ita quidem sæpissime experimur in lactearum venarum obstructionibus, sæces nimium lubriciores, copiosioresque vacuari, quæ deinde, non adstringentibus, sed deobstruentibus medicamentis desinunt. Quamobrem novi plurimos hisce ægritudinibus affectos brevi fuisse sanatos usu chalybeatorum, & deobstruentium medicamentorum: quod & passim quoque compertum in fœminis cachecticis, menstruorum fluxui obnoxiiis, quæ vino chalybeato, aliove simili ex chalybe composito medicamento, revalescunt. Non dissimili ratione curatos aliquando vidi Tabidos usu vini chalybeati, vel etiam salis Martis, ejusve essentia, aut tincturæ, sicut pariter à roborantibus, sed dissolventibus simul, quia Tabes originem habebat à fermentis, seu succis coagulatis, vel à concreto, acidoque sanguine, in extremis arteriis stagnante, quo neque alimentum partibus accedere poterat, neque sanguis præ-acore idoneus erat nutritioni: chalybeata autem medicamenta utrumque vitium emendarunt. Tanta autem est pernicitas coagulatorum, ut non abs re existimaverint Methodici morbos omnes ad adstrictum, & laxum revocare; ut per morborum genera vaganti perspectum esse potest. Non tamen hinc negaverim quandoque etiam chalybeata conferre fluoribus intestinalorum, cum acidum exorbitans absorbet, & corrigunt: compertum enim est majori ex parte ejusmodi fluores oriri ab acido abundanti, ac exaltato in pancreate, ejusque ductu, nec convenienter coercito à succu felleo, indeque communicato sanguini, aut liquoribus cum sanguine consentientibus, vel ab eodem derivantibus; ut proinde mirum non sit, si in his affectibus plurimum usus chalybis conferat ut & absorbentium, atque acidum temperantium medicamentorum. Sicut ex chalybe, ita ex ære, & multo magis ex auro, eadem beneficia proficisci posse crediderim, ope magis, minusve depurati sulphuris, quod in se continet, suo sale correcti; atque hac planè ratione liquores ex auro elicitos quibusdam præfuisse, putandum, salva venditantium impostura.

Quoniam obstructio fieri quoque potest in ductibus Corporis latioribus, propterea in hujus exemplum tradit Galenus in

textu, eam, quæ à stercore duro fit in intestinis, Accidit enim non raro intestina, & præsertim Colon, aut Ileon, à retentis sæcibus obstrui, tumesceri, & dolere, unde non solum Alvi stypticitas, & cavitatis obstructa sequitur, sed etiam (quod gravius) colicus dolor acutissimus, & quandoque etiam egestio sæcum per os, ut in Volvulo. Duo verò subdit Galenus in hac obstructione, & sæcum retentione indicari: alterum quidem, quod pertinet ad duritiem emolliendam; alterum verò ad alvum sollicitandam. Primum experitur per clysteria homecstantia, laxantia, & pingua: Secundum, per acria. Humectant autem, & laxant decocta, & juscula ex herbis emollientibus, ut sunt malva, althæa, mercurialis, beta, viola, &c. nec non butyrum, oleum, adipēs animalium, oleum amygdalarum dulcium, lissorum alborum, chamæmeli. Stimulant verò, & sua acritudine irritant intestina, hiera picra, colocynthis, fenna, urina, vinum, sal, saccharum rubrum, diaphœnicon, benedicta laxativa, &c. Verum in his cautius agendum est, ne plus justo lacescint intestina, potius per os egerant, quàm per alvum; vel etiam ab irritamento, majori fortasse dolore excitato, phlogosin, aut inflammationem subeant: Sed & aliquando observatum valvulam intestini Coli ab acribus, & irritantibus medicamentis erosam fuisse.

Inter Obstructiones latiorum ductuum, ponitur à Galeno ea, quæ in Vesica à lapide fit; & hujus, inquit, curationem duplicem indicare: & quidem, cum lapis in Vesica contentus impedit urinæ exitum, quia meatum urinarium occludit, expositulatur transpositio, & remotio lapidis ab eodem meatu, quæ fieri solet usu Catheteris, candela ceræ: specilli, vel alterius similis instrumenti. Si verò integra curatio, per ejus ablationem, desideratur, necessaria erit excisio Vesicæ, & lapidis extractio. Inciditur autem Vesica, vulnere factò inter Testes, & Anum, deinde cum forcipe denticulata extrahitur lapis. Verum ad hoc exequendum maxima diligentia, & pericia Lithotomi exquiritur, ne scilicet ad Vesicæ sectionem, & lapidis extractionem sequatur hæmorrhagia, inflammatio, & gangrana, quam deinde inevitabiliter mors excipit.

Quod

Quod si lapis in Vesica contentus exiguus sit, poterit sine incisione extrahi, ope cuiusdam instrumenti tribus limis compositi, ut non semel in praxi à peritis Chirurgis peractum vidi.

Quantum autem in his diligentia Lithotomorum excreverit, mirum: cum jam citra ullum vitæ periculum, & felici cum successu Vesicam dissecant, ac lapides extrahant; et si Hippocrates in suo *Jurejurando* sponderit se numquam vesicam incisurum, quoniam sectio hæc valde periculosa, & sæpissimè lethalis tunc temporis fortasse erat. Sed & nunc plurima quoque medicamenta lapidem frangentia inventa sunt, ex saxifragia, ononide, fragaria, ligno Indico, herba turcica, & thee, cum cinere scorpionum, millepedum, leporis ussi, pulvere lapidis judaici, sanguinis hircini, niri fixi, salis ammoniaci, vitrioli Romani, spiritu niri dulcificato, balsamo salis, aliisque innumeris, quorum Practici meminere. Non possum autem non hic animadvertere in eos, qui in affectibus renum, & vesicæ statim ab initio diuretica exhibent, & indiscriminatim cuiuscumque generis acetola, succum limonii, spiritum vitrioli, salis, & similia, putantes ab his arenulas, & tartareos succos, ac lapillos ipsos comminui, commodèque repurgari, decepti ex eo, quod ab illorum usu urinam sabulo, & arenulis scaentem alias prodire viderint. At plerumque acida istiusmodi crudos succos in ventriculo, vel in ductibus intestinorum, & mesenterii contentos, deferunt in renes, & vesicam. atque actione cum illis inita, in arenulas, & calculos permutant, nisi etiam ipsorum tubulos infarciant, & oppleant. Cautè igitur in horum exhibitione procedendum, & ubi venter crudis succis abundat ejusque ductus infarcti creduntur, ab illis abstinendum. Poterunt verò solum propinari, repurgato prius ventriculo per vomitum, atque exoneratis intestinis per clysteres, ita ut renes mox promptè pertingant, eorumque tubulos obstructos depleant, ac exonerent, citrà alterius novi humoris depositionem. Atque hinc nunc patet, qua ratione acida aliquando dissolvant, & quandoque etiam coagulent, aut una simul humores quosdam diluant, & alios concretos, & consistentes reddant.

Tom. V.

Obiter etiam hic adnotare juvabit, opiata, & narcotica medicamenta plurimum aliquando conferre calculosis. Conspita quippe Natura, atque usu opiatorum, dolore levata, ductus, & fibræ Renum, quæ præ dolore tendebantur, sensim laxantur, atque ita deponunt, quod ipsorum cavitatibus continetur. Sic in atrocissimo Renum dolore à calculo, pluries vidimus ab usu laudani opiatum moderato, inducto sensim somno, non solum dolorem desuisse, verum etiam paulò post calculum fuisse excretum. Consulere propterea in his casibus permiscere semper cum diureticis, vel lithontripticis, leviora saltem opiata, philonium, tripheram, theriacam recentem, & similia, dosi tamen moderata; ne plus debito soporem inferant, qua in re maxima Medici prudentia exposulatur.

Humiditatis autem, subdit in textu Galenus, *que præter naturam in parte continetur* (idest in aliqua Corporis cavitate) *sanatio in perfecta, & omnimoda evacuatione consistit; quemadmodum etiam suppuratis*. Quibus verbis tradit aliud exemplum obstructionis in meatibus amplioribus, præsertim verò Thoracis, cum à puro in Empyematicis oppletur; cuius curativa indicatio in omnimoda illius evacuatione consistit. Debet enim pus non solum educi, sed etiam omnino repurgari; tum quia res est, ut ajunt, toto genere præter naturam; tum quia nisi ex toto evacuetur, semper verendum, ne à diutina illius mora, tandem pulmonis substantia lædatur, & ob sanguinis infectionem, Tabes, & Mors postmodum subsequatur.

Neque verò de suppuratis solum propriè dictis intelligendus est hoc loco Galenus, verum etiam de quocumque modo, pectore, & pulmone gravatis, quoniam in utroque casu fit in pectore humoris repletio, de qua Galeni mens est hic sermonem habere; unde sub his verbis, & Tussis humida comprehenditur, & destillatio, & abscessus, & quidquid in pectus delabens, illius cavum opplet, & aggravat.

Quamvis autem Galenus dicat in his omnimodam, ac perfectam evacuationem esse necessariam, non tamen illa unica vice tota simul promovenda est, docente Hippocrate 6. *aphorism. 27. Qui-*

K 3

cm

cumque *Emyji*, aut *Hydropici* utuntur, aut secantur, si pus, aut aqua affatim exeat, omnino moriuntur. Itaque per vires facienda, ut facilius illa toleretur.

Quomodo præterea puris ex pectore omnimoda evacuatio tentanda sit, ab eodem Hippocrate ibidem, & alibi, insinuat, per sectionem scilicet, vel ulsionem, adeoque per Paracensim, quemadmodum sunt executi Aetius, Aegineta, aliique tum Græci, tum Arabes, tum Latini. Ex his autem nonnulli volunt sectionem faciendam esse inter costam, & costam, in ipsis musculis intercostalibus; alii vero inurendam caustico, aut ferro candenti terebrandam esse costam, malunt, ut evitetur sectio muscutorum simul, cum sectione venarum, arteriarum, & nervorum: (a) Verum nostris temporibus utrumque jam exolevit, propter Chirurgorum imperitiam, aut timiditatem.

Neque solum antiquitus fieri consuevit sectio, aut inustio in pectore, sed etiam in regione Jecoris, cum illud inflammatum in suppurationem desisset, ut deducitur ex eodem Hippocrate 7. aphorism. 46. *Quibus purulentum Jecur adurit, si purum pus effluat, & album, salvi sunt; si vero subpræternat, faculentum, ac fetidum, pereunt.*

At quoniam ejusmodi sectiones, aut inustiones vix, aut numquam, à Chirurgis nostro tempore tentari solent, propterea per alias vias puris evacuatio procuranda erit. Ex pluribus autem ductibus, per quos videtur illa posse promoveri, putà per secesum, per urinam, per vomitum, per sudorem, per tussim, nulla tamen tutior, ac utilior ea est, quæ tussi, & anacatharsi peragitur.

Per alvum enim, vel impossibilis est, quia nullus ductus patet ex pectore ad intestina; vel lethalis fit, dicente Hippocrate in *Coacis prænotionibus*: *Emyjiis à pulmone pus duci, per alvum lethale*: & 6. aphorif. 16. *Pleuritide, aut Peripneumonia detento, diarrhæa superveniens, malum*; quoniam oportet purulentam materiam per pulmones ad cor transvèhi, & deinde ex arterijs, ob celerem sanguinis circuitum in universum ferè Corpus diffundi, priusquam

(a) *V. nostram Praxim C. de Emyjen.*

per intestina exactè deponatur, egeratque.

Per urinam, licèt testetur Galenus 6. de loc. affect. cap. 4. posse aliquando pus in pulmone, vel thorace collectum, per urinæ vias expurgari; id tamen difficillimum; & rarissimum sanè est, vix in praxi observabile: neque viæ, per quas puris transmigratione è pectore in renes fieri creditur, hæctenus patuere, tametsi Anatomici multa commententur, vel per venam Azygon, consentientem cum vena cava, ut vult Fallopius; vel per venas Septi transversæ cum venis emulgentibus communicantes, ut opinatur Bartholomæus Eustachius; vel per arteriam venosam, sinistrae Cordis ventrem ad arterias emulgentes, ut verisimilius putatum à Galeno, ex mente Dioclis: semper etenim magna incommoda inde sequerentur in pulmone, corde, & universo sanguine arterioso, ex transitu purulentæ materiæ ad Renes usque. Non negaverim tamen quandoque portenta hæc in Natura videri, cum ex Galeno 7. aphor. comm. 54. juxta sententiam Hippocratis referatur: *Validam, ac fortem Naturam invenire sibi, parareque vias, per quas seipsam ab impuritatis exoneret.* Certè mille alii ductus in Corpore sunt nobis inconspicui, quamquam plurimos Recentiorum Anatomicorum solertia nuperrimè detexerit, Antiquis penitus ignotos, & fortasse alios Posteritas inveniet, qui nos hucusque latent. Hinc meritò idem Galenus 1. meth. cap. 3. totum Corpus dixit esse transpirabile, & conflubile, quia quaqua versum humores fluere, ac expurgari possunt.

Per vomitum etiam fatetur Sylvius Deleboe Empyematicos sanatos, assumpto vomitorio ex rebus antimonialibus: & Rulandus gloriatur usu cujusdam *Aquæ à seipso benedictæ* appellatæ, quamcumque ægritudinem pectoris, præsertim Pleuritidem, & Empyema, felicissimè curasse; quod pariter testantur Hartmanus Rolsinchius, Guillingius, Hofmanus, & alii. At quis umquam nostra præsertim ætate, ejusmodi remedia genus tentare ausit, cum dicat Hippocrates 4. aphor. 8. *Tabidos per superiora purgari non debere.*

Per sudorem denique, licèt multæ pectoris ægritudines sanentur, ut de Pleuriti-

sive, & Pulmonia refert Quercetanus, & Nos non semel experti sumus; crassities tamen, & densitas parvis haud poros cutis subire solet, ut sudore tandem dissolvatur impediens etiam magna ex parte pleura, quæ membrana est densa, ac dura, nec non musculus intercostalibus internis, & externis, cum panniculo carnosissimo, & adipe.

Quamobrem reliquum est, ut promptior ac facilius exitus puri non aliter pateat, quam per tussim, & anacatharsim; cum per eam Diaphragma contrahatur, pectus univsum concutitur, pulmo exagitur, & Natura ipsa extremos conatus adhibeat, ad puris expulsionem, per asperæ arteriæ tracheolæ; quamvis hoc neque sine magno discrimine persolvatur, tum ex violento, & continuato motu thoracis per tussim, tum ex transitu puris per pulmonem, ejusque mora diuturna in cavo pectoris, tum ex facili infectione sanguinis circulantis.

Verum quo pacto pus in Thorace collectum pulmonem pervadat, & per Tracheam expurgetur, inquisitione dignum est. Sunt qui suspicantur, pulmones sua raritate instar spongæ imbibi purulentæ materia, eamque deinde per tussim repurgare. Sed nupera observatione Malpighius, & cum eo Bartholinus, detexit substantiam pulmonis esse constructam innumeris vesiculis sinuosis, & orbicularibus, ad similitudinem alveolarum in favis Apum; atque ante hos notavit Harvey in suis *Exercitationibus de Generatione Animalium*, tracheolæ asperas per Pulmonis substantiam extensas, illius superficiem undequaque pervadere, quod in Avibus manifestè observare licet; quin Helmontius etiam pulmones confirmat recta per vios esse, & accensum in cavum pectoris protrudere; unde pectore vulnerato, citra pulmonis lesionem, accidat, aerem Internum effari, & externum intra pectoris capacitatem pervulnus admitti.

Quocumque autem pacto se res habeat, probabiliter conjectamus, pus in cavitate pectoris collectum per pulmonum vesiculas, ex ipsius puris contactu præternaturaliter hiantes, recipi, ac per tussim expurgari; quoniam verò ductis istis opplentur, vel vesiculæ contabescunt, quia impeditur ita transitus Aeris, & pus excipitur à pulmoni-

bus nequit, difficultas spirandi cum stertore, & raucedine, sequitur, pureque retento gravatur thorax, & suffocatur animal.

Sicut de retentione Puris in pectore dictum, quod omnimodam evacuationem exoptulato docuit Galenus, ita de reliquarum cavitarum repletionibus agendum insinuat; unde inquit: *Sic & quibuscumque vel in Ventriculo, vel in Intestinis, vel aspera Arteria, vel Pulmone, pus, aut sanguis continetur, integra evacuatio est necessaria.* Sanguis enim in his cavitatibus restagnans, concrevit primum, & in grumos abit, deinde corrumpitur, & vertitur in pus; unde postmodum emergunt damna gravissima, Conjungit autem cum pure sanguinem Galenus, quia non minoris nocuamenti sanguis est, cum extra propria vasa remoretur, quam pus ipsum sit: is namque per moram corrumpitur, & corruptio optimi pessima sit; quare non magis pus, quam sanguis extra vasa, constituere dicitur symptoma toto genere præter naturam, sive in excretis, sive in retentis vitatis.

Subdit similiter, superflui cibi, aut potus, adhuc recentis, assumptio, à devacuatione, (al. *abvacuatione*) corrigitur. Ubi tria advertenda occurrunt: primum quod superfluius cibus, aut potus evacuatione opus habet, non verò conveniens, & moderatus; qui sicut exigitur à Natura pro sui conservatione, ita quoque retineri omnino debet, non evacuari. Secundum, quod tunc cibus superfluius evacuari debet, cum recens assumptus est; quia tunc promptè per vomitum egeritur, secus verò cum plures horæ præterierint, nisi tamen præ nimio languore Ventriculi digerere nequeuntis, adhuc in ejus cavo permaneat; nam aliter si longum tempus transactum sit, & vasa lactea, seu chyli-fera jam subierit; non amplius vomitioni locus erit. Tertium, quod Galeus superfluum cibum, aut potum; inquit à devacuatione corrigi, id est diminui, seu moderata evacuatione, non verò integra, & omnimoda, prout de pure superius dixerat. Cibus enim in ventriculo receptus, est res naturalis, & solum quantitate immo- dica nocuus evadit; at verò pus sua natura omnino præternaturalis est; sive medicum, sive immo- dicum; quare

omnimoda evacuatione eget: at cibus sola diminutione, quanta satis est ad moderandum, contrigendumque superfluitatis excessum.

Quoniam insuper superius dixerat humores contentos in cavitatibus corporis esse omnino evacuandos, sequentibus textibus modum docet promovendæ ejusmodi evacuationis, & medicamentorum id exequentium genera. Et primum, quæcumque in pectore, vel pulmone continentur, cum tussi, inquit, educi, & per medicamenta extenuantia. Ubi signanter advertendum, proponi hic à Galeno in morbis pectoris extenuantia: quare longè admodum ab illius mente recedunt, qui in his ægritudinibus, incrassantia, & impinguantia exhibent.

Secundò docet, quòd quæcumque in Hepate, vel venis, vel arteriis, vel Renibus continentur, aut per urinam, aut per ventrem excerni debeant: per urinam quidem ab his, quæ vehementer extenuant; per ventrem verò ab his, *que attrahendi, aut aperiendi ora vim habent*, græcè Anastomotica dicta. In eandem ferè sententiam incidit, quod ab eodem edocetur 13. *meth. cap. 15.* ubi simam, seu concavam Jecoris partem per alvum; gibbam verò per ea, quæ modicè urinam movent, purgandam esse consulit. Medicamenta autem urinam moventia inquit debere esse vehementer extenuantia, tum quia hæc aperiunt, incidunt, & per vias urinæ promptius ducunt tum etiam quia obstructions, ex superius dictis, à crassis humoribus dependent, ideoque incidentia, & vehementer extenuantia expostulant. At verò per ventrem evacuantia oportere esse docet, *que attrahendi, aut aperiendi ora venarum vim habent.* Ex quibus verbis, quid sibi voluerit Galenus intelligendum, addubitant Expositores. Verùm si meminerimus eorum, quæ alibi idem Galenus edoeuit, præsertim autem in libris *de naturalibus facultatibus, & de simplicium medicamentorum facultatibus*, ubi ex professo pluries repetit medicamenta purgantia trahere humores sibi similes, puta Rhabarbarum bilera, Agaricum pluitam, Sennam melancholiam, & alia hujusmodi; pari ratione, ac Magnes ferum, & Electrum paleas rapit, facillè intelligemus ea, quæ attrahendi vim habent, electiva medicamenta voluisse indicare, si-

ve quæ similiter sine substantiæ, aut à proprietate, peculiare sibi humores attrahere dicuntur. (a) Id autem num veritati consonum sit, aliàs à Nobis est ostensum; præterquam quòd jam unicuique peripetum puto, attractiones hujusmodi nullas esse. Quid insuper intelligat per ea, quæ vim habent aperiendi ora, seu (ut in Græco Codice scribitur) Anastomotica, dubitare etiam contingit. Aliqui exponunt acria, & erodentia: Nonnulli quocumque modo aperiencia, sive sint purgantia medicamenta, sive cucurbitulæ, sive venarum aperiencies, suctionesque per hirudines: Argenterius, quæ obstructas venas aperiunt: Sanctorius solam præparantia, juxta illud Hippocratis 2. *aphorism. Corpora cum quispiam purgare voluerit, oportet fluida facere.* Sed melius dicendum, per Anastomotica intelligi hic à Galeno purgantia vehementiora, quæ scilicet indiscriminatum quoscumque humores educere valent, sanguinem liquando, & ora venarum, aut arteriarum referando, propter nimiam illorum irritationem, cujus generis sunt, colocynthis, scammonium, elaterium, helleborus, & similia, quæ parum, vel nihil recedunt à conditione venenorum erodentium; unde ab his sæpe sapius sequi solent diarrhœæ irrefragabiles, dysenteriz, cholerae, &c. eo quòd præter glutinamenta à viscosis humoribus inducta in orificiis meatuum, & in glandulis ibidem sitis, ab obstructione, abradant non rarò etiam villosam illam crustam intestinorum, ex glandulis simul una, mutuòque connexis, naturaliter ingentam, & pro eorumdem tutamine superficiet enus appositam, Quare, quæ attenuando, incidendo, ac detergendo lentos, crassosque humores potenter evacuant, Anastomotica medicamenta dicuntur. Sed & ab usu immodico Aloes impræparatæ, Venarum, aut Arteriarum ora adaperiri quoque compertum est, indeque hæmorrhoidas excitari, & immoderatè fluere, cunctis patet; ut & in Coxendicum doloribus, & Ischiade, ex injectis acris clysteriis, eruentos, & mucosos humores educuntibus.

Docet tertio, quòd quæcumque insu-
pe-

(a) Meminit etiam hujus attractionis c. 95. *istius operis.*

periori ventre continentur, per vomitum educenda sunt; quæ verò in inferiori, per subductionem. Pro ventre autem superiori intelligit hic Galenus, Venter, & alia viscera in regione Epigastrica contenta; Pro ventre verò inferiori, intestina, & reliqua contenta in regione Hypogastrica. Humores itaque stagnantes in ventriculo, & visceribus adjunctis, per vomitum educere magis expedit; è reliquis verò visceribus inferioribus mesenterio, intestinis, promptius per alvi subductionem; & ratio esse potest, quia per eos ductus fieri debet evacuatio, per quos citius, tutius, & jucundius humores educi possunt: modò per vomitum citius, & facilius educuntur, qui ventriculi cavum occupant; sicut per secessum, qui continentur in Intestinis, & Mesenterio. Neque verò Galenus ait, humores contentos in intestinis medicamento purgante evacuandos esse, sed solum per subductionem educendos: subductio autem potius ope clysterum, quam medicamentorum purgantium exercetur. Debent præterea subducendi humores ita in intestinis residere, ut obstructionem, & cavitatis repletionem faciant, uti superius de facibus obduratis, & diutius retentis, dicebamus.

Quartò docet, sub cute contenta per sectionem, vel ignem, aut per medicamenta adurentia evacuari debere. Sub cute contenta intelligenda sunt, non solum humores in glandulis cutis coacervati, verum etiam abscessus, tumores, gangrænæ, &c. quæ aliquandò sectione, aliquandò ustione, vel igne actuali, vel causticis, aperi debent, ut exinde peccans materia egredi, & convenienter repurgari possit.

Sed cur Galenus omisit attenuantia, & resolventia tamquam tutiora, proposuit verò caustica, & alia chirurgica præsidia vehementiora? Ratio est, quia cum hic ageret de obstructionibus harum partium, & obstructiones ex suprædictis plerumque fiunt à crassis, tenacibusque succis, qui vix dissolventibus, & attenuantibus cedere solent; propterea illis omissis, solum meminit aperientium, & causticorum. Hinc in his semper exposulatur opera Chirurgi per sectiones cum lanceola, & per ustiones cum ferro candenti, vel causticis.

Postremò revocans in epitomen omnes,

& quascumque obstructionem species in quacumque parte Corporis factas, docet, quòd quidquid in universum in aliquibus partibus præter naturam continetur, sanationis intentio, seu indicatio curativa, sit illius ablatio, quæ si fortasse exequi non possit, fiet transpositio. Ea verò, quæ non sunt omninò præter naturam, sed quantitate solum molesta, indicant tantummodò devacuationem.

Remedia denique, quæ ad ipsorum sanationem perducunt, desumi debent, partim ex natura ipsiusmet affectus, partim etiam ex ipsis affectis particulis. Tria proinde ex hoc textu adnotanda occurrunt: primum, quòd ea, quæ in aliqua cavitate continentur, & toto genere præter naturam sunt, ut pus, vermis, lapis omninò debent auferri; & si hoc peragi nequeat, saltem transpositio tentetur, ut in lapide obstruente collum vesicæ, qui cathetere transponendus est. Secundum, quòd quæ non sunt toto genere præter naturam, sed solum quantitate nimia peccant, ut cibus in ventriculo, & sanguis in venis abundans, ab evacuatione solum, seu diminutione curantur. Tertium, quòd inventio remediorum à duplici fonte haurienda est, ab affectibus scilicet, & à locis affectis. Sic variant indicationes curativæ morborum à varietate partium affectarum, ex 1. de locis affectis, cap. 1. neque illud idem medicamentum, quod convenit inflammationi gutturis, prodest etiam inflammationi oculi, pleuræ, vel stomachi, & sic de aliis. Hinc idem Galenus 13. meth. cap. 16. & seq. advertit, in Arte medica nullam esse majorem difficultatem, quam perfectè cognoscere indicationem desumendam à partibus affectis: & 1. methodi, objurgat Theusalum, qui dicebat spatium sex mensium totam Medicinam addisci posse; etenim ablata contemplatione partium affectarum nedum spatium sex mensium, sed etiam spatium sex dierum, tota Medicina addisci poterit.

CAPUT XII.

XCV. in Galeno.

De asperitate, & Levitate.

TEXTUS.

(T. 62.) **Q**Uecumque partes verò, ob id quod exasperate naturalem amiserint habitum, his levitas naturalis est restituenda, ossa quidem levigando, arteriam autem asperam, vel linguam lentendo humidis, quæ nihil mordeant, & lentorem habeant. Sed quibuscumque levitas præter naturam inest: asperitas est revocanda medicaminibus, quæ sufficienter abstergant, & parum adstringant. (T. 63.) Quæcumque verò vel obstructions, vel angustia meatuum alias sequuntur ægritudines, ab illarum curatione prius est incipiendum: ostensum siquidem est in libro de Differentiis morborum, quod & inflammationibus, & duris, laxisque tumoribus, & siccitatibus aliquando immodicis, ac præterea vitiosis partium continentium figuris, ea, quæ nuper diximus, sæpius adveniunt; sicuti & quibusdam tumoribus eorum corporum, quæ sunt in ambitu. Quod si nonnulla ex proximè dictis invicem complicentur, varias habebunt indicationes. Sufficiet autem in uno tanquam in exemplo, habuisse sermonem, quoniam de omnibus in libris de Arte curandi plenius sumus executi. (T. 64.) Supponatur cuiquam particula multitudinem sanguinis influi, adeo ut intendatur in ea vena non majores tantum, sed etiam parvas, quæ prius sensum effugiebant, nunc vero jam plene visum comprehenduntur, sicuti plerumque in oculis ob tunica albedinem manifestissime patet: par siquidem est, quod & alia vasa, quæ latent sensum, jam plena distendantur, nondum & ipsa ob parvitatem visui manifesta, & jam periculum imminet: ne quod ex vasis exudat, ad spatia vacua, quæ in medio sunt, effundatur, aut ne jam parvum ali-quod sit effusum. (T. 65.) Hujus quidem affectus sanatio intentionem habebit evacuationem, aut ut manifestiori vocabulo utamur, abevacuationem, s. quidem morbus erat immoderata partis repletio. Necessarium igitur est, ut aut superfluitas retrocedens

evacuatur, aut per ipsam patientem particulam. Retrocedet autem vel impulsæ, vel attractæ, vel transmissæ, vel horum uno aliquomodorum; vel omnibus. Per locum verò patientem evacuetur, partim quidem manifestè, & sensibilibiter, partim vero in vapores resoluta. (T. 66.) Si igitur universum Corpus plus equo plethoricum fuerit, per patientem locum minimè evacuetur. Nam si scarificationibus, aut sectionibus, sensibilibiter evacuetur, plus ratione excitati doloris attrahemus. Si verò calefacientibus dispergere tentabimus plus erit id, quod vi caloris ad partem attrahetur, quam dispersum. Quod si in eo elaborabimus, ut quod influxit, retrocedat, corpus plenum non admittet. Ad hæc igitur amba totum Corpus evacuare oportet, aut omnino ad contraria loca retrahere, quod patienti particula influit, quo perfectò opere prius a parte repellendum, quam dispergendum. Quanto enim per majora vasa sit, tanto expeditior est evacuatio. (T. 67.) A patiente verò loco, adstringendo, ac refrigerando repellemus, sed & exinanita loca attrahunt ad seipsa quæcumque repercutiuntur. Hoc siquidem ostensum est in eo volumine, in quo de Potentissimis naturalibus agitur. Et vasa præterea vigore ex medicaminibus adstringentibus addito, a se ad alia remittent. (T. 68.) Si igitur hæc via superfluum omne retrocesserit, bene se res habet. At si aliquid fuerit in parte retentum, conjecturandum erit, id lentum, ac crassum existere, atque ea ratione jam coactum, atque adstrictum, ut cum difficultate extrahi possit. Fieri autem potest, etiamsi non ejus natura sit, ut ad spatia, quæ in medio sunt, sit effusum, in quo casu tunc ad id veniendum esse tempus suadet, ut hoc ipsum, quod reliquum est, per patientem locum evacuemus, imponendo superjacentibus partibus ea, quæ influentem humorem repellendi vim habent. Maxime verò evacuetur, si in spatiis intermediis aliquid contineri conjectura assequeris, & sacificationem auxilio, & medicaminum, quæ vim habeant dispergendi. (T. 69.) Sed quoniam hæc omnia vires calidas habent, ejusdem verò temperaturæ opus est mordere, quando caliditatis modum excesserit, cavenda ea eis sunt vehementissime calida, ac sum præsertim, cum patientis locus inter Summa fuerit. Neque enim parvus excitabitur dolor, si præter-

pro-

proprium affectum in super mordetur, omnisque preterea dolor fluxiones commoveat. Quod igitur mediocrem caliditatem obtinet, in his sensum doloris non invehit, atque eo amplius omni dolore vacat, si humidum existit. (T. 70.) Est quidem quicquid per summa heret, potens est id medicamentum dispergere, quod etiam validas non habuerit ad dispergendum vires. Quod si summa quidem partes omni noxa caruerint, id verò quod evacuari oporteat, in penitioribus partibus fuerit, intendendus, atque augendus dispergens medicamentis calor, cum dubitandum sit, ne prius quam profundas attingerit partes, interim vires amittat. Neque tamen ex eo summa partes aliquem dolorem sentiant, cum omni vacent affectu. Quare nunc hæc duo simul invitant ad calidiorum pariter, atque acrius medicamentum usum & summa partes, que tolerant, & profunda, que egent. Hæc igitur ex situ particule indicatio assumebatur. (T. 71.) Deinceps verò si quid ad sanitatem desiciat, consideremus: neque enim parvum aliquid deesse videtur; Affecta partes, in quibus fluxionis superfluitas retinetur; nonnullæ quidem rariæ, & laxæ, & molles natura existunt; nonnullæ autem densæ, & pressæ, ac duræ. Priores igitur faciliè evacuantur, reliquæ autem acrioribus evacuantibus, ac preterea tenuiores partes habentibus, egent, atque eo etiam magis, quanto profundiorum situm habuerint. Hæc igitur tibi rursus sit indicatio altera, à particule patientis substantia. (T. 72.) Alia verò à formatione simul, ac situ. Supponatur enim, si ita contigerit, in hepate esse proximè dictum affectum in angustiis vasorum sinibus, impactis humoribus, qui vel lenti, ac tenaces, vel crasses existant, vel superabundent. Nonne in promptu est primum quidem crassitatem una cum lentore, & tenacitate, cibis, & potibus extenuantibus ad subtiliorum partium substantiam transferri oportere? Secundo autem loco, non per angustos, ac invisibiles solum, sed per latiores etiam meatus quicquid infectum existit, esse evacuandum? Sunt enim in hepate vena non minus amplitudine, quam numero excedentes. Terminantur autem hæc quidem in gibbis ad venam cavam; hæc verò in cavis ad portam; unde facillimum tibi est futurum, ubicumque pressis, ac stipatis humoribus fuerint, eosdem expedite evacuare, trahendo quidem ad ventrem his, que attrahendi vim habent; medicamentis, eos humores, quicumque in venis ad cava hepa-

ris pertinentibus, sunt acervati; ad urina verò meatus promovendo per cavam venam, quicumque in venis ad gibba pertinentibus sunt. (T. 73.) Sed præter supra dictas, alia est indicatio ab hepate ipso, veluti à venarum principio. Nam cum non tantum seipsum regere natura aptum sit, ut pleræque animalis partes, sed venis præterea virtutem largiatur periculum imminet, ne si ejus vigor perfusionibus, & cataplasmatibus relaxantibus fuerit resolutus, & ipsum primum ad sus opus, atque omnes subinde vene, ejus ratione imbecilles efficiantur. Quare in ejus curationibus aliqua ex adstringentibus medicamentis miscere oportet. Sed quoniam in profundo admodum loco situm est, dubitandum erit, si ne adstringentis medicamenti vis exolvatur, nisi ab aliqua altera subtilium partium substantia, qualis aromatum est, traducatur. Melius verò fuerit, si & ipsum adstringens medicamentum protinus etiam aromaticum fuerit: nam si duas habuerit natura insitas qualitates, ac potestates, valentius operabitur. (T. 74.) Et quidem evacuetur, quod præter naturam in membrum confluxit; servet autem humorum modum natura convenientem. Quare, & illa animadverso à nobis est in hoc adhibenda, ne quid ab humoris confluentis qualitate ejusdem membri temperies sit alterata, si pituita naturam tenuerit, ad frigiditatem: si verò bilis, ad caliditatem; ut hanc ipsam curantes intemperiem, sanitati exquisitè restituamus. Curabimus autem contrariam ex adverso afferentes qualitatem, quemadmodum in intemperaturarum curationibus diximus quantum unumquodque; calidius, aut frigidius factum est, tantum refrigerantes, aut calefacientes. Quare & hic rursus agnoscenda est ipsius secundam naturam temperies. Nam quo pacto sciemus, quantum in frigiditate, aut caliditate in nature modo recesserit; aut quando à frigesaciendo super sedebimus, si has latuerit ea, que est secundum naturam caliditas? Ita verò & si frigidius effectum calefaciemus, ignorantes frigiditatis naturalis modum, neque opportunè calefacere, neque in tempore à calefaciendo desistere poterimus.

P A R A P H R A S I S.

AD Morbos malæ conformationis pertinent etiam vitia Asperitatis, & Lavitatis, quippeque debentur membris

bris secundum propriam constitutionem, & præcipue secundum superficiem, consideratis.

Non omnes partes naturaliter exigunt Asperitatem, vel Lavitatem, sed quibusdam conveniens est Asperitas, ut sunt Ventriculus, & Intestina, qua parte interius vestiuntur; aliis vero Lavitas, ut sunt Ossa, Lingua, Oesophagus, venæ arteriæ, nervi; unde si ab his deficient, præternaturaliter affectæ, morbosas edunt operationes, & quandoque non sine gravi vitæ periculo, ut in Lienteria, & Cæliaca passione.

Primum autem in hoc Capite Galenus docet, quod partes exasperatæ, & quæ naturalem lavitatem amiserit, in pristinam, & convenientem habitudinem sunt restituendæ. Exemplificat hoc in ossibus, aspera Arteria, & Lingua Ossa enim exasperata debent lavigari; Aspera Arteria, & Lingua liniri medicamentis humidis, & lentorem habentibus.

Quo autem pacto Ossa lavigentur, non docet hoc loco Galenus, sed Chirurgorum opera, abrade. te ferro, id peragitur; quamvis etiam nonnulla medicamenta abstergentia in hoc aliquid conferant, ut sunt plures myrobalanorum, folia ficus, pulvis vitrioli, & lapis medicamentosus Crocilli. In cæteris vero Asperitatibus, præsertim Gulæ, & asperæ Arteriæ, ex quibus vox, & deglutitio offendi solet, profunt lenientia, & humectantia, ut dia-codium, syrupus de papavere errarico, de erysimo Lobelli, de helenio, de liquiritia, de althæa, de violis.

Lavitatis vero immoderata curatur vel abstergentibus, vel adstringentibus, & roborantibus. Abstergentibus quidem, cum partes natura rugosæ esse debent, & plurima glutinositate circumobducuntur, ut accidit Ventriculo crassis infarcto, qui proinde nequeat, ob amissam rugositatem, cibos continere; quamobrem abstergentibus medicamentis illo glutine detergi debet, & a mucosis humoribus repurgari. Adstringentibus vero, & roborantibus tollitur, cum fibræ, tum Ventriculi, tum Intestinatorum adedè delaxantur, ut non solum debitam rugositatem amittant, sed etiam nequeant cibariam, aut chylosam materiam detinere, illamque deorsum delabi sinant, ut in Lienteria,

quam non immeritò Lavitatem Intestinatorum Hippocrates appellavit 6. aphorism. 1. Hinc colligi potest ad mentem ejusdem Galeni, quod Lavitas intestinatorum, & ventriculi, atque adedè ciborum subita egestio, duplici ex causa possit provenire, aut scilicet ex nimia, impactaque glutinositate succorum restagnantium, atque adhærentium Ventriculi fundo, aut ex fibrarum ejusdem, & Intestinatorum laxitate, eorumque villosa, ac glandulari crusta plurimum deterfa, aut etiam abrasa; vel etiam ex utrisque id quod plerique Medicorum lætæ Retentici, Expultrici, & Concoctrici virtuti tribuere consueverunt. in priori casu indicantur detergentia, incidentia, & attenuantia succorum crassitiam; in posteriori vero roborantia, & fibras in pristinum tonum reducentia, ut sunt Aromatica. Perperam igitur nonnulli in praxi ejusmodi fluxus lientericos a calore immoderato pendere putantes, toti sunt in exhibendis medicamentis refrigerantibus, & nonnumquam magno cum ægrotantium detrimento. Et quamvis Hippocrates in his casibus aliquandò commendat ptisanam, 1. de rat. vict. in acut. 18. & alibi; illam tamen non exhibet tanquam infrigidantem: hac enim ratione potuisset commendare aquam frigidam, acetum, succum granatorum, & similia; sed quia est nutriens, & impinguis, adeoque tollens asperitatem, vel suo lentore Lavitatem rearciens. At verò non hinc penitus negaverim posse etiam aliquando ejusmodi fluxus a vitiatas, depravatisque fermentis, vel Ventriculi, vel Intestinatorum tenuium, exoriri; atque adedè infrigidantibus, sed roborantibus tamen liquoribus corrigi, & emendari. Sed hæc accuratum Medicum exposulant.

Quoniam verò potest Asperitas alias ægritudines consequi, præsertim obstructionem, vel angustiam meatuum, & hæc adhuc alias affectiones sublequantur; proinde Galenus sequenti textu docet, a principalium ægritudinum ablatione curationem esse exordiantem. Exemplificat autem in Tumoribus præter naturam, ab humorum confluxu dependentibus, quoniam exinde statim fit angustia meatuum, itemque si ob intemperiem febrilem, & excedentem siccitatem constipantur pori, & ductus Corporis constringuntur; vel etiam,

jam, cum ob vitiata figuram, mutatumque situm, prædicti meatus impediuntur, quemadmodum in luxatis accidit. In his itaque, aliisque similibus casibus, in quibus meatus occluduntur, impediuntur, opprimuntur, aut obstruuntur, inquit Galenus, nequiquam Asperitates, aut Obstructiones tolli posse, nisi prius auferantur ægritudines principales, à quibus illæ originem ducunt. Quare si à Tumore aliquo habeatur compressio, & angustia meatuum, hæc tunc auferetur, cum tumor ille fuerit ablatus, ut fufius se egisse ait, in *libris de Differentiis Morborum*.

Subdit præterea, quod si plura simul complacentur, variæ quoque exurgent indicationes, præ si conjungantur simul Obstructiones, & Tumores, ex affluxu sanguinis, lævitas, vel asperitas vitiata cum læsione operationum, deberent omnia indicationia reduci ad illa tria generaliora, videlicet ad Urgens, ad Causam principalem, & ad Impedimenta, seu Causam, sine qua non, in documento ejusdem Galeni 3. *meth. c. 9. & 7. meth. c. 12.* atque juxta diversitatem eorundem, vel ab uno, vel ab altero curatio esse inchoanda. In horum autem comprobationem dat exemplum in textu Tumoris, ex affluxu sanguinis, multitudine peccantis, adeo ut propter eam, non solum venæ majores, sed etiam parvæ, & capillares intendantur, ac tumescant; & tunc per evacuationem, seu potius abevacuationem, diminutionemque tantæ multitudinis, curationem inchoandam docet; quoniam ex Hippocrate, quæ multitudinem sunt, evacuatione sanantur.

At verò hinc manifestè deducitur modus generationis Tumoris, seu Apostematis; ad cujus uberiores intelligentiam, aliqua hic in medium afferamus.

De Tumoribus.

Fit quidem Tumor ex Galeno, tum hic, tum alibi, cum Sanguis ex majoribus venis in minores ferret, easque plus justo opplet, atque ob nimiam vasorum repletionem, sanguis in proximiora spatia effunditur, ubi restagnans, & poros partium implens, ac obstruens, Tumorem, & Apostema efficit. Quod verò sanguis inflammationem efficiens, à majoribus in minores

venas transfundatur, ostendit Galenus exemplo Ophthalmiæ, quæ inflammatio est tunice Adnatæ oculorum, ubi venulæ illæ quamvis exiles tumescunt, ac turgent, ob affluxum sanguinis ab aliis venis majoribus circumstantibus.

Verum licet Galenus Inflammationem, ac Tumorem fieri dicat à confluxu sanguinis à venis majoribus in minores, revera tamen confluxus hic à venis in venas nullus est, sed ab Arteriis in poros partium, & in venas fit; cum motus sanguinis sic procedat, ex aibi traditis. Itaque contingit Tumores in partibus exoriri, eum sanguis extra propria conceptacula vagatur, & restagnat, ut propterea à confluyente novo sanguine, circumire nequeunte, partes in Tumorem attollantur, rubeant, doleant, inflamentur.

Undè autem accidat, sanguinem naturaliter in motu positum, alicubi remorari, & inhærere, ac proinde tumorem, & inflammationem parere, causa multiplex esse potest, quæ tamen ad triplicem commode revocabitur, videlicet ad vitium ipsiusmet sanguinis, vel alicujus alterius humoris cum sanguine permixti: ad vitium partis, in qua Tumor fit; & demum ad vitium ductuum, seu meatuum, partem ipsam pertingentium; præ arteriarum, venarum, valorum lymphicorum, & glandularum, ubi anastomoses plerumque sunt. Vitium sanguinis varium esse potest, primò quantitatis, ut in hoc texto exemplificat Galenus. & fortasse in Corporibus plethoricis, ut ex lacta victus ratione, & vita sedentaria aliquando evenit; cum cæterò qui rarissimè fiat, ut tanta sanguinis quantitas adaugeatur, ut vasa distendant, ac tumescant; quandoquidem sicut Natura (in statu sano) in necessariis non deficit, ita in superfluis minimè abundat. Secundò vitium qualitatis, sive esse, sive ex mistura alterius humoris, videlicet si plus justo glutinosus, atque indigesto, crassoque chylo saturus sit: si effertus, suæque vivacitate elastica orbatus, ut nequeat exiles arteriolas, & partium poros subire: si acidus, & facillè concrefcens: si acer, & mordax: si salus, & muriaticus, aut aliter partibus infensus, ut illum in propriis porulis non admittant, sed potius respuant, ac propellant, (ex quo fortassis erysipelatoza inflam-

inflammatio) alioque deponant. Ex mixtura verò alterius humoris, præsertim lymphæ consistentioris, aut acidi alicujus liquoris, per corpus oberrantis, aut nimium superabundantis, & exaltati, aut plus justo dilucidioris redditi, ut nequeat felleum liquorem temperare, nec convenientem, debitamque fermentationem promovere. Ab his namque in sanguine vitii, lentor quidam, atque in illius motu aequalis remora contingit, ut coagulatione, & gravamine, sensum alicubi hæseat, & poros obstruens, impedimento sit, quo minus novi sanguinis accessu, pars languidior reddita, in tumorem attollatur, ac inflametur, fortassis etiam in ingentem molem elevanda, nisi per alios arteriarum ramulos: in alios, alioque venarum ductus, beneficio naturæ, sanguis traducatur, qui perpetim per easdem partes circumire, illaque irrorare deberet.

Vitium partium, vel ab internis, vel externis causis fieri potest. Ab externis quidem, cum à frigore obrigescent, densantur, aut obstupescunt: à siccitate nimia corrugantur: ab intenso calore delaxantur, & rarefiunt; & ab abundanti humiditate crassescunt, plurimisque excrementis imbutuntur. Similiter à contusione, vel vulnere, si comprimantur, aut scindantur, & à mutuo adjacentium partium nexu dissociantur: nec non à venenis, & medicamentis vehementioribus, præsertim verò causticis, & excharoticis, rubificantibus, corrugantibus, stupeficientibus, aliisque, si offendantur. Ab internis verò, nempe humoribus indebitè fermentantibus, & depravantibus sanguinem: ab impedita halituum perspiratione: à fermentis partium degeneratis: à retentis cujusvis generis excrementis: ab indigestionibus, & cruditatibus, viscerum naturalium meatus infarcientibus, aut illorum constitutionem perturbantibus, aliisque similibus; undè sanguis infici, accrescere, lentescere, habetari, aut aliter, aliterve vitari contingat: vel demùm quia cum eo permisceretur, quod eidem insensum est, aut ab eo non secernitur, nec repurgatur, quod inutile est.

Denique vitium ductuum, seu meatuum, præsertim arteriolarum, exillium, vasorum lymphæ, glandularum, & pororum viscerum, in causa aliquando est,

ut sanguis remoretur, & inflammationem afferat. Cum enim ductus istis plus justo exigui fiunt, & angusti, aut etiam extrinsecus compressi, quia nequit per ipsos sanguis convenienter permanere, & glandulæ alioque fortasse præternaturali succo repletæ, circumgyrantes liquores excipere nequeunt, impedimento circulationi proinde sunt, & remoram sanguinis faciunt, qui deinde sensim, sensimque tumefactionem parit. Hinc inflammationes frequentiores sunt hyeme, quàm æstate, & magis tempore æquilonio, quàm austrino; quoniam tunc densatur cutis, pori constipantur, coarctantur ductus, & sanguis ipse aliquatenus concretior evadit: quod secus, vel rariùs in æstate. Hac quippe ratione non rarè etiam evenit, ut à simplici fibrarum, sive carnearum, sive membranacearum corrugatione, contractione, extorsione, mutato, depravatoque situ, & convenienti earumdem expansione, ne dum tenso accidar dolorifica, cum sensu phlogosis; verùm etiam, circumjacentes partes colligantur, nequeuntibus scilicet liquoribus per eas partes resluentibus recta meare, non sine suspitione, & graviossi periculo imminetis inflammationis à qua tamen omnia usu emollientium, laxantium, & diluentium medicamentorum, quibus fibræ contractæ, aut tenæ in pristinum situm restituntur, momento ferè temporis desinunt, & revalescunt; uti non semel in praxi expertus sum.

Quòd verò de Putredine humorum in Inflammationibus nonnulli commentantur, aded improbabile videtur, ut longa constitutione non egeat, cum putredo sanguinis, si aliquando contingat in arteriis, aut venis, mortem irreparabiliter secum trahat; quin & omnes simul species Tumorum, ex istorum assertionè afferre deberet, cum ipsi dicant à Sanguine putrido Inflammationem, à bile Erysipelas, à putrescente pituita Oedema, & à melancholia Scirrhum fieri: Modò omnes istè quatuor humores una simul (ut volunt) commisti, ob mutuan communionem, ad putredinem unius simul pariter reliqui computrescerent, & reciprocas affectiones inferrent. Non tamen negandum, quòd à stagnante sanguine, atque ab inflammatione jam contracta, putredo deinceps subsequatur: siquidem sanguis ubi

ubi à suo motu defecerit, & allicubi hæferit, statim aëscit, putrescit, & corrumpitur, vertiturque in pus, quod maturati apostematis indicium est. At verò si quis confundere velit putredinem cum vitio sanguinis per indebitam fermentationem inducto, ultrò concedemus, dummodò in re conveniamus, & in Natura.

Illud autem hic minimè prætereundum, ejusmodi genera Morborum in magnitudine adaucta, seu in tumore partium, ab infuso, restagnanteque sanguine procedentia, tribus simul perpetuò complicari, videlicet intemperie, seu depravata partium simularum constitutione; mala organicarum structura, in magnitudine, ac figura; & continuitatis solutione, vel præsentè, vel imminente, ob nimiam laxitatem, expansionem, aut ulcerationem cutis, aliuvse membranz, partem tumefactam ambientis. Quamobrem tumefactæ partes rubore, albore, vel nigrore afficiuntur; itemque sensu doloris, ardoris, vel refrigerationis, majoris tamen, vel minoris, prout pars ipsa tumefacta, magis, minusve sensitiva, & materia restagnans tenuior, vel crassior fuerit, ut infra. Qua etiam ratione nonnulli tumores, non solùm citò ad maturitatem perducentur, verùm etiam aliquando sponte sua resolvuntur; secus alii; & quidam indolentes, alii verò maximè dolorosi sunt.

Partes magis obnoxie Tumorem inflammatoris, plerumque sunt carnosæ, ut & Viscera interna Corporis, Iecur, Lien, Pulmo, Renes Glandulæ, autem potius abcessus subeunt, qui Tumores sunt ex decubitu humorum, plerumque inurilium, & crassorum, in partibus glandulosis depositi: hæ quippe cum facillimè excipiant, & difficulter admodum deferant, aut aliò deponant, ob carentiam fibrarum, proinde in his Tumores diuturniores, & non facillè maturabiles contingunt. Solent etiam abcessus fieri in intercapedinibus articulorum, ubi superfuitates humorum colligi solent, dicente Hippocrate 4. aphor. 74. *Quibus speratur futurus abcessus in articulis: urina multa, crassa, & copiosa liberat ab abcessu.* Verum non desunt, qui sicuti Tumorem cum Apostemate confundunt, ita quoque Apostema ab abcessu non discriminant; quamvis reverà Abcessus referant depon-

tionem, & decubitus humorum factum in cavitatibus articulorum, vel in glandulis, quas conglomeratas appellant Recentiores Anatomici. Sed hæc distinguere parùm refert. Percurramus nunc breviter singula Tumorum genera, præmissa prius eorundem Natura.

Definitur Tumor in genere congruentius (ex Tagautio) juxta mentem Galeni *lib. de Tumoribus initio*: quoddam Incrementum naturalem statum cujusvis partis in Corpore excedens, & læsionem actionis inducens. Dicitur Incrementum naturalem statum in Corpore excedens, seu, quod in idem recidit, Morbus in mala compositione. quod ad magnitudinem adauctam, quia revera partes mole quadam adaugentur, & crescunt, cum tumescunt. Dicitur, actionis læsionem inducens, ad differentiam ejus magnitudinis, quæ in obesitate plerumque accidit, quam tamen nemo unquam Tumorem appellavit, quoniam licet, vel secundum totum, vel secundum aliquas partes, obesi distenti sint, non tamen præter naturam se habent, quoniam actiones læsas non subeunt, eo quodd, rigorosè loquendo, nondum naturales salubritatis limites, ex vi adauctæ illius magnitudinis, sunt transgressi; morbosarum autem dispositionum proprium est, actiones naturales lædere.

Vetustioribus Chirurgis mos fuit, Tumores omnes præter naturam dividere in Apostemata, Pustulas, & Exituras. Apostemata nominabant Tumores majores, potius quantitate, ac mole; quam qualitate insensos. Pustulas verò dicebant Tumores minores, & adeò exiguos, ut potius qualitate, quam quantitate læderent. Denique Exituras appellabant Tumores illos, quos Latini Abcessus dicunt, seu Decubitus, ac Depositiones, nedum in unam, sed etiam in plures Corporis particulas, ut non raro accidit in Bubonibus sub axillis, & in inguinibus, arque in maculis in Cute erumpentibus. Sed hæc divisio jam neglecta manet apud Recentiores Chirurgo.

Conducere alii Tumores universos in longè plures differentias distinguere, desumptas à substantia, seu materia, quantitate, accidentibus conjunctis, partibus affectis, & causis efficientibus. A substantia, seu materia, ut biliosi, sanguinei, phlo-

phlegmatici, ac melancholici. A quantitate, ut magni, & parvi. Ab accidentibus conjunctis, ut calidi, frigidi, duri, & molles, dolentes, & indolentes, A partibus affectis, ut Ophthalmia in oculo, Angina in faucibus, & gutture, Pleuritis in pleura, ac pectore. A causis denique efficiantibus sive extrinsecis, sive intrinsecis; unde Fluxiones, Congestiones, Decubitus.

Verum Galenus tum *cit. lib. de Tumoribus*, tum *13. meth. & 2. de Arte Curat. ad Glanc.* omnes Tumorum differentias ad eas solum revocavit, quæ ex confluentibus humoribus dependent. Quare a materia stantulenta, statuosi Tumores dicuntur, ab Avicenna Apostemata ventosa: à materia sanguinea, græcè vocatur phlegmone, latinè Inflammatio: à materia biliosa, græcè Erysipelas, Arabicè Ignis sacer: à phlegmate, seu pituita, Oedema, Arabicè Undimia: ac denique à melancholica materia, Scirrhus appellatur, Arabicè Saphirus. Ex his insuper simplicibus oriuntur compositi, seu complicati Tumores; unde qui à sanguine prædominante, cum bile permixto fit, Phlegmone Erysipelatodes nuncupatur; prædominante verò bile appellatur Erysipelas Phlegmonodes: sic pariter Phlegmone Scirrhomodes, & Scirrhus Phlegmonodes; aut Phlegmone Oedematodes, & Oedema Phlegmonodes, prout sanguis melancholicæ, aut phlegmaticæ prævaluerit, vel vice versa.

Ad has tanquam principales Tumorum differentias reliquæ aliæ a Medicis reducuntur: & quidem ad Phlegmonem pertinere ponuntur, Phyma, seu Tuberculum, Furunculus, Carbunculus, græcè Anthrax, Gangræna, & Sphacelus, latinè Sideratio. Ad Erysipelas referuntur, Herpetes tum miliares, tum exedentes, Arabicè Fornicæ, Ignis Sacer. pustulæ cholericæ, & Phlyctænæ. Ad Oedemata revocantur Atheromata, Steatomata, Melicerides: sic dicta à similitudine contentorum in prædictis Tumoribus Oedematosis: itemque Strumæ, seu Scrophulæ, & Leucophlegmatia, seu Hypotarca. Denique ad Tumores Scirrhosos referuntur Cancri, græcè Carcinomata dicti, Elephantiasis, seu Lepra, & Morbus Sancti Lazari nuncupatus, valde similis Scabiei, quæ Psofa græcè appellatur. Sub Scirrhosis etiam Tumoriibus comprehenduntur

Verrucæ, seu Pomi, Calli. Dracunculus, Lichen, seu Impetigo, & Vitiligo. Nos. hic, omittis aliis, solum de quatuor principalioribus agemus, & una simul Causas, & Curationes eorundem prosequemur, quoniam ab his reliqui omnes facillimè innotescent.

De Phlegmone.

Phlegmon, seu Inflammatio, Tumor ille est, qui ex sanguine, in Cutim, aut Carnes, & Viscera effuso, dependet, cum calore, rubore, & dolore, tensionem, ac pulsationem præternaturalem excilians. Ex sanguine quidem fit, ut attestantur præteritum color, dolor, & pulsus; uti etiam facilis maturatio, atque ex incisione, sanguinea excretio. Aliquando tamen, quia propter acritudinem, nimiamque sanguinis tenuitatem, non multum partem attollit, & acutum dolorem affert, cum ardore ingenti, facilique resolutione, meretur nomen Phlegmones Erysipelatodis; sicut pariter Oedematodis. vel Scirrhodis; si nimirum cum glutine plurimo, vel cum lymphâ permisceatur, aut ab acido coagulante concreseat, & obdurescat. Sanguis autem inflammationem efficiens, debet in cutim, & panniculum carnosum, vel in carnes musculosas, aut in interna viscera effundi, docente etiam Galeno *lib. de inequali intemperie cap. 3.* ubi modum, quo calida fluxio tumorem, & inflammationem efficiat, his verbis exponit: *Calida fluxio, ubi in muscolum procubuit, primum majores arterie, venaque opplentur, ac distenduntur, ab iis minores; atque ita res procedit, donec ad minimas sit peruentum. In iis ubi valenter impacta fluxio est, nec amplius contineri potest, partim ejus per ipsarum ora, partim per tunicarum foramina percolatur, & transmittitur, tum verò spatia ipsa vacua, que inter prima sunt corpora, fluxione implentur. Sic omnia ab humore, omnique ex parte incalescunt, ac perfunduntur. Sunt autem hæc nervi, ligamenta, membrane, caro ipsa, & antehæc arterie, ac vena, que scilicet & prime, præter cætera, vario dolore afficiuntur, quippe interioribus fluxione tum excalescunt, tum distenduntur, caduvelluntur, astrahuntur; exterioribus non*

non modo excalescunt, sed etiam premuntur, ac degravantur: reliqua verò particule, alie quidem calefiunt tantum, vel comprimuntur, aliantroque modo laborant: Atque hic morbus Phlegmone nominatur. Hæcenus Galenus. Idem etiam docet 10. meth. cap. 6. ubi sanguinem calidum in aliquam partem procumbentem majora ejus vasa distendere, inquit, & ab his ad minora procedere, à quibus deinde foras exudat in ea spatia, qua inter vasa sunt, ut etiam omnia, que in Carne habentur, loca inania occupet. Atque hinc, ex duobus modis, quibus Tumores in universum progigni dicuntur, fluxione scilicet, & congestione, calidi, ut præsertim est Phlegmone, & Erysipelas, fluxione fiunt; frigidi verò, ut Oedema, & Scirrhus, porius congestione. De qua re infra.

Quoniam verò symptomata Phlegmonem comitantia, præter tumorem, sunt calor vehemens, summus rubor, dolor ingens, pulsationis sensus, tensio partis, & tenixus ejusdem, si fortasse digito comprimatur; propterea adjectum est in definitione, cum calore, rubore, & dolore, tensione, pulsationeque. ex quibus indicis certò Phlegmone dignoscetur, & à cæteris tumoribus distinguetur; quoniam hæc omnia satis manifestè demonstrant sanguinem in parte tumefacta restagnantem, unde præternaturalis fermentatio exurgit, quam comitatur dolor, pulsatio, tensio, & calor vehemens: quemadmodum etiam deducitur ex Galeno citato libro de Tumoribus, & 13. meth. Et quamvis Hippocrates Phlegmonem consueverit cum Phlogosi, juxta morem Antiquorum, confundere, ut etiam meminit idem Galenus 2. ad Glauconem 1. & 4. acutor. 21. & 13. meth. cap. 1. quin imò lib. de differt. Morbor. & sympt. Phlegmonem bifariam accipi posse doceat, uno modo pro omni effervescentia, quam Græci propriè Phlogosim appellant; altero modo, pro Tumore ex sanguine progenito, & propriè Phlegmonè dicto; Nihilominus idem Galenus commo. 4. in 6. epidem. 1. pro Tumore præter naturam cum dolore pulsatorio, & resistentia, illum intelligendum esse docet, prout communis loquendi usus apud Recentiores invaluit, atque etiam post Galeni tempora usurparunt Ægineta, Ætius, Orisanius, cæterique.

Tom. V.

Causas Phlegmones externas faciunt Chirurghi contusiones, diruptiones, fracturas, vulnera, ulcera, luxationei, idque genus alia, quæ in causa sunt, ut humores in parte læsa remoram patiantur, aut etiam aliunde desunt, & congerantur, nequeunt resolvi, vel alio deferri, impedito potissimum eorumdem circuitu, atque labefactata parte, ex causis prædictis. Internam verò dicunt esse Sanguinem, vel quantitate vasa replentem, & in minoribus vacuitatibus impactum, ut loquitur Galenus 13. meth. cap. 2. 3. & 5. vel etiam qualitate ipsis infentum, ut idem *ibidem* subdit. At verò, quoniam ex doctrina ejusdem tum citat. loc. tum. 2. de Art. Cur. ad Glauconem. cap. 1. Phlegmone sepe potest vel Erysipelatodes, vel Oedematodes, vel Scirrholes, propterea fit, ut vitium sanguinis in qualitate, vel acredinem biliolam, vel glutinositatem, & crassitatem phlegmaticam, vel denique terrestritatem, aciditatemque melancholicam referat. Et quidem de acredine, & glutinositate, nulli dubium, attestante idipsum Galeno 2. de Arte Cur. ad Glauconem. cap. 1. & 13. meth. cit. quia ut dictum, ob acritudinem sanguinis fit Phlegmone Erysipelatodes, & per crassitatem, Oedematodes; Hinc Galenus eodem 2. ad Glauconem 2. ait: *Et quidem in carum* (scilicet inflammationum) *singulis, vel jam pertruit id, quod influit, aut in membro congestum putrescit, & vel crassum est, vel tenue, & vel optimum, vel acre.* De terrestritate verò, aciditateque sanguinis, præterquam quòd Galenus ipse, cap. de Scirrho, eodem 2. de Arte Cur. ad Glauconem, docet illum fieri ex humore lento, & crasso, qui partibus, que indurantur, tenaciter infigitur, & crebrius etiam Medicorum imperitia paratur, cum vehementer erysipelata, & inflammationes adstringunt, & infrigidant: Suadet quoque ratio; etenim, si acidum sua natura coagulans, & figens est, procul dubio cum prævalet, Sanguinem in suo motu aliquatenus præpeditum inscit, & in angustioribus ductibus, aut poris partium, magis, magisque contaminat, & hærentem efficit, unde impactus, densatusque tumorem inflammatorum excitat. Hoc pacto intumescunt Lien, Pancreas, Mesenterium, Uterus, aliæque partes glandulares;

lares; nec non sæpè etiã hæmorrhides tument, & inflammantur, non sine gravi sensu doloris, & ruboris. Ostendi hoc idem subira à restagante sanguine concretio, seu coagulatio, quam deinde sequitur suppuratio cum febre, de qua Hippocrates 2. aphorism. scripsit: *Dum pus conficitur rigore*, (seu ut alii malunt,) *dolores, & febres accidunt magis, quam jam confecto*. Concrevit autem, & coagulatur sanguis ab acido superabundanti, aut exaltato: quæcumque enim acido abundant, promptè fermentescunt, si cum aliis permisceantur. Sic Mercurius cum Spiritu Nitri, oleum Tartari cum spiritu Vitrioli, Coralka cum aceto, & alia hujus generis. Atque hinc modò est, quòd in Inflammationibus percipiunt patientes acutissimum doloris sensum in ea parte, ubi primùm sanguis resistit; itemque pulsationem: ac intrumescentiam, eo prorsus modo, ac in panificio fermento acido, experimur. Accedit, quòd exinde etiã sequitur facilis ex inflammatione suppuratio, & citior quàm in cæteris; quoniam per acidum promovetur fermentatio, sine qua suppuratio fieri nequit. Constat autem evidenter restagnantem Sanguinem in Inflammatione acidiorum fieri, proindeque grumescere, & longè magis ex grumefactione acidum evadere; unde postmodum suppuratio, Neque enim ex eo solum, quòd Sanguis alicubi remoretur, suppuratio subjicitur: nam sanguis è venis eductus, & in vase aliquo asservatus, minipè in pus vertitur, licèt corrumpatur: & in Utero, ac Vesica, ubi nonnunquam ad plures dies detinetur, sine ulla suppurazione, in grumos concretus dumtaxat educitur; quia nimirum in fermentationem non est adactus, diluto scilicet acido, resolutus, aut infracto. Sed & neque in Scirrho, ubi acidum potenter exorbitat, pus gignitur, quia plus justo fixum, ac tartareum, fermentationem non promovei, sed omnia sibi subigit, & congelat, adedque quacumque commotione privat. Quòd si fortè fortuna in fermentationem adigatur, vertitur in venenum, & horrendum Cancrum, penitus exiciale, progignit.

At quamvis Acidum ad suppuracionem promovendam necessarium esse dicamus, non tamen quis putet corpulenti alicujus humoris acidi nimiam quantitatem ad hoc

opus exquiri, cum satis sit spiritus quicumque tenuis, & volatilis vapor, vi potius, ac virtute, potens in motum fermentativum adigere, quicquid alicubi impactum hætescit, si præsertim in vas angustioribus constipatus, & oclusus visorem nanciscatur, quemadmodum in Aceto stillatio, & in Spiritu nitri experimur, ac passim observamus in obstructionibus Pancreatis, aut Lienis, in Hypochondriacis, & Scorbuticis, in quibus sæpè sæpius pustulæ cutaneæ comparent cum livore, gingivarum erosiones, ini ventris inflationes, Stomachi ardores, æstuationes, rugitus, ructus, animi præfocationes, & similia: quæ cum nonnunquam fugacia sint, appareant, dispareantque momento, non nisi à tenui, volantique acido exoriuntur; quamobrem jure optimo scribit Sylvius Deleboe, se nondum potuisse medicamentum invenire, quod acidum exuperans adimat, vel infringat, sine totius Corporis incommodo; siquidem plerumque tenuè, vaporosum, & oberrans est, ut adnotavit Helmontius, ut potius, atque efficacitate molestus.

Hinc quoque palam fit, quo pacto sanguis, ex arteriis in poros partium trajectus, momento serè temporis restagnet, & inflammationem pariat. Tenuis namque hic vapor, seu spiritus acidus, cum sanguine commistus, vel etiã in ipsamet parte exiccatus, vitio sui, aut alieno, ut antea dictum, sensim poros constipat, & sanguinem pertranseuntem figit; unde postmodum potiorum obstructio, artetolarum, & glandularum corrugatio; indeque succedentis sanguinis restagnatio major, atque adjacentium partium carnosarum tumefactio, quam postremo tensio, ardor, pulsatio, rubor, & reliqua symptomata superius memorata consequuntur, quæ quousque ex fermentatione, suppuratio, ac postea disruptio non successerit, nunquam desinent.

Atqui animadversione dignum est, quòd licèt aliquando in febribus continuis sanguis in apicibus artetolarum remoretur, & concreseat, non tamen exinde inflammationes conspicuæ fiunt; vel quia patent alii ductus, per quos sanguis in venas permeare possit: vel quia obstructiones istæ contingunt in glandulis solum, & non in carnibus; vel quia tales non sunt,

ut transeunti sanguini impedimento omnino sint; vel quia beneficio transpirationis, tenuiores saltem partes evolvant, & ope febrilis commotionis crassiores attenuantur; vel quia meatus per longum patuli sunt, & sanguinem aliquantulum tantum in globuli concrecentem, non tamen omnimodè obstructentem, nec penitus circuitum impediendum excipiunt, vel tandem quia acidum tanti non est, ut inflammationem pariat; aliave de causa. quæ sanè multiplex esse potest. Et quidem causæ variz esse possunt, quamvis non omnes nobis cognitæ, cum à vario situ, figura, motu, partium habitudine, diversaque porositate, cæterisque proficiantur. Sed & neque necesse est, ut acidum perpetuò præcedat, cum possit etiam una simul à remorante sanguine acor adipisci, ex multis sive intrinsicis, sive extrinsicis accidentibus, quæ ægrotantibus præstè esse solent. Sic si pars musculosa, cæteroqui perfectè sana, urticæ flagello E. g. verberetur, mox statim in tumorem attollitur, rubet, & calet cum ardore, quia ex vibicibus, ab urticæ aculeis parti inflictis, tonus ejusdem, & pori cutis illicè permutantur, & morus sanguinis imperturbatur; unde postmodum inflammatio, rubor, dolor, ardor. Id ipsum evenit ex contusione, vulnere, fractura, & similibus.

Quod ad Curationem. Communiter putant præcipuam indicationem curativam consistere in peccantis sanguinis educatione. Quoniam enim præcipua Inflammationis causa ponitur plenitudo, ea proinde tolli creditur sanguinis missione; unde Galenus 1. *aphorism. comm.* 23. scripsit, nullum aliud in inflammationibus internis efficacius præsidium seipsum invenisse, quàm sanguinem detrahere ad animi defectionem usque: quod etiam testatur *cit. 2. ad Glaucomem, & 13. meth. c. 5. & seq.* Et quidem detrahendum sanguinem suadere videntur nedum peccantis humoris conditio, sed & febris, quæ inflammationem comitatur, quæque continua, & acuta esse solet, dolor, & rubor partis, totius massæ sanguinæ fervor, ex urina rubente, indicatus: sitis, vigilia; inquietudo, & similia; quæ nemo uspiam inficiabitur. Solum de Tempore, & Quantitate dubitatur, an scilicet quocumque tempore, & ad animi defectionem usque, san-

guinis detractio fieri possit. Et primum de tempore, existimaverim Ego solummodò in principio licere, hoc est cum inflammatio sit, aut proximè futurum est, ut fiat; secus verò cum facta, & jam sanguis extrà propria vasa restagnaverit: Tunc enim, neque qui peccat educitur, neque inflammatio facta tollitur: & ex altero capite, stagnantis sanguinis resolutio, aut maturatio impeditur; igitur solum in principio, cum sanguis remorari cœperit, detrahi potest, ad eam tamen quantitatem quam vires, ætas, & habitus Corporis tulerint: per id enim temporis, motus sanguinis missione celeratur, citaturque, ne hæreat, remoretur, ac congelascat, & si fortasse multitudine (saltem propter nimiam sui expansionem) extuberet, convenienter diminuetur, citrà virium jacturam, quocirca affluxus ad partem parcior fiet: arteriæ namque crebriùs per systolem, ac diastolem pulsantes: sanguinem ipsum magis attenuant, ac per suos ductus promovent, nec non etiam transpirationem, & exsolutionem adjuvant, ut etiam vapor ille, ac spiritus figens aliquatenus dissolvatur, & evaporet, more quo vinum in indebitam fermentationem adaptum, levi quacumque evaporatione defervescit, & in meliorem statum remittitur: quin & acidi liquoris ad liberio rem aerem expositi, hebecere solent. Cæterum parum refert num à partibus remotioribus, aut proximioribus, oppositis, aut directis, sanguis detrahatur, sive, ut ajunt, evacuatione revulsoria, vel derivatoria, etenim haud quaquàm proderit sanguinis missio, quia ex hac, vel illa vena fit, sed solum quia eo tempore peragitur, quo inflammatio nondum perfecta est, atque ad impediendum, seu potiùs ad diminuendum in partem laborantem copiosorem sanguinis affluxum; quamvis haud inutiliter putaverim (si fieri posset) eam venam esse secandam, quæ proximio rem anastomosi cum arteriis, partem ipsam inflammaram irrigantibus, inlt. Quo sensu intelligendum Hippocrates 6. *aphorism.* cum inquit: dolente parte Capitis postica venam frontis secandam esse, quoniam hæc proximio rem cum parte dolente communionem habet.

Phlebotomia insuper ad animi defectionem instituta jam diù exolevit, saltem ex

eo, quia nunc non toleratur; Quare in praxi hærent potius Avicennæ dicenti meliorem esse numeri repetitionem, quam accretionem quantitatis: quamquam & in hoc probabiliter existimem, quòd si semel instituta venæ sectio non profuit, neque pluries repetita in posterum sit profutura. Verùm de hac re alibi à Nobis fusè actum est.

At verò purgans medicamentum locum penitus non habet, contraindicante ipsa inflammatione; quamobrem dissolventibus potius deinceps insistendum, atque ad suppurationem vergente Phlegmone, maturantibus. Inter dissolventia specialiora sunt Carduus benedictus, Angelica, Carlina, Zedoaria, Hypericus; & ex Animalibus cornu Cervi, oculi Cancrorum, pulvis, & sal Viperarum, calculus repertus in cythifellea Herinacei terrestris, sperma Ceti, sanguis Hircinus, coagulum Leporis, lapis Bezaar verus: Ex mineralibus verò Stridium diaphoreticum, Sulphur auratum Antim., magisterium coralliorum, terra Melitensis Mercurius diaphoreticus. Ex his autem, mihi in usu est sequens mixtura, quæ recipit: *Decoctionis florum hyperici, & cardui benedicti unc. iii., sanguinis hircini drac. i., syr. de papavere eratico unc. i. ÷, spiritus terebinthi, vel balsam. sulphur. amifati, (vel melius) spiritus theriac. cal. camphor. gust. v. m. & exhibeatur.* Quòd si patiens desideret formam solidam, tunc exhibeo; *Spermatis Ceti, vel coaguli Leporis scrup. i. vel drac. semis, antimonii diaphoretic. ritè preparatigr. xii., cum conserva florum hyperici, vel alterius similis, quantum satis f. bol.* Pro potu ordinario confectet decoctum C. Cervi crudi limati, vel cardui benedicti, vel aqua ex albumine ovorum destillata, aliave similis: quare solutio quoad fieri potest, promovenda est. Quòd si inflammatio commodè solvi non possit, ad suppurationem perducatur, oleis primùm lenientibus, amygdalarum dulcium, chamæmelino, liliorum alborum, unguento filii Zacchariæ, adipe suillo, vel vervecino, decocto malvæ, & althææ, cum axangia veteri: deinde etiam emplastro de mucilagibus; & si appareat aliquod pravitatis indicium, cum theriaca veteri: proderit quoque emplastrum fodicationum Paracelsi tertix intentionis; vel ex decocto radicis liliorum, & althææ, spermate Ceti, tra-

gacanto; & cera, fiat Emplastrum, sive Cerorum.

Perducta ad suppurationem Inflammatione, caustico, vel incisione illa aperiat; ut pus exinde progenitum repurgetur. Mox detergentibus, & mundificantibus ulcus ad plures dies adaperum detineatur; Et tandem ad cicatricem perducatur pulveribus sarcoticis, aut balsamis aere paratis, licet in hoc multum indulgendum sit parti ulceratæ: id quod prudentiæ Chirurgorum relinquatur. Cibus interea sit attenuans, potus modicus, & incolatus in Aere tenui, & calido. Cætera ex alibi dictis petantur.

De Erysipelate.

Erysipelas Tumor est præternaturalis originem ducens à Sanguine tenuiori, & acriori, plerumque per cutim, aliquando etiam per viscera diffuso. Et quidem quòd à Sanguine acriori, tenuiori que dependet Erysipela, patet, tum ex levi, vel nulla partis inflatione; tum ex nullo, vel modico renitu, cum pars affecta tangitur; tum ex facili resolutione, eo quòd nunquam, vel rarissimè (idque cum phlegmonodes, vel oedematodes est) ad suppurationem terminetur; tum deum quia, facillè de parte in partem transvolat, & per plura membra vagari solet. Atqui nedum sola cutis eo affici consuevit, sed etiam non rarè partes internæ Erysipelate divexantur, ut de Utero speciatim scripsit Hippocrates 5. aphorif. 43. *Si in utero fiat erysipelas, lethale.* Sic pariter Pulmo, Jecur, Cerebri meninges, aliæque partes Erysipelate afficiuntur, ut pluries per Anatomem innovit.

Erysipelas faciunt Medici cum Chirurgis verum, & non verum, seu legitimum, & spurium. Verum dicunt, quòd ex tenuissimo sanguine (seu pura bile, ut ajunt) fieri putatur: Non verum; autem, quòd ex corpulentiori humore progignitur; unde Phlegmonodes, Oedematodes, vel Scirrhus dicitur, prout Sanguis, Phlegma, aut Melancolia, sive crassior, & aquosior, vel sæculentior humor, in illo contentus apparuerit; aut etiam major, vel minor Sanguinis affluxus in parte restagnaverit.

Sed

Sed & nonnumquam Erysipelas ex se solum morbi vicem gerit, aliquando vero refert symptomatis conditionem. Morbus ex seipso est, cum primum in lædendo conspicitur, & febrem subsequentem, vel comitem habet, quæque ad ipsius mutationem, ac varietatem, mitemcit, vel augetur. Symptomatis vero conditionem refert, cum multo post febrem acutam sequitur, atque ad febri incrementum, aut decrementum, diversimodè permutatur, & augetur, vel decrevit; quinimò solet non leviter, superveniente Erysipelate, illa remitti, deposita nimirum ejus causa materiali ad habitum Corporis, & præsertim in partibus infernis, unde Hippocrates, Erysipelas ab internis ad externas partes ferri, bonum dixit. Atque hinc melius semper, ac tutius, si ad inferiores, quàm ad superiores partes, Caput scilicet, Faciem, Pectus, defaratur. Porro à Nobis alibi dictum (a) etiam à lymphæ, seu sero sanguinis, acidiori reddito, Erysipelas exoriri, quoniam ex Helmontio, liquor ex Erysipelate manens non amarus, sed ex acido salso mistus est.

Ejus indicia notissima sunt, & cuique conspicua. Rubet enim, ad flavum aliquantulum inclinans, Cutis, cum ardore: Serpit, & sensibiliter de parte in partem rubor diffunditur, citrà ingentem Cutis elationem: Febris à principio adjungitur, imò aliquandò cum levi rigore inter initia se prodit, instar Tertianarum; & pro varietate affectarum partium dolor, pulsatio, ac tensio, major, vel minor percipietur; Urinæ plerumque rubent, sed tenues esse solent, nisi tamen ab adnexa febre, aliter permutentur, quæ licèt sæpè sæpiùs, symptomatis vicem gerens, non multum negotii facessat, solet tamen aliquando aliunde procedere, & erysipelatis malitiam ostentare. Quamobrem si illa Erysipelati superveniens, motum, ac morem istius minimè sequatur, gravior erit, malè affecti Corporis, ob pravam multorum humorum dispositionem, indicia referens, qui cum nequeant omnimodè extraheri, majori sui parte,

vasa interna sanguinis occupant, & symptomaticam Erysipelatis depositionem ostendunt.

Hinc de illius Prognosi varium judicium faciendum est. Nam si febris desinat, vel saltem remittatur, superveniente Erypelate, idque in partes potius inferas divagetur, melius: secus vero, si contrarium accidar. Pari modo in misto, spurioque Erysipelate prognosticandum siquidem eo sensim evanescente, cum febris, aliorumque symptomatum, successiva remissione, signum salutare erit: incrementum vero febris, præsertim cum partes superas occupaverit, aut in suppurationem vergat, malum: ex Hippocrate 7. aphorism. 20. Semper enim circa caput, & faciem comparens periculosum observatum est; ob facilem Meningum Cerebri læsionem; quod sanè diuturnæ vigiliæ, vaniloquium, aut multiloquium, sopor, inappetentia, nimia sitis, alvi profluvium, difficultas respirationis, & aliaque hujus generis symptomata supervenientia portendere solent. Denique in spurio Erysipelate, si pustulæ, aut vesiculæ ichore plenæ compareant; si à pressione partis fovea relinquatur: si in suppurationem tendat: si livescat: si repente dispareat; malum, & plerumque lethale.

Pro Curatione, victus ratio sit attenuans, & attemperans. Vitentur Carnes, & Vinum præsertim generosum. Potus sit refrigerans, quin & à Thoma Bartholino, *peculiari tractatu de Nive usus in Medicina*, etiam ex Nive commendatur. Profunt Aquæ stillatitiæ ex Carduo benedicto, vel Bellato scorpionaria, pinipinella, eryngio, fragaria, acetosa. Actia ex adverso, & calorifica dicta, pinguis, & dulcia, nocua sunt; sicut etiam motus omnes tum Animi, tum Corporis.

De Phlebotomia ambigua res est. In Praxi ordinaria creditur prodesse, ob vitium in sanguine contractum, & ratione etiam febris adjunctæ, cum ardore, siti, & lingua arida. At contrarium existimant alii cum Avicenna, qui sanguinem frantum bilis vocat: hæc enim per phlebotomiam magis effervesceret, & adaugeretur; quin & illa, quæ in cutim effusa est, facilè per missionem retrocederet, & partes internas nobiliores invaderet. Attamen in hoc distinguen-

(a) In nostra praxi.
Tom. V.

dum putant alii, num scilicet Erysipelas verum, an spurium sit, & num symptomatice, vel criticè comparuerit, siue num febriim sequatur, cum ejusdem remissione; an verò potius præcesserit, indeque alia symptomata sint subsorta; & num denique in principio, an verò in statu Morbi. Si namque Erysipelas verum sit, meliùs existimant à sanguinis missione abstinendum: competere verò solùm posse (quo pacto dictum in Phlegmone, & statim inter initia, si Phlegmonodes sit, atque à suppressis Carameniis in foeminis oriatur. Contra verò si Oedematodes fuerit, vel Scirrholes, nulla ratione convenire, ob misturam phlegmatis, seu lymphæ crassioris, vel alius terrestrioris, acidi, & melancholici humoris. Similiter si febriim consequatur, indeque illa remissa sit, comparante Erysipelate, nec sanguis detrahi debet, eo quòd Crisis conditionem referat. Denique si unquam locum habere videatur, statim inter initia tenetur, vel ad depellendum, vel ad temperandum sanguinis orgasmum; nullatenus verò, aut in statu, aut in declinatione. Horum omnium ratio clarè patet ex supradictis; etenim cum verum est Erysipelas, materia peccans tenuis est, & sponse sua evanescit, ac diffatur, quæ fortè per missionem retenta, & denud cum sanguine commista, irreparabile damnum pareret. Pari modo cum Erysipelas febriim comitem habet, sui vires non excedentem, quoniam salutarem sanguinis repurgationem ostendit, aliud tentare non expedit, ne critica depositio turbetur ex 1. Aphorism. 21. Ità de cæteris. Conferantur huc, quæ alibi à Nobis dicta sunt, de Curatione Erysipelatis in Praxi.

At quid Galenus de missione Sanguinis in Curatione Erysipelatis senserit, breviter nunc etiam recenscamus Planè ex capite 1. lib. 2. ad Glauconem, & ex 13. meth. cap. 8. ac 14. ejusdem cap. 3. clarissimè deducitur, phlebotomiam non commendasse an exquisito Erysipelate, sed solùm in Erysipelate Phlegmonode, ut præ cæteris animadvertit Tagautius lib. de Tumor. præter naturam cap. de Cur. Erysipelatis. Quin idem Author ex eodem Galeno deducit septem de curando Erysipelate Aphorismos, quorum primus: In exquisi-

to Erysipelate sanguinem ne detrahit. Et ultimus: Si Erysipelas non exquisitum fuerit, sed Phlegmonodes, præsertim ubi sanguis in Corpore exuperat, sanguinem mixturo. Qua distinctione adhibita, faciliè conciliari putat Paulum Aeginetam cum Galeno: nam cum Paulus secandam venam præcipit in Erysipelate, quòd Capiti, seu faciei oboritur, de Erysipelate Phlegmonode intelligendum arbitratur, & pifimè faciem invadente. At Galenus de legitimo Erysipelate locutus, sanguinem nullatenus mittendum esse docet.

Quod insuper pertinet ad Medicamentum purgans, licet nonnulli indiscriminatum in Erysipelate purgare audeant, desumpta indicatione à biliosa Cacoehymia. Nihilominus, si standum ejusdem Galeni doctrinæ, & authoritati, procul dubio, juxta præfatam distinctionem, dicendum, haudquaguam purgandum in Erysipelate phlegmonode, licet verò in oedematode, vel scirrhole, ut pluribus insinuat idem Galenus cit. 2. ad Glauconem 1. Idipsum deducendum ab adjuncta febre, quæ si plenitudinem humorum consequatur, timeaturque de affluxu eorumdem in partem aliquam nobiliorem: sedato priùs, quoad fieri poterit, fervore, & dolore, leve aliquod purgans exhiberi poterit; in quem usum commendatur Rhabarbarum, cum decocto, vel pulpa tamarindorum: vel Cremor Tartari juxta descriptionem Quercetani: vel etiam syrupus de cichorio cum rhabarbaro, aliudve simile.

Potterendò circatopica, & specifica medicamenta: erat in usu apud Galenum admoveere parti Erysipelate affectæ inter initia succum solani, sempervivi, portulacæ, psyllii, hyoscyami, lactucæ, cichorii, cucurbitæ, & lenticulæ sylvestris, ut cit. 2. ad Glauconem: & 14. methodi cap. 3. memorat: Et Avicenna adhibere consuevit aquæ frigidæ perfusionem, ut hydrelæum, cerussam, acetum, oleum rosarum omphacinum: quibus alii addidere lac, unguentum rosaceum, unguentum album, decoctum althææ, & alia hujus generis refrigerantia, de genere repellentium dicta. Verùm tamen quotidianus usus edocuit, ejuscemodi medicamenta oleosa, & pingua partem affectam in putrefactionem dedu-

deducere, & non tardè in gangranam; undè accuratiores Chirurgi ab his abstinēt, & solùm repellentia adhibere non reformidant in Erysipelate exquisito, atque cum ardore, ingentique dolore sociato, & ubi nullus metus est, ne in partes internas repat; quin & cum illis quoque admovent dissolventia, cum foliis Nicotianæ, Brassicæ, Sambuci; & similibus; quamquàm rarius semper sit ista cavere, & humorum acritatem temperantibus, ac absorbentibus uti, de quibus infra.

Insistunt propterea Recentiores dissolventibus, & acutiem humorum retundentibus lituris, ut sunt lotiones ex Aquis florum sambuci, & spermatis Ranarum, cum myrrha, camphora; chamæmelo, & mèliloto. Helmontius commendat sanguinem Leporis illitum, itemque columbinum, aut perdicum, alii Felium, & Canum. Boyle, & Du-Hamel spiritum vini, quem nunc in frequentissimo usu Nostrates habent: Nonnulli alii lixivium parant ex cineribus Sambuci. Alii admovent carnem bubulam recentem; alii aquam stillatiam spermatis Ranarum; alii vinum myrrhatum tepidum. Sed satis erit (nisi dolor, & ardor nimis urgeat) partem Erysipelate affectam pannis coopertam, & moderatè calidam detinere: nam moderato calore sensim extenuatur, & dissolvitur Erysipelas, atque in furfures abit.

Ad promovendam verò resolutionem, præservandaque partes internas à recursum peccantium humorum; valdè conferunt sudorifica, sed blandiora, atque ex vegetabilibus, aut animalibus desumpta, ut decoctum florum hyperici, cornu Cervi, dictamni, betonicæ, scordii, contrajervæ, cardui benedicti, cum sanguine hircino, vel leporino, pulvere oculorum cancerorum, spermate ceti; cornu cervi præparato, extracto scordii; vel speciebus dialcordii, sale cardui benedicti, absynthii, centaurii, & similibus, de quibus alibi à Nobis actum est.

De Oedemate.

OEdema definitur à Galeno 14. meth. cap. 4. & 2. ad Glauconem cap. de Oedemate, quod sit Tumor laxeus, & indolens,

ex pituitoso humore in partem aliquam influente. Vel etiam quod sit Tumor præternaturalis albus, mollis, & indolens, à pituitoso humore, per congestionem frequentius, rarius per affluxum humorum, progenitus, ut à Recentioribus describitur. Pro pituitoso autem humore, lymphicum intelligunt, crassum tamen, lentum, & acidum.

Duplex etiam refertur, sicut de Erysipelate dictum. Alterum quidem exquisitum, ac legitimum, quod ex sola, & pura pituita, seu lymphâ dependet. Alterum spurium, & compositum, ex pituita, seu lymphâ, cum aliis humoribus commista; unde Oedema phlegmonodes; erysipelatodes, & scirrholdes exoritur, pro varietate sanguinis, bilis, vel melancholiciæ cum pituita permistæ: sive potius pro conditione varia eisdem lymphæ acrioris, aut acidioris redditiæ, vel à fermentis partium variis, vel à mora, motuque fermentativo in eadem inducto.

Hinc causæ Oedematis ponuntur internæ quidem, præfati humores phlegmatici, & crudi, aut soli, & impermissi, aut cum aliis humoribus sociati, quos melius Recentiores lymphicos appellant, vel simplices; vel acore, acritudine, aut saliflagine vitiosa inquinatos. Externæ verò, quæcumque possunt ejuscemodi crudos succos progignere, vel jam genitos allicubi detinere. Quare Aeris constitutiones Austrinæ, aut Aquiloniæ, cibi glutinosi, potus gelidarum aquarum, sudores retenti, cæteræque evacuationes consuetæ, per vomitum, per urinam, per uterum, aut per secessum, impeditæ: vita sedentaria, habitus Corporis obesus, aliaque hujus generis, ejuscemodi tumores oedematosos inferre valent.

Cùm ergo Tumor visibilis, & tactui laxeus, ac mollis sit, prementi digito foveam relinquens, & cum nullo, vel nimis exiguo dolore, insensibilique calore, conspicitur, Oedema est: quocirca tardè, vel nunquam ad concoctionem perducitur, etiamsi multa, & valida fomenta adhibeantur; quin potius, si aliquandò secundum partem tenuiorem resoluti videatur, quæ remanet ita crassior, & consistenter evadit, ut irresolubilis, & incoquibilis fiat. Hinc difficillimæ solet esse curationis, & potissimum si in partibus

glandulosi, & circa articulos, in topbos convertatur, eoque magis si puerulos, vel decrepitos invadat.

Quod ad Curationem, præ primis institucnda est ratio victus attenuans, & in cunctis sex rebus nonnaturalibus aperiens, ac dissolvens: Quare Aer vergat ad calidum, sique tenuis, & apricus, cum Tumor hic in diutissimum tempus protrahatur. Cibi sint attenuantes aromaribus conditi, cinnamo, pipere, zingibere, croco, cæterisque, cum herbis aperiensibus, petroselino, aiparago, apio, sampuchio, nasturtio, aquatico. Potus sit, vel aqua ex salsa, & salisfra, lentisco, visco quercino, aniso, cinnamomo; vel vinum album, tenue, & quod diuresim promoveat. Vitentur glutinantia, & humefaciencia, excrementosa, cruda, acida, oleola, pingua, dulcia, consuetæ evacuationes omni studio concitentur; & alvus interjectis saltem vicibus, si fortassis refractaria sit, cienda, vel clysteriis ex hiera, agarico, diaphenicone, rhodomelle, cum decocto rutæ, hyperici, mercurialis, parietariæ, torismarini, althææ, vel saltem acribus balanis ad eundem finem comparatis.

Sanguinis detractio penitus interdenda est, cum neque ab humore peccante indicetur, neque toleretur à patientis corporis constitutione. Potius purgantia per vices, & per epicrasin, locum habebunt, quæque phlegmagoga, & hydragoga dicuntur; ut præsertim, pillulæ de ammoniaco Quercetani, de Mastiche compositæ, aloephanginæ, cochix, electarium Alexandrinum, caryocostinum, aliudve simile. Post hæc, decepta dissolventia, ac sudore leniter provocantia, atque etiam, si opus sit, sudatoria naturalia Puceolana, aut Pythecusana.

Supra partem affectam adhiberi poterunt discutientia, attenuantia, ac dissolventia, ut præ cæteris est Emplastrum de racamahaca compositum, fodicationum Paracelsi, & ex galbano crocarum. Efficax non raro compertum est, quod sequitur: *Ex sulphure crudo, cineribus vitis, & sale gemmæ ad partes æquales, cum farina fabarum, terebinthina, & cera ad sufficientiam, adjecto oleo nucum ad proportionem.* Prodest quoque hoc Cataplasma, ex radicibus althææ, bryonia, & ebni singular.

unc. ii. foliis salvia, ruta, & sabine, cuiusque ad me: j. Decoquantur in vino diluto cum modico lixivii, addendo sub finem acetiparum. Facta demum forti expositione addentur farina fabarum unc. ii. cineris communis unc. semis, salis communis drac. vii. fermenti panificii unc. i. olei chamemel. unc. iii. adipis ursi, vel vulpis unc. ii. & secundum Artem f. Cataplasma.

Quod si Oedema ad suppurationem tendere videatur, tunc applicentur ea, quæ illam adjuvent, ut est Amplastrum ex radicibus althææ, liliozum, capis coctis, limacibus, fermento, seminibus lini, & axungia, cum stercore columbino. Ad idem facit unguentum althææ compositum, Filii Zachariæ, oxycroceum, ex quatuor gummatibus, & de mucilagibus. Maturatum ferro candenti aperiatur, deinde mundificato ulcere adhibeatur unguentum Apostolorum; vel fiat unguentum ex galbano, ammoniaco, resina terebinthi, pice, & oleo veteri. Proderit etiam Emplastrum fodicationum tertix intentionis Paracelsi, & stypticum Crollii.

Ad Classem Oedematam referuntur Meliceris, Steatoma, & Atheroma, quæ solum differre dicuntur pro diversitate materiei in eisdem contentæ, referentis nempe conditionem mellis, adipis, vel pultis, aliæve rei consimilis tenacis, & consistentis, quæ sanè à varia lymphæ peccantis conditione diversificantur; si nimirum magis, vel minus glutinosa, & tenax fuerit, dulcis, aut insipida, acida, pontica: alba, fusca, aut aliter depravata apparuerit, & quandoque etiam propriis folliculis comprehensa. Quin, si articulorum intercapedines occupaverit, simulque unâ appendices musculorum, cum tendinibus, & ligamentis obfederit, excirabit genera illa Tumorum, quæ vulgò *Spina ventosa* appellantur, & exostoses in ossium capitibus ingenerant, læsis similiter periostis, & glandulis mucilaginosi eorumdem; undè postmodum partes adjacentes sensim quoque contabescunt, & elanguent.

De Scirrho.

Scirrhum appellant Medici Tumorem illum præter naturalem, qui ex humore lento, crasso, tartareo, & melancholico distat.

ditto originem ducit, quique durus, renitens, doloris expertus est.

Licet autem ex humore plerumque melancholico fieri dicatur, nil tamen obstat, quin etiam aliquando fiat ex lenta, crassaque pituita, faciliè concrefcente, & topheacea dicta, qualem gypseam Medici nuncupare solent, ut deducunt ex Galeno 14. *meth. cap. 2. & 3. ad Glauco. cap. 4.* cum maxima sit analogia inter melancholiam terream, & pituitam crassam, & concretam. Atque lenta, & tenax lymphæ, acorem præcipue austerum nata, id totum efficit, cum tunc tartaream conditionem adipiscatur, & tantum non faxeam, si fale aliquo figente, vel à toto, vel ab hypochondriis, confoveatur.

Duas etiam faciunt Scirrhi differentias, & vel exquisitum, & legitimum, vel spurium, & illegitimum illum nuncupant, prout unus, & simplex humor, vel multiplex, & permixtus in ejus generatione concurrerit; quamobrem, & Phlegmonodes, & Erysipelatodes, & Oedematodes dici etiam consuevit, à commitione vel sanguinis, vel bilis, vel pituitæ, sive potius ab humore tartareo, lymphæque crassiori, acidam magis, aut acrem conditionem nata; quemadmodum de aliis dictum est. At verò gravior, periculosiorque fit, qui ab acidone dum figente, & austero, sed etiam pungente, atque erodente, progignitur, quod cum in fermentationem facile adigatur, nedum dolorem excitat, verum etiam erosionem, ac febrem, ut propterea procedente tempore degeneret in Carcinoma, & non raro etiam in Cancrum ulceratum, seu adaperum, ex quo modicus, & ichorosus sanguis extillans, arsenicalis planè, ac stygiæ aquæ naturam sapit; unde Hippocrates œculorum, ac patentium Cancrorum nomina desumpsit, & Medici omnes, post ipsum, ab atra bile progeniti dixerunt impossibilis curationis.

Hinc causæ, & signa patent manifestè. Nam cum Tumor durus, & indolens observatur, in habitu Corporis melancholico, præcessereque causæ, crassos, tartareos, ac melancholicos humores progignere valentes, præsertim verò diuturniora animi pathemata, cum mœstitia, timore, anxietate, vigiliis, haudquaquam de Scirrhi natura ambigendum, Variabit autem in materia humoralis, si durior, aut

mollior; si cum nullo, vel cum aliquo dolore societur; si colorem referat omnino lividum, aut aliquatenus albicantem, vel rubentem. Quod si præterea erosionem ostendat, cum majori dolore, ac febris, in Cancro naturam degenerabit.

Putatur Scirrhus sua natura incurabilis; idèdque vix, ac ne vix quidem, audent Medici, aut Chirurgi, illum attingere, aut quibusvis Medicamentorum generibus contrectare: sed & peior, cum degeneraverit in Cancrum, de quo Hippocrates 6. *aphorif. 38.* scripsit: *Cancros occultos habentes melius est non curare: curati enim citius pereunt.* Solum ergo convenienti victus ratione uti licebit, ut in longius tempus deferatur, sine graviore noxa patientis. Quare Aeris incolatus talis fit, ut malitiam humoris sensum corrigat; sicut cibus, & potus attemperans, atque acorem, & crassitiam humoris emendans. Animi pathemata videntur, præsertim quæ mœstitiam afferunt; atque consuetæ evacuationes Corporis debitum morem servent.

Venæ sectio nullatenus convenit, nisi tamen in feminis, à suppressis, retentisque menstruis originem trahat, in quibus illa promovere utile semper erit: etenim his plerumque accidit, in mammis, aut utero potissimum, Scirrhos pari.

Purgantia non nisi in Cacochymis adhibeantur, quæ etiam blanda, & levia sint, non partes affectas, aut humores magis laesant; unde, cum opus fuerit, pilulæ tartareæ, & de ammoniaco, diarsena, diartarum, aqua soluri va, & syrupus de fumaris majori, aliaque hujus generis solummodò, in usum ducenda erunt.

Topica nullatenus suppurantia, aut maturantia sint, sed tantummodò lenentia, ac dolorem sedantia, si is valde urgeat. Cæterum incisiones, inustiones aut causticorum administrationes omnino periculosæ, & nocuæ.

Interius verò exhiberi poterunt, quæ acorem humorum temperant, & crassitiam diluere valent, ut quæ ex chalybe rite præparato, & correcto, atque ex testaceis, & alkalicis fixis conficiuntur, locum dumtaxat habebunt, vitatis penitus acutis, aromaticis, spirituosiss, & acribus; sicut & acidis, glutinosiss, ac figentibus. Quæ denique Cancro, præsertim ulcerato, conveniunt, petantur à Chirurgis, quorum.

rum opera in his potissimum expostulatur, ferro, aut igne: quamquam nec isti audeant illum contrectare, quin potius appellent; *Noli me tangere*. Et de Tumoribus hæc satis sunt. Reliqua in prædicto c. 95. à Galeno recensita, facile ex nuper dictis elucescunt, proinde transeamus ad alia.

CAPUT XIII.

XCVI. in Galeno.

De Morbo secundum Numerum.

TEXTUS.

(T. 75.) **S**ed quoniam de his satis diximus, transire jam tempus ad ea, in quibus numerus non est secundum naturam. Cum vero duplex sit eorum differentia, quibus quidem aliqua particula deficit, his intentio est alteram efficere subministrando Nature eo, quo diximus paulo ante, modo. At quibus superabundat, hæc refecare oportet, aut scalpello, aut igne, aut medicamine, quod urendi vim habeat. Hæc igitur omnia ferè sanare possibile est. At non aequè omnia generari possunt, ut in libro de semine diximus. Quædam verò sunt, quæ eis generari non possunt, licet tamen pro ipsis alterum efficere, quemadmodum in osse ex toto sublato, alteram substantiam in ejus sede reponere à carne, atque osse differentem. Est enim, que in ejus gignitur loco, quædam veluti caro, calosa, vel callus carnosus, & processu temporis magis, ac magis ad calli duritiem transfertur, cum ab initio carnis potius imiteretur naturam. Quæcumque verò parte sublata, cum neque eandem secundum speciem, substantiam, neque similem efficere possumus, tertia nobis intentio, quædam decorem invenire, quemadmodum in mutilationibus.

PARAPHRASIS.

Præter ægritudines ad malam formationem pertinentes, sunt & aliæ, quæ in numero, sive quantitate discreta partium, Corporis constitutionem integram componentium, consistunt; atque de his nunc breviter etiam Galenus agit. Hæ autem vel in defectu, vel in excessu esse possunt. Defi-

ciunt in numero partes, ut cum Dens, Nasus, Digiti, Manus, vel à nativitate defuere, vel aliqua de causa externa, aut etiam interna, avulsæ, aut rescissæ sunt. Excedunt verò si ex mala formatione plures quam deceat, sint ingenitæ. Et summam edocet, excedentes in numero, esse aufereandas, vel sectione per ferrum, vel opere causticorum medicamentorum. Deficientes verò aut restauratione similis, aut adjunctione æquipollentis, ut dictum in resectione carni, ossium, ligamentorum, &c. In mutilationibus autem membrorum, adjicere licebit solum, quod deformitatem minuat, vel auferat, atque ad eam decorem, quoad fieri possit, cæteris partibus, totique Corpori inducat. Qua ratione novimus quosdam ex mutilatis, brachio, tibia, aut pede, tam affabrè per Artem sibi ligneas illa partes accommodasse, ut etiam opera quæcumque usualia peragerent, adeoque & manibus apprehenderent; & incederent, aut starent pedibus, sine manifesta, & conspicua deformitate. At avulsos, vel decisos dentes, mirum sanè, quàm dexterè Moderni quidam Artifices Dentarii, nedum paucos dumtaxat dentes, sed & totam illorum seriem, ordinem, structuramque perbellè restituerint, ut ne vix quidem eorundem defectum quispiam internosceret. Cætera petantur ex superius dictis.

CAPUT XIV.

XCVII. in Galeno.

De Morbo Secundum Magnitudinem.

TEXTUS.

(T. 76.) **C**ommunicat autem hoc genus totum cum eo, quod ad Magnitudinem pertinet, nam quodcumque ex eo est secundum naturam, illi propinquum existit. Id verò tantum separatum est, ac separatum, quod inter ea, quæ sunt è genere præter naturam, connumeretur. In quo quidem prima intentio est ablatio. Si verò hæc impossibilis existat, secunda est transpositio, quemadmodum in suffusionibus. Quæcumque verò

non integris partibus, sed partium tantummodo particulis deficiunt, aut excedunt Natura modum, resectio quidem, vel generatio in his, qua deficiunt; ablatio verò, & abolitio in his, qua superabundant. Quare neque in ipsis altera est intentio, neque medicamentum forma genere diversa.

inveniri possint, in lib. de Arte curandi explanavimus.

P A R A P H R A S I S.

P A R A P H R A S I S.

PRO curatione Morborum in Magnitudine, duo etiam remedium genera proponit: unum quidem in Ablatione ejus quod excedit, aut in Restitutione ejus, quod deficit, quemadmodum supra dictum est: Alterum verò in transpositione, ut in suffusionibus oculorum, in quibus humor ante pupillam oculi concretus, atque ad instar Telæ, & Panni densatus à peritis Medicis Oculariis deponitur, ita ut pupilla libera remaneat absque ulla opacitate. Id ipsum agendum in Transpositione lapidis hærentis in vesica, qui etiam per Ablationem, aut per Attritionem in fragmenta, ut facilius extrahatur, auferri debet, sicut pariter in Polypo Narium, Cerumine Aurium, aliisque similibus: Quamvis hæc alius generis esse videantur; de qua re parùm interest hic movere questionem, veluti ad propositum nostrum nihilam penitus conferentem.

NON hic de vitiis, quæ nonnumquam à Nativitate acciderunt, in situ partium malo, ut cum Oculi in fronte, Brachia in femoribus, Pedes non antrorsum, sed retrorsum vergunt, aut alter partes aliæ Corporis sunt vitio Formationis progenitæ, agendum: Nam hæc ad Monstruositatem potius pertinent, quam ad Morbos; sed solum de vitiato situ in partibus luxati relicto, vel in Intestino in Scrotum prolabente, aut etiam in Inguinibus prolapsio, quemadmodum Galenus in textu meminit, exempla Morborum in situ afferens. Quare luxationes hic propriè intelligendæ erunt, cum os ab osse ad eò dimovetur, ut debitum situm non servet, ac proinde præter dolorem, impedimento est motui ipsius Articuli, & musculorum; eidem adjacentium, læditurque pariter figura, & convenienti, ac naturalis habitudo illius membri. Indicatio autem curativa in his erit remittere, ac reducere membrum luxatum in suum pristinum, & naturalem situm; illudque reductum in longius tempus detinere, ac conservare, quousque fuerit exactè colligatum, perfectèque connitum; & conjunctum, cum reliquis ossibus Articuli. Tunc autem exactè repositum illud judicabitur, cum dolor desierit, atque in motibus hùc, illucque nullus tristis sensus percipietur; itemque tumor, inflammatio, rubor, aliæque symptomata, quæ priùs ex luxatione acciderant, penitus recesserint. Quo sane in opere peragendo summa Chirurgi peritia, ex Anatomie, & articulationis ossium notitia, ex postulat, quæ tamen plerumque deficit, potissimum apud Nostrates; qui partem hanc chirurgicam, in reponendis ossibus luxatis, penitus neglexerunt illamque ad Rusticos, & Plebejos, maxima ipsorum ignominia, delatam, nullatenus revocare satagunt.

In Intestini præterea delapsu, sive in Scrotum, sive in Inguina, eadem opera Chirurgorum exquiratur, qui primum lenientibus, ac laxantibus oleis, vel unguentis, intestinum in suam sedem reponere, & collocare debent; mox cerotis, emplastris, liga-

C A P U T X V.

XCVIII. in Galeno.

De Morbo secundum Situm.

T E X T U S.

(T. 77.) **S**Ed jam veniendum est ad reliquum salubrium Casusum genus, quod ea Corpore emendat, que in situ sunt vitiosa: veluti Luxationes, & intestinum in Scroto. Fit autem hoc ex violenta tensione, atque impulsu: hoc verò ex dilatato, ac rupto continente. Quare, & duplex sanandi modus, alter quidem ad oppositam partem ei, ad quam facta est permutatio, intendendo, atque impellendo. Alter verò id, quod continet firmitus, solidiusque reddendo. Quibus verò viis, ac rationibus singula

ligaturis, aliisque similibus, detinere; & si fieri possit, etiam Peritonæum relaxatum, aut dissolutum conglutinare, & confirmare conentur, evitando causas omnes, quæ violenti concussione deinceps impellere, dilatare, aut relaxare possint. Porro hæc sicut facilius in Puellis salubriter peragi solent; ita in adultioribus parum, vel nihil proficiunt.

CAPUT XVI.

XCIX. in Galeno.

De Causis Præservationis.

TEXTUS.

(T.78.) **C**onsequens est, ut ea omnia exequamur, quæcumque in superiori sermone dicere distulimus. Vocantur autem eadem Præservativa. Est autem horum triplex secundum genus differentia. Prima quidem Hominis, qui integra fruatur sanitate: Secunda verò ejus, qui non integrè valet. Tertia ejus, qui ægrotat. Primum igitur genus ad salubrem attinet Artem, atque in duas, ut antea diximus, dividitur Partes: Secundum verò ad præservativam spectat. Tertium ad curativam. (T.79.) Hoc autem univèrsum genus circa humores præcipuè negotiatur, quos neque lentos esse oportet, neque crassos neque aquosos, neque plurimos, neque vehementer calidos, ac frigidos, neque mordaces, neque putredini obnoxios, neque venenosos. Nam ubi acuti fuerint, generant morbos. Augentur verò nonnumquam eadem ex causa, qua ab initio generavit. Illud autem plerumque accidit, ut sua alteratione resciant eos, qui sunt in Corpore humores. (T.80.) Intentio verò, & horum sanatio duplex existit, alteratio, & evacuatio. Alterantur igitur, vel ab ipso Corpore concessi, vel ab aliquibus aliis facultatibus, que vim medicamentosam habent. E quorum numero etiam sunt ea, que exitialium ferarum venenis adversantur, ac præter seæ pharmaca, que deleteria, hoc est venena, appellantur, mutant. (T.81.) Evacuantur autem sanis calidis medicaminibus, & purgationibus, & clysteribus, & sudoribus, & vo-

mitibus. Hæc igitur sunt communes evacuationes. Proprie autem ex locis, in quibus coacervantur, assumuntur, ut in libris de salubribus ostendimus, tertio præsertim, ac quarto, in quibus de lassitudinibus egimus, ac reliquis dispositionibus, qua lassitudinis natura proxima sunt. Promptius enim evacuantur per ventrem quidem, quæcumque in primis venis continentur superfinitates: qua autem in his, que in hepate sunt, per urinae meatus: atque in toto corpore per sudorem, sicuti qua in capite, vel per palatium, vel per nares, vel per utrumque: qua in sunt in spatiis thoracis laxioribus, per guttur simul cum tussi, que in renibus sunt, vel vesica per urinam. At attrahendi ex omni loco ad oppositas partes communis indicatio est ad quam maximè distantia: derivandi verò in vicina. (T.82.) Quæcumque verò hujuscemodi curant dispositionem, causas salubres appellamus: sicuti insalubres eas, que adangunt, & inermas. que neque absunt, neque juvant. Possent verò quispiam neque omnino causas appellare, quem admodum major pars sophistarum, qui rerum quidem differentiam invenire contemnum, plurimum verò temporis in nominibus conterunt, contra quos in aliis uberius differuimus. At pars quidem Artis Præservativa talis est.

PARAPHRASIS.

Quandoquidem Univerfa Medicina, tota quanta est, versatur circa Corpus, vel conservandum, vel curandum, vel præservandum, juxta triplicem illius statum Salubrem scilicet, Insalubrem, & Neutrum: Postquam hæcenus Galenus de prioribus duobus sufficienter egisset, supererat de præservandis Corporibus generaliora quædam præcepta recensere, quæ tam præsentis Capite, quam sequenti, prosequitur, ad totius hujus Operis complementum, utque præservativam Medicinæ partem ex integro complectatur, triplicem præservandorum differentiam exponit, atque unicuique, quæ convenientia remedia, breviter commemorat.

Prima quidem ponitur Hominis, qui integra sanitate fruatur, ne in ægritudinem cadat: Secunda ejus, qui non integrè valet, sed ne in pejus ruat, atque in pejorem ægritudinem labatur, præservari debet,

debet, & quod fieri potest in meliorem statum revocari, ut in statu Neutro: Terra demum ejus, qui ægrotat, ne tandem desinat in interitum, sed a morbo revalescens, in pristinum sanitatis statum reducat. Quamobrem subdit, Primam, pertinere ad partem Medicinæ salubrem, idest Conservativam, quæ propterea ope conservationis Corpus ab Insalubritate tueatur: Secundam penitus, ac omnimodè spectare ait ad Præservativam; Tertiam denique ad Curativam. At verò, quoniam quidquid boni, vel mali Corporibus accidit, ab humoribus, & potissimum à sanguine, bene, vel malè se habente, provenit, proinde inquit, Intentionem primam in cunctis esse, erga ejuscemodi humores, vel corrigendos, vel repurgandos: cumque multifariam isti, si à sua naturali crasi desciverint, peccare possint, in copia nimirum, si exceaserint; in vitio verò, si leniti, & crassi, vel tenues, & nimirum fluxiles, atque aquosi, si plus justo frigidi, vel calidi: si acres, mordacesque evaserint; si in putredinem, aut corruptionem abierint, aut aliter, aliterque affecti fuerint, adhuc in veneni naturam commutati; propterea ad ejuscemodi defectus corrigendos, ac tollendos, præcipuè indicationes dirigendæ erunt; quin & insuper, unde istiusmodi vitia processerint, sedulo inquirendum, ut sive correctione solum, sive etiam evacuatione promotâ, deleantur: Redigit autem omnem sanationis, & præservationis viam ad duas principales, unam, quæ alteratione, alteram, quæ evacuatione perficitur. Si namque humores non multum à naturali statu recesserint, sintque facilè emendabiles, sola alteratione, correctioneque in pristinum statum salutarem reducuntur. At verò si in alienam, atque Naturæ penitus inimicam, conditionem degeneraverint, erunt prorsus eliminandi, & perfecta, exactaque evacuatione, extra Corpus educendi. Id ipsum agendum quoque erit in exitialium ferarum venenis, atque in iis, quæ pharmaca deleteria nuncupantur, aut etiam venena propriè dicuntur, utpotè quæ ex diametro humoribus, & partibus solidis adversantur, atque idè insidiantur vitæ, & fomitis vitalis filum præcident. Quæ autem evacuationum genera, ad id exequendum ahibere oporteat, ad duas etiam

classes revocat: & quidem alias communes, & generales appellat, ut quæ per cathartica, clysteres, vomitoria, sudorifica peraguntur, alias particulares nuncupat, & uniuscujusque partis proprias, quales speciatim sunt per nares, aures, os, de quibus alibi a se actum dicit. Verum tamen propriis semper, atque expeditius, quæ superfluitates in primis ductibus coacervantur, per ventrem, & secedum educuntur: quæ in Hepate sunt, per vias urinæ (ea tamen distinctione adhibita, de qua supra ex eodem meminimus, num in parte, ejus gibba, vel concava), quæ per totum Corpus sunt, diffusæ, sudoribus: quæ in capite, per palatum, per nares, vel per utrumque sputo, mucò, fursure, quæ autem collectæ sunt in spatiis peccatis laxioribus, per guttur, simul cum tussi, quæ in Renibus, vel vesica, per urinam. Sed & servandam quoque esse, subdit, Revulsionem, & Derivationem, aut ad distantes partes, aut ad vicinas. De quibus omnibus cum abundè satis superius dictum sit, non est ut hic inutiliter repetentes in longius sermonem istum distrahamus. Solum super addere convenit, hæc omnia appellari à Galeno causas Salubres, sive conservantes, sive efficientes sanitatem, si malas ejuscemodi humorum, aut partium dispositiones, adimant: Insalubres verò, si inferant, foveant, vel adaugeant: Neutras denique, si neque proficiant, neque officiant, vel etiam, si modo juvent, modo noceant, pro ratione, quamquam & has, nec omninò causas posset quispiam appellare, quemadmodum major pars topiistarum, qui rerum differentias invenire contemnunt, postremo loco concludit. (a)

C A

(a) V. etiam Gal. lib. de Confit. Art. Med. cap. 19.

CAPUT XVII.

C. & ultima in Galeno.

De Parte Artis, qua Convalescentes reficit, & Senibus congruit.

TEXTUS.

(T. 83.) **Q**ue autem reficit, atque instaurat, in Convalescentibus, & Senibus locum habet. Quæ vero sit horum dispositio, & à quibus præcipuè causis ad naturalem reducitur habitum in libris, in quibus de medendi Arte tractavimus, abundè explicavimus; sed nunc per capita dicitur. (T. 84.) Dispositio igitur talis est. Probus quidem, sed exiguus est sanguis, atque una cum ipso spiritus animalis, atque vitalis: ipse vero particule solide sicciore, & idcirco earum vires sunt imbecilliores, atque earundem ratione corpus univèrsum, frigidius. (T. 85.) Cause verò salubres, quæ hanc emendant dispositionem, ut una comprehendam capite, sunt quæcumque presentantur, atque securum exhibent alimentum: secum dum partem autem, in motibus moderatis, & cibis, potibusque, ac somnis consistunt. (T. 86.) Sunt verò motus materia, vehicula, ambulationes, frictions, & balnea; & ubi non parum se ex his profecisse senserint, paulatim se ad consuetà opera transferant; Cibos autem assumunt in principia quidem humidos, & concoqui faciles, neque frigidos: ac cum progressi fuerint, eos etiam, qui plurimum præstant alimentum. Potus vero opportunus est, vinum quidem ætatem habens mediocrem, in substantia autem purum, atque perlucidum, quod scilicet vel subflavum, vel album existat, atque suaviter olens: gustui verò neque aqueum omninò, neque cum aliqua insigni qualitate, aut dulcedine, aut adstrictione, aut acritudine, aut amaritudine sentiat, (T. 87.) Ut autem proxime diximus, de hisce omnibus in libris de Arte curandi conscriptis, plenius differuimus. Nunc enim neque omnia particulatim recensere est nostri propositi institutum, sed solum capitum mentionem facere intendimus eorum, quæ in aliis voluminibus latius explicavimus. Quorum omnium si prius, & numerum, & qualitatem exposuero, finem Libro imponam. Diximus itaq; prius.

quòd alter est Liber, in qua de constitutione Artis Medicina differuimus. Antecedunt autem eum alii duo de Constitutione Artium: sed hi quidem una cum hoc, cui nunc extremam manum adiecimus, seorsum sunt ab aliis libris, in quibus plenior doctrina explicatur. Illi vero talem inter se ordinem habent. De Elementis quidem secundùm Hippocratem liber unus, &c.

S I N O P S I S.

Generalliora dumtaxat Capita Analapices hic tantummodo rememorare velle fatetur Galenus, cum de iisdem specialius alibi se egisse testetur; præsertim verò in libris de *Methodo Medendi*. Quæ propterea convalescentibus, & Senibus contingant, solummodò referens, malam in illis dispositionem exoriri docet ex sanguinis potissimum mutatione partibus inducta. Equidem licet plerumque sanguis in his probus sit, est tamen exiguus, debilis, effectus, spiritibus neutiquam abundans, aut prævalens, adeoque tum in organis vitalibus, tum in animalibus deficiens: quare & vires imbecilliores in ipsis observantur, & operationes omnes elanguent. Hinc Corpus totum frigidum tactu percipitur, & in cunctis partibus siccius apparet: id quod qua ratione senibus præsertim accidat, latè à Nobis superius monstratum, ob mutatam sanguinis diathesim.

Quæ ergò causæ possint illatam hanc Corpori dispositionem emendare, aut etiam in meliorem reducere, præcipuè referuntur, quæcumque scilicet rectum usum sex rerum nonnaturalium comprehendunt: speciatim verò, quæ alimenti rationem habent, eamque moderatam. Sed & desumendas quoque illas esse, subdit, à motibus, & exercitiis convenienter adhibitis; itemque somno; vigilia, aeris inçplatu, cæterisque. Quamobrem cibi faciliis sunt digestionis, non frigidi, seu frigorifici dicti, nec crudi, crassi, viscosi: Senilis enim ætas ab his non leviter offenditur; & convalescentia Corpora, præ languore; ex præcedenti ægritudine contracto, ab eisdem pariter læduntur; & præsertim si ventriculus adhuc langueat. Potus sit quoque moderatus, & opportunus, quique vini usum per antecedentes ætates contraxerunt, ad senium perducere, mediocritatem servent, quin.

quin, & vino veteri solùm, penitusque depurato, atque omni sæculenta, & sulphurea parte exuto, utantur; eoque vel subflavo, vel ambo, suaviter olente, gustui grato, & facillè digeribili, quemadmodum idem Galenus *lib. 5. de san. tuend. c. 5.* pluribus insinuat. Neque solùm peculiaris ratio habenda est ciborum, & potuum, sed & Aeris quoque, atque exercitationum, & evacuationum consuetarum cujusque statui Naturæ convenientium, & eorum præsertim excrementorum, quæ assiduo progignuntur, de quibus peculiari Capite idem Galenus agit *1. de tuend. valend. c. 14.* Et quoniam quæ per poros cutis insensibiliter perpetim transpirant, majorem illorum partem implent, observatione Sanctorii, iis propterea specialitè incumbendum, potissimum ope, & beneficio frictionum, quas ex mente Hippocratis Galenus ipse pluribus Capitibus *2. libro de tuend. valet. examinauit*, & ad sanitatem conservandam in maximopere commendavit; quippè quæ poros cutis amplificando, ac humores in glandulis subcutaneis contentos extrican-

do, dissolvendoque, plurimum conferunt ad sanguinis repurgationem, adeoque ad sustentationem vitæ, præsertim in senibus, quibus manifestior, ac laboriosior exercitatio præscribi nequit. Quamobrem idem Galenus *lib. 5. c. 13. ejusdem Operis*, afferens illud Hippocratis. *Senum nemo quietem ex toto postulat, sed nec exercitium vehemens*, subdit: *Cen enim ventulo quodam excitari. accendique calor eorum desiderat, vehementiore autem motu deiciatur.* (a) Verum de his omnibus, peculiari Opusculo, de Recto usu lex rerum non naturalium, latius mox agemus, ubi etiam cujuscunque status Corporis habitudinem, & qua methodo tractari debeat, in usum practicum reducemus. Quocirca finem his imponamus. Cætera, quæ in calce hujus Capitis Galenus memorat de Libris à se conscriptis, quorum notitiam opus hoc prætere debere ait, eoque propterea singulatim enumerat, cum unicuique vestrum ex ipsius Galeni textu patere possint, nec peculiarem explicationem exigant, consultò prætermittimus. Atque ita esto.

F I N I S.

A. M. D. G.

D E.

(a) Totus quintus Liber de San. tuenda in gratiam Senum conservandorum scriptus est, quem vide, Sicut etiam de Const. Artis Med. cap. 20.

RECTO USU

SEX RERUM NONNATURALIUM.

P R A E F A T I O.



SI quæ unquam alia, ad Rem Medicam, ritè, rectèque faciendam, utilis, ac necessaria est pertractatio, planè quæ de sex Rebus Nonnaturalibus dictis, in stitui solet, longe, latèque cæteris omnibus præcellit, & utilior simul est, ac præstantior: quippe quæ ad Corporis humani sanitatem conservandam, aut præservandam, morboisque abigendos, maximopere confert, immò omninò necessaria est. Cùm enim Res Nonnaturales, causæ sint necessariò alterantes, utque loquitur Fernelius, circumtensa nobis teneant retia, à quibus evadere non est datum, quinimò iidem perpetim indigemus; propterea sit, ut industriam omnem, omnemque curam adhibere necessum sit, ut pro temporis opportunitate ipsis convenienter utamur. Quamobrem jure optimo Galenus 3. *Artis Medice*, & alibi, inter reliquas causas omnes, Corpus humanum sive ad bonum, sive ad malum alterare valentes, illas prætulerit, atque in re Medica specialius considerandas esse monuerit; unde plerisque consultum, iis tantummodò opportunè, congruenterque administratis, humanæ salutari, atque incolumitati, satis, superque prospici posse. De his ergò propositum Nobis est, breviter, ac dilucidè, peculiari hoc Opusculo, in usum Nominum salutarem, utiliora referre, atque examinare, ut unusquisque suæ possit, (sine aliorum auxilio) propriæque valetudini consulere.

Quænam autem istæ sint, non est quòd multum elaboremus: Constat enim apud omnes, Nonnaturales causas esse, quæ indifferentes simul sunt ad juvandum, & ad nocendum, & quarum usus, ad vitam conservandam, omninò necessarius sit. Hæ

autem communi voto recensentur, Aer, Cibus, & Potus: Motus, & Quies, Somnus, & Vigilia, & Inanitiò, ac Repletio: & denique Animi passiones; ad differentiam Causarum Naturalium, & Præternaturalium, quarum illæ perpetuò aptæ natæ sunt juvare; hæ verò penitus, penitusque nocere.

Sed & istæ solùm inevitabiles simul sunt ad contradistinctionem earum: quæ continentes, ac fortuitæ appellantur, ad eòque prudenti hominum consilio, evitabiles fieri possunt; uti sunt Ictus, Casus, Bestiarum Occursus, idque genus alia: At verò cuique patet, vitam absque Respiratione, ad eòque sine Aere diutius servari non posse: atque ad instaurandas partes Corporis, quæ jugiter consumuntur, necessaria esse esculenta, & potulenta; ad quæ exquirenda, exolvendaque, Motu Corpus egere; ob absumptum verò ex motu sanguinem, viresque labefactatas, opus esse Quietis, sicut pariter Somno, & Vigilia ad easdem instaurandas, & ad naturales simul, & animales operationes alternatim peragendas, itemque alibiles ex assumptis tribus partes, Corporis partibus ad nutritionem suggeri, inutiles verò, & excrementosas repurgari oportere; proindeque Repletionem, & ex adverso Inanitionem necessarias esse: ac postremò, quia mala, vel bona assiduò nobis occurrunt, quæ Animum alterant, ac perturbant, totumque corpus exagitant, & variis, variisque pathematibus, ex varia, diversaque illorum apprehensione, obnoxios reddant, illis propterea perpetuò affici, atque alterari contingit.

Hæc ergo rectum, convenientemque usum in posterum explicaturi, quæcumque ad praxim Medicam magis facere videbuntur, sigillatim referemus, & exa-

& examinabitis; exordium capientes ab Aere, omissis interea iis, quæ ad Physiologicam partem pertinent, utpote quæ à Physicis sunt accuratissimè pertractata.

De Natura, differentia, & usu Aeris,

Quamvis nonnulla de Aeris Natura superius memoraverimus, non tamen abs re factum puto, si aliqua alia in clariorẽ illius notitiam hic denuò referamus, & ibidem prætermissa adjiciamus.

Et quidem primò, à veritate nimium aberrant, qui Aeris Naturam à primis putatis qualitatibus desumunt; nam præterquam quod in his nec ipsimet conveniunt, cum Stoici illum sua natura frigidum humidum constituant, quibus assentiri videtur Galenus, (a) subscribitque Cardanus: Et Aristoteles 2. de Gener. & Corrupt. c. 3. humidum in prædominio, & calidum in subdominio fateatur: & alii æquè calidum ac humidum: Vallesius verò 1. contr. 3. temperatum; & Averroes (b) aqua humidiorẽ; ac demum alii ad explendam latitudinem binarum qualitarum, illum in gradu octavo humidum, calidum in septimo, & frigidum in primo faciant; quis tamen est qui non videat posse Aerem omnes suscipere qualitates, cunctisque alterationibus obnoxium fieri, atque adeò non ab his ejus naturam esse desumendam: si namque qualitates istæ essent illi propriæ, insitæ, ac naturales, ab eodem profectò umquam separari nequirent, & per assiduam earundem mutationem, illum in perpetuo statu violento detinerent, cum nusquam sua propria, naturalique temperie frueretur, & nusquam sub eodem statu unius, ejusdemque qualitatibus diutino tempore permaneret ab una in aliam, perlevi momento, transilire coactus. Sed & ea ratione, cunctas eidem appingere, juxta doctrinam Aristotelis, æquè bene liceret; quandoquidem ex superius dictis, quælibet ex pu-

tatis his primis qualitatibus eidem attribui potest: quin & incorrupta substantia, fervens adhuc in æstu, & ægens in hyeme, succus in Borrea, & summè humescens in Austro, æqualiter conservatur.

Cùm itaque cunctis ejusemodi mutationibus obnoxius sit Aer, & omnes propemodum qualitates promptè, & amicebilitè amplectatur, nullum exinde perpetuus in sui substantia corruptionem, ac æquè bene cum ipsis omnibus consistat; nihilum substantialiter immutatus; profectò dicendum à prædictis qualitatibus naturalem suam constitutionem non emendicaret. At verò quod proprium, atque inseparabile assiduò in Aere experimur, idest, ut Corpora quæcumque ambiat, suæ fluiditate, tenuitateque cuncta pervadat, ac subeat, & quaquaversum, sive impulsus, sive distractus, sive compressus, & sive aliter, aliterve alteratus, aut commotus, diffundatur, atque ex vi elastica resiliat, tumeat, & atollatur. Quare in hac fluiditate, permeabilitateque ab insito, ingenitoque elatere, substantialis, naturalisque illius constitutio reponenda videtur. Id autem si fortassis amittat, statim in sua substantia permuratur. Duplíciter verò hoc illi accidit, vel cùm immodicè crassescit, aut constipatur, ut in fodinis Mesallorum, in subterraneis cryptis, cellis vinariis, aliisque similibus; vel cùm plus justo distractitur, attenuatur, & rarefcit, ut in altissimorum Montium fastigiis, & in Machina Pneumatica Boylea, quemadmodum alibi à Nobis est demonstratum. Fluiditas autem hæc adeo est cum elatere conjuncta, ut tora videatur ab illo penitus procecere, qui sicuti convenienter per illum interspersus, naturalem Aeris statum conservat, ita ex adverso constipatus, aut distractus ejus naturam conturbat, & permutat. Hinc si Aer tantam aliquando patiatur constipationem, concretionemque, ut suo elatere privetur, fit, ut crassescat, ut aqua sibi analogæ: & si rarefactionem, distractionemque omnimodam subeat, assimilatur Ætheri sibi attiguo: ad Naturam enim utriusque accedit; & medius, qui inter utrumque Aer est, Respirationi & animalium, præsertim terrestrium, vitæ tuitioni, utilis, ac necessarius pro-

(a) Gal. 2. de Simpl. med. fac. 2. 8. de usu partium 3. 1. quod An. mores, & c. c. 4. Cardan. 2. de Elem. c. 4.

(b) Collect. 2. c. ap. 2.

pterea sit: quare qui ob summam coarctationem, aut exsolutionem, elatere destitutus, aut eodem ne vel minimum recen-
turus, aut etiam pravus halitibus, aliunde suggestis, coinquinatus, & pessis est effectus, ad Respirationis usum ineptus evadit.

Et quidem innumera serè sunt, quæ Aeri insensa, naturalem ejus constitutionem permutare possunt: unde, fluiditate vitiosa, mala plurima Corporibus contingunt. Præ primis autem, halitus; ac vapores ex Terra, & Aqua erumpentes, Aera diversimodè conspurcantes, nedum elaterem inficiunt, distrahunt, aut contrahunt, sed etiam Sanguini, & Cordi, nocumento sunt, ut evenit ex fodinis, Terræ hiatribus, voraginibus, Aquis stagnantibus, lacunis, cadaveribus insepultis, morphitibus. A Ventis quoque, Cometis, procellosis Imbribus, aliisque meteorologicis impressionibus Nive, Grandine, Pluvia, Pruina, Caligine, Aer non leviter inficitur, & inquinatur. Ex accessu pariter, & recessu Solis à nostro vertice, à quibus Temporum vicissitudines, nedum algores, & æstus, verum etiam aëræ, ex causis aliis nobis ignotis, alterationes, immutant, turbantque Aerem, quem plus solito, exinde comprimunt, aut distrahunt contingit; itemque ex Eclipsibus, ortibus, & occasibus stellarum, solstitiis, æquinoctiis, aliisque, ut testatur Hippocrates in libris de Aere, Aquis, & locis 1. & 3. Epidemiorum. Incrementis etiam, & decrecentis Lunæ phases plurimam pariter immutant, alterantque Aerem, sicut etiam ejusdem depressiones, elationesque in suis Perigæis, & Apogæis, in quibus illum densari, aut expandi pariformiter experimur, quemadmodum ex Barometris, & Hygrometris instrumentis palàm fit.

Quod ad Aëris differentias pertinet, quamvis ille sua natura simplex nullas differentias patiatur, quas Scholastici essentialia appellant; à Medicis tamen consideratus, quatuor accidentales sibi desumptas à Substantia, Situ, Motu, & Qualitatibus illi supervenientibus.

Ratione Substantiæ, alius Aer dicitur crassus, alius tenuis, alius purus, & serenus, alius impurus, & nebulosus. Ratione Situs, vel Aer est montanus, vel

maritimus, vel campestris, & vel apertus, aut valle conclusus. Ratione Motus dicitur Aer mobilis, instabilis, & intransquillus: vel contra stabilis, tranquillus, & immobilis. Postremò, quod ad Qualitates, alius est lucidus, luminosus, & apertus, alius obscurus, caliginosus, & opacus: alius frigidus, alius calidus, alius humidus, alius siccus. Sed & siccus præterea dici potest, vel negativè, ob inopiam imbrum, & ventorum australium; vel positivè, propter caloris excessum, ut tempore vigentis Caniculæ, cum à nimio Solis æstu; Aer summè exareat, & extenuatur; vel denique propter misturam halituum, è mineris erumpentium, quarum vis sit humidos vapores absorbere, aut deprimere, vel etiam à statu ventorum borealium, nebulas, & vapores fugantium, aut figentium, & depellentium ad ima; ut in diurnis serenitatibus.

Sed & præter has, possunt quoque aliz similes, Artis industria comparari, uni tantum loco, vel domui aptabiles; puta cum ex Aquis odoriferis, aut Aromatibus, peculiari quadam vi, facultateque imbuitur Aer, ut in affectibus Capitis, vel Pectoris, in hysteris affectionibus, doloribus articulariis, aliisque bene, vel malè olens, ac diversimodè vaporosus efficitur, his, aut illis halitibus affectus, qui valeant roborare, aut rarefacere, diaphoresim, aut sputum movere; idque genus alia. Id quod in Natura quoque, peculiari quorundam locorum habitudine comperimus, ubi scilicet vel à Thermis, & fossilium, ac mineralium fodinis, præsertim Sulphuris, Vitrioli, Mercurii, Aëris; vel à calura plantarum odoriferarum, quo præsertim tempore florent, ut Roris marini; Croci, Jalsomini, Rosarum, Auranciorum, Citriorum; vel contra à malè olentibus Papavere, Cicuta, Nappello, umbrisque noxiis arborum, ex quibus non semel comperitur, gravi somno soporati, aut aliter infici, diutius ibidem immorantes.

De usu Aëris postremò, magna est inter Doctores controversia. Attamen major illorum pars existimat Respirationi intersivere, cum Respiratio describitur, Aëris per Os, & Nares attractio, atque impossibile videatur, viventem non respirare, &

respi

respirantem non vivere. Verum tamen eo-
que in hoc inter illos conuenit, cui usum Re-
spiratio ista, & Aeris attractio sit. Aristo-
teles, & Galenus ad Cordis æstum, &
sanguinis fervorem attemperandum; Car-
tesius ad sanguinem nimio motu attenua-
tum, aliquantisper figendum, cui videtur
etiam inhærere Deleboe Silvius *Disputa-
tionum Medicarum* 7. Gassendus ad repur-
gandas transeuntis per pulmonem sangui-
nis impuritates. Recentiore verò Anato-
mici ad promovendum circulantis sangui-
nis tractum, è dextro in sinistrum cordis
ventriculorum, per pulmones, deservire ar-
bitrantur.

Verum hæc (ut in nostra Theoretice la-
tius dictum) non omni ex parte ejus usum
in Animalibus explent, is enim nili assiduo
reseretur, planè tuenda vitæ ineptus
evadit, ut in oculo undique conclavi,
aut dolio, experimur. Quamobrem exi-
stimavit Paracelsus, quidpiam inesse Aeri
vitali elixiri valdè analogum, quod restan-
dandis spiritibus inserviat, & vitæ fomi-
tem tueatur, de qua etiam re alia multa
retulimus *Cap. de Respiratione*. Porro Ae-
ris ope, nedum Respiratio peragitur, ve-
rum etiam Loquela, Olfactus, Auditus,
Visus, qui non nisi intermedio Aere per-
ficiuntur. Sed & perutilis quoque valdè
est, quæ per poros Cutis sit perspiratio ab-
sque Aere impossibilis; quæ & tota ejus-
dem vis, atque efficacia in tepui illa sub-
stantia consistere videtur, quæ per ipsum
diffusa, elastica appellatur, & elateris no-
mine insignitur: qua forte absumpta, di-
stracta, vel compressa, reliquum Aëris inu-
tile prorsus remaneret.

Quenam sit Salubrior Aëris constitutio.

Quæsitum hoc in sanis dumtaxat Cor-
poribus proponitur examinandum:
Nam in ægris, pro Morborum; &
Causarum Morbosarum varietate, varius
Aer est præscribendus. Quare omni ægritu-
dine remota, quæritur hic idemmodò,
quanam Aer salubrior sit existimandus, ad
Hominum vitam, sanitatemque conser-
vandam.

Galenus 3: *Artis Med.* 1. 10. In Corpore

quibus optimè constitutis Temperatum Ae-
rem salubriorem arbitrat. In illis verò
quorum à mediocritate, vel ab optima con-
stitutione aliquis est recessus, tantùm, in-
quit, ab ipsa mediocritate evariare oportet,
quatenus ab ipsa recessus factus fuerit.
Ratio deducitur ex eo, quia vita humana,
ejusque naturalis constitutio, cum benè va-
let, intra limites mediocritatis versatur;
quamobrem Aer illi aptandus, temperatus
quoque, & mediocris esse debet, velut
eidem maximè conformis, & consentaneus.
Si enim præcalidus esset, Corpora
extenuaret, sanguinem funderet, dissolve-
ret, labefactaret, adeoque naturalis robur
infringeret. Hinc Aristoteles *lib. de longitudo-
dine, & brevitate vite*, scripsit, Æthiopes,
aliique torridas regiones habitantes bre-
vissimam vitam vivere, dissipato nimirum
nativo illorum calore, ab exurente ejus el-
latis conditione. Et contra, si frigidior
Aer foret, poros Cutis constipando, benefi-
cia perpirationis impediret, & sanguini per
pulmonem refluxo plurimum obesseret, om-
neque partes spiritales læderet; cum frigi-
dum Pectori officiat. Neque leviora mala
imminerent ex Aere vel humidiori, vel sic-
ciori, cum ex Hippocrate omne nimum
Naturæ strinimicum; quin & ille delaxa-
ret, hic plus justo extenuaret.

Illum autem Temperatum Aërem esse
subdit, in quo nec horret Corpus propter
frigus in temporibus hybernis, nec sudat
propter æstum in æstivis. At hic vix men-
te concipi potest, cum nullibi sit reperibi-
lis. Propterea commendatur aliis æquiva-
lens ab eodem 5. *meth. cap. 12*. qui scilicet,
nec nimum sublimis, & montanus sit,
nec multum depressus, ac humilis, ut in
vallibus; cujusmodi ipse subdit esse Aërem
Stabientem, & Vésuvianum in nostra Cam-
pania, quò etiam suos ægros è Græcia mit-
tere consueverat.

Quoniam ergo temperatus omninò Aer
vix invenitur, neque semper licet medium
inter sublimem, & depressum habere, aut
Stabientem Aërem incolere; conveniet pro-
pterea, ex reliquis omnibus Aërem selige-
re, tanquam salubriorem; qui adsecum
potius, quam ad humidum inclinet, cohæ-
renter Hippocratis documentò 3. *aphorism.*
15. dicentis: *Ex Anni Constitutionibus in
universum siccitates sunt imbris salubrio-
res, & minus morifera.* Siquidem in siccitate

ratibus, superflua humiditates, quibus plurimumque Corpora abundant, & vita humana opprimitur, resolvuntur, & nedum beneficio inspirationis, sed etiam perspirationis, quemadmodum fusè Galenus ostendere prosequitur *in commentario ejusdem Aphorismi*: Atqui experimur quoque Montanos, Maritimos, aliosque siccum Aerem incolentes, diutius, ac salubrius vivere, quam habitantes humidum, & in Vallibus conclusum, aut campestem, vaporibus plus justo refertum; quandoquidem siccitas membra omnia confirmat, sanguinem ab impuritatibus emundat, sensus acuit, corpora agiliora reddit; contra verò humiditas delaxat, emollit, inquinat, hebetatque. Hinc etiam loca humida inhabitantes, facile putrefactiones incurrunt, fluxiones, torpores, cachexias; ut proinde scripserit idem Hippocrates 3. *aphorism. 5.* Australes ventos, uti humefacientes auditum hebetare, caliginem visui offundere, caput gravare, tarditatem, ac languorem inferre.

Nec obstant, quæ à quibusdam objici solent, & primò, quòd ex eodem Hippocrate 3. *aphorism. 9.* in Autumno exitiosi morbi fiant: Verò autem saluberrimum dicatur; cum tamen Autumno siccus sit, & Ver humidum. Nam respondetur cum Galeno, eundem Aphorismum exponente, Autannum non tam ratione siccitatis exitiales morbos inferre, quam obillius summam inæqualitatem; quandoquidem in eodem die modò calor, modò frigus viget; unde idem Hippocrates ibidem *textu 4.* inquit: cum eadem die modò calor; modò frigus perseverat, autumnales morbos expectare oportet. Alias quoque causas affert idem Galenus eodem loco, quas & Nos latius in nostris commentariis super Aphorismos, sumus profecuti.

Nec obstat 2. quòd Senectus idcirco inter ætates pessima sit, quia sicca: optima verò Pueritia, quia humida. Nam Respondetur siccitatem in senibus nocuam fieri, quia interna, & immoderata; quæque juncta est calori nativo jam languescenti. At verò siccitas in Aere desideratur, quia externa, qua scilicet humida, & copiosiora excrementa absumi, extenuari, & digeri possint: Constat liquidum evidenter longævius, & salubrius vivere siccos senes, quam humidus, & excrementosus, quam

obrem si his humida ista excrementa ab Aere sicco absumantur, melius, & connaturalius degent.

Nec obstat 3. quòd propria Aeris qualitas dicatur humiditas, non siccitas, adeòque illa potiùs, quam ista sit præferenda. Nam responderetur ex dictis Naturalem Aeris qualitatem esse potiùs fluiditatem. Sed etsi humiditas foret, adhuc ipsa consideranda esset non respectu ejusdem Aeris, sed Nostri, quæ excedens, & immoderata, humana corpora superfluitatibus adauget, cum Aer humidus, si ulterius vaporibus, & imbribus humescat, impurus fiat, adeòque humanæ vitæ *insensibilissimus* evadat.

Quinam Aer quibus Corporibus sit utilior.

HActenus de Aeris constitutione salubriori, ad Humanam vitam in genere consideratam, comparata, nunc singularum Aeris differentiarum respectu uniuscujusque Corporis, tum sani, tum ægrotantis, juvamenta, & detrimenta referamus, ut exinde prudens Medicus variam Aeris habitudinem, singulis Corporibus, vel bene, vel malè valentibus, adaptare sciat.

Et quidem primò, crassus Aer confert macilentis, iisque omnibus, quibus Curis forte fortuna, vel à nativitate laxior est, faciliè in sudores extillans, vel in transpirantes halitus uberius evaporat; unde Corporis marcor, visum dispendium, crebra destillatio, sanguinis eruptio, aliudve simile contingit. Crassus similiter Aer prodest podagricis, & catarrho obnoxiiis, ex nimia succorum tenuitate, acritateque: *Vigilibus item, & Iracundiis*: quippe in his crassior sanguis desideratur, qui Aeris beneficio facillimè acquiritur, præsertim quia per inspirationem sensim in pulmonibus ab illo crassescit; mox verò per Cor in Corpus universum delatus, non solum reliquos succos pederentium incrassat, condensatque; sed etiam viscerum fermenta temperat, & moderatur. Contra verò tenuis Aer, & apricus commendabilis est obesis, succi plenis, pituitosis: itemque obstructis crudis, humidis, cachecticis, gravatiosis, cure nimium adstrictis, somniculosis, atque ad

Hydropem, & affectus Asthmaticos proclivibus. Obscurus, & opacus ex adverso, vigilibus, lippis, ophthalmicis, & cephalalgia laborantibus. Purus insuper, ac serenus Aer, quamvis, cuicumque Corpori, ætati, & habitui laudabilis sit, specialius tamen commendatur stupidis, atque ingenio, ac memoria hebetibus, Asthmaticis, animi deliquio, aut palpitationi obnoxiiis. At verò impurus, multis vaporibus refertus, qualis est caliginosus, aut nebulosus, licet omninò nocuus videatur, utpote qui sanguinem, & spiritus perpetim inficere possit ad vitæ internecionem, aliquando tamen contulit in Pestilentis, quarum venenum acre, & arsenicale fuit; fertur enim interdum desisse pestes sævissimas, acre ex industria crassiori reddito, & multis vaporibus inquinato, ut olim Bizantii contigit per sterquilinia, carnes animalium putrefactas, malæque olentes, & similia. Atque hæc fortasse evenit, cur Urbes, & Oppida crassiorem aerem, ex stagnantibus aquis, & locis palustribus, torrida, immunia à pestilentis sæpe numero observentur, cum reliqua purioris, tenuiorisque aeris, vehementer admodum affligantur. Cæterum in hoc multum quoque valet consuetudo, vel ab ipso primo ortu, incolatus, per quam naturalis quædam habitudo contrahitur, vel etiam ex diuturno tempore contracta sit: Quæ enim consueta sunt minus molestare solent; & consuetudo altera natura dicitur.

Quod ad Motum, & Quietem præterea, haud commendabilis ex æquo est, tam perpetuò quiescens, & immobilis, quam assiduo mobilis, & immodicè ventis agitatus: uterque enim veluti à mediocritate declinans, vitæ humanæ noxius sit. Conferens autem est, qui leviter ventis perficitur, nisi que præsertim orientalibus, qui nimisùm valeant congestos vapores dissipare, ac discutere, ne moram in aere contrahentes illum inquinent. Sed & ex ventis ipsis, melius semper erit perficari aerem ventis borealibus, quam australibus: hi siquidem illum turbant, humectant, inficiunt; illi purificant, exiccant, serenant. At verò, quoniam aer recentari assiduo debet, idcirco immobilis penitus improbat; Ocellus siquidem aer pessimis, & graves affert, exitialesque agnoscit; quoniam exinde

vis elastica plurimum depravatur, & inidonea fit vitæ tuitioni, nisi etiam opprimat, & suffocet.

Quod ad situm insuper, Montanus aer plerumque salubrior esse solet, nisi tamen frigidior plus justo sit, & ventis continenter agitur. Non sit autem penitus averfus à Sole, nec in omni tempestate nivofusus, aliter nocuus fieret pectori, ac pulmone, & solum tolerabilis in æstate. Maritimus verò, utpotè calidior, utilis quidem est in affectibus Pectoris, ex crudis, crassisque humoribus, progenitis; at verò nocuus, ex tenuibus, acris, & falsis. Vallium aer omninò perniciosus, quippe qui immobilis, nebulosus, crassus, æstate calidissimus, frigidissimus hyeme. Campestris demum medio quodam modo se habet, atque eo melior erit, quo à locis palustribus, lacunis, mephitibus, remotior fuerit, & salutaribus ventis suaviter commotus: juxta stagnantes aquas, aut inter paludes situs, nocuus omninò reputatur, veluti nebulosus, caliginosus, & crassus, pravisque halitibus infectus.

Demum calidus, apricus, confert in affectibus à frigore ortis, & in quibus sudor desideratur; nam poros aperit, humores attenuat, atque à centro ad circumferentiam illos promovet. Contrà verò frigidus, conducibilior est in his, quibus Cutis laxior est, facilièque transpirans. De febricitantibus solum illis esse potest, quoniam aer sit illis congruentior: Nam ex uno capite videtur conferre frigidus, ad fervorem, & æstum Corporis temperandum; ex altero, cum poros cutis corrumpet, sudoresque impediatur, tantoperè illis salutare, nullatenus commendabilis videtur. Verumtamen, ut utriusque commode consulatur, juvabit, ægros pannis quidem moderatè contextos detinere, ne conspiciata cute sudor inhibeatur, sed liberior cæteroqui aer, jugiterque recentatus hauriatur. Hæcticis autem, atque ex diuturna ægritudine extenuatis, frigidus undequaque aer capretur, quo nimirum acritudo febris retundi possit, & languis ab omnimoda dissolutione præcaveatur. Hinc Hippocrates 3. *aphorism.* 10. Autumnum tabidis malum esse dixit: & 1. *aphorism.* 16. Vitum humidum febricitantibus commendavit. Luminosus insuper aer nocet omnibus affectibus oculorum; præcipue

verò inflammationi: itemque morbis Capitis cum dolore, & vigilia conjunctis, Phrenitidæ, Maniæ, Cephalæ, quibus opportunior est opacus. Contrà verò soporiferis affectibus, Lethargo, Comati, Apoplexiæ, prodest lucidus, & apricus, qui quodammodo à sopore ægrotantes excitet. Verùm in his, aliisque similibus, respiciendum semper ad causas morbos inferentes, vel conservantes; nam si illæ figentes sint, & coagulantes, lucidus, tenuis, & calidus, aer. exposulabitur; si verò dissolventes, & attenuantes fuerint, potius frigidus, crassus, & opacus exquiretur. Ita de aliis. Atramen consuetudo non minimum attendenda est, quia sicut in cæteris, ita in aeris electione multum prævaler: nam cæteris paribus, semper aer patrius, & consuetus melior insueto censendus erit, nisi tamen aliunde manifestè noxius videatur; unde compertum, habitantes loca palustria, vel campestria melius, & salubrius quandoque degere in proprio, & consueto aere, quam si in alienum transferentur, licet puriorem: tantum valet usus, & consuetudo inveterata: quod & in cibis, & potibus pariformiter experimur.

An, & quando liceat Aerem mutare, & quibus in agritudinibus.

PLura hic simul exquiruntur, planè in Praxi Medica summopere scitu necessaria. Primum autem, an simpliciter loquendo expediat aliquando mutare aerem; idque tam sanis, quam ægris Corporibus.

Et dicendum prodesse non raro, tam sanis, quam ægrotis aeris incolatum mutare. Sanis quidem documento Celsi lib. 1. cap. 3. dicentis: *Ex salubri in gravem primam hyeme, ex gravi in eum, qui salubris est, prima æstate, transire melius est.* Et sensus est, quòd ex aere salubri, idest temperato, in gravem, scilicet calidiotem, ineunte hyeme, est transcendendum; ex gravi verò, hoc est calidiotem, aut etiam sicciorem, in salubrem, idest temperatam, æstivo tempore, præsertim inter initia, migrandum est. Hæc autem mutatio potissimum necessaria videtur, cum formido

est, ne ex mora in gravi aere, per æstatem febres sint adfuturæ; vel contrà, in aere laxiori, frigidiorique per hyemem imminuant ægritudines, aliorum inclementiam subsequentes. Quòd si Regio muranda non videatur, cum & Celsus ipse admoneat; neque ex salubri loco in gravem, neque ex gravi in salubrem transitus sanis tutus est; fortè quia omnis mutatio, & præsertim maxima, humano Corpori nocua sit, ex Hippocrate 2. aphorism. 51. præstabit saltem mutatione vestium uti adversus aeris inclementias, documento Valesii super 3. Artis Medicæ comment. 3. ubi, in variis temporum mutationibus, etiam per singulos dies licere inquit, vestibus modò simplicibus uti, modo duplicibus, & modo delicatioribus, modò crassioribus. Ægris verò. Cælum quoque mutandum aliquando est, monitu Hippocratis epidem. 6. sect. 5. ubi in morbis, inquit, mutare Cælum conveniens est: Quòd explicans Galenus in commentario, subdit, mutationem Cæli prodesse, cum ad aerem morbo contrarium pertransierit.

At quibus in morbis id liceat, subdubitare secundo juyat. Quoniam enim morbi vel acuti sunt, & breves, qui scilicet vix quadragesimum diem transcendent; vel chronici, & longi, qui ad menses, & annos integros producantur: idcirco videndum, an in utrisque tunc liceat aerem mutare. Et sanè in chronicis nulli dubium, quòd aeris mutatio, nedum conveniens, & tuta sit, sed etiam saluberrima, præsertim cum ad salubriorem, vel patrium, transmigratur, ex eodem Hippocrate cit. 6. epidem. sect. 5. Cum enim Morbi Chronici ab humoribus crassis, atque hærentibus proficiantur, adjuncta sæpe numero mala viscerum habitudine, non solum nullum timeretur periculum ex eorundem commotione, quæ potius desideratur, sed etiam speratur ab ejusmodi aeris, & loci mutatione, facilior illorum discussio, extenuatio, & resolutio. Hinc experimur nullum majus remedium in hisce diuturnis ægritudinibus inveniri, incolatum mutatione, ut subinde aer tenuior tenaces humores incidat, atque extenuet, seseque quaquaversum insinuans, & poros cutis reterans, Corporis impuritates difflet, absumat, aut exteriùs propellat. Atqui in affectibus Pectoris, ac Pulmonis, mirum quam efficaci-

rer operetur, seipsum cum sanguine præterfluente commiscendo, & sensim univcrsas impuritates absumendo, ulcere deterfo, ac roborata parte patiente; ut etiam emphyicos, asthmaticos, phthificos, hydropicos ex Pulmonis vitio relever, atque in meliorem, salubrioremque statum perducatur: quod sanè passim evenit in locis ad Vesevi calcem sitis, atque ad oras sulphurarias Puteolanas, ubi sulphuris, vitrioli, & aluminis foudinæ inveniuntur.

At verò in morbis acutis major est inter Authores difficultas: quandoquidem illi plerumque gignuntur ex humoribus tenuibus, & facillè mobilibus, qui promptè nimis commoventur, & fermentationi subijciuntur, aut de loco in locum facillimè feruntur. Hinc communi voto noxiã in illis putant practici aeris mutationem, & præsertim cum febribus conjunctis, usque continuis.

Verum tamen duo dumtaxat casus excipiuntur. Primus cum non propriè aer mutatur, sed locus solum, & habitatio cum scilicet de una domo insalubriori ad aliam salubriorem pertransitur ut de humili, humidaque casa, obscura, tenebrosa, aut de carcere, in liberiolem, altiolemque habitationem mutatio fit. Secundus, cum aer causa ægritudinis est, vel efficiens, vel fovens; veluti cum pravis vaporibus est inquinatus, maligna, pestilenti que contagione infectus, aliufve similis. Unde Celsus lib. 2. cap. 1. *Pessimum Cœlum esse dixit, quod agrum fecit, adeo ut in id quoque genus, quod natura peius est in hoc statu, salubris mutatio fit.* Quamobrem opus omnino erit aerem mutare, quando is occasionem præbet ærotandi, ex eodem Celso lib. 1. cap. 10.

Quo autem tempore id tutius liceat, tertio loco dubitare contingit. Et quod pertinet ad morbos materiales, & chronicos, conveniunt omnes, quod purgato prius corpore (si tamen expediat) quamprimum aeris mutatio faciendã sit, inter initia scilicet incipientis morbi, antequam ille altiores radices figat, juxta illud:

Principiis obsta: sero Medicina paratur.

Cum mala per longas invaluere moras.

Quod ad Morbos verò acutos, & præsertim febres, solent Practici, transacto saltem

septimo diè aeris mutationem permittere: ante septimum verò penitus inhibere; ut nimirum prætereat primus imperus acutorum, & ne humores per motum magis concitentur. Verum semper ac aer occasione præstitit ærotandi, vel saltem ægritudinem fovendi, putaverim Ego statim prima, secunda, vel tertia ad summum diè, mutationem esse faciendam, priusquam morbus incrementum adipiscatur; nam in augmento morbi minus tota mutatio est. Cæterum quod ad tempora Anni, nemo audet in his nostris Regionibus mutationem aeris, aut loci, commendare, diebus canicularibus, & sub Autumno, quousque iteratis imbribus, & flante Borea; fuerit aer omnimodè repurgatus. Experientia enim constitit plurimos periisse ex ejusmodi inconsideratis mutationibus; quamquam & in id summè valeant itineris incommoda, per æstum, pulverem, vigiliam, ciborum, & potuum varietatem, idque genus alia; quæ si fortasse vitarentur, non adeo de aeris mutatione timendum foret, præsertim cum in salubriorem, & patrium illa fieret.

Quo pacto Aer, cum prævus est, corrigi possit.

PRudenter equidem Galenus pluribus in locis admonet, nullam morbi curationem esse inchoandam, non prius facta convenientis aeris electione, quippe qui multum conferat ad morbum, causamque morbi profligandam, restituendamque sanitatem. Verum quia non semper commodus huic fini aer invenitur, nec ab eo, in quo æger degit, secedere licet, idcirco, si quæ in eo sunt incommoda, ut arceantur, aut emendetur, præstabit hic breviter, ex Artis industria comparare; ut nimirum in morbi curationem concurrant omnia, quæ illius executionem explere valent. Quoniam autem aeris vitia ad tres classes revocari possunt, videlicet, quæ substantiam aeris, motum, & qualitates spectant, horum propterea correctiones breviter recensemus.

Si ergo vitium aeris sit in substantia, forte quia pravi halitus, ac vapores per illum dispersi, minantur corruptionem, depravato è latere, aut nimum distracto, vel plus justo compresso, quo citius fieri potest, causa ejusmodi pravitatis adimatur.

M: 4. Qua

Quare si ab Aquis stagnantibus proveniat, illæ alio deducantur, excavatis in hunc finem foveis, referatisque canalibus. Si à cadaveribus insepultis, sterquilinis, aliisque excrementis, illa sepeliantur, crementur, ut aliò transferantur: mox verò pravi halitus per aerem dispersi ope Ignis dissipentur: nil enim efficacius, citiusque aerem perficit, quàm Ignis, quo legimus Hippocratem è Græcia pestilentias abegisse, filijs integris incensis, & combustis. In idem conferunt fumigationes Aromatum, thuris, styracis, benzoini, myrrhæ, calami aromatici, baccarum juniperi, ligni aloes, itemque lauri, rosmarini, myrti, & similibus.

Si deficiat in motu, forsitan quia occlusus, & quietus plus justo est, quoad fieri possit, stibellis, ventrilabris, & follibus agitur; Contrà verò, si nimium mobilis, atque ventorum afflatu plurimum agitatus, claudatur ad eas partes, unde flatus ipsi perspirant.

Si denique intemperatis qualitatibus afficiatur, calefiat igne, & aromatibus, incenso quoque spiritu vini, si frigidior. Temperetur vero gelidarum aquarum inperforationibus, & fonticulis, itemque aceto rosaceo, & stibellis, si caleat nimium. Sic pariter in cæteris occurrendum, prout necessitas exposulaverit.

Quoniam verò majora, & proculdubio peiora damna ex aere emergunt, propter turbatam ejusdem fluiditatem, ubi nimirum plus æquo densatus, aut distractus est; propterea constipato aeris Ignis presentaneum remedium erit: Aqua verò, Acetum, & his analoga conferent eidem rariori reddito. Expertum enim est in fodinis metallorum, ubi aer densior invenitur, fossiores tunc posse vivere, cum ignis ipse in iis perdurat, nec exinguitur: maxima namque intercedit analogia inter Ignem, & Animantium vitam. Sic in Crypa Anguiana prope Puteolos, sicuti Animal quodcumque intermoritur, nisi citò in liberio rem aerem extrahatur, ita & flamma quæcumque perit, & suffocatur. In rariori, distractiorique aere Aqua frigida remedium est; quandoquidem inter aerem, & aquam maxima cognatio inest: quo sanè auxilio sibi subitam opem attulerunt, qui per altissimos Peruvianæ Regionis montes iter facientes, periculum vitæ in respiratione subibant.

Neque leviora his mala incurrunt, qui varium in itineribus aerem, diversi generis halitibus infectum, inspirantes, pravis, malignisque febribus subiciuntur: eo enim sanguis in pulmonibus diversimodè subactus, veneni conditionem nascitur, atque tum Cordi, tum cæteris partibus perniciosus evadit; quippe qui per fermentationem indebitam, vel in coagulationem, vel in dissolutionem tendit, utramque vitæ inimicam, prout halitus cum aere permixti, figendi, vel dissolvendi vim sortiti fuerint, veluti ex variis, diversisque Terræ hiatibus, specubus, voraginibus, aut fodiinis, in sublime elati.

Præstabit ergo in his, ut iter facientes ejus generis medicamenta assiduo ore detineant, quæ pravi aeris halitus infringant, ac moderentur: Sic plerique se præmuniunt, mansis matutino tempore aromatibus, cinnamomo, caryophyllis, croco, mastiche, styrace, benzoino, ambra grisea, ligno aloes, rosmarino, theriaca, mithridato, antidoto magno Marthioli, cæteri (que similibus: alii epoto vino generoso: alii Julapio vitali, vitæ elixire, proprietatis, aut magnanimitatis, aqua theriacali, aut spiritu theriacali cum camphora, aliquo tamen grato liquore temperatis & rustici assumpto solum alio, de quo Æmil. Macer. (a).

*Allia qui mane jejuno sumpsit ore:
Hunc ignotarum non ledet potus aquarum.*

Nec diversorum mutatio salta locorum.

Fertur quoque ad hoc idem valdè efficax Ruta, ex qua plerique antidotum consecere ad pestem præstantissimum, caricis, nucibus, & ruta commixtis. Idipsum alii fatentur de Angelica, seu Carlina, de Scordio, Scorsoneria, Ruta capraria, Valeriana, aliisque. Sunt qui loco horum uruntur potius pilulis odoriferis, quarum formulæ plurimæ referuntur ab Authoribus, in tractatu de de Febre pestilentia, quasi verò istæ suo odore opitulentur spiritibus, & Capiti, cum tamen aeris correctioni parum, vel nihil suffragentur. At præcellit cunctis Camphora (seu Capthura)

rum

(a) Lib. i. c. 5. ex illo Virgil. *Allia serpillumque herbas consumdit plentes.*

tum olfacta, tum assumpta, adversus quamcumque aeris infectionem, rectè tamē adhibita, & cum aliis convenienter commista; Ea etenim volanti tua substantia vapores malignos potenter discutit, aut invertit, quapropter præcavet, ne inspirati sanguinem inficiant, ac depravent; & si verum est, quod non ita pridem prodidit P. Athanasius Kircherius in *Scrutinio de Peste*, vagari per aerem in Pestilentibus, & aeris infectionibus, Vermiculos quosdam, qui de Corpore in Corpus contagiosum labem transferant, & imprimant planè nil æquè potens erit, aut efficacius excogitare poterit, quod valeat vermiculos istos fugare, expellere, & enecare, quàm Camphora, vel olfacta, vel manibus contrectata, cum hæc tota in halitus disperdatur, & quàm citissimè corpora quæcumque lubetas, ac pervadat. Jure ergo optimo celebriores Medici, præstantioresque Pharmacopola, in Antidotis contra Pestem, camphoram semper adjungere. At mihi plura essent in animo de illius efficaciam commemorare, ut quæ nostris temporibus ferè neglecta, in usum sanè laudabilem redigeretur; sed nec locus, nec tempus permittit, ut in his diutius immoremur; satis propterea sit hæc obiter innuisse, Cæterum ad roborandos spiritus, attenuandumque sanguinem, & ventriculorum vigorandum, nil præstantius oleo Cinnamonis stillatitio, ad guttas aliquot, cuicumque alii liquori permixto. Et de Aere fatis.

De Cibo, & Potu.

POST Aerem nihil est quod vitæ tuendæ magis necessarium sit, quàm Cibus, & Potus, quandoquidem utriusque usû, jugis viventium consumptio restituitur, & sanguis ipse, perpetuo suo circuitu exsolutus, extenuatusque, quodammodò, novi cibi, & chyli suggestu, revalescit, vigoratur, & reviviscit, ne scilicet in suo motu, unde pender vita, deficiat. De his ergo, tamquam causis, ad vitam sustinendam omninò necessariis, simulque ad juvandum, & ad nocendum indifferentibus; hæc selectiora referemus, atque in usum medicum revocabimus, omissis inutilibus, & supervacaneis.

De Natura, & differentiis Cibi, & Potus.

Cibus hoc loco, sub duplici respectu à Medicis consideratur, vel uti distinctus à Veneno, & Medicamento, vel ut quid differens à Potu. Sub priori sensu, significat omnem, & quamcumque substantiam, ex quacumque materia desumptam, humano corpori nutriendo idoneam Venenum enim (a) id dicitur, quod naturam nostram non tutatur, sed corrumpit, adeoque potius illam mutat, quàm mutetur in eam. Medicamentum verò, quod nec mutat, nec mutatur, sed alterat solum, commovetque Naturam ad sui levamen adversus morbos, causafque morborum. Alimentum demùm mutatur, & vertitur in substantiam partium. Cum igitur Naturam concoquendo superat, commutatque res in sui substantiam, atque per chylosim vertit eas in sanguinem, & carnes, Alimentum inde fit, & Nutrientum Corpori; At verò cum ipsa ab assumptis, potius commutatur, corrumpiturque, Venenum emergit. Cùm denique medio quodammodo, patitur solum, & alteratur, & neque lupetat, ac vincit, nec vincitur, & superatur, medicamentum exoritur. Hinc autem est, cur uni venenum fiat, quod alii cessit in alimentum, vel medicamentum, & viceversa: varia enim Corporum habitudo, succorum, ac fermentorum dispositio, Viscerum, & Ventriculi præsertim, diversa constitutio, mukum in hac re valet.

Sumitur secundò Cibus, ut quid differens à Potu, & ita significat omnem solidam substantiam, quæ mansa, ac dentibus attrita, in nutrimentum abit. Quæ ratione Theologi Morales, res, quæ potantur, aut sorbentur, etiam sint alibites, aut instaurantes, ad cibos, & alimenta non referunt, ut est chocolares, vinum; julpium quodcumque, elixir vitale, &c. Pepones verò, mala aurea, curia, & similia, licet nihil nutrians, quia tamen dentium molitura egent, jejunium frangere dicuntur: quamquam & plura ex his ad classem Medicamentorum revocentur -

Sed

(a) V. Gal. 3. de Temperam. 4. & 5. de simpl. med. fac. 1. & 1. ejusd. oper. 1. & alii.

Sed de Cibo, atque Alimento, notabile est, quod Hippocrates admonuit *lib. de Alimento*, illud scilicet triplex esse: & quod *Nutrimendum* est, & quod *velut Nutrimendum*, & quod *futurum* est *Nutrimendum*, Primi generis Alimento est, quod immediatè nutrit, & in aliti substantiam migrat: Secundi generis est Alimento, quod proximè est ut nutriat, nempe chylus, appellatus ab Hippocrate, *velut Nutrimendum*. Tertii generis est Alimento futurum, quod remotè se habet ad nutritionem Corporis peragendam, licèt habile sit ut nutriat, quemadmodum Cibus omnis, qui ingeritur, vel præparatur, ut edi possit; & de hoc potissimum hic agendum erit, veluti de re indifferenti ad iuvandum, vel nocendum, sed cæteroqui ad vitæ conservationem necessaria.

Hoc itaque pacto consideratus, acceptusque Cibus, multas habere potest differentias, quas Medici cum Montano *aphorif. 1. comm. 4.* ad decem revocant, cum decem in univertum in cibus considerari possint, videlicet Substantia, Quantitas, Qualitas, Modus; Usus, Compositio, & Simplicitas: Condimentum, Motus, Ordo, & Locus.

Quod ad Substantiam, illa vel ad nutritionem, vel ad succum nutrientem referatur. A nutritione, aliqui cibi multum, & vehementer nutriunt, ut carnes vitulinæ, suillæ, caponum; alii verò parùm, ac debiliter, ut sunt olera. A succo autem nutriente, nonnulli sunt boni succi, ut testes gallorum, ova sorbilia: alii mali succi, ut carnes bubulæ, caprinæ.

Quod ad Quantitatem, datur cibus Plenus, Tenuis, & Mediocris. Plenus non solum vires tuetur, sed auget. Tenuis minuit potius. Mediocris tuetur solum, & conservat. Rursus Plenus, vel multum, & benè nutrit, ut carnes vitulorum, caponum, vel multum, & malè nutrit, ut legumina, pisces; carnes bubulæ. Tenuis, verò, quia modicè nutrit, & parcus est; idcirco subdividitur in simpliciter tenuem, exquisitè tenuem, tenuissimum, & exquisitè tenuissimum. Simpliciter tenuis, minuit potius vires, quam augeat, ut fuit. *Prisana Antiquorum*. Exquisitè tenuis est idem tenuis simpliciter, sed minori quantitate exhibitus. Tenuissimus, qui ad

maximam inediatam accedit, ut sunt uvæ passæ, caricæ, amygdalæ, certis tantum temporibus exhibitæ. Exquisitè tandem tenuissimus, est omnimoda inedia; ut cum reficiuntur solum ægrotantes per certa intervalla, tincturis alchermes, julpio vitali, aqua cinnamomi, & similibus.

Quod ad Qualitates: istæ in cibus considerantur, vel tactiles, vel gustabiles, vel olfactiles. Unde dantur Cibi calefacientes, refrigerantes, humectantes, exiccantes, duri, molles, densi, rari, graves, leves, &c. Sic Aromatici dicuntur calorifici; herbacei frigorifici; succulenti humectantes; aridi exiccantes. Similiter duri, ut carnes assæ, vel fumo exiccatae: molles, ut elixæ, juscula, & olera: densi, ut cotoneum; rari, ut ficus; graves, ut panis azymus: leves, ut panis fermentatus: alper, ut panis nauticus: leves, ut butyrum, & omnia pinguis, ac oleosa. Ad gustabiles referuntur Cibi dulces, ut mel, saccharum; amari, ut lupini, glandes, cacao; acerbis, ut fructus immaturi, & omphacium; austeri, ut mespilla, sorbacydonia, immatura. Ab olfactu, aliqui odorem redolent, ut mentha, amaracus; basilicum; alii malè olent, ut allia, capæ, porri.

Quod ad Modum, aliqui sunt nimium excrementosi, ut olera, radices, fungi: alii modicum proferunt excrementum, ut ova sorbilia, testes gallorum, lac recens.

Quod ad Usus, nonnulli cibi sunt merè cibarii, ut panis, caro: alii sunt simul cibarii, & potulenti, ut lac, uvæ fructus, melopepones, succus carniū: alii demum, sunt simul cibarii, & medicamentosi, ut pruna, cerasa, manna, semina melonum, & quæcumque possunt urinam, sudorem, vel fecesum etiam promovere.

Quod ad Compositionem, & Simpliciter: quidam sunt simplices, quemadmodum fuere à natura geniti: alii compositi, & artis industria comparati, & diversimodè conditi.

Quod ad Condimenta, pari mododantur cibi non solum compositi, sed salamentis variis confecti; alii simplices, & absque ullo condimento parati. Inventa autem sunt ejusmodi condimento-

rum.

rum varia genera; ad stomachi gratificationem, præsertim in vomitibus, nauſeis, alvi dejectionibus, aliisque ægritudinibus, in quibus ægrotantes adeo cibos abhorrent, ut cogendi sint, ut illos capiant, multifariam saltem præparatos.

Quod ad Motum, sive localem, sive fermentativum, digestionis, distributionisque; nonnulli cibi sunt facilis digestionis, ac distributionis, ut jura, ova recentia, cerebella animalium; alii verò difficilis, ut ostræ, spondyli, ac pisces testacei; itemque caesus vetus, pedes Animalium, Limaces, Testudines.

Quod ad Ordinem, aliqui veluti labiles, facileque corruptibiles, primo loco ingeri solent: alii solidiores, ac duri secundo loco. Plurimum autem refert in cibis assumendis, ordinem servare, ut fusè nimis edocuit Galenus de causis Morborum, & Symptomatum, ad tuendam valetudinem, ægritudinesque vitandas.

Postremò quod ad loca, ex quibus alimenta comparantur; dantur cibi ex Tellure elicit, ut radices, fructus, semina, folia: ex animalibus alii, ut carnes, pisces: ex animalium partibus, ut testes, mammæ, ac viscera: & demum ex partibus eorundem spiritibus, & impropriis dictis, ut sanguis lac, serum, ova.

Quod insuper attinet ad potum, hic propriè significat liquidam quamcumque substantiam, quæ humefacere, & sitim sedare apta sit. At verò necesse non est, ut frigida illa sit, quippe multa sunt, quæ etsi calida, vel calorifica putata, sitim leniunt, vel extinguunt, veluti vinum, ejusque spiritus, decoctum Cooffè, & herbæ Thee; Chocolates, aliaque hujus generis. Hinc falluntur, qui putant, potum propriè sumptum refrigerandi, humectandique facultatem exigere, adeoque solum Aquam gelidam sitim sedare posse: hæc namque in vera siti, quæ humidi carentiam sequitur, magis exposulatur; secus, cum à lymphæ, & salivæ roris crassitie, ac viscositate provenit, & falsa dici solet Verum de hac re alias.

Sed & nec minus decipiuntur, qui verum potum arbitrantur esse oportere, qui rria præstet, tresque essentielles conditiones participet: nempe quod sitim sedet: ad ciborum in ventriculo elixationem conferat: & ut alibilem substantiam

in omnes corporis partes devehat. Si quidem, ut dictum, sitim multa alia temperant, præter Aquam: satis enim est, si lympham, serumque sanguinis absumptum, resarciant. Coctio autem, quæ in ventriculo peragitur, humido solum eget, non frigido liquore; quin nec defuere, qui absque ullo potu, aut re potulenta, cibos quam optimè confecerint; quoniam isti ope quorundam succorum acidiorum in ventriculo dissolvuntur, more quo metalla diluuntur Aquis stygiis, & non elixantur. Denique benè chylus, per vasa lacta tractus, pressione musculorum Diaphragmatis, & Abdominis per ductus Thoracicos protruditur in Cor, indeque per univas arterias unà cum sanguine circumit. Sunt & in visceribus tantæ efficacitatis fermenta, ut etiam ab exsucco chylo liquorem extrahant, non dissimili modo, ac ex rebus durissimis novit Ars Spargirica oleosos liquores, spiritus, & aquas ejicere, ope ignis, aut mistura aliorum corporum, compagem partium ex mistis solventium. Itaque videtur Potus à Natura potius institutus ad resciciendam in propriis ductibus lympham, serumque, quod sanguini, per Cordis ventriculos resuente, ad vitæ tuitionem usui est; atqui nedum ex aqua, cæterisque liquoribus, verum etiam ex cibis ipsis, ope solventium succorum hæc haberi possunt; quamobrem necessè non est, ut Potus essentialiter frigiditatem exigat; sed nec aliquando humiditatem, cum satis sit, ut per liquiditatem, fluxilitatemque in suo circuitu sanguinem sustineat. Dixi per liquiditatem, fluxilitatemque non humiditatem, quoniam pleraque fluida sunt, sed non humida, ut sunt hydrargyrus, spiritus vini rectificatus, aliaque hujus generis; immò & Aer ipse, qui perpetim nos ambit, & inspiratur. Et è converso, nonnulla sunt humida, & quæ manifestè humefaciunt, sed non fluitant, quinimò tenaciter adhærent, ut olea pleraque chymicè destillata.

Suas quoque Potus patitur differentias. Et primò dividitur in Potum Simplicem, Potum Alimentarium, & Potum Medicamentosum. Simplex Potus dicitur, qui solum extinguendæ siti videtur addictus: Cæterum non nutrit, ut alimen-

alimentum, neque alterat, aut aliquam evacuationem promovet, ut medicamentum: ejus quidem generis ponitur pura, & simplex Aqua. Alimentarius, quodammodo nutrit, vel saltem spiritus, & vires reficit, quale est vinum, lac, jura consumpta, & similia. Medicamentosus denique, præter vim, facultatemque sedandi sitim, pro rata sua etiam alterat, & aliquam evacuationem promovet, sive per sudorem, sive per urinam; unde extant potiones sudorificæ, diureticiæ, & similes.

Secundò dividitur Potus in Naturalem, & Artificialem. Naturales absque ulla Artis industria, Naturæ solummodo beneficio, Animantibus est concessus, qualis est pura Aqua, Artificialis verò, qui ab Arte est inventus, ut sunt omnes aquæ medicatæ, Cerevisia Germanorum, Birra Turcarum, aliaque his similia. De Vino autem controversatur, num ad Naturales, an ad Artificiales Potus referri debeat, cum ex una parte Naturalis dici possit, eo quòd sit succus uvarum expressus; ex altera verò dici debeat Artificialis, quoniam exigit non solum uvarum pressionem, sed etiam fermentationem, & a facibus purgationem, ac multa alia per humanam solertiam investigata. Cæterum multæ aquæ medicatæ, ut cinnamomi, anilorum, hordei, faliæ, &c. ad Artificiales referri debent; aliæ multæ ad Naturales, cum pleræque Aquæ Thermales medicamentosæ sint, & aliæ ventrem laxent, aliæ urinam cieant, aliæ excitent sudorem; præter eas, quæ ad usum externum adhibentur, ut ad scabiem, ad ægri tudines oculorum, ad articulorum dolores, ad renum calculos, &c. At verò, quia frequentiores Potus sunt Aqua, & Vinum, de his speciatim aliqua recenscamus.

De Aqua, & Vino.

Primùm hic dubitandum occurrit, an revera Aqua, præsertim Naturalis, & simplex, nutritione apta sit, Et communior sententia est, illam nullatenus nutrit: quia Nutrimentum, ut vult Aristoteles, debet esse compositum, eo quòd nullis corporibus uli sit. At verò simplex Aqua est, immò Elementum purum credita, adeoque nutritui in-

apta existimanda. Alimentum præterea; ut partibus nutrientis adhæreat, atque in illarum substantiam convertatur, aliquam præferre debet consistentiam, & glutinositatem; Aqua verò ut potè omnino fluxilis, nequit partibus appingi, adeoque alibilis esse non potest. Attramen extant ex adverso, quæ suadeant illam pro rata sua etiam nutrire, cum experiamur Aquæ potores, & abstemios, plus reliquis pinguescere: imò plerique referuntur ad plures menses solo aquæ potu, & absque ullo cibo vitam sustinuisse. Verumtamen ipse putaverim Aquam solam propriè non nutrire, sed augmentationem nutritionis coadjuvare, scilicet nutrimentum jam antea cum sanguine commistum, & congestum, diutius conservando, atque à dissolutione tuendo: adeoque hac ratione Vitam ad aliquod tempus sustinere posse. Cum enim portio sanguinis glutinosa, quæ in alimentum partium cedit, perpetuo circuitu continenter absumatur, & extenuetur, epotæ Aquæ beneficio tenaciùs consistat, ac diutius in suo glutine perseverat, ut propterea non tam facile diluatur, & liquecat. Sed & fermenta dissolventia retundendo, sanguinis circuitum remorando, partium exsolutionem, perspirationemque impediendo, id ipsum peragens Aqua, poterit subindè Vitæ dissolutionem retardare, atque in longius tempus illam protrahere.

Quamquam autem Aquam simplicem, ac puram alere non posse, probabilius videatur, eo quòd partibus agglutinari nequeat: si tamen interius talem salium compagem, aut liquores quosdam inveniat, ex quibus facile in coagulum vertatur, haudquaquam inepta penitus fiet nutritui, cum aliunde constet plerasque plantas, ut cucurbitarum, cucumerum, melopeponum, & similia, superaffusis perpetui aqvis, intrà paucos dies sensibilibiter incrementum, dilutis scilicet ex Terra salibus, nutritui conferentibus. Sicut insuper durissima corpora, quibusdam liquoribus aspersa, mollescunt, & alia liquidissima congelascunt; ita etiam poterunt intrà Corpus ob misturam similia succorum, aquea, & fluida nimis, condensari; atque è converso densa, ac dura liquecunt, fluidaque reddi, in peculia-

cullaribus saltem Corporum constitutionibus. Idipsum confirmant geminae, lapides pretiosi, crystallus, glacies, ex aquis per salia quaedam congelatis, solidareddita.

Sed & insuper Aqua, multa planè commoda, quæ nutritioni conferunt, affert, quæ breviter complexus est Vallesius *libr. 1. suæ Methodi*: & quidem sitim temperando, cum illa præsertim ab æstu, & lymphici humoris inopia dependet, calidos vapores, humoresque quaquaversum effumantes reprimit, & ebullientes compescit; inutilia extrinseca per sudores; & urinam promovet: & demum alvum non rarè lubricat: quæ omnia salubritati Corporis plurimum proficiunt, adeoque saltem indirectè nutritioni, ac vigori.

Quænam autem Aqua ad potum ordinarium salubrior censenda sit, solet hîc ulterius ab Authoribus examinari. Et licet Hippocrates *lib. de Aere, Aquas: & locis* doceat, (a) sanum, & benè valentem nullam aquam distinguere debere, sed quamcumque obviam bibere, ex iis tamen, quæ frequenter potari solent; nihilominus melior semper reputatur à Galeno *lib. de Præfana cap. 2. & 1. de simpl. medic. facult. cap. 4. & 5.* quæ limpida est, omni odore, sapore, & colore carens; siquidem ista sincerior, & impermixtior est: id quod videtur alia phrasedocuisse idem Hippocrates *cit loco*, cum inquit, Aquas pro potu debere esse *albas, dulces, & fragrantissimas*: ubi pro *albis* præ, pro *dulcibus*, gustus gratæ, & pro *fragrantibus*, nihilum mali odoris redolentes, intelligendæ sunt. Idem quoque Hippocrates *aphorism. 5. 1. 26.* Aquam istam commendavit, quæ cito calet, & citò refrigeratur, inquit; *Aqua, que citò valet, & citò refrigeratur levissima est*: non tam pondere, quam virtute, ac puritate: quod scilicet faciliè meatus Corporis pervadat, nec impuritates deferat; unde enim arguitur nil cum illa permisceri, quod valeat ejusdem distributioni obicem ponere, aut puritatem inquinare, ut ex vitriolicis, sulphureis, aluminosis, ferreis, & similibus accidit.

(a) *Quisquis sanus est ac valet, is nullum discrimen faciat, sed semper eam, quæ præsens est, bibat. Hipp.*

Quæ igitur prædictas condiciones melius referat, videtur esse Aqua, è radicibus Montium extrillata, & quodammodò per filtrum traducta, omnique impuritate exuta. Contra verò mala est, quæ è Terra limosa, & sæculenta exortitur, & ubi Vermes, Hirudines, aliaque pravæ conditionis animalcula immorantur.

Quæ præterea excurrit per loca saxosa, & Soli est exposita commendatur: improbatum ex adverso, quæ restagnat, Solemque aversum habet. Huic succedit Aqua Pluvia, diutius tamen asservata in Cisternis convenienter ad hunc usum extractis, & quæ ex ima in aliam cisternam deposita, & collecta sit. Ex aquis verò pluviis, meliores illas idem Author existimat. *ep. dem. 6. sect. 4.* quæ decidunt cum tonitruo, temporibus æstivis; siquidem, ut interpretatur Vallesius, sunt à Sole concoctiores, atque è vaporibus sublimis elatis, provenientes. (b) Verùm, quæ per vernale tempus decidunt, probæ quoque sunt. Post Aquas pluvias referuntur Puteales, quæ tamen è petrosis locis, multumque excavatis, exillant, unde quo puteus magis altus est, latus, adpertus, capax, & ventilatus, eò melior. Has sequuntur Aquæ fluviales, modo istæ liberè excurrant, & cum ignis non communicent; quæquæ è medio gurgite hauriantur, & deinde per filtrum tranciantur: quo pacto Romani Aquam Tyberis repurgare consueverunt. Pessimæ denum sunt stagnantes è lacubus collectæ, palustres, atque ex glacie, niveque liquatæ, ex eodem Hippocrate *cit. lib. de Aere. Aqu. & loc. unde aphor. 5. 1. 24.* inquit: *Frigida qualis nix, & glacies, pectori inimica: tusses movet, sanguinis sputum, debilitationes, &c.*

His nunc succedunt Aquæ Thermales, quæ inter se differunt, pro varietate metallorum, & fossilium, per quæ transeunt, vel in quibus nascuntur. Et quidem sulphurea alvum movent, abstergunt, & urinam promovent, quandoque etiam dyenteriam, & ardorem urinae excitant. Nitrosæ urinam, & menstrua provocant, in longum autem usum adhibita diabete afferrent, & stomacho nocerent. Bitu-

mine-

(b) *V. Comm. nostr. sup. Aphor. 26. 5.*

minosa, meatus Corporis infarciunt, sitim excitant, uterum, & vesicam laedunt, caput gravant. Ferræ, & Chalybeatæ abstergunt, deobstruunt, incidunt: succos Corporis, & sanguinem acre infectos corrigunt, & quandoque, hac eadem ratione, fluxus inhibent, & adstringunt: Aluminosa, & Maritimæ cutim abstergunt, & emundant, atque impactos in ejusdem glandulis humores attenuant, & exsolvunt; alyum tamen, & intestina corrodunt, si interius assumantur. Mercuriales, venæ laxant, & vermes enecant. Quæ verò solum ad externos usus adhibentur, ut sunt Aquæ thermales Puteolanæ, & Pytheculanæ, Lucenses, Nucerinæ, Spadanæ, & similes, ad sudorem promovendum, tumores dissolvendos, artus roborandos, detergendos renes, aut vesicam, aliterve, late describuntur à Lombardo, Capacio, Savanarola, Jafolino, ab Heers, Helmontio, Chesneau, aliisque, quos legere est.

Denique Aquæ medicatæ, & artificiales, variæ quoque sunt, pro affectuum varietate, ex diversis simplicibus, sive per decoctionem, sive per distillationem elicita, ut ex carduo benedicto, scorfonaria, betonica, cinnamomo, aniso, ligno guajaco, salsa, china, & similibus, ut passim apud Practicantes.

Vinum præterea hæc sumitur, quod propriè apud Nostrates Vinum dicitur, ex Uvis & Vite domestica carptis, atque expressis, subactis, & fermentatis. Illud autem quamvis varium esse solet, debile, patens, album, rubrum, tenue, crassum, dulce, austerum, acidum, sulphureum, aliudve; generaliter tamen acceptum, ad differentiam Aquæ, cæterorumque Potuum, plurimas utilitates asserre solet; quarum præcipuæ sunt, quod languido ventriculo opituletur, coctionem, adjuvet, spiritus promptè reficiat, urinam promoveat, lac augeat, Corpus calefaciat, sensus omnes roborat, ingenium acuat, & Cor exhilarat; unde Galenus *lib. quod Animi mores corporis temperiem sequantur cap. 5.* scripsit: *Moderatum Vinum, & concoquit, & distribuit, & sanguinem creat, & nutrit.* Moderatum autem dixit; nam immoderatum omnino nocet, cum præter ebrietatem, Apoplexiam, Aphoniam, Paralysem, Soporem, Convulsionem, Vomitum, Cardial-

giam, Febrim, aliasque gravissimas ægrotudines afferat.

Vini differentia multæ sunt, quas refert Hippocrates 3. *de Rat. Viti. in acut. i. text. 1. ad 8.* illæ autem brevitatibus gratia ad sex commodè revocari possunt, ex doctrina Galeni *eodem loco*; quoniam sex in illo considerantur, videlicet Substantia, Color, Sapor, Odor, Virtus, & Tempus.

Quod ad Substantiam, idem Hippocrates *citata loco* dividit Vinum in crassum, seu vinosum, & in tenue, seu aquosum. Crassum, & Vinosum, quod firmiter, & maximè reficit, licet difficulter concoquatur, & multum recrementi tartarei in visceribus relinquat, unde etiam faciliè obstruit, inebriat, stomachum gravat, & meatus urinarios inquinat. Tenue verò, seu aquosum, græcè *Oligophorum* dictum, citò quidem digeritur, & meatus permeat, sed vel nihil, vel tenuiter restaurat; quin & non raro ventrem laxat, sudorem movet, urinam multiplicat, ac attenuat: quod confirmat pariter Galenus 3. *de natural. facult. cap. ult.* Quod ad Saporem, dantur vina dulcia, styptica, austera, subacida, & acerba. Dulcia obstruunt, & stas excitant; styptica, & austera conspant: subacida, & acerba, viscosos succos gignunt, & stas movent; & si omnino acida sint, intestina compungunt, & torminibus afficiunt. Quod ad Colorem, sunt vina rubra, & alba: Rubra roborant, & adstringunt: Alba laxant, & aperient. Sed & rubra rursus, vel ad Nigrorem inclinant, & præter vim adstrictoriam, difficillimè concoquuntur, quia plurimo tartaro abundant: vel Cerasorum succum æmulantur, & solent esse facillioris digestionis, ac stomacho magis amica. Alba etiam, vel flava sunt, vel omnino alba, ac quodammodo caloris expertia. Flava sunt melioris nutritiviti; Alba verò, coloris expertia, solent esse tenuiora; ni samen. Arte sine ita comparata: siquidem ejusdem generis vina, sunt artificiali quadam industria plurimum albescentia, possimumque fermentationem non subiere, at tamen potentia admodum sunt, ac generalia. Quod ad Odorem, aliqua bonum odorem redolent, alia verò omnino inodo-

ra sunt: semper autem odorifera meliora reputantur. Quod ad Virtutem: aliud vinum est potens: aliud imbecillum. Potens ferè totum vertitur in spiritus, cum destillatur, Imbecillum verò, ferè totum in phlegma. Quod ad Tempus demùm: alia Vina sunt antiqua, alia sunt recentia. Antiqua, verustate temporis, veluti concoctiora, & depuratiora, semper meliora sunt. Recentiora verò omnibus ferè visceribus inimica, quippe quæ status excitant meatus obstruunt, ventrem gravant, & tartarea, phlegmaticaque materia ventriculum, cæteraque viscera opplent. Hinc experimur in destillationibus per alembicum copiosiores, perfectioresque spiritus elici ex vino veteri, paucos, & debilissimos ex recenti; quinimò Mustum, si destillationi subiiciatur, in ardentem spiritum non evaporat, sed totum in tartareum, insipidumque phlegma convertitur.

Sed cum Vinum ex prædictis varia præter commoda, & multa quoque incommoda afferat; controversi propterea solent, cujus naturæ ipsum sit, calidum ne, an frigidum: In utramque enim partem Veteres inclinarunt. Et quidem Macrobius 7. *Saturnal. cap. 6.* frigidum illud esse existimavit, nam præterquamquod, præ cæteris liquoribus melius, citiusque sitim plerumque sedet, potentissimè inebriat, sensus obrundit, mentem hebetat, & summo sopore quodammodo opprimit; unde Hippocrates 5. *aphorism.* scripsit: *si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripitur.* At verò, nisi illud frigidum foret, ejuscemodi mala nevisquam pareret; & nec per febrem illa desinerent. Sed & Empedocles; Vinum quoque dixit Aquam putrefactam; unde Versus.

*Vinum est putrescens, ligni sub cortice,
lymphæ,*

Attamen ex adverso Plato in *Timeo*, Vinum appellavit, calefactorium *Anima, & Corporis*: quamobrem 2. de *legibus*, illud Pueris interdixit, ne Ignis Igni, ut ipse loquitur, adligeretur. Aristoteles etiam 27. *sect. Probl. 4.* Vinum, inquit, sua natura calidum, sedare tamen sitim magis, quàm Aquam.

Verùm probabilius videtur, Vinum non calidiora, sed caloricum esse appellandum

quoniam per spiritus, quos nostro sanguinicitò communicat, effectus excitat calefactorios, etenim pulsus celeriores, & vehementiores reddit, sanguinis circuitum promovet, poros cutis, & meatus omnes aperit, sudorem, & urinam proficit. Afferit autem Morbos soporiferos, cum immodicè potatur, idque tum pluralitate vaporum, Cerebrum, & nervos oppletum, & gravantium, tum etiam quia copiosiores succos in Cerebrum defert, qui cum deinde non possint convenienter, & illicò distribui, atque per sua emissaria repurgari, sensus hebetant; & nisi somno digerantur, aut febris discutiantur, non raro plus justo gravando, enecant: quamobrem idem Hippocrates eodem 5. *aphorism. citato* subdit, *aut ubi ad horam perveneris, quæ crapula solvuntur, vocem recuperet.* Hinc quoque patet, cur dixerit Aristoteles *cit. sect. problem.* Vinum dilutum magis inebriare, quia majorem succorum copiam in Caput transfert.

Sed quis unquam Fracastorio assentiri poterit, qui vinum siccum arbitratus est, *lib. de Temperam. Vini cap. 7.* adversus communissimam Philosophorum, & Medicorum sententiam? (a) Verùm qui observaverit Vinum præsertim potens, & vetus, majori sui parte, in Aquam ardentem commutari, & in spiritus facillimè inflammabiles converti, qui deinde manibus contractati non humefaciunt; certè Fracastorii opinamentum non penitus, veluti paradoxum, admirabitur, si præsertim dictatis Aristoteleis velit inhærere. At verò ex his deducere Nobis liceat, per quot ambages versentur, qui nudis quatuor putatis primis qualitatibus, universam Philosophiam cõtractatam volunt.

*Quibus in morbis Aqua, vel
Vinum conferat.*

Sicuti non omnia, quæ in humanum solum deducta sunt, singulis sunt utilia, vel nocua, cum quæ uni prostant, alii obesse soleant: Sic Aqua, & vinum non omnibus simpliciter noxia, vel salutaria

(a) *V. Arist. in Probl. Gal. 1. de san. tuen. t. 11. & 5. ejusd. op. t. 5. Avic. sen. 1. 3. t. de Melanch. &c.*

ria dicenda sunt. Quo planè modo plerique hominum falluntur, qui cum noscant seipfos bene Aquæ usù valere, cunctis aliis potandam Aquam insinuant, & multis laudibus commendare non desinunt; cum tamen præjudiciis exuti, passim experiamur, plerisque non levia damna pati, vel à minima Aquæ potatione, salubriusque vivere, moderato Vini usu, & è converso. Sed & id præterea mente tenendum, per varias ætates, modo unum, modo aliud proficere consuevisse; quandoquidem ætatum mutatione variant in Nobis succi, & fermenta Viscerum, præsertim stomachi; quibus aliquando contingit usu Vini, & quandoque Aquæ potu indigere, salubriusque conservari: neque solum per ætates varias, sed per diversas quoque particulares ventriculi affectiones, quandoque vinum levius ferri, gravius aquam: interdum vero ex adverso, graviolem molestiam à vino persentiri, eo quod fortasse in acorem vertatur, quàm ab aqua, quæ facilius toleratur, & vincitur, immò acorem ipsum efficaciter temperat, & emendat. Senes pariter nonnulli, ac stomacho imbecilles, non raro Aquæ potu melius digerunt, citiusque cibos consiciunt, quàm usu Vini: quòd si fortasse aliquando parcè suspexerint, necum statim illud eructant, sed & ventre insuuant, constipantur, dolent. Id autem neutriquam, ut ipsi conqueruntur, adacti caloris malefici, qui in illis potius deficit, quàm exuperet; sed ob permutatam prædictorum succorum crasim, ut in Hypochondriacis sæpissimè compertum. Itaque non semper Vinum, nec omninò Aqua commendabilis in universum est, aut cunctis indiscriminatim præscribenda, generali quadam, immutabilique lege; sed pro ratione.

Et quidem in sanis optimè admonuit Celsus *lib. 1. cap. 1.* nullam certam, ratamque regulam esse stabilendam cum inquit: *Sanus homo, qui & bene valet, & sue spontis est, nullus obligare se legibus debet. Hunc oportet varium habere vitæ genus, &c.* Pro ratione tamen Corporum, & Constitutionum, modo Vinum, modò Aqua commendanda est: etenim Corporibus succiplenis, humidis, debilibus, magis Vinum, quam Aqua conferet. Contra verò picrocholis, & robustioribus, potius conveniet Aqua. Sed & pro ætatis varietate,

ac consuetudine, id ipsum usui aptandum: Nam senes, & consueti potius Vino: Paucitati insuper, & Feminæ Aqua regendi sunt. Exercitati insuper, & laboriosam vitam ducentes coguntur Vino uti crassiori, ac potentiori: otiosi verò, & sedentarii, vel Aqua simplici, aut medicata, vel ad summum, Vino tenuiori. Ità de cæteris,

Quod ad ægritudines verò, nocet Vinum in omnibus affectibus Capitis, præsertim ex acri, & bilioso sanguine progenitis, nam exinde cerebrum magis vaporibus per sanguinem delatis ex vino gravaretur. Similiter in omnibus fluxionibus, ex tenui liquore provenientibus, quæ facilius ab ulu vini concitantur: quæ ratione experimur, maximè lædi eos, qui articulariis doloribus cruciantur, à vini potu. Pari ratione reprobatum vinum in vulceribus, ulceribus, luxationibus, & fracturis, ne humores in partem affectam magis influant, illamque exasperent. Cæterum estò ratione ægritudinis, Vinum omninò prohibeatur, poterit tamen aliquando permitti, si consuetudo in contrarium vigeat, obstat senectus, & ventris imbecillitas. Ne verò grave damnum ab ejus usu subsequatur, levius, quo fieri poterit, concedatur, vel saltem bene dilutum, & modicè potatum: illud enim in gratiam virium, imbecillitatis ventriculi, senectutis, & consuetudinis, tantum modò permittitur. In aliis autem ægritudinibus quibuscumque, in quibus deficiatur concoctio, ac dissolutio crudorum succorum, vi aperienti, ac deobstruendi, promovendi menstrua, ac spurum, itemque attenuandi, incidendi, reborandi, vinum semper commendabile erit, magis tamen album, quàm rubrum, veluti facilioris distributionis, & transitus per vias urinarias, quale est vitum oligophorum dictum, sed non acidum; nisi tamen alvi fluxus rubrum potius expollet. Quamquam, ubi vinum sanum sit, de volutibus superstitiosè nimis agere, non sit opus.

At in febrientibus major difficultas esse solet, num Vinum, An Aqua illis conveniat. Et quamvis plerique creditum sit, vinum illis nocere, prodesse solum aquam; si tamen Authoritates Veterum, & Rationes, ac Experimenta consulamus, inveniemus vinum potius esse commendandum. Hippocrates enim, & Galenus, aliique è Græ-

ad Græcis celebrioribus; vinum in febribus permiscere, non solum in gratiam stomachi, sed etiam ad coctiones peccantium humorum adjuvandas, & ad febrim ipsam breviamdam; quemadmodum colligere est ex *libris de Ratione Vitis in Acutis, & de Methodo medendi*: Illud autem album, & oligophorum dictum, seu tenue erat, quo scilicet sitis simul una etiam sedari melius posset. Sed & ratio ipsa suffragatur, cum experimentis. Siquidem febres desinunt coctione, sequestratione, & expulsionem peccantis humoris, qui cum sanguine commixtus fermentationem indebitam promovet: modò vinum potius, non aqua, hæc omnia præstat: quamobrem plerisque novimus unico, sed largo vini generosi potu, tam affluenter sudasse, ut momento febrim averruncaverint, neque solum in declinatione universalis, vel in statu, ut aliis quoque; accidit ex potu aquæ, sed etiam inter initia, vel in augmenti decursu. Verùm in his peculiaris ratio semper habenda est, habitudinis Corporis, ætatis, consuetudinis, anni temporis, & symptomatum febrim comitantium; nam in deliriis, inflammationibus internis, sudoribus diaphoreticis, aliisque similibus, tuta non foret talis temeritas.

In hypochondriacis præterea dubitari potest, num etiam vinum conferat. Et licet in gratiam Ventriculi, summè imbecillibus, vinum videatur commendabile, eo quòd flatus illis infestissimos, discutere queat; nihilominus experimentis satis constat, illud officere, non tamen ratione caloris, quem falsò insimulant; sed potius ratione acoris, quem suscitatur, vel magis exasperat. Acidum enim quòd in ipsis exuperat, sive inconspicuum, sive manifestum, in causa est, ut vinum facillimè acefcatur, copiosiores flatus excitet, coctionem interrumpat, viscera tormiibus, atque æstuationibus afficiat. Hinc majus longè emolumentum nonnulli ex aquæ usu nanciscuntur, meliusque se habent, cum illa acorem diluat, & retundat, adeoque fermentationibus, atque hypochondriorum æstibus obstitat, ventrem laxet, & salia fermentorum invertendo, ac dissolvendo, tumultuariam viscerum agitationem, perturbationemque temperet, ac sedet. Atque hinc etiam fit, cur nonnulli, etiam stomacho valdè debiles, melius sufferant aquæ,

Tom. V.

quàm vini potum; quoniam stomachi fermentum molestam illam, turbatamque passionem, ex vino habitam, usu aquæ neutiquàm subit. Porro plerisque non leviter contulere, aquæ per infusum cinnamomum, anisum, lignum sassafras, aliudve simile; & quibusdam aliis salutaris fuit aqua chalybeata, vel ex fonte, chalybis, aut ferri conditionem referente, ut apud Nos est elicita, vel etiam artificialiter comparata.

Denique in usu vini, hæc specialiter sunt advertenda, ut nunquam jejuni stomacho potetur, nec in fine prandii, vel cœnæ: solet enim non rarò coctionem ventriculi interturbare, præsertim cum potens fuerit, in debili Ventriculo. Puellis non permittatur, neque imbecillum caput habentibus, aut in sopore proclivibus; Moderatum præterea sit; nam immoderatum omninò nocuum, potissimum si merum illud fuerit crassum, acidum, nec dum benè fermentatum, aut ex vario vinorum genere commixtum, itemque melle, aut saccharo concinnatum: ista enim semper visceribus infensa sunt. De eo verò, quod per filtrum colatur, ac depuratur, controversa est, quæ adhuc sub iudice manet. At licet communius credatur nocuum illud omninò esse, existimaverim tamen innoxie potari posse, usu tamen moderato, modò sit per iteratas repurgationes ab omni tartaro defæcatur. Mala etenim ex eo solum oriri possunt, cum sæculentum est, aut cum aliis corruptis vinis commiscetur; & quidem vel vapidis, vel fugientibus, vel acefcantibus, & degeneratis: quo pacto solent Oenopolæ mangonizantes, vina adulterata reconcinnare, & corrupta pro dulcibus, sanis, & suavisibus vendere. Cæterum vina fermentata, vetustiora, & penitus defæcata, meliora semper sunt, ac salubriora.

De recta ratione vitæ corporum sanorum.

EX hæctenus dictis colligere nunc est, pro recto usu Ciborum, & Potuum ad sanitatem Corporum conservandam, præferendam semper esse simplicitatem ac parcitatem, varietati, compositioni, & copię. Melius enim, ac facilius chylifi

N

ca-

cationis opus ex illa in ventriculo peragitur, quam ex ista; eo quod succi digestivi ineptiores semper fiant ad multigenam ciborum copiam dissolvendam, quam ad modicam, simplicem, & uniformem; præsertim verò si eorundem compositio, ac mixtura, ralis, ac tanta sit, cum multitudine conjuncta, ut Ventriculo gravamen, fermentis digestivi inertiam, & dissolutioni tarditatem inferat; unde postmodum cruditates, obstructions, dolores, tumores exoriantur. Quamobrem scitè quidem dixit Hippocrates, *lib. de Flatibus; Dissimilia, & inæqualia alimenta seditionem in Ventriculo excitare;* eo quod aliqua citius, ac facilius, alia serius, & difficilius concoquantur. Hinc propterea experimur salubrius, diutiusque vivere frugaliores Homines, helluones verò, brevius, & insalubrius. Vivitur enim exiguo melius, (a) & Natura paucis sanè contenta est. Jure ergo in vulgatum Adagium abiit: *Plures occidit Gula, quam Gladius.* Mente proinde perpetuò tenendum Monitum illud M. Brasavoli.

*Pone Gule metas, ut sit tibi longior etas
Esse cupis sanus? sit tibi parca manus.*

Atque illud aliud:

*Ut vivam, edam: vivere non ut
edam. (b)*

Facta autem comparatione inter labiles, & solidos cibos: sanè illi, quacumque tamen consuetudine seclusa, istos præcedere debent. Cum enim ex Anatome constet, cibos eundem ordinem intra Ventriculum servare, quo fuerunt assumpti, & qui prius sunt dissoluti, ac digesti, in intestina descendere; planè si duri, ac solidi, primum ingerantur, in impedimento quadantenus erunt labilioribus: quo circa hi diutius detenti, faciliè acefcunt, corrumpuntur, & in deleterios humores commutantur. Hac quippe de causa Diarrhææ, Dysenteria, Cholera, Ventris tormina, Febres, aliaque consimilia sæpissimè in Praxi visa sunt, ab inverso assumptorum ciborum ordine, provenisse: ut etiam notavit Galenus l. 3. *de symptomat. caus. cap. i. & alibi.* Dixi seclusa quacumque consuetudine, nam qui aliter his vesci consueverunt (ut præcete-

ris sunt Hispanis) vel nullæ, vel leviori noxæ subjiciuntur. Vetus tamque consuetudo vertitur in Naturam: & quæ consueta sunt, minus molestare solent. Quæ autem his à quibusdam opponuntur nullius profectò momenti sunt, attenda potissimum Anatomæ veritate, & chylificationis officio, per succos digestivos ope fermentationis habito, ut jam cunctis notum.

Tempus insuper cibandi illud sit, quod usu, & consuetudine, pro diversa Corporum habitudine, & constitutione, ætate, & varietate exercitiorum, comparatum est; itemque pro varia Anni tempestate, regione, aeris incolatu, cæterisque similibus; Etenim juxta horum varietatem quibusdam lautius prandere, parcius cœnare conveniet: aliis ex adverso, prout ab usu meliùs ipsis profuisse comperiete. Sic negotiis diurnis addicti, laboribus, exercitiis, itineribus, expedit parcius prandere, largius cœnare: contra aliis. Quamquam in universum, magis semper commendabilis sit Cœna frugalior, iis præsertim, qui lucubrationibus incumbunt, & civilem vitam ducentes, lautius prandere solent, juxta illud.

Ut sis nocte levis, sit tibi Cœna brevis.

Cæterum num bis, vel semel in die sumendus cibus sit, ex ipsiusmet Ventriculi habitudine, ac vigore, deducere licebit, & prout quisque in seipso noverit. Verum tamen id præcipuè animadvertendum ex Schola Salerni, ut

*Tu numquam comedas, stomachum ni
noveris esse.*

*Purgatum, vacuumque cibo, quem sum-
pseris ante.*

*Ex desiderio id poteris cognoscere certa
Hæc sint signa tibi subtilis in ore salivæ. (a)*

Ex Qualitatibus modò Ciborum, crudi, frigidi, crassi, acerbi, duri, pingues, & oleosi, plerumque nocui sunt, præsertim stomacho debilibus; Coctionem enim, & distributionem retardant, calorem infringunt, spiritus, & liquores chylo destinatos hebetant, & obtundunt, ventriculum aggravant, excrementa multiplicant, cruditates, & obstructions pariunt, & cuncta ferè mala progignunt. Quòd si his frigidæ pota-

(a) Claudian. in Ruffin.

(b) Confer. Horat. l. 2. serm. 2. & Pl. l. 11. cap. 52. *vilem parcum, & simplicem commendantes.*

(a) Galen. 3. de loc. aff. 6.

potationes (ut nostris præcipuè temporibus) adjungantur, longè graviora damna exuriuntur. Atque hinc, ex effrænata Gulæ libidinibus, gelidisque tum Aquarum, tum Vinorum, aliorumque artificialium liquorum frequentissimis potationibus, cuncti nunc, ferè valetudinarii sunt, lubricamque sanitatem, brevemque vitam degunt. Grati verò suavesque Ventriculo cibi, etsi ferè semper commendabiles sint, attamen moderationem servare debent: Nam aromatibus conditi, variisque falfamentis confecti, tandiù conveniunt, quamdiù stomacho sunt gratificaturi, si fortè languent, aut tardè admodum cibos conficiat. At verò quamquam consuetudo multum hac in re valeat, non tamen est tam longè à Naturæ modo removenda, ut in insalubritatem transeat, & ægrotandi causa fiat. Multa enim, quæ in Juventute sufferri solent, succedentibus ætatibus nocua evadunt, etiam si diuinus illorum usus præcesserit: quæque in Modo, Ordine, & Tempore antea contulerunt, progressu temporum, & ætatum non leviter officiant, mutata nimirum corporis, & partium constitutione.

Singulorum denique Esculentorum, & Potulentorum Naturas, Vires, & Facultates, qui nosse cupit, legat Authores de Re Cibaria tractantes, præferri verò Galenum de Alimentorum facultatibus, Jo: Bruyerinum, Arnoldum Villanovanum, Arnoldum Freitagium, Cl. Deodatum, Balthasarem Pisanellum, Castorem Durantem, Ludovicum Nonnium, Henricum Mundium, aliosque.

De victu ægrotantibus ministrando.

EX tribus Medicinæ præsiidiis, quibus adversus ægrotantes jugiter à Medicis dimicatur, Diæterico, Pharmaceutico, & Chirurgico, primum sanè sibi locum vendicat Diætericum: nec immeritò, quoniam cæteris utilius, præstantius, magisque necessarium est. Utilius quidem, quia ad vires conservandas dirigitur, sine quibus Morbi, & Causæ morbosæ nullatenus surgari possunt: Præstantius, ac nobilior, quia ubi reliqua ad curandum, aut præservan-

dum, sunt instituta, Diætericum ad conservandum specialius collimat; modò apud omnes constat, partem Medicinæ conservatricem longè, larèque præcellere Curatrici, ac Præservatrici: quin etiam solius sæpissimè Diætæ recta administratione, nedum conservamus, sed & commodè præservamus, atque abigimus morbos. Magis denique necessarium est; nam non semper ægroti medicamentis egent, ut sanentur; at verò semper opus habent, ut alantur, in gratiam virium conservandarum. (a) At verò sicuti Cibus opportunè exhibitus maxime confert; ita ex adverso nocuus omnino evadit, ubi importunè, excedenter, & non convenienti modo administratur; Proinde factum; ut tam Veteres, quam Recentiores Medici in rem hanc plurimum incubuerint, & varias diversaque Regulas in ætendis ægrotantibus constituerint. Horum autem omnium primus communi voto proclamatur Hippocrates, utpotè qui singula ad id facientia exactissime examinaverit, quemadmodum colligere est ex pluribus ejusdem Operibus, in quibus rectam victus rationem edocuit, speciatim verò lib. 1. Aphorismorum, & de Ratione Viæus in acutis, de Diætâ, & de Morbis, ubi regulas sanè aureas in rectè administrando maximo hoc Medicinæ præsidio tradidit. Nos propterea illius documenta sectantes, distinctè easdem prosequemur, ordine, ut decet, congruentiori.

Primum autem, facta comparatione Morborum acutorum, cum chronicis; quia in illis coctiones, secretiones, sequestrationesque morbificarum causarum citius perficiuntur, adeoque breviorum Natura cum morbo pugnam init; frugalior cibus exhibendus est; laetior verò in chronicis, ne scilicet propter temporis diturnitatem vires concidant, documento Hippocratis aphorism. 1. se. 9. ubi Coniectari oportet, inquit, an eger sufficiat perdurare, quousque morbus constitit, &c.

Si verò acuti morbi cum evacuationibus socientur, largior victus commendatur, damnatur tenuis, ex doctrina ejusdem, tum 2. aphorism. 2. dicentis, Morbi ab evacuatione pendentes, repletionem sanantur: tum

N 2 I. apho-

(a) V. Celsum lib. 3. c. 4.

1. *aphorism. 4.* ubi tenuis victus vituperatur in acutis, in quibus non convenit; uti sunt morbi ab evacuatione procedentes: quemadmodum advertit in *commentario* Galenus. Idipsum confirmat Celsus, cum inquit: *Sicut in morbis, in quibus initium est ab evacuatione, nullum majus remedium veloxi refectioe; ita nullum majus damnum jejunio, aut parcocibo.*

At contra in acutis ab humorum copia pendentibus, tenuis victus optimus erit: auctoritate ejusdem Hippocratis 2. *aphorism. cit.* Si namque largior victus exhiberetur, proculdubio majora excrementa cumularentur; cum tamen ex eodem Hippocrate 2. *aphorism. 10. impura Corpora quanto magis nutris, tanta magis laedis.* Accedit, quod in his vires languere non solet, quippe quæ non longam cum morbo pugnam inierunt, adeoque multo cibo non egent, ut resciantur.

In Chronicis præterea cum extenuatione conjuncti, nedum aliquanto plenior cibus exhibendus est, sed humectior: in his enim solet sanguis acritate, & salislagine auratica plurimum dissolvi, atque adeo suo glutine privari: unde ad retundendam acritatem, atque ad impediendam ejuscemodi dissolutionem, conferet cibus humefaciens, uti sunt jura, etiam ex glutinantibus medicamentis concinnata. Verum in chronicis cum obstructione, tumore, scirrho, convenient alimenta attenuantia, licet paulo pleniora: attenuantia quidem, in gratiam obstructionis; paulo pleniora verò, ad observandas vires, ratione diurnitatis temporis: Ubi notare docet, alium esse victum tenuem, alium attenuantem; tenuis enim vires diminuit, & saltem per accidens sanguinis quantitatem detrahit; attenuans verò ructur vires, & quando que etiam augeat, licet humores incidat, & tenuiores raddat; immò etiam meatus omnes Corporis referat; ut cum E. g. carnibus, illarumque juribus incoquimus petroselinum, sampuchum, cinnamomum, crocum, & similia.

Quoniam verò non solum victum, qualis deceat, ægrotantibus præscribere convenit, sed etiam opus est, ut debito tempore exhibeatur; propterea in acutis morbis, quia brevis est pugna inter Naturam, & Causam morbificam, citòque Augmentum imminet, parcior cibus per ea tempora mini-

strandus, ne scilicet distrahatur Natura ab opere coctionis, atque ab inutilium succorum secretionem, quæ tantopere necessaria est. Circà declinationem verò, plenior offerri poterit, ut vires restaurentur, sed tamen non plenissimus, ne eadem opprimantur, aut suffocentur: advertendo pariter quòd admonuit Hippocrates eodem 2. *aphorism. 7. Quæ longiori tempore extenuata sunt corpora, lentius rescire oportere, breviori verò cibus;* pro ratione.

Nedum autem toto tempore ægritudinis acutæ, sed in Temporibus ejusdem particularibus per singulas accessiones, varietas in cibando servanda est. Et quidem incunte particulari accessione, cibus exhibendus non est, ex eodem Hippocrate 1. *aphorism. 11. ubi dicitur: in principis Accessionum cibum dare novum est: & in ipsis Accessionibus abstinere oportet. (a)* Pro Accessionibus verò intelligenda sunt tria illa particularia tempora cujuscumque Paroxysmi. Principium scilicet, Augmentum, & Status. In principio namque si cibus exhiberetur, præter ventriculi gravamen, & eruditatem, febris proculdubio exacerbaretur, & facillè posset in deteriorem commutari. In Augmento, & Statu, omnia symptomata ingravescent; propterea à cibi exhibitione deteriora illa fierent, gravata nimirum, & fortassis etiam succumbente à cibo Natura. Hinc in omnibus periodicis febribus tria ista tempora, omnino cibus vacua, transigi debent. Neque solum in febribus, sed in quibuscumque aliis ægritudinibus, quæ periodum quamdam servare solent, & statis temporibus exacerbantur, totum illud tempus exacerbationis, & repetitionis, prætereundum, ne magis Natura per cibum affligatur, & copiosiora excrementa cumulentur. Satis autem erit, in gratiam virium conservandarum, si per intervalla, instantes quædam potiones, tincturæ, aut elixiria, cochlearim offerantur; cibus verò, postquam ægritudo remissionem sibi erit, exhibeatur.

Insuper, quia febres, vel intermittentes sunt, vel continuæ; diversa ratio in utrisque servanda est in cibus administrandis

(a) *IV. Commentaria nostra super hoc.*

dis. Et quidem in Intermittentibus, commodius semper tempus cibandi erit, in horis à febre vacuis, cavendo tamen, quoad fieri poterit, futuram accessionem, ut per horas sex, aut septem saltem, ante futuram accessionem, cibus offeratur, & vel plenior, ac solidior, vel parcius, magisve, minusve liquidus, pro ratione virium, ætatis, anni, temporis, consuetudinis, & peculiaris constitutionis ægotantis. In Continuis verò sat erit tempus ipsum declinationis expectare, ut docuit Hippocrates 1. de rat. viell. in acut. sect. penult. iniquens: tempus danda sorsitionis optimum est, cum calor ad pedes descenderit, & reliqueris Cor; quod sanè in declinatione contingit.

In febris autem, quæ per dies impares exacerbantur, plenior cibus concedi poterit in diebus paribus levioribus; parcius verò in imparibus, utpotè gravioribus; servando tamen variam cibi conditionem, liquidorem, vel solidiorem, pro ratione habitudinis ægotantis, & virium necessitate; si nimirum ægri fuerint picrocholi, graciles, jejunium non ferentes, vel è converso.

Cum verò febres nedum continuæ sunt, sed subingredientes, quarum scilicet accessiones reperunt in declinatione prioris, & antequam una desinat, altera subintrat; melius erit cibum offerre in medietate status prioris accessionis, antequam, in eisdem declinatione: principium posterioris accedat: Nam cæteris paribus, semper gravius damnum imminet ex cibo exhibitum inter initia accessionis, quam in statu: cumque unius accessionis declinatio sit principium alterius, oportebit à cibo abstinere in declinatione primæ, cum hæc confundatur cum principio secundæ accessionis. Verum in his Casibus non solidus, sed liquidus cibus esse debet, uti sunt jura, aliquantulum tamen vigorata testibus galorum, ut & liquores carniū, seu carnes ipsæ consumptæ in Balneo Roris, & deinde expressæ, aliudve simile.

Quamvis autem initia Accessionum febrilium omnino vitanda sint, admonet tamen Galenus 10. meth. cap. 5. posse aliquando refectivum aliquod exhiberi, si corpora picrochola sint, & stomachi imbecillitate laborent, ad eum in animi defectionem facillimè incidant, qualis erat ille, cujus ipse ibidem meminit, qui in singulis

accessionibus animo linquebatur, cum Ventriculi titillatione, & languore. At verò his latis erit, per aliquod tempus ante accessionem jusculum aliquod exhibere, vel etiam micam panis vino albo diluto maceratam.

Si præterea accessiones febrium adeò producantur, ut duas ferè integras dies comprehendant, quemadmodum in febris illis, quas Græci Tritæophyes appellabant, hoc est extensas Tertianas; quia æger tam longam in diem sustinere non potest, præstabit, transacto augmento, jusculum exhibere, aliudve simile jentaculum, & deinde in declinatione paulò largiùs alere; ita tamen, ut saltem horis sex, vel septem, futuram accessionem cibus antecedit. In Semitertianis verò, græcè Hemitritæis, quarum accessiones recurrunt graviores per dies impares, & in paribus, licet mitiùs, continuò perseverant; parcius cibus, & liquidus in imparibus, paulò plenior, & solidus in paribus, offerri poterit modò hic facilis semper sit digestionis, & boni nutrimenti.

Circumscripta autem quacumque consuetudine, melius erit bis saltem singulo quoque die naturali ægotantes alere, & quidem horis matutinis, utpote plerumque quietioribus, cibo solidiori; liquidiori verò vespertinis, aut nocturnis. Unica siquidem comestio in singulos dies, ut plurimum insufficientis est, si modica; gravans verò, & nocens, si larga. Dixi circumscripta consuetudine: nam si cæteroquæ suctus æger foret in statu sano, seu et in die cibum sumere, non est duplici perperam gravandus in statu morbooso, in quo naturales operationes valdè deficiunt. Dixi insuper cibo solidiori, & horis matutinis, quia plerumque quietiores istæ sunt in ægotantibus. quod si fortasse secus accideret, eligi debebunt, quæ minus molestæ sunt. Idipsum observandum erit in febris, quæ suos paroxysmos proferunt anticipantes, vel postponentes, ut nimirum tempus illud eligatur, quod remissus videbitur, vel omninò febre vacuum, cavendo tamen, ab imminente accessione, quod fieri poterit. Ceterum in cibis liquidioribus præsertim, jusculis, minus errabitur, cum ab his minus Natura gravetur: atque in hoc laudandi profectò sunt Romani Medici, longè cæteris, in cibandis ægotantibus, cautiores.

In febris denique Continentibus di-

ctis, quæ scilicet accessionibus, iteratiffique paroxyfmis carent, quietiores adhuc horæ eligendæ sunt: Hæ autem erunt, quæ minùs symptomatibus molestantur. Quòd si febres sint Homotonæ, idest eundem semper tenorem servantes, cibandi erunt ægrotantes horis consuetis tempore salutis eo quòd in his Natura refici consueverat. Idemque dicendum in Incrementibus, & Acmaisticis dictis. Verùm in his parcè nimis alendi sunt febrientes, & solum in gratiam vitium conservandarum, si fortasse længueant. Quòd si ægrotantes ferendo sint, ut valeant impetum febris effugere absque cibo; melius erit omni prorsus alimento abstinere: ubi verò vires længueant parùm, & sæpè illæ reficiantur liquoribus instaurantibus per vices, & moderatè exhibitis. Verumtamen in cunctis respiciendum semper ad ætates, habitudines corporum, consuetudines, Regiones, & Anni tempora: quamobrem Pueri, largiori temper victu tractandi sunt, cum in ediam ferre non possint; contra Senes, multo cibo non sunt gravandi, sed modico, ac reperito, ne vires concidant. Sic quoque aliter alendi sunt graciles, quam obesi, illi quidem pleniori, ac humidiori; isti verò tenuiori, & sicciori. Ex consuetis plenius cibandi sunt Hispani, Germani, aliique, qui in statu salutis lauciori cibo fruuntur; partius verò insueti, ut Itali, præsertim Romani, & Neapolitani. Idipsum dicendum de Regionibus: Incolentes enim Regiones frigidissimas, ut Boreales, solidioribus alimentis; tenuioribus verò, habitantes Regiones meridionales: qui si fortasse uberius alendi forent, potius parum, & per vices instaurentur. Denique quod ad Anni tempora, parcius æstate, & Autumno, & cibus facilioris coctionis; largius Hyeme, & Vere, solidioribusque alimentis cibentur. In univèrsam postremò frugalior cibus ægrotantibus convenientior semper est, saltem ratione causæ morbificæ, quæ à cibo plurimo increfcere non debet, ne morbum protrahat, nec naturam aggravet, aut à sequestratione; secretioneqque peccantium humorum retardet, aut impediatur.

Quenam repletio pejor Panis an Carnis?

AD calcem hujus tituli de Cibo, & Potu placet curiosam hanc disceptationem in medium proferre, atque examinare, quam licet nonnulli alii proposuerint, exactè tamen nondum illam explicuisse mihi visum est. Pro Pane autem Triticeum intelligendum: nam qui ex hordeo, milio, cæterisque leguminibus, conficitur, in controversiam hanc non cadit.

Jamdiù ex Avicenna *sen. 3. 1. doct. 2. cap. 7.* effatum viguit *Repletionem omnem malam esse, Panis autem esse pejorem:* cui inhærens Jacobus de Partibus Avicennæ Commentator, rationem quoque adjecit, inquit: *Repletionem Panis esse malam, quia stomacho diù injacet, gravans ipsum plurimum, & opprimit peccoralia; & si descenderit tandem de stomacho non bene digestus, opilabit Hepar, & Mesaraicas. At carnes minime nocumento sunt, qui a plus proportionantur humano Corpori, & minùs premunt peccoralia, & si transeant indigesta ad Hepar, & Mesaraicas, minus stabiles, & magis curabiles oppilationes inducunt, quàm Panis.* Hinc factum, ut dictum istud in commune Adagium abierit, & Panis esum immoderatum longè pejorem esse carnibus, omnes prope modum proclamaverint. Verùm ex adverso Alii perpendentes Panis substantiam optimam esse, cunctis acceptam, Nationibus omnibus, quibus Triticum innovuit, familiarem, stomacho semper gratam, ac salutarem, vitæ humanæ sustentandæ valde accommodam, pro eadem acriter pugnarunt, & Adagium illud in Carnis esum immodicum vertentur; ut proinde autument: *Omnem Repletionem malam esse, Carnis verò, non Panis, pessimam;* quemadmodum præ cæteris nuperrimè ex multis recollectit Gaspar à Rejes, peculiari quadam dissertatione, quæ est *œttagesima quinta sui Campi Elysi Jucundarum Questionum* ubi pro Pane multa congerens, in Carnis esum immoderatum effatum istud inculcat.

At verò Mibi, neutrique injurius forem, distinctione procedendum visum semper est, & comparatè solum ad varias, differentesque Ventrium constitutiones, & Cor-

porum habitudines, diversosque usus è primordiis Vitæ acq̄sitos, modò ex uno, modò ex altero, immodicè sumpto, gravia damna evenire posse sum persuasus, ità tamen, ut à Carne ex faciliori corruptione noxam, à Pane verò, ob tardiozem in ventriculo dissolutionem, subindeque exortam ingentem fermentationem; molestantque tumefactionem, fateri cogamur.

Et quidem Leones, Lupi, Ursi, Canes, ad plures, & plures libras crudas carnes devorant; Panem verò vix ad paucas ingerunt, quasi verò benè noscant, futurum exinde sibi detrimentum majus, cum tamen Carnibus immodicis si graventur, vel evomunt, vel per alvum corruptas illas egerunt, & exonerantur. Ex adverso Equi, Boves, Asini, Muli, si multo frumento fiantur, doloribus, ac cruciatibus ventris impensè admodum torquentur, mox etiam toto Corpore tumefacti pereunt. Cursorem Equum, de genere eorum, quos Barbaros vulgò nuncupant, aliquandò mediam crepuisse vidi, quia ab Hero, ut victoriam in cursu assequeretur, intritè ex vino generoso, antè pastus fuerat. Sunt nonnulli, qui mecum de Ventriculi languore, tarda que digestionem, cum non levi Ventris gravamine, conquesti sunt: cognito autem, quòd non aliunde id proveniret, quam ab esu Panis inter edulia immoderato, indicta iisdem illius temperantia, sine ullo alio medicamento, molestiam illam evaserunt. Moderatus enim Panis, & benè fermentati, usus, ciborum dissolutionem adjuvat; immoderatus verò impedit, ac in longius tempus protrahit; non sine magno ventriculi fastidio. Atque hinc fit, ut pauca, ac durissima excrementa intestinalia egerant, qui multo Pane, omnique fursure exuto, vescuntur; cum aliàs fursuroso usi, sicuti non multum inde nutriuntur, ità fæces copiosiores, lubricioresque reddunt. Sed & animadversione quoque dignum, quòd multo Pane saturi, nil deorsum, aut sursum egerunt, etsi ventriculo graventur; Carnibus verò repleti facillè per utramque partem exonerantur: forte quia in his fibrae ventriculi liquore carniùm delaxantur; in illis verò à glutine Panis corrugantur, & contrahuntur; ut proinde nonnisi peracta dissolutione, cibariam massam deponant. Accedit quòd Septentrionales Populi, qui in quotidiano usum carnes fu-

mo, aut Sole arefactas habent, benè, ac salubriter vivunt; Panem autem, si aliquandò eo utantur, gravius, molestiusque ferunt: tantum usus, & consuetudo prævalet. Est hic Neapoli Nobilissima quædam Familia, è genere illorum, qui pro Stemmate Amaranthum, Immortalitatis Amantem, habent, in qua ex usu Avito vetustissimo, nullus à tenera ætate, panem vescitur, carnis verò cuiusvis generis saturantur sine ullo sanitatis incommodo. Sed equis unquam piscibus crudis, locustis, aliisque similibus apud Nos vesceretur, quemadmodum legimus commodè nutriti Septentrionales Americanos sine sale, aliove condimento convenienti, nisi assiduus à Nativitate usus intrerecessisset. Non ità pridem fuit hic Neapoli, qui sine ullo vitæ detrimento echinos, & crudos, & suis corticibus spinosis indutos, maxima cum facilitate devorabat, & promptè etiam digerebat; locustas item, spondylos, aliaque testacea. Ex adverso alium novi, qui ab esu fructuum Echinorum immoderato, Diabeterem incurrerit, & Mortem; & alios plures, qui à spondylis, ostreis, limacibus, diarrhœam, dysenteriam, aut lienteriam passi sunt, periculoissimam. Sunt & alii plurimi, qui ab esu labilium ciborum malè se habent; duriores verò, solidioresque cibos, & benè expetunt, & melius concoquant. Sic ex fructibus, qui habiles sunt, & facillè corrumpuntur, plerique promptissimè ægorant, alvo soluta; ab aliis verò durioris, solidiorisque substantiæ, non item: secus alii, & alii multi. Hinc fateri decet, non omnibus æquè futurum, aut ex Pane, aut ex Carnibus immodicè esitatis detrimentum, sed pro diversa Corporum, & fermenti stomachici habitudine, usuque vario.

Facta autem utriusque comparatione, quamvis ab esu carniùm immoderato magna successura sit noxa ob faciliorem illarum in alvo corruptionem, nihil tamen minus à panis satietate, propter tardiozem ipsius exsolutionem, diuturnioremque in ventriculo moram, aut etiam ob ingentem inductam in sanguine fermentationem, majus damnum contingit experiri. Carnes equidem facillimè corrumpi, ac putrefieri cunctis liquet, potissimum cum à fermentis viscerum digestivis, ad tantam copiam indoneis, in alibilem sub-

stantiam verti nequeunt, sed vel in aco-rem, vel in nidorem fetidum transmutantur; quo circa gravamine, aut irritamento ventriculi fibris illato, velevomuntur, vel deiciuntur putrefactæ, & corruptæ. At verò Panis per hoc idem, quòd multi, & boni nutrimenti sit, abundantique glutine saturi, nocentior, si plus justo ingeratur, evadit. Ventrem enim aggravat, & opprimit, illiusque fermenta hebetat, & glutinosa sua substantia obtundit, fibras coarctat, & non nisi diuturno nimium tempore dissolvitur; unde longam nimis moram ibidem contrahens, molestam tumefactionem, anxietatem, doloremque gravantem, & instantem affert, non sine graviore periculo, præsertim si per immodicam fermentationem, acoem, acritatemque excedentem excitet, & sanguinem etiam inficiat. De Triticò in aqua elixo, scribit Galenus 1. *de alimentor. facult. cap. 7.* se aliquando, propter panis penuriam, cum duobus adolescentibus confociis ipsum elixum comedisse, & per totum sequentem diem satutum nil aliud edere potuisse: quod & idipsum à Rusticis ejus loci edoctus, grave, & concoctu difficile illud tandem esse concludit, viresque maguas habere, valideque Corpus nutrire, ac robur maximum conciliare, quod fortasse respicientes nonnulli apud Athenæum *lib. 3. Deipnos.* Panem ex Triticò confectum sic dictum volvere, ob alimenti copiam; idèòque apud Latinos Panis à Pan græcè, quod *totum*, & *universum* significat, appelleretur. Idipsum confirmat Alexander Aphroditæus *probl. 66. lib. 2.* Panem omnium ciborum maximè nutritium existimans: quò autem alimenta substantivè sunt alibilioris, èò difficiliùs, tardiusque digeruntur, ac proindè diutius in ventriculo detinentur, unde non levis illi noxa. Id sanè pro rata sua exper iuntur, qui in pane, & Vinò jejnantem, omnem famem uberiori pane explere coacti, ob promoram vehementem, ex longiori mora in ventriculo, fermentationem, ingentem acoem primum perferentes, mox gravem per totum illum diem, laboriosamque molestiam patiuntur. Notum quippe cunctis est, usum panis nimio, distendi plus justo arterias, & venas, totumque Corpus majorem in molem assurgere, meatus infarci, ac plurimum impediri perspiratio-

nem, respirationemque; quamobrem coactus fuit Sylvaticus, licet contrariæ assertionis propugnator, *controvers. 6.* affirmare, quod *quæcumque optima sunt, si propter copiam corrumpantur, eorum corruptela multo sit deterior, quàm eorum, quæ minus bona sunt.* Jure ergo ad quæsitum: *Panis nutritio, an Carnis melior?* respondit olim Petrus Hispanus: *Panem magis, & melius nutrire accidentaliter, quòd tardè convertatur, & multum immoretur; Carnem verò magis nutrire naturaliter, quia citius digeritur, & citius dissolvitur.* Hac eadem, & multo validiori de causa, Panis Azymus, subcineitius, aut non bene fermentatus, graviore ponderis Ventriculo sit, & tardioris digestionis, ob multam, glutinosamque substantiam activam. Hinc non abs re indictum Hebræis, ex Ægypto discessuris, diuque iter facturis, ut Pane Azymo vescerentur, cum lactucis agrestitibus, diathesi sanguinis mitificè opitulantis; ut & Eliæ, ad longum iter sustinendum, provisum de Pane subcineitio. Sed & Ambylum pariter, Pastilli edules siliginèi, cateraque edulia, ex farina intrita, & absque fermento compacta, plurimi sunt nutrimenti, adedque tardæ nimium dissolutionis, præsertim in stomacho debilibus. Atqui notabile equidem est, quòd Celsus *lib. 2. cap. 24.* Panem sine fermento inter res stomacho idoneas reposuit, & *c. 25.* fermentatum Panem inter res stomacho alienas: quin & *cap. 28.* Panem fermentatum, scribit, *facile intus corrumpi, non fermentatum difficile;* unde eodem *cap. 25.* statuit: *non quidquid boni succi est, protinus stomacho convenire; neque quicquid stomacho convenit, protinus boni succi esse.* Quare concludendum non magis ex catinum est immodico, quàm ex pane intemperanter assumpto, inductam saturitatem nocuam fieri; id quod probandum proposueramus. Nil enim in Natura tam bonum est, ut aliquando obesse non possit; nec ex adverso tam malum, ut alicui interdum non proffit, attenda præsertim corporum habitudine, & varia, diversaque ab incunabulis consuetudine acquisita, ut alias quoque innuebamus. Quamquam haud inficiari queam multas species Carnium ad saturitatem usque ingestas nullius ferè incommodi in quibusdam observari, ut præ-

fertim experiuntur Apuli in esu Carnium Verveccinarum, toto tractu ejus Regionis, quippe quæ tam salutares sunt, & boni succi, ex peculiari illius climatis, & fertilium patuorum conditione, ut nedum benè nutriantur, & faciliter digerantur, sed (quod majus) Corpori floridam salubritatem impertiantur; quemadmodum & de Verveccibus Hispanis, eisdem ex causis, circumfertur. Id ipsum testantur ab esu Carnium Vitularum Accolæ Promontorii Minervæ, Massæ Lubrensis, Surrenti, Vici Equeusis, & adjacentium locorum, ubi nedum Vituli Vaccarum, sed & Sues salubres Carnes proferunt, absque ullo Corporis detrimento, ad satietatem usque comestas: quod lecus de Panibus accidit.

De Motu, & Quiete:

MOTUS à Medicis consideratur ut Causa Nonnaturalis, comprehendens sub se omnem excitationis speciem, per quam Corpus benè, vel malè affici potest. Quamobrem describi solet, quod sit, *Manifesta Corporis agitatio*. Sunt qui etiam Animum ad ejusmodi agitationem referant, quoniam ex Hippocrate 6. *epidem. sect. 5.* Hominum cogitatio dicitur Animæ deambulario. Verum hæc ad Animi passiones potius revocanda videretur, quia in illis Animus reverà commoveretur, & perturbatur. Quies ex adverso describitur, quod sit *Mansio, stabilitas, seu Otium Corporis*. Sicut enim per Motum Corpus eundem situm non servat; ita per quietem in eodem consistit, & oritur. Id autem intelligendum, tam secundum totum Corpus, quam secundum partes: nam dantur quædam genera Exercitiorum, in quibus partes solum moventur, ac exercentur, ut in Arte Sutoria, in Rota Figuli, &c.

Motus autem ex Galeno 2. *de san. tuend. cap. 2.* triplex est, Simplex Motus, Exercitium, & Labor. Simplex Motus intelligitur, per quem ita leviter Corpus agitur, ut nec ad sudorem, nec ad anhelitum, nec ad lassitudinem deveniat, ut est moderatus incessus. Exercitium est Motus sensibilior, qui ex Galeno *cit. loco*, comprehendit respirandi, frequentiam, & sudoris exitum. Labor demum, adhuc major Motus est, & complectitur non solum sudorem

rem copiosum, sed etiam defatigationem, cum anhelitus difficultate. Quies ex adverso duplex etiam est, simplex scilicet quæ adeo levis, & brevis est, ut Motus potius videatur, quam Requies: & Magna, quæ cum otio confunditur. Est autem Otium talis, ac tanta Corporis, & Vitæ tranquillitas, cum omnimoda Motus vacatione, ut si paucas quasdam operationes demas, ad Mortem referri possit, cum Vita nostra in operationibus consistat: otiosi autem non solum ab immoderatis, & mediocribus, sed etiam à consuetis, & levibus exercitationibus desistunt.

Et si autem ita Inter se differant Motus, Exercitium, & Labor, consuevere nihilominus Medici Vetusiores, illos confundere; Sic Hippocrates *epidem. 6. sect. 6.* Exercitium, & Laborem pro eadem re usurpat, cum inquit: *Labor, Cibum, Somnus, Venus, omnia mediocria*: tibi pro labore Exercitium intelligit. Ex eodem 6. *epidem. sect. 4.* Labor, inquit, *Cibum præcedat*. Et 2. *aphorism. 8.* ubi *fames, sitis, laborandum non est*; id est, non exercendum. Galenus quoque 5. *de san. tuend. cap. 11.* & 1. *eiusdem operis cap. 8.* confundit Motum cum Exercitio, dicens: *Animi triplicem speciem Exercitii*: nam, *vel movemur à Nobis ipsis, vel ab Aliis, vel à Medicamentis*. Sed & Stæpius referuntur veluti inter se plurimum differentia, ac distincta; quemadmodum ex eodem Galeno 2. *de san. tuend. cap. 2.* ubi per mutationem anhelitus distingui dicitur Exercitium à Motu. Idem etiam 3. *Artis Medic. 112. in exercitiis*, inquit, *cum primo ceperit lassari Corpus, quiescendum*: lassitudo autem laborem sequitur; quod idem docuerat Hippocrates 2. *aphorism. 48.* inquiens, *In omni Corporis motu, ubi laborare ceperit, quiescatim lassitudinem auferit*. Ubi verbum *laborare*, non sonat *exerceri*: falsum enim est, quod inter initia exercitiorum lassitudo accidat; & quiescendum sit. Quare Exercitium rigorosè à Labore distinguitur, quia Labor lassitudinem affert; secus verò Exercitium; necesse autem non est, ut semper in exercitiis sudor habeatur, cum aliquibus saltem non sit ita facilis; unde in his satis erit, per lassitudinem, & anhelitus difficultatem, Exercitium à Labore discriminare. Hinc sudor, lassitudo, & respirandi difficultas

facultas non simul omnibus præcipienda, sed pro Corporum ratione varia.

Præterea ex Galeno *cit. 2. de san. tuend. cap. 8.* Duplex Exercitium distinguitur, Syncerum unum, Operosum alterum. Syncerum dicitur, quod nullum opus ad extrâ relinquit, cujusmodi est Cursus, Lucta, Digladiatio, Ludus parvæ pilæ, &c. Operosum verò, quod post se opus aliquod relinquit, ut Fossio, Fabricatio, Piscatio, Venatio, Alia insuper Exercitiorum genera, velocem Corporis motum exigunt, non tamen vehementem laborem, aut grande robur, veluti est ludus parvæ pilæ. Alia ex adverso, vehementem laborem exquirunt, & robur validum; nulla tamen in operando velocitatem; ut est Fossio, ponderum Elevatio. Alia demum utrumque comprehendunt, ut Remigatio. Inter hæc autem, prætulit idem Galenus Ludum parvæ pilæ *lib. quem de eodem inscripsit, c. 2.* quoniam omnia membra indifferenter exercet, neque multum virium dispendium affert, cum grande robur non exigit.

Verùm & in his advertere juvat, quod idem Galenus *cit. loc. & Avicenna fen. 3. p. doct. 2. cap. 2.* de accidentalibus quibusdam exercitiorum differentiis docuerunt, illas, scilicet desumi, posse vel à Movere, vel à Mobili, vel à Tempore, vel à Spatio, vel à Loco. A Movere, vel valido, vel imbecilli, desumuntur vehementes, & debiles exercitationes: Vehementes ut Fossio, Lucta, Digladiatio, Saltatio, in quibus validissimæ vires requiruntur: Debiles, ut Ludus palmaris pilæ, Discijectus, levis Chorea, in quibus tam validæ vires non exposulantur, licet citatior agitarior exquiratur. A Mobili, aliud Exercitium est totius Corporis, aliud alicujus tantum partis: ad primum revocatur Ludus parvæ pilæ: ad secundum, Vociferatio, Scriptio, Rotæ circumvolutio. Rursus vel Mobile à seipso movetur, ut in prædictis excitationibus; vel ab alio, ut in Lætica, in Sella, in Rheda, in Navi. A spatio desumuntur Excitationes brevès, vel longæ. A Tempore, celer, & tarda, diurna, nocturna, matutina, vespertina. A Loco demum, si hic est publicus, Exercitium ibidem peractum, dicitur Gymnasticum; si privatus aut est acclivis, vel declivis, planus, vel asper, ad solem, vel ad umbram. Qui autem plura de his scire

fatagit, adeat eruditissimum Mercurialem in sua Arte Gymnastica.

Quantam autem diligentiam Veteres in ejusmodi Exercitiorum generibus adhiberent, mirum sanè est; quandoquidem, ut refert idem Galenus *cit. lib. de san. tuend.* antequam ad exercitia accingerentur, primum Corpora lavabant, atque à sordibus detergebant; mox oleis; & non rarò odoriferis inungebant; deinde alvum exonerabant, atque etiam, si fortassis opereretur, ulu clysterium: postmodum exercebantur ad sudorem usque; postremò quam optimè, sudorem, & recrementa curis abstergebant, & sedato Corpore ad mensas accumbebant. Neque hæc perperam quis putet acta, sed summo planè iudicio: quippe Curis primum lota, atque à sordibus deterfa transpirationi promptior evadit, quæ viventibus cunctis summoperè necessaria est. Ne verò deinde exaresceret ab exercitiis, consultò inungebatur. Alvi postea exoneratio perutilis omnino erat, ne propter exercitia obdurescerent excrementa, aut diutius detenta dolores excitarent, & ægritudines parerent: Exercitia autem ad sudorem usque producta, omnia profus Corporis inquinamenta depellebant, cum omnibus constet majora emolumenta nobis accipere perspiratione, & sudore, quam quacumque alia evacuatione: graviora etenim mala nobis eveniunt ab excrementis in glandulis præcipuè cumulatis, atque ab impedita transpiratione. Denique sudoris deterfio omninò necessaria erat: siquidem sudor detentus in habitu Corporis refrigescit, & sin xiones, febresque parit. Ad hæc omnia cibus postremò, & quies contorquebantur; quoniam ad instauranda membra, per laborem defatigata, alimento, & quiete opus erat.

Quæ commoda, atque incommoda, Motus, & Quies afferant.

Multa præstat commoda Motus, multa Quies; ut propterea non omnibus indiscriminatim; aut hæc, aut ille præferendus, vel interdicens. Et quidem simplex Motus languinem ab excrementosis humoribus, aut halitibus repur-

gat, extenuande quæ crassa sunt, distillando verò, quæ tenuia: coctionem, distributionemque alimentorum adjuvat: obstruccioni opitulatur, referendo meatus, & incidendo crassos, tenacesque succos: putredini, ac corruptioni resistit, nam ab otio, & quiete immoderata stagnantes humores facillimè corruptioni subijciuntur, viscera quoque, & articulos confirmat; unde fortiores fieri eos experimur, qui assiduis exercitationibus sunt addicti: quim & podagrici, postquam tenuiores, molestioresque humores fuerint resoluti, maximam à motu utilitatem nanciscuntur. At verò, immoderatus, atque importunus in multis nocere potest; præsertim verò, coctionem ciborum sollicitando, illam non perficit, sed turbat; simulque cum excrementis portionem chylosam confundit; ut propterea infarctus viscerum afferat, sanguinem conspurcet, ac febrem excitet, præsertim si tempore æstivo aut autumnali, sub sole fiat. Eadem de causa nonnumquam affert inflammationes, erysipelata, dolotes potissimum Articulorum; siquidem per exercitationem immoderatam nescum humores fluxiliores evadunt, sed etiam Artus ipsi delaxantur. Labor demum non nisi in iis Corporibus proderit, quæ multis, crassisque succis abundant, ad eisdem atreuandos, & per sudorem digerendos. Cæterum nocet natura debiliores, quia vires atterit, corpus exsiccat, & humores nimium concitandò, febres, & inflammationes inferre potest.

Quies ex adverso, si moderata sit, vix oberit: etenim per eam, veluti alteratim habitam, digestio peragitur, ac promovetur: alimenta distribuuntur: egeruntur excrementa: nec fuliginum transpiratio retardatur: vires reficiuntur, sanguine exinde non inquinato: membra Corporis instaurantur, non defassantur: quam obrem, non immeritò cecinit Ovidius. 4. *Hexoid.*

Quod caret alterna requie, durabile non est.

Hæc reparat vires, fessaque membra levat.

Contra verò Otium inutile prorsus est, immò nocuum; quandoquidem alimenti distributionem inhibet, meatus obstruit, excrementa constipat, caput vaporibus replet, Cor, & sanguinem crassis succis inquinat, totumque Corpus pinguedine, & lentis humoribus obruit; unde pigrum,

decoloratumque illud efficit, segnetemque animum reddit, & sensus omnes, tum internos, tum externos hebetat. Hinc idem Poeta: 1. *de Ponto.*

Cernis, ut ignavum torrumpant omnia Corpus;

Ut capiant vitium, ni moveantur Aque?

Etenim ut bene Lucretius.

Semper in assiduo motu Res quæque geruntur. (a)

Solum autem ad vulnera consolidanda, & fracturas ossium glucinandas conducibile est, cum ista motum non admittant, ne scilicet fasciæ, ligaturæ, laquei, dimoveantur, & medicamenta agglutinantia à sua sede removeantur; quin & partes ipsæ uniri commodius possint per quietem. Cæterum in reliquiis omnibus omninò vitandum. Quòd si animi quoque Otium adjungatur, profectò malorum omnium origo fiet. Hinc idem Ovidius *de Remedio Amoris*, admonuit, illud esse omninò fugiendum, cum cecinit.

Otia sitollas, periere Cupidinis Arcus,

Da vacuæ menti, quo teneatur, opus.

Queritur Egisthus quare sit factus adulter;

In promptu causa est, desidiosus erat.

Atque ante ipsum Hippocrates scripsit *lib. 2. de Dieta*, Corpus, & Animum hebetare; nam, ut ex eodem 2. *Aphorism. 31.* omne nimium; periculosum est, & Naturæ inimicum. Perperam ergo voluere Asclepiades, & Erasistratus, (b) Quietem ad sanitatem tuendam plurimum conferre, referente Galeno 1. *de san. tuend. cap. 8.* si præsertim isti de extrema Quiete, seu Otio, sermonem habuerint; quippe experimur Homines in carceribus decentes; Pisces in piscinis clausos; & Aves in Aviariis coercitas, minus salubriter vivere: immò Aerem ipsum, & Aquam, in corruptionem abire, si diù immota maneat, & restagnent. Contra verò carnes defatigatas, vividiores, salubrioresque evadere.

Rectè itaque docet Galenus 1. *de san. tuend. cap. 3.* duobus humanam vitam egere, *æperditi scilicet instaurazione, & excre-*

(a) *lib. 1. de Rev. Nat.*

(b) *Fortè isti de Quiete, & Tranquillitate Animi intellexerunt. Nam Tranquillitas Animi hæc est vita Hominis. Eccles.*

excrementorum resolutione; quorum primum præstat Quies, secundum Exercitatio. Atqui non immerito Aristoteles 1. *Cæli*, & 2. *Meteororum*, dixit, si Cælorum motus desineret, Mundum planè univertum fore corrutum: Et Nos alibi lætè monstravimus Vitam nostram, & cujusvis Animalis in motu, atque exercitio operationum, consistere; quin & in Plantis ipsis, quæ videntur motu carere, nuperrimè M. Malpighius, succi nutritii circuitum perennem quoque detexit, qui si fortasse interrumpatur, statim intereunt.

De Recta Motus, & Quietis Administratione.

Quandoquidem ad vitam sustinendam modò, Motus, modò Quies necessaria est, videndum hic propterea, quibus, & quandò Motus, aut ex adverso Quies conveniat.

Et quidem primò de Operationibus Naturalibus dubitari ante omnia solet, num Ciborum coctioni, ac distributioni conferentior sit Motus, an Quies.

Pro utraque parte sunt, qui pugnent. Galenus enim *lib. de cibis bonis, & mali succi c. 2.* Quietem potiùs commendare videtur; unde 7. *meth. c. 12.* docuit, lautiorè esse debere Cœnam Prandio; quia post cœnam somnus, & quies, post prandium ferè semper Morus sequitur: at verò melius, subdit, peragi coctionem quiete, & somno, quàm motu, & exercitio: & rationem assignat, quoniam calor, coctionis opifex, per motum dissolvitur, ac forinsecùs distrahitur; colligitur verò, & ad interiora revocatur, quiete. Contrarium verò tueri Joubertus *lib. 1. Paradoxor. c. 7.* pluribus contendens, prodesse magis motum ad coctionem perficiendam, quia per motum calor acuitur, humores attenuantur, & cibus citiùs ad intestina delabitur; quamobrem fieri inquit, ut laboriosi homines plures in die cibum sumere cogantur, quia citiùs, meliusque cibos digerant, & conciant.

Verum ad hanc conciliandam ipsè putaverim, distinctione procedendum: Vel enim de coctione in Ventriculo sermo sit, quæ dissolutio est, & Chylosis dicitur; vel de chyli jam coacti repurgatione, atque ab inutilibus partibus secre-

tionem, quæ in intestinis tenuibus peragitur, & distributione perficitur. Si de prima sermo fiat, certè conferet magis Quies: si de secunda, potiùs Motus. In prima enim succi Ventriculi dissolventes, digestivi dicti, per quietem minimè distrahantur, aut evanescent, quoniam hi, cum per arterias in Ventriculi glandulas extrillant, & beneficio succi nervi volatilioris foveantur, si fortasse per motum sanguis extenuetur, ac exolvatur, & volatilis illa substantia evanescat, aut languat, pauciores, interioreque communicabuntur; quiete verò abundantiores confluent, à sanguine vegetiori suggesti. Accedit, quòd per motum, septum transversum in respiratione cum adjunctis musculis abdominis citatur, adeoque intempestivè nimis, cibum nondum benè in Ventriculo coactum, ad intestina protrudit. Contra verò, si sermo sit de distributione, conferentior motus erit; nam hæc peragitur in Intestino tenui, per separationem inutilium partium ab utilibus, quæ deinde in venas lacteas ineri debent; modò plurimum ad hoc conducit Motus, qui faciliorem reddit ejusmodi intro-missionem. Adde, quòd per motum viæ referantur, attenuantur humores, & dissolutio illa, quæ ex mixtura succi pancreatici, & felci in intestinis tenuibus fit, citiùs promovetur. Verum hæc in Corporibus sanis intelligenda, & temota quacumque consuetudine; nam in moribolis, fortasse aliter disponenda res foret; sicut pariter in conductis ab assumpto cibo statim exerceri: idque potissimum, si de exercitio propriè dicto, non verò de labore intelligatur: hic enim indifferenter omnia consumit, & utiles simul, ac inutiles partes extenuat, ac dissipat. (a)

Dubitari secundò potest, quibus Corporibus Habitibus, atque Etatibus, conducibilior sit exercitatio, vel quies.

Et dicendum, quòd loquendo de omnimoda quiete, seu Otio; nulli certè aut Corpori, aut etati proderit, nisi solum in quibusdam casibus, & ægitudinibus, de quibus supra. Unde benè Galenus 5. *de san. tuend. cap. 11.* dixit: *nullus unquam ex omnimoda desidia benè se habuit*
Solum

(a) Confer comm. nostrum super 1. lib. spher.

Solum ergo difficultas erit de Motu, & Exercitatione majori, vel minori; quibus scilicet magis conveniat exerceri, quibus minus. Et quidem maximè omnium primi, Senes essent exercendi, quia cum finis exercitationis sit alimentorum distributio, & excrementorum resolutio, procul dubio senes potius, quàm juvenes, excrementis abundantes, & carnes, ac vias consipatas, poroque adstrictos habentes, motu, atque exercitatione indigent. Verùm quia ad Motum exercendum virium robur exquiritur, & membrorum firmitudo, quæ Senili ætati deest, exercitatio nequit illis imperari. Quamobrem Galenus 5. de san. tuenda cap. 3. Senibus, paulò robustioribus tantum, modicum præcipit exercitium ad reficiendas vires; more quo levis flammula modica agitatione viviscit. Præterea licet Juvenes, ob virium robur, maximum exercitium sufferre possint, non tamen omnibus indiscriminatim illud permittendum: laxos namque poros habentes, facilèque sudantes, macilentos, picrocholi, destillationibus obnoxii, ne per exercitia magis extenuentur, & in tabem incidant, motu immodico abstinere debent. Hinc his Hippocrates epidem. 6. sect. 4. 1. 5. quietem potius, & refrigerantem potum commendat, ut scilicet aeris illorum Sanguis temperetur, & humores consistentiores fiant. Excluduntur pariter, qui ex hæreditaria contagione obnoxii crepantur Podagræ, Ulceribus, Erysipelatis, aliisque similibus ægitudinibus, eo quòd per motum facilè humores attenuentur, & ad debiles, affectasque partes, confluerent. Cæterum obesitas, succiplenis, phlegmaticis, serosa colluvie scatentibus, obstructis, conferentior motus erit; quippe qui per sudorem tantam humorum copiam minuere potest. Pueri denique, utpote molles carnes, facilèque dissilabiles habentes, non sunt admodum exercendi, nè immoderata exsolutione absumantur, & internam consumptionem subeant; & sicut ex Hippocrate 1. aphorismor. in mediam illi ferre non possunt, ita nimia exercitatione nullatenus extenuentur. Attamen, qui humidiores observantur, & obstructionibus, aut cruditatibus obnoxii sunt, præcæteris exerceantur. Hinc quibus calculosa dispositio imminet in Vesica, motus commendatur; docu-

mento Hippocratis lib. de Aere, Aquis, & locis, ne scilicet crassi, tenacesque succi in vesicam decumbant; sed potius per sudorem, vel per alios ductus Corporis, resolvantur.

Dubitari terribè potest, quo tempore magis conferat Exercitium. Et sane communè voto fatentur Medici, salubriora esse exercitia matutina; Unde Hippocrates 6. epidem. sect. 4. dixit laborem, cibum precedere debere, & 3. de diæta clariùs expressit, à Cæna deambulandum non esse, sed solum surgendum, aut standum; mane verò deambulationibus utendum. Quod idem confirmat Galenus 5. de san. tuend. c. 11. Et quidem Cibum per nocturnum somnum digestus, meliùs matutino exercitio distribuitur, & excrementa tum alvi, tum reliquorum viscerum, promptiùs deponuntur, & evacuantur. Accedit, quòd Corpora ventre plena si exerceantur, facilè obstructiones incurrerent, intromissis nimirum chyli portionibus, nondum benè repurgatis, in vasa chyliifera. Verùm in his, sicut in cæteris, plurimum valet Consuetudo, secundum quam unusquisque exercitii tempus, & modum in se ipso determinabit. (a)

Idipsum profectò dicendum de Exercitii qualitate, ac duratione. Plerique enim sunt, qui nisi diutiùs, & vehementiùs exerceantur, non benè valent: Alii contrà, si parumper excedant, in morbos incidunt. Verùm tamen semper conferet, intra limites mediocritatis se continere; etenim Hippocrates, Laborem, Cibum Somnum, Venæm, mediocria esse debere, scripsit: & Galenus, cum primum lassari Corpus ceperit, quiescere oportere. Respicendum autem perpetuò ad vires est; & proillarum ratione, vel plus, vel minus exercitia præscribenda erunt; ubi enim illæ tulerint, diutiùs, cum verò ferendo non sunt, parciùs, leviusque exercendum.

De Somno, & vigilia.

Quid Somnus, quid vigilia sit, nec adhuc benè constat apud Authores. Aristoteles enim libro de Somno & Vi-

(a) V. etiam Cels. l. 1. c. 2. 3.

& Vigilia cap. 1. Vinculum, illum appellat, primi Sensitii, quod ex eisdem mente, Cor, est. Et c. 4. ejusdem libri, Conventum esse Caloris, ait, ad intima. Galenus verò, pluribus in locis, sed præsertim 2. de symptomatum causis c. ulti & 2. aphorism. c. 1. 3. Cerebri refrigerationem definit: & lib. 2. de symptom. causis, Animalium facultatum. Quietem nuncupat, unde visum est plerisque, Temporaneam operum animalium fermentationem, illum ex eodem, describere. Sed & Homerus Somnum appellavit Animarum quietem, quemadmodum refert idem Aristoteles cit. lib. de Somno, & Vigilia. At verò Argenterius lib. de Somno, & Vigilia cap. 12. maluit per privationem eundem definire, cum dixit, aliud non esse, nisi, ipsum non sentire, ad differentiam Vigiliæ, quam ipsum sentire, definit. Sed longum nimis esset per singulas tum Veterum, tum Recentiorum sententias divagari, quamobrem satis Nobis erit, id cunctis acceptum profiteri, Somnum esse, Statum illum Corporis Viventis, in quo sensus omnes sopiti, ac quodammodo ligati, manent. Vigiliam verò ex adverso, cum illi soluti, atque in exercitio sunt positi. Unde autem id accidat, latè in nostra Theoretice sumus præsecuti, cum ex variis, diversisque causis fieri possit, ut illi soporentur, aut contra dissolvantur, quas hic proinde consulo omitimus, eo quòd potius ad Physiologiam. pertineant. Non est tamen prætereundum, quòd à causarum varietate, atque ab affectione diversa Cerebro illata, evenit, ut Somnus modo Naturalis, modo Morbosus evadat; ille quidem temporaneus, & conferens; hic verò multum protrahens, & nocens; unde postmodum multæ emergunt differentię, ut alius somnus sit longus, alius brevis, alius profundus, alius levis; itemque vel continuatus, vel interruptus, turbulentus, vel tranquillus, cum somniis, vel absque, & sic de cæteris Verùm quæ magis ad partem Medicinæ practicam facere videntur, hic examinemus.

Quanam sint commoda, atque incommoda Somni, & vigilia.

Quamvis Somnus, & Vigilia, sibi vicissim succedentia, ad vitæ sustentationem perutilia sint, immò etiam necessaria; si tamen immoderata fuerint, & importuna omnino nocent. Quare Hippocrates 2. aphor. 3. inquit: Somnus, & Vigilia, utraque modum excedentia, malum. Et textu 4. subdit: Nec satietas, nec fames, nec quidquam eorum, que Nature modum excefferint, bonum. Itaque moderata esse debent: hac enim dumtaxat ratione summo opere conferunt; Et quidem moderatus somnus animum recreat, & viscera humectat defatigata, ac lassâ restaurat, spiritus reficit, coctionem adjuvat, fluxiones prohibet, dolores sedat, acres humores temperat, venas, ac mobiles calorem percipit. Vigilia verò moderata, vitalem calorem acuit, sanguinem crassum attenuat, excrementa promovet, alimenti distributionem, & fuliginum perspirationem faciliorem reddit. Contrà verò Somnus si fuerit immoderatus, præter Corporis, & Animi segnitiam, excrementorum evacuationem retardat, caput vaporibus opplet, sanguinis circuitum remoratur, sensus omnes, præsertim internos hebetat, & ea omnia mala parit, quæ Otium. Sed & immoderata Vigilia, spiritus, & sanguinem extenuat, vires dissipat, & totius Corporis languorem inducit, unde etiam mala graviora, febres, Animi defectiones, virium languores, & similia, exoriri possunt.

Quo tempore Somnus sit congruentior.

SEclusa quacumque consuetudine, connaturalius, atque opportunius dormiendi tempus est nocturnum: suo enim silentio. Nox blandè admodum somnum allicit, & conciliat, atque ob Solis absentiam, cum minus sensus ab externo lumine distrahan- tur, facilius planè consopiantur. quam- obrem summa ratione ejuscemodi tempus: vide

videtur à Natura comparatum, pro animalium quiete, ut per diem defatigata, ac labefactata ob vigiliam, & exercitia, nocturno somno, reficerentur. Dicitur est, seclusa quacumque consuetudine; nam si fortasse aliis temporibus usus dormiendi sit inductus, proculdubio consueto tempore dormiendum; documento etiam Hippocratis 2. *pronost.* 11. unde qui noctes insonnes ducunt, lucubracionibus, aliisque odieribus addicti, & vel matutino, vel meridiano tempore consuetudinem dormiendi nacti sunt, consuetum tempus servare poterunt: Consuetudo etenim altera Natura dicitur. Vitandus autem erit somnus meridians ab iis, qui Capitis affectionibus sunt obnoxii, nam per somnum meridiano Cerebrum graviter afficitur, & vaporibus oppletur, eoque magis si inconfectus iste sit, uti rectè etiam monet Avicenna 3. *p. doct.* 2. c. 9. Atque hinc Schola Salernitana cecinit.

*Sit brevis, aut nullus tibi somnus
meridianus:*

*Febris, pigrities, Capitis dolor, atque
Catarrhus;*

*Hoc tibi proveniunt ex somno meri-
diano.*

Solet etiam somnus vespertinus Cerebrum gravare, ut & quicumque alius indebitus, & insuetus, veluti inductus ab aliis, quàm à vaporibus cibi assumpti. Excipiuntur autem somni lassitudinem, & defatigationem insequentem; hi quippe lassitudinem auferendo, & consumptas vires instaurando, quocumque tempore profunt.

Sed quot horas dormire liceat, adhuc dubitari solet; Et quamvis plerique sint, qui velint sex, aut septem horarum spatium satis esse somno indulgere; nihilominus in hoc, sicut in reliquis, certa meta præscribi nequit; cum non eadem sit singulorum hominum Natura, & Constitutio: etenim nonnulli longior, alii breviori somno opus habent, pro varia Corporum habitudine, usu, exercitiis, cibis, & potibus assumptis, aliisque. Respicendum quoque est ad Anni tempora, ætate, & Hominum status, nam longiores Hyeme, & Vere exiguntur; Æstate, & Autumno breviores. Pueri diuturniori somno egent, breviori Senes. Exercitiam, & laboriosam vitam ducentes, longiorem; brevioram otiosi expostulant. Id ipsum de Obesibus, & Gracilibus di-

endum est; siquidem diutius hi, parcius illi dormire debent.

Quinam sit melior, ac salubrior dormiendi modus.

PUtat Avicenna *lib. 1. fen. 2. doct. 2. cap. 9.* inter initia somni prodesse, in dextrum latus decumbere, quia ex tali decubitu Ventriculus ab Hepate magis fovetur, & in chylicatione adjuvatur, quæ ope caloris ab eodem peragi creditur, quin & ex hoc decubitu Cor minus affici, & molestari existimatur. At utrumque non tantum est, ut dormire in sinistram latus aliis salutare non sit: etenim chylicatio perfectius absolvi poterit in fundo Ventriculi carnosiori, atque in sinistram latus inclinante, ubi à superincumbente Jecore, (si fortasse confectioni ciborum conferat,) magis illa promovebitur. Neque exinde timendum de Corde, quod suis interseptum involucris, atque interjecto Diaphragmate, minimè turbari, aut affici potest, cibo intra ventriculum concluso; dummodò tamen moderatus ille sit; nam si immoderatus, à quocumque decubitu is oberit. Accedit, quoddam Decubitus, primo somno, ad dextrum latus, nocet Pyloro, qui Rector chylicationis dicitur Helmontio; & in sinistram factus, quia à confluentiori succo, seu fermento Ventriculi digestivo citius illa promoveretur, non leviter proderit. Quare non magis in unam, quàm in alteram partem decumbere posse rationi consentaneum videtur. Verùm tamen in hoc consuetudini quoque standum esse, melius semper existimaverim: ut quemadmodum unusquisque decumbere consuevit, somnum capiat, dummodo ægrotudo aliqua nihil obest, per quam necesse sit commodiorem situm sibi deligere. Sic Hypochondriaci, spleneticis, palpitationi cordis obnoxii, aliique non facile sufferunt lateris sinistri decubitus, alii ex adverso pro ratione: ut in Pleuriticis, Empyicis, Hepaticis experimur. Porro in sanis valde conferet, situm interjectis vicibus mutare, ut primo somno decumbent in dextrum, experrecti volvantur in sinistram, & viceversa: has enim ratio-

ratione cibus in ventriculo melius conficitur, & portiones ejusdem dissolutæ facilius per pylorum deducuntur in intestina. Vitandus aurem omnino decubitus supinus, veluti insensus Respirationi, & nocuus Diaphragmati, unde insomnia mala, Cordis oppressiones, Incubi, & suffocationis pericula. Proni etiam decubitus mali sunt à superincumbente spina, totoque Corpore, supra Thoracem, non sine vitæ periculo. Permittuntur autem in stomacho debilibus, in doloribus Ventris, & Intestinorum, exigente non raro, id ipsum Natura, qua plerumque patientes ipsi in primum situm decumbere compelluntur, ut levamen aliquod nanciscantur.

De egrotantium decubitu.

Accuratisissimus Hippocrates, sicut ex omnibus accidentibus, quæ egrotantibus eveniunt, indicia: vel bona, vel mala exactissime deduxit, & posteris mandavit; ita ex eorundem decubitu plurima recolligit, planè ad praxim Medicam summoperè conferentia; unde solers Medicus conijcere possit salutem, vel exitiosum eorundem eventum. Is equidem *pronostic.* hæc de decubitu egrotantium protulit. Conveniens, & salutaris Decubitus in ægris, talis esse debet, qualis in statu sano consuevit, scilicet ut cubet ægrotus, vel in dextrum, vel in sinistrum latus, cervice, manibus, & cruribus parùm inflexis. Mali enim sunt decubitus supini, manibus, cruribusque diductis, atque extensis: Pejores, si proclivis ille jaceat, aut è lecto delabatur in pedes; qui si præterea nudi inveniantur, & pannis minimè contacti, nec calentes, sed potius tepentes, aut frigidissimi, vel etiam ad lividum colorem vergentes, adhuc graviores, prævæque ægritudinis indicia etunt, atque eo magis, si manus simul una consentiant, & cervix inæqualiter dispersa, ac distracta collabascit. Tales enim decubitus internam viscerum agitationem designant, adeoque inflammationem, vel præsentem, vel imminuentem. Non raro etiam delirium prænunciant, & hærentis alicubi Sanguinis notæ sunt, extremamque virium labefactionem, à vitiata ejusdem

diathesi significant. Lethale etiam signum esse solet hianti ore ægrotum dormire: maximam enim in organis respirationis læsionem portendit, sicut pariter gravem Cerebri, & Nervorum affectionem, si in commissis palpebris dormiat, & labia inæqualiter dimoveat. Cubare insuper in Ventrem, reductis cruribus, dolorem viscerum naturalium significat, modo decubitus hic confectus non fuerit tempore salutis. Velle præterea in acuto morbo ægrotantem assidue residere, malum est; & longè pejor in affectibus Pectoris, ac Pulmonis: quod sæpissime observamus in Peripneumoniacis. Denique jactare crura, velle è lecto surgere, integumenta removere, se nudare, fascias solvere, festucas colligere, floccos evellere, aliudve simile insolitum, & inconveniens peragere, internæ inflammationis, & delirii argumenta sunt.

Quibus in morbis somnus, & in quibus vigilia conveniat.

Nulli dubium quòd in omnibus soporiferis affectibus, Lethargo, Comate, Apoplexia, Somnus obsit, adeoque illum permittere calamitosum: quin potius omnino incumbendum, adhuc medicamentis dolorem inferentibus, vigiliam excitare. Contrà verò in Delirio, Pervigilio, aliisque similibus, omni industria Somnus est conciliandus. Similiter in internis Inflammationibus somnus prohibeatur ex Hippocrate *6. epidem. sect. 5.* Sicut etiam in febribus sudorosis, quas Græci Helodes, & Typhodes appellant, vitandus est; itemque inter initia omnium accessionum febrilium. Contrà verò commendabilis in ægritudinibus ex cruditate progeneris, patiterque ex fluxionibus, catarrhis, cæterisque cum dolore, & destillatione conjunctis, vel in quibus sudor exoptatur, aut virium resectio.

Verùm in Pároxyssinis febrium subdubitare contingit, quo tempore minus periculoso sit, dormire. Et sanè ingruente accessione dormiendum penitus non est, pari ratione, ac de usu Cibi scripsit Hippocrates *1. aphorism. 11.* ne Natura à Causa morbifica magis opprimatur. Sed neque in augmento ejusdem, ne febris pro-

trahatur, aut deterior fiat, motu Cordis per somnum tardiori reddito, qui tunc amplior fieri debet. Vitandus quoque est in Statu, in quo multoties critica evacuationes evenire solent, ne fortassis impediantur, aut retardentur. Excipitur autem Sudor, qui à somno facilius promovetur: Hinc Medici communiter in Praxi universam præcipiunt accessionem absque somno esse transigendam, immò etiam si fieri possit, transacta declinatione, dummodò tamen febris de genere intermittentiis sit: & intervallum aliquid inter unam, & alteram accessionem admittat; sin secus, turtior somnus erit in ipsa declinatione, antequàm novus ingruat paroxysmus. Ceterum in aliis febribus procedendum, quo pacto superius, de cibi exhibitione, dictum est.

An liceat post assumptum pharmacum catharticum dormire.

Vulgo hætenus puratum, nullimodò dormiendum esse post assumptum catharticum, ne per somnum impediatur evacuatio, quæ ab assumpto Pharmaco exquiritur; quippe somnus evacuationes omnes vel detinet, vel retardat, excepto sudore. Addunt Hippocraticis auctoritatem, qui 4. *aphorism.* 14. & 15. consultit, post assumptum helleborum ad motiones magis ducendum esse Corpus, si major evacuatio exoptetur: somnum verò esse conciliandum, quotiescumque sistere convenit, Verùm distinguenda sunt tempora. pro hujus Quæsitæ resolutione. Vel enim Sermo est, de tempore immediatè post assumptum pharmacum, & planè non solùm licebit, sed summo opere conferet dormire, potissimum si medicamentum fuerit assumptum sub forma pilulari: tunc enim per somnum melius illud in Ventriculo dissolvetur, seu, ut ipsi dicunt, actuabitur, pro citiori, & efficaciori Ventri solutione. Postquam verò fuerit dissolutum, & actuarum, à somno erit penitus abstinendum, ne evacuatio impediatur. In praxi siquidem experimur, ab assumptis catapogis, seu pilulis, posse etiam ad horas

Tem. V.

somnum protrahi, ut solida illarum forma diluatur, & in Intestina vis cathartica earumdem delabatur, ubi nimirum Evacuatio ex confluxu succorum fel lei, & pancreatici, promovetur. In aliis verò Medicinis porabilibus ad horam circiter duntaxat somnum permittere licebit, ob faciliorem eorumdem dissolutionem; dummodò desit periculum gravaminis capitis, aut vomendi metus. Quòd si purgans Medicamentum ejus sit generis, quod simul cum cibo exhiberi solet, tunc longè magis permittendus somnus erit: qua ratione compertum pluries est, plerisque commopè medicinas solutivas retinuisse, quas cæteroqui paulo post evomere consueverant. Atqui in hoc peculiaris cujusque habitudo attendenda semper est, sicut & consuetudo, ac usus uniuscujusque Corporis.

Sed an hæc eadem militare possint in Medicamentis Vomitoriis. Equidem in his dispar est ratio: Nam Cathartica Dejectoria vires suas non exerunt, nisi postquam intestina gracilia subierint, & ex mistura cum succis pancreatico, & felleo, molestam, irritantemque motionem intestinis attulerint, qua quicquid in se continent, quæque in adjunctis partibus subsistunt, motu peristaltico propellunt. At verò Vomitoria per Ventriculi solummodò subversionem, ac nauseam, operantur, quo fit, ut vix post semihoram, vel horam integram, vomitum cieant: quapropter Somnus in tam brevi spatio permitti non potest; quin imò si accideret, noceret, impedita vomitione, indeque excitata Cardialgia, vel Syncope: quamquam à conditione varia ejusdem, vel vehementioris, vel levioris, gravius, vel mitius damnum esset adfuturum. De reliquo, in aliis Medicamentorum generibus, sive ista per sudorem ducant, sive per vias urinae, somnus conferet; neque enim promptius, faciliusque sudor prodit, quam in dormientibus. Sputum denique, & Anacatharsis vigiliam expulcit; unde soporifera, & opiata, in excretionibus cum tussi potissimum, nocua sunt, nisi solùm, ut acres, salasque destillationes temperent, vel ut materiam extussendam reddant concoctiorem: attamen hæc cum moderamine. Et de Somno, & Vigilia satis.

○

De

De Repletione, & Inanitione.

Nomine Inanitionis, & Repletionis, non hic omnis Evacuatio, ac Repletio intelligenda est, sed ea dumtaxat, quæ in statu sano præsertim fit, Excrementorum nimirum, aut Alimentorum, quæ prorsus egerimus, & eorum quidem, ut exponeremus, ne ab iisdem cumulatis opprimamur; istorum verò, vel ut vacuati repleamur, vel ut viribus destituti, resciamur. Cum enim Repletio, & Inanitione inter causas Nonnaturales communiter ex Galeno referantur, & illæ indifferentes sint ad juvandum, & ad nocendum: simulque necessariae ad vitæ conservationem; profectò nomine Repletionis, Alimentorum illa intelligenda erit, & nomine Inanitionis, hæc, Excrementorum. Quæ verò in statu morboso egerenda sunt, quamvis ad evacuationis genus referantur, quia tamen non semper accidunt, neque illis perpetuò indigemus; proinde haudquaquam ad causas Nonnaturales, sed ad Præternaturales, & Curativas revocantur.

Itaque de his solum Inanitionibus, & Repletionibus sermo hic agendus foret, quæ vitæ humanæ conservationem necessarium comitantur, vel consequuntur, ut illa incolumis, quoad fieri possit, perseveret: qua ratione erunt simul causæ omnino necessariae, & indifferentes ad juvandum, & ad nocendum: nam sicut moderata, & opportuna repletione, resciamur, ac sustinemur; ita immoderata, & importuna gravamur, atque opprimimur, & non raro etiam graviter ægotiamur. Quod idem ex adverso evenit ab Inanitione, etenim si egerantur, quæ convenienter egeri debent, uti sunt excrementa, passim cumulari solita, & ex diversis coctionibus, ac secretionibus emergentia, profunt; si verò detineantur, obsunt. Hæc autem non solum ex alvo, & ex viis urinæ, verum etiam ex sputo, mucosarium, sordibus aurium, sodore, transpiratione, aliisque deducenda sunt.

Verum quamvis hic Inanitione, ut dictum, intelligenda dumtaxat sit Excrementorum, naturaliter contingentium, Evacuatio, quia nihilominus apud Medicos comprehendere quoque solet omnem, & quamcumque ab humano Corpore ege-

tionem, propterea generaliter sumpta, describi solet, quod sit, aut Alimentorum, aut Excrementorum, aut etiam partium solidarum extra Corpus educio. Ex quidem, ut Inanitione proprie habeatur, necesse esse, ut id, quod evacuatur, expellatur extra Corpus; nam si non extra Corpus expelleretur, sed ab uno solum viscere in aliud transmitteretur, evacuati dici non posset: cuiusmodi sunt Decubitus, & Abscessus humorum in articulos, vel in glandulas. Sed & insuper corpulentum esse debet, & humorale, quod eiecitur; unde mutationes in situ, alterationes, correctionesque, aliæque huius generis motiones, minimè dicuntur evacuationes: cum reverà nil educatur, sed solum corrigitur, mutatur, accommodatur, vel emendatur. Præterea evacuantur non raro Alimenta, puta cum per vomitum cibi, & potus, vel corrupti, vel crudi, vel immutati ejiciuntur, aut etiam cum in Lienteria, aut Cæliaca affectione alimenta egeruntur eo fere modo, quo fuerunt ingesta. Amplius, sæpè etiam evacuantur excrementa, vel sponte Naturæ, vel ab assumpto pharmaco, ut cum faeces subducuntur, vel putres, corruptique humores evacuatur. Denique non raro partes ipsæ solidæ Corporis excernuntur, quemadmodum contingit in ulceribus Pulmonum, Renum, Vesicæ, Intestinorum; itemque cum in ossium fracturis Squamæ, aut cum in vulneribus, & ulceribus, excrecentes carnes, aut fungosæ, vel etiã putrefactæ, atque ab aliis sejunctæ extrahuntur.

Attribuuntur Inanitioni empires differentia, quæ desumuntur à principio Inaniente; & Evacuante, à Modo Evacuationis; ab Evento, à Virtute Evacuantium, & à Loco. Hinc vel Evacuatio à Natura inchoatur, & ab eadem perficitur, & dicitur Naturalis; vel ope medicamentorum promovetur, & dicitur Artificialis. Et quamvis universæ evacuationes à Natura sint, & ope ejusdem absolvantur; nihilominus, quas sola Natura inchoat, & perficit, Naturales proprie dicuntur; Artificiales verò, quæ auxilio medicamentorum; & Medici ministerio, provocantur.

Ab Evacuationis Modo, vel Sensibilis, vel Insensibilis appellatur. Sensibilis, in qua quod excernitur sensibus patet, ut Sudor, Vomitus, Sputum, Insensibilis,

in qua quod excernitur sensum nostrum effugit, ut in Resolutione Tumorū, perspiratione Cutis, aliisque crisiſibus, per quas Morbi, & causæ morbificæ desinunt, absque ulla manifesta evacuatione.

Ab eventu, alia completa, est, alia incompleta. Completa, cum totus humor morbum faciens educitur; quod ex consuetudine, & tolerantia, dijudicandum monuit Hippocrates 1. *aphorism. 2.* Incompleta, cum non totus: id quod conijcere solemus ex perseverantia Morbi, & symptomatum adjunctorum, aut ex Recidivis. Ad hanc classē imperfectarum Evacuationum reducuntur Translationes, Depositiones, & Decubitus humorum; siquidem per eiusmodi translationes, non raro solet morbus præcedens mitescere, sed deinde vel regredi, vel in alium commutari. Sed & in his notare decet, num à parte nobili ad ignobilem, vel vice versa Decubitus fiat: primi generis propriè dicitur Abscessus, & Decubitus: secundi generis dicitur Raptus, & Irruptio. Hinc apud Grecos *Apostasis, Metastasis, Diadoche*. Si autem translati humores in partibus ignobilibus confederint, & persistant, salutare, ad partes nobiles verò delati, lethale. Quare, ut abscessus salutare sint, non solum universum peccantem humorem transpositum necesse est, ut referant; verum etiam à parte nobili remotissimum, atque in partibus ignobilibus, & capacibus, persistentem, itemque coctioni, suppurationique obtemperantem: ut in Parotidibus, Bubonibus, Abscessibus sub axillis, cæterisque similibus, est experiri.

Ab Evacuantiū insuper Virtute, alia Inanitiō dicitur *Eradicativa*, alia *Minorativa*: per illam peccantes humores omnino eliminari solent; per hanc solummodo diminui. Ad hanc ultimam reducuntur Evacuationes illæ, inter initia morborum habitæ, quas Medici Symptomaticas appellant, bonas quidem in ratione Cause, quæ diminuitur, malas verò in ratione Signi, quoniam significant multitudinem, aut pravitatem peccantium humorum. Inedix etiam diurnæ aliquo modo inanire dicuntur, ob novi alimenti defectum, & insensibilem præcedentis subtractionem.

Postremò à Loco, alia Evacuatio dicitur *Universalis*, alia *Particularis*. Uni-

versalis, quæ totum Corpus indifferentet evacuat. Particularis, quæ determinatas tantum partes. Inter universales recensentur ex Galeno 2. *aphorism. comm. 17.* Sanguinis missio, & Purgatio, & alibi etiam Sudor. Ad particulares revocantur Asthæ catharsis ex pectore, Vomitus ex ventriculo. Sputum ex faucibus, & c.

Quod secundò pertinet ad Repletionem, illa oppositò modo describitur, quod sit, *Immissio alimētorum, vel excrementorum intra Corpus, præter Naturæ institutum*; vel ut placuit Galeno *lib. de plenitudine cap. 11. Copia humorum in universo Animalis corpore*: ubi sub nomine humorum, comprehenduntur tum alibiles, & utiles, tum excrementosi, & iniuriosi. At verò, ut plenitudinem faciant, præter Naturæ institutum intra corpus colligi debent: nam conveniens alimētorum assumptio intra ventriculum, debita quantitas sanguinis intra Venas, & Arterias, idque genus alia, plenitudinem non efficiunt. Itaque extrà modum, & ultrà Naturæ exigentiam immissa, aut cumulata, veram tantummodo Repletionem constituunt. Sed & Alimētorum, vel Excrementorum, aut Humorum excedens quantitas Repletionem reverà facit: nam si fortasse status, spiritus, vapores, aliudve non corpusculum, in vasis Corporis increbescerent, et si amplificare, & inflare possent, plenitudinem tamen, ac repletionem nequaquam inferrent.

Suas quoque Repletio differentias habet. Et quidem ratione materiei, alià dicitur *humoralis*, alia *excrementosa*: alia vera, quæ omnium: alia spuria, quæ unius tantum humoris: alia universalis, quæ in toto Corpore, alia particularis, quæ in una tantum parte: alia, quæ ad vasa dicitur, alia, quæ ad vires; quoniam ex Galeno *cii. lib. de Plenitudine cap. 3. & aphorism. 2. comm. 17.* Repletio est quid Relativum, respiciens vel vasa, quæ humores continent, si fortasse plus justò repleantur; vel vires, quæ ipsorum copiam sustinere debent, si fortassis à plenitudine optinantur, vel graventur; quamquam nil penitus inter se invicem utamque hanc plenitudinem differre puret Ludovicus Mercatus *lib. 2. de Recto Præsidiarum usu, capit. 4.* quod etiam bonâ fide testatur Valæus in *sua Meth. Medend. &*

nunquam se observasse unam sine altera fatetur; sed & ipse vix alterutram hæcenus reperiisse affirmare aulam.

Traditur tamen Plenitudinis quoad vires indicium: Impotentia regendi Corporis pondus, absque ulla causa manifesta, & cum nil penitus præcesserit, quod Corpus de lassare potuerit; quemadmodum deducitur ex Hippocrate 2. *aphori.* 5. ubi spontaneas lassitudines morbos prænnunciare scripsit; unde Galenus *lib. de curandi ratione per sanguinis missionem cap. 4. cum quis*, ait, *solita munera exercere nequit absque eo, quod erratum aliquod commiserit, plenitudinem quoad vires, ex pravīs humoribus, atque excrementis, Naturam opprimentibus, adesse significatur.* Hæc in super Repletio, secundum triplicem Corporis virtutem, Naturalem, Vitalem, & Animalem, triplex quoque dicitur, ex doctrina ejusdem Galeni *cit. lib. de Plenitudine, & 9. meth. cap. 10.* Interdum enim virtus Animalis gravatur, ut ex sensu ponderis, & pigris in motu, atque operationibus Corporis. Aliquando virtus vitalis opprimitur, ut ex Pulsuum inæqualitate, & arteriarum compressione. Denique sola virtus naturalis gravatur, ut ex tarda excrementorum egestionē, & naturalium operationum ad coctionem, & nutritionem pertinentium, tarditate.

Postremò Repletio, quòd ad Vasa, vel Plethorica, vel Cacochymata dicitur. Plethorica, in qua boni, & laudabiles humores superabundant, quemadmodum de Athleticis meminit Hippocrates. Cacochymia verò, cum humores pravi exuperant: qui si omninò inemendabiles sint, non solum cacochymiam, sed cacoethiam efficiunt, Internoscuntur autem cacochymia, & cacoethica Plenitudo ex malo Corporis habitu, cutis colores sedato, mala partium nutritione, pruritibus, carbunculis, doloribus, tumoribus, aliisque in unam, vel aliam Corporis partem erumpentibus; quin & pro varia eorumdem conditione, solent Medici cacochymiam pituitosam, biliolam, vel melancholicam accusare: at non ex eo, quòd reverà humores isti præcesserint in statu sano Corporis, sed quòd ob malam viscerum habitudinem, & fermentorum vitium, præternaturaliter emerferint; unde & hi, & multigeni alii, crassi, viscosi, acidi, salsi, acres, austere,

ri, acetbi; serosi, tartareli, flavi, virides; nigri, similesque ex variis, vitiatisque fermentationibus, ac misturis, inter sese habitis, exoruntur, præsertim à chylo, sero sanguinis, lymphæ, succo fellico, & pancreatico, depravatis.

Quoniam verò ex malo horum humorum apparatu, atque ex plenitudine cacochymia, lassitudines contingunt: unde Segnities, Defaigatio, Ineptitudo, Torpor, & Impotentia in operationibus vitæ; propterea opportunum judicavi hic aliqua de Lassitudinibus memorare. Quare sit

De Lassitudinibus.

Quoties Corpus bravis humoribus repletur, vel in omnibus, vel in aliquibus functionibus vitæ tuitioni necessariis deficit, potissimum verò in iis, quæ ad Sensus, & Motus animales spectant; unde lassitudo, & quædam defaigatio totius sequitur, ex qua conjunctum Medici imminentem, ac futuram aliquam ægritudinem subesse; propterea videndum hoc loco, quid nomine Lassitudinis sit intelligendum.

Et quidem Lassitudo describi solet, *Impotentia regendi Corporis pondus*, ut deducitur ex Galeno 1. *aphorism. comm. 5. & 3. epidem. comm. 2.* Ab ejusmodi enim impotentia judicium sumitur præternaturalis, & morbosæ corporis constitutionis, quoniam facillimè percipitur, & cuiusque obviam sit. Quis namque non conjectabit malè seipsum habere, cum in motibus peragendis, & in sustinendo corporis pondere, impotentem se agnoverit; etiam si nullum aliud indicium pateat ex pulsu, respiratione, nutritione, & similibus. Quamobrem rectè Hippocrates ex hoc solo indicio 2. *aphor. 1. 5.* futuras, & imminentes ægritudines prænnunciavit. Hinc sequitur, Lassitudinem ad symptomata esse referendam, cum sit tristis, & molestus quidam sensus Corporis in ejusdem motu locali. Cumque quodlibet symptoma morbum, & causam morbi subsequatur, propterea præcedere oportebit vitium aliquod in membris sensui, & motui destinatis: Hæc autem affectio ad classem dolorum reducetur; nam lassitudo non sine aliquo dolore fit; unde pro cau-

sa re.

sa recognoscet prāvōs humores per sensitivas partes diffusos, vellicantes, ac pungentes, aut saltem distendentes, vel gravantes.

At verò, quoniam molestus ejuscemodi sensus triplex esse solet, pròinde Lassitudo triplex quoque est, documento etiam Galeni *cit. 2. aphor. comm. 5. (a)* nam vel sequitur sensum tensionis, & dicitur Lassitudo Tensiva: vel fit cum sensu inflammationis, caloris, & ardoris, & dicitur Phlegmonosa, seu Inflammatoria, vel denique fit cum sensu ulceris, & dicitur Ulcerosa. In Tensiva, Corpus tensum percipitur, adeòdū difficulter flecti possit: & fieri solet vel à copiosis humoribus musculos, & vasa distendentibus; vel à flatibus cavitates partium plus justo instantibus. In Lassitudine Phlegmonosa, inflammationis sensum inferente, percipitur quidam sensus ardoris, & aestuationis, inductæ potissimum à sanguine acriori, & inflammabili, seu fermentescibili. In Ulcerosa denique percipitur molestia quædam lacerans, & dissepescens partes motui addictas, ob humorum acritatem, falsedinem, aciditatem, similemve. Ex his autem veluti simplicibus Lassitudinis differentiis, exurgunt aliæ compositæ, passim ab Authoribus memoratæ, puta Lassitudinis Tensivæ Ulcerosæ, Ulcerosæ Phlegmonosæ; Phlegmonosæ Tensivæ, & Tensivæ ulcerosæ phlegmonosæ; prout molesti sensus vel aliquid, vel omnium prænaratarum differentiarum participes sunt; quamobrem pro varietate earundem, non solum indicabuntur præjacentes vitiosi humores, verum etiam futuræ ex his ægritudines prædicentur.

Sed qua ratione Hippocrates dixerit *cit. 2. aphorism. 5.* Lassitudines morbos prænunciare, cum tamen mox dictum sit, illas morbos, & causas morborum sequi, nempe vitiosos humores. Verum Lassitudines, & aliquos morbos, & causas morborum leviores consequuntur; & alios graviores portendunt. Sequuntur quidem depravatam actionem sensus Tactus, puta dolorem, ex pravi humoribus inductum; portendunt verò alios graviores, nempe inflammationes, febres, simileque, cum

scilicet pravi illi humoris in fermentationem indebitam adacti, intimiores corporis partes subierint, & principaliora viscera infestaverint.

Non est autem hic prætereundum, quod memoratæ Lassitudines spontaneæ esse debent: nam si fortasse causam aliquam manifesta consequantur, puta defatigationem ex labore, aut exercitio immoderato, facile per quietem desinunt, ut dicitur etiam *2. aphorism. 48.* Plurimum autem interest inter Lassitudinem, seu Defatigationem à causa interna illatam, & à causa externa proveniente: siquidem hæc sola quiete superatur: illa verò non nisi edomita, vel educta causa interna humoralis à qua originem desumit.

Sed adhuc dubitare contingit, quomodo Lassitudo, species quædam doloris sit, cum tamen dolor continui solutionem consequatur. Et dicendum solvi quodammodo continuum in lassitudinibus, ab ipsis humoribus distendentibus, vellicantibus, aut instantibus partes. Siquidem continui solutio in dolore requisita non semper facta esse debet, sed sufficit, si fiat, si non sensibilibiter, & conspicuè, saltem insensibiliter, & inconspicuè. Et quamvis Galenus etiam intemperiem causam doloris fecerit, illa tamen subita, ac violenta esse debet, quæ propterea, acritati humoris juncta sit oportet; neque ex nuda tantum qualitate proveniens, adeoque absque humoris vellicantis, mordentis, aut prementis, præsentia, haberi nequit: quare continuitatis solutionem, saltem inconspicuam, necessario comprehendet.

Ex his denique deducitur diversimodè occurrendum esse spontaneis Lassitudinibus, prout variæ illæ fuerint, & diversum humorum conditionem indigitaverint. Siquidem Phlegmonosæ, & cum sensu inflammationis, & ardoris junctæ, recta victus ratio temperans opitulabitur, adhibitis quoque medicamentis ardorem, & acritatem corrigentibus. In Tensiva præter congruam victus rationem, exostulabuntur flatūs discutientia, & acorem in humoribus emendantia. In Ulcerosa denique convenient, quæ salfos, acresque humores, muriaticam conditionem adeptos, corrigere possunt, aut etiam extra Corpus educere. Cæterum in omnibus semper procedunt, quæcumque vim habent sanguinem

(a) V. etiam Gal. l. 3. de san. tuend.
Tom. V.

nem à suis superfluitatibus emundare, illaque per diaphoresim, aut per diuresim sensim, sensimque promovere.

De recte instituenda Inanitione, & Repletionē.

Generale documentum hac in re præ oculis semper habendum, ut qui humores humano Corpore, vel conservando, vel alendo, conferre posse videntur, sint omninò detinendi, nullaque ratione vacuandi. Contra verò, quicumque inutiles, excrementosi, malèque affecti fuerint, omni prorsus industria sint abigendi: id quod potissimum in quotidianis excrementis servandum est, ut sunt fæces, lotia, cutaneæ evaporationes, sputa, aliaque è corpore expurgari solita, pro varia tamè corporum cõstitutione, & habitudine.

Sed ut singula singulis referamus. Humidiora, succiplena, pituitosis excrementis scarentia, destillationibus, ac fluxionibus obnoxia corpora, omni jure, & per vias urinæ, & per sputa, & per narium emunctionem, & per transpirationem, & per sudorem, & per victus rationem attenuantem, in meliorem statum sunt reducenda. Contra verò, quæ gracilia sunt, acribus humoribus abundantia, & calorificis ægri-tudinibus obnoxia, in humectantem victum inclinent, & potius per alvi subductionem, leniter tamen, repurgentur. Idem dicendum de Corporibus exercitatis, aut ex adverso otiosis. Pueri præterea, præsertim voraces, ob multa excrementa, quæ congerunt, inanitione, tum per vias urinæ, tum per intestina, conservandi. Adolescentes verò, & Juvenes, pro ratione varia habituum, & exercitiorum, diversimodè tractandi erunt. Viri denique, & Senes, quia temperatiorēs in victu esse solent, nulla manifesta evacuatione, per medicamenta molestandi sunt: nisi tamen videantur in unam, aut alteram ægri-tudinem inclinare. Plerumque autem conducibilior illis esse solet, quæ per sputum, atque anacatharsim, vel etiam per vias urinæ, evacuatio sit. Cæterum in ægri-tudinibus, Inanitiones quoque variæ esse debent, pro causarum, & partium affectarum varietate, de quibus in Praxi. Speciatim autem in Fœminis, Menstruorum conveniens purgatio promovenda semper

est: sicut enim ab illis commodè stentibus, benè plerumque se habere solent; ita ex adverso, in diversas, gravesque ægri-tudines incidunt, cum deficiunt, vel supprimuntur. Id ipsum dici debet de Evacuatione illa, quæ plerisque in virilitate accidit, ex hæmorrhoidibus. Siquidem cum hæc per intervalla; & moderatè contingit, salutaris esse solet, atque à plurimis ægri-tudinibus præcavere; ut dicitur 6. *Aphorism. 11. & 6. epidem. sect. 3.* At verò immoderata, vel quæ inerat penitus suppressa utraque multorum malorum causa evadit, præsertim Tabis, aut Hydropis, ex eodem Hippocrate *ibidem.*

Quod ad Repletionem verò, illa opposito modo administranda est; cum scilicet Corpus plus justo fuerit inanitum: Nam quemadmodum, quæ repletionem sunt, inanitione sanantur, ita vicissim per inanitionem inducta, tolluntur repletionem. Hinc in Corporum extenuationibus, dejectionibus, & alvi profluviis, hæmorrhagiis, aliisque, quibus illa immodicè inanuntur, convenienti refectione, repletio neque utendum: ea tamen distinctione, quam memoravit Hippocrates 2. *aphorism. 6. in-quiens; Quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lente reficere oportet: quæ verò brevi, breviter; habito pariformiter respectu ad stomachum, & vires, siferendo sint.*

Quoniam verò inter ea, quæ replere, aut inanire solent, vel nullus, vel immodicus Veneris usus, à Medicis recensetur; breviter propterea videamus, quæ commoda, vel incommoda ille afferat. Et quidem iis, qui ex plenitudine laborant, ob lauram victus rationem, vitamque sedentariam, conferre solet, quemadmodum & ipsa Natura, in spontaneis pollutionibus, seipsam exonerans, ostendit. Juvat insuper in humidis corporibus, & in morbis ex pituita ingruentibus documentum Hippocratis 6. *epiaem. sect. 5.* dicentis: *Venus in Morbis ex pituita, utilis.* Moderata tamen illa esse debet; nam immoderata plus justo debilitans, officit; etenim corpus exsiccat, & Tabem, quam Dorsalem Hippocrates appellavit, inserit: capiti, nervis, & articulis nocet. Quamobrem sicut commendabilis videtur in corporibus succiplenis, languineis, robustis, otiosis; ita omninò vituperanda est in gracilibus, extenuatis, stomacho, & cerebro languidis,

Atque præ oculis monitum illud habendum à Virgilio de Ulu Bacchi, & Veneris depromptum.

*Vina sum sedent: natis Venus alma
creandis*

Servat: hos fines transiluisse, nocet.

Sed an inajora mala accidant ex Inanitione, an ex Repletione, non inutiliter dubitatur. Verumtamen; non de quacumque Inanitione, ac Repletione proponitur difficultas, sed de immoderata solum: nam si de moderata sermo fiat, proculdubio utraque vix nocere potest; quippe vita nostra utraque omnino eget, ut supra probatum. Itaque de immoderata, & Naturæ consuetum debitum excedente, tantummodò quæritur. Et licet tam Inanitio, quam Repletio immoderata perniciofa sit, nam omne rãmium Naturæ inimicum; & neque satietas, nec fames, cum modum excedit, conveniens est: Nihilominus si comparentur damna ex utrisque provenientia, fatendum omnino erit, majora semper esse, & graviora ab Inanitione procedentia, quam ex Repletione: nam quæ ab Inanitione fiunt, viribus directè adversantur, cum ex illa istæ protinus fatiscant, & exolvantur. Modò cum vires languent, vel deficiunt, vita quoque deficit. Hinc Hippocrates etiam in iis, quæ ad victum pertinent, tenuem exquisitè damnavit, veluti viribus oppugnantem; cum dixit: *In tenui victu egri delinquant, quo fit ut magis ledantur.* Sed & facilius quoque occurrit Repletioni, si fortasse excoherit; difficilius verò, & quandoque etiam nullatenus, inanitioni; cum facilius semper fit detractio, quam Adjectio. Qua fortasse etiam ratione, lethalem dixit Hippocrates, convulsionem ab evacuatione immoderata dependentem: quod sanè ex Repletione nil tale quidpiam prælagivit.

Ex Inanitionibus autem, periculosior semper censenda est, quæ alimentorum, & præsertim sanguinis, fit, undecumque is prodeat: quippe exinde Vitæ thesaurus exhauritur. Ex locis verò, perniciosior ex Hippocrate censetur, si per partes superas, quam si per inferas egeratur; servata tamen pari evacuationis quantitate, & citrà quamecumque corruptionem, aut partium exulcerationem. Post sanguinis inanitionem, nocua putatur chyli egestio, modo continua sit, & languorem Ventri-

culi, ejusque fermenti vitium, consequatur, nam si fortasse à cibis proveniat, vel quantitate excedentibus, vel qualitate infensis, minùs mala existimatur, veluti à causis externis inducta. Gravis ultèius Inanitio est illorum humorum, qui fermenti loco sunt, & coctionibus, ac secretioribus viscerum conferentes. Unde immodica fellei humoris, & succi pancreatici, ac lymphæ evacuatio, periculosa semper est. Extenuatio item immoderata seri Pericardii, non rarò perniciofa fuit; quemadmodum sectionibus cadaverum pluries innotuit: inde enim Cor in suo motu adeò offenditur, ut tandem hebescat, & desinat. Ad hanc classem reducuntur egestiones partium solidarum, & si fortasse ex organis, magis vitæ necessariis, puta Cerebri, Cordis, Pulmonis, aliorumque prodeant (quippe quæ sanguinis motum tutantur, vel promovent) omnino mortiferæ erunt; aliarum verò partium non item. Sic expertum aliquando Pulmonum apices extremos, aut Hepatis, ut & mucronem Cordis, & corticem Cerebri superficialium, mortem nullam attulisse, etsi vulnere, vel ulcere fauciata, ut ex Paræo, Aqua peredente, Mildano, Bartholino, aliisque memoratur. Inter reliqua denique excrementa copiosiora, nondum benè liquet, cuiusnam Inanitioni majus periculum tribuendum sit. A sudore nimio, & uberrimè fluente, licet plerique in Tabem postremò sint deducti; nihilominus adhuc multi referuntur ad annos integros sudasse, citrà ullum vitæ periculum; modò tamen febricaruerint. Ab alvi dejectionibus fere perpetuis plurimi sunt qui evaserint, quamvis diarrhæ morbosæ limites attigerint, citrà tamen Intestinorum erosionem. At verò urinæ profusivum passî, vel nulli; vel pauci memorantur, qui diutius vixerint, fortè quia tanta urinæ quantitas serum sanguinis, & lympham exhaurit, quæ maximè omnium vitæ tuitioni, & gymati opitulatur. Quòd si non solum urina uberius profluat, sed etiam referat conditionem mellitam, qualis in Diabete observari solet; nedum periculosior est, sed omnino lethalis, si præsertim cum febre conjuncta sit, quemadmodum in praxi pluries compertum, exsolutum scilicet sanguinem designans. De cæteris tandem egestionibus, Sputo, Narium mucro, Vomitu, si Na-

turæ consuetum servant, nil est, quod exinde timendum sit, cum plerique sive Natura, sive usu inveterato, facillè sibi fecerint ejuscemodi evacuationes, & absque ullo vitæ incommodo: quamquam per vomitum habita gravior aliquando esse possit, & progressu temporis exitiosa evadere; stomacho pimirum labefactato.

Non dissimiliter dicendum de eorundem excrementorum retentione. Sudor enim detentus, atque in glandulis subcutaneis frigidus, multoties obfuit; & febrem acutit acutam; aliquando etiam catarthum, ac tussim, cum dolore pectoris; itemque pleuritidem, peripneumonia, repercussio interius sudore, præsertim temporis hyemali. A retento vomitu, sæpe sæpius Cardialgiæ sobortæ sunt, nec non febres, ventris inflationes, dolores intestinalium, icterus. A retentis sæcibus, colici dolores, volvuli, tympanites: atque à suppresso lotio, ischuria, vesicæ tumefactio, dolor, febris, & similia. Comparatione autem facta inter Fæcum, & Urinæ retentionem, certè periculosior semper observata est omnimoda urinæ suppressio, quam sæcum. Etenim istæ ad plures dies citra ullum vitæ periculum remoraturæ referuntur, & deinde paulatim excretæ; at verò ab urina per hebdomadam suppressa, etiam si deinceps excernatur, vitæ periculum certius imminet; & rari sunt illi, qui exiade supervixerint: idque fortè quia urina retenta, (præter sui molem, & salium acrium misturam Vesicæ, Uretetibus, & Renibus insensam) sanguinem, reliquosque humores conspurcat, ac depravat, non sine ingenti principalium viscerum læsione, unde postmodum pulsuum exilitas, corporis torpor, sensuum hebetudo, sopor, ac tandem lethargus, vel apoplexia insequuntur: quo mortis genere, ejuscemodi ægrotantes perire consueverunt, obiitque Tycho Brahe Danus, Astronomiæ Restaurator eximius.

Quæ sint in Excretis, & Retentis consideranda.

UT Excreta, ac Retenta, sive utilia sint, sive inutilia, ex alibilibus, aut excrementosis humoribus procedentia, possint generaliter à Medicis, pro saluta-

ribus, aut nocuis, stabiliri, seu in universum consideranda sunt, Substantia nimirum rei excretæ, vel retentæ, Qualitas, Quantitas, Tempus, Modus, & Locus.

Quod ad Substantiam videndum, quænam res excernantur, cibus, aut chylus, sanguis, & humores alibiles; an excrementosi, fellæus humor, aliusve: itemque nam partes solidæ Corporis; ut & Vermes, Lapides, Arenulæ, & similia, quæ dicuntur toto genere præter naturam.

Quod ad Quantitatem, num evacuationes sint immoderatæ, & modum consuetum excedentes; an verò moderatæ, & convenientes, habito præsertim respectu ad Corporum constitutiones, habitudines, ætates; pariterque ad morbos, causasque morborum.

Quod ad Qualitatem, num humores excreti acres sint, acidi, falsi, crassi, viscosi, tenues, fetidi, corrupti, nigri, flavi, virides, &c.

Tempus etiam excretionis est observandum, num inter initia morborum, an in declinatione; num post coctionem, secretionemque, an verò in concoctis, commistisque succis inutilibus simul cum utilibus.

Modus pariter excretionis considerandus, num faciliter, an difficulter illi egerantur, puta cum doloribus, anxietatibus, animi deliquiis, aliisque molestiis.

Denique Locus conveniens esse debet, nempe qui Naturæ sit consuetus; unde etiam in statu sano superfuitates Corporis soleant evacuari; ut urina per vesicam, sæces per alvum, neutiquam verò per os.

Hæc eadem consideranda erunt in Retentis; an scilicet retineantur ea, quæ juvare apta nata sunt; an contra, quæ præter naturam prorsus nocua; corrupta, & excrementosa. In Qualitate, & Quantitate, si degenerent à naturali constitutione, & à consuetu Naturæ, atque ea quantitate, quæ congruit Corporis habitudini; etenim licet, E. g. fellæus humor in cysti, naturaliter colligi, & conservari debeat, si tamen debitam qualitatem, & conditionem, quantitatemque convenientem non servet, vitiosus erit. In Tempore: et si serum sanguinis, ac lymphæ utiliter cum sanguine commisceatur, nisi tamen statuto tempore secernatur, & expurgetur, nocet. Sic pariter urina, ac sæces ipsæ, est expurgari assidue debeant, nihilominus non statim ac in Vesicam, &

Inte-

Intestina fuerint deposita, egeri debent, sed per aliquod saltem tempus detineri; ita de cæteris. In Modo, sicut facilis semper esse debet Egestio quæcumque extremorum; ita ex aduerso Retentio quælibet humorum utilium oportet ut sic absque molestia, Unde licet Cibus E.g. debeat omnijure in Ventriculo detineri, quousque concoquatur, & vertatur in chylum; non tamen illi molestus sit, oportet; quamobrem cum dolorem, anxietatem, aut gravamen, affert, morbus est. Denique Loco: necesse equidem est, ut utiles, & salutares humores nedum detineantur, sed in suis quique concepraculis: uti felleus humor in cysti: lymphæ in vasis lymphicis; sanguis in venis, & arteriis: extrâ propria namque vasa stagnantes, omninò nocui sunt. In his igitur omnibus detrimenta Corpori accidunt, etiam si secundum naturam sint, quæ detineri debent. Hinc scitè quidem monuit Galenus in *Prorrheticis: Etiam ex his*, inquit, *quæ suapte naturâ utilia sunt, & vitæ consentanea, gravissimas aegritudines proficisci posse; quinimò ab his gravius agrotantes affici solere, & irreparabilius obire, cum à consueto Nature descriverint.*

De Passionibus Animi.

Tamet si Galenus 3. libro *Artis Medice*, ultimum locum, inter sex Rex Non-naturales, Animi Passionibus adscripserit; sunt tamen illæ longè admodum cæteris præferendæ, veluti in alterando efficaciores, cum sint hostes intestini, & nobiscum innascentur, & degant. Quamobrem idem Auctor lib. de *Iudoparva pile cap. 1.* majorem industriam adhibendam esse monuit, in regendis Animi Pathematis, quam in corporalibus motibus mitigandis, moderandisque: atque eo magis, quò Animus dignitate corpori præcellit. Et eodem 3. *Art. Medic. 16. liquet*, inquit, *ab ipsis* (idest benè valentibus) *cavere oportere omnes Animi immodicos affectus, videlicet Ira, Tristitia, Furoris, Timoris, Invidia: hæc enim alterant, atque à naturali statu corpus avertunt.* Et quidem tam repentini, ac violenti Animi motus non rarò sunt, ut Rationi minimè obtemperent, & universam Corporis œconomiam subvertant.

Et quamvis de moderandis Animi passionibus agere pertineat ad Philosophos Morales, eo quòd isti in regendos, corrigendosque mores incumbant, cum plerique ob magnum Timorem pusillanimes evadant; & alii ex Ira in Furorem deducantur; & nonnulli alii ob vehementem Tristitiam, sylvestrem vitam ducant; qui deinde, ope Moralis Philosophiæ, Timidi, Audaces redduntur: Iracundi, Timore reprimuntur: & Mæsti, animi alacritate levantur: Medici tamen pravos ejuscemodi motus corrigunt, & emendant, prout Sanitati detrimento esse possunt: Etenim rectè, inquit Vallesius 1. *meth. cap. 16.* nil firmitus hæret Corpori, quam quòd venit ab Animo; propterea hæc ab istis illæ considerantur, prout obsunt, vel profunt Corporis incolumitati: quandoquidem sine corporis instrumentis, sanguine potissimum, & spiritu; non peraguntur, ad quorum commotionem,urbationemque, salus vel infirmatur, vel confirmatur.

Primum autem de harum Passionum Origine, primoque fonte, licet à quibusdam dubitari soleat, communius tamen ad Appetitum Sensitivum, ita à Philosophis nuncupatum, illas verisimilius referendas esse censent, cum exinde reliqui sensus externi corporis, ad variam ipsius affectionem, pariformiter coafficiantur. Equidem Passiones istæ, motiones quædam Animi sunt, per spiritus, & sanguinem, in cunctis partes Corporis delatæ, proindeque varias perturbationes inferentes; ideoque absque motrice aliqua vi, quæ moveat, agitet, atque perturbet, fieri nequeunt. Motrix autem ista Vis, seu Potentia, in organis motui destinatis, potissimum in fibris, tum rectis, tum obliquis, tum transversalibus, aut curvis dictis, atque aded in contextu, plexuque illo interno Cerebri, unde etiam Nervi originem sumunt, & ubi per arteriolas, purior, ac tenuior sanguinis pars in spiritus volantes, seu in purissimum, limpidissimumque liquorem, quem succum nerveum vocant, vertitur, sita est: quamobrem pro varia affectione, impressioneque eidem illata, diversimodè spiritus, ac sanguis ipse, commoventur, fibræque nervorum exagitantur, ex objectis nimirum jucundis, vel injucundis, vim illam, inter-

internumque sensum afficientibus, juxta
 variam, diversamque simulacrorum in
 Phantasia repræsentationem, sive ad bo-
 num, sive ad malum incitantium. Neque
 verò quis exinde deducat varias ibidem
 inesse facultates, aut distinctas illarum se-
 des; cum benè omnes istiusmodi operatio-
 nes ab uno, eodemque principio manare
 possint, quod deinde secundum varias im-
 pressionem diversimode operetur, & actio-
 nes exerat diversas, pro diverso, vario-
 que impulsu indito fibris, nervis, cæteri-
 que partibus Corporis, subindeque san-
 guini communicato; unde postmodum
 pallores, rubores, tremores, impetus,
 hebetudines, aliaque hujus generis subor-
 iuntur. Quod autem à Cartesio dicitur
 de Glandula Pineali, veluti seque, & or-
 gano peculiari harum omnium operatio-
 num, non cunctis aridet; quin & nec
 defunt, qui ex Anatome referant, illam
 aliquando in dissectis cadaveribus inven-
 tam non fuisse, aut etiam repertam petre-
 factam; cum tamen nulla læsio in Ope-
 rationibus Animalibus, dum in vivis essent,
 fuisset observata: quamquam & id potue-
 rit extremo vitæ spiritu iisdem accidere.
 At verò istiusmodi Passiones ad Animam
 Rationalem referre, non videtur rationi
 consentaneum, cum eisi per spiritus tenuis-
 simos is eam operari fateatur, isti tamen
 materiales, & corporei, neququam
 cum Rationali Anima Spirituali consorti-
 um inire possunt, aut in agere, aut in pa-
 ti: quo proinde factum, ut ab aliis ejusce-
 modi Passiones dicantur potius operatio-
 nes Totius, atque aded ad totum Corpus
 animarum pertinentes.

Verùm ut ab hisce Physicorum ambagi-
 bus extricemur, & quantum ad Rem Me-
 dicam facere videtur, breviter Nos expe-
 diamus, retento communi loquendi usu,
 pro explicandis Animi passionibus, ea me-
 thodo procedemus, ut nulli oppugnare
 videamur, admittentes solummodò ea,
 quæ sine ulla difficultate ab omnibus in-
 discriminatim, nedum recipiantur, sed
 in seipso quoque unusquisque Hominum
 experitur.

Et sanè certum apud omnes est, ab ob-
 jectis jucundis, vel invidendis, benè, vel
 malè afficientibus externus sensus corpo-
 nis, excitari in nobismetipsis motionem,
 affectionem, perceptionem, aut simavivis.

aliter appellare, perturbationem quam-
 dam, in interiori sensu, qua Animo com-
 movemur ad prosequendum, vel ad aver-
 sandum, fugiendum, & evitandum id,
 quod Nobis objectum est. Inde autem sus-
 citatur in Nobis impressio, seu perceptio
 quædam, ex apprehensione ejusdem obje-
 cti, vel boni, vel mali, levior, aut gra-
 vior in Animo, unde sanguis, & spiri-
 tus statim commoveatur, unaque simul
 partes sensitivæ Corporis diversimodè affi-
 ciuntur, ut patet ex pallore, aut robore cutis,
 frigore, vel calore, rigiditate, vel
 laxitate membrorum: aliisque similibus.
 Perceptio autem ista boni, vel mali, ju-
 cundi, vel injucundi, tristis, aut dele-
 ctabilis, non nisi in Cerebro primùm fit,
 adedque in sensu aliquo interno, quem li-
 ceat cum cæteris appellare. Sensum com-
 munem, Appetitum sensitivam, aut ali-
 ter, ut libuerit; cum aliunde certum sit,
 Imaginationem ejus objecti in Nobis pro-
 gigni, cum æstimatione gravioris, aut
 levioris boni, vel mali, præsentis, aut
 imminentis, exindeque sequi diversos A-
 nimi affectus, Cor, Sanguinem, Spiri-
 tus, totumque Corpus perturbantes, ac
 benè, vel malè afficientes, pro varia per-
 ceptorum objectorum impressione. Cum
 igitur hæc omnia cuique notissima sint,
 absurdum non erit, Apprehensionem, seu
 Perceptionem istam ad Imaginativam re-
 ferre; Æstimationem verò, ad sensum in-
 ternum, averfantem, aut prosequentem,
 quem Appetitum sensitivum appellare li-
 cebit; ac demùm diversas exinde ortas A-
 nimi motiones, perturbationes, passio-
 nes (græcè Pathemata) denominare: quæ
 quidem in suo principio promovente con-
 sideratæ, ad Motus, & Actiones pertine-
 bunt; in effectibus verò, quos pariunt,
 Passiones dici debebunt. In hoc autem ne-
 minem, sed & nec Cartesium ipsum, dis-
 sentire, crediderim, qui idcirco renuit
 duos appetitus in parte Animæ sensitivæ
 constituere, Irascibilem unum, Concu-
 piscibilem alterum, quia nullam, ut ipse
 inquit, in Anima distinctionem partium
 fingere possumus, veritus ne exinde facul-
 tates diversas in eadem collocare cogere-
 tur, atque non minus has duas irascendi,
 & concupiscendi, quàm innumeras alias,
 & admirandi, & amandi, & sperandi,
 & odio habendi, & metuendi, & sic de cæ-
 teris.

teris . Attamen vocabula ista facultatum, & potentiarum, etiam in operibus mechanicis admittuntur, atque in Cuneo, Veste, Trochlea, Libra, Lance, & similibus, has potentias Mechanici considerant; quamvis nil aliud in ipsis sint, quam dispositiones, actiones, ac instrumenta motuum, & ponderum movendorum: Sed & cum quis dormit, nec videt, nec audit, & fasces potentiam videndi, ac audiendi bene dicitur habere: Quin & vigilans adhuc, si videre, ac audire nolit, claudens palpebras, & aures obturans, potentias nihilominus illas non amittit, per organa nimirum bene disposita, quibus Anima, remotis impedimentis, ad videndum, & audiendum determinatur. Parum ergo interest, nomina rebus imponere, aut imposita retinere, pro Nostri intelligentia, dummodò in rebus ipsis conveniamus. Caterum quis unquam per hæc nomina diversa, diversas potentias, aut distinctas partes in Anima imaginabitur? cum & neque per Intellectum, Voluntatem, ac Memoriam, sive Reminiscentiam, quæ immediatè ab ipsa procedunt, ipsique insunt, quidpiam ab eadem distinctum, ullus unquam est suspicatus, Licet itaque has voces retinere, ut confusionem in Veterum doctrinis evitemus, & facilius, quæ ad nostram rem Medicam faciunt, explicemus.

Ab Appetitu igitur Sensitivo dicto, Animi passiones profluere concedamus, ex quo Animal à præcedenti sensuum exteriorum notitia, naturaliter inclinatur ad bonum sensibile, cognitum ut tale, aut declinare conatur à malo, ut tali pariter apprehenso. Quamobrem reliquis sensibus externis præesse dicitur, & eo ferè modo se habere ad Imaginativam, seu phantasiam, Quo Rationalis Appetitus, idest Voluntas, se habet ad Intellectum. Ut enim Voluntas, velut Potentia cæca, ab Intellectu lumine pleno, regulatur, ferturque in bonum ab eodem Intellectu præcognitum; ità Sensitivus Appetitus ducitur in bonum ab Imaginatrice perceptum; quin & pro varia objectorum representatione, diversimodè commovetur, vel ad prosecutionem, vel ad fugam, objecti apprehensi.

Ejusmodi insuper Apperitus Sensitivus duplex statuitur, Concupiscibilis unus,

Irafcibilis alter: nam in illis, quæ ad sensum pertinent, movetur Animal ad ea, quæ profunt, vel saltem prodesse videntur; retrahitur verò ab his, quæ obfunt, vel purantur obesse: unde Concupiscibilis Appetitus. Cum verò nititur occurrere obicitur, rei consequendæ fruitionem retardantibus, Irafcibilis appellatur. Quamobrem Concupiscibilis Appetitus tendit in bonum sensibile absolutè: Irafcibilis verò in bonum sensibile difficile, non quodd difficultatem per se primò appetat, sed tantum ut illam removeat, ac superet, ut exinde bono fruatur. Et quamvis Platonicus duplicem hunc Appetitum in distinctis sedibus collocavit, nempe Irafcibilem in Corde, & Concupiscibilem in Hepate, ad quos proinde se jungendos Septum transversum interposuisse Naturam, aiebant, quo unus cum altero minime communicaret: communior nihilominus sententia cum Aristotele existimat, unà simul in Corde utrumque residere, eo potissimum argumento, quod in Animi passionibus, ab utroque Appetitu manantibus, Cor semper commoveatur, ut ostendunt concitati pulsus; siquidem tum in bono sensibili absolutè, tam in bono difficili consequendo, Cor afficitur, & pulsus perturbantur.

Atque hinc, profluentes ab hoc Appetitu sensitivo Animi passiones, idcirco tales dicuntur, quia non sine quodam sensu Voluptatis, aut Dolores fiunt, et cum Appetitus operatur, quodammodo paritur ab objecto, vel jucundo, & delectabili, vel injucundo, & molesto; unde & Imaginatrix potentia vehementer concutitur, & Cor, ac Corpus universum plurimum afficitur, ac perturbatur, commotis unà simul spiritibus, & sanguine, per totum diffusis: id quod tam manifestè patet in Ira, Gaudio, Timore, Mæstitia, ut aliquando etiam facies palleat aut rubeat, cutis horreat, lingua titubet, caput vacillet, atque aliter, aliterve Corpus totum concutitur. Hinc, quod describi solent Animi Passiones, quod sint *Motus Appetitus sensitivi circa bonum, vel malum sensibile opinatum, se apprehensum, & judicatum ut tale, ab Imaginatrice, seu Phantasia, cum aliqua involuntaria Corporis mutatione*. Dicantur *Motus*, quia reverà in his Appetitus exciratur, & ad objectum commovetur non tamen

ramen sunt Motus continui, quia non semper, ac assiduo Appetitus ab objectis afficiuntur. Et quamvis Passiones dicantur in effectu, quia ab illis Corpus patitur; in Radice tamen, seu in Origine, Actiones, & Motus sunt, profucentes ab ipso Appetitu sensitivo, ut dictum. Dicuntur circa bonum, vel malum sensibile, à Phantasia apprehensum, ut differant ab actibus Voluntatis, quæ fertur in bonum, vel malum à Ratione, & ab Intellectu præcognitum: quoniam, ut antea notatum, quemadmodum Voluntas, Potentia cæca, regitur ab Intellectu; ita Appetitus sensitivus regulatur à Phantasia, seu Imaginatrice Potentia. Dicuntur denique, cum quadam involuntaria, seu naturali Corporis mutatione; quandoquidem reverà Corpus subinde ab illis alteratur, & commovetur, sive cum ex Gaudio Corpus plus iusto expanditur, & facies, ac oculi vividiores apparent; sive cum in Timore, & Mœstitia illud contrahitur, & hi caligant, & pallent; sive cum in aliis affectibus diversimodè perturbantur, & commoventur; in quibus planè aliqua semper corporalis mutatio contingit. In idem ferè concidit Cartesii definitio, quæ *Passiones istæ, dicuntur Perceptiones, aut Sensus, aut Commotiones Anima, quæ producuntur, conservantur, & corroborantur per aliquem motum spirituum*: Nisi quod in ista, Passiones, ad Principium potius eandem referuntur: in illa verò, magis ad commotiones, perturbationesque Corpori illatas, veluti effectus, de quibus potissimum hic sermo est, & Nos agere proposuimus.

Ad has insuper Passiones excitandas tria in universum concurrere solent, duo quidem interna, tertium externum. Interna sunt, Appetitus Sensitivus, à quo proximè Passiones emanant: & phantasia, seu Imaginativa, sensuum omnium Radix, & Origo. Externum verò, objectum, quòd Phantasiam primò commovert, per sensus externos: nam nisi objectum externum per sensus apprehenderetur, vel ut bonum, vel ut malum, à Phantasia, certè Appetitus Sensitivus neque moveretur ad illud appetendum, vel fugiendum; adeoque neque Passiones excitarentur, nullaque fieret in Corde, totoque Corpore commotio, ac perturbatio. Ita-

que, ut Animi passiones inforantur, necesse est, ut objectum jucundum, vel injucundum, triste, aut delectabile, per sensus externos efferatur in Phantasiam, quæ prout illud apprehenderit, firma, stabilique perceptione, sub ratione boni, vel mali, Appetitui sensitivo representabit. Cumque utraque potentia in sensu, motuque Animali consistat, statim commovet fibras nervorum, per quas traducitur in Cor impressio, & commotio, subindeque sanguis, per arterias influens, diversimodè affectus, & concitatus, fertur per cunctas partes Corporis: unde postmodum universalis, & manifesta concussio, ac perturbatio, sive horroris, frigoris, tremoris; sive ruboris, exardescentiæ, & caloris; sive pallidi, aut rosei coloris, aliisque; pro varia Passionum excitatarum affectione. Hinc in Ira plerumque rubet facies, oculi splendescunt, exardescit cutis; quia sanguis concitatur, & effervescit; in Mœstitia, & Timore pallet, livescit, refrigeratur, & contremiscit, quoniam in suo motu lentescit sanguis, concrefcit, & quodammodò congelascit: in Gaudio, & Lætitia roseo colore illa perfunditur, & oculi alacriores observantur, à sanguine scilicet vividiori, expansiorique: submittuntur verò ex adverso in Vercundia, & Pudore; & sic de aliis.

Purimum autem ad hæc conferre solet Corporum habitudo varia: Etenim experimur plerosque nasci proclives ad Iram, alios ad Timorem, quosdam ad Tristitiam, ad Lætitiã alios, nonnullos ad Commiserationem, & alios ad oppositas, diversasque alias Animi affectiones. Pro varia siquidem nòdum Corporum constitutione, verum etiam pro dispositione organorum, proprius suscipere solent, unam, vel aliam ab objectis impressionem. Quemadmodum enim exteriora sensuum organa in quibusdam aptiora observantur ad audiendum videndum, gustandum, tangendum, odorandum, aliterve in aliis operandum; ita & interiora organa, credere licet, ad hos, vel alios motus Animi, esse procliviora, magisque disposita. Hac quippe ratione, pluries ex Anatome compertum, Fortes, & Audaces fortiros fuisse Cor mole parvum, textura densum, & non raro etiam pilis stipatum: Pusillanimes verò,

verò, structura laxius, amplius mole, & vaforum, ac fibrarum laxitate, debilius. Sed & ad idem multum quoque valet sanguinis, reliquorumque humorum constitutio varia; unde qui sanguinem natæ sunt tenuiorem, fluidioremque cum aliqua volanti acritate, proni sunt ad Iram; qui verò contra, sanguinem fortiti sunt compactiorem, acidioremque, quem vocant melancholicum, proclives sunt ad Tristitiam; sicut alii ad Lætitiam, alii ad Metum, & alii ad alias Animi passiones, pro varia scilicet sanguinis crassi, & habitudine. Hinc etiam comperimus, pueros, & Fœminas esse timidiores, faciliusque prolabi in commiserationem, ac fletum; contra verò Viros, & Senes; Immo ipse idem, qui in ætate puerili vetercundus, placidus, meticulosus, ac misericors observabatur, ætatum mutatione sæpe sæpius indolis oppositæ, differentisque propensionis evadit: non alia certe de causa, nisi quia per ætatum mutationem variant organa, & sanguinis, reliquorumque humorum constitutiones. Ubi enim biliosus, & acet sanguis prævalet, fibræ quæcumque Corporis, & præsertim Nervorum, faciliè proritantur, commoventur, & exardescunt. Qui verò acidus, & melancholicus est, coarctat potius, gravat, deprimit, & serosus, ac pituitosus, obstruit, habetæ, laxat. Atqui etiam ex varia organorum structura, sensus quoque, & motus in nobis variant; unde aliqui Auditum, alii Visum, alii Gustum, Olfactum, aut etiam Tactum, cæteris præcellunt.

Verumtamen, uti ex Natura, & Nativitate plerique proclives sunt ad unam, aliamve passionem contrahendam, ita possunt & alii ex iteratis actibus ipsam per Habitum comparare, cum Habitum per actus acquiratur. Quare et si quis à Nativitate sit Iracundus, poterit ex oppositis actibus pluries, sæpiusque repetitis, mitior, ac placidior fieri: & qui pusillanimis erat, audacior evadere. Oportet autem unum motum per alium oppositum reprimi, & emendari, ut exinde contraria affectio inducatur. In hoc equidem summè valet Rationis, & Voluntatis imperium, ut de Socrate; Hippocrate, aliisque Ethnicis memorant Historici, & passim

Nos legimus in Vitis Sanctorum Patrum, Sed & unica etiam volitione idipsum quicquid peragere potest, si veniens Voluntatis imperium accedat, præpolleat, firmiterque consistat.

Quænam autem, & quot sint ejusmodi Animi pathemata, vix ausim certo numero comprehendere, cum neque inter Doctores tum Veteres, tum Recentiores, de hoc hæcenus conventum sit. Id autem factum videtur, quia licet objectum Appetitus Sensitivi unicum sit, nempe Bonum appetendum; per accidens tamen potest esse malum, in quod feratur; idque sive fruitionis gratia qua putatur, ut Bonum, sive gratia averfationis, ut ex illius fuga, Bono fruatur: quo fit, ut Appetitus sensitivus, quemadmodum fertur in Bonum, vel in Malum, puratum ut Bonum; ita & Animi Passiones circa Bonum, vel Malum versentur. Quamobrem Stoici ex hoc objecto voluerunt, quatuor dumtaxat esse Animi Passiones: Vel enim Bonum, aut Malum præcens est, & circa Bonum dixere versari Gaudium, & circa Malum, Tristitiam: Vel Bonum, aut Malum, futurum est; & in Bonum futurum, Spem; in futurum Malum; Timorem; unde Gaudium, Spem, Tristitiam, & Timorem, Generales Passiones illi constituerunt. At verò Peripatetici cum Aristotele, non ab Objecto, sed ab Appetitu Concupiscibili, & Irascibili numerum earum desumpserunt, & que ideo ad undecim revocarunt; Sex quidem pertinentes ad Appetitum Concupiscibilem; & Quinque ad Irascibilem. Ad Concupiscibilem reduxerunt Amorem, Desiderium, Gaudium, Odium, Fugam, & Tristitiam. Ad Irascibilem verò Spem, Desperationem, Timorem, Audaciam, & Iram. His alii ex Recentioribus duodecimam adjuherunt, Placiditatem, seu Commiserationem, veluti Passionem Iræ oppositam. Quin & nonnulli alii adiecerunt Pudorem, Impudentiam, Indignationem, Invidiam, Emulationem, Zelotypiam, Penitentiam, Admirationem. Cartesius verò innumeras alias recensuit, & quidem longa nimis serie, diversaque methodo distinctas, ut apud eundem tegere est, quoniam Passiones ab illarum Radice desumpsit, non verò in effectibus consideravit, quamobrem inter eas, Ad-

Admirationem fecit primam. Apud Ciceronem, *Tuscul.* 4. quatuor duntaxat principales Passiones memoratae referuntur, nimirum Animi aegritudo, seu Tristitia, Laetitia, Metus, & Libido. Per Animi aegritudinem morsum quandam doloris induci ait: per Metum, Animi recessum, ac fugam; per Laetitiam profusam Hilaritatem: per Libidinem effrenatam appetentiam. At his veluti generibus alias tamquam species subiecit, & Animi aegritudini Invidentiam, Emulationem, Obrectationem, Misericordiam, Angorem, Luctum, Mœrorem, Erumnam, Dolorem, Lamentationem, Sollicitudinem, Molestiam, Afflictationem, & Desperationem. Metui subdidit Pigrum, Pudorem, Terrorem, Timorem, Pavorem, Exanationem, Conturbationem, Formidinem: Voluptati, seu Laetitiae supposuit Delectationem, Jaetationem, & ex malo alieno Gratulationem, Libidini demum subdidit, Iram, Excandescentiam, Odium, Inimicitiam, Discordiam, Indigentiam. Explicat praeterea quid per unamquamque passionem ipse voluerit intelligendum, & subdit, Invidentiam, esse aegritudinem, propter alterius res secundas, susceptam. Emulationem, esse Animi concupiscentiam ex carentia ejus, quo alius est potius. Obrectationem, esse quandam Zelotypiam, Misericordiam, Animi commotionem ex alterius miseria. Angorem, esse aegritudinem Cor prementem. Mœrorem, aegritudinem febilem. Dolorem, aegritudinem eruciantem; & ita de cæteris, ut apud eundem legere est. Sed neque desuere, qui omnes Animi passiones ad duas commodè referri posse dixerint, nimirum ad Amorem, & Odium: quapropter desiderium appellarunt, Amorem boni absentis: Laetitiam, Amorem boni praesentis: Spem, Amorem in bonum arduum: Desperationem, Amorem ex arduitate deficientem. Et contra, Fugam, esse Odium mali absentis; Dolorem, esse Odium mali praesentis; Audaciam, Odium in malum arduum: Metum, Odium ex malo arduo: & Iram, Odium in causa mali.

Sed quamvis tam varii sint in referendis Animi Pathematibus Authores, quia tamen, quæ magis ad Medicum negotium

facere videntur, illæ speciatim sunt, quæ Corpus humanum potissimum exagitant, & excruciant, ut facile valeant illud in aegritudines sive graviore, sive leviores adducere; idcirco, omissis aliis, quæ minoris momenti sunt, solum hic de iis agemus, quæ violentius, molestiusque Corpus afficiunt, atque breviter examinabimus illarum naturam, vim, atque efficaciam, quantum nocendo, tum proficiendo afferunt; ac denique Remedia, tam physica, quam moralia, quibus easdem corrigere, vel abolere possumus.

Et quidem primo loco sese offert Amor, qui Choragus omnium affectionum appellatur, immò illarum omnium comperidum est; quippe Amantes nunc gaudent, nunc tristantur, nunc timent, nunc irascuntur, & modo una, modo alia passione cruciantur. In eo autem definiendo multum variant inter se DD. Plato illum inquit, esse *Appetitum* quandam, quo bonum sibi quisquam desiderat. Alii vero ex eodem descripserunt, *Desiderium Boni*, unde Sanctus Thomas, *Boni complacentiam* illum appellavit; sive ut aliis placet, *Boni, pulchrique possidendi, & fruendi Desiderium*. Medici ferè communiter, *Cordis, & sanguinis ingentem perturbationem*, nuncupant, quamobrem *Passio passionum* quibusdam dicitur. Sed nec ex Platonis desuere, qui illum dixerint esse *quandam Animi fascinationem*, unde subdunt, cur tam facile Amantes desipiant, mœrescant, & non raro etiam emoriantur. Vocant alii *primum Appetitum sensitivum motum in bonum sensibile*; quoniam inter cæteras Animi affectiones Amor primum, & specialius fertur in bonum sensibile: cumque bonum secundum eosdem Platonicos duplex sit Intellectuale unum, Concupiscibile alterum; hinc etiam Amor, alter dicitur Intellectuales, & Divinus, alter Concupiscibilis, & Terrestris.

Verum omissis his, quæ de Amoris Natura alii retulere, dicamus Nos, Medicorum more loquendo, Amorem esse, *Affectum Animi procedentem ex Appetitu concupiscibili in bonum sensibile, cum manifesta Cordis agitatione*, Quamobrem etiam explicans illud Ovidii.

Res est solliciti plena Timoris, Amor. inquit, non solum ex illo Cor, & sanguinem vehementer commoveri, sed et

to sollicitam quandam mentis insaniam qua Amantes de objecto ama perperuo cogitant, atque ad illud mente feruntur. Et quidem tanta solet esse non raro ex vehementi Amore Animi perturbatio ut plerique manifestam desipientiam incurrerint, ac veluti Ecstasi abrepti, sicut cogitabundi, & nec videant, nec audiant, quæ iisdem offeruntur, immò nil rectè prorsus agant, quod ceteroqui (si animadverterent, bene, ac prudenter gestum vellent.

Ex his autem oritur, cur ab Amore partes cunctæ Corporis incallescant, & sæpe numero febricitent; unde plurimi ad extremum contabuisse memorantur: quoniam sanguis ex perenni Cordis, & Mentis agitatione plus justo extenuatur, & acrior fit, adeoque ineptus evadit nutritioni, accretionique. Hac eadem de causa Pervigilium, Inquietudo, creber Anhelitus, Suspiria, Anxietas, & alia hujus generis mala plurima Amantes comitantur.

Sed speciatim de Pulsu animadvertere est, illum ex Amore celebrem, frequentem, elatum, inæqualem, facileque mutabilem fieri; unde fertur Erasistratum agnovisse Amorem Antiochi; & Galenum Juvenem amantem Romæ deprehendisse. Et quamvis Galenus ipse dicat *1. prægnost. 4.* nullos esse proprios Amoris pulsus, sed varios, quia nimirum variaz passionum cum illo jungi solent, ad quarum diversitatem diversimodè Pulsus perturbatur: hic tamen pulsus varius, & inæqualis, videtur proprius Amantium, græcè *Eroicus*, appellatus. Verùm ejuscemodi pulsus manifestior fieri solet ad præsentiam, vel ad memoriam Rei Amatae: qua planè industria præfatos Authores ad deprehendendos Amantes, usos fuisse legimus. Hinc ergo patent Amoris incommoda: etenim præter Animi ingentem commotionem, inquietudinemque, plerumque contingunt febres pusillæ, de genere Hæcticarum, macies totius Corporis, pallor ex mala ciborum digestionem, nutritionemque; itemque vigiliæ diuturnæ, deliria, & præsertim melancholia.

Sed tamen ex adverso, ab eodem multa beneficia non raro mansisse referuntur. Narrat si quidem Cardanus de proprio

filiò, qui cum ignavus omninò, incurtus, ac ferè stupidus videretur; ab Amore evaserit perelegans, venustus, sagax, & facundus. Ovidius quoque, Magister Amorum, multa de seipso confitetur, eadem ex causa successisse. Verùm de his dicere non plus decet: cum alioqui omninò certum sit, quòd quæ bona plurimè ex Amore Intellectuali proficiuntur, nulla ex terrestri manare possint, nisi solum ad perniciem; ut in ipso filio Cardani, & in Ovidio, præ innumeris aliis evenere.

Pro curatione denique Amoris, multa à Medicis, & Philosophis Ethnicis referuntur; licet Propertius dicat:

Omnes humanos sanat Medicina dolores:

Solus Amor morbi non amat Artificem.

Atqui non curatur Amor amatae rei fruitione, cum subinde potius increbrescat, & per Zelotypiam acrius, vehementiusque divexet. Excogitantur plerique universum veterem sanguinem Corpore Amantis esse exhauriendum, ut ex novi sanguinis benigniori conditione fascinum rei amatae penitus deleteretur: vel si hoc fieri nequeat, esse Corpus ejusdem pluries ab atra, & deleteria infectione repurgandum, quam ipsum contraxisse ajunt: in quam romæ & Syrupi, & Aquæ, & Electaria, & Pharmaca, corrigentia simul, & emundantia ejuscemodi inquinamenta, commendantur. Exhilarantes præterea confectiones, epithemata cordialia, oblationes attemperantes, & alia similia, ab iisdem proponuntur. Verùm ista sæpe numero inutilia sunt, quibus tam fixus plerumque est, & inquietus Animi affectus, ut nisi hic primùm averruncetur, reliqua quænia supervacanea evadant. Quamobrem præstabit contrariis potissimum passionibus, hærentem ossibus Amorem, sensum abque sensu primùm refecare; mox verò præsidia medica superaddere: neque verò ea, quæ tam manifestè iteratis evacuationibus sanguinem debilitent, & exhauriant, sed quæ potius in meliorem crasim reducant, & temperatiorem efficiant: Itaque conferet paulatim in mentem Amantis inserere defectus aliquos rei amatae, & quidem tum physicos, tum mo-

rales; putà deformitatem, ægritudinem; mox etiam malos mores, infidelitatem, & similes, ut in illius odium, aut averfationem inducatur. Hac enim arte plerique recensentur ab Amore lux Amasie excidisse. Jurabit ulterius applicatio Amantis in studia, negotia: lites, aliatque exercitationes, penitus differentes, ut inde Mens alio intenta, paulatim rei amata obliuiscatur: quia sicut Otium fomes est Amoris, ita ex aduerso corporis, & mentis exercitatio illum extinguit; unde Ovidius: (a)

*Oniasitollas, periere Cupidinis arcus:
Contemptaque jacent, & sine luce
facies.*

Et mox.

... *Finem qui quæris Amori,
Cedis Amor rebus: res age, tutus eris.
Desidiam puer ille sequi solet: odit
agentes.*

Da vacua menti, quo teneatur, opus.

Afferit & idem Ovidius aliud Amoris remedium, inqniens:

Successore novo vincitur omnis Amor.

At hoc potius est novo Amore, & fortasse pejore, veterem eradicare. Conducibilior autem est absentia ab objecto amato, & adhuc efficacior Peregrinatio; unde idem Poeta. (b)

*Manat Amor tectus, si non ab Aman-
te recedas:*

Utile finitimus abstinuisse locis.

Verumtamen præstat cunctis, malorum ex Amore derivantium perpetua recordatio, juxta monitum ejusdem Ovidii. (c)

Sæpe refer tecum scelerata facta puella:

*Et pone ante oculos omnia damna
tuos. (d)*

Quare & librorum de ejus malis agentium assidua lectio summè proderis; itemque Corporis afflictatio, ciborum multorum abstinentia, cum morigeratis viris conversatio, mortis meditatio, atq; in Deum frequens, ac devota sui ipsius commendatio.

Oidium opposita Amoris Passio, sicut

ti non raro eidem mederi consuevit, & profuit; ita sæpè etiam, cum extra limites excurrit, degenerat in furorem, & nedum Amoris, sed etiam Quietis, Paci, & animi tranquillitati aduorsatur, & officit. Hinc describitur, *Imperus Appetitus Irascibilis in malum sensibilis*. Etenim quemadmodum Amor dicitur motus Appetitus concupiscibilis in bonum, ita ex aduerso Odium Imperus Irascibilis in malum. Jungitur etiam cum illo Dissipientia, Discordia, Ira, quia per ejusdem affectionem sic perturbatur Cor, & sanguis, itemque Phantasia, imò & Ratio ipsa, ut omnes ferè operationes Corporis immutentur quamobrem vultus pallet, riget Corpus, albescunt labia, fauces arctantur, lingua titubatur, pulsus deprimitur, oculi turbantur, frons rugatur. Hac de causa, nulla illius commoda memorantur, nisi solum quod effrenato Amori medela sit. Cæterum mala innumera ab illo exoriuntur, & quidem tum animi, tum Corporis; quia, ut dictum, facile transit in Furorem.

Totis ergo viribus incumbendum, ut illi statim inter initia occurramus, non solum inducto Amore rei odio habitæ, verum etiam Animosum reconciliatione, ac pace. Multum etiam in hanc rem valent munera, venerationes, submissioes, itemque ut in Amore dictum, peregrinationes, vel in res jucundas, ac hilares, congruentes applicationes.

Ira passio affinis Odio; describitur à Philosophis moralibus, *Undiscta desiderium, seu Appetitus*; à Medicis verò, ut de dicitur ex Galeno 1. de differ. febrim c. 3. & 2. de symp.omat. caus. c. 5. definitur, *Ebullitio, seu Effervescentia sanguinis circa Cor*. Quamquam idem Galenus 2. de san. tuen. cap. 9. in ejus sanguinis ebullitione Furorem consistere asserat, cujus accessorium ultionis appetitum esse. Verum fervor sanguinis ita potius causa est, procedens ex malo odio habito. Hinc Iracundia familiaris est biliosis, & atrabilariis dictis, ac tacillimè æstivo tempore accidit, potissimum ex immoderatis potibus vinorum meraciorum; Unde idem Galenus aphor. 4. comm. 2. Iram, inquit, Temeritatem, atque Inmanitatem, seu Ferociam, atrabilarii humoris passiones esse;

(a) lib. 1. de Rem. Amoris.

(b) lib. 2. de Rem. Am.

(c) de Remed. Amor.

(d) V. etiam Tarent. in Eunuchis.

se; ut etiam Aristoteles 2. *sect. problem.* 26. insinuavit.

Incommoda ergo Iræ sunt, quod febrim non raro excitent, ut multis quoque ostendit Galenus 1. *de differ. febr. cit. cap.* 3. nam sanguinem vehementer commovet, atque ad indebitè fermentescendum disponit; promotam nimirum parte volatili, ac tenuiori atque in partem sanguinis glutinosiorem adacta, unde etiam Cerebrum sæpè numero afficitur, & in delirium, aut pervigilium lacessitur: quare Iracundi proclives quoque sunt ad Maniam, & Furorem. Observatum pariter est, nonnullos ex vehementi Ira Apoplexiam, vel Epilepsiam incurrisse: quosdam etiam ferè exanimatos repentina Syncope correptos, in terram concidisse, ex soluto spiritu, vel compresso, ab irrupente sanguine, Corde. Multa ex adverso commoda afferre potest, præsertim in humidioribus, & crasso sanguine scatentibus: etenim illum attenuando, & serositates, ac flatus discutiendo, robur quodammodo excitat, & virilem animum efficit, ut propterea Galenus 3. *de difficult. respirationis cap.* 13. juxta doctrinam Hippocratis *epidem.* 2. *sect.* 4. doceat, prodesse nonnumquam irasci, excitandi gratia nativum calorem, præsertim in decoloratis, & frigidis. Notabile est, quod refert Franciscus Valleriola in suis *Observationibus*, quandam jamdiu paralyticam, ac membrorum contractione laborantem, repentè ferè ex ingenti Ira, consanuisse, quam data opera assidentes promoverant, prudenti Medici consilio.

Denique quod spectat ad ejusdem Remedia. Corrigitur Ira nedum contrariis passionibus, præsertim Timore, verùm etiam victus ratione, sanguinis acritatem temperante. Quòd si prætereà talis, ac tanta sit, ut in Furorem vergat, tunc omni industria non solum corrigendus sanguis erit, sed & ab ejuscemodi labe pariter repurgandus, quemadmodum in Mania. Fertur similiter plurimum in his prodesse Musicam, cum plerique Ira perciti, furorem cantu, & harmonia temperarint: quippe Animi imperus suavi cantu demulcetur, cujus quidem Artis ope, peculiari quadam modulatione, in furorem adacti, coerciti plurimi referuntur.

Timor non infimum locum retinet inter Animi passiones, & licet circa malum tu-

rum verberetur, illud tamen arduum, & difficile esse debet: cui scilicet vix resisti possit; spes tamen omnimò extincta non sit sed adsit, licet exigua, imminens malum evitandi: quòd si inevitabile prorsus foret, non tam Timor, quam Tristitia excitaretur. Hinc describitur Timor, *Motus Appetitus sensitivi ex affectione, quam imprimit malum imminens difficulter evitabile.* Ut autem ab eodem affectionis genere procedunt Spes, & Desperatio, ex bono ablente arduo; ita Timor, & Audacia ab eodem pariter affectionis genere oriuntur, ex malo imminente arduo. At verò arduum Malum intelligi debet hoc loco, quod non solum difficultè vitari potest, sed quod magni alicujus momenti est: etenim si levissimum foret, Timorem non inferret; quamobrem sicuti Spes adhuc fertur in Bonum difficile, & seipsam elevat ad superandam obicis difficultatem; sic pariter ex adverso Metus circa malum se habet; cum ferè ab illo succumberet, nisi ab Audacia sublevaretur. Id autem evenit, quia in Timore sanguis quodammodo refrigeratur, & torpet, imò & Cor ipsum in suo motu plurimum habetur, unde sensim deinde totum Corpus horrore corripitur, & pallore manifesto lædatur. Qua de causa Timor describitur à Medicis: *Sanguinis refrigeratio, & vitalium spirituum conventus circa Cor, ob imminens aliquod periculum:* cumque modicus, & quasi spiritu depauperatus sit ille sanguis, qui in partes extimas excurrit, propterea sit etiam, ut cutis universa rigeat, ac palleat, & pulsus fiat parvus, & frequens. Quandoque etiam sudor exoritur frigidus, cum scilicet ob ingentem hujus passionis vim, serum è sanguine exprimitur, & effertur in cutim, compressæque glandulæ subcutaneæ foras in sudorem illum extrudunt.

Ex hoc nuuc patet, quænam sint incommoda, & detrimenta Timoris: is quippe sanguinem condensando, ad circuitum ineptum reddit, atque ob crassitiam, difficultè admodum capillares arteriolas, ac venulas pervadit; unde totius Corporis torpor, & ad tactum manifesta refrigeratio. Si verò repentinus sit, ac violentus, nedum Animi defectionem, & syncopem, verum etiam mortem inferre potest, quemadmodum deducitur ex Galeno 5. *de locis affect.* *cap.* 1. At verò plurima quoque ex

illo proficiſcuntur emolumenta: & quidem fluidum plus juſto, tenuem, & aſtuantem ſanguinem reſſimit, quo circa ejus fluxui momento ferè mederi ſolet, cum illum ſiſtat. Non rarò etiam febres quartanas inventas ſub ipſo horroſis initio fugavit; etenim incuſſo repentino, ac inopinato Timore, invertitur quodammodò univerſus ſanguis, & fermentum febrile penitus pervertitur, ac immutatur, vel ſaltem obrunditur. Solvit quoque ſingultum, ea propemodum ratione, qua cohibito ſpiritu, quicumque motus Septi tranſverſi deſinit, aut interrumpitur; indeque Venter commoveatur, & excutitur, atque à re eundem moleſtante liberatur; quare Singultus, Riſus, atque etiam Tuſſis ſiſtitur. Iram denique in furioſis temperat, ſi tamen is validus, vehemens, & ſubitaneus ſit; aliter potiùs illam exaſperaret.

Quod ad illius Remedia, partim ex contrariis paſſionibus, partim etiam ex rebus phyſicis illa petuntur. Ex contrariis paſſionibus quidem, excitata Audacia: hæc enim directè opponitur Timori: nam quemadmodum Timor ſanguinem contrahit, & figit, Audacia ex oppoſito explicat, & diſſolvit: in illo pulſus parvi, & languidi; in hac magni, elati, & vehementes, in illo pallor, tremor, frigus; in hac rubor, impetus, calor: in illo plantus, & ejuſtus, animique demiffio, in hac firmas, & alta vox, atque elatum caput. Remedia verò phyſica ſunt, primò victus ratio eorum, quæ calefaciendi, & ſanguinem floridiorem reddendi, apta ſunt; quamobrem Vinum, ejuſque ſpiritus, & quæcumque ex illo confici ſolent juvamento eſſe poſſunt; item omnia aromatica ex cinnamomo, pipere, caryophyllis: ſimiliter ambra grifea, moſchus, bezoinum, camphora, atque ex his paratæ confectiones alchermes, hyacinthina, diambra, omne genus elixiris, & alia quæcumque, Cor, & vitale robur fortificantia, proſunt, & opitulantur.

Sicuti Timor eſt de malo imminente, ita Spes eſt de bono futuro, cui contraria paſſio eſt Deſperatio, quæ circa bonum verſatur, cujus tamen confeſſio impoſſibilis creditur. Oritur autem Spes ex affectione, quam bonum abſens, cum aliqua difficultate conjunctum, imprimat, & non aliter Nos commoveret, quam ſi arduum revera non foret: Id enim intelligitur bonum,

vel malum difficile, quod nonniſi difficulter obtinere, aut evitari poſſit; unde talis motus in Appetitu ſenſitivo, qui ex prædicta affectione oritur erga bonum illud arduum, appellatur Spes: Deſperatio verò ab oppoſito, cum per motum illum à boni proſecutione deſiſtimus, veluti putati impoſſibilis confeſſionis. At verò ſcire oportet, excitatam in Nobis affectionem hanc, reſpectu boni abſentis, tripliciter conſiderari: vel enim referatur ad bonum ſimpliciter, vel ad illius abſentiam, vel denique ad ejuſdem difficultatem. Sub prima conſideratione, excitatur Amor, qui verſatur erga bonum, ut tale. Sub ſecunda, excitatur Deſiderium, quod dirigitur ad bonum abſens. Sub tertia, exurgit Spes, quæ eſt ad bonum quidem, ſed arduum, non tamen invincibile. Et quidem, ut Bonum eſt, Appetitum Senſitivum allicit: ut abſens, læceſcit, & provocat, ut difficile, deterret, ſed cum credulitate, quòd tandem aſſequatur. Quòd ſi difficultas talis, ac tanta ſit, vel ſaltem ita putetur, ut confeſſionem deſperet, loco Spei, Deſperatio exorietur. Hac autem ratione, ferè ſemper cum Spe jungitur Audacia, per quam non omnino ceſſamus à Boni proſecutione, quinvis illud difficile Appetitui obſtaculum; immò contranitimur difficultati, ut eam tandem ſuperemus. Hinc modò ſequitur, cur in Spe vultus appareat hilaris, ſed cum aliqua Animi anxietudine, atque impatiencia, & totum Corpus exinde commoveatur, In Deſperatione verò langueat vultus, deprimantur oculi, & Corpus totum veluti immobile obſervatur, cum taciturnitate, & mœſtitia. Quare ſicuti Deſperationis totis viribus occurrendum, ne hæreat, cum plurima mala ab ea illico exoriantur; ita omnis induſtria adhibenda eſt, ut Spes perenniter conſervetur; eſt enim de genere earum rerum, quæ nunquam non proſunt. Jure ergò ſingit Ovidius 1. de Ponto, illam ſolummodò in terris nobilium commorantem remanſiſſe, cum cecinit.

*Hæc Dea, cum ſugerent ſceleratas
Numina terras,*

*In, Diis irruſa, ſola remanſit humo,
&c.*

Porro per eam Animus ſublevatur, & vires ſuffinentur, ne concidant.

Gau-

Gaudium, seu Lætitia, quamvis à plebisque ad Rationalem Appetitum referatur, quia tamen adhuc in Appetitu Sensitivo, ad præsentiam objecti delectabilis, excitatur, idcirco, ut differentia aliqua inter utrumque statuatur, appellandam nonnulli propriè volunt Lætitiam, in Appetitu Sensitivo, Voluptatem; Gaudium verò in Appetitu Rationali; Delectatio autem sit utrique communis. Verum hæc sæpè sæpius à Philosophis, & à Medicis confunduntur. Definitur ab his, quòd sit *Excessus quidam Concupiscibilis Appetitus, cum manifesta Cordis amplificatione. A Moralibus verò quòd sit Motus quidam in Appetitu Sensitivo ex presentia boni sensu percepti.* In utraque definitione Motus dicitur concupiscibilis Appetitus, nam vera ad hunc pertinet, qui ad præsentiam boni commovetur, & quodammodò exultat: Voluptas enim, ac Delectatio non nisi de bono est, & non solum in sensu interno, sed etiam in externo manifestatur: quandoquidem cum gratum E. g. cibum gustamus, nedum delectationem percipimus in ipso Appetitu concupiscibilis, verum etiam in Organo Gustatus; quamobrem merito dicitur, ex præsentia doni, sensu percepti; quia reverà sensus oblectatur circa gratam affectionem extrinsecus habitam, & intrinsecus deinde impressam; unde etiam vellitationes, titillationes, atque internæ commotiones in sanguine, & partibus solidis percipiuntur, & specialius in Corde, ut patet ex pulsu magno, & elato, ob uberiore sanguinis appulsu. Sed & Septum quoque transversum subinde commovetur, atque amplificatur; quandoquidem facillime consequitur inde Risus, & Thoracis amplitudo, simulque unà totum Corpus exultat, & roseo colore perfunditur.

Verum enim verò, quamvis tot beneficia afferat Gaudium, & Lætitia, non raro tamen modum excedens, Animum, & Mentem conturbat, imò sanguinem, & spiritus plurimum à Corde segregando, imbecillum, effeminatumque illam reddit, atque inducta virum jactura, exolutoque spiritu, repente aliquando interitum attulit: ut præ cæteris memorat Galenus *2. de caus. symptom. cap. 5.* Qua etiam ratione accidit nonnullos immoderato Risu periisse; cujus mortis generis memo-

rantur extincti Sophocles, Dionysius Tyrannus, & Diagoras Rhodius. Sed prodest ex adverso Mœstis, & Melancholicis, in quibus tamen metienda adhuc est ejuscemodi repentina mutatio, cum interitus his facilius contingat, eo quòd depressum Mœstia Cor, effecturque sanguis, si per Gaudium repente distillet, facillimè fatiscit, & emoritur. Cæterum si forasse exigatur ingentis Gaudii remissio, puta, cum spiritus vitales dissipantur, & evanescent, occurrendum leviter infrigidantibus, & incrassantibus simul, ac roborantibus, ut nimirum ab illis sanguis temperetur, & evolantes spiritus compescantur. Sed & cohibendus quoque erit ejusmodi affectus immoderatus contrariis passionibus, & præsertim si cum immodico, & estranato risu jungatur, incusso aliquatenus Timore, objecta scilicet re, aliquantulum molesta. Itemque representatis iis, quæ sensum ad Mœstiam deducant. Verumtamen hæc non asfatim sunt inducenda, ne subitam, ac violentam in Corde motionem penitus contrariam, & non minus periculis vacuum, excitantia, Vitam in pejus adducant, aut de medio tollant.

Gaudio, & Lætitia directè opponitur Mœstia, quæ *Animi affectus est, in quo desperato Gaudio, ob aliquod malum præsens, vel ut tale putatum, Animal mente, & corde deicitur, adeoque dolentem, negligentem, sylvestremque vitam ducit.* Necessè est itaque, ut ex objecto male sensibili, similis affectio Mentis, & Cordi inferatur, ut exinde mala impressio inverso etiam sanguini inducatur; qui propterea in suo motu retardatus; parumper conerescit, & crassus, terrestris, acidusque evadit. Hinc non solum in organis internis, verum etiam in externis, potissimum in facie, & oculis, ejuscæ mœrosus affectio manifestatur; siquidem vultus livescit, oculi illacrymantur, & totum Corpus manifesto torpore corripitur; quin & Pulsus contabuntur, ac debilitantur, suntque in mœrentibus tardi, rari, pusilli; quoniam sanguis hebescit in motu, & concrevit in crassi. Hæc eadem de causa, ob durtarnam mœstiam, partes cunctæ Corporis marcorem incurrunt, corrugantur, frigescent, cum vigilia, inappetentia, & non raro etiam cum delirio melancholico-

Unde patent damna Mœstitiæ, etenim pigrum, ineptumque hominem reddit, Cor atra fuligine opprimit, & si diu perseveraverit, insaniam parit, per quam societas, conversatio, & quodcumque valet Animum reficere, & exhilarare, molestiam afferunt. Potest tamen ex adverso aliquando prodesse, si moderata sit, præsertim iis, qui ex immoderato gaudio corde afficiuntur, & inleptothymiam proclives sunt. Excedentem quoque transpirationem inhibet; quamobrem sudori immodico opitulatur, ut & sanguini immoderanter fluenti. Id autem, quod à quibusdam fertur, sapientio rem Animum efficere, auctoritate Aristotelis 3. *sect. problem. 1.* verum omnino non est: etenim ad Sapientiam, Prudentiam, & Ingenium, exquiritur repurgatum, detersumque Cerebrum, unà cum sanguine tenui, florido, ac puro, multique spiritibus referto: quæ omnia in Melancholicis, & Mœrentibus deficiunt. Atqui Aristoteles cum dixit: *In Republica administranda, in Carminibus pangendis, & in studiis Philosophia Melancholicos extitisse optimos*, non intellexit de Melancholicis ex atro, acidoque sanguine, sed solum in rebus agendis graves, serio animadvertentes, profundè que cogitantes, quales referuntur atrabilarii potius, quàm reverà Melancholici (a). Postremò quòd attinet ad illius correctionem, commendantur Mœstis, & Melancholicis quæcumque vim habent repurgandi sanguinem à feculenta terrestreitate acida spiritus figente. Quare plurimum in id valet Aer lucidus, tenuis, purus, & apricus; cuius sæpe beneficio plerique à diuturna mœstitia convaluere. Res pariter odoræ, grætè que olentes, optimæ sunt; aspectus quoque virentium arborum, deambulationes per loca amœniora, idque genus alia. Verum tamen oportebit ex adverso ea omnia simul unà remove, quæ occasione mœrendi præbere, vel doloris causam memorare possunt. Qua arte ula fertur Græcorum Helena, cum Trojani excidii apud eos mentio fieret. Simul enim suum Nepenthes illis offerebat, & ad res latas sermonem convertebat, ut Auctor est Homerus. Hinc Amicorum suavium societas, & musicis

(a) *Egatur Comment. nostr. super aph. 23. 6.*

instrumentis excitata voluptas, summum remedium mœstis est. Attamen non idè cohibendus eisdem est fletus, & ejulatus, quo plurimum Cor, & Cerebrum atro illo humore exonerantur, & Animus è tanta tristitia sublevatur. Sed cur lacrymæ tam facillè profiliant in mœrentibus, quæ non ratò ex nimia lætitia adhuc in gaudentibus comparent? Ratio deducitur ex varia impressione ocularibus glandulis illata; quippeque constringuntur, ac exprimuntur propter dolorem in Mœstitia, & amplificatur plus justò in Gaudio: utroque autem modo fieri potest illacrymatio: glandulæ enim oculares, ubi aqueus liquor continetur, sunt instar spongiæ, quæ sive comprimantur, sive relaxentur, contentum liquorem emittunt. Denique ad Mœrorem valde confert somnus: is enim laxat fibras Cordis, Cerebri, & Nervorum, quæ ex dolore, & luctu erant corrugatæ, & contractæ; siquidem ex mœrore dolentes, plurimum conqueruntur de quadam Cordis compressione, & Thoracis angustia: quamquam hæc ad Diaphragma potius pertineat, quod sicut in Gaudio nimium amplificatur, ità in Mœstitia constringitur; unde etiam Respiratio interrupta. Singultus, Suspiria. Si ergo Somnus Mœrori remedio est, planè quæ vim habent topiendi, cuiusmodi sunt ex opio concinnata, præsentanea auxilia erunt: ejus equidem virtutis dicitur fuisse Nepenthes illud Homericum, à quo suum Joseph Querceranus, Hartmannus, aliique denominatum voluerunt. Verùm de hoc legi meretur nostrè Petrus sà *Scina peculiari libello*, quem inscripsit, *Homeri Nepenthes*. Verum tamen ex Vino, & Cordis exhilaratio, & Mentis sopor, commodè inducitur ad Mœstitiã abigendam: quocirca in Sacris Litteris summopere mœrentibus commendantur: *Datosceram mœrentibus, & Vinam his, qui amaro sunt Animo.*

Ex omnibus autem Animi passionibus dubitare nunc contingit, quæ nocentior, & perniciosior censenda sit. Et quidem pro singulis sunt qui pugnant, cum omnes pro rata sua, & pro varia Corporum habitudine, gravia, & lethalia symptomata afferre valeant. At verò circumscripta quæcumque morbosa, aut imbecilla Corporum constitutione, vel naturali propensione, & consideratis dumtaxat Animi pathematibus.

tibus secundum propriam unicuiusque affectionem, quam humano Corpori inferre solent: dicendum, quod vel difficultas proponitur de subito, ac repente malo, vel de diuturno, fixo, ac propterea difficilius superabili. Si de primo genere malorum sermo sit, profecto efficaciores, periculosioresque erunt, summa, ac inopinata Lætitia, & vehemens, ac repentinus Timor. Si verò de secundo genere, erit Mœstitia, & radicatus Amor. Ex Iratis enim, si credendum Galenus, 2. de Symp. Sausis cap. 5. nemo mortuus est; utpotè quia nec calor vitalis in illis infringitur, nec robur virium dissolvitur, ut ipse subdit. Et quidem nemo interit nisi Cordis robore labefactato, quod in Ira potius acuitur, quàm dissolvatur, & licet per Iram portio aliqua sanguinis extenuetur, rarescat, & extolvatur, illa tamen modica est: crassa, & glutinosa verò, quæ abundantior, longè magis per Iram viviscit, & perficitur. Cùm igitur in Ira non totus sanguis exsolvatur, neque Cordis motus deficiat, sed potius elatior fiat, proculdubio per ipsam neminem interire posse fatendum. Quod si aliquot historici referant, quosdam ex Ira periisse, certè hi non ex Ira propriè, sed ex alio accidenti, puta extrema inedia, vigilia diuturna, febre, aliove simili, & ferè ex arbitrio, mortem subire; aut etiam ex voluntaria respiracionis cohibitione, quemadmodum fuit Barbarus ille servus relatus ab eodem Galeno 2. de motu musculorum, qui cohibita respiracione sibi mortem intulit: sed & nonnulli seipso quoque ex Ira interfecerunt, gladio, ruina, veneno. De cæteris Passionibus res est manifesta, quod ejuscemodi damna inferre nequeunt, quemadmodum ex Iuperiùs traditis evidenter colligitur; exceptis Amore, Mœstitia, Gaudio, & Timore, à quibus Interitus sæpissimè accidit; eo tamen discrimine, quod ab Amore, & Mœstitia serius, citius verò, immo aliquando repente, ex ingenti Gaudio, ac vehementi Timore ut etiam adnotavit Galenus 5. de locis affect. c. 1. cujus rationem idem attulit cit. 2. de Symp. caus. cap. 5. Experimento patet pluries constitit, eos, qui ex mœtore morui sunt, non nisi post diutinum tempus obiisse, extrema macie consumptos, & penitus tabefactos: quippe ex Amore perierunt (dummodo in fu-

Tom. V.

rorem adæxi sibi ipsi mortem non intulerint,) lenta febre, ac paulatim consumpti sunt.

Pro Praxi denique advertendum, quod admonet Galenus lib. de ludo parve pile, nil magis conferre ad morbos omnes facillè tolerandos, quàm hilari, ac speranti animo esse: cui inhærens Valesius 1. meth. c. 15. consultit, ut in qualibet ægritudine spem, & gaudium sibi languentes concilient: Plerique enim sunt, qui propter morbi formidinem aded tristantur, ut illius conditionem longè deterioreme reddant: contra verò gaudentes, & sperantes, facilius morbum sufferunt, & abigunt, sublevata per Gaudium, & Spem Natura. At verò nec prætermittenda est ejusdem Valesii in hanc eandem rem animadversio: interdum enim ægri ob nimium gaudium, summamque spem, quam habent, putantes potissimum ægritudinem levem esse, suaque sponte desituram, inobedientes, ac immergerati evadunt, unde plurima in victus genere errata committunt, medicamenta deserunt, & Medico rectè præcipienti non obediunt, quamòbrem morbi causam fovent, & morbum ipsum exasperant. (a) Ne igitur ejusmodi malè agendi occasio ægrotañtibus præbeatur, debet prudens Medicus, vel timorem illis incutere, vel morbum quamvis levem, paulo graviorem indicare, vel saltem sub aliquo dubio referre, ut exinde, prudentiores, & cantiores fiant. Verùm sicuti hoc pro temerariis ægris efficacissimum videtur documentum; ita timidis, & pusillanimibus; non raro potest esse perniciosum. Quare prudentes, & scitè Galenus 6. epidem. com. 2. r. 43. ita rem hanc distinctam ferendam voluit: *si ægrum non timidum esse cognoveris, vera ipsi dicere conaberis, nihil eorum, que in morbo futura sunt, subtrahens, neque dissimulans; ac se timidum; omnia ex quibus ipse meliori animo futurus sit, dicito; neque tamen magnopere mentiaris.* Hæc ille.

Quoniam verò præter antedicta, maxima quoque exquiritur in ægroto confidentia erga Medicum, qua sibi prompti us spem recuperandæ salutis conciliat, atque hæc ex forti Imaginativa promanat, ut præter-

P 3 scã

(a) Confer. etiam, quod idem inquit 4. meth. c. 3. & in 6. epidem. 2. r. 36.

reà plerique Medicorum conati semper sunt, illam impensius, quo fieri potuit, commovere; operæ pretium existimavi, hoc loco de Viribus ejusdem, quantum ad Medicum negotium facere videbitur, edisserere, ut exinde quisque sciat, quàm illa in Nobis valeat; proinde sit

De Viribus Imaginatricis.

DE vi, atque efficacia Imaginatricis facultatis, multa equidem Authores varia, ac propemodum admiranda, literis tradidere, (a) cum ipsa Radix sit cunctarum passionum in Appetitu sensitivo excitatarum, atque animalium operationum sentientis Animæ potior, ac principalior origo. Neque solum in operationibus sensitivis, & motivis, præcipua causa est, sed in vitales etiam, & naturales imperium exercet. Nos ea propter juxta earundem divisionem, quam Medici communiter recipiunt, Animalium, Vitalium, & Naturalium vires illius prosequemur, selectiora dumtaxat recolligentes.

Et quidem primò in operibus Animalibus maximam vim exerit Imaginatrix; omnes etenim Operationes Animales tum sensitivæ, tum motivæ; ad unicam Imaginativam ipsis præpositam revocantur: sensitivæ quidem, quoniam Æstimatio, Memoratio, sensus communis, & quicumque alius sensus internus, re ipsa cum Imaginativa confunditur, aut ab ipsa regulatur, ut latè probatum supponimus ex physicis. Sensus quoque externi, ex communi omnium sententia, ab internis sensibus reguntur, atque adeò specialiter ab Imaginativa; unde Aristoteles putavit cunctis Animalibus duos tantum sensus esse necessarios, Externum unum, putà Tactum; Internum alterum, nempe Imaginatricem: reliquos verò, sicut in plerisque deficiunt, sic ad vitam sustinendam necessarios non esse jure optimo est arbitratus. Motivæ verò operationes, quoniam in musculis, aut per musculos fiunt, planè ab Imaginatrice diriguntur, atque illius ductu, ac regimine peraguntur.

Atque hinc modò est, quòd in ægitudinibus Capitis, in quibus sensus interni imminuuntur, vel abolentur, Apoplexia, Caro, Lethargo, Comate, sola semper vigeat Imaginatrix, nec unquam deficiat, etsi functiones reliquæ lædantur, nisi tantum cum Animalis interitù; quamobrem depravari dumtaxat potest, ut in Deliriis, nequaquam verò penitus aboleri, ac extinguì, vita superstitè. In somno pariter Naturali, licet sensus omnes consopiantur, atque in suis operibus feriantur, sola tamen Imaginatrix vigilat, quemadmodum patet in Insomniis, in quibus nedum operationes Animales internæ peraguntur, verum etiam nonnunquam externæ, cum dormientes, jactemus cæura, brachia, totumque corpus commoveamus; sintque non pauci, qui obloquantur, rideant, plorent, ambulent, ut in somnambulibus palam est.

In eisdem quoque operationibus internis mira videtur esse hujus Imaginativæ potestas; etenim ob simulacra, tam hærenter eisdem infixæ, plerique fuerunt, qui se vitæ eos existimant: alii Naso, Capite cæterisque membris diminutos: alii se pro Regibus, aut Principibus habuere: alii se alatos esse; alii se veros in Angelos, in Deos. Contra alii, sibi hostes insidiari: alii noluerunt edere, bibere; respirare, mingere, ut innumeris exemplis testantur Authores.

In Operibus similiter Vitalibus vim suam non levem Imaginatrix exercet, cum Respiratio, & Pulsus plurimum immutentur, & variant pro ejusdem affectione varia; sicut in Delirantibus, Melancholicis; Extaticis, aliisque est experiri; ut præteream hinc, quæ hæcenus de Animi pathematibus memoratum, in Corde, & sanguine perturbatis. Hac eadem de causa accidit, febres ex vehementi Animi commotione excitari, præsertim ex Ira, & Amore; vel contra ex repentino Timore desinere. Sic etiam Risus, Singultus, Oscitatio, statim desinunt, commota ab objecto inopinato Imaginativa.

In Operibus denique Naturalibus, quàm valeat Imaginatrix, cunctis notum: Nam & fames, & chylificatio, ac sæcum egestio, atque urinx expulsio, aliæque naturales operationes vitiantur ad ejusdem Imaginatricis perturbationem. Nonnullis sola pharmaci purgantis imaginatione, apprehensioneque; alvi dejectio promotà est, aliis vomiti-

(a) V. de Viribus Imag. Thom. Fien. qui ex aliis plurima in unum recolligit.

vomitibus repente concitatus, ab aspectu rei nauseam moventis, vel etiam ab olfactu malè olentis objecti; aliis, tristis alterius rei apprehensio, totius Corporis horrorem incussit. Sed admirabilius sanè, quòd in partibus generationi destinatis, ex Imaginatione, apprehensioneq; delectabilis objecti contingit, ut etiam noctu, atq; in profundo somno, propter insomnia turpia, & obscæna, semen effundatur; quamobrem fit, ut ferè communiter credatur, plurimum Imaginativam in foetuum generatione concurrere; Indeque maculatos infantes oriri, diversis stigmatibus affectos, pro rerum, in concubitu, & formatione foetus, apprehensarum, aut concupitarum, varietate.

Morbos quoque Imaginatrix vehemens inferre potest, ut etiam, & removere. Sic plurimi ex forti imaginatione, qua se malè habere arbitrati sunt, in pessimas ægri tudines inciderunt. Contrà alii à gravibus ægri tudibus evasere per imagines, manuscriptas chartulas, simulacra, periapta, sigillacula, quibus fisis, tam potenter Imaginatrix illorum efficaciam impressere, ut seipso certò inde sanandos crederent, & re ipsa sanati sint. Atque hinc plurimi Circulatores ridiculis planè carminibus gravissimas ægri tudines profligarunt: unde Paracensur tot amuleta, ac periapta excogitavit; itemque characteres, sigillaria, & numismata descripsit, ad Imaginativam scilicet commovendam, & sublevandam, per quam ingenti spe excitata. Natura morborum causas vinceret, ac debelleret. Hinc etiam Transplantationes morborum in saxa, fluvios, arbores, aliaque insensibilia, originem traxere, quæque Arcana, & Secreta dicuntur, à pluribus Authoribus recollecta.

Neque solum plerique statuunt, Imaginativam vires suas iisdem Corporibus, in quibus viger, exserere; sed etiam in alios quoque transferre, ac transfundere posse addunt; cum afferant inveniri quosdam Hominum species, quales creduntur sub certa Astrorum configuratione geniti, qui morbos in alios inferant, aut excitent: cujus sententiæ faciunt Avicennam, ejusque Interpretes Foroliviensem, Gentilem, Petrum Aponensem, aliosque, qui plurima illarum exinde ægri tudinum exempla congestere ad perniciem usque, solâ Phantasiæ efficacitate. Sic etiam nonnulli alii testantur posse ex adverso, ejusdem activi-

rate, morbos quoscumq; sanari; ut de Domitiano Suetonio scribit. Pariter fatentur alii Phantasiæ vehementis vi, atq; imperio, ferocia adhuc animalia compesci, Serpentes avocari, illosque innoxie tractari, & alia plenè admirabilia peragi. Ad hanc quoque classem referunt vim Fascini, & Incantationis, qua existimant ab Imaginatrix Virtutis præcellentia unius, alterius Phantasiæ veluti inferiorem, ac quodammodo subordinatam, turbari, atque tam violenter commoveri, ut exinde operationes cunctæ lædantur, ac vitientur. Verùm hæc vana omninò sunt, & commentitia. (a) Qua verò ratione contingant, mox clarjùsa periemus, ubi tamen priùs aliqua de Fascino, & Incantamento, paulo altius edisseruerimus.

De Fascino, & Incantamento.

INter ea, quæ Naturæ Arcana dicuntur, atque in abditis Philosophiæ penetrabilibus sunt recondita, Fascinum, & Incantamentum à plerisque collocatur, cum nedum de ejus Natura, controversiæ plurimæ, & variæ, à Doctõribus moræ sint, verùm etiam de illius Etymologia, ac significatione, non leviter insuper contendatur.

Et quidem Nonnulli cum Martino Del Rio lib. 3. *disquis. Magic. qu. 4. sect. 1.* Fascinum, seu Fascinium existimant Græconymum esse, idem significans, an Invidentiam apud Latinos: quippe in hac re sequuntur Cælium Calcagninum *opusculo de Calumnia*, & Franciscum Vallesium *lib. de Sacra Philosophia cap. 68.* purantes, idcirco invidentiam significare, quia vis fascinandis oculis: potissimum inest, ut etiam vulgus opinatur. quin ipsa vox *Invideo*, si Ciceroni credendum, nimium videre sonat; nam qui invidet, nunquam oculos ab eo, cui invidet; removeret. Hinc D. Augustinus, relatus ab eodem Del-Rio *cit. loco*, exponens illud *Deuteronomii cap. 28. Invidet Fratri suo, vertit, fascinabit fratrem suo.* Ac verò Zacutus Lusitanus *lib. 3. Histor. Principium Medicor. qu. 31.* à Falce, vel Fasciæ, dictum putat Fascinum; & Fascinium, quia ligat, & quasi fasciat, quem.

P. 4.

(a) *W. And. Eibav. in Ofwald. Coll. Mag.*

quem læsit: juxta quam expositionem, nonnulli apud Lazarum Guttierum *opusc. de Fascino dub. 1.* Fascinum describunt: quoddam Incantationis genus esse, quo homines ita ligantur, ut liberi non sint, nec sibi mentis competores. Alii verò, ut refert Daniel Sennertus *Tom. 4. lib. 6. p. 9. c. 1.* ut & Zacutus supra memoratus, Fascinii nomen à sando deductum arbitrantur, eo quod opinentur, verbis, laudatione, & incantatione Fascinum inferri; quin alii, hac ratione moti, potiùs à verbo Facio, ejus originem desumunt, cum effascinatores Malefici sint, & perniciosi moliantur, ut præcæteris existimat Nicolaus Petrus in *Cornucop. Martial. epigramm. 2.* Denique nonnulli alii ob id Fascinum nuncupatum volunt, quòd Infantibus potissimum, utpotè mollioribus, ac tenerioribus, in cunis jacentibus, & fasciis obstrictis, noceat.

Sed neque solùm in Nominis derivatione tam dubii sunt Authores, verùm etiam in ejusdem Naturæ, ac Definitione; siquidem non omnes illud uniformiter vel describunt; vel admittunt; ut proinde ausim dicere, eximios cæteroqui Philosophos, cum de aliis rebus accuratissimè disseruerint, Fascinationis tamen Naturam hæcenus, parùm, vel nihil attigerint, & nullatenus sint assecuti. Verumtamen istud inde accidisse crediderim; quia non omnes conveniunt sit nè Fascinum quidpiam fabulosum, vel dæmoniacum, an verò quid Physicum, & Naturale, & nonnihil etiam eum contagione conjunctum: quare quilibet p̄o suo arbitrato Fascinationis Naturam descripsit voluit.

Primum autem ex Theologis plerique, super Expositione *cap. 3. Epist. D. Pauli ad Galatas (1a)* Fascinum describunt, esse *Sensuum ludificationem*; siquidem magicis illusionibus per ipsum homines decipiuntur. Alii cum Vairo *lib. 2. de Fascino, cap. ult.* illud inquirunt esse *perniciosam qualitatem, diabolicam arte illatam, ob taciturnum, vel expressum hominum pactum*: quam etiam definitionem tradit, & recipit Martinus Delrius *super alleg. loco.* Alii, ut refert Sennertus *supra cit. loco*, Fascinum faciunt,

Incantationis genus, quo intuitu, & laudatione, homines, bruta, imò etiam planta ipse contabescunt, & emariscunt. Zacutus prætereà Lusitanus supra relatus inquit, Fascinatio, *perniciosa quadam qualitas propter odium, vel amorem inflicta.* Sed & Vallesius *cit. lib. de Sacra Philosophia cap. 68.* quia qui bene valent, & deinde agrotant, vel venusti deformes fiunt, fascinati dicuntur, inquit, *Effascinatores esse, qui nimium acutè intendo, ipsos ledunt, idèò videntur esse, subdit, Fascinatio, læsio oculis illata, & concepta, profecta ex quadam affectione Animi ejus, qui intuetur: quapropter rationem aliquam pulchri, aut experibilis esse oportet in eo, quod fascinatur, & malignitatis in Fascinatore.* At verò Joan: Lazarus Guttierus *opusc. de Fascino dubio 3.* definit illud esse *Venenum invido animo illatum, & vel visu immissum, vel verbis ejaculatum.* Addunt alii cœlestem influxum, unde Fascinum latinis hunc in modum describunt, ut refert Vairus *cit. lib. 1. de Fascino cap. 2.* *Perniciosa quadam qualitas, visu, tactu, voce, conjunctim, vel divisim, sub certa Cœli constitutione adhibita, propter Odium, vel Amorem inflicta.* Restrictius verò Sanctacrucius *lib. 1. de Morb. & Symptom. cap. 4.* Fascinum describit, *Affectum ab oculis videntibus rei vise communicatum, & in aliqua prava qualitate fundatum.* Denique Jo: Langius *Epistol. medic. lib. 2. epist. 36.* Fascinum existimat, læsionem quandam esse ob effluvium malorum vaporum venientium ex Corpore venenato, unde Fascinationem ait esse: *Vaporis virulentiam è Corpore noxio, natura ab aliis dissidente: seu desivium, quo aliorum Corporis habitus, & Spiritus, per visum, contactum, invidiam, ob vocis, & maledicæ lingue virulentiam, vel vaporis halitus conspirant.*

Tanta autem in his varietas orta videtur, ut dictum, ex eo, quia non apud omnes æquè constet, an Fascinum sit quid Naturale, an Dæmoniacum, & num etiam Fabulosum potiùs, ac mente confictum. Etenim nonnulli sunt, qui putant fascinandi viam à Nativitate quibusdam Corporibus inesse, addeòque dari Fascinatores à Natura: cujus opinionis præcipuus est Zacutus Lusitanus. Alii verò existimant solùm hoc à Dæmonibus excitari, proindeque rem, omninò Dæmoniacam

(2) V. Card. de Vio Cajet. super illud: O insensati Galate, quis vos effascinavit, &c.

Fascinationem arbitrantur: hominibus verò inferri per Magiam, & Incantationem, mediante pacto implicito, vel explicito, cum Cacodæmone. Immò Martinus Delrius *disquis. lib. 3. q. 4. sect. 1.* addit, ejusmodi genus hominum ab ipso Dæmone, speciali quodam stigmatè obfignari, Canis, Equi, aut alterius Animalis; vel etiam duplici pupilla, in alterutro oculorum, à cæteris contradistingui: et si Plinius scribat *lib. 7. cap. 2.* hos naturaliter ita signatos nasci; quemadmodum Ovidius *1. Amor. eleg. 8.* sub persona Licis Anicula Incantatricis memorat. Atque hinc fortasse factum, cur apud Vereres, ad arcendum Fascinum, inventa fuerint Carmina, (seu Versus quidam) in Nuptiis dici solita, & Fascennina appellata, quæ primùm scripsisse, atque in usum duxisse ferunt, Pompejum Festum.

Verùm enim verò querendum primò est, an reverà Fascinum detur, ex quo Morbi inferri possint; Nam non desunt, qui id penitus inficiuntur; quamvis plerumque alii sint, qui id affirmant, imò & visu, & voce, & laudatione, & præter contactum, & contrectationem, ægrotudines infligi posse contendunt: & primùm de visu adferunt illud Virgilii:

Nescio quis teneros oculos mihi fascinat Agnos.

Adduntque Plinii Authoritatem *lib. 7. c. 2.* attestantis in Hlyriis inveniri, qui visu effascient, (a) eosque à cæteris internosci, quòd binas pupillas in unoquoque oculo habeant; unde Ovidius describens Aniculam illam Incantatricem, dixit: (b)

Suspitor, & fama est, oculis quoque pupula duplex

Fulminat, & geminum lumen ab orbe venit.

Quinimmodò vulgus putat, non solum ab Invidis, Iratis, & Inimicis sed à quibuscumque etiam familiaribus, adhuc Amicis, Infantes potissimum posse effascinari; adeo ut Plutarchus *5. sympos. q. 7.* mulieres admoneat, ne diutius Infantes suos ab ejusmodi hominibus inspectari sinant.

De voce etiam, & laudatione adiciunt, ex eodem Virgilio *Ecl. 9. 7.*

Aus sultra placitum laudari, baccare fronssem

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Idemque testatur à Plinio *lib. 7. cap. 2.* qui scribit in Æthiopia esse quosdam, quorum sudor contactu noceat, & effascinet: confirmatque Codronchius *de Morbis venesialis lib. 2. c. 3.* Atqui solo etiam halitu fatatur Plutarchus ex Phalarcho *c. 5. sympos. q. 7.* Thibiurum spiritum, & ferream affectos contabuisse, & egrotasse, nempe intermum odio dumtaxat: qua propter Horatius: *Odio obscuro, morsuque venerat.*

Postremò contactu idem fieri posse sustinent, ex eodem Plinio *cit. loco*, qui testatur in Æthiopia esse quosdam, quorum sudor contactu noceat, & effascinet: confirmatque Codronchius *de Morbis venesialis lib. 2. c. 3.* Atqui solo etiam halitu fatatur Plutarchus ex Phalarcho *c. 5. sympos. q. 7.* Thibiurum spiritum, & ferream affectos contabuisse, & egrotasse, nempe intermum odio dumtaxat: qua propter Horatius: *Odio obscuro, morsuque venerat.*

Hicce Authoritatibus adjiciunt Rationes. Inquiunt enim ex his generibus hominum vapores, & halitus tam insensiles emittit, ut adstantes, præsertim pueros, quorum carnes tenerimæ, facile inficiant; qua ratione subdunt, menstruantes feminas, effluviis malignorum balneum, & ex oculis erumpentium, lucidissima specula inficere, lippientibus oculis affectos, partim ægrotudine, adstantes contaminare. Affertant quoque exemplum de Babilisco, qui visu inficit, & enecat; ne de Lupis de quibus Virgilius cecinit: *Lupi Moerim vide priores:* eo quòd si primi hominum inspiciant, raucum faciunt, pro contactu verò, & contrectatione palam est apud omnes, menstrui sanguinis effluxu, tactas virentes arbores arefieri, abortum prægnantibus inferri, & rabiem Canibus, per ejusdem contactum, aut linctum, &c.

Addunt quoque experimenta, desumpta ex pluribus observationibus Medicorum, qui farentur se multa genera ægrotudinum per fascinum, & incantationem illata, observasse. Sic faceret Langius *lib. 1. epist. 38.* vidisse quemdam diu ac certissimis doloribus ex fascino erant.

(a) V. etiam A. Gallium lib. 4. cap. 4.

(b) *cit. eleg. 8. 1. Amor.*

(c) De magicis excantationibus plura etiam vide apud Balthaf. Bonifac. *hisor. lib. 14. cap. 9. & 10.*

tum, qui deinde, ejecto cultro, per cutim ex uno hypochondriorum latere, seipsum occiderit: aperto autem cadavere, inventa in ejus ventriculo fuere diversa ferramenta ad formam ferræ, vel cultri, unâ cum variis capillorum globulis. Fœminas alias memorat Alexander Benedictus l. 7. *suo Praxis*, eiecisse acum crinale com capillis. Alii plures eodem fermè modo doloribus agitati referunt, res propemodum extraneas egressisse, ut ex Foresto, Codronchio, Benivenio, C. Gemma, cæterisque fusè colligit Sennertus c. l. p. 9. c. 3. Sed & quibusdam suppressam fuisse urinam; aliis carnalem copulam, atque coeundi usum impeditum; aliis excitatum contumdo vomitum; aliis Tabem inductam; aliis iteratas syncopas, & cætera graviora mala; quæ ad interitum miseris ægrotantibus tandem deduxerint, vel saltem nulla arte curabiles.

Attamen ex adverso Jo: Vvicius *De Præfigiis Dæmonum lib. 3. cap. 14.* in dubium hæc omnia vertit, immò acriter contendit, ab ejusmodi fascinationibus. Morbos infligi non posse: quæ verò à præteritis DD. referuntur, vel omninò fabulosa putat, vel Dæmonum fraude, ac dolo patrata, potissimum ubi Corpora melancholico humore fuerint affecta: in his enim facilius ejusmodi simulacra malorum imprimuntur, & fortius phantasia perturbatur; unde postmodum diversæ ægritudines, & viscerum affectiones exoriantur. Sed & præterea subdit, (a) mera esse figmenta, quæ de Lamiis passim recensentur, neque eisdem esse credendum, etsi ore proprio fateantur se alio à Dæmonibus transferri; ac inter convivas versari, varia, ac diversa videre, aut tractare: etenim se certis experimentis cautum factum confiteretur, quòd Lamia istæ somno profundo per quasdam inunctiones diutius decetæ, à Dæmone illudantur, objectis Phantasiæ simulacris eorum, quæ se tractasse, vidisse, & perstrasse ajunt, cum tamen loco motæ nullatenus sint. Refert in hanc rem ex Codronchio, & Porta, historiam cujusdam Vetulæ, quæ sollicita erat se brevi responsa aliunde al-

laturam, idque ut faceret; jussisse omnes è suo cubiculo egredi, mox vestibus exutam, unguento quodam se vehementer perfrixisse & in poporem profundum concidisse, iraut nullimodè sentiret, adhuc verberata; at verò ubi medicamenti vis desisset, è somno experrecta, multa, se vidisse narravit, maria, montesque transmeasse; cum tamen re ipsa constare, illam alto sopore detentam intra suum cubiculum jacuisse, advantibus intereà ipsis, quibus spoponderat se brevi responsa daturam, rei eventum opperientibus. Hinc concludit, Lamiarum facinora nulla esse, illarumque confessiones vanas, & commentitias, atque solo Phantasiæ errore dumtaxat induci, ut credant, se talia peragere, quæ reverà non sunt, sed per somnia dumtaxat à malo Dæmone eisdem objecta; cumque fœminæ credulæ nimium sint, proinde fieri, ut tenaciter existiment, quæ per somnium illis acciderunt, reverà perpetrasse. In hanc eandem sententiam concesserunt Alcivius, Duarenus, Aerodius, Michael Montanus, Philippus Camerarius, aliique plures, apud Deftrium lib. 1. *disquis. magicar. qu. 16.* His etiam addo Jo: Baptista Porta lib. 2. *Magia Naturalis. cap. 26.* Leonardum Vairum lib. 2. *de Fascino. cap. 13.* At longè gravius est, quod affertur à Gratiano in *caput 12. caus. quest. 5.* his verbis; *Illud enim non est omittendum, quod quadam scelerata mulieres, retrò post Satanam, convulse, Dæmonum illusionibus, & phantasmibus seductæ, credunt, & profitentur se nocturnis horis cum Diana Dea Paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum, equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia intempeste noctis silentio pertransire, &c.* Quare cum ab his non levis famæ Doctoribus asseratur: illud potius à Cacodæmone mulieres inter dormiendum pati, non abs re concludit Vvicius, illas esse potius meliùs informandas, atque præjudicii exuendas, quam ex ejusmodi confessionibus castigandas. Quòd autem valeat Dæmon illas decipere, ac illudere, facillè probatur ex eo, quòd benè is possit inter insomnia, atque in profundo sopore, objicere Phantasiæ simulacra illarum rerum, quæ sibi velle prospicere præconciunt, sicut enim naturaliter cunctis accidit, lo-

legem somno diversis phantasmibus affici, seque putare videre, tractare, audire, alloqui, tanta verisimilitudine, ut plerumque complacentiæ, aut displicentiæ non leves suboriantur; ita planè, & multo melius accidere potest, si diabolica sagacitate, atque malitia, phantasiaz præsententur simulacra rerum, cum tanta claritate, ut putent somniantes, reipsa se talia vidisse, gustasse, audisse, & contrectasse: nil quippe Dæmoni deest, quod fraude, ac dolo perficere nequeat, intra limites Naturæ, ut omnes communiter fatentur: permittente tamen Deo.

Ad conciliandas autem oppositas istiusmodi sententias, distinguere oportebit quòd vel sermo est de Fascino, visu, voce, laudatione, & simplici contactu ilato, ut superius ex mente quorundam memoratum, & hoc profectò nullum est, nullumque esse potest in Natura. Vel de eo, quod Dæmonum officio peragi potest, Deo tamen permittente, & hoc sine ulla difficultate inferri potest; verum tanten per imagisteria, & venena naturalia, quibus Dæmon ipse utitur, tanquam rerum naturalium omnium optimè instructus, commovendo, perturbando, & insciendo hmores Corporis, sive, ut communiter dicitur, applicando activa passivis; quamvis, & id rarissimum esse soleat, cum non semper eidem à Deo id agere permittatur.

Et quidem in prima Fascini, & Incantamenti significationem, nemo sanæ mentis unquam affirmabit, posse Corpora infici, aut ægritudines infligi, visu, aut voce, cum effectus reales, quales sunt læsiones operationum, & affectiones morbosæ partium, neutiquam possint abique alicujus Corporis malè affecti contactu, aut contagione, ex uno in alium transferri. Et quamvis per visum aliqui morbi inferri credantur, uti est lippitudo oculorum: isti tamen non ex visu, sed ex palpibrarum affectarum contagione, atque halitibus inde profluentibus, communicari possunt, pari modo, ac de cæteris affectibus contagiosis experimur. Fascinum autem solo visu inferri dicitur, citrà quamcumque apparentem in oculi fascinantium ægritudinem, quæ etsi foret, neque posset in tam distans transferri, quemadmodum de Fascino vulgò tradi-

tur. Quòd verò dicitur de Basilisco, de Lupis, aliisque Animalibus, fabulosum est: adhuc tamen si vera forent, quæ de eisdem memorantur, potius ingenti, inopinatoque timore, evenire posse dicendum: quoniam ex timore inopinato, subito, ac vehementi, superius dictum est, plurimum Corpora affici posse: atque hac propemodum ratione dictum à Virgilio, Lupos raudcedinem inferre: siquidem ex vehementi Timore vox faucibus hæere solet, & ferè Aphoni fiunt perterrefacti. Et licet Serpentes; ac præsertim Cerastes. & Aspides, cum coitum affectant, in intuentes hiant admodum ore pestiferos quosdam halitus ad certam distantiam ejaculentur, & oculos intuentium inficiant, & offuscant; id tamen nil commune habet cum Fascino. De voce autem, & verbis res est manifestissima, quòd nil reverà naturaliter agant, cum voces semel emissæ statim dispareant. (a) Quòd insuper à Virgilio fertur, Serpentes incantationibus ligati, cum inquit:

*Frigidus in pratibus cantando rumpitur
Anguis*

Poeticè dictum puta, ut & de Incantamento Amatorio: nisi tamen ista demoniacum opus involvant, de quo infra: Tactus denique licet possit quasdam ægritudines inferre, ut in scabiosis, reverà tamen illæ numquam communicabuntur, nisi prius fuerint in ipso inficiente; unde lepra & scabies non communicabitur nisi à leproso, & lepra insecto; & scabies non nisi ab ea, quæ scabiæ antea infectus sit: at verò effascinatores dicuntur inferre morbos, ex Fascino, quos ipsi non patiuntur, nec antea contraxerant. Accedit, quòd ea genera Venerorum, quæ in quibusdam animalibus sunt, & citrà sui noxam aliis inferuntur, ut in Vipera, Scorpio, & similibus, debent cum sanguine commisceri, & in arterias, ac venas immitti, ut inficiant, ac enecent: nam si fortasse superficietenus tantum admoveantur, imò etiam si forbeantur, nil damni afferunt. Igitur nulla ratione defendi potest quòd effascinantes per contactum aliquid venenosum in Corpus effascinati inferant, aut immittant, ut exire

(a) V. Bonifac. Ladrice hist. l. 14. c. 9. & seq.

de ægritudo suboriatur, & non rarò lethalis. Verùm tamen si tenellos infantes ad manus habeant, poterunt in commissuris ossium eos luxare, & aliter, aliterve extorquere: id quod sanè quicunque malignus homo, citrà Demonis operam, agere poterit, si voluerit, in illa tenera ætate.

Quòd verò pertinet ad Fascinum ope Dæmonum inflictum, quamvis negari nequeat, id reverà inferri posse, Dei tamen permisso; nihilominùs fatendum hoc tantummodò posse à Dæmonibus peragi, usu, ac maleficio rerum naturalium. Cùm enim ipsi fiant quid unicuique conducibile, aut contrà perniciosum esse possit, si profectò adhibeant, quæ nocua sunt, quæque agitant, perturbant, inficiuntque humores, vel viscerum actiones depravant, necum oberunt, sed etiam gravissimas; & quandoque mortiferas ægritudines excitabunt: qua ratione fieri consuevit, ut sanguinem in acidum, & melancholicum succum permutent, unde postmodum pessimæ, & diuturnæ ægritudines exoriuntur. Sic planè, verisimile est egisse in Job, permisso Dei, quem diversis generibus ægritudinum diu afflictarum legimus in sacris literis. Neque verò necesse semper est, adhibitis intrinsicè venenis, ægritudines promovere, cùm factis quoque esse possit, si illa exterius Dæmon admoveat, & per poros cutis immitat, si perspirationem impediatur, si timorè vehementem incuriat, si excrementa rotardet, si humores concitet, ac perturbat, si in intemperantiam alliciat, si in sex rerum nonnaturalium errata hominem inducat; & Phantasiæ, ac Appetitus sensibili commotione suadeat, ut sponte sua quis desinat, & à salubritate decedat. Porro solent non rarò hæc omnia patrare Dæmones ex pacto cum Sagis inito, ut ex testimonio gravissimorum Doctorum constat, quamvis & iidem sæpè sæpiùs illas tantummodò edoceant, quid agere debeant, ut morbos excitent, aut infanti eventus in rebus agendis illis accidant. Verum tamen hæc rarissimè contingunt, & non nisi permittente Deo.

Sed nec exinde inficiabimur, posse etiam non rarò variis illusionibus Dæmones decipere, persuadentes se gravia mala patrare, quæ severà nulla sunt, si dumtaxat

credulitatem, & firmam, fixamque imaginationem opinionem imprimant, ejusmodi damna evenisse, quæ re ipsa nulla fuerint. Sic etiam multoties, cùm præcognoscant aliquem ex malo humorum apparatu intrà breve tempus ægotaturum, possunt Sagis persuadere, se jam ingenia mala adversus illum, quem ipsæ volunt effascinatam, præparare, cum tamen morbi illi sint naturaliter eventuri: Eodem fermè modo consueverunt infaustos eventus prælagire, non solum singularibus personis, sed etiam integræ Regioni, Provinciæ, Civitati, fortè quia norunt id naturaliter, ex certa serie causarum, superventurum. Ità quoque prædicunt non rarò futuras tempestates, Terræmotus, Caritates, Serenitates, Ventos, Pluvias, quæ cæteroque naturaliter contingunt. At verò opera merè voluntarianon nisi ex conjecturis solum, ab inclinationibus hominum deductis, proferre possunt; ut cum de bello, insidiis, litibus, rixis, homicidiis, furtis, aliisque prælagiunt. Quo ergo pacto, plerisque in ejusmodi prænotionibus illudunt, ità in cæteris operibus humanis; & multò magis si naturalia illa sunt, decipere possunt.

Solent etiam sæpenumero per spectra multa damna inferre: puta cùm anteculos obijciunt idola, effigies, species, ac simulacra rerum, terrorem inferentium sive noctu, sive interdiù, potissimam in locis opacis, & tenebrosis, specubus, sylvis, montibus, aliisque; unde postmodum exoriuntur repentinè in humoribus commotiones, atque adeò febres, aliæque ægritudines, vitæ periculum involventes.

Verùm quamvis hæc ope Dæmonum incuti possint, & aliquando in Praxi sint observata præter ea, quæ in re ipsa obiectis sunt; non semper tamen putandum difficiles curatu ægritudines per Fascinum inferri, ut vulgò creditur; sæpè enim eveniunt morbos reddi insanabiles, vel ex ignorantia causarum, & partium affectarum, vel ex ignorantia remedium, illis conferentium. Et licet pleræque ægritudines à Sagis illarè credantur & Fascini, aut Incantamenti maleficio, referantur ab iisdem inflictæ, & adhuc si seipsas opifices attestentur, non tamen illis credendum; cùm sæpissimè accidat ipsas pri-

primum fuisse deceptas, mox etiam alios, & alios falsos esse: Equidem pluries contigit tam Effascinatos, quam effascinosos falsa credulitate, atque fraudulentis impostura circumventos, fuisse delusos; & sub hac credulitate Dæmonis imperio subiectos, in ægritudines incidisse, ob turbatam ex Phantasia Corporis Oeconomiã, unde se revera per fascinum lætos existiment, & eò magis, quò cum vehementi ista imaginatione in Mœstitiã, ac Timorem delapsi, evadunt melancholici. Hoc autem pacto fit, cur etiam Hypochondriaci, & qui habitu præditi tristi, & melancholico, quales dicuntur Saturnini, cogitabundi, timidi, suspiciosi, & similes, facile ejuscemodi ærumnas incurrant: itemque scœminæ, idiotæ, populares homines, aliæque hujus generis personæ. Sunt & alii, qui aliis ex causis ægotantes, quia ab incongrua, & importuna diversorum medicamentorum farragine curati non fuere, statim de Fascino suspicantur, cum tamen morbi illi naturaliter evenerint, & convenienti methodo tractati curabiles fuerint.

At cum dictum sit, posse Dæmones per Sagas diversimodè morbos excitare, vel saltem futuros, & imminentes prælagere solere; quæri ex adverso potest, an valeant sanitatem amissam restituere, & morbos sive per seipsos, sive naturaliter inductos, tollere. Et quidem affirmativè dicendum: etenim qua ratione morbos inferre valent, poterunt & illos abigere, & ægros in salutem revocare, applicando activa passivis; idque sive sensibiliter, & patenter per medicamenta, cunctis cognita, sive insensibiliter, & occultè, aliena opera, atque industria: humores scilicet commotos, ac depravatos, temperando; aut repurgando. Nil equidem profectò obstat, quin id, quod Homines auxilio Artis, & Naturæ, sæpissimè peragunt, queant etiam Dæmones persolvere, & multò melius. In quam rem plurima ab Authoribus exempla referuntur à gravissimis ægritudinibus sanatorum. Verùm & in hoc sæpè sæpius Dæmones dedunt, iisdemque ferè modis, quibus superius meminimus; ut non rarò observatum in vulneribus, ulceribus, luxationibus, quæ revera sanata non erant, licet adstantium oculis curata viderentur.

Sed adhuc curiosius quæri potest, an Dæmones possint Seni juventutem restituere, omnemque morbum tollere adhuc Deo permittente. Et quamvis multi gravissimi DD. affirmativam sententiam tueantur, moti ex eo, quòd licet nobis ignotus sit modus recuperandi humidum, quod vocant, radicale, vitæque sustentamentum, per ætates deperditum, bene tamen Dæmoni is notissimus est. Mihi tamen nunquam persuadere potui, quo pacto id Dæmon; (sed nec Bonus Angelus) peragere valeat; quippe hac ratione posset hominem redire immortalè; nam quo pacto, quave virtute, posset semel senectutem in juventutem revocare, & omnem morbum tollere, posset, & bis, ter, decies, centies, ac jugiter, perpetuèque perficere, atque ad eò vitam hominis perpetuare: quod impossibile. At vita nostra suis limitibus conclusa est, cum unicuique constituti sint termini, quos transilire, nisi tantùm supernaturaliter, ac speciali Dei favore, non licet. Dæmones autem nulla ratione possunt Naturæ vires transcendere; ut antè dictum est.

Sed tamen potest Dæmon absque ullo cibo, ad certum tempus, hominem conservare, adeoque efficere, ut is inedia diutius sufferat. Etenim si id naturaliter plerique accidit, ut absque cibo ad plures dies vixerint, negari profectò non debet, multò melius id ipsum præstare posse Dæmones. Sive autem id agant, impediendo sanguinis dissolutionem, sive contrahendo succos ventriculi digestivos, sive subministrando aliquid occultè, quod retundat illorum vim & causæ consumptivæ efficaciam, parùm refert hic examinare. Dixi tamen, ad certum tempus, nam cum sanguis iteratis suis circuitibus virali elatere destituitur, necessario instauratione eger, ut vitam in motu Cordis tueatur; nisi etiam & in hoc Dæmones innumerabilibus suis illusionibus imponant.

Sed qua ratione Dæmon potest absque cibo, & potu, in longius tempus vitam hominis conservare, pari ratione valeat, cibum ad eò exquisitum comparare, quo quis seipsum diutissimè ab eruminis mortalibus tueri queat? Et dicendum nullimodè posse alimentum ad eò perfectum naturaliter confici, etiam Dæmonum virtute, quod valeat vitam diutissimè sustinere, atque

que in perpetuum protrahere. Et ratio est, quia non potest Dæmon agere, quod Naturæ vires transcendat; quodd si semel Dæmon id agere posset, non esset cur id ipsum pluries, ac pluries perficere nequiret, atque adeo immortalẽ hominem non redderet; qui cum cæteroqui ab intrinseco mortalis sit, nequit proinde viribus Naturæ ita perfecte restaurari, ut ad interitum tandem non sit desiturus. Quod autem dicitur de Aquila, de Phœnice, de Serpentibus, aliisque per intervalla reslorescentibus; reverà hæc non juvenescunt, nec in perpetuum vivunt, sed solum, assumpto novo alimento vigorantur, & vires, limitatas tamen, resumunt, quæ tandem aliquando desinent. Sic de Aquila scribit Ulysses Adrovandus *lib. 1. de Avibus*, etiam ex testimonio D. Augustini De Phœnice verò, omninò fabulosum à peritioribus existimatur, quodd reviviscat. Serpentes denique exutis dumtaxat vetustis exuviis, atque resumpto alimento; per aliquod tempus vigescunt, & instaurantur, neutiquam verò in perpetuum vivunt.

At major difficultas est de fructu ligni vitalis Terrestris Paradisi. Si quidem de eo Sacra Genesis habet, quod polluerit vi revocandi homines perpetuo adjuventem, atque adeo vitæ perpetuitatem tribuendi. Scribitur enim *Genesis 3. Nunc ergo, ne forte manus suam mittat, & sumat etiam de ligno vite, & comedat, & vivat in æternum*. Ex quibus verbis videtur manifestè deduci, habuisse Pomum illud vim restaurandi vitam, ac propterea illam in perpetuum ducendi. Quin & Vallosius super hoc textu, *lib. de Sacra Philosophia* ad mentem Galeni *lib. de marcore cap. 3.* referentis Sophistam quendam Egyptium retulisse Naturalis Mortis causam, non ad Naturæ necessitatem, sed ad ignorantiam agendorum; subdit: si enim homines fructum Ligni Vitalis, vel aliud quid simile non ignorarent jugiter profectò instaurari perpetuarentur, & in æternum viverent. Verùm acutissimus Scotus *2. sent. distinct. 19. qu. 1.* nullum adhuc putat excogitari posse alimentum, quod id exactissimè peragat; quia nullum alimentum potest in substantiam aliti converti, quin prius in ventriculo non transmutetur, atque adeo agat, & patiatur, & in ejusmodi actione, & passione, pro rata sua alteret, & per-

turbet Corpus assumptis. Addit insuper idem Author, quodd prædictum Pomum Ligni Vitalis non erat virtutis infinitæ, ex qua infinitus effectus proficisci posset, qualis est vitæ perpetuitas; quamobrem nec ipsum potuisset vitam hominis in æternum protrahere. Quamquàm ad hoc respondeat D. Thomas *1. part. qu. 97. Art. ult.* quodd id non fecisset Pomum illud unica comestione, sed aliis. & aliis iteratò, prout fuisset opus. Attamen per adjecta verba Genesis: *Ne forte sumat etiam de ligno vite, & comedat, & vivat in æternum*: Unica comestio videtur fuisse satis; nisi verò id longævitatẽ diuturniorem, non veram æternitatem significet. Sed & Lignum Vitæ diversum dicitur ibidem à ligno scientiæ boni, & mali, adeoq; aliud à veritate: nam *c. 2.* duplex lignum memoratur, Lignum Vitæ unum, & Lignum Scientiæ boni, & mali alterum, quod Adæ fuit interdictum. Sed hæc ad Theologos.

At verò qui consideraverit fuisse adhuc in Adamo illas easdem causas nostræ consumptionis, & mortalitatis, quæ in unoquoque homine reperiuntur, proculdubio asserere cogetur illum suapte natura mortalem ab intrinseco exitisse; fuisse tamen redditum solummodo immortalẽ, speciali Privilegio, ac dono Dei Opt. Max. si præceptum sibi indictum transgressus non fuisset, adeoque in Originale peccatum non incidisset. Quare primi illi Patentes conditi fuerunt cum dono immortalitatis, ea tamen conditione, ac lege; ut si peccarent, donum illud amitterent, quod ex mera Dei liberalitate concedebatur; ideoque relictæ in Natura, naturalem moriendi necessitatem incurrerent. Atque hinc etiam patet, quamobrem Apostolus dicat: *per peccatum Mors intravit in Mundum*, quia per peccatum Adæ fuit amissum donum illud immortalitatis. Id quod clarius liquet ex eo, quia si intra vires Naturæ fuisset alimentum, vel medicamentum valens vitam hominis perpetuare, certè Adam, qui post peccatum, cunctas, quæ in Natura erant, benè etiam novit, nec deinceps amisit, ex scientia sibi insita, potuisset pariter seipsum perpetuare, & alios potesteros edocere, quo pacto vitam in æternum prorogarent. Cum igitur id nec novit, nec egerit, profectò dicendum, extrà limites Naturæ illius perpetuitatem fuisse.

fuiffe, & non nisi supernaturaliter, ex speciali Dei beneficio. Legi quoque de hac re meretur Helmontius, licet aliter eam examinet, & enucleet.

Verum unde est, quòd nequeat id naturaliter peragi, atque ex indicto Naturæ ad interitum quocumque vivens, velit, nolit, festinet? Dux equidem rationes, ex multis, quas retulere DD., mihi semper visæ sunt congruentiores. Altera assertur ab Avicenna: altera à Vallesio. Inquit Avicenna; Virtutes omnes, quibus homo regitur, & gubernatur, finitæ sunt; ergo tandem is dissolvetur: nam quod finitum est, terminum habet. Subdit Vallesias: Causæ Corpus humanum Consumentes celeriores in agendo sunt Restaurantibus; ergò istæ ab illis tandem præoccupabuntur. Quòd autem Causæ consumentes (sive externæ, sive internæ illæ dicantur) sint celeriores in agendo, patet; nam simplici alteratione dissolvunt, & consumunt; at verò Restaurantes tot, tantisque præparationibus, & coctionibus egent, ut antequam istæ sint elaboratæ, jam plurima facta sit Corporis consumptio; quippe multum temporis exquiritur ad chylicationem, multum quoque ad secretionem inutilium partium ab utilibus, atque ad harum distributionem longè majus; itemque ad oppositionem, nutritionem, ac re-purgationem excrementorum: quare, ubi istæ operationes expletæ sint, & substantia desperata restaurata fuerit, jam longè major, & celerior consumptio facta est, ut consideranti patet.

Sed jam redeamus inviam. Quoniam superius dictum est, Morbos quosdam à Dæmonibus, maleficio Sagarum, infligi posse, Deo tamen permittente, non abs re propterea erit signa breviter hic tradere, quibus à reliquis ægritudinibus, naturaliter evenientibus, internosci queant, licet perrarum sit, (si fortasse accidant) quin Medicos adhuc solertes non decipiant. Et quidem id specialius perpetuò præ oculis habendum, ut quidquid videtur ordinem consuetum naturalium Causarum invertere, aut confundere, suspicionem maleficii inferat; etsi enim Dæmones intrâ vires Naturæ dumtaxat operentur, solent tamen ordinem, & methodum naturalium Causarum raro profèqui, eo fortassis sine, ut magis decipiant, & in errorem agendi

homines deducant. Solent etiam sæpius Causas morborum aded perturbare ut effectus pariant differentes, complicatos, ac inter se invicem discordes, quibus humana solertia Mediorum occurrere cum sagunt, magis prævertant, agitent, & confundant. Sed & quandoque obsistunt medicamentis naturaliter agentibus, atque hoc dolo Medicos, & Assistentes fallere adnituntur, qui cum non videant effectus convenienter sortiri, ut aliàs consueverant, facillè in opposita delabuntur, & à recta Methodo deviantes, potiùs officiant, quàm proficiant. Hinc autem inductus est usus, & quidem salutaris, apud plerosque, benedicendi, atque exorcizandi, quæcumque ægrotantibus exhibentur, ne scilicet illorum vis à Dæmone impediatur, aut retardatur. His igitur, aliisque modis, cum benè possit Dæmon morborum causas fovere, aut illarum ablationem impedire, proinde, quoties à consueto operandi modo, tam Morbi, quàm Causæ morbosæ, nec non etiam medicamenta deflectunt, magnoperè de maleficio verendum. Præterea licet Dæmon vires Naturæ transcendere nequeat, potest tamen vim, atque illius energiam elevare, ut quodammodo videatur Naturam ipsam excedere, ac superare: quemadmodum enim possint Homines, artificiali industria, agentia naturalia in suis viribus excuere; sic & Dæmones idiplum peragere valent, Ita quidem spiritus, essentia, olea, salia, ex mistis corporibus elicita potentiùs, ac efficacius agunt, & longè admodum prævalentiora sunt, quàm ipsa, mista, & impura. Itaque si hæc humano artificio peragi possunt, procul dubio efficacius, ac præcellentius à Dæmonibus perfolventur, ac propterea vires Naturæ quodammodo elevabunt; quæ cum Nobis ignotæ sint, videbuntur excellere, & supra Naturam operari. Modi insuper agendi naturalium Causarum nobis occulti plerumque sunt, at Dæmonibus notissimi: unde facillè fit, ut credantur effectus inde provenientes, præpollere Naturæ, & ipsius agendi modum excedere: sicuti aliquando compertum in curationibus vulnerum, nullo medicamento vulneratæ parti patenter admoro.

Cum igitur morbi accidunt ita in suis causis, & effectibus, seu symptomatibus diffor-

difformes, ut peritos etiam Medicos in illorum cognitione dubios reddant, planè dubitandum quàm maximè erit de Maleficio. Sic etiam si symptomata dissentanea sint, aut de momento in momentum nunc levia, nunc gravia fiant, nunc exacerbentur, & ingravescant, nunc ex adverso mitescant, & remittantur, sine ulla evidenti causa: Si cum morbus pusillus appareat, symptomata graviter molestant, præsertim de genere vigiliarum, deliriorum, dolorum, &c. Si brevi tempore æger in marcorem deducatur, sine ulla manifesta evacuatione, aliæ conspicua causa consumente, aut absque signis ejusmodi extenuationes comitari, aut præire solitis: si æger in quibusdam motibus, aut operationibus impotens observetur, citrà manifestam ejus partis affectionem, putà cum legere non potest, etiamsi mente bene constet; non deglutire, licet fauces non ægrotent: non concubere, etiamsi nulla ægritudine ingentalibus afficiatur, ut non rarò compertum in conjugatis: si sæpius animo deficiat, & pulsus non mutantur: si tremor, ac timor repente invadens, pluries repetat, sine quocumque animi pathemate, aut nervorum: & cerebri læsione: si ægritudines chronicæ admodum fiant, & procedente tempore non ingravescant, aut in vitæ discrimen ægrum adducant, nullisque remediis cedere videantur, velut ex dolore capitis diuturno, aut etiam stomachi, observatum: quocirca & per philtrea, & per pocula amatoria, nonnulli ad extremum tabefacti referuntur, atque tam amore cruciati, ut solam Amasiam deperirent. Alia innumera exempla, ab Authoribus memorata ejusmodi ægritudinum, maleficio Hætarum, prætermitto, quæ sanè peritissimis etiam Medicis fuere admirationi. Quare cautum omninò Medicum esse oportet, ne in his fallatur, aut fallat.

Si ergo de morbis ex maleficio illatis probabiliter timeatur, omnis diligentia adhibenda, ut quo citius fieri possit adimantur. Ad quod assequendum, tria ab Authoribus generaliora proponuntur, Magicum unum, Naturale alterum, Tertium Supernaturale, & Divinum; quamobrem hinc breviter videndum, quo licitè quis uti possit. Et quidem de Divino, ac Supernaturali nulla potest esse difficultas;

quin & in summis, iteratilsque precibus à Deo Optimo Maximo jugiter expectendum; nam si, ut superius dictum est, nil queat Dæmon adversus homines moliri sine Dei permissione, procul dubio; quotiescumque Deus misericors abnuerit, ac supremo suo imperio aliter præceperit, Dæmones, atque illorum opera malefica, illicò recedent. Itaque orationibus, exorcismis, Sanctorum Reliquiis, & quod maximum, Sacramentorum auxilio adversus talem, ac tantum hostem, continentèr dimicandum.

Difficultas autem est de Magica Curatione, an illa uti liceat, ut nimirum iidem mediis, quibus morbi induciti fuere, feliciter arceantur. Et quamvis Paracelsus *libro de occulta Philosophia*, doceat, id licitè exequi posse, instructis in hunc finem certis Imaginibus, ac Simulacris; nihilominus impium à cæteris id existimatur, cum nulla ratione liceat cum Dæmonibus, sive immediatè, sive mediantibus idolis, ac characteribus, commercium habere, quemadmodum ex pluribus Sacræ Scripturæ locis expressè etiam deducitur. Sed neque à Magis, Sagisque, aut aliis similis conditionis hominibus id ipsum expectere decet; quamquam videatur hoc à plerisque commendatum: cum id, quod à Sagis exquiritur, reverà à Dæmonibus expectatur, etenim quod Sagæ operantur, per Dæmones, agunt, vel potius Dæmones operantur. Sagarum precationibus. Neque in hoc satisfacit protestatio, ut benè advertit Sennertus, nam protestatio ista erit dictum contrarium factò: atque ob hanc eandem rationem existimat idem Author, nec cogendos, aut aliter ad ejusmodi sanationem, maleficiique remotionem impellendos esse Magos. Neque præterea inquirere licebit maleficia ipsa, ut inventa deleantur, & comburantur; quoniam, inquit, inquisitio hæc fieri non potest absque notitia à Dæmonibus habita: modò interdicitur quoque petere consilium à Dæmonibus. Verùm de hac re Theologi consulantur, & legantur præ cæteris Martinus Delrius, Petrus Thyraeus, Codronchius, & Sennertus, qui latè materiam hanc exagitant, & exponunt: Nobis autem satis sit hæc innuisse.

Quod ad Curationem denique Naturalem; quamvis plurimum apud Auctores con-

controvertitur; num reverà ista in Maleficiatis possit adhiberi; quia tamen, ut superius dictum, Morbi, qui putantur à Dæmonibus inflicti, naturaliter plerumque contingat; proinde hos ope, & auxilio Naturæ, ac naturalium medicamentorum, benè curari posse credendum. Resert ergo distinguit hac in re Sennertus, triplex genus morborum, qui pro veneficis habentur. Primum eorum, qui naturaliter contingunt, & solùm attribuuntur maleficio, ac Maleficis, quia a Dæmone fraudulenter sunt prælagiti. Secundum eorum, qui à Dæmonibus excitantur, sed per causas naturales, valentes humores corporum immutare, ac depravare. Tertium denique eorum, qui absque ulla opera naturalium causarum immediatè à Dæmone creduntur infligi. Modò excepto hoc ultimo, cætera genera morborum benè poterunt medicamentorum auxilio curari, & aboleri. Verùm tamen, cum & Nos superius probaverimus, plerumque etiam Dæmones illudere; neque ex se quidquam agere posse, nisi per causas naturales diversimodè complicatas, profectò dicendum, ut qua ratione, permittente solùm Deo, Dæmones humana Corpora affligere possunt, ità quoque, permittente eodem, poterunt morbi à Dæmonibus illati convenienter curari, accedente tamen unà simul auxilio supernaturali, quod repellat Dæmones, ne retardent, aut impendant actiones medicamentorum, aliorumque agentium naturalium; quæ mobrem, ut antea notatum, semper proderit medicamenta ipsa ægrotis offerenda, benedictionibus, exorcismis, aliisque precibus, & auxiliis supernaturalibus fovere. Attamen oportebit priùs morbum, morbique causam esse cognitam, adversus quam medicamenti opportunis oppugnandum sit; nam satis non est, remedia quæcumque benedicere, nisi simul conferentia illa sint, & ad morbum, morbique causam debellandam efficaciter facientia.

Et quidem, si morbi naturaliter sint progeniti, nil vetat, quin benè, & profectè sanari possint remediis purè naturalibus. Si præterea sint inducti à Dæmonibus, sed sola perturbatione humorum, aliarumque causarum naturalium: quia etiam istæ viribus Naturæ sedari possunt, atque in statum naturalem reduci, procul

dubio nulla alia opera exigitur, quàm ut exacta cognitione earundem causarum, debitis, & convenientibus medicamentis corrigantur; impedita intèrè Dæmonis opera, ne activitati remedium obicem ponat: quo pacto plurimi sanati referuntur à Martino Rulando, Codronchio, Jonstano, Henrico ab Heres, aliisque. In ejusmodi autem Curatione, ea Methodus servanda videtur, quam unusquisque morbus, pro sui ratione, videbitur exposulare, quanquam humori melancholico repurgando specialius sit incumbendum, cum plerumque eo Dæmones urantur ad morbos inferendos, vel conservandos. Sed & Alexipharmaca quoque semper proderunt, qualia sunt Hypericum, Ruta, Verbena, Herba Paris, Artemisia, Abrotanum, Aristolochia longa, & rotunda, Hyssopus, Salvia, Betonica, Rosmarinus, Citrium, & similia. His adjicere optimum erit, tum Capitalia, tum Cardiaca, eo quod Cerebrum, & Cor præ cæteris soleant in Maleficiatis languere; unde confectio de Hyacinthis, Alchermes, Diambra, Displitis, Jusculum Vitale, Elixir vitæ, Syrupi exhilarantes dicti, de pomis Regis Saporis, Diamargariton utrumque, Antidotum magna Matthioli, & oleum de Scorpionibus ejusdem, summopere conferent. Unguenta denique, suffumigia, lituræ; idque genus alia extrinsecus admota, ex thure, galbano, castoreo, styrace, bezoirdo, cæterisque, pro varia ægrotantium habitudine, peti poterunt à præcæteris Authoribus, qui fusi de hac re volumina compilarunt.

Pro Coronide tandem, non abs re erit, quæ ad præservationem à maleficiis commendantur, hic breviter etiam commemorare. Ethnici id præstare posse commenti sunt, Rhamnum, & Alyssum, de quibus Dioscorides scribit, quod præ foribus domum appensa, maleficia arceant. Plinius lignum Palmæ præfert; ut & Corium frontis Hyenæ, ac pellem Lupi, ejusque oculos. Alii efferunt cornu Caprinum. Alii jecur Lupi assatum, ac suffumigatum. Alii commendant Cotallium rubrum. Alii Vespertilionem arefactum. Quintus Serenus, Allium. Aristoteles *sect. 20. problem. 34.* Ruram, inquit, effascinationis pharmacum esse: & Theocritus, in sinum inspuì, cura ait: *Ne*

verè ladar fascino, ter ipse in gremium matris inspuat. Labia, & frontem aceto, aut saliva, aut etiam cinere, fuligine, vel sale, linire, putatur aliis salutare: quo fortasse respexit Persius, cum *Satyra secunda* cecinit:

Ecce Avis, aut metuens Divum Matertera cunis.

Exemit puerum, frontemque, atque uda labella

Infami digito, & lustralibus ante salivis

Expiat, urentes oculos inhibere perita.

Alii alia. (a) Sed hæc vana sunt, & apud vulgus falsò, fortè etiam diabolica fraude, inuenta. Id autem certum om-

nino erit, soli Deo in cunctis fidere, atque eidem unicè se precibus commendare; nec non specialiter alicui particulari ex Sanctis Patrono sui tutelam committere, potissimum tutelari Angelo, quem sibi in custodiam datum certò scit, itemque Michaeli, & Raphaeli Archangelo, qui dicitur Medicina Dei. Reliquis Sanctorum delinquer gestate efficacissimæ etiam sunt, ut & Cereæ imagines, nuncupatæ AGNUS DEI, à Summis Pontificibus quotannis benedictæ, ac fidelibus distributæ, si tamen pia devotione recolantur. Verùm præcellit omnibus Gratia Dei: *Nam* (Apostolus inquit) (b) *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et de His satis.

A. M. D. G.

*Conatus omnis irritus,
Quem non Deus adjuverit.*

(a) V. etiam liberum Galeno adscriptum de Incantatione, Adjuratiõe, & Subfusiõe, ubi multa in hanc rem referuntur, præter citatos Authores.

(b) Ad Rom. 7.

INDEX

RERUM NOTABILIUM.

A

Abscessus, & Apostematis dis-
crimen. 159
Accidentis, & Symptomatis
diversa acceptio. 30
Actiones abolita, diminuta, &
depravata, quomodo signa sint salubritatis,
vel insalubritatis. 30. 31
Aegrotantium corporum signa. 91. 97
Aegritudinis futura signa. 95
Aegrotantium decubitus. 208
Aeradina quid. 31
Aer quot modis alterari possit. 102. 105
Aeris in tota substantia alteratio quid im-
portet apud Gal. 105. 106
Aeris natura expenditur. 105
Aeris natura à primis qualitatibus non pen-
det. 106
Aeris humiditas virtualis, figmentum. *ibid.*
Aer temperatus ad saluberrimum corporis
statum maxime facit. 102. 107
Aeris temperati indicia. *ibid.*
Aeris intemperiem detegentia instrumenta. *ibid.*
Aeris naturam perperam à primis qualita-
tibus desumitur. 177
Aeris natura in quo verè consistat. *ibid.*
Aeris constitutio naturalis: quibus mutari
possit. 178
Aeris differentie. *ibid.*
Aeris usus. 178. 79
Aeris salubrior constitutio qua. 179
Aer siccus humido praestat. 179. 180
Aeris pro varia corporum natura selectus. *ibid.*
Aeris mutatio an & quando liceat. 182
Aer quo pacto corrigendus. 183
Aeris quid. 185. V. Cibis. 40. 41
Alimenti triplex acceptio ex Hippocrate. 186.

Alterationis in febribus nomine concectio
venit secundum Galenum. 120
Amantium pulsus. 223
Amoris natura. 222. 223
Amoris commoda. 223
Amoris remedia. 223. 224
Amuleta an in morbis prodesse possint. 119.
Amuleta ad maleficia vitanda. 241. 242
Analeptice Medicina pars qua. 100
Analeptices precepta. 174
Analytica methodus qua. 12
Anamnestic a signa quenam. 27
Anastomotica medicamenta qua. 145. 151.
152.
Anatomia incruenta, qua industria à Bil-
sio instituta. 132
Aneurismatis duplici ligatura curatio. 133.
Animi mores quo sensu dicantur Tempera-
mentum corporis denotare. 65
Animi pathemata ad causas naturales,
an ad nonnaturales, referenda sint. 104.
Animi pathemata corpus varie alterare pos-
sunt. 107
Animi pathematum recta institutio. 109
Animi passionum vis. 217
Animi passionum natura, & origo. 217.
218.
Animi passionum definitio. 219
Animi passiones triplici concurrente causa
excitantur. 220
Animi Passiones excitantur etiam habita-
tione corporis textura. *ibid.*
Animi passionum differentie juxta Sapios. 221.
Animi passionum differentie juxta Peripa-
teticos. *ibid.*
Animi passionum differentia juxta Cicero-
nem. 222
Animi passiones ad Amorem, & Odium
omnes reducuntur secundum aliorum o-
pinionem. *ibid.*

Q 2 Ani-

- Animi passionum differentia juxta Authoris sententiam.* *ibid.*
- Animi passionum quamnam nocentior.* 229
- Animi passio quamnam ad morbos omnes conferat.* *ibid.*
- Antecedens [causa qua per Galenum].* 115
- Aperientia medicamenta.* 145
- Apoplectici quomodo absque respiratione ad aliquod tempus videre credantur.* 86
- Apospasma, seu Avulsio in quonam differat a solutione continui.* 119
- Apostasis quid.* 111
- Apostema. V. Tumor.*
- Appetitus sensitivus Passionum animi fons.* 219
- Appetitus sensitivus in Concupiscibilem, & Irascibilem dividitur.* *ibid.*
- Aqua natura a frigore non pendet.* 106
- Aqua pura an nutritioni apta.* 188
- Aqua potus commoda.* 188
- Aqua qua pro potu eligenda.* 189
- Aquarum Thermalium differentia, & vires.* *ibid.*
- Aque potus quibus in morbis conveniat.* 191. 192
- Aqua usus an sanis conferat.* 192
- Arteria in vulnere secta quibus remediis occludatur.* 136
- Aspera Arteria cum Testibus consensus.* 88
- Aspera Arteria laese signa.* 94
- Asthenitatis, & Levitatis morbi.* 159
- Atheroma quid.* 168
- Attractio in medicamentis nulla est.* 152
- Audacia Cordis calorem significat.* 60.
- 61
- B**
- B** *Balsama Vulneraria varia.* 128
- Balsami ad vulnera simplicia efficacissimi descriptio.* *ibid.*
- Biliofus vomitus quomodo in homine punitoso fieri possit.* 90. 91
- Bolus in inflammationibus.* 161
- C**
- C** *Acoclyma repletio quid importet.* 111
- Cacoethica ulcera, qua, & quibus tractanda.* 141
- Calculus. V. Lapis.*
- Calor in nobis non nisi a sanguine.* 49
- Calvitii causa.* 47. 49
- Calvitium siccitatem cerebri denotat.* 52
- Camphora praestantia.* 184. 185
- Cancros occultos curare non expedit.* 166
- Canitiei causa.* 55
- Capilli cerebri constitutionem designare possunt.* 44. 48
- Capillorum crispitudo unde.* 47
- Capillorum cita ab ortu succretio calidum cerebri significat.* 48. 49
- Capillorum coloris causa.* *ibid.*
- Capilli recti, ac rufi frigidum cerebrum significant.* 51
- Capitis dispositio cerebri constitutionem significat.* 35. 36
- Capitis magnitudo, parvitas, & figura, quid significet.* 35. 36
- Caput magnum unde.* 36. 37
- Capitis figura naturalis que.* 35. 36
- Caput magnum, an parvum melius.* 37. 38
- Capitis varia conformatio quid ex Physiognomia denotet.* 38. 39. 40
- Capitis vulnera cum rima, & sede teli.* 136
- Caro in vulneribus succrescens quibus medicamentis tollenda.* 135
- Carnis an panis pejor repletio.* 198
- Cartesii de Glandula pineali opinio non omnibus arridet.* 218
- Cataplasma ad Oedema.* 168
- Catarri frequentes frigidum arguunt cerebrum.* 51
- Causa Salubris, Insalubris, & Neutra. 15. Ejusque differentia.* *ibid.*
- Causa Procatartica a Galeno examinata.* 100
- Causa Conservantes, Curativa, Praeservativa, & Rescipientes.* *ibid.*
- Causa Conservatrices, & Effettrices examinantur.* 101
- Causa Conservatrices tot sunt, quot sunt modi, quibus corpus alterari potest.* 101. 103
- Causa necessario, & non necessario alterantes, qua.* 102. 103
- Causa nonnaturales cum dicantur a Galeno conservatrices.* 103
- Causa

- Causa Naturales, Nonnaturales, & Præternaturales.* *ibid.*
Causæ salubres corpora conservantes, que. 109. III.
Cerebri constitutionis signa. 34-38. 39.
Cerebri substantia subtilis quid importet apud Galenum. 42.
Cerebri bona temperatura quenam, ejusque signa. 44.
Cerebri calidi signa. 48.
Cerebri frigidi signa. 50. 51.
Cerebri sicci signa. 51. 52.
Cerebri humidi signa. 52.
Cerebri calidi, & sicci signa. 53.
Cerebri calidi, & humidi signa. *ibid.*
Cerebri frigidi, & sicci signa. 54.
Cerebri frigidi, & humidi signa. 56.
Cerebri læsi signa. 91.
Catlybeatis medicamentis quomodo atvi fluxus curari possit. 148.
Chorda. V. Tendo.
Cibi aromatici calidum cerebrum ledunt. 50. 51.
Cibi solidiores cur à quibusdam promptius digerantur. 79.
Ciborum assumptorum commoda, & incommoda. 102. 107.
Cibus in accessione à Galeno exhibitus ad vires reparandas. 124.
Ciborum immodica assumptio quomodo curari debeat. 144. 152.
Cibi, & potus recta administratio. 185.
Cibus propriè quid. *ibid.*
Ciborum variadifferentia. 186.
Cibus Plenus, Mediocris, & Tenuis, huiusque subadifferentie. *ibid.*
Ciborum usus in sanis. 193. 194.
Cibi ordine sunt assumendi. *ibid.*
Ciborum assumendorum tempus. *ibid.*
Cibus quoties in die sumendus. 195.
Cibus qualis, & quo tempore agrotantibus exhibendus. *ibid.*
Cibus quo tempore febricitantibus exhibendus. 196. 197.
Cibus quandoque in paroxysmis exhiberi potest. *ibid.*
Ciborum digestio motu melius an quiete peragatur. 203.
Cicatrices delentia medicamenta. 209.
Chysterii usus unde Medicis innotuit. 121.
Chysterii usus an recipiendus. *ibid.*
Chysteribus an ventriculus, & superiora intestina exonerari possint. 122.
Tom. V.
- Chysteribus quomodo possint humores febrem fovente educi.* *ibid.*
Coitum parvam Epilepsiam vocabat Domocritus. V. Venereorum usus.
Colerum natura examinatur. 45.
Colores ex primis qualitatibus non pendens. *ibid.*
Colores à lumine variè reflexo, & refractione oriuntur. *ibid.*
Colores perperam dividuntur in Reales, & Apparentes. 46.
Colorum diversitas distinctè explicatur. *ibid.*
Commemorativa signa. V. Anamnesticæ.
Compositiva methodus que. 12. 13.
Compositio partium organicarum variari potest in conformatione, magnitudine numero, & situ. 112. 113.
Concoctio in febribus dicitur Alteratio à Galeno. 120.
Concupiscibilis Appetitus quid. 219.
Conformationis depravata varia species. 145.
Conservantium causarum usus. 199.
Conservativa futura que. 128.
Continui solutionis vitia. 114.
Continui solutio in parte carnesa quomodo curanda. 125.
Continui solutionis curatio in partibus organicis impossibilis, in similaribus non semper possibilis. *ibid.*
Continui solutio an partibus omnibus competat. 126.
Continui solutio in quo differat ab avulsione. 127.
Continui solutionis unio solius. Næque opus est. 125. 128.
Contrariorum ope fit reductio. 106. III. 112.
Et quomodo. *ibid.*
Contraria secundum potentiam, & secundum imaginationem. 117.
Contusio cum vuleribus conjuncta quibus medicamentis tractanda. 134.
Contusiones ulceribus juncta quibus curanda. 141.
Convalescentia corpora ad quamnam nervorum differentiam sint reducenda. 26.
Convalescentes quomodo tractandi. 174.

<i>Convulsionis causa ex Hippocrate inanitio, & repletio, quibus Galenus addit humorem acrem, & ingens frigus.</i>	138
<i>Cordis temperiei in genere signa.</i>	60
<i>Cordis calidi signa.</i>	ibid.
<i>Cordis frigidi signa.</i>	62
<i>Cordis sicci signa.</i>	63
<i>Cordis humidi signa.</i>	ibid.
<i>Cordis calidi, & sicci signa.</i>	64
<i>Cordis calidi, & humidi signa.</i>	64. 65.
<i>Cordis frigidi, & humidi signa.</i>	65.
<i>Cordis frigidi, & sicci signa.</i>	65. 66.
<i>Corparum in fortibus, magnum in meticulousis reperitum.</i>	62. 63.
<i>Cordis lesi signa.</i>	92
<i>Corpus Salubre, Insalubre, & Neutrum.</i>	12. 13.
<i>Corporis universi Temperatura signa</i>	71
<i>Corpus quot modis alterari possit.</i>	101.
	102.
<i>Cranii rima quomodo curanda.</i>	136.
<i>Cranii vulnus cum sede teli quomodo tractandum.</i>	ibid.
<i>Cranii contusio, vel abscissio quibus remediis curanda.</i>	137.
<i>Curatio quomodo differat à reductione.</i>	III.
<i>Curationis faciende precepta generalia.</i>	III.
<i>Curatio faciende per contraria, & quomodo.</i>	117.
<i>Cutanea obstructions sectio, igne, & causticis curantur ex Galeno.</i>	153.

D

<i>Dæmones quomodo possint morbos inferre, vel curare.</i>	236.
<i>Dæmones an possint seni juventutem restituere.</i>	237.
<i>Dæmones an possint animalium vitam abque cibo, & potu conservare.</i>	ibid.
<i>Dæmoniacæ agritudines quomodo à naturalibus distinguantur.</i>	239.
<i>Dæmoniacarum agritudinum curatio.</i>	240.
<i>Decidentia corpora ad quamnam neutrorum speciem sint referenda.</i>	26.
<i>Decubitus egrotantium,</i>	208.
<i>Definitiva methodus que.</i>	11.
<i>Dilethoriis evacuantur humores in ventre infirmo contenti.</i>	150.

<i>Derivatio an admittenda admissa sanguinis circulatione.</i>	120.
<i>Desperationis natura, & incommoda.</i>	226.
	227.
<i>Diadoche quid.</i>	211.
<i>Dietetica Medicina pars reliquis prestat.</i>	195.
<i>Diagnostica signa quænam.</i>	27.
<i>Aut roum quid.</i>	39.
<i>Diapontos quid.</i>	13.
<i>Dislocatio quid.</i>	143.
<i>Diureticorum in febribus usus.</i>	119.
<i>Doctrinarum ordini inhærentium numerus, & dignitas.</i>	11.
<i>Dolor dupliciter fit ex Galeno.</i>	93. 94.
<i>Dolor ex alteratione an, & quomodo fieri possit.</i>	94.
<i>Dyssepulota ulcera que, & quibus tractanda.</i>	141.

E

<i>E Lodes febres que, & earum causa.</i>	147
<i>Emphyematis curatio in quo consistat.</i>	149.
<i>Emphyematicorum paracentesis.</i>	150.
<i>Emphyematicorum pus an possit per intestina deici.</i>	ibid.
<i>Emphyematicorum pus quomodo possit per vias urinae educi.</i>	ibid.
<i>Emphyematici quomodo vomitoriis levari possint.</i>	ibid.
<i>Emphyematicorum pus per sudorem minime educi potest.</i>	150. 152.
<i>Emphyematicorum pus in cavo thoracis collectum quomodo possit per thoracem expurgari.</i>	151.
<i>Epicurus castus, & sobrius ex Gassendo.</i>	110.
<i>Epitopoly quid.</i>	15.
<i>Eroticus pulsus quid.</i>	223.
<i>Erysipelas quid.</i>	164.
<i>Erysipelatis differentie.</i>	165.
<i>Erysipelatis causa, & signa.</i>	ibid.
<i>Erysipelas circa caput periculosum.</i>	ibid.
<i>Erysipelatis curatio an vena sectione institui possit.</i>	166.
<i>Erysipelas an catharticum admittat.</i>	ibid.
<i>Erysipelati an & qua topica admoveenda.</i>	166. 167.
<i>Evacuationes quænam in febribus conveniant.</i>	115. 116. 119. 120.
<i>Evacuationes per revulsionem, an per derivationem sint faciende.</i>	122. 123.

Eve-

Evectica Medicina pars que . 100.
*Excrementa oculorum, narium, & aurium
 medica calidum cerebrum significant.* 49.
& contra . 51.
Excrementorum varia genera . 94.95.
*Excrementa corporis variè illud alterare
 possunt.* 101.102.106.107.
Excretorum varia conditiones. 216.
Exercitium à Motu, & Labore distinguitur . 201.
Exercitium Sincerus, & operosum ex Galeno . 202.
Exercitiorum varia differentia. *ibid.*
Exercitii tempus. 205.V. *Motus* .
Exitura quid apud Antiquos. 159.
Expulseria Ligatura que . 128.

F

F *Aciei partes calida, & rubentes calidum cerebrum significant.* 49.
Facultatum vocabula non omnino rejicienda. 219.
Fames cur sit imprecadat. 77.83.
Famis definitio Aristotelica, & Galonica manca . 81.
Famis genuina definitio, & causa. 81.83.
Famem pingua retundunt, & quare. 81.
Famem excitantes succi acres unde in ventriculum confluant. *ibid.*
Fames ne sit tolerabilior an sitis. 83.
Fascini erymos, & natura. 231.232.
Fascinum an Naturale sit, vel Demoniacum. 232.233.
Fascino an morbi inferri possint. 233.235.
Febres humorales curanda evacuatione, & alteratione. 116.120.
Febres quas evacuationes admittant. 116.121.
Febres usu Clysterum an, & quomodo tolli possint. 122.
Febris vulnere accidens quomodo curanda. 134.
Febres maligne quandoque sub specie Catarrhalium decipientes, & quomodo. 147.
Febrim sudatoriarum causa. *ibid.*
Febricitantes an vinum potare possint. 192.193.
Febricitantes cibandi ratio. 196.
Fibule apud Antiquos quemnam usum habuerint in vulneribus. 128.
Figura corporis depravata quomodo emenda-

danda. 143.
Flamma, & Vita animalium analogia. 184.
Famine cur opinionem quam citissime mentent. 43.44.
Formationis lesa morbi. 42.
Formationis vitia que. 112.113.
Fractura ossium quomodo curentur. 134.
Fracturis adjacentes partes quibus medicamentis fovende. 135.
Fracturam comitantia, vel consequentia symptomata quomodo curanda. 136.
Fractura Cranii quomodo specialius tractanda. 137.V. *Ossa.*
Frontis varia figura quid denotet ex Physiognomicis. 40.

G

G *alenus in philosophando liber.* 8.
Gangrenam sustinentia medicamenta que. 133.134.
Gaudii natura, commoda, & incommoda. 227.
Glutinatoria ligatura que. 128.
Glutinatoria sutura: que. *ibid.*

H

H *Emorrhagia quomodo sistatur.* 130.
Hæmorrhagia: an vena sectione curari possit. *ibid.*
Hæmorrhoidales vene fluentes in febris prodesse possunt. 116.
Hegemonica facultates que. 35.40.
Hepar inter partes principes minime numerandum. 33.
Hepar quomodo possit cordis calorem infringere. 61.
Hepatis calidi signa. 66.
Hepatis frigidi signa. 67.
Hepatis sicci signa. *ibid.*
Hepatis humidis signa. *ibid.*
Hepatis calidi, & sicci signa. 68.
Hepatis calidi, & humidis signa. *ibid.*
Hepatis frigidi, & humidis signa. 68.69.
Hepatis frigidi, & sicci signa. 69.
Hepatis parvi signa. 90.
Hepatis lesi signa. 93.
Hepati obstructiones: quandoque falso tribuuntur. 146.
Horifica methodus que. 12.
Hydrops ex obstructione Vasorum lymphicarum.

rum. 147.
Hydrophobia affecti cur aquam refugiant.
 80.
Hypochondriaci an vinum potare possint.
 193.

I

J *Ecur. V. Hepar.*
Imaginatricis maxime facit ad morbo-
rum curationem. 119.
Imaginatricis facultatis vis in functio-
bus animalibus. 229. *In vitalibus, & na-*
turalibus. 231.
Imaginatricis morbos excitare, & tollere po-
test. *ibid.*
Immoderatum sit ne contrarium Immodera-
to, an Moderato. 119.
Inanitionis nomine quid veniat. 210.
Inanitionis differentie. *ibid.*
Inanitio quomodo recte instituenda. 214.
Inanitio an repletio preter naturam pericu-
losior. 215.
Inanitionis preternaturalis incommoda.
ibid.
Incantamentum, V. Fascinum.
Incarnativa ligatura que. 128.
Indicantia tria, Urgens, causa principalis,
& causa sine qua non, sive Impedimen-
tum. 120. 121.
Indicans urgens est virium reparatio.
ibid.
Inflammatiō vulnere accidens quo pacto cu-
randa. 133. 141.
Inflammationes cur frequentiores hyeme,
quam estate. 158.
Inflammatiō quid. 160.
Inflammationis cause externa, & interna.
 161.
Inflammatiō Erysipelatodes, Oedematodes,
Scirrodes. *ibid.*
Inflammationis curatio. 163.
Inflammatiō an, & quomodo Vena sectio-
netur. 163. 164.
Inflammatiō an cathartice curetur. 164.
Ingenium quid, & quid denotet. 40. 41.
Insalubre quid, & ejus differentie. 12.
 23.
Insalubre corpus quid, & ejus differentie.
 23.
Insalubre simpliciter corpus, diapantos, &
epitoposy. 23. 24.
Insalubre Corpus ut nunc. 23.

Insalubria signa querant. 27.
Insalubrium Corporum signa. 91.
Instrumentariorum partium signa. 89. V.
Organice.
Intemperierum simplicium, & composi-
tarum curationes ex Galeno. 115. 116.
 125.
Intemperiei morbi alteratione curantur &
cause vero intemperies evacuatione.
ibid.
Intentioprime, & secunda in unione solute
continnitatis quid. 126.
Intestinorum obstructio quibus tollenda. 144.
 148.
Ira est ebullitio sanguinis circa cor. 61.
Ira un à Corde humidiore. 63.
Ira natura, & incommoda. 224. 225.
Ire remedia. 225.
Irafcibilis Appetitus quid. 221.
Iustitialis Temperies ad sanitatem consti-
tuendam requiritur. 172.

L

L *Abor quomodo à Motu, & Exercitio*
distinguitur. 201.
Lac aureum ad combustiones. 136.
Lacryme cur ex dolore, & latitia aque pro-
filiant. 57.
Lacryme aride quid. *ibid.*
Lacryme cur ex necessitate prodeant. 228.
Latitiae commoda, & incommoda. 227.
Levitatis, & Aperitatis morbi. 154.
Lamie an vere sint. 233. 234.
Lapidis à Vesica extractio quo poragatur
modo. 149.
Lapidem in Vesica frangentia medicamen-
ta. 148. 149.
Lassitudo quid. 228.
Lassitudo Tensiva, Phlegmonosa, & Ulce-
rosa. 212.
Lassitudines que morbos preannunciant.
 213.
Lassitudo quomodo dolorem inferat. *ibid.*
Lassitudinis remedia. 214.
Laxitas viarum qua malaparit. 147.
Lieteria quibus ex causis fiat. 158.
Ligatura in vulneribus quoruplex. 128.
Linimentum Plateri ad combustiones.
 135.
Linimenta ad cicatrices delendas. 142.
Lithotomia qua tempore Hippocratis pericu-
losiss.

lofiffima erat, nunc feliciffimè peragitur.
149.
Liquor Styptions Meber, seu Anchora fau-
ciatorum. 133.
Luxationis offium tres species. 143.
Luxationes curandi methodus. 143. 144.
Luxationes in pueris faciliùs curantur.
ibid.
Luxata offa malè repofita quomodo fent re-
ftituenda. *ibid.*
Lymphica vafa obftructionem pati poffunt,
& febres malignas parere. 146.

M

Magica morborum curatio an exequi
poffit. 241.
Maleficio exorti morbi quibus indicii di-
gnofcantur. 239. 240.
Malefcium quibus remediis utari poffit.
242.
Medicine definitio. 61.
Medicina Ars ne fit an Scientia. 13.
Medicina eft Scientia qualium, & quomodo
id fit intelligendum. 14-16.
Medicamentum quid. 185.
Medicamentorum vis haurit ab ipforum co-
lore deprehendi potest. 117. Sed potius ex
fapore. 119.
Medicamentorum fecunde qualitates non
femper respondent primis. 117.
Medicamentorum vis meliùs ex chymica
illorum analyfi deprehendi potest.
118.
Medicamentorum vis in morbis quomodo
ad augenda, vel minuenda. 117. 125.
Medicamenta evacuantia electiva nulla
sunt. 152.
Medicamentorum inventio pender ab affe-
ctibus, & locis affectis. 153.
Medicamina in morbis à maleficio ortis.
241. 242.
Melancholici an ingeniofi, & prudentes.
228.
Meliceris quid. 168.
Memoria diverfitas unde, & quomodo ce-
rebri diverfam constitutionem significet.
40. 43.
Memoria minimè valent fenes, & quare.
ibid.
Menftruorum provocatio in febris pro-
deffe poffit. 116.
Metastasis quid. 211.

Methodi disciplinarum tradendarum quos.
11. 12.
Miftura ad Inflammationes. 164.
Morientes cur lacrymentur. 228.
Mæftitia natura, & incommoda. 228.
Mæftitia remedia. *ibid.*
Morborum fecundum numerum curatio.
170.
Morborum fecundum magnitudinem cura-
tio. 170. 171.
Morborum fecundum fitum curatio. *ibid.*
Mortis, aut falutis in agrotantibus signa.
98.
Mortis inevitabilis caufa. 238.
Motus, & Quies ad caufas naturales, an ad
nonnaturales referenda. 104.
Motus, & Quietis commoda, & incommo-
da. 102. 110. 202. 203.
Motus, & Quietis recta institutio. 102.
108.
Motus differentie ex Galeno. 201.
Motus, an Quies conferat ad ciborum con-
fectionem. 204.

N

Nasus abfciffus à Tagliavotiore genera-
tus. 119
Natura fubitas mutationes non patitur.
110.
Naturales caufe que. 103.
Nervi punctura quomodo curanda. 137.
141.
Nervi punctura cur periculofiffima. 138.
Nervi punctura cur afferat convulfionem.
ibid.
Nervi puncturam fequentia fymptomata.
138. 139.
Nervi punctura periculofior eft integra eluf-
dem refectio, & quare. *ibid.*
Nervi refectioem fequentia fymptomata.
ibid.
Nervi vulnerati quandoque absque dolore.
140.
Nervi denudatis oleofa, & frigida non funt
applicanda. 140. 141.
Nervi contuffo quomodo curanda. *ibid.*
Nervi obftructionem pati poffunt. 146.
Neutrum quid, & ejus differentie. 13.
14.
Neurum tripliciter dici poffit. 14. 16. 24.
25.
Neutra corpora an funt. 16.

Neu-

- Neutrum corpus quid, & ejus differentia.* 24. 25.
Neutrum Corpus simpliciter, semper, & ut multum. ibid.
Neutrum Corpus ut Nunc, 25. 26.
Nentra signa quenam. 27.
Neutrorum Corporum signa. 95. 96.
Nentra Decidentia, & Convalescentia. ibid.
Neutrorum Corporum signa secundum naturam, & praefer naturam. 96. 97.
Nonnaturalis causa quae. 104.
Nonnaturalis causa cur dicantur à Galeno Conservatrices. ibid.
Nonnaturalis causa an plures quam sex. 104.
Nonnaturalis causa quomodo salubres, vel insalubres reddi possunt. 102. 107.
Nonnaturalis res quae dicantur à Medicis, & fusae de iis tractatio. 176.
Nunc quid importet apud Galenum. 14. 15.
- O
- Obstructionis variae species, & causa.* 144. 145.
Obstructio an à multitudine humorum fieri possit. 145.
Obstructionis indicationes curatvae. 144. 153.
Obstructionem tollentia medicamenta. 145.
Obstructiones ubinam proprie fiant. 146.
Obstructiones etiam in vasis majoribus fite. ibid.
Obstructiones lymphicorum vasorum quandoque malignas febres parere solent. ibid.
Obstructiones nervorum quae mala pariant. 147.
Obstructiones quandoque immodicas egestiones pariunt, & quomodo. 148.
Obstructio intestinorum quibus tollenda. 144. 145. 148.
Occipitis signa varia quid denotent. 39.
Oculorum vena turgida cerebrum calidum significans. 48. 49. & contra. 51.
Ocularum temperamentis signa. 57.
Ocularum magnitudo varia quid denotent. ibid.
Ocularum colores quot, eorumque causa. 58.
Oculi glauci quibus ex causis fiant. 59.
- Oculi nigri quare quibusdam fiant.* ibid.
Oculorum glaucorum varii gradus. ibid.
Odii natura, & incommoda. 227.
Odores sic caput gravent cerebrum calidum significatur. 48. 49. *Quare.* 50.
Oedema quid. 167.
Oedematis differentia, & causa. ibid.
Oedematis curatio. 168.
Oleum ex floribus sambuci ad combustiones sclopeto factas. 135.
Opiata quem usum habeant in renum doloribus. 149.
Opinionis mutatio quamnam cerebri constitutionem designet. 41. 43.
Operationes tripliciter ledi possunt, abolitè, diminutè, & depravatè. 94.
Organicarum partium signa. 89.
Organicarum partium cause conservantes. 112.
Organicarum partium vitia quot, & quomodo corrigi possint. 113.
Organica partes solute uniri nequeunt. 124. 125. *an semper verum.* 127.
Ossis fractura in vulnere quomodo tractanda. 134. V. *Fractura.*
Ossa an coalescere possint per primam intentionem. 135.
Ossa luxari quot modis possint. 143. V. *Luxatio.*
Ossa aspera quomodo leviganda. 154. 158.
Otiis damna. 203.
- P
- Panis an carnis peior repletio.* 198.
Pane non utitur nobilis quaedam Neapolitana familia. 199.
Panis azymus cur ventriculo gravis. 200.
Paracentesis Empyematicorum. 150.
Partium corporis differentia. 32.
Passiones Animi. V. Animi pathemata.
Perspirationis insensibilis emolumenta. 108.
Pestilentia crassa, & humida reddita aere extrinsecta. 161.
Pestilentia ope vermicularum per aerem volitantium grassatur ex Kircherò. 185.
Phlegmones, & Plogoscos discrimen. 161.
V. Inflammatio.
Pilule tartarea Bontii. 145. *alia ex Schrødere.* ibid.
Pi-

*Pituitosus homo quomodo potest bilem evo-
mere.* 90.91.
*Plenitudo quoad vires, & quoad va-
sa, earumque differentie, & indicia.*
 211.
Plethorica repletio quid. 212.
Pneumaticorum secta que. 12.
*Pomum ligni vitalis an immortales homines
reddere potuisset.* 239.
*Ponderalis Temperies improbabilis ex Ga-
leno.* 17.
Potus calidi calidum cerebrum ladunt. 49.
& quare. *ibid.*
*Potus parco cur contenti sunt ii, qui sicco ven-
triculo sunt preediti.* 78.
Potus cur citius reficiamur quam cibo. 83.
Potus assumpti commoda, & incommoda.
 186. 187.
Potus recta administratio? 185.
Potus quid proprie. 187.
Potus differentie. 187. 188.
Prenunciativa signa quanam. 27.
Preservative cause. 125. 126.
Praternaturales cause que. 104.
Principes partes que, & quot. 32.
Principis partis conditiones. 33.
Principatum obtinentes facultates que. 35.
Prognostica signa quanam. 27.
Prophylactica Medicinæ pars que. 91.
*Puerorum cerebrum ad simulacra recipien-
da, & retinenda magis aptum.* 43.
Pulmonis frigidi signa. 84.
Pulmonis calidi signa. *ibid.*
Pulmonis sicci signa. 85.
Pulmonis humidi signa. *ibid.*
*Pulsuum velocitas, & frequentia eor cali-
dum significat.* 61. & contra. 62.
Pulsus Amantium. 123.
Pulveris Sympathetici preparatio, & usus.
 130. 131.
*Pulveris Sympathetici usus haud supersti-
tiosus.* 132.
Pulveris Sympathetici vis physicè explicata.
 132.
Pulvis tartareus compositus. 145.
*Punctura in quo differat à Vulnere, & Fra-
ctura.* 147.
Pustule quid apud Antiquos. 159.
*Putredo humorum in inflammationibus
nulla.* 158.

Qualitates secundæ dista minimè primis
respondent. 117.
*Quies & Motus ad causas naturales an ad
nonnaturales referri debeant.* 104.
*Quietis, & Motus commoda, & incommo-
da.* 102. 107.
Quietis, & Motus recta institutio. 102.
 201. 204.

R

Recentiorum studio facultate omnes, &
artes incrementum sumpsero. 19.
Recentiores cum antiquis comparantur. 20.
*Reductio quomodo fiat per contraria, & in
quo à curatione differat.* 112.
*Regiones maxime faciunt ad corporis tem-
periem.* 72.
Regio temperata quam. 72. 73.
Rememorativa signa. 27. 28.
Repletionis nomine quid veniat. 111.
Repletionis differentie. *ibid.*
Repletio quomodo sit instituenda. 114. 115.
*Repletio an Inanitio praternaturam pericu-
losior.* *ibid.*
Resolutiva methodus que? 12.
Respiratio magna cor calidum denotat. 60.
& contra. 62.
Respiratio, & motus pulmonis non idem.
 85.
*Respiratio proprie ad thoracem, & diaphrag-
ma pertinet.* *ibid.*
*Respiratio quomodo in forti apoplexia, vita
permanente, intercipi possit.* 86.
Respiratio aeris usus juxta varios A. A. 86.
 178.
Respirati aeris usus juxta Authorem. 86.
 87.
Retentiva Ligatura qua. 128.
Retentiva sutura que. *ibid.*
Retentionis praternaturalis incommoda.
 216.
Retentorum varie conditiones. *ibid.*
*Revulso an admittenda post sanguinis dete-
ctum circuitum.* 120.
Risu quidam perierunt. 227.

- S
- S** *Agarum* narrationes an mera figmenta. 234.
- Salubre* quid, & ejus differentia. 12. 13.
- Salubre corpus* quid, & ejus differentia. 16. 17.
- Salubre simpliciter corpus* an ab ipso natura ortu tale esse debeat. 22.
- Salubre simpliciter corpus* diapantos, & epistopoly. 23.
- Salubre corpus* ut Nunc. ibid.
- Salubria signa* quanam dicantur, eorumque differentia. 27.
- Salubrium signorum* fontes. 28. 29.
- Salubris Corporis signa*. 28. 30.
- Salubris Corporis, ut Multum signa*. 29. 30.
- Salubris Corporis* ut Semper signa. ibid.
- Saluberrimum Corpus* quomodo à causis non-naturalibus conservatur. 103. 108.
- Salutis, aut mortis in aegrotantibus signa*. 98.
- Sanguis duplici imprimis pollet substantia, vivificante scilicet, & nutriente*. 51.
- Sanguinis missio. V. Vene sectio*.
- Sanguinis evacuationes sponte natura factæ* quandoque salubres, quandoque non, & quare. 121.
- Sanguinis fluxus. V. Hemorrhagia*.
- Sanguis in cavitatibus restagnans corrumpitur*. 145. 151.
- Sanguis quibus ex causis restagnationem pati possit*. 158.
- Sanguis putrescere nequit vita superstitere*. 158. 159.
- Sanguis sola restagnatione haud in pus vertitur, nisi fermentatio accedat*. 162.
- Sanitas vera in quonam consistat*. 16. 17.
- Sanitatis latitudo in tres partes dividitur*. 29. 30.
- Sarcotica medicamenta*. 141.
- Scirrhus quid, ejusque causa, & differentia*. 161.
- Scirrhus in Cancrum degenerat, & quomodo*. 162.
- Scirrhi curatio*. ibid.
- Senectus circa caput quid dicatur à Galeno*. 55. 56.
- Senum salus quomodo conservanda*. 174.
- Sensuum perspicacitas à sicco cerebro oritur*. 51.
- Sensuum perspicacia, vel hebetudo cerebri variam constitutionem significare potest* 55.
- Signum Salubre, Insalubre, & Neutrum*. 12. 13. ejusque differentie. 15. 27.
- Signa optima constitutionis*, 28.
- Similares partes* quandoque per primam, quandoque per secundam intentionem uniantur, multoties verò non uniantur. 125. 126.
- Simpliciter quid importet apud Galenum*. 14.
- Simpliciter duobus dicitur modis, Semper nempe, & ut Multum*. 15.
- Sitis cur Famem potius sequatur*. 77.
- Sitis quid*. 82.
- Sitis non est appetitus frigidi, sed potius humiditatis causa*. 82.
- Sitis causa*. 83.
- Siti quidam prorsus carent*. 83.
- Sitis ne sit tollerabilior an Fames*. ibid.
- Sitis quandoque à pulmone, & corde, quibus & à jecore inflammato fieri potest*. 84.
- Somnus brevis cerebri calorem arguit*. 51. & contra. 52.
- Somnus, & Vigilia ad causas naturales, an ad non-naturales, referenda*. 104.
- Somni, & Vigilia commoda, & incommoda*. 102. 107.
- Somni & Vigilia recta institutio*. 108.
- Somnus quid*. 205. 206.
- Somni tempus congruentius*. 206.
- Somnus ad quot horas extendi possit*. 207.
- Somnus quo corporis situ fit naturalis*. ibid.
- Somnus quibus in morbis conveniat*. 208.
- Somnus post catharticum assumptum an permittendus*. 209.
- Sordida Vulnere quibus medicamentis tractanda*. 133.
- Sordida Ulcera quibus tractanda*. 223.
- Spei natura, & commoda*. 226. 227.
- Spina ventosa quid*. 168.
- Steatoma quid*. ibid.
- Subluxatio quid*. 144.
- Suppressoria futura que*. 128.
- Suppuratio ope acidi fermenti peragitur*. 162.
- Suppurantia medicamenta*. 163. 168.
- Suture in vulneribus quot modis adhibentur*. 128.
- Symptomatis variae acceptiones*. 30.
- Syncipitis figura varia quid denotet*. 39. 40.
- Synthetica methodus qua*. 12.

T

Temperamentorum natura juxta saniorum philosophiam explanata. 17
 Temperamenta non tam ex qualitatibus complexu, quam ex humoribus in sanguine exundantibus resultare ait Galenus. 21
 Temperamenti moderati signa. 73
 Temperamenti calidi signa. ibid.
 Temperamenti frigidi signa. 74
 Temperamenti siccii signa. ibid.
 Temperamenti humidi signa. 75
 Temperamenti calidi, & siccii signa. ibid.
 Temperamenti calidi, & humidi signa. ibid.
 Temperamenti frigidi, & humidi signa. 76
 Temperamenti frigidi, & siccii signa. 76
 Tendinis punctura quomodo curanda. 137
 Testes an sint partes principes. 34
 Testium temperatura calide, frigide, humide, & sicca signa. 69
 Testium calidorum, & siccorum signa. ibid.
 Testium calidorum, & humidorum signa. 70
 Testium frigidorum, & humidorum signa. ibidem.
 Testium frigidorum & siccorum signa. 71
 Testium cum aspera Arteria. 88
 Therapeutice Medicinæ pars que. 100
 Thoracis amplitudo potest cordis calorem denotare. 62
 Thoracis lesi signa. 93
 Timoris natura. 225
 Timoris commoda, & incommoda. ibid.
 Timoris remedia. 226
 Tracheæ cum Testibus consensus. 87. V. Aspera arteria.
 Tracheæ asperitas quibus tollenda. 154.
 156
 Transpirationis insensibilis emolumenta. 125
 Transpiratione febres tolli possint. 119.
 116
 Transplantatio morborum an possibilis. 119
 Traumatica Medicamenta. V. Vulneraria.
 Tritempore signa quænam. 28
 Triticum maxime alibilem succum continet. 200
 Tumores ex affluxu sanguinis facti. 154.
 155

Tumorum natura fasè examinetur. 157
 Tumoribus magis obnoxie partes que. 158
 159
 Timoris definitio. 159
 Tumorum differentia secundum Antiquos, & Recentiores. 160
 Tumores, vel à fluxu, vel congestione sunt. 161
 Tussis lesa trachea, & thorace fieri potest. 93

V

Vena in vulnere secta quomodo clauditur. 132
 Venæ sectio an, & quando in febribus conveniat. 120
 Venæ sectio an hæmorrhagiam sistere valeat. 130
 Venæ sectio ad animi defectum exolevit. 163
 Venenum quid. 183
 Venerorum usus an salubris. 109. 110
 Venerorum usum Epicurus damnabat, & quare. ibid.
 Veneri quo tempore sit indulgendum. 111
 Veneris usus que commoda, queque incommoda pariat. 214. 215
 Ventriculi siccii signa. 77
 Ventriculi humidi signa. 78. 79
 Ventriculi calidi signa. ibid.
 Ventriculi frigidi signa. 80
 Ventriculi appetitus feratur ad similia, an ad opposita. 80. 81
 Ventriculi intemperierum compositarum signa. 84
 Ventriculi molles in quodam ita extuberans, ut extrinsecus conspici potuerit. 89
 Ventriculi lesi signa. 93
 Ventriculi cum diaphragmate consensus. 162
 Vesica urinaria adeo parva, & exposita à Galieno observata, ut in tumorem sensibilem assurgeret. 90
 Victus ratio. V. Cibus. Potus.
 Victus ratio in sanis. 193
 Victus ratio in agris. 195
 Vigilia, & somnus ad causas naturales an ad nonnaturales referenda. 104
 Vigilia, & somni commoda, & incommoda. 102. 106
 Vigiliæ, & somni recta institutio. 102. 108
 Vigilia quid. 205. 206
 Vigilia in quibus morbis conveniat. 208
 Vinipotus commoda, & incommoda. 190
 Vinorum differentia, eorumque vites. 191
 Vinum

- Vinum aligoborum quide.* 190
Vinum calidum ne. an frigidum. 191
Vinum siccum est Fracastorio. *ibid.*
Vini potus quibus in morbis. conveniat, vel nocet. 191. 192
Vinum, an aqua pro potu eligenda. *ibid.*
Vinum an febricitantibus concedendum. 193
Vinum an hypochondriacis competat. *ibid.*
Vinum colatum an noxium. *ibid.*
Vires sunt indicans urgens. 206
Vita an in perpetuum produci potuisset. ex usu fructus ligni vitalis. 237
Ulcera complicatarum curatio. 137. 140
Ulcera Cacoethica, & Dyspepota. 141
Unguenti armorii descriptio, & usus. 132
Unguentum ad puncturas Nervorum. 140
Vomitus. bilis. in corpore pituitoso. quomodo fieri possit. 90
Vomitibus educuntur que sunt in ventre superiori, hoc est in epigastrio. 148. 145
Vox clara siccitatem pulmonum significat, & contra. 85
Vocis instrumenta, differentia, & causa. 87
Vocis mutatio. cur. in. pubertate fiat. 88
Vulnere curatio. 125. 126
Vulneris curandi indicationes. quot. 127
Vulnera felicissime balsamicis applicatis curantur. 128. 129
Vulnerariorum medicamentorum catalogus. 129. 130
Vulnus coalescere nequit, si aliquid in illius labia sit delapsum. 125. 130
Vulnera haud recte oleis, unguentis, & frondibus herbarum. delaxantium. curantur. *ibid.*
Vulnera suctu sanata & quomodo. 130
Vulneri super veniens haemorrhagia. quomodo sistenda. *ibid.*
Vulnerarie potiones ex quibus paranda. *ibid.*
Vulneribus superveniens a symptomata quomodo tollantur. 133
Vulneri convulsio superveniens lethalis. 139
Vulnere complicatarum curatio. 137. 140

Z.

Zona torrida maxime temperata & habitabilis. 73



FINIS.





